

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Червона книга України

РОСЛИННИЙ СВІТ

Під загальною редакцією члена-кореспондента
Національної АН України
Я.П. Дідуха

Київ
Видавництво
«Глобалконсалтинг»
2009

Книга є офіційним документом, що відображає сучасний стан видів рослин і грибів України, які перебувають під загрозою зникнення, або потребують охорони. У книзі наводяться відомості про 826 видів, дається їх українська та латинська назва, таксономічна належність, природоохоронний статус, наукове значення, ареал виду та його поширення в Україні, чисельність та структура популяцій, причини зміни чисельності, умови місцезростань, загальна біоморфологічна характеристика, режим збереження популяцій та заходи з охорони, розмноження та розведення у спеціально створених умовах, господарське та комерційне значення, основні джерела інформації. Кожна стаття супроводжується ілюстрацією та картосхемою поширення виду в Україні. Також вміщено нормативні документи про Червону книгу України та довідкові матеріали.

Видання розраховане на державні, наукові і громадські установи та організації, навчальні заклади, спеціалістів, широкі кола природо-користувачів, активістів охорони природи.

	Судинні рослини
	Водорості
	Мохоподібні
	Лишайники
	Гриби

ВСТУПНЕ СЛОВО

Деградація довкілля, викликана інтенсивною господарською діяльністю людини, призвела до масштабних зрушень у природних екосистемах, наслідком чого є зменшення чисельності або зникнення багатьох видів тварин, рослин і грибів. Вжиття своєчасних заходів охорони дикої фауни і флори дозволяє призупинити негативні процеси руйнування навколишнього природного середовища та відновити стан популяцій вразливих видів до безпечного рівня.

На світовому саміті із сталого розвитку у Йоганнесбурзі у 2002 р. та на Генеральній асамблеї ООН у 2005 р. була схвалена глобальна мета щодо досягнення до 2010 р. суттєвого зменшення втрат біорізноманіття. У зв'язку з цим 2010 р. оголошено ООН Міжнародним роком біорізноманіття з метою привернення уваги країн світу до нагальної проблеми збереження біотичної складової довкілля, яка є основою для існування людства на планеті.

Займаючи менше 6% площі Європи, Україна володіє приблизно 35% її біорізноманіття, причиною чого є розташування території України на перехресті багатьох природних зон та міграційних шляхів багатьох видів фауни.

Біота України нараховує понад 70 тис. видів, з них флора — понад 27 тис. видів, фауна — понад 45 тис. видів. Одним із заходів збереження цієї різноманітності тваринного і рослинного світу є ведення Червоної книги України, куди заносяться види, що внаслідок різних причин опинилися під загрозою зникнення.

Перше одностомне видання Червоної книги України було видано у 1980 р. і до нього було включено 85 видів тварин та 151 вид судинних рослин.

Друге видання Червоної книги України було підготовлено у двох томах. Перший том — «Тваринний світ» — був надрукований у 1994 р. і налічує 382 види. Другий том — «Рослинний світ» — вийшов друком у 1996 р. і налічує 541 вид.

Третє видання Червоної книги України, видане через 13 років після випуску другого тому другого видання, включає 542 види тварин та 826 видів рослин і грибів. У ньому враховані сучасні наукові дані щодо чисельності та поширення видів, положення міжнародних договорів, Стороною яких стала Україна протягом останніх 10-15 років, зокрема Конвенції про біологічне різноманіття, Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннської конвенції), Конвенції про збереження дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції) тощо.

Нове видання Червоної книги України є результатом праці великого колективу авторів з різних наукових установ, передусім Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України, Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України, інших організацій, окремих фахівців.

Координацію робіт щодо підготовки третього видання Червоної книги України здійснювала Національна комісія з питань Червоної книги України та Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

Видання Червоної книги України є вагомим внеском у справу збереження різноманітності тваринного і рослинного світу України як основи сталого розвитку держави для теперішнього і майбутніх поколінь.

Георгій Філінчук,
Міністр охорони навколишнього
природного середовища України

ПЕРЕДМОВА

З часу виходу друком другого видання Червоної книги України (Рослинний світ) пройшло 13 років, тому назріла нагальна потреба підготовки третього, значно доповненого та виправленого видання. За цей період ситуація зі збереженням рідкісних видів рослин та грибів у цілому погіршилася. Зараз чисельність популяцій багатьох видів продовжує знижуватися, ареали скорочуються або фрагментуються, а деякі види, що наводились для флори України, не вдалося знайти у природі протягом останніх десятиліть, незважаючи на цілеспрямовані пошуки.

Разом з тим, загроза знищення окремих популяцій або суттєвого зниження їх чисельності стає реальністю для дедалі більшої кількості видів, особливо вузькоареальних ендеміків, реліктів та таких, що знаходяться на межі свого ареалу. При цьому деякі ще кілька десятиліть тому звичайні види зараз у результаті нищівної експлуатації настільки швидко втрачають запаси, що вже потребують занесення до Червоної книги України.

У новому виданні список рослин та грибів, які потребують охорони, нараховує 826 видів; тобто, у порівнянні з відповідним списком з другого видання, він збільшився на третину (35%). У новому списку суттєво переважають судинні рослини (611 видів), хоча відсоток збільшення їх кількості у порівнянні з попереднім списком є найнижчим (лише 28%). Мохоподібні представлені 46 видами (на 39% більше, ніж у попередньому виданні), водорості — 60 (72%), лишайники — 52 (48%), гриби — 57 видами (кількість збільшена на 47%).

Відбір видів для занесення їх до Червоної книги України ґрунтувався на комплексі критеріїв, у тому числі таксономічних, хорологічних (особливості поширення в Україні та загальний ареал), популяційних (чисельність, щільність, віковий спектр, відтворення, динаміка та структура популяцій, тенденції змін популяційних параметрів), еколого-ценотичних (види, які приурочені до рідкісних біотопів, яким загрожує знищення), флорогенезисних (реліктові видів, характерних для певних історичних епох), онтогенетичних (складний цикл розвитку, симбіотичні зв'язки з іншими організмами, наприклад, з грибами-мікоризоутворювачами; специфічний спосіб живлення, як у комахоїдних рослин, тощо), естетичних (декоративні види, які масово знищуються у природі, тощо), прагматичних (практичне значення: лікарські, технічні, культові, генофонд для виведення нових культурних сортів тощо).

До Червоної книги України були включені всі представники родини зозулинцевих (орхідних), хоча багатьом з них безпосередня небезпека знищення не загрожує (наприклад, гніздівка звичайна, коручка чемерникоподібна та ін.), а самі ці рослини навіть можуть зростати в антропогенно порушених екотопах. Проте вразливість їх обумовлена складною біологією розвитку (потреба у специфічних грибах-симбіонтах, складна екологія запилення), та в багатьох випадках високою чутливістю до природних змін.

До списку також включені всі представники роду ковила, які характеризують оптимальний стан розвитку степових угруповань, оскільки степи колись займали 40% території України, а тепер збереглися лише на площі, що становить близько 1%. З одного боку, розорювання, надмірний випас, забудова, рекреація та інші антропогенні фактори, а з іншого — режим абсолютного заповідання в заповідниках призводять до скорочення, а зрештою й зникнення популяцій видів ковили.

Суттєвих доповнень зазнали списки видів водоростей, мохоподібних, лишайників (ліхенізованих грибів) та грибів, що стало можливим завдяки детальнішому дослідженню цих груп як в окремих регіонах, так і в системі існуючих об'єктів природно-заповідного фонду держави.

З нового видання Червоної книги України було вилучено 26 видів. Цьому передували кропіткий і всебічний науковий аналіз, широкі відкриті дискусії за участю фахівців та громадськості. Причини вилучення були різні, але жодна з них не свідчить про те, що чисельність якогось виду значно зросла. На основі сучасних наукових досліджень видовий статус декількох вилучених таксонів не був підтверджений. Тобто, доведено, що вони є синонімами або внутрішньовидовими таксонами (наприклад, підвидами, різновидами, формами) інших видів, яким зникнення наразі не загрожує. У деяких випадках було доведено, що певний вид не належить до природної флори України, а є на нашій території здичавілим або занесеним. Наприклад, аналіз інформації щодо птериса критського, який в Україні широко культивується у закритому ґрунті, показав, що відмічений факт зростання його на стінах будівлі в смт. Гаспра, звідки він давно зник, свідчить скоріше про випадок здичавіння, оскільки Крим знаходиться далеко за межами його природного ареалу. Найскладнішими виявилися рішення щодо тих видів, які широко розповсюджені в одних регіонах України, але є рідкісними в інших, у зв'язку з чим при обговоренні списку думки вчених часто розходилися. Так, багато звичайних видів Карпат або Поділля (лунарія оживаюча, цибуля ведмежа, астранція велика, арніка гірська) чи Криму (берека) є рідкісними на рівнинній частині України. Наприклад, арніка гірська, що зростає в Україні лише в Карпатах (знахідки на Українському Поліссі наразі не підтверджені), є звичайним видом полонин лісового поясу, які щорічно викошуються і випасаються, що забезпечує нормальне, повноцінне відновлення популяцій. Заборона викошування призвела б до заліснення полонин, а у такому випадку арніка зникла б з багатьох її оселищ. Разом з тим, сучасна заготівля арніки, на думку спеціалістів, поки що не завдає їй шкоди, тому цей вид і йому подібні були виведені з Червоної книги. Враховуючи те, що в Україні поки що не існує регіональних Червоних книг, Національна комісія з питань Червоної книги України на основі аргументованих висновків фахівців детально розглянула кожен такий випадок і прийняла відповідні рішення. У спірних випадках рішення завжди приймалося на користь збереження виду у новому виданні.

Збереження різноманіття світу рослин та грибів є нагальною вимогою часу, на чому наголошують відповідні міжнародні конвенції та інші документи (зокрема, Всесвітня стратегія збереження рослин), законодавчі акти України (наприклад, Закон України «Про Червону книгу України») і про що свідчать матеріали наукових досліджень. Зараз зрозуміло, що для дієвого збереження видів рослин і грибів та невиснажливого використання ресурсів рослинного світу неможливо обмежуватися лише складанням «червоних списків» та Червоних книг. Необхідно глибоко розуміти таксономічні, біологічні, біогеографічні та екологічні особливості видів, у тому числі важливо дослідити специфіку їх розвитку, динаміку та структуру популяцій, мати детальні дані про умови зростання, оцінити вплив факторів середовища та, зрештою, на основі цього планувати і впроваджувати практичні заходи зі збереження цих видів. Все це диктувало необхідність не просто розширення списку видів, а проведення всебічних комплексних ґрунтовних досліджень протягом підготовки нового видання. Деякі види були предметом спеціальних досліджень, і ми на сьогодні маємо глибокі знання з їх біології, інші ж види й досі залишаються поза увагою дослідників, але ми переконані, що включення до Червоної книги України націлить на глибші дослідження таких видів у наступні роки. Важливо, щоб Червона книга була дієвим інструментом охорони рослинного світу, основою постійного моніторингу.

Структура Червоної книги України така: статті розміщені у п'яти основних розділах, сформованих за систематичним принципом, які об'єднують рослини та гриби різних відділів, класів чи інших високих таксономічних рангів. Кожна стаття розпочинається з української та латинської (наукової) назв виду; при потребі наводяться також синонімічні назви, під якими цей вид наводився у науковій та популярній літературі. Наукова назва та синоніміка не тільки дозволяють однозначно ідентифікувати вид, але й містять важливу номенклатурну інформацію про таксономічні належності та статус виду. Таксономічне положення відображає, зокрема, належність виду до певної родини; для деяких видів у новому виданні приналежність до родини змінена порівняно з попереднім виданням, що відбиває сучасні таксономічні та номенклатурні зміни у розумінні тих чи інших родин. Наприклад, деякі види, що раніше відносили до родини ранникових, зараз віднесені до родин вовчкових, веронікових тощо. Родини у межах відділів та класів, роди в межах родин та види в межах родів розміщені в алфавітній послідовності. За природоохоронним статусом види, відповідно до ст. 13 Закону України «Про Червону книгу України», розподілені за такими категоріями: зниклі (види, щодо яких відсутня будь-яка інформація про наявність їх в Україні у природі чи спеціально створених умовах); зниклі в природі (види, які зникли в Україні у природі, але збереглися у спеціально створених умовах або поза межами України); зникаючі (види під загрозою зникнення, для яких спостерігається скорочення ареалу або зниження чисельності; їх збереження є малоймовірним без усунення дії негативних факторів); вразливі (види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії зникаючих, якщо триватиме дія факторів, які негативно впливають на стан їх популяцій); рідкісні (види, відомі з небагатьох місцезнаходжень, популяції яких характеризуються відносно стабільними, хоча і низькими показниками); неоцінені (види, про які відомо, що вони можуть належати до категорії зникаючих, вразливих чи рідкісних, але ще не віднесені до жодної з цих категорій; у тому числі більш-менш широко розповсюджені в різних регіонах України); недостатньо відомі (види, які потребують подальших досліджень і які не можна віднести до жодної із вищезазначених категорій через відсутність необхідної достовірної інформації; у тому числі таксономічно критичні види). Зазначимо, що прийнята у Червоній книзі України категоризація не співпадає з міжнародною категоризацією Міжнародного союзу охорони природи (МСОП).

У наступних розділах подається інформація про наукове значення, загальний ареал і поширення виду в Україні. Важливими є дані щодо чисельності та структури популяцій, оскільки саме популяції як форма існування видів забезпечують їх відтворення та збереження. Аналіз причин зникнення видів, зміни чисельності, порушення структури популяцій свідчить про те, що такі явища спричинені не лише прямим впливом господарської діяльності людини, а й опосередкованим, таким як, наприклад, меліорація боліт чи штучне заліснення природних степових схилів інтродукованими видами. На відміну від попереднього видання, в цьому детальніше описуються умови місцезростання видів, зокрема наводиться фітоценотична характеристика. Загальна біоморфологічна характеристика подана стисло, але таким чином, щоб читач міг скласти уявлення про певний вид. Описано режим збереження популяцій та заходи з охорони. Також наводиться інформація щодо включення видів до міжнародних списків охорони, їх наявність у заповідних об'єктах високого рангу. Перераховані заходи заборони, що важливо для практичної діяльності, надання дозволів на ведення певних типів робіт, які не зашкодять існуванню видів, забезпечать нормальне відтворення популяцій. Подається інформація про розмноження і розведення видів рослин і грибів у спеціально створених умовах, насамперед про культивування в ботанічних садах. В окремій рубриці висвітлено господарське та комерційне значення, інші аспекти практичного використання виду. У заключній частині вказані основні літературні джерела, які використані при написанні статей і містять важливу додаткову інформацію про вид, його поширення, популяційну структуру та охорону.

Крім того, у книзі вміщено список видів, занесених до Європейського червоного списку, а також алфавітні покажчики українських та латинських (наукових) назв рослин і грибів.

Підготовка та узагальнення інформації, збір ілюстративного матеріалу і саме видання стали можливими завдяки самовідданих праці багатьох ботаніків та мікологів різних наукових і освітніх установ України. Редколегія висловлює щире подяку авторам, усім тим, хто надали додаткову інформацію та всіляко сприяли створенню нового видання Червоної книги України.

Я.П. Дідух

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ФІЛІПЧУК Г.Г.

(голова редакційної колегії)

МОВЧАН М.М.

(перший заступник голови)

АКІМОВ І.А.

*(відповідальний редактор видання
«Червона книга України. Тваринний
світ»).*

ДІДУХ Я.П.

*(відповідальний редактор видання
«Червона книга України. Рослинний
світ»).*

ДОВГАЛЬ І.В.

*(заступник відповідального редакто-
ра видання «Червона книга України.
Тваринний світ»).*

МОСЯКІН С.Л.

*(заступник відповідального редакто-
ра видання «Червона книга України.
Рослинний світ»).*

КОРОТЧЕНКО І.А.

*(відповідальний секретар видання
«Червона книга України. Рослинний
світ»).*

КОСТЮШИН В.А.

*(відповідальний секретар видання
«Червона книга України. Тваринний
світ»).*

АФАНАСЬЕВ С.О.

ВІРЧЕНКО В.М.

ГЕЛЮТА В.П.

ГУБАР С.І.

ДУДКА І.О.

КОНДРАТЮК С.Я.

КОРНЄЄВ В.О.

КОТЕНКО А.Г.

КОТЕНКО Т.І.

МЕЖЖЕРІН С.В.

МОВЧАН Ю.В.

ПИСАНЕЦЬ Є.М.

ПЛЮЩ І.Г.

ПУЧКОВ О.В.

РАДЧЕНКО В.Г.

ТИМОЧКО Т.В.

ТИТАР В.М.

ФЕДОРОНЧУК М.М.

ЦАРЕНКО П.М.

ФЕСЕНКО Г.В.

СКЛАД Національної комісії з питань Червоної книги України

МОВЧАН Микола Михайлович
заступник Міністра охорони навколишнього природного середовища,
голова Комісії

ГУБАР Сергій Іванович
заступник директора департаменту Мінприроди, перший заступник
голови Комісії

АКИМОВ Ігор Андрійович
директор Інституту зоології імені
І.І. Шмальгаузена Національної академії наук, заступник голови Комісії

ДІДУХ Яків Петрович
директор Інституту ботаніки імені
М.Г. Холодного Національної академії наук, завідувач відділу, заступник
голови Комісії

ПОПОВИЧ Оксана Петрівна
головний спеціаліст Мінприроди, від-
повідальний секретар Комісії

**АНДРІЄНКО-МАЛЮК
Тетяна Леонідівна**
завідувач лабораторією Інституту
ботаніки імені М.Г. Холодного Націо-
нальної академії наук

**АФАНАСЬЄВ
Сергій Олександрович**
заступник директора Інституту
гідробіології Національної академії
наук

БУРДА Раїса Іванівна
професор кафедри екології агросфери
та екологічного контролю Націо-
нального аграрного університету

ГЕЛЮТА Василь Петрович
заступник директора Інституту
ботаніки імені М.Г. Холодного Націо-
нальної академії наук

ДОВГАЛЬ Ігор Васильович
завідувач відділу Інституту зоології
імені І.І. Шмальгаузена Національної
академії наук

КОНДРАТЮК Сергій Якович
завідувач відділу Інституту ботані-
ки імені М.Г. Холодного Національної
академії наук

**КОСТЮШИН
Василь Анатолійович**
завідувач відділу Інституту зоології
імені І.І. Шмальгаузена Національної
академії наук

МЕЖЖЕРІН Сергій Віталійович
завідувач відділу Інституту зоології
імені І.І. Шмальгаузена Національної
академії наук

**МИРОНЕНКО
Микола Олексійович**
заступник начальника управління
Держкомлісгоспу

МОСЯКІН Сергій Леонідович
завідувач відділу Інституту ботані-
ки імені М.Г. Холодного Національної
академії наук

ПОПОВИЧ Сергій Юрійович
завідувач кафедри декоративного
садівництва та фітодизайну Націо-
нального аграрного університету

**РАДЧЕНКО
Володимир Григорович**
директор Наукового центру екомо-
ніторингу та біорізноманіття мега-
полісу Національної академії наук

**РОМАНОВСЬКИЙ
Володимир Францович**
начальник управління Держкомліс-
госпу

СКЛЯРЕНКО Іван Віталійович
начальник відділу оперативної держ-
рибоохорони Держкомрибгоспу

ТИМОЧКО Тетяна Валентинівна
перший заступник голови Всеукраїн-
ської екологічної ліги (за згодою)

ЦАРЕНКО Петро Михайлович
завідувач відділу Інституту ботані-
ки імені М.Г. Холодного Національної
академії наук

ПОЛОЖЕННЯ
про Національну комісію
з питань Червоної книги України

1. Національна комісія з питань Червоної книги України (далі — Комісія) утворюється для науково-організаційного забезпечення ведення Червоної книги України.
2. Комісія у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України і Кабінету міністрів України, іншими нормативно-правовими актами, а також цим Положенням.
3. Комісія:
 - забезпечує науково-організаційне ведення Червоної книги України;
 - аналізує стан популяцій об'єктів Червоної книги України, зокрема на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду;
 - організовує наукові дослідження з метою виявлення нових місць перебування (зростання) об'єктів Червоної книги України, зокрема на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду;
 - координує діяльність наукових установ, пов'язану з проведенням постійного спостереження за станом популяцій об'єктів Червоної книги України, розробляє та вносить пропозиції про зміну або встановлення інших категорій видів тваринного і рослинного світу, що заносяться до Червоної книги України;
 - визначає критерії занесення, аналізує, узагальнює пропозиції відповідних установ, організацій та подає Мінприроди рекомендації про занесення до Червоної книги України або виключення з неї рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу;
 - розробляє заходи щодо збереження та охорони об'єктів Червоної книги України та здійснює контроль за їх проведенням;
 - розглядає проекти правил, рекомендацій і методичних матеріалів з питань охорони, раціонального використання та відтворення видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, Європейського червоного списку тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення у світовому масштабі, Червоної книги Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів, а також видів тваринного і рослинного світу, щодо яких Україна є стороною міжнародних договорів, готує відповідні пропозиції;
 - приймає рішення щодо спеціального використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України та подає їх Мінприроди для видачі відповідного дозволу;
 - сприяє створенню комп'ютерної бази даних та поповненню її інформацією про стан популяцій об'єктів Червоної книги України;
 - забезпечує підготовку матеріалів, визначає форму подання відомостей до чергового офіційного видання Червоної книги України;
 - проводить оцінку результатів досліджень об'єктів Червоної книги України;
 - отримує у встановленому порядку від органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій інформацію, необхідну для виконання покладених на неї завдань.

Комісія може утворювати експертні ради та залучати для роботи фахівців центральних органів виконавчої влади, наукових і громадських організацій (за погодженням з їх керівниками).

4. Роботою Комісії керує її голова. Персональний склад Комісії затверджується Кабінетом міністрів України.
5. Формою роботи Комісії є засідання, які проводяться відповідно до планів роботи, що складаються за пропозиціями членів Комісії.

Засідання Комісії веде її голова, а у разі відсутності голови — один з його заступників.

На засідання можуть запрошуватися уповноважені представники органів державної влади, підприємств, установ та організацій, у тому числі громадських.

У разі потреби голова Комісії може скликати її позапланове засідання.

6. Рішення Комісії приймається шляхом відкритого або таємного голосування простою більшістю голосів присутніх на засіданні членів Комісії за умови участі у голосуванні не менш як двох третин її складу та оформляється протоколом, який підписує головуючий на засіданні та відповідальний секретар.
Рішення Комісії з питань, що потребують невідкладного розгляду, може бути прийнято шляхом опитування членів Комісії, до яких з використанням електронної пошти та засобів факсимільного зв'язку доводиться зміст питання та відповідний проект рішення. Член Комісії після ознайомлення із змістом проекту рішення письмово (з використанням засобу факсимільного зв'язку) повідомляє голову Комісії про свою позицію щодо його прийняття. У разі рівного розподілу голосів розгляд питання переноситься на наступне засідання.
7. Відповідальний секретар Комісії готує матеріали до засідань і проекти рішень, організовує контроль за їх виконанням.
8. Матеріально-технічне забезпечення діяльності Комісії здійснює Мінприроди.

МОЛОДИЛЬНИК ОЗЕРНИЙ

Isoetes lacustris L.

Родина Молодильникові — Isoëtaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний реліктовий вид на пн.-сх. межі поширення. Єдиний представник кл. *Isoëtopsida* у флорі України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна та Атлантична Європа, Скандинавія, Зх. Сибір, Пн. Америка. В Україні трапляється на Зх. Поліссі. Адм. регіони: Вл, Рв.

Чисельність та структура популяцій

Утворює монодомінантні зарості, популяції представлені у вигляді широких щільних смуг на мілководді озер (оз. Біле в Рівненському ПЗ, оз. Луки Ратнівського р-ну, Воронки, Луко Володимирецького р-ну, озера Велике, Середнє Зарічнського р-ну), також трапляється окремими плямами (оз. Світязь і Пісочне Шацького НПП та оз. Любче Ковельського р-ну).

Причини зміни чисельності

Забруднення озер (антропогенна евтрофікація). В останнє десятиліття виявлено ряд нових місцезнаходжень, де вид раніше не фіксувався.

Умови місцезростання

На чистих прозорих мілководдях (глибина 0,7–2 м) мезотрофних та олігомезотрофних замкнутих або слабопроточних озер з піщаним дном з незначним рівнем води. Угруповання відносяться до кл. *Isoëto-Nanojuncetea*. Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гідатофіт. Багаторічна рослина 5–20 см заввишки. Ризоїди численні, густі. Стебло бульбоподібне. Листки (філоїди) темно-зелені, шилоподібні, зібрані пучком. Мегаспорангії у піхвах зовнішніх листків, мікроспорангії у піхвах внутрішніх листків, сидячі. Спори диморфні. Спороносить у липні–вересні. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Черемському, Рівненському (Білоозерська ділянка) ПЗ, в Шацькому НПП, ботанічному заказнику місцевого значення «Любче» (Волинська обл.). Заборонено порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, кормове, місце нересту риб, закріплює дніща водойм.

Основні джерела інформації

Андрієнко, Прядко, Онищенко, 2006; Гелюта, Вакаренко, Дубина та ін., 2001; Екофлора України, 2000; Зуб, Карпова, 2004; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Терлецький, Охримович, Кудрик, 1985; Фіторізн. номаніття Українського Полісся та його охорона, 2006.

Автори: О.І. Прядко, Я.П. Дідух
Фото: Д.М. Іноземцева

ЗЕЛЕНИЦЯ АЛЬПІЙСЬКА (ДИФАЗІАСТРУМ АЛЬПІЙСЬКИЙ)

Diphasiastrum alpinum (L.) Holub (*Diphasium alpinum* (L.) Rothm., *Lycopodium alpinum* L.)

Родина Плаунові — Lycopodiaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Високогірний вид, що має диз'юнктивний ареал.

Ареал виду та його поширення в Україні

Тундрова зона та високогір'я Європи, Кавказу, Америки та Азії до Монголії та Пн. Кореї. В Україні — Карпати (Боржава, Свидовець, Чорногора, Мармароські Альпи, Чивчини). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції невеликі за розміром, хоча кількість локалітетів значна. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Антропогенні (випасання худоби, рекреація), природні (підвищення ценотичної кон-

курентії). Вид нормально відновлюється при знятті ценотичної конкуренції і зниженні впливу випасу чи антропогенного навантаження, заселяє вторинні екотопи.

Умови місцезростання

Трапляється на високогірних луках, серед скель, кам'яних розсипищ, до висоти 2000 м н.р.м. Кислі безкарбонатні слабо розвинені мінеральні ґрунти, кам'яністі розсипи. Карбонатоб, мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна вічнозелена трав'яна рослина зі сланким стеблом 20–40 см завдовжки. Неплідні пагони не сплюснені, циліндричні. 1,5–2,5 см завтовшки, листки (мі-

крофіли) на дуже дрібних черешках (до 0,1–0,2 мм), не притиснуті до стебла, розміщені в 4 ряди черепицеподібно, лускоподібні. Спороносні колоски сидять, розміщені по одному, спорангії в пазухах спорофілів. Пагони 4–11 см заввишки. Спороносить у квітні-вересні. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Карпатському НПП та Карпатському БЗ. Заборонено збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

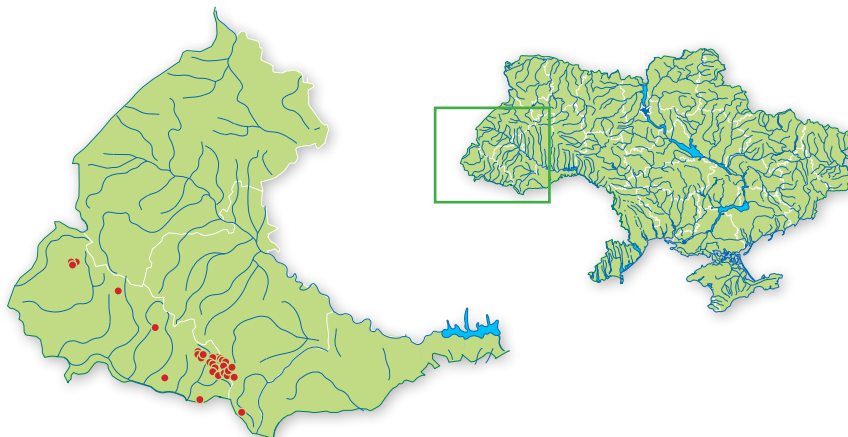
Господарське та комерційне значення

Піонерний вид, який формує ґрунт і укріплює субстрат.

Основні джерела інформації

Гончаренко, Калинович, Степанова, Одінцов, 2003; Екофлора України, 2000; Нестерук, 2000; Стойко, Тасенкевич, Мілкіна та ін., 1982; Хорология флоры Украины, 1986.

Автори: В.І.Гончаренко, Н.М.Шиян
Фото: Є.О. Одінцов, В.І. Гончаренко

ЗЕЛЕНИЦЯ СПЛЮСНУТА (ДИФАЗІАСТРУМ СПЛЮСНУТИЙ)

Diphasiastrum complanatum (L.) Holub
(*Diphasium anceps* (Wallr.) A.Löve et D.Löve,
D. complanatum (L.) Rothm., *Lycopodium*
anceps Wallr., *L. complanatum* L.)

Родина Плаунові — Lycopodiaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Голарктичний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений у Пн. і Центральній Європі, до Пн. Італії та Придунайських країн, на Мадейрі, у Пн. Азії, Індії та Пн. Америці (пн. сх.). В Україні трапляється у Карпатах, на Розточчі, Зх. Поділлі, Поліссі. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Локалітети площею від 0,5 до 10–15 м², представлені від одного до кількох клонів, що налічують по кілька десятків вегетативних рамет і від 1 до 10–15 спороносних.

Причини зміни чисельності
Суцільні рубки лісів, збирання рослин для культових обрядів. У високогір'ї надмірне випасання.

Умови місцезростання
Здебільшого на піщаних ґрунтах у соснових та дубово-соснових лісах (кл. *Vaccinio-Piceetea*), а також на мохових подушках у букових, ялицево-букових і смерекових лісах,

іноді на пустошних луках з домінуванням *Nardus stricta* та *Festuca tenuifolia*. Рідше в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetum*, *Quercetum robur-petraeae* (союз *Pino-Quercion*), *Calluno-Ulicetea* (союз *Violion caninae*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Багаторічна вічнозелена трав'янта рослина. Стебла довгі, підземні, повзучі, із прямостоячими сплюсненими вилчато-розгалуженими гілками. Плідні гілочки переходять у довгу, рідко обсажену листками (мікрофілами) ніжку, що несе по кілька циліндричних колосів; спорангійні листки яйцеподібні, загострені, по краю виїмчато-зубчасті; вегетативні листки дрібні, притиснуті, розміщені в 4 ряди; з них крайові трикутно-ланцетні, кі-

люваті, дуже загострені, а ті, що містяться на плоскому боці гілок, вузькі, майже шилоподібні. Спороносить у липні–вересні. Поновлення переважно вегетативне, також спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють на території Поліського та Рівненського ПЗ, у Деснянсько-Старогутському та Карпатському НПП, а також у пам'ятці природи «Тисовий Яр» (Чернівецька обл.). Необхідний моніторинг популяцій, особливо у поліській частині ареалу. Заборонено проведення суцільних рубок та збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське, фарбувальне (народний засіб для отримання зеленої фарби для вовни).

Основні джерела інформації
Панченко, 2005; Флора УРСР, 1938; Чорней, Токарь, 2002; ЧКУ, 1996; Guşuleac, 1931.

Автори: Н.М. Сичак, В.І.Мельник,
І.І. Чорней, О.В. Лукаш
Фото: В.В. Конішук, О.О. Кагало (вставка)

ЗЕЛЕНИЦЯ ІССЛЕРА (ДИФАЗІАСТРУМ ІССЛЕРА)

Diphasiastrum issleri (Rouy) Holub (*Diphasium issleri* (Rouy) Holub; *D. complanatum* (L.) Rothm. subsp. *issleri* (Rouy) Dostál, *Lycopodium complanatum* L. subsp. *issleri* (Rouy) Domin, *L. complanatum* subsp. *fallax* Čelak., *L. issleri* (Rouy) Domin)

Родина Плаунові — Lycopodiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний гібридогенний вид (*D. alpinum* × *D. tristachyum*), поширення і стан популяцій якого в Україні ще недостатньо вивчені.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня Європа, південь Пн. Європи, переважно в горах і передгірських районах; один локалітет у Пн. Америці. В Україні трапляється дуже рідко в Карпатах (Горгани). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Невідомі. У локалітетах (гори Яйко Ілемське, Попада, Стримба) вид не збирали упродовж останніх кількох десятиків років.

Причини зміни чисельності

Невідомі. Можливо, вид є природно рідкісним, і спорадично трапляється по всьому ареалу потенційних батьківських видів.

Умови місцезростання

Деградовані післялісові луки, галявини у світлих ялинових лісах на висотах 700–1200 м н.р.м. Ценотична приуроченість достеменно не досліджена, імовірно росте в угрупован-

нях кл. *Molinio-Arrhenatheretea* (союз *Nardion*); *Calluno-Ulicetea* (союзи *Vaccinion vitis-idaeae*, *Empetrium nigri*, *Genistion*); кл. *Vaccinio-Piceetea*. Гігрозоміфіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна вічнозелена трав'яна рослина з надземним або розташованим у верхньому шарі ґрунту повзучим головним стеблом до 1 м завдовжки. Гілки прямі, 10–20 см заввишки, стерильні приблизно рівні за довжиною, сплюснені або більш-менш тригранні, 2–3 мм завширшки, дорзальна поверхня виразно опукла. Бокові листки (мікрофіли) у верхній половині вільні; вентральні сидячі, збігаючі, ланцетні, трохи менші від дорзальних, верхівкою досягають основи наступно-

го листка. Спороносні колоски поодинокі, 1,5–2 см завдовжки, сидячі або на коротких (до 2 см) ніжках, спорофіли яйцеподібні або ланцетні, поступово звужені до верхівки, у 1,5–3 рази довші за спорангії, що знаходяться в пазухах спорофілів. Спороносить у липні–вересні. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не здійснювалися. Закарпатський локалітет розташований на території НПП «Синевир». Необхідне обстеження відомих локалітетів з метою з'ясування стану популяцій та їх моніторингу. Заборонено несанкціоноване збирання виду, порушення місць зростання, несанкціоновані лісгосподарські заходи.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

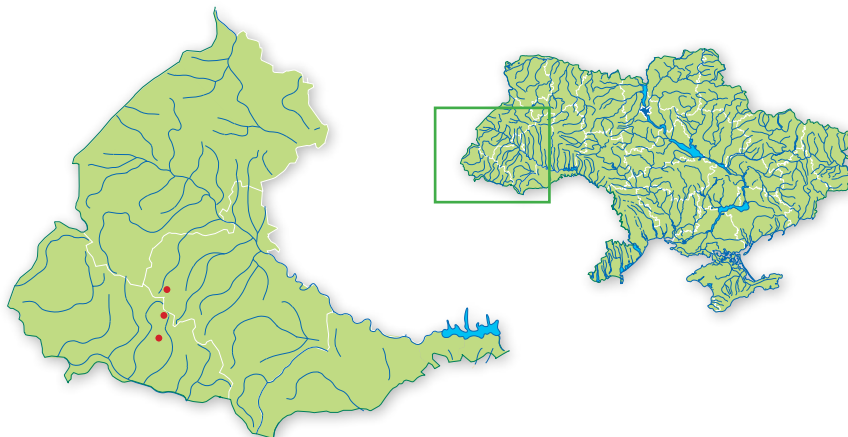
Господарське та комерційне значення

Лікарське, ґрунтостабілізуюче.

Основні джерела інформації

Екофлора України. Т. 1., 2000; Протопопова, 1974; Futák, 1966; Kubát, 1988; Rothmaler, 1988.

Автори: О.О.Кагало, Н.М.Сичак
Фото: Н.М. Сичак

ЗЕЛЕНИЦЯ ТРИКОЛОСКОВА (ДИФАЗІАСТРУМ ТРИКОЛОСКОВИЙ)

Diphasiastrum tristachyum (Pursh) Holub
(*Diphasium tristachyum* (Pursh) Rothm., *Lycopodium tristachyum* Pursh)

Родина Плаунові — Lycopodiaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Бореальний реліктовий вид на межі диз'юнктивного ареалу. Один з батьківських видів рідкісних гібридогенних таксонів *D. zeilleri* та *D. issleri*.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавія, Середня та Атлантична Європа, на пд. Європи в Апеннінах та Балканах; зх. Китай, сх. Пн. Америки. В Україні на Поліссі (дуже рідко). Адм. регіони: Вл, Жт.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі за розміром, структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Реліктовий характер виду в Україні та складна біологія розвитку (залежність гаметофіту від мікоризоутворюючого гриба). Суцільні рубки лісів, заміна корінних порід інтродуцентами, збирання рослин на вінки.

Умови місцезростання

Росте в бореальних соснових зеленомошних та соснових зеленомошно-лишайникових

лісах (угрупованнях кл. *Vaccinio-Piceetea*) на бідних кислих дерново-підзолистих ґрунтах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна вічнозелена трав'яна рослина. 7–15 см заввишки. Стебло повзуче, безрозеткове, з сизуватими, прямостоячими або підведеними пагонами, зібраними пучками. Підземні пагони горизонтальні. Гілочки до 2 мм завширшки. Листки (мікрофіли) щільно притиснуті до гілок, чотирирядні, трохи оберненояйцеподібні, верхівка слабо розділена на неправильні дольки, бічні прямі, притиснуті, без загнутих кінчиків, 0,8–1,5 мм довжиною у вільній частині, а черевні більші та ширші біля основи. Спороангії рівно-

спорові в пазухах спорофілів, які утворюють 3–4 стробіли на дихотомічно розгалуженій ніжці. Колоски 1–1,5 см завдовжки на ніжках 1,5–2,5 см. Спороносить у липні-вересні. Розмножується вегетативно та спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Поліському ПЗ. Необхідним є обстеження відомих локалітетів з метою з'ясування стану популяцій та їх моніторингу. Заборонено збирання рослин, порушення місць зростання, несанкціоновані лісогосподарські заходи.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

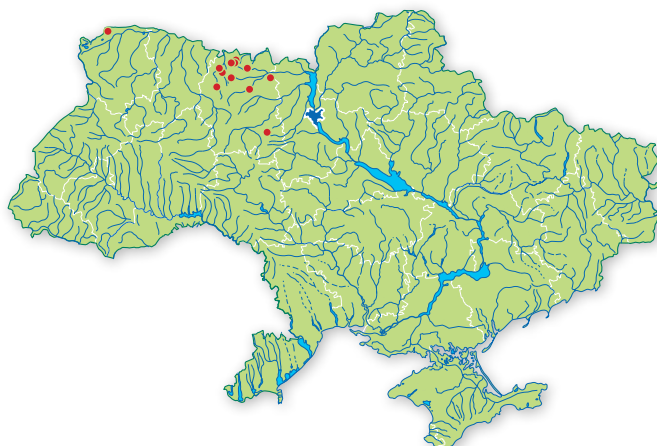
Господарське та комерційне значення

Декоративне, фарбувальне, лікарське.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Флора Европейской части СССР, 1974; Флора СССР, 1934; Протопопова, 1974; ЧКУ, 1996.

Автор: С.Л. Мосякін
Фото: Я.П. Дідух

ЗЕЛЕНИЦЯ ЦАЙЛЛЕРА (ДИФАЗІАСТРУМ ЦАЙЛЛЕРА)

Diphasiastrum zeilleri (Rouy) Holub
(*D. complanatum* (L.) Holub subsp. *zeilleri*
(Rouy) Kukkonen, *Diphasium zeilleri* (Rouy)
Damboldt, *Lycopodium zeilleri* (Rouy) Greuter
et Burdet)

Родина Плаунові — Lycopodiaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Голарктичний гібридогенний вид (походить від гібридизації *D. complanatum* × *D. tristachyum*) на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична, Середня та Сх. Європа, Пн. Америка. В Україні — Полісся. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См.

Чисельність та структура популяцій

Популяції, що займають площу до 200 м², іноді утворюють «відьмині кола», у яких ростуть досить щільно.

Причини зміни чисельності

Вирубування лісів, витоптування, збирання пагонів для оформлення букетів та вінків.

Умови місцезростання

Неглибокі зниження у соснових лісах зеленомохових, чорничних, орлякових та суборах (асоціації *Peucedano-Pinetum*, *Molinio-Pinetum*). Мезофіт, субгеліофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна вічнозелена трав'яна

рослина з повзучим підземним кореневищем. Наземні гони зібрані в більш-менш густі, але не щільні пучки до 7–20(35) см заввишки. Стерильні пагони розгалужені під кутом понад 35° (частіше 45–60°), досить вузькі. Кінцеві пагони досить довгі, до верхівки поступово звужені, опуклі із дорсального боку, і плоскі з вентрального. Дорсальні листки опуклі, вузько-ланцетні, вужчі за бічні. Вентральні добре відрізняються від дорсальних, трохи опуклі, вузькі, дещо коротші за них; вільна частина їх такої самої довжини як і вільна частина дорсальних. Бічні листки більш-менш опуклі, прилеглі або іноді з трохи відігнутими кінцями. Стробіли розташовані як на головній осі, так і на бічних. Ніжки стробілів 7–13, розгалуження їх на верхівці 0,4–4 см. Стробілів 2–10, їх до-

вжина 18–24 см. Спорофіли дрібні, 1,6–1,9 см завдовжки, широкояйцеподібні, на верхівці з довгим кінчиком. Спороносить у червні–липні. Розмножується вегетативно та спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Поліському ПЗ, Шацькому та «Деснянсько-Старогутському» НПП, заказнику «Острівський» (Рівненська обл.). Необхідно дослідити стан популяцій, створити заказники на Лівобережному Поліссі. Заборонено збирання та продаж рослин, суцільну рубку лісів та облаштування місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

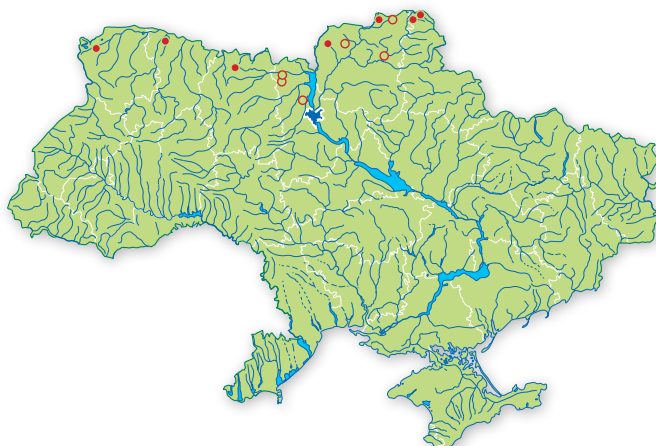
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Лукаш, 2000; Лукаш, Карпенко, Прядко, 1998; Панченко, 2005; Протопопова, 1974; Прядко, 1982; Хорология флоры Украины, 1980.

Автори: О.В. Лукаш, С.М. Панченко
Фото: О.С. Мандзюк

ПЛАУНЕЦЬ ЗАПЛАВНИЙ (ЛІКОПОДІЄЛЛА ЗАПЛАВНА)

Lycopodiella inundata (L.) Holub
(*Lycopodium inundatum* L.)

Родина Плаунові — Lycopodiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний зникаючий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Голарктичний вид. В Україні трапляється в Карпатах, на Поліссі, по терасах річок Лісостепу і Степу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, Зк, Хм, Чк, Дн, Пл, Хр, Лг, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, представлені невеликими групами. Окремі популяції мають високу щільність до 24 особин на 1 м².

Причини зміни чисельності
Осушення боліт, освоєння річкових терас, зміна гідрологічного режиму.

Умови місцезростання

Зростає у невластивих для плаунових умовах (торфові болота, заболочені луки, замоховілі піщані зниження на терасах річок, вологі свіжі піски). Мезофіт.

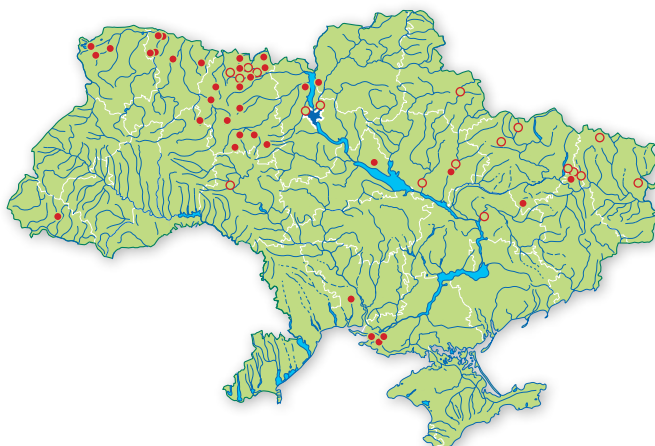
Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5–10 см заввишки. Стебло повзуче, густо вкрите лінійно-шилоподібними листками (мікрофілами). Спороносні гілки короткі, не галузяться, нечітко відмежовані від стебла, на верхівках мають довгі стробіли без ніжки. Спороносить у липні–вересні. Спори численні світложовті. Розмножується спорами і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідне виявлення вцілілих місцезнаходжень в Лісостепу і Степу і створення на них природно-заповідних територій. Охороняють в Поліському, Рівненському та Черемському ПЗ, НПП Шацькому, «Прип'ять-Стохід», «Синевир», «Святі гори». Заборонено всі види гідромеліоративних робіт, торфорозробку.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Лікарське.

Основні джерела інформації

Андрієнко, Попович, Шеляг-Сосонко, 1986; Андрієнко, Прядко, Онищенко, 2006; Байрак, Стецюк, 2005; Брадїс, Андрієнко, Лихобабіна, 1969; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Кучеревський, 2001; Орлов, 2005; Терлецький, Охримович, Кудрик., 1985; Фіто-різноманіття Українського Полісся та його охорона, 2006; ЧКУ, 1996.

Автор: О.І. Прядко
Фото: О.О. Орлов, В.В. Конішук (вставка)

ПЛАУН РІЧНИЙ

Lycopodium annotinum L.

Родина Плаунові — Lycopodiaceae

Наукове значення

Вразливий вид на межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Кавказ, Зх. і Сх. Сибір, Далекий Схід, Пн. Америка. В Україні – Карпати, Розточчя, Волинська височина, Полісся, Лісостеп (зрідка). Адм. регіон: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Лв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Чк, Пл.

Чисельність та структура популяцій

Популяції чисельні. Завдяки сланкому стеблу формуються великі густі куртини. Інколи виступає як домінант у трав'яному покриві.

Причина зміни чисельності

Заготівля як декоративної та лікарської рослини, вирубування лісів, рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання.

Хвойні та мішані, найчастіше ялинові, вологі ліси кл. *Vaccinio-Piceetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика.

Хамефіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–30 см заввишки. Стебло повзуче, у вузлах негусто укорінюється, вкрите лінійно-ланцетними листками (мікрофілами), які розташовані перпендикулярно до стебла або відігнуті донизу. Стробіли поодинокі, сидячі, циліндричні, без ніжок. Спороносить у липні–вересні. Розмножується спорами і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ, в ПЗ «Гор-

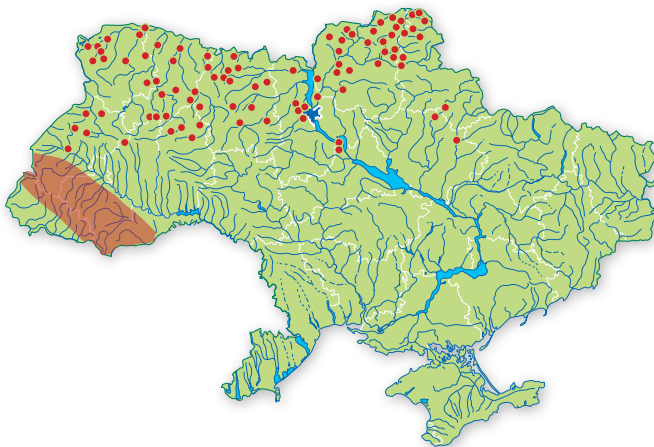
гани», «Розточчя», «Черемський», Рівненському, Поліському; НПП Карпатський, «Синевир», «Вижицький», Яворівському, «Сколівські Бескиди», «Ужанський», «Деснянсько-Старогутський», Шацький та у низці заказників. Заборонено вирубування лісів, збирання населенням як декоративної рослини.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах.

Зрідка культивують у ботанічних садах, на присадибних ділянках.

Господарське та комерційне значення.

Декоративне, лікарське, жиросімейне.

Основні джерела інформації

Андриєнко, Попович, Шеляг-Сосонко, 1986; Андриєнко, Клестов, Химин та ін., 2004; Байрак, Стецюк, 2005; Екофлора України, 2000; Заповідні перлини, 2006; Орлов, 2002; ЧКУ, 1996; Чорноус, 2005.

Автори: Т.Л. Андриєнко, О.І. Прядко
Фото: О.О. Орлов

БАРАНЕЦЬ ЗВИЧАЙНИЙ

Huperzia selago (L.) Bernh. ex Schrank et Mart. (*Lycopodium selago* L., *Mirmau selago* (L.) H.P.Fuchs)

Родина Баранцеві — Huperziaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Циркумполярний. У пн. півкулі від Арктики до зони широколистяних лісів, в лісовому та альпійському поясах гірських країн на пд. від межі суцільного поширення (Алтай, Кавказ). В Україні — Карпати (звичайно), Розточчя-Опілля, на Поліссі (зрідка). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Чк, Пл, Хр.

Чисельність та структура популяцій
У рівнинних районах переважно поодинокі куртини і їх групи чисельністю до десяти. У Карпатах часто трапляються чисельністю по кілька десятків (сотень) куртин.

Причини зміни чисельності
Не має підземних запасуючих органів і бічних бруньок, тому зламані пагони не відновлюються. Зникає внаслідок підвищення ценотичної конкуренції, не переносить лісових пожеж, рекреаційного навантаження.

Умови місцезростання
У тінистих хвойних, мішаних та листяних лісах кл. *Quercus-Fagetea*, *Vaccinio-Piceetea*. У Карпатах в альпійському та субальпійському поясах серед криволісся (союз *Pinion mughi*) де росте у складі лучних та пустищних угруповань на силікатовмісних субстратах (кл. *Juncetum trifidi*) та серед чагарників кл. *Loiseleurio-Vaccinieta*.

Трапляється в угрупованнях скель лісового поясу (кл. *Asplenietea trichomanis*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Багаторічна вічнозелена трав'яна рослина 5–20 см заввишки. Стебло висхідне, рівнодіхотомічно розгалужене, по мірі наростання біля основи полягає і вкорінюється, формуючи куртинки до 1,5 м в діаметрі. Стебло густо вкрите лінійно-ланцетними філоїдами, у 8 вертикальних рядах. Спорангії у пазухах філоїдів. Спори дозрівають у серпні-вересні, спороношення закінчується навесні наступного року. Вегетативне розмноження вкоріненням полеглої частини стебла і за допомогою виводкових бруньок. В Україні представлений двома морфологічними відмінами. У Карпатах присутній

H. selago subsp. *appressa* (Desv.) D.Löve ex Tzvel. A. Löve (*Lycopodium selago* L. var. *appressum* Desv.), що має дугоподібні, притиснуті до стебла філоїди світло-зеленого чи зеленого кольору.

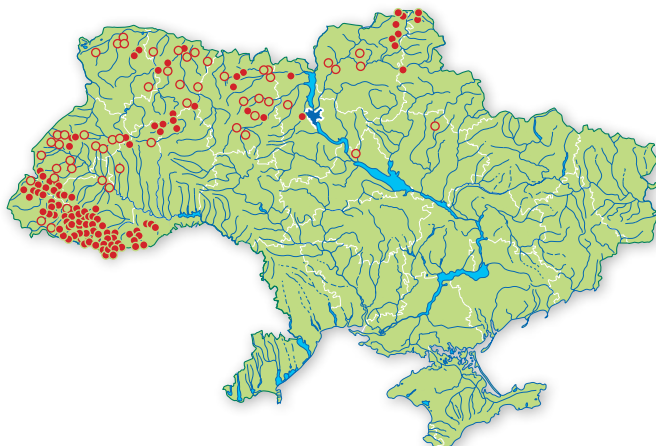
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в Карпатському БЗ, у ПЗ «Горгани», Рівненському, «Розточчя» та «Черемський» і у Карпатському, «Вижницькому», «Деснянсько-Старогутському», Мезинському НПП та в низці РЛП, заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ. Заборонено суцільні рубки лісів, збирання та заготівлю рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Факти успішної інтродукції поодинокі.

Господарське та комерційне значення
Лікарське, фарбувальне, декоративне.

Основні джерела інформації
Вавриш, Лихобабина, 1975; Екофлора України, 2000; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Мельник, 2000; Онищенко, Андрієнко, Остапко та ін., 2002; Панченко, 2000, 2006; Собко, Гапоненко, 1996, ЧКУ, 1996.

Автори: С.М. Панченко, І.І. Чорней,
Н.М. Сичак, В.І. Мельник
Фото: О.О. Орлов

ПЛАУНЧИК ШВЕЙЦАРСЬКИЙ (ПЛАУНОК ШВЕЙЦАРСЬКИЙ)

Lycopodioides helveticum (L.) Kuntze (*Lycopodium helveticum* L., *Selaginella helvetica* (L.) Spring)

Родина Плаункові — Selaginellaceae

Природоохоронний статус виду
Зниклий в природі.

Наукове значення

Рідкісний, реліктовий диз'юнктивно поширений вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн.-сх. Азія, Кавказ, Маліа Азія та Центральна та Пн.-сх. Європа, де частіше приурочений до гірських районів. Відоме єдине достовірне місцезнаходження виду в Україні, підтверджене кількома гербарними зборами різних колекторів: Українські Карпати, Вігорлат-Гутинський хребет, північний схил Гутинського хребта на лівому березі р. Тиса поблизу с. Веряця Виноградівського р-ну на Закарпатті. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Невідомі. Протягом останніх 50 років наявність виду у цьому локалітеті не підтверджено. Необхідно з'ясувати сучасний стан популяції.

Причини зміни чисельності

Інформація відсутня. Вид є чутливим до впливу антропогенних факторів.

Умови місцезростання

Затіннені вологі, часто оброслі мохом андезитові скелі над р. Тиса в буковому лісі (угруповання асоціації *Asplenio-Poetum nemoralis*?) на висотах 130, 170, 350 м н.р.м. (за гербарними даними різних колекторів). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Дрібна багаторічна сланка трав'яна рослина. Стебло повзуче, розгалужене, 3–10 см завдовжки, з ризофорами в місцях розгалуження. Листки (мікрофіли) диморфні, цілокраї або слабо пилчастозубчасті, блискучі, взимку червонуваті, розташовані в чотири ряди. Нижні листки відстовбурчені, 2–3 мм завдовжки, верхні — майже вдвічі менші, притиснуті до стебла. Спороносні

колоски 1,5–2(4) см завдовжки, розташовані на кінцях бічних, рідко обліснених гілочок. Спорофіли яйцеподібні, загострені, мегаспорангій розміщений в нижній частині колоска. Спороносить у (травні) червні–липні. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняють. Необхідне підтвердження зростання виду з наступним контролем стану популяцій та створення в районі місцезнаходження виду резервату. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

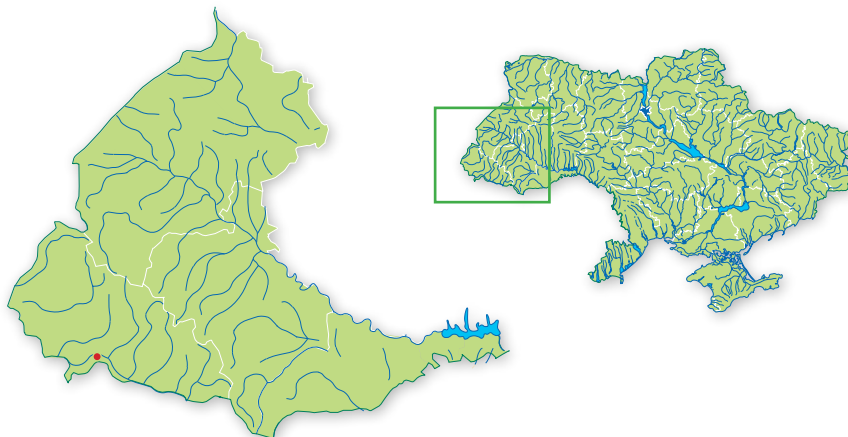
Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Игошина, 1955; ЧКУ, 1996; Buček 1931 (1932); Domin, 1931; Margittai 1938.

Автори: Р.Я. Кіш, Н.М. Сичак
Фото О.О. Карало:

ПЛАУНОК ПЛАУНОПОДІБНИЙ

Selaginella selaginoides (L.) P. Beauv. ex Mart. et Schrank (*Lycopodium selaginoides* L., *Selaginella spinulosa* A. Braun)

Родина Плаункові — Selaginellaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Вид з диз'юнктивним ареалом аркто-альпійський вид, в Україні ймовірно льодовиковий (плейстоценовий) релікт; вважається філогенетично базальним представником роду, для якого характерний унікальний серед плауноподібних механізм вивільнення мегаспор.

Ареал виду та його поширення в Україні

Арктичні, субарктичні та почасти бореальні регіони Євразії та Пн. Америки; пд. осередки у горах Європи, Кавказу, Сибіру, Пн. Америки (Скелясті гори на пд. до Невади) та Канарських о-вів. В Україні — Карпати (хребти Чорногора, Свидовець, Горгани, Мармароські Альпи). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні, детально не досліджені; кількість локалітетів обмежена та має тенденцію до скорочення.

Причини зміни чисельності

Знищення або зміни екоотопів через витоупування, випасання худоби, туризм та інші види антропогенного впливу, кліматичні зміни.

Умови місцезростання

Альпійський та субальпійський пояси, у вологих та переважно затінених місцях на скелях, по берегах гірських потоків, серед мохового покриву; у криволіссях гірської сосни (асоціація

ція *Vaccinio myrtilli-Pinetum mugii* кл. *Vaccinio-Piceetea*), гірських біловусниках (угруповання кл. *Nardo-Callunetea*), переважно на нейтральних або лужних субстратах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна трав'яна рослина зі сланкими та частково підведеними стеблами 3–10 см заввишки, що утворює розсіяні або щільні куртини. Сланкі стебла тонкі (близько 1 мм завтовшки), дихотомічно розгалужені; підведені частини стебла нерозгалужені, у верхній частині зі спорангіями у піввах листків (мікрофілів), що утворюють прості рихлі булавоподібні або циліндрично-булавоподібні стробіли 1–3(5) см довжиною. Листки (мікрофіли) зелені, ланцетні або овально-ланцетні, до 4,5 мм завдовжки та

1,2 мм завширшки, по краю з кожного боку з 2–7 тонко загостреними м'якими зубчиками, на верхівці загострені або шилоподібні; спорофіли ланцетно-трикутні, дещо більші за стерильні мікрофіли. Мегаспорангії ниркоподібні. Мікроспорангії округло-ниркоподібні. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на територіях ПЗФ Карпат (Кедринський ботанічний заказник загальнодержавного значення та ін.). Рекомендовано створення додаткових охоронних територій. Заборонено порушення умов зростання, надмірне рекреаційне навантаження.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

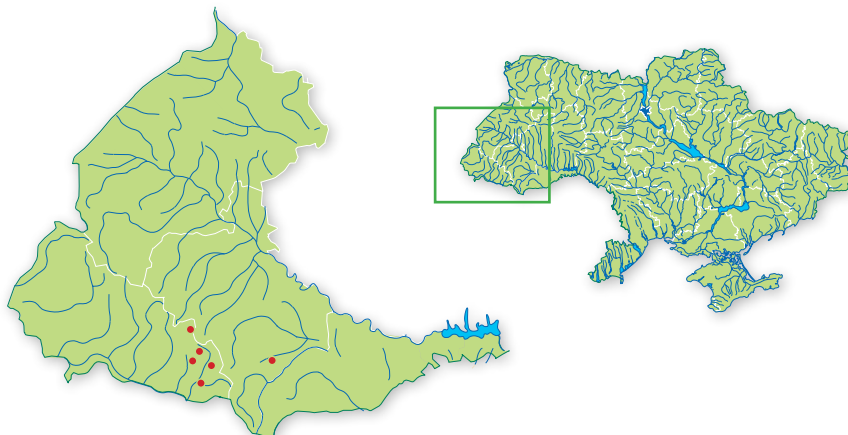
Господарське та комерційне значення

Декоративний вид.

Основні джерела інформації

ЧКУ, 1996; Fisteag, Sanda, 1995; Korall, Kenrick, 2002; Page, 1989.

Автори: С. М. Стойко, Л. О. Тасенкевич,
С. Л. Мосякін
Фото: В.В. Буджак

АДІАНТ ВЕНЕРИН ВОЛОС

Adiantum capillus-veneris L.

Родина Адіантові — Adiantaceae
(Pteridaceae s.l.)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Термофільний середземноморський елемент в Криму на пн. межі ареалу, (угруповання відносяться до специфічного класу *Adiantetea capilli-veneris*).

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична Європа, Середземномор'я, Кавказ, Середня Азія; вид у широкому розумінні (*A. capillus-veneris* L. s.l.) поширений у багатьох тропічних та теплопомірних регіонах світу, але в Африці, Пн. та Пд. (північ) Америці та частково Євразії, очеподібно, представлений окремими географічними та каріологічними расами (видами або підвидами). В Україні — Пд. берег Криму: Місхор, Ялта, водопади Учан-Су та Джур-Джур, вершини гір Ай-Петрі, Яузлар, Явлуз, Кастель. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Росте у вигляді поодиноких чи невеликих куртин, що формують фрагментарні популяції, чисельність яких в останні десятиліття скоротилася.

Причини зміни чисельності

Відбір води, зарегулювання стоків, зміна мікроклімату (вологості повітря), збирання як декоративних рослин.

Умови місцезростання

Перезволожені карбонатні скелі, що постійно звожуються, водоспади, береги струм-

ків, місця відкладу травертинів. Формує фрагменти специфічних піонерних маловидових розріджених угруповань класу *Adiantetea capilli-veneris* (союз *Adiantum capilli-veneris*), характерних для Середземномор'я. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна папороть, висотою 20–30 см, формує куртини, кореневище довге повзуче. Вайї тричі пірчастороздільні, крайові сегменти округлі, яйцеподібні, зубчасті. Спори в лінійно-довгастих сорусах, розміщені вздовж кінців жилок по краю пластинок, які відгинаються донизу. Спороносить у червні–серпні. Спори розносяться вітром та водою. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

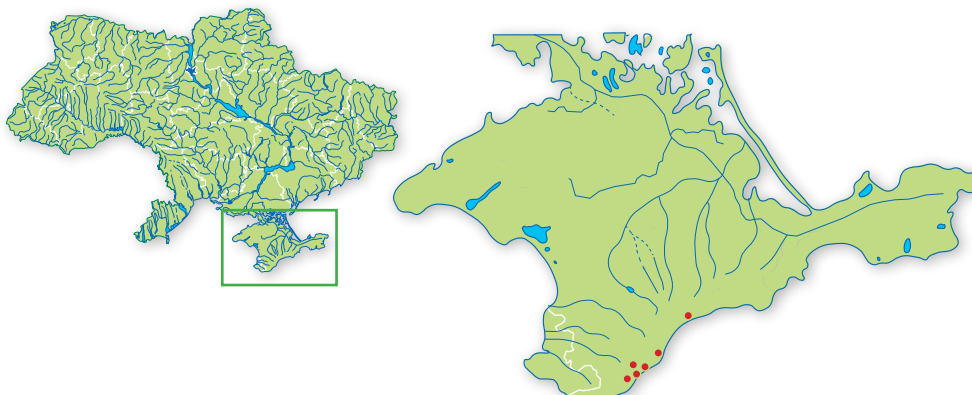
Збереження стабільного водного режиму, розведення в культурі. Охороняють у Ялтинському гірсько-лісовому та «Мис Март'ян» ПЗ. Заборонено відбір води, знищення місць зростання, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Широко культивують в ботанічних садах, приватних колекціях як кімнатну рослину.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації.

Голубев, 1996; Екофлора України, 2000; Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: С.О. Свірин

АСПЛЕНІЙ ЧОРНИЙ

Asplenium adiantum-nigrum L.

Родина Аспленієві — Aspleniaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Субсередземноморський вид на пн. межі ареалу в ізольованих локалітетах.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична й Центральна Європа, Середземномор'я, Кавказ, Середня і Мала Азія, Урал, Гімалаї, Пн. й Пд. Африка. В Україні рідко трапляється у Криму, відомі чотири локалітети на Закарпатті й один на Поділлі. Адм. регіони: Зк, Хм, Кр.

Чисельність та структура популяцій

У Криму популяції малочисельні, але стабільні. Стан закарпатських популяцій задовільний, найчисельніша популяція на Чорній горі біля м. Виноградів налічує понад 1000 особин. Сучасний стан подільської популяції невідомий: упродовж понад 70 років рослини тут не збирали.

Причини зміни чисельності

Порушення місць виростання внаслідок добування каменю, рубки лісів, випасання худоби, рекреаційного навантаження.

Умови місцезростання

Затінені вогкуваті скелі, розщелини, кам'яністі місця, іноді у пристовбурових частинах дерев у дубових, дубово-грабових і букових лісах (до вис. 500 м н.р.м.). В угрупованнях кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*, асоціації *Genisto (pilosae)-Quercetum (polycarphae)*, *Corno-Quercetum*, союзу *Carpinion*, кл. *Asplenieta trichomanis*. Умброфіт, мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з повзучим або прямим кореневищем, укритим чорними вузьколанцетними плівками без центральної жилки. Вайї до 30–40 см завдовжки, зимують; їхня пластинка двичі-, тричі-пірчаторозсічена, ланцетна або овальна, загострена, шкіряста, більш-менш блискуча, з віддаленими один від одного й спрямованими вгору сегментами; сегменти останнього порядку яйцеподібні або оберненояйцеподібні, віддалені, по краях зубчасті; черешок рівний пластинці або довший від неї, у нижній частині блискучий, чорно-бурий; покривець зовсім цілокрай; спори яйцеподібно-ниркоподібні, з поверхні сітчасто-перетинчасті. Споро-

носить у серпні-вересні. Розмножується спорами і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Ялтинському гірсько-лісовому та Кримському ПЗ, у НПП «Подільські Товтри» (Сатанівська Дача), у філіалі Карпатського БЗ «Чорна гора». Доцільно створити заказники в околицях м. Мукачево. Заборонено рубки лісів, збирання та викопування рослин, руйнування місць зростання (розробка кар'єрів).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Флора Европейской части СССР, 1974; Флора УРСР, 1938.

Автори: О.О. Кагало, Р.Я. Кіш, Н.В. Скібіцька

Фото: О.О. Кагало

АСПЛЕНІЙ БІЛЛО

Asplenium billotii F.W.Schultz. (*Asplenium obovatum* Viv. subsp. *lanceolatum* auct. non (Fiori) P.Silva)

Родина Аспленієві — Aspleniaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Середземноморсько-середньоєвропейський вид у диз'юнктивній частині ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична та Середня Європа, Середземномор'я, Пд. берег Криму (г. Аю-Даг, Кастель). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомі лише дві популяції, які складаються з небагатьох рослин. Виявляє тенденцію до скорочення чисельності особин і кількості місцезростань.

Причини зміни чисельності

Курортне будівництво, рекреаційне навантаження, розробка кар'єрів.

Умови місцезростання

У розщілинах габбро-діабазових скель на наливних глинах, на приморських схилах г. Аю-Даг і біля підніжжя г. Кастель (угруповання класу *Asplenetia trichomanis*); ці місцезнаходження є реліктовими, далеко відірваними від основного ареалу. Мезофіт, кальцефоб.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–20 см заввишки. Кореневище повзуче або пряме. Вайї зимуючі, довгасто-ланцетні, найнижчі сегменти першого порядку помітно коротші від наступних; пластинка ваї вдвічі перевищує черешок. Черешок при основі потовщений, соруси розміщені на краю сег-

ментів. Спороносить у липні–вересні. Розмножується вегетативно і спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в ландшафтному заказнику «Аю-Даг». Заборонено несанкціоноване збирання рослин, порушення умов зростання, господарське використання територій — розробка кар'єрів, будівництво, облаштування рекреаційних пунктів. Потребує режиму абсолютної заповідності та заказного.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Сазонов, 1986; Флора европейской части СРСР, 1974; Хорология флоры Украины, 1986; Цвелев, 1969.

Автор: В.В. Протопопова
Малюнок: І.В. Маханьков

АСПЛЕНІЙ ГЕЙФЛЕРА

Asplenium x heufleri Reichardt (*A. × alternifolium* Wulfen nothosubsp. *heufleri* (Reichardt) Risto et Jaakko, *A. germanicum* Weis subsp. *heufleri* (Reichardt) A.Bohr.)

Родина Аспленієві — Aspleniaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Середньоєвропейський гібридогенний таксон (*A. septentrionale* × *A. trichomanes* subsp. *quadrivalens* D.E.Mey.) на сх. межі ареалу в його диз'юнктивній частині.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня і Сх. Європа. В Україні зростає на Донецькому кряжі (р. Міус, окол. с. Новопавлівка Луганської обл.), відділення «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ, по р. Кальміус (Мирнівський р-н) і р. Кальчик (Володарський р-н, Донецької обл.). Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Відомі лише нечисленні популяції, в яких вид представлений кількома особинами, що локалізовані в тріщинах скель.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів.

Умови місцезростання

У тріщинах силікатних скель в угрупованнях екстремальних екоотопів з примітивною організацією (кл. *Asplenetia trichomanis*). Мезофіт, сциофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 2–14 см заввишки. Кореневище повзуче. Вайї пірчасті, з овально-клиноподібними сегментами, по краях нерівномірно-городчасті, нижні два сегменти віддалені від інших, іноді надрізані на 2 лопаті кожен. Черешок блискучий, яскраво-коричневий, трохи довший за пластинку вайї. Покривець городчастий. Спороносіть в липні–серпні. Розмножується вегетативно і спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в відділенні «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ. Заборонено не-санкціоноване збирання та гербаризацію рослин, порушення умов місцезростань. Потребує створення заказника в Луганській області.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, сприяє стабілізації скельних екосистем.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Остапко, 2001.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: В.М. Остапко

МІХУРНИЦЯ АЛЬПІЙСЬКА (ПУХИРНИК АЛЬПІЙСЬКИЙ)

Cystopteris alpina (Lam.) Desv. (*C. fragilis* (L.) Bernh. subsp. *alpina* (Lam.) C.Hartm., *C. fragilis* (L.) Bernh. var. *alpina* (Lam.) Desv., *C. regia* auct. non (L.) Desv., *Polypodium alpinum* Lam.)

Родина Міхурницеві — Cystopteridaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий європейсько-кавказький монтанно-субальпійський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня Європа, Середземномор'я, Кавказ. В Україні — Карпати, Свидовець (Апшинець), Чивчини (полонина Прелучна). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокими особинами або групами (локалітетами) по декілька особин, які розташовані вузькими полосками шириною до 1 м. Площа локалітетів дуже незначна — до 10 м². Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, що лімітується природними факторами, відсутність екоотів відповідного типу.

Умови місцезростання

Росте у тріщинах затінених вапнякових скель пн. експозиції та в урвищах поблизу водоспадів і вологих стін з проточною водою (угруповання асоціації *Cystopteridetum fragilis*), у субальпійському та у верхній частині лісового поясу. Гігрозоміфіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–25 см заввишки, з косим кореневищем. Пластинка вайї лінійно-ланцетна, сильно розсічена. Черешок коротший за пластинку вайї. Найнижчі сегменти першого порядку менші за наступні, віддалені від них. Сегменти другого порядку глибоко розсічені на 3 пари вузьких глибоко виїмчастих часток.

Покривальце ковпачкоподібне, прикріплене збоку основи соруса. Спори без периспори. Спороносить у серпні–жовтні. Розмножується спорами і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території ландшафтного заказника «Чивчино-Гринявський». Слід встановити контроль за станом популяцій. Заборонено порушення умов місцезростання, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

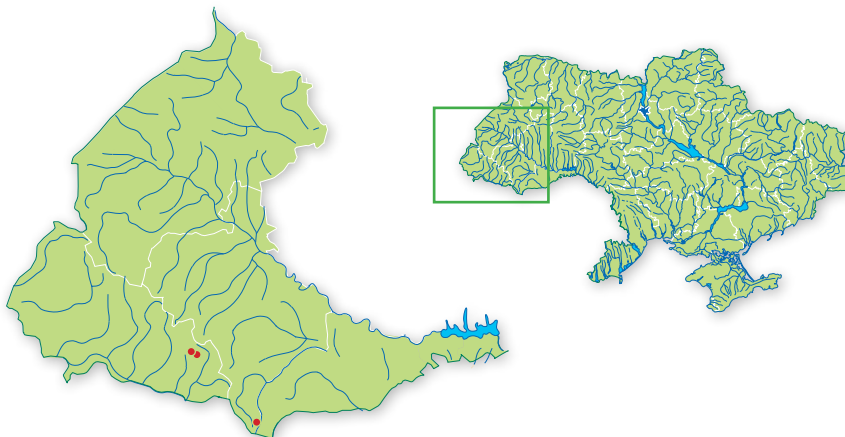
Декоративне, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Визначник рослин Українських Карпат, 1977; Екофлора України, 2000; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Хорология флоры Украины, 1986.

Автор: І.І. Чорней

Малюнок: І.В. Маханьков

МІХУРНИЦЯ ГІРСЬКА (ПУХИРНИК ГІРСЬКИЙ)

Cystopteris montana (Lam.) Bernh. ex Desv.
(*Aspidium montanum* (Lam.) Sw., *Polypodium montanum* Lam., *Rhizomatopteris montana* (Lam.) A.P.Khokhr.)

Родина Міхурницеві — Cystopteridaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий голарктичний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня Європа, Кавказ, Зх. і Сх. Сибір, Пн. Америка. В Україні — Карпати: Чорногора, Чивчини (Чивчин, Мокринів Камінь, Чорний Діл). Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокими особинами або групами по декілька особин. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, відсутність екоотів відповідного типу.

Умови місцезростання

Росте на вологих тінистих карбонатних скелях, осипищах карбонатних порід, на мо-

крих затінених пн., пн.-сх. і пд.-сх. схилах, часто під наметом лісу у субальпійському та верхній частині лісового поясу (угруповання класів *Thlaspietea rotundifoliae* та *Asplenietea trichomanis*, асоціації *Doronico-Cratoneuretum commutati*). Гігрозоміфіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–30 см заввишки. Вайї трикутні або яйцеподібно-трикутні. Черешок перевищує пластинку вайї в 2–3 рази. Сегменти першого порядку перевищують інші. Найближчий до черешка зубчик нижніх сегментів другого порядку набагато перевищує інші, має вигляд вушка. Покривальце широкояйцеподібне, тупе. Спори бобоподібні з шипиками.

Спороносить у серпні–жовтні. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Чорний Діл» (Чернівецька обл.) і пам'ятки природи «Каменець» (Івано-Франківська обл.). Слід взяти під охорону всі відомі місцезростання, контролювати стан популяцій. Заборонено руйнування місцезростань, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

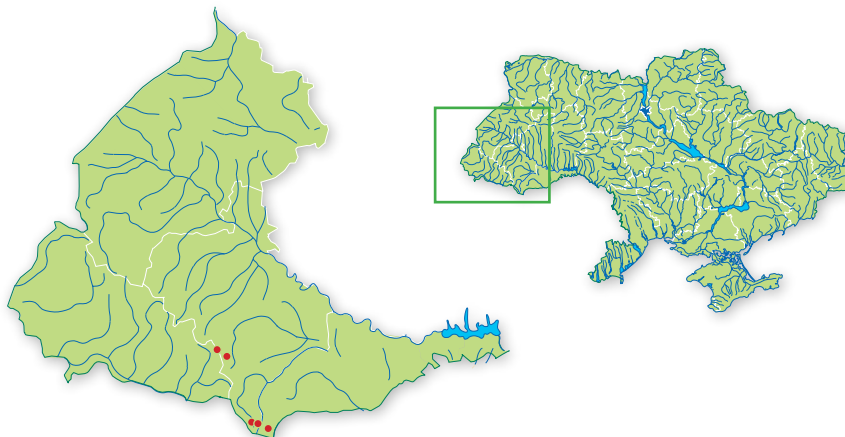
Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Визначник рослин Українських Карпат, 1977; Екофлора України, 2000; Хорология флоры Украины, 1986; Pawlowski, Walas, 1949.

Автор І.І. Чорней
Фото: Р.Я. Кіш

МІХУРНИЦЯ СУДЕТЬКА (ПУХИРНИК СУДЕТСЬКИЙ)

Cystopteris sudetica A.Braun et Milde (*Rhizomatopteris sudetica* (A.Braun et Milde)
A.P.Khokhr.)

Родина Міхурницеві — Cystopteridaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Євразійський гірсько-лісовий реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Окремі локалітети в Середній та Сх. Європі, на Кавказі, в Зх. Сибіру, на Далекому Сході. В Україні — Карпати (гірські масиви Горгани, Чорногора, Чивчино-Гринявські гори, Мармарош, Закарпатське передгір'я), Опілля (зрідка, диз'юнктивно). Адм. регіони: Ль, Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Відомо лише дві нечисленні популяції. Структура популяцій не досліджена.

Причина зміни чисельності.

Руйнування біотопів.

Умови місцезростання

Зрідка росте в поясі гірських лісів: букових, ялицевих і літогенних смерекових лісів та в субальпійському поясі на затінених скелях і кам'янистих схилах у тріщинах, на осипах та погано розвинених бурових лісових ґрунтах. Мезофіт. Сциофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20-40 см заввишки. Кореневище повзуче. Вайі поодинокі, широко обернено-яйцеподібні або широко трикутні, загострені, тричі пірчасторозсічені, без залозок. Нижні сегменти коротші за розташовані вище зубчики третього порядку, тупуваті. Покривець залозистий, спори бобоподібні, з

дрібно горбчुकатою зернистою скульптурою екзини. Спороносить в липні-серпні. Розмножується спорами і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

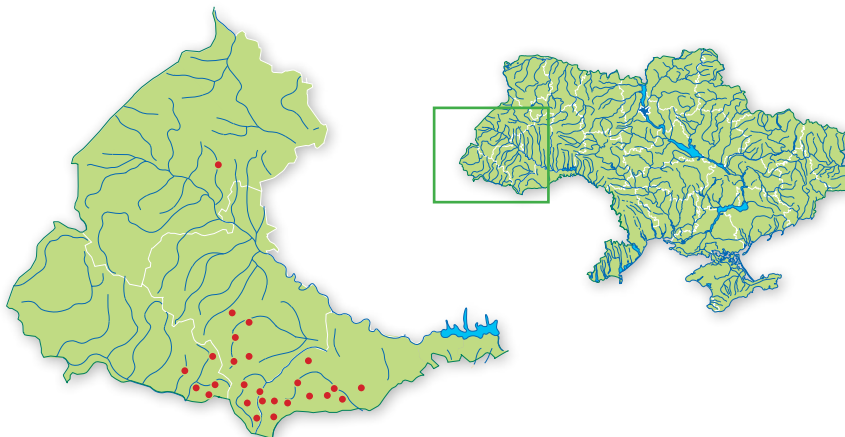
Охороняється в ПЗ «Горгани». Потребує режиму абсолютної заповідності та заказного. Заборонено порушення місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Сприяє стабілізації екосистем петрофітного типу.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Флора европейской части СССР, 1974; Хорология флоры Украины, 1986.

Автор: В.В. Протопопова

Фото: Ю.В. Клімук

ВУДСІЯ АЛЬПІЙСЬКА

Woodsia alpina (Bolton) S.F.Gray (*Acrostichum alpinum* Bolton)

Родина Вудсієві — Woodsiaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний аркто-альпійський реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Арктична зона, Скандинавія та гірські системи (Альпи, Піреней, Апенніни, Судети, Урал, Кавказ), Зх. та Сх. Сибір, Пн. Америка з іррадіаціями на рівнину на виходах кристалічних порід. В Україні — поодинокі місцезростання в Карпатах та Приазовській височині («Кам'яні Могили»). Місцезнаходження на Поліссі (м. Житомир) не підтверджено, можливо наводилися помилково. Адм. регіони: Ів, Зк, Дц.

Чисельність та структура популяцій

Найбільша популяція приурочена до виходів Українського кристалічного щита («Кам'яні Могили») представлена у вигляді локальних невеликих (до 20–30 см) куртин, розміщених групами під нависаючими скелями. Популяції в Карпатах не досліджено.

Причини зміни чисельності

Вузька екологічна амплітуда, стенотопні умови зростання.

Умови місцезростання

У затінених ущелинах виходів кристалічних порід, угруповання кл. *Asplenietea trichomanis*. Облігатний петрофіт, ацидофіл, карбонатофоб.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Трав'яний короткочореновищий багаторічник, ваї до 15 см висотою, двічі пірчаторозсічені, кінцеві сегменти яйцеподібні біля 1 см діаметрі, опушені з нижнього боку довгими волосками. Утворює густі дернини. Спори овально-еліптичні,

великозморшкуваті, у спорангіях на ніжках, зібрані в округлі соруси, які майже суцільно вкривають нижню поверхню трофофілів (вай). Спороносить у липні–серпні. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у відділенні «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ. Заборонено порушення умов місцезростання, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтоформуюче.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Панова, 1974; Ткаченко, Дідух, Генів та ін., 1998; Флора Европейской части СССР, 1974; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: В.П. Гелюта

ВУДСІЯ ЕЛЬБСЬКА

Woodsia ilvensis (L.) R. Br.
(*Acrostichum ilvense* L.)

Родина Вудсієві — Woodsiaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий голарктичний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна Європа, Скандинавія, Зх. та Сх. Сибір, Середня Азія, Далекий Схід, Пн. Америка. В Україні — поодинокі місцезнаходження в Карпатах та Центральному Поліссі. Адм. регіони: Жт, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Біля м. Житомира наявні дві локальні популяції, у яких кількість екземплярів зменшується. Стан популяцій в Карпатах невідомий. Може гібридизувати з *W. alpina*, але ці гібриди (триплоїд *W. × gracilis* (Lawson) Butters) в Україні невідомі.

Причини зміни чисельності

Рекреаційне навантаження та видобуток граніту, вузька екологічна амплітуда.

Умови місцезростання

У трохи затінених розщелинах скель, утворених кислими породами Українського кристалічного щита (угруповання класу *Asplenietea trichomanes*). Мезофіт, хазмофіт, ацидофіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 20 см заввишки. Формує розетку вай, що відходять від короткого кореневища. Пластинка вайї з подовжено-яйцеподібними сегментами першого порядку, з 3–7 парами бічних лопатей, звужених до верхівки. Черешок і пластинка густо опушення бурими лусочками та членистими волосками. Спороносить у липні-вересні. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в пам'ятці природи «Скеля Крашевського» біля м. Житомира. Необхідний контроль за популяціями, виявлення нових локалітетів та забезпечення їх охороною. Заборонено несанкціоноване збирання рослин (у тому числі гербаризацію), порушення умов місцезростання (у т.ч. видобуток каміння).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, придатний для культивування на кам'яних субстратах.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Орлов, 2005; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Фото: О.О. Орлов

АНОГРАМА ТОНКОЛИСТА

Anogramma leptophylla (L.) Link (*Polypodium leptophyllum* L.)

Родина Геміонітидові — Hemionitidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Субтропічні і помірно теплі області: Атлантична Європа, Середземномор'я, Зх. та Сх. Закавказзя, гірський Туркменістан (Копетдаг), В Україні — Пд. берег Криму (г. Аю-Даг, Кастель), Керченський п-ів (на сх. від с. Золоте, Каралар). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Кількість особин коливається від декількох десятків до 5–6 сотень, залежно від вологозабезпеченості. На г. Аю-Даг налічується до 500, на г. Кастель — близько 50, на Керченському п-ові (Каралар) — близько 650 особин. В останньому місцезнаходженні рослини трапляються поодинокі, а також групи, які нараховують від 20 до 140 особин.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, коливання вологозабезпеченості, антропогенний вплив. На г. Кастель екотопи інтенсивно руйнуються при будівництві доріг та розробці кар'єрів будівельного матеріалу.

Умови місцезростання

На магматичних інтрузивних відслоненнях кислих, нейтральних та основних порід, у

тріщинах і нішах, під нагромадженням порфірових і габбро-діабазових брил, де накопичується вологий дрібнозем. Часто росте разом з печіночниками. Угруповання класу *Aspleniea trichomanis*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Озимий однорічник 15–25 см заввишки, вегетує з вересня по липень. Вайї диморфні, тонкі, ніжні, перетинчасті, голі, на червонувато-бурих черешках без зчленування. Пластинки стерильних вай ниткоподібні з віялоподібними частками, спороносних — яйцеподібно-ланцетні, тричі пірчасті з обернено-яйцеподібно-клиноподібними надрізними частками. Соруси довгасті, розміщені вздовж вторинних жилок, зливаються

між собою, покривець відсутній. Спори бурі, тетраедрично-кулясті з трьома смужками. Гаметофіт багаторічний, з бульбоподібним виростом, що містить поживні речовини, за рахунок яких переносить період з несприятливими умовами. Спороносить в липні. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в заказнику загальнодержавного значення «Аю-Даг». Заборонено несанкціоноване збирання рослин, гербаризацію, знищення місцезростань, проведення будівництва та розробку кар'єрів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

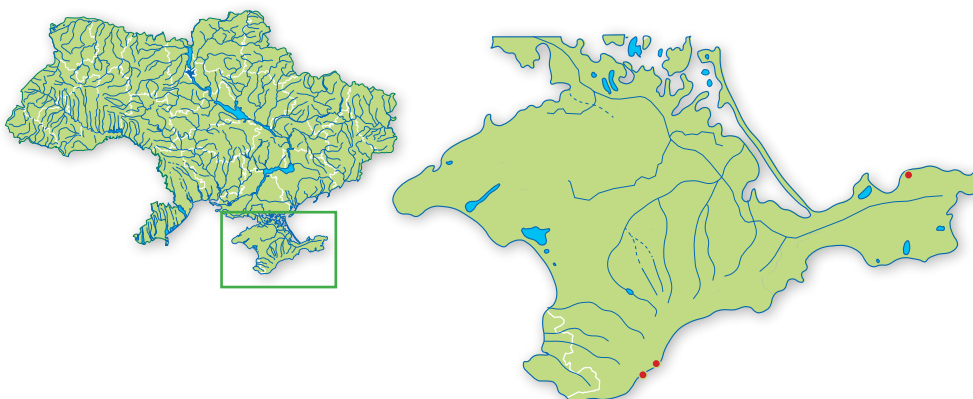
Господарське та комерційне значення

Противерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації

Вахрушева, 1995; Голубев, Ена, Сазонов, 1984; Екофлора України, 2000; Красная книга СССР, 1984; Сазонов, 1986, 1997; Флора европейской части СРСР, 1974; ЧКУ, 1996.

Автори: Л.П. Вахрушева, В.В. Протопопова,
О.В. Сазонов
Фото: В.В. Савчук

МАРСИЛЕЯ ЧОТИРИЛИСТА

Marsilea quadrifolia L.

Родина Марсилієві — Marsileaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Голарктично-палеотропічний вид: Середземномор'я, Середня Атлантична та південь Сх. Європи, Кавказ, Зх. Сибір, Іран, Китай, Японія, Пн. Америка, Австралія, Африка. В Україні — Закарпаття (басейн р. Латориці), Зх. Полісся (Шацькі озера), на річках Дністрі (м. Заліщики, Тернопільська обл.), Дунаї (Придунайські озера). Адм. регіони: Вл, Тр, Зк, Од.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, особливо у прибережних смугах водойм. На слабозарослих міководдях з коливанням рівня води утворюють суцільні зарості (водойми р. Латориці).

Причини зміни чисельності
Антропогенні (меліорація, освоєння прибережних смуг водойм, зокрема рекреація, евтрофікація), природні (заростання водойм).

Умови місцезростання

Мезо-, евтрофні неглибокі прісноводні водойми з періодичним коливанням рівня води, мулистопіщаними донними відкладами. У гідрофазі входить до складу асоціації *Eleocharitetum acicularis*, в лімозній екофазі — *Cypero-Fimbristylidetum dichotomae* союзу *Nanocyperion flavescentis* класу *Isoëto-Nanojuncetea*. Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–20(70) см заввишки. Кореневище повзуче, ниткоподібне, поверхневе. Листки (вайі) на довгих черешках, їх пластинка має чотири клиноподібно-обернено-яйцеподібні листочки (сегменти). Спорокарпії по 2–4 на

розгалуженій ніжці. Спороносить в липні–вересні. Розмножується спорами і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Шацькому НПП, заказнику «Репідські плавні» (Одеська обл.). Заборонено проведення меліоративних робіт, зміна гідрологічних режимів, знищення екотопів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, кормове, водоохоронне.

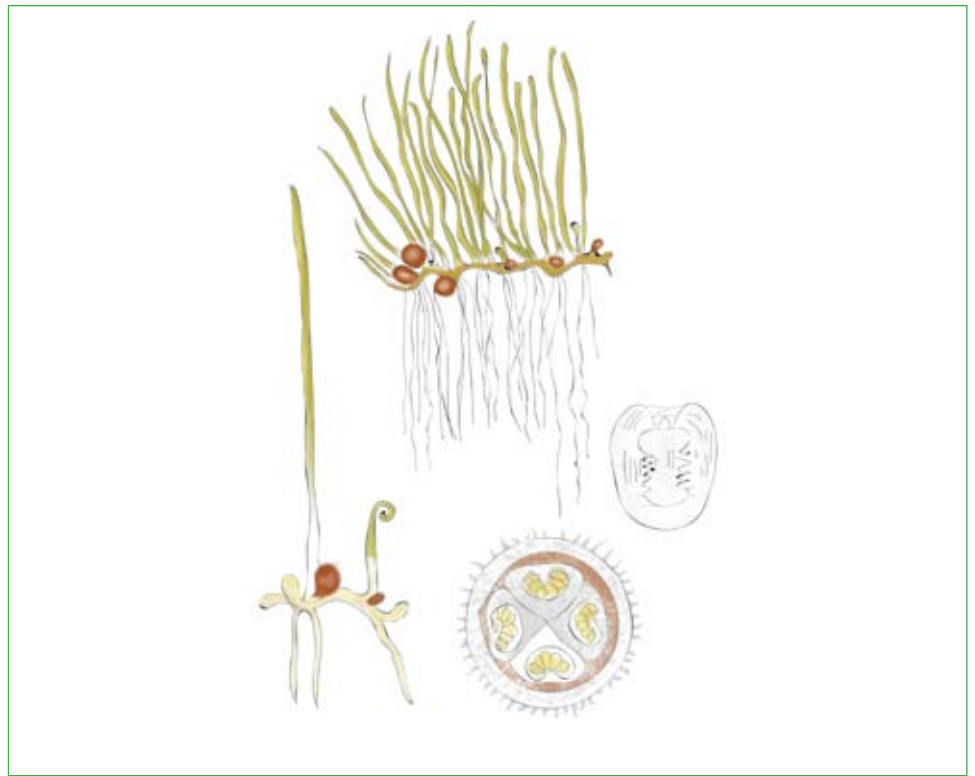
Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Дубина, 1981; Дубина, 1987; Клоков, Дяченко, 1988; Комендар, Фодор, 1966; Комендар, Фодор, 1980; Макрофиты — индикаторы изменений природной среды, 1993; ЧКУ, 1996.

Автори: Д.В. Дубина, Г.А. Чорна
Фото: Р.Я. Кіш

ПІЛЮЛЬНИЦЯ КУЛЕНОСНА (КУЛЬКІВНИК КУЛЕНОСНИЙ)

Pilularia globulifera L.

Родина Марсилієві — Marsileaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний вид, ізольоване місцезнаходження за східною межею суцільного поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня та Атлантична Європа, північ Середземномор'я та Причорномор'я. В Україні — в західних районах степової зони. Адм. регіон: Од.

Чисельність та структура популяцій

Єдина популяція (долина Дунаю, околиці с. Нова Некрасівка, оз. Кугурлуй) вперше знайдена в 1982 р., нині, можливо, втрачена.

Причини зміни чисельності

Антропогенні (гідробудівництво, меліорація, евтрофікація), природні (різнірічні зміни гідрологічного режиму Дунаю, затоплення чи пересихання екотопів).

Умови місцезростання

Мезо-, евтрофні мілководні (30–50 см) проточні або замкнуті водойми, на порушених ділянках з піщаними та мулистими донними відкладами. Діагностичний вид союзу *Littorellion uniflorae*. Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Тенагофіт. Багаторічна трав'яна рослина з повзучим ниткоподібним кореневищем, що укорінюється у вузлах. Біля основи поодинокі,

шилоподібних, 3–10(50) см завдовжки, у молодому стані на верхівці равликподібно закручених листків розміщені кулясті, до 4 мм в діаметрі, опушені спорокарпії. Спороносить у липні–вересні. Розмножується вегетативно і спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Існує реальна загроза зникнення виду. Занесено до Червоного списку водних макрофітів України (1993). Заборонено порушення місць зростання, меліорація, гідробудівництво.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, кормове.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Дубина, Протопопова, 1982; Макрофіты — индикаторы изменений природной среды, 1993.

Автори: Д.В. Дубина, Г.А. Чорна
Малюнок: І.В. Маханьков

ГРОНЯНКА ПІВМІСЯЦЕВА (КЛЮЧ-ТРАВА)

Botrychium lunaria (L.) Sw.

Родина Вужачкові — Ophioglossaceae (incl. Botrychiaceae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид папоротеподібних із диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Голарктичний вид із диз'юнкціями в Австралії та Пн. Америці. В Європі поширений у Європі, Зх. та Сх. Сибіру (лісова зона), Середній Азії, Гімалаях, на Далекому Сході. В Україні зростає в лісовій, рідше лісостеповій зонах на рівнині, в Українських Карпатах та в Кримських горах. Адм. регіони: Вл, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Зк, Чц, Хм, Чк, Пл, Хр, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Зростає звичайно поодинокі, інколи — невеликими групами. Популяції нечисельні, сучасний стан багатьох із них невідомий.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив на лісові та лучні угіддя, збирання рослин як лікарської сировини та для колекціонування (рослина пов'язана з народними повір'ями), слабка конкурентна здатність.

Умови місцезростання

Зростає в світлих лісах, на узліссях, в чагарниках, на сухих луках та виходах каміння, на свіжих, кислих, гумусних дерново-

підзолистих та лучних ґрунтах. В угрупованнях кл. *Molinio-Arrhenatheretea* (порядок *Arrhenatheretalia*), кл. *Nardo-Calluneta* (порядок *Nardetalia*). Мезофіт, ацидофіл, мезотроф.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина із коротким кореневищем та одним листком (вайєю) 4–20 (30) см завдовжки, розділеним на дві частини. Стерильна частина шкіряста, видовжена, пірчасто-складна із майже супротивними напівмісяцевої форми сегментами, гола, жовто-зеленого кольору. Спороносна частина довгочерешкова (1–6 см завдовжки), двічі-, або тричіпірчастоскладна, зазвичай, довша за стерильну. Спорангії

розташовані в два ряди. Спори визрівають із травня по серпень. Заросток підземний. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ, ПЗ Канівському, Кримському, «Розточчя», Ялтинському гірсько-лісовому, НПП Шацькому, «Синевир», «Вижницькому», Яворівському, Диканському РЛП (Полтавська обл.), деяких заказниках та пам'ятках природи. Заборонено несанкціоноване збирання, порушення умов зростання. Необхідно збільшити кількість природно-заповідних об'єктів, де охороняють вид, на рівнині України.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

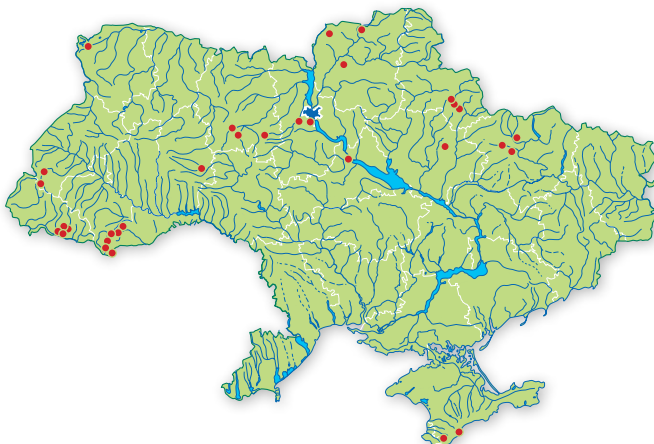
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Каталог раритетного біоріз. заповідн. і націон. природ. парків України, 2002; Орлов, 2005; ЧКУ. Рослинний світ., 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко

Фото: В.В. Буджак, П. Косінський (вставка)

ГРОНЯНКА РОМАШКОЛИСТА

Botrychium matricariifolium (A.Braun ex Döll)
W.D.J.Koch (*B. lunaria* (L.) Sw. var. *matricariifolium* A.Braun ex Döll)

Родина Вужачкові — Ophioglossaceae (incl. Botrychiaceae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний, вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європейсько-американський вид, поширений у Скандинавії, Атлантичній, Середній і Сх. Європі, Пн. і Пд. Америці, з окремими ексклавами в Азії та Пд. Америці. В Україні поширений на Закарпатті (на Притисянській низовині); у Карпатах (лісовий пояс Чорногори, Свидівця й Чивчин); на Пн.-зх. Поділлі (Колтівська улоговина); на Середньому Придніпров'ї. Адм. регіони: Льв, Ів, Зк, Чк.

Чисельність та структура популяцій
Усі популяції ізольовані, представлені дуже малими площами від 3 до 50 м² і чисельністю від кількох до кількох десятків особин.

Причини зміни чисельності
Антропогенний вплив (рубки лісів, випасан-

ня, витоптування, рекреація) на лісні та лучні угіддя.

Умови місцезростання
Росте у світлих лісах, на галявинах, на лучних схилах, гірських луках, в угрупованнях порядків *Nardetalia*, *Luzulo-Fagetalia*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5(10)–20(25) см заввишки. Вайї голі, двох типів стерильні (вегетативні) і фертильні (спороносні). Стерильні вайї довгасті або овальні, двичі або просто пірчасті. Частки 1-го порядку (по 2–6 з кожного боку) довгасті, тупі, віддалені одна від одної. Частки 2-го порядку круглясті або довгасті, на верхівці часто зарубчасті.

Спороносні вайї волостисті, на коротких ніжках. Спорангії кулясті, вільні, розміщені двоярядно. Заросток підземний. Спороносить у липні–серпні. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в Карпатському БЗ та Канівському ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено несанкціоноване збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Флора европейской части СССР, 1974; Екофлора України, 2000; Кіш, Данилик, Проць, 2005; Парнікоза, 2002.

Автори: І.М. Данилик, Р.Я. Кіш,
В.І. Мельник, Н.М. Сичак
Фото: Я.П. Дідух

ГРОНЯНКА БАГАТОРОЗДІЛЬНА

Botrychium multifidum (S.G.Gmel.) Rupr.
(*Botrychium matricarioides* Willd.; *B. matricariae* (Schrank) Spreng.; *Osmunda multifida* S.G.Gmel.; *Sceptridium multifidum* (S.G.Gmel.) Tagawa)

Родина Вужачкові — Ophioglossaceae (incl. Botrychiaceae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний

Наукове значення
Реліктовий вид з дисперсно-диз'юктивним поширенням.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа, Зх. Азія, Гімалаї, Пн. та Пд. (Патагонія) Америка, Австралія. В Україні спорадично трапляється у Карпатах, Поліссі, у Лісостепу. Адм. регіони: Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Зк, Чц, Чк, Хр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, сучасний стан багатьох з них невідомий, оскільки чисельність різко змінюється по роках.

Причини зміни чисельності
Випасання худоби, пожежі, відсутність екологів відповідного типу.

Умови місцезростання
Трапляється у сухих світлих лісах і на узліссях. Переважно в угрупованнях кл. *Querceto-Fagetea*, *Vaccinio-Piceetea*, *Quercetea roboretetiae*, *Trifolio-Geranietea* (союз *Trifolion medii*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина з вкороченим прямим кореневищем та пучком потовщених коренів. Ваї до 10 см завдовжки, опушені, з'являються щороку звичайно в кількості 1–2, рідше 3–4, але звичайно тільки одна з цих вай має спороносну частину; пластинка неспороносної частини (трофофіл) трикутна, двічі пірчатороздільна, поділяється на три частини, з яких кожна має черешочок; сегменти 1-го порядку з серцеподібною основою, широко-яйцеподібні, 2-го порядку — довгасто-яйцеподібні, з круглястими, іноді зарубчастими лопатями; черешок неспороносної частини вайї значно коротший, ніж черешок спороносної, й відходить від нього на рівні

ґрунту; спороносна частина утворює тричі пірчатороздільну волоть. Спороносить у липні–серпні. Розмножується спорами і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють на території Деснянсько-Старогутського НПП. Необхідний моніторинг відомих популяцій і дослідження біоекологічних особливостей виду. Заборонено рубку лісів, порушення умов місцезростання видів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Лікарське.

Основні джерела інформації
Екофлора, 2000; Панченко, 2005; Флора УРСР, 1938.

Автори: Н.М.Сичак, В.І.Мельник, О.В.Лукаш,
С.М.Панченко
Фото: В.В. Буджак

ГРОНЯНКА ВІРГІНСЬКА

Botrychium virginianum (L.) Sw. (*B. anthemoides* C.Presl; *B. virginicum* Willd.; *Botrypus virginianus* (L.) Holub)

Родина Вужачкові — Ophioglossaceae (incl. Botrychiaceae)

Природоохоронний статус виду.
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий вид, представлений низкою різноподібностей або підвидів (у Європі — *B. virginianum* var. *europaeum* Ångstr. = *B. virginianum* subsp. *europaeum* (Ångstr.) Jáv.), що розділені значними диз'юнкціями.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Китай, Японія, Пд.-Зх. Сибіру, Пн. та Пд. Америка. В Україні трапляється на Пд. Поділлі (околиці с. Сасів, Золочівського р-ну, Львівської обл.), Хотинській височині (околиці сіл Грознинці, Колінківці, Зарожани, Рашків, Блищадь Хотинського р-ну Чернівецької обл.). За літературними та старими гербарними матеріалами відомий з околиць Харкова, Києва, Славути, а також м. Ріпки Чернігівської обл. Адм. регіони: Кв, Чн, Льв, Чц, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Не відомі. Останні знахідки датовані 1930–1960-ми рр.

Причини зміни чисельності

Вирубування лісів, насадження культур інтродукованих видів, зниження повноти насаджень через проведення необґрунтованих лісгосподарських заходів, випас худоби в лісах.

Умови місцезростання

Дубові, дубово-букові та дубово-грабові ліси (кл. *Quercus-Fagetea*), узлісся. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина. Вая в молодому стані дуже опушена, 15–45 см завдовжки, з черешком; пластинка безплідної частини майже сидяча, відходить від середини черешка спороносною частиною, двичі- або тричі пірчатороздільна, в обрисі трикутна, загострена, тонкошкіряста, з довгастояйцеподібними сегментами першого порядку; нижні з них майже супротивні, з черешками, а решта розташовані почергово; сегменти другого порядку довгасті, з вузьколанцетними зубчастими лопатями; спороносна частина ваї невелика, з дуже довгою ніжкою, двичі- або тричі-пірчатороздільна. Спорогії кулясті, вільні, без покривця, розташовані по боках і на верхівці гілочок другого порядку. Спори кулясто-тетрадричні, грубозернисті. Спороносить у липні–серпні. Розмножується спорами.

лика, з дуже довгою ніжкою, двичі- або тричі-пірчатороздільна. Спорогії кулясті, вільні, без покривця, розташовані по боках і на верхівці гілочок другого порядку. Спори кулясто-тетрадричні, грубозернисті. Спороносить у липні–серпні. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не здійснювалися. Необхідним є ретельний пошук виду у відомих локалітетах і, при його наявності, організація моніторингу популяцій. Заборонено несанкціоноване збирання, заготівля рослин як лікарської сировини, порушення умов зростання, несанкціоновані лісгосподарські заходи, штучне заліснення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Лікарське, протитруйне.

Основні джерела інформації

Никирса, Чорней, 2004; Флора УРСР, 1938; Małdalski, 1938; Tolpa, 1936.

Автори: О.О.Кагало, І.І.Чорней
Фото: О.С. Мандзюк

САЛЬВІНІЯ ПЛАВАЮЧА

Salvinia natans (L.) All.

Родина Сальвінієві — Salviniaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.Наукове значення
Реліктовий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Голарктично-давньосередземноморський. Загальне поширення ділиться на дві частини: Східноазійську (від Малайського архіпелагу через Китай, Центральну Японію і Маньчжурію) і Європейську (Пд. і Сх. Європа), вторинні осередки в інших частинах світу. В Україні трапляється у водоймах долин річок Дніпра, Десни, Сіверського Дінця, Півд. Бугу, Дністра, Дунаю, Ужа, Латориці, Боржави, гирлових областях річок, штучних водосховищах Дніпровського каскаду, ставках Лісостепу і Степу. Адм. регіони: Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

У межах ареалу трапляється спорадично. В південних регіонах утворює густі колонії площею до 800–1000 м², щільністю 100–1200 особин на 1 м².

Причини зміни чисельності

Антропогенні (осушення, евтрофування, засолення водойм та забруднення води, руйнування прибережних ділянок) та природні (заростання водойм) чинники.

Умови місцезростання

Мезо-евтрофні і евтрофні прісноводні замкнуті або слабопроточні водойми, що добре прогріваються, з мулистопіщаними і мулистими відкладами на слабозатінених

ділянках з товщею води 30–50(250) см (оптимальний розвиток 30–50 см) і її незначним поверхневим коливанням. Входить до складу плаваючих угруповань (кл. *Lemnetea*), де виступає діагностичним видом ряду асоціацій (*Spirodelo-Salvinietum natantis*, *Lemno minoris-Salvinietum natantis*, *Salvinio-Hydrocharietum* тощо). Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гелофіт. Однорічна водна папороть з ниткоподібним, розгалуженим, стеблом від 3 до 8 см завдовжки. Коренева система не розвинута. В завдовжки мутівках по три листки, з яких два — цілокраї плаваючі, третій — розсічений на 9–14 долей, занурений, виконує функцію кореня. Плаваючі листки

овально-еліптичні тупі, на верхньому боці з щетинистими білими волосками, на нижньому — з бурими. Спорокарпії кулеподібні, зібрані біля основи занурених листків. Спороносить у серпні-вересні. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняються на територіях Дунайського і Чорноморського БЗ, Канівського, Дніпровсько-Орільського, «Розточчя», Луганського (відділення «Станично-Луганське») ПЗ, ряду РЛП («Трахтемирів», Диканський, «Кременчуцькі плавні», «Загребелля», «Печенізьке поле»), а також багатьох заказників державного і місцевого значення. Заборонено забруднення водойм, руйнування прибережних ділянок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

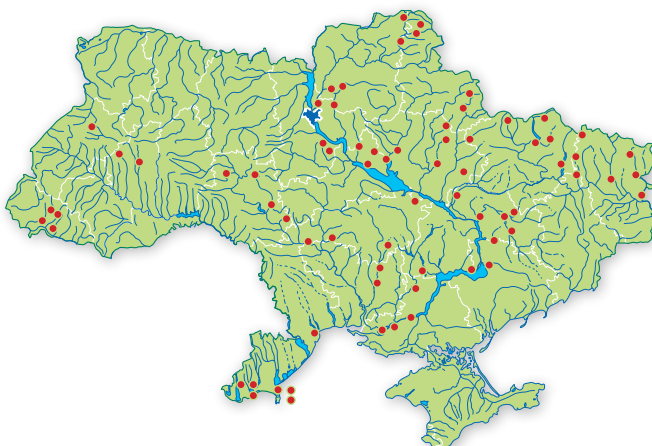
Декоративне, кормове, водоохоронне.

Основні джерела інформації

Дубина, 1993, 2006; Дубина, 1987; ЧКУ, 1996.

Автор: Д.В. Дубина

Фото: Р.Я. Кіш, О.М. Смоляр (вставка)

КРАЄКУЧНИК ВЕРХІВКОВИЙ

Cheilanthes acrosticha (Balb.) Tod. (*C. pteridoides* auct. non (Reichard) C.Chr., *C. fragrans* auct. non (L.f.) Sw., *Pteris acrosticha* Balb.)

Родина Синоптерисові — Sinopteridaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

В горах Кавказу, Середній Азії і Малої Азії. Є відомості про знаходження виду в Іранському нагір'ї. В Україні відомий з одного місцезнаходження на пд.-зх. схилі г. Аю-Даг. Адм. регіон: Кр.

Чисельність і структура популяцій.

За спостереженнями А.В. Сазонова чисельність дернин з 1984 по 1996 г. знизилася на третину, і до теперішнього часу вдалося знайти тільки шість дернин.

Причини зміни чисельності

Глобальне потепління клімату, несприятливі умови в період спороношення (тривала засуха у весняно-літній період).

Умови місцезростання

Стенотоп з вузькою екологічною амплітудою, особливо за вологістю клімату. Рoste в затінених тріщинах і серед глиб габбро-діабазів. Приурочений до синтаксонів кл. *Asplenietea trichomanis*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Вічнозелений багаторічник з повзучим кореневищем, покритий чорнобурими плівками. Листки (вайї) короткі, матово-шкірясті, зверху голі, знизу іноді із залозками, довгасто-овальне, тричі пірчасторозсічені з поглибленими жилками, кінці яких відразу переходять в булавоподібне потовщення. Черешки блискучі, бурі, рідше чорні, тонкі, покриті плівками. Соруси на за-

кінченнях жилок. Спори бліді, бородавчасті. Спороносить з квітня по липень. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Істотних заходів з охорони виду не робилося, в ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Аю-Даг» велися моніторингові спостереження. Необхідно провести його інтродукцію, розмноження та подальшу репатріацію. Заборонено збирання, гербаризацію рослин, зміну умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

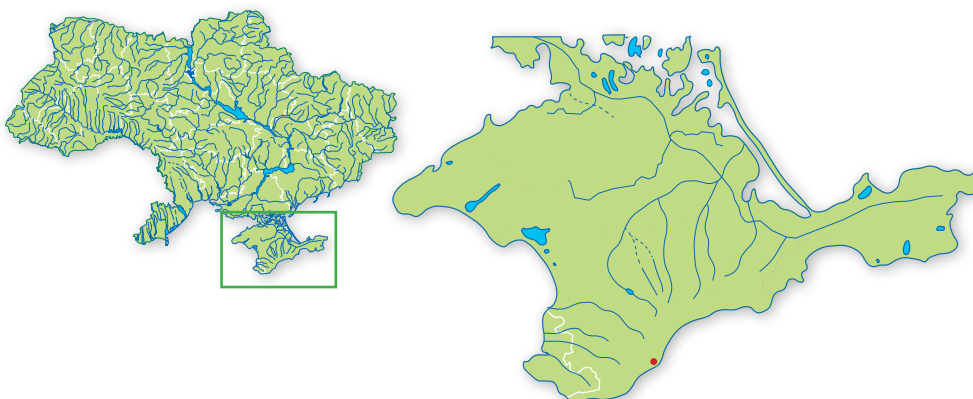
Господарське та комерційне значення

Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Сазонов, 1997; Флора Европейской части СССР, 1974.

Автор: В.В. Корженевський
Малюнок: І.В. Маханьков

КРАЄКУЧНИК ПЕРСИДСЬКИЙ

Cheilanthes persica (Bory) Mett. ex Kuhn
(*Notholaena persica* Bory)

Родина Синоптерисові — Sinopteridaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середземноморсько-передньоазійський вид, що зустрічається в горах Кавказу, Середньої Азії, Малої Азії, Гімалаїв і Середземномор'я. В Україні відомі два локалітети — Яузларський (на вапняках) в окол. м. Ялта і Воронівський (на конгломератах), знайдений в ур. Хама в окол. с. Ворон, Судакського р-ну. Адм. регіон: Кр.

Чисельність і структура популяцій. В трьох популяціях налічується близько 210 особин (куртин). Відновлення дуже слабке і нерівномірне по роках.

Причини зміни чисельності
Вилучення рослин з природних популяцій. Глобальне потепління клімату і локальна зміна режиму зволоження. Тривала засуха в період спороношення виду.

Умови місцезростання

Кам'янисті екотопи, тріщини вивітрювання в конгломератах і денудаційні тріщини вапнякових скель, угруповання кл. *Asplenietea trichomanis*. Ксерофіт. Облігатний хазмофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Вічнозелений багаторічник з дернистим кореневищем, покритим чорнобурими плівками. Листки (вайі) шкірясті, довгасто-ланцетні, зверху голі, знизу густо волосисті, сегменти маленькі, роздуті, округлі або овальні, краї їх заломлені, плівчато витончені з довгим бурим опушенням. Черешки ламкі і покриті волосками та плівками. Соруси знаходяться на краю листового сегменту, повністю вкриті шерстистим опу-

шенням. Спори кулясті, зернисті, з трьома смужками. Спороносить у липні-серпні. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

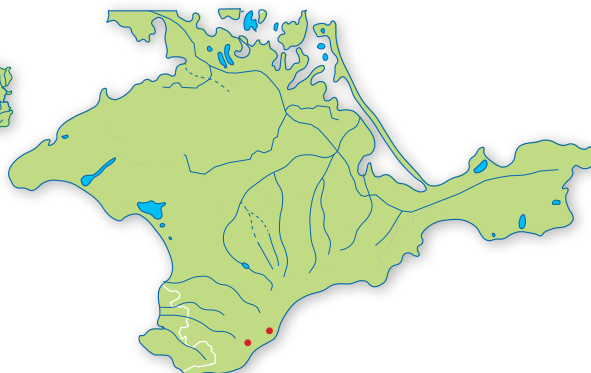
Дві популяції знаходяться на території Ялтинського гірсько-лісового ПЗ. Необхідно розробити спроби інтродукції, розмноження та подальшої репатріації. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, забір води.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, декоративне, придатний для альпінаріїв і скельних садів.

Основні джерела інформації

Сазонов, 1997; Флора Европейской части СССР, 1974.

Автор: В.В. Корженевський
Малюнок: Т.В. Степаненко

ЛУСКІВНИЦЯ МАРАНТОВА (НОТОЛЕНА МАРАНТОВА)

Notholaena marantae (L.) Desv. (*Cheilanthes marantae* (L.) Domin)

Родина Синоптерисові — Sinopteridaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий термофільний середземноморський елемент, що знаходиться на пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична Європа, Середземномор'я, Кавказ. В Україні: Пд. берег Криму (г. Аю-Даг, масив Чатир-Даг, поблизу смт. Новий Світ, масив Кара-Даг). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Дуже рідко, популяції невеликі за розміром, лінійного типу, у вигляді нечисельних куртин у тріщинах скель.

Причини зміни чисельності

Специфіка екоотопів, вузька екологічна амплітуда та мікрокліматичні умови нижнього гірського поясу, що лімітує проростання спор.

Умови місцезростання

Угруповання кл. *Asplenietea trichomanis*, що формуються на обривах в умовах накопичення органіки, у тріщинах сухих кислих скель нижнього гірського поясу,

які добре прогриваються сонцем. Ксерофіт. Петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна вічнозелена трав'яна рослина 20–30 см заввишки, з повзучим кореневищем. Вайї двічіпірчасторозсічені, зелені, знизу густо вкриті бурими вузьколанцетними півками. Соруси тупоголчасті, довгасто-округлі без покривальця, розташовані на кінцях жилок по краях. Спороносить у липні–вересні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Карадазькому ПЗ та за-

казниках загальнодержавного значення «Аю-Даг» і «Новий Світ». Треба докладно вивчити стан популяції та особливості розмноження виду. Рекомендується здійснити інтродукцію в ботанічні сади. Заборонено порушення місць зростання, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

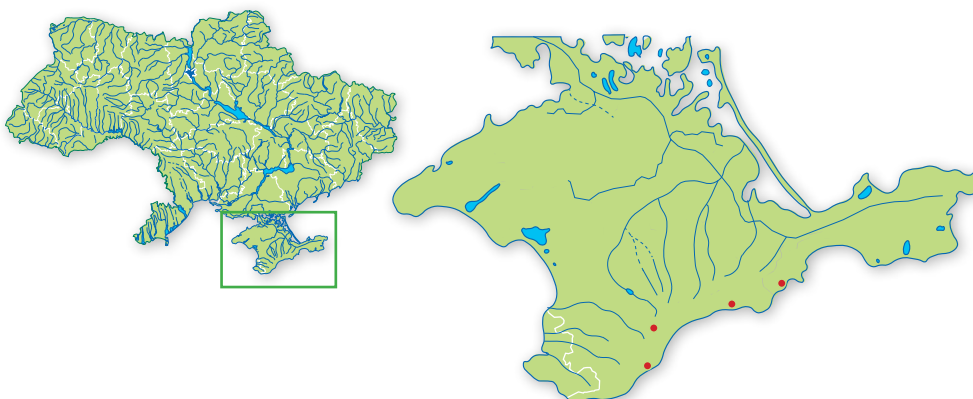
Господарське та комерційне значення

Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Дидух, Шеляг-Сосонко, 1982; Екофлора України, 2000; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: О.С. Мандзюк

ЯЛОВЕЦЬ ВИСОКИЙ

Juniperus excelsa M.Bieb.

Родина Кипарисові — Cupressaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.**Наукове значення**

Реліктовий середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Середземномор'я (Балканський п-ів, о. Кіпр), Мала Азія, Зх. Закавказзя. В Україні — Пд. берег Криму (від мису Айя до Кара-Дагу) та Байдарська долина. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Формує великі (до кількох сот га) популяції, в яких виступає домінантом (зімкненість крон 0,2–0,7), рідколісся. В угрупованнях чисельний, в інших місцях росте невеликими групами та поодинокі. Як правило переважають генеративні особи, ювенільні трапляються рідко, а в багатьох місцях відсутні.

Причини зміни чисельності

Вирубування, підпали, використання на сувеніри, рекреаційне навантаження, будівництво, недостатнє природне відновлення, внаслідок чого популяції «старіють» і погано відновлюються, а площа їх скорочується.

Умови місцезростання

Найчастіше — приморські круті (до висоти 400 м н.р.м.), переважно південні схили, що сильно прогріваються, з щербенисто-кам'янистими, погано розвиненими коричневими ґрунтами на вапняках, сланцях, виходах вулканічних

порід. Формує рідколісся субсередземноморського, геміксерофільного типу, що відносяться до класу *Quercetea pubescentis-petraeae*, характерний вид союзу *Jasmino-Juniperion excelsae*. Трапляється у сухих фісташкових і пухнастодубових лісах. Ксерофіт.**Загальна біоморфологічна характеристика**

Фанерофіт. Вічнозелене дерево до 15 м заввишки. Тривалість життя 600 років. Стовбур збіжистий, скривлений, у старому віці дуплистий. Кора сіра, відслонюється тонкими смужками. Хвоя завдовжки 1 мм, лускоподібна, тупа. Шишкотягоди близько 1 см в діаметрі, фіолетово-чорні, вкриті дерев'янистими лусками, дозрівають через рік, восени. Запилюється у березні–квітні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорониУгруповання формації *Junipereta excelsae* занесені до «Зеленої книги України». Охороняють в ПЗ: Ялтинському гірсько-лісовому, «Мис Март'ян» і Карадазькому, у заказниках загальнодержавного значення «Аю-Даг», «Караул-Оба», «Новий Світ», «Канака» та ін. Треба дослідити динаміку популяцій виду, розробити методику його культивування. Заборонено порушення місць зростання, рубки, підпали, підсів чи підсадка інших культур.**Розмноження та розведення у спеціально створених умовах**

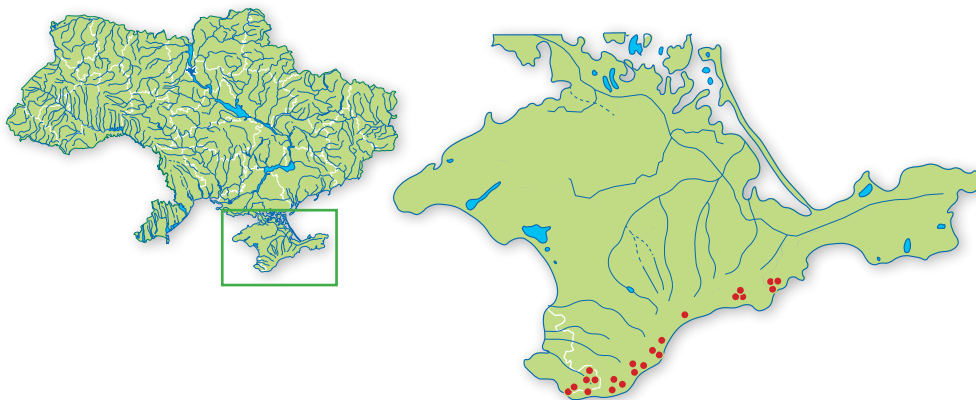
Культивують в дендропарках Криму та деяких ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Лісоформує, протиерозійне, ґрунтозахисне, кліматорегулююче. Деревину використовують для виготовлення сувенірів.

Основні джерела інформації.

Дидух, Шеляг-Сосонко, 1982; Екофлора України, 2000; Зеленая книга Украинской ССР, 1987; Криштофович, 1908; ЧКУ, 1996; Чопик, 1978; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: В.Ю. Летухова

ЯЛОВЕЦЬ СМЕРДЮЧИЙ

Juniperus foetidissima Willd.

Родина Кипарисові — Cupressaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Середземномор'я (Балканський п-ов, о. Кіпр), Кавказ, Закавказзя, Мала Азія, Крим. В Україні — Центральна частина Головної гряди Кримських гір (г. Чорна, схили хребтів Сінаб-Даг та Інжир-Сирт). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Єдина популяція загальною площею біля 90 га, представлена кількома локалітетами, приуроченими до схилів. Формує світлі рідколісся, де виступає домінантом деревного ярусу, що має зімкненість крон 0,2–0,6, низький (Va) бонітет. Середня висота дерев 8 м, діаметр 22 см, вік до 400 років. Підріст відсутній.

Причини зміни чисельності

Антропогенні (випасання худоби, вирубування), природні (надмірна кількість копитних в заповіднику, недостатнє природне

відновлення, слабка конкурентна здатність виду, вузька екологічна амплітуда).

Умови місцезростання

Верхній лісовий пояс (700–950 м н.р.м.) на крутих (30–45°) південних та пд.-сх. схилах на щербених слабо розвинених суглинних, досить змитих бурих, хрящеватих ґрунтах. Гірські реліктові хвойні ліси кл. *Erico-Pinetea*. Карбонатofil. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Одно-, дводомне дерево до 15 м заввишки. Тривалість життя до 1000 років. Крона яйцеподібно-овальна. Хвоя лускоподібна, на темнозелених пагонах. Запилюється у квітні–травні. Шишкотягоди (діаметр

близько 1 см) темно-бурі з сизим відтінком; дозрівають восени наступного року. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

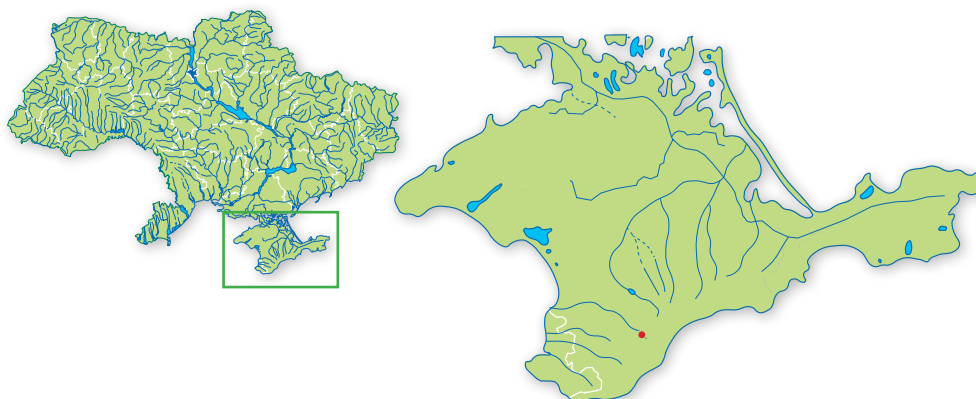
Охороняють у Кримському ПЗ (Центральне лісництво). Заборонено порушення умов зростання, рубки, обрізка гілок, пересадка і підсадка інтродукованих порід.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Лісоформуюче, протиерозійне, ґрунтозахисне, кліматорегулююче.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Криштофович, 1908; Методические рекомендации..., 1992; ЧКУ, 1996; Чопик, 1978; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: С.О. Свірин

МОДРИНА ПОЛЬСЬКА

Larix polonica Racib. (*L. decidua* Mill. subsp. *polonica* (Racib.) Domin)

Родина Соснові — Pinaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Ендемічний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середня Європа: Польща (Пеніни, Зх. та Радомські Бескиди, у горах Свентокжиських (Хелмова гора), у центральній частині в окол. м. Гройц (резерват Модржевина), в окол. Трембачова на Равській височині); у Чехії, Словаччині, Румунії (гори Цеглед). В Україні природно росте у Карпатах — Скибові та Вододільні Гір'яни й Чорногора. На початку ХХ століття вид був відомий також і в Бескидах, але на сьогодні його локалітети тут не збереглися. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Відома лише у двох природних локалітетах, поновлення незадовільне. Погано поновлюється під наметом смереки. Специфічність екологічних умов (світлолюбність), низька конкурентна здатність.

Причини зміни чисельності

Вирубування для використання цінної деревини.

Умови місцезростання

Хвойні ліси у верхній частині лісового поясу на сильноскелетних субстратах на стрімких схилах з темно-бурими, слаборозвинени-

ми ґрунтами (кл. *Vaccinio-Piceetea*, порядок *Vaccinio-Piceetalia*). Мезофіт, кальцефоб.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Дерево 20–30 м заввишки з м'якою хвоею, що опадає на зиму. Росте швидко. Тривалість життя понад 500 років. Деревина червоно-бура, смолиста, міцна. Стробіли різностатеві, однодомні. Мегаспорофіли по 2, прикриті твердими лусками, зібрані в шишки, мікроспорофіли в пазухах лусок спіралью розташовані в мікростробілах. Шишки невеликі, 15–25 мм завдовжки, яйцеподібновдагасті. Насіння дрібне, крилате. Пилує у квітні–травні, обнасінюється у вересні–жовтні. Розмножується насінням. Світлолюбна, морозостійка рослина.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території заказників «Скит Манявський» та «Кедрин». Необхідний пошук можливих невідомих локалітетів на території Гір'яни. Потрібно організувати генетичні лісові резервати, вирощувати у лісових господарствах. Заборонено проведення несанкціонованих лісгосподарських заходів у відомих локалітетах, заготівлю деревини цього виду, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у багатьох ботанічних садах, парках і лісових господарствах.

Господарське та комерційне значення

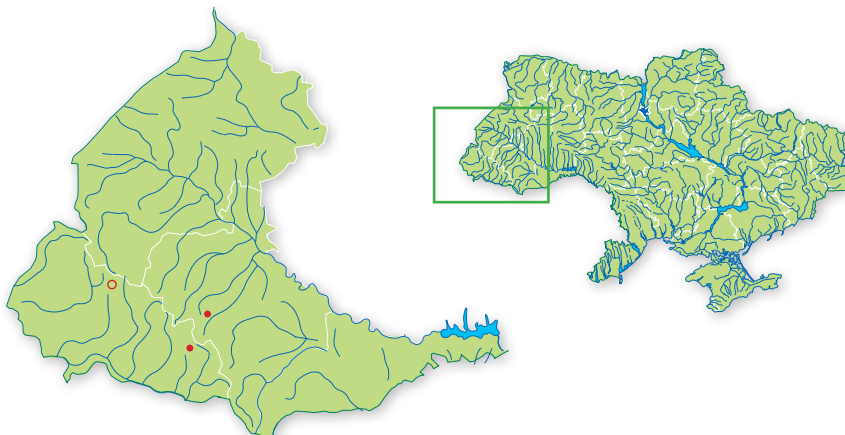
Цінна лісгосподарська порода.

Основні джерела інформації.

Екофлора України, 2000; Стойко, 1966; Стойко та ін., 1998; Стойко, Яценко, Кагало та ін., 2004; Środoń, 1936.

Автори: О.О. Кагало, С.М. Стойко

Фото: О. Орлов.

СОСНА КЕДРОВА (СОСНА КЕДРОВА ЄВРОПЕЙСЬКА)

Pinus cembra L.

Родина Соснові — Pinaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Середньоевропейський монтанний плейстоценовий релікт.

Ареал виду та його поширення в Україні

Альпи, Зх., Сх., Пд. Карпати на висотах 1200–2500 м н.р.м. В Україні у вигляді смуги локалітетів з пн. зх. на пд. сх. по водозборах верхів'я р. Свіч, Лімниця, Бистриця Солотвинська, Бистриця Надвірнянська, від Брустуранки до Пруту. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Переважає більшість локалітетів сконцентрована в Горгіанах (4159,9 га) — по вершинах головних хребтів (Артиця, Матахів, Горган, Явірник, Верхній Пасічний та ін.). У Чорногорі вид поширений на площі 34,7 га, на г. П'єтрос, в ур. Гаджина, Кізі-Улоги, на хребті Кедруватий — Погорілець, в ур. Кедруватий. Локальні популяції невеликі за площею та чисельністю особин, характерна циклічність поновлення популяцій новими генераціями особин.

Причини зміни чисельності

Вирубки лісів, незадовільне відновлення у зв'язку з розростанням ялиці.

Умови місцезростання

На стрімких схилах різної експозиції, вкритих валунами, на бідних, кислих, свіжих, іноді перезволожених ґрунтах на висоті 900–1300 м н.р.м. Едифікатор угруповань

до союзу *Piceion abietis*, як правило в умовах, де позиції *Picea abies* послаблені, заходить в угруповання союзу *Pinion mughi*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Хвойне дерево 20–25 (30 м) заввишки, тривалістю життя до 400 і більше років. Крона яйцеподібна, кора тріщинувата коричнево-сірого кольору. Деревина міцна, смолиста, запашна. Хвоя тригранна 8–12 см завдовжки, 1 мм завширшки, зібрана на вкорочених пагонах у пучки по 5 штук. Шишки бурі, яйцеподібні, спрямовані вгору або відхилені вбік, 5–8 см завдовжки, 5 см завширшки. Насіння до 1 см завдовжки, в товстій лушпині, їстівне.

Пилування відбувається у червні–липні, насіння досягає у жовтні–листопаді.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в ПЗ «Горгіани», Карпатському НПП, в заказниках загальнодержавного значення «Грофа», «Тавпіширський», «Яйківський», (Івано-Франківська обл.), «Брадульський», «Горгіани» і «Тавпішівка», «Кедринський» (Закарпатська обл.). Необхідно взяти під охорону всі місцезнаходження виду. Заборонено вирубування дерев.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в ботанічних садах.

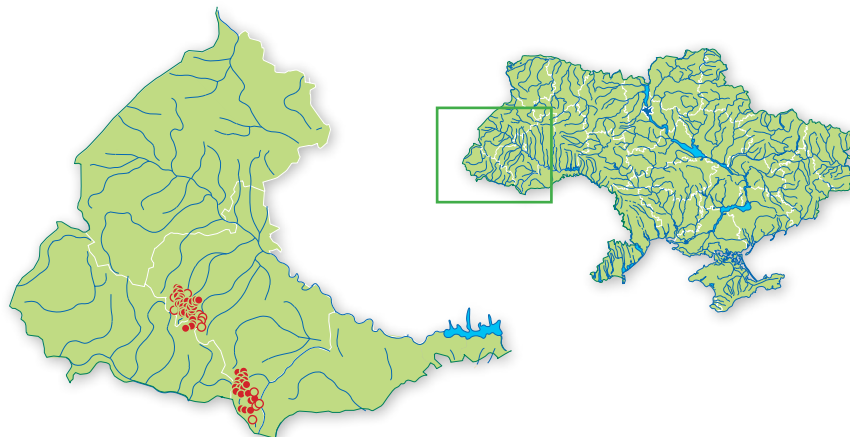
Господарське та комерційне значення

Протирозійне, декоративне, ґрунтотвірне, харчове, технічне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Смаглюк, 1991; Стойко, 1966; Стойко, Третяк, Бойчук, 1999; Червона Книга України, 1996; Contini, Lavarello, 1982; Hiltzer, 1932; Kontny, 1938; Środoń, 1936.

Автори: Л. О. Тасенкевич, В.І. Мельник,
О.Г. Сіренко
Фото: УД. Місцевич

СОСНА КРЕЙДОВА

Pinus cretacea (Kalenicz.) Kondr. (*Pinus sylvestris* L. var. *cretacea* Kalenicz. ex Kom.)

Родина Соснові — Pinaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий диз'юнктивний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Східнопричорноморський вид, поширений в басейні р. Дону. В Україні — по берегах Сіверського Дінця в окол. сіл Богородичне та Лавреньовка Слов'янського району. Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій

Нечисленні популяції, що знаходяться під загрозою зникнення. Чисельність постійно зменшується.

Причини зміни чисельності

Природно-історична реліктовість, вузька екологічна амплітуда, видобування крейди, вирубування зрілих дерев, випасання худоби, рекреаційне навантаження, пожежі.

Умови місцезростання

Сухі, бідні відслонення крейди, рідше — супіщано-карбонатні ґрунти вздовж крутих берегів річки. Формують угруповання так званих «гірських борів» союзу *Libanotidi intermediae-Pinion sylvestris*, що відносяться до класу *Erico-Pinetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Вічнозелене хвойне дерево до 30 м заввишки. Крона широка, досить низь-

ко спускається по стовбуру, у старих екземплярів нагадує зонтик. Кора червонувато-бура, у верхній частині стовбура та на гілках жовтувата, злущується. Хвоя у пучках по 2 шт., сизо-зелена, голчаста, жорстка, колюча, 2,5–6 см завдовжки та 0,8–1,6 мм завширшки; розвиваються лише на вкорочених пагонах. Шишки сірі, дрібні: 2,5–3 см завдовжки, нерозкрита шишка 1,4–2,0 см завширшки. Насіння темного кольору. Пиління у травні. Розмножується насінням, яке досягає на третій рік.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Червоного списку МСОП (I). Охороняють у НПП «Святі Гори» та відділенні

«Крейдова флора» Українського степового ПЗ. Необхідне створення природоохоронних територій у місцях зростання виду, відновлювання борів та заліснення крейדיаних і вапнякових відслонень, відвалів, кар'єрів. Заборонено вирубування дерев, випасання худоби, організацію місць рекреації та кар'єрів для добування крейди.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Деревинне, протиерозійне, ґрунтотвірне, кліматорегулююче.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Дідух, 2003; Кондратюк, 1960; Остапко, 2001; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, Г.В. Бойко
Фото: Г.В. Бойко, В.М. Остапко (вставка)

СОСНА СТАНКЕВИЧА (С. ПІЦУНДСЬКА РІЗНОПОДІБНІСТЬ СТАНКЕВИЧА)

Pinus stankewiczii (Sukacz.) Fomin (*P. brutia* Ten. var. *pityusa* (Steven) Silba p.p., *P. brutia* subsp. *stankewiczii* (Sukacz.) Nahal, *P. pityusa* Steven var. *stankewiczii* Sukacz.)

Родина Соснові — Pinaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Ендемічна раса (var. *stankewiczii* Sukacz.) термофільно-середземноморського виду *P. brutia*, що знаходиться на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

P. brutia s.l. — типовий середземноморський вид, в складі якого виділяється *P. pityusa* (кримсько-західнокавказький ендем) та var. *stankewiczii* (Пд. Крим). В Україні: Пд. берег Криму (мис Айя — урочища Аязьма, Батилиман, Ласпі та окол. Судака — г. Сокіл, ур. Новий Світ). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Формує три локальні популяції, розміром приблизно 10–30 га, дерева різновікові, максімальний вік понад 200 років. У популяціях вид домінує (зімкненість крон 0,2–0,6), формує деревостан. В окремих місцях поновлення нормальне, хоча в цілому розмір популяцій скорочується.

Причини зміни чисельності

Інтенсивне вирубування в минулому, підпали, низька ценотична конкуренція, чутливість до SO₂, HF, HCl.

Умови місцезростання

Едификатор лісів та рідколісь на крутих сухих приморських пд. схилах (до висоти 250 м н.р.м.) з щербенисто-кам'янистими коричневими ґрунтами, що підстиляються вапняками. Трапляється також у складі ялівецевих рідколісь. Угруповання кл. *Quercetea pubescenti-petraeae* відносяться до специфічної асоціації *Achnathero-Pinetum pityusae*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Вічнозелене дерево до 25 м заввишки. Росте швидко, плодоносити починає в 15–20 років. На гілках кора жовто-бура, відслонюється пластинками в основі стебла, має товщину до 10 см, стає буро-сірою. Хвоя світло-зелена, жолобчаста, 10–17 см завдовжки. Шишки жовто-бурі,

яйцеподібні, 6–10 см завдовжки, поодинокі або розташовані по 2–3. Запилюється у квітні-травні. Плодоносить у вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Угруповання занесені до «Зеленої книги України». Вид охороняють у заказниках загальнодержавного значення «Мис Айя», «Новий Світ», «Караул-Оба». Необхідно вивчити динаміку популяцій. Заборонено рубки, розведення вогнищ і підпали, підсів чи підсадка інших культур, порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

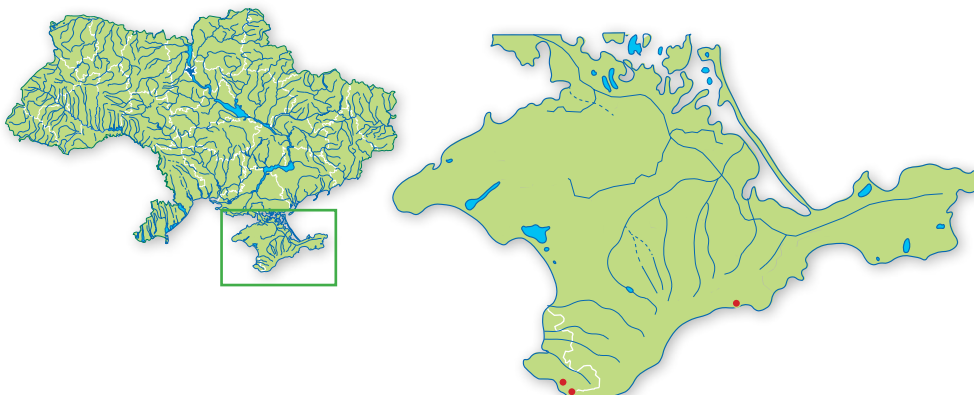
Культивують і використовуються для створення штучних посадок соснових лісів разом з іншими близькими видами *P. brutia* на Пд. березі Криму.

Господарське та комерційне значення

Лісоформуюче, ґрунтозахисне, кліматорегулююче, водорегулююче, як селекційний матеріал для озеленення.

Основні джерела інформації

Дидух, 1988; Дидух, Вакаренко, Шеляг-Сосонко, 1986; Екофлора України, 2000; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985; Didukh, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: В.П. Ісіков

ТИС ЯГІДНИЙ (НЕГНІЙ-ДЕРЕВО)

Taxus baccata L.

Родина Тисові — Taxaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зх., Центральна та Пд.-Сх. Європа, гірські масиви Середземномор'я, Кавказ, Близький Схід. На пд. до Азорських о-вів, Північної Африки та Ірану. В Україні — Карпати (Передкарпаття, Закарпаття), Гірський Крим. Адм. регіони: Ль, Ів, Зк, Чц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

У Карпатах є значна кількість ізольованих популяцій, із яких найбільша у заказнику «Княж-Двір» (біля 22 тис. екз.). Зрідка трапляється у інших місцях та Закарпатті — Карпатський БЗ, Великобичківський, Межигірський, Усть-Чорнянський, Ясинський лісокомбінати. У Гірському Криму групами або поодинокі від Карабі-яйли до Ай-Петрі. Найчисельніші популяції у долині р. Бельбек (с. Вел. Садове) (2 тис. екз.), Великий Каньйон Криму (400 екз.), г. Тирки (с. Генеральське) (800 екз.). Найстаріші дерева мають вік понад 1000 р. і діаметр до 1,5 м (ур. Уч-Кош).

Причини зміни чисельності

Лімітує комплекс природних факторів: кліматичні, едафічні (наявність карбонатів), ценотичні та господарська діяльність (вирубування заради цінної деревини).

Умови місцезростання

У Карпатах росте двома смугами, пов'язаними з поширенням букових лісів: північний макросхил від 400 до 800 м н.р.м., пд. — 600–900 м н.р.м. в Гір-

ському Криму — у верхній частині пд. (700–1200 м н.р.м.) та на пн. (500–1200 м н.р.м.) макросхилі Головної та Другої гряди. Приурочені до тінистих неморальних лісів на бурих евтрофних ґрунтах на карбонатах, в ущелинах, на скелях, крутих схилах, в умовах специфічного мікроклімату (високої вологості повітря, затінення). Росте в другому деревному ярусі в Карпатах — букових та ялицево-букових лісів (союз *Cephalantho-Fagion*, кл. *Quercus-Fagetea*), у Криму — скельно-дубових та букових лісів (союз *Dentario-quinquefolii-Fagion sylvaticae*). Мезофіт, умброфіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Хвойне дерево або кущ 3–16 м заввишки, з пластинчастою або гладкою корою. Тривалість життя до 1–3 тис. років. Деревина

міцна, червоного кольору. Хвоя голкоподібно-лінійна, зверху темно-зелена, блискуча, знизу — світло-зелена, матова. Насіння оточене соковитим червоним арилюсом. Запилюється у квітні-травні. Плодоносить у вересні-жовтні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Угруповання занесені до Зеленої книги України, Охороняють в Карпатському БЗ, Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ та ряді заказників, зокрема, «Княж-Двір». Заборонено порушення місць зростання, рубки та обрізки окремих частин дерева, пересадка.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують досить широко.

Господарське та комерційне значення

Декоративний (художні промисли, народні обряди, вінки), як будівельний матеріал, для озеленення, лікарське, фітонцидне. Отруйна рослина.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Определитель высших растений Украины, 1987; Стойко, 1966; ЧКУ, 1996; Boratynski, Didukh, Lucak, 2001.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: Н.М. Сичак

КАЛЬДЕЗІЯ БІЛОЗОРОЛИСТА

Caldesia parnassifolia (L.) Parl. (*Alisma parnassifolium* L.)

Родина Частухові — Alismataceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий термофільний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня і Пд. Європа, пд. і зх. Сх. Європи (ізолювані місцезнаходження), Пд. і Пд.-Сх. Азія, Японія, Мадагаскар, Пн. Америка. В Україні в XIX — першій третині XX ст. вид був поширений на Поліссі: в заплавах Дніпра неподалік Києва, Сейму та Лісостепу: по Дніпру біля м. Переяслав-Хмельницький, м. Золотоноша, по Сіверському Дінцю біля м. Вовчанськ, м. Балаклея та в окол. м. Харків, але ці місцезнаходження зникли. Сьогодні вид відомий з Цуманської пущі (Волинь). Адм. регіони: Вл, Кв, Чн, См, Чк, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції представлені у вигляді окремих невеликих куртин.

Причини зміни чисельності

Осушувально-меліоративні роботи, що супроводжуються зміною гідрологічного режиму екотопів, евтрофікація водойм, низька репродуктивна здатність виду та періодичність розвитку залежно від температурних умов вегетаційного періоду.

Умови місцезростання

Малопроточні заболочені терасові та заплавні озера, мезоевтрофні, на глибині 20–60 см

(водна форма); по берегах стариць, канав, на болотах (наземна форма). Ґрунти піщані замулені. Займає екотопи від характерних для угруповань класу *Potametea*, до заболочених — класу *Phragmiti-Magnocaricetea*. Гідрогелофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Однорічна або багаторічна трав'яна рослина 20–50 (80) см заввишки. Кореневище тонке, вкорочене. Листки в прикореневій розетці, довгочерешкові, листкова пластинка від овальної до яйцеподібної з серцеподібною основою, 5–15 дугоподібними жилками. Суцвіття волоть із кільчато (по 3) розміщеними гілками. Квіти білі дрібні. Плід збірний, із 6–10 кістянокоподібних сім'янок. Цвіте у

червні — липні, плодоносить у липні–серпні. При високих літніх температурах розмножується насінням, в холодні роки — вегетативно завдяки туріонам.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в заказнику загальнодержавного значення «Кормин» та загальнозоологічному заказнику місцевого значення «Чортове болото» на Волині. Заборонено порушення гідрологічного режиму, (осушення територій, їх забруднення).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

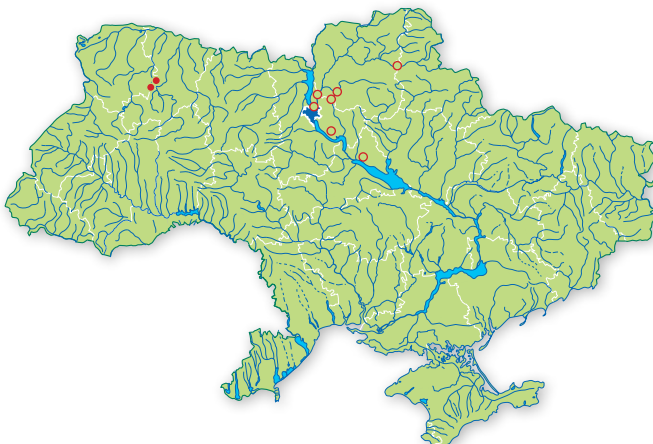
Господарське та комерційне значення

Декоративне, кормове.

Основні джерела інформації

Біорізноманіття Цуманської пущі та питання його збереження, 2004; Зоз, 1931; Лавренко, 1925; Пачоский, 1893; Флора УСРР, 1935; Casper, Krausch, 1980.

Автор: Г.А. Чорна
Фото: О.С. Мандзюк

ЗІРКОПЛІДНИК ЧАСТУХОВИЙ

Damasonium alisma Mill. (*Alisma damasonium* L., *A. stellatum* Lam., *Damasonium stellatum* (Lam.) Thuill.)

Родина Частухові — Alismataceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Вид на пн. межі ареалу з поодинокими місцезнаходженнями.

Ареал виду та його поширення в Україні

Західнопалеарктичний вид: Атлантична та Центральна Європа, Середземномор'я, Кавказ, Нижнє Поволжя, пд. Зх. Сибіру, пн.-зх. частина Середньої Азії. В Україні трапляється в Причорноморському степу. Адм. регіони: Лг, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Відомо всього 4 локалітети: БЗ «Асканія-Нова», окол. м. Кремінне по берегах р. Червоної, с. Торське вздовж р. Жеребець (Луганська обл.), с. Мордвинівка Мелітопольського р-ну Запорізької обл. Популяції нечисленні, невеликі, структура їх невідома. Дані про місцезнаходження виду в Запорізькій та Луганській областях застарілі.

Причини зміни чисельності

Освоєння земель у степовій зоні, в «Асканії-Нова» — витоптування та поїдання тваринами.

Умови місцезростання

Береги невеликих водойм, днища подів, що періодично обводнюються. Гігрозоміфіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–30 см заввишки з коротким кореневищем. Листки у прикореневій розетці, довгояйцеподібні або ланцетні, довгочерешкові. Суцвіття зонтико- або китицеподібне. Квітки білі, на довгих квітконіжках. Плід збірний, з 6–8 листянок. Цвіте у травні. Плодоносить у

липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно перевірити стан всіх популяцій та взяти під охорону наявні місцезнаходження. Охороняють в БЗ «Асканія-Нова» (Великий Чапельський під). Заборонено розчищення берегів водойм, меліоративні роботи, що призводять до зміни гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації

Кондратюк, Бурда, 1981; Конопля О.М., Ісаєва, Конопля М.І., Остапко, 2003; Краснова, Кузьмичов, 1987; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Фото: В.С. Гавриленко,
Б. Суднікова-Войциковська (вставка)

ЦИБУЛЯ БІЛУВАТА

Allium albidum Fisch. ex M.Bieb. (*A. angulosum* L. var. *caucasicum* Regel; *A. stellerianum* Besser, nom. illeg.)

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Передньоазійсько-кавказький вид, що має ізольовані місцезнаходження в Криму.

Загальний ареал та поширення в Україні
Кавказ (Сх., Зх. Закавказзя, Дагестан, Передкавказзя). Іран. В Україні — нижній пояс Гірського Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Наводиться з кількох ізольованих місцезнаходжень біля Сімферополя (ур. Чехурги) та з окол. м. Судака. Збори зроблені у кінці XIX на початку XX ст. пізніше не підтверджені. Чисельність та структура популяцій не досліджувалась.

Причина зміни чисельності.

Вузька еколого-ценотична амплітуда, обмеженість популяцій, освоєння територій, в результаті чого популяції, можливо, зникли.

Умови місцезростання

Сухі бідні вапнякові відслонення, скелі, ймовірно, угруповання порядку *Alyso-Sedetalia* (кл. *Sedo-Scleranthetea*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Трав'яна рослина 20–30 см заввишки. Цибулини конічні, до 1 см завтовшки, по кілька прикріплені до горизонтального ко-

реневища, покриті сіруватими тоненькими цілісними плівками, які при висиханні легко руйнуються. З кожної цибулини розвивається одне ребристе стебло, що закінчується зонтиком до 2 см діаметром. Листки (близько шести) не перевищують середини стебла, плескаті, жолобчасті, м'ясисті, вузько лінійні до 3 см завширшки, на верхівці тупуваті. Покривало зонтика залишається тривалий час, коротко загострене, в 1,5 раза коротше густого кулеподібного зонтика. Квітконіжки дорівнюють оцвітині або вдвічі довші за неї. Листочки оцвітини 4–5 мм завдовжки, білі або злегка з червонуватим відтінком, тупі, продовгуваті, зовнішні човникуваті, коротші за внутрішні. Тичинкові нитки приблизно дорівнюють оцвітині, при основі зрослі між

собою. Стовпчик висувається з оцвітини. Коробочка коротша за оцвітину. Цвіте в липні, насіння дозріває у серпні–вересні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Популяції не охороняються. Необхідні пошуки популяцій, дослідження їх структури. Заборонено несанкціоноване збирання, порушення умов зростання (забудова територій, організація місць рекреації, випасання).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

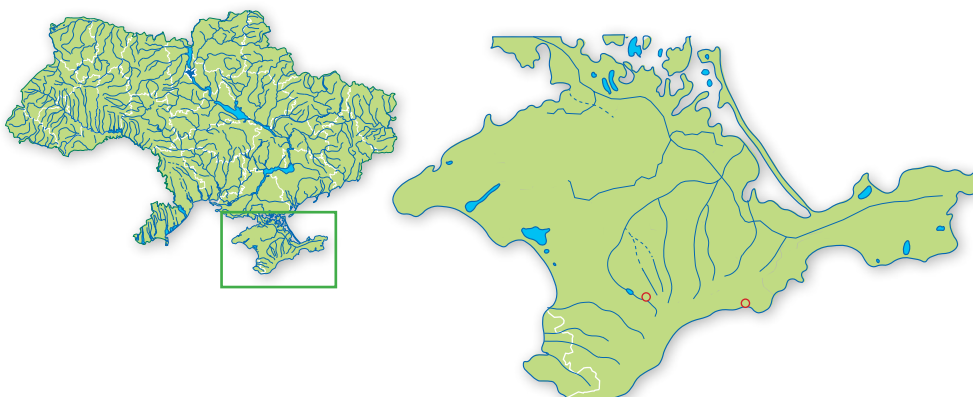
В Європі відомо культивування виду в альпійських садах, створення на його основі гібридів.

Господарське та комерційного значення.
Декоративне, харчове, лікарське, протипрозоїзне, матеріал для селекції.

Основні джерела інформації

Определитель высших растений Крыма, 1972; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора СССР, 1935; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: О.С. Мандзюк

ЦИБУЛЯ ЛІНІЙНА

Allium lineare L. (*A. tortuosum* Willd. ex Schult. et Schult.f.; *Porrum lineare* (L.) Raf.)

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Східноєвропейсько-азійський рідкісний реликтовий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вид диз'юнктивно поширений у Сх. Причорномор'ї, пониззі Дону і Волги, Заволжі, Зх. Сибіру, Середній Азії, Пн.-Зх. Монголії. В Україні у пд.-сх. частині країни: на Донецькому кряжі та Приазовській височині, а також ізольовано на правобережній Дніпропетровщині (м. Кривий Ріг). Адм. регіони: Дн, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції нечисленні, з невеликою щільністю. Площа популяцій коливається від 0,05 до 10 га. Середня щільність — 8–19 особин на 1 м².

Причини зміни чисельності

Порушення природних екотопів внаслідок господарської діяльності, розробка кар'єрів, терасування, заліснення схилів.

Умови місцезростання

Сухі, бідні, кам'янисті відшарування та щербенисті схили пд. та сх. експозиції. У складі розрідженої петрофітної рослинності. Угруповання кл. *Sedo-Scleranthetea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–60 см заввишки. Цибулини поодинокі або зібрані по кілька на короткому кореневи-

щі, майже циліндричні, з бурими сітчастоволокнистими оболонками. Стебло до половини висоти обгорнуте піхвами. Листків 3–4, лінійних. Покривало двостулкове, за довжиною дорівнює квітконіжкам. Суцвіття багатоквіткове, зонтикоподібне, густе, кулясте. Квітки рожеві або яскраво-пурпурові, листочки оцвітини загострені, іноді з відтягнутим кінчиком. Нитки внутрішніх тичинок при основі з двома гострими зубцями, що перевищують зав'язь. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у відділенні «Провальський

степ» Луганського ПЗ, відділенні «Кальміуське» Українського степового ПЗ, геологічній пам'ятці природи «Сланцеві скелі». Необхідно затвердити ботанічний заказник загальнодержавного значення «Добрянські гори» на Луганщині. Рекомендується виявляти нові місцезнаходження та створювати заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання виду, терасування та заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Клеопов, 1990; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кучеревський, 2001; Определитель высших растений Украины, 1987; Остапко, 2001; Перегрим, 2003; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, М.М. Перегрим
Фото: В.М. Остапко

ЦИБУЛЯ КОСА

Allium obliquum L.

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Характеризується трьома диз'юнктивними ексклавами, пов'язаними з гірськими системами: Пд. Карпати (Румунія), Пд. Урал, Середня та Центральна Азія (Алтай, Саур Тарбагатай, Тянь-Шань). В Україні ізольований ексклав на лівому березі р. Смотрич північніше с. Устя Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. Адм. регіон: Хм.

Чисельність та структура популяцій
Єдина популяція, вперше знайдена в 1979 р., площею кілька га, яка нараховує до 2500 різновікових особин, зростаючих по кілька або окремо, щільністю 2–5 шт. на 100 м².

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, що лімітується різними як природними, так і антропогенними факторами, відсутністю еко-топів відповідного типу.

Умови місцезростання
Середня і верхня частини стрімких (більше 45°) добре інсольованих південних та південно-західних, часто обривистих прямо-вислих схилів, висотою до 30 м, складених із силурійських вапняків. Ґрунти дерново-підзолисті карбонатні (рендзини) дуже змиті, бідні на гумус. Ростає в тріщинах, на по-

личках, де накопичується ґрунт, щербистий рухляк, перемішаний з дрібноземом. Займає перехідні екотопи від лучно-степових центральноєвропейського типу (союзу *Cirsio-Brachypodium pinnati*) до піонерних петрофітних угруповань (кл. *Sedo-Scleranthetea*). Мезоксерфіт. Геліофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–60 см заввишки. Цибулина довгаста. Листки до 8 см завдовжки, широкі, лінійні, плоскі, зближені в середній частині, стеблообгортні, 4–8 шт. Суцвіття зонтик, ч зеленкуватожовті. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням, яке переноситься потоками води.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно ширше культивувати вид у ботанічних садах, проводити репатріацію його на вапнякові схили у Придністров'ї, контролювати стан популяції. Охороняють в НПП «Подільські Товтри». Заборонено порушення умов місцезростання, викопування рослин, гербаризація.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Кам'янець-Подільському ботанічному саду.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, харчове, протиерозійне, ґрун-тотвірне.

Основні джерела інформації

Дидух, Камелін, Куковица, 1982; Заверуха, Дідух, Любінська, 1988; ЧКУ, 1996.

Автори: Я.П. Дідух, Л.Г. Любінська
Фото: М.М. Рябий

ЦИБУЛЯ ПЕРЕВДЯГНЕНА

Allium pervestitum Klokov
(*A. rotundum* auct. non L.)

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Подільсько-Західнопонтичний ендемік з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. Приазов'я, Присивашся, Придністров'я.
Адм. регіони: Тр, Хм, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька малих популяцій: у Пд. Присивашші та Пн. Приазов'ї — дуже рідко (Мелітопольський р-н, с. Мордвинівка), солонці в заплаві р. Молочної, у долині р. Дністра та деяких його лівих притоках (р. Мукша). Кількість особин інтенсивно зменшується в усіх оселищах. У більшості локалітетів на Поділлі вид, очевидно, зник. У Приазов'ї та Присивашші спеціальних досліджень стану популяцій виду не проводилося.

Причини зміни чисельності

Інтенсивне використання території, випасання, урбанізація, зміни гідрорежиму, видобуток вапняків.

Умови місцезростання

Вапнякові схили з наскельними степовими угрупованнями кл. *Festuco-Brometea*, союзу *Astragalo Stipion* — на Поділлі; засолені та солонцюваті степові ділянки кл. *Festuco-Limonietea*, союзу *Limonio-Festucion* — у Приазов'ї та Присивашші. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 55 см

заввишки. Цибулина яйцеподібно-куляста; її оболонки жовтувато-білуваті, папероподібні, тонко-сітчасто-волокнисті; молоді цибулинки темно-пурпурові. Стебло кругле, 2–5 мм діаметром, у нижній частині одягнене продовженими в піхву оболонками цибулини; вище — до 2/3 одягнене піхвами 3–5 лінійних, по краях шорстких листків. Покривало швидко опадає; зонтик пучкоподібний або напівкулястий, при основі з численними зменшеними зеленкуватими тичинковими квітками; квітконіжки двостатевих квіток 6–15 мм завдовжки, майже однакові. Оцвітину яйцеподібно-дзвоникувату, рожевувато-білувато-жовта, блискуча; зовнішні листочки яйцеподібно-ланцетні, човникоподібно-опуклі, кілюваті. Нитки тичинок майже дорівнюють оцвітині; пиляки повністю висуватися з неї. Коробочка широко-яйцеподібна, коротша від оцвітини. Цвіте у травні–червні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно (цибулинками).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Червоного списку МСОП. Подільські оселища знаходяться в НПП «Подільські Товтри», але поблизу м. Кам'янець-Подільський, що зумовило їх деградацію. У Приазов'ї та Присивашші не охороняють. Необхідним є заповідання усіх відомих локалітетів, моніторинг стану популяцій, вирощування у ботанічних садах. Заборонено випасання, видобування вапняків, забудова та порушення територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

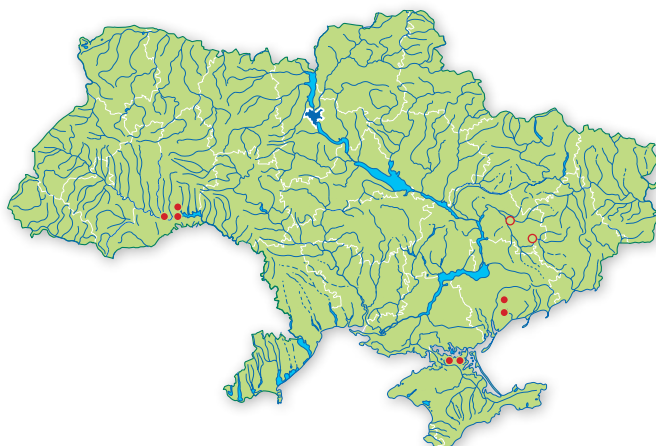
Господарське та комерційне значення

Декоративне, харчове.

Основні джерела інформації

Заверуха, 1983; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Флора Европейской части СССР, 1979; Флора УРСР, 1950.

Автори: О.О. Кагало, Л.Г. Любінська, Н.В. Скібіцька
Фото: О.С. Мандзюк

ЦИБУЛЯ РЕГЕЛЯ

Allium regelianum A. Becker ex Iljin

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Причорноморсько-прикаспійський диз'юнктивний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Причорномор'я, Нижнє Поволжя, Передкавказзя. В Україні — степова зона (пд.). Адм. регіони: Дн, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій

В БЗ «Асканія-Нова» найчастіше в подах пд. частини, найбільша популяція — у нижній частині Великого Чапельського поду, у Малому Чапельському та Мар'янівському подах, а також у подах Старому, Чорній долині, Агайманському, Сугакли (всього в Чаплинському р-ні 15 локалітетів, у сімох цвітуть щорічно, у інших — періодично). У межах Голопрістанського р-ну — до 6–7 тис. генеративних особин. Популяції з правостороннім віковим спектром. У посушливі роки рослини пригнічені, насіннева продуктивність низька. У сприятливі роки активно розмножується вегетативно.

Причини зміни чисельності

Розорювання, антропогенні зміни гідрологічного режиму, викошування травостою, механічне пошкодження на пасовищах, несприятливі умови проростання на абсолютних заповідних ділянках (потужна підстилка).

Умови місцезростання

Солончаки і солонцюваті місця, як компонент лучно-степових та лучних ценозів в угрупованнях союзу *Limonio-Festucion* кл. *Festuco-Limonietea* та порядку *Carici praecoci-Elytrigietalia pseudocaesiaae*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–60 см заввишки, з яйцеподібною цибулиною, над якою під піхвою нижнього листка є численні додаткові цибулини. Стебло борознисте, внизу з листовими піхвами. Листки (3–4) вузькі, напівциліндричні, порожнисті, зверху жолобчасті, біля основи розширені, коротші від стебла. Суцвіття густе, багатоквіткове, з опадним покривалом. Квітки пурпурові. Цві-

те у першій половині липня протягом 2 тижнів. Рясність цвітіння залежить від рівня зволоженості попередніх періодів. Плодоносить у серпні-вересні. Розмножується насінням і цибулинами. Характерне осіннє проростання цибулин та зимова вегетація.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Червоного списку МСОП, Європейського червоного списку. Охороняють у БЗ «Асканія-Нова» та Чорноморському. Слід вирощувати у ботанічних садах та вводити в культуру. Заборонено викошування, збирання рослин, порушення екотопів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, харчове.

Основні джерела інформації

Веденьков, Дрогобич, 2003; Вініченко, 2007; Соломаха, Шаповал, 2005; Уманець, 1998; Уманець, Войтюк, Соломаха, 2002; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, О.Ю. Уманець

Фото: В.В. Шаповал

ЦИБУЛЯ САВРАНСЬКА

Allium savranicum Besser (*A. saxatile* auct. non M.Bieb.)

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у степовій зоні: бас. Дніпра, Сіверського Дінця та Пд. Бугу (рідко). Адм. регіони: Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції нечисленні та нещільні. Структура популяцій невідома.

Причини зміни чисельності

Порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, видобування піску, випасання худоби, заліснення.

Умови місцезростання

Піщані степи другої борової тераси та прируслові вали у долинах річок. Угруповання кл. *Festucetea vaginatae* на сухих бідних пісках. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–60 см заввишки. Цибулини по 1–3 на дуже короткому кореневищі, видовжено-яйцеподібні, з бурими сітчасто-волокнистими напівпрозорими оболонками. Стебла до третини висоти обгорнуті піхвами листків. Листків 3–4, лінійно-ниткоподібних, плескатих. Покривало в 1,5–3 рази довше від зонтика. Суцвіття багатоквіткове, зонтикоподібне, густе, кулясте. Квітки білуваті з рожевим відтінком, листочки оцвітини 1,5 мм завдовжки. Нитки тичинок у понад 1,5 раза довші від оцвітини, пиляки жовті. Цвіте у червні–вересні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

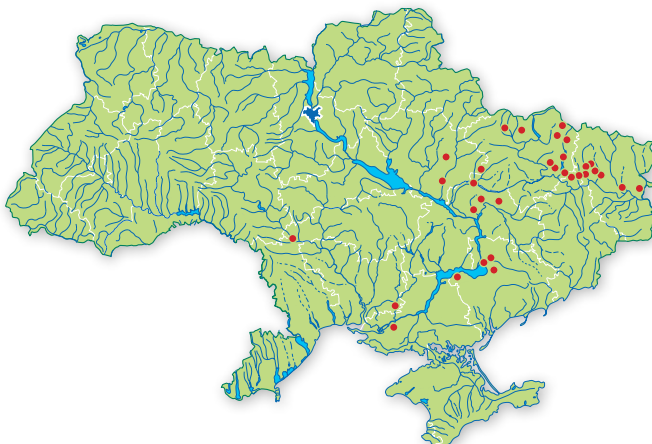
Охороняють у Дніпровсько-Орільському ПЗ, НПП «Святі Гори» та ін. Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушення умов місцезростань виду, видобування піску, заліснення, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, харчове.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Горєлова, Альохін, 1999; Донбас заповідний. Науково-інформаційний довідник-атлас, 2003; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кучеревський, 2001; Определитель высших растений Украины, 1987; Тарасов, 2005; Флора УРСР, 1950.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.М. Остапко

ЦИБУЛЯ СКИФСЬКА

Allium scythicum Zoz

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Південнопонтичний ендемік з нез'ясованим таксономічним статусом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. Причорномор'я. В Україні — на пд. Степу (Голопристанський та Чаплинський р-ни). Адм. регіон: Хс.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька місцезнаходжень. Вид раніше зростав у БЗ «Асканія Нова» (поди Солоний, Джамбек), але зараз ці ділянки розорані. На території Чорноморського БЗ вид вперше зібрано в 1998 р. на ділянці «Ягорлицький кут». Максимальна чисельність за період спостережень (біля 59 квітучих особин) відмічена в 2003 р. Особини дифузно розкидані в мікропадах Ягорлицького п-ва.

Причини зміни чисельності

Природна низька чисельність виду, стено-топність, антропогенне порушення екотопів, залежність від природного гідрологічного режиму території.

Умови місцезростання

Зростає на солонцюватих степових подах, на важкосуглинкових лучних солонцях і хлоридних солончаках, в тих самих ценотичних умовах, що й *Allium regelianum* (угруповання союзу *Limonio-Festucion* порядку *Festuco-Limonietalia* кл. *Festuco-Limonietea*), утворюючи з ним змішані популяції. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–70 см заввишки. Цибулина яйцеподібна, з майже шкірястими яснобурими оболонками; цибулинка ясно-коричневі, тонко вздовж зморшкуваті. Стебло порожнисте, тонко-борознисте, вкрите піхвами стеблових листків до 2/5 висоти. Листки (3–4) напівциліндричні, зверху жолобчасті, 1–2 мм завширшки. Покривало коротше від суцвіття, дводільне. Суцвіття багатоквітковий зонтик, біля основи з пучком зменшених тичинкових квіток на коротких ніжках. Листочки оцвіттини кремуваті або ліловуваті. Квітує у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Європейського червоного списку. Охороняють у Чорноморському БЗ. Необхідне додаткове вивчення таксономічних, хорологічних, та еколого-ценотичних особливостей виду. Рекомендується надання природоохоронного статусу існуючим місцезнаходженням, вирощування у ботанічних садах. Заборонено викопування, зривання квітів, порушення екотопів, зокрема розорювання ділянок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, харчове.

Основні джерела інформації

Веденьков, Дрогобич, 2003; Коломійчук, 2002; Уманець, 1998, Фіторізноманіття національних природних парків України, 2003; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автор: М.М. Федорончук, О.Ю. Уманець,
В.П. Коломійчук
Малюнок: І.В. Маханьков

ЦИБУЛЯ КРУГЛОНОГА

Allium sphaeropodum Klokov (*A. paczoskianum* auct. non Tuzson)

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Ендемічний пн.-зх.-причорноморсько-придністровський вид зі спорідненості *A. paczoskianum* Tuzson — *A. flavum* L.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн.-зх. Причорномор'я, Придністров'я. Зх. Лісостеп, Правобережний Степ. Сх. межа поширення проходить по р. Інгулець. Адм. регіони: Тр, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Од, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні з дифузно просторовою структурою. Щільність популяцій — 2–10 особин на 1 м². Популяції стабільні, нормального типу з повночленими віковими спектрами.

Причини зміни чисельності

Руйнування екотопів, пасквальні навантаження на екосистеми.

Умови місцезростань.

Сухі вапнякові кам'янисто-щебенисті ґрунти, у складі кальцепетрофітних угруповань і петрофітно-степових фітоценозів що відносяться до порядку *Alysso-Sedetalia*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–40 см заввишки. Цибулина куляста, 9–14 мм в діаметрі, з жилкуватими оболонками. Листки (3–5) щетиноподібні, обгортають піхвами стебло до його середини. Покривало у 3–5 разів довше за зонтик. Квітки ясножовті, блискучі. Оцвітина дзвоникувата або трубчасто-дзвоникувата 4–5 мм завдовжки. Коробочка 4–5 мм завдовжки з округло-серцеподібними стулками. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується цибулинами і насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території пам'ятки природи

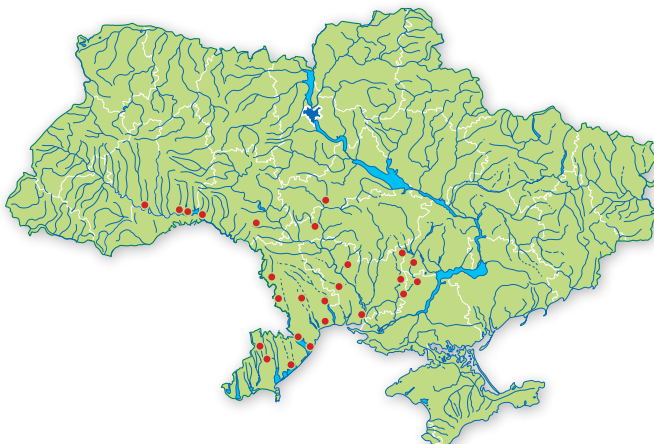
загальнодержавного значення «Урочище Заліщицька діброва» (Тернопільська обл.) та в ряді заказників місцевого значення в Миколаївській обл. Необхідно розширити мережу заповідних територій, вирощувати вид у ботанічних садах, здійснювати моніторинг популяцій. Заборонено несанкціоноване збирання рослин, порушення умов місцезростань виду, зокрема видобування вапняків.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Вітамінне, декоративне.

Основні джерела інформації

Крицька, Новосад, 2004; Флора европейской части СССР, 1979; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: В.В. Новосад, Л.І. Крицька, О.О. Кагало
Фото: О.О. Кагало

ЦИБУЛЯ ПРЯМА

Allium strictum Schrad. (*Allium volhynicum* Besser, *A. lineare* auct. non L.)

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним євразійським ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна Європа, Скандинавія, пд. Сх. Європи, Сибіру, гори Середньої Азії, Далекого Сходу, Монголії. В Україні росте на Поділлі: у Гологорах, Кременецьких горах, Медоборах (Товтрах), на Придністров'ї. Адм. регіони: Льв, Тр, Хм.

Чисельність та структура популяцій

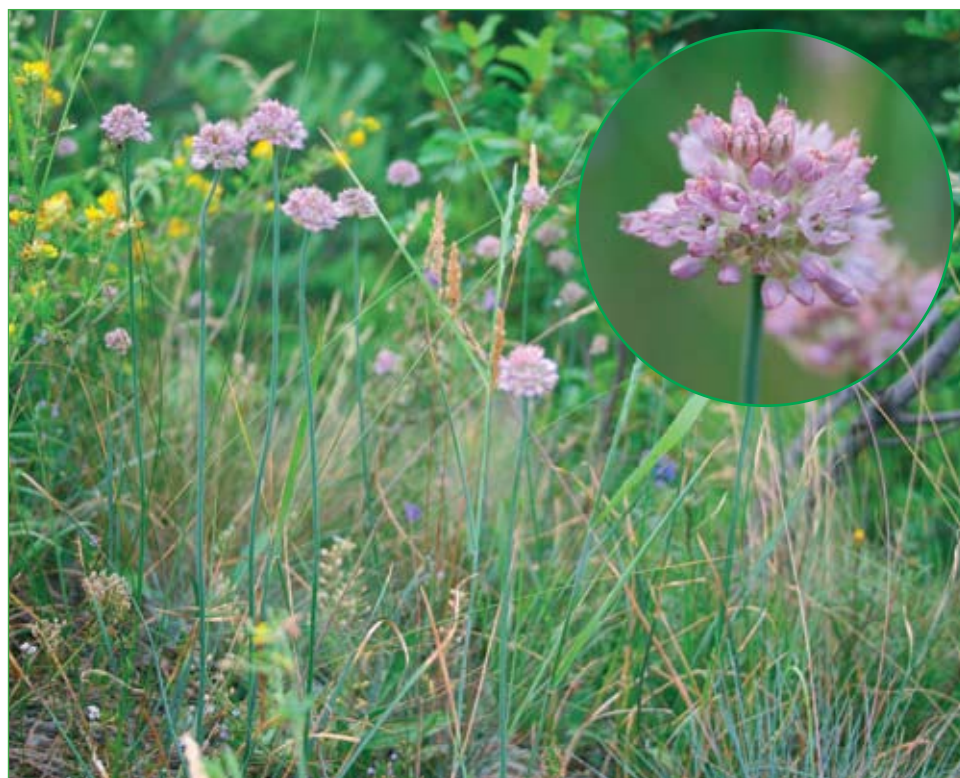
Відомо кілька місцезнаходжень. Локальні популяції від кількох десятків до 150–200 рослин (поблизу с. Устя Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.). Популяції повночленні, але в них переважають генеративні особини.

Причини зміни чисельності

Руйнування вапнякових скель, терасування та заліснення схилів, видобування вапняку, недостатнє природне поновлення.

Умови місцезростання

Вапнякові скелі, кам'яністі відслонення, осипища на схилах. Трапляється у складі наскельної кальцефільної рослинності на малопотужних рендзинах, або первинних субстратах, що утворилися в результаті вивітрювання материнських карбонатних порід. Здебільшого у складі угруповань союзів *Seslerio-Festucion glaucae*, *Galio campanulatae-Poion versicoloris*, *Helianthemo cani-Festucion pallentis*, *Prunion fruticosae*. Ксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–50 см заввишки. Цибулина на короткому кореневищі, майже циліндрична або булавоподібно-циліндрична, з жовтувато-бурими сітчастоволокнистими оболонками. Стебло пряме, у нижній третині вкрите піхвою листка. Листки (3–5) лінійні, плоскуваті, трохи опукло-увігнуті, з шорсткими краями. Покривало перетинчасте, білувате, дво-, рідко тристулкове. Суцвіття багатоквіткове, напівкулясте. Листочки оцвіттини рожеві або світло-пурпурові з темнішою середньою жилкою, довгасто-яйцеподібні, тупі або трохи зверху виїмчасті. Тичинки на третину перевищують оцвітину; їхні нитки при основі розширені й з'єднані між собою та з оцвітиною; нитки внутрішніх тичинок з яй-

цеподібною основою і коротким зубчиком з кожного боку. Стовпчик виступає з оцвіттини. Коробочка обернено-яйцеподібна, коротша від оцвіттини. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у ПЗ Медобори (філіал «Кременецькі гори») та в НПП «Подільські Товтри». Доцільним є моніторинг стану популяцій. Заборонено руйнування біотопів, їх заліснення, створення кар'єрів, викопування рослин для альпінаріїв.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Флора европейской части СССР, 1979; Флора УРСР, 1950; Fabiszewski, 2001.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак,
Л.Г. Любінська, Н.В. Скібіцька
Фото: О.О. Кагало

ЦИБУЛЯ ВЕДМЕЖА (ЧЕРЕМША)

Allium ursinum L. (*A. ucrainicum* (Kleopow et Oxner) Bordz.; *A. ursinum* L. subsp. *ucrainicum* Kleopow et Oxner, *A. ursinum* var. *ucrainicum* (Kleopow et Oxner) Soó)

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Середньоевропейський гірський вид, представлений в Україні окремим підвидом; пізньовесняний ефемероїд.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична, Середня та Сх. Європа, Середземномор'я, Скандинавія, Кавказ, Мала Азія. В Україні — Полісся (зрідка), Лісостеп (в основному Правобережний), Карпати та Передкарпаття — спорадично, сх. частина Лісостепу (зрідка). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Пл, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Вид є сезонним домінантом, панує навесні в трав'яному покриві лісів в окремих місцях на площі до декількох сотень га. В популяціях переважають особини передгенеративних стадій розвитку, квітучі особини складають 20–30% від загальної чисельності.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, внаслідок чого вразливий до дії антропогенних факторів (суцільні рубки лісів, осушувальна меліорація, зрізання листя та витоптування рослин в процесі заготівлі як харчової та лікарської сировини).

Умови місцезростання

Затінені широколистяні та мішані ліси по-

рядку *Fagetalia sylvaticae*. Надає перевагу багатим гумусом свіжим та вологим некислим ґрунтам. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–40 см заввишки. Цибулина довгаста, без покривних лусок, має одну луску, яка являє собою основу листка. Стебло тригранне або напівциліндричне, виповнене, довше за листя або такої ж довжини. Листки (2–3) еліптичноланцетні 10–20 см завдовжки та 3–6 см завширшки, поступово звужуються у довгий (10–20 см) черешок. Покривало опадне. Суцвіття напівкулястий 10–30-квітковий зонтик. Листочки оцвіттини білі. Плід майже куляста тригранна коробочка. Цвіте в травні–червні. Розмно-

жується насінням та вегетативно — цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Канівському, Рівненському, «Медобори» ПЗ, Карпатському, Мезинському, Голосївському, «Вижницький», «Подільські товтри», «Синевир», «Сколівські Бескиди», «Ужанський», «Яворівський» НПП, на території низки заказників і пам'яток природи. Необхідне створення заказників на Лівобережжі Дніпра, контроль стану популяцій. Заборонено суцільні рубки лісів, проведення осушувальних меліоративних робіт, заготівлю та торгівлю рослинами.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у багатьох ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

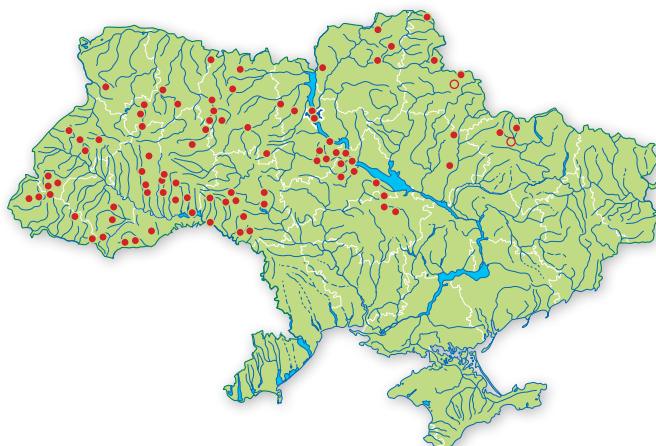
Харчове, лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Красная книга Брянской области, 2004; Красная книга Республики Беларусь, 2005; Онищенко, 2007; Орлов, 2005; Панченко, Лукаш, Черноус, 2006; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко

Фото: В.П. Гелюта, І.І. Мойсієнко (вставка)

НЕКТАРОСКОРДІЙ БОЛГАРСЬКИЙ

Nectaroscordum bulgaricum Janka (*N. dioscoridis* auct. non (Sm.) Stank., *N. meliophilum* Juz., *N. siculum* (Ucria) Lindl. subsp. *bulgaricum* (Janka) Stearn; *Allium bulgaricum* (Janka) Prodan)

Родина Цибулеві — Alliaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом на його пн. межі. Представник оліготипного роду.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Середземномор'я (о. Кіпр), Мала Азія, Зх. Кавказ, Балкани. В Україні — у Гірському Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька локалітетів. Популяції малі за розмірами (до кількох десятків м²). У межах локалітетів вид зростає щільно, що свідчить про вегетативне розмноження за допомогою цибулин.

Причини зміни чисельності

Незважаючи на наявність достатньої кількості відповідних екотипів, рідко трапляється. Це свідчить про існування досі не встановленого лімітуючого фактору. Рослини зривають на букети, ймовірно, цибулини знищуються як харчовий продукт дикими свинями.

Умови місцезростання

Екологічна специфіка погано вивчена. Тіністі та освітлені скельнодубові, грабово-скельнодубові та букові ліси, лісові поляни

на свіжих бурих гірсько-лісових збагачених карбонатами ґрунтах. Рідко трапляється в угрупованнях союзу *Paeonio dauricae-Quercion petraeae* (кл. *Quercio-Fagetea*), на узліссях. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 70–120 см заввишки. Цибулина майже куляста, з шкірястими оболонками, що розколюються. Стебло прямостояче, гладеньке. Стеблових листків 3–4, прикореневі широколінійні гладенькі, до 40 см завдовжки, 1–2 см завширшки. Верхній листок майже без пластинки, у вигляді піхви, яка обгортає стебло. Суцвіття нещільний, пучкуватий зонтик, в основі якого знаходиться опадне покривало, квітки розташовані

на довгих звисаючих квітконіжках. Оцвітина широко-дзвоникоподібна, у нижній частині жовтувато-зелена, у верхній фіолетова. Цвіте у травні-липні. Плодоносить у червні-липні. Розмножується насінням та цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку як *N. meliophilum*, охороняють у Кримському ПЗ. Доцільно розширити межі «Халхальського» заказника загальнодержавного значення, провести облік та контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов місцезростань, суцільні рубки лісів, зривання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

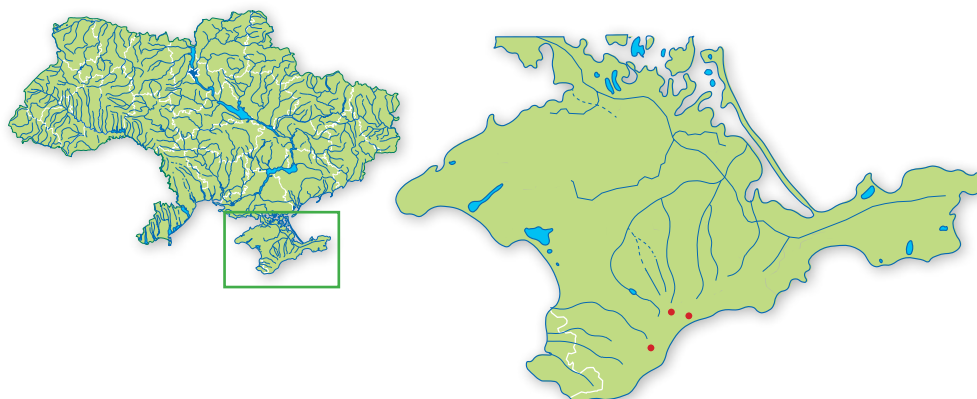
Господарське та комерційне значення

Декоративне, харчове.

Основні джерела інформації

Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: Р.Я. Кіш, В.В. Савчук

ПІДСНІЖНИК ЕЛЬВЕЗА

Galanthus elwesii Hook.f. (*G. maximus* Velen.,
G. nivalis L. subsp. *elwesii* (Hook.f.) Gottl.-Tann.)

Родина Амарилісові — Amaryllidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Диз'юнктивний вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Егейсько-балкансько-північнопричорноморський вид, від пн. і сх. о-вів Егейського моря, Малої Азії до Пн.-Зх. Причорномор'я. В Україні є два фрагменти — на пд. Бесарабської височини та в Причорноморській низовині. Адм. регіони: Од, Мк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції лінійні, витягнуті вздовж берегів лиманів, долин балок, часто фрагментовані. Найвища щільність — у плакорних дубових лісах (160 особин на 1 м²), дещо менша — в байрачних лісах (65 особин на 1 м²) та чагарникових заростях (60–140 особин на 1 м²) і найнижча — у степових угрупованнях (40–50 особин на 1 м²). У лісових угрупованнях сформувались гомеостатичні популяції з повночленими спектрами, у степових — регресивні популяції з правосторонніми спектрами.

Причини зміни чисельності

Фрагментарність, ізолюваність популяцій, рекреаційне навантаження, зривання квітів на букети та викопування цибулин.

Умови місцезростання

У дубових, байрачних в'язово-кленових лісах у складі весняної синузії трав'яного ярусу (союз *Alno-Ulmion*), по ярах та балках, вапнякових і степових схилах у складі деревно-чагарникових заростей (союз

Prunion stepposae) та типчакково-ковилових степів (кл. *Festuco-Brometeae*). Мезофіт.

Загальна характеристика.

Геофіт. Ранньовесняний ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 25–35 см заввишки. Цибулина із зовнішньою бурюю та двома внутрішніми білими оболонками. Листки (2), сизуваті, з восковим нальотом, звужені біля верхівки, до 22 см завдовжки, до 2,8 см завширшки. Квітки поодинокі, звислі, 3,4–4 см завдовжки, білі; зовнішні листочки оцвітини обернено-яйцеподібні, внутрішні — видовжено-трапецієподібні, на верхівці виїмчасті, з 2 світло-зеленими плямами. Плід — яйцеподібна або кругла коробочка. Цвіте у лютому–березні. Плодоносить у квітні–травні. Розмножується цибулинами та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Червоного списку МСОП. Охороняють у Староманзирському заказнику з та РЛП «Тилігульський лиман» (Одеська і Миколаївська обл.). Необхідно здійснювати моніторинг популяцій, ширше культивувати в ботанічних садах, розширити мережу заповідних територій. Заборонено збирання рослин, заготівля, продаж, знищення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України та ботанічному саду Одеського державного університету.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Баканова, 1970; Гейдеман, Николаева, 1973; Кожура, 1972; Кожура, Шапошнікова, 1969; Мельник, 1993; Мельник, 1994; Флора европейской части СССР, 1979; ЧКУ, 1996; Davis, 1999.

Автори: Л.І. Крицька, В.І. Мельник,
С.Я. Діденко. О.М. Деркач
Фото: Я.П. Дідух, А. Мигаль (вставка)

ПІДСНІЖНИК БІЛОСНІЖНИЙ (П. ЗВИЧАЙНИЙ)

Galanthus nivalis L.

Родина Амарилісові — Amarylidaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна Європа, Середземномор'я, Передкавказзя. В Україні — переважно в Правобережному Лісостепу, Карпатах, Передкарпатті, Зх. Поділлі, Розточчі, рідше на Правобережному Поліссі, рідко — в Лівобережному Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Пл, Од, Мк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції здебільшого численні, вид в багатьох місцях навесні аспекти. Проте біля населених пунктів і місць відпочинку популяції регресують і зникають (від м. Києва у повоєнний час межа поширення відсунулась на 50–60 км). Спостерігається тенденція до зменшення кількості квітучих особин.

Причини зміни чисельності

Масове зривання на букети, переважно для продажу, викопування цибулин, рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання

Листяні ліси, переважно дубові та грабово-дубові (кл. *Quercus-Fagetea*), галявини, узлісся,

чагарники (кл. *Rhamno-Prunetea*; кл. *Urtico-Sambucetea*), на багатих, достатньо зволожених ґрунтах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Ранньовесняний ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 8–20 см заввишки із підземною цибулиною, обгорнутою трьома бурими шкірястими лусками. Прикореневі листки (2) лінійні, сірувато-зелені, виходять із піхвових лусок. Стебло прямостояче. Квітки на пониклих квітконіжках, поодинокі виходять із піхов приквітка. Зовнішніх листочків оцвітини 3, вони білі, видовжені; внутрішні листочки (3) вдвічі коротші, дзвоникоподібні, прямі, із зеленкуватою плямкою на кінці. Плід тригнізда коробочка. Цвіте в

березні–квітні, плодоносить в травні–липні. Розмножується цибулинами та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Проводяться громадські акції з охорони первоцвітів. Охороняють в багатьох природно-заповідних територіях Правобережжя, великі популяції в Карпатському БЗ, Карпатському та «Вишняцькому» НПП, в ПЗ «Медобори» та ін., на Лівобережжі — в НПП Ічнянський. Необхідно посилити інформованість населення, контролювати заборону продажу та стан популяцій. Заборонено несанкціоновану заготівлю та продаж, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в багатьох ботанічних садах та парках, інколи на присадибних ділянках.

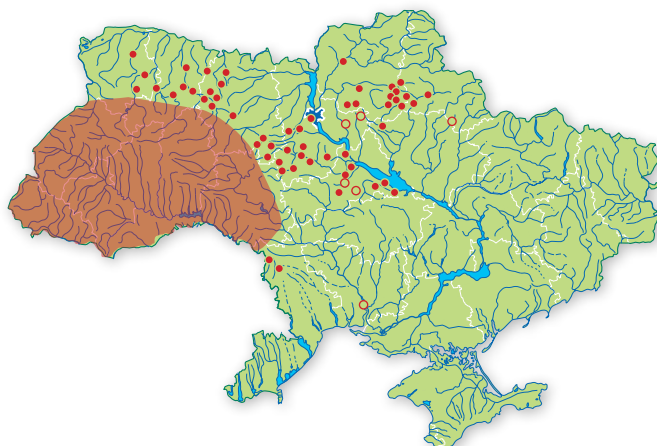
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Андрієнко, Мельник, Діденко, 1997; Андриєнко, Мельник, Якушина, 1992; Заповідні скарби, 2001; Орлов, 2005; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Фото: А.П. Слоневський

ПІДСНІЖНИК СКЛАДЧАСТИЙ

Galanthus plicatus M.Bieb. (*G. latifolius* Salisb.)

Родина Амарилісові — Amaryllidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Єдиний ізольований анклав виду в Україні.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн.-причорноморський вид, ареал якого охоплює Добруджу (Румунія), Бессарабську височину (єдиний локалітет в Молдові), Гірський Крим (Україна), Пн.-зх. Закавказзя (Росія, Грузія). Вікарний вид підсніжник візантійський (*G. byzantinus* Barker) поширений у Туреччині та Греції. В Україні — у горах Гірського Криму від Балаклави до Коктебелю (виключаючи яйли). За межами суцільного ареалу зустрічаються окремі островні локалітети можливо заносного походження (Черкаська обл., Холодний Яр). Адм. регіони: Чк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції місцями чисельні (багато млн. особин), з нормальним віковим спектром. Наприклад, на г. Каратау: прегенеративних особин 65%, генеративних 35%; на Пд. березі Криму, го-меостатичні, характеризуються високою щільністю (до 350 особин на м²), повночленністю, з лівосторонніми спектрами вікових станів.

Причини зміни чисельності

Суттєвих негативних змін популяції зазнають в місцях високого антропогенного тиску — хижацького збору надземної частини та цілих рослин на продаж, випасання худоби, знищення природних місцезростань, викопування.

Умови місцезростання

Широколистяні ліси на схилах Кримських гір

з нижнього до верхнього поясів, на добре розвинутих бурих ґрунтах. Вид приурочений також до шиблякових угруповань. Популяції залишаються навіть після порушення ценозу. Мезофіт, ефемероїд, сциофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–25 см заввишки. Цибулина яйцеподібна зі світлими оболонками. Листки лінійні, сизо-зелені, з восковим нальотом, складчасті, по краях загнуті вниз. Квітки запашні, поодинокі, пониклі, 2–3 см завдовжки. Зовнішні листочки оцвітини білі, внутрішні з яскраво- або жовто-зеленою плямою, яка може бути як підковоподібною біля самої виїмки, так і охоплювати всю поверхню листочка до його основи. Цвіте в лютому–квітні,

плодоносить у червні–липні. Плід — куляста чорнувата коробочка до 1 см у діаметрі. Розмножується насінням та поділом цибулини.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, «Мис Мартьян», Карадазькому ПЗ, заказниках загальнодержавного значення «Фіолент», «Айя», «Байдарський», «Великий каньйон Криму», «Аю-Даг», «Кубалач», «Хапхальський». Заборонено проведення суцільних рубок лісу, викопування, заготівлі і продаж рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН, в ботанічних садах Київського, Львівського, Одеського, Харківського університетів.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Диденко, 1999; Дідух, 1992; Ена, 2003; Косых, Голубев, 1983; ЧКУ, 1996.

Автори: А.В. Ена, Я.П. Дідух,
В.І. Мельник, С.Я. Діденко

Фото: В.С. Гавриленко, В.П. Ісіков (вставка)

БІЛОЦВІТ ЛІТНІЙ

Leucojum aestivum L.

Родина Амарилісові — Amaryllidaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Диз'юнктивне — у помірних областях Європи, Кавказу, Середземномор'я. В Україні — Закарпатська низовина та долини річок у нижньому поясі, степова зона — дельти рр. Дніпра, Дунаю, передгір'я Кримських гір. Адм. регіони: Зк, Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Найбільші популяції займають площі у кілька гектарів і нараховують по кілька тис. ос. (повночленний віковий склад), найменші — на кількох десятках квадратних метрів мають кілька десятків особин. У Криму відоме лише одне місцезростання. У дельті Дунаю зустрічається зрідка. На Херсонщині зростає з нерівномірною щільністю у межах вузької смуги плавневих угруповань на 20-кілометровій ділянці берега лиману. У Закарпатській обл. відомо близько десяти місць зростання.

Причини зміни чисельності

Погіршення умов зростання внаслідок осушення, випасання, викошування до фази визрівання насіння та пряме знищення особин при розорюванні ґрунту чи викошуванні рослин. Найбільш відчутно зменшується чисельність у найменш стабільних лучних екотопах.

Умови місцезростання

Береги водойм, перезволожені екотопи, зайняті лучною, чагарниковою чи лісовою рослинністю. Рослини витривалі до не-

значного затінення і вимогливі до тепла, вологи та багатства ґрунту, можуть домінувати у трав'яному ярусі фітоценозів. Угруповання відносяться до кл.: *Querc-Fagetea*, *Salicetea purpureae*, *Molinio-Arrhenatheretea*, *Phragmitetea*. Пігрозомезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина. Цибулина яйцеподібна, 2–3 см у діаметрі; квітконос ребристий, злегка сплюснутий, 30–60 см заввишки; листків 4–7, широколінійних, блискучих, з сизим нальотом, 1–1,5 см завширшки, часто довших від квітконосу. Приквіткові листки 2, ланцетні; квітконіжки пониклі, квітки по 2–10 у зонтику. Оцвітина проста, шестичленна, широкодзвоникувата, листочки оцвітини

1,2–1,7 см завдовжки, білі з зеленою плямою на кінчику. Зав'язь нижня, коробочка діжко- чи грушоподібна або майже куляста, до 1,5 см в діаметрі; насінини круглі, чорні, гладкі. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Дунайському БЗ, заказниках «Великодобронський» (Закарпатська обл.), «Шабі» (Херсонська обл.). Заборонено заготівлю, продаж, порушення умов місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у ботанічних садах України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Біорізноманітність Дунайського БЗ, збереження та управління, 1999; Голубев, Русина, 1985; Протопова, Мринський, Мельник, 1971; Сабадош, 1988; Сабадош, Уманець, 1988; Уманець, 1998; Черкасов, Стихин, Савчук, 1984; Kagal, 1998.

Автори: В.І. Сабадош, О.Ю. Уманець

Фото: Р.Я. Кіш, В.П. Гелюта (вставка)

БІЛОЦВІТ ВЕСНЯНИЙ

Leucojum vernum L. (incl. *L. carpathicum* (Sims)

Sweet, *L. vernum* subsp. *carpathicum* (Sims)

A.E. Murray, *L. vernum* var. *carpathicum* Sims)

Родина Амарилісові — Amaryllidaceae

Природоохоронний статус виду

Неоцінений.

Наукове значення

Середньоєвропейський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична та Середня Європа, Середземномор'я (пн. Апеннінського п-ова). В Україні трапляється на Закарпатті, у Карпатах, Передкарпатті, Малому Поліссі, Пн. Поділлі та в Розточчі. Адм. регіони: Льв, Ів, Тр, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Переважає більшість популяцій нормального типу з повночленним лівостороннім віковим спектром і чисельністю особин від 50 до 500 екз. на м². Виділяються три групи варіантів вікових спектрів, які властиві для лісових, лучних і високогірних популяцій. Завдяки значній екологічній пластичності вид посідає стійке положення в широкому діапазоні еколого-ценотичних умов.

Причини зміни чисельності

Руйнування оселищ, осушувальна меліорація, викопування рослин для продажу разом з цибулинами.

Умови місцезростання

Поширений від рівнини до верхнього лісового поясу (від 100 до 1400 м н.р.м), на заболочених, щільних, щербенистих, з ознаками оглеювання ґрунтах. Має широку екологічну амплітуду: від відкритих лук (порядку *Molinietalia*) до широколистяних і хвойних лісів (кл. *Salicetea purpureae*, *Alnetea glutinosae*, *Querc-*

Fagetea, *Vaccinio-Piceetea*). Найпоширеніший у широколистяних лісах нижнього гірського поясу (Закарпаття) і заплавних вільхових, ясеневих-вільхових і дубових лісах (Передкарпаття та рівнинні території). Пігмезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–35 см заввишки з яйцеподібною цибулиною. Листки (3–5), лінійні, яскраво-зелені, шкірясті, блискучі. Два приквіткові листки зрослися в перетинчасте крило з двома кілями. Квітконіжки пониклі. Квіток на квітконосі 1–2 (рідко 3–4). Оцвітина широкодзвоникувата, шестичленна. Пелюстки білі з жовтою або зеленою плямою на верхівці. Плід — овально-тригранна коробочка. Цвіте у травні–липні,

плодоносить у липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ, ПЗ «Горгани», НПП Карпатському, «Синевир», «Сколівські Бескиди», Яворівському, Ужанському, РЛП «Равське Розточчя», «Верхнє-Дністровські Бескиди», «Надсянський», низці пам'яток природи, заказників, заповідних урочищ. Необхідно контролювати стан популяцій в окол. великих міст. Заборонено руйнування місцезростань, проведення осушувальної меліорації, викопування рослин та торгівлю ними.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у багатьох ботанічних садах і використовують в озелененні.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Крічфалушій, Вайнагі, Мандрик, Дашко, 1999; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Токарюк, 2000; Шумська, 1992.

Автори: І.І. Чорней, О.О.Кагало

Фото: М.М. Перегрім, Д.М. Іноземцева (вставка)

НАРЦИС ВУЗЬКОЛИСТИЙ

Narcissus angustifolius Curtis (*N. poëticus* L. subsp. *angustifolius* (Curtis) Asch. et Graebn., *N. poëticus* L. subsp. *radiiflorus* (Salisb.) Baker, *N. poëticus* L. subsp. *stellaris* Haw.)

Родина Амарилісові — Amaryllidaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Високогірний європейський вид, диз'юнктивно поширений переважно в субальпійському поясі Сх. та Центральної Європи (переважно Карпати та Балкани: Албанія, Угорщина, Румунія та прилеглі території). В Україні у високогір'ї (Свидовець і Мармарош), у Закарпатському передгір'ї, на Закарпатській рівнині. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

У високогір'ї популяції більш численні (близько 15), у передгір'ї та на рівнині малочисленні (3). Найбільша популяція в урочищі Кіреші поблизу м. Хуст, «Долина нарцисів», яка займає понад 200 га, можливо, має штучне походження. У Європі це єдине масове місцезростання *N. angustifolius*. Популяції мають переважно повночленні вікові спектри, наявні ювенільні та іматурні рослини. Щільність 5–25 рослин на 1 м².

Причини зміни чисельності

Випас худоби та інші прояви господарської діяльності, у тому числі зривання на букети та викопування рослин для озеленення.

Умови місцезростання

У субальпійському поясі на висоті 1500–1800 м н.р.м., на схилах різної експозиції, переважно в лучних угрупованнях кл. *Mulgedio-Aconitetea*, рідше союзу *Potentillo-Nardion* (кл. *Calluno-Ulicetea*).

На рівнині («Долина нарцисів») лучні угруповання асоціації *Centauro-Narcissetum angustifolii* (кл. *Cynosurion cristati*, порядок *Arrhenatheretalia*, кл. *Molinio-Arrhenatheretea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина. Цибулини багаторічні, видовжені, діаметром 2–3 см, вкриті численними лусками, покривні луски бурі. Стебла поодинокі, 20–30 см завдовжки, при основі з 2 чи 3(5) вузьколанцетними листками 20–35 см завдовжки та 5–8 мм завширшки. Квітконоси з поодинокими квітками, квітконіжки при основі з широколанцетним плівчастим приквітковим листком. Оцвітина з циліндричною зеленкуватою трубкою та колесоподібним відгином з 6 еліптичних жовтувато-білих лопатей. Привіночок (коронка) жовтуватий, з гоф-

рованим яскравішим, іноді червонуватим, краєм. Плоди коробочки. Цвіте у високогір'ї у середині червня, на рівнині у першій половині травня, плодоносить, відповідно, у липні та червні. Розмноження насіннєве та вегетативне, дочірніми цибулинами з додаткових бруньок, що формуються на денці материнської цибулини.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карпатському БЗ. Доцільно встановити моніторинг за найбільш вразливими популяціями, зокрема, на Закарпатській рівнині у «Долині нарцисів». Заборонено викопування рослин, надмірне випасання, заліснення територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах.

Культивують у Карпатському БЗ.

Господарське та комерційне значення

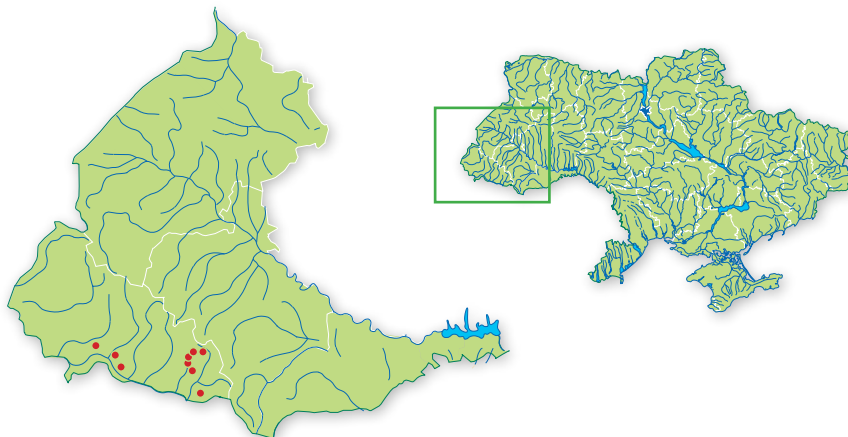
Декоративне, селекційне.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Карпатські сторінки ЧКУ, 2002; Кричфалуший, Гендей, 1987; Кричфалуший, Комендар, 1990; Кричфалуший, Війнагій, Андрик, Дашко, 1999; Малиновський, Кричфалуший, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, О.В. Булах

Фото: Л.Я. Нагорна, Д.М. Іноземцева (вставка)

ОСІННИК ПІЗНЬОЦВІТОВИЙ, (ШТЕРНБЕРГІЯ ПІЗНЬОЦВІТОВА)

Sternbergia colchiciflora Waldst. et Kit.

Родина Амарилісові — Amaryllidaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий середземноморський вид на пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня і Пд. Європа, Причорномор'я, Передкавказзя, Мала Азія. В Україні — Пн.-зх. Причорномор'я, Степовий, рідко Гірський Крим. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомі популяції поблизу с. Веселий Кут Арцизького р-ну, с. Холодна Балка Біляївського р-ну Одеської обл., окол. м. Одеси та Ізмаїлу, окол. мм. Керчі, Сак, Севастополя, Бахчисараю, Сімферополя, смт. Коктебель; мис Казантип, Херсонес і Ай-Петринська яйла. Популяції локальні з дифузним і компактно-дифузним типом розміщення особин. Щільність популяцій становить в середньому 5–20 особин на 1 м². Більшість популяцій повночленні з правостороннім віковим спектром і середнім рівнем життєвості.

Причини зміни чисельності

Ізольованість популяцій, обмежені репродуктивні можливості виду, знищення та порушення місць зростання в результаті господарської діяльності, рекреація, викопування цибулин.

Умови місцезростання

Глинисті та вапнякові схили, входить до складу степових, петрофітних і петрофітно-степових фітоценозів кл. *Festuco-Brometea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5–14 см заввишки. Цибулина яйцеподібна 1–2 см в діаметрі з бурими перетинчастими оболонками. Стебло двогранне, біля основи обгорнуте короткою піхвою, одноквіткове. Листки (4–6) вузьколінійні, тупі, довші за стебло. Квітка жовта, оцвітина з трубочкою і лійкоподібним відгином, до 3 см завдовжки. Цвіте у серпні–вересні. Під час осінньої посухи іноді спостерігається підземне цвітіння.

Листки і плоди з'являються наступної весни. Розмножується насінням і цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Ялтинському гірсько-лісовому, Казантипському ПЗ, Тарханкутському НПП. Необхідні облік усіх існуючих популяцій, контроль за їхнім станом. Потрібно встановити заповідний режим у всіх місцезнаходженнях виду. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання, заповідного режиму природоохоронних територій, надмірний випас, рекреацію.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, отруйне.

Основні джерела інформації

Лоскот, 1973; Флора европейской части СССР, 1979; Флора УРСР, 1950; ЧКУ. Рослинний світ, 1996; Шеляг-Сосонко, Парфенов, Чопик и др., 1980.

Автори: В.В.Новосад, Л.І. Крицька
Фото: В.П Ісіков, В.В. Савчук (вставка)

КЛІЩИНЕЦЬ БІЛОКРИЛИЙ (АРОЙНИК БІЛОКРИЛИЙ, АРУМ БІЛОКРИЛИЙ)

Arum albispalum Steven ex Ledeb. (*A. italicum* Mill. subsp. *albispalum* (Steven ex Ledeb.) Prime; *A. orientale* M.Bieb. subsp. *albispalum* (Steven ex Ledeb.) Nyman, *A. orientale* M.Bieb. var. *albispalum* (Steven ex Ledeb.) Engl.)

Родина Ароїдні (Кліщинцеві) — Araceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий східносередземноморський вид на пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зх. Закавказзя, Мала Азія, в Україні — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Росте окремими локалітетами, трапляється рідко. Чисельність та структура популяцій невідома.

Причини зміни чисельності

Освітлення лісів, порушення гідротермічних умов внаслідок заборів води, що призвело до скорочення відповідного типу екотопів.

Умови місцезростання

Тіністі листяні ліси нижнього поясу гір на свіжих збагачених коричневих ґрунтах. Угруповання належать до союзу *Carpinio*

orientalis-Quercion pubescentis (кл. *Quercetalia pubescenti-petreae*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 40–70 см заввишки. Бульба яйцеподібна чи видовжена у вигляді кореневища. Листки досить великі, стрілоподібні, до 70 см завдовжки, з короткими тупуватими бічними долями до 20 см завширшки, розвиваються восени. Черешки довгі, вдвічі довші за листову пластинку. Квітконосний пагін вдвічі коротший черешків. Покривало до 25 см завдовжки, біле, на спинці зеленкувате, всередині жовте. Квітки одностатеві, без оцвітини, зібрані в початок, який вдвічі коротший покривала. Придаток початку цилін-

дричний, жовтий. Плоди яскраво-червоні. Цвіте в квітні–червні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується вегетативно, рідше насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському та Карадазькому ПЗ. Необхідно провести картування і з'ясувати чисельність популяцій, дослідити специфіку розмноження виду і забезпечити репатріацію у відповідних екотопах. Заборонено збирання рослин, освітлення лісів, порушення гідрологічного режиму (забір води), будівництво.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

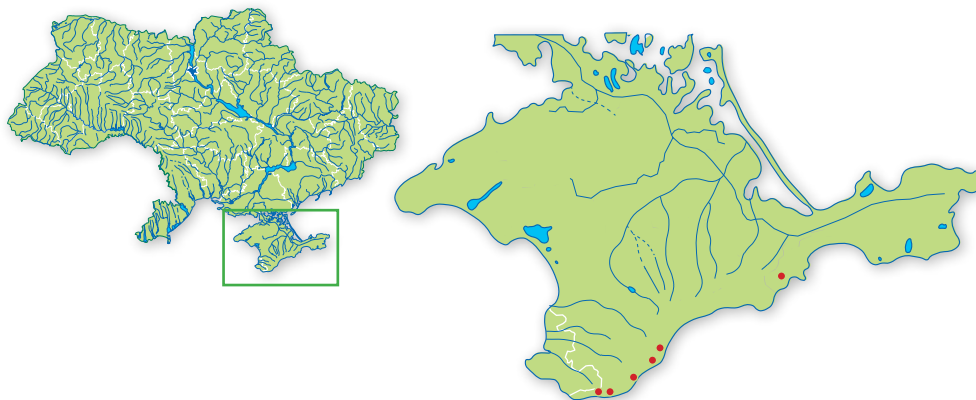
Господарське та комерційне значення

Кореневище дуже отруйне.

Основні джерела інформації

Флора Крима, 1929; Флора СССР, 1935; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Малюнок: І.В. Маханьков

КЛІЩИНЕЦЬ СХІДНИЙ (АРОЙНИК СХІДНИЙ, АРУМ СХІДНИЙ)

Arum orientale M.Bieb.

(*A. maculatum* auct. non L., p.p.)

Родина Ароїдні (Кліщинцеві) — Araceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид на пн. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні.

Пд. Європа, Кавказ, Балкани, Мала Азія, Іран. В Україні у Гірському Криму. У «Флора СССР» (1935) згадується Середнє Придніпров'я, Причорномор'я, але там зростає *A. elongatum*. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька невеликих за розміром популяцій, але у їх межах щільність досить висока (до 5–9 на м²) і відновлення задовільне. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Господарська діяльність, зокрема вирубування лісів.

Умови місцезростання

Тіністі листяні букові ліси верхнього гірського поясу на свіжих багатих бурих лісових ґрунтах. Угруповання союзу *Dentario quinquefoliae-Fagion sylvaticae* (кл. *Quercus-Fagetum*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт, ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 20–30 см заввишки. Бульба округло-сплюснена. Листки невеликі, стрілоподібні, до 7–7,5 см завдовжки та 6–8 см завширшки. Черешки дорівнюють або коротші за пластинку. Квітконосний пагін довший від листового черешка, що переходить у покривало до 10 см довжиною, темно-коричнево-пурпурове до основи зеленкувато-біле. Квітки одностатеві, зібрані в початок. Придаток початку циліндричний, до 2 см довжиною, темно-пурпуровий, короткий або дорівнює ніжці, на якій він розташований. Плоди яскраво-червоні. Цвіте в квітні–травні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується вегетативно і генеративно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

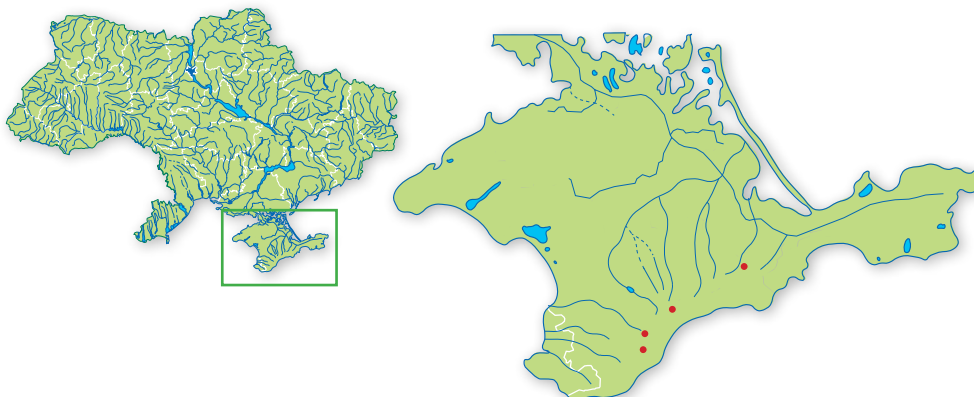
Охороняють в Кримському ПЗ, пам'ятках природи загальнодержавного значення «Агармиський ліс» та «Каратау». Необхідно провести картування і з'ясувати чисельність популяцій, забезпечити репатріацію у відповідні екотопи. Заборонено проведення суцільних рубок у лісах.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення

Отруйне.

Основні джерела інформації

Дубовик, 1981; Флора Крима, 1929, Флора СССР, 1935; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: О.Л. Кузьменко

ХОЛОДОК ПАЛЛАСА (Х. КОРОТКОЛИСТИЙ)

Asparagus pallasii Misch.

(*A. brachyphyllus* auct. non Turcz.)

Родина Холодкові — Asparagaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний диз'юнктивно поширений вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Причорномор'я, Нижнє Поволжя, Заволжя, Пд. Сибір, Середня Азія. В Україні — на крайньому півдні Степу. Адм. регіони: Дц, Од, Мк, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні, з поодиноких особин або невеликих груп особин: Одеська обл. (Куяльницький лиман); Миколаївська обл. (Ягорлицька затока, о. Довгий), Чорноморський БЗ; Херсонська обл. (Голопристанський р-н, пн.-сх. узбережжя Ягорлицької затоки, ділянка Солоннозерна Чорноморського БЗ; острів-коса Тендра, включаючи частину Чорноморського БЗ; Скадовський р-н, о-в Джарилгач; Генічеський р-н, острови Бірючий, Чурюк; Чаплинський р-н, окол. с. Іванівка, Строганівка — берег Сиваша; Новотроїцький р-н, с. Захарівка); Донецька обл. (Білосарайська Коса), а також в Криму (Тарханкутський п-в: Чорноморський р-н, с. Оленівка, та в пограничних до Сивашу районах: с. Рижково; Джанкойський р-н, окол. с. Стовпове).

Причини зміни чисельності

Висока стенотопність виду, слабке відновлення, антропогенне навантаження (розорювання степу), на пляжах — надмірний рекреаційний вплив.

Умови місцезростання

Зростає на морських узбережжях та по окраїнах солоних озер, а також на еродованих степових схилах морських лиманів, в угрупованнях порядків *Crithmo-Limonietalia*, *Euphorbietalia peplis*, *Juncetalia maritimi*, *Festucetalia vaginatae*, *Festucetalia valesiacae*.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина зі звивисто-в'юнким стеблом 25–35 см завдовжки і товстим кореневищем. Гілки короткі, товстуваті, дугоподібно зігнуті. Кладодії серпоподібні, товстуваті, по 3–4(6) у пучках, сизуваті. Листки лускоподібні, у середній частині стебла з короткою шпоркою. Квітки одностатеві, пазушні, на більш-менш довгих

квітконіжках, поодинокі або парні; тичинкові квітки з червонуватою, маточкові — з рожевою оцвіткою. Ягоди округлі, близько 5 мм у діаметрі. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до ЧКУ (1996), як «*Asparagus brachyphyllus* Turcz.» Охороняють у Чорноморському БЗ, в РЛП «Кінбурська коса» (Миколаївська обл.), у заказнику загальнодержавного значення «Білосарайська Коса» (Донецька обл.). Рекомендується вирощувати у ботанічних садах. Заборонено зривання рослин для букетів, витоптування.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, селекційне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Коломійчук, Подорожний, Пюрко, 2004; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001; Уманець, 1998; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, О.Ю. Уманець,

В.П. Коломійчук

Фото: Т.В. Степаненко

ЗОЛОТЕНЬ ЖОВТИЙ (АСФОДЕЛІНА ЖОВТА)

Asphodeline lutea (L.) Rchb.

Родина Асфodelові — Asphodelaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Східносередземноморський вид на пн. межі ареалу, утворює рідкісні рослинні угруповання.

Ареал виду та його поширення в Україні

Балканський п-ів (Болгарія, Добруджа), Мала Азія, Кавказ. В Україні — Гірський Крим (на макросхилах головного пасма, передгір'ях, спорадично на яйлах). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, представлені різновіковими групами. В окремих популяціях вид досить чисельний, виступає у ролі домінанта.

Причини зміни чисельності

Знищення екотипів під впливом сильного антропогенного тиску, зокрема, освоєння територій.

Умови місцезростання

На відкритих кам'янистих схилах, виступах скель, у петрофітних степових угрупован-

нях кл. *Festuco-Brometea*, в ялівцевих рідколіссях союзу *Jasmino-Juniperion excelsae* (кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*). Ростає на сухих слабкорозвинутих, щербенистих коричневих та дерново-карбонатних ґрунтах. Ксеропетрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 60–70 см заввишки. Кореневище вкорочене. Коренева система мичкуватого типу, корені потовщені. Стебло вкрите лінійношилоподібними довгими сидячими листками. Оцвітина шестипелюсткова, жовта. Квітки зібрані у густу довгу китицю. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у липні–серпні. Плід — округла коробочка. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, «Мис Март'ян» ПЗ, заказниках загальнодержавного значення — «Мис Айя», «Байдарський», «Аю-Даг», «Мис Фіолент», пам'ятках природи — «Гора Кішка», Агармиський ліс. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов зростання, організацію місць рекреації, надмірний випас.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

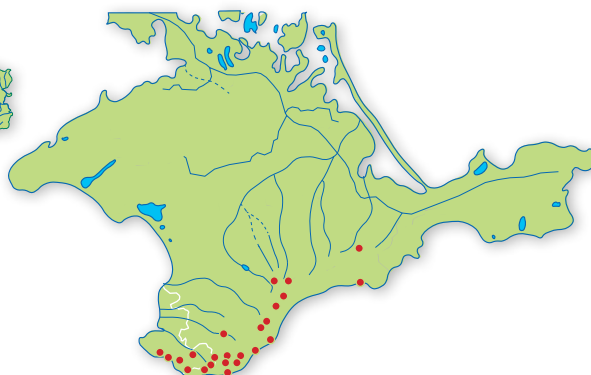
Декоративне, харчове, медоносне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1930; Голубев, 1996; Зелена книга Української ССР, 1987; Каменских, Миронова, 2004; Флора СССР, 1955; ЧКУ, 1996.

Автори: Н.О. Багрікова, К.С. Крайнюк

Фото: В.П. Гелюта

ЕРЕМУР ПОКАЗНИЙ

Eremurus spectabilis M.Bieb. s.l.

(incl. *E. thiodanthus* Juz., *E. jungei* Juz.)

Родина Асфodelові — Asphodelaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Передньоазійський вид, що має диз'юнктивний ареал, знаходиться на пн.-зх. межі поширення. В окремих популяціях характеризується морфологічними відмінностями, на основі деякі автори виділяють окремі види *E. thiodanthus* та *E. jungei*.

Ареал виду та його поширення в Україні

Мала, Передня, Середня (Копет-Даг) Азія, Кавказ з іррадіацією в Степову зону. В Україні — Гірський Крим (*E. thiodanthus*, *E. jungei*), Донецький кряж (басейн Сіверського Дінця). Адм. регіони: Дц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні (долина р. Деркула ур. Гришино, долина р. Кринки ур. Балка Гірка, Гірський Крим (*E. thiodanthus* — нижня частина пд. схилів г. Чорної, 400–600 м н.р.м., *E. jungei* — Кара-Даг, г. Агармиш), невеликі за розміром, але щільні.

Причини зміни чисельності

Дуже обмежена, вузька екологічна амплітуда, руйнування екотопів, заліснення, низька конкурентна здатність, збирання рослин на букети.

Умови місцезростання

Лісові галявини на вапнякових та крейдових схилах. Вид характеризується маргінальними умовами, не має чіткої екологічної приуроченості. Мезоксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 1,5 м заввишки. Корені потовщені. Стебло пряме, циліндричне. Листки широколінійні, по краю гострошорухуваті (*E. spectabilis*), гладенькі, голі (*E. thiodanthus*, *E. jungei*), концентруються у нижній частині стебла. Суцвіття верхівкове, довге, багатоквіткове (циліндрична китиця). Квітки світложовті з широколистою оцвітину. Приквітники майже голі або густоволосисті (*E. spectabilis*). Коробочка куляста (діаметр 5–10 мм). Насіння коричневе (*E. thiodanthus*) чи строкате з буро-чорними плямами (*E. jungei*). Цвіте у травні-липні. Плодоносить у червні-серпні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку (як *E. thiodanthus* та *E. jungei*). Охороняють у Карадазькому ПЗ, заказнику загальнодержавного значення «Агармиш», пам'ятці природи загальнодержавного значення «Балка Гірка» (Донецька обл.). Заборонено порушення умов зростання, викопування рослин, зривання на букети, терасування схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України, Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН, дендропарку «Олександрія» НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, генофонд для селекції.

Основні джерела інформації

Дідух, 1988; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Рева, Дубовик, 1960; Харкевич, 1966; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: В.В. Савчук, Р.Я. Кіш (вставка)

ЕРЕМУР КРИМСЬКИЙ

Eremurus tauricus Steven

Родина Асфodelові — Asphodelaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Кримсько-новоросійський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Кримсько-Новоросійська підпровінція: Крим та Зх. Закавказзя (поблизу м. Новоросійська). В Україні — у різних висотних поясах Гірського Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Спорадично трапляється у вигляді невеликого розміру малочисельних локальних популяцій, проте відомі окремі локалітети (Кримський ПЗ), що мають площу кілька га, в яких рослини зростають досить щільно (до 40% проективного покриття), формуючи густі зарості.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, приуроченість до маргінальних перехідних від лісових до трав'янистих ценозів, слабка конкурентна здатність, чутливість до впливу антропогенного фактора.

Умови місцезростання

У різних поясах від 500 до 1400 м н.р.м. в ценозах маргінального типу. Кам'янисті осипи, сланці, рідше відслонення, по виходах вапняків, заходить в ялівцеві, соснові та освіт-

лені листяні ліси, тобто в ценози з послабленою ценотичною конкуренцією. Угруповання відносяться до порядку *Alyso-Sedetalia* та класу *Thlaspietea rotundifolii*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 1,5 м заввишки. Корені мичкуваті, потовщені. Стебла поодинокі чи кілька, діаметром до 10 мм, прямі, безлисті. Листки широколінійні, до 60 см завдовжки, до 3 см завширшки, по краю гладенькі чи шершаві, у прикореневій розетці. Суцвіття верхівкове, довге (30–80 см), густе, багатоквітова циліндрична китиця. Квітки білі з широкодзвоникоподібною оцвітиною. Плід — поперечнозморшувата коробочка, насінини сірі, темні. Цвіте у

травні–липні. Плодоносить у червні–серпні. Розмножується насінням і кореневищем.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

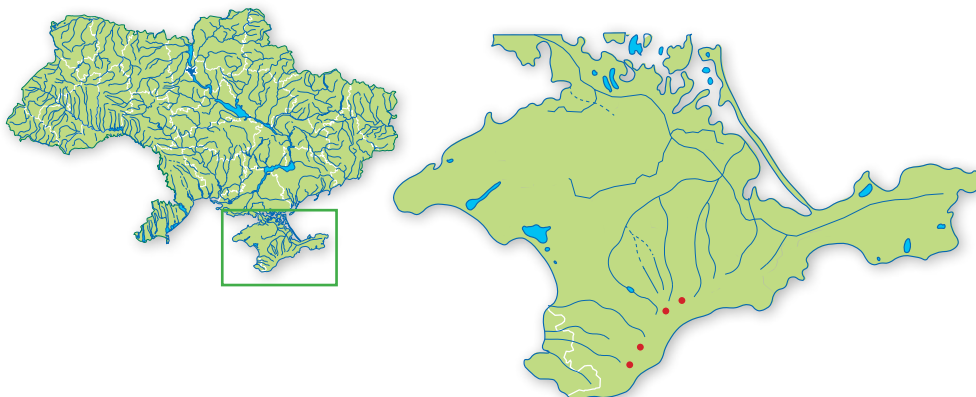
Занесений до Європейського червоного списку. Охороняють в Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському та Карадазькому ПЗ. Заборонено порушення умов місцезростання, викопування та збирання рослин, терасування схилів, лісонасадження.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, генофонд для селекції.

Основні джерела інформації

Косых, Усачева, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: В.В. Савчук

БРАНДУШКА РІЗНОБАРВНА (ПІЗНОЦВІТ РІЗНОБАРВНИЙ)

Bulbocodium versicolor (Ker Gawl.) Spreng. (*B. ruthenicum* Bunge, *B. vernum* L. subsp. *versicolor* (Ker Gawl.) K. Richt., *Colchicum versicolor* Ker Gawl.)

Родина Пізньоцвітові — Colchicaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Європейський з диз'юнктивним ареалом вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Лісостепова та Степова зони на Східноєвропейській рівнині: від Бесарабської до Приволзької височини (Молдова, Україна, Росія), зрідка — в Угорщині, Румунії, Сербії, Італії. В Україні — переважно в Лісостепу та Степу, ізольований локалітет в Прут-Дністровській рівнині (5 місцезнаходжень). Адм. регіони: Кв, Чн, См, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій
Популяції від кількох квадратних метрів до 5–25 га, з чисельністю — від кількох десятків до 15 тис. різновікових особин, зі щільністю від 2–5 до 136–160 особин на м². У не порушених або малопорушених місцях сформувалися гомеостатичні популяції з лівосторонніми спектрами. У порушених умовах (лісорозведення на схилах) популяції регресивні, з правосторонніми спектрами.

Причини зміни чисельності
Розорювання, терасування та заліснення схилів, інтенсивний випас, збирання букетів.

Умови місцезростання

Степи кл. *Festuco-Brometea*, екотони між широколистяними лісами та лучними степами на схилах балок. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Весняний ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 8–15 см заввишки. Бульбоцибулина яйцеподібна, з чорно-бурими оболонками. Листки (здебільшого 3) ланцетно-лінійні, з ковпачкоподібною верхівкою. Квітки поодинокі або по 2–3 з'являються одночасно з листками, лілові. Цвіте в березні–квітні. Плодоносить в травні. Плоди — видовжені або видовжено-яйцеподібні коробочки. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в ПЗ «Єланецький степ», Луганському, Українському степовому, заказниках, заповідних урочищах, ботанічних пам'ятках природи Полтавської та Запорізької обл., в РЛП «Тилігульський» (Одеська обл.) Заборонено розорювання, терасування та заліснення схилів, інтенсивне випасання, збирання букетів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в ботанічних садах (Національному ім. М.М. Гришка НАН України, Донецькому НАН України, Криворізькому НАН України, Чернівецького університету).

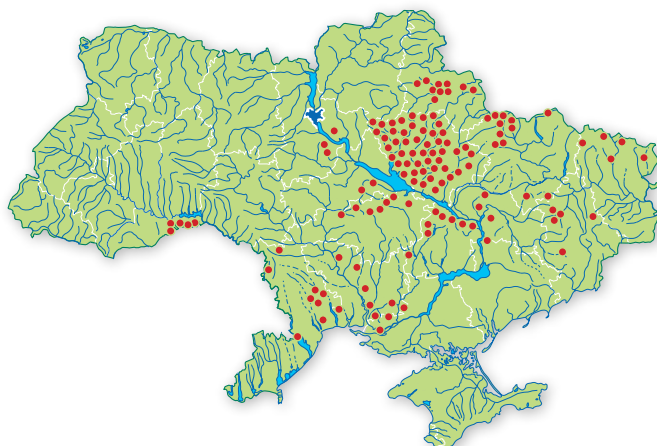
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Гончаренко, Карпенко, 1998; Кучеревський, 2001; Мельник, Гриценко, Шевченко, 2006; Приходько, 1994; Чорней, Буджак, Токарь, 2000.

Автори: В.І. Мельник, В.В. Гриценко, М.М. Перегрим, Д.Ю. Шевченко, С.А. Приходько, О.М. Байрак
Фото: В.В. Буджак

ПІЗНЬОЦВІТ АНКАРСЬКИЙ

Colchicum ancyrense B.L.Burtt (*C. bulbocodioides* M.Bieb., non Brot., *C. triphyllum* auct. non G.Kuntze)

Родина Пізньоцвітові — Colchicaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Вид з диз'юнктивним ареалом на пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня Європа (пд. сх.), Балканський п-в, Зх., Мала Азія, Молдова (Чумай). В Україні — Причорноморські степи, Рівнинний та Гірський Крим. Адм. регіони: Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні з компактно-дифузною або груповою простривою структурою. Щільність популяцій — кілька особин на 100 м². Віковий спектр популяцій повночленний, віталітетний тип рівноважний.

Причини зміни чисельності

Диз'юнктивність ареалу виду, антропогенна трансформація екотопів, випасання, розорювання та лісорозведення на степових ділянках, надмірне рекреаційне навантаження, збирання з метою продажу, викопування бульбоцибулин.

Умови місцезростання

Степи, кам'яністі схили, в степових і петрофітно-степових фітоценозах кл. *Festuco-Brometea* і в угрупованнях піщаних степів кл. *Festucetea vaginatae*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Зимово-ранньовесняний ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 5–15 см заввишки. Бульбоцибулина яйцеподібна, обгорнута бурими оболонками. Листки (звичайно 3) лінійні або лінійно-ланцетні, жолобчасті, сизувато-зелені з сосочками по краях. Оцвітина рожево-лілова, 2–3 см завдовжки, квітки (1–5) з'являються одночасно з листками у січні–березні. Плодоносить у квітні–травні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Азово-Сиваському НПП, у Карадазькому ПЗ. Заборонено надмірне випасання, заліснення та розорювання степів, збирання квітів та викопування бульбоцибулин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, отруйне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1930; Ена, Ковтун, Мрук и др., 1998; Мойсієнко, Коломійчук, 2009; Тарасов, 2005; Флора Европейской части СССР, 1979; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Парфенов, Чопик и др., 1980.

Автори: Л.І. Крицька, А.В. Єна, В.В. Новосад

Фото: М.М. Перегрим, М.Б. Гапоненко

ПІЗНЬОЦВІТ ОСІННІЙ

Colchicum autumnale L.

(*Bulbocodium autumnale* (L.) L.)

Родина Пізньоцвітові — Colchicaceae

Природоохоронний статус виду

Неоцінений.

Наукове значення

Вид, що знаходиться на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Охоплює переважно Зх. та Центральну Європу (Великобританія, Данія, Франція, Німеччина, Чехія), а також Пд. (Іспанія, Італія, Болгарія, Сербія, Хорватія) та Сх. Європу (Угорщина, Словаччина, Польща, Україна). В Україні — Карпати (переважно в передгір'ях та нижньому гірському поясі, рідше до 1100 м н.р.м.) Зрідка заходить на Поділля та Полісся. Адм. регіони: Жт, Кв, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Локалітети займають площу від 0,3–0,4 до 5–6 га. Просторова структура у порушених екотопах (пасовища) — контагіозна, а у близьких до оптимуму — дифузно-контагіозна. Щільність популяцій складає 20(30)–60(70) особин на 1 м². За віковою структурою популяції належать до молодих повночленних нормального типу. Здебільшого переважають ювенільні та віргінільні особини. У динаміці популяцій спостерігаються дрібно-масштабні флюктуації.

Причини зміни чисельності популяцій.

Інтенсивно зривається на букети, викопується для пересадження, витоптується худобою, знищується при розорюванні лук.

Умови місцезростання

Зустрічається у садах, на вторинних луках, пасовищах, сінокосах, на заплавних луках, гірських схилах, що відносяться до кл. *Molinio-Arrhenatheretea* та *Sedo-Scleranthetea*, на свіжих дерново-підзолистих та бурих лісових ґрунтах. Мезогірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Трав'яний багаторічник, бульбоцибулинний осінній геоефемероїд з тривалим (більше 25 років) життєвим циклом. Листки широколанцетні із загостреною верхівкою розмірами 12–30 см x 1,5–7 см. Квіток у середньому 2–5, оцвітину рожева або пурпурова. Сегменти оцвітини еліптичні 4–7 см завдовжки. Плід — коробочка. Цвіте у вересні–жовтні,

плодоносить у травні–липні наступного року. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на територіях Карпатського БЗ, Карпатського, «Вишницький», «Гуцульщина», «Сколівські Бескиди», «Ужанський» НПП та низки заказників, пам'яток природи і заповідних урочищ. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено несанкціоноване збирання рослин, порушення умов місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

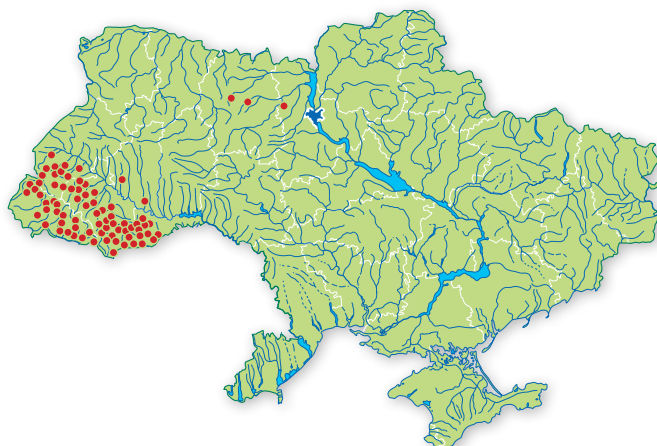
Декоративне та лікарське; отруйний вид, містить калхецин.

Основні джерела інформації

Каталог раритетного біорізноманіття заповідників і національних природних парків України, 2002; ЧКУ, 1996; Felbaba-Klushina, 2001.

Автори: Л.М. Фельбаба-Клушина, І.І. Чорней

Фото: Л.Я. Нагорна, В.В. Буджак

ПІЗНЬОЦВІТ ФОМІНА

Colchicum fominii Bordz. (*C. arenarium* auct. non Waldst. et Kit.)

Родина Пізньоцвітові — Colchicaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Ендемічний вид на сх. межі ареалу; споріднений з *C. arenarium* Waldst. et Kit.

Ареал виду та його поширення в Україні

Добруджа, Бесарабська височина, Пн.-зх. Причорномор'я. В Україні басейни рр. Киргиз, Когильник, Кучурган. Адм. регіон: Од.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні (с. Ново-Іванівка, Алени Арцизького р-ну, с. Вільне Тарутинського р-ну, с. Гребеники та Кардамичеве Великомихайлівського р-ну Одеської обл.), з компактно-дифузною або груповою просторовою структурою, стійкі. Щільність популяцій — до 20 особин на 1 м². Вікові спектри повночленні, бімодальні з максимумами на одному з прегенеративних вікових станів та генеративних особинах. Поновлення популяцій новими генераціями особин задовільне. Життєвість особин висока.

Причини зміни чисельності

Фрагментарність, ізолюваність і нечисленність популяцій, знищення екоотопів (розорювання схилів, будівництво гідропоруд у долині р. Кучурган), рекреаційні навантаження на екосистеми.

Умови місцезростання

Степи, схили; у фітоценозах типчаково-ковилових степів, деревно-чагарникових заростей, штучні лісопосадки, лісосмуги.

Позитивно реагує на розпушеність ґрунту. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Осінній геоефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 8–10 см заввишки. Бульбоцибулина довгасто-яйцеподібна або яйцеподібна, обгорнута чорними шкірястими оболонками, витягнутими в довгу шийку. Стебло 6–15 см заввишки. Листки лінійно-ланцетні, з короткими сосочками з країв, розвиваються наступного після цвітіння року. Квітки поодинокі, іноді їх 2–3, лілові, 3–4 см завдовжки. Цвіте у вересні. Плодоносить у березні–квітні наступного (після цвітіння) року. Розмножується насінням і цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку, Світового червоного списку, Бернської Конвенції. Охороняють на території пам'ятки природи місцевого значення «Гребеники» (Великомихайлівський р-н Одеської обл.). Необхідно контролювати стан популяцій, слід розширити мережу заповідних територій, вирощувати вид у ботанічних садах. Заборонено несанкціоноване збирання, продаж, знищення місць зростання, зокрема, розорювання степів та степових ділянок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Европейский красный список животных и растений..., 1992; Мосякин, 1999; Определитель высших растений Молдавской ССР, 1975; Флора европейской части ССР, 1979; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Парфенов, Чопик и др., 1980.

Автори: Л.І. Крицька, С.Е. Дятлов
Фото: О.О. Карало

ПІЗНЬОЦВІТ ТІНЬОВИЙ

Colchicum umbrosum (Ker Gawl.) Steven
(*C. arenarium* Waldst. et Kit. var. *umbrosum*
Ker Gawl.)

Родина Пізньоцвітові — Colchicaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Кримсько-кавказсько-малоазійський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Кавказ (Предкавказзя, Зах. Закавказзя., Дагестан), Мала Азія. В Україні — Гірський Крим (від Байдарської долини до Кара-Дагу). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Зустрічається спорадично, росте невеликими групами та одинокими особинами. Загальна чисельність невідома. В популяціях ПЗ «Мис Мартъян» до 300–500 особин, щільність популяції 20 ос./м².

Причини зміни чисельності

Знищення екотопів під антропогенним впливом, зривання на букети, використання як лікарської сировини.

Умови місцезростання

Зустрічається у листяних лісах (дубових, букових, змішаних) класів *Querc-Fagetea*, *Quercetea pubescentis-petraea*, на галявинах серед чагарників, на відкритих місцях, на схилах Головного пасма, піднімається до яйл. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–40 см заввишки. Бульбоцибулина куляста, діаметром 15–25 мм. Листки (у числі 3–5) ланцетно-ремнеподібні до 15–40 см довжиною, 15–25 мм шириною. Квітки (1–3) блідо-лілові. Плоди (багатонасінна довгаста коробочка) розвиваються весною наступного після цвітіння року. Цвіте у серпні–вересні,

плодоносить у квітні–червні наступного року. Розмножується насінням і бульбоцибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, Карадазькому, «Мис Мартъян» ПЗ; заказнику загальнодержавного значення «Байдарський». Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено зривання та продаж рослин, їх викопування, знищення місць зростання та забудову.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

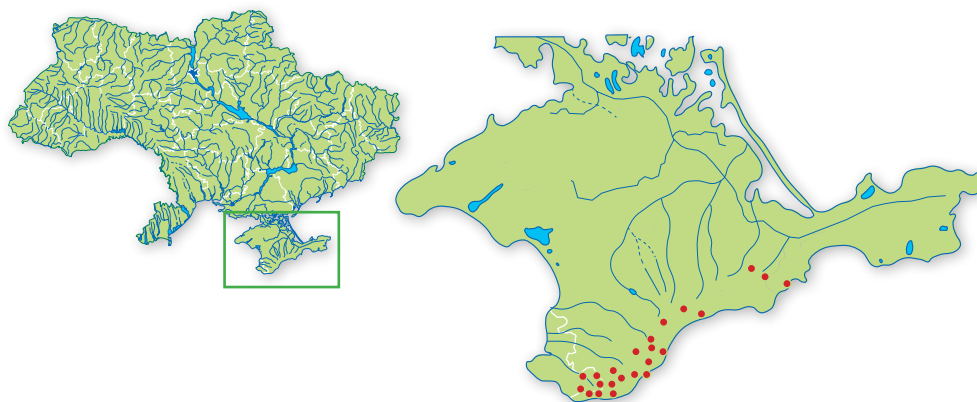
Господарське та комерційне значення

Отруйне, лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1930; Голубев, 1996; Каменских, Миронова, 2004; Флора СССР, 1955; ЧКУ, 1996.

Автори: Н.О. Багрікова, К.С. Крайнюк
Фото: Р.Я. Кіш, І.С. Саркіна (вставка)

ОСОКА БІЛА

Carex alba Scop.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Євро-сибірсько-центральноазійський реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд., Центральна й Сх. Європа, Кавказ, Зх. і Сх. Сибір, Центральна Азія, Далекий Схід. В Україні — Придністров'я. Адм. регіон: Хм.

Чисельність та структура популяцій

Відомий один локалітет між с. Врублівці й Демшин Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. на правому й лівому берегах р. Тернава, поблизу її впадіння у Дністер. Популяція представлена трьома локусами: два з них депресивні: на правому березі р. Тернава зберігся згасаючий фрагмент у верхній частині стрімкої стінки на межі з дубовим лісом; малий лівобережний фрагмент є, очеподібно, вторинним. Третій локус приурочений до ценотичного оптимуму виду в регіоні — широколистяного лісу. Популяція повноценна, плодоношення задовільне. Поновлення переважно вегетативне.

Причини зміни чисельності

Нині популяція відносно стабільна, хоча в минулому, напевно, займала значно більшу площу, яка зменшилася внаслідок затоплення нижньої частини каньйону. Загрозу становлять можливі лісгосподарські заходи, пожежі. Перспективи обох малих локусів негативні.

Умови місцезростання

Правобережний локус приурочений до чагарникових заростей на узліссі (угруповання союзу *Prunion fruticosae*). На лівому бе-

резі малий локус належить до угруповання кл. *Festuco-Brometea* (асоціація *Caricetum humilis*), а найбільша частина локальної популяції представлена у лісовому ценозі союзу *Aceri tatarici-Quercion*. Мезофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Майже солом'яно-жовта рослина з довгими тонкими бурими повзучими кореневищами. Стебла тонкі, тупо-тригранні, гладкі, 10–25 см заввишки, як і пучки листків розміщені вздовж кореневищ. Листки шорсткі, щетиноподібно згорнуті, коротко загострені, коротші від стебла; піхви бурі, суцільні. Колосків 2–4, трохи розсунутих; верхній — чоловічий, на короткій ніжці, лінійно-ланцетний, з тупими іржаво-жовтими лусками, решта — жі-

ночі, лінійні, рідкоkwіткові (2–6 kwіток); криючий лист з іржаво-зеленою, тупо загостреною піхвою до 1 см завдовжки. Покривні луски яйцеподібні, гострі, блідо-іржаві. Мішечки шкірясті, обернено-яйцеподібні, солом'яно-жовті, гладенькі, носик вузькоконічний, косо зрізаний. Цвіте в kwітні-травні, плодоносить у червні-липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території НПП «Подільські Товтри» (ур. Чаплі). Необхідний моніторинг популяції. Заборонено лісгосподарські заходи, терасування та заліснення схилів, рекреація, будь-яка господарська діяльність.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунтозахисне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Богацький, 1928; Егорова, 1999; Ковтун 2004; Ковтун, Гончаренко, 2001; Флора УРСР, Т. 2., 1950.

Автори: О.О. Кагало, Н.В. Скібіцька,

І.М. Данилик, І.В. Ковтун

Фото: О.О. Кагало, Б. Суднік-Войциковська (вставка)

ОСОКА ДВОКОЛІРНА

Carex bicolor All.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Аркто-альпійський, поширений диз'юнктивно в Пн. (Арктика), Центральній (Піреней, Альпи, Карпати) і Сх. Європі (Урал), Сибіру, на Далекому Сході, у Пн. Америці. В Україні трапляється у Карпатах: альпійський і субальпійський пояси Чорногори. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Усі популяції (від г. Брескул до г. Піп Іван) ізольовані, мають дуже малу площу (10–50 м²) і низьку чисельність (50–500 особин). На нижній межі поширення (полонина Пожижевська, 1350 м н.р.м.) стан популяцій регресивний з мінімальною кількістю особин і високим ступенем фрагментації просторової структури. Їх площа і чисельність зменшуються. Популяції на висотах 1600–1800 м н.р.м. перебувають у нормальному стані. Найбільшою за площею і чисельністю є популяція на відрозі г. Шпиці (1750 м н.р.м.).

Причини зміни чисельності

Стенотопний вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, що лімітована різними природними (зміна гідрологічних і фітоценотичних умов) та антропогенними (випасання худоби, витоупування) чинниками.

Умови місцезростання

Росте в умовах надмірного зволоження на

схилих болотах, кам'янистих берегах потічків, поблизу джерел, в угрупованнях союзу *Cratoneurion commutati*. Гірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем. Стебла 10–20 см заввишки, висхідні, при основі зі світло-бурими піхвами. Листки сіро-зелені, плоскі, 1–2 мм завширшки, коротші стебел. Нижній покривний листок коротший за суцвіття. Суцвіття китицеподібне 1–5 см завдовжки, з 2–4 колосків, інколи нижній колосок при основі стебла на довгій ніжці, пониклий. Верхній колосок у суцвітті гінекандричний (верхні квітки в колоску жіночі, нижні чоловічі) з темно-бурими покривними лусками. Решта колосків жіночі,

яйцеподібні, нижні на ніжках; покривні луски яйцеподібні, темно-коричневі або пурпурово-чорні з зеленою серединною жилкою. Мішечки овально-яйцеподібні, 2–3 мм завдовжки, зеленкувато-сізії або біло-зелені, без носика. Приймочок 2. Плід — горішок. Цвіте в червні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов зростання, надмірне випасання худоби, рекреація.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

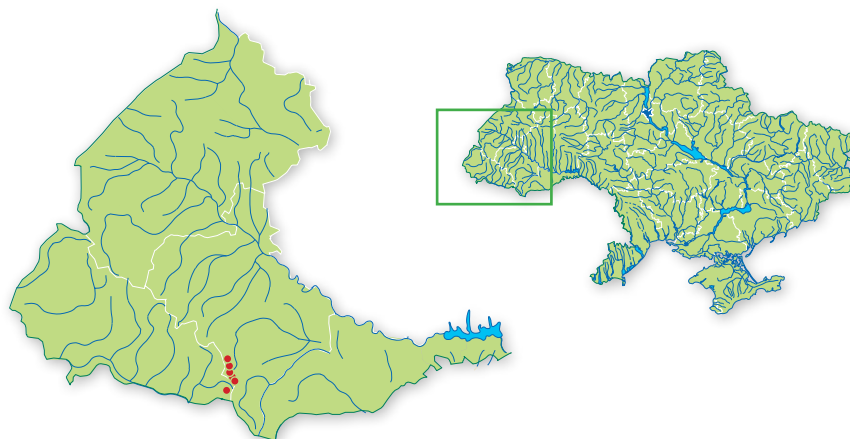
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, кормове.

Основні джерела інформації

Данилик, 1993, 2000; Данилик, Малиновський, 1997; Егорова, 1999.

ОСОКА БОГЕМСЬКА

Carex bohémica Schreb. (*C. cyperoides* Murr.)

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий диз'юнктивноареальний євразійський вид з осередками на пд. сх. від межі суцільного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична, Центральна, Пд. та Сх. Європа, пд. Сибіру та Далекого Сходу, Центральна та Сх. Азія. В Україні окремі осередки на Поліссі, у Лісостепу та на Розточчі. Адм. регіони: Льв, Ів, Зк, Хм, Кв, Дн, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції (Закарпатська обл., Ужгородський і Берегівський р-ни; Львівська обл., Яворівський р-н; Хмельницька обл., Славутський р-н; м. Київ; Дніпропетровська обл., Павлівський і Новомосковський р-ни; Харківська обл., Зміївський р-н; Івано-Франківська обл.) переважно малочисельні або кількість рослин значно змінюється по роках; деякі відомі раніше популяції вже зникли (наприклад, в окол. Києва), проте, останнім часом виявлено декілька нових локалітетів.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда виду. Освоєння берегових зон водойм, рекреаційне навантаження, зміни водного режиму, зокрема, осушення вологих луків, зарегу-

лювання річок. Характерний вид асоціації *Eleocharetum ovatae* (кл. *Isoeto-Nanojuncetea*).

Умови місцезростання

Піщані та мулуваті вологі луки, береги озер та річок, інші алювіальні місцезростання. Алювіальний псамофіт. Гігрозоміофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна або дворічна трав'яна дернинна рослина до 30 см заввишки. Листки 2–3 мм завширшки. Колоски гінекандричні (маточкові квітки у верхній частині колоска, тичинкові — у нижній), багатоквіткові, зібрані у загальне щільне головчасте суцвіття 1,5–2 см діаметром, оточене 2–3(4) довгими покривними листками,

які значно перевищують суцвіття. Мішечки сплюснено-опуклі, видовжено-ланцетні, 7–9 мм завдовжки, по краю з вузьким зазубреним крилом, з довгим і вузьким відтягнутим, на верхівці глибоко двозубчастим носиком. Цвіте у травні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно (розростання дернин).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території ПЗ «Розточчя». Рекомендований пошук та обстеження сучасних існуючих популяцій та створення ботанічних заказників. Заборонено порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протієрозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Андрієнко, Прядко, Недоруб, Антосяк, 1999; Егорова, 1999; Кіш, Данилик, Проць, 2005; ЧКУ, 1996.

Автори: І. М. Данилик, Т. Л. Андрієнко,
С. Л. Мосякін
Фото: Р. Я. Кіш

ОСОКА БУРІЮЧА

Carex brunnescens (Pers.) Poiret

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Циркумполярний вид з диз'юнктивним ареалом, на пд. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Холодні та помірно-холодні зони Євразії та Пн. Америки, з диз'юнкціями в альпійському поясі гір Центральної та Пд. Європи, Кавказу, Середньої та Центральної Азії. В Україні єдине місцезнаходження в пн.-сх. частині Лівобережного Полісся. Адм. регіон: См.

Чисельність та структура популяцій

Вперше знайдена в 1999 р у Старогутському лісовому масиві, неподалік с. Стара Гута Середино-Будського р-ну Сумської обл. Ізольована популяція невелика за площею та чисельністю особин. Трапляється поодинокими та групами до 20–30 близько розміщених дернин.

Причини зміни чисельності

Лімітується різними як природними (кліматичні), так і антропогенними (лісокористування) факторами.

Умови місцезростання

Краї мохових боліт, болотисті луки, заболочені сирі ліси. Ґрунти небагаті підзолисті, дерново-підзолисті, підзолисті-слабоглеєві торфові. Росте частіше в напівтіні соснових лісів в угрупованнях союзу *Dicrano-Pinion*. Мезогігрофіт, мезооліготроф.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Трав'яний нещільнодернинний багаторічник з коротким кореневищем. Стебла 20–60 см заввишки, під час плодоношення полягають, зі світло-буруватими піхвами. Листки яскраво-зелені, плоскі, 2–3 мм завширшки, коротші за стебла. Суцвіття 1,5–4,5 см завдовжки, з 4–8 колосків, з яких 2–3 зближені, решта — більш-менш розставлені по стеблу. Нижній покривний листок лускоподібний або зі щетинкоподібною листовою пластинкою 0,5–1,5 см завдовжки. Верхні квітки в колоску жіночі, нижні чоловічі, з нечисленними чоловічими квітками, кулястийцеподібні, овальні або еліптичні, 0,3–0,8 см завдовжки. Покривні луски блідо-зелені, яйцеподібні, гострі, з

маслянистим блиском і зеленою жилкою посередині. Мішечки плоско-опуклі, довгастийцеподібні, 2–2,5 мм завдовжки, зелені або оливкові, спереду з 5–8 тонкими жилками. Носик мішечка 0,5–0,7 мм завдовжки, буруватий, спереду глибоко розщеплений з біло-перетинчастою каймою. Приймочок 2. Плід — горішок. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідний контроль за станом популяцій. Охороняють в «Деснянсько-Старогутському» НПП. Заборонено порушення гідрорежиму, рубка лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове.

Основні джерела інформації

Данилик, Панченко, 2001; Егорова, 1999.

Автори: І.М. Данилик, С.М. Панченко

Фото: С.М. Панченко

ОСОКА БУКСБАУМА

Carex buxbaumii Wahlenb. (*C. polygama* Schkuhr, non J.F.Gmel.)

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний голарктичний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у Пн., Атлантичній, Центральній і Сх. Європі, на Кавказі, у Сибіру, Середній Азії та Пн. Америці. В Україні — на Поліссі, у Лісостепу, Карпатах. Адм. регіони: Жт, Кв, См, Ль, Ів, Зк, Чц, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій

Усі популяції ізольовані, мають малі площі й чисельність особин з тенденцією до зниження. Для гірських популяцій характерний високий ступінь фрагментації просторової структури.

Причини зміни чисельності

Стенотопний вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, що лімітована різними природними (зміна гідрологічних і фітоценотичних умов) та антропогенними (осушення боліт, випасання худоби, витоптування) чинниками.

Умови місцезростання

Росте в умовах надмірного зволоження на торфових осоково-мохових болотах, за-

болочених луках, в угрупованнях союзів *Magnocaricion elatae*, *Molinion*. Гірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з довгим кореневищем. Стебла 30–70 см заввишки, прямостоячі, при основі з червонувато-бурими сітчасто розщепленими піхвами. Листки сіро-зелені, плоскі, 2–3 мм завширшки, коротші стебел. Нижній покривний листок дорівнює суцвіттю або перевищує його. Суцвіття китицеподібне 5–7 см завдовжки, з 3–5 прямостоячих колосків, нижні на коротких (5–8 мм) ніжках. Верхній колосок булавоподібний або довгасто-яйцеподібний, гінекандричний (верхні квітки в колоску жіночі, нижні чоловічі). Решта — жіночі, яйцеподібні

або довгасто-яйцеподібні. Покривні луски довгасто-яйцеподібні, іржаво-бурі, коричневі або пурпурово-коричневі з шилоподібним шорстким вістрям. Мішечки еліптичні, зеленкувато-білуваті, з широковищербленим двозубим носиком з відігнутими зубцями. Приймочок 3. Плід — горішок. Цвіте в травні-липні. Плодоносить у червні — липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ, низці заказників. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов зростання, гідрологічного режиму, осушення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Торфо-грунтоформує, кормове.

Основні джерела інформації

1996; Егорова, 1999; Флора УРСР, 1940; ЧКУ, 1996.

Автор: І.М. Данилик
Фото: О.О. Кагало

ОСОКА ТОНКОКОРЕНЕВИЩНА

Carex chordorrhiza Ehrh.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний, гляціальний релікт, що скорочує ареал.

Ареал виду та його поширення в Україні
Циркумполярний вид (Євразія, Пн. Америка) з диз'юнктивним поширенням у гірських регіонах. В Україні — на пд. межі поширення, зростає в Поліссі (переважно Зх.), зрідка у пн. частині Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, Ль, Ів, Пл.

Чисельність та структура популяцій
Популяції представлені окремими локальними куртинами, зрідка виступає співдомінантом ринхоспорово-сфагнових, пухівково-сфагнових та шейхцерієво-сфагнових ценозів.

Причини зміни чисельності
Осушення боліт, вузька екологічна амплітуда.

Умови місцезростання
Зростає на обводнених ділянках кислих мезотрофних боліт, на гіпнових та сфагнових плавах озер, рідше — на евтрофних осоково-гіпнових болотах в угрупованнях союзів

Rhynchosporion albae, *Caricion lasiocarpae* кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* та зрідка в угрупованнях кл. *Oxycocco-Sphagnetetea*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–30 см заввишки з вкороченими неповзучими кореневищами та довгими простертими вегетативними пагонами (столонами). Стебла тригранно-круглясті. Листки плескато-жолобчасті, коротші за стебло. Колосків 3–5, кожен у нижній частині з жіночими, у верхній — з чоловічими квітками (гінекандричні). Покривні луски гострі, іржасті, майже дорівнюють мішечкам. Плід — горішок. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у серпні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

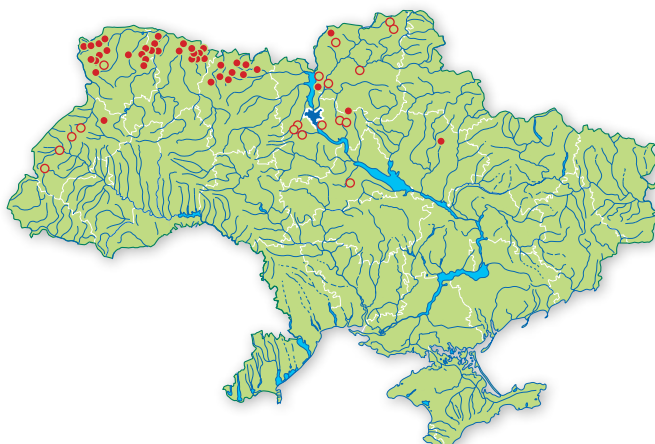
Необхідне виявлення всіх існуючих місцезнаходжень у Придніпров'ї і створення природно-заповідних територій. Охороняють у Поліському, Черемському, Рівненському (всі ділянки) ПЗ, в Шацькому НПП, заказниках загальнодержавного значення «Нечимне», «Чахівський», «Згоранські озера», «Почаївський», «Вичівський», «Золотинський», «Сварицевицький», «Хиноцький». Заборонено зміна гідрологічного режиму, осушення боліт.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Кормове, ґрунтозахисне, торфоформує.

Основні джерела інформації
Андрієнко, Прядко, 1980; Байрак, Стецюк, 2005; Балашев, Андриенко, Кузьмичев, Григора, 1982; Брадїс, Андриєнко, 1973; Орлов, 2005.

Автор: О.І. Прядко
Фото: О.О. Орлов

ОСОКА ДЕВЕЛЛА

Carex davalliana Smith (*Vigneia davalliana* (Smith) Rchb.)

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Атлантична, Центральна та Сх. Європа, Середземномор'я. В Україні поширений на Зх. та Малому Поліссі, у Розточчі-Опіллі, Зх. Лісостепу, Карпатах і на Прикарпатті. Адм. регіони: Вл, Рв, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нормального типу з досить високою чисельністю та переважанням генеративних особин. На осушених деградованих ділянках спостерігається зменшення чисельності та збільшення частки старих (субсенільних і сенільних) особин. На де-вастованих вторинно заболочених площах торфокар'єрів формуються молоді ценопопуляції з лівостороннім віковим спектром.

Причини зміни чисельності
Надмірне (критичне) осушення біотопів або зміна режиму експлуатації їхніх угруповань.

Умови місцезростання
На рівнині росте в долинах річок й улоговинах, у горах — на пологіх схилах з мокрими та вологими торфово-болотними ґрунтами, збагаченими карбонатами, а подекуди із помітним вмістом закисної форми заліза. Формує рідкісні зникаючі угруповання — асоціації *Caricetum davallianae* союзу *Caricion davallianae*. Трапляється в угрупованнях

союзів *Phragmition*, *Magnocaricion elatae*, *Calthion* і *Molinion*. Гірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна коротко-кореневищна дводомна рослина, 10–50 см заввишки. Формує щільні невеликі купини 10–20 см діаметром з численними тонкими прямостоячими стеблами. Листки нечисленні (2–3), ниткоподібні. Суцвіття з одного верхівкового колоска. Чоловічі колоски вузькоциліндричні, жіночі — широкоциліндричні. Покривні луски жіночих квіток довгастояйцеподібні, поступово загострені. Мішечки темно-коричневі, видовжено-ланцетні з потовщеними краями та шорсткуватим носиком, під час досягання разом з покривними лусками

горизонтально або донизу відхилені від осі колоска. Приймочок 2. Плід — горішок. Цвіте в квітні–травні. Плодоносить у червні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

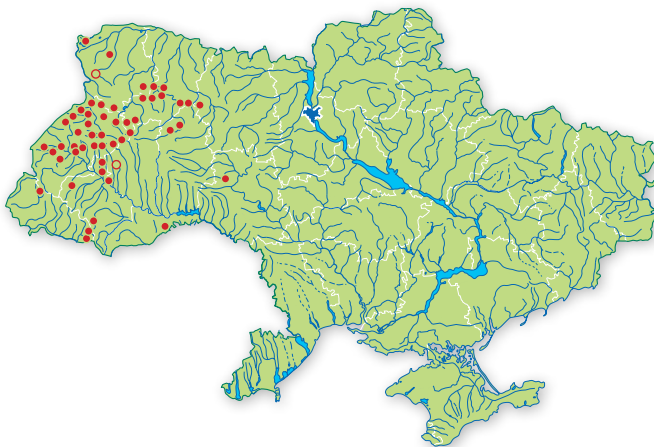
Охороняють на території Карпатського БЗ, Шацького НПП, ПЗ «Розточчя», заказників «Волицький», «Верхобузькі болота» на Львівщині та інших об'єктів ПЗФ. Необхідно дослідити сучасні тенденції динаміки виду в умовах дії різних антропогенних чинників і проводити контроль за станом популяцій. Заборонено знищення місцезростань, порушення гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне, кормове.

Основні джерела інформації
Алексеев, 1996; Андриенко, 1982; Данилик, 1994; Данилик, Антосяк, 1997; Егорова, 1999; Флора УРСР, 1940; ЧКУ, 1996.

Автори: І.М. Данилик, О.Т. Кузярін
Фото: О.О. Кагало

ОСОКА ЗБІДНЕНА

Carex depauperata Curt. ex With.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Вид, що рідко трапляється на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантично-середземноморський, диз'юнктивно поширений в Атлантичній, Центральній та Пд. Європі, на Кавказі та в Малій Азії (пн.-сх. Туреччина). В Україні трапляється у Криму (передгірна та гірська пд.-сх. частини) і на Керченському п-ові. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяційні параметри невідомі. Необхідно з'ясувати їх сучасний стан.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, лімітована внаслідок порушення чи знищення природних місцевиростань (антропогенні чинники).

Умови місцезростання

Росте в сухих широколистяних лісах і чагарниках по гірських схилах. Належить до складу угруповань союзу *Carpino orientalis-Quercion pubescentis*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна нещільнодернинна рослина з коротким кореневищем. Стебла 40–80 см заввишки, прямостоячі, при основі з пурпуровими блискучими піхвами. Листки зелені, плоскі, 2–4(5) мм завширшки, жорсткі, коротші стебел. Нижній покривний листок коротший за суцвіття, з піхвою 1–5 см завдовжки. Суцвіття 2–4(5) колоскове. Верхній колосок чоловічий, блідо-коричневий або блідо-зелений, циліндричний. Решта — жіночі, довгасті, нещільні, з 4–6(9) квітками, нижні колоски на ніжках, прямостоячі. Мішечки оберненояцеподібні, з численними жилками, жовтувато- чи бурувато-зелені, блискучі, різко звужені в довгий носик. Приймочок 3. Плід — горішок.

Цвіте у квітні. Плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

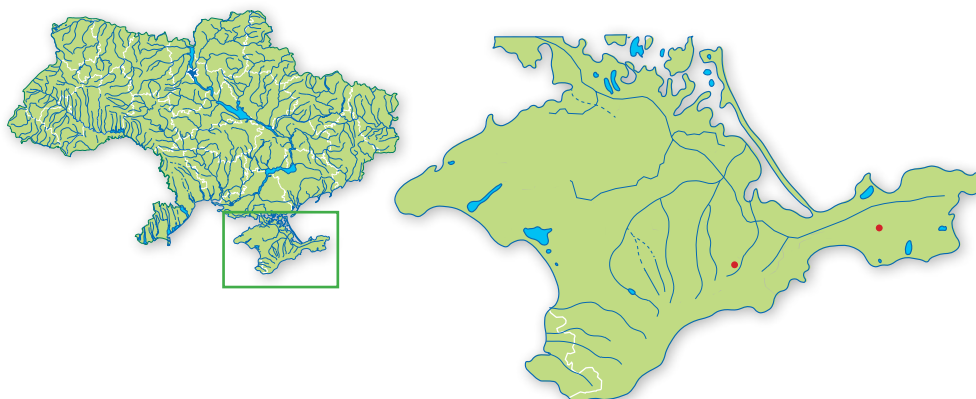
На територіях ПЗФ не охороняють. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено несанкціоноване збирання рослин, порушення умов зростання, рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, декоративне.

Основні джерела інформації

Егорова, 1999.

Автор: І.М. Данилик
Фото: Л.Н. Каменських

ОСОКА ДВОДОМНА

Carex dioica L. (*Vignea dioica* (L.) Rchb.)

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний бореальний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський вид, поширений у Пн. та Середній Європі та Сибіру. В Україні зростає в Поліссі (переважно Зх. та Малому), на Поділлі, у Придніпровському Лівобережному Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Тр, Вн, Чк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисельні, спостерігається зменшення їх кількості. Вид виступає як асектатор, зростає окремими невеликими куртинами.

Причини зміни чисельності

Осушення та освоєння боліт. Зменшення обводнення та пов'язане з ним збільшення заліснення, зменшення освітлення.

Умови місцезростання

Обводнені кислі (рН 4–5) мезотрофні або олігомеотрофні мохові, переважно сфагнові, рідше осоково-гіпнові, відкриті або рідколісні болота (кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*). Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Дводомна багаторічна трав'яна кореневищна рослина 10–40 см заввишки, з поодинокими одностатевими колосками. Листки щетиноподібні, гладень-

кі. Чоловічі колоски довгасті або лінійно-циліндричні з іржавими покривними лусками, жіночі — довгасто-яйцеподібні, 0,6–1,5 см завдовжки, густі, покривні луски яйцеподібні, темно-бурі, з широким білоплівчастим краєм, коротші за мішечки. Мішечки бурі або іржаві, з численними жилками, 2,5–3,5 мм завдовжки, звужені в короткий, косо зрізаний носик. Цвіте у квітні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно виявити і взяти під охорону всі місцезростання виду на Лівобережному Поліссі та Придніпров'ї. Охороняють у Рів-

ненському та Черемському ПЗ, Шацькому НПП, ботанічній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Романівське болото» (Київська обл.). Більшість місцезростань у Придніпров'ї, Малому Поліссі та на Поділлі втрачені. Заборонено порушення умов зростання гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Торфоформуюче, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації

Андрієнко, Прядко, 1980; Байрак, Стецюк, 2005; Балашев, Андриєнко, Кузьмичев, Григора, 1982; Брадїс, Андрієнко, 1973; Кризь, Вайнагій, 1988; Орлов, 2005; Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона, 2006.

Автори: Т.Л. Андрієнко, О.І. Прядко
Фото: В.В. Коніщук

ОСОКА ТЕМНО-БУРА

Carex fuliginosa Schkuhr

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Аркто-альпійський, поширений в Пн. (Арктика), Центральній (Альпи, Карпати), Пд. і Сх. (Урал) Європі, Сибіру, Далекому Сході, Пн. Америці. В Україні росте у Карпатах: альпійський і субальпійський пояси. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Усі популяції (Свидовець: г. Близняця, Чорногора: г. Великі Козли, г. Шпиці, г. Бребенескул, г. Смотрич), ізольовані, мають малі площі (50–1000 м²) й чисельність (50–500 особин), перебувають у нормальному стані. Найбільшою за площею та за чисельністю особин є популяція на скельних виступах г. Шпиці (1750 м н.р.м.).

Причини зміни чисельності
Стенопатність виду, вузька еколого-ценотична амплітуда, що лімітована різними природними (зміна фітоценотичних умов унаслідок заростання скель) та антропогенними (рекреація, витоупування) чинниками.

Умови місцезростання
Росте на кам'яних схилах і скелях у високогір'ї. Належить до представників

скельних угруповань союзу *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii* (кл. *Carici rupestris-Kobrisietea bellardii*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна, щільнодернинна рослина з коротким кореневищем. Стебла 10–40 см заввишки, прямостоячі, при основі зі світло-бурими піхвами. Листки зелені, плоскі, 3–5 мм завширшки, відігнуті вниз, короткі, зі значною кількістю минулорічних сухих листків при основі. Нижній покривний листок з довгою піхвою і листковою пластинкою. Суцвіття китицеподібне, з 3–5 колосків. Верхній колосок гінекандричний (верхні квітки в колоску жіночі, нижні чоловічі). Решта — жіночі, яйцеподібні, на тонких,

довгих ніжках, звислі. Покривні луски яйцеподібні, чорно- або пурпурово-бурі, по краю вузькобілоперетинчасті, коротші за мішечки. Мішечки ланцетні, зверху темно-бурі, без жилок, з видовженим, шорстким носиком. Приймочок 3. Плід — горішок. Цвіте в червні. Плодоносить у липні-серпні. Розмножується переважно насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов зростання, надмірна рекреація.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Кормове, ґрунтоутвірне, декоративне.

Основні джерела інформації
Данилик, 2000, Данилик, Малиновський, 1997; Егорова, 1999.

Автори: І.М. Данилик
Фото: І.М. Данилик

ОСОКА КУЛЯСТОПОДІБНА

Carex globularis L.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Аркто-бореальний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Холодні та помірно-холодні зони Євразії: Пн., Центральна та Сх. Європа, Сибір, Далекий Схід, Центральна та Сх. Азія. В Україні — у пн.-сх. частині Лівобережного Полісся. Адм. регіон: См.

Чисельність та структура популяцій
Старогутський лісовий масив, неподалік с. Стара Гута Середино-Будського р-ну Сумської обл. Єдине достовірно відоме на сьогодні місцезнаходження. Популяція у вигляді невеликих ізольованих локалітетів з малою площею та чисельністю особин.

Причини зміни чисельності
Лімітується різними як природними (кліматичні), так і антропогенними (лісокористування) факторами.

Умови місцезростання
Зростає в заболочених хвойних лісах, по краях сфагнових боліт, на купинах біля сосен, на кислих (рН 4–5), оліготрофних, з високим рівнем ґрунтових вод підзолистих або торфових ґрунтах, в угрупованнях союзу *Dicrano-Pinion*. Гігрофіт, оліготроф.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Трав'яний багаторічник з довгим кореневищем. Стебла 20–50 см заввишки, з пурпуровими піхвами. Листки сіро-зелені, плоскі, 1–2 мм завширшки, майже дорівнюють стеблам. Нижній покривний листок коротший за суцвіття. Суцвіття 1–5 см завдовжки, з 2–4 колосків. Верхній колосок чоловічий, лінійний, 0,5–1,5 см завдовжки, зі світло-іржастими покривними лусками. Решта колосків жіночі, яйцеподібні, 5–10 мм завдовжки, небагатоквіткові, сидячі, верхній зближений з чоловічим, покривні луски яйцеподібні, іржаві з білопльвічастими краями. Мішечки яйцеподібні, 2,8–3,5 мм завдовжки, оливково- або бурувато-зелені, опушені, з 8–10 жилками,

поступово звужені в короткий, ледве виїмчастий носик. Приймочок 3. Плід — горішок. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідний контроль за станом популяції, пошуки нових локалітетів виду в природі та введення у культуру. Охороняють в Деснянсько-Старогутському НПП. Заборонено порушення гідрологічного режиму, рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Кормове, торфо-ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації
Егорова, 1999; Новиков, Вахрамеева, 1980.

Автори: І.М. Данилик, С.М. Панченко
Фото: О.О. Кагало

ОСОКА ТОРФОВА

Carex heleonastes Ehrh. (*Vignea heleonastes* (Ehrh. ex L.f.) Rchb.)

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Аркто-бореальний, диз'юнктивно поширений у Пн. (Арктика), Центральній (Альпи, Карпати), Пд. і Сх. Європі, Сибіру, на Далекому Сході, у Пн. Америці. В Україні росте на Прикарпатті, у Розточчі-Опіллі, на Зх. Поліссі. Адм. регіони: Вл, Рв, Льв.

Чисельність та структура популяцій

Популяції ізольовані, їх чисельність і структура невідомі. Необхідно з'ясувати сучасний стан.

Причини зміни чисельності

Відомостей немає. Вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, чутливий до впливу антропогенних чинників (випасання худоби, розробки торфовищ).

Умови місцезростання

Росте в умовах надмірного зволоження на торфовищах, осоково-мохових болотах, заболочених луках, берегах рік. Належить до угруповань союзу *Eriophorion gracilis*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна нещільнодернинна рослина, з коротким кореневищем. Стебла 15–30 см заввишки, при основі з темно-сірими піхвами. Листки сіро-зелені, плоско-жолобчасті або плоскі, 1–2 мм завширшки, дорівнюють або коротші стебел. Суцвіття з 3–5(6) зближених гінекандричних колосків (верхні квітки в колоску жіночі, нижні — чоловічі). Нижній покривний листок лускоподібний, дуже рідко зі щетинкоподібною верхівкою. Покривні луски яйцеподібні, загострені, буруваті, зі світлою серединою і білоперетинчастими краями. Мішечки яйцеподібні або яйцеподібно-еліптичні, тонкошкірясті, плоско-опуклі, жовтуватобуруваті, з тонкими жилками й коротким но-

сиком. Приймочок 2. Плід — горішок. Цвіте в травні-липні. Плодоносить у червні-липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

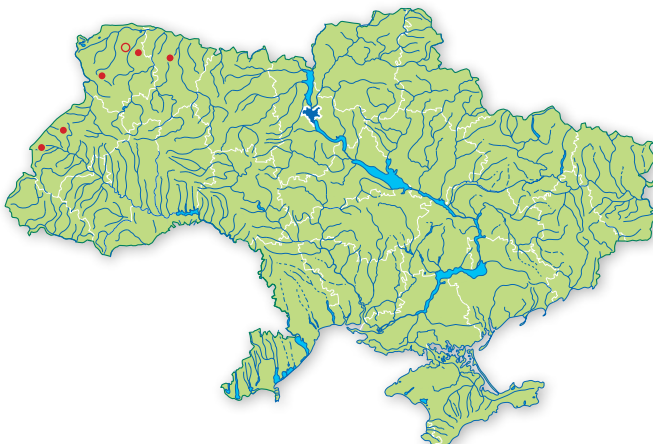
Охороняють в Яворівському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов зростання, надмірне випасання, порушення гідрологічного режиму, розробка торфовищ.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Егорова, 1999; Флора УРСР, 1940.

Автор: І.М. Данилик
Фото: О.С. Мандзюк

ОСОКА ХОСТА (ОСОКА ГОСТА)

Carex hostiana DC. (*C. hornsuschiana* Hoppe)

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європейсько-північноамериканський вид, поширений у Пн., Атлантичній, Центральній, Пд., Сх. Європі та Пн. Америці (сх. Канади, о-в Ньюфаундленд і затока Святого Лаврентія). В Україні росте на Зх. Поліссі та Опіллі, помилково наводився для Карпат. Адм. регіони: Вл, Рв, Льв, Ів, Тр.

Чисельність та структура популяцій
Вид представлений малою кількістю ізольованих локальних популяцій, яким, здебільшого, характерний високий ступінь фрагментації просторової структури. Площі та чисельність популяцій досить великі (тисячі особин), проте в умовах осушувальної меліорації мають тенденцію до зменшення.

Причини зміни чисельності
Вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, що лімітована природними (зміна гідрологічних і фітоценотичних умов) та антропогенними (меліорація торфовищ, випасання худоби, витогування) чинниками.

Умови місцезростання
Росте в умовах надмірного зволоження на торфових осоково-мохових болотах, заболочених луках, долинах рік на ґрунтах з підвищеним вмістом карбонатів. Належить

до угруповань союзів *Erioforion latifolii* та *Molinion*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна, нещільнодернинна рослина з коротким кореневищем. Стебла 25–40 см заввишки, прямоствячі, при основі зі світло-бурими або сіруватими піхвами, що розпадаються на прості волокна. Листки зелені, плоскі, 2–4 мм завширшки, піхви листків навпроти листової пластинки закінчуються яйцеподібним придатком. Нижній покривний листок коротший за суцвіття, з піхвою до 2–3 см завдовжки. Суцвіття з 3–4 значно розставлених колосків, з яких верхній — чоловічий. Жіночі колоски (2–4), довгасто-яйцеподібні, нижній на

довгій ніжці. Покривні луски жіночих колосків тупі, іржаво-каштанові, з зеленим кілем і білоперетинчастими краями. Мішечки яйцеподібні, тупотригранні, жовто-зелені, з численними жилками. Носики мішечків довгі, двозубо-розщеплені, з білоперетинчастою серединою. Приймочок 3. Плід — горішок. Цвіте в травні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

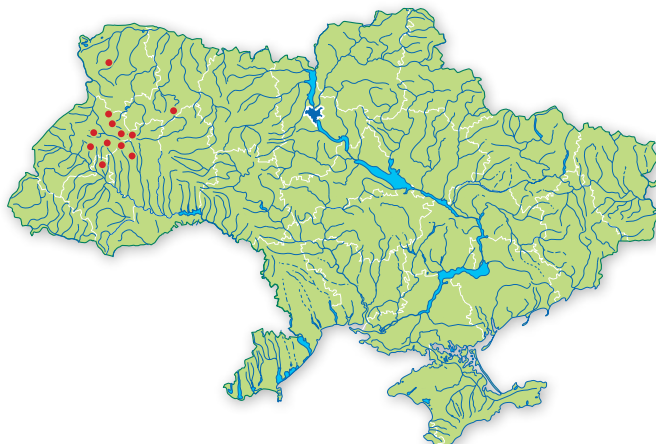
Охороняють у ландшафтному заказнику «Верхобузькі болота» (Львівська обл.). Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов зростання, осушення та розробка торфовищ, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Торфо-ґрунотвірне, кормове.

Основні джерела інформації
Алексеев, 1977; Данилик, 1992, 1994; Егорова, 1999.

Автор: І.М. Данилик
Фото: О.С. Мандзюк

ОСОКА ЛАХЕНАЛЯ

Carex lachenalii Schkuhr

(*C. tripartita* auct. non All.)

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Аркто-альпійський, циркумполярний вид, диз'юнктивно поширений у Пн. (Арктика), Атлантичній, Центральній (Альпи, Карпати) і Сх. Європі (Урал), Середземномор'ї, Сибіру, на Далекому Сході, у Пн. Америці, Новій Зеландії. В Україні трапляється у Карпатах, в альпійському поясі Чорногори та Свидівця. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Необхідно з'ясувати сучасний стан популяцій.

Причини зміни чисельності

Інформація відсутня. Стенопатний вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, чутливий до впливу антропогенних чинників (випасання худоби, витоупування).

Умови місцезростання

Росте в умовах надмірного зволоження на високогірних осоково-мохових болотах, си-

рих кам'янистих схилах, в угрупованнях союзу *Rhynchosporion albae*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем. Стебла 15–20 см заввишки, при основі зі світло-бурими піхвами. Листки сіро-зелені, плоскі, 1–2 мм завширшки, коротші стебел. Суцвіття щільне, головчате, складається з 3–5 зближених гінекандрічних колосків (верхні квітки в колоску жіночі, нижні — чоловічі), 0,7–1,2 см завдовжки. Нижній покривний листок лускоподібний, дуже рідко зі щетинкоподібною листовою пластинкою. Мішечки яйцеподібні, бурувато-зелені, з жилками й довгим тонким носиком. Приймочок 2. Плід — го-

рішок. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов зростання, осушення боліт, розробка торфовищ, випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, торфо-грунтотвірне.

Основні джерела інформації

Егорова, 1999.

ОСОКА БЛИСКУЧА

Carex liparocarpos Gaud. (*C. nitida* Host, *C. bordzilowskii* V.Krecz.; *C. liparocarpos* Gaud. subsp. *bordzilowskii* (V.Krecz.) T.V.Egorova)

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний, диз'юнктивний вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземноморсько-понтичний вид, поширений диз'юнктивно в Атлантичній (Франція), Центральній і Пд. Європі, на Кавказі, у Малій Азії (пн.-сх. Туреччина), Зх. Азії (північ Ірану) і Пн. Африці. В Україні зростає у Степу, на узбережжях Чорного і Азовського морів, у Гірському Криму (Ялтинська яйла). Адм. регіони: Дц, Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Сучасний стан популяцій недостатньо відомий. Окремі з них (Одеська обл.) представлені значними площами та чисельністю особин. Популяційні параметри інших необхідно з'ясувати.

Причини зміни чисельності

Лімітується внаслідок зміни еколого-ценотичних умов і впливу антропогенних факторів—розорювання степів, випасання худоби, витоптування.

Умови місцезростання

Росте на кам'янистих схилах, приморських пісках, степових схилах, крейдяних відслоненнях, в угрупованнях кл. *Festucetea vaginatae*, *Festuco-Brometea*. Геліофіт, мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Трав'яний багаторічник з довгими повзучими кореневищами. Стебла 10–20 см заввишки, прямостоячі, з червонувато-бурими піхвами. Листки сіро-зелені, відігнуті або звивисті, 1,5–3,5 мм завширшки, з загорнутими всередину краями, майже дорівнюють стеблу. Нижній покривний листок з піхвою до 5–8 мм завдовжки і листовою пластинкою, що дорівнює суцвіттю або коротшою від нього. Суцвіття 3,5–5 см завдовжки, з 2–4 колосків. Верхній колосок у суцвітті чоловічий, булавоподібний, 1–2 см завдовжки, з довгасто-яйцеподібними, світло-іржавими покривними лусками з широкою плівчастою облямівкою. Решта колосків — жіночі, яйцеподібні або довгасті, 0,8–1,5 см завдовжки,

нижні на ніжках, з широко-яйцеподібними, іржавими, зі світлою середньою жилкою покривними лусками. Мішечки шкірясті, шорсткі від коротких щетинок, яйцеподібні, опукло-тригранні, 3,5–4 мм завдовжки, жовтувато-оливкові або буро-каштанові, блискучі, з ребристо потовщеними жилками, з коротким гостро-двоzubим носиком. Приймочок 3. Плід — горішок. Цвіте в квітні–травні. Плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняють. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Егорова, 1999.

Автор: І.М. Данилик
Фото: Л.Н. Каменських

ОСОКА ПАЖИТНИЦЕПОДІБНА (ОСОКА ПАЖИТНИЦЕВА)

Carex loliacea L.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Аркто-бореальний вид, поширений в Пн. (Арктика, Скандинавія), Центральній (пн.-сх. Польща та пн.-сх. Румунія) і Сх. Європі, Сибіру, на Далекому Сході, у Середній (Прибалхашся), Центральній та Сх. (Китай, Корея, Японія) Азії, Пн. Америці (Аляска, Канада). В Україні росте у Карпатах: Чивчино-Гринявські гори. Адм. регіон: Чц.

Чисельність та структура популяцій
Відома за єдиним гербарним зразком з урочища Логаші, Путильського р-ну Чернівецької обл. Протягом останніх 50 років наявність виду не підтверджена. Необхідно з'ясувати сучасний стан популяції.

Причини зміни чисельності
Відомостей немає. Стенотопний вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, чутливий до впливу антропогенних чинників-вирубування лісів, випасання худоби.

Умови місцезростання

Росте на сфагнових, рідше трав'яних лісових болотах, переважно у хвойних мохових лісах, по берегах лісових річок. Гігрофіт, мезотроф.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна нещільнодернинна рослина з тонкими повзучими кореневищами. Стебла 20–40 см заввишки, тонкі, після дозрівання плодів часто полягають, при основі зі світло-бурими піхвами. Листки світло-зелені, м'які, плоскі, 1–2 мм завширшки, коротші стебел. Суцвіття з 2–4, гінекандрічних (верхні квітки в колоску жіночі, нижні — чоловічі) колосків, 3–5 мм завдовжки, майже кулястих, малоквіткових

(2–4 жіночі квітки й 1–2 — чоловічі). Мішечки яйцеподібні або еліптичні, 2,5–3,3 мм завдовжки, бурувато-зелені, з потовщеними ребристими жилками, без носика, зрілі значно віддалені від осі колоска. Приймочок 2. Плід — горішок. Цвіте в травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

На територіях ПЗФ не охороняють. Необхідно повторно виявити вид, контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов зростання, осушування торф'яників, знищення лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

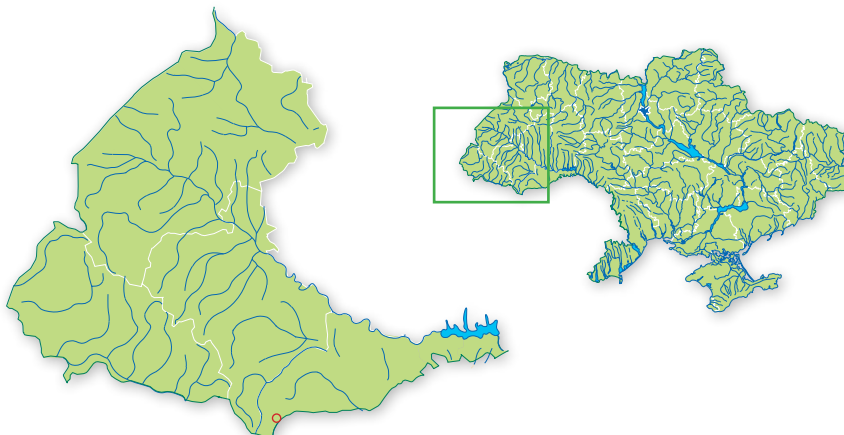
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Егорова, 1999; Новиков, 1980; Флора УРСР, 1940.

ОСОКА ПРИТУПЛЕНА

Carex obtusata Liljebl.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний, реліктовий євразійсько-північноамериканський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Бореальний вид, поширений у Скандинавії, Середній і Сх. Європі, на Кавказі, у Сибіру, Арктиці, на Далекому Сході, у Пн. Америці. В Україні — окремі локалітети у Розточчі, Опіллі, Правобережному Поліссі. Адм. регіони: Жт, Льв.

Чисельність та структура популяцій

Усі популяції ізольовані, мають дуже малі площі (10–50 м²) і низьку чисельність (50–500 особин).

Причини зміни чисельності

Вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, що лімітована природними (зміна фітоценотичних умов) та антропогенними (вищогопсування, випасання худоби) чинниками.

Умови місцезростання

Росте на сухих трав'яних схилах, суходільних луках, в сухих соснових і березових лісах. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з довгим повзучим кореневищем. Стебла (5)10–15(20) см заввишки, вгорі шорсткі, при основі з темно-пурпуровими піхвами. Листки плоскі, 1–1,5 мм завширшки, коротші від стебел. Суцвіття складається з поодиноких андрогінних (верхні квітки в колоску чоловічі, нижні — жіночі) колосків 0,5–1,2 см завдовжки. Приквітковий листок відсутній. Колоскові луски коротші або більш-менш дорівнюють мішечкам, буруваті. Мішечки 2,6–3,6 мм завдовжки, яйцеподібні або широко яйцеподібні, блискучі, буруваті, з 8–15 потовщеними жилками, при дозріванні плодів досить сильно відхилені від осі колоска, з косо зрізаним носиком 0,6–0,8 мм завдовж-

ки. Приймочок 3. Плід — горішок, з осьовим придатком, що дорівнює його довжині. Цвіте в травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняють. Необхідно створити заповідні об'єкти, контролювати стан популяцій. Заборонено суцільні рубки лісів, надмірне випасання, знищення місць зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне.

Основні джерела інформації

Данилик, 1994; Данилик, Андрієнко, 1995; Егорова, 1999; Определитель высших растений Украины, 1987; Шелест, 1956; Małdalski, 1938.

Автори: І.М. Данилик, О.О. Орлов

Фото: О.С. Мандзюк

ОСОКА МАЛОКВІТКОВА

Carex pauciflora Lightf.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний, реліктовий, циркумполярний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Аркто-бореально-альпійський вид, поширений в Арктиці, Атлантичній, Пн., Середній та Сх. Європі, Сибіру, на Далекому Сході, у Середній та Сх. Азії, Пн. Америці. В Україні трапляється у Карпатах: Горґани, Свидовець, Чорногора, Мармароські та Чивчино-Гринявські гори, Центральне Полісся. Адм. регіони: Жт, Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Популяції в Карпатах перебувають у нормальному стані, більшість стабільні, мають значні площі по кілька га і високу чисельність (десятки тисяч генеративних пагонів). На рівнині — під загрозою зникнення.

Причини зміни чисельності

Вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, що лімітована різними природними (зміна гідрологічних і фітоценотичних умов) та антропогенними (випасання худоби, витоптування, вирубування лісів) чинниками.

Умови місцезростання

Росте в альпійському, субальпійському та лісовому поясах, в умовах надмірного зволоження на оліготрофних або мезо-оліготрофних болотах. Угруповання кл. *Scheichzerio-Caricetea nigrae*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з довгим повзучим кореневищем. Стебла (5)10–15(20) см заввишки, гладкі, при основі з жовтувато-бурими або бурими піхвами. Листки звичайно на ½ коротші стебел, 1–1,5 мм завширшки, плоскі, або щетиноподібно вздовж складені. Суцвіття складається з поодиноких андрогінних колосків; у колоску 1–3 верхні квітки тичинкові, 2–5 нижні — маточкові. Приквітковий листок відсутній. Колоскові луски коротші за мішечки, блідо-іржаві. Мішечки блідо-зелені, солом'яно-жовті або блідо-іржаві, з неясними жилками, плавно переходять у прямий, гладкий носик. Приймочок 3. Плід — горішок, звичайно без осового придатка. Цвіте в червні–липні.

Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено вирубування лісів, випасання худоби, порушення гідрологічних умов зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Торфо- і ґрунтоутвірне.

Основні джерела інформації

Визначник рослин Українських Карпат, Данилик, 2000; Егорова, 1999; Определит. высш. раст. Украины, 1987; Флора УРСР, 1940; 1977; ЧКУ, 1996.

Автори: І.М. Данилик, Т.Л. Андрієнко
Фото: О.Ю. Недоруб, І.М. Данилик (вставка)

ОСОКА ЛАПКОПОДІБНА

Carex pediformis C. A. Mey.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний, реліктовий, диз'юнктивно поширений вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський вид, поширений диз'юнктивно: Пн. (Арктика) і Сх. Європа, Кавказ, Сибір, Далекий Схід, Центральна (Монголія) і Сх. (Китай) Азія. В Україні зростає на Розточчі—Опіллі, Донецькому кряжі. Адм. регіони: Ль, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Популяції ізольовані, малочисельні, представлені окремими скупченнями особин, що мають значне проективне покриття.

Причини зміни чисельності

Стенопотний вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, що лімітується природними (зміна еколого-фітоценотичних умов) і антропогенними (випасання худоби, виотпування) факторами.

Умови місцезростання

На сухих кам'янистих степових схилах пн. експозиції, крейдяних відслоненнях, в угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*. Геліофіт, мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Трав'яний дернинний багаторічник з коротким кореневищем. Стебла 10–35 см заввишки, прямостоячі, з іржастобурими піхвами. Листки сіро-зелені, жорсткі, плоскі або з донизу загорнутими краями, 2–2,5 мм завширшки, коротші стебел. Нижній покривний листок з піхвою 1–2,5 см завдовжки і вузько-лінійною чи щетинкоподібною пластинкою. Суцвіття з 2–4 колосків. Верхній колосок чоловічий, булавоподібний, зі світло-іржавими покривними лусками. Решта колосків — жіночі, довгастолінійні, 1–2,5 см завдовжки, на ніжках, з яйцеподібними, гострими, світло-іржавими або світло-каштановими покривними лусками. Мішечки оберненояйцеподібні, конічні,

опукло-тригранні, 3–3,5 мм завдовжки, жовтуваті або іржасті, блискучі, з потовщеними жилками, вздовж жилок волосисті, поступово звужені в носик. Приймочок 3. Плід — горішок. Цвіте в квітні–травні. Плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан популяцій. Охороняють в НПП «Святі Гори». Заборонено порушення умов місцезростань, заліснення ділянок, розробка крейди.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, ґрунтоутвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Данилик, 1994; Егорова, 1999.

Автори: І.М. Данилик, В.М. Остапко

Фото: Г.В. Бойко

ОСОКА СКЕЛЬНА

Carex rupestris All. (*C. petraea* Wahlenb.)

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний, реліктовий, циркумполярний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Аркто-альпійський вид, поширений в Арктиці, гірських системах Європи (Піреней, Альпи, Балкани, Карпати, Кавказ, Урал), Сибіру, Далекого Сходу, Сх. Азії та Пн. Америки. В Україні трапляється у Карпатах: масиви Боржава (г. Магура-Жиде), Чорногора (г. Петрос, Великі Козли, Шпиці, Смотрич), Чивчини (г. Гнетеса). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Усі популяції ізольовані, мають дуже малі площі (10–100 м²) і чисельність (50–300 особин). Найбільшою за площею і чисельністю особин є популяція на скелях г. Шпиці (1750 м н.р.м.).

Причини зміни чисельності

Скельний вид, має вузьку еколого-ценотичну амплітуду, що лімітована різними природними (зміна фітоценотичних умов) та антропогенними (випасання худоби, витоптування) чинниками.

Умови місцезростання

Росте на гірських кам'янистих схилах і скелястих вершинах в альпійському та субальпійському поясах, на висоті 1700–1900 м н.р.м. Належить до компонентів високогірних ценозів кл. *Carici rupestris-Kobresietea bellardii*. Геліофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з довгим повзучим кореневищем. Стебла 5(10)–15(20) см заввишки, шорсткі, при основі з бурими або каштановими піхвами. Листки плоскі, вгорі жовтуваті та звивисті, часто донизу відігнуті, коротші або більш-менш дорівнюють стеблам. Суцвіття складається з поодиноких андрогінних колосків (верхні квітки в колоску тичинкові, нижні — маточкові). Приквітковий листок відсутній. Колоскові луски більш-менш дорівнюють мішечкам, буруваті. Мішечки довгасто-оберненойцеподібні, буруваті, при дозріванні притиснуті до осі колоска. Приймочок 3. Плід — горішок, звичайно без осевого придатка. Цвіте в червні–

липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено випасання худоби, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Визначник рослин Українських Карпат, 1977; Данилик, 2000; Данилик, Малиновський, 1997; Егорова, 1999; Определит. высш. раст. Украины, 1987; ЧКУ, 1996.

Автор: І.М. Данилик

Фото: І.М. Данилик, О.О. Кагало (вставка)

ОСОКА ЖИТНЯ

Carex secalina Willd. ex Wahlenb.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразійський вид, поширений диз'юнктивно в Центральній та Сх. Європі, на Кавказі, в Сибіру, на Далекому Сході, у Середній і Зх. Азії. В Україні зростає у Лісостепу і Степу. Адм. регіони: Кв, Чн, Вн, Кд, Дн, Пл, Хр, Од, Мк.

Чисельність та структура популяцій
Усі популяції ізольовані, представлені малими площами і чисельністю особин, однак деякі мають синантропний характер поширення (рудеральні території — м. Київ, Полтава).

Причини зміни чисельності
Потерпає від надмірного випасання, рекреаційного навантаження.

Умови місцезростання
Росте на засолених сирих луках, у піщаних западинах, на піщаних і мулистих берегах озер і рік, в угрупованнях союзів *Agropyron-Rumicion crispi*, *Scorzonero-Juncion gerardii* та *Puccinellion limosae*. Мезогігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Трав'яний щільнодернинний багаторічник з коротким кореневищем. Стебла 10–40 см заввишки, з рожево-бурими піхвами. Листки жорсткуваті, сіро-зелені, плас-

кі, 2–3 мм завширшки, вищі за стебло стебло. Нижній покривний листок до 4 см завдовжки, з широкою піхвою і пластинкою, що вища за суцвіття. Суцвіття з 4–8 колосків, нижні інколи при основі розгалужені. Верхні 2–3 колоски чоловічі, зближені, 1–2 см завдовжки, на довгих ніжках, булавоподібно-ланцетні, з обернено-яйцеподібними тупуватими, блідо-зеленими покривними лусками. Решта колосків жіночі, розставлені, довгасто-булавоподібні, 1,5–3 см завдовжки, густі, на ніжках до 2,5 см завдовжки. Покривні луски жіночих колосків яйцеподібні, гострі, з шорстким кілем, із зеленою серединою та білуватими краями, коротші від мішечків. Мішечки ланцетні, гладенькі, пласко-опуклі, 5–7 мм завдовжки, світло-зелені, згодом жовтуваті,

з тонкими жилками, від основи з вузькими зазубленими крилами, вгорі поступово переходять у плаский, спереду розщеплений двозубий носик. Приймочок 3. Плід — горішок. Цвіте в травні–липні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан популяцій. Охороняють в РЛП «Нижньоворсклянський», заказниках «Гракове», «Любка», «Нижньопільський» (Полтавська обл.). Заборонено порушення умов місцезростання.

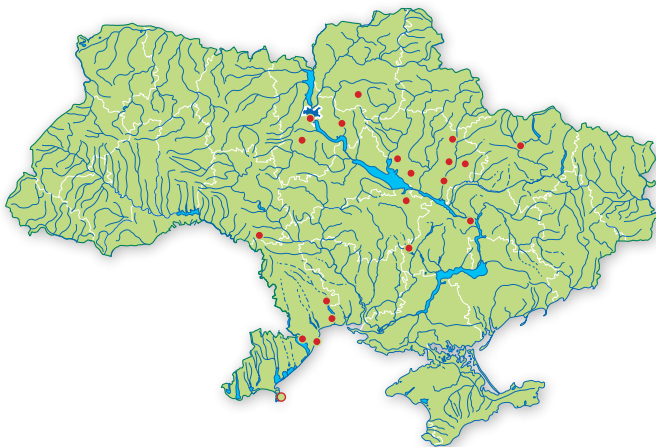
Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Кормове.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Дубына, Шеляг-Сосонко, 1989; Егорова, 1999.

Автори: І.М. Данилик, Т.Л. Андрієнко, О.М. Байрак
Фото: І.І. Мойсієнко

ОСОКА ЩЕТИНИСТА

Carex strigosa Huds.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європейсько-західноазійський вид, поширений в Атлантичній, Центральній і Пд. Європі, на Кавказі (Зх. і Центральне Закавказзя, Талиш) і Зх. Азії (Пн. Іран). В Україні представлений у двох ексклавах: Розтоцько-Опільському й Закарпатському. Адм. регіони: Льв, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Усі популяції ізольовані, мають малі площі (10–500 м²) і чисельність (50–500 особин). У Закарпатті для окремих популяцій (ур. Переш, Чомонинський ліс) характерний регресивний стан з мінімальними площами й кількістю особин, високим ступенем фрагментації; їхня площа й чисельність зменшуються.

Причини зміни чисельності

Потерпає в результаті вирубування лісів, надмірної рекреації.

Умови місцезростання

Росте в умовах надмірного зволоження на сирих місцях, берегах потічків у широколистяних дубово-ясеневих лісах союзу *Alno-Ulmion*. Гігрофіт, умброфіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з укороченим кореневищем. Стебла 20 (30)–100 (120) см заввишки, при основі з бурими або блідо-коричневими цілісними піхвами. Листки зелені, плоскі, м'які, дорівнюють 1/2 або 2/3 довжини стебел. Суцвіття колосоподібне з 3–7 розсунутих донизу колосків. Верхній колосок у суцвітті чоловічий. Жіночих колосків 2–5 (7), від 25 (40) до 80 мм завдовжки, циліндричних, рідкоkwіткових, на тонких ніжках, 3–7 см завдовжки, пониклих. Нижній покривний листок з піхвою 30–50 мм завдовжки і листовою пластинкою, що довша за колосок, але завжди коротша від суцвіття. Kwіткові луски жіночих колосків зеленкувато-коричневі, яйцеподібно-ланцетні, загостре-

ні, з трьома жилками й вузьким плівчастим краєм, коротші від мішечків. Мішечки еліптично-тригранні, 3–4 мм завдовжки, зелені, голі, гладкі, з багатьма тонкими жилками, поступово звужуються в короткі, до 0,5 мм, конічні, вищерблені носики. Приймочок 3. Плоди — горішки. Цвіте в травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в загальнодержавних заказниках «Атак» і «Великодобронський» (Закарпатська обл.). Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено вирубування заплавних лісів, порушення їх гідрологічного режиму, умов зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне.

Основні джерела інформації

Данилик, 1995; Егорова, 1999.

ОСОКА ЗАТІНКОВА

Carex umbrosa Host

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Вид на східній межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Неморально-монтанний вид, поширений в Атлантичній, Центральній, Пд. та Сх. Європі. В Україні трапляється спорадично в поліській та лісостеповій зонах Правобережжя (за винятком Закарпатської низовини), у Карпатах і в окремих локалітетах пн.-зх. Лівобережного Полісся. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій

Більшість популяцій відзначаються значними площами та чисельністю особин, загрози їх зникнення чи зміни стану немає.

Причини зміни чисельності

Потерпає від надмірного рекреаційного навантаження, вирубування лісів, знищення екотопів.

Умови місцезростання

Росте в розріджених лісах, на узліссях, по чагарниках, на луках, по краях карбонатних боліт, в угрупованнях союзів *Asperulo-Fagion*, *Cephalanthero-Fagion*, *Eu-Carpinion*, *Luzulo-Fagion*, *Carpino-Quercion* і *Nardion*. Гігромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Трав'яний щільнодернинний багаторічник з коротким кореневищем. Стебла 15–40 см заввишки, зі світло-бурими піхва-

ми, розщепленими на прості волокна. Листки плоскі, 2–3 мм завширшки, дорівнюють стеблам. Нижній покривний листок з піхвою й короткою шилоподібною пластинкою, що дорівнює колоскові. Суцвіття з 2–4 зближених колосків. Верхній колосок чоловічий, ланцетний або ланцетно-булавоподібний, зі світло-іржавими, гоструватими покривними лусками. Решта колосків жіночі, довгасті, на коротких ніжках. Покривні луски жіночих колосків коротші за мішечки, яйцеподібні, каштаново-бурі, із зеленою серединною жилкою. Мішечки довгасто-оберненояйцеподібні, жовтувато-зелені, з довгими розсіяними м'якими волосками й тонкими малопомітними жилками, з плавним видовженням вузькоконічним носиком. Приймочок 3. Плід — горішок. Цвіте в

квітні-червні. Плодоносить у червні-липні. Розмножується насінням і вегетативно.

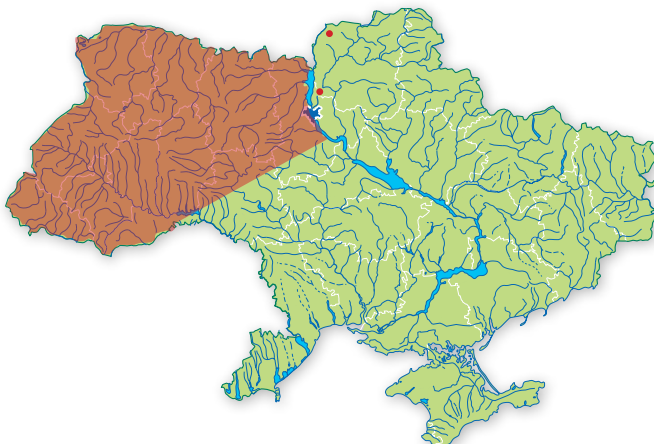
Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан популяцій. Охороняють в багатьох заповідних об'єктах, зокрема, Карпатському БЗ, Карпатському, Шацькому та ін. НПП, заказниках. Заборонено знищення місцезростань, суцільні рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Кормове.

Основні джерела інформації

Данилик, 1994; Егорова, 1999; Орлов, 2005.

Автори: І.М. Данилик, Т.Л. Андрієнко, О.О. Орлов

Фото: О.О. Орлов

ОСОКА ПІХВОБА

Carex vaginata Tausch

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення виду

Рідкісний реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Аркто-бореально-альпійський вид, поширений циркумполярно в Арктиці; диз'юнктивно в горах Пн., Середньої та Сх. Європи, Кавказу, Малої Азії, Сибіру, Далекого Сходу, Пн. Америки. В Україні трапляється в альпійському поясі Карпат; пн. Центрального Полісся; пн. сх. Лівобережного Полісся. Адм. регіони: Жт, Кв, См, Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Усі популяції ізольовані, з дуже малими площами і чисельністю особин. На рівнині України їхня площа і чисельність скорочується. Єдина високогірна популяція на масиві Чорногора (г. Бребенескул) відзначається регресивним характером.

Причини зміни чисельності

Потерпає від випасання, рекреаційного навантаження, вирубування лісів.

Умови місцезростання

У Карпатах росте на високогірних луках, на рівнині — у сирих дубових і соснових лісах. У високогір'ї входить до складу угруповань союзу *Seslerion variaae*; на рівнині виявлений в угрупованнях союзів *Dicrano-Pinion*, *Pino-Quercion*. Гігрозомефіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Трав'яний багаторічник з довгим кореневищем. Стебла 30–50 см заввишки, зі світло-бурими піхвами. Листки плоскі, 3–5 мм завширшки, коротші за стебла. Нижній покривний листок з піхвою до 2–3 см завдовжки. Суцвіття 10–20 см завдовжки, з 3–4 колосків. Верхній колосок у суцвітті чоловічий, булавоподібний, зі світло-іржавими яйцеподібними гостриватими покривними лусками. Решта колосків жіночі, довгасті, 1–2,5 см завдовжки, рідкоkwіткові, на довгих ніжках. Покривні луски жіночих колосків коротші за мішечки, широко-яйцеподібні, іржаво-бурі, з зеленою серединною жилкою. Мішечки яйцеподібні, голі, здуто-тригранні, 4–4,5 мм завдовжки, зеленкувато-

жовті, з тонкими малопомітними жилками, із зігнутим, двозубчасто-вищербленим носиком. Приймочок 3. Плід — горішок. Цвіте в травні–липні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно ввести у культуру, контролювати стан популяцій. Охороняють в Карпатському БЗ, Карпатському та «Деснянсько-Старогутському» НПП. Заборонено порушення умов місцезростань, суцільні рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове.

Основні джерела інформації

Егорова, 1999; Панченко, Онищенко, 2003; Панченко, Онищенко, 2003; Орлов, 2005.

Автори: І.М. Данилик, Т.Л. Андрієнко,
С.М. Панченко, О.О. Орлов
Фото: Р.Я. Кіш

МЕЧ-ТРАВА БОЛОТНА

Cladium mariscus (L.) Pohl s.l. (incl. *C. martii* (Roem. et Schult.) K.Richt., *C. mariscus* (L.) Pohl subsp. *martii* (Roem. et Schult.) T.V.Egorova)

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий монтанно-океанічний вид з ост-рівним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична, Центральна Європа, Скандинавський п-ів (subsp. *mariscus*), Середземномор'я, Кавказ, Іран, Середня та Мала Азія, Гімалаї (subsp. *martii*). В Україні представлені ізольовані оселища в межах Зх. та Малеого Полісся, пн. Поділля, Опілля (subsp. *mariscus*) та узбережжя Чорного моря від гирла Дунаю до зх. частини Кримського п-ва (subsp. *martii*). Адм. регіони: Вл, Рв, Льв, Ів, ?Чц, ?Хм, Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Більшість локалітетів *C. mariscus* subsp. *mariscus* зникла. Залишкові популяції нормальні з високою чисельністю і участю генеративних пагонів. При осушенні погіршується життєздатність особин та зменшується їх чисельність. Іноді в умовах вторинного заболочення формуються молоді локуси-клони. *C. mariscus* subsp. *martii* представлений нечисленними популяціями на малих площах.

Причини зміни чисельності

Осушення біотопів та освоєння приморського узбережжя.

Умови місцезростання

C. mariscus subsp. *mariscus* росте на болотах, заплавах річок з малопотужними мінералізовани-

ми торфами, що підстелені карбонатами. Формує угруповання асоціації *Cladietum marisci* кл. *Phragmito-Magnocaricetea*. Пригнічені клони трапляються в угрупованнях кл. *Alnetea glutinosae* та союзу *Molinion*. *C. mariscus* subsp. *martii* утворює високотравні прибережні угруповання. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна довгокореневищна рослина, 100–150 (200) см заввишки. Стебло округле, гладеньке. Листки широколінійні, шкірясті, сіро-зелені, знизу гострокілюваті, з країв та вздовж кіля пилчастощорсткі. Суцвіття — складна волоть. Колоски 1–3 квіткові, яйцеподібно-ланцетні, до 4 мм завдовжки, зібрані у нещільні головкоподібні пучки. Квітки двостатеві, без оцвіттини. Прий-

мочок 3. Покривні луски ланцетні, бурі. Плід обернено-яйцеподібний темно-коричневий блискучий горішок, 3–4 мм завдовжки. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у вересні–жовтні. Поновлюється вегетативно та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Шацькому НПП, заказнику «Верхобузькі болота». *C. mariscus* subsp. *martii* — у Джарилгацькому заказнику. Необхідне збереження гідрорежиму в оселищах виду, контроль локалітетів та дослідження сучасної стратегії виду. Заборонено забудову, порушення гідрорежиму екотопів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Берего-, ґрунтозахисне, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Андриєнко, 1982; Егорова, 1976; Зеленая книга Украинской ССР, 1987; Кагало, 1990; Кузярін, 2001, 2003; Макрофиты — индикаторы изменений природной среды, 1993; Флора УРСР, 1940; ЧКУ, 1996.

Автори: Т.Л. Андриєнко, О.О.Кагало, О.Т. Кузярін,
І.М. Данилик, О.Ю.Уманець.
Фото: О.О. Сенчило, В.П. Гелюта (вставка)

СИТНЯГ КАРНІОЛІЙСЬКИЙ

Eleocharis carniolica W.D.J.Koch

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий вид на східній межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євросередземноморський вид, диз'юнктивно поширений на південному сході Середньої Європи і Середземномор'ї (Італія, Балканський п-ів). В Україні спорадично трапляється на Закарпатській низовині, рідко в Прикарпатті, Розточчі-Опіллі та Правобережному Поліссі. Адм. регіони: Жт, Кв, Лв, Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Представлений у заплавах комплексів Закарпатської рівнини (долини рік Іршава, Боржава, Латориця та ін.), де стан популяцій задовільний. Популяції нормального типу зі значною чисельністю особин від кількох сотень до кількох тисяч. В інших областях потребує підтвердження наявності та вивчення стану популяцій.

Причини зміни чисельності

Вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, що лімітована як природними (зміна гідрологічних і фітоценотичних умов), так і антропогенними (випасання худоби, витоптування) чинниками.

Умови місцезростання

Росте в умовах надмірного зволоження на заболочених луках, торфовищах, долинах

річок в угрупованнях союзів *Magnocaricion elatae* та *Molinion*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з укороченим неповзучим кореневищем. Стебла сизо-зелені, численні, 10–40 см заввишки, висхідні, лежать і при основі колоска вкорінюються. Верхівкові суцвіття (колоски) 0,7–1,2 см завдовжки, зеленкуваті, вузькі, часто проліферуючі: у пазухах їхніх нижніх квіткових лусок розвиваються вкорочені стебла без колосків або з рудиментарними чи з більш-менш розвиненими колосками. Квіткові луски оливково-зеленкуваті. Щетинок оцвіттини 5–7, довші від плоду. Приймочок 2. Плоди горішки,

блискучі, сплюснені, обернено-яйцеподібні, 1–1,2 мм завдовжки. Силоподій вузько трикутний. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ та НПП «Гуцульщина». Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено зміну гідрологічного режиму, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Данилик, 1995; Егорова, 1981, 2001; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора УРСР, 1940.

Автор: І.М. Данилик
Фото: Р.Я. Кіш

СИТНЯГ СОСОЧКОПОДІБНИЙ

Eleocharis mamillata Lindb. f.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразійський вид, поширений у Пн. та Середній Європі, Сибіру та на Далекому Сході. В Україні трапляється на Поліссі та в пн. частині Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Чн, Хр.

Чисельність та структура популяцій
У Житомирській та Волинській областях представлений малочисельними ізольованими популяціями. В інших областях потребує підтвердження і вивчення стану популяцій.

Причини зміни чисельності
Вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, що лімітується зміною гідрологічних і фітоценотичних умов.

Умови місцезростання
Росте в умовах надмірного зволоження на заболочених луках, торфовищах, обводнених зниженнях на мезотрофних та евтрофних болотах, в алювіальних смугах по берегах водойм, де формуються піонерні угруповання, в обводнених зниженнях вздовж доріг і в меліоративних канавах. Входить до угруповань союзів *Caricion lasiocarpae*,

Nanocyperion і *Bidenton tripartitae*; Гірофіт, олігомезотроф.

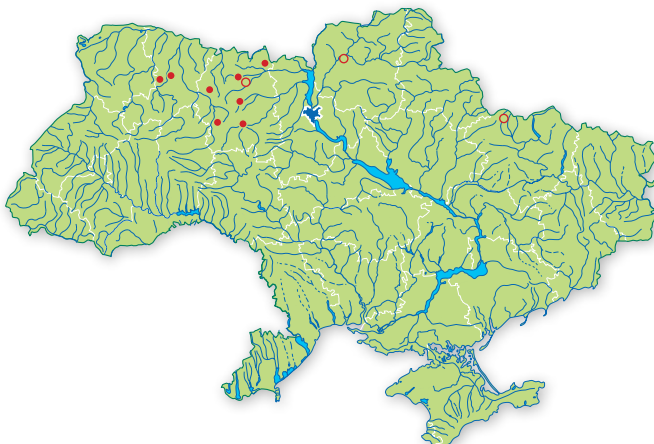
Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Трав'яний багаторічник з повзучим кореневищем. Стебла 10–50 см заввишки, прямі, потовщені, з широкими заокругленими ребрами. Колоски 0,5–1,5 см завдовжки, густі, яйцеподібно-циліндричні. Покривні луски темно-бурі або коричневі з вузьким плівчастим краєм. Щетинок оцвітини 5–8, довгих за плід. Приймочок дві. Плід горішок, широко-оберненояйцеподібний або майже круглястий. Стилоподій сосочкоподібний, довжина його менша від ширини. Між стилоподієм і плодом немає перетяжки, стилоподій всією своєю основою прилягає

до верхівки плоду. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідно контролювати стан популяцій. Охороняють в Черемському та Рівненському ПЗ. Заборонено порушення умов місцезростань, зміна гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Торфо-, ґрунтотвірне, кормове.

Основні джерела інформації
Данилик, Орлов, 2004; Егорова, 2001.

Автори: О.О. Орлов, І.М. Данилик
Фото: О.О. Орлов

СИТНЯГ БАГАТОСТЕБЛОВИЙ

Eleocharis multicaulis (Smith) Desv.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Зниклий у природі.

Наукове значення

Рідкісний реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європейський вид, поширений на пд. Скандинавії, в Атлантичній і Середній Європі, Середземномор'ї. В Україні відомий з Вулканічних Карпат. Адм. регіон: ?Зк.

Чисельність та структура популяцій

Єдина відома з України за гербарними зразками С.С. Фодора популяція (басейн р. Іршави біля с. Загаття) потребує підтвердження.

Причини зміни чисельності

Вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, що лімітована різними як природними (зміна гідрологічних і фітоценотичних умов), так і антропогенними (випасання худоби, витогування) чинниками.

Умови місцезростання

Росте в умовах надмірного зволоження на заболочених луках, торфовищах в угрупованнях союзу *Magnocaricion elatae*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з укороченим неповзучим кореневищем. Стебла багаточисельні 15–30 см заввишки, прямостоячі. Верхівкові суцвіття (колоски) 0,3–1,2 см завдовжки, часто проліферуючі: у пазухах їхніх нижніх квіткових лусок розвиваються вкорочені стебла без колосків або з рудиментарними, або з більш-менш розвинутими колосками. При основі колоска 1 стерильна покривна луска (не містить в пазусі квітки), яка обіймає його основу цілком або не менше ніж на 2/3. Квіткові луски темно-пурпурові або червонувато-коричневі. Щетинки оцвітини 3–5 (6), трохи довші або коротші від плоду, чи відсутні. Приймочок 3. Плоди тригранні, довгасто-оберненойцеподібні

горішки 1,5–2 мм завдовжки. Силоподій широко трикутний. Цвіте в червні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідне підтвердження зростання виду в Україні, дослідження структури його популяцій, забезпечення їх збереження. Заборонено у випадку знаходження виду порушення гідрологічних умов, випас.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, декоративне.

Основні джерела інформації

Данылык, 1995; Егорова, 1981, 2001; Определитель высших растений Украины, 1987.

Автор: І.М. Данилик
Малюнок: І.В. Маханьков

СИТНЯГ ГОСТРОЛУСКОВИЙ

Eleocharis oxylepis (Meinsh.) B. Fedtsch. (*Scirpus oxylepis* Meinsh.)

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європейсько-середньоазійський вид, поширений диз'юнктивно від Пн. Причорномор'я до зх. Казахстану. В Україні трапляється в Пн. Присивашші (узбережжя та о-ви Сиваша). Адм. регіон: Хс.

Чисельність та структура популяцій
Популяції малочисельні, представлені невеликими групами особин, рідше поодинокими особинами.

Причини зміни чисельності
Надмірне випасання худоби, зміна гідрологічного режиму екотопів, сінокошіння.

Умови місцезростання
Росте в умовах надмірного зволоження на vogких, слабко- та помірно засолених заболочених луках, берегах і мілководдях водойм, солончаках і солонцях. Представник угруповань союзу *Phragmition*. Гігромезофіт, галопалюдант.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Трав'яний багаторічник з повзучим кореневищем. Стебла сизо-зелені 10–50 см заввишки, прямостоячі або дугоподібно-висхідні, з блискучими темно-пурпуровими або червонувато-коричневими піхвами. Колоски вузько-циліндричні або яйцеподібно-циліндричні, небагатоквіткові, 1–1,5 см завдовжки, вузькі. Покривні луски яйцеподібно-ланцетні, гострі, жовто-бурі, з більш-менш явними перетинчастим краєм. Щетинки оцвітини зазвичай відсутні, рідше їх 4, коротших за плід. Приймочок 2. Плід горішок, двоопуклий, обернено-яйцеподібний, при дозріванні зелений. Стилоподій дуже дрібний, 0,2–0,3 мм завдовжки. Цвіте в травні–липні. Пло-

доносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно ввести вид у культуру в ботанічних садах, контролювати стан популяцій. Охороняють в Азово-Сиваському НПП. Заборонено знищення місцезростань, порушення гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Егорова, 1981, 2001.

Автори: І.М. Данилик, В.П. Коломійчук
Фото: О.С. Мандзюк

КОМИШНИК ДВОРОЗДІЛЬНИЙ (К. ДВОЗОНТИКОВИЙ)

Fimbristylis bisumbellata (Forssk.) Bubani (*F. dichotoma* auct. non (L.) Vahl) *Scirpus bisumbellatus* Forssk.

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Тропічна, субтропічна і теплопомірна зони: Кавказ, Середня Азія, Середземномор'я, Пд. і Сх. Європа, Мала Азія, Іран, Японія, Китай, Індія, Пн. й Пд. Америка, Австралія, Африка. В Україні трапляється в Причорномор'ї (піскова тераса пониззя Дніпра; для Криму вважається сумнівним видом). Адм. регіони: Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяційні параметри невідомі. Необхідно з'ясувати сучасний стан популяцій.

Причини зміни чисельності
Освоєння території, господарське використання, осушення, рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання
Зростає в умовах надмірного зволоження на піщаних ґрунтах, в угрупованнях союзу *Phragmition*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Терофіт. Трав'яний однорічник, з численними, тупо-тригранними, пучкоподібно

скупченими, сизуватими стеблами 5–20 см заввишки. Листки пласкі, вузьколінійні, 0,5–1,5 мм завширшки, при основі опушені або голі, піхви листків зазвичай густо опушені, рідко голі. Суцвіття верхівкове, зонтикоподібне, багатоколоскове, обгорнуте кількома (2–4) покривними листками. Колоски довгасто-яйцеподібні, багатоквіткові, 4–6 мм завдовжки. Покривні луски яйцеподібні, коричневі, з зеленою жилкою та зеленим остюком. Квітки двостатеві, тичинок 2–1, приймочок 2, оцвітних щетинок немає. Плід — горішок, пласко-опуклий, широко-оберненояйцеподібний, білуватий, 0,7–1 мм завдовжки, з поздовжніми ребрами й поперечними реберцями. Основа волосистого стовпчика бульбоподібно потовщена й

відокремлена від горішка перетяжкою, при досягненні опадає. Цвіте в липні–вересні. Плодоносить у серпні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Не охороняють. Необхідно виявити і контролювати стан популяцій, обмежити антропогенне навантаження. Заборонено порушення умов місцезростання, осушення, освоєння територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Кормове, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації
Флора европейской части СССР, 1976; Флора УРСР, 1940.

Автор: І.М. Данилик
Малюнок: І.В. Маханьков

КУГА ГОСТРОКІНЦЕВА

Schoenoplectus mucronatus (L.) Palla (*Scirpus mucronatus* L.)

Родина Осокові (Смикавцеві) — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений на Кавказі, Далекому Сході, у Середній Азії, Атлантичній, Середній Пд. і Сх. (пд.) Європі, Середземномор'ї, Малій Азії, Ірані, Японії, Китаї, Пн. Америці, Африці. В Україні — Причорномор'я: на пісковій терасі пониззя Дніпра. Адм. регіон: Хс.

Чисельність та структура популяцій

Популяційні параметри невідомі. Необхідно з'ясувати їх сучасний стан.

Причини зміни чисельності

Освоєння території, господарське використання, осушення, рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання

Росте в умовах надмірного зволоження на піщаних ґрунтах, заболочених місцях,

по берегах водойм, в угрупованнях союзу *Phragmition*. Гігрофіт, мезоевтроф.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Трав'яний дернинний багаторічник. Стебла зелені, гостротригранні, 30–100 см заввишки, при основі з сірими ланцетними піхвами. Суцвіття щільноголовчасте, виглядає боковим. Покривний листок тригранний, набагато довший від суцвіття, після цвітіння відігнутий вниз. Колоски сидячі або зібрані групами на гілочках суцвіття. Покривні луски шкірясті, блідо-зелені по краю з вузькою білою облямівкою. Оцвітних щетинок 6, вузьких, зазублених, трохи довших за плід. Тичинок 3. Приймочок 2. Плід крапчасто-ямчастий горішок (поперечно-

зморшкуватий), пласко-опуклий, близько 2–2,3 мм завдовжки. Цвіте в червні–серпні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняють. Необхідно виявити і контролювати стан популяцій, обмежити антропогенне навантаження. Заборонено порушення умов місцезростання, осушення, освоєння прибережних територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, ґрунтоутвірне.

Основні джерела інформації

Флора европейской части СССР, 1976.

Автор: І.М. Данилик
Малюнок: І.В. Маханьков

САШНИК ІРЖАВИЙ

Schoenus ferrugineus L.

Родина Осокові — Cyperaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Вид на сх. межі ареалу в його острівній частині.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна Європа, Скандинавський п-ів, дуже рідко — Середземномор'я. В Україні — Мале Полісся, Волинська височина, Зх. Поділля, Розточчя, Закарпаття. Адм. регіони: Вл, Рв, Льв, Зк, Хм.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисельні, локальні, невеликих розмірів. Більшість раніше зафіксованих місцезнаходжень зникли. Серед угруповань, що збереглися, переважають трансформовані, з пригніченим *Schoenus ferrugineus* та значною кількістю лучних видів.

Причини зміни чисельності

Осушення та освоєння боліт та прилеглих територій. Вузька екологічна амплітуда виду — росте на карбонатних болотах.

Умови місцезростання

Евтрофні досить обводнені болота, переважно на карбонатних породах, характерні для Центральної Європи. На невеликих площах виступає як домінант, а також співдомінант очеретяно-схеносових та молінієво-схеносових угруповань, що відносяться до союзу *Caricion davallianae* (кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*). Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–30 см заввишки. Утворює щільні дернини. Кореневище коротке. Стебла округлі, оточені біля основи чорно-бурими піхвами. Суцвіття з 2–3 червонувато-бурих колосків. Цвіте в червні–серпні. Плодоносить у

вересні–жовтні. Розмножується вегетативно та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в «Буцанському» заказнику загальнодержавного значення (Рівненська обл.) та деяких інших природно-заповідних територіях. Слід виявити ділянки з мало зміненими ценозами та взяти їх під охорону. Заборонено осушення та освоєння боліт.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунтозберігаюче, водоохоронне, торфотвірне.

Основні джерела інформації

Андриєнко, 1982; Андриєнко, Попович, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андриєнко
Фото: О.О. Кагало

ГІАЦИНТИК ПАЛЛАСІВ

Hyacinthella pallasiana (Steven) Losinsk.
(*Hyacinthus pallasianus* Steven)

Родина Гіацинтові — Hyacinthaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Причорноморсько-донецький ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Причорномор'я, сх. частина Пн. Приазов'я, Донецький кряж та Придніпровська рівнина, у пд.-сх. частині. Є вказівка для окол. м. Одеси. Адм. регіони: Дц, Лг, ?Од, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій
Популяції за площею, чисельністю та щільністю дуже різні — від кількох до 100 особин на 1 м². У віковому спектрі переважає ліва частина, тобто молоді рослини.

Причини зміни чисельності
Порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, випасання худоби, збирання рослин на букети.

Умови місцезростання
Кам'яністі степи, глинисті та вапнякові схили, відшарування пісковику, вугільних та глинистих сланців, крейди. Угруповання класу *Festuco-Brometea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна рослина 10–25 см заввишки. Цибулина куляста, з сіро-коричневими оболонками. Листків 2–3, лінійних, з ковпачкоподібною верхівкою, до основи звужених. Квітки фіолетово-блакитні, зібрані у корот-

коциліндричну китицю. Оцвітину 8–12 мм завдовжки, трубчасто-лійкувата, посередині звужена. Тичинки прикріплюються до трубочки нижче її середини, пиляки не висуваються з трубочки оцвітини. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням та цибулинками.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до Червоного списку МСОП. Охороняють в Українському степовому (відділення «Хомутовський степ», «Кам'яні Могили»), Луганському ПЗ (відділення «Провальський степ»), РЛП «Меотида», «Зуївський», «Донецький кряж» та в ряді заказників і пам'яток природи. Рекомендується ство-

рювати заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання виду, розорювання степів, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Донбас заповідний. Науково-інформаційний довідник, 2003; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Определитель высших растений Украины, 1987; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1950.

Автори: В.М. Остапко
Фото: Ю.С. Перегрим

РЯСТКА ДВОЗНАЧНА

Ornithogalum amphibolum Zahar.

Родина Гиацинтові — Hyacinthaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Ендемічний вид на східній межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн.-Зх. Причорномор'я, Україна, Молдова, Румунія (плато Добруджа). В Україні — пд. зх. Правобережного Злакового Степу (Болградський та Ізмаїльський р-ни Одеської обл.). Адм. регіон: Од.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, локальні з дифузною просторовою структурою, щільність 5–20 особин на 1 м². Найвищу життєздатність мають особини виду, що трапляються в пониженнях рельєфу з вологим гумусованим і розпушеним ґрунтом. Негативний вплив на показники чисельності та життєздатності мають висока задернованість ґрунту та надмірний випас. Вікові спектри повночленні, переважають генеративні особини, кількість ювенілів незначна. Вегетативне розмноження часто пригнічене, насіннєве — задовільне.

Причини зміни чисельності
Ізольованість популяцій, послаблена конкурентоздатність сходів, знищення екотопів шляхом розорювання та заліснення територій, надмірний випас та рекреаційні навантаження.

Умови місцезростання
Степові трав'янисті, супіщані, глинисті та

кам'янисті схили, у складі угруповань кл. *Festuco-Brometea*. Позитивно реагує на розпушеність ґрунту, послаблення ценотичної конкуренції. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Ранньовесняний ефемероїд. Трав'яна рослина 10–20 (30) см заввишки. Цибулина яйцеподібна. Листки в прикореневій розетці, вузьколінійні, жолобчасті, зверху з білою поздовжньою смужкою. Стебло безлисте, закінчується 5–30-квітковою щиткоподібною китицею. Листочки оцвітини білі із зеленою смужкою. Квітконіжки після відцвітання спрямовані косо вгору або майже горизонтально відхилені. Плід коробочка з трьома безкрилими ребрами. Цвіте на 5–6

рік у квітні–травні, плодоносить у червні. Розмножується насінням і вегетативно (цибулинами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Європейського червоного списку. Необхідні облік місцезнаходжень виду, моніторинг популяцій, створення заповідних об'єктів у локалітетах виду, вирощування в ботанічних садах та введення в культуру. Заборонено збирання, викопування цибулин, порушення умов місцезростання, заліснення ділянок, надмірний випас.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, перспективне для селекції.

Основні джерела інформації

Флора европейской части СССР, 1979; Витко, 1976; Гейдеман, Витко, Истратий и др., 1982; Европейский красный список животных и растений, 1992; Красная книга СССР, 1984; Определитель высших растений Украины, 1987; ЧКУ, 1996; Zahariadi, 1966.

Автори: Л.І. Крицька, С.Є. Дятлов
Малюнок: І.В. Маханьков

РЯСТКА БУШЕ

Ornithogalum boucheanum (Kunth) Asch.

Родина Гиацинтові — Hyacinthaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Диз'юнктивноареальний на пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європейсько-малоазійський. Поширений в Середній та Атлантичній Європі, на Балканах та в Малій Азії. В Закарпатті, на пд. Лісостепу, в Степу та Причорномор'ї. Адм. регіони: Зк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій

Утворює розріджені, невеликі за розміром, місцями чисельні (від декількох особин до декількох десятків на 1 м²) групи.

Причини зміни чисельності

Пряме знищення місцезростань виду при проведенні земляних, сільськогосподарських та меліоративних робіт, освоєння та трансформація територій, рекреаційне навантаження, випас, зривання на букети.

Умови місцезростання

Байрачні і заплавні ліси, узлісся, чагарникові зарості, балки, вологі луки, найчастіше у долинах річок, а також рудералізовані ділянки. На вологих, влітку пересихаючих, помірно кислих, слабогумусних, глинисто-піщаних або кам'янистих ґрунтах. У Закарпатті в угрупованнях союзу *Quercion robur-petraeae*, на рівнині — *Salicion albae*, *Tilio-Acerion*, *Chelidonio-Robinion*, *Arction*, *Polygono-Chenopodion*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–50 см заввишки. Цибулина яйцеподібна. Стебло прямостояче, з розеткою 3–4 (6) лінійних, жолобчастих, прикореневих листків до 2 см завширшки, які до цвітіння відмирають. Суцвіття — асиметричне гроно, з 5–20 квіток, приквітки довші від квітконіжок. Квітки до 5 см в діаметрі, дзвоникоподібні, листочки оцвітини 20–25 мм завдовжки, видовжено-ланцетні, загострені, зсередини білі, ззовні зеленкуваті, з білою облямівкою. Тичинкові нитки широко пелюсткоподібно розширені, по краях з двома зубцями, які у внутрішніх тичинок дорівнюють або перевищують пиляки, у зовнішніх — коротші. Цвіте в квітні–травні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Дніпровсько-Орільському, Луганському, Українському степовому ПЗ, Чорноморському, Дунайському БЗ, НПП «Святі Гори», в ландшафтних та ботанічних заказниках. Необхідний контроль стану популяцій, створення заказників у місцях зростання. Заборонено збирання та продаж рослин, освоєння територій, надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, медоносне.

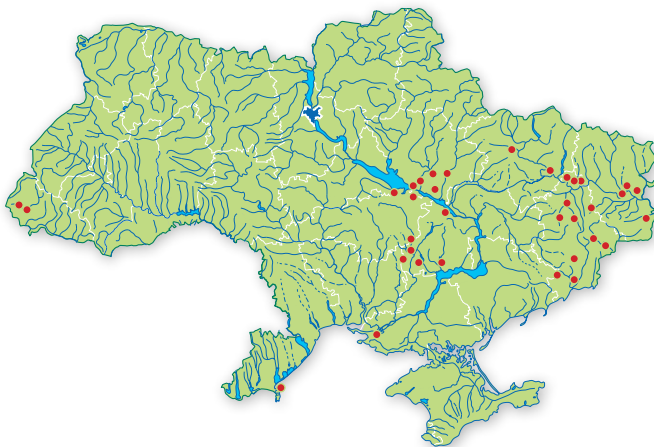
Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Горелова, Алехин, 2002; Крічфалушій, Вайнагій, Андрик, Дашко, 1999; Кучеровський, 2001, 2004; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Остапко, 2001; Прядко, Онищенко, Сіденко, 1999; Рідкісні рослини флори України в культурі, 1982; Ткаченко, Дідух, Генів та ін., 1998; Флора УРСР, 1950; Фодор, 1974; Margittai, 1933.

Автори: О.М. Байрак, Р.Я. Кіш,

В.І.Комендар, О.Ф. Щербакова

Фото: О.М. Байрак, В.А. Дьяков (вставка)

РЯСТКА ГІРСЬКА

Ornithogalum oreoides Zahar.

Родина Гіацинтові — Hyacinthaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемічний вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн.-зх. Причорномор'я, Молдова, Румунія та Болгарія (плато Добруджа). В Україні — пд. зх. Правобережного Злакового Степу (Болградський, Тарутинський, Татарбунарський р-ни Одеської обл.). Адм. регіон: Од.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, але стійкі. Просторова структура компактно-дифузна. Щільність скупчень 10–20 особин на 1 м². В оптимальних умовах розвиваються нормальні повночленні популяції, у віковому спектрі яких переважають зрілі генеративні особини. У задернованих місцезростаннях формуються регресивні, старіючі популяції з неповночленними віковими спектрами та низькою щільністю особин. Поновлення популяцій відбувається за рахунок насінневого та вегетативного розмноження.

Причини зміни чисельності
Ізольованість популяцій, повільні темпи розвитку прегенеративних особин, їх незначна конкурентна спроможність в умовах задерніння ґрунту, послаблене вегетативне поновлення, знищення екоотопів шляхом розорювання та заліснення, надмірне випасання.

Умови місцезростання
Степові трав'янисті, глинисті, піскуваті та кам'янисті схили, зарості степових чагарників, у складі угруповань кл. *Festuco-Brometea*

(союз *Festucion valesiacae*) та *Rhamno-Prunetea*. Позитивно реагує на розпушеність ґрунту, послаблення ценотичної конкуренції. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Ранньовесняний ефемероїд. Трав'яна рослина 10–25 см заввишки. Цибулина яйцеподібна. Листки в прикореневій розетці, широколинійні (4–8 мм завширшки), плоскуватожолобчасті, без білої поздовжньої смужки. Суцвіття щиткоподібне, 5–25-квіткове, однакової з листками довжини або трохи коротше за них. Квітки 14–20 мм завдовжки, листочки оцвітини білі з широкою зеленою смужкою на зовнішньому боці. Квітконіжки після відцвітання висхідні або відхилені. Плід яйце-

подібна коробочка з 6 тупуватими ребрами. Цвіте на 4–5 рік у квітні–травні, плодоносить у червні. Розмножується насінням та цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Червоного списку МСОП. Необхідні облік місцезнаходжень виду, моніторинг популяцій, створення заповідних об'єктів та вирощування в ботанічних садах, введення в культуру. Заборонено збирання, викопування цибулин, порушення умов місцезростання, заліснення ділянок, надмірний випас.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, селекційне.

Основні джерела інформації.
Флора европейской части СССР, 1979; Гейдеман, Витко, Истратий и др., 1982; Гейдеман, Николаева, 1980; Красная книга СССР, 1984; ЧКУ, 1996; Мосякін, 1999; Определитель высших растений Украины, 1987; Walter, Gillet, 1998; Zahariadi, 1966.

Автори: Л.І. Крицька, С.Є. Дятлов
Малюнок: І.В. Маханьков

РЯСТКА ВІДІГНУТА

Ornithogalum refractum Kit. ex Schtdl.

Родина Гиацинтові — Hyacinthaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Паннонсько-причорноморсько-східно-середземноморський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня Європа (Угорщина), Балканський п-ів, пд.-сх. центральної Молдови, Пн.-зх. Причорномор'я, Крим, Мала Азія. В Україні два ексклави: пд. зх. Правобережного Злакового Степу (Одеська обл., Тарутинський р-н, окол. смт. Тарутине, с. Виноградівка, Малоярославець I, Малоярославець II, о. Зміїний) та Передгір'я Криму. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції виду стійкі, відмічається зростання їх чисельності за рахунок інтенсивного як вегетативного, так і насінневого розмноження. Просторова структура популяцій компактно-дифузна. Вікові спектри повночленні, лівосторонні або бімодальні з двома максимумами на ювенільних та генеративних особинах.

Причини зміни чисельності

Фрагментованість та диз'юнктивність ареалу виду, низька конкурентна спроможність сходів та пригнічене вегетативне поновлення на задернованих ґрунтах, руйнування місцезростань.

Умови місцезростання

Степові трав'яні та кам'янисті схили, перепоги, зарості чагарників, лісосмуги. Угруповання кл. *Festuceto-Brometea* (союз *Festucion*

valesiaca) кл. *Sedo-Scleranthetea* та *Rhamno-Prunetea*. Позитивно реагує на розпушення ґрунту, пониження ценотичної конкуренції. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Ранньовесняний ефемероїд. Трав'яна рослина 5–10 см заввишки. Цибулина яйцеподібна з численними дочірніми цибулинками. Листки в прикореневій розетці, вузьколінійні, жолобчасті, у 2–3 рази довші за стебло, з білою смужкою посередині. Квіткова стрілка коротка, суцвіття щиткоподібне, 5–15-квіткове, коротке. Квітки 15–20 мм завдовжки, листочки оцвіттини білі, з широкою зеленою смужкою на зовнішньому боці. Квітконіжки після відцвітання відігнуті дони-

зу, у верхній частині круто зламані і спрямовані вгору. Плід яйцеподібна коробочка з 6 крилатими ребрами. Цвіте в березні–травні, плодоносить у травні і червні. Розмножується насінням і цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території пам'ятки природи загальнодержавного значення «Ак-Кая». Необхідно виявити всі існуючі місцезнаходження виду, здійснювати моніторинг популяцій, розширити мережу заповідних територій, вирощувати в ботанічних садах. Заборонено збирання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, селекційне.

Основні джерела інформації

Гейдеман, Витко, Истратий и др., 1982; Флора европейской части СССР, 1979; ЧКУ, 1996.

Автори: Л.І. Крицька, С.Є. Дятлов, В.В. Новосад
Фото: В.П. Гелюта

ШАФРАН ВУЗЬКОЛИСТИЙ (Ш. СУЗЬСЬКИЙ)

Crocus angustifolius Weston
(*C. susianus* Ker Gawl.)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Середземноморський вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Мала Азія, Балканський п-ів. Гірський Крим, Передгір'я (зрідка), Пд. макросхил (звичайно). Місцезнаходження поблизу м. Умані Черкаської обл., в Одеській, Херсонській та Дніпропетровській обл. не підтверджуються. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

В оптимальних умовах популяції великі за розміром, в окремих випадках достатньо чисельні, проте в цілому вид лімітується специфікою екологічної амплітуди.

Причини зміни чисельності

Надмірний антропогенний вплив, рекреація, збирання на букети та торгівля, розширення будівництва є причиною як зменшення розмірів локалітетів, так і скорочення чисельності.

Умови місцезростання

Сухі відкриті місця у межах всіх висотних поясів. Ялівцеві та розріджені пухнастодубові

рідколісся, зарості чагарників, лучні гірські степи, кам'яністі схили. Угруповання кл. *Quercetea pubescenti-petraeae* (союз *Jasmino-Juniperion excelsae*) та кл. *Festuco-Brometea*. Геліофіт, ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5–15 см заввишки. Бульбоцибулина з сітчастоволокнистими оболонками. Листки (до 7 шт.), лінійні, до 0,5 см завширшки, відігнуті, з білою поздовжньою смужкою. Покривало дволісте. Оцвітина з довгою трубкою, із 6 жовтих пелюсток, на яких проглядаються 3 бурі смужки. Цвіте у лютому–квітні. Плодоносить у червні. Розмножується насінням і бульбоцибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у ПЗ «Мис Март'ян», Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, Карадазькому, заказниках загальнодержавного значення «Мис Айя», «Карабі-яйла», «Аю-Даг», «Новий Світ», «Кубалач», пам'ятках природи державного значення. Заборонено збирання рослин, торгівля, забудова територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Широко культивують у багатьох ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

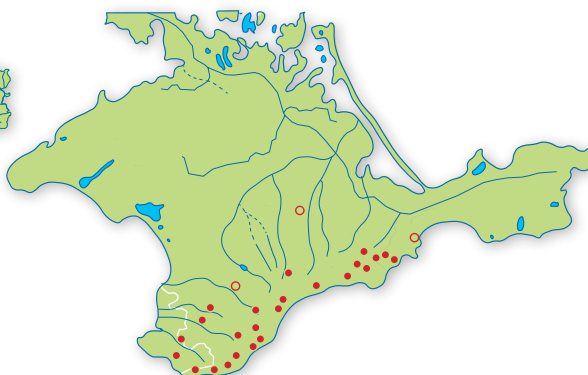
Декоративне.

Основні джерела інформації

Дідух, 1992; Флора Европейской части СССР, 1979; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: М.М. Перегрим, В.П. Ісіков (вставка)

ШАФРАН БАНАТСЬКИЙ

Crocus banaticus J. Gay (*C. iridiflorus* Heuff. ex Rchb.)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Південноєвропейський вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Східні (Україна) та Пд. (Румунія) Карпати. Єдине оселище виду на території Сербії знищене внаслідок господарської діяльності. Українські Карпати: передгір'я Вулканічного хребта та Хуст-Солотвинської западини. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції невеликі за розміром, диференційовані на окремі локалітети. Щільність становить 70–180 особин на 10 м². Структура популяцій здебільшого нормальна, повночленна. Віковий спектр лівосторонній. Ювенільні та іматурні особини складають більше 70% загальної чисельності усіх вікових груп. Характерним є відносно низький рівень участі генеративних особин.

Причини зміни чисельності

Відносно вузька еколого-ценотична амплітуда. Освоєння характерних для виду еко-топів. Як декоративна рослина інтенсивно зривається на букети, викопується для пересадки на присадибні ділянки. Потерпає від надмірної рекреації, випасу, пожеж.

Умови місцезростання

Низовинні та передгірні напівзатінені грабово-дубові, буково-грабові ліси (угру-

повання кл. *Quercus-Fagetea*) та зарості акації чагарникового типу (угруповання кл. *Robinietea*). Ґрунти — буроземно-підзолисті. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 19–25 см заввишки. Бульбоцибулина округла, 13–15 мм завширшки, трохи сплюснута зверху та знизу, вкрита тунікою, утвореною сухими нижніми листками. Листки 6–8 мм шириною, лінійні, до 30–35 см завдовжки, в кількості 2–3 шт. Квітки поодинокі, з світло-фіалковою оцвітинуою. Листочки зовнішнього кола оцвітини суттєво більші за внутрішні листочки 16–22 мм завдовжки. Цвіте у другій половині вересня–жовтні. Плодоносить у червні на-

ступного року. Плід — тригнізда коробочка. Розмножується насінням, рідше — бульбоцибулинами. Розповсюдження насіння відбувається шляхом автохорії та мірмекохорії.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ — масиви «Долина нарцисів» та «Юліївська гора», заказнику місцевого значення «Шияня» та в заповідному ур. «Мочар». Необхідно ширше культивувати вид у ботанічних садах. Перспективним є включення виду до складу лісових культурфітоценозів. Заборонено збирання та продаж рослин, їх викопування, організація місць рекреації та надмірного випасання у місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

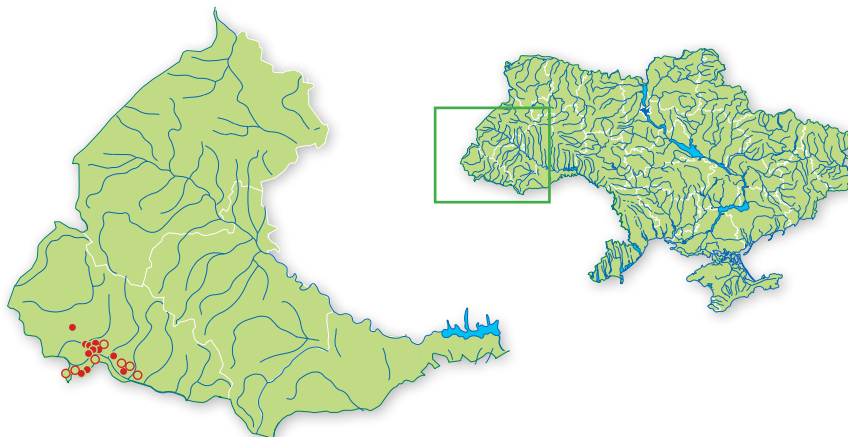
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Комендар, Неймет, 1980; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Мигаль 1997, 1998, 2002; Randjelović, Randjelović, 1999.

Автор: А.В. Мигаль
Фото: Р.Я. Кіш

ШАФРАН ГЕЙФЕЛІВ

Crocus heuffelianus Herb. (*C. banaticus* Heuff., nom. illeg.; *C. vernus* auct. non (L.) Hill, p.p.)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус
Неоцінений.

Наукове значення

Карпатсько-балканський монтанно-альпійський вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. та Пд. Карпати, Балкани. В Україні — Карпати (усі висотні пояси), Передкарпаття, Прут-Дністровське межиріччя (Хотинська височина), Зх. Поділля. Адм. регіони: Вл, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Од.

Чисельність та структура популяцій

Утворює багаточисельні, великі за площею, здебільшого повночленні популяції. Переважна більшість популяцій характеризується лівостороннім віковим спектром. Частка ювенільних та іматурних особин у популяціях у кілька разів більша за частку генеративних. Просторова структура слабко дифузна. Максимальна щільність популяцій становить 20–100 особин на м².

Причини зміни чисельності

Як декоративна рослина інтенсивно зривається на букети, викопується для продажу та пересадки на присадибні ділянки. В околицях міст потерпає від надмірної рекреації. На межі ареалу зазнає негативних впливів у зв'язку з освоєнням характерних для виду екоотопів.

Умови місцезростання

У рівнинних, передгірських та середньогірських місцевостях приурочений переважно до лісових фітоценозів, у високогір-

ських — є компонентом лучних угруповань. Оптимум поширення виду в угрупованнях класів *Juncetea trifidi*, *Calluno-Ulicetea*, *Molinio-Arrhenatheretea*, *Quercu-Fagetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–19 см заввишки. Бульбоцибулина округла, 10–12 мм завширшки, трохи сплюснута зверху та знизу, вкрита темно-коричневою тунікою, утвореною сухими лускоподібними низовими листками. Листки (2–3 шт.) 2–7 мм завширшки, лінійні, 8–17 см завдовжки, з загорнутими краями та сріблястою смужкою по осі вздовж усього листка. Квітки поодинокі. Оцвітина фіалкового кольору, проста, віночкоподібна, 9–13 см завдовжки. Цвіте у березні–квітні.

Плодоносить у травні–липні. Плід — тригнізда коробочка. Розмножується насінням, рідше бульбоцибулинами. Розповсюдження насіння відбувається шляхом автохорії та мірмекохорії.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території Карпатського БЗ, «Медобори» та ПЗ «Горгани», Карпатського, «Синемир», «Вижницький», «Подільські Товтри», «Сколівські Бескиди» НПП та низки заказників, пам'яток природи і заповідних урочищ. Заборонено збирання витоптування, організацію нових місць рекреації, надмірний випас, викопування бульбоцибулин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

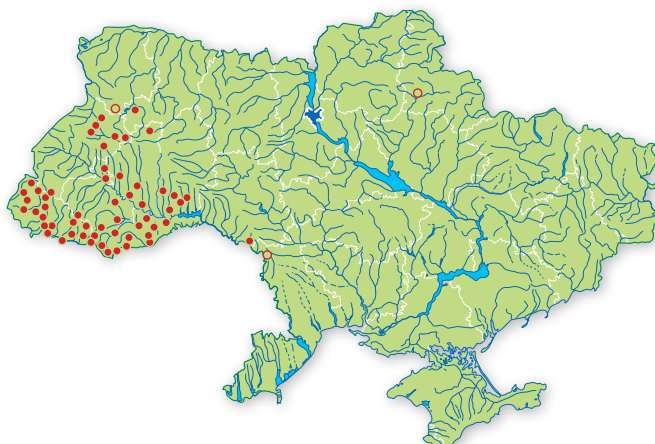
Культивують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Каталог раритетного біорізноманіття заповідників і національних природних парків України, 2002; Комендар, Неймет, 1980; Мельник, 2000; Мигаль, 2001, 2002; Чорней, Буджак, Токарюк, 2000; Mihaly, Kriscfalussy, 1997.

ШАФРАН ПАЛЛАСА

Crocus pallasii Goldb. (*C. autumnalis* Pallas ex M.Bieb. 1808, non Poir. 1804; *C. pallasianus* Herb.)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Східносередземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. узбережжя Середземного моря, Балкани, Крим, Мала Азія. В Україні зростає в Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції в степовій частині (Тарханкутський п-ів, ур. Джангуль, окол. м. Євпаторії, Саки), в передгір'ї (окол. м. Сімферополя, Севастополя: Сапун-гора, Саур-могила, Старий Крим) та в сх. частині пд. берега (окол. м. Судак, смт Коктебель, Кара-Даг) відносно чисельні, в основному представлені значною кількістю особин, але в умовах господарської діяльності зазнають негативних змін.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження — масове збирання рослин на букети і як лікарську сировину, випасання худоби.

Умови місцезростання

Зростає на степах, горбах, узліссях, кам'янистих схилах в угрупованнях кл. *Festuco-Brometea* та *Quercetea-pubescenti-petraeae*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Осінній ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 8–16 см заввишки. Бульбоцибулина сплюснутакуляста, з сітчастоволокнистими зовнішніми оболонками. Прикореневі листки вузьколінійні, розвиваються восени наприкінці цвітіння. Квітки великі, 4–4,5 см у діаметрі, рожево-бузкові, у зіві жовті. Цвіте у жовтні–листопаді, плодоносить у листопаді. Розмножується насінням та бульбоцибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи охорони.

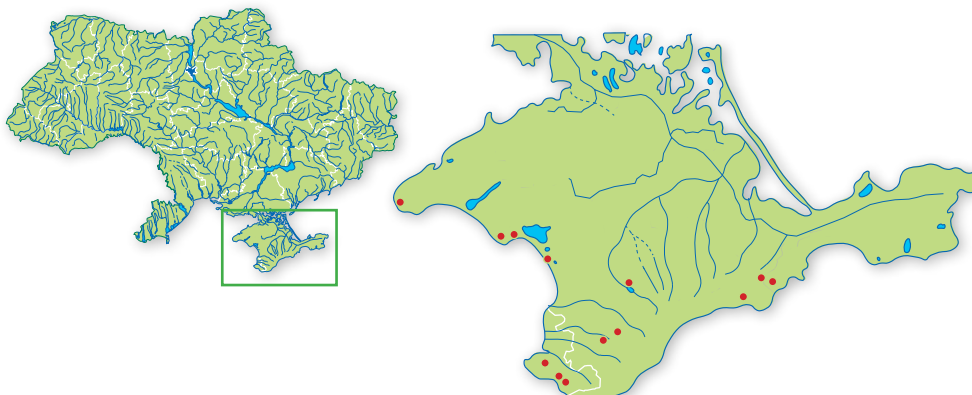
Охороняють у Карадазькому ПЗ і «Джангульському» заказнику, а також у заказниках місцевого значення. Заборонено збирання квітів на букети, викопування цибулин, випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Нікітському ботанічному саду ННЦ УААН та в Центральному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське, харчове.

Основні джерела інформації

Дидух, Шеляг-Сосонко, 1982; Каталог редких, исчезающих ..., 1975; Крюкова, Лукс, Привалова, 1980; Миронова, Каменских, 1995; Миронова, Шатко, 1987; Редкие растения и животные Крыма. Справочник, 1988; Редкие и исчезающие растения и животные Украины. Справочник, 1988; Скворцова, 1973; ЧКУ, 1996; Чопик, 1978.

Автори: М.М. Федорончук, О.Ю. Уманець
Фото: В.В. Савчук

ШАФРАН СІТЧАСТИЙ

Crocus reticulatus Steven ex Adams (*C. luteus* M.Bieb., nom. illeg., *C. variegatus* Hoppe et Hornsch.)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Субсередземноморсько-малоазійський вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у Центральній Європі, Середземномор'ї, Передкавказзі, пн. частині Зх. Закавказзя, Малої Азії. В Україні — Правобережний і Лівобережний Лісостеп, Степ. Адм. регіони: Кв, Чн, См, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, стрічкового типу, численні, повночленні. На Донецькому кряжі мають площу від 2 до 45 га з середньою щільністю 13–15 особин на м².

Причини зміни чисельності

Розорювання земель, надмірне випасання, рекреаційне навантаження, зривання на букети, весняне випалювання степів, вирубування лісів.

Умови місцезростання

На степових схилах балок і річкових долин, серед чагарників, на узліссях та в дібровах (кл. *Quercus-Fagetetea*). Характерний елемент степових угруповань кл. *Festuco-Brometea*. Повночленні популяції формуються переважно в лучно-степових угрупованнях союзу *Fragario viridis-Trifolion montani*. На справжніх

степях союзу *Astragalo-Stipion* великі популяції не формуються, а на степових пасовищах (союз *Festucion valesiacae*) трапляються поодинокі особини. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Весняний ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 8–30 см заввишки. Бульбоцибулина з грубосітчасто-волокнистими, нерідко розірваними оболонками. Листки (3–4) вузькі, шилоподібні, з'являються одночасно з квітками і після цвітіння дуже видовжуються. Покривало 2–3-листе. Квітки білі або блідофіалкові з ніжно-бузковими смужками, приймочка жовтогаряча. Цвіте у березні–квітні. Плодоносить у травні–червні. Розмножується бульбоцибулинами та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Луганському, Українському степовому, Дніпровсько-Орільському, «Єланецький Степ» ПЗ, НПП «Гомольшанський», «Святі Гори», РЛП, заказниках та пам'ятках природи загальнодержавного та місцевого значення. Необхідно виявляти нові місцезнаходження з метою їх охорони, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено розорювання степів, надмірний випас, збирання рослин, весняне випалювання степів, вирубування лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у ботанічних садах та на присадибних ділянках.

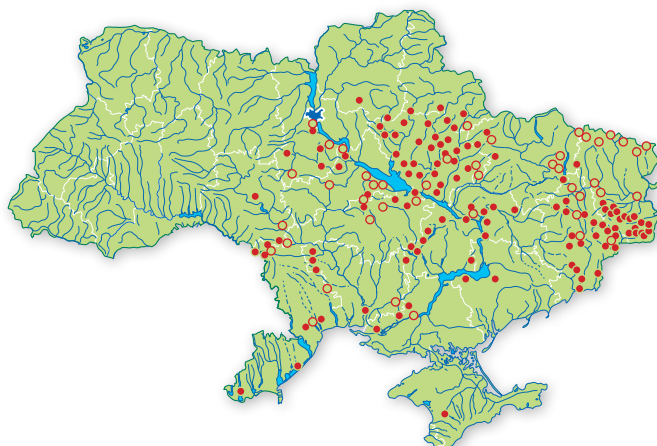
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Кондратюк, Бурда, 1981; Кондратюк, Остапко, 1990; Кучеревський, 2001; Остапко, 2001; Перегрим, 2004; Редкие и исчезающие виды природной флоры СССР, культивируемые в ботанических садах и других интродукционных центрах страны, 1983; Тарасов, 1983; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Коротченко, М.М. Перегрим
Фото: М.М. Перегрим

ШАФРАН ГАРНИЙ

Crocus speciosus M.Bieb.

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Евксинсько-гірканський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Крим, Кавказ, Мала Азія, пн. Іран. В Україні — головне пасмо Кримських гір, Керченський п-ів. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні з контагіозною просторовою структурою. Щільність окремих скупчень понад 30 різновікових особин на 1 м², проте кількість генеративних рослин незначна, віковий спектр повночленний, лівосторонній, популяції інвазійного типу. Відтворення популяцій здійснюється переважно вегетативним шляхом. Популяції стійкі, мають високу життєздатність.

Причини зміни чисельності

Низький рівень насіннєвого поновлення популяцій, низька конкурентоспроможність сходів, надмірне рекреаційне навантаження, збирання на букети, викопування бульбоцибулин.

Умови місцезростання

Має широку екологічну амплітуду. Яйли та лісовий пояс (трав'янисті і кам'янисті схили, узлісся, рідколісся, галявини, чагарники). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Весняний ефемероїд. Багаторічна

трав'яна рослина 10–40 см заввишки. Бульбоцибулина зі шкірястою оболонкою, що розпадається на кільця, нерідко з придатковими бульбочками біля основи. Листків 2–4, лінійних, що розвиваються після цвітіння наступної весни, досягаючи 40 см завдовжки і 6–8 мм завширшки. Квітки 4–6 см завдовжки, лілові, біля основи з пурпуровою сіткою. Приймочка розсічена, рожева. Цвіте у вересні–жовтні. Вперше зацвітає на 5 рік після проростання. Розмножується насінням і вегетативно бульбоцибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Ялтинському гірсько-лісовому та Кримському ПЗ, а також на тери-

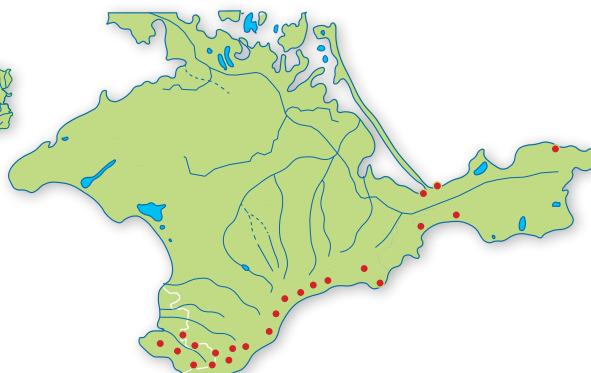
торії пам'ятки природи загальнодержавного значення «Каратау». Рекомендовано моніторинг популяцій, введення в культуру, вирощування в ботанічних садах, дотримання заповідного режиму природоохоронних територій. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання, випас, рекреацію.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН, ботанічних садах Донецькому, Національному ім. М.М. Гришка НАН України та ін.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Определитель высших растений Крыма, 1972; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Парфенов, Чопик и др., 1980.

Автори: В.В. Новосад, В.Г. Собко

Фото: В.П. Ісіков

ШАФРАН КРИМСЬКИЙ

Crocus tauricus (Trautv.) Puring (*C. adamii* auct. non J.Gay; *C. biflorus* auct. non Mill.)

Родина Півникові — Iridaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Східносередземноморський вид з обмеженим поширенням.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зх. Закавказзя (район Новоросійська) і Крим (в передгір'ї) — від Севастополя до Сімферополя, окол. м. Старий Крим, Феодосія, та в Гірському Криму (Ай-Петринська, Бабуган, Демерджі, Нікітська яйли), на Керченському п-ві, а також на косі Бірючий острів. Адм. регіони: Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

У Криму, зокрема у гірській частині, популяції чисельні, повночленні, в інших місцях представлені поодинокими особинами.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (зривання на букети, випасання худоби, зміна природних еко-

пів внаслідок розорювання земель, штучне заліснення).

Умови місцезростання

На відкритих кам'янистих та трав'янистих схилах, галявинах, переважно на яйлах і прилеглих до них схилах, в угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Весняний ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 10–25 см заввишки. Бульбоцибулина з в'їмчасто-зубчастим краєм кільцеподібної частини шкірястих оболонок. Листки (3–4) вузьколінійні, з білою смужкою. Покривало дволисте. Оцвітина біла або фіолетова, зовні з темнофіолетови-

ми смужками. Цвіте з кінця лютого до середини квітня, плодоносить у червні. Розмножується насінням і бульбоцибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідне дослідження популяцій. Охороняють у Кримському та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Заборонено збирання рослин, викопування цибулин, витоптування.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у декількох ботанічних садах.

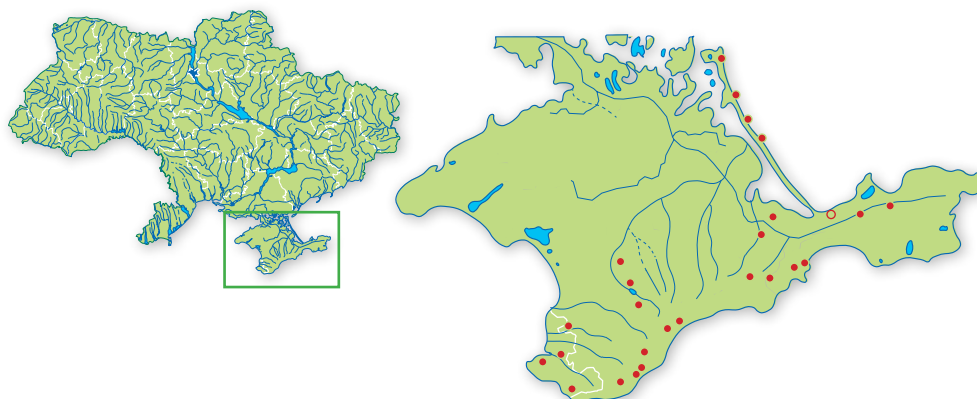
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Каталог рідких, исчезающих и уничтожаемых растений флоры Крыма, рекомендуемых для заповедной охраны, 1975; Крюкова, Лукс, Привалова, 1980; Редкие растения и животные Крыма. Справочник, 1988; Скворцова, 1973; ЧКУ, 1996; Чопик, 1978.

Автор: М.М. Федорончук
Фото: В.В. Савчук

КОСАРИКИ ЧЕРЕПИТЧАСТІ

Gladiolus imbricatus L.

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Європейський, спорадично поширений вид на пд.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна Європа, Середземномор'я. В Україні спорадично трапляється на зх. та пн.: у Карпатах — більш-менш звичайно; на Поліссі, Малому Поліссі, Розточчі-Опіллі, у Зх. Лісостепу — досить рідко; на Лівобережжі та в Криму — рідко. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Дн, Пл, Хр, Дц, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Недостатньо досліджена. На більшій частині ареалу вид представлений малочисельними нестабільними популяціями, що займають малі площі.

Причини зміни чисельності

Пасовищне та рекреаційне навантаження, осушувальна меліорація з наступним розорюванням територій. У локалітетах, що розташовані поблизу населених пунктів, та в зонах рекреації рослини під час цвітіння зривають на букети.

Умови місцезростання

Вид має досить широку еколого-ценотичну амплітуду. Росте переважно на вологих і заболочених луках кл. *Molinio-Arrhenatheretea*, а також на узліссях, просіках, у рідколіссях, чагарниках тощо. Гігрозомезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна бульбоцибулинна рослина 40–120 см заввишки. Бульбоцибулина округла, до 2 см завширшки. Стеблових листків 4–6. Серед них 1–2 — лускоподібні (низові), 2–3 — широколінійні або мечоподібні, 9–20 мм завширшки (серединні) та 1–2 — вкорочені (верхові). Суцвіття — однобічний короткий колос (7–11 см завдовжки) з 5 (3)–12 (14) квіток. Оцвітина зигоморфна, 25–35 мм завдовжки та 30–40 мм завширшки, пурпурово-лілового кольору. Частинки оцвітини овальні, дещо перекошуються, внизу зростаються у коротку, трохи вигнуту трубку, що сидить в обгортці з двох ланцетних приквіток з нижніми вузькоплівчастими краями. Плід тристулкова

обернено-яйцеподібна багатонасінна коробочка. Насінини плескуваті, овальні, крилаті, 4–6 мм завдовжки, коричневі. Цвіте в червні–серпні, плодоносить у вересні–жовтні. Поновлюється вегетативно та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Окремі популяції розташовані на території Карпатського БЗ, ПЗ «Розточчя», НПП «Синевир», «Сколівські Бескиди», Шацького, Карпатського НПП та ін. Для забезпечення генеративного поновлення виду на сіножатях необхідно враховувати терміни обнасення виду та особливості його онтогенезу. Заборонено розорювання лук, проведення меліоративних робіт, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

У культурі від 1604 року. Вирощують у більшості ботанічних садів.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Головкин, Китаєва, Немченко, 1986; Флора европейской части СССР, 1976; Флора УРСР, 1950; Чопик, 1978.

Автори: О.О.Кагало, О.Т. Кузярін
Фото: О.О. Кагало,

КОСАРИКИ ІТАЛІЙСЬКІ

Gladiolus italicus Mill. (*G. segetum* Ker Gawl.;
G. tenuiflorus K.Koch)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Древньосередземноморський вид, що знаходиться на крайній пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземномор'я, Кавказ, Мала, Центральна (Іран), пд. Середньої Азії, Аравійський п-ів, Крим. В Україні — Пд. берег Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька популяцій (с. Резервне, мис Айя, Голуба затока, Сімеїз, Ялта), невеликих за розміром (до кількох десятків особин на га). Ростає поодинокі, популяції мають низьку щільність (до кількох шт. на 100 м²).

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда виду, відсутність екоотів відповідного типу, рекреаційне навантаження, зривання на букети.

Умови місцезростання

Сухі відкриті екотопи. Ялівцеві та пухнастодубові рідколісся, трав'яністі схили, узлісся, луки, на кам'янистих, щебенистих ґрунтах, осипах. Інколи вторинного походження. У нижньому поясі угруповань кл. *Quercetea pubescenti-petraeae* союзу *Jasmino-Juniperion excelsae*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–80 см заввишки. Бульбоцибулина до 2 см у діаметрі, вкрита грубоволокнистою оболонкою. Стебла прямостоячі, поодинокі. Листки (3–4) лінійно-мечоподібні, до 20 см завдовжки, 1,5 см завширшки, загострені. Суцвіття: двобічне, рідке, 3–10-квіткове китиця до 20 см завдовжки. Квітки 3–4,5 см завдовжки, пурпурово-рожеві. Коробочка куляста або обернено-яйцеподібна. Насінина безкрила. Цвіте у травні–липні, плодоносить у червні–липні. Розмножується бульбоцибулинами та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Ялтинському гірсько-лісовому

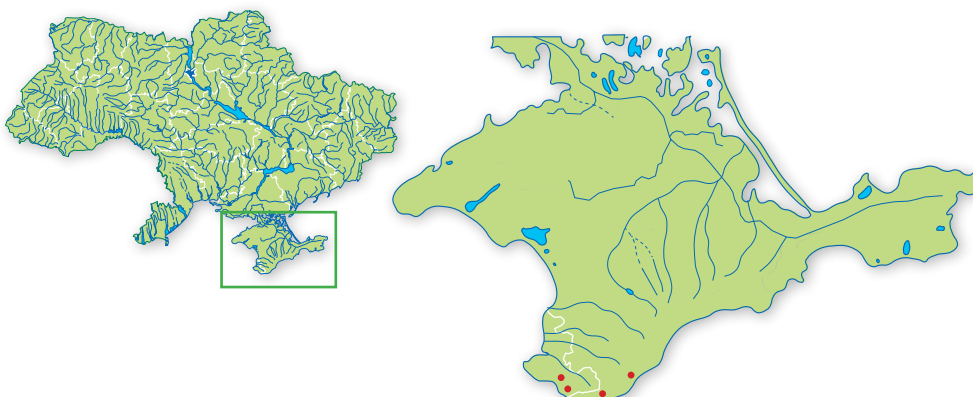
ПЗ та заказнику загальнодержавного значення «Мис Айя». Необхідне дослідження популяцій, картування всіх місцезнаходжень, ширше культивування та репатріація. Заборонено збирання, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Національному ім. М.М. Гришка НАН України та Нікітському ННЦ УААН ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, генофонд для селекції.

Основні джерела інформації

Голубев, Маслова, 1985; Косых, Усачева, 1986; Флора Европейской части СССР, 1979; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: В.П. Гелюта, С.О. Войтюк

КОСАРИКИ БОЛОТНІ

Gladiolus palustris Gaudin

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Центральноевропейський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Центральна Європа. В Україні зростає в Закарпатті, Передкарпатті та на Поліссі. Адм. регіони: Льв, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, сучасний стан їх у Закарпатті та Лівобережному Поліссі невідомий. Можливо, вони вже втрачені.

Причини зміни чисельності
Осушення та освоєння характерних для виду екоотопів — боліт та заболочених лук.

Умови місцезростання
Заболочені луки, лісові галявини, болота. Гігромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Весняний ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 30–60 см заввишки. Бульбоцибулина обгорнута сіткою густих волокон. Стебло тонке. Листки (2–3) лінійні, тонкозагострені, до 10 мм завширшки. Суцвіття — односторонній негустий (2–5 квіток) колос. Квітки з пурпурово-фіолетовою оквітиною. Коробочка довгасто-обернено-яйцеподібна,

зверху округла. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується бульбоцибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до Червоного списку МСОП. Не зафіксований на природно-заповідних територіях. Необхідно провести виявлення популяцій та взяти їх під охорону. Заборонено здійснювати меліоративні роботи, збирання рослин, необхідна регламентація сінокосіння.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Фіторізноманиття Українського Полісся та його охорона, 2006; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Малюнок: І.В. Маханьков

КОСАРИКИ ТОНКІ

Gladiolus tenuis M.Bieb. (*G. apterus* Klokov,
G. communis L. var. *tenuis* (M.Bieb.) Wahlb.;
G. imbricatus auct. non L.)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Представник давнього мезогігрофільного флорогенетичного комплексу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у Сх. Європі (центральна і пд.-сх. частини), Передураллі, на Кавказі, у Середній Азії. В Україні — Лівобережний Лісостеп, Лівобережний Степ (пн. частина), Гірський Крим, Правобережний Лісостеп (рідко). Адм. регіони: Кв, Чн, См, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або невеликими групами, зрідка популяції численні, але загальна кількість особин зменшується.

Причини зміни чисельності

Використання та розорювання лук, надмірний випас, зривання рослин на букети, викопування бульбоцибулин.

Умови місцезростання

Зростає на солонцюватих луках, галявинах, узліссях, у периферійних смугах евтрофних боліт, у заплавах річок, вологих місцях серед гранітних відслонень. Характерний для угруповань кл. *Molinio-Arrenatheretae*, хоча іноді поодинокі екземпляри трапляються в лучно-степових угрупованнях союзу *Fragario viridis-Trifolium montani*, або на антропогенно-порушених ділянках кл. *Elytrigietea intermedio-repentis*. Гігрозомофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 35–85 см заввишки. Бульбоцибулина короткояйцеподібна з конусоподібною верхівкою, іноді має кілька додаткових бульбоцибулинок. Покривні луски з сітчастими і паралельними грубими волокнами. Стебло прямостояче, знизу обгорнуте двома піхвами. З трьох листків два нижні лінійно-мечоподібні, верхній у вигляді піхви з недорозвиненою пластинкою. Суцвіття — однобічна, 4–10 (12)-квітова китиця. Квітки 3–3,8 см завдовжки, пурпурово-фіолетові. Коробочка оберненояйцеподібна, з трьома малопомітними закругленими гранями. Насіння грушоподібне, без крилатої облямівки. Цвіте в травні–липні. Плодоносить у червні–серпні. Розмножується бульбоцибулинами та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у відділеннях «Михайлівська Цілина» та «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ, «Стрільцівський Степ» та «Провальський Степ» Луганського ПЗ, Ялтинському гірсько-лісовому та Кримському ПЗ, НПП «Святі Гори», ряді РЛП, заказників і пам'яток природи загальнодержавного та місцевого значення. Заборонено розорювання, випас, збирання рослин та викопування бульбоцибулин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у ботанічних садах: Нікітському ННЦ УААН, Національному ім. М.М. Гришка, Донецькому НАН України.

Господарське та комерційне значення

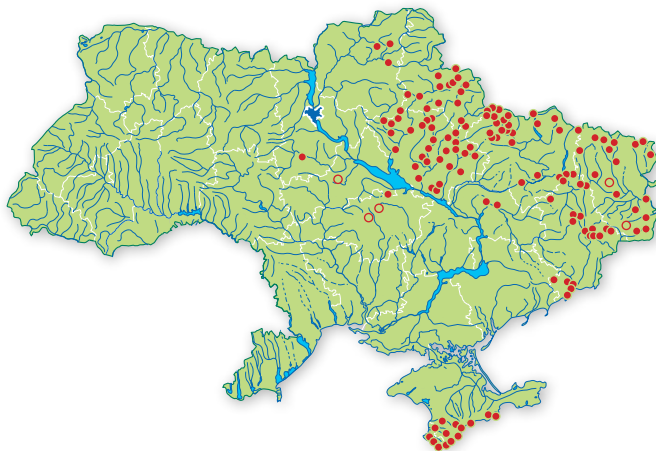
Декоративне.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Голубев, Маслова, 1985; Косых, 1978; Кучеревський, 2001; Крюкова, Луки, Привалова, 1980; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Редкие растения и животные Крыма, 1988; Тарасов, 1983; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автор: І.А. Коротченко

Фото: В.А. Дьяков, В.М. Остапко (вставка)

ПІВНИКИ РОГАТІ

Iris furcata M.Bieb. (*I. hungarica* auct. non Waldst. et. Kit. p.p.)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний вид, що знаходиться на зх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. сх. Європи, Мала Азія, Кавказ, Середземномор'я (Балканський п-ів). Дуже рідко в басейні Сіверського Дінця та на Донецькому кряжі. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, дуже малочисельні, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності

Природноісторична рідкісність, збирання для букетів, знищення степів, рекреація, надмірне випасання худоби.

Умови місцезростання

Степи, степові схили, крейдові та вапнякові відслонення. Угруповання класу *Festuco-Brometea*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна росли-

на 15–50 см заввишки, з товстим розгалуженим горизонтальним кореневищем, від вузлів якого відростають 2–3 здебільшого одноквіткові гілки. Листки широкі, серпоподібно-мечоподібні, не перевищують стебла. Квітки до цвітіння пониклі. Оцвітина яскраво-синьо-фіолетова, зовнішні і внутрішні частини оцвітини майже однакові, обернено-яйцеподібні. Тригнізда зав'язь з борозенками на боках. Цвіте у другій половині квітня на початку травня. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють рішеннями Донецької та Луган-

ської обласних рад. Необхідно виявити усі місцезнаходження, взяти їх під охорону та контролювати стан популяцій. Перспективний для введення у культуру. Заборонено порушення місць зростання виду, збирання рослин, розорювання та терасування схилів, лісорозведення, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001, 2005; Флора УРСР.

Автори: В.М. Остапко, Т.В. Зубцова
Фото: О.О. Орлов

ПІВНИКИ БОРОВІ

Iris pineticola Klokov (*I. flavissima* Pall. subsp. *stolonifera* f. *orientalis* Ugr., *I. arenaria* Waldst. et Kit. subsp. *orientalis* (Ugr.) Lavrenko, *I. humilis* Georgi subsp. *orientalis* (Ugr.) Soó)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зх. лісостеповий вид. В Україні — Правобережний та Лівобережний Лісостеп, зрідка заходить на пн. частину Степу та по долині Сіверського Дінця. Адм. регіони: Жт, Кв, Чн, См, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Популяції представлені поодинокими особинами та клонами або нечисленними групами, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності

Порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, видобування піску, випасання худоби, надмірної рекреаційного навантаження.

Умови місцезростання

У борах, штучних насадженнях сосни на піщаних терасах річок в угрупованнях кл. *Pulsatillo-Pinetea*, зрідка на відкритих

тих пісках в угрупованнях кл. *Festucetea vaginatae*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна довгокореневищна трав'яна рослина 7–20 см заввишки. Кореневище розгалужене, під вузлами потовщене. Плідні гони з 1–2 листками або безлисті. Листки мечоподібні, плоскі, 5–32 см завдовжки, до 10 мм завширшки. Квітки на коротких квітконіжках, зазвичай по 2, розквітають різночасно, 3,5–5,5 см завдовжки, жовті, знизу з волосками, зав'язь дорівнює трубці оцвітини. Плід — тригранна загострена з обох кінців коробочка. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується вегетативно та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у НПП «Святі Гори», у ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Червонобережжя». Рекомендують створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено несанкціоноване збирання квітів і рослин, порушення умов місцезростання виду, зокрема, випасання худоби, видобування піску, будівництво.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

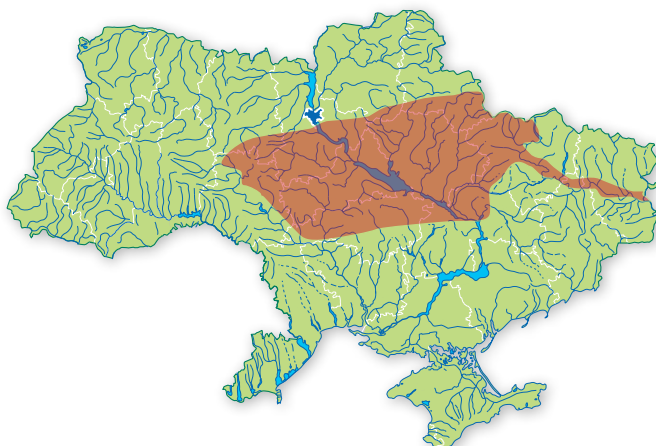
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Горєлова, Альохін, 1999; Донбас заповідний, 2003; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Определитель высших растений Украины, 1987; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

ПІВНИКИ ПОНТИЧНІ

Iris pontica Zapł. (*I. humilis* M.Bieb. 1808, non Georgi, 1775, *I. marschalliana* Bobrov)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Вид на пн. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Трансильванія, Причорномор'я, Передкавказзя, Мала Азія. В Україні в межах Гранітно-степового Побужжя, басейну р. Громокля та Інгул. Кілька місцезнаходжень на території Кіровоградської обл. За гербарними зразками 1930–1950-х рр. відомий з Одеської та Дніпропетровської обл. Адм. регіони: Кд, Дн, Од, Мк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, складаються з клонів, площею 0,5–2 м², щільність яких 0,5–7 на 100 м². До складу клону входять різновікові особини, серед яких переважають віргінільні, що пов'язано з інтенсивним вегетативним розростанням. Популяції зазнають значного впливу антропопресії, проте завдяки інтенсивному вегетативному розмноженню зберігають структуру. Спостерігається скорочення кількості популяцій та їх чисельності.

Причини зміни чисельності
Фрагментованість ареалу, ізолюваність та незначні площі популяцій, низька чисельність клонів у них, пригнічене насіннєве поновлення, знижена конкурентоспроможність сходів, незначна збереженість природних місць зростання, надмірна рекреація (збирання на букети, викопування кореневищ) та випасання.

Умови місцезростання
Степи, степові трав'янисті і кам'янисті вапня-

кові та гранітні схили, зарості степових чагарників, у складі петрофітних угруповань, петрофітно-степових та степових фітоценозів (кл. *Festuco-Brometea*, порядок *Festucetalia valesiacae*). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна трав'яна напіврозеткава рослина. Кореневище потовщене, 0,5–1,0 см в діаметрі, занурене в ґрунт на 3–5 см. У результаті галуження кореневища формується дерновина, а після вегетативного розмноження утворюється клон. Стебла короткі, висхідні. Листки розетки лінійні, 8–25 см завдовжки, 0,15–0,4 см завширшки. Квітка одна (рідше дві), верхівкова, з синьо-фіолетовою оцвітиною, запашна, в її основі розвиваються парні зелені

ланцетні приквітки. Плід — коробочка. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням і кореневищем.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в ПЗ «Єланецький Степ», НПП «Гранітно-степове Побужжя» та ряді заповідних об'єктів Миколаївської та Кіровоградської обл. Треба створити заказники в інших локалітетах виду, обстежити відомі раніше місцезнаходження. Необхідний моніторинг динаміки популяцій, розробка методів культивування. Заборонено несанкціоноване збирання рослин, руйнування місцезростань.

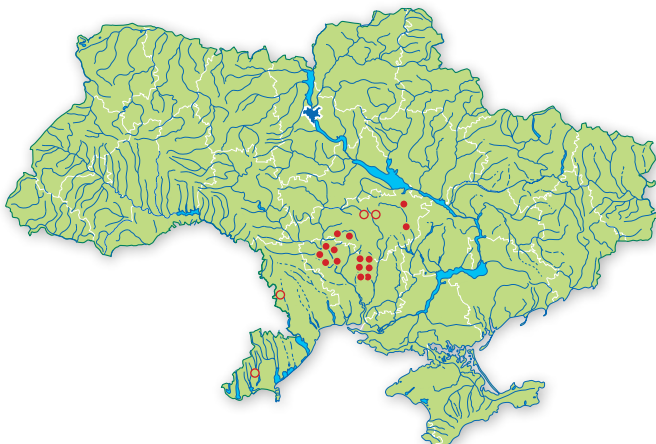
Розмноження і розведення в спеціально створених умовах.
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне, ароматичне, цінний селекційний матеріал.

Основні джерела інформації

Воронова, 2005; Собко, Мордатенко, 2005; Флора Европейской части СССР, 1979; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Парфенов, Чопик и др., 1980

Автори: Л.І. Крицька, В.В. Новосад, С.М. Воронова, О.Ф. Щербакова
Фото: В.В. Новосад

ПІВНИКИ

НЕСПРАВЖНЬОСМИКАВЦЕВІ

Iris pseudocyperus Schur (*I. graminea* L. subsp. *pseudocyperus* (Schur) Soó; *I. graminea* var. *latifolia* Spach)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Балкансько-паннонсько-карпатський вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня Європа: Балканський п-ів (Хорватія), Словаччина, Угорщина, Румунія. В Україні поширений у Карпатах: Свидовець (ур. Довге Бердо, Занога), Вулканічний хребет (Анталовецька поляна, окол. с. Тур'я Поляна), окол. м. Мукачево — Чернеча гора, гора Ловачка. Вказується для Покуття, однак, імовірно, що ця вказівка стосується *I. graminea* L. subsp. *graminea*. Адм. регіони: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні, ізольовані, як правило невеликі за площею, складаються зі щільних або розріджених куртин до кількох м², які налічують від кількох до десятків особин, більша частина яких вегетативні. Динаміка популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Випасання худоби, руйнування екоотопів унаслідок господарської діяльності. Ступінь чисельності невідомий.

Умови місцезростання

Росте у світлих лісах, на узліссях, галявинах, на скельних луках серед лісу на багатих ор-

ганікою ґрунтах, однак на скельних уступах трапляється в бідніших умовах. Рідко в угрупованнях світлих лісів (кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*), узлісь (союз *Geranion sanguinei* кл. *Trifolio-Geraniete*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 40–80 см заввишки. Кореневище тонке, галузисте, утворює густі, нещільні дернинки. Стебло плоско-стиснуте, з добре помітними ребрами; листки широко-мечеподібні, 6–20 мм завширшки, міцні, з декількома добре помітними поздовжніми жилками, сизо-зелені, удвічі довші від стебел; листки обгортки до 25 см завдовжки, з гострим кілем, нижній листок обгортки здебільшого значно довший від верх-

нього; квіток на стеблі 1–3, квітконіжки до 6 см завдовжки, округло-тригранні. Листочки оцвітчини жовті з фіолетовими краями, внутрішні листочки оцвітчини — жовті. Плід — коробочка 3–4 см завдовжки, звужена до верхівки, шестигранна, з 3 ширшими й 3 вужчими гранями; насінини грушоподібні, дещо стиснуті. Цвіте в травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території Карпатського БЗ (масив Кузій). Необхідні спеціальні дослідження поширення й стану популяцій виду. Заборонено надмірне випасання худоби, заліснення територій, розробка кар'єрів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

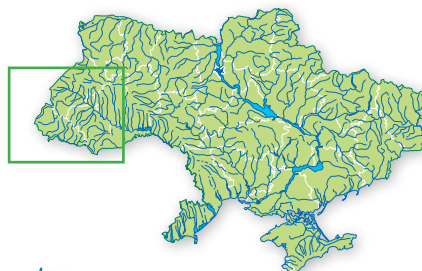
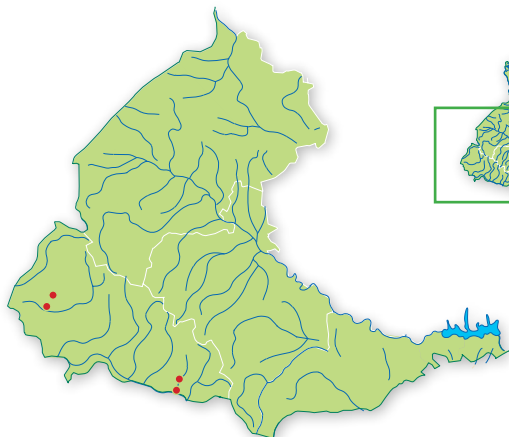
Декоративне, ґрунтоутвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Крічфалуший, Вайнагі, Андрик, Дашко, 1999; ЧКУ, 1996; Dostál, 1989.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак, І.І. Чорней

Фото: Р.Я. Кіш

ПІВНИКИ СИБІРСЬКІ

Iris sibirica L.

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євросибірський вид, поширений від Франції до Сх. Сибіру та Монголії, з окремими ексклавами на Кавказі та в Малій Азії. В Україні — на Закарпатті, в Прикарпатті, Розточчі, Поліссі, на зх. Подільської височини, рідше в Правобережному та Лівобережному Лісостепу, зрідка — в пн. частині степової зони (Дніпропетровська обл.) та в Криму (Долгоруківська яйла). Адм. регіони: Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Просторове розміщення популяцій лінійне або локальне. Спектри онтогенетичних станів правосторонні з переважанням куртин генеративних рослин. Кожна така куртина складається з 50–300 пагонів, 10% з яких квітконосні. Середня щільність популяцій — 1–20 куртин на 10 м².

Причини зміни чисельності

Осушувальна гідромеліорація, інтенсивне випасання та викошування луків, збирання квітів на букети.

Умови місцезростання

Перезволожені ґрунти, у мезотрофних умовах. Заплавні луки, по берегах річок та по окраїнах боліт в угрупованнях союзу *Molinion*, високотравні луки союзу *Filipendulion* кл. *Molinio-Arrhenatheretea*, а

також у складі гігрофільних чагарникових угруповань кл. *Alnetea glutinosae*. Гігрозомефіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна рослина, 40–100 см заввишки, з коротким кореневищем, утворює дернини. Стебло округле, прямостояче, при основі покрите залишками листків, у верхній частині слабо розгалужене. Листки вузьколінійні, мечоподібні, 2–6 мм завширшки, 50–60 см завдовжки, завжди вищі від квітконосного стебла. Квітки синьо-фіолетові, зрідка білі, запашні, сидять, виростають в пазухах зверху коричневих півхвастих приквітників. Зовнішні долі оцвітини обернено-яйцеподібні, блакитні, з коричневим або фіолетовим жилкуванням,

внутрішні долі оцвітини прямостоячі, еліптичні, яйцеподібні, темні. Плід — довгаста тригранна коробочка. Цвіте в травні–липні, плодоносить в липні–серпні. Розмножується насінням та вегетативно (розростанням куртин).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно організувати нові заказники для охорони популяцій виду. Охороняють в Карпатському БЗ, в Канівському, Дніпровсько-Орільському та Поліському ПЗ, в Шацькому та «Деснянсько-Старогутському» НПП, в ряді заказників на Поліссі та в Лісостепу. Заборонено несанкціоноване збирання рослин та порушення умов місцезростання, надмірний випас, меліорація лук.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

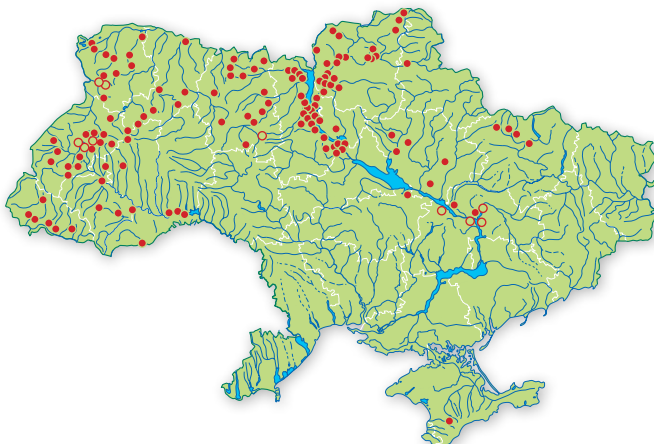
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Голубев, 1991; Мельник, 1991

Автори: В.І. Мельник, О.Р. Баранський, В.І. Гончаренко, О.Т. Кузарін, Д.С. Подорожний
Фото: В.П. Гелюта, В.В. Савчук (вставка)

СИТНИК БУЛЬБИСТИЙ

Juncus bulbosus L. (*J. supinus* Moench,
J. uliginosus Roth)

Родина Ситникові — Juncaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Центральноевропейський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна Європа та Середземномор'я, трапляється також в Пн.-Зх. та Сх. Африці. Як заносний вид — на Азорських о-вах, Нью-Фаундленді, в Новій Зеландії. В Україні — на Правобережному Поліссі, в Закарпатті, поодинокі — в інших регіонах Правобережжя. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Зк, Хм.

Чисельність та структура популяцій

Вид у популяціях має високу щільність, але локалітети нечисленні. Найбільшими є популяції в Поліському ПЗ — у системі заростаючих меліоративних каналів.

Причини зміни чисельності

Осушення боліт, зменшення зволоження невеликих водойм, їх пересихання, збільшення евтрофізації водойм та боліт.

Умови місцезростання

На мілководдях та по берегах водойм зі слабкою течією, переважно мезотрофних та олігомезотрофних, в канавах, на зволжених піщаних ділянках, мулистоторфових

відкладах з послабленою ценотичною конкуренцією. Екотопи характеризуються кислотою реакцією та відсутністю карбонатів. Не витримує коливань рівня води та промерзання водойм. Зменшення зволоження та посилення антропогенного евтрофування водойм призводить до зниження життєвості популяцій. Угрупування відносяться до кл. *Isoëto-Nanojuncetea*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з тонким стеблом, 2–15 см заввишки, прямостоячим або лежачим, з бульбоподібним потовщенням біля основи, у вузлах вкорінюється. Листки вузьколінійні, ниткоподібні. Стеблові листки (1–2) коротші за суцвіття.

Суцвіття мало розгалужене. Листки оцвітини рівні, зелені або червонуваті, по краях плівчасті. Коробочка видовжено-овальна, з коротким носиком. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідний контроль за станом популяцій. Охороняють в Поліському, Рівненському та Черемському ПЗ, НПП «Прип'ять-Стохід». Заборонено порушення умов місцезростання, випасання, проведення меліоративних робіт.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

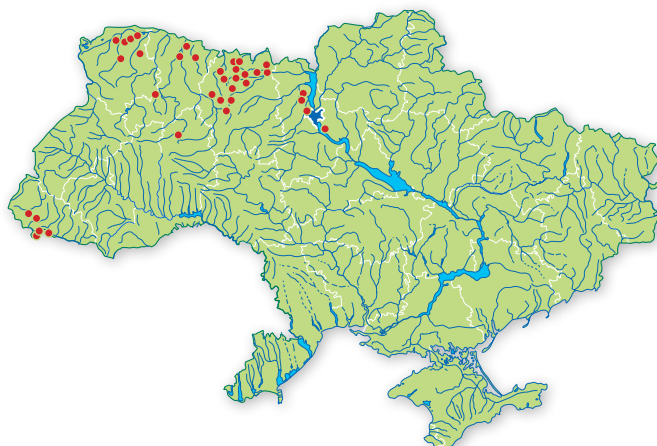
Декоративне, берегозахисне.

Основні джерела інформації

Андриєнко, 1983; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Макрофіти — индикаторы изменений природной среды, 1993; Орлов, 2005; Фіторізноманиття Українського Полісся та його охорона, 2006.

Автор: Т.Л. Андрієнко

Фото: О.О. Орлов, О. Жигаленко (вставка)

СИТНИК КУЛЯСТОПЛОДИЙ

Juncus sphaerocarpus Nees

Родина Ситникові — Juncaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середземноморсько-ірано-туранський вид з іррадіаціями в пд. частину степової зони Євразії. В Україні — у пониззі Дніпра: степові поди в Бузько-Дніпровській (в окол. м. Херсона, с. Копані Білозерського р-ну та с. Іванівна Бериславського р-ну Херсонської обл.) та Дніпровсько-Молочанській (БЗ «Асканія-Нова») степових районах. Існують також вказівки для Криму та пд. сх. України, однак гербарних зразків звідти немає. Адм. регіон: Хс.

Чисельність та структура популяцій
Корелює зі ступенем обводненості подів, тому чисельність значно коливається протягом року. Трапляється по берегах водойм. При затопленні з'являється по сирих місцях.

Причини зміни чисельності
Розорювання водного басейну подів, забруднення хімічними речовинами.

Умови місцезростання
Днища степових подів. Ґрунти — глейосолоді. Рослина приурочена до «подових ефемеретумів» лучно-болотних та болотних пуль-

суючих угруповань класу *Isoeto-Nanjuncetea*, характеризується різним ступенем зволоження протягом вегетаційного сезону. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Терофіт. Однорічна трав'яна рослина 8–25 см заввишки з галузистою при основі системою пагонів. Стебла щетиноподібні світло-зелені борозенчасті. Листки плоскі, лінійні, коротші за стебло, до 0,7 мм завширшки, з шилоподібною верхівкою. Нижні листки з широкими гострими піхвами. Верхні — поступово звужені в пластинку, без вушок. Суцвіття — багаточленний монохазій, з тонкими гілочками, що несуть поодинокі більш менш розставлені квітки. Приквітки біло-плівчасті,

яйцеподібні, загострені, у 2,5–3 рази коротші від оцвітини. Листочки оцвітини лінійно-ланцетні, гострі, плівчасті, з зеленою жилкою, трохи довші за коробочку. Коробочка опукло-тригранна, куляста, спочатку зелена, стигла, бліда, світло-жовта, або жовто-бура, коротша від оцвітини.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у БЗ «Асканія-Нова». Необхідний моніторинг стану популяцій, організація оптимального природокористування у подах та прилеглих ландшафтах. Заборонено знищення (освоєння) подів, зміна їх гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Протиерозійне.

Основні джерела інформації

Кузьмичов, 1992; Пачоський, 1917; Флора Европейской части СССР, 1976; Флора УРСР, 1950.

Автори: І.І. Мойсієнко, В.В. Шаповал
Фото: О.С. Мандзюк

СИТНИК ТУПОПЕЛЮСТКОВИЙ

Juncus subnodulosus Schrank (*J. obtusatus* Kit. ex Schult., *J. obtusiflorus* Ehrh. ex Hoffm.)

Родина Ситникові — Juncaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Європейський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд. Скандинавського п-ва, Зх., Середня, Центральна та Пд. Європа (до пн. Туреччини). В Україні на сьогодні відомо лише два достовірних локалітети у верхів'ях р. Зх. Буг (між с. Колтів та Верхобуж Золочівського р-ну Львівської обл. та р. Золочівки (окол. с. Зарваниця того ж р-ну) в межах Вороняків. Раніше наводився для Розточчя (с. Немирів, с. Шкло, с. Вільшаниця Яворівського р-ну Львівської обл.), Опілля (с. Залісся, Золочівського р-ну Львівської обл.) та Закарпаття (Берегівський р-н, Дийда), звідки ймовірно зник. Адм. регіони: Лв, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Локальні ценопопуляції, в яких переважають генеративні особини, що утворюють клони. Найчисельніша популяція виду зосереджена в долині р. Золочівки.

Причини зміни чисельності
Надмірне осушення екотопів, що призводить до послаблення життєздатності особин виду та їх випадіння із травостою.

Умови місцезростання
Домінує та зрідка трапляється у зарегульованих меліоративних каналах, на болотистих луках та евтрофних трав'яно-мохових болотах з торфово-болотними ґрунтами,

збагаченими карбонатами. Формує угруповання асоціації *Juncetum subnodulosi* союзу *Caltion* кл. *Molinio-Arrhenatheretea*, що займають незначні площі. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна нещільнодернинна рослина, 40–100 см заввишки. Кореневище товсте 10–20 см завдовжки. Репродуктивний пагін з 1–2 нижніми лускоподібними, 1–3 середніми та 1–2 приквітковими листками. Середні та верхові листки циліндричні з губчастими перегородками. Суцвіття зонтикоподібно-волосисте, з численними розчепіреними гілочками першого та другого порядку галуження і дрібними головками квітів. Головки 5–10-квіткові.

Листочки оцвітини шкірясті, широкопелюстчасті, з країв солом'яно-жовті, по центру зеленкуваті, з пурпурними верхівками. Коробочка світло-коричнева, блискуча, тригранно-яйцеподібна, загострена, з коротким носиком. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та поділом кореневища.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у «Верхобузькому» ландшафтному заказнику. Необхідно провести інвентаризацію місцезростань виду. Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду та проводити контроль за станом популяцій. Заборонено проведення меліоративних робіт, що змінюють гідрологічні умови.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Кормове, ґрунтоутвірне, ценозоформує.

Основні джерела інформації
Кузярін, 2001; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: О.Т. Кузярін, М.М. Федорончук
Фото: О.Т. Кузярін

ЕРИТРОНІЙ СОБАЧИЙ ЗУБ

Erythronium dens-canis L. (*E. dens-canis* L. subsp. *albiflorum* Kricsf., *E. maculatum* DC.)

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Середземноморсько-середньоевропейський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична та Середня Європа, Середземномор'я. В Україні — Карпати та Передкарпаття. Відокремлені локалітети існують у Пн. Поділлі та Центральному Поліссі. Адм. регіони: Жт, Льв, Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

У Карпатах та Прикарпатті зустрічається окремими групами невисокої щільності, зрідка — щільними заростями. У Центральному Поліссі — щільність незначна. Чисельність популяцій зменшується, в окремих локалітетах вид зник.

Причини зміни чисельності

Інтенсивне ведення лісового господарства (рубки), зривання на букети, викопування цибулин, зміна гідрологічного режиму.

Умови зростання.

У Карпатах у передгірних дубово-грабових і гірських букових, буково-грабових, буково-дубових лісах, чагарниках. Переважно на висоті 200–1200 м н.р.м., окремі локалітети зафіксовані у субальпійському поясі. У Центральному Поліссі зростає у дубових, дубово-грабових, зрідка у сосново-дубових добре зволжених лісах. Займає ектонні угруповання на межі класів *Quercetea robori-petraeae* та союзу *Alno-Ulmion* (кл. *Querceto-Fagetea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна рослина, ефемероїд. Цибулина яйцеподібно-циліндрична з 2–3 сидячими виводковими цибулинками, що своїм виглядом нагадують собачі зуби. Стебло пряме, 10–20 см заввишки, вгорі з однією, зрідка з двома пониклими квітками; в нижній половині — з двома майже супротивними листками. Листки яйцеподібно-ланцетні або довгасто-ланцетні, сизо-зелені, пурпурово-крапчасті, при основі звужені в черешок. Листочки оцвітини ланцетні або лінійно-ланцетні, до 30 мм завдовжки, 8–10 мм завширшки, рожеві або фіолетові, зрідка майже білі, при основі з білими або рудими плямками. Цвіте у березні–квітні, плодоносить у кінці травня. Розмножується насінням та вегетативно (дочірніми цибулинками).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Карпатському БЗ, заказнику «Довгий брід» (Житомирська обл.). Слід відновити заказник біля с. Чемеринці (Перемишлянський р-н, Львівська обл.), контролювати стан популяцій. Заборонено викопування, збирання, продаж рослин, проведення суцільних рубок лісу, порушення гідрологічних умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Національному ботсаду ім. М.М. Гришка НАН України, ботсаду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Т. Шевченка, ботсаду Ужгородського національного університету.

Господарське та комерційне значення

Цінний декоративний вид.

Основні джерела інформації

Вайнагій, 1964; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Комендар, 1974; Комендар, Грицак, Неймет, Стойко, 1976; Комендар, Неймет, 1980; Комендар, Скунець, Гнатюк, 1985; Котов, 1962; Орлов, 2002, 2005; Орлов, Сіренко, 2004; Охрана важнейших ботанических объектов..., 1979; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996; Чопик, 1978.

Автори: О.О.Орлов, О.О.Кагало, В.І.Сабадаш

Фото: М.М. Перегрим

РЯБЧИК ШАХОВИЙ

Frittilaria meleagris L.

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Палеарктичний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вид зростає в Атлантичній, Середній (від Скандинавії до Франції) і Сх. Європі, Середземномор'ї, на Алтаї. В Україні — Закарпаття, Передкарпаття, Буковина, Зх. Лісостеп, зрідка — Правобережний Лісостеп, Центральне Полісся. Адм. регіони: Жт, Кв, Ль, Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Зростає окремими куртинами, невеликими за площею та малочисельними. Популяції у віддалених важкодоступних місцях відзначаються високою щільністю і повночленними віковими спектрами, в окол. населених пунктів (наприклад, м. Чернівці) втрачені.

Причини зміни чисельності

Осушувальна меліорація, надмірне випасання, зривання рослин, переважно для продажу, викопування рослин.

Умови місцезростання

Вид заплавних екотопів із багатими вологими ґрунтами. В Карпатах відомий із заплав Тиси, долин р. Сірет, р. Прут та ін., де зростає у заплавних дубових, вільхових, ясеневільхових, ясеневих лісів (союз *Alnion incanae*) та в заболочених луках на їх місці. В Правобережному Лісостепу зростає в заплаві р. Рось із виходами гранітів на луках, оточених чорновільшнями.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–40 см заввишки із кулястою цибулиною. Стебло пряме, на верхівці дугоподібно загнуте. Сіро-зелені листки чергові, широколінійні, жолобчасті. Стебло несе 2–3 дзвоникоподібні пови-

слі квітки, пурпурні, із шахматним малюнком (зрідка жовті). Плід куляста коробочка. Цвіте в квітні–травні. Плодоносить у червні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в НПП «Синевир» і пам'ятці природи загальнодержавного значення «Білка» (Чернівецька обл.). Необхідно збільшити кількість природно-заповідних територій для охорони виду. Заборонено збирання рослин, проведення осушувальної меліорації, надмірний випас.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

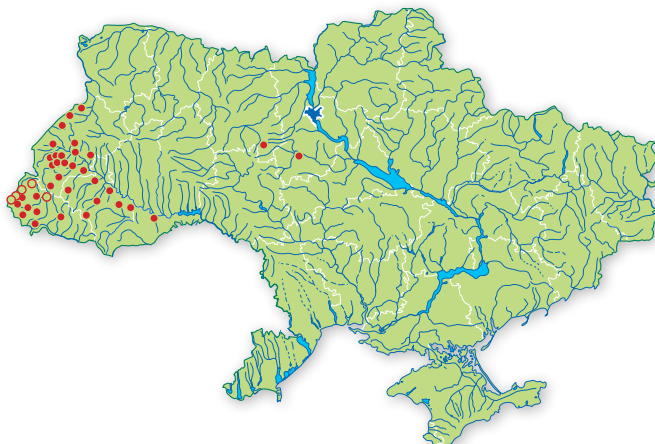
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Токарюк, 2000.

Автори: Т.Л. Андрієнко, І.І. Чорней
Фото: О.О. Сенчило

РЯБЧИК МАЛИЙ

Fritillaria meleagroides Patrin ex Schult. et Schult.f. (*F. longifolia* Steven ex Ledeb., nom. illeg.)

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-західно-сибірський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

У середній та пд. смузі Сх. Європи, на пд. Зх. Сибіру, Алтаї, у Середній Азії. В Україні — Лівобережний Лісостеп та Степ (спорадично), Правобережний Лісостеп та Степ (поодинокі). Адм. регіони: Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

На Лівобережжі популяції досить чисельні, але поступово зменшуються; в інших районах України вид майже зник. У Станично-Луганському відділенні Луганського ПЗ і НПП «Святі Гори» популяції численні, повноцвітні, структура інших популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Порушення умов зростання: розорювання заплав, докорінне та поверхневе поліпшення лук, випасання худоби; зривання на букети, викопування цибулин.

Умови місцезростання

Зростає на вологих луках у заплавах річок, зрідка у степових подах. Найкраще почуває себе в лучних угрупованнях кл. *Molinio-Arrhenatheretae*, зрідка поодинокі екземпляри трапляються в лучно-степових угрупованнях союзу *Fragario viridis-Trifolion montani*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 20–70 см заввишки. Цибулина яйцеподібно-куляста, з бурою оболонкою. Стебло з 5–8 вузьколінійними, жолобчастими, загостреними, спіральнорозташованими листками. Квітки 25–35 мм завдовжки, зазвичай поодинокі, повислі, брудно-пурпурові, всередині жовтуваті з темними плямами, які утворюють невизначений шаховий малюнок, зовнішні листочки оцвіттини довгасті або довгасто-еліптичні, внутрішні — довгасто-обернено-яйцеподібні. Плід — довгаста тупотригранна, гострокінчаста коробочка до 2,5 см завдовжки і 1,5 см завширшки. Цвіте у квітні-травні. Плодоносить у червні. Розмножується насінням та цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в БЗ «Асканія-Нова», Луганському ПЗ, НПП «Святі Гори», ряді РЛП, заказників та пам'яток природи загальнодержавного та місцевого значення. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду. Заборонено збирання рослин, розорювання річкових заплав, надмірний випас худоби, викошування лук у першій половині літа.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Донецькому ботанічному саду НАН України, Ботанічному саду ім. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

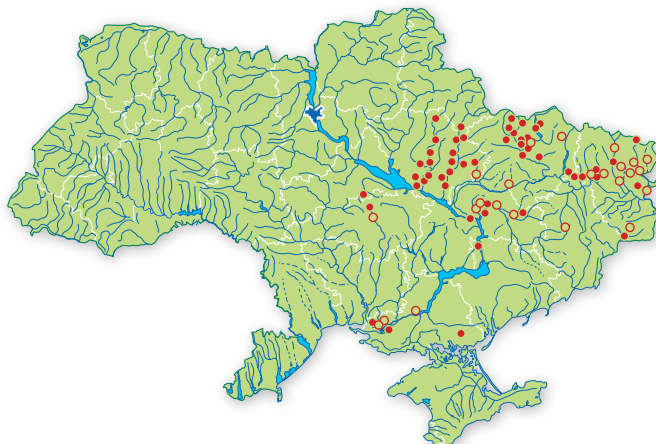
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Кучеревський, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Тарасов, 1983; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Коротченко, О.О. Орлов
Фото: О.О. Кагало, Л.Я. Нагорна (вставка)

РЯБЧИК ГІРСЬКИЙ

Fritillaria montana Hoppe
(*F. orientalis* auct. non Adam)

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Пд.-європейсько-балканський вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. Причорномор'я (Молдова, Румунія), Балканський п-ів. В Україні відомий з ізольованих оселищ у Середньому та Пд. Придністров'ї. Адм. регіони: Чц, Хм, Од.

Чисельність та структура популяцій

Популяції між с. Устя і Велика Слобідка (Хмельницька обл.) і в ур. Шебутинський Яр (с. Шебутинці) налічують по 1 тис. особин кожна, а з окол. с. Михайлівка та м. Сокиряни (Чернівецька обл.) — по декілька тисяч особин. В усіх популяціях переважають догенеративні групи. Стан популяції поблизу смт. Біляївка Одеської обл. невідомий.

Причини зміни чисельності

Найбільше потерпає від збирання рослин на букети, викопування цибулин, рекреаційного впливу. Особливо загрозливим є стан популяцій у Хмельницькій обл.

Умови місцезростання

На схилах різного ступеня крутизни, пд., зх. та сх. експозицій з сухими або помірно зволоженими дерново-карбонатними або вилуженими чорноземами, іноді — рендзинами, на вапняках, мергелях, гіпсах. Росте в лісах, на лісових галявинах, узліссях, серед чагарникових заростей та у складі лісокультур

листяних порід. Компонент травостою (іноді співдомінант весняної синузії) угруповань кл. *Querc-Fagetea*, *Robinietea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина, 20–55 см заввишки. Бульбоцибулина куляста, до 2 см завширшки. Стебло прямостояче, з лінійно-ланцетними або ланцетними листками. Верхні три листки зближені під квіткою, решта чергові або зближені по два, закручені. Квітки поодинокі (зрідка по 2), поникаючі. Оцвітина широка, дзвоникоподібна, коричнево-пурпурова, усередині жовтувата з шаховим малюнком. Плід обернено-йцеподібна коробочка, біля основи звужена в коротку ніжку. Цвіте у квітні–травні,

плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Включена до Додатку I Бернської конвенції. Охороняють в НПП «Подільські Товтри», ландшафтному заказнику «Шебутинський Яр» (Чернівецька обл.). Необхідно взяти під охорону всі оселища виду, контролювати стан популяцій, культивувати в ботанічних садах. Заборонено збирання, викопування рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у ботанічному саду Чернівецького університету ім. Ю. Федьковича.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Любінська, 2000; Определитель высших растений Молдавской ССР, 1975; Собко, 1992; Судинні рослини флори Чернівецької області, 1999; ЧКУ, 1996; Тора, 1936.

Автори: Чорней І.І., Кагало О.О., Любінська Л.Г.
Фото: В.В. Буджак

РЯБЧИК РУСЬКИЙ

Fritillaria ruthenica Wikstr.

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Диз'юнктивноареальний вид на зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Європа, Кавказ, Зх. Сибір, Алтай, Середня Азія, Джунгарія. В Україні — лісостепова та степова зони. Адм. регіони: Кв, Чн, См, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисельні — від 1 до 10 особин на 1 м² при середній площі від 0,01 до 0,02 га, до 10 до 20 особин на 1 м² (0,01 до 0,05 га). За типом просторової структури — ізольовані локальні, рідше лінійні; за типом вікової структури — повночленні, стійкі, гомеостатичні.

Причини зміни чисельності

Осушування, розорювання, випалювання, зривання на букети, викопування.

Умови місцезростання

Узлісся, чагарники, луки, кам'яністі схили на лужних та кислих ґрунтах. В екотонах між ліською та лучно-степовою рослинністю та у лучно-степових угрупованнях. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–60 см заввишки, з бульбоцибулиною, яка у генеративних особин з 2–3 м'ясистих лусок, поміж якими є кілька бруньок поновлення (діток). Стебло пряме, від середини до верхівки улишене. Листки лінійні, нижні і верхні супротивні

або кільчасті, середні чергові; верхні майже ниткоподібні з дуже тонкими, спірально-закрученими і чіпкими верхівками. Квітки (1–4) пониклі, листочки оцвітини овальні або еліптичні, тупі, 2–3 см завдовжки, зовні темнопурпурові, зсередини жовтуваті, з нечітким шахово-сітчастим малюнком. Цвіте у квітні-травні, плодоносить у травні-липні. Плід крилата шестигранна коробочка. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

При відсутності антропогенного тиску розширює межі зростання. Необхідні інвентаризація місцезростань, контроль стану популяцій. Охороняють в Канівському, Українському

степовому (відділення «Михайлівська цілина» та «Крейдова флора»), Луганському (відділення «Станично-Луганське», «Стрільцівський степ») ПЗ, у НПП «Святі гори», на території ряду пам'яток природи. Заборонено зривання, викопування рослин, порушення умов місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в ботанічних садах: Національному ім. М.М. Гришка, Донецькому, Криворізькому НАН України та університетських: м. Києва, Харкова та ін., Національному дендропарку «Софіївка» НАН України.

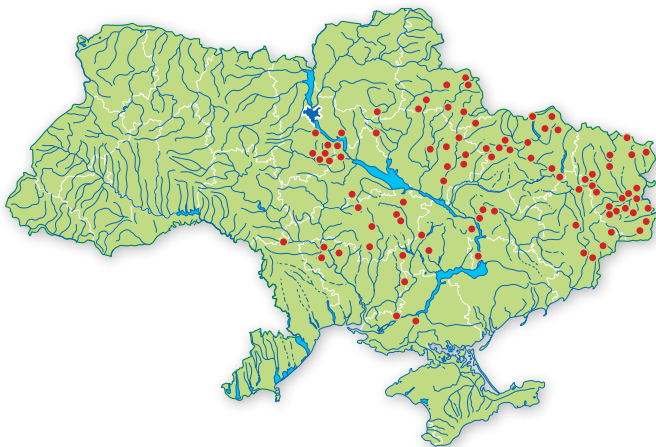
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Гриценко, 2005; Собко, 2005; Остапко, 2001; Перегрим, Накоп'юк, 2005; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, М.М. Перегрим, В.С.Ткаченко
Фото: Н.О. Гавриленко, Г.В. Бойко (вставка)

ЛІЛІЯ ЛІСОВА

Lilium martagon L.

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Вид з диз'юнктивним ареалом, єдиний дикорослий вид роду *Lilium* L. в Україні, який скорочує своє поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський вид: від Середньої, Пд. та Сх. Європи до Зх. і Сх. Сибіру (включаючи пн. частину Монголії). В Україні — в Карпатах, Закарпатті, Передкарпатті, Розточчі, Опіллі, на Поліссі, в Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чн, Хм, Вн, Чк, Пл, Хр, Од.

Чисельність та структура популяцій

Популяції містять від декількох одиниць до декількох десятків особин різного віку, які зростають групами. Інколи трапляються популяції з декількох сотень особин, зазвичай на освітлених місцях у рівнинних лісах. Місцезнаходження біля населених пунктів відчують значний антропогенний прес, багато з них поступово зникають.

Причини зміни чисельності

Рекреаційне навантаження, збирання на букети, викопування цибулин для пересаджування та як лікарської сировини. Рослина зникає внаслідок вирубування лісів, оскільки потребує часткового затінення.

Умови місцезростання

Листяні та мішані ліси в мезотрофних умовах, насамперед, в їх освітлених місцях — на галявинах, узліссях. В Карпатах — у розріджених лісах, серед лісових та субальпійських

луку — на добре зволжених місцях. Всюди трапляється спорадично. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–150 см заввишки. Цибулина яйцеподібної форми, черепитчаста, жовта. Стебло зелене, під суцвіттям безлисте, середні листки по 5–6 в кільцях. Суцвіття китицеподібне, квітки повислі, на довгих квітконіжках, ясно-пурпурові з темно-фіолетовими плямочками, ароматні, зібрані у негусту китицю. Трапляються рослини із іншим забарвленням квітів — жовто-оранжевим, червоним та ін. При розквітанні листочки-оцвітини закручуються угору, між ними звисають довгий зігнутий стовпчик та шість довгих тичинок.

Плід шестигранна коробочка, яка при дозріванні розтріскується на три частини. Цвіте в червні-липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням та вегетативно, утворюючи дочірні цибулини.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Потребує уваги охорона виду на Лівобережній Україні. Охороняють в багатьох природно-заповідних територіях лісової та лісостепової зони — Карпатському БЗ, ПЗ «Розточчя», «Медобори», Рівненському, ННП Шацькому, «Подільські Товтри», в багатьох заказниках. Заборонено зривання та викопування рослин, рубку лісу.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у багатьох ботанічних садах.

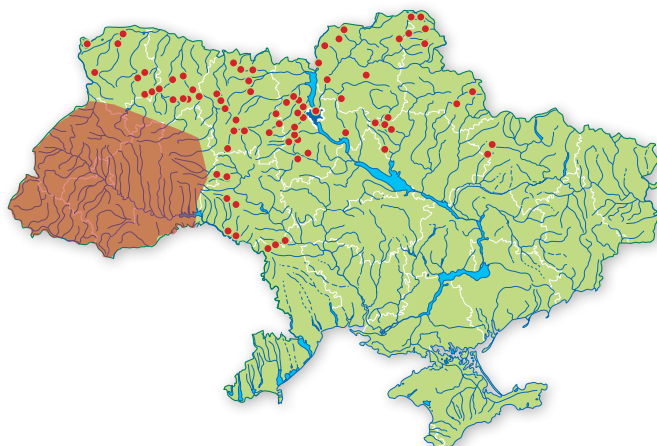
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікувальне, медоносне.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андрієнко, Протопопова, 1983; Нестерук, 2000; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Фото: П. Косінський

ЛІЛІЙКА ПІЗНЯ (ЛЛОЙДІЯ ПІЗНЯ)

Lloydia serotina (L.) Rchb.

(*Bulbocodium serotinum* L.)

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Аркто-альпійський вид: арктична зона та високогір'я гірських систем Євразії, пн.-зх. та зх. райони Пн. Америки. В Україні — високогір'я Карпат: на хребтах Чорногора (г. Говерла, Великі Козли, Петрос, Смотрич, Шпичі), Свидовець (г. Близниця) та Мармароські гори (г. Гропа). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Кілька ізольованих невеликої площі популяцій, що нараховують від кількох десятків до кількох сотень особин. Популяції з мікролокусів, що займають від кількох см² до кількох м², іноді лінійні (в тріщинах) — до 50 см завдовжки. Часто формуються клони.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, заростання оселищ гірською сосною, відсутність екоотопів відповідного типу.

Умови місцезростання

Субальпійський пояс на висотах 1700–1850 м н.р.м. Вузькі щілини, кам'яні ніші та мікротераси, невеликі карнизи крутих, прямовисних скель, кам'яністі урвища, часто на майже оголеному або вкритому відмерлими залишками рослин субстраті. Ґрунт пухкий, багатий на гумус, добре аерований, зі значною домішкою

продуктів вивітрювання та рухляку, помірно зволожений. Трапляється у маловидових угрупованнях союзу *Festucion versicoloris*, діагностичний вид союзу *Oxietropido-Elynon*. Мезогігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5–20 (25) см заввишки. Цибулина підземна, вузька, видовжена, обгорнута разом з нижньою частиною стебла темно-бурими волокнистими рештками минулорічних листків. Стебло пряме, 5–15 см заввишки, з 3–5 стебловими листками та однією, рідше, двома квітками. Прикореневих листків два, ниткоподібних, 15–35 см завдовжки, довших за стебло, інколи майже в два рази (var. *carpatica* Zapal.). Стеблові листки коротколанцетні, розширені до основи, 1–2,5 см зав-

довжки, верхні менші від нижніх. Квітки дзвоникоподібні, прямостоячі, листочки оцвітини ланцетні, обернено-яйцеподібні, тупі 10–15 мм завдовжки, білі, в основі з жовтою плямою та з трьома червонувато-фіолетовими жилками. Тичинки та стовпчик коротші за оцвітину. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесено до «Переліку видів судинних рослин, що підлягають особливій охороні на території Закарпатської області». Охороняють в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідний моніторинг сучасного стану популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

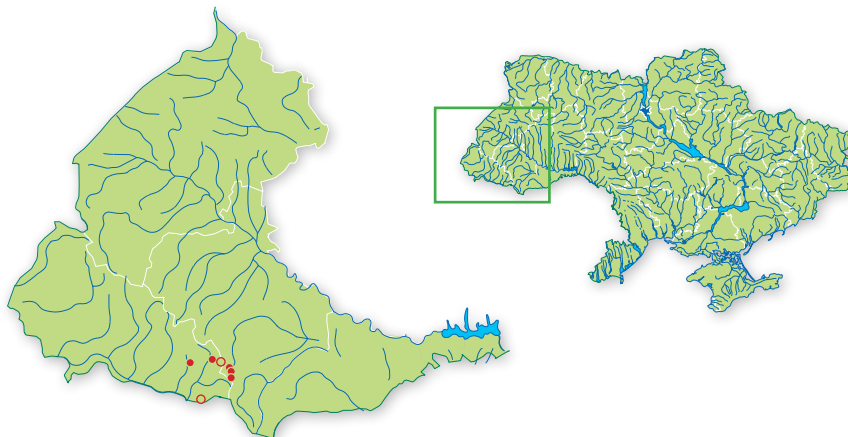
Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Бесеганич, Кіш, Данилик, 2001; Флора УРСР, 1950; Чопик, 1976; Margittai, 1927; Margittai, 1934; Zapalowicz, 1906.

Автори: Р.Я. Кіш, І.М. Данилик
Фото: Р.Я. Кіш

ГАДЮЧА ЦИБУЛЬКА ГРОНОПОДІБНА

Muscari botryoides (L.) Mill. (*Hyacinthus botryoides* L.; incl. *M. carpaticum* Racib., *M. pocuticum* Zapał., *M. transsilvanicum* Schur)

Родина Гіацинтові — Hyacinthaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Ендемічний таксон на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середня та Пд. Європа. В Україні на Закарпатті вихідна раса з $2n=18$ *M. transsilvanicum*. Відомо кілька оселищ на схилах вулканічного горбогір'я та одне в Марамороській котловині. Вказівки про зростання на іншій території України відносяться до здичавілих рослин. Описані *M. pocuticum* Zapał. та *M. carpaticum* Racib. потребують дальших досліджень. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Просторова структура контагіозно-дифузна, щільність популяцій від 20 до 50 особини на м². Площа найбільшого оселища не перевищує 1 га, кілька сотень особин, в інших — нараховують лише по кілька сотень, або навіть десятків особин. У популяціях переважають дорослі особини.

Причини зміни чисельності
Освоєння схилів під сади та виноградники, рекреаційне та пасовищне навантаження, викопування рослин, зривання на букети.

Умови місцезростання
Світлі ксеротермні діброви, узлісся, вторинні лісові ценози на багатих теплих бурих ґрунтах, сформованих на делювії магматичних порід, в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetea*, *Quercetea*

pubescentis, зрідка у вторинному угрупованні з *Robinia pseudoacacia*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 12–30 см заввишки. Цибулина до 15–20 мм в діаметрі. Листків 2–4, прикореневі, до 30 (15–20) см завдовжки та 5–13 мм завширшки, плоскі, на кінцях зрослі в ковпачок. Суцвіття з 20–30 квіток, китицеподібне. Плідні квітки на коротких (3–5 мм) квітконіжках, пониклі, забарвлення — від білувато-блакитного до темно-синього. Неплідні, майже сидячі, дрібніші та світліші. Плід тригнізда коробочка. Насінини округлі, темно-коричневі. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у травні. Розмножуються насінням та вегетативно (дочірніми цибулинами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до «Переліку видів судинних рослин, що підлягають особливій охороні на території Закарпатської області». Охороняють в заказниках «Мочарка» та «Шияня». Необхідним є створення охоронних об'єктів у місцях зростання виду, контроль стану популяцій, культивування у ботанічних садах, репатріація в місця, де вид раніше зустрічався. Заборонено збирання рослин, освоєння територій під сади та виноградники, організацію випасу та місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

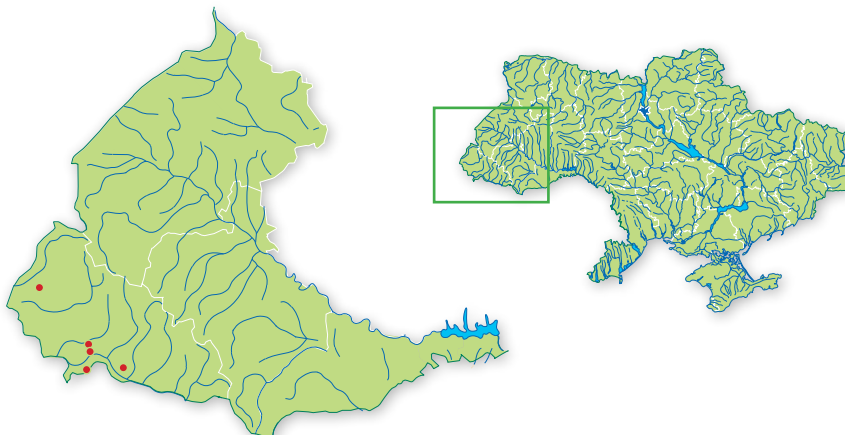
Хоча типовий *M. botryoides* культивують у ботанічних садах, однак карпатська раса в колекціях відсутня.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1950; Дашко-Шпрингвальд Р.Д., 1996; Дашко-Шпрингвальд, 2000; Крічфалушій, Вайнагій, Андрик, Дашко, 1999; Somlyay, 2003; Somlyay, Pintér, Csontos, 2006.

Автори: Р.Я. Кіш, Є.Й. Андрик
Фото: Р.Я. Кіш

ТЮЛЬПАН ДВОКВІТКОВИЙ

Tulipa biflora Pall. (*T. koktebelica* Junge, *T. cal-
lieri* Halácsy et Levier)

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний на зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд.-Сх. Закавказзя, Нижнє Поволжя, Зх. Си-
бір (пд.), зх. Казахстан, Іран. В Україні — До-
нецький кряж та Крим. Адм. регіони: Дц, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька локальних популяцій. Ечкідазька
популяція налічує на 3,5 га майже 2,4 млн. осо-
бин (співвідношення прегенеративних і гене-
ративних особин 7 : 3). Найбільша популяція в
Сх. Європі пн.-зх. від м. Чауда займає 16 км²,
щільність — 10–18 особин на м². На Тархан-
куті, Казантипі, Чокракському масиві зростає
дифузно, локальні популяції малочисельні. До-
нецька популяція (с. Олександрово-Калинове
Костянтинівського р-ну) займає площу 400 м² і
налічує близько 2 тис. особин, щільність 44–103
особини на м², віковий спектр одновершинний,
лівосторонній.

Причини зміни чисельності
Розорювання степу, ерозія схилів, пере-
випас, будівництво, викопування рослин.
Судацьку популяцію знищено в 1976 р. при
забудові.

Умови місцезростання
Рівнинні степи або еродовані гірські гли-
нисті схили (5–150 м н.р.м.). Ґрунти сухі,
чорноземні, досить змиті. Угруповання на-
лежать до порядку *Festucetalia valesiacae* (кл.
Festuco-Brometea), часто порушені, деградо-
вані, з розрідженим трав'яним покривом.
Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Ефемероїд. Багаторічна трав'яна рос-
лина 10–25 см заввишки. Цибулина з темно-
бурими оболонками, рожевошерстистими
зсередини. Листки лінійні, серпоподібно
вигнуті. Квітки поодинокі або по 2–3 на
квітконосі, 3–4 см завдовжки, білі з жовтою
основною та блідо-лілуваті зовні, трохи по-

никлі. Цвіте в березні–квітні, плодоносить у
травні–червні. Плід широкояйцеподібна ко-
робочка до 1 см. Розмножується насінням та
вегетативно (цибулинами).

**Режим збереження популяцій та заходи
з охорони**

В Криму охороняють в Опукському та Ка-
зантипському ПЗ. Донецька популяція зна-
ходиться на території РЛП «Клебан-Бик»,
Чаудинська популяція зберігається завдяки
режиму військового полігону. Заборонено
надмірний випас, терасування та заліснення
територій, збирання та викопування рослин.

**Розмноження та розведення у спеціально
створених умовах**

Вирощують в Нікітському ботанічному саду
ННЦ УААН, Національному ботанічному саду
ім. М.М. Гришка НАН України, Донецькому
ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, цінний селекційний матеріал.

Основні джерела інформації

Ена и др., 1998; Косых, Голубев, 1983; Крюкова,
Лукс, 1978; Рыфф, Крайнюк, 2004; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, В.В. Новосад, А.В. Ена
Фото: В.П. Ісіков

ТЮЛЬПАН ГРАНІТНИЙ

Tulipa graniticola (Klokov et Zoz) Klokov (~ *T. biebersteiniana* Schult.f. s.l.)

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Вузькоендемичний вид, споріднений з *T. biebersteiniana* Schult.f. s. str.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. Приазов'я, Придніпров'я. В Україні — Приазовська височина. Адм. регіон: Дц, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні з дифузним або груповим типом розміщення особин. Щільність популяцій 5–30 особин на 1 м². Вікові спектри лівосторонні, абсолютно переважають особини прегенеративного періоду розвитку. Вегетативне поновлення інтенсивне, насіннєве — задовільне.

Причини зміни чисельності

Вузька ареальність виду, генетична однаковість популяцій. Антропогенний вплив: порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, видобування гранітів, випасання худоби, витоптування у місцях рекреації, збирання на букети.

Умови місцезростання

Гранітні (рідко пісковикові) відслонення, кам'яністі степи. Вугрупованнях петрофітного степу, на щебенястих ґрунтах. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 20–35 см заввишки. Цибулини з темно-бурими оболонками та суцільним кільцем густих щетинок навколо денця. Листки лі-

нійноланцетні, з гострою верхівкою, здебільшого дугоподібно вигнуті вгору або назовні. Квітки поодинокі, рідко по 2–3 (ssp. *bestashica* Klokov et Zoz), жовті, 17–35 мм завдовжки, яскраві, часто зовні з рожево-бузковим віддінком. Зовнішні листочки оцвітини вужчі, ніж внутрішні, часто у 1,5 раза. Листочки оцвітини найширші нижче середини. Коробочка до 20 (25) мм завдовжки. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у червні. Розмножується насінням та вегетативно цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у відділенні «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ, заповіднику «Хортиця», РЛП «Половецький степ», заповідних

урочищах «Василівка», «Гречкино №1», «Гречкино №2», «Ліс на граніті», пам'ятці природи «Чердакли». Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати в ботанічних садах, ввести в культуру, використовувати як вихідний матеріал у селекції декоративних сортів тюльпанів, дотримання умов охорони в заповідних територіях. Заборонено збирання, порушення умов місць зростання (добування гранітів, випасання худоби, інші впливи господарської діяльності).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України та в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, селекційне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Зоз, Клоков, 1935; Каталог растений Донецкого ботанического сада, 1988; Каталог растений Центрального ботанического сада им. Н.Н. Гришко, 1997; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 1997, 2001; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, Л.І. Крицька
Фото: В.П. Гелюта, М.Г. Бойко (вставка)

ТЮЛЬПАН БУЗЬКИЙ

Tulipa hypanica Klokov et Zoz (~ *T. beibersteiniana* Schult.f. s.l.)

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Ендемічний вид, споріднений з *T. beibersteiniana* Schult.f.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн.-зх.-причорноморський вид. В Україні — пд. частина Правобережного Степу між Дністром і Дніпром. Адм. регіони: Кд, Дн, Од, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій

Популяції характеризуються дифузним, компактно-дифузним або груповим розміщенням особин, щільність яких становить 20–100 на 1 м². Часто утворює скупчення площею 0,5–6 м², в яких щільність особин коливається від 2 до 5 на 0,25 м². Абсолютний максимум у вікових спектрах популяцій припадає на особини прегенеративного періоду, що пов'язано з інтенсивним вегетативним розмноженням. В умовах підвищеного антропогенного впливу знижується щільність особин та їх життєздатність.

Причини зміни чисельності

Порушення і трансформація природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій: будівництва, розорювання степових масивів, штучного лісонасадження, випасання худоби, витогування у місцях рекреації, збору рослин на букети, викопування цибулин.

Умови місцезростання

Вапнякові та гранітні відслонення, справжні та кам'янисті степи (кл. *Festuco-Brometea*), на

кам'янисто-щебенистих ґрунтах, степові чагарники (кл. *Rhamno-Prunetea*). Позитивно реагує на розпушеність ґрунтів. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина з підведеним та зігнутим вгорі стеблом 15–35 см заввишки. Цибулина яйцеподібно-куляста з темними, майже чорними, найстарішими, та коричневими, молодшими, покривними лусками (3–5 см завдовжки). Листки 8–22 мм завдовжки, лінійно-ланцетні з гострою верхівкою, здебільшого спрямовані косо вгору, вздовж складені, зверху сізуваті. Квітки поодинокі (рідко по 2), блідожовті, 16–35 мм завдовжки. Зовнішні листочки оцвітини набагато вужчі за внутрішні,

зеленкувато-жовтуваті, з країв з червонуватим відтінком. Коробочка 13–25 мм завдовжки. Цвіте в квітні, плодоносить у травні. Розмножується насінням і цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в НПП «Козацький град», ПЗ «Єланецький степ», ряді заповідних територій місцевого значення. Необхідно включити до природно-заповідного фонду нові місцезнаходження виду, запровадити моніторинг природних популяцій виду та контроль за зміною їх показників, ввести в культуру. Заборонено збирання, порушення умов місць зростання, заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, селекційне.

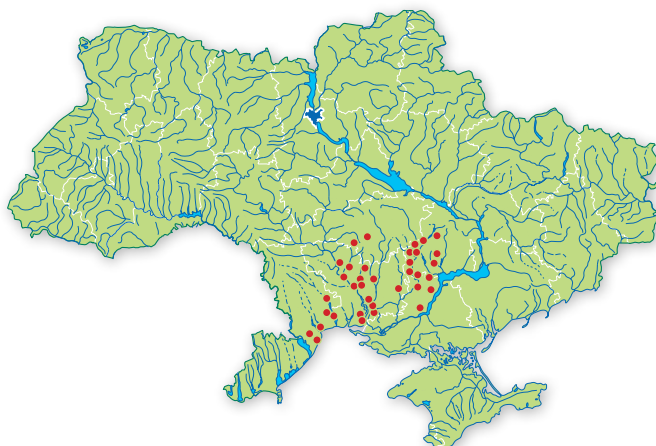
Основні джерела інформації

Бойко, 1988; Воронова, 2005; Зоз, Клоков, 1935; Крицкая, Новосад, 2001; Кучеревський, 2001; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: Л.І. Крицкая, В.М. Остапко,

О.Ф. Щербаківа, В.В. Новосад

Фото: І.І. Мойсієнко, М.М. Перегрим (вставка)

ТЮЛЬПАН ЗМІЄЛИСТИЙ

Tulipa ophiophylla Klokov et Zoz (~ *T. biebersteiniana* Schult.f. s.l.)

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Ендемічний вид, споріднений з *T. biebersteiniana* Schult.f.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх., Пн. Причорномор'я. В Україні — Донецький кряж і прилеглі частини Лівобережного Степу. Адм. регіони: Дц, Лг, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Популяції численні, локальні, із незначною чисельністю особин, які розміщені дифузно або невеликими скупченнями. Щільність популяцій 2–30 особин на 1 м². Вегетативне та насіннєве поновлення задовільне.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив: порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, випасання худоби, витоптування, збирання на букети.

Умови місцезростання

Кам'яністі степи і відслонення пісковиків, сланців, крейди, мергелю, вапняку (кл. *Sedo-Scleranthetea*). В угрупованнях справжнього та петрофітного степу (кл. *Festuco-Brometea*), на солонцях, щебенястих та глинистих ґрунтах піщаноракушняковому субстраті (Білосарайська коса). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 12–35 см заввишки зі стеблами часто

вигнутими вгору. Цибулини з темно-бурими оболонками, з кільцем густих щетинок навколо денця. Листки вузьколінійноланцетні, спрямовані вигнуто вгору, часто дугасто зігнуті назовні, сріблясто-зелені. Квітки поодинокі, жовті, 17–35 мм завдовжки. Зовнішні листочки оцвітини найширші в середині, за шириною майже такі ж, як і внутрішні. Коробочка до 20 мм завдовжки. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у червні. Розмножується насінням та цибулинами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Українському степовому, Луганському ПЗ, кількох РЛП та в багатьох інших територіях природно-заповідного фонду. Ре-

комендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій, вирощувати в ботанічних садах, проводити селекцію як декоративної рослини, дотримання режиму охорони в заповідних територіях. Заборонено збирання рослин, порушення умов місць зростання — випасання худоби, заліснення степових ділянок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України та Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, селекційне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Горелова, Альохін, 1999; Зоз, Клоков, 1935; Каталог растений Донецкого ботанического сада, 1988; Каталог растений Центрального ботанического сада им. Н.Н. Гришко, 1997; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 1997, 2001; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, Л.І. Крицька,
В.П. Коломійчук
Фото: М.М. Перегрим

ТЮЛЬПАН ДІБРОВНИЙ

Tulipa quercetorum Klokov et Zoz (*T. biebersteiniana* Schult.f. s.l.)

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий

Наукове значення

Ендемічний вид, представник складного видового комплексу *T. biebersteiniana* s.l.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у лісостеповій і степовій зонах від басейну Пд. Бугу до пониззя Дону та у Передкавказзі. В Україні — Правобережний та Лівобережний Лісостеп і Степ (крім пд. регіонів). Адм. регіони: Кв, См, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні з дифузною або груповою просторовою структурою, чисельні, або представлені невеликими групами особин. Віковий спектр лівосторонній, повночленний, популяції інвазійні.

Причини зміни чисельності

Порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, зведення лісів, випасання худоби, витоупування у місцях рекреації, збирання на букети.

Умови місцезростання

Заплавні діброви, байрачні ліси, чагарники. Типовий вид угруповань класу *Quercus-Fagetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 25–40 см заввишки. Цибулини з

світло-бурими зовнішніми оболонками, з пучками щетинок навколо денця. Листки лінійні, з тупуватою верхівкою, направлені косо вгору, 8–23 см завдовжки, 0,3–2,2 см завширшки. Квітки поодинокі, 25–35 мм завдовжки, яскраво-жовті, рідко рожевуваті або білі. Зовнішні листочки оцвітини за шириною у 1,5–2 рази вужчі за широкояйцеподібні внутрішні. Плід видовжена коробочка до 25 мм завдовжки. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у червні. Розмножується насінням та вегетативно (цибулинами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Українському степовому, Лу-

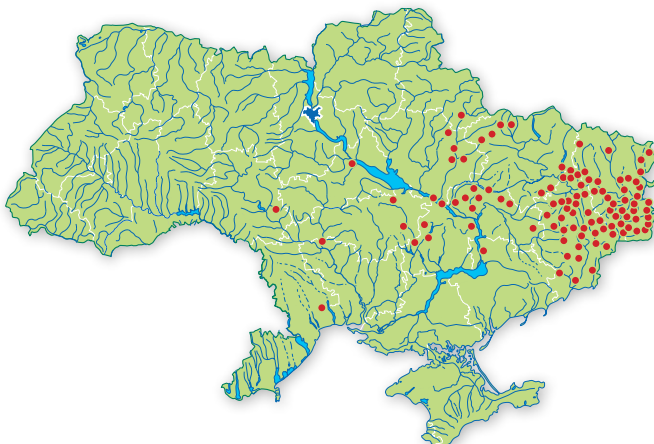
ганському ПЗ, НПП «Святі Гори» та у багатьох інших територіях природно-заповідного фонду. Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання виду, суцільні рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України та в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Горелова, Альохін, 1999; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кучеревський, 2001; Определитель высших растений Украины, 1987; Остапко, 1997, 2001; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, Л.І. Крицька
Фото: В.П. Гелюта,

ТЮЛЬПАН ШРЕНКА

Tulipa schrenkii Regel (~ *T. gesneriana* L. s.l.)

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Вид на пн.-зх. межі ареалу. На думку Є.В. Мордак (1990), *T. schrenkii* є синонімом *T. gesneriana* L. і важливим родоначальником культивованих тюльпанів.

Ареал виду та його поширення в Україні

Північне Причорномор'я, пониззя Дону, Кавказ, сх. частина Малої Азії, Зх. Сибір. В Україні пд. та сх. частини степової зони, Крим. Адм. регіони: Дн, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції налічують десятки, зрідка сотні особин.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, степових схилів та балок, надмірні пасовищні навантаження, масове зривання на букети, викопування цибулин.

Умови місцезростання

Степи, на звичайних, південних чорноземах та каштанових ґрунтах. Степові солонці, вапнякові та крейдові відслонення. Угруповання класу *Festuco-Brometea*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 10–40 см заввишки. Цибулина яйцеподібна з бурими тонкошкірними, з внутрішнього боку притиснутоволосистими оболонками. Стебло голе або у верхній частині опушене. Листки (2–3) широко-ланцетні, хвилясті, сизі, звичайно зісподу опушені. Квітки 2,5–5 см завдовжки, поодинокі, частіше червоні, іноді жовті та білуваті. Плід довгаста коробочка. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується цибулинами та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Чорноморському та «Асканія-

Нова» БЗ, в Азово-Сиваському НПП, в Українському степовому, Луганському та Карадазькому ПЗ, пам'ятках природи різного рівня. Заборонено збирання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Донецькому ботанічному саду НАН України з 1976 р та і інших ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, селекційне, історичне.

Основні джерела інформації

Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Красная книга СССР, 1979; Мордак, 1990; Рева, 1982; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996; Чопик, 1978.

Автор: В.С. Ткаченко

Фото: В.В. Шаповал,

Б. Суднік-Войциковська (вставка)

ТЮЛЬПАН СКИФСЬКИЙ

Tulipa scythica Klokov et Zoz (~ *T. biebersteiniana* Schult.f. s.l.)

Родина Лілійні — Liliaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Вузькоендемічний вид, споріднений з *T. biebersteiniana* Schult.f.

Ареал виду та його поширення в Україні

В Україні на пд. Лівобережного Степу, у межиріччя р. Дніпра і Молочної, в єдиному місцезнаходженні — БЗ «Асканія-Нова». Адм. регіон: Хс.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, щільністю до 120 особин на 1 м². У повночленних вікових спектрах переважають генеративні особини. Відновлення популяцій відбувається переважно насіннєвим шляхом.

Причини зміни чисельності

Знижена конкурентноспроможність, генетична одноманітність популяцій, наявність трав'яної підстилки у місцях зростання на заповідних територіях, що утруднює насіннєве поновлення, а з іншого боку розораність південних причорноморських степів.

Умови місцезростання

Росте на території Великого Чапельського, Агайманського та Бернашівського подів по периферії днищ та в інших дрібних подах (по всій території). Угруповання асоціації *Carici praecoxi-Elytrigietum pseudocaesii* (кл. *Festuco-Limonietea*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 20–35 см заввишки. Цибулини з темно-бурими, майже чорними суцільними твердими оболонками, луски від середини до верху зі смужками рудуватих щетинок, з суцільним кільцем густих щетинок навколо денця; часто цибулини розміщені одна над одною, чоткоподібно. Листки вузьколінійно-ланцетні, верхній — з коротковікуватим кінчиком, здебільшого спрямовані косо вгору, часто перевищують квітку. Квітки поодинокі (рідко по 2–4), неяскраво-жовті, 18–35 мм завдовжки. Зовнішні листочки оцвітини не більше як у 1,5 раза вужчі від внутрішніх, зовні зеленкуваті, рідко з червонуватим відтінком, на верхівці трохи війчасті. Коробоч-

ка до 20 мм завдовжки. Цвіте у квітні, плодоносить у травні–червні. Розмножується переважно насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в БЗ «Асканія-Нова». Рекомендується запровадити моніторинг природних популяцій виду та контроль за зміною їх демографічних показників, культивування в ботанічних садах, ввести в культуру та використовувати як вихідний матеріал у селекції декоративних тюльпанів, дотримання умов охорони в заповідних територіях. Заборонено збирання, порушення умов місць зростання, розорювання ділянок подів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в дендропарку БЗ «Асканія-Нова».

Господарське та комерційне значення

Декоративне, селекційне.

Основні джерела інформації

Зоз, Клоков, 1935; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: Л.І. Крицька, В.М. Остапко,
В.В. Шаповал, О.І. Литвиненко
Фото: В.В. Шаповал

ПЛОДОРІЖКА БЛОЩИЧНА (ЗОЗУЛИНЕЦЬ БЛОЩИЧНИЙ)

Anacamptis coriophora (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase s.l. (*Orchis coriophora* L., incl. *Orchis nervulosa* Sakalo, *Anacamptis coriophora* subsp. *nervulosa* (Sakalo) Mosyakin et Tymchenko)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид із складною біологією розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземноморсько-європейський вид (Атлантична, Середня та Сх. Європа, Середземномор'я, Крим, Кавказ, Мала Азія). В Україні — в усіх зонах, але нерівномірно. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції невеликі, локальні або ізольовані. Майже скрізь щільність популяцій незначна, 1–5 особин на 10 м². Частіше трапляється поодинокими особинами. У віковому спектрі переважають генеративні особини. В останні роки спостерігається скорочення чисельності і зникнення популяцій.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів, вторинні сукцесії, порушення екологічних умов внаслідок господарської діяльності, випасу, викопування бульб.

Умови місцезростання

Заболочені луки, вологі лісові галявини (кл. *Molinio-Arrhenatheretea*), освітлені ліси, узлісся,

трав'янісхили (кл. *Trifolio-Geranietea*), у западинах на лужних, нейтральних або слабко кислих ґрунтах. У передгірській частині лісового поясу Карпат у ценозах союзу *Cephalanthero-Fagion*. У Лісостепу і Степу росте по долинах річок, на луках, галявинах лісів. В Криму — дуже рідко, по узліссях і у розріджених лісах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–35 см заввишки. Бульби кулясті або довгасті. Стебло циліндричне або трохи гранчасте, улишене майже до суцвіття. Листки лінійні або лінійно-ланцетні, загострені, спрямовані догори. Суцвіття колосоподібне, багатоквіткове, досить густе. Квітки дрібні, коричнювато-пурпурові, з неприємним запахом блощиць. Губа трилопа-

тева, середня лопать видовжена, бокові — заокруглені. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням. Ступінь природного поновлення невідомий.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Занесено до переліку CITES. Охороняють у Чорноморському та Карпатському БЗ, Канівському, «Мис Мартянь», Дніпровсько-Орільському, Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, НПП «Святі гори». Заборонено збирання та порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зрідка вирощують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

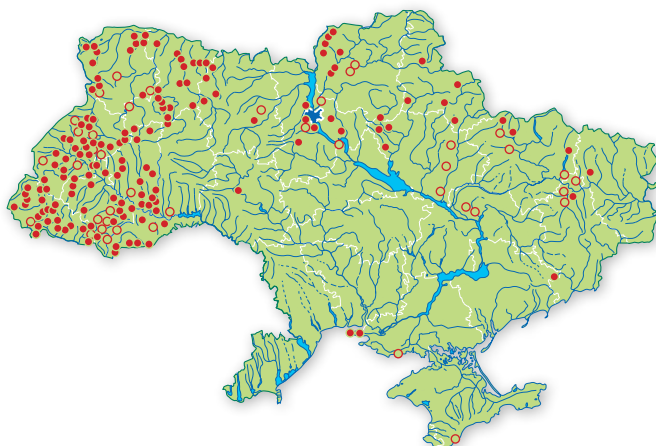
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Остапко, 2001; Собко 1989; Собко, Гапоненко, 1996; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985; Vlčko, Ditě, Kolník, 2003; Zagulsky, 2000.

Автор: В.В. Протопопова

Фото: В.П. Ісіков, І.І. Мойсієнко

ПЛОДОРІЖКА ЗАПАШНА (ЗОЗУЛИНЕЦЬ ЗАПАШНИЙ, АНАКАМПТ ЗАПАШНИЙ)

Anacamptis fragrans (Pollini) R.M.Bateman
(*A. coriophora* (L.) R.M.Bateman, Pridgeon
et M.W.Chase subsp. *fragrans* (Pollini)
R.M.Bateman, Pridgeon et M.W.Chase, *Anteri-
orchis fragrans* (Pollini) Szlach., *Orchis cassidea*
M.Bieb., *O. frangrans* Pollini)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична Європа, Середземномор'я, Кавказ (Талиш), Мала Азія, Іран. В Україні — Лівобережний Степ: Приазовська височина, Кінбурнський п-ів, Гірський Крим. Адм. регіони: Дц, Мк, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні. У Чорноморському БЗ у 1980–1992 рр. нараховувалося 1–8 генеративних особин, пізніше квітучих особин у цьому локалітеті не відмічалось. У 2004 р. відмічено одну вегетативну особину. У Кінбурзькому РЛП чисельність у 2002–2004 рр. становила 20–30 генеративних особин. У Придністров'ї відоме одне, в Криму — біля 10 місцезнаходжень, у яких чисельність виду низька.

Причини зміни чисельності

Висока стенотопність виду, залежність від зміни гідрологічних умов, погане відновлення через антропогенне навантаження.

Умови місцезростання

На Кінбурнському п-ві зростає на солонцюватих луках, на піщаних ґрунтах в угрупованнях асоціації *Festucetum regelionae*, на Приазовській височині у лучно-болотних угрупованнях міжрядового пониження у місцях вклинювання ґрунтових вод, в Криму — в лучних угрупованнях міжгрібних знижень. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–35 см заввишки. Бульби еліпсоподібні. Стебла 30–50 см заввишки, до двох третин улишені, вище з листоподібними, загостреними піхвами. Листків 7–8, лінійно-ланцетні, загострені, по краю з антоціановим забарвленням. Суцвіття колосоподібне. Квітки пурпурові, дуже рідко

білі, з ароматом ванілі. Листочки зовнішнього кола оцвітини яйцеподібно-ланцетні, що зрослися при основі. Шолом на верхівці дзюбоподібно загострений. Губа 4–7 мм завдовжки, середня лопать вдвічі перевищує бічні, довгаста, на верхівці загострена. Цвіте у червні, плодоносить у липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в відділенні «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ, Ялтинському гірсько-лісовому та Кримському ПЗ, Чорноморському БЗ та Кінбурзькому РЛП (де існує загроза знищення внаслідок включення у зону розпаювання землі). Заборонено збирання, знищення місць зростання, зміну гідрологічних умов.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації.

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985; Остапко, 2001; Уманец, 1998; ЧКУ, 1996.

Автори: В.В. Корженевський, В.В. Протопопова
Фото: І.І. Мойсієнко

ПЛОДОРІЖКА РІДКОКВІТКОВА (ЗОЗУЛИНЕЦЬ РІДКОКВІТКОВИЙ)

Anacamptis laxiflora (Lam.) R.M. Bateman,
Pridgeon et M.W. Chase (*Orchis laxiflora* Lam.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид на пн. межі ареалу, має складний цикл розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європейсько-середземноморський вид (Центральна і Сх. Європа, Крим, Кавказ, Середня Азія, Середземномор'я, Мала Азія, Іран). В Україні зростає в Закарпатті, Карпатах, в Лісостепу, Степу, Криму — дуже рідко. Адм. регіони: Чн, См, Зк, Чк, Кд, Хр, Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, кількість їх зменшується. Чисельність виду в популяціях невідома, структура не досліджена.

Причини зміни чисельності

Знищення біотопів, осушення боліт, випасання та викошування, зривання на букети та викошування бульб.

Умови місцезростання

Вологі й заболочені луки, пониження, узлісся, галявини, вздовж рівчаків. У Карпатах росте в угрупованнях союзу *Calthion* кл. *Molinio-Arrhenatheretea*, союзу *Magnocaricion elatae* кл. *Phragmiti-Magnocaricetea*, союзу *Eriophorion*

latifolii кл. *Oxycocco-Sphagnetetea*, віддає перевагу багатим ґрунтам. У Закарпатті росте в угрупованнях кл. *Oxycocco-Sphagnetetea*, *Scheichzerio-Cariceta nigrae*, союзу *Caricion gracilis* кл. *Phragmiti-Magnocaricetea*, асоціації *Narcisso-Nardetum strictae* кл. *Nardo-Callunetea*. У Лісостепу по окрайках боліт. У Криму трапляється у вологих улоговинах. Пігрозоміфіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–70 см заввишки. Бульби яйцеподібні або довгасто-яйцеподібні. Стебло улисне. Листки лінійно-ланцетні, стеблообгортні при основі, догори спрямовані. Суцвіття колосоподібне, з 5–10 квіток. Приквітки дорівнюють зав'язі. Квітки великі, фіолетові або пурпурові. Губа

широко обернено-яйцеподібна, до основи звужена, дволопатева. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до переліку CITES. Охороняють в Чорноморському БЗ, Ужанському НПП. Необхідно запровадити контроль за станом популяцій та створити заказники в лісостепових районах, на інших територіях, де поширений вид. Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Заборонено збирання, порушення умов місцезростання, зміну гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зрідка вирощують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Собко, Гапоненко, 1996; ЧКУ, 1996, Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: О.О. Кагало

ПЛОДОРІЖКА САЛЕПОВА (ЗОЗУЛИНЕЦЬ САЛЕПОВИЙ)

Anacamptis morio (L.) R.M. Bateman, Pridgeon
et M.W. Chase (*Orchis morio* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид на східній межі ареалу, із складним циклом розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Закарпаття, Карпати (Горгани, Вулканічний хребет, Чивчини, Чорногора), Прикарпаття, Розточчя, Опілля, Поділля, пд. Полісся, Лісостеп, Крим, по долинах річок — у Степовій зоні. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, Лв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Дн, Пл, Хр, Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції здебільшого численні, але з поодинокими, переважно генеративних особин. Численну популяцію відмічено в окол. м. Житомир (лісовий сінокіс, біля 1 га, зростає близько 200 особин). В Криму — тенденція до скорочення.

Причини зміни чисельності

Раннє сінокосіння, випас, меліорація, викопування, зривання квітучих рослин, руйнування біотопів.

Умови місцезростання

В Карпатах — на рівнині і в нижній гірській смузі в поясі передгірських та гірських лісів; на узліссях і галявинах у дубово-грабових та дубово-в'язово-грабових лісах, на лучно-степових схилах в угрупованнях кл. *Festuco-*

Brometea, *Scheichzerio-Caricetea nigrae*, *Molinio-Arrhenatheretea*, *Nardo-Callunetea*. На рівнині — на торф'янистих луках та узліссях. В Криму — луговини, лісові галявини і чаїри, щербенисті осипи (угруповання кл. *Molinio-Arrhenatheretea*, рідше *Trifolio-Geranietea* та кл. *Festuco-Brometea*). Мезофіт, геліофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–35 см заввишки. Бульби кулясті. Листки (4–7) скупчені при основі стебла, ланцетні, сизо-зелені, відігнуті, тупі; вище — дрібніші, загострені. Суцвіття коротке, овальне або циліндричне, не густе. Квітки фіолетово-пурпурові зі слабким запахом. Губа розділена на три рівні лопаті, ширші за довжину, середня — тупо об-

різана. Цвіте у травні–липні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням, іноді вегетативно (дочірніми коренебульбами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Чорноморському та Карпатському БЗ, Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, «Мис Март'ян», Карадазькому, Дніпровсько-Орільському ПЗ, «Вижницькому», «Подільські Товтри» та «Сколівські Бескиди» НПП. Заборонено збирання, порушення екоотопів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, інтродукується в Криму.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Куваєв, Денисова, Лукс, 1984; Малиновський, Царик, Кияк, 2002; Орлов, 2005; Собко, 1989; Собко, Гапоненко, 1996; Стойко, Ященко, Кагало та ін., 2004; ЧКУ, 1996; Vlčko, Dítě, Kolník, 2003.

Автори: В.В. Протопопова, О.О. Орлов
Фото: Р.Я. Кіш

ПЛОДОРІЖКА БОЛОТНА (ЗОЗУЛИНЕЦЬ БОЛОТНИЙ)

Anacamptis palustris (Jacq.) R.M. Bateman,
Pridgeon et M.W. Chase (*Orchis palustris* Jacq.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий

Наукове значення

Рідкісний вид із складною біологією розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середньо-пд.-європейський вид (помірна зона Європи, Середземномор'я, Мала Азія, Кавказ). В Україні — Карпати, Полісся, Лісостеп, Степ (рідко), Крим. Наводиться також для Розточчя і Опілля, але без конкретних місцезростань. Адм. регіони: Вл, Кв, См, Ів, Зк, Чц, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Лг, Од, Мк, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні, інколи досить великі (до 200 особин), але у зв'язку з осушенням боліт їх кількість і розміри скоротилися. Переважають генеративні та дорослі вегетативні особини. В зх. обл. наводиться до 20 місцезростань.

Причини зміни чисельності

Осушення боліт, викошування лук, випасання, рекреаційне навантаження, збирання квітучих рослин, викопування, сільськогосподарське освоєння земель.

Умови місцезростання

В Карпатах — в поясі дубових, букових, ялицевих і смерекових лісів в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetea*, *Vaccinio-Piceetea*. У Закарпатті — в передгірському та нижньому гірському поясах, на вологих луках, серед чагарників, на пониженнях, в долинах річок в угрупованнях кл. *Phragmiti* — *Magnocaricetea*,

Molinio — *Arrhenatheretea* та *Nardo-Callunetea*. В рівнинних лісових, лісостепових та кримських степових р-нах — на перезволожених луках, подах, по краях рівчаків, боліт, серед вологих чагарників в лучних угрупованнях кл. *Molinio-Arrhenatheretea*. Пігрозомезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 18–30 см заввишки. Бульби овальні. Стебло порожнисте, вкрите лінійно-ланцетними листками. Суцвіття колосоподібне, негусте. Квітки великі, пурпурові. Губа неглибоко трилопатева, розпростерта, 8–12 мм завдовжки, середня лопать широка, перевищує бічні, на верхівці трилопатева. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

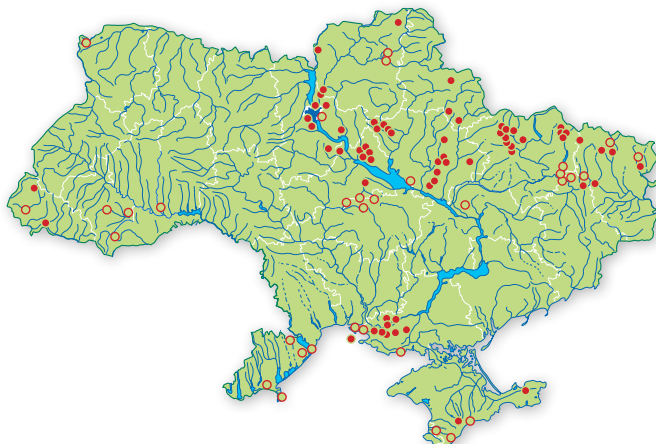
Занесено до переліку CITES. Охороняють у Чорноморському та Карпатському БЗ, Канівському, Ялтинському гірсько-лісовому, Дніпровсько-Орільському ПЗ, Шацькому, «Вишницькому», «Подільські Товтри» і «Святі гори» НПП. Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Заборонено збирання рослин і порушення екотопів (осушення).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зрідка вирощують в ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Кучеревський, 2001; Остапко, 2001; Собко, 1989; Собко, Гапоненко, 1996; ЧКУ, 1996; Vlčko, Dítě, Kolník, 2003.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: Д.В. Дубина, Д.В. Гелюта (вставка)

ПЛОДОРІЖКА РОЗМАЛЬОВАНА (ЗОЗУЛИНЕЦЬ РОЗМАЛЬОВАНИЙ)

Anacamptis picta (Loisel.) R.M. Bateman
(*Orchis picta* Loisel.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середня Європа, Середземномор'я, Балканський п-ів, Крим, Кавказ, Мала Азія. В Україні зростає в Степу (північне узбережжя Чорного моря) та в Криму. Адм. регіони: Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції численні, досить життєздатні, але кількість їх невелика і вони дуже ізольовані. Часто утворює куртини до 20–25 особин на 1 м², в яких переважають ювенільні та іматурні рослини. На крутосхилах щільність популяцій знижується до 1–5 особин на 1 м², тут переважають генеративні особини. У Степу лише декілька популяцій в Херсонській обл., в Чорноморському БЗ та о-ві Джарилгач, в Криму трапляється частіше, але у невеликих локалітетах.

Причини зміни чисельності
Викопування лук до визрівання плодів, викопування бульб як лікарської сировини, знищення квітучих рослин, випас худоби.

Умови місцезростання
Гірські луки, лісові галявини, чагарники, в угрупованнях кл. *Molinio-Arrhenatheretea*. Трапляється переважно на багатих чорнозе-

мах з домішкою вапна, часом і на бідніших, навіть на слабкозасолених ґрунтах. На пд. макросхилі Кримських гір — на луках, лісових узліссях, в розріджених лісах, в ценозах кл. *Trifolio-Geranietea* та *Festuco-Brometea*. Мезофіт, геліофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 15–30 см заввишки. Бульби яйцеподібні або еліптичні. Стебло з прикореневою розеткою численних довгастих темно-зелених листків. Суцвіття колосоподібне, циліндричне, малоквіткове, негусте. Квітки різних відтінків рожево-фіолетового кольору або білі. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням і вегетативно.

В умовах культури невибагливий, добре розмножується вегетативним і ризореституційним способом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до переліку CITES. Охороняють у Чорноморському БЗ, Кримському, «Мис Мартьян», Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, Казантипському ПЗ. Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Собко, Гапоненко, 1996; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова

Фото: І.І. Мойсієнко, Д.В. Леонтьєв (вставка)

ПЛОДОРІЖКА ПІРАМІДАЛЬНА (АНАКАМПТ ПІРАМІДАЛЬНИЙ)

Anacamptis pyramidalis (L.) Rich. (*Orchis pyramidalis* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Вид на пн. межі ареалу, має складну біологію розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

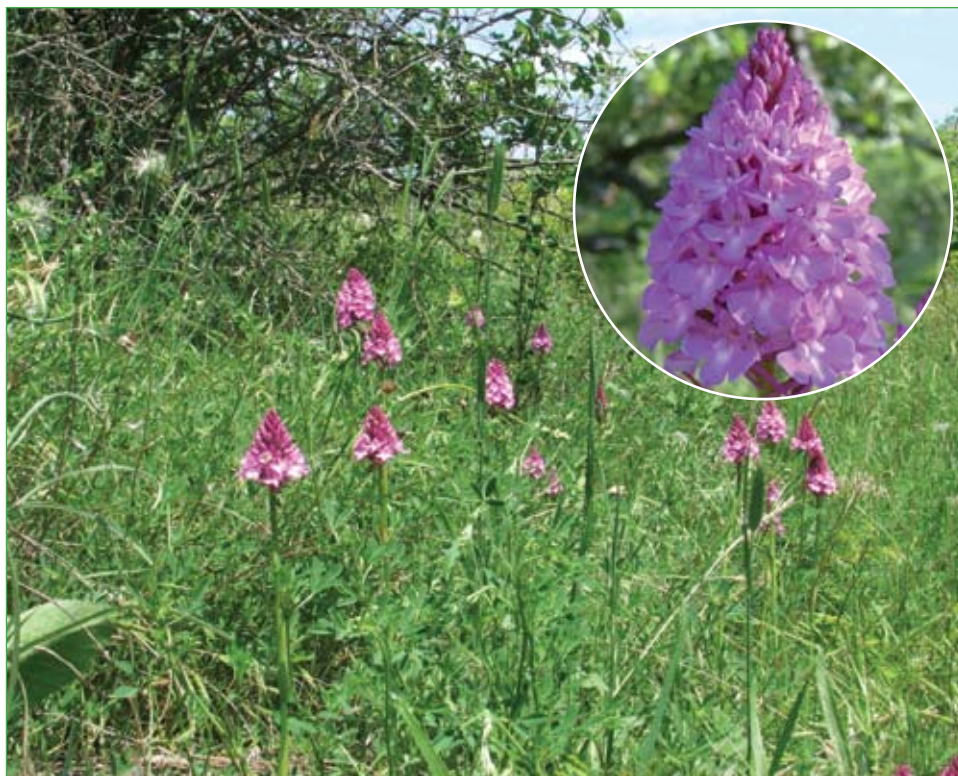
Європейсько-середземноморський вид (Атлантична та Середня Європа, Середземномор'я, Крим, Кавказ, Мала і Зх. Азія). В Україні — в Карпатах (хребет Струнгіл, в окол. с. Банилів-Підгірний Стороженецького р-ну Чернівецької обл.) та Гірському Криму. Наводився також для Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської та Хмельницької обл., але сучасних підтверджень цих місцезнаходжень немає. Адм. регіони: Льв, Ів, Чц, Хм, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяція на хребті Струнгіл налічує до 15 генеративних особин. У Криму популяції розвинені і трапляються досить часто, але кількість їх поступово зменшується. Літературні вказівки з Розточчя та пн. Поділля не підтверджені; можливо, ці осередки зникли.

Причини зміни чисельності

Господарське освоєння території, збирання букетів, викопування бульб як лікарської сировини.

Умови місцезростання

У Карпатах на післялісових луках, що сформувалися на глибоких гумусних багатих карбонатами ґрунтах. В Криму в пухнастодубових і ялівцевих лісах, на лісових галявинах, узліссях, сухих схилах, іноді луках, по чагарниках. Трапляється в угрупованнях порядку *Arrhenatheretalia*, кл. *Trifolio-Geranietea*, *Quercetea pubescenti* — *petraea*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 65 см заввишки. Бульби цілісні, майже кулясті. Стебло улишене. Листки чергові, лінійні або вузьколанцетні, прямостоячі. Суцвіття колосоподібне, пірамідальне або яйцеподібне, багатоквіткове, щільне. Квітки невеликі, пурпурово-червоні

або рожеві. Губа глибоко трилопатева, лопаті майже рівні, шпорець ниткоподібний, до 1,5 см завдовжки. Цвіте у травні–липні. Розмножується насінням при наявності грибів-симбіонтів. Перший надземний листок розвивається на 5 році розвитку, зацвітає рослина на 7–8 році.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до переліку CITES. Охороняють у Кримському, «Мис Мартьян», Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, Казантипському та Опускському ПЗ. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Іноді вирощують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Загальський, 1991; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Vlčko, Dítě, Kolník, 2003.

Автори: В.В. Протопопова, І.І. Чорней
Фото: В.Ю. Летухова, І.С. Саркіна (вставка)

БУЛАТКА ВЕЛИКОКВІТКОВА

Cephalanthera damasonium (Mill.) Druce
(*C. grandiflora* auct. non S.F.Gray; *C. latifolia* Janch.;
C. pallens Sw.; *Serapias damasonium* Mill.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Рідкісний вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європейсько-середземноморський вид (Європа, Кавказ, Мала Азія). В Україні — Карпати, Полісся, Зх. Поділля, Лісостеп (рідко), Крим. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Пл, Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нараховують кілька десятків, зрідка до тисячі особин, щільність низька. За віковою структурою переважають нормальні неповночленні популяції з правостороннім віковим спектром, з максимумом генеративних особин; за віталітетом — депресивні.

Причина зміни чисельності.
Зміна і руйнування біотопів, вирубки лісів, рекреація, зривання квітів.

Умови місцезростання
Хвойні, мішані й широколистяні ліси, галлявини, зрідка — узлісся, в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetum* (пор. *Orno-Cotinetalia*), *Quercetum pubescenti-petraeae*, *Erico-Pinetea*. Вид є діагностичним для союзу *Cephalanthero-Fagion* (кл. *Quercus-Fagetum*). Переважно на вапняках і ґрунтах з високим вмістом гумусу. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–60 см заввишки. Кореневище коротке, горизонтальне. Стебло пряме, міцне, зрідка декілька (до 10) квітконосних пагонів. Листки яйцеподібно-еліптичні, до 6,5 см завдовжки. Суцвіття колосоподібне, рідке, з 3–8 (20) квіток. Приквітки довгі, листоподібні, нижні вдвічі довші за квітки. Квітки великі, білі. Зовнішні листочки оцвітини 1,7–2 см завдовжки, довгасті або ланцетно-довгасті, внутрішні — 1,4–1,6 см завдовжки, обернено-яйцеподібні. Губа біла, всередині жовтувата. Зав'язь під час дозрівання розкручується. Коробочка до 2 см завдовжки, з прямими реберцями. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ, в Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому, «Мис Март'яна», Карадазькому, «Розточчя», «Медобори» ПЗ, в НПП «Вижницькому», Яворівському, «Синевир» та «Подільські Товтри», єдине місцезнаходження на Лівобережжі. Охороняють в Диканському РЛП. Контроль за станом популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення екотопів, суцільні рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах.

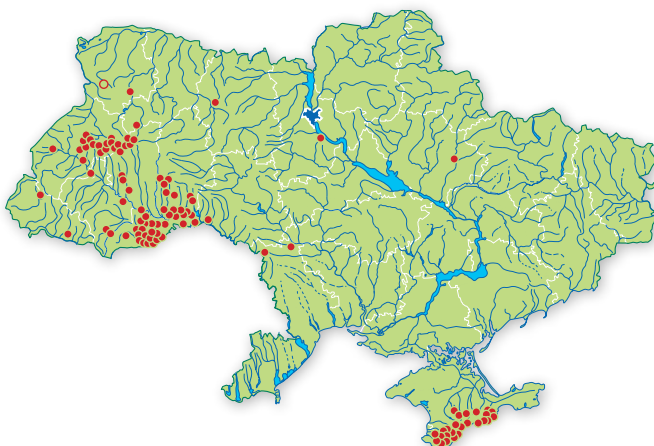
Вирощують у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Орлов, 2005; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Токарь, Никирса, 2002.

Автори: І.А. Тимченко, В. І. Гончаренко, О.О. Орлов
Фото: В.Ю. Летухова

БУЛАТКА ДОВГОЛИСТА

Cephalanthera longifolia (L.) Fritsch.

(*C. ensifolia* (Sw.) Rich.; *C. grandiflora* S.F.Gray)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісна рослина зі складною біологією розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Палеарктика (Європа, Кавказ, Мала Азія, Іран, Індія, Гімалаї, Пн. Африка). В Україні — Закарпаття, Карпати, Полісся, Лісостеп, Гірський Крим, Степ (рідко). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Чк, Дц, Лг, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції від кількох до кількох сотень особин, але щільність низька. За віковою структурою переважають нормальні повноцвітні, з правостороннім віковим спектром, частка молодих особин становить третину. Лише на вирубках і в лісах, де випасають худобу, вони у пригніченому стані.

Причина зміни чисельності

Освоєння території, вирубка лісів, заміна букових на хвойні посадки, зривання на букети.

Умови місцезростання

Світлі (скельно- і пухнастодубові) та тіністі (букові) широколистяні ліси кл. *Quercus-Fagetalia* (порядок *Fagetalia sylvaticae*, *Dentario-Fagetalia*, *Quercus-Carpinetalia betuli*), *Quercetalia pubescenti-petraeae* (пор. *Orno-Cotinetalia*), *Erico-Pinetea* (порядок *Erico-Pinetea*), частіше — на галявинах і узліссях (до 1500 м н.р.м.). До вологості та кислотності ґрунту рослини не вибагливі як на вапнякових, з добре розвиненим гумусовим шаром,

такі на бідних і скелястих, інколи на заболочених торф'янистих ґрунтах. Мезофіт, сциофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–60 см заввишки. Кореневище коротке. Стебло пряме або трохи звивисте. Листки лінійно-ланцетні, загострені, 7–16 см завдовжки. Суцвіття не густе, з 3–10 (20) великих білих квіток. Приквітки короткі, лише нижні довші зав'язі. Зовнішні листочки оцвітини ланцетні (12–16 мм), внутрішні — довгасто-еліптичні, коротші від зовнішніх. Губа майже вдвоє коротша від зовнішніх листочків оцвітини. Зав'язь скручена, сидяча, до 1 см завдовжки. Цвіте у травні–червні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському БЗ, Рівненському, Канівському, Кримському, «Мис Март'ян», Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, «Розточчя» ПЗ, Карпатському, «Вижницькому», Ужанському, Яворівському, Шацькому, «Синевир», «Подільські Товтри», «Сколівські Бескиди», «Святі гори» НПП. Контроль за станом популяцій. Заборонено збирання рослин, суцільні рубки лісів.

Розмноження та розведення в спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

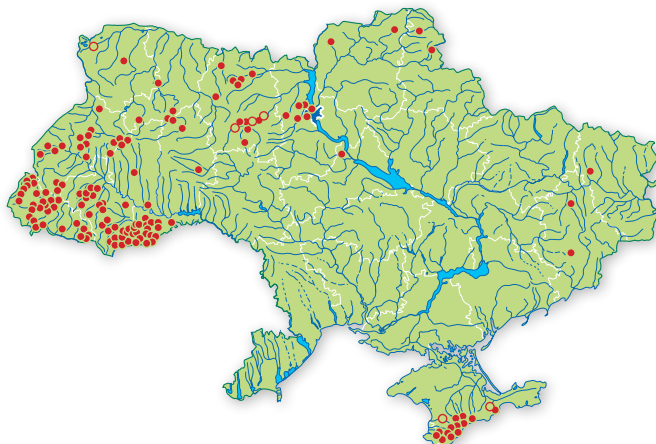
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина та ін. 1991; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона, 2006; Остапко, 2001; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Токарьок, та ін.

Автори: І.А. Тимченко, В.І. Гончаренко,
О.О. Орлов, С.М. Панченко
Фото: В.В. Савчук

БУЛАТКА ЧЕРВОНА

Cephalanthera rubra (L.) Rich. (*Serapias rubra* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісна рослина зі складною біологією розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Кавказ, Середня та Мала Азія, Іран, Пн. Африка. В Україні — Закарпаття, Карпати, Полісся, Лісостеп, Гірський Крим, Степ (рідко). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Чк, Пл, Дц, Лг, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяцій багато, в них нараховується від кількох особин до 30–40, їх щільність низька. Вони неповночленні, переважають дорослі вегетативні рослини, молоді рослини відсутні або становлять невеликий відсоток.

Причина зміни чисельності.

Зривання на букети, руйнування екоотопів, вирубка лісів, заміна насаджень штучними культурами.

Умови місцезростання

Тіністі та розріджені листяні і хвойні ліси, серед чагарників, на узліссях, в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetum* (порядок *Fagetalia sylvaticae*, *Dentario-Fagetalia*, *Quercus-Carpinetalia betuli*), *Quercetum pubescenti-petraeae* (порядок *Ornoco-Cotinetalia*), *Erico-Pinetea* (порядок *Erico-Pinetalia*). Вид є діагностичним для угруповань підсоюзу *Cephalanthero-Fagenion* кл. *Quercus-Fagetum*. Рослини зростають на ґрунтах різної вологості і кислотності, з перевагою багатих на гумус та вапно. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 25–50 см заввишки. Кореневище висхідне. Стебло тонке, пряме або трохи звивисте, вісь суцвіття і зав'язь вгорі залозисто опушені. Листки 4–5, ланцетні, до 12 см завдовжки. Суцвіття негусте, з 2–8 (12) великих лілово-рожевих, з білуватою губою квіток. Приквітки лінійно-ланцетні, майже дорівнюють зав'язі. Зовнішні листочки оцвіттини ланцетні, дрібно опушені, до 2,5 см завдовжки, внутрішні — овально-ланцетні, коротші від зовнішніх. Губа білувата, на верхівці і по краях рожева. Зав'язь скручена, сидяча, опушена. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно. За несприятливих умов рослина може до 20 років вести підземний спосіб життя.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ, Черемському, Канівському, Кримському, «Мис Март'яна», Ялтинському гірсько-лісовому, Кардазькому, «Розточчя» ПЗ, Карпатському, «Ужанському», «Синевир», «Подільські Товтри», «Святі гори» НПП. Контроль за станом популяцій. Заборонено збирання, суцільні рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, ботанічному саду Львівського національного університету ім. Івана Франка, але культивують рідко через низьку ефективність приживання.

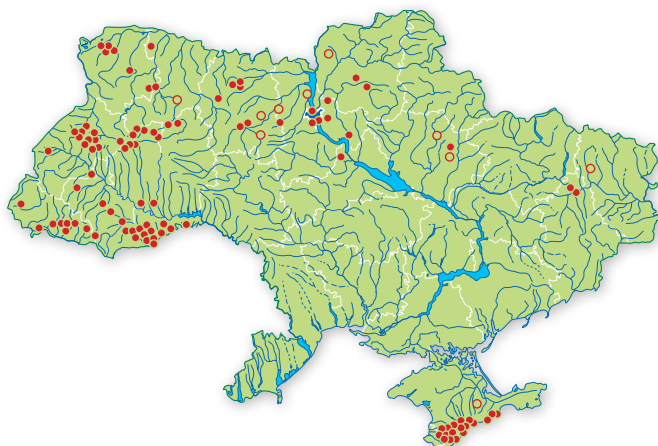
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина і др. 1991; Каталог раритетного біорізноманіття... 2002; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Токарьок та ін. 2002; Zahulsky, 2000.

Автори: І.А. Тимченко, В.І. Гончаренко,
О.О. Орлов, С.М. Панченко
Фото: Я.П. Дідух

ЯЗИЧОК ЗЕЛЕНИЙ

Coeloglossum viride (L.) C. Hartm. (*Dactylorhiza viridis* (L.) R.M.Bateman, Pridgeon et M.W.Chase, *Satyrium viride* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісна рослина. Голарктичний, переважно гірський вид. Єдиний представник роду у флорі України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Помірний пояс Євразії і Пн. Америки. В Україні трапляється в Карпатах (від низин до субальпійського поясу), на Опіллі, в Розточчі та Гірському Криму. Адм. регіони: Рв, Жт, Кв, Льв, Ів, Зк, Чц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

В цілому популяції малочисельні, з низькою щільністю особин (1–3 особина на м²), але трапляються значні за площею та чисельністю популяції.

Причини зміни чисельності

Порушення природних біотопів внаслідок меліоративних робіт, вирубування лісів, випасання худоби, рекреаційного навантаження.

Умови місцезростання

Зростає в листяних та хвойних лісах, серед чагарників, на високогірних луках. Найчастіше трапляється у складі угруповань порядку *Nardetalia* (кл. *Nardo-Callunetea*), які формуються на бідних і кислих ґрунтах. Виявлений також на вапнякових відслоненнях в угрупованнях асоціації *Thymo-Festucetum saxatilis* (кл. *Carici rupestris-Kobrisietea bellardii*), у складі високогірних ценозів порядку *Calamagrostietalia*

villosae (кл. *Betulo-Adenostyletea*), в лісових та чагарникових ценозах порядку *Vaccinio-Piceetalia excelsae* (кл. *Vaccinio-Piceetea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–25 (40) см заввишки, з двічіпальчатороздільними бульбами. Стебло з 3–5 черговими, рівномірно розміщеними, світло-зеленими листками, від овальних до продовгувато-ланцетних, 3–11 см завдовжки та 3–5 см завширшки, верхні листки значно дрібніші за нижні і гостріші. Суцвіття негусте, циліндричне з 10–25 дрібних, від жовтуватих до буруватих квіток. Приквітки лінійно-ланцетні або ланцетні, довші за квітки, або верхні трохи коротші. Листочки оцвіттини складені шоломом, губа нагадує звис-

лий язик, трилопатева, середня доля коротша бічних. Шпорка мішечкоподібна (2 мм х 1 мм). Зав'язь сидяча, скручена. У високогірних рослин зовнішні листочки оцвіттини і зав'язь часто пурпурові або буруваті. Цвіте в травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується переважно насінням, зрідка вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському БЗ, Кримському і «Горгани» ПЗ, НПП «Синевир», «Ужанський» та Карпатський. Необхідний контроль за станом популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

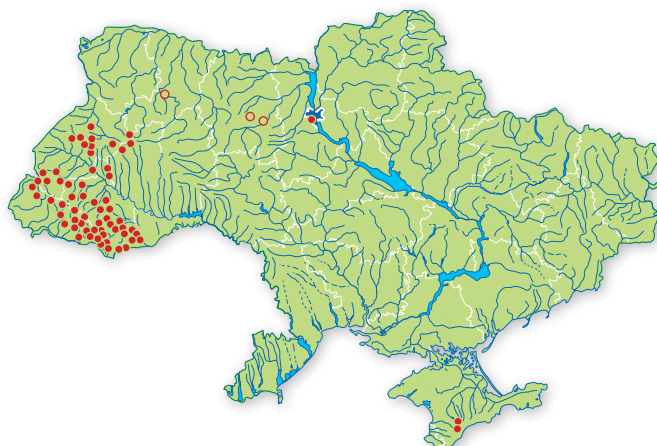
Лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Мосякін, Тимченко, 2006; Орлов, 2005; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Zahulsky, 2000.

Автори: І.А. Тимченко, І.І. Чорней, С.Л. Мосякін

Фото: В.В. Буджак

КОМПЕРІЯ КРИМСЬКА, КОМПЕРІЯ КОМПЕРА

Comperia comperiana (Steven) Asch. et Graebn.
(*C. taurica* K. Koch, *Himantoglossum comperianum*
(Steven) P. Delforge, *Orchis comperiana* Steven)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий вид, що має складний цикл розвитку, представник монотипного роду на пн. межі вузького диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Мала Азія (Туреччина, Сирія, грецькі о-ви біля малоазійського узбережжя), Крим. В Україні — зх. частина Пд. берега Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції ізольовані, нечисленні, (ур. Батилиман, скелі Ласпі, м. Форос, ур. Мелас, с. Орлине), щільність дуже низька, зростає поодинокі або рідше невеликими групами. Ареал виду скорочується.

Причини зміни чисельності

Курортне будівництво, рекреаційне навантаження, зменшення вологості ґрунту внаслідок виснаження гірських джерел, зривання квітів на букети.

Умови місцезростання

Світлі, переважно ялівцеві, ліси, галявини та узлісся, що формуються на вапнякових коричневих ґрунтах. Похідні угруповання класу *Quercetea pubescenti-petraeae*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до

50 см заввишки. Бульби цілісні. Листки довгасті, розміщені біля основи стебла. Суцвіття довге негусте. Квітки великі (до 8–9 см разом з ниткоподібними придатками), білорожеві. Губа білувато-рожева, значно довша за інші листочки оцвіттини, широко клиноподібна, трилопатева, лопаті витягнуті в довгі (5–7 см завдовжки) ниткоподібні придатки. Цвіте у травні–червні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується переважно насінням. Характерне періодичне цвітіння окремих особин, а також вузька вибірковість насіння до грибів-симбіонтів.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатків Бернської конвенції

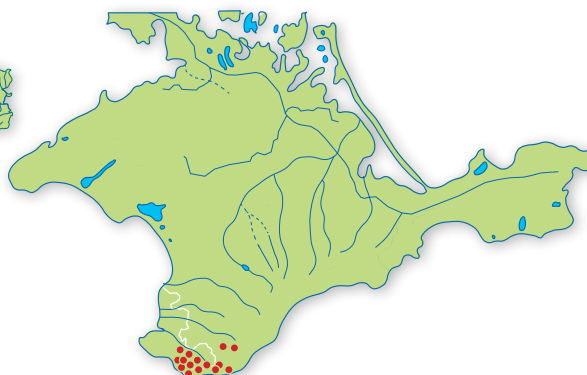
та переліку CITES. Охороняється в ПЗ «Мис Мартьян» і Ялтинському, у ряді заказників. Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Заборонено порушення умов місць зростання, проведення рубок, збирання рослин на букети, викопування бульб.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева і др., 1991; Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Каталог рідких, исчезающих и уничтожаемых растений флоры Крыма, рекомендуемых для заповедной охраны, 1975; Редкие и исчезающие виды флоры СССР, нуждающиеся в охране, 1981; Редкие растения и животные Крыма, 1988; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автори: Я.П. Дідух, В.В. Протопопова, С.Л. Мосякін
Фото: В.П. Гелюта, Р.Я. Кіш

КОРАЛЬКОВЕЦЬ ТРИЧІНАДРІЗАНИЙ

Corallorhiza trifida Châtel. (*C. neottia* Scop.,
C. innata R.Br., *Ophrys corallorhiza* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісна рослина. Єдиний представник роду у флорі України. Сапрофітна (симбіомікотрофна) орхідея зі складною біологією розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Голарктичний вид, поширений в помірному поясі Євразії і Пн. Америки. В Україні на пд. межі ареалу, трапляється в Карпатах, Розточчі, Опіллі, на Поліссі, в Правобережному Лісостепу та Гірському Криму. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Льв, Ів, Зк, Чц, Тр, Хм, Вн, Пл, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, від кількох до 2–3 десятків особин, зрідка до 1–3 сотень (на Поліссі); кількість їх зменшується.

Причини зміни чисельності

Витоптування, випасання, пожежі й осушення, в меншій мірі — вирубування лісів, зміна природних лісових масивів штучними, та підтоплення.

Умови місцезростання

Тіністі сирі ліси, зокрема ділянки з розрідженим трав'янистим або моховим покривом, заболочені галявини і луки, серед чагарників, по краях боліт. Зростає на бідних кислих та слабо кислих ґрунтах від середньосухих до вологих і сирих, у затінених місцях та напівтіні, рідше при повному освітленні, в угрупованнях кл.

Quercus-Fagetea (союзи *Fagion sylvaticae*, *Luzulo-Fagion*) та *Vaccinio-Piceetea* (в смеречинах порядку *Vaccinio-Piceetalia excelsae*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна жовтувато-зелена рослина, 10–20 (25) см заввишки. Типовий симбіомікотроф з підземним коралоподібно розгалуженим кореневищем. Стебло майже безлисте, в нижній частині має 3–4 лускоподібних листки. Суцвіття негусте, з 3–12 квіток. Приквітки дуже маленькі, блідо-жовті, плівчасті. Квітконіжки скручені, значно коротші від зав'язі. Квітки зеленкуваті. Листочки оцвіттини видовжено-ланцетні, 4–6 мм завдовжки, жовтувато- або зеленкувато-білуваті, інколи з червонувато-бурими верхівками, губа довгас-

та або овальна, трилопатева, з невеликими бічними лопатями, при основі з червонуватими смужками і цятками. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується переважно насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, «Розточчя», «Медобори», «Черемському», Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, Карпатському та «Подільські Товтри» НПП. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено збирання рослин, вирубка лісів, випасання, організація місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

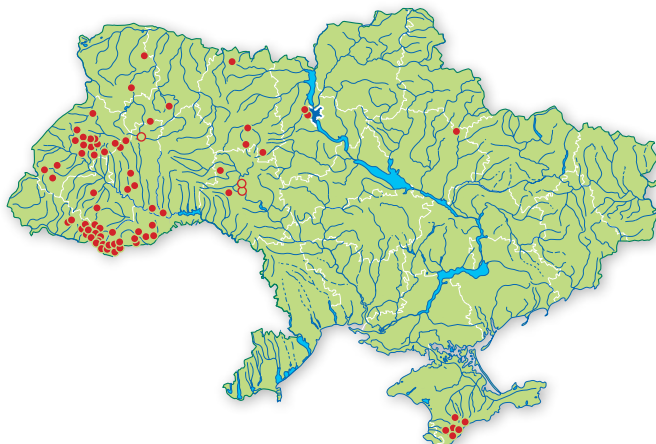
Господарське та комерційне значення

Лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Загальський, 2001; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Смик, Бортняк, 1988; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Тимченко, О.О. Орлов, І.І. Чорней
Фото: В.В. Буджак, Р.Я. Кіш (вставка)

ЗОЗУЛИНІ ЧЕРЕВИЧКИ СПРАВЖНІ

Cypripedium calceolus L.

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Євразійський переважно бореальний (бореально-неморальний) вид, в Україні на пд. межі ареалу. Єдиний представник підродини *Cypripedioideae* у флорі України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа (від Атлантичної Європи і Скандинавії на пд. до пн.-сх. Іспанії та пн. Італії, на сх. до Уралу), пд. Сибіру, пд. Далекого Сходу, Сх. Азія (Китай, Монголія). В Україні спорадично на Поліссі, у Лісостепу, Карпатах, Прикарпатті, Гірському Криму. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Пл, Хр, Дц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, здебільшого з правобічним віковим спектром та незадовільним природним відновленням; трапляється невеликими групами. Найбільші популяції, очеподібно, не перевищують 500 особин.

Причини зміни чисельності

Пряме знищення — збирання на букети, викопування рослин, витопування; зміна місць існування: вирубування лісів, меліорація; можливо, зниження популяцій комах-запилювачів та грибів-симбіонтів. Відновлення природних популяцій утруднене через тривалий цикл розвитку та високу специфічність по відношенню до мікоризоутворюючих грибів-симбіонтів.

Умови місцезростання

Розріджені листяні й мішані ліси, узлісся, лісові галявини та лісові луки, зарості чагарни-

ків, лісові схили, переважно на вапнякових ґрунтах. Зростає переважно в угрупованнях союзу *Fagion sylvaticae*, рідше — союзів *Carpinion betuli* та *Luzulo-Fagion*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна кореневищна трав'яна рослина до 35 см заввишки; кореневище горизонтальне, потовщене. Стебло прямостояче, опушене, рівномірно улишене. Листки еліптичні або яйцеподібно-еліптичні, жилки опушені. Квітка зигоморфна, велика; зовнішні та внутрішні листочки оцвітини (за винятком губи) червонуваті, губа жовта або світло-жовта, значно збільшена, за формою нагадує міхур або черевичок. Фертильних тичинок 2. Плід коробочка, насінини дуже дрібні. Цвіте у травні-червні.

Плодоносить у серпні-вересні. Розмножується насінням та вегетативно (кореневищами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється у Кримському, «Медобори» ПЗ, Шацькому, «Подільські Товтри», «Святі Гори» НПП, заказниках та пам'ятках природи. Необхідні моніторинг стану популяцій, створення нових об'єктів ПЗФ в усіх осередках виду, ширше впровадження у культуру, заходи з відновлення популяцій, репатріації та переселення рослин із загрозливих оселищ. Заборонено збирання рослин, вирубування лісів, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощується у Національному ботанічному саду ім. М. М. Гришка НАН України та в інших ботанічних садах України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

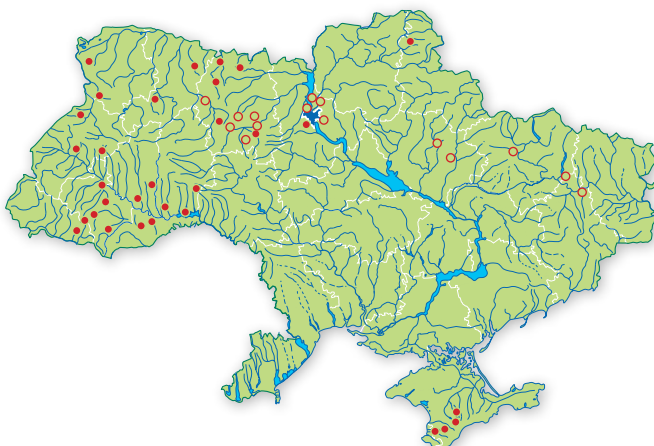
Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996; Собко, 1989; Решетюк, 2003; Kull, 1999; Shefferson, Weiss, Kull, Taylor, 2005.

Автори: В.В. Протопопова, С.Л. Мосякін

Фото: О.А. Жигаленко; М.М. Перегрим,

М.Б. Гапоненко (вставка)

ЗОЗУЛЬКИ СЕРЦЕНОСНІ (ПАЛЬЧАТОКОРІННИК СЕРЦЕНОСНИЙ)

Dactylorhiza cordigera (Fries) Soó
(*Orchis cordigera* Fries)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Гірський карпатсько-балкансько-альпійський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Скандинавський п-ів, Середня Європа. В Україні трапляється в Прикарпатті, Карпатах (Горгани, Свидовець, Чорногора, Чивчино-Гринявські гори). Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Популяцій небагато, досить ізольовані, чисельні (до 2–3 тис. особин), часто з порушеною структурою.

Причини зміни чисельності
Ізоляція популяцій зумовлена природними та антропогенними причинами (випасання худоби, викошування, осушення боліт, у високогір'ї — вирубування сосни гірської).

Умови місцезростання
У лісовому та субальпійському поясах, зрідка — на високогірських торфовищах, серед злаково-осокових угруповань на гірських луках, галявинах, болотах, біля джерел, на болотних слабкокислих або слабколужних ґрунтах в угрупованнях союзів *Molinion* і *Calthion* (кл. *Molinio-Arrhenatheretea*), *Caricion nigrae* (кл. *Scheichzerio-Caricetea nigrae*), асо-

ціацій *Caricetum rostratae*, *Caricetum vesicariae* (кл. *Phragmiti-Magnocaricetea*), а також кл. *Nardo-Callunetea*, *Oxycocco-Sphagnetetea*. Мезогірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина, 10–25 см заввишки. Бульби глибоко 2–4-роздільні, з витонченими кінчиками. Стебло порожнє. Листки чергові, широколанцетні, плямисті. Суцвіття колосоподібне, нещільне, небагатоквіткове. Прицвітки лінійно-ланцетні, плямисті. Квітки пурпурові, губа серцеподібна, цілісна або трохи трилопатева, по краю дрібнозубчаста. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням. Ступінь природного поновлення невідомий.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II СІТЕS. Охороняється в Карпатському БЗ, Карпатському НПП. Обмеження випасання худоби в місцях поширення виду, контроль за станом популяцій. Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Рекомендується ввести рослину в культуру. Заборонено несанкціоновану заготівлю рослин, порушення умов місцезростання, випас, осушення боліт, вирубування лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах.

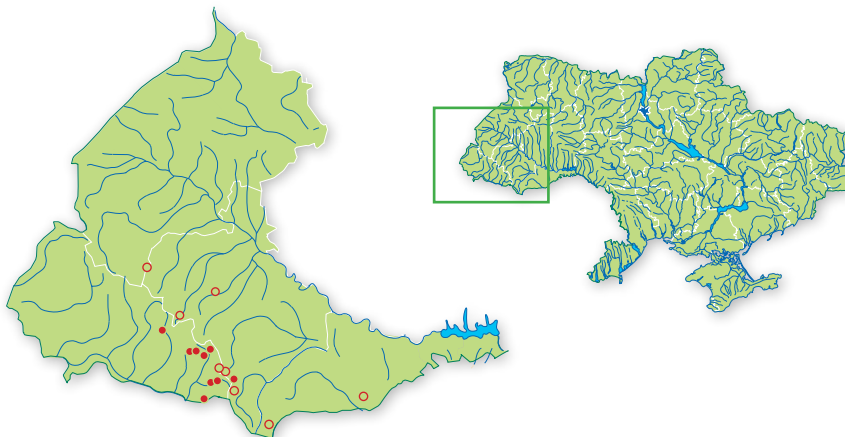
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Крічфалушій, Будніков, Малиновський та ін., 2002; Мигаль, 1999; Собко, 1989; Стойко, Милкіна, Яценко, Кагало, Тасенкевич, 1997; Стойко, Яценко та ін., 2004; Ткачик, 2000; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: І.А. Коротченко

ЗОЗУЛЬКИ ФУКСА (ПАЛЬЧАТОКОРІННИК ФУКСА)

Dactylorhiza fuchsii (Druce) Soó
(*Orchis fuchsii* Druce)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Євразійський вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавський п-ів, Атлантична, Пн., Центральна, і Сх. Європа, Середземномор'я, Зх. і Сх. Сибір, Центр. Азія (пн. частина Монголії). В Україні — Карпати (Сх. Бескиди й Низькі полонини, Чорногора, Вулканічні Карпати, до 1380 м н.р.м.), Передкарпаття, Розточчя, Опілля, Полісся, пн. частина Лісостепу, Степ (Харківська та Луганська обл.). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Ів, Тр, Зк, Хм, Пл, Чц, Хм, Пл, Хр, Лг.

Чисельність та структура популяцій

У Карпатах і Передкарпатті поза загрозою. У рівнинних регіонах популяції нечисленні.

Причини зміни чисельності

Викошування, випас худоби, зміна водного режиму місцезростань внаслідок меліорації, знищення рослин на букети та викопування бульб як лікарської сировини.

Умови місцезростання

Заплавні луки, різні типи боліт, чорничні і брусничні сосняки, сирі мішані ліси, заболочені березняки, узлісся заболочених лісів, сирі лісові галявини, чагарники по краю боліт або озер, на бідних, іноді помірно багатих ґрунтах. У Карпатах росте в угрупованнях союзів *Molinion*, *Galio-Abietion*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–50 см заввишки. Бульби 2–4-лопатеві. Листки численні, скупчені в нижній частині стебла яйцеподібно-довгасті, плямисті, вище 3–4 дрібніші, ланцетні. Суцвіття колосоподібне, циліндричне, багатоквіткове. Квітки яснолілові, іноді до майже білих. Губа глибоко трилопатева, середня лопать довша за бічні. Цвіте у червні–липні. Розмножується насінням, у культурі — ризореституційним способом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до переліку CITES. Охороняється у Карпатському БЗ, Поліському, «Розточчя», «Горгани» ПЗ, Карпатському, Шацькому,

«Синевир», «Вижницький», «Деснянсько-Старогутський», «Сколівські Бескиди», Ужанському НПП, заказниках загальнодержавного значення «Плотниця» (Житомирська обл.) та «Лісники» (Київська обл.). Потребує режимів заповідності та заказності, постійного контролю за станом популяцій, особливо в сх. районах Лісостепу. Заборонено проведення меліоративних робіт, випас, викошування та зривання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Національному ботанічному саду НАН України ім. М.М. Гришка.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Остапко, 2001; Собко, 1989; Стойко, Милкіна, Яценко та ін., 1997; Флора европейской части СССР, 1976; Хорология флоры Украины, 1986; ЧКУ, 1996; Vlčko, Dítě, 2003.

Автор: В.В. Протопопова

Фото: Р.Я. Кіш, О.О. Сенчило (вставка)

ЗОЗУЛЬКИ ІБЕРІЙСЬКІ (ПАЛЬЧАТОКОРІННИК ІБЕРІЙСЬКИЙ)

Dactylorhiza iberica (M.Bieb. ex Willd.) Soó
(*Orchis iberica* M. Bieb. ex Willd.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Середземноморсько-передньоазійський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середземномор'я (сх. частина), Крим, Кавказ, Мала та Зх. Азія. В Україні — в Гірському Криму (пн.-зх. частина). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, кількість їх поступово зменшується, щільність рослин низька.

Причини зміни чисельності
Господарське освоєння земель (переважно курортне та дорожнє будівництво), випасання, викошування, рекреація, порушення екологічних умов місцезростань.

Умови місцезростання
Вологі гірські луки (кл. *Molinio-Arrhenatheretea*), заболочені зниження у долинах річок, досить рідко. Мезогірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослин-

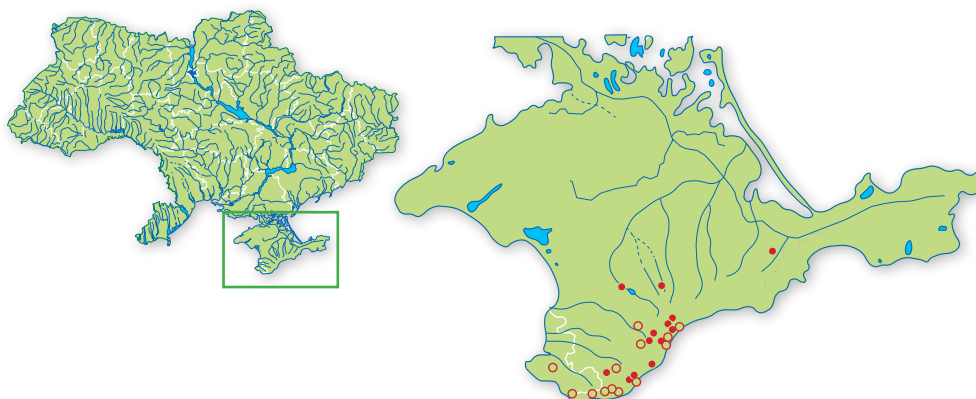
на 35–55 см заввишки. Бульби вузько-веретеноподібні, на кінчику витягнуті й роздвоєні. Стебло при основі з короткими повзучими гонами. Листки скупчені при основі стебла, лінійно-ланцетні, зелені, без плям. Суцвіття довге (до 20 см завдовжки), колосоподібне, циліндричне, негусте. Квітки досить великі, рожеві. Губа обернено-яйцеподібна, коротко-трилопатева, середня лопать майже лінійна, гостра, інколи у вигляді зубчика. Цвіте у червні–липні, плодоносить в серпні–вересні. Розмножується насінням. Ступінь природного поновлення невідомий.

Регим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до Додатку II CITES. Охороняєть-

ся в Кримському та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Потребують додаткових досліджень питання поширення і стану популяцій, їх контролю, режимів абсолютної заповідності та заказного. Слід проводити репатріацію популяцій виду в місцях, де його чисельність зменшується. Заборонено несанкціоновану заготовку рослин, забудову, прокладання доріг, меліоративні роботи.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації
Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дідух, 1980.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: В.В.Савчук

ЗОЗУЛЬКИ М'ЯСОЧЕРВОНІ (ПАЛЬЧАТОКОРІННИК М'ЯСОЧЕРВОНІЙ)

Dactylorhiza incarnata (L.) Soó s.l. (*D. cruenta* (O.F.Müll.) Soó; *D. ochroleuca* (Boll) Holub; *Dactylorchis incarnata* (L.) Vermeulen, *Orchis incarnata* L., *O. latifolia* L., nom. rej.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Євразійський поліморфний вид, представлений численними відмінами.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Балкани, Мала та Середня Азія, Кавказ, Зх. Сибір, Джунгарія, Монголія. В Україні — Карпати, лісова зона, Лісостеп, Степ (рідко) та Гірський Крим. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Лв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції численні, від кількох до тисяч особин, нормального — типу, повно- і неповночленні, з правостороннім віковим спектром.

Причини зміни чисельності

Осушення, освоєння земель, інтенсивне випасання, заростання луків.

Умови місцезростання

Переважає на відкритих місцях, вологих і сирих, слабо кислих або нейтральних ґрунтах на евтрофних та мезотрофних болотах, заплавах та низинних луках, серед чагарників, на узліссях, в рідколіссях, світлих лісах,

на торфовищах, тощо. В угрупованнях кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*, *Alnetea glutinosae*, *Molinio-Arrhenatheretea* тощо. Мезогірофіт

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина, 20–60 см заввишки. Бульби 2–4-роздільні. Стебло товсте, улишене до суцвіття. Листки (4–6) ланцетні, 15–20 см завдовжки. Суцвіття — густий колос. Приквітки ланцетні, пурпурові. Квітки бузково-рожеві або м'ясо-червоні (рідше майже білі), листочки оцвіттини яйцеподібно-довгасті, 5–8 мм завдовжки; середній листочок зовнішнього кола з башличкоподібно загнутою верхівкою. Губа ромбоподібна, невиразно трилопатева, із пурпурово-фіолетовим рисунком, з країв дрібнозарубчаста. Цвіте у травні–липні.

Плодоносить у серпні–жовтні. Поновлюється з насіння, або ризореституційним способом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється у Карпатському та Дунайському БЗ, «Розточчя», «Мис Март'ян», Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому, Рівненському, Черемському ПЗ, «Синевир», «Подільські Товтри», «Деснянсько-Старогутський», «Сколівські Бескиди», Карпатському, Шацькому, «Мезинському» та «Гомільшанські ліси» НПП. Контроль за станом популяцій. Заборонено меліоративні роботи, випасання, заготівлю рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

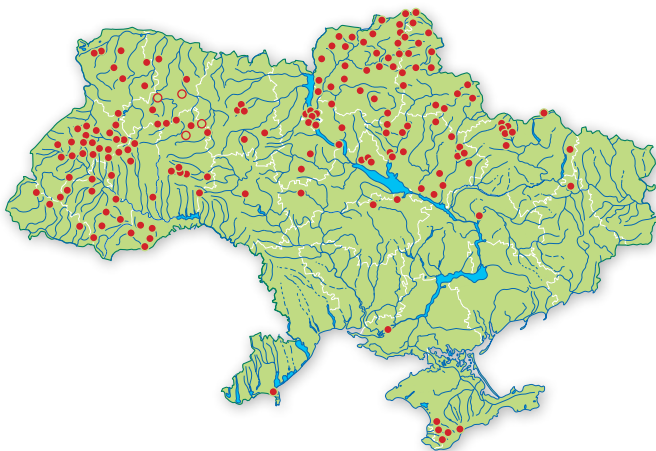
Господарське та комерційне значення

Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Орлов, 2005; Панченко, 2005; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автори: О.Т. Кузарін, І.А. Тимченко, О.В. Лукаш, С.М. Панченко, О.М. Байрак, М.С. Козир
Фото: В.В. Савчук

ЗОЗУЛЬКИ ПЛЯМИСТІ (ПАЛЬЧАТОКОРІННИК ПЛЯМИСТИЙ)

Dactylorhiza maculata (L.) Soó s.l.
(*Orchis maculata* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Поліморфний вид, гібридує з іншими спорідненими видами.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євросибірський вид, поширений майже по всій Європі, в Азії — до Середнього Сибіру. В Україні — в Карпатах, лісовій та лісостеповій зонах. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Зк, Чц, Хм, Пл, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Коливається від кількох особин до багатьох сотень. Вікові спектри здебільшого повночленні, задовільне відновлення популяцій відбувається навіть в умовах помірних антропогенних навантажень (випас, сінокошіння).

Причина зміни чисельності.

Осушення боліт, викошування або заростання луків, викопування бульб.

Умови місцезростання

Вологі луки, осоково-сфагнові болота, серед чагарників, в заболочених лісах з моховим покривом, вздовж струмків. Вимогливий до вологості ґрунту (сирі і дуже вологі), зростає переважно на відкритих місцях, але витримує також слабе затінення, в угрупованнях кл. *Molinio-Arrhenatheretea*. Гігромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–50 см заввишки. Бульби 2–4-роздільні. Стебло пряме, щільне, вгорі трохи гранчасте, рівномірно улишене. Листки (2–6) відхилені, плоскі, плямісті, до 15 см завдовжки, не досягають основи суцвіття. Приквітки вузьколанцетні, коротші квіток. Квітки блідо-рожеві, світло-фіалкові, іноді білі, зібрані у яйцеподібно-циліндричний густий колос. Листочки оцвіттини ланцетні. Губа з дрібними фіолетовими цяточками, обернено-ниркоподібна, 7–10 мм завдовжки, 9–14 мм завширшки, на кінці коротко трилопатева, з середньою зубчикоподібною лопаттю. Шпорка циліндрична, пряма, тупа, трохи коротша зав'язі або дорівнює їй. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серп-

ні. Розмножується насінням, у культурі також ризореституційним способом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, «Черемському», «Горгани», «Розточчя» ПЗ, Карпатському, «Вижницькому», «Ужанському», Яворівському, Шацькому, «Деснянсько-Старогутському», «Синевир», «Сколівські Бескиди» НПП. В умовах заповідного режиму рекомендується запроваджувати сінокошіння в пізні терміни. Контроль за станом популяцій. Заборонено заготівлю, збирання рослин, порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в ботанічних садах: Національному ім. М.М. Гришка НАН України та Українського державного лісотехнічного університету.

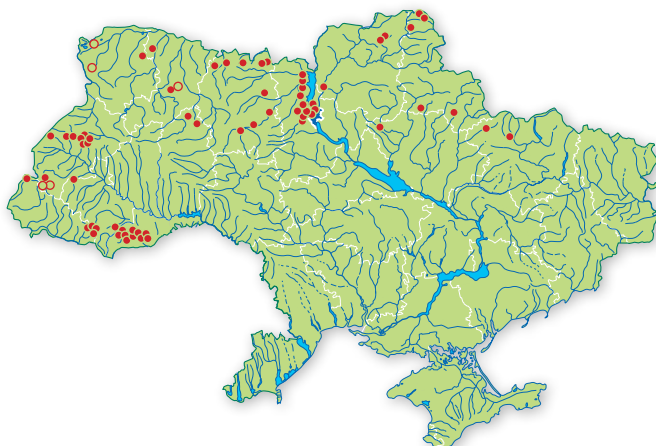
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Остапко, 2001; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Тимченко, О.О. Орлов, С.М. Панченко
Фото: В.В. Конішук, Д. Леонт'єв

ЗОЗУЛЬКИ ТРАВНЕВІ (ПАЛЬЧАТОКОРІННИК ТРАВНЕВИЙ)

Dactylorhiza majalis (Rchb.) P.F.Hunt et
Summerhayes s.l. (*Orchis majalis* Rchb., nom.
conserv.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Середземноморсько-європейський аллоте-
траплоїдний (2n=80) вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавія, Атлантична і Середня Європа,
Середземномор'я. В Україні — Карпати, Пе-
редкарпаття, лісова, лісостепова і степова
(дуже рідко) зони, Пд. макросхил Гірського
Криму. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль,
Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Хр, Лг, Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

У Карпатах популяції досить чисельні, у реш-
ті регіонів складаються з невеликих груп.
Місцезнаходження в Криму є сумнівними.

Причини зміни чисельності

Зміни гідрологічного режиму ґрунтів, боліт,
 викошування, випасання, збирання на буке-
ти, викопування бульб, заліснення лук.

Умови місцезростання

Вологі луки і узлісся, соснові та смерекові
ліси (до 900 м н.р.м.), сфагнові торфови-
ща. У Карпатах в угрупованнях кл. *Molinio-
Arrhenatheretea*, а також кл. *Quercus-Fagetea*,
Vaccinio-Piceetea, *Oxycocco-Sphagnetes*. Рос-
те на кислих бідних, іноді помірно багатих
ґрунтах, в рівнинних районах переважно

на луках (кл. *Molinio-Arrhenatheretea*). Мезо-
гірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина близько
40 см заввишки. Бульби пальчасто-роздільні.
Стебло досить товсте, порожнисте, улишене
до суцвіття. Лиски чергові, з стеблообгорт-
ною короткою піхвою і ланцетною плями-
стою пластинкою. Суцвіття колосоподібне,
небагатоквіткове. Квітки коротші приквіт-
ників, пурпурові або фіолетові. Губа коротко
трилопатева, середня її лопать менша за біч-
ні, тупа. Цвіте у травні-липні. Плодоносить у
липні. Ступінь природного поновлення за-
довільний. Розмножується насінням, у куль-
турі — ризореституційним способом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до переліку CITES. Охороня-
ється у Карпатському та Дунайському БЗ,
Українському степовому (відділення «Ми-
хайлівська цілина»), Канівському, Полісь-
кому, «Розточчя», «Горгани» ПЗ, Шацькому,
«Синевир», «Вижицькому», «Подільські Тов-
три», «Деснянсько-Старогутському», Яворів-
ському, «Сколівські Бескиди», «Ужанському»
НПП, ряді заказників. Контроль стану попу-
ляцій, особливо в рівнинних районах. Забо-
ронено несанкціоновану заготівлю рослин
та вирубування, випас, сінокосіння на луках,
осушення боліт.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

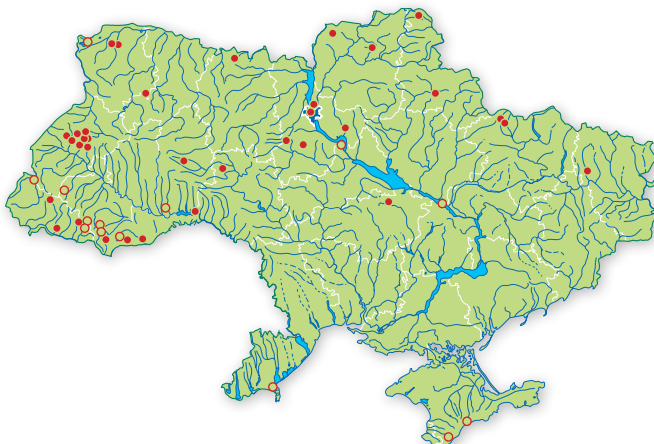
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; За-
гульський, 2001; Крічфалушій, Будніков, Мигаль,
1999; Кучеревський, 2001; Остапко, 2001; Собко,
1989; Стойко, Яценко, Кагало та ін., 2004; ЧКУ, 1996;
Pedersen, 2000.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: В.В. Конішук, В.В. Буджак

ПАЛЬЧАТОКОРІННИК РИМСЬКИЙ (ЗОЗУЛЬКИ РИМСЬКІ)

Dactylorhiza romana (Sebast.) Soó (*Dactylorhiza sambucina* (L.) Soó subsp. *romana* (Sebast.) Bornm., *D. sulphurea* (Link) Franco subsp. *pseudosambucina* (Ten.) Franco, *Orchis pseudosambucina* Ten., *O. romana* Sebast.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середземномор'я, Мала та Зх. Азія, Крим, Кавказ. В Україні — у лісовій смузі Гірського Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Місцями популяції досить численні, на деяких ділянках навіть створюють аспект, але кількість їх, особливо в межах курортної зони, катастрофічно зменшується через руйнування місцезростань.

Причини зміни чисельності
Курортне будівництво, господарське освоєння земель, рекреаційне навантаження, зривання на букети.

Умови місцезростання
У ялівцевих, кримсько-соснових та пухнастодубових лісах Гірського Криму. Угруповання відносяться до кл. *Quercetea pubescenti-petraea* (союз *Paeonio dauricae-*

Quercion petraeae) та кл. *Erico-Pinetea* (союз *Brachypodio-Pinion*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–35 см заввишки. Бульби циліндричні, 2–4-роздільні. Стебло при основі з 2–3 білувато-буруватими плівчастими піхвами. Листки численні, скупчені у нижній половині стебла, лінійно-ланцетні. Суцвіття колосоподібне, короткоциліндричне, малоквіткове. Приквітки довші за квітки. Квітки жовтуваті, фіолетово-пурпурові, зрідка білі, без запаху. Губа широкоюяцеподібна, коротко трилопатева. Цвіте у квітні. Плодоносить у травні-червні. Розмножується насінням. Ступінь природного поновлення задовільний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється у Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському та Карадазькому ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, ширше культивувати в ботанічних садах. Потребує режимів заповідності та заказного. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростання (облаштування місць рекреації, забудова території).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

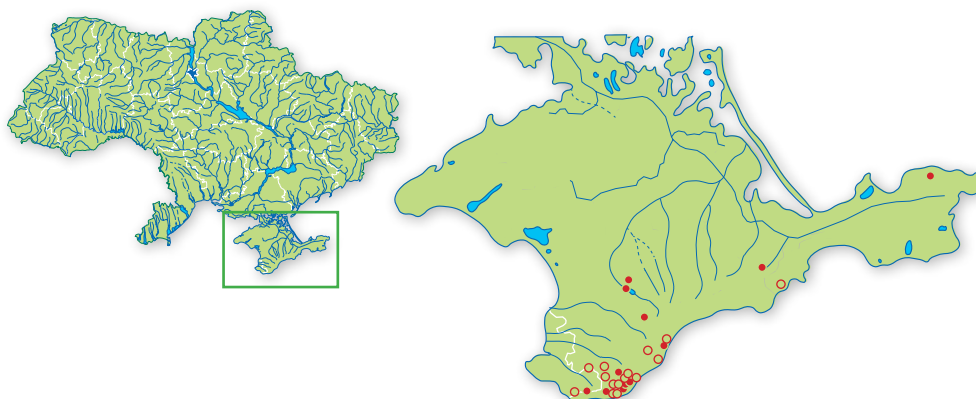
Вирощують у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вульф, 1930; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Орхидеи Украины, 1989; Флора европейской части СССР, 1976; Хорология флоры Украины, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: В.П. Ісіков

ЗОЗУЛЬКИ БУЗИНОВІ (ПАЛЬЧАТОКОРІННИК БУЗИНОВИЙ)

Dactylorhiza sambucina (L.) Soó
(*Orchis sambucina* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський зникаючий вид на сх. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавія, Атлантична і Центральна Європа, Середземномор'я. В Україні — в Карпатах та на Поліссі. Адм. регіони: Вл, Жт, Кв, Чн, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

В Україні відомо близько 100 місцезнаходжень. З них за останні 50 років втрачено понад 25, переважно у рівнинних регіонах. Більшість популяцій невеликі за площею, малочисельні. Лише в окремих регіонах Карпат (Сколівські Бескиди, Свидовець, Вулканічні Карпати) збереглися великі за розмірами популяції.

Причини зміни чисельності

Осушення та розорювання місцезростань, весняне випалювання дернини у рівнинній частині, надмірний випас та заліснення еко-топів у гірській частині.

Умови місцезростання

У рівнинній зоні росте переважно на справжніх післялісових заплавних та позазаплавних луках на дерново-підзолистих ґрунтах, що

мають кислу реакцію (угруповання союзу *Cynosurion cristati*). У Карпатах поширений до висоти 1200 м н.р.м., де приурочений до лучних угруповань на місці зведених букових і смерекових лісів (ас. *Festucetum rubrae*, союз *Nardion*). Виявлений також у складі угруповань союзу *Quercion robori-petraeae*, але загалом трапляється у досить широкому діапазоні рослинних угруповань. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–30 см заввишки, з циліндричними роздвоєними бульбами. Стебло порожнє, улишене майже до суцвіття. Листки довгасто-ланцетні, тупі. Суцвіття колосоподібне, щільне, до 6 см завдовжки. Квітки жовті, з губою,

рідко засіяною пурпуровими цятками, або рожеві чи пурпурові, із слабким запахом бузини. Цвіте у квітні–травні, в гірських регіонах — у червні. Плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється на територіях Карпатського БЗ та Карпатського, «Вижницького», «Сколівські Бескиди», «Ужанського» НПП. Необхідно створити заказники, пам'ятки природи в місцях зростання виду, культивувати в ботанічних садах. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростань, надмірний випас, заліснення лучних ділянок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації:

Загальський, 2001; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Орлов, 2005; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Баканова, 1999; Чорней, Буджак, Термена та ін., 2001.

Автори: І.І. Чорней, В.І. Гончаренко, О.О. Орлов
Фото: Я.П. Дідух, І. Кваковська

ЗОЗУЛЬКИ ТРАНСИЛЬВАНСЬКІ (ПАЛЬЧАТОКОРІННИК ТРАНСИЛЬВАНСЬКИЙ)

Dactylorhiza transsilvanica (Schur) Aver. (*Dactylorhiza maculata* (L.) Soó var. *transsilvanica* (Schur) P.Delforge; *Orchis transsilvanica* Schur)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Європейський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Нині відомі локалітети з Румунії (Трансильванія), Словаччини (Турець), Чехії (Муравсько-Слезьські Бескиди) та Словенії. В Україні відоме лише з Бескидів. Згадки про виростання виду на Закарпатті не підтверджені, проте поширення в Українських Карпатах ніколи не було предметом детальних досліджень. Адм. регіон: Льв.

Чисельність та структура популяцій
Одна, підтверджена гербарним матеріалом, популяція (зх. околиці с. Гребенів, Сколівський р-н, Львівська обл.). Стан популяції та її параметри не досліджені.

Причини зміни чисельності
Осушення екотопів, надмірне випасання та викошування, а також зривання квітів для букетів.

Умови місцезростання
Росте на гірських вологих луках у верхньому (можливо також у нижньому) лісовому

поясах. Вид належить складу угруповань порядку *Molinietalia*, що приурочені до торф'янистих ґрунтів. Ценотична приуроченість детально не досліджена. Гігомезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 25–60 см заввишки. Листків 6–10, відхилених. Суцвіття колосоподібне, яйцеподібно-цилідричне, густе й багатоквіткове, 3–10 см завдовжки, 3–4 см діаметром. Листки зелені, завжди без плям, перший — приземний довгасто-ланцетний. Квіти білосніжні, інколи блідо-рожеві або світло-жовті. Середня лопать губи довша за бічні або дорівнює їм. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Оселище формально знаходиться на території НПП «Сколівські Бескиди» (господарська зона) й, фактично, охороною не забезпечене. Включений до Червоного списку Закарпаття. Необхідне детальне дослідження відомої популяції виду й пошуки інших можливих оселищ, а також проведення відповідних охоронних заходів у всіх місцях виростання виду. Важливим є запровадження культивування виду у ботанічних садах з метою штучного розширення існуючої популяції та репатріації рослин у місця, де вид раніше, ймовірно, траплявся. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, порушення умов місцезростання, гідрологічного режиму.

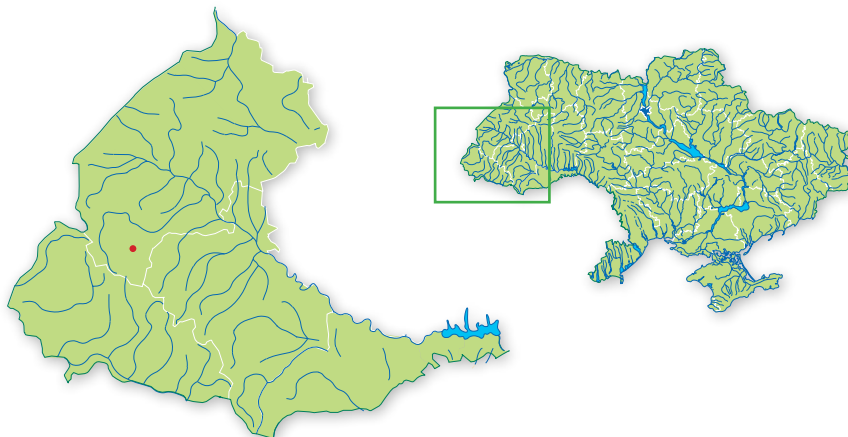
Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації
Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Собко, 1989; Klein, Deutsch, 2005.

Автор: Б.Г. Проць

Фото: М.М. Перегрим, М.Б. Гапоненко

ЗОЗУЛЬКИ ТРАУНШТЕЙНЕРА (ПАЛЬЧАТОКОРІННИК ТРАУНШТЕЙНЕРА)

Dactylorhiza traunsteineri (Saut. ex Rchb.) Soó
(*D. majalis* auct. non (Rchb.) P.F.Hunt et Summerhayes, p.p., *D. russowii* auct. non (Klinge)
Holub, *Orchis traunsteineri* Saut. ex Rchb.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Європейський поліморфний аллотетраплоїдний ($2n = 80$) вид з групи *D. majalis* s.l. (походить від гібридизації *D. incarnata* s.l. × *D. fuchsii*) на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавія, Середня Європа, лісова зона Сх. Європи та Зх. Сибіру. В Україні трапляється окремими локалітетами в Закарпатті, Розточчі, Поліссі, Лівобережному Лісостепу. Адм. регіони: Жт, Кв, Чн, См, Льв, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції ізольовані, нечисельні (25–50 особин), розташовані на значному віддаленні одна від одної, але частіше рослини зростають поодинокі або невеликими групами. Стан популяцій вивчений недостатньо. На Лівобережжі вид, ймовірно, зник.

Причини зміни чисельності

Осушення боліт, їх заліснення.

Умови місцезростання

Мохові мезо-оліготрофні болота, переважно сфагнові, в угрупованнях кл. Охусосо-

Sphagnetes, заболочені луки, ділянки на межі боліт і соснових та вільхових лісів. Мезогігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–30 см заввишки. Бульби 2–3-лопатеві, з довгими тонкими кінчиками. Стебло тонке, часто звивисте. Листки вузьколінійні, вздовж складені, спрямовані догори, в кількості 3–4. Суцвіття колосоподібне, малоквіткове, нещільне. Приквітки ланцетні, майже дорівнюють квіткам. Квітки пурпурові, губа оберненояйцеподібна, короткотрилопатева, середня її частка довша за бічні і значно вужча. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмно-

жується насінням. Ступінь природного поновлення невідомий.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється у Поліському та «Розточчя» ПЗ, заказниках загальнодержавного значення «Городниця» (Житомирська обл.), Волицький (Львівська обл.), ландшафтному заказнику Верховузькі Болота (Львівська обл.). Контроль за станом популяцій. Потребує додаткових досліджень поширення виду, режимів заповідності та заказного. Заборонено заготівлю рослин, гербаризацію та порушення умов місцезростань, осушення боліт.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Загальський, 2001; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова, С.Л. Мосякін
Фото: О.О. Кагало

КОРУЧКА ЕЛЬБСЬКА (К. ПІЗНЬОКВІТУЧА)

Epipactis albensis Nováková et Rydlo

Родина Зозулинцеві (Орхідні) — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Європейський вид на пд.-сх. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна Європа: Чехія, Німеччина (зх. межа ареалу), Польща (пн.-сх. межа), Зх. Словаччина. В Україні — на Закарпатті. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Вперше виявлено в 1997 р., зараз відомо дев'ять локалітетів: п'ять — у заплаві р. Боржава між с. Великі Береги, Шаланки та Квасово; три — у заплаві р. Латориця біля сс. Малі Гаївці та Чомонин, один — у заплаві р. Уж, у межах м. Ужгород). Локальні популяції від кількох до 100–200 особин, щільністю 1–3 особини на 100–150 м². Чисельніші популяції приурочені до старовікових (>120 років) деревостанів. Кількість особин у локалітеті може значно змінюватися залежно від вегетаційного періоду та гідрологічного режиму річки (тривалості та інтенсивності повеней).

Причини зміни чисельності

Рідкість екоотопів відповідного типу, руйнування природних екоотопів, зокрема, суцільне вирубування, осушення заплавлених екосистем.

Умови місцезростання

Трапляється у низинних заплавлених дубово-ясеневих лісах у межах 100–140 м н.р.м. на лучно-буроземних і дерново-буроземних ґрунтах з різним ступенем оглеєння. Нале-

жить до складу асоціацій *Fraxino pannonicae-Ulmetum*, *Carici remotae-Fraxinetum*, *Fraxino pannonicae-Carpinetum*, а інколи *Fraxino angustifoliae-Alnetum glutinosae* (союз *Alnion incanae* кл. *Quercus-Fagetea*) та *Salici-Populetum* (кл. *Salicetea purpureae*). Гігрозоміфіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина (3,5) 10–30 (45) см заввишки. Кореневище коротке. Стеблові листки яйцеподібно-ланцетні або ланцетні. Суцвіття 1,5–12,5 см завдовжки, складається, переважно, з 2–15 (інколи 20) квіток. Квіти біло-зеленуваті або жовтувато-зеленуваті. Цвіте у липні–серпні, інколи до середини вересня, плодоносить у серпні-жовтні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в заповідному ур. «Боржава», пам'ятці природи загальнодержавного значення «Атак» та в орнітологічному заказнику загальнодержавного значення «Великодобронський» загальною площею понад 2000 га (Закарпатська обл.). Проте більшість локалітетів є поза межами цих об'єктів. Потребує проведення відповідних охоронних заходів у всіх місцях наявності виду, пошуку нових оселищ, уточнення поширення виду в Україні. Доцільно культивувати у ботанічних садах, проводити моніторинг популяцій та пошуку нових оселищ. Заборонено збирання рослин, вирубування лісів, порушення умов гідрологічного режиму, осушення ділянок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

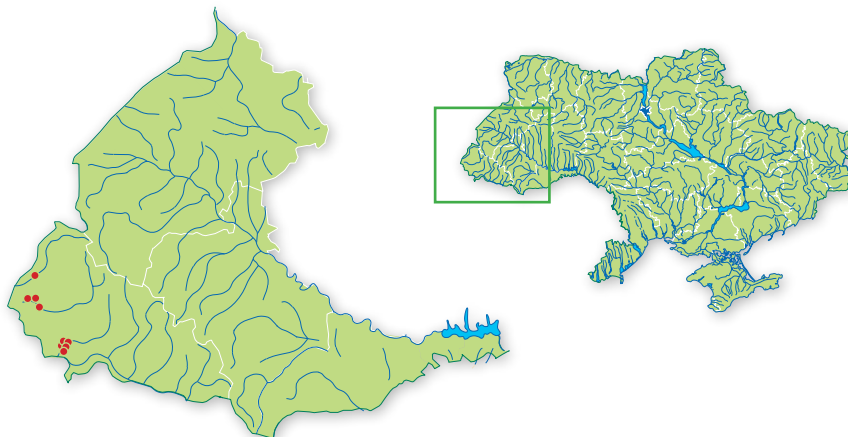
Декоративне.

Основні джерела інформації

Bernacki, 2001; Procházka, Rydlo, Potůček, 1999.

Автор: Б.Г. Проць

Фото: Б.Г. Проць

КОРУЧКА ТЕМНО-ЧЕРВОНА

Epipactis atrorubens (Hoffm. ex Bernh.) Besser
(*E. atropurpurea* auct. non Raf., *E. rubiginosa*
(Crantz) Gaudin ex W.D.J.Koch)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісна рослина.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський вид, поширений в Європі, на Кавказі, Уралі, в Зх. Сибіру, Середній Азії, Ірані. В Україні — в Карпатах, на Прикарпатті, в Поліссі, Лісостепу, Степу (рідко) та Гірському Криму. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Чк, Кд, Пл, Хр, Дц, Лг, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, дані по структурі популяцій відсутні.

Причина зміни чисельності.

Антропогенне порушення природних біотопів, зокрема вирубування лісів.

Умови місцезростання

Листяні, хвойні та мішані ліси, узлісся, серед чагарників, кам'янисті схили (переважно на вапняках). Трапляється в широколистяних неморальних мезофітних лісах у складі угруповань союзів *Fagion sylvaticae* та *Carpinion betuli* (кл. *Querc-Fagetea*), а також в мезоксерофітних трав'янистих угрупованнях. В Криму зростає в субсередземноморських субсерофітних лісах та рідколіссях (кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*) та в угрупованнях хвойних лісів кл. *Erico-Pinetea*. Мезофіт. Сциофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина, 25–70 см заввишки. Кореневище коротке, товсте, горизонтальне. Стебло у верхній частині коротко-густоопушене, буро-фіолетове. Листків 5–9, довші за міжвузля, нижні — довгасто-яйцеподібні або еліптичні, 4–8 см завдовжки, верхні — ланцетні, загострені. Суцвіття — довга, пряма негуста майже однобічна китиця, вісь суцвіття густо опушена. Приквітки ланцетні. Квітки пурпурові, із запахом ванілі. Листочки оцвіттини до 6–7 мм завдовжки, яйцеподібні, загострені, складені широким дзвоником, внутрішні трохи коротші за зовнішні. Губа 5,5–6,5 см завдовжки, її гіпохилій чашоподібно увігнутий, з широким переднім входом, епіхилій серцеподібний, загострений, при осно-

ві з двома зморщеними горбочками. Зав'язь пряма, не скручена, густо опушена. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням, дуже рідко — кореневищем.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється у Карпатському БЗ, Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, «Медобори» та Рівненському ПЗ, в Карпатському, Шацькому, «Деснянсько-Старогутському», «Мезинському», «Синевир», «Подільські Товтри» та «Святі гори» НПП. Контроль за станом популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання, вирубування лісів.

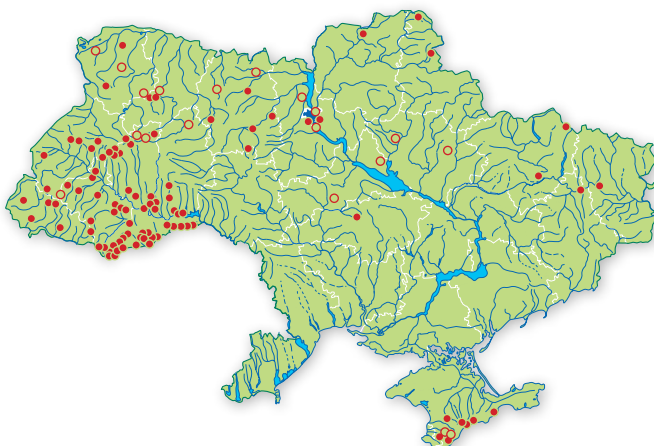
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Собко, 1989; Тимченко, 1996; Тимченко, Фіцайло, 2003; Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона, 2006; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Токарюк, Никирса, 2001; Zahulsky, 2000.

Автор: І.А. Тимченко
Фото: В.В. Буджак

КОРУЧКА ЧЕМЕРНИКОПОДІБНА (К. ШИРОКОЛИСТА)

Epipactis helleborine (L.) Crantz (*E. latifolia* (L.) All.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Поліморфний вид з широкою еколого-ценотичною амплітудою. В Україні, очеподібно, представлений декількома расами і потребує таксономічних досліджень.

Ареал виду та його поширення в Україні

Палеарктика, занесений у Пн. Америку. В Україні — Карпати, лісова, лісостепова, степова (в лісах долин великих річок) зони, Гірський Крим. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції від кількох до ста особин. За віковою структурою переважно нормальні неповночленні, з правостороннім віковим спектром.

Причина зміни чисельності.

Порушення екотопів (суцільні вирубки, надмірна рекреація). Добре витримує помірний вплив антропогенних навантажень.

Умови місцезростання

Хвойні, мішані та широколистяні ліси, в угрупованнях кл. *Querc-Fagetea*, *Quercetea robori-petraeae*, *Quercetea pubescenti-petraeae*, *Vaccinio-Piceetea*, *Erico-Pinetea*, зрідка — узлісся (кл. *Trifolio-Geranietea*), на бідних і багатих ґрунтах різної вологості і кислотності, переважно багатих на вално. Часто — у вторинних угрупованнях, в екотонних зонах. Мезофіт. Сциофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–100 см заввишки. Кореневище коротке. Листки (4–10) від яйцеподібних до ланцетних. Квітки (12–50) зеленкувато-пурпурові, у густій китиці. Приквітки ланцетні. Зовнішні листочки оцвітини яйцеподібно-ланцетні, 10–13 мм завдовжки, внутрішні — коротші і ширші. Губа коротша від інших листочків оцвітини. Зав'язь слабо опушена. Цвіте у червні-вересні. Плодоносить у липні-жовтні. Розмножується насінням і кореневищем.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, Канівському, Кримському,

Поліському, «Черемському», Рівненському, Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, «Мис Март'яна», «Розточчя», «Медобори» ПЗ, Карпатському, «Ужанському», Шацькому, «Деснянсько-Старогутському», «Мезинському», «Вижицькому», «Синевир», «Подільські Товтри», «Святі гори», «Сколівські Бескиди» та «Гомільшанські ліси» НПП та ін. природно-заповідних територіях. Контроль за популяціями. Заборонено збирання рослин, порушення екотопів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в ботанічних садах: Національному ім. М.М. Гришка НАН України, Донецькому НАН України, Чернівецького та Харківського національних університетів.

Господарське та комерційне значення

Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Собко; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Тимченко, О.О. Орлов,
С.М. Панченко, О.М. Байрак
Фото: Л.Я. Нагорна, М.М. Перегрим

КОРУЧКА ДРІБНОЛИСТА

Epipactis microphylla (Ehrh.) Sw. (*Serapias microphylla* Ehrh.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна та Атлантична Європа, Середземномор'я, Мала Азія, Кавказ. В Україні — Гірський Крим, раніше відмічали на Закарпатті і в Карпатах. Адм. регіони: Зк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Росте поодинокі, або популяції нараховують до кількох десятків особин. За віковою структурою популяції нормальні і регресивні неповночленні з правостороннім віковим спектром, переважають генеративні особини.

Причини зміни чисельності

Порушення екотопів, зокрема вирубування лісів.

Умови місцезростання

Тіністі букові та дубові, інколи заходить у світлі соснові ліси, галявини, узлісся. Трап-

ляється на багатих на гумус вапнистих ґрунтах. Угруповання класів *Quercio-Fagetia*, *Quercetia pubescentis-petraeae*, зрідка — *Erico-Pinetea*. Мезофіт, умброфіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 17–40 см заввишки. Кореневище коротке. Стебло прямостояче, у верхній частині короткоопушене. Стеблові листки маленькі, ланцетні, яйцеподібно-ланцетні, набагато коротші за меживузля. Суцвіття однобока, негуста китиця. Квітки двох типів — невеликі автогамні без запаху та великі алогамні зі слабким запахом гвоздики. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Необхідно виявити і вивчити всі місцезнаходження виду, контролювати стан популяцій. Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому і Кримському ПЗ та ряді заказників. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання, вирубування лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Собко, 1989; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: Я.П. Дідух, І.А. Тимченко
Фото: В.П. Ісіков

КОРУЧКА БОЛОТНА

Epipactis palustris (L.) Crantz (*E. longifolia* All.,
Serapias helleborine L. var. *palustris* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісна рослина.

Ареал виду та його поширення в Україні
Евразійсько-середземноморський вид.
В Україні — Полісся, Карпати, Розточчя, Опілля, Лісостеп, Степ (по долинах великих річок), Гірський Крим. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Пл, Хр, Лг, Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції чисельні, щільні, віковий спектр повночлений, правосторонній, частка молодих особин висока.

Причина зміни чисельності.

Надмірне осушення біотопів. Рекреаційне навантаження, знищення при забудові територій.

Умови місцезростання

Заторфовані долини річок, улоговини, заболочені схили з мокрими і сирими торфово-болотними ґрунтами; в Карпатах часто на гірських висячих болотах. На заростаючих ділянках торфокар'єрів. В Лісостепу, Розточчі і Опіллі — на евтрофних торфових трав'яно-гіпнових болотах кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*, на луках кл. *Phragmiti-Magnocaricetea*, союзів кл. *Molinio-Arrhenatheretea* та гігрофільних чагарників кл. *Alnetea glutinosae*. На Поліссі — на мезотрофних болотах кл. *Vaccinio-Piceetea*. Мезогірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–70 см заввишки. Кореневище довге, повзуче. Стебел кілька, прямі. Листки (4–8) довгасто-яйцеподібні, ланцетні. Суцвіття — багатоквітова китиця, не щільне. Приквітки ланцетні. Квітки до 2,5 см завдовжки, звислі, зовнішні листочки оцвітини ланцетні, 9–11,5 мм завдовжки, зеленкуваті, зсередини зеленкувато-білі або червонуваті, внутрішні — довгасто-яйцеподібні, білуваті, з рожевими смужками; губа довша за зовнішні листочки оцвітини. Зав'язь веретеноподібна, коротко опушена. Цвіте у червні-липні. Плодоносить у липні-серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється у Карпатському та Дунайському БЗ, Канівському, Поліському, Рівненському, Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, «Медобори» та «Розточчя» ПЗ, в Карпатському, Шацькому, «Вижницькому», Ужанському, «Синевир» та «Подільські Товтри» НПП. Заборонено збирання рослин, порушення екотопів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у ботанічних садах: Національному ім. М.М. Гришка НАН України та Харківського університету.

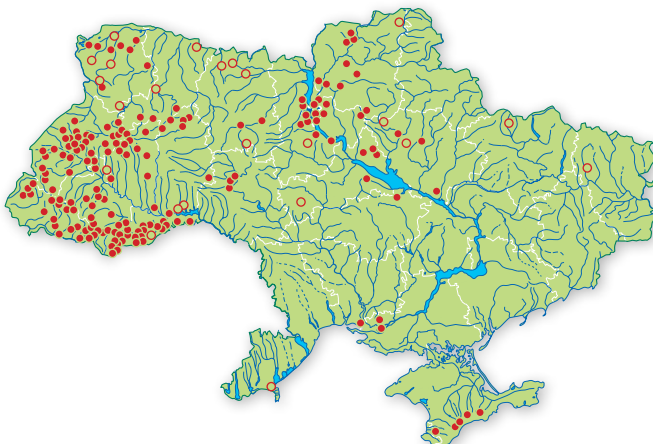
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Собко, 1989; Тимченко, 1996, 1998; Тимченко, Фіцайло, 2003; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Токарюк, Никирса, 2001; Zahulsky, 2000.

Автори: І.А. Тимченко, О.Т. Кузарін
Фото: О.А. Жигаленко

КОРУЧКА ПУРПУРОВА

Epipactis purpurata Smith (*E. viridiflora* (Hoffm.) Krock., nom. rej. prop., *E. violacea* (Dur.-Duq.) Boreau, *E. sessilifolia* Peterm.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Рідкісний вид на сх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середня Європа. В Україні — в Карпатах, Прикарпатті, Розточчі, Поділлі. Адм. регіони: Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Од.

Чисельність та структура популяцій
Чисельність популяцій дуже низька, популяції складаються виключно з генеративних особин.

Причина зміни чисельності.
Вузька еколого-ценотична амплітуда, що лімітується кліматичними природними факторами. Порушення природних біотопів, зокрема вирубування лісів.

Умови місцезростання
На рівнинній частині України (Поділля, Придністров'я) — в грабових та дубово-грабових лісах, в угрупованнях союзу *Carpinion betuli*, у Карпатах — в букових лісах союзу *Fagion sylvaticae* (кл. *Quercus-Fagetea*). Переважно на ділянках, що добре прогріваються, часто на узліссях, ґрунтах багатих на вапно. Мезофіт, сциофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина, 25–70 см заввишки. Кореневище коротке, вертикальне. Стебел може бути декілька, пурпурові, при основі вільно обгорнуті гострими пурпуровими піхвами, у верхній частині густо коротко опушені. Листки сіро-зеленкуваті, зісподу пурпурові, середні — коротші від міжвузля, рідше трохи довші від нього. Суцвіття густе, багатоквіткове, перед цвітінням трохи поникле. Приквітки ланцетні, загострені, за винятком верхніх довших від квіток. Квітки жовто-зеленкуваті, без запаху. Листочки оцвітини до 12 мм завдовжки, яйцеподібні, зовнішні — жовтувато-зеленкуваті, із середини світліші, внутрішні — білі або бруднувато-зеленкувато-білі.

Зав'язь пряма, нескручена. Цвіте у липні-вересні. Плодоносить у серпні-жовтні. Розмножується насінням і кореневищем, здатність до відновлення дуже низька.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

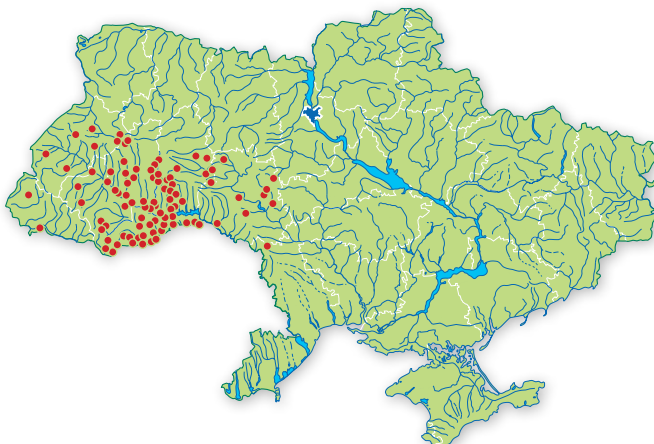
Занесено до Додатку II CITES. Охороняється ПЗ «Медобори», у Карпатському, «Вижницькому», «Ужанському» і «Подільські Товтри» НПП. Необхідно облік усіх місцезнаходжень, контроль за станом популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання, рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Собко, 1989; Тимченко, 1996; Тимченко, Андрієнко, 1992; Тимченко, Фіцайло, 2003; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Токаряк, Никирса, 2001.

Автор: І.А.Тимченко
Фото: О.О. Кагало

НАДБОРОДНИК БЕЗЛИСТИЙ

Epipogium aphyllum Sw.

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий євразійський вид на пд. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавія, Атлантична, Середня і Сх. Європа, Середземномор'я, Кавказ, Мала Азія, Зх. та Сх. Сибір, Далекий Схід, Японія, Китай. В Україні — в Карпатах (Мала Уголька, Чорногора, Покутсько-Буковинські Карпати), Буковинському Прикарпатті, Прут-Дністровському межиріччі (Хотинська височина), на Пн. Поділлі, Середньому Придніпров'ї (окол. Києва) та Гірському Криму. Адм. регіони: Кв, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Хоча вид має широкий загальний ареал, більшість місцезнаходжень у рівнинній частині України відомі за даними XIX і першої половини XX ст., багато з них зникли. У відомих місцезростаннях росте поодинокими особинами або локальними, малочисельними (до 30 генеративних особин) групами.

Причини зміни чисельності

Руйнування місцезростань внаслідок вирубування лісів, заміна природних лісів штучними насадженнями.

Умови місцезростання

Росте на багатих на гумус ґрунтах у вологих тінистих букових, дубових, грабово-дубових, ялинових лісах, біля джерел і на берегах по-

токів у складі угруповань кл. *Quercus-Fagetum* та *Vaccinio-Piceetum*. Мезофіт, сциофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика:

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 7–20 см заввишки. Кореневище буре, коралоподібне, членувате з білими тонкими довгими гонами. Стебло голе, порожнисте, вище основи трохи здуте, з небагатьма щільно прилеглими плівчастими жовтуватими піхвами, жовтувате або вгорі трохи червонувате, зі звислою китицею 2–4 фіолетово-жовтуватих квіток із запахом плодів банана. Квітконіжки не скручені, коротші від зав'язі. Листочки оцвітини ясно-жовтуваті, жолобчасті, губа такої ж довжини як і решта листочків оцвітини, шпорка червонувата або світло-фіолетова. Цвіте у липні. Плодоносить у

серпні. Розмножується переважно вегетативно, а також насінням. Облігатний сапрофіт.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони:

Занесено до Додатку II СІТЕS. Охороняється у Карпатському БЗ, Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому (можливо зник) ПЗ, Карпатському НПП, ландшафтному заказнику «Буковинські водоспади» (Чернівецька обл.). Необхідно взяти під охорону місцезростання на Хотинській височині, контролювати стан популяцій. Заборонено збирання (гербаризацію) рослин, порушення умов місцезростання (вирубування лісів).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Каталог раритетного біорізн. заповід. і націон. парків України, 2002; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Токарь та ін., 2004.

Автори: І.І. Чорней, В.В. Буджак
Фото: В.В. Буджак

ГУДІЄРА ПОВЗУЧА

Goodyera repens (L.) R.Br. (*Satyrium repens* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий вид, пов'язаний з лісовими формаціями темнохвойної тайги. Одна з небагатьох зимовозелених орхідей помірного поясу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія від Фенноскандії до пд. частини Далекого Сходу, Сахаліну та Хоккайдо, окремі фрагменти відомі в Альпах, Балканах, Карпатах, Криму, Малій Азії, на Кавказі, у горах Ірану, Середньої Азії та Зх. Китаю, у Гімалаях, Кореї, Середній Японії та в Пн. Америці. В Україні — у Карпатах, Розточчі, на Поліссі, Поділлі (пн.-зх.), в Гірському Криму. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції невеликі за розмірами, нечисельні — від кількох десятків до кількох сотень особин. У деяких популяціях на Поліссі наявні кілька тисяч особин. Щільність таких популяцій 20–30 особин на 1 м².

Причини зміни чисельності

Вирубування хвойних лісів.

Умови місцезростання

Свіжі, кислі ґрунти. Ялинові ліси (порядок *Vaccinio-Piceetalia*), соснові ліси (порядок *Pinetalia*). В горах Криму росте в лісах кл. *Erico-Pinetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослин-

на з шнуроподібним, розгалуженим, плагіотропним кореневищем. Корені додаткові, не численні, розміщені в підстилці і не сягають мінерального шару ґрунту. Стебло 6–25 см заввишки, виходить із середини розетки. Розеткові листки видовжено-яйцеподібні або еліптичні, 1,8–3,5 см завдовжки, 1–2 см завширшки. Стеблові листки дрібні, лінійно-видовжені або ланцетні. Суцвіття — однобічний колос, 4–7(15) см завдовжки, складається з 10–20 (до 30) дрібних білих або кремово-білих запашних квіток. Цвіте в липні–серпні, плодоносить у вересні. Розмножується насінням і вегетативно. Напівсапрофіт, який при сильному затінненні може переходити до підземного способу життя та сапрофітного живлення. Рослина консор-

тивно пов'язана з грибами *Ceratobasidium cornigerum* та *Rhizoctonia goodyera-repentis*.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, в ПЗ «Розточчя», Поліському, Ялтинському гірсько-лісовому, в Шацькому та «Деснянсько-Старогутському» НПП та інших заповідних об'єктах. Заборонено збирання рослин та зміни умов оселищ.

Розмноження та розведення у спеціально створений умовах.

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення

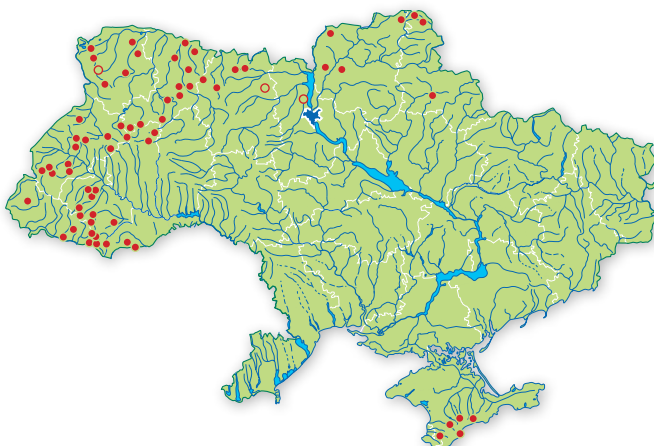
Декоративне.

Основні джерела інформації

Баточенко, 2001; Лукаш, 2001а; Мельник, 1991; Мельник, 1993; Мельник, Савчук, 1999; Мельник, Савчук, Баточенко, 2001; Панченко, 2005; Родінка, Панченко, 1998; ЧКУ, 1996.

Автори: В.І. Мельник, О.В. Лукаш,
С.М. Панченко, О.О. Рак

Фото: М.М. Перегрим, С.М. Панченко (вставка)

БИЛИНЕЦЬ ДОВГОРОГИЙ

Gymnadenia conopsea (L.) R.Br. (*Orchis conopsea* L.; incl. *G. alpina* (Turcz. ex Rchb.f.) Czer., *G. conopsea* (L.) R.Br. subsp. *alpina* (Turcz. ex Rchb.f.) Janchen ex Soó)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний, зі складною біологією розвитку, вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський вид (Європа, Кавказ, Сибір, Далекі Схід, Мала Азія, Іран, Монголія, Китай, Японія). В Україні — Карпати (до вис. 2000 м н.р.м.), Полісся, Розточчя, Опілля, Лісостеп, Гірський Крим. Адм. регіони: Вл, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Кд, Пл, Хр, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нараховують від декількох особин (на рівнині) до сотень і тисяч особин (у Карпатах). У Карпатах популяції повночленні, з перевагою генеративних особин.

Причина зміни чисельності.

Порушення екологічних умов у результаті господарської діяльності, корінне поліпшення лук, сільватизація екоотопів, викопування бульб як лікарської сировини (салепо).

Умови місцезростання

На луках, серед чагарників, в світлих лісах, на галявинах, узліссях, по краях боліт. Приурочений до угруповань кл. *Festuco-Brometea*, *Molinio-Arrhenatheretea*, *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*, *Trifolio-Geranietea sanguinea*, у Карпатах — на відслоненнях вапнякових порід кл. *Elyno-Seslerietea*, та по берегах холодних гірських джерел і потоків кл. *Montio-Cardaminetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 65 см заввишки. Бульби 4–6-лопатеві, пальчасті, сплюснені. Листки лінійно-ланцетні, жолобчасті. Суцвіття колосоподібне, з численних невеликих рожевих квіток 6–15 см завдовжки. Приквітки яйцеподібно-ланцетні, видовжено-загострені, бічні зовнішні листочки оцвітини еліптичні, відхилені набік, середній зовнішній листочок і бічні внутрішнього кола сходяться шоломом. Губа ромбоподібна, 5–6 мм завдовжки, неглибоко-трилопатева, з тупими лопатями. Шпорка косо догори спрямована, ниткоподібна, в 1,5–2 рази довша від зав'язі. Цвіте у червні-липні. Плодоносить у серпні-жовтні. Розмножується переважно насінням, дуже рідко бульбами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

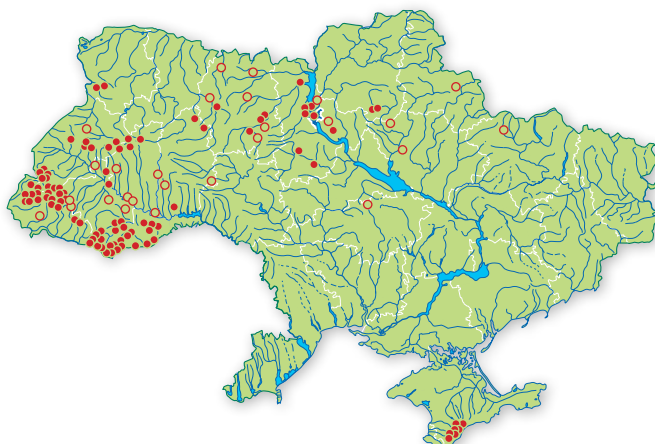
Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, «Горгани» ПЗ, Карпатському, Вижицькому, Ужанському, «Синевир» та «Сколівські Бескиди» НПП. Необхідний контроль за станом популяцій рівнинної зони. Заборонено заготівлю, порушення умов оселищ.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у ботанічних садах (Національному ім. М.М. Гришка НАН України та Українського державного лісотехнічного університету).

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина та ін., 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Собко, 1989; Стойко, Яценко, Кагало та ін., 2004; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Тимченко, І.І. Чорней
Фото: О.О. Кагало, В.В. Савчук (вставка)

БИЛИНЕЦЬ ЩІЛЬНОКВІТКОВИЙ

Gymnadenia densiflora (Wahlenb.) A.Dietr.
(*G. conopsea* (L.) R.Br. subsp. *densiflora*
(Wahlenb.) K.Richt.; *G. conopsea* var. *densiflora*
(Wahlenb.) Lindl.; *Orchis conopsea* L. var.
densiflora Wahlenb.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-малоазійський вид на сх. межі ареалу, загальний ареал потребує уточнення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Мала Азія. В Україні — в Карпатах (Сх. Бескиди й низькі полонини, Чорного-ра, Чивчино-Гринявські гори), Прикарпатті, дуже рідко на Розточчі, Опіллі, Поліссі. Адм. регіони: Вл, Кв, Ль, Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

В Карпатах зростає на лучних схилах, де трапляється поодинокими особинами, формує невеликі (до 200–300 м²) локальні, але багаточисельні популяції (3–9 генеративних особин на 1 м²). На Опіллі популяції нараховують по декілька сотень особин, але трапляються рідко. У Прикарпатті популяції повночленні, нормального типу. На Поліссі лише поодинокими особинами, можливо, зник.

Причини зміни чисельності

Зміна гідрологічного режиму внаслідок осушувальної меліорації, перетворення лук на пасовища, вирубування лісів, господарське освоєння земель.

Умови місцезростання

У Карпатах: від поясу передгірських дубових

і букових лісів до гірськолісового, на лісових галявинах, трав'яних схилах гір, узліссях, найчастіше в улоговинних болотах з домінуванням *Eriophorum angustifolium*, на карбонатному субстраті, приурочений до угруповань кл. *Scheuchzeria-Caricetea nigrae* та *Molinio-Arrhenatheretea*. На рівнині, росте на луках, галявинах світлих лісів та узліссях, переважно, в місцях виходу ґрунтових вод. Гігрозоміофіт, геліофіт, але кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 25–80 см заввишки. Бульби пальчасто-роздільні, сплюснені. Стебло товсте, улиснене, порожнє. Листки широко-ланцетні, 15–30 мм завширшки, загострені, часто вздовж складені, зближе-

ні в нижній частині стебла. Суцвіття до 20 см завдовжки, густе, багатоквіткове (40–150 квіток), приквітки дорівнюють зав'язі. Квітки дрібні, яскраво рожеві. Губа 5–7 мм завширшки, трилопатева, шпорець тонкий, лише у 1,5 рази довший ніж зав'язь. Цвіте в червні–серпні (2–3 тижні пізніше за *G. conopsea*). Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Потребує перевірки місцезнаходжень, контролю за станом популяцій, створення заповідних об'єктів в місцях поширення виду. Заборонено збирання рослин, осушувальна меліорація, випас, вирубка лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Малиновський, Царик, Кияк та ін., 2002; Мосякін, Тимченко, 2006; Стойко, Яценко, Кагало та ін., 2004; Цвелев 1969; Marhold et al., 2005; Tokaryuk, 2007; Vlčko, Ditě, Kolník, 2003.

Автори: В.В. Протопопова, І.І. Чорней, А.І. Токарюк
Фото: Р.Я. Кіш

БИЛИНЕЦЬ НАЙЗАПАШНІШИЙ

Gymnadenia odoratissima (L.) Rich.
(*Orchis odoratissima* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Європейський вид на сх. межі ареалу, має складну біологію розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа (від Атлантичного океану до Дніпра). В Україні — переважно в Карпатах, на Опіллі, Поліссі, в Лісостепу (дуже рідко). Адм. регіони: Жт, Кв, Чн, Ль, Ів, Тр, Зк, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисленні, з порушеною структурою, складаються з невеликих груп або поодиноких рослин.

Причини зміни чисельності

Лімітуючі фактори пов'язані найчастіше з водним режимом ґрунту і антропогенними чинниками (порушення біотопів, меліорація, знищення квітучих рослин, викопування бульб).

Умови місцезростання

У Карпатах зростає в лісовому поясі, на вологих, болотистих луках, лісових галявинах, серед чагарників, на водонепроникних і погано аерованих глинистих або торф'яних кислих ґрунтах. Вид приурочений переваж-

но до угруповань кл. *Molinio-Arrhenatheretea*, *Nardo-Callunetea*. У Карпатах також трапляється в угрупованнях кл. *Vaccinio-Piceetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 35 см заввишки. Бульби пальчатоопатеві. Листки вузьколінійні або лінійні, гострі. Суцвіття колосоподібне, вузькоциліндричне, щільне. Квітки дрібні, ясно-пурпурові, із сильним запахом ванілі. Шпорка коротша ніж зав'язь, спрямована донизу. Цвіте в червні–липні, плодоносить в серпні–вересні. Ступінь природного поновлення невідомий, насіння проростає лише в симбіозі з певними видами грибів.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, ПЗ «Медобори» (відділення «Кременецькі гори»), в НПП Карпатському, «Синевир» і «Сколівські Бескиди». Потребує підтвердження більшості місцезнаходжень, уточнення ареалу та умов місцезростання, насамперед у рівнинних областях, режимів заповідності та заказного. Заборонено заготівлю рослин, випас, меліоративні роботи.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина та ін., 1991; Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Малиновський, Царик, Кияк та ін., 2002; Собко, 1989; Стойко, Яценко, Кагало та ін., 2004; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: О.О. Кагало

М'ЯКУХ БОЛОТНИЙ (ХАММАРБІЯ БОЛОТНА)

Hammarbya paludosa (L.) O.Kuntze (*Malaxis paludosa* (L.) Sw.; *Orchis paludosa* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісна рослина, представник монотипного роду на пд. межі поширення. Індикатор збереженості боліт.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський вид: Європа (від Скандинавії до Середземномор'я), пн. частина Сибіру, Далекий Схід. В Україні — на Поліссі, в Карпатах, Прикарпатті, Розточчі, Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Кв, Ль, Тр, Зк, Чк, Пл, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції невеликі за розміром, нечисленні. Структура популяцій потребує дослідження.

Причина зміни чисельності.

Осушення боліт (меліоративні заходи), що призводить до зміни водного режиму.

Умови місцезростання

Торфові, осоково-сфагнові болота, вологі луки. Трапляється в угрупованнях кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна, рос-

лина 5–20(25) см заввишки. Кореневище тонке. Стебло п'ятигранне, голе, біля основи з овальним бульбоподібним потовщенням. Листки (3–4) товсті, еліптичні або довгасті, з бульбочками по краю. Суцвіття циліндричне, розріджене, з 10–15 дрібних, жовтувато-зеленкуватих квіток. Приквітки маленькі, ланцетні, гострі. Зовнішні листочки оцвітини яйцеподібно-довгасті, 2,5–3 мм завдовжки, бічні спрямовані догори, середній — повислий, внутрішні листочки оцвітини лінійно-довгасті, спрямовані вбік і вгорі відігнуті. Губа товстувата, 1,5–2 мм завдовжки, догори обернена, яйцеподібна. Зав'язь дзигоподібна, нескручена. Цвіте у липні–серпні, плодоносить в серпні–вересні. Розмножується насінням і вегета-

тивно (бульбочками, які утворюються по краях листків).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

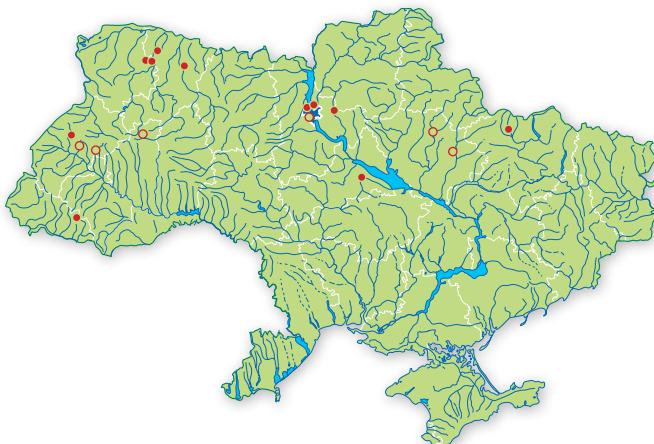
Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в ПЗ «Медобори», Черемському і Рівненському. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено збирання рослин, гербарію, проведення меліоративних робіт.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунтоформуюче.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Каталог раритетного біорізн. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автор: І.А. Тимченко
Фото: О.О. Орлов

БРОВНИК ОДНОБУЛЬБОВИЙ (ГЕРМІНІЙ ОДНОБУЛЬБОВИЙ)

Herminium monorchis (L.) R.Br.
(*Ophrys monorchis* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний бореальний вид на пд. межі диз'юнктивного ареалу, єдиний представник роду в Європі.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський вид, поширений в Європі, Малій і Середній Азії, Сибіру, на Далекому Сході, в Індії, Монголії, Тибеті, Китаї, Японії. В Україні — в Карпатах, на Поліссі, в Лісостепу. Адм. регіони: Жт, Чн, Ль, Ів, Зк, Чц, Хм, Пл, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Чисельність і щільність низька, зростає здебільшого поодиноко, кількість популяцій постійно зменшується, частина їх втрачена.

Причина зміни чисельності.

Зміна гідрологічного режиму внаслідок меліорації земель, торфорозробки, випас худоби.

Умови місцезростання

Вологі і болотисті луки, осоково-гіпнові низинні болота, в угрупованнях союзу *Caricion davallianae* (кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*), союзу *Molinion* (кл. *Molinio-Arrhenatheretea*), рідше — в заболочених рідколіссях і серед чагарників. Трапляється переважно на багатих на вапно ґрунтах. Мезогігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 35 см заввишки. Бульба одна (рідко 2). Стебло має біля основи два (іноді три) зближені, обернено-яйцеподібні листки. Суцвіття колосоподібне, видовжене, багатоквіткове (10–45 квіток). Приквітки лінійно-ланцетні або ланцетні, майже дорівнюють зав'язі або трохи коротші від неї. Квітки дрібні, жовтуватозеленкуваті, з сильним медовим запахом, трохи повислі. Листочки оцвітини складені дзвоникоподібно, зовнішні — яйцеподібно-довгасті, тупуваті, до 3 мм завдовжки, два внутрішніх майже списоподібні, видовжено загострені, до 4 мм завдовжки. Губа без шпорки, але з мішечкоподібною заглибиною при основі, трилопатева, з боковими лопаття-

ми шилоподібно-лінійними і середньою лопаттю більш довгою (в 2,5 рази) і більш товстою, ніж бокові. Зав'язь скручена, сидяча, на верхівці вперед нахилена. Цвіте у травні. Розмножується насінням (дає до 1,5 тис. насінин на одну рослину) та вегетативно (може утворювати дві бульби).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Потрібен контроль за станом популяцій. Заборонено збирання рослин, гербарію, торфорозробки, проведення меліоративних робіт, випас.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

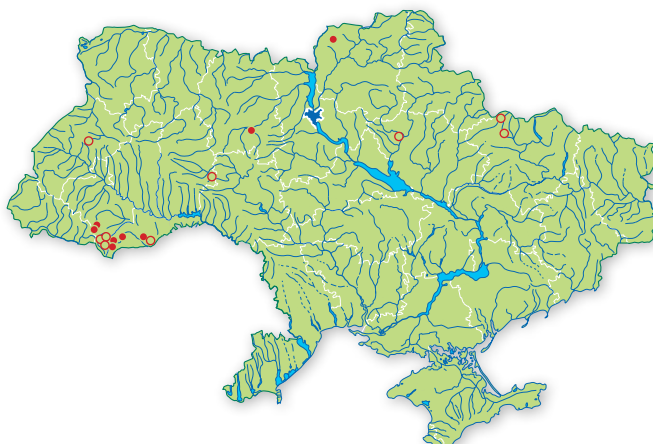
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Андрієнко, Арап, Воронцов та ін., 2003; Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Тимченко, В.І. Гончаренко, І.І. Чорней
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

РЕМНЕПЕЛЮСТНИК КОЗЯЧИЙ

Himantoglossum caprinum (M. Bieb.) K.Koch
(*H. hircinum* (L.) W.D.J.Koch subsp. *caprinum*
(M.Bieb.) K.Richt.; *Orchis caprina* M.Bieb.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Ендемічний кримсько-закавказький вид зі складним біологічним розвитком.

Ареал виду та його поширення в Україні

Крим, Зх. Закавказзя, окол. Геленджика. В Криму — від Севастополя до Кара-Дага. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Загалом чисельність популяції низька і помітно скорочується. Рослини трапляються поодинокі, групами по 2–8 особин, нерідко популяції нараховують до 20 (рідко 50) особин.

Причини зміни чисельності

Вузька екологічна амплітуда, низька репродуктивна та конкурентна здатність, залежність плодоношення від погодних умов (в холодні роки не завжди зав'язуються плоди). Порушення або знищення біотопів, рекреаційне навантаження, зривання квітів на букети. У зв'язку із введенням заповідного режиму кількість популяцій і чисельність виду збільшились.

Умови місцезростання

Світлі ялівцеві та дубові ліси, галявини та узлісся, кам'янисті осипи, чагарники на сухих вапнякових схилах гір в угрупованнях кл. *Quercetea pubescenti* — *petraea*, *Trifolio-Geranietea*, *Festuco-*

Brometea. В умовах культури добре розвивається на чорноземному ґрунті з домішкою вапна. Мезоксерофіт, геліофіт, облігатний кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–75 см заввишки. Бульби цілісні, еліпсоподібні; біля основи стебла знаходиться 4–5 довгастих сизувато-зелених листків. Суцвіття китицеподібне, довге. Квітки великі, зеленкувато-червоні. Губа 4–8 см завдовжки, трилопатева, бокові лопаті 9–15 мм завдовжки, середня лопать ремнеподібна 3–7 см завдовжки, на верхівці розсічена на дві вузькі лінійні частки. Цвіте у липні–серпні. Запилюється лише джмелями. Генеративні особини цвітуть через рік. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно. Проростає

лише в симбіозі з грибом. Проростки розвиваються під землею протягом 4–5 років. Ювенільний та іматурний стани продовжуються по 2–3 роки кожен. Зацвітає на 12–13-му році розвитку.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Європейського червоного списку, Додатків Бернської конвенції, CITES. Охороняється в Кримському, «Мис Март'ян», Ялтинському гірсько-лісовому та Карадазькому ПЗ, заказниках загальнодержавного значення. Потребує режимів заповідності та заказного, постійного контролю стану популяцій і репатріації в найбільш придатні місцезростання. Заборонено збирання, заготівля рослин, курортне будівництво.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

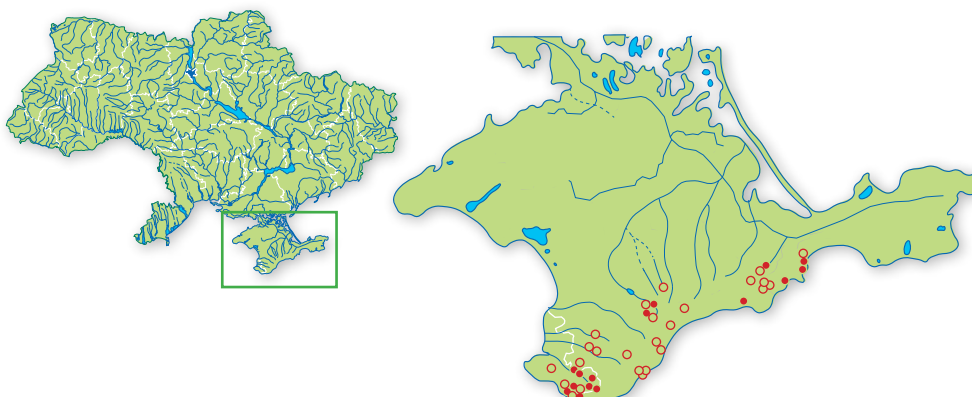
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Вінченко, 2006; Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Собко, Гапоненко 1996; ЧКУ, 1996.

Автори: В.В. Протопопова, Я.П. Дідух

Фото: Р.Я. Кіш, Д.В. Леонтьєв

ЛІМОДОР НЕДОРОЗВИНЕНИЙ

Limodorum abortivum (L.) Sw. (*Orchis abortiva* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Середземноморський вид на пн. межі ареалу, зі складною біологією розвитку, пов'язаною з симбіомікотрофним способом існування.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. Європа, Крим, Кавказ, Мала Азія, Пн. Африка. В Україні — Гірський і Пд. берег Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Рослини трапляються спорадично, поодинокі та невеликими групами. Популяції складаються тільки з генеративних особин, всі інші вікові стадії проходять під землею, оскільки рослина напівсапрофітна (симбіомікотрофна).

Причини зміни чисельності

Порушення біотопів, зокрема вирубування лісів, рекреація.

Умови місцезростання

Світлі дубові, фісташкові, ялівцеві, соснові та сосново-дубові ліси на сухих бурих та коричневих ґрунтах. Трапляється серед чагарників, на узліссях, переважно на багатих на вапно ґрунтах. Угруповання кл. *Quercetea pubescentis-petraeae*, *Erico-Pinetea*, найбільш ксерофітні угруповання кл. *Quercus-Fagetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна кореневищна напівсапрофітна рослина 40–80 см заввишки. Стебло прямостояче, листки у вигляді піхв зеленувато-фіолетові. Квітки великі (до 5 см у діаметрі) фіолетові, зібрані у довгу прямостоячу китицю. Цвіте у травні–червні.

Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в ПЗ Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, Карадазькому, «Мис Март'ян», ряді інших заповідних об'єктів. Необхідно контролювати стан популяцій, дослідити характер їх відновлення. Заборонено порушення умов місцезростань, збирання рослин, рубки.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

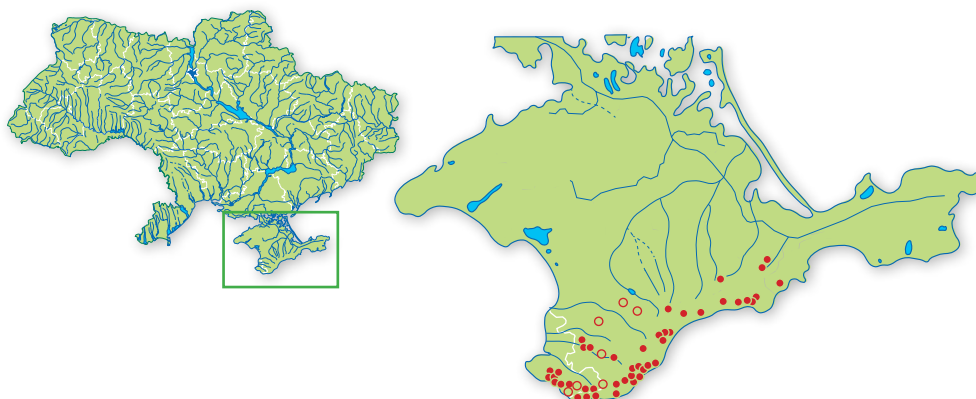
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Собко, 1989; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: Я.П. Дідух, І.А. Тимченко
Фото: І.С. Саркіна, Р.Я. Кіш (вставка)

ЖИРОВИК ЛЬОЗЕЛЯ

Liparis loeselii (L.) Rich. (*Ophrys loeselii* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Голарктичний бореальний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн.-зх. частина Європи, Сибір, Японія, Середня Азія, Пн. Америка. В Україні — в Карпатах, на Поліссі, в Лісостепу, в Степовій зоні — по долинах рік. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Чн, Кв, Льв, Зк, Чц, Чк, Дн, Пл, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Росте поодинокі або невеликими групами на відстані 10–200 м одна від одної, іноді утворює популяції, які налічують до 200 генеративних особин. Характерні різкі зміни чисельності особин у популяціях впродовж кількох років. Багато місцезнаходжень втрачені. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Осушення, торфові розробки, знищення оселищ унаслідок випасання або заростання чагарниками. Чутливий до зміни гідрорежиму.

Умови місцезростання

Росте у складі угруповань мезотрофних осокових та осоково-трав'яних боліт на торф'янистих або мінеральних ґрунтах (кл. *Scheuchzeria-Caricetea nigrae*), іноді на верхових сфагнових болотах (кл. *Oxycocco-Sphagnetes*) і на заболочених луках (союз *Calthion* кл. *Molinio-Arrhenatheretea* та асоціація *Caricetum gracilis* кл. *Phragmiti-Magnocaricetea*). Уникає сильно кислих ґрунтів, угруповань на карбонатному субстраті. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–25 см заввишки, жовтувато-зелена, гола, з коротким кореневищем. Стебло пряме з псевдобульбою при основі, яка обгорнута піхвами старих листків. Листків 2, рідко 3, до 11 см завдовжки, донизу переходять у піхви, що обгортають нижню частину стебла. Суцвіття: китиця до 8 см завдовжки, з 1–18 квітками. Квіти зеленкуваті або жовтувато-зеленкуваті, на коротких квітконіжках. Приквітки маленькі, плівчасті, трикутні або яйцеподібно-ланцетні, не довші ніж квітконіжки. Зовнішні листочки оцвітини лінійно-довгасті, трижилкові, внутрішні — вузьколінійні, одножилкові. Губа майже дорівнює за довжиною іншим листочкам оцвітини, здебільшого догори обернена. Цвіте у травні-липні,

плодоносить у червні-вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Включений до додатків Бернської конвенції та CITES. Необхідно вивчення структури популяцій та моніторинг їх стану. Охороняється у Канівському та Черемському ПЗ, Шацькому НПП та кількох заповідних об'єктах місцевого значення. Заборонено збирання рослин, заготівля, порушення гідрологічного режиму оселищ.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Вінченко, 2006; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Мельник, Баранський, 2006; Орлов, 2002; 2005; Орлов, Сіренський, Подобайло та ін., 2001; ЧКУ, 1996; Чорней, Никирса, 2001; Шевченко, Тимченко, Парнікоза, 2007; Тора, 1934.

Автори: В.І. Гончаренко, О.О. Орлов, І.І. Чорней

Фото: Д.М. Іноземцева

ЗОЗУЛИНІ СЛЬОЗИ СЕРЦЕЛИСТІ

Listera cordata (L.) R.Br. (*Ophrys cordata* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид на пд. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Голарктичний вид, поширений в Європі, Малій Азії, на Кавказі, в Пн. Азії та Пн. Америці. В Україні — у Карпатах (Сх. Бескиди й низькі полонини, Горгани, Свидовець, Чорногора, Чивчинські і Гринявські гори), Розточчі, Опіллі та на Поліссі (Словечансько-Овруцький кряж). Адм. регіони: Жт, Льв, Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні, локального характеру. У гірсько-сосновому криволіссі займають досить великі площі, з чисельністю від 3 до 8 генеративних особин на м². Багаточисленні популяції з високою щільністю (до 100 особин на м²) виявлені на Закарпатті, в їх віковій структурі переважають дорослі вегетативні особини.

Причини зміни чисельності

Антропогенні та природні чинники (суцільні рубки лісу; зміна гідрологічного режиму: вид чутливий як до осушення, так і підтоплення).

Умови місцезростання

У Карпатах поширений від верхнього лісового до субальпійського поясу, де зростає переважно в тінистих хвойних і мішаних вологих лісах з розвинутим моховим покривом, на лісових болотах, зрідка — на відкритих і напіввідкритих місцях, на ґрунтах з високою

вологозабезпеченістю і поганою аерацією, переважно дуже бідних і кислих, в угрупованнях союзу *Vaccinio-Piceion* та *Pinion tugo* кл. *Vaccinio-Piceetea*. На Поліссі виявлено в угрупованнях союзу *Dicrano-Pinion* цього ж класу. Гігрозоміфіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5–20 см заввишки з тонким повзучим кореневищем. Стебло тонке, з двома супротивними, серцеподібними листками. Квітки (5–12), дрібні, бруднувато-пурпурові, зібрані в китицю. Всі 5 листочків оцвітини (крім губи) до 2,5 мм завдовжки, довгасто-еліптичні, тупі, зовнішні — зеленкуваті, внутрішні — зовні зеленкуваті, зсередини брудно-пурпурові. Губа вдвічі довша

за інші листочки оцвітини, брудно-пурпурова, довгасто-лінійна біля основи з двома ланцетними зубчиками, спереду з двома ланцетними лопатями. Зав'язь гола. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у вересні. Розмножується переважно кореневими паростками.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, ПЗ «Горгани», Карпатському та «Синевир» НПП. Потребує режимів заповідності та заказного. Необхідний контроль за станом популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина та ін., 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Смык, Бортняк, 1984; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Тимченко, І.І. Чорней
Фото: Р.Я. Кіш

ЗОЗУЛИНІ СЛЬОЗИ ЯЙЦЕПОДІБНІ

Listera ovata (L.) R.Br. (*Ophrys ovata* L., *Neottia latifolia* Rich.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Рослина зі складною біологією розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія (Європа, Кавказ, Зх. Сибір, Середня та Мала Азія), занесений і в Пн. Америку. В Україні — Карпати, Розточчя, Полісся, Лісостеп, Гірський Крим (спорадично), Степ (дуже рідко). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Пл, Хр, Дц, Лг, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нараховують від декількох десятків до тисяч особин. За віковою структурою — нормальні повночленні і неповночленні.

Причина зміни чисельності.
Руйнування місць зростання через меліоративні і лісовпорядкувальні роботи, випас, виотпування тощо.

Умови місцезростання
Переважно вологі і затінені місця у листяних, мішаних та хвойних лісах в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetea*, *Vaccinio-Piceetalia*, узліссях, просіках, ярах, серед чагарників. В Карпатах на суходільних, низинних та заплавлених сіноносних луках, в угрупованнях кл. *Molinio-Arrhenatheretea*, на ґрунтах різних за трофністю і кислотністю, частіше багатих на вапно. Трапляється на порушених місцях. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 25–60 см заввишки. Кореневище товсте і коротке. Листки (2) майже супротивні, еліптично-яйцеподібні, тупі, 5–15 см завдовжки, 3–9 см завширшки. Суцвіття китцеподібне, з численних (до 40 і більше), дрібних, жовтуватих-зелених квіток. Приквітки яйцеподібно-ланцетні. Всі листочки оцвіттини (крім губи) однакової довжини, зелені, зовнішні яйцеподібні, внутрішні лінійно-довгасті. Губа в 2–3 рази довша, жовтуватозелена, вузько-клиноподібна, майже до середини надрізана на 2 тупі лопаті. Зав'язь не скручена. Цвіте у червні–липні, плодоносить в липні–серпні. Розмножується вегетативно та насінням.

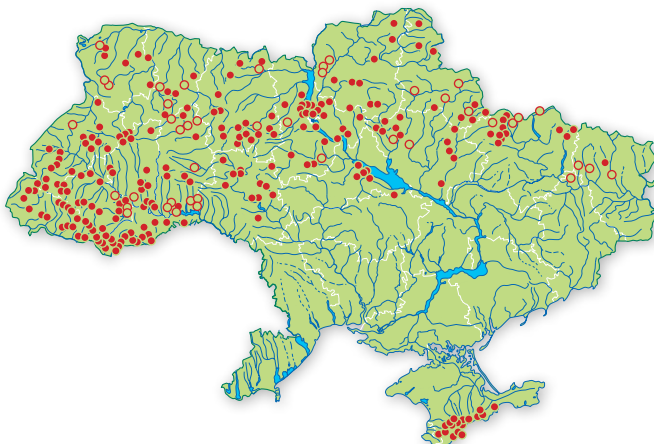
Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Сінокосіння після обсіменіння рослин. Контроль за станом популяцій. Охороняється в Карпатському БЗ та Черемському, Канівському, «Розточчя», «Медобори», «Горгани» Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, «Карпатському», «Вижницькому», «Ужанському», «Деснянсько-Старогутському», Мезинському, Шацькому, Яворівському, «Подільські Товтри», «Сколівські Бескиди» та «Гомільшанські ліси» НПП, в ряді РЛП. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації
Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Орлов, 2005; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Zahulsky, 2000.

Автори: І.А. Тимченко, О.О. Орлов,
О.Т. Кузярін, С.М. Панченко
Фото: О.О. Сенчило, Ю.В. Клімук

ГЛЕВЧАК ОДНОЛИСТИЙ (МАЛАКСИС ОДНОЛИСТИЙ)

Malaxis monophyllos (L.) Sw. (*Microstylis monophyllos* (L.) Lindl.; *Ophrys monophyllos* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Голарктичний лучно-болотний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у Європі, Малій Азії, в Сибіру, на Далекому Сході, в Монголії, Японії, Китаї та у Пн. Америці. В Україні трапляється в Карпатах (від низин до субальпійського поясу), Розточчі, на Поліссі та в Лісостепу (зрідка). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм.

Чисельність та структура популяцій

Популяції здебільшого малочисельні (до 100 особин), зазвичай трапляється поодинокі або групами по декілька особин.

Причина зміни чисельності.

Випас худоби, сильватизація екотопів, гідромеліоративні роботи, заміна природних лісів штучними насадженнями.

Умови місцезростання

Екологічна амплітуда досить широка. Рoste у сирих ялинових лісах та на чагарникових болотах (кл. *Vaccinio-Piceetea*, *Alnetea glutinosae*), у листяних лісах (кл. *Quercus-Fagetea*), у складі післялісових лучних угруповань (порядки *Arrhenatheretalia* та *Molinietalia* кл. *Molinio-Arrhenathereteata* *Nardetalia* кл. *Nardo-Callunetea*). У Карпатах виявлений на відслоненнях вапня-

кових порід (асоціація *Festucetum saxatilis* кл. *Elyno-Seslerietea*) та у вологих місцезростаннях по берегах холодних гірських джерел і потоків (асоціація *Doronic-Cratoneuretum commutati* кл. *Montio-Cardaminetea*). Гіромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 8–30 см заввишки. Стебло пряме, біля основи з зеленкуватим бульбоподібним потовщенням, з одним (рідко 2) прикореневим еліптичним або яйцеподібно-довгастим листком. Квітки (до 40–60) дрібні, жовтувато-зелені, зібрані в негусте довге китицеподібне суцвіття. Приквітки ланцетні, дорівнюють зав'язі. Листочки оцвітчини однакової довжини (до 2,8 мм), зовнішні — яйцеподібно-ланцетні, внутрішні — лінійні.

Губа, внаслідок скручування квітконіжки догори, обернена, товстувата, трохи увігнута, при основі широко-яйцеподібна, на кінці звужена в ланцетно-лінійне вістря. Зав'язь не скручена, на скрученій квітконіжці. Цвіте у червні-липні. Плодоносить у липні-серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в кількох заповідних об'єктах місцевого значення. Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Слід створити заказники в місцях зростання виду та контролювати стан популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, декоративне.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина та ін., 1991; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Zahulsky, 2000.

Автори: І.А. Тимченко, І.І. Чорней
Фото: В.В. Буджак, Д.М. Іноземцева

НЕОТИНЕЯ ТРИЗУБЧАСТА (ЗОЗУЛИНЕЦЬ ТРИЗУБЧАСТИЙ)

Neotinea tridentata (Scop.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase (*Orchis tridentata* Scop., *O. variegata* All.)

Родина Зозулинцеві (Орхідні) — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середня Європа, Середземномор'я, Кавказ, Мала Азія. В Україні — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, щільність 5–7 особин на 1 м², або рослини трапляються поодинокі. Переважають генеративні особини (47–55%). Дорослих вегетативних особин до 20%.

Причини зміни чисельності
Дуже вразливий до погіршення стану зволоження ґрунту. Нестача вологи спричиняє загибель ювенільних особин і значно погіршує плодоношення (зменшується кількість і якість насіння). Квіти масово збираються. Знищення біотопів внаслідок господарського освоєння території.

Умови місцезростання
Луки, кам'янисті осипи, лісові галявини, в нижній частині гірського поясу, росте на остепнених схилах пд.-сх. та пд.-зх. експозицій. Трапляється у ценозах кл. *Festuco-*

Brometea, *Trifolio-Geranieta* та *Molinio-Arrhenatheretea* на знижених ділянках та на крутосхилах. Мезоксерофіт-мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–40 см заввишки. Бульби овальні. Стебло у нижній частині густо улишене. Листки сизо-зелені, без плям, лінійно-еліптичні. Суцвіття щільне, майже кулясте. Приквітки 5–10 мм завдовжки, лілові, загострені. Квітки великі, ясно-рожеві. Листочки шолома витягнуті у загострене вістря. Губа глибоко трилопатева, розміщена горизонтально і далеко висувається вперед; середня лопать помітно перевищує бічні, коротко-дволопатева, із зубчиком у виїмці. Цвіте у квітні-червні. Плодоносить у серпні.

Розмножується насінням. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II Конвенції СІТЕS. Охороняється в Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому ПЗ. Потребує режиму абсолютної заповідності та заповідного. Заборонено несанкціоновану заготовку рослин, порушення умов місцезростання - забудову територій, розорювання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

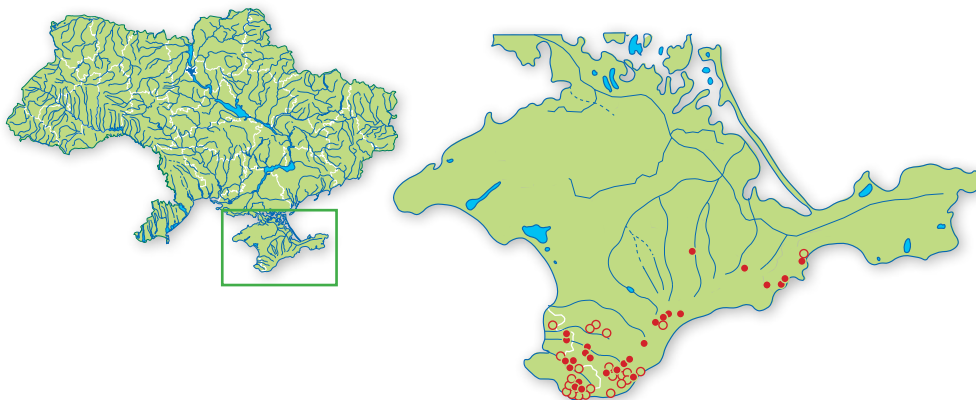
Інколи культивується, але сучасна інформація щодо культивування в Україні відсутня.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вульф, 1930; Інтродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України, 1996; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Мосякін, Тимченко, 2006; Охраняемые растения Украины, 1983; Флора Европейской части СССР, 1976; ЧКУ, 1996; Bateman, Pridgeon, Chase, 1997.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: В.В. Савчук, В.П. Ісіков (вставка)

НЕОТИНЕЯ ОБПАЛЕНА (ЗОЗУЛИНЕЦЬ ОБПАЛЕНИЙ)

Neotinea ustulata (L.) R.M. Bateman, Pridgeon
et M.W. Chase (*Orchis ustulata* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Євросибірський вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Майже вся Європа, Кавказ, Зх. Сибір, Мала Азія. В Україні — в Карпатах, на Прикарпатті, в Розточчі, Опіллі, на Поділлі (пн. частина), Правобережному Поліссі, в Лісостепу, Степу (вздовж Дніпра). Адм. регіони: Жт, Кв, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Дн, Пл, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Карпатські популяції ізольовані, малочисельні, переважно повночленні, на схилах гір пд. і пд.-зх. експозиції трапляються групи по 5–10 особин, але частіше 1–3 на 1 м². Тенденції до скорочення карпатських популяцій не спостерігається. Рівнинні популяції нечисленні, щільність популяцій низька, структура порушена, рослини поодинокі, дуже віддалені одна від одної, кількість їх зменшується.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів, порушення водного режиму, викошування, випас, зривання на букети.

Умови місцезростання

Вологі та сухі високотравні луки, узлісся листяних лісів, в злаково-різнотравних угрупованнях. Ростає на добре аерованих, багатих

на гумус, переважно нейтральних або лужних ґрунтах у складі яких є вапно. В угрупованнях кл. *Molinio-Arrhenatheretea*, *Festuco-Brometea*, *Trifolio-Geranietea*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–40 см заввишки. Бульби яйцеподібні, майже кулясті. Стебло на дві третини улишене. Листки довгастоланцетні, зелені. Квітки дуже дрібні, темно коричнювато-пурпурові, з медовим запахом. Суцвіття колосоподібне, багатоквіткове, циліндричне, густе. Губа трилопатева, середня лопать перевищує бічні, до верхівки розширена і розділена на дві лопаті. Зацвітає на 13–16-му році розвитку. Цвіте у червні–липні, плодоносить в серпні–вересні. Розмножується насін-

ням, в умовах культури і ризореституційним способом. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, Карпатському, «Синевир», «Ужанському», «Подільські Товтри», «Сколівські Бескиди» НПП. Потребує режимів заповідності та заказного, постійного моніторингу і контролю стану популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

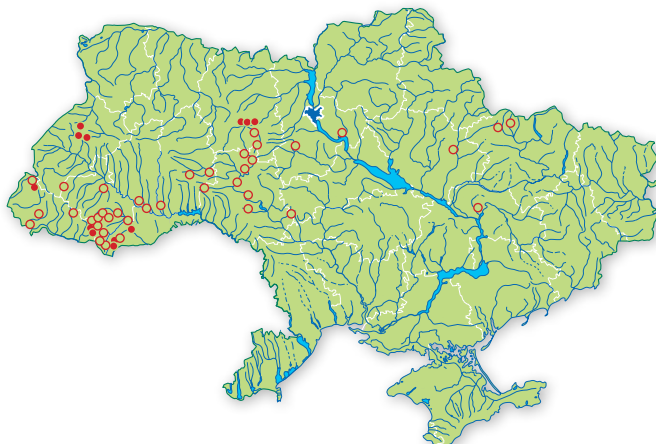
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Загульський, 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Кучеревський, 2001; Мосякін, Тимченко, 2006; Собко, 1989; Собко, Гапоненко, 1996; Стойко, Ященко, Кагало, Милкіна та ін., 2004; ЧКУ, 1996; Bateman, Pridgeon, Chase, 1997; Vlčko, Dítě, Kolník, 2003.

Автори: В.В. Протопопова, І.І. Чорней
Фото: С.О. Войтюк

ГНІЗДІВКА ЗВИЧАЙНА

Neottia nidus-avis (L.) Rich. (*Ophrys nidus-avis* L.,
Neottia vulgaris Kolb.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Рослина, зі складною біологією розвитку та сапрофітним (симбіомікотрофним) типом живлення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Західнопалеарктичний вид (Європа, Кавказ, Мала Азія, Зх. Сибір). В Україні — в Карпатах, на Закарпатті, Поліссі, в Лісостепу, Степу (пн.), Гірському Криму. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяцій досить багато, але чисельність та щільність в них переважно низька.

Причина зміни чисельності.

Руїнування місць зростання, негативний вплив рекреації та лісовпорядкувальних робіт.

Умови місцезростання

Тіністі листяні, мішані, рідше соснові ліси, переважно в місцях з розрідженим трав'яним покривом, на ґрунтах як бідних, так і багатих, з різним рівнем зволоженості, переважно багатим на вапно. Найчастіше в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetea*; в Криму також в угрупованнях кл. *Erico-Pinetea* (союз *Brachypodio-Pinion pallasianae*) та *Quercetea pubescenti-petraeae* (союз *Carpinion orientalis-Quercion pubescentis*). Сціофіт, мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна жовтувато-бура сапро-

трофна рослина заввишки 20–45 см. Кореневище горизонтальне, з густо розташованими товстими, м'ясистими коренями, скрученими у вигляді пташиного гнізда. Стебло світло-буре, з 3–5 буруватими лусками, розвинені листки відсутні. Квітки жовтувато-бурі, з медовим запахом, досить великі, зібрані у довге китицеподібне суцвіття, приквітки лінійно-ланцетні. Листочки оцвітини обернено-яйцеподібні, 4–6 мм завдовжки, складені широким дзвоником. Зав'язь не скручена. Цвіте у червні-липні. Плодоносить у серпні-вересні. Розмножується насінням, рідше вегетативно. Насіння проростає під землею за участю симбіотичного гриба. Надземний гін розвивається на 9–10-й рік і через два місяці після цвітіння засихає.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, «Черемському», Рівненському, Канівському, Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, «Мис Март'яна», «Розточчя», «Медобори», «Горгани» ПЗ, Карпатському, Шацькому, Мезинському, «Вижницькому», Яворівському, «Ужанському», «Деснянсько-Старогутському», «Синевир», «Подільські Товтри», «Святі гори», «Сколівські Бескиди» і «Гомільшанські ліси» НПП та інших заповідних об'єктах. Контроль за станом популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

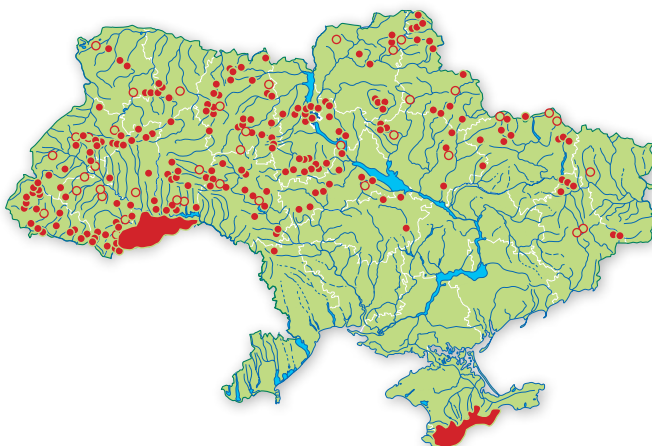
Господарське та комерційне значення

Лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Тимченко, О.О. Орлов, С.М. Панченко
Фото: Г.І. Оліяр, Д.Леонт'єв (вставка)

НЕОТІАНТА КАПТУРОВАТА

Neottianthe cucullata (L.) Schlechter

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Євразійський вид на пд. межі ареалу, зі складним циклом розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Від Центральної та Сх. Європи через пд. Сибіру до Далекого Сходу (Сахалін) та пн. Центральної Азії (Монголія та пн. Китаю). В Україні – Полісся, Розточчя, Опілля, Правобережний Лісостеп. Адм. регіони: Вл, Ль, Жт, Кв, См, Тр, Чк.

Чисельність та структура популяцій

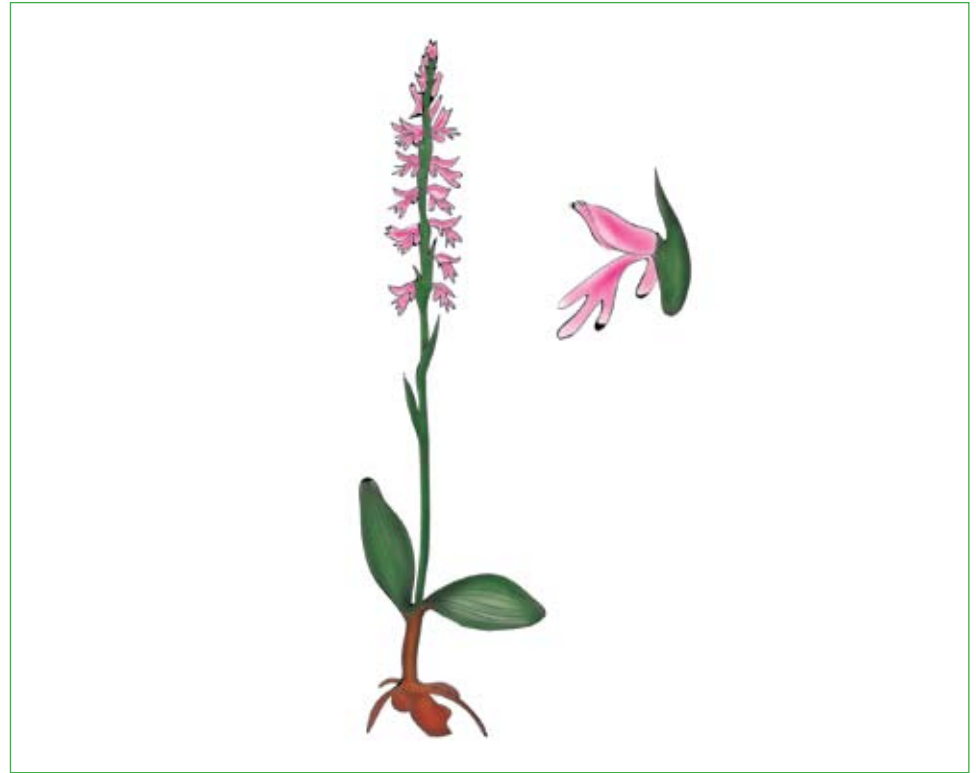
Низька, скорочується, детально не досліджена. Зростає невеликими групами, локалітети у Київській обл. та деяких інших р-нах рівнинної частини України практично знищені і новими знахідками не підтверджені.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда виду та облігатні симбіотичні зв'язки з мікоризними грибами-симбіонтами та комахами-запилювачами, вирубування лісів, зміни місць існування, зривання на букети.

Умови місцезростання

Хвойні та мішані ліси (кл. *Vaccinio-Piceetea* та ін.), узлісся, зарості чагарників, лісові схили. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина з кулястими або яйцеподібними парними бульбами; стебла прямостоячі, до 30-40 см заввишки, ребристі, тонкі. Добре розвинених листків 2, вони розташовані біля основи стебла, яйцеподібно-ромбічні; верхні стеблові листки набагато менші, ланцетні. Квітки зигоморфні, рожеві або рожево-пурпурові, зібрані у нерівнобічне колосоподібне перерване суцвіття. Приквіткові листки звичайно коротші за квітки. Зовнішні листочки оцвіттини ланцетні, до 8 мм завдовжки, разом з двома внутрішніми листочками оцвіттини утворюють шолом. Губа 7–9 мм завдовжки, до половини довжини трилопатева, бічні лопаті вузькі, середня лопать дещо довша та

удвічі ширша за бічні. Плід — розкривна коробочка, насінини дуже дрібні. Цвіте у липні-серпні. Плодоносить у серпні-вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Спеціальні заходи охорони не вживалися. Рекомендується інвентаризація усіх місцезростань, що збереглися, взяття їх під охорону, моніторинг популяцій, введення у культуру та репатріація. Заборонено збирання рослин та порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення.

Декоративне.

Основні джерела інформації.

Орлов, 2005; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: В.В. Протопопова, С.Л. Мосякін
Малюнок: І.В. Маханьков

ЧОРНЯНКА КАРПАТСЬКА (НІГРИТЕЛЯ КАРПАТСЬКА)

Nigritella carpatica (Zapał.) Teppner, Klein et Zagulski (*Gymnadenia carpatica* (Zapał.) Teppner et E. Klein, *Nigritella angustifolia* Rich. var. *carpatica* Zapał., *N. nigra* auct. non (L.) Rchb.f.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Дуже рідкісний реліктовий ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вузьколокальний ендемік Сх. Карпат. В Україні відомий з шести місцезнаходжень: Чивчини — полонина Прелука (г. Василькова), хр. Чорний Діл (урочища Слатина і Жупани), Гринявські гори — хр. Яровиця (уроч. Слатина, перевал Джогуль). Адм. регіони: Ів, Чц.

Чисельність та структура популяцій

На полонині Прелука ценопопуляція у складі угруповання *Festucetum saxatilis* налічує близько 20 генеративних особин, а в складі *Caricetum sempervirentis* — понад 50 особин. Популяції на хребті Чорний Діл і перевалі Джогуль малочисельні — до 10 генеративних особин, а на хребті Яровиця — понад 100 особин.

Причини зміни чисельності

Заліснення екотопів. Витримує помірний випас і випадає з травостою при надмірному випасі.

Умови місцезростання

Росте у субальпійському та верхньому лісовому поясах. Місцезростання у субальпійському

поясі (полонина Прелука, 1570 м н.р.м.) приурочені до відслонень карбонатних порід і угруповань асоціацій *Festucetum saxatilis* та *Caricetum sempervirentis*. У верхньому лісовому поясі росте на післялісових сінокісних і пасовищних луках асоціації *Festucetum rubrae* в межах висот 1030–1150 м н.р.м. Мезофіт. Факультативний карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 7–18 см заввишки. Бульби 2–5 роздільні, сплюснені, з видовженими частками. Листки чергові, вузькі, лінійні, жолобчасті. Суцвіття щільне куле- або яйцеподібне. Квітки дрібні, темно-лілово-червоні. В процесі цвітіння оцвітина знебарвлюється до світло-рожевого або білу-

ватого кольору. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Необхідно занести до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється на території ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Чорний Діл» (Чернівецька обл.). Необхідно взяти під охорону інші місцезростання, культивувати в ботанічних садах, контролювати стан популяцій. Заборонено збирання рослин, проведення заліснення схилів, організація надмірного випасу та рекреаційних пунктів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

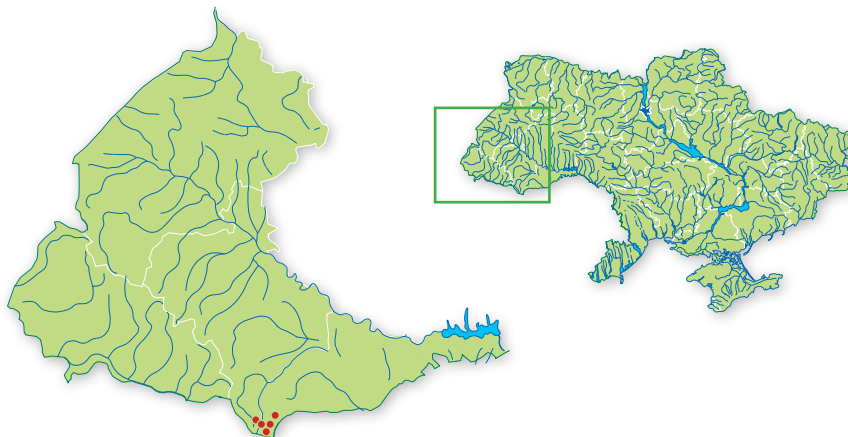
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації.

Загальський, Чорней, 1993; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Загальський та ін, 1999; Teppner, Klein, Drescher, Zagulskij, 1994; Pawlowski, Walas, 1949.

Автор: І.І. Чорней
Фото: В.В. Буджак

ОФРИС БДЖОЛОНОСНА

Ophrys apifera Huds.

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид на пн. межі диз'юнктивної частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична, Середня Європа і Середземномор'я, диз'юнктивна частина — окремі регіони Кавказу, Малої та Зх. Азії, Пн. Африки. В Україні — Пд. берег Криму (від Севастополя до Ялти). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Дуже низька (фіксувалося лише по кілька особин у двох місцезнаходженнях).

Причини зміни чисельності

Тривалий онтогенез, вузька екологічна амплітуда, низька конкурентна здатність виду, курортне, дорожнє будівництво, господарські роботи, зривання на букети, забур'янення порушених біотопів.

Умови місцезростання

Світлі ялівцеві ліси, чагарники, узлісся, вапнякові осипи на висоті 200–300 м н.р.м. в угрупованнях кл. *Quercetea pubescenti-petraea*, *Rhamno-Prunetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–45 см заввишки. Бульби кулясті. Стебло з 4–7 сизу-

вато-зеленими листками при основі та кількома листовими піхвами з невеликими листовими платівками у середній частині. Листки прикореневої розетки відмирають у середині травня. Суцвіття розгалужене, до 18 см завдовжки, з (2)3–8(10) квіток. Квітки великі (до 2,5 см у діаметрі), жовто-коричневі, нагадують бджолу, пелюстки зовнішнього кола рожеві, червоні, білі. Губа трилопатева, до 1,5 см завдовжки, оксамитова, з коричневим малюнком. Цвіте у квітні–червні. При відсутності комах-запилювачів або у несприятливих умовах звичне для рослин перехресне запилювання замінюється самозапиленням. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Потребує виявлення всіх існуючих популяцій і встановлення режимів абсолютної заповідності та заказного, а також розведення в культурі. Заборонено заготівлю рослин, гербаризацію, порушення умов місцезростань (забудову територій та облаштування місць рекреації).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

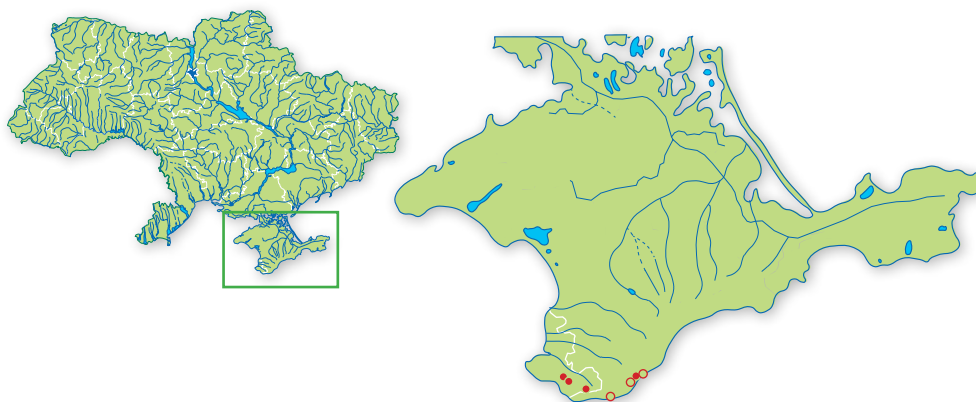
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вульф, 1930; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Красная книга СССР, 1984; Охраняемые растения Украины, 1983; Флора европейской части СССР, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: В.В. Савчук

ОФРИС КОМАХОНОСНА

Ophrys insectifera L. (*O. myodes* (L.) Jacq.,
O. muscifera Huds.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий європейсько-середземноморський вид в ізольованих локалітетах на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавія, Зх. та Атлантична Європа, зх. частина Сх. Європи, Балкани. В Україні був відомий з чотирьох місцезростань на Розточчі й Опіллі, траплявся зрідка на Пн. Поділлі, у Прикарпатті, Зовнішніх Карпатах, наводиться для Закарпатської (Горгани) та Чернівецької (Прикарпаття) областей. Крім локалітету на Опіллі, усі решта відомі лише за літературними даними. Адм. регіони: Ль, Ів, Тр, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

На сьогодні невідома. Протягом останніх майже 100 років рослини не знаходили у відомих оселищах, можливо, зникли.

Причини зміни чисельності

Зміни режиму територій, випасання худоби, випалювання, можливо — зміни стану популяцій комах-консортів.

Умови місцезростання

Світлі ліси, узлісся, вогкуваті луки на схилах на карбонатному підґрунті. Здебільшого в угрупованнях, зі значною участю термофільних лучних і лучно-степових елементів. Угруповання кл. *Molinio-Arrhenatheretea*, *Trifolio-Geranietea*. Мезофіт, факультативний кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Бульби кулясті або еліптичні, рослини 20–35 см заввишки, у нижній частині з 2–3 листками. Листки довгасто-ланцетні або довгасті, гострі або тупуваті, сизувато-зелені; верхній обгорнений довкола стебла у вигляді піхви. Колос з 2–10 (рідко з більшою кількістю) квіток, рідкий; приквіткі трав'яні, лінійно-ланцетні, загострені, нижні довші від квітки, верхні однакової довжини із зав'яззю. Зовнішні листочки оцвітини довгасто-яйцеподібні, світо-зелені, з трьома жилками; верхній — увігнутий; внутрішні бокові значно коротші, лінійні, з відігнутими назад краями, з однією жилкою, дрібно-опушені, червоно-бурі. Губа довгасто-оберненояйцеподібна, трилопатева, з двома маленькими боковими лопатями й середньою більшою, на кінці виім-

частою лопаттю, пурпурово-бура, бархатиста, з квадратною голубуватою голою плямою посередині. Цвіте в червні, плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Один з відомих локалітетів знаходиться на території пам'ятки природи місцевого значення «Чортова гора» в Івано-Франківській обл. Решта локалітетів, для яких наводився вид, знаходяться поза природоохоронними територіями. Необхідні подальші ретельні пошуки виду в природних оселищах. Заборонено збирання рослин, порушення умов виростання, терасування, заліснення схилів, проведення інтенсивного випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Стойко, Яценко, Кагало та ін., 2004; Флора Европейской части СССР, 1976.

ОФРИС ОВОДОНОСНА

Ophrys oestriifera M.Bieb. (incl. *O. cornuta* Steven, *O. oestriifera* M.Bieb. subsp. *cornuta* (Steven) Soó, *O. scolopax* Cav. subsp. *cornuta* (Steven) E.G.Camus, *O. scolopax* Cav. subsp. *oestriifera* (M.Bieb.) Soó)

Родина Зозулинцеві (Орхідні) —
Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий передньоазійський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Кавказ, Іран. Загальний ареал потребує уточнення. В Україні — Гірський Крим (пд. макросхил). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

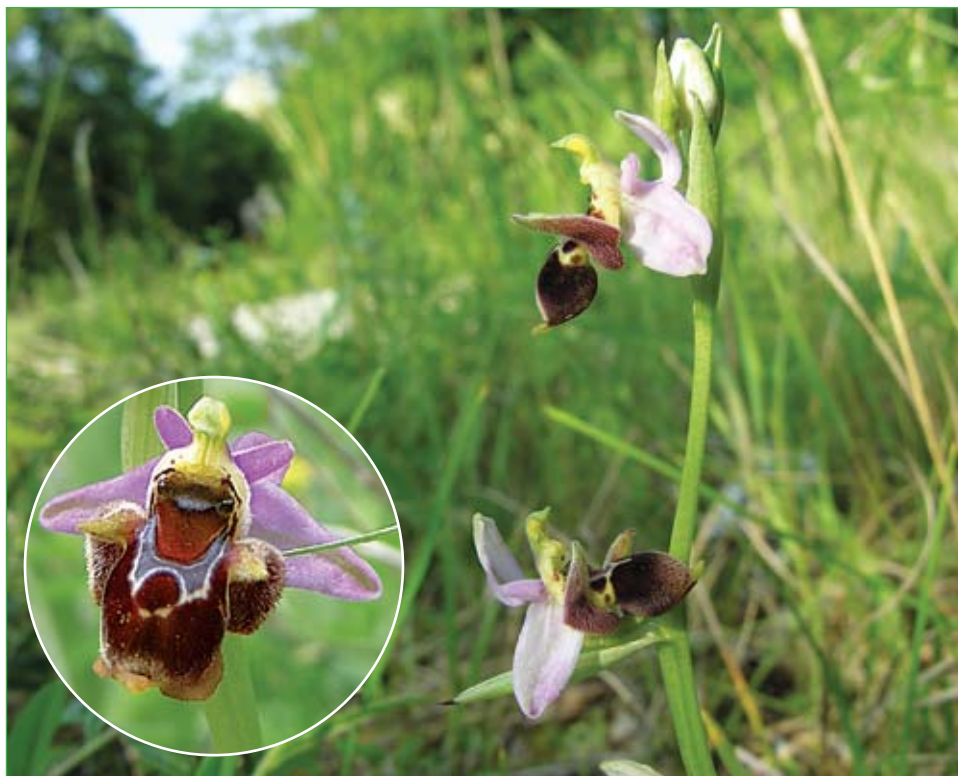
Росте поодинокі, зрідка невеликими групами. На 1984 р. було відомо лише шість місцезростань, в яких загалом зростало 163 особини виду на площі 4 га. Відтоді чисельність виду різко скоротилася.

Причини зміни чисельності

Тривалий онтогенез, залежність від погодних умов, та місцезростань. Низька конкурентна здатність, вузька екологічна амплітуда виду, знищення та трансформація біотопів внаслідок курортного та дорожнього будівництва, рекреаційне навантаження, вторинні сукцесії, зривання квітучих рослин.

Умови місцезростання

Світлі ялівцеві і листяні ліси, чагарники, кам'яністі схили в угрупованнях кл. *Quercetea pubescenti-petraea*, *Trifolio-Geranietae*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–45 см заввишки. Бульби овальні, при основі стебла 2–5 довгастих сизувато-зелених листків (відмирають у середині травня), у верхній частині стебла 2 піхви. Суцвіття з 3–8(10) квіток, китицеподібне. Квітки великі, рожеві, бархатисті, середня лопать губи з ланцетним загнутим догори придатком, бічні лопаті губи з тонкими, довгими, густо волосистими, догори спрямованими, ясно-коричневими виросками, що надає їм схожості із самкою овода. Цвіте у квітні–травні. Запилюється лише самцями джмелеподібних комах. Розмножується насінням. Дуже рідко відмічалися випадки вегетативного розмноження. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Червоного списку МСОП, додатків Бернської конвенції, СІТЕS. Охороняється в Кримському, «Мис Март'ян», Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому ПЗ, заказниках загальнодержавного значення «Парагелмен», «Мис Айя», «Орлинівський», заповідному урочищі місцевого значення «Скелі Ласпі». Потребує виявлення всіх існуючих місцезнаходжень, і запровадження режимів абсолютної заповідності та заказного, а також випробування в культурі. Заборонено збирання та гербаризацію рослин, порушення умов місцезростань (забудову територій та облаштування місць рекреації).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

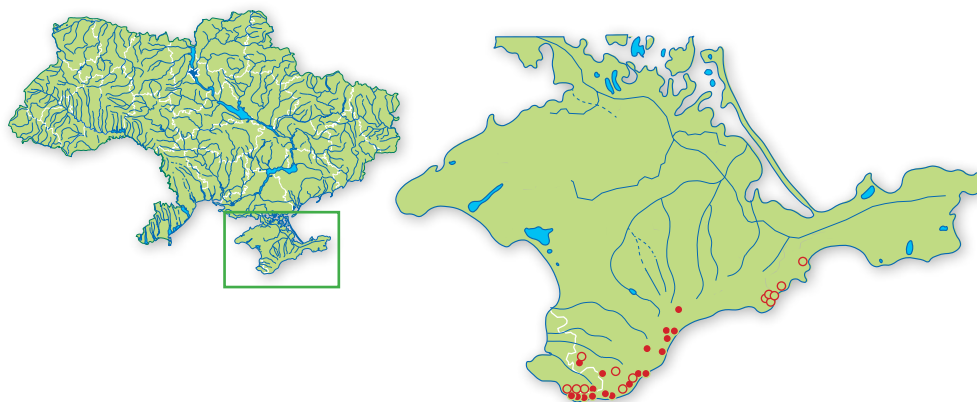
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вініченко, 2006; Вульф, 1930; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Красная книга СССР, 1984; Орхидеи Украины, 1989; Охраняемые растения Украины, 1983; Флора европейской части СССР, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова

Фото: Р.Я. Кіш, І.С. Саркіна (вставка)

ОФРИС КРИМСЬКА

Ophrys taurica (Aggeenko) Nevski (*O. aranifera* Huds. var. *taurica* Aggeenko, *O. sphegodes* Mill. subsp. *taurica* (Aggeenko) Soó, *O. mammosa* auct. non Desf.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид на пн. межі ареалу, представник складної у систематичному відношенні групи.

Ареал виду та його поширення в Україні

Загальний ареал потребує уточнення. Середня Європа, Середземномор'я, Крим, Зх. Закарпаття. В Україні — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції дуже ізольовані, малочисельні, складаються з поодиноких рослин або зрідка з невеликих груп. Останнім часом чисельність популяцій швидко скорочується. У локалітеті на пн.-сх. схилі г. Мендер-Крутой (Бахчисарайський р-н) виявлено популяцію виду, що налічує 115 особин на площі 400 м². При достатній чисельності особин ценопопуляція має нормальний повночленний віковий спектр з тенденцією до правостороннього (генеративні особини складають майже 70%).

Причини зміни чисельності

Порушення біотопів внаслідок вирубування лісів, рекреаційного навантаження, випасу, викошування, а також зривання квітів на букети.

Умови місцезростання

Кам'янисті, вапнякові схили у світлих ялівцевих і листяних лісах, осипи, чагарники, узлісся. На досить сухих вапнякових ґрунтах на межі угруповань союзів *Carpino orientalis-Quercion pubescentis* та *Jasmino-Juniperion excelsae* (кл. *Quercetea pubescent-petraeae*). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 40 см заввишки, стебло яснозелене, у верхній частині з 1–3 піхвами. Листки (4–7) скупчені при основі стебла, видовжено яйцеподібні, до 9 см завдовжки, сизозелені. Суцвіття колосоподібне, нещільне, малокувіткове (звичайно 6–8 квіток). Квітки великі (до 3 см), сидячі, зеленувато-рожеві, губа суцільна, формою забарвлення

і опушенням нагадує комаху. Цвіте у квітні–травні. Перехресно запилювана рослина. Розмножується насінням. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до додатків Бернської конвенції, CITES. Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Охороняється в Кримському, «Мис Март'ян», Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Заборонено порушення місць існування, рубки лісів, підпали, випасання, викошування ділянок, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

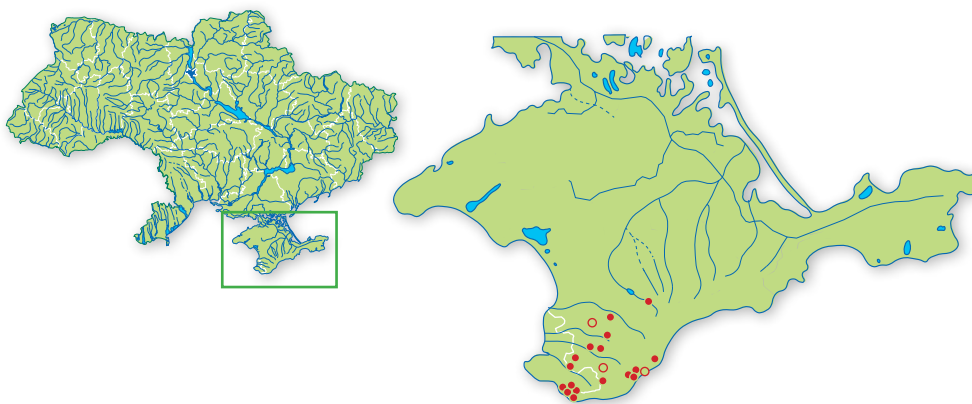
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева и др., 1991; Вахрушева, Сволinsky, Кучер, 2002; Декоративные травянистые растения СССР, 1977; Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Каталог раритетного биоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Редкие и исчезающие виды флоры СССР, нуждающиеся в охране, 1981; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автори: Я.П. Дідух, В.В. Протопопова,
Л.П. Вахрушева
Фото: В.В. Савчук

ЗОЗУЛИНЕЦЬ ЧОЛОВІЧИЙ

Orchis mascula (L.) L. (*Orchis morio* L. var. *masculus* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморсько-передньо-азійський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавія, Атлантична, Середня, Сх. (помірна смуга) Європа, Середземномор'я, Крим, Кавказ, Мала і Зх. Азія. В Україні — Карпати, Поділля, Степ (рідко), Гірський Крим (частіше). Адм. регіони: Лв, Ів, Зк, Чц, Хм, Дн, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Виявлено понад 60 місцезнаходжень. У Карпатах популяції з низькою чисельністю; у Криму рослини трапляються групами (50–60, рідше по 10–15 особин на 100 м²), іноді поодинокими екземплярами. Співвідношення окремих вікових груп в популяціях коливається залежно від еколого-ценотичних умов.

Причини зміни чисельності

Освоєння територій, меліорація, вирубка лісів, перетворення сінокосів на пасовища, заготівля квітів і бульб.

Умови місцезростання

Лісові галявини, чагарники, гірські схили на помірно зволжених ділянках. У Карпатах спорадично росте в лучних угрупованнях союзу *Arrhenatherion* та асоціації *Festucetum rubrae* кл. *Molinio-Arrhenatheretea* та кл. *Nardo-Callunetea*, в угрупованнях порядку *Fagetalia sylvaticae*. У Гірському Криму — у дубових і соснових лі-

сах на освітлених місцях (кл. *Erico-Pinetea*), на лісових галявинах в угрупованнях кл. *Trifolio-Geranietea*, серед чагарників в угрупованнях кл. *Rhamno-Prunetea*, на луках та кам'янистих осипах. Мезофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина, 15–30(50) см заввишки. Бульби яйцеподібні або овальні. Листки згруповані біля основи стебла, широколанцетні, ясно-зелені з фіолетовими плямами. Суцвіття колосоподібне, нещільне, багатоквіткове. Квітки пурпурові, рожеві, ясно-фіолетові. Губа видовжено-яйцеподібна, звужена при основі, глибоко-трилопатева, середня частина довша за бічні, ширша, з виїмкою або зубчаста. Цвіте у квітні–травні. Плодоно-

сить у червні–липні. Розмножується насінням. Ступінь природного поновлення невідомий.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, Кримському, «Мис Мартьян», Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, Дніпровсько-Орільському ПЗ, «Вижницькому», «Подільські Товтри», «Сколівські Бескиди» НПП. Потребує режиму заповідності та заказного. Заборонено заготівлю рослин, меліоративні роботи, випас, вирубку лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Собко, 1989; Стойко, Яценко, Кагало та ін., 2004; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дідух, 1980.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: В.В. Савчук

ЗОЗУЛИНЕЦЬ ШОЛОМОНОСНИЙ

Orchis militaris L.

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Євразійський палеарктичний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавія, Атлантична і Середня Європа, Середземномор'я, Кавказ, Зх. та Сх. Сибір, Мала, Зх. та Центральна Азія (пн. Монголії). В Україні — Карпати, на Розточчі, Опіллі, Правобережному Поліссі, в Лісостепу, Степу (пн.), Гірському Криму. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, См, Льв, Ів, Чц, Хм, Вн, Кд, Дн, Хр, Лг, Кр

Чисельність та структура популяцій

Переважно ізольовані особини або невеликі, локальні популяції. У не порушених фітоценозах популяції повночленні, нормального типу з щільністю (13,0+3,1 особин на м²). У Передкарпатті на перелогах виявлені інвазійні популяції зі щільністю 19,25+5,5 особин на м², а в лісокультурах сосни — до 30 особин на м².

Причини зміни чисельності

Порушення лучних угідь, надмірний випас, зривання на букети, викопування бульб, руйнування місцезростань забудова та розорювання.

Умови місцезростання

Добре дреновані схили; ґрунти — від сухих до вологих, з високим вмістом карбонатів. Компонент суходільних лук, трапляється на лучно-степових та степових схилах (угруповання кл. *Molinio-Arrhenatheretea* і *Festuco-*

Brometea). Віддає перевагу ділянкам із зрілим травостоєм. Виявлений у світлих лісах, серед чагарників (кл. *Rhamno-Prunetea*, *Quercetea pubescenti-petraea*). Іноді проникає у порушені місцезростання та вторинні фітоценози (посадки лісів, перелоги, покинуті пасовища). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–40 см заввишки, з яйцеподібними бульбами. Листки довгасто-еліптичні, зібрані в нижній частині стебла. Суцвіття колосоподібне, густе. Квітки рожево-фіолетові. Зовнішні листочки оцвітини зібрані у вигляді шолома. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється у Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому, Дніпровсько-Орільському, «Горгани» ПЗ, Карпатському, Ужанському, «Синевир», Вижицький, «Подільські Товтри» НПП та низці пам'яток природи і заказників. Необхідний контроль за станом популяцій. Заборонено заготівлю рослин, випас, забудову місцезростань виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в ботанічних садах: Національному ім. М.М. Гришка НАН України та Ужгородського університету.

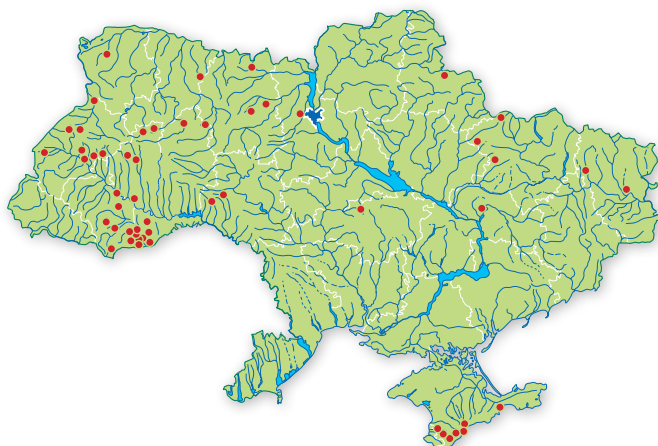
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Загульский, Быченко, 1995; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Малиновський, Царик, Кияк та ін., 2002; Орлов, 2005; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976; Чорней, Буджак, Токарюк та ін., 2002.

Автори: І.І. Чорней, В.В. Протопопова
Фото: В.В. Савчук

ЗОЗУЛИНЕЦЬ БЛІДИЙ

Orchis pallens L.

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середній гірський пояс Середньої Європи, Середземномор'я, Закавказзя, Мала Азія. В Україні — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, переважно від декількох до 15–30 особин на 100 м². Здебільшого генеративних рослин більше ніж віргінільних. Щільність в ценопопуляціях зх. частини ПБК біля 50 особин на 100 м². На нижньому плато Чатир-Дагу виявлено від 157 до 260 особин на 100 м². По узліссях і периферії чагарників щільність виду коливається від 190 до 260 особин на 100 м², майже в рівній кількості зустрічаються імагурні, віргінільні і генеративні рослини. У травостої лучного степу чисельність вдвічі менша і помітно переважають (до 70%) генеративні особини.

Причини зміни чисельності

Знищення біотопів внаслідок господарської діяльності, випасу, викошування, зривання квітів. Вид дуже чутливий до зниження вологості ґрунту.

Умови місцезростання

Росте в ср. гірському поясі Криму, на гірських схилах, вологих луках, узліссях та галлявинах ялівцево-пухнастодубових гірських лісів, на зволжених, багатих на гумус ґрунтах. Оптимальні умови розвитку відмічені в ценозах союзу *Paeonio dauricae-Quercion*

petraea (кл. *Quercus-Fagetia*) та союзів *Jasmino-Juniperion excelsiae*, *Carpino orientalis-Quercion pubescentis* (кл. *Quercetia pubescenti-petraea*) та угрупованнях кл. *Festuco-Brometia*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–30 см заввишки. Бульби яйцеподібно-еліптичні. Листки (3–5) скупчені при основі стебла, довгасто-яйцеподібні. Суцвіття колосоподібне, багатоквіткове, циліндричне. Квітки великі, жовті інколи пурпурові, із запахом бузини. Цвіте в травні–червні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням. Добре розвивається в культурі на родючих ґрунтах, але розмножується погано.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II Конвенції CITES. Охороняється в Кримському та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Заборонено заготівлю рослин, курортна забудова, випас, сінокосіння.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

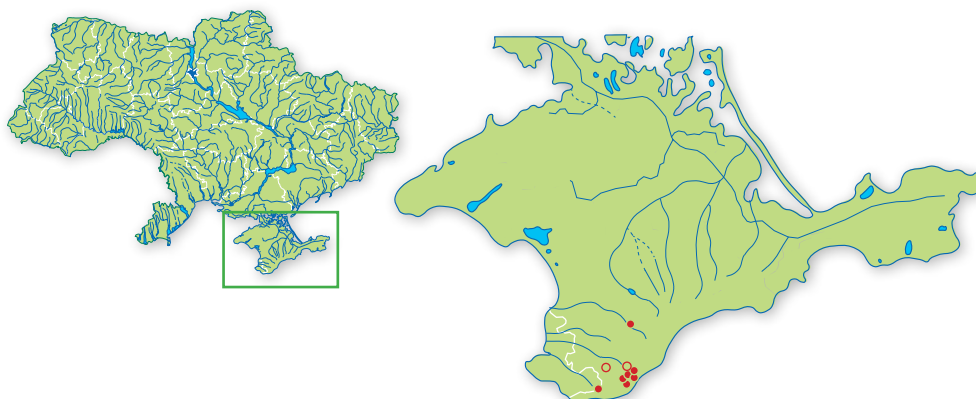
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вульф, 1930; Інтродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України, 1996; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Орхидеи Украины, 1989; Охраняемые растения Украины, 1983; Флора европейской части СССР, 1976; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дідух, 1980.

Автор: В.В. Протопопова

Фото: В.В. Савчук

ЗОЗУЛИНЕЦЬ ПРОВАНСЬКИЙ

Orchis provincialis Balb.

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземномор'я, Балканський п-в, Крим, Кавказ, Мала та Західна Азія. В Україні — Гірський Крим (зх. частина). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється дуже рідко. Лише на окол. смт. Форос знайдені куртини по 50 і більше рослин на 100 м². Кількість віргінільних особин у декілька разів перевищує кількість генеративних. Кількість популяцій інтенсивно скорочується, особливо останнім часом. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Причини зміни чисельності

Вузька екологічна амплітуда, низька конкурентна здатність, випасання, рекреація, курортне будівництво, збирання на букети.

Умови місцезростання

У нижньому гірському поясі Пд. берега Криму переважно в угрупованнях союзів *Jasminio-Juniperion excelsae* та *Carpino orientalis-Quercion pubescentis* кл. *Quercetea pubescenti-petraea*, на галявинах, серед розріджених чагарників на лужних, багатих гумусом ґрунтах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–25 см заввишки. Листки в приземкуватій розетці при основі стебла (3–7), ланцетоподібні, плямисті. Суцвіття колосоподібне, нещільне. Квітки великі, до 2 см, ясно-жовті. Губа глибоко трилопатева; середня лопать губи довша за бічні, майже квадратна, дволопатева із зубчиком у виїмці. Цвіте у квітні–травні, плодоносить в липні–серпні. Розмножується насінням, яке проростає лише при наявності грибів-симбіонтів, іноді вегетативно (дочірніми бульбами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до додатків Бернської конвенції

та CITES. Охороняється в Кримському, «Мис Мартьян» та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, заказнику загальнодержавного значення «Мис Айя». Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Необхідно провести перевірку поширення і контроль стану популяцій, з'ясувати можливість репатріації у природні місцезростання. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, заготівлю, порушення місцезростань облаштування місць рекреації, забудову територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Никітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення

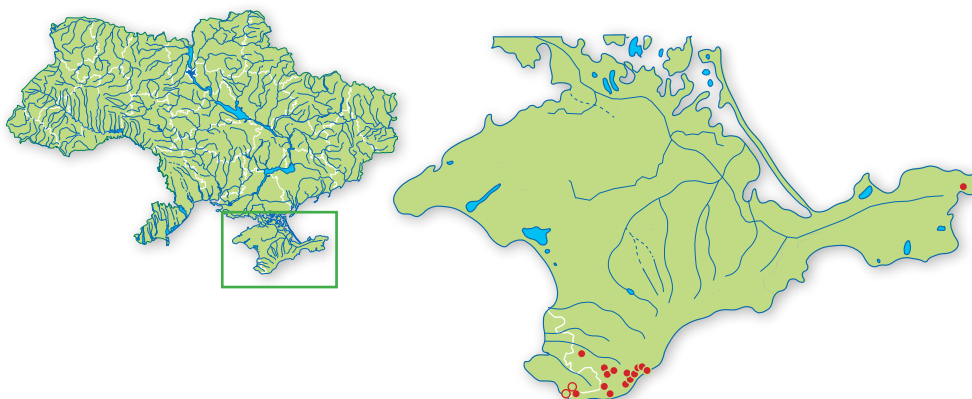
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вульф, 1930; Інтродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України, 1996; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Орхидеи Украины, 1989; Охраняемые растения Украины, 1983; Флора европейской части СССР, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова

Фото: П. Євсєнков

ЗОЗУЛИНЕЦЬ ДРІБНОКРАПЧАСТИЙ

Orchis punctulata Steven ex Lindl.

(*O. steveniana* Compère ex Lév.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Середземноморсько-передньоазійський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземномор'я, Крим, Зх. Закавказзя, Мала Азія, Іран. В Україні — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, нечисленні (1–2 особи на 1 м²). За віковими групами переважають молоді імагурні й віргінільні особи. У Байдарській долині виявлена популяція чисельністю 25 особин на 1 м², в якій переважають вегетативні особи.

Причини зміни чисельності

Збирання квітів, знищення природних екопів.

Умови місцезростання

Світлі галявини, узлісся, чагарники. У сх. Криму росте у світлих лісах серед злаково-різнотравних угруповань союзу *Elytrigio nodosae–Quercion pubescentis*, у зх. Криму (Байдарська долина, с. Орлине) — у грабово-дубових лісах в угрупованнях союзу *Carpino*

orientalis–Quercion pubescentis (кл. *Quercetea pubescenti–petraea*) та *Quercio-Fagetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–50 см заввишки. Стебло зі зближеними широколанцетними листками при основі і 1–2 листовими піхвами, розміщеними вище. Суцвіття колосоподібне. Приквітки дрібні (2–4 мм завдовжки), зелені, загострені. Квітки жовті, із запахом ванілі. Губа 6–8 мм завдовжки, трилопатева, середня лопать довша за бічні, на верхівці коротко двороздільна, дрібнозубчаста. Цвіте у травні–червні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням, яке проростає при наявності грибів-симбіонтів. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до додатків Бернської конвенції та СІТЕS. Охороняється в Кримському, Карадазькому ПЗ, заказниках загальнодержавного значення «Байдарський», «Мис Айя». Необхідно провести додаткові дослідження поширення, ценотичної приуроченості і сучасного стану популяцій виду і випробувати його в культурі. Заборонено збирання, заготівлю рослин, порушення умов місцезростань, рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

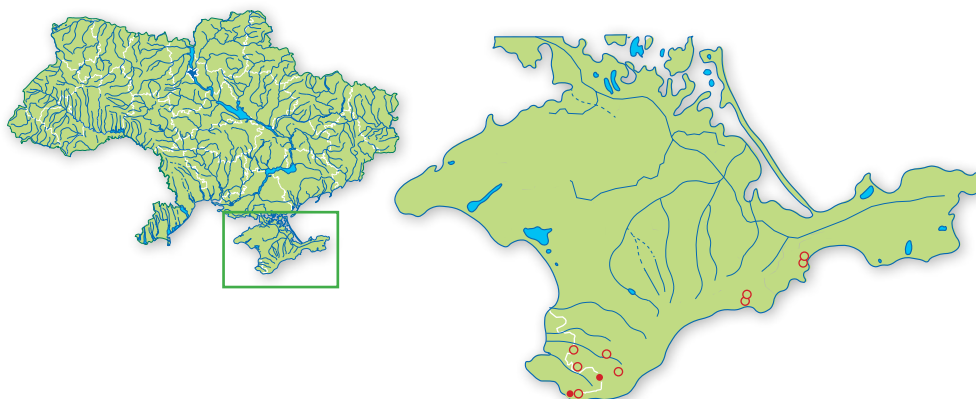
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вульф, 1930; Інтродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України, 1996; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Орхидеи Украины, 1989; Охраняемые растения Украины, 1983; Растения Украины под охраной Бернской конвенции, 2006; Флора европейской части СССР, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова

Фото: Т.С. Вінніченко, Д.В. Леонтьев (вставка)

ЗОЗУЛИНЕЦЬ ПУРПУРОВИЙ

Orchis purpurea Huds. (incl. *O. pontica* Fleischm. et Hand.-Mazz.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид на пн. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична і Середня Європа, Середземномор'я, Мала Азія, Кавказ, Крим. В Україні — Карпати (Свидовець, Вулканічні Карпати), Передкарпаття, Прут-Дністровське межиріччя, Зх. Поділля (Вороняки, Гологори, Опілля), Волинська височина та Гірський Крим. Адм. регіони: Лв, Ів, Тр, Зк, Чц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

На Зх. України з 23 місцезнаходжень втрачено близько половини. Чисельність решти популяцій коливається від 1 до 120 різновікових особин. Популяції у Гірському Криму численні — до 10–15 особин на 100 м², але з переважанням вегетативних особин. Стан популяцій у лісових фітоценозах залежить від зімкнутості крон — у затінених місцях трапляються лише поодинокі особини, а на добре освітлених ділянках щільність зростає до 3–5 особин на м².

Причини зміни чисельності

Рекреація, випасання, вирубування лісів, викопування бульб як лікарської сировини, забудова, розорювання.

Умови місцезростання

Дубові та букові ліси (кл. *Quercetea pubescenti-*

petraeae та *Querceto-Fagetea*), сухі узліснені фітоценози кл. *Trifolio-Geranietea sanguinei*, проникає в ксеротермні угруповання кл. *Festuco-Brometea*. Ростає переважно на бурих лісових ґрунтах і малопотужних чорноземах на вапняках-рендзинах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 80 см заввишки, з довгасто-яйцеподібними бульбами. Листки від обернено-яйцеподібних до широколанцетних; ясно-зелені, зібрані біля основи стебла у розетку. Суцвіття колосоподібне, спочатку конічно-звужене, згодом циліндричне, до 25 см завдовжки. Квітки великі, рожево-пурпурові. Цвіте у травні-липні. Плодоносить у червні-липні. Розмножуєть-

ся насінням, яке не має періоду спокою і проростає за наявності відповідних умов.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється у Карадазькому, Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому, «Мис Март'ян» ПЗ, у заповідних об'єктах загальнодержавного та місцевого значення. Необхідний облік, моніторинг та охорона місцезростань, культивування в ботанічних садах з метою репатріації в природні місцезростання. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Загальський, 2002; Собко, Гапоненко, 1996; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Токаряк та ін., 2002.

ЗОЗУЛИНЕЦЬ ПРИКРАШЕНИЙ

Orchis signifera Vest (*O. speciosa* Host.,
O. mascula L. subsp. *signifera* (Vest) Soó,
O. mascula auct. non (L.) L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Середньо-пд. європейсько-кавказький вид
на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

У горах Піренейського, Апеннінського та Балканського п-ів, у Середній Європі, на Кавказі. В Україні — Прикарпаття, Карпати (Сх. Бескиди й низькі полонини, Горгани, Свидовець, Чорногора, Чивчино-Гринявські гори, Мармароські Альпи), Зх. Поділля, Гірський Крим (можливо помилково). Адм. регіони: Льв, Ів, Тр, Зк, Хм, Вн, ?Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється переважно поодинокими особинами, рідше невеликими групами. Щільність популяції 3–5 особин на 1 м². У віковому спектрі переважають генеративні та дорослі вегетативні рослини, як правило віргінільних особин більше ніж генеративних. Кількість популяцій інтенсивно скорочується, особливо останнім часом.

Причини зміни чисельності

Раннє викошування до початку обнасенення, надмірний випас худоби, сільватизація еко-топів, збирання на букети.

Умови місцезростання

Луки і пасовища на мезо- і евтрофних ґрунтах лісової зони України та Українських Карпат — від нижнього лісового до субальпійського поясу.

У високогір'ї Карпат — у зоні криволісся, росте на луках, що сформувалися на вапнякових відслоненнях (рН = 6,5–7,5). У лісовому поясі приурочений до трав'яних схилів різної експозиції, зокрема в угрупованнях союзу *Arrhenatherion* (кл. *Molinio-Arrhenatheretea*) на помірно багатих ґрунтах. У Прикарпатті та на Поділлі трапляється на узліссях, серед чагарників і у ксеротермних угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–50 см заввишки. Бульби овальні. Стебло тонке, щільне. Листки великі, видовжено ланцетні, розташовані при основі стебла. Стебло і листки вкриті дрібними пурпуровими цятками. Суцвіття колосоподібне, багатоквіткове, розріджене до 12 см

завдовжки. Квітки великі, яскраво-пурпурові, листочки зовнішнього кола оцвітчини витягнуті в довге тонке вістря. Губа трилопатева з довшою середньою лопаттю, всі лопаті хвилясто зубчасті. Цвіте у квітні–травні, плодоносить в червні–липні. Розмножується насінням. Ступінь природного поновлення невідома.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється у Карпатському БЗ, ПЗ «Горгани», НПП: Карпатському, Вижницькому, «Сколівські Бескиди», Ужанському. Потребує режимів заповідності та заказного. Заборонено заготівлю рослин, випас, сінокосіння.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах.

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Загальський, 2001; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Собко, 1989; Собко, Гапоненко, 1996; ЧКУ, 1996.

Автори: В.В. Протопопова, І.І. Чорней
Фото: І.М. Кваковська

ЗОЗУЛИНЕЦЬ МАВП'ЯЧИЙ

Orchis simia Lam.

Родина Зозулинцеві (Орхідні) —
Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид на пн. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична і Сх. Європа, Середземномор'я, Балканський п-ів, Крим, Кавказ, Мала та Середня (гірська система Копет-Даг) Азія. В Україні — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Загалом популяції розміщені рідко, чисельність їх незначна, щільність значною мірою залежить від умов освітлення. На освітлених місцях від 9–10 до 20–25 особин на м², за віковим складом переважають молоді ювенільні та іматурні особини. На пн. макросхилі переважно зустрічається поодинокі, у віковому спектрі переважають генеративні особини. В цілому спостерігається зменшення кількості популяцій та зниження чисельності в них рослин.

Причини зміни чисельності

Рекреація, курортне будівництво, збирання рослин.

Умови місцезростання

Росте на узліссях і лісових галявинах ялівцевих і пухнастодубових лісів, серед чагарників, на гірських луках та схилах. У нижньому гірському поясі пд. макросхилу

Кримської гряди зустрічається в ценозах союзів *Jasminio-Juniperion excelsae*, *Carpino orientalis-Quercion pubescentis*, *Elytrigio nodosae-Quercion pubescentis* кл. *Quercetia pubescenti-petraea*. На пн. макросхилі Кримських гір росте в ценозах порядку *Quercio-Carpinetalia betuli* (кл. *Quercio-Fagetea*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–45 см заввишки. Бульби яйцеподібні. Стебло з 4–5 прикореневими сизувато-зеленими листками. Суцвіття колосоподібне, коротке, яйцеподібне, густе. Квітки дрібні, фіолетово-рожеві, з медовим запахом. Губа глибоко трироздільна, середня лопать розділена на

дві довгі, вузькі лопаті із зубчиком у виїмці, які разом із бічними лінійними лопатями нагадують лапки маленької мавпочки. Цвіте в червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II Конвенції CITES. Охороняється в Кримському, «Мис Март'ян», Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому ПЗ. Потребує режимів заповідності та заказного. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростання, облаштування рекреаційних пунктів, забудову територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Немає.

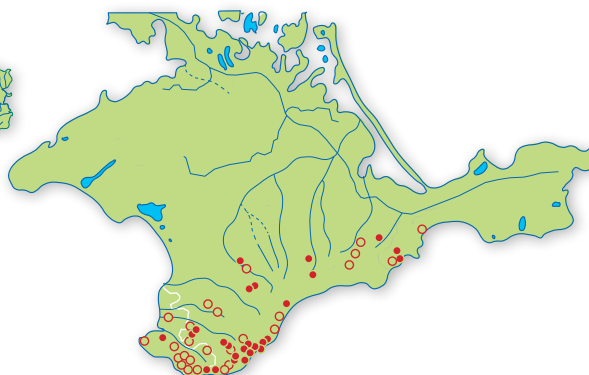
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вульф, 1930; Каталог раритетного біорізноманіття, 2002; Собко, 1989; Собко, Гапоненко, 1996; Флора европейской части СССР, 1976; Хорология флоры Украины, 1986; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дідух, 1980.

Автори: В.В. Протопопова, Л.П. Вахрушева
Фото: В.П. Ісіков, В.П. Гелюта (вставка)

ЗОЗУЛИНЕЦЬ ВАНЬКОВА

Orchis wanjkwii E.Wulff (*O. mascula* (L.) L.
subsp. *wanjkwii* (E.Wulff) Soó; *O. mascula*
auct. non (L.) L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Вузькоендемічний критичний вид, близько споріднений з *O. mascula*. Потребує подальших таксономічних досліджень.

Ареал виду та його поширення в Україні
Ендемік, що зростає в зх. частині Гірського-Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Невідомі. Популяції потребують вивчення.

Причина зміни чисельності.
Руйнування біотопів.

Умови місцезростання
Галіявини та серед чагарників на схилах середньогірського поясу, зокрема в скельно-дубових та соснових лісах. Мезофіт.

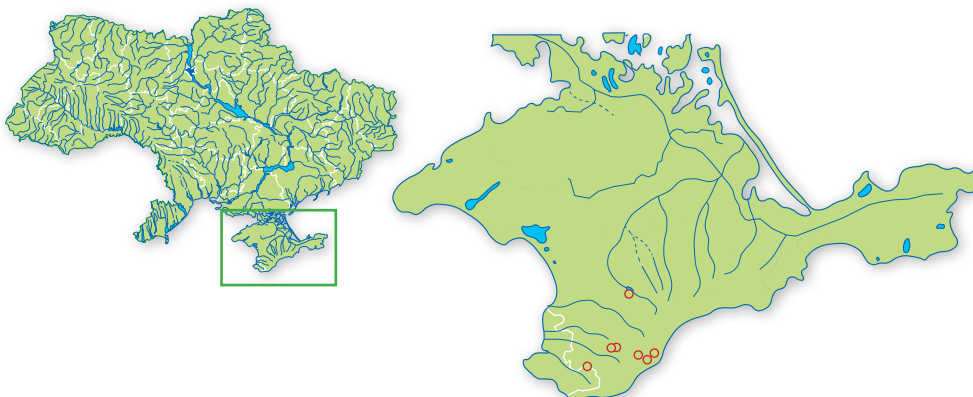
Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина з цілісними овальними бульбами, 10–20(30) см заввишки. Листки вузько-ланцетні. Суцвіття 5–7 см завдовжки, рідке, з 6–15 дрібних, від фіолетових до світло-фіолетових квіток. Зовнішні листочки оцвітини фіолетові, тупуваті, з 6–8 більш темними жилками. Губа трилопатева, з тупими боковими і виїмчастою середньою долею, часто без зубчика посередині. Шпорка завжди коротша від зав'язі і на кінці косо зрізана. Цвіте у квітні–травні.

Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідні вивчення та контроль стану популяцій. Заборонено збирання рослин, гербарію, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Вахрамеева, Денисова, Никитина та ін., 1991; Вульф, 1930; Каталог раритетного біоріз., 2002; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автор: І.А. Тимченко
Малюнок: Т.В. Степаненко

ЛЮБКА ДВОЛИСТА

Platanthera bifolia (L.) Rich. (*Orchis bifolia* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський неморальний вид, що має складну біологію розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Кавказ, Сибір, Центральна і Мала Азія. В Україні — Карпати, Розточчя, Опілля, Полісся, пн. Лісостеп, Степ (дуже рідко), Крим. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Чисельні популяції відомі лише в Карпатах (до 1000 особин), дуже рідко на Поділлі (до 500–700 особин), на решті території — по 15–20 рослин з повночленим віковим спектром.

Причини зміни чисельності

Рубки лісів, меліоративні заходи, рекреаційні навантаження, зривання квітів, заготівля бульб.

Умови місцезростання

У Карпатах — найчастіше на післялісових луках, та у розріджених букових лісах, серед чагарників, на узліссях, в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetea*, *Molinio-Arrhenatheretea*, *Nardo-Callunetea*, *Vaccinio-Piceeta*. На Зх. Поліссі вид є компонентом неморальних теплолюбних грабових дібров та змішаних дубово-соснових лісів. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–60 см заввишки. Бульби цілісні, овальні. Стебло високе, струнке, при основі обгорнуте 2–3 бурими піхвами, листків 4–6, нижні 2–3 великі, еліптичні, зближені при основі стебла. Суцвіття китицеподібне, циліндричне, негусте, 10–25 см завдовжки. Квітки великі, білі, пахучі. Губа довга, лінійна, спрямована донизу, значно довша за інші листочки оцвіттини. Шпорець зігнутий, в 1,5–2 рази довший за зав'язь. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням. Рослина зацвітає на 11-му році життя. Тривалість життя до 27 років.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, в Канівському, Поліському, «Розточчя», «Медобори», «Горгани», Рівненському ПЗ, в Карпатському, Шацькому, «Синевир», «Вишницькому», «Подільські Товтри», Яворівському, «Деснянсько-Старогутському», «Мезинському», «Сколівські Бескиди», «Ужанському» НПП. Потребує режимів заповідності та заказного. Заборонено заготівлю рослин та порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в ботанічних садах.

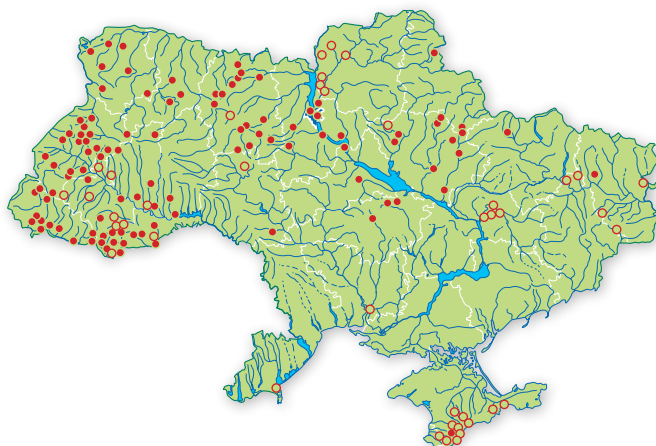
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Кучеревський, 2001; Орлов, 2005; Остапко, 2001; Собко, 1989; Стойко, Милкина, Яценко, та ін., 1997; Стойко, Яценко, Кагало та ін., 2004; ЧКУ, 1996.

Автори: В.В. Протопопова, О.О. Орлов
Фото: Л.Я. Нагорна, Л.А. Савчук

ЛЮБКА ЗЕЛЕНОВІТКОВА

Platanthera chlorantha (Cust.) Rchb.
(*Orchis chlorantha* Cust.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид зі складною біологією розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Середземномор'я, Крим, Кавказ, Мала Азія. В Україні — Карпати, Розточчя, Опілля, Полісся, Лісостеп, Степ (рідко), Гірський Крим. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочислені, з порушеною структурою, представлені невеликими групами по 3–4 особини на м²; в окремих локалітетах — з повночленими віковими спектрами, які нараховують до 100 особин.

Причини зміни чисельності

Рубки лісів, руйнування біотопів, внаслідок господарської діяльності.

Умови місцезростання

У Карпатах в листяних та хвойно-листяних лісах, переважно на вапнякових, нерідко на опідзолених ґрунтах (нейтральних та слабкокислих) в угрупованнях кл. *Quercetea roboret-petraeae*, *Querceto-Fagetetea*, *Vaccinio-Piceetea*, в Криму — в пухнастодубових (*Quercetea pubescenti-petraeae*) і соснових лісах (*Erico-Pinetea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–60 см заввишки. Бульби овальні або яйцеподібні. Стебло гранчасте. Два великих еліптичних листки розміщені при основі стебла, вище — 2–3 піхви з невеликими пластинкою. Суцвіття — довгий, циліндричний, негустий колос. Квітки без запаху, великі, зеленкувато-білі, пилляки розміщені під кутом, шпорка булавоподібно потовщена. Цвіте в травні-липні (один раз на 2–3 роки), плодоносить у серпні-вересні. Розмножується насінням. Ступінь природного поновлення задовільний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється

в Канівському, Кримському, «Мис Март'ян», Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, «Розточчя», «Медобори» ПЗ, в Карпатському, «Синевир», «Подільські Товтри», Яворівському, «Деснянсько-Старогутському», «Сколівські Бескиди» НПП. Потребує режимів заповідності та заказного. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у ботанічних садах: Національному ім. М.М. Гришка НАН України, Нікітському ННЦ УААН, Українського державного лісотехнічного університету та ін.

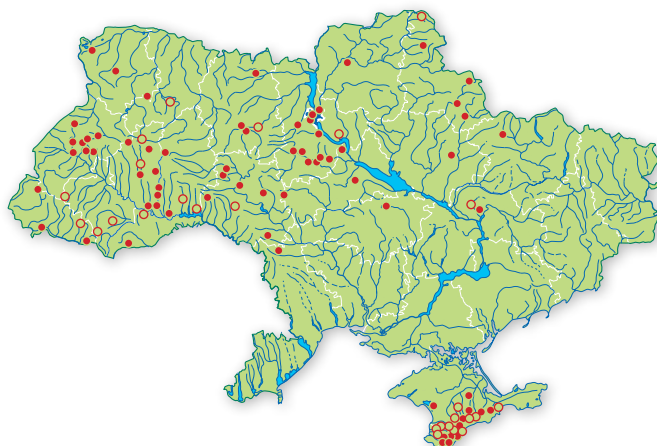
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Вахрамеева, Денисова, Никитина та ін., 1991; Загальський, 1991; Каталог раритетного біоріз., 2002; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Кучеревський, 2001; Малиновський, Царик, Кияк та ін., 2002; Остапко, 2001; Собко, 1989; Стойко, Ященко, Кагало, Милкіна, Тасенкевич та ін., 2004; ЧКУ, 1996; Vlčko, Ditě, Kolník, 2003.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: Д.В. Леонт'єв, В.В. Буджак

ПСЕВДОРХІС БІЛУВАТИЙ (ЛЕЙКОРХІС БІЛУВАТИЙ)

Pseudorchis albida (L.) A.Löve et D.Löve (*Leucorchis albida* (L.) E.Mey.; *Satyrion albidum* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний циркумполярний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Ареал диз'юнктивний (Європа, Середземномор'я, Пн. Азія, сх. Пн. Америки). В Україні проходить пд.-сх. межа поширення виду: Карпати, Мале Полісся (пд. Рівненської обл.). Адм. регіони: Рв, Льв, Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Популяції різні за чисельністю, але переважно кількість особин не перевищує 100, їх структура потребує вивчення.

Причина зміни чисельності.
Надмірний випас, корінне та поверхневе поліпшення та осушення лук, сільватизація екотопів.

Умови місцезростання
У Карпатах трапляється переважно у лісовому та субальпійському поясах, росте на вологих луках, задернованих кам'янистих схилах, рідше серед криволісся, на кислуватих ґрунтах, переважно в угрупованнях кл. *Nardo-Callunetea* та *Molinio-Arrhenatheretea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–30 см заввишки. Бульби глибоко пальчасто-

роздільні. Стебло прямостояче, циліндричне, біля основи з 4–5 листками, нижні листки довгасто-обернено-яйцеподібні, верхні — ланцетні. Суцвіття щільне, циліндричне, колосоподібне, з численними дрібними жовтувато-білими квітками; приквітки ланцетні, коротші за квітки. Листочки оцвітини зібрані в дзвоникуватий або майже кулястий шолом, тупуваті, до 3,5 мм завдовжки, бічні зовнішні листочки косо-яйцеподібні, середній яйцеподібний, увігнутий, два внутрішні нерівнобічні, довгасто-яйцеподібні. Губа трилопатева, бічні лопаті лінійно-ланцетні, середня тупувато-циліндрична, ширша й довша за бічні. Шпорка циліндрична, на верхівці потовщена, тупа, майже втричі коротша від зав'язі. Зав'язь скручена, сидяча, довша

за оцвітину. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, «Сколівські Бескиди», «Синевир», Карпатському та Ужанському НПП. Необхідний контроль за станом популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання, зміна гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у ботанічному саду Львівського національного університету ім. І. Франка.

Господарське та комерційне значення
Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина та ін., 1991; Каталог раритетного біорізн. заповід. і націон. парків України, 2002; Собко, 1989; Стойко, Ященко, Кагало та ін., 2004; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Тимченко, І.І. Чорней
Фото: У.Д. Міскевич, Л.Я. Нагорна

СКРУЧЕНИК ПРИЄМНИЙ

Spiranthes amoena (M.Bieb.) Spreng.
(*S. sinensis* (Pers.) Ames var. *amoena* (M.Bieb.)
H.Hara, *Neottia amoena* M.Bieb.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Східноєвропейсько-сибірсько-далекосхідний вид на зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Європа, Зх. і Сх. Сибір, Далекий Схід, Монголія, Японія, Китай, Корейський п-ів. В Україні — Мале Полісся. Адм. регіон: Льв.

Чисельність та структура популяцій

Відома одна популяція (Львівська обл., Бродівський р-н, між м. Броди і с. Лагодів) загальною площею близько 10 га (межі заказника «Кемпа»). Нараховує близько 2000 особин. Виходить за межі заказника.

Причини зміни чисельності

Знищення та осушування екоотопів.

Умови місцезростання

Росте на торфових болотах, сирих приозерних та прирічкових низькотравних луках. Мезогірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина. Кореневище коротке з тонкими циліндричними бульбами. Стебло 15–35 (40) см заввишки, в нижній частині з лінійними або вузьколанцетними на верхівці тупувато загостреними листками. Суцвіття — щільний багатоквітковий однобічний колос, зі спіралью скрученою залозисто-опушеною віссю. Приквітки вузькояйцеподібні або широколанцетні, охоплюють зав'язь, з витягнутою загостреною верхівкою, ззовні залозисто опушені, по

довжині переважно перевищують зав'язь. Квітки дрібні, сидячі, листочки оцвіттини яскраво-рожеві, губа світло-рожева. Цвіте в липні–серпні. Плодоносить в серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в заказнику «Кемпа» біля м. Броди. Потрібно контролювати стан популяції та збільшити площу заказника до 20 га. Заборонено збирання, гербаризацію рослин, порушення гідрологічного режиму заказника.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Загальський, 1994; Матлай, 1984; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автори: Т.С. Хміль, І.Й. Матлай, І.М. Данилик
Фото: Т.С. Хміль

СКРУЧЕНИК СПІРАЛЬНИЙ

Spiranthes spiralis (L.) Chevall.

(*S. autumnalis* (Balb.) Rich.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична, Центральна, Пд. і Пд.-Сх. Європа, Середземномор'я; (включаючи Зх. Закавказзя), Пд.-Зх. Азія. В Україні — Розточчя (місцезнаходження вперше знайдене в 1966 р. м. Добромиль Старосамбірського р-ну Львівської обл., г. Лиса, підтверджене в 2004–2005 рр.), нові знахідки в Закарпатті. Адм. регіони: Льв, Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Єдина відома популяція, площею ~ 5 га, яка нараховує близько 300 особин, з середньою щільністю 0,006 особин на 1 м².

Причини зміни чисельності

Неконтрольоване випасання і викошування, зривання, заростання лук і пасовищ високотрав'ям.

Умови місцезростання

Надає перевагу відкритим слабо вологим лукам (кл. *Molinio-Arrhenatheretum*) і пасовищам (порядок *Nardetalia*). Ростає на багатих на мінерали (азот, вапняк), суглинистих, слабкокислих ґрунтах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–20 (25) см заввишки. Корені бульбоподібно потовщені, продовгуваті, до основи поступово звужені. Прикореневі листки квітконосного пагону яйцеподібні, при основі часто завужені в широкий черешок, на верхівці коротко загострені, в кількості 4–6 шт. До часу цвітіння вони повністю відмирають, але при цьому формується розетка прикорневих листків пагона наступного року. Стебло з трав'яними або плівчастими притиснутими приквітничкоподібними на верхівці відтягнуто загостреними листками (2–4), закінчується одностороннім колосоподібним суцвіт'ям (4–10 см) із спіралеподібною залозисто опушеною віссю. Приквітки трав'яні, вузько-

яйцеподібні або широколанцетні, зовні розсіяно залозисто опушені. Квітки з приємним солодким запахом, листочки оцвітини білі, слабо опушені. Губа широко-яйцеподібна, біла, при основі зелена. Цвіте в серпні–вересні. Плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується переважно насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Створення заказника на г. Лисій (окол. м. Добромиля) і контроль за станом популяцій. Заборонено надмірний випас, збирання рослин, порушення гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Аверьянов, 1998; Заверуха, Андриченко, Протопопова, 1983; Загульський, 1994; Лазебна, 1979; Собко, 1989; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автори: Т.С. Хміль, І.М. Данилик

Фото: Т.С. Хміль

СТЕВЕНІЕЛЛА САТИРІЄПОДІБНА

Steeniella satyrioides (Spreng.) Schltr.
(*Himantoglossum satyrioides* Spreng., *Orchis*
satyrioides Steven, non L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Сх.-середземноморський вид з диз'юнктивним ареалом на пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні
Крим, Кавказ, Мала (сх. частина) та Зх. Азія.
В Україні — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, звичайно по 1–2 особини, продовжують скорочуватися. На 1996 р. було відомо 17 особин у трьох місцезростаннях.

Причини зміни чисельності

Висока спеціалізація запилення, порушення умов зростання внаслідок курортного та дорожнього будівництва, рекреаційного навантаження, зривання квітів на букети, викопування бульб; зменшення розмірів насіння внаслідок редукції зародку.

Умови місцезростання

Росте в листяних та хвойних світлих лісах, на галявинах, відкритих трав'янистих, більш або менш вологих схилах, у розріджених чагарниках, на давніх вапнякових осипах, біля старих доріг і стежок. Мезофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 22–42 см заввишки. Бульби цілісні, видовжені, яйце-

подібні. Стебло округле, вузько жолобчасте, біля основи один зеленувато-червонуватий листок, вище дві здуті листоподібні піхви, над ними 2–3 великих еліптичних плямистих листки, у верхній частині два піхвових загострених листки. Суцвіття колосоподібне, вузьке, негусте, з 3–20 квіток, приквітки дуже короткі. Квітки строкато забарвлені, зеленувато-коричнювато-червоні. Зовнішні листочки оцвіттини зрослися в яйцеподібний, на верхівці тризубчатий шолом. Губа звисла, трилопатева, середня її лопать ячикоподібна, перевищує бічні, на верхівці заокруглені. Цвіте у квітні–травні, плодоносить в червні–липні. Розмножується насінням, яке проростає лише при наявності грибів-симбіонтів. Через зменшення комах-запилювачів насіння розвива-

ється мало. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до додатків Бернської конвенції, СІТЕС. Охороняється в Кримському і Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, заказнику «Кубалач». Потребує контролю стану популяцій та репатріації в природні місцезростання. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, будівництво, облаштування місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Національному ботанічному саду ім. М.М.Гришка НАН України, Нікітському ботанічному саду ННЦ — УААН, але результати впровадження в культуру незадовільні.

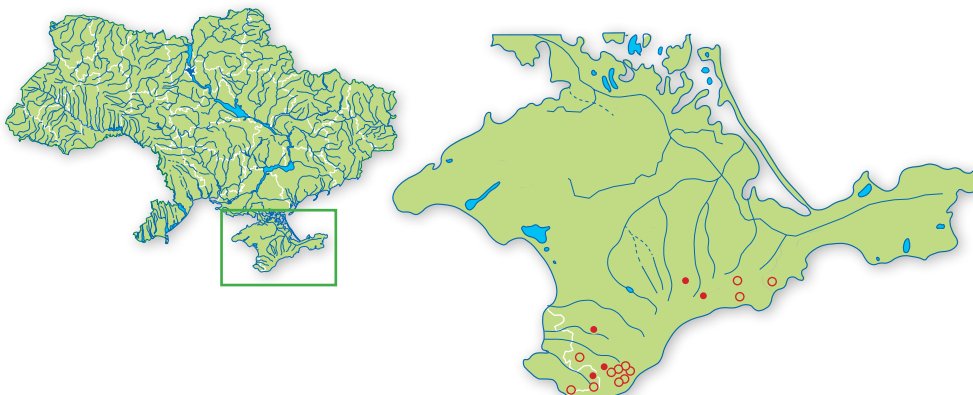
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Віниченко, 2006; Вульф, 1930; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Красная книга СССР, 1984; Мосякін, Тимченко, 2006; Орхидеи нашей страны, 1991; Охраняемые растения Украины, 1983; Орхидеи Украины, 1989; Флора европейской части СССР, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: В.В. Савчук

ТРАУНШТЕЙНЕРА КУЛЯСТА

Traunsteinera globosa (L.) Rchb. (*Orchis globosa* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейський гірський вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європейсько-середземноморський: Європа, пн. частина Малої Азії. В Україні — Карпати, Прикарпаття, Зх. Полісся (рідко), Зх. та Центральне Поділля (рідко), Гірський Крим. Адм. регіони: Вл, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Вн, Кр.

Чисельність та структура популяцій

У Карпатах популяції значні, нараховують сотні особин. На рівнинній частині трапляються поодинокі або невеликими групами, у Криму — до кількох десятків особин. За віковою структурою популяції нормальні повночленні, віковий спектр правосторонній, переважають генеративні особини.

Причина зміни чисельності.

Порушення екотопів, викошування, випасання худоби, викопування бульб дикими свинями, збирання бульб як лікарської сировини (салеп).

Умови місцезростання

Зростає на вологих гірських луках, лісових галявинах, в гірських букових лісах, переважно на вапняках, в угрупованнях кл. *Molinio-Arrhenatheretea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–65 см заввишки. Бульби цілісні, еліптичні. Стебло циліндричне, обліснене до суцвіття. Листків 2–4, з обох боків або лише зісподу сизуваті, нижні довгасто-ланцетні, з довгими піхвами, верхні дрібніші, ланцетні. Суцвіття дуже щільне, з 50–70 квіток, спочатку пірамідальне, згодом стає яйцеподібно-кулястим. Приквітки такої ж довжини, як і зав'язі, або трохи довші, ланцетні, світло-зелені, з пурпуровими або фіолетовими краями. Квітки дрібні, лілувато-рожеві, зі слабким запахом. Листочки оцвіттини спочатку складені у вигляді шолома, пізніше відігнуті, яйцеподібно-ланцетні, видовжено тонкозагострені, з лопаткоподібною і трохи потовщеною верхівкою. Губа до 4,5 мм завдовжки, з

темно-пурпуровими цятками, 3-лопатева, бічні лопаті ромбічні або майже трикутні, середня — більша, довгаста, притуплена або виїмчаста, іноді з зубчиком у виїмці. Шпорка конічна, в 2–3 рази коротша зав'язі. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, «Горгани» і Кримському ПЗ, Карпатському, «Вижницькому», «Ужанському», «Синевир» та «Сколівські Бескиди» НПП. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено заготівлю, збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Бордзіловський, 1950; Вахрамеева, Денисова, и др., 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Тимченко, І.І. Чорней

Фото: В.В. Буджак

МІТЛИЦЯ АЛЬПІЙСЬКА

Agrostis alpina Scop.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Рідкісний реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Альпійський вид, поширений в Атлаських горах, Центральній Іспанії, Піренеях, Апеннінах, Альпах, Судетах, Карпатах. В Україні трапляється у альпійському поясі пд.-сх. частини Карпат. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій
Єдина відома за зборами Й. Мондальського (гербарій LWS) популяція (хребет Чорногора, ур. Кізі Улоги) потребує повторного виявлення й вивчення. Популяційні параметри невідомі.

Причини зміни чисельності
Вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, що лімітується природними (зміна фітоценотичних умов) і антропогенними (випасання худоби, витоупування) факторами.

Умови місцезростання
Росте на скелях і осипищах альпійського поясу, в угрупованнях союзу *Poion alpinae*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна щільнодернинна рослина. Стебла прямостоячі або висхідні, 10–30 см заввишки, голі, гладенькі, з 2(3) вузлами, з яких верхній не вище нижньої чверті довжини стебла, при основі з численними вегетативними пагонами. Піхви листків голі, гладенькі. Листки вузьколінійні, уздовж складені, з обох боків шорсткі, у розгорнутому стані до 1 мм завширшки та 4–10 см завдовжки. Язички дрібнозубчасті по краях, 1,5–3,5 мм завдовжки. Волоть (4)5–6 см завдовжки, після цвітіння стиснута, злегка поникла, гілочки суцвіття по 2–3 у вузлах, тонкі, шорсткі. Колоски золотисто-фіолетові. Нижня квіткова луска близько 2,8–3,2 мм завдовжки, з 4 бічними жилками, шорстка, з ко-

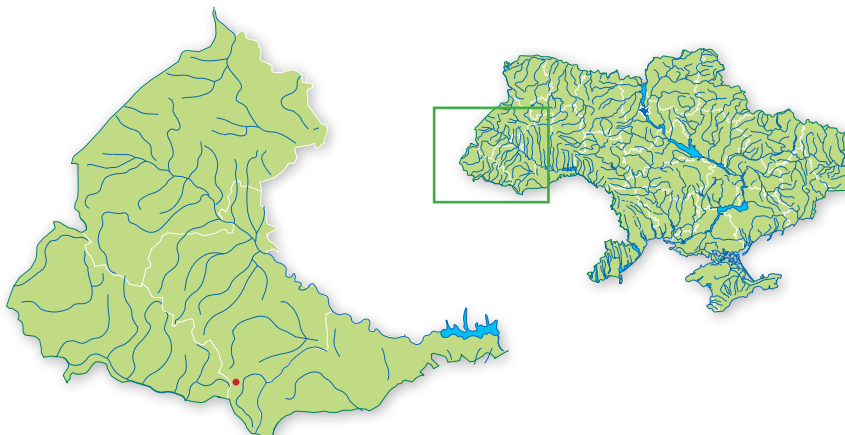
лінчасто зігнутим остюком, який майже в два рази перевищує луску. Верхня квіткова луска тонкоплівчаста, прилягає до зав'язі, дорівнює половині нижньої квіткової луски. Цвіте в липні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Територія відноситься до Карпатського НПП. Необхідно виявити і контролювати стан популяції. Заборонено збирання рослин, випасання, порушення умов вирощування.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Кормове.

Основні джерела інформації
Вовк, 1964; Злаки України, 1977.

МІТЛИЦЯ СКЕЛЬНА

Agrostis rupestris All.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний, реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Альпійський вид, поширений в горах Атласу, Корсики, у Центральній Іспанії, Піренеях, Апеннінах, Балканах, Альпах, Судетах, Карпатах, Центральній Трансильванії. В Україні трапляється у Карпатах: альпійський пояс Чорногори. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Утворює малочисельні ізольовані популяції (г. Піп Іван, г. Дземброня, г. Пожижевська), представлені малими (площа до 10 м²) фрагментами з незначною чисельністю особин, які віддалені між собою.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, лімітована різними природними (зміна фітоценотичних умов) і антропогенними (випасання худоби, витоупування) чинниками.

Умови місцезростання

Росте у складі низькотравних біловусових пустошних лук (кл. *Calluno-Ulicetea* союз *Nardion*) і на невапнякових скелях на легких, слабо-

гумусованих супіскових ґрунтах, представник угруповань союзу *Caricion curvulae*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна щільнодернинна сірувато-зелена рослина. Стебла прямостоячі або висхідні, (5)10–30 см заввишки, голі, гладенькі, з 2(3) вузлами, при основі з численними вегетативними пагонами. Піхви листків голі, гладенькі. Листки вузьколінійні, голі, гладенькі, нещільно щетиноподібно згорнуті. Язички до 1 мм завдовжки, довгасті, злегка асиметричні, з округлою або тупою верхівкою та з розірваним краєм. Суцвіття нещільне, з 15–35 колосками, у нижній частині з хвилястою зігнутою віссю та боковими гілочками, які несуть по (1)2–3 колоски до

3 мм завдовжки. Колоскові луски бурувато-фіолетові, довгасто-ланцетні, без помітних бічних жилок, на спинці з шипиками. Нижня квіткова луска бліда або трохи забарвлена, з двома бічними жилками та кілем, який в ділянці нижньої третини луски переходить у колінчастий, закручений у нижній частині остюк, який у півтора рази перевищує луску. Верхні квіткові луски малопомітні. Цвіте в липні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено збирання рослин, випасання, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

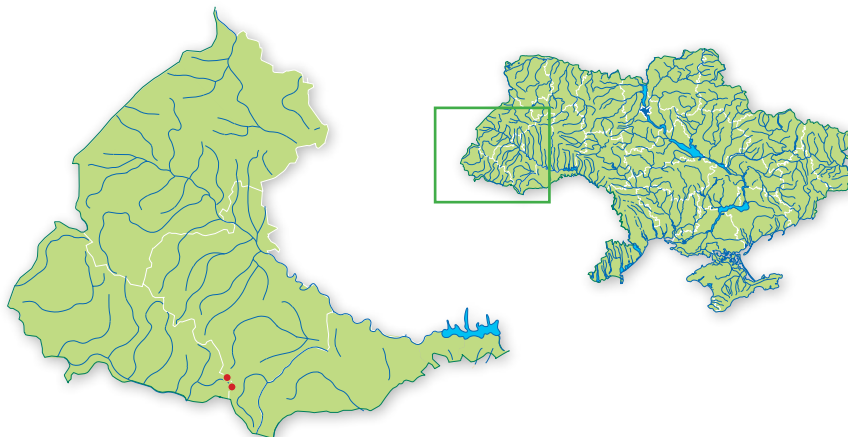
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, декоративне.

Основні джерела інформації

Верніченко, 1966; Злаки Украины, 1977.

ЗЕЛЕНОПЛІДНИЦЯ ФІОЛЕТОВА

Bellardiochloa violacea (Bellardi) Chiov.
(*Poa violacea* Bellardi)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус

Рідкісний.

Наукове значення

Пд.-середньоевропейський високогірний
(субальпійський) вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

У горах Середньої Європи і Середземномор'я: Піренеї, Альпи, Апенніни, Балкани, Карпати. В Україні — на Чорногорі (г. Шешул, Говерла, Туркул, Козли, Ребра, Шпиці, Бребенескул, Піп Іван), Чивчинах (г. Чивчин, Балтагур), Свидовці (г. Драгобрат, Герешаска) і Мармароських горах. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Ізольовані локальні популяції малі, чисельністю у декілька десятків або сотень особин. Вікова структура популяцій часто неповночленна. Самопідтримання забезпечується насіннєвим розмноженням у поєднанні з повільним вегетативним розростанням і тривалим онтогенезом.

Причини зміни чисельності

Стенотопність виду. Популяції скорочуються в процесі первинних і вторинних сукцесій та випадкових ендеогенних змін внаслідок низької чисельності особин і малої площі оселищ. Загрозу становлять надмірні рекреаційні навантаження.

Умови місцезростання

Субальпійський і альпійський пояси (1500–2000 м н.р.м.) на скелях і відслоненнях порід,

слабозадернованих лучних ділянках стрімких схилів здебільшого сх. і пд.-сх. експозицій на свіжих слабокислих і нейтральних ґрунтах, сформованих на пісковицях або породах з невисоким вмістом карбонатів. В угрупованнях петрофільного ряду з розрідженим травостоєм в асоціаціях *Achilleo schurii-Dryadetum* (кл. *Carici rupestris-Kobresietea bellardii*) та *Saxifrago-Festucetum versicoloris* (кл. *Elyno-Seslerietea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна щільнодернинна рослина 20–60 см заввишки. Утворює дуже густі дернини без повзучих пагонів. Листки щетиноподібно-згорнуті, 0,3–0,8 мм діаметром, жорсткі, з довгим язичком. Волоть

розлога, з шорсткуватими гілочками. Колоски 3–4 (6)-квіткові, зелено-фіолетові. Нижня квіткова луска з 5 малопомітними жилками, остеподібним закінченням або коротким остюком, при основі з жорсткими волосками. Колоскові луски шкірясто-плівчаті, ланцетно-яйцеподібні, з 1–3 жилками. Цвіте у липні. Плодоносить у серпні-вересні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському НПП і Карпатському БЗ. Необхідно створити нові охоронні території (на г. Герешаска і Бребенескул). Додільно проводити моніторинг популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов екотопів виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах.

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Противерозійне, ґрунтоутвірне.

Основні джерела інформації

Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Прокудин, Вовк, Петрова и др., 1977; Чопик, 1976.

Автор: В.Г. Кияк
Фото: О.О. Кагало

ЗОЛОТОБОРОДНИК ЦИКАДОВИЙ

Chrysopogon gryllus (L.) Trin.

(*Andropogon gryllus* L.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд.-сх. частина Центральної Європи, Середземномор'я, Мала Азія, Кавказ, Іран. В Україні зростає в пд. частині Зх. Лісостепу та на крайньому пд. Степу. Адм. регіони: Вн, Од, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій
Кількість популяцій невелика (окол. м. Могилів-Подільського та Одеська обл., окол. м. Вилково; Херсонська обл., Скадовський р-н, о-в Джарилгач, Запорізька обл., окол. м. Бердянська у гирлі р. Берда), але чисельність досить висока. На о-ві Джарилгач в окремих місцях рослини утворюють суцільні зарості, витісняючи з підвищених ділянок інші злаки.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, що лімітується різними як природними, так і антропогенними (видобування вапняку тощо) факторами, незначна кількість екоотопів відповідного типу.

Умови місцезростання
Зростає на пісках і піщаних, солонцюватих ґрунтах в угрупованнях кл. *Festucetea vaginatae* (о. Джарилгач) та на задернованих вапнякових схилах (окол. м. Могилів-Подільського). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з густою мичкою коренів. Утворює щільні дернини з чисельних безплідних пагонів, які покриті довгими, угору спрямованими плескатими або вздовж згорнутими листками. Стебло 50–150 см заввишки, міцне, у вузлах трохи волосисте. Суцвіття волотеподібне, 16–24 см завдовжки, з чисельними (до 20) гілочками, зібраними в мутовки. Колоски вузьколанцетні, до 1 см завдовжки, одноквіткові, зібрані по три на кінцях гілочок суцвіття, але плодоносить тільки один, двостатевий, два інших — тичинкові або недорозвинені. При основі кожної групи колосків є пучок прямих залозистих волосків. Нижня колоскова луска двостатевого колоска без остюка, з боків покрита довгими шипами; верхня колоскова луска закін-

чується довгим (до 11 мм завдовжки) остюком. Нижня квіткова луска плідного колоска плівчата, закінчується колінчастим остюком до 4 мм завдовжки. Цвіте у травні–серпні; плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в заказнику «Джарилгацький». Зараз вид просунувся далеко за межі 300-гектарного ботанічного заказника. Рекомендується створити заказники в усіх відомих місцях зростання виду. Заборонено випасання, сінокошення, випалювання, порушення місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вид інтродуковано на ділянки Чорноморського БЗ.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне, протиерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації

Бойко, 1988; Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Злаки України, 1977; Собко, 2005; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, М.Ф. Бойко
Фото: Д.В. Дубина

ПИРІЙ КОВИЛОЛИСТИЙ

Elytrigia stipifolia (Czern. ex Nevski) Nevski
(*Agropyron stipifolium* Czern. ex Nevski, *Elymus stipifolius* (Czern. ex Nevski) Melderis; incl.
Elytrigia cretacea (Klokov et Prokud.) Klokov et
Prokud., *E. kotovii* Dubovik, *E. ninae* Dubovik)

Родина Тонконогові (Злакові) – Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Ендемічний таксономічно складний видо-
вий комплекс на зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у бас. р. Дон та на Передкавказзі. В Україні — сх. і пд.-сх. р-ни Лівобережно-
го Лісостепу та Степу. Адм. регіони: Кд, Дн,
Пл, Хр, Дц, Лг, Мк, ?Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

У заповідниках популяції повночленні, за-
ймають великі площі, однак поза ними чи-
сельність виду швидко скорочується, осо-
бливо під впливом надмірного випасу.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, надмірний випас худо-
би, розробки кам'янистих порід.

Умови місцезростання

Характерний вид петрофітно-степових фіто-
ценозів, на чорноземах звичайних різного
ступеню еродованості, що підстелені лесе-
ми, крейдою, вапняками, гранітами та піско-
виками. Угруповання союзу *Astragalo-Stipion*,
рідше у складі деградованих угруповань со-
юзу *Festucion valesiacaе*. У бас. Сіверського

Дінця — у складі томілярних угруповань
класу *Helianthemo-Thymetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина
40–100 см заввишки. Утворює густі дерни-
ни з'єднані короткими повзучими гонами.
Стебла при основі вкриті бурувато-чорними
старими піхвами. Листки спрямовані вго-
ру, сизувато-зелені, вузькі, щетиноподібні,
вздовж згорнуті. Колоски тонкі, 8–16 см до-
вжиною, рідкі. Колосочки 3–5-квіткові, при-
тиснуті до осі, дорівнюють відповідним чле-
никам осі, колоскові луски ланцетні, коротші
за нижню квіткову. Цвіте і плодоносить у
червні-липні. Розмножується насіння і ко-
роткими повзучими підземними пагонами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Європейського червоного
списку, Червоного списку МСОП. Охороня-
ється в Українському степовому (відділення
«Хомутовський Степ», «Кам'яні Могили») та
Луганському (відділення «Стрільцівський
Степ») ПЗ, НПП «Святі Гори», низці заказни-
ків та пам'яток природи. Слід організувати
контроль за станом популяцій, послабити
пасовищне навантаження. Заборонено роз-
орювання та терасування степових ділянок,
надмірний випас, видобування крейди.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду
НАН України.

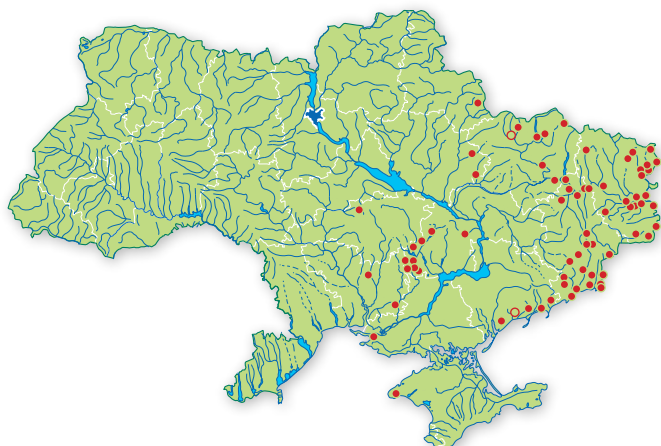
Господарське та комерційне значення

Противерозійне, ґрунтоутвірне. Використову-
ється для селекційної роботи.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Дубовик, 1976; Зеле-
ная книга Украинской ССР, 1982; Злаки Украины,
1977; Кучеревський, 2001; Рева, 1982; Цвелев,
1976; ЧКУ, 1996; Löve, 1984.

Автори: І.А. Коротченко, В.С. Ткаченко
Фото: В.М. Остапко

КОСТРИЦЯ КРЕЙДОВА

Festuca cretacea T.Pop. et Proskor.
(*F. rubra* L. var. *cretacea* Lavrenko)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Ендемік пд.-сх. Європи.

Ареал виду та його поширення в Україні
Басейн р. Дон. В Україні — у басейні р. Сіверський Донець. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Локальні популяції малочисельні, повночленні, але займають, здебільшого, дуже малі площі. Насіннєве поновлення відбувається незадовільно через вплив ерозійних процесів, переважає вегетативне розмноження.

Причини зміни чисельності
Стенотопність і пов'язана з нею чутливість до різних форм антропогенного впливу, а також безпосереднє руйнування екотопів, надмірний випас, видобування вапняків і крейди.

Умови місцезростання
Спорадично трапляється у складі карбонатно-степових угруповань союзу *Centaureo carbonati-Koelerion talievii*, де інколи може бути домінантом. Менші популяції формуються на крейдяних відслоненнях у складі томілярних угруповань кл. *Helianthemo-Thymetea*. Ксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічний нещільнодернинний кореневищний злак 30–50 см заввишки. Листки сизі, прямі або дугоподібно вигнені, щетиноподібні, жорсткі, 0,6–1 мм діаметром, на генеративних пагонах майже плоскі 2–3 мм завширшки; язичок 0,2–0,3 мм, вийчасто опушений по краю; піхви інтенсивно опушені. Волоть 6–13 см завдовжки, колоски 8,6–10 мм; нижня квітова луска 5–6 мм завдовжки, безоста або з остеподібним загостренням до 0,5 мм, іноді до 1,5 мм, по краю та зверху шорстка або коротко опушена. Цвіте у червні–серпні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Українському степовому ПЗ (відділення «Крейдова флора») та Луганському ПЗ (відділення «Стрільцівський степ»), в НПП «Святі гори», пам'ятках природи «Маяцька дача», «Мар'їна гора» (Донецька обл.). Заборонено порушення умов зростання, терасування схилів, лісрозведення, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України та Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, кормове, ґрунтозахисне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Злаки СССР, 1976; Злаки України, 1977; Флора европейской части СССР; ЧКУ, 1996; Markgraf-Dannenberg, 1980.

Автори: І.А. Коротченко,
І.О. Беднарска, О.О. Кагало
Фото: О.О. Кагало

КОСТРИЦЯ ГІРСЬКА

Festuca drymeja Mert. et W.D.J.Koch.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Центральна й Сх. Європа, Кавказ, Балканський п-ів, Середземномор'я та Мала Азія. В Україні — у Сх. Бескидах («Стужиця», «Сколівські Бескиди»), басейни потоків Білий та Кузій у Мармароському кристалічному масиві, Свидовець, Чорногора, Вулканічні Карпати та Закарпатське передгір'я. Адм. регіони: Льв, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції лінійного типу, які можуть тягнутися (з розривами) на декілька кілометрів. Рослини трапляються спорадично у вигляді невеликих скупчень.

Причини зміни чисельності
Руйнування екопотів, вирубування лісів, зміни видового складу деревних порід-домінантів унаслідок створення лісових культур.

Умови місцезростання
Вид характерний для лісового та субальпійського поясів гір. У Карпатах росте в середній лісовій смузі, переважно в широ-

колистяних (букових) та мішаних ялиново-букових лісах, рідше трапляється в дубових і хвойних лісах кл. *Quercus-Fagetum*, союз *Fagion*; кл. *Vaccinio-Piceetum*, союз *Vaccinio-Piceetum*, асоціація *Quercus-Piceetum*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічний кореневищний нещільнодернинний злак 70–100 см заввишки. Листки плоскі, широкі. Волоть розлога, 10–20 см завдовжки; колоски 6–8 мм завдовжки, 2–4-квіткові; нижня квіткова луска 4–5 мм завдовжки, безоста, або з остеподібним загостренням до 0,2 мм, гола. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

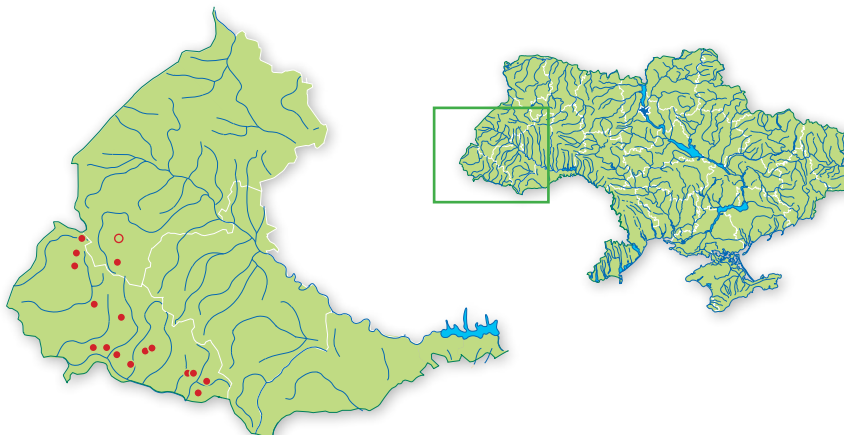
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Карпатському БЗ (відділення «Чорна Гора», в околицях м. Виноградів, Угольському та Мармароському масивах), на території Ужанського НПП (масив «Стужиця»). Є неперевірені вказівки про знаходження виду на території НПП «Сколівські Бескиди». Заборонено суцільні рубки лісів та формування лісових культур з інтродукованих видів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Беднарська, 2001, 2003; Злаки України, 1977; Стойко та ін., 1998; Markgraf-Dannenberg, 1980;

Автори: О.О. Кагало, І.О. Беднарська
Фото: О.О. Кагало

КОСТРИЦЯ РІЗНОЛИСТА

Festuca heterophylla Lam.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий вид на пн.-сх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична та Середня Європа: від пд. Англії та Польщі на пд. до пн.-зх. Іспанії та Греції; Кавказ, Середземномор'я, Мала Азія. В Україні дуже рідко в нижній лісовій смузі Карпат і, частіше, на Подільській височині (Розточчя, Кременецькі гори, Опілля, Покуття, Товтровий кряж, Придністров'я). Адм. регіони: Ль, Ів, Тр, Хм.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисленні (30–100 особин) на малих площах. Кількість їх зменшилася за останнє століття майже вдвічі. Найчисельнішими є популяції у Тернопільській (г. Голиця Бережанського р-ну й г. Маслятин, Кременецького р-ну) та Львівській обл. (с. Підтемне Пустомитівського р-ну). Більшість інших популяцій є критично малочисельними й знаходяться під загрозою вимирання.

Причини зміни чисельності

Зміни структури рослинного покриву в результаті господарської діяльності, зокрема істотне зменшення площ дубових лісів, заміна корінних лісів одновіковими монокультурами, урбанізація.

Умови місцезростання

Найчастіше у дубових, дубово-букових і дубово-грабових лісах, рідше у букових та похідних дубово-соснових, березових, липово-

грабових і грабових лісах (кл. *Quercus-Fagetea*, порядки *Quercetalia pubescenti-petraeae*, *Fagetalia sylvaticae*), на світло-сірих та сірих ґрунтах, багатих карбонатами, що утворилися на лесах, або продуктах вивітрювання вапнякових порід. Оптимальними є екотонні угруповання узлісь (кл. *Trifolio-Geranieta*) і чагарникових заростей (кл. *Rhamno-Prunetea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічний нещільнодернинний злак 60–120 см заввишки. Листки зелені, волосоподібні, щільно згорнені, 0,4–0,5 мм діаметром, зовні голі або слабо шорсткі; листки генеративних пагонів плоскі, 2,5–4 мм завширшки, зовні голі, на внутрішній поверхні

інтенсивно опушені. Волоть 10–13 м завдовжки, колоски 6–8 мм, 3–5-квіткові; нижня квіткова луска гостроланцетоподібна, гола або слабо шорстка зверху; ость 2,8–4 мм завдовжки; колоскові луски гострі ланцетоподібні; зав'язь на верхівці опушена поодинокими волосками. Цвіте в червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території ПЗ «Медобори» (філіал «Кременецькі гори») та заказника «Гора Голиця» (Тернопільська обл.). Необхідний пошук популяцій, створення природоохоронних об'єктів. Заборонено культивування інтродукованих порід, штучне заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

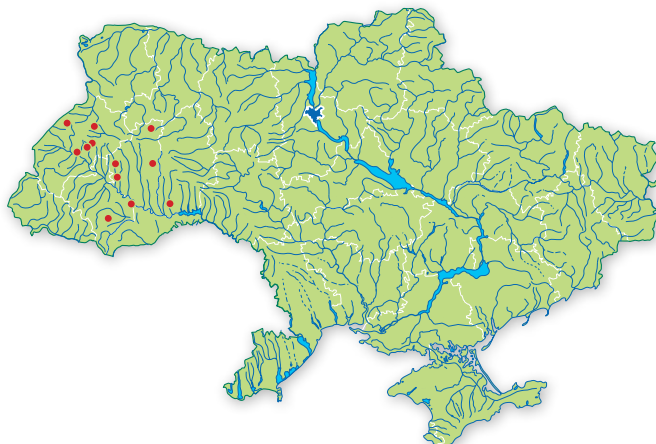
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Беднарська, 2003; Беднарська, Кагало, 2005; Злаки України, 1977; Markgraf-Dannenber, 1980.

Автори: О.О. Кагало, І.О. Беднарська
Фото: О.О. Кагало

КОСТРИЦЯ БЛІДУВАТА

Festuca pallens Host. (*F. glauca* Lam. subsp. *pallens* (Host) K.Richt.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом на пн.-сх. межі поширення в ізольованих локалітетах.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна й Пд. Європа, Мала Азія (Туреччина). В Україні трапляється на Пн. Поділлі: Кременецькі гори (ур. Дівочі скелі, г. Бона, Божа, Страхова, Маслятин, Черча); Опіллі: окол. с. Поділля (Івано-Франківська обл., Галицький р-н) та г. Великі Голди (Івано-Франківська обл., Рогатинський р-н, окол. с. Лучинці), на вапнякових останцях на півдні Рівненської обл. (с. Мала Мильча Дубнівський р-н). Адм. регіони: Рв, Ів, Тр.

Чисельність та структура популяцій

Ізольовані популяції мають малі площі. Їхня чисельність обмежена площею відповідних екотопів, але популяції повночленні. Чисельність і вид навіть домінує. Проявляє піонерну стратегію на антропогенних відслоненнях.

Причини зміни чисельності

Стенотопність, випасання, терасування та заліснення схилів, розширення сільськогосподарських угідь упритул до скельних останців, що спричиняє заростання чагарниками, евтрофікацію, синантропізацію.

Умови місцезростання

Росте на скелястих уступах і стрімких стінках кам'янистих гряд з дерново-карбонатними

малопотужними ґрунтами на гіпсах, вапняках і крейді. Утворює характерну асоціацію *Festucetum pallentis* (кл. *Festuco-Brometea*, союз *Seslerio-Festucion duriusculae*). Ксерофіт, облігатний кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічний щільнодернинний злак, 30–40 см заввишки, стебла гладкі або зверху слабо шорсткі, зазвичай одноузлові. Листки грубі, щетиноподібні, часто дугоподібно вигнуті, 0,6–1 мм діаметром, зазвичай гладкі, рідше слабо шорсткі, сизо-зелені, інтенсивно оводжені; листові піхви добре розвинені, гладкі, окремі слабо шорсткі, відкриті до самої основи. Волоть не дуже щільна, 4,5–7,5 см завдовжки, вісь та гілочки голі або слабо шорсткі. Коло-

ски 6–9 мм завдовжки, 4–9-квіткові, інтенсивно оводжені. Колоскові луски ланцетоподібні, голі, верхня 3–4 мм, нижня 1,8–3,4 мм завдовжки. Нижня квіткова луска ланцетоподібна, 3–5 мм завдовжки, гола або зверху слабо шорстка; ость 0,5–1,4 мм завдовжки. Цвіте в червні, плодоносить у липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у ПЗ «Медобори» (філіал «Кременецькі гори») та Галицькому НПП. Необхідним є моніторинг популяцій. Заборонено руйнування оселищ, штучне заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Кременецькому ботсаду.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Беднарська, 2003 а, б; Заверуха, 1978; Злаки України, 1977; Стойко та ін., 1998; ЧКУ, 1996; Markgraf-Dannenberg, 1980.

КОСТРИЦЯ ПОРЦІУСА

Festuca porcii Hack.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік пд.-сх. Карпат.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. та Пд. Карпати. В Україні росте у Чорногорі та Чивчино-Гринявських горах. Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
За сприятливих умов формує багаточисленні за кількістю особин популяції, в яких рослини мають досить великі дернини (Чорногора — ур. Цибульник; Чивчино-Гриняви — ур. Глистовате). На кам'янистих схилах практично не утворює дернин і трапляється поодинокими особинами, що складаються з одного генеративного та декількох вегетативних пагонів (г. Петросул, г. Чивчин).

Причини зміни чисельності
Надмірний випас, зміни гідрологічного режиму внаслідок вирубування лісів.

Умови місцезростання
Високогірний вид, трапляється на верхній межі лісового та у субальпійському поясі на висоті 1300–1600 м н.р.м. Росте на болотах і заболочених луках у смузі криволісся. Значно рідше трапляється на кам'янистих схилах і розсіпищах за умов достатнього зво-

ження. У Чивчино-Гринявських горах утворює ендемічні болотні угруповання з *Carex paniculata* — асоціація *Cariceto-Festucetum porcii* (кл. *Magnocaricetea*), також трапляється у складі угруповань союзу *Molinion*. Психрофіт, гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічний кореневищний нещільнодернинний злак 50–90 см заввишки. Листки генеративних пагонів плоскі, 2–4 мм завширшки, з в'їчасто опушеним язичком, вегетативні пагони напівзгорнені, 1–1,5 мм у діаметрі. Волоть розлога, близько 15 см; колоски 8–10 мм завдовжки, 4–7-квіткові; нижня квіткова луска 4–6 мм завдовжки, гола, ость до 2 мм. Цвіте у липні–серпні,

плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському НПП та Карпатському БЗ. Доцільним є моніторинг популяцій. Заборонено порушення місць зростання, організацію надмірного випасу та зміну гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Кормове, протієрозійне.

Основні джерела інформації

Беднарська, 2001, 2003; Злаки Украины, 1977; ЧКУ, 1996; Markgraf-Dannenberg, 1980; Pawłowski, 1937.

Автори: І.О. Беднарська, О.О. Кагало
Фото: О.О. Кагало

КОСТРИЦЯ СКЕЛЬНА

Festuca saxatilis Schur (*F. rupicola* Heuff. subsp. *saxatilis* (Schur) Rausch.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Рідкісний вид Сх. і Пд. Карпат.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд. та Сх. Карпати, Пн. Балкани, Сх. Альпи, Кавказ. В Україні росте у Чивчино-Гринявських горах (г. Будийовська Велика, Гнетеса, Лоздун, Сулігул, Чивчин, хр. Чорний Діл — ур. Великий Камінь, водорозділ рр. Чорний і Білий Черемош), Чорногорі (г. Петрос), Мармароських Альпах (г. Петрос Мармароський, Ненеска), Угольсько-Широколужанському масиві. Потребують підтвердження локалітети в Сх. Beskidaх на г. Стій і Стінка. Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Росте окремими дернинами на скелях та утворює угруповання у високогір'ї, що займають площі від 20–30 до 300 м².

Причини зміни чисельності
У високогір'ї — надмірне випасання та витоптування, а на вапнякових скелях у середньогір'ї — затінення внаслідок заростання скель чагарниками й деревами.

Умови місцезростання
У субальпійському поясі на висоті 1400–1800 м н.р.м. На пд.-сх. і пд.-зх. схилах вапнякових та андезитових скелях, на кам'янистих осипищах, багатих на карбонати пісковиц, щебенистих малопотужних ґрунтах, де формує

ендемічне угруповання *Festucetum saxatilis* (кл. *Elymo-Seslerietea*). В Угольському масиві, на висоті 700–1050 м н.р.м. — на полицях, у тріщинах. На андезитових скелях на г. Петрос Мармароський росте у складі дуже рідкісного угруповання *F. saxatilis*-*Carex sempervirens*. Петрофіт, мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічний щільнодернинний злак 25–40 см заввишки. Листки сизо-зелені, 15–30 см завдовжки (від 1/2 висоти стебла до самої волоті), ззовні майже голі. Волоть не щільна, 5–8 см завдовжки, вісь та гілочки гладкі, рідко шорсткі. Колоски 3–5-квіткові. Верхня колоскова луска 3–4,5 мм; нижня 2–3,5 мм завдовжки. Нижня

квітова луска 4–5 мм; гола або слабо шорстка зверху; ость 1,5–2,5 мм. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

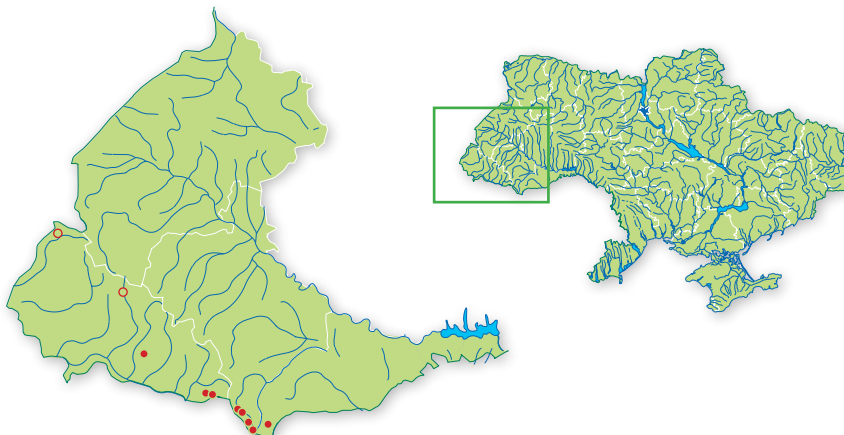
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Угольському та Мармароському масивах Карпатського БЗ. Необхідний моніторинг популяцій. Заборонено організації стійбищ та надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації
Алексеев, Соколовская, Пробатова, 1988; Беднарська, 2001; Зеленая Книга Украинской ССР, 1987; Злаки СССР, 1976; Малиновський, Кричфалуший, 2002; Стойко та ін., 1998; Тасенкевич, 1982; Beldie, 1972; Deyl, 1940; Hackel, 1882; Krahulec, 1987; Nyárády, Nyárády, 1964; Pawłowski, Walas, 1949.

Автори: Л.О. Тасенкевич, І.О. Беднарська,
О.О. Кагало
Фото: І.О. Беднарська

КЕЛЕРІЯ ТАЛІЄВА

Koeleria talievii Lavrenko

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Стенотопний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений у бас. р. Дон. В Україні — бас. Сіверського Дінця та його приток. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється спорадично, проте місцями утворює зарості. При невисокій задернованості ґрунту популяції повночленні. Загалом площа місцезростань та чисельність популяцій знижується.

Причини зміни чисельності
Вузька екологічна амплітуда виду. Руйнування місць зростання внаслідок випасу худоби, добування крейди тощо.

Умови місцезростання
Крейдяні відслонення та осипища, схили з розрідженим рослинним покривом. Зростає переважно в карбонатно-степових угрупованнях союзу *Centaureo carbonati-Koelerion talievii* (кл. *Festuco-Brometea*), де досить часто є едифікатором. Менш густі зарості формуються на рухливих крейדיаних відслоненнях у складі

томілярних угруповань класу *Helianthemo-Thymetea*. Ксерофіт. Карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–50 см заввишки. Утворює невеликі дернини. Стебла та безплідні пагони біля основи вкриті піхвами відмерлих листків, через що виглядають бульбоподібно потовщеними. Листки голі, сизуваті, зверху густо вкриті шипиками. Волоть 5–10 см завдовжки, вузька, циліндрична, догори й донизу звужується, вісь волоті пухнаста. Колоски 2–3-квіткові, зеленуваті, інколи з фіолетовим відтінком. Колоскові луски широколанцетні, загострені, нерівні. Нижня квіткова луска опушена лише низу. Цвіте у травні–червні. Плодо-

носить у червні–липні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у відділенні «Крейдова флора» Українського степового ПЗ, НПП «Святі Гори», в пам'ятці природи загальнодержавного значення «Маяцька дача» (Донецька обл.). Необхідно створити нові заповідні об'єкти в усіх місцях масового зростання виду, проводити моніторинг стану популяцій. Заборонено добування крейди, терасування та заліснення схилів, надмірний випас худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, ґрунтоутвірне, декоративне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Злаки Украины, 1977; Коротченко, 2001; Морозюк, 1971; Определитель высших растений Украины, 1987; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1940; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Коротченко, С.С. Морозюк

Фото: В.М. Остапко

ГОРЯНКА ДВОРЯДНА

Oreochloa disticha (Wulfen) Link (*Poa disticha* Wulfen, *Sesleria disticha* (Wulfen) Pers.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Середньоєвропейський високогірний (альпійський) диз'юнктивно поширений вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Піренеї, Центральні і Сх. Альпи, Карпати. В Україні дуже рідко на хребтах Чорногора (г. Туркул) і Свидовець (г. Мала Близниця). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малі. На г. Туркул у Чорногорі протягом останніх 20 років відбулося значне зменшення чисельності особин і площі популяції, зниження ролі з домінантної до асектаторної. Тривають процеси старіння і зниження життєвості популяції. Цвітіння і плодоношення нерегулярні. Центральна частина популяції елімінувала. Чисельність 120–130 особин, що загалом вкривають менше 2 м².

Причини зміни чисельності

Зростає рекреаційне навантаження — пролягає популярний туристичний маршрут. Хоча вид високорезистентний до витоптування, проте ділянки оголеного ґрунту навіть на маленьких площах (квадратні дециметри) колонізуються дуже повільно — десятиліттями.

Умови місцезростання

В альпійському поясі на висоті 1800 н.р.м. на

вершинних вирівняних ділянках, що продуваються інтенсивними вітрами, на плитках, багатих на гумус безвапнякових альпійських торф'янистих ґрунтах кислої реакції, серед кам'яних плит, на ділянках з низьким травостоєм за участі щільнодернинних видів *Festuca airoides* і *Juncus trifidus*. Діагностичний вид союзу *Caricion curvulae* (кл. *Juncetea trifidi*), котрий об'єднує первинні трав'яні угруповання альпійського поясу. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна щільнодернинна рослина 10–20 см заввишки. Стебла тонкі, міцні, гладкі, під суцвіттям шорхувато опушені. Листкова пластинка безплідних пагонів складена, 0,2–0,6 мм за

вширшки, гладка. Верхні стеблові листки 1–3 см завдовжки, прикореневі 10–15 см; язичок біля 3 мм. Суцвіття складний колос, з дворядно розташованими колосками, 1–1,5 см завдовжки. Колоски яйцеподібні, 3–4-квіткові, сидячі або на дуже коротких ніжках. Нижня квіткова луска з 5 жилками, по кілю шорхувата. Цвіте у липні–серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському НПП і Карпатському БЗ. Для збереження популяції на г. Туркул необхідно обмежити доступ туристів на її вершину облаштуванням обвідної стежки. Заборонено збирання, гербаризацію рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації

Кияк, 1997; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Царик, Жияєв, Кияк та ін., 2004; ЧКУ, 1996.

Автор: В.Г. Кияк
Фото: О.О. Кагало

ДВОЛУСКІВНИЦЯ ЗІГНУТА (ПАРАФОЛІС ЗІГНУТИЙ)

Parapholis incurva (L.) C.E.Hubb. (*Lepturus incurvus* (L.) Druce, *Pholiurus incurvus* (L.) Schintz et Thell., *Rottboellia incurva* (L.) Roem. et Schult.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Рідкісний вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх. та Пд. Європа, Пн. Африка, Кавказ, Передня, Середня та Пд. Азія. Відомий в Криму тільки з морського берега в м. Севастополь (бухти Козача та Кругла); в XIX та на початку XX ст. збирався в м. Ялта і Алушка. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Невідома, але вид в Криму завжди вважався дуже рідкісним.

Причини зміни чисельності
Скорочення необхідних екологічних умов внаслідок активної забудови та рекреації південного берега.

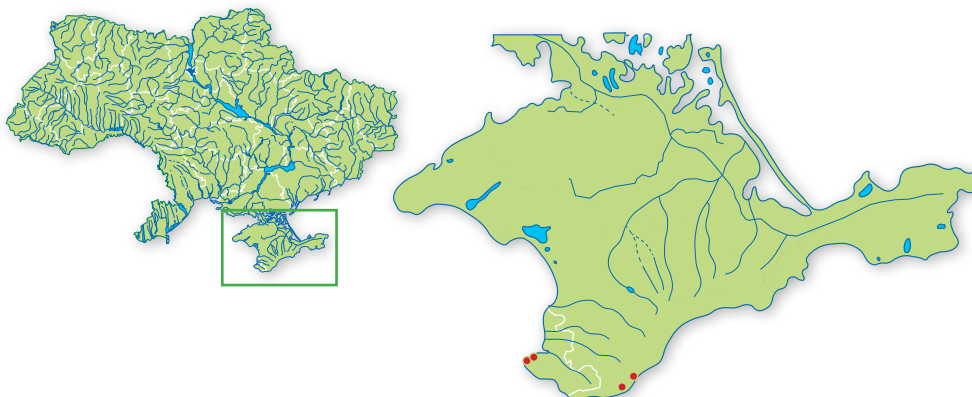
Умови місцезростання
Росте на піщаних берегах та приморських схилах (кл. *Cakiletea maritima*). Ксеромезофіт, псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Терофіт. Ефемер. Однорічна рослина 4–25 см заввишки. Листки лінійні, 0,1–0,3 см завширшки. Колос дугоподібно зігнутий, циліндричний, 3–12 см завдовжки, при дозріванні вісь розпадається на членики. Колоски поодинокі, одноквіткові, занурені у вісь колоса, до 0,4–0,7 см завдовжки, з двома однаковими, лінійно-ланцетними, загостреними колосковими лусками з 3–7 жилками. Цвіте у травні–липні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до Червоної книги Чорного моря. Заборонено порушення місць зростання, забудову територій та облаштування місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Бондарева, 2004; Вульф, 1951; Злаки Украины, 1977; Корженевский, Багрикова, Рыфф и др., 2004; Уена, 1999.

Автор: А.В. Єна
Фото: А.В. Єна

ТОНКОНІГ РЕМАНА

Poa rehmannii (Asch. et Graebn.) Wot.
(*P. nemoralis* L. subsp. *rehmannii* Asch. et Graebn.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вузьколокальний східно-карпатський вид, відомий тільки з території Румунії (Мармарош, Буковина) та України. В Україні: Чорногора (між с. Бистрець і смт. Верховина), Чивчини (хребет Чорний Діл). Адм. регіони: Ів, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Популяція на Чорногорі не вивчена. На хребті Чорний Діл локалітети досить чисельні, але займають невеликі ділянки.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, що лімітується факторами природного характеру.

Умови місцезростання
Росте у середньогір'ї на відслоненнях корінних вапнякових порід в умовах недостатньо розвинутого ґрунту чи його відсутності. Мезофіт.

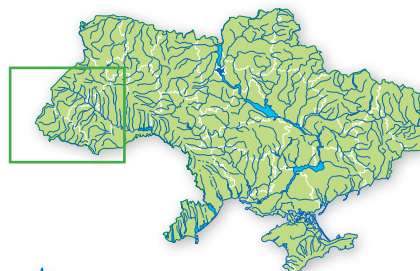
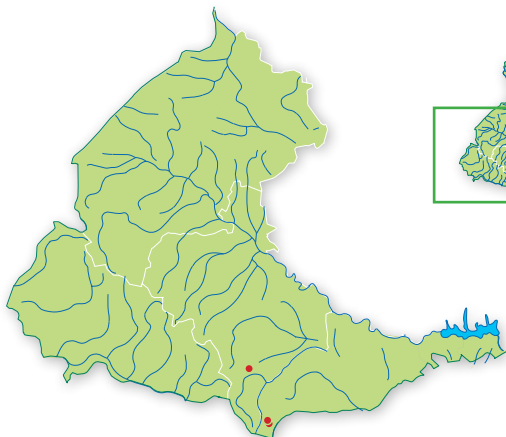
Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 25–50 см заввишки з плоскими двокілюватими стеблами. Утворює невеликі пухкі дернини. Стебла, принаймні під вузлами, густо опушені. Суцвіття — циліндрична багатоярусна волоть до 15 см завдовжки. Нижня квіткова луска поступово загострена, 2,2–3,2 мм завдовжки. Колоски з опушеною віссю. Цвіте у липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється на території ландшафтного заказника загальнодержавного

значення «Чорний Діл» і пам'ятки природи «Жупани» (Чернівецька обл.). Необхідно встановити контроль за станом популяцій. Заборонено порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Визначник рослин Українських Карпат, 1977; Злаки України, 1977; Флора европейской части СССР, 1974; Pawlowski, 1948.

Автори: І.І. Чорней, І.А. Коротченко, М.В. Шевера
Фото: О.О. Кагало

ТОНКОНІГ КРИМСЬКИЙ

Poa taurica H. Pojark.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Вузький регіональний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд. берег Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Не вивчено. У межах популяції вид має груповий розподіл, що пов'язано з його вегетативним розмноженням за допомогою кореневищ.

Причини зміни чисельності
Вид досить стійкий до антропогенного впливу, але скорочує чисельність при посиленій конкуренції з боку інших видів чи затіненні.

Умови місцезростання
Зростає дифузно в південнобережних крим-

ськососнових (союз *Pinion pallasianae*), високоялівцевих та розріджених пухнастодубових лісах (кл. *Quercetea pubescentis-petraeae*) в нижньому та середньому поясах до 500 м н.р.м. Мезоксерофіт.

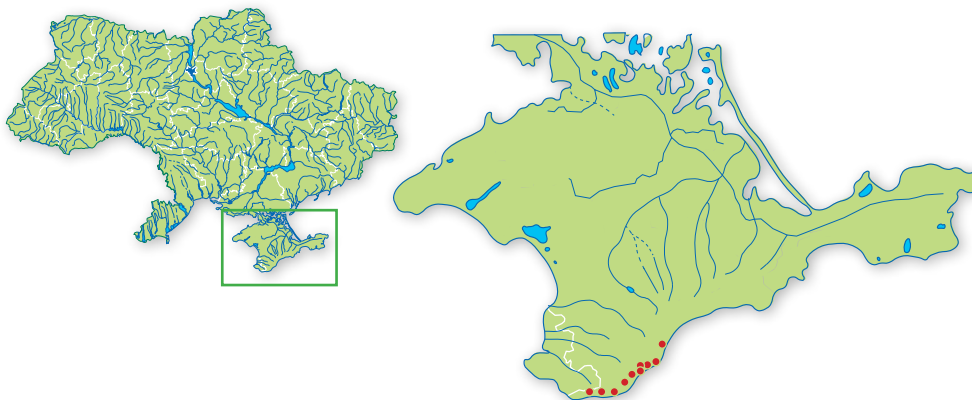
Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна сизозелена рослина з колінчасто зігнутим, сплюснутим стеблом 30–80 см заввишки та довгим кореневищем, вкритим темно-бурими лусками. Листки стулені, до 5 см завдовжки та 0,1–0,2 см завширшки. Волоть 5–12 см завдовжки, рідкоколоскова. Колоски ланцетні 0,4–0,6 см, 2–3-квіткові. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням, але частіше — вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому та «Мис Март'ян» ПЗ, в заказнику загальнодержавного значення «Аю-Даг». Заборонено порушення місць зростання, будову територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Протиерозійне.

Основні джерела інформації

Ена, 2002; Пояркова, 1965; Злаки України, 1977.

Автор: А.В. Ена
Фото: Р.Я. Кіш

ЛАМКОКОЛОСНИК СИТНИКОВИЙ

Psathyrostachys juncea (Fisch.) Nevski
(*Elymus junceus* Fisch.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид у крайньому західному ексклаві ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня та Центральна Азія, Пд. Сибір, Пд. Урал, Заволзький, Нижньо-Волзький, Волзько-Донський та Нижньо-Донський регіони. В Україні — в Лівобережному Степу. Адм. регіони: Лг, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо тільки три локалітети: вздовж р. Камишної поблизу с. Стрільцівка Меловського р-ну Луганської обл.; ур. Корсак-Могила, окол. с. Мануйлівка Приморського р-ну Запорізької обл.; 5 км на пд. від с. Славне Роздольненського р-ну АР Крим. Зростає поодиноким, чисельність кожної популяції біля кількох десятків особин.

Причини зміни чисельності

Достеменно не відомі, але вплив рекреації та перевипасу негативно впливає на чисельність популяцій.

Умови місцезростання

У Криму зростає в антропогенно модифікованих петрофітних степах (союз *Artemisio*

tauricae-Festucion), що сформувалися на крейдяних або вапнякових відслоненнях, а також на висококарбонатних щербенистих пд. чорноземах. У Приазов'ї та в Луганській обл. росте в петрофітних степах (підсоюз *Festucenion valesiacae*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна щільнодернинна рослина близько 65 см заввишки. Залишки піхв у нижній частині пагонів волокнисті, буровато-білі; листки жорсткі, сизувато-зелені, на генеративних пагонах листки 2–3 см завдовжки та 0,4 см завширшки (піхви вільні), без вушок, на вегетативних 8–10 і 0,4 см відповідно, з ланцетними вушками (піхви замкнені). Колос 9–11 см завдовжки та

0,6–0,8 см завширшки, густий, вище середини легко ламається. Колоски двоквіткові, до 0,9 см, з двома шилоподібними колосковими лусками з однією неясною жилкою, сидять по 3 на стрижні колоса. Цвіте у червні, плодоносить у липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ландшафтному заказнику місцевого значення «Корсак-Могила». Необхідно контролювати стан популяцій, ввести вид у культуру. Заборонено порушення місць зростання, надмірне випасання та освоєння територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Дубовик, 1976; Ена, Гаврилов, 2002; Коломійчук, 2005.

Автори: А.В. Ена, В.П. Коломійчук

Фото: В.П. Коломійчук

РЕГНЕРІЯ ПАЛЕРМСЬКА

Roegneria panormitana (Parl.) Nevski

(*Elymus panormitanus* (Parl.) Tzvelev)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий середземноморський лісовий елемент на пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. Європа від Піренейського до Балканського п-ова, Передня Азія. В Україні — Пд. берег Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Зростає на горах Аю-Даг і Кастель. Загальне число локальних популяцій 5–6, у яких досить багаточисельний. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Вузька екологічна амплітуда виду, особливо на градієнтах зволоження і кислотності субстрату. Зменшення числа відповідних екотипів в результаті зміни природних угруповань.

Умови місцезростання

Компонент трав'яного покриву низькостовбурних скельнодубових лісів з добре розвинутим підліском (союз *Carpinus orientalis-Quercion pubescentis*) на буроземах із значними виходами корінної породи. В розрізному трав'яному покриві (загальне покриття 30%), достатньо рясні *Brachypodium sylvaticum* і *Dactylis glomerata*. На сухіших

ділянках з кам'янистим ґрунтом рясність *R. panormitana*, як і інших лісових злаків, знижується. Ксеромезофіт, ацидофіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Стебла, що формують невеликі пучки, 85–100 см заввишки, від основи трохи колінчасті, голі, гладкі. Листки плескаті, 5–9 мм завширшки, гострошершаві. Колоски прямі, 12–17 см завдовжки, з гострошершавою по ребрах віссю, притиснуті до осі, 3–5-квіткові. Колоскові луски 17–21 мм завдовжки, з 5–6 сильно випуклими жилками. Нижня квіткова луска 13–15 мм завдовжки, у верхній частині трохи шорстка, з остюком 28–35 мм завдовжки. Верхня квіткова луска тільки у верхній частині по

кілях війчаста, коротше нижньої. Цвіте в червні, насіння дозріває в серпні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Істотних заходів по охороні виду не робилося, моніторингові спостереження велися в ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Аю-Даг». Необхідно зробити спробу інтродукції, розмноження і подальшої репатріації. Заборонено збирання рослин, рубку лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

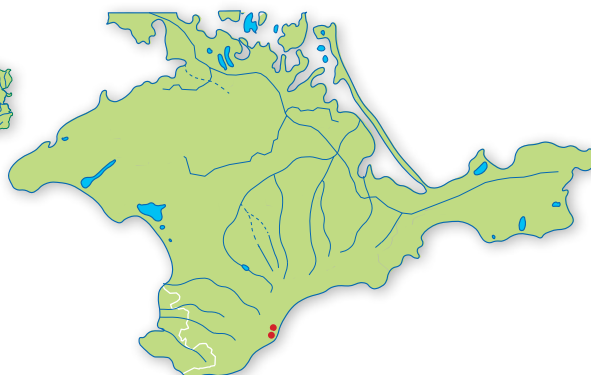
Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, протиерозійне, декоративне, використовується при селекції зернових.

Основні джерела інформації

Злаки України, 1977; Флора Европейской части СССР, 1974; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автор: В.В. Корженевський
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

СЕСЛЕРІЯ ГОЛУБА

Sesleria caerulea (L.) Ard. (*S. uliginosa* Opiz)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний реліктовий вид на крайній пд.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. частина Скандинавського п-ова (від центральної Швеції), континентальна частина Середньої Європи (від сх. Франції до пн. зх. РФ) та пн. частина Балканського п-ова (до Чорногорії та центральної Болгарії). В Україні відомий з єдиного локалітету (Пн.-Зх. Поділля, Вороняки), де росте у долині р. Золочівка. Адм. регіон: Льв.

Чисельність та структура популяцій

Локальна нечисленна популяція виду на пн. окол. с. Зарваниця Золочівського р-ну з переважанням старих генеративних особин, що утворюють клони.

Причини зміни чисельності

Чисельність особин зменшується внаслідок надмірного (критичного) осушення екотопів та посиленого випасання, випалювання тощо.

Умови місцезростання

Росте (як асектатор, рідше субдомінант) на евтрофних болотах союзу *Caricion davallianae* кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* та частково осушених торфових луках союзу *Molinion caeruleae* кл. *Molinio-Arrhenatheretea* в місцях близького залягання мергелю. За межами України вид формує угруповання карбонатних боліт асоціації *Seslerietum uliginosae*, а також трапляється у складі лучних степів

союзу *Festucion valesiacae* на гіпсових скелях пн. експозиції. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна нещільнодерновинна рослина 10–50 см заввишки. Пластинки листків плоскі, іноді складені вдвоє, 2–4 мм завширшки, зверху вкриті білуватим восковим нальотом. Суцвіття — досить густа довгасто-яйцеподібна волоть, 10–30 мм завдовжки та 5–9 мм завширшки. Колоски переважно двоквіткові, 4,5–5 мм завдовжки, розміщені на осі суцвіття по 4–5 на коротких (1–1,5 мм) ніжках або майже сидячі. Колоскові луски до 4 мм завдовжки, ланцетні, поступово заострені в остюк до 1 мм завдовжки, по краях та кілю шорсткоопушені (війчасті). Нижні квіткові

луски до 4 мм завдовжки, на верхівці тризубчасті, середній зубець закінчується остюком до 1 мм завдовжки, бічні зубці з короткими остючками або безості. Цвіте в травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняється. Необхідно забезпечити оселища виду режимом абсолютного заповідання та запровадити моніторинг популяції, що можливе за умови створення НПП «Північне Поділля» й включення частини долини р. Золочівка до його заповідної зони. Заборонено проведення осушувальних робіт, порушення гідрологічного режиму, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, кормове, декоративне.

Основні джерела інформації

Кузярін, 2003; Цвелев, 1976; Deyl, 1980; Medwecka-Kornaś, Kornaś, Pawłowski, 1959.

Автор: О.Т. Кузярін
Фото: О.О. Кагало

КОВИЛА ДИВНА

Stipa adoxa Klokov et Ossyczynjuk
(~ *S. syreistschikowii* P.Smirn. s.l.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення

Дуже рідкісний ендемічний вид, близький до *S. syreistschikowii* P.Smirn.

Ареал виду та його поширення в Україні

У пн.-сх. частині Приазов'я. Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій

Чисельність популяцій невідома, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив: порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, випасання худоби.

Умови місцезростання

Кам'янисті степи та відслонення. Росте як домішка до домінуючих видів ковили в угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна щільно-дернинна рослина до 60 см заввишки. Коренева система мичкувата. Стебла голі й гладенькі, під вузлами коротко опушені. Листки довгі, до 2 мм завширшки, вузьколінійні, щетиноподібні, згорнуті, зовні голі, слабо шорсткі, зсередини волосисті. Колоски одноквіткові, у кількості 5–7, зібрані у волоть. Нижня квіткова луска 17–20 мм завдовжки. Крайові смужки волосків на сім'янці доходять до основи остюка. Остюк 27–31 см завдовжки, двічі колінчасто-зігнутий, по всій довжині пірчастий, в нижній штопороподібно закрученій частині опушений волосками 0,5–1,7 мм завдовжки. Перо 7–8 мм завширшки. Цвіте звичайно один раз на 3–5

років у травні–липні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється у відділенні «Хомутовський степ» Українського степового ПЗ. Рекомендуються контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушувати місця зростання виду, надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, протиерозійне, кормове.

Основні джерела інформації

Клоков, Осычнюк, 1976; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Чуприна, 1992; Остапко, 2001; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Малюнок: Т.В. Степаненко

КОВИЛА ВІДМІННА

Stipa anomala P.Smirn. ex Roshev.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Дуже рідкісний диз'юнктивний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн. Кавказ, Пд. Урал. У пд.-сх. Україні на Донецькому кряжі та Приазовській височині (у басейні р. Кальчик). Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька популяцій, структура яких не досліджена.

Причини зміни чисельності
Природно-історична рідкісність, порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, випасання худоби.

Умови місцезростання
Кам'янисті степи та віслонення. Ростає як домішка до домінуючих видів ковили в угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна щільнодернинна рослина 50–60 см заввишки. Стебла голі й гладенькі, під вузлами коротко опушені. Листки довгі, до 2 мм завширшки, вузьколінійні, згорнуті, молоді на верхівці з китичкою волосків до 3 мм завдовжки. Колоски одноквіткові, зібрані у вузьку стиснуту багатоквіткову волоть. Нижня квіткова луска 17–18 мм довжиною. Крайові смужки волосків на сім'янці не доходять до основи остюка на 4–5 мм. Остюк 20–25 см завдовжки, двічіколінчасто-зігнутий, по всій довжині пірчастий, але в нижній штопороподібно закрученій частині з білими короткими волосками. Цвіте у травні–червні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється у відділенні «Провальський степ» Луганського ПЗ. Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушення умов зростання виду, випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України та у Ботанічному саду ім. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Господарське та комерційне значення
Ґрунтоутвірне, протиерозійне, кормове.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Івашин, Чуприна, Хархота, 1975; Клоков, Осычнюк, 1976; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Чуприна, 1992; Остапко, 2001; Остапко, Тохтарь, Бойко, та ін., 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської обл., 2003; Цвелев, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко

Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

КОВИЛА ШОРСТКА

Stipa asperella Klokov et Ossyczjuk

Родина Тонконогові (Злакові) — *Poaceae*
(*Gramineae*)

Природоохоронний статус виду

Недостатньо відомий.

Наукове значення

Диз'юнктивноареальний причорноморсько-пριαзовський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Північне Причорномор'я (між рр. Тилігул та Інгулець, включаючи Нижнє Побужжя), Приазов'я, Донецький кряж. Адм. регіони: Дц, Лг, Од, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій

Популяції лінійні або локальні з дифузною або компактно-дифузною просторовою структурою. Щільність популяцій становить від 1–5 до 10–25 особин на 1 м². Вікові спектри повночленні, бімодальні з максимумом у генеративних і віргінільних стадіях. Самопідтримання популяцій задовільне, насіннєве.

Причини зміни чисельності

Фрагментарність та диз'юнктивність ареалу, інсуляризація популяцій, недостатнє вегетативне розмноження, низька стійкість до випасу, знищення оселищ виду внаслідок розорювання, заліснення схилів.

Умови місцезростання

Кам'янисті степові схили, відслонення вапняків і кристалічних порід, кам'янисто-щебеністі ґрунти. Едифікатор петрофітних угруповань,

на добре сформованих ґрунтах входить як домішок (кл. *Festuco-Brometea*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Трав'яний щільнодернинний багаторічник 75–90 см заввишки. Квітконосні стебла під волоттю щетинисто-волосисті, а нижче до верхнього вузла — гострошорсткі, їх листки вузьколінійно-ланцетні, зсередини волосисті. Листки неплідних пагонів зовні гострошорсткі, згорнуті. Волоть з 7–9 колосками, її вісь щетинисто-волосиста. Нижня квіткова луска 18–21,5 мм завдовжки, крайові смужки волосків на ній доходять до основи остюка. Остюк 26–36 см завдовжки, його нижня закручена частина коричневатата, на реберцях шорстка від бугорків. Цвіте у

травні — на початку червня. Плодоносить у червні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Українському степовому (відділення «Хомутовський степ», «Кам'яні Могили») та Луганському (відділення «Стрільцівський степ», «Провальський степ») ПЗ, НПП «Гранітно-степове Побужжя» та заказниках у Миколаївській обл. Необхідно здійснювати моніторинг популяцій, розширити існуючу мережу заповідних об'єктів. Заборонено надмірне випасання, терасування та заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтозахисне, протиерозійне, кормове.

Основні джерела інформації

Воронова, 2005; Деркач, 1990; Клоков, Осычнюк, 1976; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Чуприна, 1992; Крицкая, Новосад, 2001; ЧКУ, 1996.

Автори: Л.І. Крицька, О.Ф. Щербакова,
В.В. Новосад, С.М. Воронова, О.М. Деркач
Фото: В.В. Новосад

КОВИЛА ДНІПРОВСЬКА

Stipa borysthena Klokov ex Prokudin
(*S. joannis* Čelak. subsp. *sabulosa* (Pacz),
Lavrenko, *S. pennata* L. subsp. *sabulosa* (Pacz)
Tzvelev, *S. sabulosa* (Pacz.) Sljuss.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний на пн. межі поширення вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Центральна та сх. Європа, Передкавказзя, Пд.
Сибір, пн. Середньої Азії. В Україні — Пд. Поліс-
ся, борова тераса Дніпра, Сх. Лісостеп, річкові та
приморські піски степової частини країни. Адм.
регіони: Кв, См, Чк, Дн, Хр, Дц, Лг, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції трапляються спорадично, займа-
ють невелику площу, що пов'язано з еко-
логічними особливостями виду. За сприят-
ливих умов, особливо відсутності значного
випасу, сягає рівня домінанта.

Причини зміни чисельності
Антропогенні: перевипас, розробка піщаних
кар'єрів, заліснення території. Природні: вузька
еколого-ценотична амплітуда, низька конкурент-
на здатність. За умови заповідного режиму, після
пасовищної демутації, відновлюються відносно
добре, але на подальших стадіях сукцесії зникає.

Умови місцезростання
Сухі бідні псамфітно-степові ценози борових
піщаних терас та приморських пісків. У Степовій
зоні зустрічається також на супіщаних ґрунтах по
схилах балок. Типові угруповання кл. *Festucetea*
vaginatae, серед розріджених соснових лісів

(кл. *Pulsatillo-Pinetea*) до фази змикання їх крон.
Ксерофіт, псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Щільнодернинний злак до
1,1 м заввишки. Стебла голі або слабко шор-
сткуваті під вузлами. Стеблові листки 4–16 см
завдовжки та до 1,2–3 мм завширшки, піхви
зовні гостро-шерсті від відігнутих щетинок.
Неплідні гони сизувато-зелені, 10–15 см за-
вдовжки, коротші за стебло; листки низу голі
та гладенькі, зверху голі або трохи шорстку-
ваті; язички яйцеподібно-продовгуваті, з від-
тягнутою трикутною верхівкою; піхви голі або
слабко шорсткуваті. Волоть з 8–17 колосків;
її вісь 11–18 см завдовжки, гола, на нижньому
вузлі з пензликом волосків; колоскові луски до

5–7,5 см завдовжки; нижня квіткова луска 17–
21 мм завдовжки, дві крайові смужки волосків
не доходять до основи остюка, середня значно
довша за бокові; остюк у нижній закрученій
частині шорсткуватий, у верхній — пірчастий;
гола частина остюка жовтувата а потім корич-
нева. Цвіте у травні–червні. Плодоносить у
червні–липні. Розмножується насінням.

**Режим збереження популяцій та заходи
з охорони**

Охороняється у Луганському та Українському сте-
повому (відділення «Стрільцівський степ») ПЗ та
інших заповідних об'єктах. Заборонено добуван-
ня піску, заліснення ділянок, випасання та інша ді-
яльність, що пов'язана з порушенням екотопів.

**Розмноження та розведення у спеціально
створених умовах**
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунтоутвірне, протиерозійне, ценозофор-
муюче, декоративне.

Основні джерела інформації
Клоков, Осьичнюк, 1976; Флора УРСР, 1940; Пачоский,
1914; Прокудин и др., 1977; Рослинність УРСР. Степи,
кам'янисті відслонення, піски, 1971; Слюсаренко,
1963; Цвелев, 1976; ЧКУ, 1996; Martinovský, 1980.

Автори: К.Ю. Ромащенко, Я.П. Дідух
Фото: В.П. Гелюта

КОВИЛА КОРОТКОКРИЛА

Stipa brachyptera Klokov

(~ *S. syreistschikowii* s.l.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення

Рідкісний ендемік, споріднений з *S. syreistschikowii*.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька популяцій (Сімферопольський р-н, гора Чатир-Даг). Зростає дифузно, формує щільні дернини, не досягаючи рівня домінанта.

Причини зміни чисельності

Порушення верхнього шару ґрунту, перевипас, надмірні пали, заліснення.

Умови місцезростання

Петрофітностепові фітоценози та угруповання типу шибляка, що відносяться до кл.

Festuco-Brometea. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Злак до 0,5 м заввишки, утворює дрібні дернини. Стебла з дуже дрібним опушенням під вузлами або голі. Стеблові листки від 3 до 8 см завдовжки. Неплідні гони трохи коротші за стебло; пластинки листків 1–2 мм завширшки, знизу трохи шорсткуваті або гладенькі, зверху дрібнощетинисті; язички видовжено-ланцетні, піхви голі та гладенькі. Волоть з 3–7 колосками; її вісь гола та майже гладенька, з короткими, прижатими, одноколосковими гілочками; колоскові луски до 5–7 см завдовжки; нижня квіткова луска 15,5–18,5 мм завдовжки,

дві крайові смужки волосків доходять до основи остюка; остюк у нижній закрученій частині опушений відстовбурченими волосками, у верхній частині — відстовбурченими срібно-димчастими волосками; закручена частина остюка при цілком стиглих плодах каштанова.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

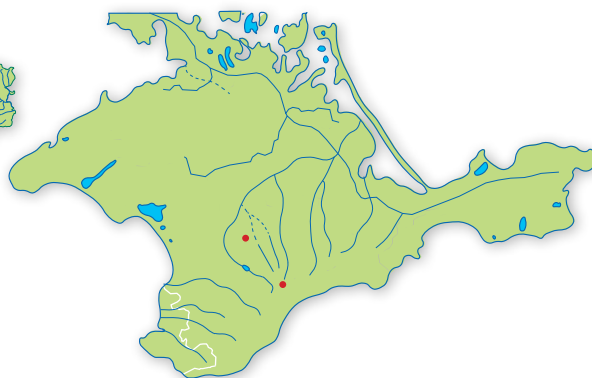
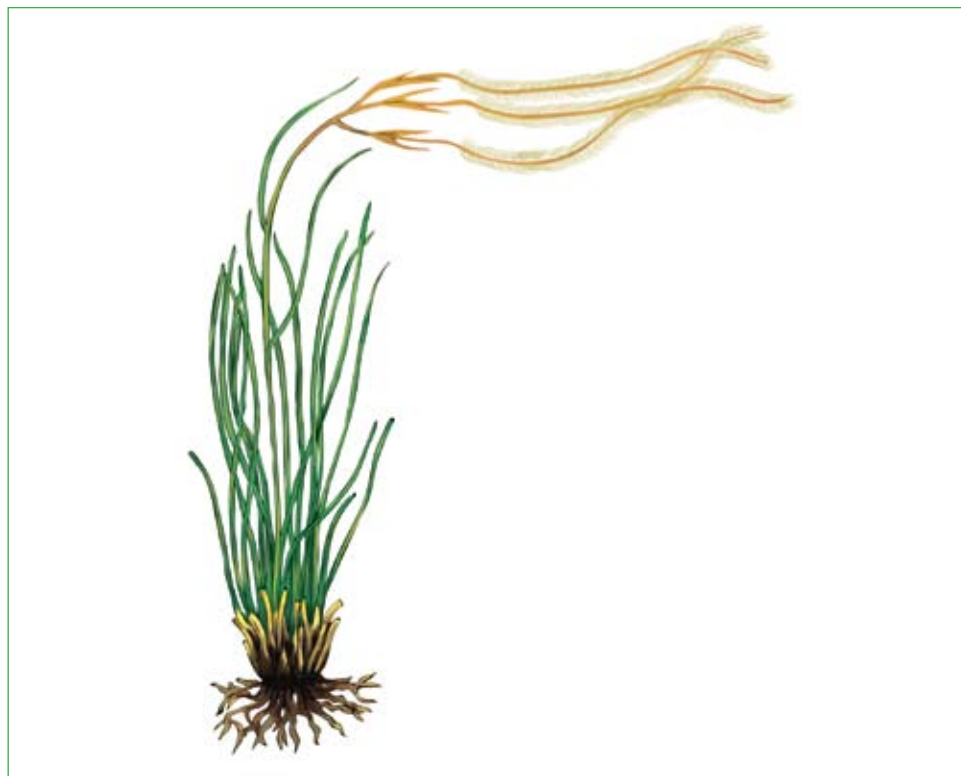
Зменшити пасовищне навантаження. Заборонено господарську діяльність, що пов'язана з порушенням ґрунту, заліснення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, протиерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації

Клоков, Осычнюк, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: К.Ю. Ромащенко
Малюнок: Т.В. Степаненко

КОВИЛА БРАУНЕРА

Stipa brauneri (Pacz.) Klokov (*S. lessingiana* Trin. et Rupr. subsp. *brauneri* Pacz.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Ендемік, близький до *S. lessingiana*.

Ареал виду та його поширення в Україні
Причорномор'я (пн.), Крим та Кавказ (Передкавказзя: Таманський пів-в, Закавказзя). В Україні — Передгір'я, Гірський та Степовий Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції чисельні, але невеликих розмірів (до кількох десятків га). При сприятливих умовах зростання досягає рівня домінуючого виду. Є досить стійким до викошування, випасу та палів, формуючи монодомінантні угруповання.

Причини зміни чисельності
Порушення верхнього шару ґрунту, перевипас, заліснення.

Умови місцезростання
Сухі, легкі піщані та кам'яністі чорноземні ґрунти, де домінує. Петрофітні угруповання союзів *Astragalo-Stipion*, *Veronico multifidae-Stipion ponticae*, *Festucion valesiacae*, дернинно-злакові фітоценози. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дернинний злак 0,3–0,8 м заввишки, утворює дрібні, не дуже щільні дернини. Стебла з дрібним опушенням під вузлами. Стеблові листки від 7 до 13 см завдовжки та до 1,4 мм завширшки; піхви густо опушені м'якими тонкими волосками; язички по краю волосисті. Неплідні гони приблизно на третину коротші за стебла; пластинки листів знизу дрібнощетинисті; язички на верхівці обрублені, по краю з довгими волосками; піхви густо опушені дрібними волосками. Волоть з 6–17 колосками; її вісь опушена щетинкоподібними волосками; нижня квіткова луска майже повністю опушена, на верхівці з кільцем волосків (вінцем); остюк у нижній закрученій частині голий, у верхній — пір-

частий; гола частина остюка, при стиглих плодах жовтувата.

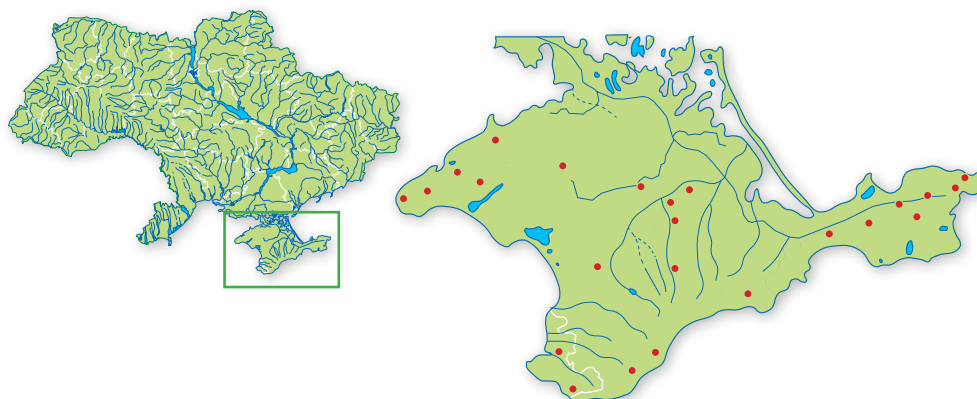
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Карадазькому, Опуцькому, Казантипському ПЗ. Заборонено діяльність, що пов'язана з порушенням ґрунту, оранкою, залісненням територій, будівництвом.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне, кормове, протиерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації
Клоков, Осьчнюк, 1976; Прокудин и др., 1977; Цвелев, 1976; ЧКУ, 1996; Martinovský, 1980.

Автор: К.Ю. Ромащенко
Фото: Я.П. Дідух

КОВИЛА ВОЛОСИСТА

Stipa capillata L.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Центрально-євразійський степовий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середня (спорадично) і Пд. Європа, Мала Азія, Іран, Середня Азія, Пд. Сибір. В Україні — доходить до пд. межі Полісся, в Лісостепу і Степу, Криму — звичайно. Адм. регіони: Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ів, Тр, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції численні, повночленні, займають площу від кількох до сотень м², насіннєве відновлення на заповідних територіях стабільне.

Причини зміни чисельності
Розорювання степових ділянок, забудова, терасування та заліснення степових схилів, надмірний випас худоби.

Умови місцезростання
На степах, кам'янистих схилах, по чагарниках, рідше на галявинах та узліссях. Зростає переважно в угруповання кл. *Festuco-Brometea*, поодинокі особини зустрічаються в ценозах кл. *Helianthemo-Thymetea* та *Sedo-Scleranthetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30-90 см заввишки, утворює щільні дернини.

Стебло голе. Листки вузьколінійні, вздовж згорнені, всередині опушені, зовні голі. Суцвіття 10–25 см завдовжки, багатоколоскове. Колоскові луски майже однакові, довгосто-загострені, з 3 жилками, нижня квіткова луска з опушеною мозолистою основою. Остюк волосоподібний, шорсткий 13–16 см завдовжки. Цвіте у липні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

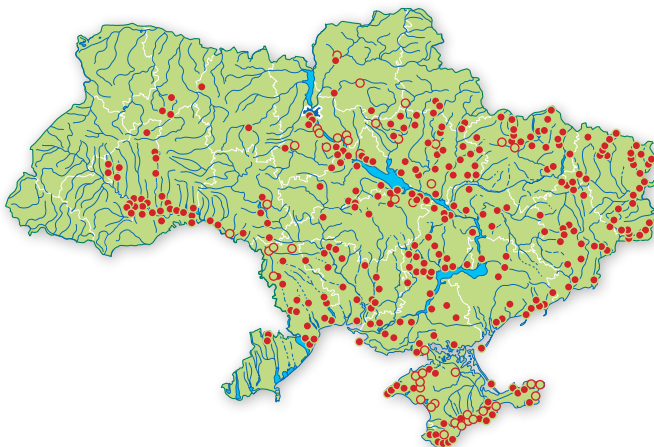
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Чорноморському, Дунайському, «Асканія Нова» БЗ, Канівському, Кримському, Українському степовому, Луганському, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, «Медобори», «Єланецький Степ»,

Казантипському, Опукському ПЗ, «Азово-Сиваському», «Подільські Товтри», «Святі Гори» НПП, ряді заказників та пам'яток природи. Заборонено розорювання, терасування та заліснення степових ділянок, надмірний випас худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Донецькому та Криворізькому ботанічних садах НАН України, Ботанічному саду ім. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Господарське та комерційне значення
Протиерозійне, ґрунотвірне, ценозоформуюче.

Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1940; Клоков, Осычнюк, 1976; Злаки Украины, 1977; Зеленая книга Украинской ССР, 1987; ЧКУ, 1996.

Автор: І.А. Коротченко
Фото: І.А. Коротченко

КОВИЛА ПУХНАСТОЛИСТА

Stipa dasyphylla (Czern. ex Lindem.) Trautv.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Центральноєвропейсько-причорно-морсько-західносибірський вид на пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні
Центральна Європа, степова зона Сх. Європи і Зх. Сибіру. В Україні — в степовій зоні з іррадіацією в лісостепову, Подільська та Придніпровська височини. Адм. регіони: Чк, Кд, Хр, Дц, Лг, Од, Мк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції трапляються рідко у вигляді окремих локалітетів вздовж схилів. На заповідних територіях домінує на незначних площах, часто зростає окремими дернинами, кількість яких різко зменшується на пасовищах.

Причини зміни чисельності
Розорювання та надмірне пасовищне використання уцілілих ділянок степу, заліснення територій. В заповідниках внаслідок тривалого невтручання, введення абсолютно заповідного режиму рясність виду різко збільшується.

Умови місцезростання
Степи, степові схили частіше пн. експозиції, узлісся та галявини байрачних лісів. Зростає серед чагарників. Домінує в складі мезофіль-

них фітоценозів підзони справжніх степів на звичайних еродованих чорноземах, підслелених крейдою, вапняками, пісковиками та карбонатними лесами. Угруповання союзів *Fragario viridis-Trifolion montani*, *Astragalo-Stipion*, *Festucion valesiacae* (кл. *Festuco-Brometea*). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина. Утворює щільні дернини. Стебла заввишки 50–70 см. Листки вузькі, вздовж складені, інколи пласкі, досить густо опушені. Волоть 15–20 см завдовжки, небагатоколоскова. Остюк 35–45 см завдовжки, білопирчастий. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у червні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

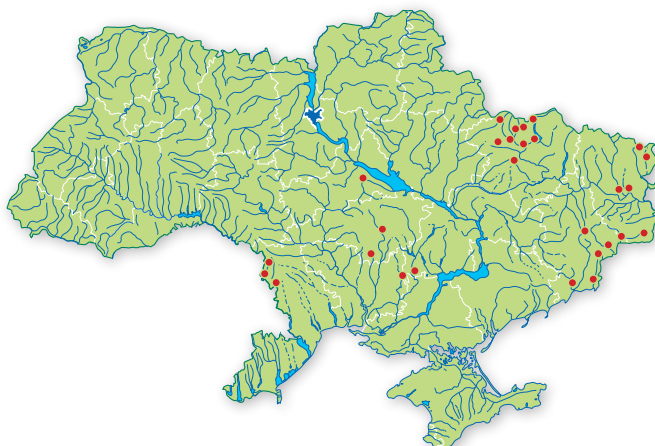
Охороняється в Канівському, Українському степовому (відділення «Хомутовський степ», «Кам'яні Могили») і Луганському (відділення «Провальський степ» та «Стрільцівський степ») ПЗ. Заборонено руйнування місць зростання, терасування, заліснення територій, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Кормове, декоративне, ценозоформує, ґрунотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Клоков, Осычнюк, 1976; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Флора УРСР, 1940; ЧКУ, 1996.

Автор: В.С. Ткаченко
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

КОВИЛА ВІДОКРЕМЛЕНА

Stipa disjuncta Klokov (~ *S. pennata* L. s.l.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемічний вид, близький до *S. pennata*.

Ареал виду та його поширення в Україні
Центрально-східноєвропейсько-кавказький вид. В Україні — Лівобережний Лісостеп і Степ, зрідка на Поліссі. Адм. регіони: Чн, Пл, Хр, Дц, Мк, Зп.

Чисельність та структура популяцій
Популяції малочисленні, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності
Антропогенний вплив (порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, випасання худоби).

Умови місцезростання
Степи класу *Festuco-Brometea*. Росте як домішка до домінуючих видів ковили. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна щільно-дернинна рослина 40–80 см заввишки. Листки вузьколінійні, зовні шорсткі, зсередини густо опушені волосками до 1 мм завдовжки; молоді листки на верхівці з китичкою волосків до 2 мм завдовжки. Колоски одноквіткові, у кількості 5–9, зібрані у волоть. Нижня квіткова луска 16–21 мм завдовжки. Крайові смужки волосків на сім'янці не доходять до основи остюка на 3,5–4,5 мм. Остюк 27–37 см завдовжки, двічі колінчасто-зігнутий, в нижній штопороподібно закрученій частині коричневий, гладенький. Перо завширшки 7–12 мм. Цвіте у травні–червні, плодоносить у червні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у відділеннях «Хомутовський степ» і «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ, «Стрільцівський степ» і «Провальський степ» Луганського ПЗ, НПП «Святі Гори» та ін. Рекомендується контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушення місць зростання виду, надмірне випасання, заліснення територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне, протиерозійне, кормове.

Основні джерела інформації

Клоков, Осычнюк, 1976; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Чуприна, 1992; Остапко, 2001; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко

Фото: О.С. Мандзюк, О.А. Футорна (вставка)

КОВИЛА ДОНЕЦЬКА

Stipa donetzica Czupryna

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Дуже рідкісний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Локально поширений у сх. частині Донецького кряжу. Адм. регіон: Лг.

Чисельність та структура популяцій
Популяція малочисельна.

Причини зміни чисельності
Природна рідкісність.

Умови місцезростання
Кам'яністі степи кл. *Festuco-Brometea*. Як домішка в асоціаціях з домінуванням ковили найкрасивішої (*S. pulcherrima*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна щільнодернинна рослина до 100 см заввишки. Дер-

новина компактна, діаметром 7–12 см. Стебла голі або під вузлами щетинисті. Рослина сірувата. Листки довгі, плоскі завширшки до 3 мм, або нещільно згорнуті завширшки до 1,5 мм, зовні шорсткі, зверху волосисті. Колоски одноквіткові, у кількості 6–9 зібрані у волоть. Вісь волоті коротка щетиниста. Нижня квіткова луска 9–22 мм завдовжки, в основі опушена. Крайові смужки волосків на сім'янці доходять до основи остюка. Остюк 40–50 см завдовжки, двічі колінчато-зігнутий, по всій довжині пірчастий, у нижній штопороподібно закрученій частині темно-каштановий, опушений волосками завдовжки 1–5 мм. Перо 32–40 см завдовжки з волосками 6–7 мм. Цвіте у травні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у відділенні «Провальський степ» Луганського ПЗ. Рекомендується контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушення місць зростання виду, надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне, протиерозійне, кормове.

Основні джерела інформації

Кондратюк, Чуприна, 1992; Остапко, 2001.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.М. Остапко

КОВИЛА ОБЛУДНА

Stipa fallacina Klovov et Ossyczjuk

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Дуже рідкісний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн. Приазов'я, у пн.-сх. частині. Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій
Дві популяції, структура яких не вивчена.

Причини зміни чисельності
Антропогенний вплив: розорювання територій, випасання худоби, випалювання.

Умови місцезростання
Кам'янистий та піщаний степ кл. *Festuco-Brometea* та *Festucetea vaginatae*. Росте як домішка до домінуючих видів ковили. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна щільнодернинна рослина до 50 см заввишки. Дернини 5–7 см діаметром. Листки згорнуті, щетиноподібні, зовні дрібнощетинисті. Волоть з 7–8 колосками; її вісь коротка щетинисто-волосиста. Нижня квіткова луска 11–14 мм завдовжки, у нижній половині опушена. Крайові смужки волосків на сім'янці не доходять до основи остюка на 1–1,5 мм. Остюк 19–23 см завдовжки, двічіколінчасто-зігнутий, в нижній штопороподібно закрученій жовтуватій частині з рідкими довгими волосками, в верхній — дрібнощетинистий. Перо завширшки 5–7 мм. Цвіте у травні, плодоносить у червні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у відділенні «Хомутовський степ» Українського степового ПЗ. Рекомендується контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушувати місця зростання виду, надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне, протиерозійне, кормове.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Клоков, Осычнюк, 1976; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Чуприна, 1992; Остапко, 2001; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Малюнок: І.В. Маханьков

КОВИЛА ГРАНІТНА

Stipa graniticola Klokov (~ *S. borysthenica* s. l.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Рідкісний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Причорноморський вид. В Україні трапляється в пд. частині Степової зони. Адм. регіони: Кд, Дц, Мк.

Чисельність та структура популяцій
Спорадично на виходах гранітів. Зрідка сягає рівня домінанта, але загальне проективне покриття невисоке.

Причини зміни чисельності
Перевипас та порушення шару ґрунту, терасування схилів, лісонасідження.

Умови місцезростання
Сухі бідні гранітні відслонення Степової зони України з недорозвинутими ґрунтами (ранкерами). малозімкнуті угруповання відносяться до кл. *Sedo-Scleranthetea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Щільнодернинний злак до 0,7 м заввишки. Стебла коротковолосисті

під вузлами. Стеблові листки 3–6,5 см завдовжки та до 0,9–2,7 мм завширшки, піхви зовні гостро-шорсткі від шипиків та відігнутих щетинок. Неплідні гони сизувато-зелені приблизно на 10 см коротші за стебло; пластинки листків 1–2 мм завширшки, знизу голі та гладенькі, зверху голі, шорсткуваті, без волосків або довгих щетинок; язички яйцеподібно-трикутні; піхви дрібноволосисті. Волоть з 9–15 колосками; її вісь слабо щетинисто-волосиста, на нижньому вузлі з пензликом волосків; колоскові луски до 4,5–6,5 см завдовжки; нижня квіткова луска 13,5–17 мм завдовжки, дві крайові смужки волосків не доходять до основи остюка, середня смужка значно довша за бокові; остюк у нижній закрученій частині шорсткуватий, у

верхній — пірчастий; гола частина остюка жовтувата, а потім світло-коричнева. Цвіте у травні–червні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Українському степовому ПЗ (відділення «Кам'яні Могили»). Заборонено випасання, та діяльність, що пов'язана з порушенням ґрунту, терасування та заліснення схилів.

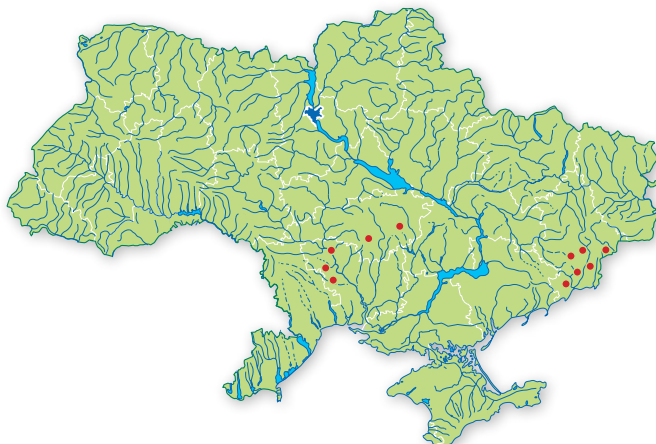
Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне, протиерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації

Клоков, Осычнюк, 1976; Прокудин и др., 1977; Рослинність УРСР. Степи, кам'яністі відслонення, піски, 1971; Цвелев, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: К.Ю. Ромащенко
Фото: В.М. Остапко

КОВИЛА РІЗНОЛИСТА

Stipa heterophylla Klokov (~ *S. pulcherrima* s. l.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Рідкісний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
В межах України — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька популяцій (г. Кара-Даг, окол. с. Планерське, Щebetівка, Нижні Кози, Сімферопольський р-н: окол. с. Залісся та м. Севастополь). При сприятливих умовах досягає рівня домінуючого виду з великою щільністю дернин.

Причини зміни чисельності
Порушення верхнього шару ґрунту, перевипас, надмірні пали, заліснення.

Умови місцезростання
Передгірські, петрофітні дернинно-злакові сухі степи. На виходах вапнякових останців. Угруповання союзу *Veronici multifidi-Stipion ponticae* (кл. *Festuco-Brometea*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дернинний злак до 0,8 м заввишки. Стебла з дрібним та густим опушен-

ням під вузлами. Стеблові листки 6,5–16,5 см завдовжки та 3,2 мм завширшки, при переході до піхів мають помітне кільце волосків. Неплідні гони за довжиною дорівнюють стеблу; пластинки листів, знизу голі та гладенькі, зверху дрібнощетинисті; язички яйцеподібно ланцетні; піхви густо опушені дрібними волосками. Волоть з 5–8 колосками; її вісь 8–12,5 см завдовжки, опушена щетинкоподібними волосками, на нижньому вузлі з пензликом волосків до 3 мм завдовжки; колоскові луски до 7–8 см завдовжки; нижня квіткова луска 16–20,5 мм завдовжки, крайові смужки волосків доходять до основи остюка, де переходять у короткий однобічний вінець; середня смужка є найдовшою, але не доходить до середини луски; остюк у нижній

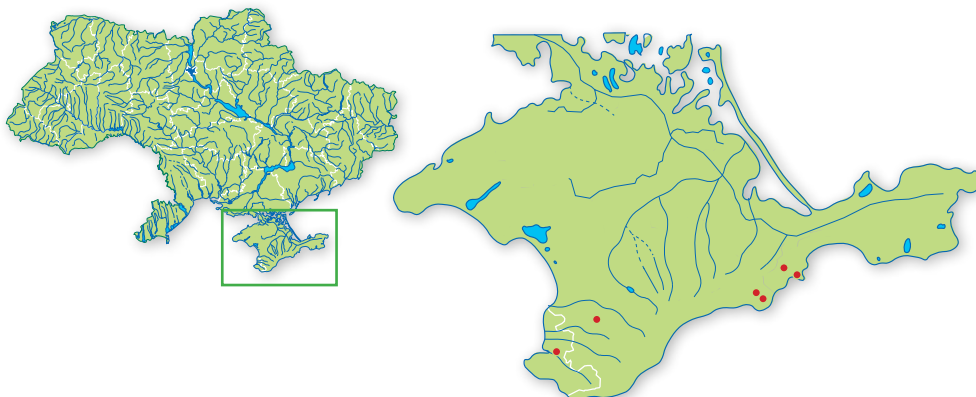
закрученій частині голий, трохи шершавий, у верхній — пірчастий; гола частина остюка при цілком стиглих плодах каштанова.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карадазькому ПЗ. Слід дотримуватися помірного або низького рівня випасу. Заборонено діяльність, що пов'язана з порушенням ґрунту, залісненням.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне, протиерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації
Клоков, Осычнюк, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: К.Ю. Ромащенко
Фото: Я.П. Дідух

КОВИЛА ЛЕССІНГА

Stipa lessingiana Trin. et Rupr.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Центрально-євразійський вид. Один з найхарактерніших компонентів (едифікатор) типчаково-ковилових та полиново-типчакових степів України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у степовій зоні Євразії (від Трансильванського плато до Алтаю, Тарбагатаю і Тянь-Шаню, включаючи Малу Азію, Пн. Іран та гірські райони Середньої Азії). В Україні — Степ, Гірський Крим, зрідка — Лісостеп (пд. р-ни). Адм. регіони: Ів, Хм, Вн, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

У складі локальних слабозбійних степових угруповань популяції виду численні, при інтенсивному випасі спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Розорювання земель, терасування та заліснення схилів, надмірні пасовищні навантаження.

Умови місцезростання

Схили річкових долин, балок, узбережжя лиманів, відслонення кам'янистих порід. У минулому вид визначав фізіономічність ландшафтів справжніх та південних степів на звичайних і південних чорноземах, а також на каштанових і малопотужних кам'янистих ґрунтах. Є характерним видом угруповань союзу *Astragalo-Stipion*, рідше зростає у

складі ценозів союзу *Festucion valesiacae* (кл. *Festuco-Brometeae*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–60 см заввишки. Утворює щільні дернини. Стебла численні, голі. Листки щетиноподібні, згорнуті, зовні шорсткі від щетинистих волосків або горбиків. Волоть 6–20 см завдовжки, вузька, стиснута. Колоскові луски довгасто загострені. Остюк 13–26 см завдовжки, до другого коліна голий, гладенький, вище — пірчастий з волосками до 3 мм завдовжки. Нижня квіткова луска густоопушена, з вінцем волосків під остюком. Цвіте у квітні–червні. Плодоносить у травні–червні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у БЗ «Асканія Нова», Українському степовому, Луганському, Карадазькому, «Дніпровсько-Орільському», «Єланецький Степ», Казантипському та Опукському ПЗ, «Азово-Сиваському» та «Святі Гори» НПП, ряді заказників та пам'яток природи місцевого значення. Необхідно контролювати стан і динаміку популяцій, регламентувати випасання худоби. Заборонено розорювання степів, терасування та заліснення схилів, надмірні пасовищні навантаження.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України, Криворізькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, ґрунтоутвірне, ценозоформує.

Основні джерела інформації

Зеленая книга Украинской ССР, 1987; Злаки Украины, 1977; Клоков, Осычнюк, 1976; Лавренко, 1980; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988; Флора Европейской части СССР, 1974; Флора УРСР, 1940; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Коротченко, В.С. Ткаченко
Фото: О.М. Байрак, В.М. Остапко (вставка)

КОВИЛА КАМЕНЕЛЮБНА

Stipa lithophila P.Smirn. (*S. eriocaulis* Borb.
subsp. *lithophila* (P.Smirn.) Tzvelev)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Ендемік, що генезисно пов'язаний з середземноморськими видами.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гірський Крим, рідко спускається на Пд. берег. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Фрагментарно або невеликими, в кілька га ділянками. Едифікатор своєрідних розріджених угруповань, що утворюють окремі куртини і не мають суцільної зімкнутості. Часто зростає групами на виходах скель чи неширокими смугами вздовж обривів. В межах локальних популяцій аспектує.

Причини зміни чисельності

У минулому випасання худоби, слабка конкурентна здатність та стенопатність виду.

Умови місцезростання

У гірських степах, томілярах, виходах скель, які формуються на виходах верхньоюрських вапняків, що оголюються або накопичують дерново-карбонатний ґрунт в тріщинах. В угрупованнях союзу *Carici humilis-Androsacion* (кл. *Festuco-Brometeda*), порядку

Alyso-Sedetalia, рідше у хвойних лісах та рідколіссях (кл. *Erico-Pinetea*). Ксерофіт. Облігатний карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 40–50 см заввишки. Коренева система густомичкувата. Утворює щільні дернини (діаметром до 20 см). Стебла — соломини, на яких розташовуються по 3–4 листки, а останні концентруються біля основи стебла в розетці. Листки щетиноподібні, згорнуті, іноді плоскі, 30–40 см завдовжки та 3–7 мм завширшки. Волоть розлога. Остюки білопірчасті, завдовжки 20–25 см. Цвіте у травні–червні, плодоносить у липні. Розмножується вегетативно та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому та Кримському ПЗ, заказниках загальнодержавного значення «Байдарський», «Мис Айя», «Новий Світ», пам'ятках природи загальнодержавного значення «Ак-Кая», «Демерджі», «Гора Кішка». Слід провести картування та дослідження структури популяцій, організувати моніторинг з метою оцінки сукцесійних змін в угрупованнях та впливу різних лімітуючих факторів. Заборонено порушення умов місць зростання, забудова територій, заліснення, терасування схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

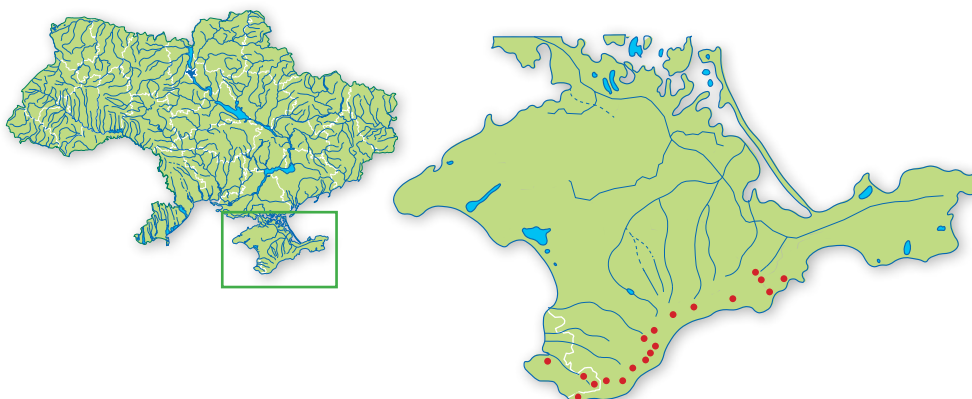
Декоративне, ґрунотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Дідух, 1978; Шеляг-Сосонко, Дідух, 1978, 1980; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: Я.П. Дідух, В.П. Ісіков (вставка)

КОВИЛА АЗОВСЬКА

Stipa maеotica Klovov et Ossycznyuk
(*S. rubentiformis* auct. non P.Smirn.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення

Дуже рідкісний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. Причорномор'я. В Україні — Пн. Приазов'я. Адм. регіони: Дц, Лг, Хс.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочислені, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив: порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, випасання худоби.

Умови місцезростання

Кам'янисті та справжні степи кл. *Festuco-Brometea*. Як домішка до домінуючих видів ковили. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна щільнодеринна трав'яна рослина 40–55 см заввишки. Стебла голі, під волоттю короткощетиnistоволосисті. Листки 0,3–0,6 мм завширшки, щетиноподібні, згорнуті, з обох боків коротковолосисті. Колоски одноквіткові, у кількості 5–7 зібрані у волоть. Нижня квіткова луска 17–19 мм завдовжки. Крайові смужки волосків на сім'янці не доходять до основи остюка. Остюк 30–42 см завдовжки, двічі колінчато-зігнутий, у нижній штопороподібно закрученій частині жовтуватий, гладенький. Перо 7–11 мм завширшки. Цвіте у травні–червні, плодоносить у червні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у БЗ «Асканія-Нова», відділенні «Хомутовський степ» Українського степового ПЗ, відділенні «Провальський степ» Луганського природного ПЗ. Рекомендується контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушувати місця зростання виду, надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Ґрунтоутвірне, протиерозійне, кормове.

Основні джерела інформації

Клоков, Осычнюк, 1976; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Чуприна, 1992; Остапко, 2001; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко

Фото: О.С. Мандзюк, О.А. Футорна(вставка)

КОВИЛА ТРАВНЕВА

Stipa majalis Klokov (*S. setulosissima* Klokov,
S. majalis var. *setulosissima* (Klokov) Tzvelev)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Західнопричорноморський вузькокаль-
ний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн.-зх. Причорномор'я (правобережжя Ти-
лігульського лиману). Ареал остаточно не
встановлений. В Україні відомий лише з кла-
сичного місцезростання: Одеська обл., Ко-
мінтернівський р-н, с. Першотравневе. Адм.
регіон: Од.

Чисельність та структура популяцій
Просторова структура популяції дифузна.
У віковому спектрі переважають зрілі гене-
ративні та віргінільні особини. Показники
щільності (0,5–3 особини на 1 м²). Насіннєве
поновлення послаблене.

Причини зміни чисельності
Ізольованість локалітету виду. Руїнування
екотопів внаслідок розорювання степів, за-
ліснення схилів, випасання худоби.

Умови місцезростання
Степи, вапнякові схили, чорноземні ґрунти.
У різнотравно-типчаково-лесінгоковилових
та різнотравно-бородачевих фітоценозах

що відносяться до союзу *Festucion valesiacae*
(кл. *Festuco-Brometea*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Трав'яний щільнодернинний
багаторічник 50–100 см заввишки. Квітконос-
ні стебла під вузлами опушені дрібними во-
лосками з 0,1–0,2 мм завдовжки, під волоттю
короткощетинисто-опушені. Листки безплід-
них пагонів щетиноподібні, щільно згорнуті:
у var. *majalis* — зсередини голі, по жилках
дещо шорсткі від шипиків, закручена час-
тина остюка гладенька; у var. *setulosissima* —
зсередини коротко-густоволосисті, закру-
чена частина остюка щетиниста. Волоть з
5–9 колосками, її вісь негусто щетинисто-
волосиста. Нижня квіткова луска 18,5–

21,5 мм завдовжки, крайові смужки волосків
на ній доходять до основи остюка. Остюк
30–39 см завдовжки. Перо 6–8 мм завширш-
ки. Цвіте у травні. Плодоносить у червні. Роз-
множується насінням.

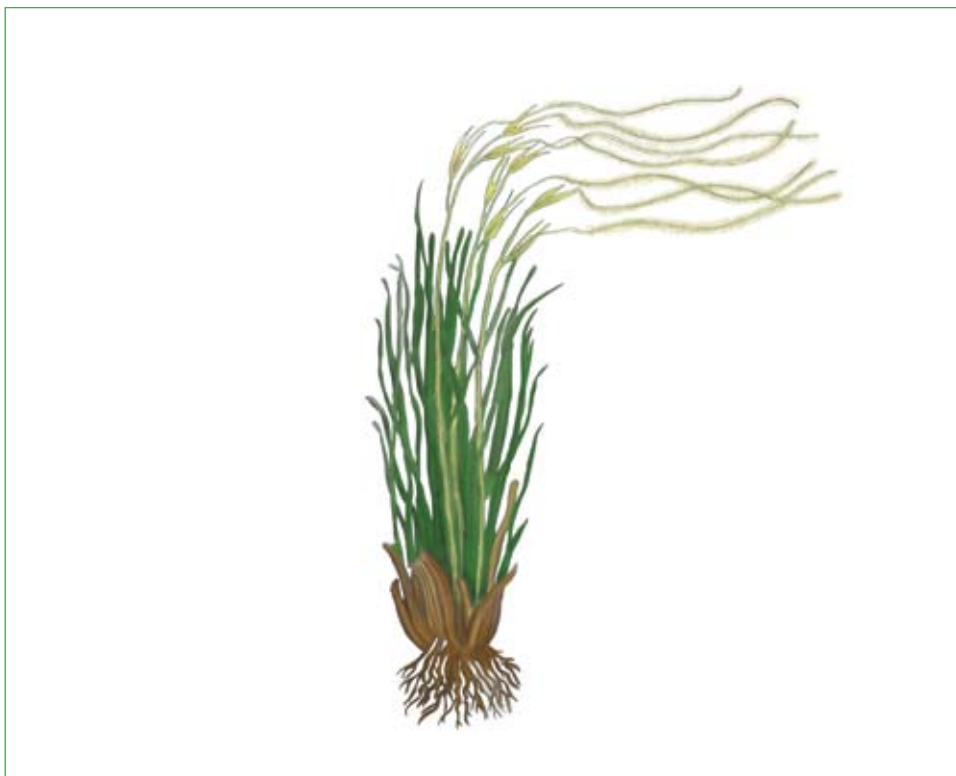
**Режим збереження популяцій та заходи
з охорони**
Необхідно вивчити поширення виду в Укра-
їні, створити заповідний об'єкт в локалітеті
виду, постійно контролювати стан популя-
цій. Заборонено знищення екотопу (терасу-
вання, заліснення схилів), надмірний випас.

**Розмноження та розведення у спеціально
створених умовах**
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, кормове, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації
Клоков, Осычнюк, 1976; Цвелев, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: Л.І. Крицька
Малюнок: І.В. Маханьков

КОВИЛА МАРТИНОВСЬКОГО

Stipa martinovskyi Klokov (~ *S. zalesskii* s. l.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Рідкісний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Понтичний вид. Зростає в межах України. Ендемік Криму. Відомі окремі місцезнаходження: Сімферопольський р-н, окол. с. Партизанське, Кольчугіне; окол. с. Планерське, Нижні Кози; Тарханкутський п-ів, між смт. Чорноморське та Красна Поляна. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Переважає зустрічається поодинокі у складі шибляка. Заростей з великою щільністю дернин не утворює.

Причини зміни чисельності
Порушення верхнього шару ґрунту. Перевипас, заліснення.

Умови місцезростання
Передгірські степи. Петрофітні дернинно-злакові фітоценози та шибляк. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 1 м заввишки; утворює досить великі дернини. Стебла з дрібним та густим опушенням під вузлами та волоттю (волоски до 1 мм завдовжки). Стеблові листки 4–12 см завдовжки

та 1,9–2,2 мм завширшки; язички до 4–7 мм завдовжки. Неплідні гони за довжиною дорівнюють стеблу; пластинки листів 2 мм завширшки, знизу голі та гладенькі, зверху дрібнощетинисті; язички яйцеподібно-ланцетні, 0,5–2,5 мм завдовжки; піхви опушені дрібними волосками. Волоть з 5–7 колосками; її вісь 7,5–14 см завдовжки, опушена щетинкоподібними волосками, на нижньому вузлі з пензликом волосків; колоскові луски до 6–7 см завдовжки; нижня квіткова луска 18–21 мм завдовжки, дві крайові смужки волосків доходять до основи остюка; з трьох дорсальних смужок середня є найдовшою, але не доходить до середини луски; остюк 26–41 см завдовжки, у нижній закрученій частині голий, трохи шершавий, у верхній —

пірчастий (19–32 см); гола частина остюка, при цілком стиглих плодах жовтувата. Цвіте у травні. Плодоносить у червні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Зменшення інтенсивності випасу. Заборона діяльності, що пов'язана з порушенням ґрунту. Виявлення та охорона нових популяцій. Можливим є знаходження цього виду на території Карадазького ПЗ.

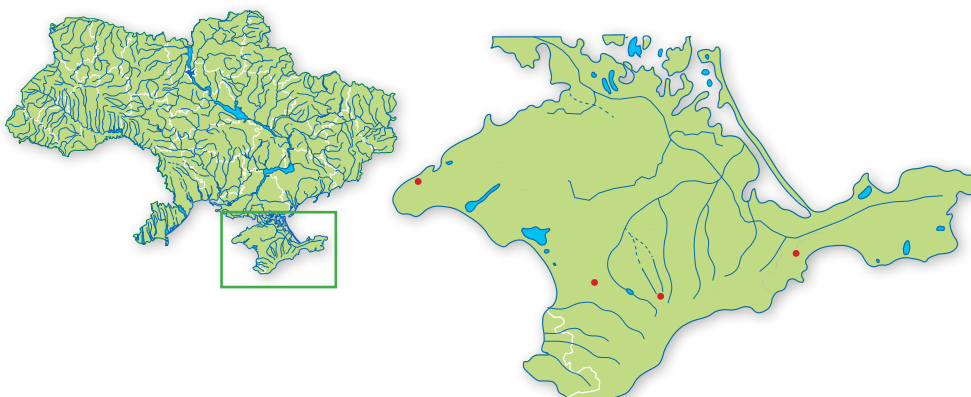
Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунтоутвірне, протиерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації
Клоков, Осьичнюк, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: К.Ю. Ромащенко
Фото: О.С. Мандзюк, О.А. Футорна (вставка)

КОВИЛА ГІРСЬКА

Stipa oreades Klokov (~ *S. pulcherrima* K.Koch s.l., incl. *S. glabrinoda* Klokov, *S. oreades* Klokov var. *glabrinoda* (Klokov) Dubovik)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Graminea)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення

Рідкісний гірський ендемічний вид, що близький до *S. pulcherrima* K.Koch.

Ареал виду та його поширення в Україні

Кримсько-новоросійський вид. Трапляється у пн. та центральній частині Головної гряди Кримських гір Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Зустрічається спорадично. Відомо кілька невеликих популяцій. При сприятливих умовах зростання утворює щільні скупчення.

Причини зміни чисельності

Порушення верхнього шару ґрунту, перевипас, надмірні пали, заліснення.

Умови місцезростання

Гірські степи на висоті до 1000 м н.р.м. на дерново-карбонатних, погано розвинутих ґрунтах. Петрофітні типчаково-ковилові

угруповання союзу *Carici humilis-Androsacion* (кл. *Festuco-Brometea*). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Дернинний злак заввишки до 1 м; утворює великі, не дуже щільні дернини. Стебла з дрібним опушенням під вузлами та густим щетинистим опушенням під волоттю (волоски 0,2–0,5 мм). Стеблові листки 8–18 см завдовжки, 1,5–4,1 мм завширшки, при переході до піхв з кільцем волосків; язички видовжені (4–7 мм). Неплідні гони сизуваті, дорівнюють стеблу; пластинки листів знизу голі та гладенькі, зверху дрібнощетинисті; язички яйцеподібні, піхви голі. Волоть з 6–11 колосками; її вісь 9–16 см завдовжки, опушена щетинкопо-

дібними волосками, на нижньому вузлі з пензликом волосків до 1,5 мм завдовжки; колоскові луски до 6,5–9 см завдовжки; нижня квіткова луска 21–25,5 мм завдовжки, крайові смужки волосків доходять до основи остюка, де переходять у короткий однобічний вінець; дорзальні смужки однакові, не доходять до середини луски; остюк у нижній закрученій частині голий, трохи шорсткий, у верхній — пірчастий, гола частина остюка жовтувата.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Оптимальним є помірний випас. Заборонено діяльність, що пов'язана з порушенням ґрунту, терасуванням схилів, штучним лісорозведенням.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

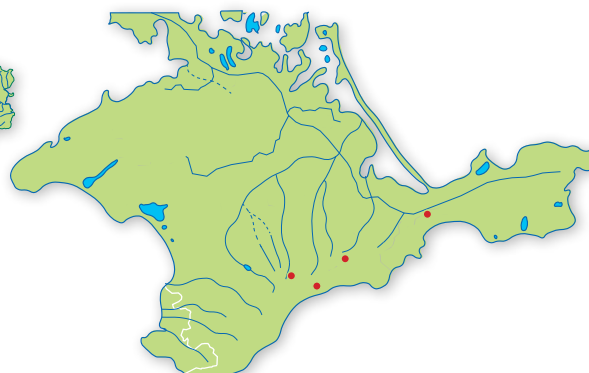
Ґрунотвірне, протиерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації

Клоков, Осычнюк, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: К.Ю. Ромащенко

Фото: Я.П. Дідух

КОВИЛА ПІРЧАСТА

Stipa pennata L.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Характерний вид лучних степів Євразійської степової обл.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений в лісостеповій і степовій зонах Євразії від Забайкалля та гір Ср. Азії до пн.-сх. Франції та пд. Швеції, а також на Балканах і в гірських степах Закавказзя. В Україні — Волино-Подільська височина, лісостепова (частіше на Лівобережжі), степова зони. Адм. регіони: Рв, Кв, См, Льв, Ів, Тр, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції невеликі за розміром, але численні, домінує на значних площах схилів, степових цілинних решток. У більшості випадків — дрібні локалітети на перегибах еродованих та кам'янистих схилів з окремими куртинами.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів та нерациональне природокористування — надмірний випас, забудова, забруднення степів, часті пали та ін.

Умови місцезростання

Один з найбільш мезофітних видів ковили України. Едифікаторного значення набирає на плакорних ділянках з потужними малогумусними чорноземами, рідше — на схилах з виходами на поверхню карбонатних порід, на пд. переважно на схилах пн. експозиції. Зростає переважно в угрупованнях союзів *Astragalo-Stipion*, *Festucion valesiacae*, рідше

Fragario viridis-Trifolion montani (кл. *Festuco-Brometeae*). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина. Стебла 40–70 см заввишки. Листки в сухому стані згорнуті, 0,8–1 мм в діаметрі, у розгорнутому вигляді 0,9–2,3 мм шириною, голі. Молоді листки мають на кінчику китичку волосків, яка легко відпадає. Язички у листків генеративних пагонів 2–3 мм завдовжки, а у вегетативних — 1–2 мм. Волоть 10–20 см завдовжки, вузька, стиснута. Нижня квіткова луска 19(21) см завдовжки, дві крайові полоски волосків не доходять до основи остюка. Остюк 25–43 см завдовжки, двічі колінчастозігнутий, білопирчастий. Цві-

те у травні–червні. Плодоносить у червні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Українському степовому, Луганському, «Медобори» ПЗ, НПП «Подільські Товтри», «Святі Гори», у заказниках та пам'ятках природи. Слід охороняти всі місця зростання виду, контролювати стан популяцій, регуляційними заходами не допускати зникнення на заповідних територіях. Заборонено розорювання та забудову степів, надмірне випасання, заліснення та терасування схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

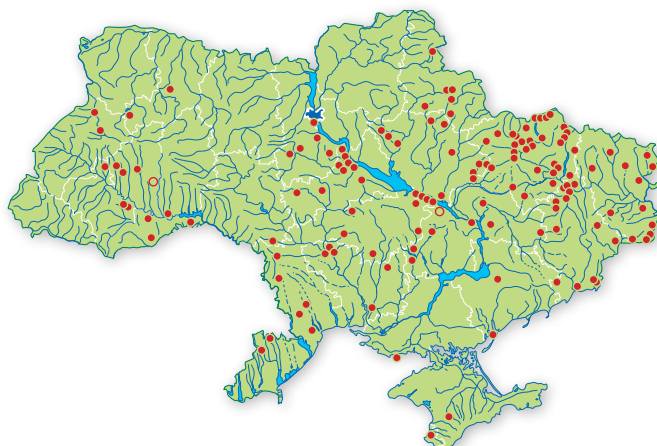
Культивують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Фітокомпонентне, кормове, декоративне.

Основні джерела інформації

Злаки України, 1977; Клоков, Осычнюк, 1976; Лавренко, 1980; Прокудин, Вовк, Петрова, Ермоленко, Верниченко, Рева, 1982; Ткаченко, 1987; Флора УРСР, 1940; ЧКУ, 1996.

КОВИЛА ПОЕТИЧНА

Stipa poëtica Klokov

(*S. pontica* auct. non P. Smirn.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Крим, Пн.-Зх. Кавказ. В Україні — в передгір'ї Пд. та Сх. Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції фрагментовані, найбільші займають кілька га. При сприятливих умовах зростання досягає рівня домінуючого виду з великою щільністю дернин (часто разом зі *S. brauner*).

Причини зміни чисельності
Інтенсивне освоєння територій, будівництво, порушення верхнього шару ґрунту, перевипас, надмірні пали.

Умови місцезростання
Передгірські степи. Петрофітні дернинно-злакові фітоценози та угруповання типу шибляка. Характерний вид союзу *Veronici multifidae-Stipion ponticae* (кл. *Festuco-Brometea*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дернинний злак до 80 см заввишки. Стебла з дрібним опушенням

під вузлами. Стеблові листки до 40 см завдовжки та до 1,8 мм завширшки, піхви гостро-шорсткі. Неплідні гони сизувато-зелені, за довжиною дорівнюють стеблу; пластинки листів знизу щетинисті, зверху дрібноволосисті; язички яйцеподібно-ланцетні. Волоть з 4–7 колосками, опушена щетинкоподібними волосками, на нижньому вузлі з пензликом волосків; колоскові луски до 5–7,5 см завдовжки; нижня квіткова луска 15–20 мм завдовжки, дві крайові смужки волосків на 1 мм не доходять до основи остюка, з трьох дорзальних смужок, середня значно довша за бокові; остюк у нижній закрученій частині шорсткуватий, у верхній — пірчастий; гола частина остюка жовта. Цвіте у травні. Пло-

доносить у травні–червні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

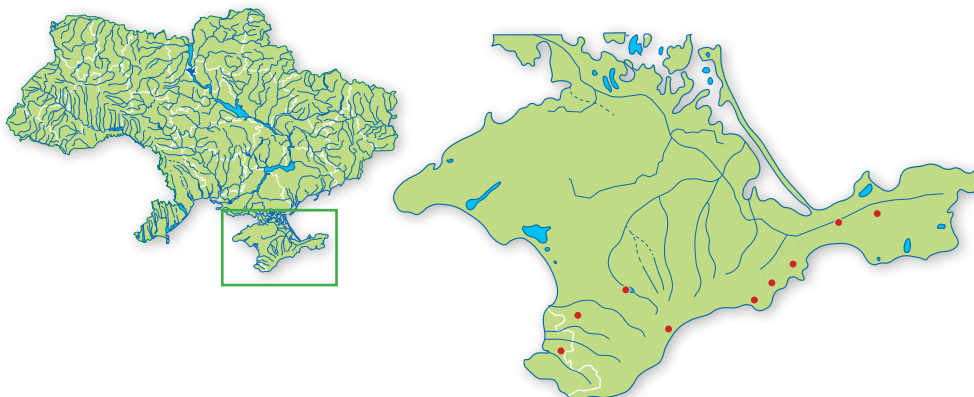
Охороняється у Карадазькому ПЗ. Помірний рівень випасу. Заборонено діяльність, що пов'язана з порушенням ґрунту, забудовою, терасуванням схилів, лісорозведення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, протиерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації

Клоков, Осычнюк, 1976; Прокудин и др., 1977; Цвелев, 1976; ЧКУ, 1996; Martinovsky, 1980.

Автор: К.Ю. Ромашенко
Фото: Я.П. Дідух

КОВИЛА НАЙКРАСИВІША

Stipa pulcherrima K. Koch (*S. graefiana* Steven)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Євразійський степовий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Від Середньої Європи і Середземномор'я на зх., до Зх. Сибіру й Алтаю на сх. і до Малої Азії, Казахстану й Туркменії на пд. В Україні трапляється переважно в Лісостепу та в Степу, рідше — в Криму. Ізольовані місцезнаходження в Сумській обл. Адм. регіони: См, Льв, Ів, Тр, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, не займають великих площ. Окремі масиви степу з едифікаторною роллю виду трапляються тільки в пд.-сх. регіонах України. Їх стан дуже залежний від характеру господарського використання території.

Причини зміни чисельності
Сильна фрагментація місцезростань внаслідок розорювання степових схилів, їх забудови, порушення кар'єрними розробками, терасування та заліснення, надмірні пасовищні навантаження, часті пали, різні форми побічного використання та збирання насіння разом з остюками для букетів.

Умови місцезростання
Вид росте переважно на схилових місцезростаннях зі змитими ґрунтами, частіше з відслоненнями карбонатних порід, або кар-

бонатних лесів, невибагливий до багатства ґрунту на азотні сполуки. На пологих степових схилах, серед чагарників та на галявинах байрачних лісів, також на карбонатних добре розвинених чорноземах, іноді на карбонатних супіщаних та піщаних чорноземах в угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина. Стебла 40–90 см завдовжки, голі. Листки до 3 мм завширшки, нещільно вздовж складені, зовні голі, гладенькі або шорсткі від густих шипиків і сосочків, зсередини — щетинистоволосисті. Волоть 15–20 см завдовжки, вузька, стиснута. Остюк завдовжки 50 см, пірчастий, його гола частина коричнево-бура.

Цвіте у травні–липні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Луганському (відділення «Стрільцівський степ», «Провальський степ») та Українському степовому (відділення «Хомутовський степ», «Кам'яні Могили», «Крейдова флора») ПЗ, в ряді заказників різного рангу та РЛП. Заборонено розорювання, терасування, заліснення ділянок, надмірне випасання худоби, збирання насіння на букети.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

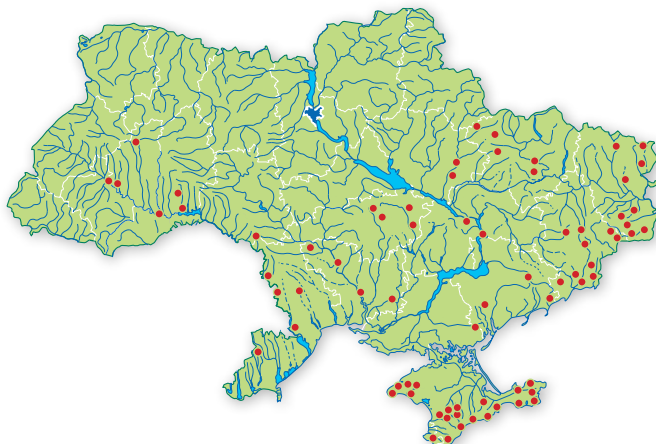
Господарське та комерційне значення

Декоративне, ценозоформує, ґрунотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Зеленая книга Украинской ССР, 1987; Клоков, Осычнюк, 1976; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Красная книга СССР, 1975; Лавренко, 1980; Флора УРСР, 1940; Флора европейской части СССР, 1974; Цвелев, 1976; Чопик, 1970; Чопик, 1978.

Автор: В.С. Ткаченко
Фото: Б. Суднік-Войциковська

КОВИЛА СИРЕЙЩИКОВА

Stipa syreistschikowii P.Smirn.

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Кримсько-Новоросійська провінція. В Україні — сх. частина пд. узбережжя Криму (Кара-Даг — Судак). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, невеликі за розміром, іноді утворює щільні угруповання на оголених кам'янистих ділянках.

Причини зміни чисельності
Сукцесійні зміни та штучне заліснення, низька ценотична конкуренція.

Умови місцезростання

Кам'янисті степові ділянки, нижня частина передгірних схилів. Угруповання відносяться до союзу *Veronici multifidae-Stipion ponticae* (кл. *Festuco-Brometea*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина. Утворює щільні дернини. Стебла 40–60 см завдовжки, під волоттю щетинистоволосисті. Листки вузькі, щетиноподібні, згорнуті, зовні голі, гладенькі, зсередини гострошорсткі. Волоть вузька, стиснута, з 5–8 одноквітковими колосками. Довжина нижньої квіткової луски 18–22 мм. Крайові смужки волосків доходять до основи остюка. Остюк 25–46 см завдовжки, повністю опушений, двічі ко-

лінчастозігнутий, пірчастий, у нижній частині закручений, коротковолосистий. Цвіте у травні–липні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карадазькому ПЗ. Слід провести картування та дослідження структури популяцій, організувати моніторинг з метою оцінки сукцесійних змін в угрупованнях та впливу різних лімітуючих факторів. Заборонено надмірне випасання худоби, заліснення схилів, збирання рослин на букети і продаж.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

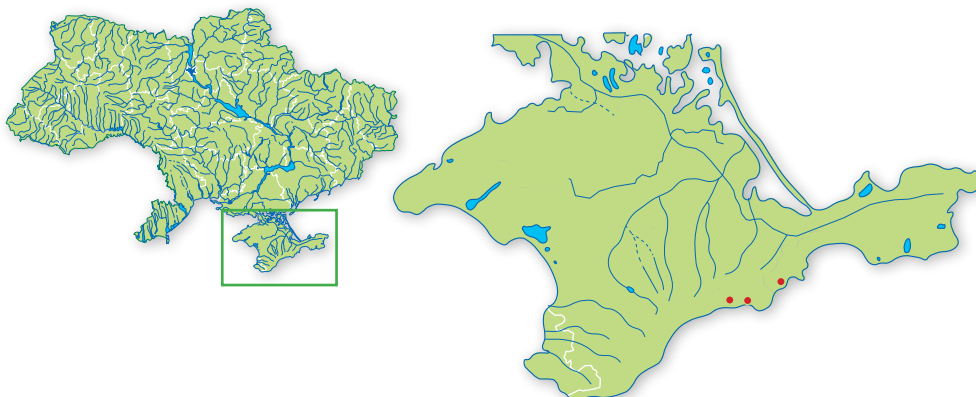
Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Дідух, Шеляг-Сосонко, 1982; Дубовик, 1989; Клоков, Осычнюк, 1976; Цвелев, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: К.Ю. Ромащенко

КОВИЛА ВУЗЬКОЛИСТА

Stipa tirsia Steven (*S. longifolia* Borbás, *S. stenophylla* (Czern. ex Lindem.) Trautv.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-західносибірсько-середньо-азійський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у степовій зоні Сх. Європи, Центральній Європі, Сх. Середземномор'ї, Зх. Сибіру, на Кавказі, у Середньої Азії. В Україні — пн. Поділля (рідко), Лісостеп, Степ, Гірський Крим. Адм. регіони: См, Ів, Тр, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Місцями значна чисельність (вид є едифікатором, що формує угруповання на великій площі), у більшості локалітетів займає площу кілька десятків м².

Причини зміни чисельності

Надмірне випасання худоби, розорювання земель.

Умови місцезростання

Лучні степи на розвинутих чорноземних ґрунтах, угруповання союзів *Fragario viridis-Trifolium montani*, *Adonidi-Stipion tirsae*, *Astragalo-Stipion* (кл. *Festuco-Brometea*), рідше — узлісся та галявини байрачних лісів. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–100 см заввишки. Утворює щільні дерни-

ни. Стебла голі, тільки у вузлах короткопухнаті. Листки щетиноподібні, згорнуті, дуже тонкі, на верхівці волосоподібні, шорсткі від щетинкоподібних волосків. Волоть до 15 см завдовжки. Колоскові луски довгасто-загострені, нижня квіткова луска у нижній частині сильно опушена. Остюк 35–50 см завдовжки в нижній частині голий, вище — пірчастий. Цвіте у червні-липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Луганському (відділення «Провальський степ», «Стрільцівський степ»), Українському степовому (відділення «Хомутовський степ»), Ялтинському гірсько-

лісовому, Карадазькому, «Єланецький степ» ПЗ, Галицькому НПП та низці інших об'єктів ПЗФ. Слід заборонити випасання овець на яйлах, розширити межі заказника загальнодержавного значення «Карабі-яйла». Заборонено розорювання степових ділянок, терасування та заліснення схилів, надмірний випас худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у ботанічних садах: Донецькому НАН України та ім. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Господарське та комерційне значення

Противерозійне, ґрунотвірне, ценозоформуюче.

Основні джерела інформації

Зеленая книга Украинской ССР, 1987; Злаки Украины, 1977; Лавренко, 1980; Каталог редких, исчезающих и уничтожаемых растений флоры Крыма, рекомендуемых для заповедной охраны, 1975; Клоков, Осычнюк, 1976; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора Европейской части СССР, 1974; Флора УРСР, 1940; ЧКУ, 1996; Чопик, 1978; Шеляг-Сосонко, Дідух, 1978.

Автори: І.А. Коротченко, Я.П. Дідух
Фото: В.П. Гелюта

КОВИЛА ЗАКАРПАТСЬКА

Stipa transcarpatica Klokov (*S. crassiculmis* P.Smirn. subsp. *euroanatolica* Martinovský, p.p., *S. pulcherrima* auct. non K.Koch)

Родина Злакові — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Вузькоареальний паннонський вид з групи *S. pulcherrima* s.l. на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральноєвропейський ендемік. В Україні — єдине місцезростання на пд. схилі г. Чорна гора в окол. м. Виноградів Закарпатської обл. Адм. регіон: Зк.

Чисельність і структура популяцій

Популяція з численних (кількох десятків) мікролокусів, ізольованих густими заростями чагарників. Мікролокуси, зазвичай, з поодиноких дернин, лише зрідка, на окремим невеликих ділянках (найбільша з яких займає біля 250 м²) формує характерний аспект ковилового степу. Популяція повночленна.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів при освоєнні пд. схилів під сади та виноградники, заростання схилів чагарниками, викопування, зривання на сухі букети, надмірне гербаризування.

Умови місцезростання

На стрімких схилах (35–40°) із степовою рослинністю кл. *Festuco-Brometetea*, іноді поодинокі екземпляри трапляються на осипищах в угрупованнях кл. *Sedo-Scleranthetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина. Утворює щільні дернини. Стебла 35–90 см заввишки, під волоттю опушені тонкими волосками 0,3–0,5 мм завдовжки. Листки неплідних пагонів знизу (зовні) по всій поверхні дрібноопушені. Листки до 4 мм завширшки, зовні шорсткі, зсередини позбавлені щетинок (мають лише дрібні шипики або горбочки). Волоть з 7 колосками. Нижня квіткова луска 22–25 мм завдовжки, біля основи опушена. Крайові смужки волосків доходять до основи остюка. Остюк 35–45 см завдовжки, нижня, закручена частина її з розсіяними довгими волосками. Цвіте у травні–червні. Плодоносить у червні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському БЗ (масив Чорна Гора). Вимагає постійного спостереження за станом популяцій, зокрема, контролю за поширенням чагарників на степовому схилі. Заборонено заліснення схилів, терасування, створення садів та виноградників, надмірний випас худоби, збирання рослин, їх гербаризацію.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

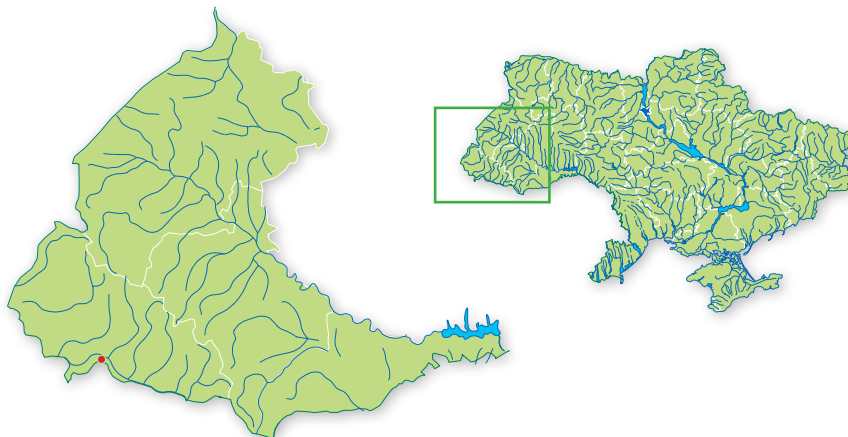
Противерозійне, ґрунтотвірне, ценозоформуюче.

Основні джерела інформації

Клоков, Осычнюк, 1976; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Цвелев, 1986; ЧКУ, 1996; Čeřovský, Feráková, Holub, Maglocký, Procházka, 1999.

Автори: І.А. Коротченко, Р.Я. Кіш

Фото: Р.Я. Кіш

КОВИЛА УКРАЇНЬСЬКА

Stipa ucrainica P. Smirn. (*Stipa zalesskii* Wilen-
sky subsp. *ucrainica* (P. Smirn.) Tzvel.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Причорноморський (понтичний) вид. Харак-
терний зональний компонент пд. українсь-
ких степів.

Ареал виду та його поширення в Україні

Понтичний ендемік, зростає в Пн. Причорно-
мор'ї, Приазов'ї, на Донбасі, Середньорусь-
кій височині, в Передкавказзі, у Нижньо-
Донському і Волзько-Донському р-нах (на сх.
стає рідкісним) та в Пн. Криму. В Україні — на
Причорноморській та Приазовській низи-
нах, рівнинній частині Криму. Адм. регіони:
Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції представлені окремими локаліте-
тами, що займають іноді значні площі (сотні
га). Повноцінні популяції поза заповідною
територією трапляються нечасто. Поширен-
ня виду неухильно скорочується.

Причини зміни чисельності

Ареал співпадає з регіонами найвищої сільсь-
когосподарського освоєння території (розо-
раність понад 80%), внаслідок чого природні
місцезростання його трапляються рідко. Вид
дуже чутливий до антропогенних наванта-
жень і першим зникає на пасовищах та остан-
нім появляється на старих перелогах.

Умови місцезростання

Степи, що формуються на південних чор-

ноземях і каштанових ґрунтах. В смузі сухих
типчакowo-ковилових степів виступає в якос-
ті едифікатора степових травостоїв (угру-
повання союзів *Astragalo-Stipion*, *Festucion*
valesiacae). Ксерофіт, факультативний карбо-
натофіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна росли-
на, утворює щільні дернини. Стебла 40–70 см
заввишки, численні. Листки щетиноподібні,
згорнуті, зовні гострошорсткі від густо роз-
міщених горбочків і щетинок, з середини —
довговолосисті. Волоть небагатоквіткова.
Остюк 30–40 см заввишки, білопірчастий.
Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у травні
липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в БЗ «Асканія-Нова», в Азово-
Сиваському НПП, в Українському степовому
(відділення «Хомутовський степ», «Кам'яні
Могили») і Луганському (відділення «Про-
вальський степ» і «Стрільцівський степ») ПЗ.
Заборонено розорювання, пошкодження
дернин, заліснення ділянок, надмірне ви-
пасання худоби, збирання насіння на букети.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Донецькому ботанічному
саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Кормове, декоративне, ґрунотвірне, проти-
ерозійне, ценозоформуюче.

Основні джерела інформації

Клоков, Осычнюк, 1976; Кондратюк, Бурда, Остап-
ко, 1985; Лавренко, 1940, 1980; Злаки України,
1977; Рева, 1982; Ткаченко, 1996; Ткаченко, 1987;
Флора европейской части СССР, 1974; Цвелев,
1976; ЧКУ, 1996.

Автор: В.С. Ткаченко

Фото: Б. Суднік-Войциковська,
І.І. Мойсієнко (вставка)

КОВИЛА ЗАЛЕСЬКОГО

Stipa zalesskii Wilensky (*S. rubens* P. Smirn.,
S. rubentiformis P. Smirn., *S. glabrata* P. Smirn.)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Вид на зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Східнопричорноморсько-казахстанський вид, типовий для казахстанських степів, а в європейській частині займає лише сх. частину Приазов'я та бас. Сіверського Дінця. В Україні трапляється на Старобільщині, Донбасі та Сх. Приазов'ї. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
В заповідниках популяції займають значні (десятки га) площі, поза їх межами популяції представлені плямистими локалітетами на збійному тлі степових пасовищ і схилів балок у вигляді численних скупчень.

Причини зміни чисельності
Розорювання степів та нераціональні форми природокористування (надмірне випасання, забудова, забруднення степових ділянок). В заповідниках — недотримання регуляційного режиму.

Умови місцезростання
Плакорні та пологісхилі степові простори з чорноземами звичайними середньо- та малогумусними. На крутіших схилах та на їх перегибах на еродованих чорноземах з виходами на поверхню кам'янистих порід. Екотопи виявляють трохи підвищену карбонатність ґрунтів і відносно вищу континенталь-

ність клімату. В умовах надмірних пасовищних навантажень та частих палів вид одним із перших зникає з травостоїв, але доволі швидко поновлюється за умови помірного випасання худоби і зберігає свої позиції, але пізніше витісняється караганою кущовою (*Caragana frutex* (L.) K. Koch). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина, щільнодернинний степовий злак. Стебла 40–80 см заввишки. Листки тонкі, щетиноподібнозгорнуті, з обох боків густо вкриті сопочками, шипиками та щетинками. Волоть з 4–6 колосками. Білопирчастий остюк 27–33 см завдовжки. Цвіте у травні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Європейського червоного списку. Охороняється у відділеннях Луганського («Стрільцівський степ» та «Провальський степ») і Українського степового ПЗ, а також в ряді заказників місцевого значення. Заборонено розорювання, заліснення ділянок, пошкодження дернин, надмірне випасання худоби, збирання насіння на букети.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Кормове, декоративне, ґрунотвірне, протиерозійне, ценозоформуюче.

Основні джерела інформації

Дідух, Ткаченко, Плута та ін., 1998; Лавренко, 1980; Лавренко, Дохман, 1933; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Клоков, Осычнюк, 1976; Кондратюк, Чуприна, 1992; Красная книга СССР. Дикорастущие виды флоры СССР, нуждающиеся в охране, 1975; Злаки Украины, 1977; Рева, 1982; Ткаченко, 1996; Ткаченко, Сова, Боровик, 2004; ЧКУ, 1996.

Автор: В.С. Ткаченко
Фото: В.М. Остапко

ПШЕНИЦЯ ДИКА ОДНОЗЕРНЯНКА

Triticum boeoticum Boiss. (*T. thaoudar* Reut. et Hausskn., *T. monococcum* L. subsp. *boeoticum* (Boiss.) Á.Löve et D.Löve)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae (Gramineae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Сх.-средземноморсько-передньоазійський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Кавказ, Балканський п-ов, Передня Азія. В Україні — в Степовому та Передгірному Криму, на Керченському п-ві. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відомі популяції в околицях мм. Феодосії, Судака, Белогорська і Бахчисарая; сіл і селищ Байдарської долини, Балаклави та м. Севастополя. У місцях зростання популяції чисельні, нараховують сотні тисяч і мільйони екземплярів. Проте, спостерігаються істотні коливання чисельності популяцій виду і в певний період вид вважався зниклим з регіону.

Причини зміни чисельності
Вузька екологічна амплітуда, залежність відновлення від кліматичних чинників; особливості господарювання — забудова околиць, земляні роботи.

Умови місцезростання
Існує два припущення про генезис і природу популяцій виду в Криму: 1) природний елемент петрофітних степів, приурочений до вто-

ринних остепнених лук та пухнастодубових рідколісь; 2) вид заносний або здичавілий, приурочений до напіврудеральних середовищ антропогенних агроландшафтів. Специфіка умов зростання свідчить на користь другого припущення. Трапляється на досить різних по сухості субстратах природного і культурного походження, що відносяться до ефемерних угруповань — саваноїдів. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Терофіт. Однорічна (озимий ефемер) напіврозеткова трав'яна рослина 25–130 см заввишки. Характерна ознака — волосисті вузли на стеблі. Початок вегетації (поява сходів) — після перших дощів у вересні, триває всю осінь і закінчується в червні–липні.

Колос: 4–12 см, остюк — до 7 см завдовжки. Колоски двоквіткові. Кількість зернівок від 20 до 60 на один колос. Цвіте з кінця травня до середини червня. Плодоносить в липні–серпні. Розмножується насінням. Схожість насіння досить висока, до 100%.

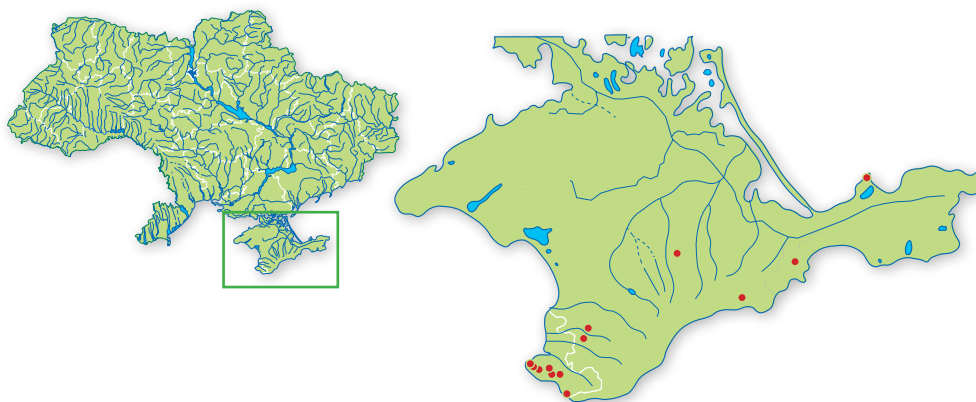
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідно вивчати вид як в природних умовах: моніторинг динаміки і чисельності популяцій, так і в умовах культивування. Заборонено знищення умов існування: забудова, заліснення територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Інтродукований в 2001 році в Никітській ботанічний сад — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення
Кормове. Важливий селекційно-генетичний матеріал, вважається одним з предків культурних пшениць.

Основні джерела інформації
Исиков, Гелюта, Попкова и др., 2005; Маслова, Крайнюк, 1989; Никифоров, Корженевский, Волошин, 2004.

Автори: А.Р. Нікіфоров, В.В. Корженевский
Фото: В.П. Гелюта

ЦИНГЕРІЯ БІБЕРШТЕЙНА

Zingeria biebersteiniana (Claus) P.Smirn.

(*Z. trichopoda* (Boiss.) P.Smirn. subsp.

biebersteiniana (Claus) M.Dogan, comb. illeg.;

Agrostis biebersteiniana Claus)

Родина Тонконогові (Злакові) — Poaceae
(Gramineae)

Природоохоронний статус виду

Зниклий в природі.

Наукове значення

Ендемік Сх. Європи з диз'юнктивним ареалом. Має найнижче серед злаків число хромосом ($2n=4$), є перспективним модельним видом для молекулярно-генетичних досліджень.

Ареал виду та його поширення в Україні

Приводиться з небагатьох ізольованих місцезнаходжень в Нижньому Поволжжі і на Пн. Кавказі (окол. Кисловодська). Відомий один гербарний зразок з гербарію Траутфеттера, зібраний в Криму, але більше ніколи не збирався. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Немає даних. Зроблені спроби пошуку не увінчалися успіхом. Можливо, наводився помилково.

Причини зміни чисельності

Не встановлені.

Умови місцезростання

Розповсюджується по типу «перекоти-поле».

Приурочений до солонцюватих глинистих і супіщаних западин серед степу. Чисельність особин в популяціях сильно коливається залежно від погодних умов року. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Ефемерний однорічник, стебла прямостоячі 10–30 см заввишки. Листові пластинки 0,5–2 мм завширшки, плоскі, голі. Волоті крупні (6–20 см), широко розкидисті, з дрібними (0,1–0,2 см) одноквітковими колосками на довгих (0,3–1,1 см) і тонких ніжках, які сильно відхиляються від осей гілочок волоті; колоскові луски дорівнюють колоскам; нижні квіткові луски трохи коротші за колоски, яйцеподібні, безості, густо покриті дуже

короткими волосками. Закінчує розвиток до кінця червня. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

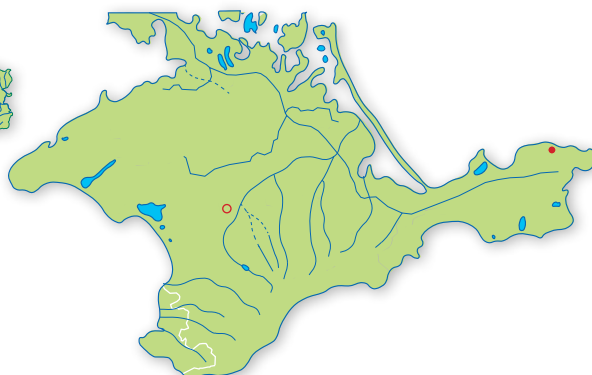
В Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН розпочаті роботи з відновлення виду в Криму. Заборонено, в разі знаходження виду, порушення умов його зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративний.

Основні джерела інформації

Злаки Украины, 1977; Коцеруба, 2001; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Корженевський

Фото: В.В. Корженевський

РУСКУС ПІД'ЯЗИКОВИЙ (ГОЛЧАТКА ПІД'ЯЗИКОВА)

Ruscus hypoglossum L. (*Platyruscus hypoglossum* (L.) A.P.Khokhr. et V.N.Tikhom.)

Родина Рускусові (Голчаткові) — Ruscaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. Центральної Європи, Середземномор'я, Мала Азія. Головне пасмо Кримських гір; пд. макросхил зх. узбережжя (від Батилимана до центральної частини г. Кастель), пн. макросхил рідко (с. Соколине, Бахчисарайського р-ну). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Росте у вигляді окремих куртин (парцел) діаметром кілька десятків метрів, що формуються завдяки розростанню кореневища. Трапляється досить рідко без чітких закономірностей по відношенню до якогось типу екосистем.

Причини зміни чисельності

Зривання на букети чи використання як декоративної рослини.

Умови місцезростання

Спорадично трапляється в межах верхнього та середнього поясів (500–900 м н.р.м.) на бурих ґрунтах. Мезофітні, листяні, тіністі ліси кл. *Querc-Fagetea* та *Quercetea pubescent-petreae*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Вічнозелений кущ до 40 см заввишки. Кореневище довге, розгалужене. Гілки зелені, на яких замість листків розташовані великі листовидні шкірясті вічнозелені кладодії овально-ланцетної форми, на верхній стороні яких розвиваються зеленуваті квітки. Рослина дводомна. Плід червона ягода. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у липні–грудні. Розмножується насінням і кореневищами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському ПЗ, заказнику загальнодержавного значення «Великий Каньйон

Криму». Необхідно приєднати до заказника «Великий Каньйон Криму» приляглий схил, провести картографування та моніторинг популяцій з метою оцінки їх чисельності та динаміки. Заборонено суцільна рубка лісів, викопування, збирання та заготівля рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

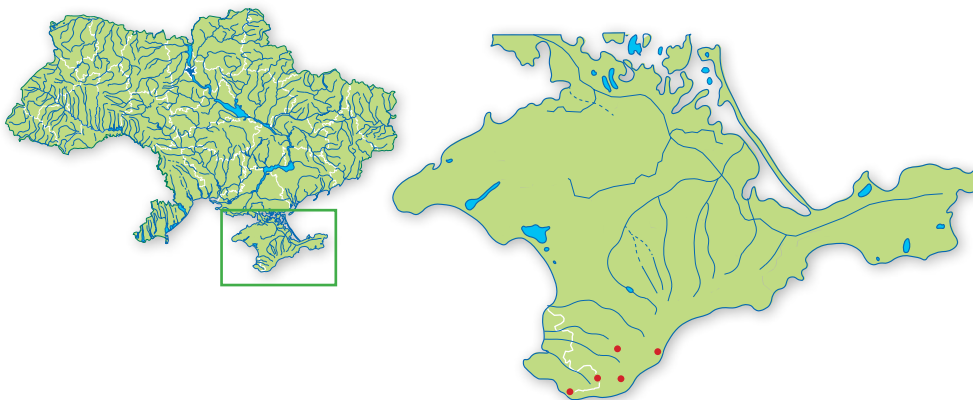
Основні джерела інформації

Редкие и исчезающие виды природной флоры СССР, культивируемые в ботанических садах и других интродукционных центрах страны, 1983; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: В.П. Ісіков, В.П. Гелюта (вставка),

В.В. Савчук (вставка)

ШЕЙХЦЕРІЯ БОЛОТНА

Scheuchzeria palustris L.

Родина Шейхцерієві — Scheuchzeriaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Вид, що знаходиться на пд. межі ареалу і скорочує свій ареал.

Ареал виду та його поширення в Україні

Голарктичний вид: Європа, Зх. та Сх. Сибір, Далекий Схід та Пн. Америка. В Україні — Полісся, переважно Зх., поодинокі місцезнаходження в Лісостепу, Українських Карпатах. Ряд місцезростань, особливо у Придніпров'ї, втрачено. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ів, Зк, Хм, Пл.

Чисельність та структура популяцій

Популяції іноді займають великі площі, в яких зростає плямами і є переважно асектатором, а домінує та співдомінує лише на невеликих ділянках.

Причини зміни чисельності

Осушення боліт та їх освоєння в результаті меліорації.

Умови місцезростання

Обводнені мезотрофні та олігомезотрофні болота, переважно осоково-сфагнові, відкриті (рН 4–5), обводнені зниження та мочажини «багна». Характерний вид кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*, але трапляється у складі верхових боліт кл. *Oxusosso-Sphagnetetea*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–25 см заввишки. Кореневище повзуче, довге, від якого відходять наземні пагони. Стебло сплюснене. Листки вузько-лінійні, жолобчасті. Квітки на прямостоячих квітконіжках в негустому китицеподібному суцвітті, жовто-зелені. Плоди здуті, косо-яйцеподібної форми. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується переважно вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Угруповання виду занесені до Зеленої книги України. Охороняється в Поліському, Рівненському та «Черемському» ПЗ, НПП «Синевир»

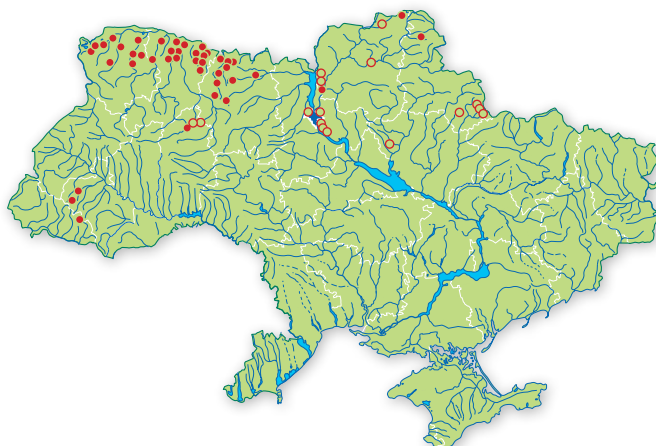
та Шацькому, а також в декількох заказниках та пам'ятках природи. Слід виявити вцілілі місцезнаходження виду в Придніпров'ї та Лісостепу і встановити режим охорони. Заборонено порушення умов місцезростання, проведення меліоративних робіт на прилеглих ділянках.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Лікарське, торфотвірне.

Основні джерела інформації

Андрієнко, 1975, 1982; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Орлов, 2005; Прядко, 2004; Чорноус, Андрієнко, 2004; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко

Фото: В.П. Гелюта, В.В. Коніщук (вставка)

ЇЖАЧА ГОЛІВКА ВУЗЬКОЛИСТА

Sparganium angustifolium Michx. (*S. affine* Schnizl., *S. natans* L. var. *angustifolium* (Michx.) Pursh, *S. simplex* Huds. var. *angustifolium* (Michx.) Torr.)

Родина Їжачоголівкові — Sparganiaceae
(Typhaceae s.l.)

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий гляціальний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Голарктичний вид з циркумбореальним ареалом. У Європі поширений в Скандинавії, пн. заході Британських о-ів, в горах Середньої Європи, пн. Балкан та Іберійського п-ова. В Україні було відоме єдине оселище в Українських Карпатах (в о. Герешаска на хребті Свидовець). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Після повідомлення К. Domin про знахідку в о. Герешаска, зростання виду в цьому озері більше не відмічалось. Можливо, вид зник, скорочення популяцій цього виду прослідковується у всіх Карпатах. Необхідно провести спеціальний пошук та з'ясувати сучасний стан популяції.

Причини зміни чисельності

У зв'язку з вузькою еколого-ценотичною амплітудою лімітуючими є будь-які зміни водного режиму та хімізму води (евтрофікація, гумізація озера); вплив надмірної рекреації.

Умови місцезростання

Високогірне неглибоке (до 1,2 м) озеро на

висоті 1577 м н.р.м. з оліго-мезотрофними умовами, низькою температурою та низькою жорсткістю води. У Карпатах вид зростає в угрупованні союзу *Littorellion uniflorae*, зі збідненим видовим складом. Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Багаторічна укорінена водна трав'яна рослина. Стебло при висоті вище рівня води плаває на поверхні, до 100 см завдовжки, рідше (при низькому рівні води) прямостояче, 5–60 см заввишки. Листки плоскі, до 5 мм завширшки, до основи звужені, на кінці загострені, без кіля, до 1(2–2,5) мм завдовжки, зазвичай плаваючих на водній поверхні. Стебло в суцвітті нерозгалужене, жіночих голівок 1–3(4), віддалених одна від одної, нижні голівки часто на

короткій ніжці; чоловічих голівок 1–2(3), тісно зближених, які часто спливають на поверхню. Плоди еліпсоїдні, темні, на коротких ніжках, на верху звужені, зазвичай, стерильні. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується генеративно та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідний пошук рослин та моніторинг сучасного стану популяцій. У випадку підтвердження необхідне обмеження рекреаційного навантаження. Заборонено зміну гідрологічного режиму озера.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

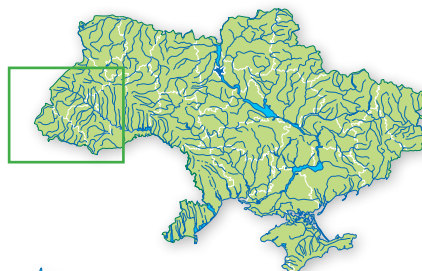
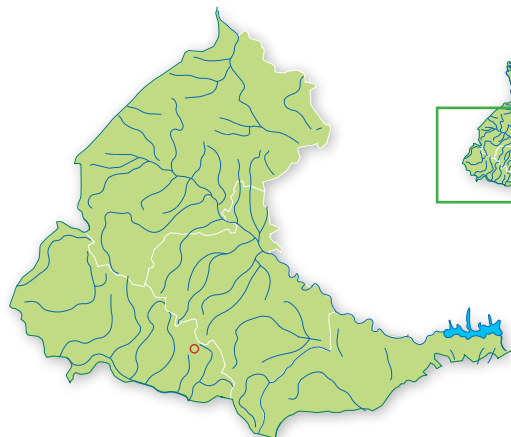
Господарське та комерційне значення

Декоративне, біоіндикатор чистих вод.

Основні джерела інформації

Определитель высших растений Украины, 1987; Čeřovský, Feráková, Holub, Maglocký, Procházka, 1999; Domin, 1929; Margittai, 1934; Mirek, Piękoś-Mirkowa, 2008; Müller-Dobies, Müller-Dobies, 1977, Polska Czerwona kniega roślin, 2001.

Автори: Р.Я. Кіш, І.М. Данилик
Малюнок: Т.В. Степаненко

ТОФІЛЬДІЯ ЧАШЕЧКОВА

Tofieldia calyculata (L.) Wahlenb.

Родина Тофільдієві — Tofieldiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Центральноевропейський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Охоплює Скандинавію, Атлантичну і Центральну Європу, Середземномор'я. В Україні трапляється на Зх. Поліссі, Малому Поліссі, Волинській височині, Гологоро-Кременецькому кряжі, в Карпатах. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Льв, Чн.

Чисельність та структура популяцій

Даних немає. Ряд місцезростань, з яких є давні гербарні збори, нині втрачено.

Причини зміни чисельності

Осушення боліт та заболочених лук.

Умови місцезростання

Заболочені луки, евтрофні та мезотрофні болота. Угруповання карбонатних боліт союзів *Magnocaricion elatae* (з *Cladium mariscus*), *Caricion davallianae* (зі *Schoenus ferrugineus* і *Carex davalliana*) та торфових лук союзу *Calthion*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–35 см заввишки, з коротким розгалуженим кореневищем. Стебло пряме, з 2–3 мечоподібними листками. Квітки зібрані в досить густий колос, дрібні, жовтувато-білі. Плід — круглясто-яйцеподібна тригніздна коробочка. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідні пошуки вцілілих місцезнаходжень виду та створення на них природно-заповідних територій. Заборонено меліоративні роботи, знищення умов зростання, випасання, рекомендується регламентація сінокошіння.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Андриєнко, 1982; Бувальцев, 1978; Кузярін, 2003; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Фото: В.П. Гелюта

РОГІЗ МАЛИЙ

Typha minima Funk.

Родина Рогозові — Typhaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Давньосередземноморський реліктовий літоральний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Кавказ, Зх. Сибір (Кунашакський р-н, Челябінська обл.), Сх. Сибір (Тува), Середня Азія (рідко); Середня Європа, Середземномор'я (Пд. Європа та Пн. Африка), Мала Азія, Іран, Афганістан, Монголія, Сх. Туркестан (Кульджа, Джунгарія, Кашгарія), Японія, Китай. В Україні: пд.-зх. частина Степу (Кілійська дельта Дунаю). Адм. регіон: Од.

Чисельність та структура популяцій

Єдина популяція представлена двома локалітетами.

Причини зміни чисельності

Порушення місцезростань, меліоративні роботи, вузька екологічна амплітуда, відсутність екопотів відповідного типу.

Умови місцезростання

По берегах річок, озер, боліт, лиманів, у плавнях. Ростає у складі угруповань повітряно-водної рослинності (кл. *Phragmito-Magnocaricetea*, порядок *Phragmitetalia*, союз *Phragmition communis*). Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–80 см заввишки. Кореневище тонке, коротке, здерев'яніле. Листки вегетативних пагонів вузьколінійні, 1–1,5 мм завширш-

ки. Листки квітконосного пагона з короткими піхвами і редукованою листковою пластинкою. Тичинковий початок рихлий, швидко опадає. Маточкові початки еліптичні, майже кулеподібні, циліндричні, коричневі, темно-бурі. Плід — валькуватий горішок. Цвіте у травні–липні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Дунайському БЗ. Необхідно вивчити стан популяцій, дослідити еколого-ценотичні властивості виду. Заборонено порушення гідрологічного режиму.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, торфоформує, водореґулює.

Основні джерела інформації

Дубина, Шеляг-Сосонко, Жмуд, та ін., 2003; Краснова, 2002; Флора Европейской части СССР, 1979.

Автори: Т.С. Вінченко, В.А. Соломаха
Малюнок: Т.В. Степаненко

ФІСТАШКА ТУПОЛИСТА

Pistacia mutica Fisch. et C.A.Mey. (*P. atlantica* Desf. subsp. *mutica* (Fisch. et C.A.Mey.) Rech.f.)

Родина Фісташкові — Anacardiaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Середземноморський реліктовий вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Середземномор'я (Балканський п-в), Кавказ, Мала, Зх. і Середня Азія. В Україні: Крим — на Пд. узбережжі (Балаклава — Кара-Даг) та фрагментарно в зх. частині Передгір'я (Севастополь — Бахчисарай). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

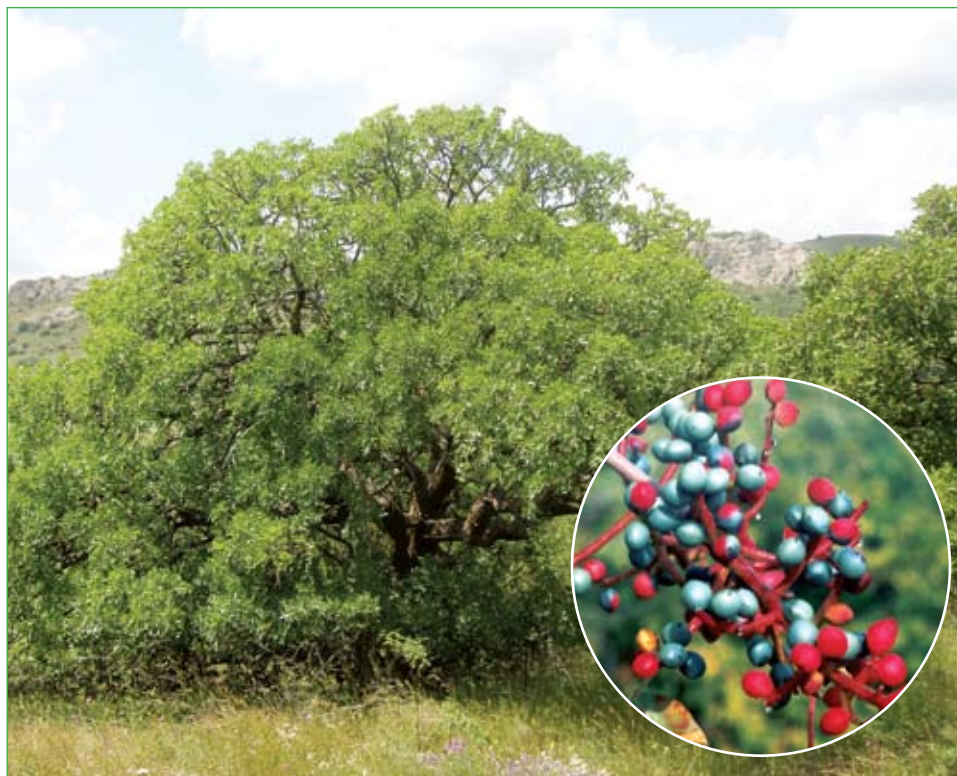
Загальна чисельність поки що досить велика, але спостерігається інтенсивне скорочення ареалу. Непорушені популяції чисельні та нормальні, різновікові за структурою. Зростає поодинокі, невеликими групами або формує значні за площею (десятки гектарів) угруповання.

Причини зміни чисельності

Знищення екоотопів у зв'язку з антропогенним навантаженням — будівництво, вирубки, рекреація, слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

Приморський та нижній гірський лісовий пояс до 300–400 м н.р.м., відкриті сухі кам'янисті схили з коричневими ґрунтами.

Утворює розріджені рідколісся, де виступає домінантом і едифікатором, зустрічається у складі високоялівцевих і пухнастодубових лісів (союз *Jasmino-Juniperion excelsae* кл. *Quercetea pubescentis-petraea*). Геміксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Листопадне дерево до 5–10 м заввишки, часто багатостовбурне, може мати низькорослу куцподібну форму. Листки непарнопірчасті з 3–7(9) еліптичними тупими шкірястими листочками. Квітки одностатеві, зібрані у волотеві суцвіття. Плід — дрібна суха кістянка жовто-червоного кольору. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у вересні–жовтні. Тривалість життя — 200–300 (до 1000) років.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Угруповання, занесені до Зеленої книги України. Охороняється у Ялтинському гірсько-лісовому, «Мис Март'ян», Карадазькому ПЗ, заказниках загальнодержавного значення «Мис Айя», «Байдарський», «Новий Світ», «Канака», «Аю-Даг», «Мис Фіолент», пам'ятки природи «Гора Кішка» та в ряді заповідних об'єктах місцевого значення. Необхідно дотримання та дійсний контроль охорони виду в заповідних об'єктах. Заборонено освоєння територій, рубки фісташки, її пересадка в дорослому стані.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення

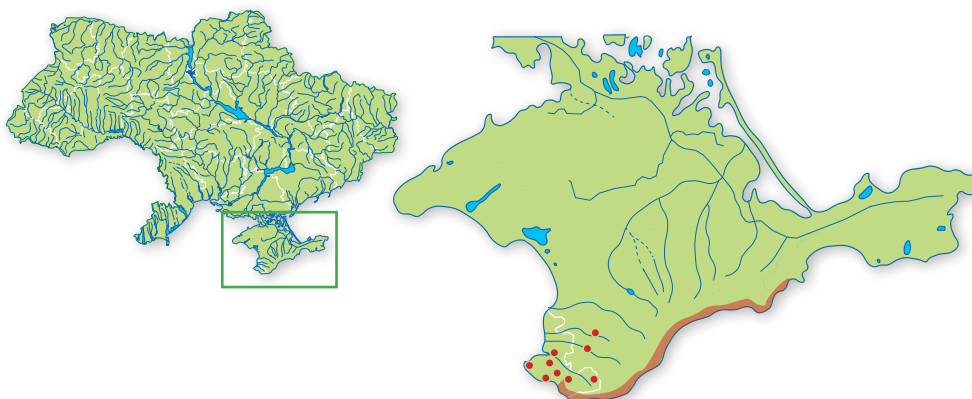
Лісоформує, протиерозійне, ґрунтозахисне, декоративне, харчове, ефіроолійне, дубильне, вітамінне, смолоносне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1953; Дідух, 1992; Зелена книга України, 2002; ЧКУ, 1996.

Автор: К.С. Крайнюк

Фото: Я.П. Дідух, В.П. Гелюта (вставка)

ЩИТОЛИСНИК ЗВИЧАЙНИЙ

Hydrocotyle vulgaris L.

Родина Аралієві — Araliaceae (Apiaceae s.l.)

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Європейсько-субатлантичний вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа (на пн. до Ісландії, пд. Скандинавії, на сх. до України, на пд. до Португалії, Сицилії), окремі локалітети в Пн.-Сх. Африці, на Кавказі, в Ірані, Новій Гвінеї. В Україні — в бас. Зх. Бугу (верхів'я: Кам'янсько-Бузький р-н та Сокальський р-н Львівської обл.) та в Зх. Поліссі. Сх. межа поширення в Україні по лінії Бучин–Любешів–Седлище, хоча вид зафіксовано в Білорусії на межі з Поліським ПЗ. Адм. регіони: Вл, Льв.

Чисельність та структура популяцій

Популяції займають невелику площу (кілька десятків м²) або витягнуті смугою завширшки від 1 до 5–10 м (смуга, що простягається на 2 км уздовж оз. Оріхового (між с. Залисця — с. Межисить Ратнівського р-ну Волинської обл.). На торф'янистих луках утворюють окремі куртини.

Причини зміни чисельності

Антропогенні: рекреація, евтрофікація, надмірне випасання, осушення заболочених земель; природні — заростання водойм. Є думка, що помірне випасання сприяє поширенню виду, оскільки в останні роки фіксуються нові популяції.

Умови місцезростання

Торф'яники, болотисті луки, зона періодичного затоплення по берегах мезотрофних водойм (екотонна смуга між урізом води і лучними екотопами), зріджені вільшники. Ґрунти торф'янисті, помірно кислі, та замулені піски. Чітка ценотична приуроченість відсутня. Діагностичний вид класу *Isoëto-Nanojuncetea*. Гігромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Дворічна чи багаторічна рослина з повзучими пагонами, 10–60 см завдовжки, що легко вкорінюються у вузлах. Листки довгочерешкові, щиткоподібні, діаметр листової пластинки 2–4 см, край городчастий. Суцвіття мало-, одноквіткове на

тонкому стеблі, вдвічі коротшому за черешок відповідного листка. Квітки з п'ятьма білими пелюстками, 0,50–0,75 мм в діаметрі. Плід — вислоплідник, мерикарпії (напівплодики) стиснуті з боків, вкриті червонуватими бородавочками, досягає 1,5 мм завдовжки та 2 мм завширшки. Цвіте у червні–серпні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується вегетативно (частинами повзучих пагонів) та насінням, яке переноситься водою чи тваринами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в НПП «Прип'ять-Стохід», гідрологічному заказнику «Озеро Оріхове» (Волинська обл.). У місцях зростання виду та на прилеглих ділянках заборонено проведення робіт, що призводять до руйнування берегових смуг.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

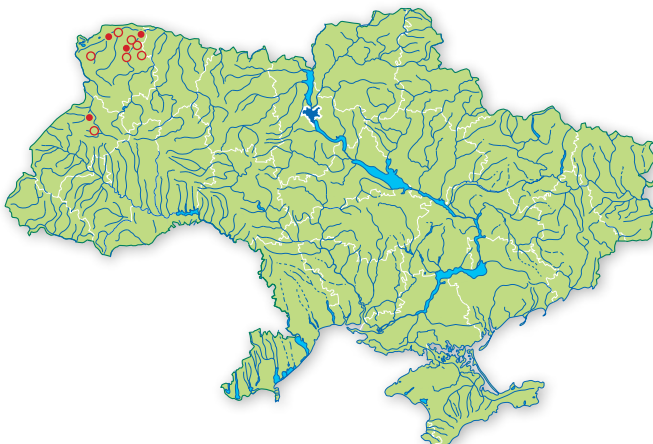
Господарське та комерційне значення

Декоративне, кормове, водоохоронне.

Основні джерела інформації

Гелюта, Вакаренко, Дубина, 1999; Шевчик, 1986; Яценко, 1997.

Автори: Д.В. Дубина, Г.А. Чорна, В.П. Гелюта
Фото: В.П. Гелюта

МОРКІВНИЦЯ ПРИБЕРЕЖНА (ЗОРЕМОРКВИЦЯ ПРИБЕРЕЖНА)

Astrodaucus littoralis (M. Bieb.) Drude (*Daucus bessarabicus* DC., *Caucalis littoralis* M. Bieb.)

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae (Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Причорноморський ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Балкани, Пн. Причорномор'я, Приазов'я, Крим, бас. Нижнього Дону, Передкавказзя, Зх. Закавказзя. В Україні — Азово-Чорноморське узбережжя. Адм. регіони: Дц, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, скорочуються. На Лівобережному Причорномор'ї — чотири локалітети, де вид аспектує, з проективним покриттям від 1 до 15 %, з яких два — на території Чорноморського БЗ (о. Довгий і мис Білі Кучугури на Тендрі), один — в РЛП «Кінбурська коса» (пд. мис п-ова Кінбурська коса) і один — пд.-зх. частина о-ва Тендра. У Приазов'ї, Криму спорадично з рясністю до 1.

Причини зміни чисельності

Рекреація, видобування піску та гальки, будівництво пансіонатів, пляжів.

Умови місцезростання

Піски, галечники, солончаки, вапнякові морські береги зі змінним режимом зволоження і помірним засоленням. У Приазов'ї — приморські піщані коси, у піонерних угрупованнях

кл. *Ammophiletea* (діагностичний вид асоціації *Elymo-Astrodaucetum*); на Білосарайській косі — вапнякові обривисті морські береги в угрупованнях кл. *Festucetea vaginatae* (діагностичний вид союзу *Lactuco tatarici-Elytrigion bessarabicae*). На Лівобережному Причорномор'ї та Криму — в прибережній частині піщаних кіс, у піонерних угрупованнях кл. *Ammophiletea*, *Cakiletea maritimaе*, *Festucetea vaginatae*. Залізничні насипи (окол. м. Мелітополя, ст. Федорівка м. Токмака). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Дворічна трав'яна рослина з розгалуженим голим стеблом 40–100 см заввишки. Прикореневі листки в обрисі широко трикутні, з довгими черешками; пластинка

до 15 см завдовжки, багаторазово пірчасторозсічена на лінійні частки; стеблові листки дрібніші, верхні — сидячі. Зонтики 10–18-променеві; обгортка відсутня або з 1–3 лінійних листочків. Обгортка з 8–11 ланцетоподібно-лінійних листочків. Пелюстки білі, до 2 мм завширшки. Плоди видовжено-овальні, з 5–6 рядами зрослими між собою шипиками. Цвіте у червні-липні, плодоносить у липні-серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Моніторинг популяцій, створення ботанічних заказників. Охороняється в Чорноморському БЗ, РЛП «Кінбурська коса», Азово-Сиваському НПП, заказниках. Заборонено порушення екотопів, забудова, несанкціонована гербаризація рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, протирозійне.

Основні джерела інформації

Собко, 2005; Уманець, 1948; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, О.Ю. Уманець
Фото: Д.Д. Черняк, О.Ю. Уманець

ЛАСКАВЕЦЬ ЖОВТЕЦЕВИЙ

Bupleurum ranunculoides L.

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae
(Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний диз'юнктивно поширений пд.-середньоєвропейський високогірний вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Піренеї, Альпи, Іллірійські гори, Пн. Апенніни, Карпати. В Україні відома єдина популяція на хребті Свидовець, г. Герешаска. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Займає площу 0,2 га. Загальна чисельність особин різних вікових груп не перевищує кількох десятків. Генеративні особини поодинокі. Для цього стенотопного виду характерна природна рідкісність і невисока чисельність популяцій в межах його ареалу загалом.

Причини зміни чисельності

Чисельність стабільно низька. Загрозою для життєздатності популяції є антропогенні чинники (випасання, збирання рослин для гербаріїв і колекцій), стохастичні зміни природних факторів та біологічні особливості виду внаслідок низької генетичної різноманітності.

Умови місцезростання

Межа субальпійського і альпійського поясу, на висоті 1710–1750 м н.р.м. на стрімких (25–50°) і пологіших ділянках схилу пд.-сх. та пд. експозицій, на задернованих виступах скель

і на кам'янистому свіжому і досить сухому плитковому ґрунті слаболужної реакції з підвищеним вмістом карбонатів. Трапляється в асоціації *Saxifrago-Festucetum versicoloris* (союзу *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii*, кл. *Elyno-Seslerietea*). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина висотою 10–40 см заввишки. Прикореневі листки вузьколанцетні або лінійні, переходять у крилатий черешок, часто по краях загорнуті. Стеблові листки яйцеподібно-ланцетні, донизу розширені, з серцеподібно-обгортною основою, на верхівці довгозагострені. Обгортки з 2 (1)–6 за формою та величиною дуже неоднакових

яйцеподібно-еліптичних листочків, інколи подібних до верхніх стеблових листків. Листочків-обгортчок 5, зрідка 7–9, яйцеподібної форми. Пелюстки червонуваті або жовтуваті. Плоди еліптичні, 2,5–3 мм завдовжки, коричнювато-чорні, ребристі. Цвіте у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Популяція розташована за межами заповідної території. Необхідно долучити урочище г. Герешаска до Карпатського БЗ. Заборонено збирання рослин (гербарію), порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

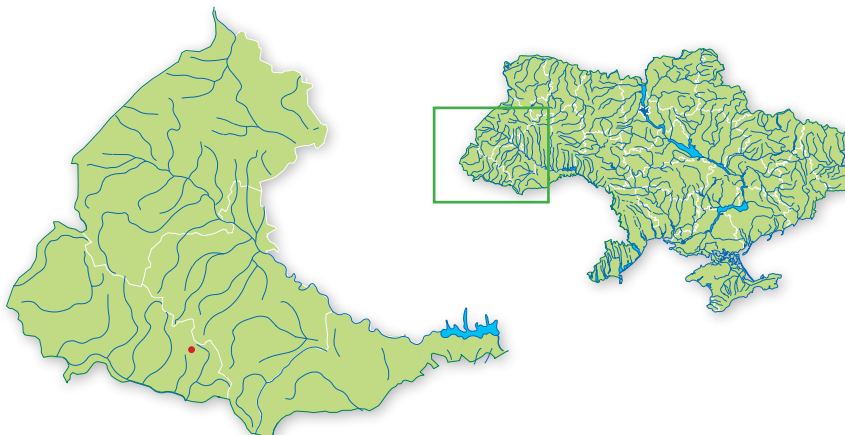
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, декоративне.

Основні джерела інформації

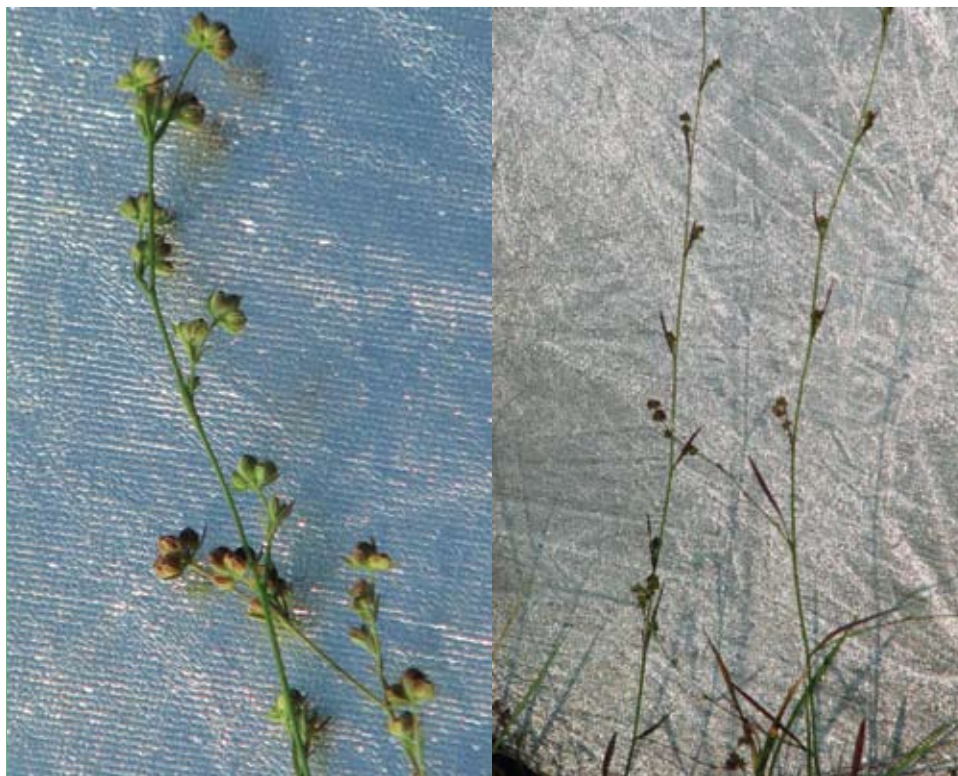
Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Чопик, Веренко, Орнст, 1971.

Автор: В.Г. Кияк
Фото: Б. Суднік-Войциковська,
Н.М. Сичак (вставка)

ЛАСКАВЕЦЬ ТОНКИЙ

Bupleurum tenuissimum L.

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae (Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євро-середземноморський вид. В Україні: Закарпаття, пд. частина Степу. Адм. регіони: Зк, Чц, Од, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, надмірне випасання худоби, заліснення.

Умови місцезростання

Популяції приурочені до морського узбережжя та лиманів. На солончаках і засолених місцях, з перемінним режимом зволоження. Характерний вид кл. *Festuco-Puccinellietea*. В Закарпатській обл. на лучних угрупованнях, що формуються на легких злегка засолених алювіальних ґрунтах. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Однорічна сизувато-зеленувата рослина 10–14 см заввишки, від основи розчепірено-галузиста, з шорстким стеблом. Листки ланцетні або лінійні, з 3 жилками, 2–5 см завдовжки, на верхівці з довгим вістрям, нижні короткочерешкові, середні і верхні — сидячі. Зонтики на довгих ніжках,

з 3–5 нерівними променями до 2 см завдовжки. Квітки по 3 в зонтичку, дуже дрібні, червоножовті, іноді червонуваті. Плоди 2–3 мм завдовжки, стиснуті, бурі. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій. Заборонено освоєння територій під будівництво.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1955.

Автори: В.М. Остапко, Р.Я. Кіш, І.І. Чорней

Фото: Я.П. Дідух

СВИСТУЛЯ ТАТАРСЬКА

Conioselinum vaginatum (Spreng.) Thell.
(*C. tataricum* Hoffm., *Ligusticum vaginatum*
Spreng.)

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae
(Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразійський бореальний вид. Поширений від Чехії і Австрії на зх. до сх. частини Азії, у пн. частині ареалу — на рівнині, у пд. — переважно в горах. В Україні кілька локалітетів на Поділлі та в Карпатах. Адм. регіони: Тр, Зк, Вн.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька популяцій: Тернопільська обл., Чортківський р-н, с. Улашківці; Вінницька обл., Муровано-Куриловецький р-н, с. Немерче; в Карпатах — Закарпатська обл., Велико-Березнянський р-н, Ужанський НПП, ур. Стінка; Тячівський р-н, Карпатський БЗ, окол. с. Велика Уголька, ур. Гребінь. Прські популяції нараховують по 10–30 різновікових особин, що зростають групами або окремо і займають площу 100–200 м². Стан рівнинних популяцій невідомий. В Гербарії Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного зберігаються зразки з околиць м. Лубен Полтавської обл., недовідомі зразки з Чернігівської обл. (ймовірно — з початку минулого ст.) та збори 1831 р. з Київської губернії. Зростання виду в цих місцях вимагає підтвердження.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, поширення лімітується відсутністю екологічних відповідного типу.

Умови місцезростання

На рівнині — вологі тіністі ліси і чагарники. В горах — осипи і щілини вапнякових та багатих карбонатами скель, високотравні затінені угруповання в нижньо-монтанному поясі на висотах 700–1000 м н.р.м. Ґрунти дерново-підзолисті карбонатні (рендзини). Зустрічається в угрупованнях порядку *Mulgedio-Aconitetea* та союзу *Fagion sylvaticae*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–150 см заввишки. Кореневище дерев'янисте. Стебло сизувате, з помітно зігнутими міжвузлями. Піхви листків довгі, у верхніх листків — трохи здуті. Нижні і середні стеблові листки тричі пірчасті, їх долі голі,

блискучі, пірчатороздільні, верхні стеблові листки — перисті. Обгортка 1–2-листа, опадає; обгортки багатолісті, однобокі, звислі, із щетинистих листочків. Суцвіття — складний зонтик, квітки бруднувато-білі. Плоди овальні, з перетинчато-крилатими ребрами, завдовжки 5–7 мм. Цвіте у липні–вересні. Плодоносить у серпні–жовтні. Часто з настанням ранніх холодів плоди не встигають дозріти.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Ужанському НПП та в Карпатському БЗ. Стан рівнинних популяцій і обґрунтування необхідних охоронних заходів для їх збереження потребують детальних досліджень. Заборонено рубки лісів, зміну гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, ґрунтоутвірне.

Основні джерела інформації
Определитель высших растений Украины, 1987; Hadač, Stoyko, Tassenkevich, Terray, Bural, 1996.

Автор: Л.О. Тасенкевич
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

КРИТМІЙ МОРСЬКИЙ (КРИТМ МОРСЬКИЙ)

Crithmum maritimum L.

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae
(Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Канарські о-ви, Середземноморське узбережжя Європи та Африки, Чорноморське узбережжя Болгарії, Туреччини, Росії, Грузії; як заносний в Австралії та деяких інших регіонах. В Україні — вздовж Чорноморського берега Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Не вивчено, популяції лінійного типу, росте поодинокими особинами або невеликими, але досить щільними групами.

Причини зміни чисельності

Будівля берегозахисних споруджень та рекреаційне перенавантаження екотопів.

Умови місцезростання

Піонерні стадії на абразійних кліфах, рінневих пляжах і кекурах. У місцях безпосереднього впливу морських хвиль (постійного зволоження). Характерний вид кл. *Crithmo-Limonietea*. Сукулент, галофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Літньо-зимовозелений напівкущик з висхідними пагонами 20–60 см заввишки на товстому кореневищі. Листки двічі пірчасторозсічені на ланцетні долі, м'ясисті, жовтозелені, до 5–10 см завдовжки. Квітки дрібні, жовтуваті, зібрані у складний зонтик з багатьма листочками обгортки та обгорточки. Плід — широкоовальний вислоплідник, до 0,6 см. Цвіте у липні–серпні. Пло-

доносить у серпні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ПЗ Ялтинському гірсько-лісовому та «Мис Март'ян», у заказнику загальнодержавного значення «Мис Айя». Заборонено порушення місць існування, забудова територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Лікарське, харчове.

Основні джерела інформації

Вульф, 1953; Ена, 1997; Крюкова, Лукс, Привалова и др., 1988.

Автори: Я.П. Дідух, А.В. Єна
Фото: С.Л. Мосякін

КОЛЮЧКОНОС СІБТОРПА

Echinophora sibthorpiana Guss. (*E. tenuifolia* L. subsp. *sibthorpiana* (Guss.) Tutin)

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae (Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду

Зниклий в природі.

Наукове значення

Давньосередземноморський релікт на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Загальний ареал сх.-середземноморсько-передньоазійський: Румунія, Болгарія, Греція, Мала Азія, Закавказзя (Вірменія, Азербайджан, Грузія), Сирія, Іран, Туркменістан, Узбекистан, Таджикистан, Афганістан. У Зх. Середземномор'ї заміщується вікарним *E. tenuifolia* L. Єдине місце знаходження в Україні — берег Чорного моря в Зеленій бухті (смт. Новий Світ). Посилання на Кара-Даг помилкові (в YALT є зразок з гербарію Карадазької наукової станції з підписом «Новий Світ»). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Єдина популяція чисельністю біля 100 особин займала площу 0,005 га. Віковий спектр: ювенільних рослин 27%, іматурних 39%, генеративних 34%.

Причини зміни чисельності

Популяцію знищено під час будівництва набережної смт. Новий Світ у 1975 р. Останні особини зникли у 1978 р. по завершенні робіт.

Умови місцезростання

Середній та далекий берегові вали на морському пляжі з гальки і піску, а також примор-

ський земельний кліф. Вид зростає у флористичному комплексі із псамофітів, галофітів та рудералів, у т. ч. *Elytrigia nodosa*, *Eryngium maritimum*, *Glaucium flavum*, *Hordeum murinum*, *Leymus sabulosus*, *Xanthium* spp. та ін. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багато- або дворічна монокарпічна трав'яна рослина, що утворює сильно розгалужену сферичну надземну частину 20–50 см заввишки. Коріння стрижневе, 4–5 мм завтовшки. Прикореневі листки, 25–30 см завдовжки і до 15–20 см завширшки, двічі-тричі пірчаторозсічені на зубчасті яйцеподібні та ланцетні долі. Суцвіття — складний зонтик (1–1,5 см) з 2–5

променями, зонтики 0,5–0,7 см. В кожному зонтику 10–12 квіток різної структури: 5 чоловічих квіток складають зовнішнє коло, 5 стерильних безпосередньо оточують одну центральну жіночу або двостатеву квітку. Пелюстки жовті, до 1 мм. Листочків обгортки та обгорточки 5, ланцетних, останні при плодах стають майже колючими. Вся рослина вкрита коротким м'яким білуватим волоссям. Цвіте в липні–серпні. Плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

У випадку знаходження виду можлива репатріація в ботанічний заказник «Новий Світ». Заборонено порушення умов його зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

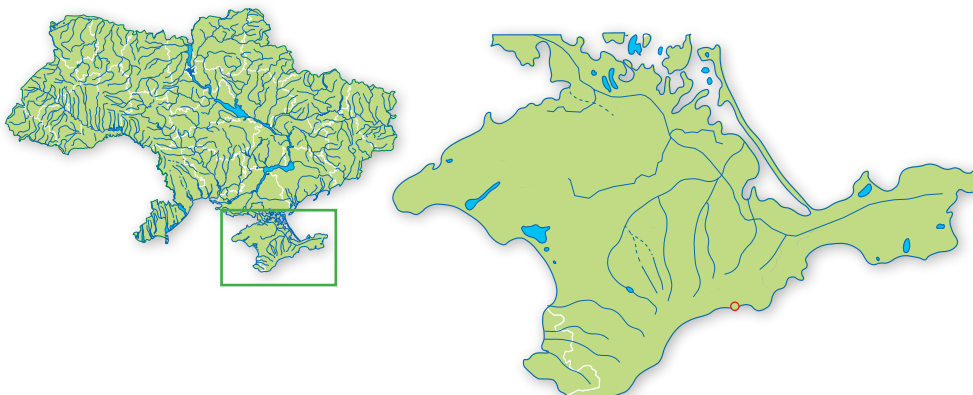
Господарське та комерційне значення

Лікарське, харчове.

Основні джерела інформації

Вульф, 1953; Ена, 1994, 1997; Корженевский, Ена Ан.В., Костин, 1999; Косых, Голубев, 1983.

Автор: А.В. Єна
Фото: В.В. Корженевський

БОРЩІВНИК ЛІГУСТИКОЛИСТИЙ

Heracleum ligusticifolium M.Bieb.

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae
(Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Вузьколокальний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Україна, Кримські гори: яйла, приайлинські осипи та тріщинуваті останці. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо більше тридцяти малочисельних локальних місцезнаходжень від Байдарської яйли до Карабі-яйли. Кількість особин в популяціях достатньо стабільна, що підтверджується повторними спостереженнями.

Причини зміни чисельності

Зміни клімату, засухи в період цвітіння та плодоношення, відсутність ніші регенерації.

Умови місцезростання

Вапнякові кам'янисті, вивітрені поверхні та осипи на висоті 600 м н.р.м. і вище. Входить до складу угруповань кл. *Thlaspietea*

rotundifolii (порядок *Thlaspietalia rotundifolii*).
Хазмофіт, гляреофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічник з веретеноподібним кореневищем. Стебло 40–80 см заввишки, гіллясте від основи, червонувате, глибоко борозчасте, м'яко опушене. Листки складні, в контурі яйцеподібне з 2–3 пар майже округлих сегментів, нижні на довгих черешках, верхні сидячі. Зонтики 12–15 променеві, промені м'яко і довго відстовбурчено опушені, листочків обгортки немає, обгорточка з 2–3 дрібних, лінійних листочків, квітки білі, крайові збільшені, 5–6 мм завдовжки, дволопатеві, пиляки оливкові, плід еліптичний, 9–10 мм завдовжки і 5–6 мм зав-

ширшки, вкритий рідкими тонкими волосками. Цвіте і плодоносить в червні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у складі угруповань на територіях Ялтинського гірсько-лісового і Кримського ПЗ. Необхідно організувати моніторинг стану популяцій та інтродукцію на ділянки природної флори в ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

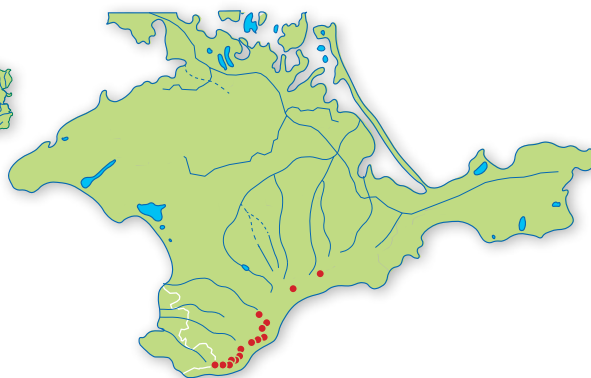
Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації

Флора Восточной Европы, 2004; Флора СССР, 1951.

Автор: В.В. Корженевський
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

БОРЩІВНИК ПУХНАСТИЙ

Heracleum pubescens (Hoffm.) M.Bieb.
(*Pastinaca pubescens* (Hoffm.) Calest.;
Sphondylium pubescens Hoffm.)

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae
(Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Рідкісний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вважається ендеміком Пд. берегу Криму (Нікітський хребет, окол. Нікітського ботанічного саду), проте, можливо, поширений і на Кавказі. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Рослини не утворюють густих заростей, популяції малочислені, представлені поодинокими особинами.

Причини зміни чисельності
Не з'ясовані, можливо, пов'язано з малою конкурентною здатністю виду, високою стенопністю рослин (екологічна локалізованість) та вузьким ареалом. В інтродукційних дослідках у Нікітському ботанічному саду встановлено, що в аридних умовах зростання особини не мають природного самовідновлення. Існує альтернативна думка про те, що кримські рослини були інтродуковані з Кавказу.

Умови місцезростання
На вологих затінених місцях в дубових і грабинникових лісах (союз *Carpinus orientalis* — *Quercion pubescentis*). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дво- або багаторічна трав'яна рослина 60–80 см заввишки з потужним каудексом та стрижневою кореневою системою. Стебло глибоко борозенчасте, опушене. Листки трійчасті або пірчастоскладні з двох пар бокових яйцеподібних, пірчато надрізаних сегментів, зверху голі, знизу дрібно опушені. Зонтики невеликі, 10–12 см в діаметрі, з 18–20 відстовбурчено опушених променів; обгортка відсутня, обгортка малолиста; квітки білі, зав'язь м'яко відстовбурчено опушена; плоди широко обернено-яйцеподібні, 13–14 см завдовжки і 8–10 см завширшки, голі або тонко-волосисті. Цвіте у липні; плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

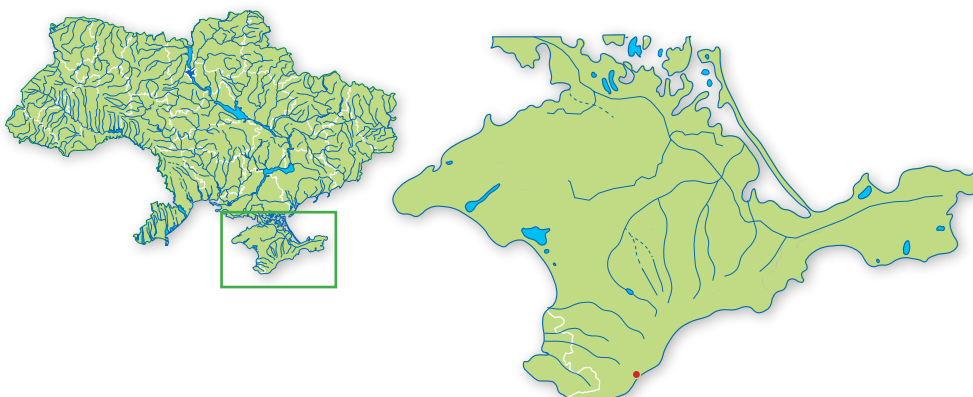
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до Європейського червоного списку. Необхідно постійно контролювати стан популяцій, вирощувати в ботанічних садах. Потрібні подальші таксономічні дослідження для підтвердження самостійності виду. Заборонено збирання і заготівлю рослин, гербаризацію, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вид інтродукований в Нікітському ботанічному саду та Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення
Ефіроолійне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Вульф, 1958; Определитель высших растений Крыма, 1972; Флора СССР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автор: М.М. Федорончук
Малюнок: І.В. Маханьков

ПАЛІМБІЯ СОЛОНЧАКОВА

Palimbia salsa (L. f.) Besser (*P. rediviva* (Pall.) Thell., *Sison salsum* L.f.)

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae (Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Причорноморсько-прикаспійський ендемік. В Україні — пд. Степ, бас. Сіверського Дінця. Адм. регіони: Дц, Лг, Од, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Локальні популяції нечисленні, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності
Природно-історична рідкісність. Порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, виловування крейди, випасання худоби.

Умови місцезростання
Солонці та солончаки, засолені степові схили. Детальніша інформація відсутня. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічник 50–100 см заввишки. Коренева система стрижнева. Стебло поодинокі, розгалужені від середини, гілки розходяться під прямим кутом. Вся рослина гола. Листки тільки прикореневі, черешкові, тричі пірчаторозсічені, з короткими лінійними або щетиноподібними частками, рано в'януть. Квітки білі, у складних зонтиках. Плоди 2–4 мм завдовжки, зі стовпчиком 0,5–0,7 мм. Цвіте у червні–серпні, плодоносить у серпні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється рішеннями Донецької та Луганської обласних рад. Охороняється у бо-

танічному заказнику місцевого значення «Палімбія». Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушення умов місцезростання виду, надмірне випасання худоби, забудова територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Донбас заповідний, 2003; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Остапко, 2001, 2005; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської обл., 2003; Флора УРСР, 1955.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.М. Остапко

ПАЛІМБІЯ ТУРГАЙСЬКА

Palimbia turgaica Lipsky ex Woronow

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae (Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Ендемік, близький до *Palimbia salsa* (L.f.) Besser.

Ареал виду та його поширення в Україні

Східнопричорноморсько-прикаспійський вид. В Україні — бас. Сіверського Дінця (м. Слов'янськ, с. Копанки Ізюмського р-ну). Адм. регіони: Хр, Дц.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька локальних популяцій, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності

Порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, випасання худоби.

Умови місцезростання

Солончаки, солонці. Детальніша інформація відсутня. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічник 35–40 см заввишки. Коренева система стрижнева. Стебло тонке, вгорі розгалужене, гілки спрямовані під гострим кутом. Вся рослин гола. Листки тільки прикореневі, черешкові, тричі пірчасторозсічені, з короткими щетиноподібно загостреними частками, рано в'януть. Квітки білі, у складних зонтиках з 7–20 променів, майже однакових за довжиною. Плоди довгастояйцеподібні. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється рішенням Донецької обласної ради. Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушення умов місцезростання виду, надмірне випасання худоби, заліснення, забудова територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Горєлова, Альохін, 1999; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Остапко, 2001, 2005; Флора УРСР, 1955.

Автор: В.М. Остапко
Фото: І.В. Маханьков

ПРАНГОС ТРИРОЗДІЛЬНИЙ

Prangos trifida (Mill.) Herrnst. et Heyn
(*Cachrys trifida* Mill.)

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae
(Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Гірський субсередземноморський вид, що має диз'юнктивний ареал і знаходиться на пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується трьома диз'юнктивними ексклавами: Балканський, Кримський та пн. Понтійський (Ростовська обл., Росія). В Україні — спорадично у верхньому поясі центральної частини пд. та пн. макросхилів Голлової гряди Кримських гір. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо біля десяти невеликих (до 1 га) локалітетів, приурочених до окремих гірських вершин. Інколи вид виступає як співдомінант. У межах локалітету відновлення більш-менш задовільне, але локалітети не розширюються. Структура популяцій не відома.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, низька чисельність популяцій, недостатнє природне відновлення, зривання рослин на букети.

Умови місцезростання

Кам'янисті добре інсольовані пд. схили верхнього лісового поясу (700–1200 м н. р. м.).

Бурі та дерново-карбонатні ґрунти на юрських вапняках. Угруповання гірських сонових світлич лісів (кл. *Erico-Pinetea*) лучних гірських степів (кл. *Festuco-Brometea*), узлісь (кл. *Trifolio-Geranietea*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна, гола рослина 70–120 см заввишки. Прикореневі листки довгочерешкові, тричі розсічені на довгі ниткоподібні або волосоподібні частки, що зумовлює ажурність, декоративність рослини. Суцвіття — великі складні зонтики на кінцях гілок, верхівковий зонтик (діаметр 6–8 см) більший за інші. Квітки жовті, дрібні. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Європейського червоного списку. Необхідно здійснити картографування популяцій, дослідити їх структуру, динаміку та характер відновлення. Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому та Кримському ПЗ, «Байдарському» заказнику загальнодержавного значення. Заборонено порушення умов зростання, збирання та викопування рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у ботанічних садах ім. О.В. Фоміна та Нікітському — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення

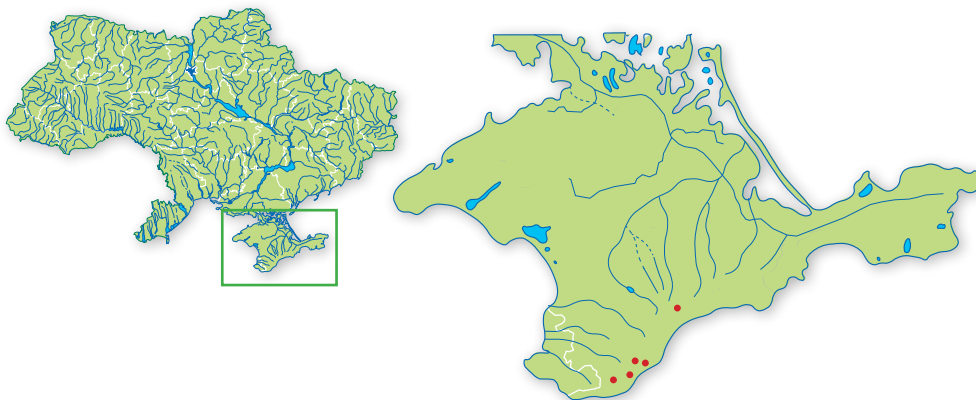
Декоративне, ценозоформуюче.

Основні джерела інформації

Вульф, 1953; Каталог рідких, исчезающих и уничтожаемых растений флоры Крыма, 1975; Крюкова, Лукс, Привалова, 1980; Редкие и исчезающие виды природной флоры СССР, 1983; ЧКУ, 1996; Чопик, 1978; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: С.О. Свірин, В.П. Ісіков (вставка)

РУМІЯ КРИТМОЛИСТА

Rumia crithmifolia (Willd.) Koso-Pol. (*Cachrys taurica* M.Bieb. 1808, non Willd. 1801; *Rumia taurica* Hoffm.; *Sanicula crithmifolia* Willd.; *Trinia crithmifolia* (Willd.) H.Wolff; *T. taurica* (Hoffm.) Schmalh.)

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae (Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Ендемічний рід.

Ареал виду та його поширення в Україні
Передгір'я та Пд. берег Криму (кримський ендемік). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції повночленні, але кількість особин на 1 м² невисока (до 3–4 екземплярів).

Причини зміни чисельності

Надмірне випасання худоби, витоптування, випалювання сухої трави, висока стенопатність та слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

Степові кам'янисті, нерідко вапнякові схили. переважно в угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Трав'яна монокарпічна рослина з 2–4-річним циклом розвитку, до 50 см заввишки, з вертикальним потовщеним коренем, шийка якого вкрита волокнистими бурими рештками відмерлих листків і прямим, тонким, дрібно-ребристим, майже від основи розгалуженим стеблом з

довгими черговими, рідше супротивними, косо-висхідними гілками. Листки, як і стебло, голі; прикореневі листки численні, в обрисі трикутні, черешкові, з розширеними піхвами, двічі пірчасто розсічені, з вузькими, лінійними, загостреними кінцевими сегментами; стеблові — коротші, просто пірчасті, з коротшими частками. Зонтики 2–11-променеві; обгортка відсутня, обгорточки з п'яти ланцетоподібно-лінійних, гострих, трав'яних, з країв плівчастих листочків, які майже дорівнюють зонтичку. Зонтики 3–5-квіткові, квітконіжки короткі. Квітки одностатеві (рослини дводомні). Плоди майже кулясті, близько 4–5 мм в діаметрі, мерикарпії (напівплодики) з п'ятьма товстими, губчастими, звивисто складчастими ребрами і

великими поодинокими ефіроолійними каналцями між ребрами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, ряді заказників Криму. Необхідно виявити всі можливі місцезростання виду і контролювати стан популяцій. Рекомендується вирощувати у ботанічних садах. Заборонено випалювання, витоптування (стравлювання) худобою, порушення місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

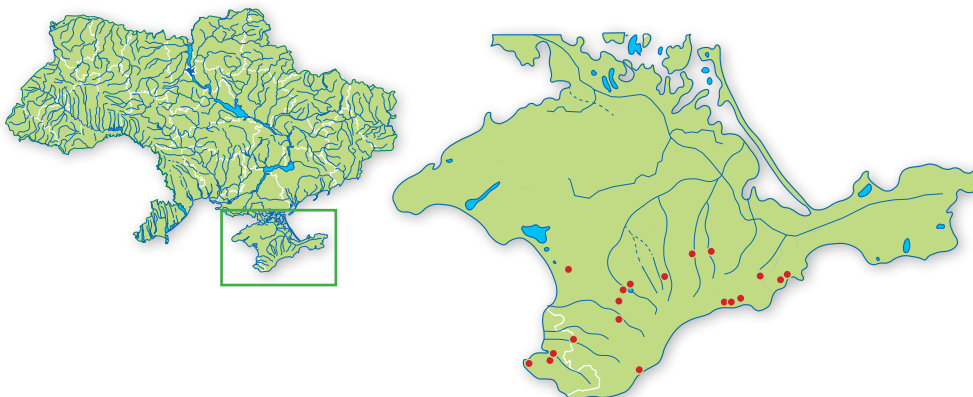
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ефіроолійне, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1958; Федорончук, 1983; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980.

Автор: М.М. Федорончук
Фото: В.Ю. Летухова

ЖАБРИЦЯ ЛЕМАНА

Seseli lehmannii Degen

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae (Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Рідкісний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гірський Крим. Зростає на вершинах яйл (Ай-Петрі, Гурзуфська, Демержі, Бабуган (г. Роман-Кош), Чатир-Даг (Ангар-Бурун)) і дуже рідко на безлісних вершинах в поясі букових лісів. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Локальні популяції малочисельні, представлені поодинокими особинами, рідше невеликими групами особин.

Причини змінності чисельності
Не з'ясовані, можливо пов'язано з малою конкурентною здатністю, високою стено-топністю виду (екологічна локалізованість) та його вузьким ареалом. В досліді з інтродукцією в Нікітському ботанічному саду в аридних умовах Пд. берега встановлено, що рослини при культивуванні не самовідновлюються і особини швидко виснажують свій життєвий потенціал.

Умови місцезростання
Зростає на сухих карбонатних скелях і кам'янистих схилах, карнизах яйли, що мають несформовану рослинність і відносяться до угруповань порядку *Alyso-Sedetalia* кл. *Sedo-Scleranthetea*, *Thlaspieta rotundifolia* та кл. *Asplenieta trichomanis*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Трав'яна багаторічна напіврозеткова рослина, 10–75 см заввишки з потужним каудексом. Стебло голе, облиствлене, просте або розгалужене, при основі вкрите піхвами відмерлих листків. Листки двічі пірчасто розсічені, з лінійними частками останнього порядку, нижні з довгими, верхні — з короткими черешками, як і стебло голі, сизі. Основний зонтик 7–9 см в діаметрі, 30-променевий, бокові зонтики 3,5–5 см в діаметрі, з 12–20 променями. Обгортка з 10–16 лінійно-ланцетоподібних листочків. Зонтики багатоквіткові, з тісно зібраними, майже сидячими квітками; листочки обгортки вузьколанцетоподібні, дещо колючі. Пелюстки білі або рожеві. Плоди

коротко опушені, з виступаючими ребрами. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

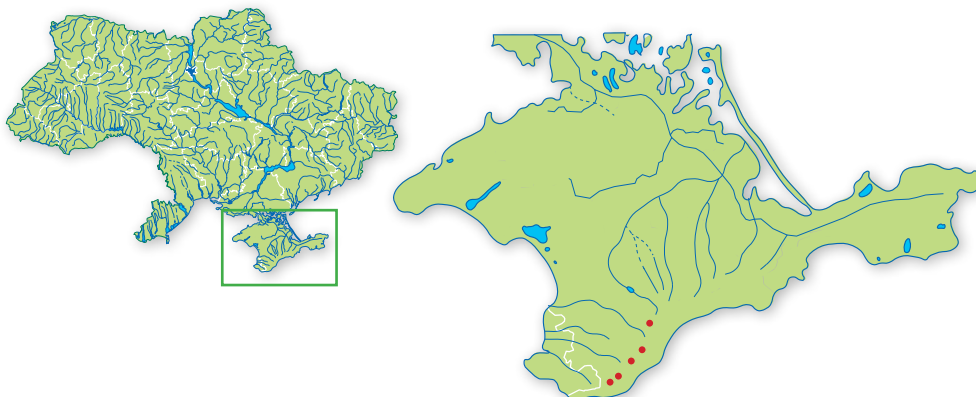
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до Червоного списку МСОП та Європейського червоного списку. Охороняється у Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідний контроль за станом популяцій. Заборонено збирання і заготівлю рослин, гербаризацію, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ефіроолійне, ґрунотвірне, протиерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації
Вульф, 1958; Никифоров, Корженевский, 2004.

Автор: М.М. Федорончук
Фото: В.В. Савчук

ТРИНІЯ БІБЕРШТЕЙНА

Trinia biebersteinii Fedoronczuk

(*T. kitaibelii* M. Bieb. p. p., quoad. pl. taur.)

Родина Селерові (Зонтичні) — Apiaceae
(Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Рідкісний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Крим. Зрідка трапляється в передгірній та гірській пд.-зх. частині. Вид раніше наводився також з центральної степової частини Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька популяцій (підніжжя г. Челтер, Байдарська яйла, окол. с. Орлине, Колхозне, Соколине, гора Бойко (Великий Каньйон), Мекензієві гори (поблизу м. Севастополя), окол. с. Кустове, Тепе-Кермен (Бахчисарайський р-н)). Локальні популяції нечисленні але повночленні, представлені поодинокими особинами, рідше небагатьма екземплярами (чоловічими і жіночими) на одному квадратному метрі.

Причини змінності чисельності
Надмірне випасання худоби, витоуптування, випалювання, висока стенопотність та слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання
На сухих степових і кам'янистих схилах, яйлах, заходить в рідколісся. Переважно у складі угруповань кл. *Festuco-Brometea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Трав'яна монокарпічна рос-

лина з 2–4-річним циклом розвитку, 15–40 см заввишки, з вертикальним або висхідним потовщеним коренем, шийка якого вкрита волокнистими яскраво-бурими рештками відмерлих листків і прямим, від основи або середини розгалуженим стеблом яке, як і довгі косовисідні гілки, голе і часто фіолетово забарвлене. Прикореневі листки на довгих черешках, при основі розширені у піхви, в обрисі вузько- або ланцетоподібно-видовжені, 7–10 см завдовжки, двічі пірчато-розсічені на вузьколінійні частки; стеблові листки подібні до прикорневих, на коротких черешках. Зонтики з 4–7 опушених, майже однакових за довжиною променів; обгортка відсутня. Зонтики 15–17-квіткові, при плодах 3–7-променеві (плоди розвиваються лише у частини квіток), обгорточка з п'яти ліній-

них або шилоподібних листочків. Квітки одноставеві (рослини дводомні). Пелюстки у тичинок жовтуваті-білі, у маточкових — зеленкуваті. Плоди яйцеподібні, до 4 мм завдовжки, з п'ятьма ребрами і великими поодинокими ефіроолійними каналцями в канавках. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

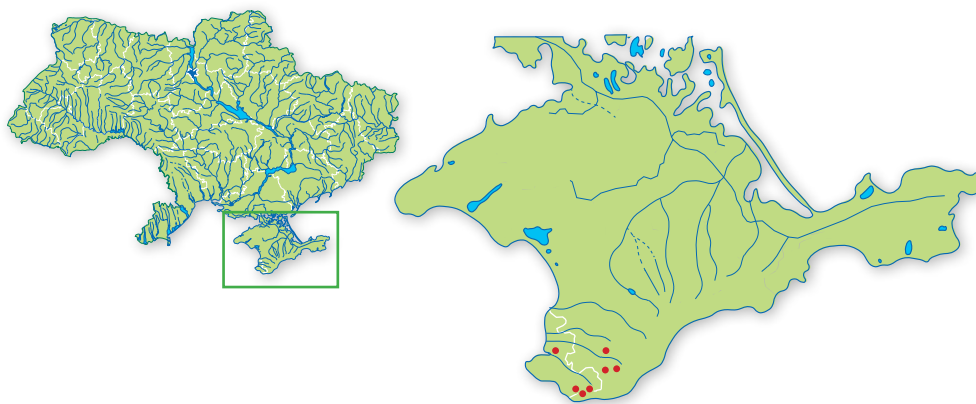
Режим збереження та заходи охорони
Рекомендується вирощувати у ботанічних садах. Занесено до Червоного списку МСОП (під назвою Тринія Кітайбеля — *Trinia kitaibelii* M. Bieb.) та Європейського червоного списку. Охороняється у «Байдарському» заказнику. Необхідно виявити всі можливі місцезростання виду і контролювати стан популяцій. Заборонено випалювання, витоуптування й стравлювання худобою, порушення місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ефіроолійне, ґрунтоутвірне.

Основні джерела інформації
Собко, 2005; Федорончук, 1983; ЧКУ, 1996.

Автор: М.М. Федорончук
Фото: Я.П. Дідух

КЕНДИР ВЕНЕЦІЙСЬКИЙ (К. САРМАТСЬКИЙ, К. КРИМСЬКИЙ, К. РУСАНОВА)

Trachomitum venetum (L.) Woodson s.l. (incl. *T. venetum* subsp. *russanovii* (Pobed.) Yena et Moysienko = *T. russanovii* (Pobed.) Pobed., *T. venetum* subsp. *sarmatiense* (Woodson) Avetisjan = *T. sarmatiense* Woodson, *T. venetum* subsp. *tauricum* (Pobed.) Greuter et Burdet = *T. tauricum* (Pobed.) Pobed.)

Родина Барвінкові — Аросупасеae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний диз'юнктивно ареальний вид, в Україні — три підвиди.

Ареал виду та його поширення в Україні

К. сарматський: приморські регіони України, Болгарії, Туреччини, Росії та Закавказзя; к. кримський та к. Русанова — локальні ендеміки. В Україні — к. сарматський: узбережжя Чорного та Азовського морів. Адм. регіони: Од, Мк, Хс, Дц, Кр. К. кримський: мис Іллі та бухта Тиха. Адм. регіон: Кр. К. Русанова: о-в Джарилгач. Адм. регіон: Хс.

Чисельність та структура популяцій

Трапляються дуже рідко. Популяції лінійного типу, з окремих густих куртин. К. кримський формує зарості близько 1 км з 20–30 раметів (приблизно 1000 пагонів).

Причини зміни чисельності

Низька здатність до насіннєвого розмноження, морська абразія, рекреація і забудова.

Умови місцезростання

Середньозаплавні рівнинні ділянки у гирлах річок, балок, морські пляжі з гальки і піску, глинисті береги. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. К. сарматський: багаторічна кореневищна трав'яна рослина 0,5–1,2 м заввишки. Листки супротивні, темно-зелені, вузькояйцеподібні до ланцетних, із заокругленою основою і гострокінцевою верхівкою. Суцвіття верхівкова волоть. Віночок рожево-бузковий, дзвоникуватий, з 5 долями. Чашечка зрослолисточкова, п'ятироздільна. Плід лінійна листянка. Цвіте в липні–серпні; плодоносить у вересні. Розмножується насінням та кореневищем. К. кримський відрізняється світло-зеленими листками,

вузько еліптичними, з клиноподібною основою і гострокінцевою верхівкою. К. Русанова має темнозелені, з червонуватим відтінком, яйцеподібні, з заокругленою основою та тупою верхівкою, листки.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

К. сарматський охороняється в Дунайському та Чорноморському БЗ, в заказнику «Новий Світ»; к. Русанова — у заказнику «Джарилгацький». К. кримський внесений до Європейського червоного списку, не охороняється, тому слід організувати заказник на мисі Іллі та в бухті Тихій. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання, забудова.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Є відомості про спроби культивування.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Биоразнообразие Джарылгача, 2000; Бойко, Подгайний, 2002; Дубына, Шеляг-Сосонко, Ена Ан. В., 2001; Ена Ан. В., Свириной, 2008; Ена Ан. В., Терещенко, 1997; 1989; Yena, Moysienko, 2007.

Автори: А.В. Ена, І.І. Мойсієнко
Фото: І.І. Мойсієнко

ДЕРЕВІЙ ГОЛИЙ

Achillea glaberrima Klokov

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Локальний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Приазовська височина. Поширений тільки у межах відділення «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ. Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій
Єдина популяція нараховує 8–9 млн особин, чисельність стабільна, щільність в середньому 35 особин на 1 м². Віковий спектр популяції бімодальний з максимумами на віргінільній та середньовіковій генеративних стадіях, характеризується значною варіабельністю.

Причини зміни чисельності
В умовах заповідного режиму чисельність виду стабільна.

Умови місцезростання
Гранітні скелі та розщелини, на площинках з щебеним ґрунтом площею від кількох дм² до 2 м². Росте поодинокі, моновидовими групами або з домішкою кількох видів в угрупованнях, що відносяться до кл. *Sedo-Scleranthetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рос-

лина з коротким кореневищем та висхідними або прямостоячими часто розгалуженими пагонами 20–40 см заввишки. Листки пірчатороздільні, у верхній частині стебла зубчасті. Кошики зібрані у верхівкові складні щиткоподібні суцвіття. Квітки яскраво-жовті, язичкові дуже варіюють за кількістю у кошику, розміром, формою. Рослина позбавлена опушення на стеблах, листках, обгортках. Цвіте у червні–серпні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням (дає рясний самосів).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до Європейського червоного

списку та Червоного списку МСОП. Охороняється у відділенні «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ. Рекомендується контролювати стан популяції, вирощувати у ботанічних садах, залучити до селекції декоративних форм. Заборонено збирання, гербаризацію, заготівлю, порушення умов місцезростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України, Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, Ботанічному саду ім. О.Ф. Фоміна.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Флора УРСР, 1962; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Определитель высших растений Украины, 1987; Остапко, 2005; Тысячелистники, 1984; ЧКУ, 1996; Шакула, 2007.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.П. Гелюта

КОТЯЧІ ЛАПКИ КАРПАТСЬКІ

Antennaria carpatica (Wahlenb.) Bluff et Fingerh.

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений у високогір'ї Карпат на території Польщі, Словаччини, Румунії. В Україні — Свидовець та Мармарош. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції ізольовані гірськими долинами. Для усіх популяцій характерні неповночленні вікові спектри, без ювенільних та іматурних рослин. Чисельність у межах 5–10 рослин на 1 м².

Причини зміни чисельності
Обмеженість відповідних субстратів, випас худоби та інші прояви господарської діяльності людини.

Умови місцезростання
Альпійський пояс на висоті 1800–2000 м н. р. м., на схилах різної експозиції, переважно на досить вологих, слабо задернованих ділянках з кислими ґрунтами, у тому числі на відслоненнях та осипищах, в асоціаціях *Achilleo (schurii)-Dryadetum*

й *Cystopteridetum fragilis* (кл. *Asplenietea trichomanes* та *Carici rupestris-Kobresietea bellardii*). Психромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Пучкуватокореневий напівкущик з інтенсивно галузистими короткими висхідними кореневищами, здерев'янілими разом з нижньою частиною безрозеткових надземних пагонів 5–20 см заввишки. Більшість листків зосереджена при основі стебел, стеблові листки нечисленні. Прикореневі листки короткочерешкові, з суцільними лінійно-ланцетними білоповстисто опушеними збіжними пластинками 4–5 см x 4–8 мм. Кошики у верхівкових щиткоподібних суцвіттях нечисленні, іноді поодинокі,

5–10 мм у діаметрі, з буро-коричневими листочками обгортки й жовтувато-білою оцвітиною. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмноження переважно вегетативне.

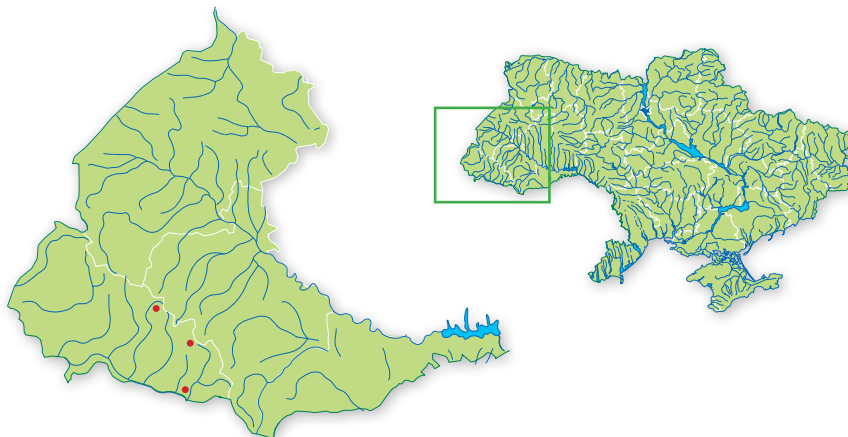
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Карпатському БЗ. Доцільно встановити моніторинг популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення місць зростання та надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Зиман, 1997; Карпатські сторінки «Червоної книги України», 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, О.В. Булах
Фото: О.О. Сенчило, Н.М. Сичак (вставка)

РОМАН КАРПАТСЬКИЙ

Anthemis carpatica Waldst. et Kit ex Willd.

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Південно-європейський вид, поширений у високогір'ї Карпат, Альп та Балкан. В Україні — Мармароський масив (г. Піп Іван). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Єдина популяція площею близько 1 га з неповночленим віковим спектром, без ювенільних та іматурних рослин та з чисельністю 20–25 пагонів й 3–5 парціальних кущів на 1 м².

Причини зміни чисельності
Крайня межа ареалу. Причини відсутності насінневого поновлення невідомі.

Умови місцезростання
Альпійський пояс на висоті 1800–2000 м н.р.м., на задернованих кам'янистих схилах різної експозиції, в угрупованні *Cetrario-Juncetum trifidi* (кл. *Junceta trifidi*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з галузистими, переважно короткими висхідними кореневищами (наявні й горизонтальні гілки 6–8 см завдовжки), мичкуватою кореневою системою та висхідними напіврозетковими надземними пагонами 15–25 см заввишки. Більшість листків зосереджена при основі стебел, пірчасто розсічені на лінійні частки 8–10 мм завдовжки, стеблові листки нечисленні, дрібні. Кошики верхівкові поодинокі, 25–30 мм у діаметрі з білими крайовими квітками. Листочки обгортки мають широку чорно-буру облямівку. Цвіте у липні, плодоносить у серпні. Розмноження вегетативне.

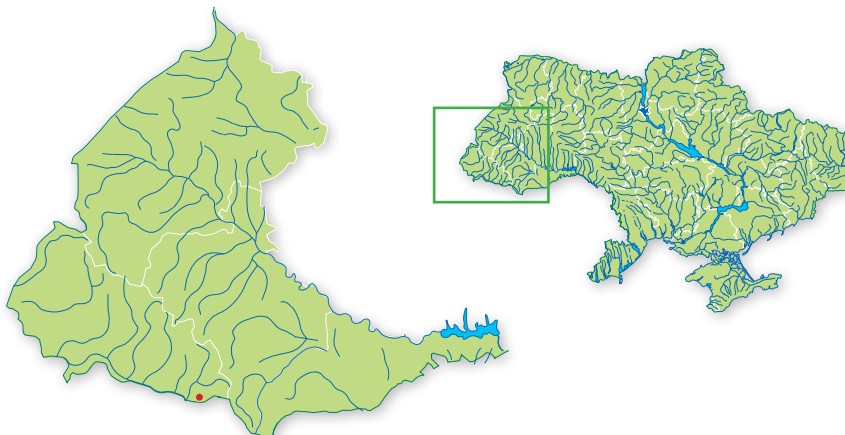
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Карпатському БЗ. Необхідно здійснювати моніторинг популяції й провести порівняльне дослідження популяцій даного виду на території Румунії. Заборонено збирання, гербаризація, заготівля рослин, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Зиман, 1997; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Чопик, 1976.

Автор: С.М. Зиман
Фото: Ю.Й. Кобів

ПОЛИН ДЗЕВАНОВСЬКОГО

Artemisia dzevanovskyi Leonova

Родина Айстрові (Складноцвіті) —
Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Локальний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Крим. Тарханкутський п-ів. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Невідома.

Причини зміни чисельності
Природне та антропогенне руйнування або порушення екотопів.

Умови місцезростання

Приморські кам'яністі вапнякові схили з розрідженими угрупованнями петрофітного степу, ймовірно угруповання кл. *Sedo-Scleranthetea*. Ксерофіт, петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

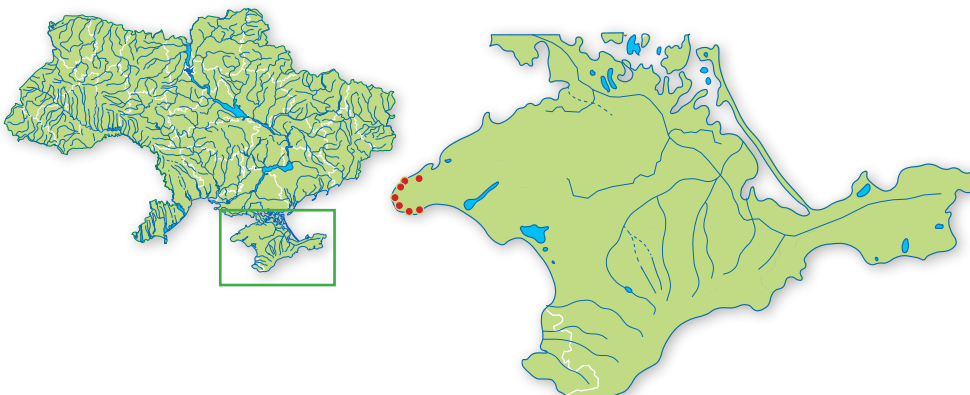
Хамефіт. Напівкущик 25–55 см заввишки з висхідними, густо-шерстисто-опушеними жовтуватими пагонами. Листки двічі пірчасторозсічені, сегменти обернено-яйцеподібні або еліптичні, з притупленою верхівкою. Кошики широко обернено-яйцеподібні, 5–6 мм завдовжки, 3–4 мм завширшки, зібрані у волотеподібне суцвіття. Цвіте у вересні — жовті. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у ландшафтному заказнику «Джангульське зсувне узбережжя». Заборонено порушення місць зростання, освоєння територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Містить ефірні олії.

Основні джерела інформації

Вульф, 1969; Дідух, Вакаренко, 1987; Ена 2001.

Автор. А.В. Ена
Фото: Г.В. Бойко

ПОЛИН СУЦІЛЬНОБІЛИЙ

Artemisia hololeuca M.Bieb. ex Besser

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Басейн р. Дон. В Україні — у Лівобережному Степу, в бас. р. Сіверського Дінця та Кринки.
Адм. регіон: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі, групами, іноді утворює невеликі зарості, кількість місцезростань поступово зменшується.

Причини зміни чисельності
Видобування крейди, надмірний випас худоби, формування зімкнутого травостою при розвитку короткочореновищних злаків.

Умови місцезростання
Відслонення з ущільненою крейдою (крейдянї лоби). Нерідко є домінантом томїярних угруповань класу *Helianthemo-Thymetea*, зрідка як асектатор зростає на карбонатних степах із незначною задернованістю в угрупованнях союзу *Centaureo carbonati-Koelerion talievii* кл. *Festuco-Brometea*. Ксерофіт. Облігатний карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Сланкий напівкущик до 40 см заввишки, здерев'янілий у нижній частині, з численними густо улисненими вкороченими неплідними пагонами. Рослина повстисто-павутинисто опушена білими волосками, утворює своєрід-

ні сріблясто-сірі подушки. Квітконосні стебла нечисленні, підведені. Листки на неплідних пагонах або в розетках при основі стебла черешкові, пірчатороздільні, або двопірчаторозсічені, в обрисі яйцеподібні, 2–4 см завдовжки та 1–2 см завширшки. Сегменти листків лінійно-ланцетні. Суцвіття — кошики на на зігнутих ніжках, зібрані у волоть. Квітки численні, жовтуваті. Сім'янки оберненояйцеподібні 1,5–1,7 мм завдовжки, 0,5–0,6 мм завширшки, коричнювато-бурі, тонкоборозенчасті. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до Європейського червоного спис-

ку, Червоного списку МСОП. Охороняється у відділенні «Крейдова флора» Українського степового ПЗ, НПП «Святі Гори», на території пам'ятки природи загальнодержавного значення «Балка Гірка» та заказнику місцевого значення «Пристінському» (Донецька обл.). Необхідно додатково створити заказники в усіх місцезнаходженнях виду, контролювати стан популяцій. Заборонено розробку кар'єрів з видобування крейди, надмірне випасання худоби, терасування та заліснення схилів, руйнування місць існування.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують в Донецькому ботанічному саду НАН України, Ботанічному саду ім. О.В. Фомина Київського національного університету ім. Т. Шевченка та Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації
Коротченко, 2001; Красная книга, 1988; Морозюк, 1971; Флора УРСР, 1962; Определитель высших растений Украины, 1987; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Коротченко, В.М. Остапко
Фото: Г.В. Бойко

АЙСТРА АЛЬПІЙСЬКА

Aster alpinus L.

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Циркумполярний аркто-альпійський вид, диз'юнктивно поширений у Євразії, у Пн. Америці представлений окремим підвидом (subsp. *vierhapperi* Onno). У горах Середньої Європи досить рідкісний. В Україні — Карпати (Свидовець, Мармарош, Чорногора та Чивчин). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Відомі поодинокі локалітети (близько 10). Для більшості популяцій характерні неповночленні вікові спектри, без ювенільних та іматурних рослин насінневого походження, проте часто наявні такі рослини вегетативного походження. Чисельність у межах 5–15 рослин на 1 м².

Причини зміни чисельності
Випасання худоби та інші прояви господарської діяльності людини, у тому числі зривання на букети та викопування рослин для озеленення.

Умови місцезростання
Субальпійський та альпійський пояси на висоті 1200–2000 м н.р.м., на схилах різної експозиції, переважно на слабо задернованих ділянках, у розщелинах скель, на осипищах та «полицях», в асоціаціях *Achilleo* (*schurii*)-

Dryadetum, *Saxifrago* (*paniculatae*)-*Festucetum versicoloris*, *Thymo*-*Festucetum amethystinae* та ін. (кл. *Carici rupestris*-*Kobresietea bellardii*, *Elyno*-*Seslerietea*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з довгими горизонтальними та короткими висхідними кореневищами, мичкуватою кореневою системою й висхідними напіврозетковими надземними пагонами 5–25 см заввишки, які несуть верхівкові поодинокі кошики 2–5 см діаметром, крайові квітки з бузково-фіолетовою оцвітиною, серединні квітки з жовтою оцвітиною. Більшість листків зосереджена у прикореневих розетках, частина їх розташована на стеблах,

усі листки короткочерешкові, з суцільними яйцеподібно-лопатчастими збіжними пластинками 5–8 см x 10–20 мм. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Карпатському БЗ. Доцільно встановити режим заповідності на Чивчині та моніторинг найбільш вразливих популяцій, зокрема, на Мармароші та Чорногорі. Заборонено збирання рослин та порушення місць зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Широко культивують у ботанічних садах, альпінаріях та на приватних ділянках.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Зиман, 1997; Карпатські сторінки «Червоної книги України», 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Собко, 1993; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, 2003; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, О.М. Корнієнко
Фото: Н.М. Сичак

БУДЯК ПАГОРБОВИЙ

Carduus collinus Waldst. et Kit.
(*C. collinus* subsp. *collinus*)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний ендемічний вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Паннонська обл. та передгір'я Карпат в Угорщині, Словаччині, Румунії, на Закарпатті, а також у Польщі, Словенії, Хорватії (Істрія). В Україні — на пд. схилі останцевого вулканічного куполу, гора поблизу м. Виноградово. Інші вказівки виду для території України не підтверджені або помилкові. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Єдина популяція площею кілька гектарів на г. Чорна гора на сьогодні нараховує кілька сотень особин з щільністю близько 1–2 особин на м². Популяційні параметри невідомі.

Причини зміни чисельності
Руйнування біотопів внаслідок освоєння пд. схилів передгір'я під сади та виноградники, відсутність екологів відповідного типу.

Умови місцезростання
Сухі, добре інсольовані, переважно круті кам'яністі схили пд. експозицій. Ґрунти на підстилаючих вулканічних породах, зі значною домішкою щебенистого рухляку, добре прогріті, гумусні, переважно слабкокислі. Зростає на ділянках, де фрагментарно збереглися реліктові осередки степових лук центральноєвропейського типу ксеротермних та напівксеротермних злаково-різнотравних угруповань порядку *Festucetalia valesiacae*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна колюча рослина 50–100 см заввишки. Стебло пряmostояче, у верхній половині слабкорозгалужене, з виймчасто-лопатовими колючими крилами, під кошиками безкриле, білувате від повстистого опушення. Листки зверху голі чи рідко волосисті, знизу — білувато-повстисті. Нижні листки в обрисі довгасто-еліптичні, глибоко пірчатороздільні, з 6–8 парами віддалених тупуватих яйцеподібно-трикутних лопатей, які закінчуються колючкою, найбільшою на верхівці листка (до 1 см завдовжки). Верхівкові листки з надрізаними та нерівно зубчастими лопатями і лінійно-ланцетною верхівкою, дуже зменшені. Кошики поодинокі, видовжені, 15–20 мм у діаметрі, обгортка яйцеподібна, 20–25 мм

завдовжки, листочки обгортки вузьколінійні, 1–1,5 мм завширшки, притиснуті, часто червонуваті, серединні та зовнішні коротші за внутрішні, останні під верхівкою звужені в коротеньку колючку. Квіти червоно-фіолетові, рідко білі, сім'янки з поздовжніми борозенками. Цвіте у червні–липні. Розмножується насінням.

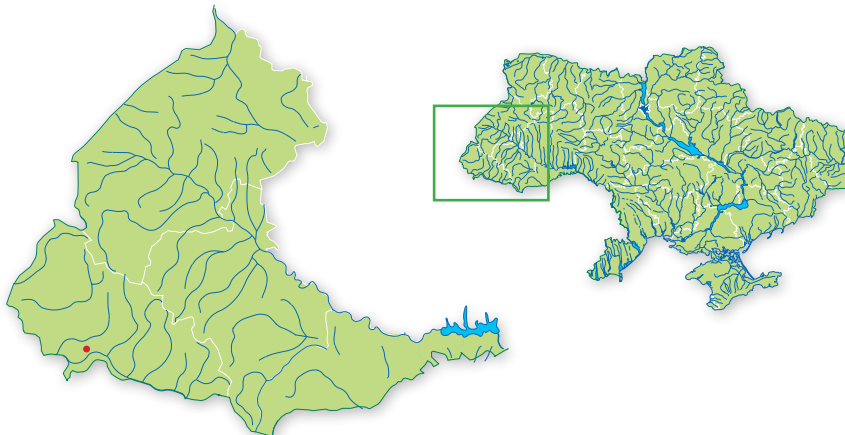
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Карпатському БЗ (масив «Чорна Гора»). Необхідним є контроль стану популяції та запровадження культивування виду у ботанічних садах. Заборонено забудову та сільськогосподарське освоєння місць зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Фодор, 1974; Dostál, 1989.

Автори: Р.Я. Кіш, Є.Й. Андрик
Фото: Р.Я. Кіш

ВІДКАСНИК ОСОТОПОДІБНИЙ

Carlina cirsioides Klokov (*C. acaulis* L. subsp. *simplex* auct. non Nym., *C. transsilvanica* auct. non Schur, *C. acaulis* subsp. *acaulis* var. *alpina* auct. non Jacq.)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Ендемічний вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня Європа (Польща, Україна — зх. й Правобережна частини). Спорадично трапляється у пд. частині Полісся та на Поділлі. Адм. регіони: Жт, Кв, Льв, Тр, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні, але іноді займають площу до кількох десятків гектарів. Насіннєве поновлення задовільне, але насіннєва продуктивність порівняно низька через відсутність ефективного запилення.

Причини зміни чисельності

Освоєння степових схилів, надмірний випас, випалювання, створення кар'єрів, заліснення тощо.

Умови місцезростання

Степові та лучно-степові схили, здебільшого південної експозиції, узлісся. В угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*, рідше — *Molinio-Arrhenatheretea*. Ксерофіт, гемікальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Корінь стрижневий. Стебла поодинокі або по два, 15–50 см заввишки, прямо-

стоячі, прості, клочкувато-павутинисті, брудно-пурпурові, густо улиснені, з одним кошиком. Листки від пірчаторозсічених до пірчаторозділних, деякі пірчатонодрізані, в обрисі довгасто-еліптичні, 11–45 см завдовжки і 7–15 см завширшки, світло-зелені, жорсткі, черешкові, з коричнювато-пурпуровим черешком, павутинисті з обох боків; їхні бокові сегменти в кількості 4–10 пар, пальчатонодрізані, з довгастоланцетними лопатями, по краях колючозубчасті. Кошик 9–13 см діаметром; верхівкові листки підпирають кошик, з широкими черешками й розгалуженими колючками; зовнішні листочки обгортки сидячі, колючо загострені, довгасті, темно-бурі; середні яйцеподібно- або вузьколанцетні, тонкозагострені, зовні бурувато-коричневі, павутинисті; внутрішні лінійні або

вузьколінійні, жовтуваті, з зовнішнього боку бурувато-пурпурові; віночки 11–13 мм завдовжки, жовтуваті. Сім'янки довгасті, темно-сірі, густоволосисті, на верхівці по краю з кільцем волосків, чубок 14–17 мм завдовжки. Цвіте у серпні–вересні, плодоносить у лютому–березні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється у заказниках і пам'ятках природи Пн. Поділля («Гора Лиса та гора Сипуха», «Гора Макітра» та ін.) та Опілля («Голицький»), НПП «Галицький». Заборонено несанкціоноване викошування та випалювання, збирання рослин, заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

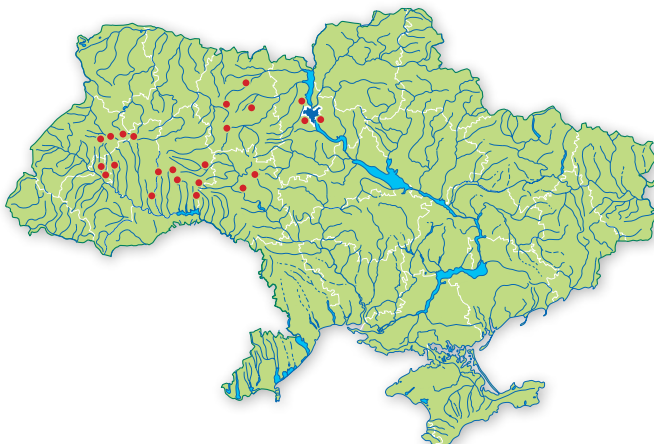
Вирощують у ботсаду Львівського національного університету ім. Івана Франка.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Флора УРСР, 1962.

ВІДКАСНИК ТАТАРНИКОЛИСТИЙ, ДЕВ'ЯТИСИЛ ТАТАРНИКОЛИСТИЙ

Carlina onopordifolia Besser ex Szafer, Kulcz. et Pawł. (*C. acanthifolia* All. subsp. *utzka* auct. non (Hacq.) Meusel et Kärstner, *C. utzka* auct. non Hacq.)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Пд.-малопольсько-подільський ендемік в ізольованих локалітетах.

Ареал виду та його поширення в Україні
Польща (Малопольська височина), Україна (Поділля). В Україні — Гологоро-Кременецький кряж, Опілля, Волинська височина. *Locus classicus* виду — окол. с. Ольгопіль Вінницької обл. Вказівки для Волинської, Одеської і Сумської обл. сумнівні. Адм. регіони: ?Вл, Рв, ?См, Лв, Ів, Тр, Вн, ?Од.

Чисельність та структура популяцій
Локальні популяції на Гологоро-Кременецькому кряжі — по кілька тисяч особин різного віку, стабільні. За розвитку щільної дернини чисельність особин знижується. Стан популяції в *locus classicus* задовільний. Інші популяції нечисленні й належать до регресивного типу.

Причини зміни чисельності
Надмірне випасання худоби, заліснення схилів, часті весняні випалювання травостою.

Умови місцезростання
Лучно-степові угруповання на схилах із

сильно скелетними рендзинами, місця з порушеною дерниною. Оптимум в асоціації *Inuletum ensifoliae* союзу *Cirsio-Brachypodium pinnati*, росте в угрупованнях союзу *Festucion valesiacae*. Кальцефіл, ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічний трав'яний монокарпик з тривалим, (3) 5–10 (15) років, вегетативним розвитком. Має потужний стрижневий корінь. Стебло нерозвинене, рослина виглядає як розпростерта розетка листків з великим кошиком у центрі. Листки еліптичні або довгасто-еліптичні, 6–35 см завдовжки, жорсткі, пірчастонадрізані, густопавутинисті; їхні бічні лопаті, на верхівці з колючкою, по краях нерівно-колючо-зубчасті. Кошик

15–20 (25) см діаметром; листочки обгортки колючозубчасті. Віночки 17–20 мм завдовжки, жовтуваті. Сім'янки довгасті, темно-сірі, густоволосисті. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням, але воно часто висипається зимою.

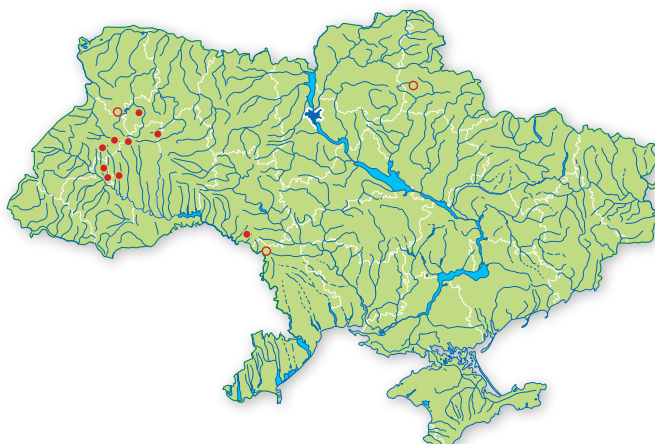
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Включений до Червоного списку МСОП. Охороняється на території НПП «Галицький» та в заказниках «Голицький» (Тернопільська обл.), «Чортова гора» (Івано-Франківська обл.), «Лиса гора і гора Сипуха», «Біла гора» (Львівська обл.). Необхідними є моніторинг популяцій. Заборонено збирання рослин, випалювання, випасання, заліснення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у ботсаду Львівського національного університету ім. І. Франка.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Зеленчук, 1985, 1986; Флора европейской части СССР, 1994; Флора УРСР, 1962; Meusel, Kärstner, 1994.

Автори: Я.П. Дідух, О.О. Кагало, О.О. Орлов
Фото: О.О. Орлов

ВОЛОШКА ВЕЛИКОПРИДАТКОВА

Centaurea appendicata Klokov (*C. margaritacea*
Ten. subsp. *appendicata* (Klokov) Dostál)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Вузький неоендемічний придніпровський
вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Причорномор'я. Правобережний Степ (Запорізька обл., Запорізький р-н, між с. Розумовкою та Біленьким, *locus classicus* — ур. «Лиса гора», окол. с. Лисогірка). Адм. регіон: Зп.

Чисельність та структура популяцій
Популяції малочисельні, представлені поодинокими особинами, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності
Висока стенотопність виду, слабке відновлення, антропогенне навантаження (розорювання, лісонасадження на пісках, випас худоби та рекреація).

Умови місцезростання
Зростає на прирічкових пісках р. Дніпро. Угруповання кл. *Festucetea vaginatae*. Мезоксерофіт, псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дворічна трав'яна рослина з міцним вертикальним коренем. Стебла прямостоячі, 60–90 см заввишки, від середини до верху розгалужені зі струнками, спря-

мованими вбік та догори гілками, разом з листками помітно павутинисті, угорі по ребрах шорсткі. Листки пірчаторозсічені, з вузьколінійними, 1–3 мм завширшки частками; нижні листки двічі пірчаторозсічені; верхні — цілісні, лінійні, з білоплівчастими остюкуватими кінчиками. Кошики поодинокі на кінцях стебел та гілок, великі 2,5–3 см у діаметрі. Обгортка куляста, 22–25 мм у діаметрі, її листочки шкірясті, жовтуваті. Придатки округлі, 10–12 мм завдовжки, 6,5–10,5 мм завширшки, по краю нерівно дрібнозубчасті, внутрішні мають на спинці пурпурну пляму, зовнішні без неї, з загорнутими краями. Квітки двостатеві, світло-жовтуваті або кремові, віночок у крайових неплідних квіток 25 мм завдовжки, серединних 20 мм.

Сім'янка оливково-бура, з білими реберцями, чубок білий. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Європейського червоного списку. Не охороняється в об'єктах ПЗФ. Необхідно створити декілька заказників для охорони виду, контролювати стан популяцій, розмножувати штучним способом. Рекомендується вирощувати у ботанічних садах. Заборонено розорювання та заліснення територій, їх забудова, надмірне випасання худоби, організація рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, селекційне.

Основні джерела інформації

Коломійчук, Подорожний, Пюрко, 2004; Тарасов, 1999.

Автор: В.П. Коломійчук
Фото: В.П. Коломійчук

ВОЛОШКА КОРОТКОГОЛОВА

Centaurea breviceps Iljin (*C. margaritacea* Ten.
subsp. *breviceps* (Iljin) Dostál)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Локальний (нижньодніпровський) ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
У межах Нижньодніпровських (Олешківських) пісків — Каховська, Козаче-Лагерська, Чалбаська, Олешківська, Збур'ївська, Іванівська арени і Кінбурнський п-ів. Лівий берег р. Дніпра, від Каховки до Чорного моря. Іноді заходить в заплаву річки, зокрема, відомий на Карантинному острові в м. Херсоні. Адм. регіони: Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Загальне поширення незначне і співпадає з межами Нижньодніпровських арен (площа біля 150 тис. га). На слабо порушених ділянках пісків, які сьогодні займають близько 20% площі арен. Рослина поширена скрізь, часто утворює багатотисячні популяції. В угрупованнях розповсюджена дифузно. Зрідка, в сприятливі роки, може давати спалахи чисельності, коли щільність на окремих ділянках арен досягає 500–800 особин на 100 м².

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда. Освоєння пісків під сільськогосподарські культури та лісонасадження.

Умови місцезростання
Відкриті алювіальні арени, з рівнинним, горбистим та бугристим рельєфом. Ґрунти — дрібнозернисті піски різного рівня гумусованості і задернованості. Діагностичний вид асоціації *Centaureo breviceps* — *Festucetum beckeri* (кл. *Festucetea vaginatae*). Ксерофіт. Псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дворічна трав'яна рослина 60–150 см заввишки. Стебло розгалужене. Листки двічіпірчаторозсічені. Обгортка (10–14 мм завдовжки, 8–10 мм завширшки) яйцеподібна, її листочки блідо-зелені. Придатки листочків зеленкуваті, з пурпуровато-бурою плямою, мають тонко-плівчасту прозору, зеленкувато-білу облямівку. Квітки рожево-пурпурові або

блідо рожеві, зрідка білі. Сім'янка бура, з по-вздовжніми реберцями. Цвіте у липні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Включений до Європейського червоного списку та до Червоного списку МСОП як складова таксономічного агрегату перлистих волошок підроду *Phalolepis* (Cass.) Sprach. Охороняється у Чорноморському БЗ, заказнику загальнодержавного значення «Березові колки», ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Саги» (Херсонська обл.), РЛП «Кінбурнська коса» (Миколаївська обл.). Заборонено лісонасадження, освоєння пісків, забудову територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медонос, протиерозійне, селекційне.

Основні джерела інформації
Клоков, 1935; Мосякін, 1999; Флора УРСР, 1965; ЧКУ, 1996.

Автори: О.Ю. Уманець І.І. Мойсієнко, Р.П. Мельник
Фото: М.М. Сухомлин, І.І. Мойсієнко

ВОЛОШКА КОЗЯЧА

Centaurea caprina Steven

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Вузький регіональний неоендемік, об'єкт інтенсивних мікроеволюційних процесів.

Ареал виду та його поширення в Україні

Україна (Кримський п-ів): Зх. Крим (від Тарханкута до Севастополя), Гірський Крим, Передгір'я, Пд. берег (від Балаклави до Коктебеля). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Невідома.

Причини зміни чисельності

Випасання, рекреація.

Умови місцезростання

Відкриті сухі кам'янисті схили. Розріджені варіанти нагорно-ксерофітних угруповань

та петрофітного степу з проєктивним покриттям до 50%. Ксерофіт, петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Дворічна трав'яна рослина 25–80 см заввишки з висхідними розгалуженими пагонами. Листки двічі пірчасторозсічені, коротко щетинисто опушені. Квітки в невеликих поодиноких кошиках, рожево-пурпурові. Кошики на ніжках, обгортка кошика довгасто-яйцеподібна, 10–12 мм завдовжки, 0,5–0,6 см завширшки, листочки обгортки мають шкірясті придатки з яйцеподібною коричневою твердою частиною, кінцева колючка майже не відігнута, 0,8–1,2 мм завдовжки. Плід білувата сім'янка 2,5–3 мм завдовжки, 1,2–1,5 мм завширшки,

без чубчика. Цвіте в червні–серпні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

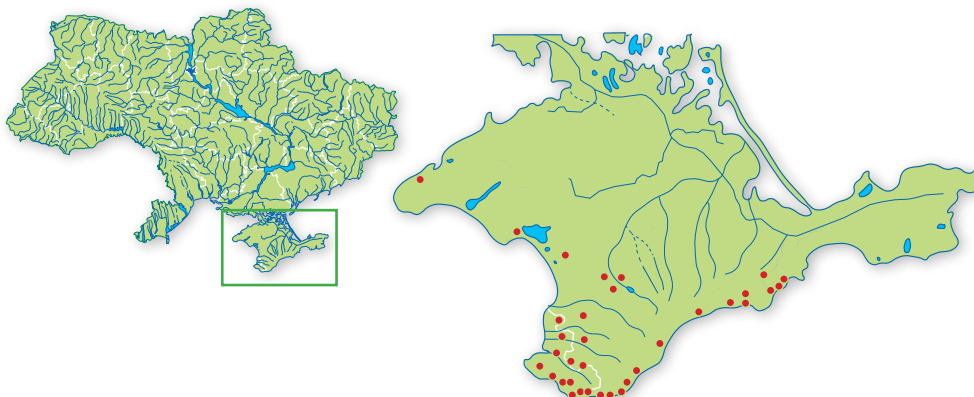
Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, Карадазькому ПЗ, заказниках загальнодержавного значення «Байдарський», «Фіолент», «Мис Айя», «Аю-Даг».

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1969; Ена 2001.

Автор: А.В. Ена

Фото: Я.П. Дідух, В.Ю. Летухова (вставка)

ВОЛОШКА КОМПЕРА

Centaurea comperiana Steven

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемічний вид (можливо, походить від гібридизації *C. caprina* Steven × *Centaurea substituta* Czer.).

Ареал виду та його поширення в Україні
Крим. Зростає на зх. Пд. берега Криму від смт. Сімеїз до мису Айя, а також в Байдарській долині в околицях с. Родніковське. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Загальна чисельність і ступінь природного поновлення невідомі. Чисельність окремих популяцій незначна, особини трапляються переважно поодиночки чи невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Знищення місцезростань під впливом процесів денудації, а також внаслідок посилення рекреаційного навантаження та господарського освоєння територій.

Умови місцезростання
Зрідка на сухих кам'янистих схилах, скелях і осипищах. Ценозоутворюючого значення не має, як асектатор входить до складу рослинних угруповань класів *Thlaspietea rotundifolii* і *Onosmo polyphyllae-Ptilostemonetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дворічна трав'яна рослина 30–50 см заввишки з 1–2 прямостоячими, більш-менш розгалуженими стеблами. Стебла і листки сіро-зелені, з павутинистим опушенням. Суцвіття — кошики до 2 см у діаметрі, поодинокі на кінцях стебел і гілок, загалом на рослині нечисленні. Обгортка овально-яйцеподібна, 6–8 мм завширшки. Придатки листочків обгортки шкірясті, по краю війчасті, з буруватим вістрям або колючкою 1–2 мм завдовжки і півчастими боковими вушками. Квітки пурпурові. Сім'янки без чубка. Цвіте у червні–вересні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється на території Ялтинського гірсько-лісового ПЗ, ландшафтних заказників загальнодержавного значення «Байдарський» і «Мис Айя», заповідного урочища «Скелі Ласпі». Необхідно контролювати стан популяцій та дотримання заповідного режиму територій ПЗФ. Рекомендується культивувати у ботанічних садах півдня України. Заборонено освоєння територій (забудова) та організація рекреаційних пунктів.

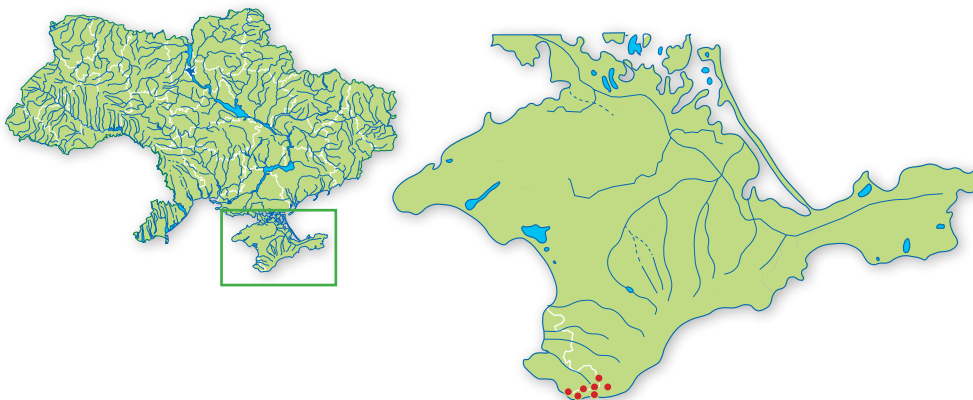
Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Вульф, 1969; Голубев, 1996; Илларионова, 1961; Корженевский, Багрикова, Рыфф, Бондарева, 2004.

Автор: Л.Е. Рифф

Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ВОЛОШКА ДОНЕЦЬКА

Centaurea donetzica Klokov (*C. margaritacea* Ten. subsp. *donetzica* (Klokov) Dostál)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вузький ендемік у середній течії Сіверсько-го Дінця. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька місцезнаходжень. Вид представлений декількома малочисельними популяціями, що скорочуються. Ступінь природного поновлення незадовільний. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Природноісторична реліктовість, зривання на букети, надмірне рекреаційне навантаження, освоєння приуслових ділянок, будівництво.

Умови місцезростання

У сухих, бідних умовах, на других піщаних терасах у складі угруповань кл. *Festucetea vaginatae*. Псамофіт. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Дворічна трав'яна рослина 30–50 см заввишки. Стебло розгалужене, разом з листками павутинисте, вгорі по ребрах гострошорстке. Листки пірчасто-, нижні — двічіпірчасторозсічені, шорсткуваті, по краю гострошорсткі. Кошики поодинокі, листочки обгортки шкірясті, блідо-зелені або жовтуваті, придатки опуклі, при основі з червонувато-буруватою плямою, з прозорою облямівкою слюдяного відтінку. Квітки рожеві. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного

списку. Охороняється в НПП «Святі Гори». Необхідно виявити всі місцезнаходження виду, контролювати стан популяцій, створити на окремих ділянках заказники місцевого значення. Потребує режимів заповідності та заказного. Рекомендується культивувати в ботанічних садах. Заборонено збирати рослини та порушувати місця зростання виду, зокрема, забудову приуслових ділянок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Донбас заповідний, 2003; Каталог раритетного біорізн. заповід. і націон. парків України, 2002; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Красная книга Ростовской области, 2004; Остапко, 2001, 2005; Флора УРСР, 1965; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, Г.С. Назаренко
Фото: В.М. Остапко

ВОЛОШКА КОНКИ

Centaurea konkae Klokov (*C. margaritacea* Ten.
subsp. *konkae* (Klokov) Dostál)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Ендемічний псамофітний лівобережно-дніпровський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Причорномор'я. Лівобережний Степ (Запорізька обл., Василівський р-н, о-ви Каховського моря — Великі Кучугури, навпроти с. Плавні-Кам'янське; Дніпропетровська обл., Царичанський р-н, окол. смт. Курилівка. Адм. регіони: Дн, Зп.

Чисельність та структура популяцій
Популяції малочисельні, представлені подинокими особинами, рідше невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Слабке відновлення виду, антропогенне навантаження на екосистеми р. Дніпра і р. Конки (підвищення рівня води, руйнація островів Каховського водосховища та рекреація).

Умови місцезростання
Зростає на відкритих піщаних дюнах та боровій терасі р. Дніпра та р. Конки. Угруповання відносяться до кл. *Festucetea vaginatae*. Мезоксерофіт, псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дворічна трав'яна рослина з міцним вертикальним коренем. Стебло пря-

мостояче, близько 50 см заввишки, гладеньке, слабопавутинисте, вгорі розгалужене, зі стрункими гілками. Листки пірчаторозсічені, їх частки лінійні, до 3,5 мм завширшки, по краю дрібнопильчасті, гострошорсткі. Кошики поодинокі, обгортка майже куляста, 15–16 мм завдовжки і до 17 мм завширшки, черепичаста, її листочки жовтуваті, шкірясті, ланцетні, придатки всіх листочків — плівчасті, тонкі, прозорі, на спинці килюваті, притиснуті до листочків обгортки. Віночки блідо-пурпурні, у серединних двостатевих квіток 14–16 мм завдовжки. Сім'янка темно-бура, з білуватими реберцями, 3,5–5 мм завдовжки, її чубок 4,2–5,5 мм завдовжки, трохи довший від сім'янки. Цвіте у липні–вересні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється у орнітологічному заказнику загальнодержавного значення «Великі і Малі Кучугури». Необхідно контролювати стан популяцій. Рекомендується вирощувати у ботанічних садах. Заборонено освоєння територій, забір піску, проведення лісопосадок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне, селекційне.

Основні джерела інформації
Коломійчук, Подорожний, Пюрко, 2004; Кучеревський, 2001; ЧКУ, 1996.

Автор: В.П. Коломійчук
Малюнок: Т.В. Степаненко

ВОЛОШКА ПЕРЛИСТА

Centaurea margaritacea Ten.

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Вузьколокальний вид, представник зникаючого комплексу нижньобузьких пісків.

Ареал виду та його поширення в Україні

Нижнє Побужжя. Зараз повністю зник на р. Пд. Буг біля с. Петрове-Солониха Миколаївського р-ну (locus classicus). Єдиний на сьогодні локалітет виявлений на лівому березі р. Інгул в околицях с. Мішкове-Погорілове Жовтневого р-ну Миколаївської обл. Адм. регіон: Мк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції займають площу 5–7 га, їх просторова структура компактно-дифузного типу, чисельність нестабільна, 4–5 тис. генеративних особин. У віковому спектрі переважають особини генеративної фази. Насіннєве поновлення задовільне.

Причини зміни чисельності

Ізольованість популяцій, мала екологічна пластичність. Забудова, розорювання і заліснення піщаних арен та галявин, надмірне випасання та рекреація.

Умови місцезростання

Відкриті (прирічкові) піски у заплавах рр. Пд. Буг та Інгул. Угруповання кл. *Festucetea vaginatae*. Ксерофіт. Псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Дворічник або озимий одно-

річник 40–120 см заввишки. Стебла прямостоячі, від середини дуже розгалужені, як і листки густо-павутинисто опушені. Листки пірчаторозсічені на вузьколінійні сегменти. Обгортки кошиків кулясті, до 20 мм завдовжки, золотисті від однокольорових шовковисто-кремових придатків їх листочків. Зовнішні лійкоподібні квітки кремові, внутрішні трубчасті — майже білі. Сім'янки світло-бурі. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку, Червоного списку МСОП. У 2005 р.

Миколаївської обласною радою затверджено «План дій зі збереження перлистої волошки на Миколаївщині». Охороняється у заказнику місцевого значення «Мішково-Погорілове». Необхідні моніторинг популяцій, відновлення втрачених та покращення існуючих популяцій, створення первинних культур для наступного переселення їх у природня місцезростання. Заборонено забудову оселищ виду, створення штучних лісових насаджень на відкритих ділянках, де збереглися життєздатні популяції виду, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації

Деркач, 2005, 2006; Клоков, 1935; Ильин, 1927; Крицька, Деркач, 1991; Мосякін, 1999; Флора европейской части СССР, 1994; Флора УРСР, 1965; ЧКУ, 1996; Walter, Gillet, 1998.

Автори: Л.І. Крицька, О.М. Деркач
Фото: О.М. Деркач

ВОЛОШКА БІЛОПЕРЛИННА

Centaurea margarita-alba Klokov (*C. margaritacea* Ten. subsp. *margarita-alba* (Klokov) Dostál; *C. margaritalba* Klokov, ortho)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення виду

Вузьколокальний стенопотний ендемік, представник реліктового комплексу перлистих волошок.

Ареал виду та його поширення в Україні

Нижнє Побужжя. В останнє десятиліття вид повністю зник з околиць м. Миколаєва (лівий берег Бузького лиману, мікрорайон «Ліски»). Його нові місцезнаходження виявлено біля с. Ковалівка Миколаївського р-ну, с. Баловне Ново-Одеського р-ну та с. Михайло-Ларине Жовтневого р-ну. Адм. регіон: Мк.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції займають площу 30–40 га, просторова структура компактно-дифузного типу, чисельність нестабільна, декілька десятків тисяч генеративних особин. У віковому спектрі переважають особи ни генеративної фази.

Причини зміни чисельності

Ізольованість і генотипна одноманітність популяцій, стенопотність, біологічне старіння і поглинання виду в процесі гібридизації з *Centaurea diffusa* Lam., знищення первинних місць зростання, забудова, розорювання і заліснення піщаних арен та лісових галявин, пасквальні та рекреаційні навантаження.

Умови місць зростання

Піщані арені в заплаві р. Пд. Буг в угрупованнях кл. *Festucetea vaginatae*. Ксерофіт. Псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Дворічник або озимий однорічник 50–150 см заввишки. Стебла прямостоячі, від середини дуже розгалужені, як і листки густопавутинисті. Листки пірчаторозсічені на вузьколінійні сегменти. Обгортки кошиків кулясті, придатки їх листочків перлинно-білі, шовковисті, часто з світло-бурою смужкою по кілю, яка біля основи розширюється в інтенсивніше забарвлену рудувату цятку. Зовнішні лійкоподібні квітки кошика рожеві або пурпурові, внутріш-

ні трубчасті блідорожеві. Сім'янки світло-бурі. Цвіте у червні–вересні. Плодоносить у липні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. У 2005 р. затверджено «План дій зі збереження перлистих волошок на Миколаївщині». Охороняється у заповідному урочищі «Андріївське» та заказнику «Михайло-Ларинський». Необхідні відновлення популяцій, репатріація в первинні біотопи, культивування в ботанічних садах. Заборонено забудову, заліснення галявин і відкритих ділянок піщаного степу, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації

Деркач, 2005, 2006; Клоков, 1935; Крицька, Деркач, 1991; Собко, Крицька, 1973; Флора европейской части СССР, 1994; Флора УРСР, 1965; ЧКУ, 1996.

Автори: Л.І. Крицька, О.М. Деркач, В.Г. Собко
Фото: О.М. Деркач

ВОЛОШКА ПАЧОСЬКОГО

Centaurea paczoskii Kotov ex Klovov (*C. margaritacea* Ten. subsp. *paczoskii* (Kotov ex Klovov) Dostál; *C. gerberi* auct. non Steven)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Нижньоінгулецький псамофітно-долинний неоендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пониззя Інгульця: по лівому березі в околицях с. Заповіт та Новогредневе (Херсонська обл.); на правому березі — при впадінні р. Вісунь в околицях с. Яковлівки (Миколаївська обл.). Адм. регіони: Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Відомий лише з трьох неподалік розташованих піщаних масивів в пониззі Інгульця загальною площею менше 5 км². В цілому чисельність виду низька, стан та відтворення популяції незадовільні, однак детальні сучасні дані щодо стану та чисельності популяції відсутні.

Причини зміни чисельності
Розробка кар'єрів добування піску, штучне заліснення та розорювання піщаних масивів, надмірний випас, зривання рослин на букети.

Умови місцезростання
Зростає по слабогорбистих середньозарослих пісках із незначним антропогенним навантаженням в пониззі річки Інгулець.

Є характерним компонентом псамофітно-степових угруповань кл. *Festucetea vaginatae*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дворічна трав'яна рослина 35–50 см заввишки. Стебла від середини розгалужені, разом з листками трохи павутинисті. Листки пірчато- та (нижні) тричі пірчаторозсічені. Суцвіття кошик. Обгортка майже куляста, її листочки жовтуваті, придатки трохи опуклі, жовті, при основі часто з трикутною темнопурпуровою плямою. Квітки світложовті. Плід білувата або бурувата сім'янка 3,5–5 мм завдовжки. Цвіте у серпні–вересні. Плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Необхідне проведення сучасних популяційних досліджень, обстеження Нижньоінгулецьких пісків з метою виявлення ділянок, придатних для створення резервату в місцях зростання виду та його репатріації, введення в культуру в ботанічних садах. Заборонено добування піску, освоєння територій, їх розорювання чи заліснення, проведення надмірного випасу, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Клов, 1935; Пачоский, 1927; Флора УРСР, 1965; Хорология флоры Украины, 1986; ЧКУ, 1996.

Автори: І.І. Мойсієнко, Р.П. Мельник
Фото: І.І. Мойсієнко

ВОЛОШКА ПЕРВИННОГЕРБЕРОВА

Centaurea protogerberi Klokov (*C. margaritacea*
Ten. subsp. *protogerberi* (Klokov) Dostál)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Вузький ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Лівий берег Сіверського Дінця (у Кременському і Станичнолуганському р-х Луганської обл. України та в Ростовській обл. Росії). Адм. регіон: Лг.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька популяцій. Чисельність незначна. Середня щільність складає $8,5 \pm 0,9$ особин на 1 м^2 . У віковому спектрі виду максимум припадає на генеративні особини. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Причини зміни чисельності
Скорочення популяцій викликає забудова території, штучне заліснення, зривання на букети.

Умови місцезростання
Сухі, бідні, відкриті піски. Псамофітні степи кл. *Festucetea vaginatae*. Мезоксерофіт. Псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дворічна трав'яна рослина 35–50 см заввишки. Стебла прямостоячі, часто розгалужені майже від основи, разом з листками слабкопавутинисті, під кошиками гостро шорсткі. Листки пірчато- або (нижні) двічіпірчаторозсічені. Кошики поодинокі, обгортка яйцеподібна або майже куляста, її листочки жовтуваті або блідо-зелені, придатки великі, опуклі, при основі тверді, жовтуваті, по краю тонкопівчасті, прозорі, без темних плям при основі або з слабко виявленими плямами на придатках внутрішніх листочків. Квітки блідо-рожеві до майже білих або світло-кремових. Сім'янки чорнуваті або буруваті. Цвіте у липні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у «Станично-Луганському» відділенні Луганського ПЗ (частина нечисленної повночленної популяції). Потребує режимів абсолютної заповідності, або створення заказників. Рекоменується вирощувати у ботанічних садах з подальшою репатріацією. Заборонено збирати рослини та порушувати місця їх зростання (заліснення пісків, забудова території).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; ЧКУ, 1996; Флора УРСР, 1965; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Красная книга Ростовской области, 2004; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Бурда, Чуприна, Хомяков, 1988; Кондратюк, Остапко, 1990; Остапко, 2001, 2005.

Автори: В.М. Остапко, Г.С. Назаренко
Фото: В.П. Гелюта

ВОЛОШКА ПЕРВИННОПЕРЛИННА

Centaurea protomargaritacea Klokov
(*C. margaritacea* Ten. subsp. *protomargaritacea*
(Klokov) Dostál)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Вузьколокальний стенотопний ендемік,
представник зникаючого комплексу нижньо-
бузьких пісків.

Ареал виду та його поширення в Україні

Лівий берег Бузького лиману між Ожарсь-
кою та Кривою косами, лісові урочища «Ба-
лабанівка» та «Галицинівка» (Жовтневий р-н
Миколаївської обл.). Адм. регіон: Мк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції займають площу 10–15 га, локаль-
ні з компактно-дифузним типом розміщення
рослин, чисельність — декілька десятків
тисяч особин. Популяції нестабільні з нега-
тивною динамікою; в локалітетах на 100 м²
наявні (33) 90–105 (125) генеративних осо-
бин. Насіннєве поновлення на відкритих ді-
лянках задовільне. Серед затінених лісопо-
садок, рівень семифікації знижується.

Причини зміни чисельності

Генетична ізолюваність популяцій. Викор-
истання первинних оселищ виду під дачі,
лісопосадки, негативний вплив Миколаїв-
ського глиноземного заводу.

Умови місцезростання

Відкриті піщані арени на березі Бузького ли-

ману в угрупованнях кл. *Festucetea vaginatae*.
Вид знаходиться під інтенсивною дією ан-
тропогенного фактору. Ксерофіт. Псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Дворічник або озимий одно-
річник 40–130 см заввишки. Стебла прямос-
тоячі, дуже розгалужені, як і листки негусто-
павутинисті. Листки пірчастосто-розсічені
на вузьколінійні сегменти. Обгортки кошиків
яйцеподібно-кулясті, придатки їх листочків
жовтуваті або світло-коричневі, шовковисті з
інтенсивніше забарвленою, коричневою цен-
тральною частиною. Зовнішні лійкоподібні
квітки кошика світло-рожеві або рожеві; вну-
трішні, трубчасті, світло-рожеві або рожеві.
Сім'янки чорнуваті з білуватими смужками по

ребрах. Цвіте у червні–вересні. Плодоносить
у серпні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

У 2005 р. затверджено «План дій зі збере-
ження перлистих волошок на Миколаївщині».
Охороняється у заказнику «Балабанівка»,
пам'ятці природи «Старогалицинівська».
Необхідне створення насіннєвих ділянок з
наступною реінтродукцією виду в первинні
біотопи, культивування в ботанічних садах,
моніторинг популяцій, дотримання режиму
охорони. Заборонено знищення первинних
оселищ, створення лісових насаджень на га-
лявинах і відкритих ділянках піщаного степу,
збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації

Деркач, 2005; Клоков, 1935; Крицька, Деркач, 1991;
Собко, Крицька, 1973; Флора европейской части
СССР, 1994; Флора УРСР, 1965; ЧКУ, 1996.

Автори: Л.І. Крицька, О.М. Деркач
Фото: О.М. Деркач

ВОЛОШКА НЕСПРАВЖНЬО- БІДОЛУСКОВА

Centaurea pseudoleucolepis Kleopow (*C. margaritacea* Ten. subsp. *pseudoleucolepis* (Kleopow) Dostál)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Вузький ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Приазовська височина. Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій
Представлений вузьколокальною стенопопуляцією (*locus classicus* — Донецька обл., відділення «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ). Зростають поодинокі, подекуди групами. Популяція повночленна, близько 150 тис. особин, на площі близько 5 га, щільність до 1–5 особин на 1 м². Максимум припадає на рослини генеративної стадії. Чисельність популяції знижується.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, пошкодження насінних зачатків комахами.

Умови місцезростання
Гранітні відслонення з бідними, супіщаними, кислими ґрунтами, в тріщинах скель. Незімкнуті угруповання кл. *Asplenietea trichomanis* (порядок *Androsacetalia vandellii*) та *Sedo-Scleranthetea*. Ксерофіт, силікофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дворічна трав'яна рослина до 50 см заввишки. Стебло прямостояче, у верхній частині вище середини розгалужене, разом з листками трохи павутинисте. Листки пірчато- або двічіпірчаторозсічені з вузьколінійними частками. Кошики дрібні, поодинокі на кінцях улиснених гілок, удвоюють волотисте суцвіття. Обгортка яйцеподібна, листочки обгортки жовтувато-зелені, по краю півчасті, придатки листочків округлі, по краю півчасті, прозорі, на верхівці з коротким вістрям, внутрішні листочки обгортки ланцетні з яйцеподібно-ланцетним півчастим придатком. Квітки блідо-рожеві, до білуватих. Сім'янка темно-бура, з білуватими реберцями. Цвіте у липні–серпні. Пло-

доносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Червоного списку МСОП, додатку Бернської конвенції. Охороняється в Українському степовому ПЗ (відділення «Кам'яні Могили»). Необхідно постійно контролювати стан популяцій, вирощувати в ботанічних садах, підсівати насіння в природні умови. Заборонено порушувати місця зростання виду, збирання рослин та гербаризацію.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України та Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Донбас заповідний, 2003; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Мосякін, 1999; Остапко, 2001, 2005; Собко, 2005; Флора УРСР, 1965; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, Г.С. Назаренко
Фото: Т.С. Вінніченко

ВОЛОШКА ВЕРБОЛИСТА

Centaurea salicifolia M.Bieb.

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Диз'юнктивноареальний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Мала Азія (Понтійські гори), Кавказ, Пн.-Сх.
Причорномор'я. В Україні — Донецький
кряж. Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій
Єдине острівне місцезнаходження —
Донецька обл., Шахтарський р-н, урочище
Глухе. Структуру і розміри популяції не до-
сліджували.

Причини зміни чисельності
Природна рідкісність, вузька еколого-
ценотична амплітуда, вплив антропогенних
факторів. Детальніша характеристика не ві-
дома. Ксерофіт.

Умови місцезростання
По узліссях, галявинах, чагарниках, на сте-
пових луках.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна росли-
на, 50–80 (100) см заввишки. Стебла вгорі
трохи розгалужені, рідше прості, при осно-
ві лілово-пурпурові, по всій довжині паву-
тинисті, з розсіяними короткими жорсткими
волосками, до самого верху улиснені.

Листки еліптично- або довгастоланцетні,
по краю віддалено-дрібно-зубчасті, вкриті
крапчастими залозками, сірувато-зелені від
слабкого павутинистого опушення, нижні
короткочерешкові, середні та верхні сидя-
чі. Кошики поодинокі або скупчені по 2–3,
разом утворюють майже щиткоподібне
суцвіття. Обгортка яйцеподібна, листочки
обгортки блідо-зелені, придатки листоч-
ків перетинчасті, з трикутно-ланцетною (у
зовнішніх листочків) до ромбічної (у серед-
ніх листочків) темно-бурою центральною
частиною, на верхівці звуженою в коротке
відігнуте назовні хвостоподібне закінчен-
ня, по краю розсічені на торочки, придатки
внутрішніх листочків перетинчасті, округлі,
по краю коротконадрізані. Квітки рожево-

пурпурові. Цвіте у липні–вересні. Плодоно-
сить у вересні–жовтні.

**Режим збереження популяцій та заходи
з охорони**

Охороняється рішенням Донецької обласної
ради. На територіях природно-заповідного
фонду не зростає. Необхідні оцінка стану по-
пуляцій виду та пошук нових місцезнаход-
жень для організації природно-заповідних
територій. Заборонено збирання рослин,
порушення умов місцезростання (заліснен-
ня, надмірне випасання худоби, забудова).

**Розмноження та розведення у спеціально
створених умовах**
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Дубовик, 1990; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985;
Кондратюк, Остапко, 1990; Кондратюк, Тарабрин,
Бакланов, Бурда, Хархота, 1980; Остапко, 2005;
Флора СССР, 1963; Флора УРСР, 1965.

Автори: В.М. Остапко, Г.С. Назаренко
Фото: Н.Ю. Гнатюк

ВОЛОШКА САРАНДИНАКИ

Centaurea sarandinakiae N.B.Illar.
(*C. transcaucasica* auct. non Grossh.)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Кримсько-новоросійський ендемік. Зустрічається у Передкавказзі в районі м. Новоросійськ. В Україні зростає на сх. Пд. берега Криму від с. Привітне до смт. Коктебель (переважно на масиві Кара-Даг), а також в окол. м. Старий Крим (г. Агармиш). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Структура популяцій невідома. Чисельність окремих популяцій незначна, особини трапляються переважно поодинокі. Найчисельнішою є карадазька локальна популяція.

Причини зміни чисельності
Зривання на букети. Руїнування місцезростань під час зсувів і внаслідок господарсько-го освоєння територій, забудови.

Умови місцезростання
На кам'янистих і глинистих схилах, осипищах. Входить до складу рослинних угруповань кл. *Thlaspietea rotundifolii* і *Onosmo polyphyllae-Ptilostemonetea*, але ценозоутворюючого значення не має. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–50(120) см заввишки із здерев'янілим, міцним стрижневим коренем і декількома (5–6) дуже розгалуженими від середини до верхівки стеблами. Нижні листки двічі пірчаторозсічені, верхні — цілісні, лінійно-ланцетні. Стебла і листки негусто павутинисто опушені. Кошики до 2–2,5 см у діаметрі, поодинокі на кінцях стебел і численних гілок. Листочки обгортки шкірясті, бліді, прикриті жовтуватими блискучими придатками. Квітки ясно-пурпурові. Сім'янки з чубком, довгасті, чорні з білими реберцями. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території Карадазького ПЗ і ботанічного заказника загальнодержавного значення «Новий Світ». Необхідно контролювати стан популяцій та дотримання заповідного режиму територій ПЗФ. Рекомендується культивувати у ботанічних садах пд. України. Заборонено зривання на букети, забудову територій та руїнування місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

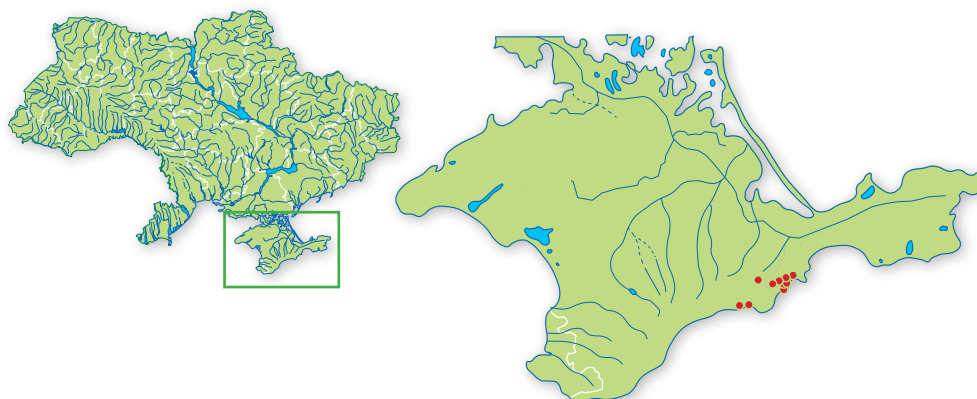
Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне, протиерозійне, селекційне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1969; Голубев, 1996; Флора европейской части СССР, 1994; Флора УРСР, 1965; ЧКУ, 1996.

Автор: Л.Е. Рифф

Фото: Я.П. Дідух, О.Л. Кузьманенко (вставка)

ВОЛОШКА НАПІВЗАКОННА

Centaurea semijusta Juz. (*Centaurea sterilis*
Steven subsp. *semijusta* (Juz.) Dostál)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Локальний неоендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гірський Крим — на г. Чатир-Даг. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відома маленька локальна популяція.

Причини зміни чисельності
Невідомі, можливо, гібридизує з іншими під-видами і витісняється гібридами.

Умови місцезростання
Гірські кам'яністі степи. Угруповання кл.
Festuco-Brometea. Мезоксерофіт.

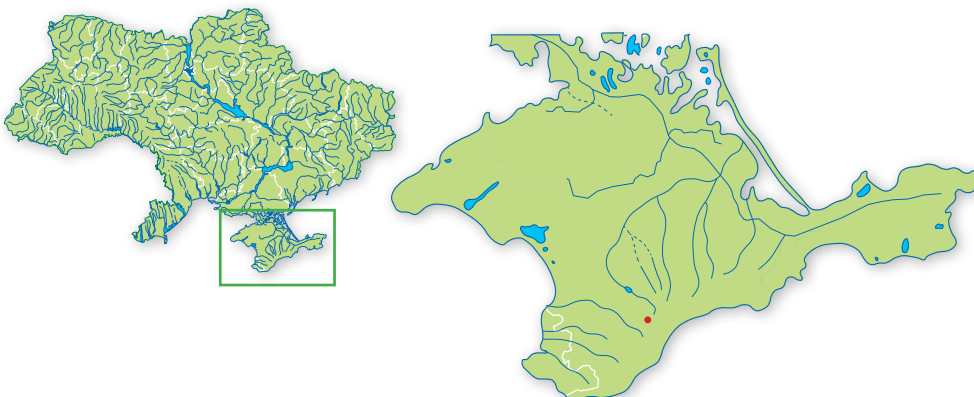
Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічник 25–35 см зав-вишки, з висхідними мало розгалуженими пагонами. Листки двічіпірчаторозсічені, павутинисто й щетинисто опушені. Квітки в невеликих поодиноких кошиках, пурпурові. Кошики на ніжках, обгортка кошика широ-кояйцеподібна, 16–22 мм завдовжки, 12–20 см завширшки, листочки обгортки з великими плівчастими дрібнозубчастими при-датками з кінцевим м'яким вістрячком 1–3 мм завдовжки; середні листочки обгортки з широкояйцеподібним придатком до 1 мм

з довгасто-ланцетною коричневою плямою. Плід чорнувата тонковолосиста сім'янка 4–5 мм завдовжки, чубчик 1,5–2 мм. Цвіте в липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Кримському ПЗ. Забороне-но збирання рослин, порушення місць зрос-тання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Вульф, 1969; Ена, 2001; Флора УРСР, 1965.

Автор: А.В. Ена
Фото: П.Є. Євсєєнков

ВОЛОШКА СТЕВЕНА

Centaurea steveniana Klokov (*C. ovina* Pall. ex Willd. subsp. *steveniana* (Klokov) Dostál)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду

Неоцінений.

Наукове значення

Вузький регіональний неоендемік, об'єкт інтенсивних мікроеволюційних процесів.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд.-Зх. Крим (від Євпаторії до Севастополя), пд. узбережжя від Балаклави до Коктебелю. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Невідома.

Причини зміни чисельності

Невідомі, ймовірно випасання, рекреація, освоєння територій.

Умови місцезростання

Приморські ракушнякові піски, кам'янисті гірські схили. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Дворічна трав'яна рослина 25–80 см заввишки з висхідними розгалуженими пагонами. Листки двічі пірчаторозсічені, коротко щетинисто опушені. Квітки в невеликих поодиноких кошиках, рожево-пурпурові. Кошики на ніжках, обгортка кошика довгасто-яйцеподібна, 10–12 мм завдовжки, 0,5–0,6 см завширшки, листочки обгортки мають шкірясті придатки з яйцеподібною коричневою твердою частиною, кінцева колючка майже не відігнута, 0,8–1,2 мм завдовжки. Плід — білувата сім'янка 2,5–3 мм

завдовжки, 1–1,4 мм завширшки, з редукованим чубчиком 0,5 мм. Цвіте в червні–серпні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

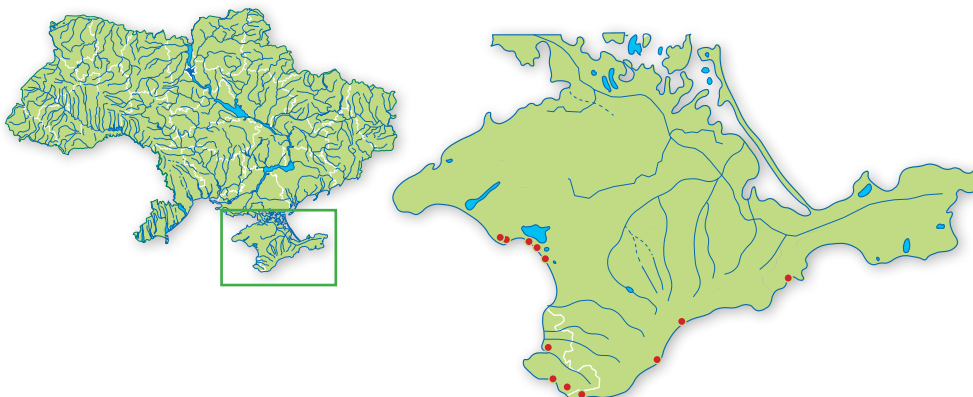
Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому ПЗ; заказниках загальнодержавного значення «Байдарський», «Фіолент», «Мис Айя». Заборонено освоєння (забудову) територій, організацію рекреаційних пунктів, забір ракушнякових пісків.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, медоносне, селекційне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1969; Ена, 2001; Флора УРСР, 1965;

Автор: А.В. Єна
Фото: С.О. Свірин

ВОЛОШКА ТАЛІЄВА

Centaurea taliewii Kleopow

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Диз'юнктивний вид з фрагментованим ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн. Причорномор'я та Приазов'я, Нижнє Поволжя, Казахстан (Мугоджари). В Україні — Лівобережний Степ та Степовий Крим. Адм. регіони: Дц, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, з дифузною або дифузно-компактною просторовою структурою. Щільність — 2–10 особин на 100 м². У вікових спектрах переважають генеративні особини. Стійкі популяції з повночленними лівосторонніми віковими спектрами, перевагою молодих генеративних рослин відмічені на заповідних територіях. Поновлення задовільне. Рослини (особливо насіння) дуже пошкоджуються шкідниками.

Причини зміни чисельності
Фрагментованість ареалу, ізолюваність локальних популяцій, знижена конкурентоспроможність проростків і сходів у фітоценозах з високим проективним покриттям травостою, розорювання степів, надмірний випас та рекреаційне навантаження, зривання рослин на букети.

Умови місцезростання
Типчако-ковилові, ковилові та полинові степи, степові схили, кам'яністі відшарування. Угруповання союзу *Festucion valesiacae* (кл. *Festuco-Brometea*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 100 см заввишки. Корінь стрижневий. Стебла прості або вгорі слабко розгалужені, від основи до середини опушені довгими волосками, вище середини вкриті жорсткими горбочками, під кошиками голі. Листки пірчасто-розсічені, часто зісподу вкриті волосками. Кошики великі, до 5,5 см в діаметрі, обгортки кулясто-яйцеподібні або майже яйцеподібні. Листочки обгортки кошика шкірясті, блідо-жовтуваті, голі. Придатки внутрішніх листочків обгортки великі, прозорі, плівчасті. Квітки жовтувато-кремові. Сім'янки з темно-палевим чубком. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Червоного списку МСОП. Охороняється в Українському степовому (відділення «Хомутовський Степ»), Опускському ПЗ та БЗ «Асканія-Нова». Необхідно розширити мережу заповідних територій, вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, розорювання, терасування схилів, заліснення, надмірний випас.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, Донецькому та Нікітському ботанічних садах, у дендрологічному парку «Асканія-Нова».

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Дубовик, 2005; Красная книга СССР, 1984; Мосякін, 1999; Флора европейской части СССР, 1994; Флора УРСР, 1965; ЧКУ, 1996; Walter, Gillet, 1998.

Автори: Л.І. Крицька, В.В. Шаповал, В.В. Новосад
Фото: Н.О. Гавриленко, В.М. Остапко (вставка)

ВОЛОШКА ВАНЬКОВА

Centaurea vankovii Klokov (*C. sterilis* Steven
subsp. *vankovii* (Klokov) Dostál)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Вузький регіональний неоендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх. частина Гірського Криму: масиви Ай-Петрі, г. Кішка, Аю-Даг, Бабуган, Демерджі та їх відроги. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції чисельні, однак в окремих місцях (г. Кішка) зникають.

Причини зміни чисельності
Можливо, заміщуються іншими близькими видами чи гібридами.

Умови місцезростання

Гірські кам'яністі схили. Угруповання порядку *Alysso-Sedetalia* та кл. *Festuco-Brometea*. Мезоксерофіт, петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічник 30–35 см заввишки з висхідними розгалуженими пагонами. Листки пірчасторозсічені, павутинисто й щетинисто опушені. Квітки в невеликих поодиноких кошиках, світло-пурпурові. Кошики на ніжках, обгортка кошика широкояйцеподібна, 14–16 мм завдовжки, 10–14 см завширшки, середні листочки обгортки з широкояйцеподібним жовтуватим плівчастим придатком до 3–4 мм з яйцеподібно-трикутною коричневою плямою та кінцевим

вістрячком 0,5–0,7 мм. Плід чорнувата тонковолосиста сім'янка 4 мм завдовжки, чубчик білий 1,5–1,8 мм. Цвіте в червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському ПЗ та заказнику загальнодержавного значення «Аю-Даг». Заборонено порушення місцезростань (освоєння та забудова територій).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

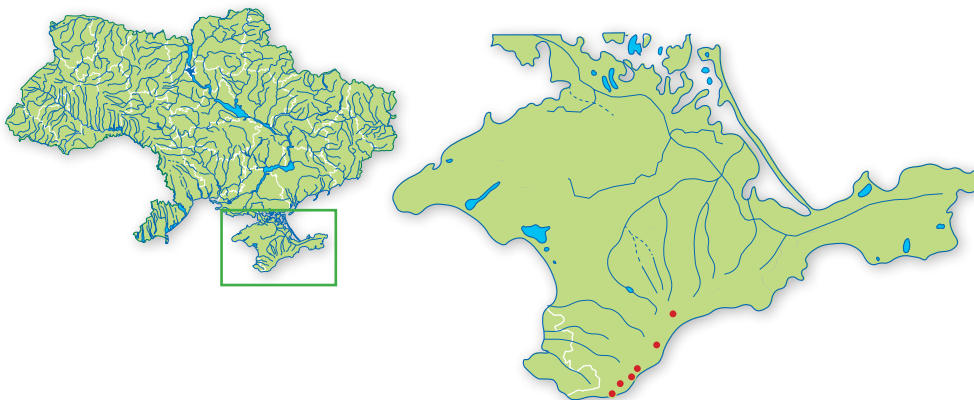
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації
Ена, 2001; Флора УРСР, 1965.

Автори: А.В. Ена, К.Ю. Ромашенко
Фото: К.Ю. Ромашенко

ОСОТ РІЗНОЛИСТИЙ

Cirsium heterophyllum (L.) Hill
(*Carduus heterophyllum* L.)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення

Вид знаходиться на пд. межі ареалу та в ізольованих локалітетах поза його межами.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євросибірський вид, поширений у пн. частині Зх., Середньої та Сх. Європи, Сибіру, на пн. Монголії. В Україні відомий лише з декількох розрізнених локалітетів на Лівобережжі та у Карпатах. Адм. регіони: См, Ів, Чц, Хр, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Більшість локалітетів наводиться за гербарними матеріалами минулого й позаминулого століть, тому сучасний стан популяцій не відомий. Достовірно відома популяція на г. Гнетеса (Чивчинські гори) повночленна, але малочисельна й займає малу площу.

Причини зміни чисельності

Дуже чутливий до антропогенного впливу, особливо випасу, осушувальних заходів.

Умови місцезростання

У популяції на г. Гнетеса вид росте в угрупованні асоціації *Caricetum paniculate* (союз *Magnocaricion elatae*), у рівнинних умовах, тяжіє до вогуватих лук кл. *Molinio-Arrhenatherethea* (переважно союзу *Molinion*, рідко *Arrhenatherion*). В оптимальних умовах відзначається високою життєвістю, проте чутливий до інтенсивного впливу зовнішніх факторів. Гігрозоміофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з кореневищем і повзучими підземними пагонами. Стебла прямі, до 100–150 см заввишки, прості або трохи розгалужені, кlockувато павутинисті. Листки довгастоланцетні, загострені, по краях дрібноколючозубчасті й шипуватойчасті, деякі пірчатонадрізані, темно-зелені, зісподу білуватоповстисті; прикореневі довгочерешкові, до 80 см завдовжки і 15 см завширшки, з вузькокрилатим черешком. Кошики поодинокі, або іноді по 2–3, на довгих безлистих ніжках, прямостоячі, 4–5 см завдовжки; обгортка кошиків 18–25 мм завширшки, при основі бурувата або брудно-пурпуровата, гола; листочки обгортки від яйцеподібноланцетних з дрібною ко-

лючкою до вузьколінійних, загострених, по краях дрібновоїчасті; зовнішні й середні — з відігнутим кінчиком; внутрішні — з ланцетною, пливчастою рудувато-пурпуроватою верхівкою, відокремленою перетяжкою від зеленої частини листочка; квітки пурпурові. Сім'янки довгасті, жовтувато-буруваті. Цвіте в червні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не здійснювалися. Необхідним є моніторинг наявної популяції та пошук інших, вивчення їх стану та охорона. Заборонено збирання рослин, руйнування оселищ та зміни умов зростання (гідрологічного режиму).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1962.

Автори: О.О.Кагало, І.І.Чорней
Фото: В.В. Буджак

СКЕРЕДА ЖАКЕНА

Crepis jacquinii Tausch

Родина Айстрові (Складноцвіті) —
Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Центральноевропейський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гірські системи Центральної Європи — Альпи і Карпати. В Україні відомий з одного місцезнаходження у Чивчинських горах (г. Великий Камінь на хребті Чорний Діл). Адм. регіон: Чц.

Чисельність та структура популяцій

Єдина популяція займає площу близько 0,5 га і налічує понад 200 генеративних особин. Структура популяції не досліджена.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, що лімітується факторами природного характеру і відсутністю екоотопів відповідного типу.

Умови місцезростання

Верхня частина лісового поясу — 1400–1445 м н. р. м. Ростає у тріщинах затінених вапнякових скель, на полицях, де накопичується ґрунт, щербенистий рухлак. Приурочений до схилів пд., пд.-сх. та пд.-зх. експозицій.

цій. Є компонентом флористичного складу угруповань порядку *Seslerietalia albicantis*. Облігатний кальцефіл, мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5–30 см заввишки з коротким чорним кореневищем. Стебло прямостояче, у верхній частині розгалужене. Листки списоподібні, голі або зверху розсіяно опушені. Прикореневі листки зібрані в розетки, цілокраї або зубчато-городчасті, звужуються в черешок; верхні — пірчатороздільні і пірчаторозсічені, з лінійноланцетними долями. Кошики діаметром до 2 см, обгортка дворядна, складена з лінійних приквіток з півчастою облямівкою, внутрішні за довжиною вдвічі перевищують зовнішні.

Квітки язичкові, світло-жовті. Плід сім'янка з брудно-білим чубком. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Чорний Діл» (Чернівецька обл.). Необхідно контролювати стан популяції. Заборонено збирання та гербаризацію рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

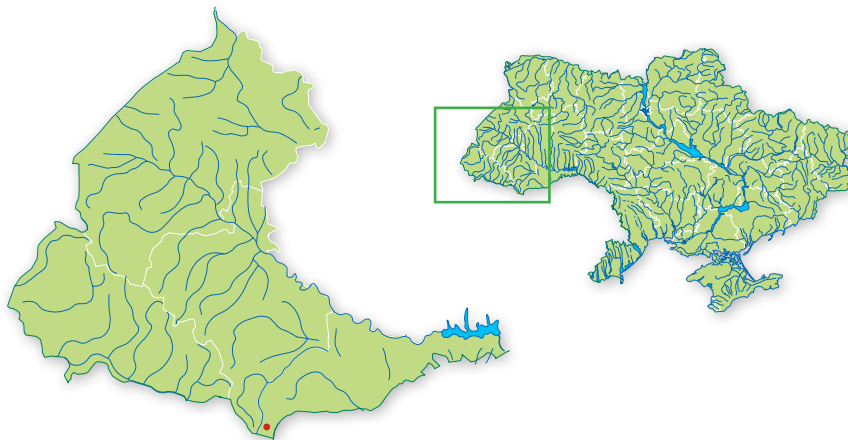
Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Сенников, 1996; Чорней, Буджак, Загультський та ін., 1999; Randuska, Krizo, 1986.

Автор: І.І. Чорней
Фото: В.В. Буджак

СУГАЙНИК УГОРСЬКИЙ

Doronicum hungaricum Rchb.f.
(*D. longifolium* Griseb. et Schenk)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид на пн. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Балкансько-східноєвропейський вид з фрагментованим ареалом. Поширений в Середній та Пд.-Сх. Європі та Балканах В Україні вид достовірно відомий із Закарпаття (окол. м. Виноградова, Чорна Гора) та пн.-зх. Причорномор'я (окол. с. Жеребкового, Ананівського р-ну Одеської обл. Локалітети в окол. м. Каховки Херсонської обл. не підтверджені. Адм. регіони: Зк, Од, ?Хс.

Чисельність та структура популяцій

Популяція на г. Чорна гора стабільна, численна, з тенденцією до розширення за рахунок трансформованих ділянок. Сучасний стан причорноморських популяцій невідомий.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів внаслідок господарської діяльності, зокрема освоєння схилів під сади та виноградники.

Умови місцезростання

Сухі остепнені луки (на Закарпатті на крутих кам'янистих схилах), світлі ліси та узлісся, чагарникові зарості. Ґрунти поживні, гумусні, добре прогріті, переважно слабкокислі, зі значною домішкою щербеного рухляку (на г. Чорна гора). Сухі світлі розріджені ду-

бові ліси (союзи *Quercion pubescenti-petraeae*, *Aceri tatarici-Quercion*), узлісся, чагарники (кл. *Trifolio-Geranietea*), а також ксеротермні та напівксеротермні остепнені луки та лучні степи (союзи *Cirsio-Brachypodion pinnati*, *Festucion valesiacae*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з бульбоподібним кореневищем, вкрита залозистими волосками. Стебла прямостоячі 30–50 см заввишки, нерозгалужені, ребристі. Прикореневі листки цілокраї, довгасті до вузькоеліптичних. Нижні стеблові листки короткочерешкові, верхні — сидячі, дрібні із заокругленою, аж до серцеподібної, основою, довгасто-яйцеподібні, опушені корот-

кими волосками. Кошики (діаметр 4–5 см) поодинокі, рідше по кілька з дворядною обгорткою. Листочки обгортки 15–20 мм завдовжки, в'їчасто опушені. Квітки інтенсивно золотисті. Крайові сім'янки без чубка. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у першій половині червня. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському БЗ (масив «Чорна Гора»). Необхідним є виявлення оселищ в Пн.-Зх. Причорномор'ї, контролювати стан популяцій та створювати в районі поширення заказники. Заборонено збирання рослин, освоєння схилів під сади, виноградники.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Васильєва, Коваленко, 2003; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; ЧКУ, 1996; ЧКУ Української РСР, 1980; Чопик, 1978.

Автори: Р.Я. Кіш, М.В. Шевера
Фото: Р.Я. Кіш, О.О. Кагало (вставка)

СУГАЙНИК ШТИРІЙСЬКИЙ

Doronicum stiriacum (Vill.) Dalla Torre (*D. clusii* auct. non (All.) Tausch; *D. clusii* (All.) Tausch subsp. *villosum* (Tausch) Vierh.; *D. clusii* (All.) Tausch subsp. *stiriacum* (Vill.) Vierh.)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Диз'юнктивно поширений середньоєвропейський високогірний (альпійський) вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Східні Альпи і Карпати. Загальний ареал потребує уточнення. В Україні лише у пд.-сх. частині хребта Чорногора на схилах гг. Шпиці, Ребра, Гутин, Бребенескул, Мунчел і Піп Іван. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції з високою внутрішньопопуляційною різноманітністю. На привершинних ділянках в альпійському поясі, локально на невеликих площах (0,01–0,1 га). Ядро популяцій характеризується високою щільністю (до декількох особин на м²) і нормальною повночленною віковою структурою. У маргінальних частинах популяцій трапляється поодинокими групами особин.

Причини зміни чисельності

Випас зумовлює зниження щільності й життєвості, старіння й інсуляризацию популяцій. В умовах заповідання спостерігається омолодження і відновлення їх структури.

Умови місцезростання

Переважає в альпійському, частково у верхній

частині субальпійського поясу (1700–2000 м н. р. м.). На стімких і пологих, здебільшого північних схилах, у пониженнях рельєфу з тривалим заляганням снігу, в тріщинах скель і міжскельних улоговинах, на задернованих кам'янистих лучних ділянках. На свіжих і вологих безкарбонатних торф'янистих альпійських ґрунтах в угрупованнях асоціацій *Salicetum herbaceae* і *Polytricho-Poetum deylii* (кл. *Salicetea herbaceae*), *Loiseleurio-Cetrarietum* (кл. *Loiseleurio-Vaccinietea*), а також на сонячних схилах, на добре аерованих ґрунтах в асоціації *Caricetum sempervirentis* (кл. *Elyno-Seslerietea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5–30(40) см заввишки. Вся рослина волосиста.

Стебла майже завжди поодинокі, прості, під кошиком густоволосисті. Прикореневі листки видовжено-еліптичні, черешки не перевищують довжину листової пластинки. Стеблові листки сидячі, напівстеблообгортні. Квітки золотисто-жовті. Кошики великі — 3,5–6 (8) см у діаметрі. Луски обгортки повстистоопушені і залозисті. Цвіте у липні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському НПП і Карпатському БЗ. Необхідно надати заповідний статус масивам гг. Ребра, Бребенескул, Мунчел і Піп Іван. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

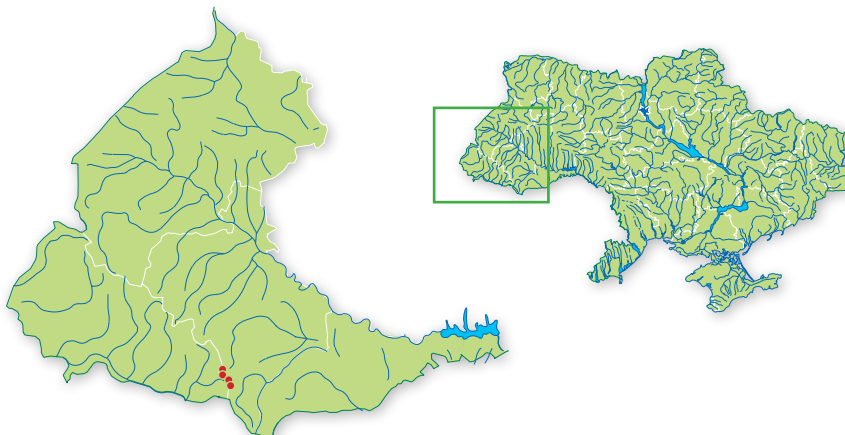
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, ґрунтозахисне, декоративне.

Основні джерела інформації

Малиновський, Крічфалуші, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Царик, Жилиєв, Кияк та ін., 2004; ЧКУ, 1996.

ГОЛОВАТЕНЬ ВИСОКИЙ

Echinops exaltatus Schrad.

(*E. commutatus* Juratzka)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид на пн.-сх. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. (зх. України, пд. Польщі) та Пд.-Сх. Європа (Болгарія, Пн.-Сх. Італія, Румунія, країни колишньої Югославії). В Україні на Прикарпатті та Покутті. Наводиться також для Закарпаття (м. Хуст) й Львівщини (м. Дрогобич). Адм. регіони: Ль, Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Нині відомо шість розсіяних локалітетів (Івано-Франківська обл.: Коломийський р-н, с. Слободи; Калуський р-н, с. Новиця; Надвірнянський р-н, с. Ланчин; Коломийський р-н, с. Н. Вербіж; Городенківський р-н, с. Герасимів; Чернівецька обл.: Сторожинецький р-н, с. Костинців). Майже усі відомі популяції є малочисельними, представлені поодинокими особинами або нечисельними популяційними локусами. Популяційні параметри не досліджені. Стан популяцій біля м. Хуст та Дрогобич, а також у Городенківському р-ні невідомий.

Причини зміни чисельності

Антропогенні: надмірне випалювання, рекреаційне навантаження, надмірний випас, зривання на букети; природні: недостатнє природне поновлення.

Умови місцезростання

Росте на узліссях і відкритих ділянках верхніх річкових терас. Виявлений у складі вторинних чагарникових заростей, а також поблизу лісопосадок й обабіч доріг. Рослина надає перевагу небагатим на гумус, частково кам'янистим і піскуватим ґрунтам. Ценотична приуроченість детально не досліджена. Особини виду, очевидно, належать до угруповань кл. *Rhamno-Prunetea spinosae* та *Festuco-Brometea*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 80–180 см заввишки з колючими пірчасторозсіченими листками. Стебло розгалужене, сніжно-біло-повстисте, бурувате або бліде. Кошички одноквіткові, зібрані в кулясті голов-

ки 4–6 см діаметром. Обгортка при основі оточена щетинками, що поступово переходять у листочки, які по краю виїмчасто-торочкуваті, при верхівці з тонким колючим вістрям. Квітки білуваті. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у вересні-жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Популяції не охороняють. Деякі локалітети знаходяться під загрозою зникнення. Необхідним є створення ботанічних заказників «Заріччя» та «Новицька дубина» в Івано-Франківській обл. Необхідно культивувати вид у ботанічних садах та репатріація рослин на території, де вони раніше траплялися. Заборонено збирання рослин, надмірне випасання схилів, їх освоєння, терасування та заліснення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

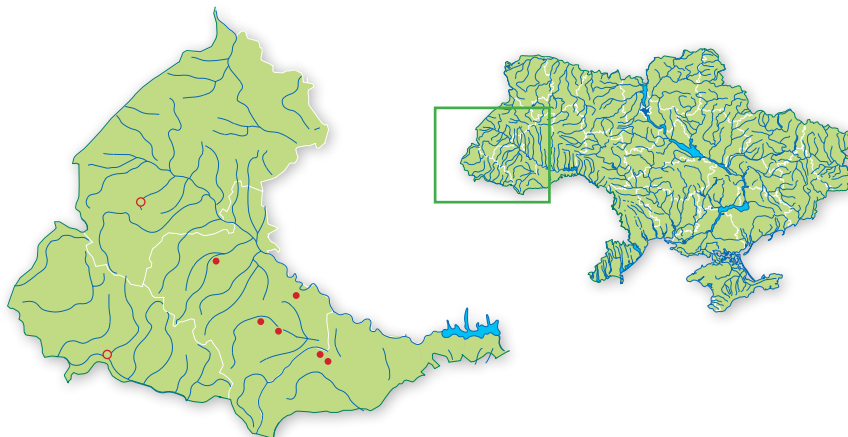
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації

Ткачик, 1983, 2000.

ЗЛИНКА АЛЬПІЙСЬКА

Erigeron alpinus L.

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Європейсько-середземноморський високо-гірний (субальпійський) вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гори Європи: Піреней, Альпи, Скандинавські гори, Апенніни, гори Балканського п-ва, Карпати, Кавказ, Мала Азія. В Україні — дуже рідко в Карпатах на хребтах Свидовець (схили гір Близниця-Драгобрат, Герешаска, Ребро), Чорногора (г. Данцер), у Чивчинах (гг. Чивчин, Прелука) і Мармароських Альпах (гг. Ненеска, Піп Іван). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Найбільші популяції на г. Прелука — кілька тисяч особин на площі 2 га, і на г. Ребро — близько 400 особин на площі 0,3 га. Решта популяцій представлені лише десятками дорослих особин, а їхня загальна чисельність не перевищує 100 особин. Успішно поновлюється насінням.

Причини зміни чисельності
Надмірне випасання, гербаризація та природні порушення оселищ.

Умови місцезростання
Субальпійський та альпійський пояс у межах висот 1450–1800 м н. р. м., на скелях, стрімких кам'янистих слабкозадернованих, рідше лучних пологіх схилах переважно східної експозиції, на свіжих, переважно кальце-

вісних ґрунтах. Трапляється в асоціації *Saxifrago-Festucetum versicoloris* (союз *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–30 (40) см заввишки. Стебла поодинокі або нечисленні, шорсткоопушені. Листки притиснуто волосистоопушені. Стеблові листки видовжено-оберненояйцеподібні до ланцетних. Середні й верхні стеблові листки сидячі на звуженій основі. Кошики на верхівках стебел і на кінцях гілочок, нечисленні, від 1 до 10 (15), великі, 1,5–2,5 см діаметром. Зовнішні язичкові квітки у кошику вдвічі довші за серединні, простерті. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у вересні–жовтні. У межах виду

виділяють 2 підвиди. *E. alpinus* L. subsp. *alpinus* у Чивчинах (г. Прелука), Мармароських горах (г. Піп Іван), на Свидовці (Герешаска). *E. alpinus* L. subsp. *intermedius* (Schleich.) Pawł. поширений у Чорногорі, на Свидовці (г. Ребро) і Мармароських горах (г. Ненеска).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Карпатському НПП і Карпатському БЗ. Урочище Герешаска-Ребро (Свидовець) необхідно приєднати до заповідного масиву. Потрібно культивувати вид у ботанічних садах, проводити моніторинг популяцій. Заборонено гербаризацію, збирання рослин, надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації
Малиновський, Крічфалушій, 2002; Царик, Жилієв, Кияк та ін., 2004; Чопик, 1976; Flora Polska, 1971; Hegi, 1906.

Автор: В.Г.Кияк
Фото: О.О. Кагало

ЗЛИНКА ЗАЛОЗИСТА

Erigeron atticus Vill.

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний, диз'юнктивно поширений на межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд.-середньоевропейський високогірний вид, що трапляється у Піренеях, Альпах, Карпатах та горах пн. частини Балканського п-ва. В Україні відомий з єдиного оселища в Українських Карпатах на г. Данцир у Чорногорі. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Популяція дуже малочисельна й перебуває у критичному стані, представлена лише кількома генеративними особинами.

Причини зміни чисельності

За останні десятиліття популяція істотно зменшилася, що спричинене поступовим посиленням затінення внаслідок природного заростання оселища гірськососновим та зеленовільховим криволіссям.

Умови місцезростання

На добре інсольованих пісковикових скелях на сх. схилі г. Данцир на висоті 1530 м н. р. м. Угруповання належить до порядку *Seslerietalia albicantis*. Субстрат містить домішки карбонатів. Петрофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна короткокореневищна рослина, з 1–2 генеративними пагонами 20–40 см заввишки й кількома вегетативними розетками. Листки обернено-яйцеподібні, гострокінцеві, 5–12 см завдовжки. Квітконосні пагони висхідні, борознисті, рясно улиснені, розгалужені у верхній частині. Суцвіття щиток або щиткоподібна волоть, що складається з 3–20 кошиків 14–23 мм діаметром. Квітки трьох типів: зовнішні — язичкові, проміжні — тонкотрубчасті та внутрішні — товстотрубчасті. Язички пурпурово-фіолетові, на 2,5–3 мм довші від трубчастих квіток. Сім'янки ребристі, 3 мм завдовжки. Рослина, особливо листочки обгортки, рясно вкрита коротким

залозистим опушенням з незначною домішкою довгих незалозистих волосків. Цвіте наприкінці липня — на початку серпня, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Оселище розташоване у заповідній зоні Карпатського НПП. Для його збереження варто проводити вибіркове прорідження чагарникової рослинності. Заборонено гербаризацію, збирання рослин, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Kozij, 1936.

Автор: Ю.Й. Кобів
Фото: Ю.Й. Кобів

ЮРИНЕЯ ТАЛІЄВА

Jurinea talievii Klokov
(*J. cretacea* auct. non Bunge)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Ендемічний вид, дуже близький до *J. cretacea* Bunge.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх.-причорноморський ендемік. В Україні — в басейні р. Сіверський Донець (по рр. Красна, Айдар, Деркул, Комишна). Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, приурочені до виходів крейди, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності
Природно-історична рідкісність, випас худоби, пожежі.

Умови місцезростання
Бідні, сухі крейдиані відшарування, кам'янисті схили. Угруповання кл. *Helianthemo-Thymetea*. Петрофіт. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина,

20–95 см заввишки. Має потужний каудекс і стрижневу кореневу систему. Стебла поодинокі, білуваті від повстисто-павутинистого опушення, звичайно розгалужені. Листки пірчасторозсічені, повстисто-павутинисті, зісподу білуваті, зверху сіруваті або зеленкуваті, стеблові листки сидячі, з розширеною основою, що збігає на стебло, утворюючи коротенькі вузькі крила. Сегменти листків з дуже загорнутими на нижній бік краями, по краю хвилясті. Кошики по (1)2–8 на стеблі, обгортка кошиків напівкуляста, білувата від густого повстистого опушення, листочки обгортки загострені, притиснуті, зовнішні та середні — з відігнутою назовні верхівкою. Квітки пурпурові або рожеві. Сім'янки чотиригранні, дрібногорбочкуваті, темно-бурі зі світлі-

шими ребрами, чубок легко відпадає. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється рішенням Луганської обласної ради. Необхідно дослідження стану популяцій, виявлення усіх місцезнаходжень для створення об'єктів ПЗФ, введення у культуру. Заборонено порушення умов місцезростання виду, розробку кар'єрів, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Кондратюк, Тарабрин, Бакланов та ін., 1980; Маслова, Лесняк, Мельник, Перегрим, 2003; Остапко, 2001, 2005; Флора СССР, 1962; Флора УРСР, 1962.

Автори: В.М. Остапко, Г.С. Назаренко
Фото: В.М. Остапко

СЕРПІЙ ДОНЕЦЬКИЙ (КЛАЗЕЯ ДОНЕЦЬКА)

Klasea donetzica (Dubovik) J.Holub (*K. radiata* (Waldst. et Kit.) Á.Löve et D.Löve subsp. *donetzica* (Dubovik) L.Martins;
Serratula donetzica Dubovik)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Ендемік Дніпровсько-Донецького регіону.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн.-причорноморський вид. Басейн Сіверського Дінця та Самари. Адм. регіони: Дн, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції нечисленні (окол. с. Попівка Краснодонського р-ну, с. Стрільцівка Міловського р-ну, с. Провалля Свердловського р-ну, с. Булахівка Павлоградського р-ну), їх структуру не вивчено.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив: порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, видобування крейди, випасання худоби.

Умови місцезростання

Крейдяні відшарування, кам'янисті схили. Угрупування кл. *Festuco-Brometea*, *Helianthem-Thymetea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Короткокореневищна трав'яна рослина 40–80 см заввишки з прямостоячим майже голим або розсіяно опушеним не розгалуженим стеблом, зрідка стебел 2–3, що несуть один кошик. Листки пірчасторозсічені, з 12–32 лінійними негусто опушеними сегментами однакової довжини. Зовнішні та середні листочки обгортки на верхівці з вістрям 2–5 мм завдовжки. Квітки рожево-пурпурові, 25–30 мм завдовжки. Сім'янки з рудуватим чубком. Цвіте у травні–липні,

плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Рекомендується створити заповідні об'єкти у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушення місцезростань виду, розробка кар'єрів, випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Кормове, декоративне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Морозюк, 1971; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Тарасов, 2005; Флора УРСР, 1965; ЧКУ, 1996; Martins, 2006.

Автор: В.М. Остапко

Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

СЕРПІЙ ДОНСЬКИЙ (КЛАЗЕЯ ДОНСЬКА)

Klasea tanaitica (P.Smirn.) J.Holub
(*K. radiata* (Waldst. et Kit.) Á.Löve et D.Löve
subsp. *tanaitica* (P.Smirn.) L.Martins;
Serratula tanaitica P.Smirn.)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Донський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Басейн Сіверського Дінця, Нижній Дон (Волгоградська обл.). В Україні — на крайньому сході в басейні р. Комишної. Адм. регіон: Лг.

Чисельність та структура популяцій
Відомо три популяції, чисельність незначна, структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності
Природно-історична рідкісність та надмірне випасання худоби.

Умови місцезростання
Сухі крейдяні відшарування та задерновані схили. На межі угруповань кл. *Festuco-Brometea* та *Helianthemo-Thymetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем, від якого підіймаються 1–2 прямостоячі, не розгалужені, голі або майже голі стебла, 40–100 см заввишки. Листки нижні довгочерешкові, верхні короткочерешкові, від глибоко-підчатороздільних до підчаторозсічених, по краю дрібно-пилчасто-щетинисті, на поверхні голі. Кошики поодинокі, 25–30 мм завдовжки. Листочки обгортки тонко загострені, без помітного вістря на кінці. Квітки рожево-пурпурові. Сім'янки з рудуватим чубком. Цвіте у травні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно (кореневищем).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється у відділенні «Стрільцівський степ» Луганського ПЗ, ботанічному заказнику місцевого значення «Стрільцівка». Необхідно виявити всі місцезнаходження та створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушення умов місцезростання виду, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1965; ЧКУ, 1996; Martins, 2006.

ЛАГОЗЕРИС ПУРПУРОВИЙ

Lagoseris purpurea (Willd.) Boiss.
(incl. *L. callicephal*a Juz., *L. robusta* Czer.;
Crepis purpurea (Willd.) M.Bieb.)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Крим. У горах та передгір'ях. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції незначні за розмірами, нечисельні. У межах локалітетів зростає невеликими групами. В оптимальних умовах щільність значна.

Причини зміни чисельності

Стенопотність і слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

Кам'янисті відшарування карбонатного типу (крейда, мергель, вапняки), обриви, осипи. Ценофоб. Угруповання належать до порядку *Alyso-Sedetalia*. Ксерофіт. Карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рос-

лина 10–50 см заввишки. Каудекс потовщений, здерев'янілий, у верхній частині розгалужений. Стебла до 2 мм у діаметрі, прямостоячі, вилчасто розгалужені, безлисті. Листки до 10 см завдовжки та 1,5 см завширшки, у прикореневій розетці, оберненоланцетні, глибокопирчаторозсічені, сіруваті, опушені. Кошики (один або кілька) 1,5–2 см у діаметрі. Квітки пурпурові або рожеві. Сім'янки з 10 реберцями і чубком. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

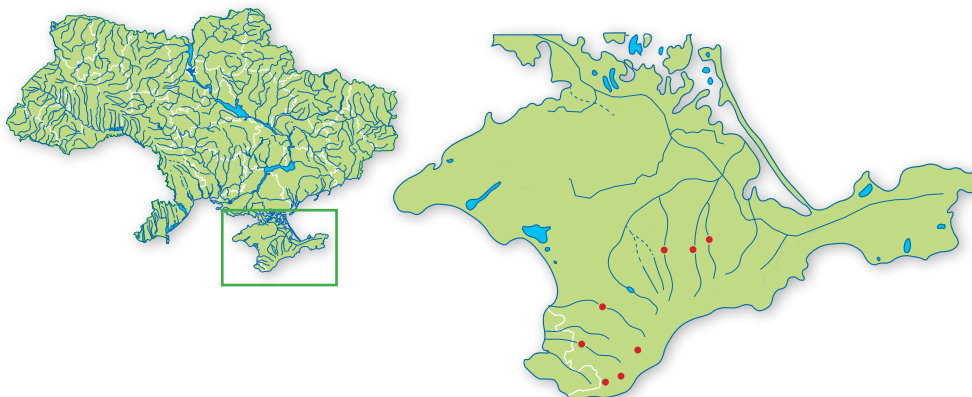
Занесений до Європейського червоного списку (як два види: *L. purpurea* та *L.*

*callicephal*a) та Червоного списку МСОП (*L. purpurea*). Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, заказнику загальнодержавного значення «Куболач» і на території пам'ятки природи загальнодержавного значення «Ак-Кая». Необхідно закартувати місцезростання, контролювати стан популяцій. Заборонено знищення місць існування, заліснення схилів, розробку кар'єрів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Каталог редких, исчезающих и уничтожаемых растений флоры Крыма, рекомендуемых для заповедной охраны, 1975; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: С.О. Свірин

КОРОЛИЧКА ПІЗНЯ

Leucanthemella serotina (L.) Tzvelev.
(*Chrysanthemum serotinum* L., *Leucanthemum serotinum* (L.) Stank, *Tanacetum serotinum* (L.) Sch. Bip.)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Подунайсько-паннонський ендемік з диз'юнктивним поширенням на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд.-Сх. Європа. В Україні — на Закарпатській низовині в заплаві р. Латориця (від с. Драгinya до державного кордону), уздовж стариць р. Тиса в околицях м. Чоп, у дельті Дунаю. Вказується для Полісся (Київська обл., с. Поліське, берег р. Уж). Адм. регіони: ?Кв, Зк, Од.

Чисельність та структура популяцій
На Поліссі потребує підтвердження. Стан популяцій дунайського локалітету невідомий. У заплаві р. Латориці спорадично трапляється поодинокими особинами й невеликими мікролокусами, з чисельністю до кількох сотень особин. Популяційні параметри не досліджені.

Причини зміни чисельності
Осушення та розорювання заплавлених лук, вирубування заплавлених лісів та зміна їх гідрологічного режиму через зарегулювання русел річок.

Умови місцезростання
Росте в заплавах на періодично затоплюваних ділянках. У Закарпатті—по окраїнах і на розріджених ділянках заплавлених лісів, а також на високотравних мокрих і болотистих осокових луках в угрупованнях союзів

Phragmiton communis, *Magnocaricion elatae*. У дельті Дунаю витримує незначне засолення ґрунтів, в угрупованнях кл. *Phragmito-Magnocaricetea*. Мезогірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–150 см заввишки, з довгим розгалуженим кореневищем. Стебло пряме, слабо розгалужене, до самих кошиків улишене. Листки цілісні, сидячі, почергові, довгасто-ланцетні, при основі з вушками, нижні — 2–4 зарубчасті, середні — віддалено-пильчастозубчасті, верхні — цілокраї. Кошики поодинокі, 35–60 мм діаметром, на верхівках гілок, утворюють негустий щиток. Листочки обгортки жовтувато-біло-зелені. Крайові

язичкові квітки 10–25 мм завдовжки, білі, довші за обгортки. Сім'янки 2–3 мм, тупі, з 8–10 реберцями. Цвіте в серпні–жовтні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Дунайському БЗ та у Велико-доброньському зоологічному заказнику на Закарпатті. Занесений до Червоного списку рослин Закарпатської обл. Необхідне заповідання прирічкового заплавного комплексу р. Латориця та стариць р. Тиса, моніторинг популяцій і запровадження в культуру. Заборонено зміну гідрологічного режиму заплавлених лук, вирубування лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає, хоча потенційно можливе культивування.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Дубина, Шеляг-Сосонко, Жмуд, 2003; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Флора УРСР, 1962; Maglocký, Vágenknecht, 1999; Margittai, 1933.

Автори: Р.Я. Кіш, І.М. Данилик
Фото: Я.П. Дідух

БІЛОТКА АЛЬПІЙСЬКА, ЕДЕЛЬВЕЙС, ШОВКОВА КОСИЦЯ

Leontopodium alpinum Cass.

Родина Айстрові (Складноцвіті) —
Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Середньоевропейський гірський вид на пн.
та сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Високогір'я Піреней, Альп, Балкан і Карпат.
В Україні — Свидовець (гг. Близниця, Драго-
брат, Герашаска і Ребро), Чорногора (г. Шпи-
ці), Мармароські Альпи (г. Ненеска), Чивчини
(г. Великий Камінь). Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Збереглися залишки популяцій у кількох ізо-
льованих місцезростаннях на малих площах
(до 0,2 га) у важкодоступних місцях. Чисель-
ність у чотирьох локалітетах не перевищує
100, цвітуть окремі особини. У частини по-
пуляцій не виявлено насіннєвого підросту.
Сучасний стан усіх популяцій критичний: чи-
сельність особин і площа оселищ постійно
зменшуються. Більшість популяцій, відомих
на Чорногорі у ХХ ст., зникли.

Причини зміни чисельності

Як ритуальна й декоративна рослина зни-
щується населенням і туристами. Фактора-
ми загрози є низька генетична різноманіт-
ність, критично низький поріг чисельності,
повільні темпи онтогенезу і відновлення,
антропогенний вплив.

Умови місцезростання

Субальпійський та альпійський пояси в межах
висот 1450–1800 м н. р. м. Ростає на слабкоза-
дернованих ділянках і у тріщинах вапнякових
скель на сухих пд. і пд.-сх. стрімких схилах (по-
рядок *Potentilletalia caulescentis*) у складі релікто-
вих угруповань (асоціація *Saxifrago-Festucetum*
versicoloris) та в інших рідкісних фітоценозах
(асоціація *Festucetum saxatilis*). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна повстис-
то опушена рослина 10–25 см заввишки. Сте-
бла прості, поодинокі, висхідні, біля основи
з розеткою. Листки цілісні, видовжено- або
лінійно-ланцетні, чергові, сидячі. Квітки у
дрібних кошиках, які зібрані по 3–10 на верхів-

ках стебел у щільні головки і оточені кількома
рядами видовжено-ланцетних, білих від гус-
того повстистого опушення листків загальної
обгортки. Крайові квітки у кошику маточкові,
серединні — двостатеві. Плід — видовжена
циліндрична сім'янка. Цвіте у червні–липні.
Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карпатському БЗ, Карпат-
ському НПП, заказнику загальнодержавного
значення «Чорний Діл» (Чернівецька обл.).
Необхідний суворий заповідний режим на
г. Герашасці й Ребрі та охорона місцезростань.
Слід ширше культивувати та інтродукувати. За-
боронено збирання рослин, гербаризацію, по-
рушення структури фітоценозів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у декількох ботанічних садах.

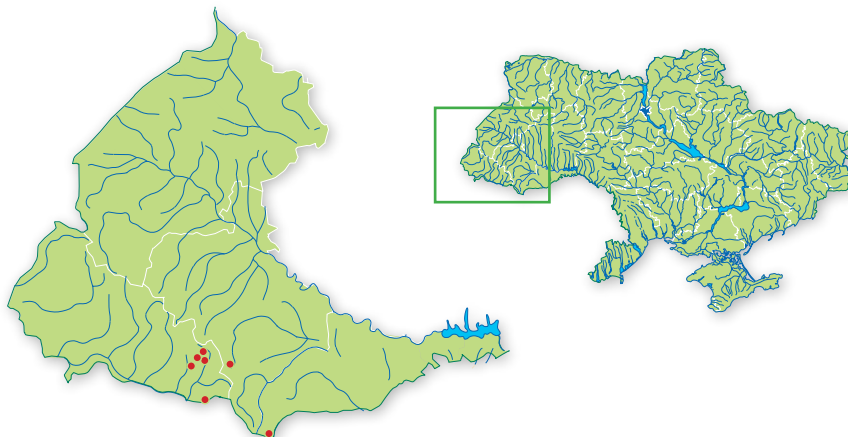
Господарське та комерційне значення

Декоративне, ритуальне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Кияк, 1999; Малиновський, Крічфалушій, 2002;
ЧКУ, 1996.

Автори: І.І. Чорней, В.Г. Кияк
Фото: Н.М. Сичак

ЯЗИЧНИК СИВИЙ

Ligularia glauca (L.) J.Hoffm.

(*L. carpatica* (Schott, Nym. et Kotschy) Pojark.;

L. bucovinensis auct. non Nakai)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду

Зникаючий

Наукове значення

Реліктовий ендемік в ізольованих локалітетах на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. сх. Середньої Європи, Трансильванія. В Україні — дуже рідко на Придністров'ї й Покутті. Є вказівки для Чернівецької, Львівської та Закарпатської обл., не підтверджені гербарними зборами. Адм. регіони: ?Лв, Ів, Тр, ?Зк, ?Чц, Хм.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні з порушеною структурою. У відомих локалітетах за останні 30 років чисельність виду знизилася на 50–60%. В карстовій лійці біля с. Чортовець в 2007 р. із 35 екземплярів у генеративній стадії перебувало 5–6, в 2009 р. загальне число екземплярів скоротилося до 20. Незважаючи на задовільну насінневу продуктивність, поновлення незадовільне.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, випалювання старики на схилах, заліснення. В останні роки — інтенсивне викопування для пересаджування на приватні ділянки.

Умови місцезростання

Карстові лійки, схили на межі лучностепових угруповань кл. *Festuco-Brometea* (союз *Cirsio-Brachypodium pinnati*), відслонень вапняків, гіпсангідритів та чагарникових угруповань. На ма-

лопотужних рендзинах у інсольованих умовах пд., зх., сх. схилів. Мезоксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна сизувато-зеленувата рослина зі вкороченим кореневищем. Стебла прямостоячі, 60–150 см заввишки, прості, внизу голі, вгорі опушені. Нижні листки з крилатим, майже стеблообгортним черешком; пластинка листків широкояйцеподібна або еліптична, 10–18 см завдовжки, 8–12 см завширшки, сиза, цілокрая або трохи зубчаста, гола; інші листки сидячі, стеблообгортні. Кошики в густому гроноподібному суцвітті; обгортка циліндрична, дворядна, з 12–14 листочків; внутрішні листочки її ланцетні, 7–18 мм завдовжки, 2,5–3 мм завширшки, з перетин-

частими краями, на верхівці та по краю опушені, зовнішні — вузьчі; після досягання плодів усі листочки обгортки зірчасто розпростерті; крайових язичкових квіток 8–10, віночок жовтий, з довгасто-еліптичним відгином; серединні трубчасті квітки численні. Сім'янки довгасті, п'ятигранні, голі; чубок з дуже коротких, жорстких зазубрених волосків. Цвіте в червні — до половини липня, плодоносить у липні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території заказника «Лиса гора» поблизу с. Герасимів Івано-Франківської обл., але чисельність популяції критична. Необхідні пошуки нових популяцій та ренатуралізація виду. Заборонено збирання рослин, руйнування екоотопів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Дідух, Павлюк, 2008; Флора УРСР, 1962.

Автори: О.О. Кагало, Я.П. Дідух
Фото: В.С. Павлюк, В.В. Буджак (вставка)

ЯЗИЧНИК СИБІРСЬКИЙ (Я. БУКОВИНСЬКИЙ, Я. УКРАЇНСЬКИЙ)

Ligularia sibirica Cass. (*L. bucovinensis* Nakai;
L. ucrainica Minderova)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий диз'юнктивно поширений вид на межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Бореальний євразійський вид, поширений на Далекому Сході, у Пд. Сибіру, Пн.-Сх. Європі; ізольовані оселища трапляються в Центральній, і Пд.-Сх. Європі. В Україні — Карпати та Мале Полісся. Адм. регіони: Вл, Рв, Льв, Тр, Зк, Чц, Хм.

Чисельність та структура популяцій

Більшість популяцій представлена лише кількома десятками генеративних особин, натомість численне чорногірське оселище охоплює біля 1,5 тис. квітучих рослин. Більша частина особин належить до підросту і вегетативної групи. Популяції із Зх. Полісся, Розточчя і Пн. Поділля зникли.

Причини зміни чисельності

Стан карпатських популяцій є досить стабільним, натомість помітне вимирання виду на рівнині зумовлене осушенням рідкісних карбонатних боліт.

Умови місцезростання

У Карпатах трапляється на висоті 1000 м н.р.м. у верхів'ях Білого Черемошу (Чивчинські гори) і в басейні потоку Лазещина (Чорногора). По-

пуляції приурочені до витоків кальценосних потоків (угруповання союзу *Cratoneurion commutati*, кл. *Montio-Cardaminetea*) та прилеглих вологих ділянок, що належать до союзів *Cardamino-Montion* і *Magnocaricion* (кл. *Phragmito-Magnocaricetea*). На Малому Поліссі трапляється на межі карбонатних осоково-гіпнових боліт (союз *Caricion davallianae*, кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*) у розріджених вільшняках. Реакція ґрунту в оселищах нейтральна. Пігрофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна короткочоренища рослина 70–120 см заввишки. Базальні довгочерешкові трикутні листки утворюють розетки. Стеблові листки піхво-

ві, напівсидячі. Стрункий квітконосний пагін несе 10–25, зібраних у китицю, кошиків з яскраво-жовтими язичковими квітками. Цвіте у липні, плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Додатку Бернської конвенції. Трапляється в «Дермансько-Мостівському» РЛП (Рівненська обл.) і комплексній пам'ятці природи місцевого значення «Білий Потік» (Чернівецька обл.). Слід охопити охороною решту оселищ. Заборонено збирання, руйнування місць зростання, забір води, порушення гідрологічного режиму території, випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Андрієнко, Антонова, 1986; Андрієнко, Прядко, 2001; Кобів, 2004; Чорней, 1999; Convention on conservation of European wildlife and natural habitats, 1999; Kobiw, 2005.

Автор: Ю.Й. Кобів
Фото: В.В. Буджак

ЧИХАВКА ЯЗИЧКОВА (ДЕРЕВІЙ ЯЗИЧКОВИЙ)

Ptarmica lingulata (Willd. et Kit.) DC.
(*Achillea lingulata* Waldest. et Kit., *A. alpina* Schur)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Диз'юнктивно поширений високогірний вид на межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Карпатсько-балканський вид. В Україні — ізольовані місцезнаходження на Свидівці, Чорногорі і Мармароських горах. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції диференційовані залежно від рельєфу. В умовах заповідання у Чорногорі (г. Гутин-Томнатик), формуються великі популяції із переважанням генеративних особин, чисельність яких перевищує 1 тис. Натомість, значна частина популяцій є малочисельними, де більшість становлять вегетативні особини.

Причини зміни чисельності
Популяції негативно реагують на випасання, що пригнічує їх життєвість. Заповідання призводить до зростання чисельності.

Умови місцезростання
Мезофітні злакові угруповання порядку *Seslerietalia albicantis* поблизу скель та на схилах, збагачених карбонатами. Пошире-

ний здебільшого у високогір'ї, але на Свидівці й Чорногорі трапляється і на післялісових луках. Висотний діапазон 1200–2000 м н. р. м. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Трав'яна короткокореневищна рослина. Кореневище повзуче, буре, розгалужене. Дорослі особини представлені кількома розетковими вегетативними і 1–4 генеративними пагонами. Листки 2–7 см завдовжки, лопатоподібні, пилчастозарубчасті, сидячі, крапчасті. Квітконосні пагони 20–45 см заввишки, прямі, рясно вкриті почерговими листками. Суцвіття щільний щиток, складається з 10–25 кошиків. Обгортки діаметром 6–7 мм утворені загостреними,

темно облямованими, рясноволосястими листками. Язичкових квітів 6–8. Язички білі, еліптичні, довжиною 4 мм. Сім'янки сплюснені, довжиною 2 мм. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Здатний до вегетативного розмноження, але переважає насіннєве поновлення.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Свидовецькому, Чорногірському і Мармароському масивах Карпатського БЗ, а також у заповідній зоні Карпатського НПП. Заборонено надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Флора УРСР, 1962; Чопик, 1976; Domin, 1929.

Автор: Ю.Й. Кобів
Фото: Ю.Й. Кобів

ЧИХАВКА ТОНКОЛИСТА (ДЕРЕВІЙ ШУРА)

Ptarmica tenuifolia (Schur) Schur
(*Achillea oxyloba* (DC.) Sch.Bip. subsp. *schurii*
(Sch.Bip.) Heimerl, *A. schurii* Sch.Bip.)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд.-сх.-карпатський ендемік, поширений у високогір'ї Карпат на території Румунії та України. В Україні — у Карпатах: на Свидівці (гг. Близниця, Флантус), Чорногорі (гг. Петрос, Піп Іван Чорногорський), Мармароші (гг. Піп Іван Мармароський) та Чивчині (г. Мокринів Камінь). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Для більшості популяцій характерні неповно-членні вікові спектри, без ювенільних та ім-матурних рослин, проте в ур. Флантус на Сви-дівці віковий спектр популяції повночленний. Щільність у більшості популяцій 5–10 парці-альних кущів на 1 м², на Флантусі — загальна чисельність близько 350 кущів.

Причини зміни чисельності
Обмеженість відповідних субстратів, випа-сання худоби та інші прояви господарської діяльності людини.

Умови місцезростання
Субальпійський та альпійський пояси на ви-соті 1800–2000 м н. р. м., на схилах різної екс-

позиції, переважно на слабо задернованих ділянках, у тому числі на відшаруваннях та осипищах, в угрупованнях асоціацій *Achilleo (schurii)-Dryadetum*, *Saxifragetum luteoviridis*, *Thymo- Festucetum amethystinae*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з інтенсивно галузистими, довгими, тонки-ми, переважно горизонтальними корене-вищами, мичкуватою кореневою системою та висхідними безрозетковими надземними пагонами 5–20 см заввишки. Нижні стеблові листки лускоподібні, лінійні, 8–10 мм зав-довжки. Стеблові листки сидячі, в обрисі еліптичні, з двічі пірчаторозсіченими пластинками й лінійними чи вузьколінійними кін-

цевими частками 6–8 мм завдовжки. Кошики верхівкові поодинокі, 15–20 мм у діаметрі, з буро-коричневими листочками обгортки й білою оцвітиною. Цвіте у липні–серпні, пло-доносить у серпні–вересні. Розмноження переважно вегетативне, рідше насіннєве.

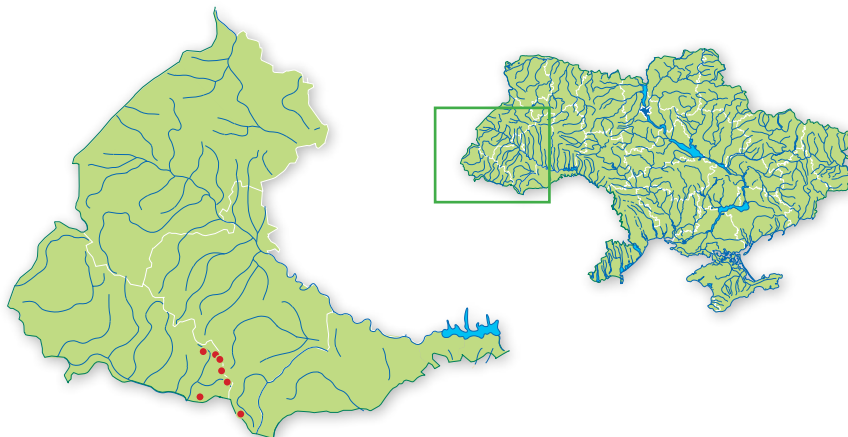
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Карпатському БЗ. Доцільно встановити режим заповідності на Чивчині та моніторинг за усіма популяціями. Заборо-нено надмірне випасання, організацію місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Біорізноманіття Карпатського біосферного запо-відника, 1997; Карпатські сторінки «Червоної кни-ги України», 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976; Pawlowski, Walas, 1949; Zapalowicz, 1889.

Автори: С.М. Зиман, І.І. Чорней
Фото: Ю.Й. Кобів

СОССЮРЕЯ АЛЬПІЙСЬКА

Saussurea alpina (L.) DC.

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Аркто-альпійський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вид з голарктичним типом ареалу, поширений циркулярно в Арктиці, диз'юнктивно — у полярній і бореальній областях та високогір'ях Євразії. В Україні дуже рідко трапляється в Українських Карпатах: на Чорногорі (вершини та схили г. Петрос, Шпиці, Гутин-Томнатик, Бребенескул) і Свидовці (г. Комин). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Усі популяції малі за чисельністю (менше 1 тисячі особин) і площею оселищ (до 0,1 га). Переважає вегетативне поновлення. Більшість популяцій нормальні повночленні. У популяції на г. Бребенескул протягом тривалих досліджень не виявлено квітучих особин. Характерний міжпопуляційний поліморфізм за ознаками вегетативних органів, зокрема за формою листків.

Причини зміни чисельності
Чисельність популяцій достатньо стабільна. Загрозу становлять інтенсивні рекреаційні навантаження, порушення структури фітоценозів під час збирання інших (лікарських і декоративних) видів рослин, а також природні фактори (осипища, зсуви тощо).

Умови місцезростання
Альпійський і субальпійський пояс в діапа-

зоні висот 1650–1980 м н. р. м. переважно на стрімких схилах північної експозиції у ценотично відкритих скельних угрупованнях на слабозадернованих ділянках рухливого плиткого ґрунту з підвищеним умістом карбонатів. Виявляє піонерну стратегію. Компонент рідкісних для Українських Карпат фітоценозів союзу *Oxytropido-Elynon*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина від 5 до 40 см заввишки. Кореневище коричневе, грубе. Стебло злегка павутинистоопушене або голе. Усі листки знизу повністю опушені, сірі або сіро-зелені. Прикореневі й середні стеблові листки зубчасті з вузькокрилатими черешками, ланцетні, яйцеподібно-ланцетні, зрідка

серцеподібні, верхні ланцетні до лінійних, сидічі. Кошики скупчені на верхівці стебла у щиткоподібному суцвітті. Квітки пурпурові, пиляки блакитні. Сім'янки 3–4 мм завдовжки. Внутрішні волоски чубка втричі довші за зовнішні. Цвіте у серпні–вересні, плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
У Чорногорі частина популяцій охороняється на територіях Карпатського НПП і Карпатського БЗ. Доцільно розширити межі заповідних зон на Чорногорі й Свидовці. Заборонено порушення структури фітоценозів, рекреаційна діяльність.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне, ґрунтозахисне, ґрунтоутвірне.

Основні джерела інформації
Кияк, 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; ЧКУ, 1996.

Автор: В.Г. Кияк
Фото: О.О. Кагало, І.М. Данилик (вставка)

СОСЮРЕЯ РІЗНОКОЛІРНА

Saussurea discolor (Willd.) DC.
(*Serratula discolor* Willd.)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний диз'юнктивно поширений вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середньоєвропейський високогірний вид, ізольовані ексклави лише в Альпах і Карпатах. Єдина популяція в Українських Карпатах розташована на вершині г. Великий Камінь (1400–1470 м н. р. м.) на хребті Чорний Діл у Чивчинах. Адм. регіон: Чц.

Чисельність та структура популяцій

Близько 2 тис. дорослих особин. Популяція нормальна повночленна; має різноманітну внутрішньопопуляційну структуру за ознаками просторового розподілу й життєвості особин. Життєздатність залишається високою, незважаючи на тенденцію до зменшення чисельності.

Причини зміни чисельності

Зменшення чисельності периферійної частини популяції пов'язане з процесами заліснення, які прогресують протягом останнього десятиліття в умовах зменшення інтенсивності господарської діяльності як на г. Великий Камінь, так і на хребті Чорний Діл. Центральна частина популяції частково порушується внаслідок викопування рослин населенням.

Умови місцезростання

На щебенистому ґрунті, осипищах вапнякових

скаль на стрімкому теплому й сухому схилі пд. експозиції (асоціація *Festucetum saxatilis*). Угруповання має у своєму складі багато рідкісних й ендемічних видів. Вид трапляється на добре освітлених ділянках. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–60 см заввишки. Кореневище темно-коричневе. Стебло павутинисто опушене. Листки зверху яскраво-зелені, знизу білі від повистистого опушення. Прикореневі листки з довгими черешками, яйцеподібно-серцеподібні, зубчасті, стеблові — короткочерешкові або сидячі. Кошики у щиткоподібному суцвітті на верхівці стебла й часто на бічних гілочках у пазухах верхніх і середніх стеблових листків.

Квітки ясно-фіолетові або темно-рожеві. Пиляки темно-блакитні. Сім'янки 4–5 мм завдовжки. Внутрішні волоски чубка в 1,5–2 рази довші за зовнішні. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням та поділом кореневища.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Популяція розташована на території заказника загальнодержавного значення «Чорний Діл» (Чернівецька обл.). Необхідно регулювати процеси заростання лісом і чагарниками вершини г. Великий Камінь і проводити моніторинг популяції. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

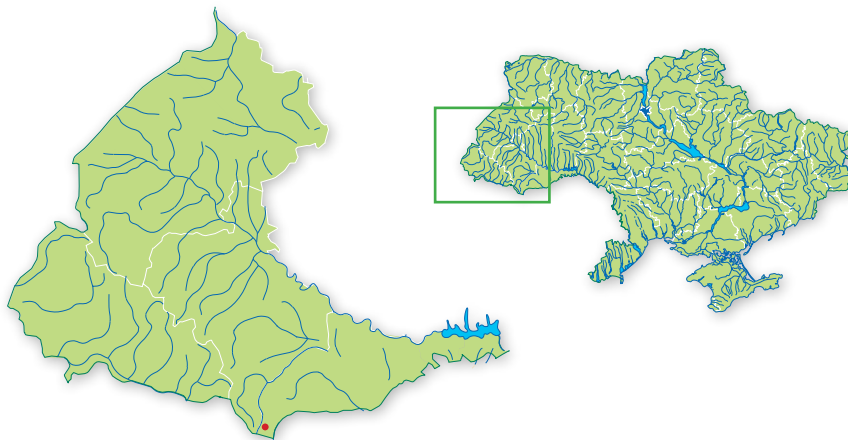
Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, ґрунтозахисне, ґрунтотвірне, лікарське.

Основні джерела інформації

Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976.

Автори: В.Г. Кияк, І.І. Чорней
Фото: В.В. Буджак

СОССЮРЕЯ ПОРЦІУСА

Saussurea porcii Degen

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Вузьколокальний ендемічний вид із сибірськими філогенетичними зв'язками.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. Карпати: в межах України та Румунії (г. Коронгош у Роднянських Альпах). В Україні: Чорногора (полонина Рогнеска, ур. Примартик), верхів'я Білого і Чорного Черемоша (г. Гнетеса, полонина Глистувата, між полонинами Глистувата і Прелуки). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяція на полонині Рогнеска займає площу близько 0,5 га й налічує біля 500 особин. Її площа і чисельність скорочується. На полонині Глистувата найбільша популяція, що займає площу декілька десятків гектарів і налічує кілька тисяч особин, серед яких вегетативних і генеративних майже порівну. Популяція між полонинами Глистувата і Прелуки площею близько 5 га, чисельність біля 1 тис. особин. На г. Гнетеса відповідно 0,5 га і біля 400 особин.

Причини зміни чисельності
Найбільше потерпає від випасання худоби, потенційним фактором загрози може бути заліснення екотопів.

Умови місцезростання
Верхня частина лісового поясу на межі із субальпійським у межах висот 1360–1600 м н. р. м. Місцезростання приурочені до більш

менш вирівняних схилів пд., пд.-сх. та пд.-зх. експозицій. Компонент евтрофних боліт, які формуються в зонах контакту вапняків, флішу та кристалічних порід на перезволожено-слабокислих ґрунтах із значним вмістом органіки. Ростає у складі угруповань асоціації *Caricetum paniculatae*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–80 см заввишки. Стебло прямостояче, голе або слабо опушене. Всі листки сидячі, збігають по стеблу, утворюючи вздовж нього широке крило. Нижні й середні листки ланцетні або еліптично-ланцетні, верхні вузьколанцетні гострі, зісподу павутинисто опушені. Квітки лілові, у кошиках, що зібрані

в щиткоподібне суцвіття. Пиляки сині. Цвіте в липні–вересні. Плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в Карпатському БЗ та ландшафтному заказнику «Чивчино-Гринявський». Необхідно взяти під охорону місцезнаходження на полонині Глистувата, контролювати стан популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації
Ефремов, Антос'як, 1987; ЧКУ, 1996; Pawlowski, Walas, 1949.

Автори: І.І. Чорней, І.М. Данилик
Фото: В.В. Буджак

ЗМІЯЧКА АВСТРИЙСЬКА (СКОРЗОНЕРА АВСТРИЙСЬКА)

Scorzonera austriaca Willd.

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Західнопалеарктичний дифузно поширений вид. Дуже рідко на Донецькому кряжі, у Приазов'ї, в долинах Сіверського Дінця та Дніпра (с. Бабайківка Царичанського р-ну). Адм. регіони: Дн, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Локальні популяції нечисленні, росте поодинокими особинами.

Причини зміни чисельності
Антропогенний вплив: порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, видобування крейди, випасання худоби.

Умови місцезростання
Кам'яністі степи, відшарування крейди, вапняків, пісковиків, прирічкові піски. Угруповання кл. *Festuco-Brometea*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5–40 см заввишки з одним або кількома стеблами. Корінь стрижневий. Вся рослина опушена. Прикореневі листки по краю плоскі, рівні або складені вздовж, кілюваті. Обгортки 15–20 мм завдовжки, їх листочки зверху шерстисто опушені, голі лише по півчастоту краю. Квітки жовті, у 1,5 рази довші за обгортку. Сім'янки 9–10 мм завдовжки, ребристі, вгорі трохи опушені. Цвіте у червні–серпні, плодоносить у серпні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється рішеннями Дніпропетровсь-

кої, Донецької та Луганської обласних рад. Охороняється у відділенні «Хомутовський степ» Українського степового ПЗ, НПП «Святі Гори», РЛП «Донецький кряж». Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення місцезростань виду, терасування, заліснення схилів, надмірне випасання худоби, видобування крейди.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Донбас заповідний, 2003; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Кучеревський, 2001; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Тарасов, 2005; Флора УРСР, 1953.

Автор: В.М. Остапко
Фото: О.О. Кагало

ЖОВТОЗІЛЛЯ БЕССЕРА

Senecio besserianus Minder. (*Tephrosieris besserianus* (Minder.) Czer., *T. aurantiaca* auct. non (Hoppe ex Willd.) Griseb. ex Schenk)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Волино-подільський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Волинська (пд. частина) і Подільська (пн.-зх. Поділля та Опілля) височини. Відомо лише три локалітети виду: два в межах Гоголого-Кременецького кряжу й одне на Опіллі. Наявні в літературі вказівки для Волинської обл. є сумнівними. Адм. регіони: ?Вл, Льв, Тр.

Чисельність та структура популяцій
Локальні популяції дуже малочисельні, але повночленні й стабільні. Дослідження зміни структури популяцій та динаміки не проводилися.

Причини зміни чисельності
Відомі локалітети, крім локалітету в заказнику «Голицький», зазнають значного антропогенного впливу: випас, викошування, випалювання. Вплив цих чинників на структуру й динаміку популяцій виду невідомий.

Умови місцезростання
Лучно-степові ділянки, післялісові остепнені луки на схилах на малопотужних рендзинах, або, рідше, на задернованих слабоопідзолених світло-сірих ґрунтах. Переважно в угрупованнях кл. *Festuco-Brometea* (союз *Cirsio-Brachypodium pinnati*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина

з укороченим кореневищем. Стебла прямі, 40–65 см заввишки, прості, борозенчасті, з червонувато-фіолетовими смугами, злегка павутинисто-волосисті або майже голі. Прикореневі та найнижчі стеблові листки овальні або видовжено-овальні, з добре розвиненими черешками; по краю неглибоко-нерівногородчасті або майже цілокраї, голі, рідше злегка павутинисті; середні листки сидячі або з короткими черешками, обернено-ланцетні або видовжені, верхні сидячі, майже лінійні, дрібні. Кошиків 3–6 (10), 10–15 мм завширшки, зібрані в зонтикоподібні щитки; обгортка при основі павутинисто-шерстиста, однорядна; її листочки лінійні або лінійно-довгасті, червонувато-буруваті, на верхівці темно забарвлені, торочкуваті; язичкові квітки слабо розвинені, інколи

відсутні; трубчасті квітки численні, 7–10 мм завдовжки, червонувато-помаранчові. Сім'янки видовжені, звужені на кінцях, коричнюваті, густо опушені; чубок у два-три рази довший за сім'янку. Цвіте у червні, плодоносить у липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

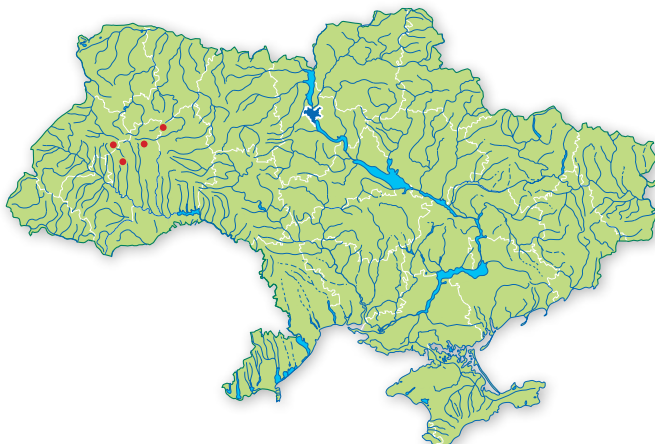
Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється на території заказника «Голицький» (Тернопільська обл.). Необхідні комплексні популяційно-екологічні дослідження виду, а також надання охоронного статусу всім відомим локалітетами. Доцільно вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, неконтрольоване випасання, рекреація, випалювання, руйнування екоотопів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Заверуха, 1985; Флора европейской части СССР, 1994; Флора УРСР, 1962.

Автор: О.О. Кагало
Фото: О.О. Кагало

ЖОВТОЗІЛЛЯ КАРПАТСЬКЕ

Senecio carpathicus Herbich (*Jacobaea abrotanifolia* (L.) Moench. subsp. *carpathica* (Herbich) B.Nord. et Greuter; *S. abrotanifolius* L. subsp. *carpathicus* (Herbich) Nyman; *S. carpathicus* Herbich, ortho)

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Ендемічний високогірний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

В альпійському і субальпійському поясах Зх., Сх. і Пд. Карпат. В Україні — Карпати у Чорногорі на схилах г. Петрос, Шпиці, Ребра, Гутин-Томнатик, Брбенескул і Піп Іван та в Чивчинських горах на г. Чивчин. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

У Чорногорі три ізольовані популяції: менші на г. Петрос і Піп Іван та найбільша в центральній частині хребта. На Петросі популяція складається з нечисленних локусів загальною площею до 0,1 га. Центральна чорногірська популяція охоплює багато гектарів і налічує декілька десятків тисяч особин, проте генерує менше 1000 особин. Ці популяції нормальні повночленні з вираженням піком чисельності на прегенеративних особинах. На г. Чивчин популяція малочисельна неповночленна з розбалансованою структурою.

Причини зміни чисельності

Зростання інтенсивності туризму.

Умови місцезростання

В альпійському, зрідка у верхній частині субальпійського поясу. На задернованих і

кам'янистих вирівняних ділянках пологих і рідше стрімких схилів з інтенсивними вітрами і порівняно неглибоким снігом. Трапляється в базифільних угрупованнях асоціації *Senecio carpathicus-Seslerietum bielzii* на свіжих гумусних щербенистих альпійських ґрунтах; а також у первинних альпійських ацидофільних угрупованнях союзу *Caricion curvulae*, сформованих на торф'янистих ґрунтах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина. Стебла підведені, 5–15 см заввишки, прості, зелені або бурувато-червонуваті. Більшість листків зкупчені при основі стебла, короткочерешкові, двічі-тричі пірчаторозсічені з ланцетоподібними або лінійними частками біля

1 мм завширшки; верхні листки сидячі, пірчаторозсічені, дрібні. Кошики поодинокі, 2–3,5 см у діаметрі. Обгортка чашоподібна, її листочки лінійні, 5–6 мм завдовжки. Язичкові квітки жовтувато-червонуваті. Сім'янки циліндричні, голі; чубок з білуватих волосків, удвоє довший за сім'янку. Цвіте і плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території Карпатського НПП і Карпатського БЗ. Необхідно надати заповідний статус масивам гір Ребра, Гутин, Брбенескул і Піп Іван. Потребує моніторингу популяція на г. Чивчин. Заборонено збирання рослин, порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, ґрунтозахисне, декоративне.

Основні джерела інформації

Малиновський, Крічфалушій, 2002; Царик, Жилиєв, Кияк та ін., 2004; Чопик.

ЖОВТОЗІЛЛЯ КРИМСЬКЕ

Senecio tauricus Konechn.

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae
(Compositae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Локальний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Головне пасмо Кримських гір (Нікітська та Бабуган яйли). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Описаний в 1994 р. вид, але його популяційні характеристики відсутні.

Причини зміни чисельності
Невідомі.

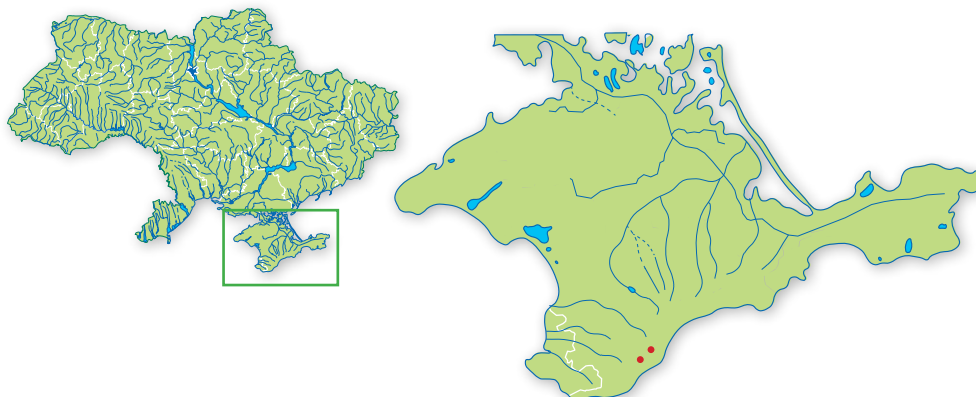
Умови місцезростання
Зростає поодиночі в угрупованнях гірського лучностепового союзу *Carici humilis-Androsacion* (кл. *Festuco-Brometea*) та на кам'янистих схилах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–40 см заввишки, з висхідними пагонами. Листки пірчаторозсічені, коротко павутинисто опушені. Квітки лимонно-жовті, зібрані у великих, 3–4 см діаметром кошиках, які в кількості 4–15 формують щитоподібне суцвіття. Цвіте в червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Кримському ПЗ. Заборонено збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Ена, 2001; Флора европейской части СССР, 1994.

Автор: А.В. Єна
Фото: І.С. Турбанов

КОЗЕЛЬЦІ ДОНЕЦЬКІ

Tragopogon donetzicus Artemcz.

Родина Айстрові (Складноцвіті) — Asteraceae (Compositae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Ендемік, близький до *T. tanaisticus* Artemcz. та *T. ucrainicus* Artemcz. і, можливо, є їх стабілізованим гібридом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх.-причорноморський вид. Басейн Сіверського Дінця. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції нечисленні, їх структуру не досліджено.

Причини зміни чисельності

Порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій — лісозведення на піщаних терасах, видобування піску, випасання худоби).

Умови місцезростання

Річкові та суходільні піски. Угруповання кл. *Festucetea vaginatae*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна сивувата від густого повстистого опушення росли-

на 10–50 см заввишки. Коренева система стрижнева. Стебла поодинокі або кілька, від середини або нижче розгалужені. Нижні листки вузькострічкоподібні, до 20–25 см завдовжки, 2–4 мм завширшки, загострені; середні листки з розширеною основою, часто складені, поступово звужені, на кінцях відігнуті або закручені. Кошики численні у волотисто-щиткоподібному суцвітті. Обгортка 15–23 мм завдовжки, білувато-повстиста; листочки обгортки до 5 мм завширшки, загострені. Квітки жовті, крайові перевищують обгортку. Сім'янки по ребрах вкриті дрібними гоструватими лусочками. Чубок 12–15 мм завдовжки, довший за сім'янку. Цвіте у червні–вересні, плодоносить у липні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється рішеннями Донецької та Луганської обласних рад. Охороняється у НПП «Святі Гори», ботанічному заказнику місцевого значення «Острів». Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин та порушення місцезростань, заліснення піщаних арен, видобування піску, випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1953.

Автор: В.М. Остапко

Фото: В.М. Остапко

ОСТАВНИК ОДЕСЬКИЙ (ГІМНОСПЕРМІЙ ОДЕСЬКИЙ)

Gymnospermium odessanum (DC.) Takht.
(*Leontice altaica* Pall. var. *odessana* DC., *L. odes-*
sana (DC.) Fisch.)

Родина Барбарисові — Berberidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Палеоендемік. Реліктовий вид з давньосередземними генезисними зв'язками.

Ареал виду та його поширення в Україні
Добруджа, Молдова, Причорномор'я. В Україні — Пн.-Зх. Причорномор'я. Адм. регіони: Од, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Відомо близько 20 місць зростання. Популяції локальні, переважно з дифузною просторовою структурою. Щільність популяцій здебільшого висока (кілька десятків особин на 1 м²). За віковим спектром популяції нормального типу, повночленні. Віталітетний тип більшості популяцій рівноважний. Чисельність популяцій зменшується.

Причини зміни чисельності
Обмеженість і фрагментарність ареалу, ізолюваність популяцій, невідповідність гірсько-лісової природи виду сучасним умовам степу, вузька екологічна пластичність, руйнування екотопів виду.

Умови місцезростання
Вапнякові, лесово-вапнякові й гранітні схили, яри та балки (у трав'яному ярусі степових, деревно-чагарникових угруповань, наскель-

них (кл. *Rhamno-Prunetea* та *Urtico-Sambucetea*) і байрачних лісів, де інколи виступає як співдомінант), фітоценози чагарникових степів (*Caraganea fruticis*, *Spireaeta crenatae*), відкриті ділянки степових схилів (кл. *Festuco-Brometea*), суміжні з чагарниковими заростями, лісові галвини (кл. *Trifolio-Geranietea*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5–20 см заввишки. Бульбокореневище досягає 50 мм в діаметрі. Стебел кілька, простих, прямостоячих. Листок розетки (прикореневий) одиничний довгочерешковий, трійчаторозсічений на пальчаторозсічені довгасті сегменти другого порядку. Стебловий листок один, подібний до прикореневого, з двома прилистка-

ми, короткочерешковий. Квітки світложовті, зібрані у верхівкову китицю. Плід куляста коробочка. Цвіте в березні–квітні, плодоносить у квітні — на початку травня. Розмножується насінням та бульбокореневищами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Червоного списку МСОП. Охороняється в РЛП «Гранітно-степове Побужжя», та заказниках. Доцільно виявити всі існуючі популяції виду, здійснювати їх моніторинг, розширити мережу об'єктів ПЗФ. Заборонено збирання рослин, руйнування місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у ботанічних садах: Національному ім. М.М. Гришка НАН України, Одеського та Херсонського університетів.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Бойко, 1988; Бородин, 1965; Гусяков, Дятлов, Ружицкая, 1984; Крицкая, Новосад, 2001; Литвиненко, 1986; Мосякін, 1999; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996.

Автори: Л. І. Крицька, В.В. Новосад,
Фото: В.В. Новосад

БЕРЕЗА ДНІПРОВСЬКА

Betula borysthena Klokov

Родина Березові — Betulaceae

Природоохоронний статус виду

Неоцінений.

Наукове значення

Причорноморсько-заволзький псамофільно-долинний неоендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Степова зона східної Європи. В Україні: пониззя Пд. Бугу, Дніпра та по Сіверському Дінцю. Адм. регіони: Пл, Лг, Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Популяція на Нижньодніпровських пісках займає близько 5000 га. На Нижньобузьких пісках у відомих раніше локалітетах знищена, але виявлена біля с. Галіциново. З околиць м. Запоріжжя та Кременчука відома за давніми зборами, але дані щодо сучасного поширення відсутні. Колки невеликі, мають витягнуту, рідше округлу форму, займають площу від (10) 50 до 1000 (2500) м², а у подових зниженнях — кілька га. У типовій колці зростає від 10 до 120 (200) особин. Щільність 1200–1700 особин на 1 га.

Причини зміни чисельності

Створення штучних монокультурних насаджень сосни, затоплення знижень, засипання пісками, пожежі, рубки, пошкодження через заготівлю гілок та бруньок.

Умови місцезростання

Піщані тераси в долинах крупних річок, котловини видування, де формуються дернові середньопотужні підзолисті ґрунти, які на глибині 0,5–2 м підстилаються водонепроникним глинистим шаром. Витримує засипання піском. У зниженнях утворює невеликі колки, часто в комплексі з лучною, болотною

або солончаковою рослинністю. Угруповання на Нижньодніпровських аренах відносяться до союзу *Asparago tenuifolii-Quercion robori* кл. *Salicetea purpurea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Листопадне дерево до 10 м заввишки або кущ. Кора на стовбурі та старих гілках біла, на молодих гілках червонувато-бура зі смолистими бородавочками. Листки цупкі, шкірясті, яйцеподібно-ромбічні, на коротко опушених або майже оголених черешках. Квітки різностатеві, зібрані у сережки. Плід яйцеподібний горішок, опушений біля верхівки, з плівчастими крильцями. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку рослин, угруповання занесені до «Зеленої книги України». Охороняється у Чорноморському БЗ, низці заказників та РЛП. Необхідний моніторинг стану популяцій, репатріація, створення об'єктів ПЗФ на Козачо-Лагерній та Виноградівській аренах. Заборонено суцільні рубки, зміну гідрологічного режиму, надмірне випасання та організацію рекреаційних пунктів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у ботанічних садах півдня України та паркових і вуличних насадженнях нижнього Придніпров'я.

Господарське та комерційне значення

Озеленення, лікарське, протиерозійне, ценозоформуюче.

Основні джерела інформації

Бойко, Бойко, Лічінкіна та ін., 2005; Гринь, 1954; Екофлора України, 2004; Зелена книга Української ССР, 1987; Пачоский, 1915; Уманець 1999; Уманець, Соломаха, 1999; Флора восточной Европы, 2004; Флора УРСР, 1936; ЧКУ, 1996.

Автори: І.І. Мойсієнко, О.Ю. Уманець, М.Ф. Бойко
Фото: І.І. Мойсієнко, Б. Суднік-Войциковська (вставка)

БЕРЕЗА НИЗЬКА

Betula humilis Schrank (*B. fruticosa* Pall.,
B. myrsinoides Tausch, *B. rossica* Minjaev,
Chamaebetula humilis (Schrank) Opiz)

Родина Березові — Betulaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий (гляціальний) вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євросибірський вид, поширений від Центральної Європи до Сх. Сибіру та Пн. Монголії. В Європі трапляється переважно на рівнині (Росія, Білорусь, Україна, Польща та Німеччина), в передгір'ях Альп в Швейцарії, у Пд. Карпатах в Румунії. В Україні зростає на Поліссі, Розточчі, Волино-Подільській височині. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється окремими ізольованими популяціями, які займають невелику площу, від кількох квадратних метрів до 50 га. На 10 м² припадає в середньому 1–3 кущі.

Причини зміни чисельності
Різке порушення рівня ґрунтових вод у зв'язку з гідромеліоративними роботами, видобутком торфу.

Умови місцезростання
Евтрофні осоково-гіпнові та осокові болота, мезотрофні осоково-сфагнові, березово-осоково-сфагнові, вербово-осоково-сфагнові, сосново-осоково-журавлино-сфагнові, оліготрофні осоково-сфагнові болота. Ґрунти кислі (рН 4,3–7), надмірно зволожені, часто торф'яністі. Елемент різних асоціацій, що відносяться до

кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*, *Phragmiti-Mag-nocaricetea*, *Molinio-Arrhenatheretea* (порядок *Molinietalia*), рідше — *Oxycocco-Sphagnetea* (союз *Sphagnion magellanicum*), *Alnetea glutinosae* (асоціація *Salicetum pentandrio-cinereae*).

Загальна біоморфологічна характеристика
Кущ 1–2,5 м заввишки, максимальна висота 3,8 м. Кора чорно-бура на старих гілках та червонувато-бура на молодих, вкритих смолистими бородавочками і рідкими короткими волосками. Листки 1–3 см завдовжки, серцеподібні або яйцеподібно-овальні, зубчасті. Квітки різностатеві, зібрані в сережки. Плід горішок до 2 мм завдовжки, з крильцями. Цвіте в травні, плодоносить у липні. Розмножується вегетативно (розростанням кущів) та насінням.

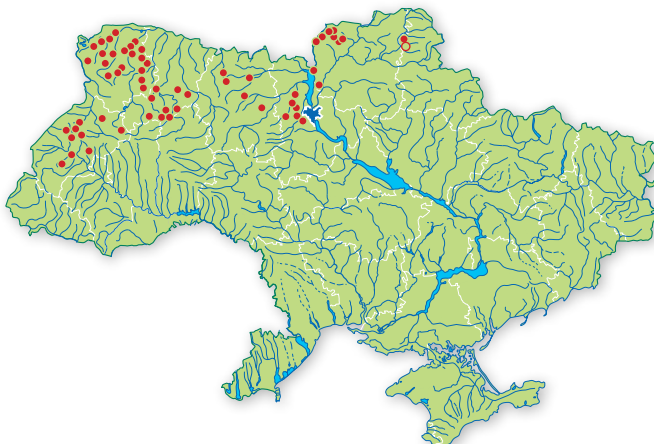
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідно взяти під охорону всі місцезнаходження виду поблизу пд. межі ареалу. Охороняється в ПЗ «Розточчя», «Черемський», Шацькому НПП, в заказниках «Нечемне», «Чохівський», «Любче», «Мішич», «Озерище» (Волинська обл.), «Буцанський» (Рівненська обл.), «Романівське болото» (Київська обл.), «Замглай» (Чернігівська обл.), «Ретинський» (Сумська обл.). Заборонено порушення умов місцезростання, знищення кущів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, в дендропарку Березнівського лісового коледжу в Рівненській області.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ценозоутворююче.

Основні джерела інформації
Андрієнко, 1982; Жижин, Кагало, 1989; Заказник «Любче», 2001; Івченко, 1983; Мельник, Савчук, 2004; Мельник, Савчук, Баточенко, 2001.

Автори: В.І. Мельник, Л.А. Савчук
Фото: В.П. Гелюта, П. Косінський (вставка)

БЕРЕЗА КЛОКОВА

Betula klokovii Zaverucha

Родина Березові — Betulaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Вузький ендемік, споріднений з *B. pubescens* Ehrh.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн.-зх. Поділля: Кременецькі гори — останцеві г. Страхова, Маслятин, а також поодинокими особинами спорадично на інших пагорбах масиву. Адм. регіон: Тр.

Чисельність та структура популяцій

Відомі дві популяції, що складаються з кількох локусів кожна. На г. Маслятин популяція найбільша (понад 40 різновікових особин), повночленна, з переважанням середньовікових і старих генеративних особин; молоді особини поодинокі трапляються в плакорній частині гори. На г. Страхова популяція згасає й представлена поодинокими пригніченими особинами.

Причини зміни чисельності

Екологічно неадекватні лісгосподарські заходи, насадження культур з неаборигенних видів, рекреація, руйнування екотопів унаслідок видобутку вапняку.

Умови місцезростання

Остепнені схили пагорбів пд. та пд.-зх. експозиції. У складі рідколісся з остепненим травостоєм з домінуванням *Carex humilis*, в екотонах між лісом та остепненими схилами разом з *Betula pendula* Roth. Мезоксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Дерева, 5–15, рідко до 20 м заввишки, стовбурів 1–2, прямостоячих або висх.

(нахилених), інколи трохи звивистих. Кора на стовбурах матово-біла, не відшаровується, горбкувата, з великою кількістю чорно-сірих плям, при основі стовбурів чорно-сіра, глибоко потріскана; тонкі гілки — повислі, з вишнево-бурою корою, гілки поточного року опушені. Листки яйцеподібно-ромбічні або довгасто-яйцеподібно з клиноподібною цілокраєю основою і коротко загостреною верхівкою 25–55 мм завдовжки, 15–40 мм завширшки, трохи шкірясті, з 5–7 парами бічних жилок, зверху темно-зелені, майже голі, знизу сірувато-зелені, густо вкриті жовтувато-коричнюватими крапчастими залозками, в кутах жилок з борідками рудуватих волосків; нерівно-подвійно-пилчастозубчасті. Чоловічі сережки 30–55 мм завдовжки; жіночі на час цвітіння циліндричні, 9–17 мм

завдовжки. Приквіткові луски при плодах густо опушені. Горішки обернено-яйцеподібні або довгасто еліптичні, густо опушені при верхівці; ширина крилатки 1,9–2,5 (2,8) мм. Цвіте в травні, плодоносить у вересні-жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у ПЗ «Медобори» (філіал «Кременецькі гори»). Доцільно забезпечити моніторинг стану популяцій і лісгосподарські заходи для сприяння поновленню виду. Необхідно проводити планомірні пошуки оселищ виду на інших пагорбах масиву. Доцільно ввести вид у культуру. Заборонено руйнування екотопів, створення нових кар'єрів з видобутку вапняку й піску, неконтрольовану рекреацію.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лісгосподарське.

Основні джерела інформації

Заверуха, 1964, 1985; ЧКУ, 1996

Автори: О.О. Кагало, Н.В. Скібіцька,
І.Я. Реслер, Г.І. Оліяр
Фото: О.О. Кагало

БЕРЕЗА ТЕМНА

Betula obscura A.Kotula (incl. *B. kotulae* Zaverucha; *B. pendula* Roth subsp. *obscura* (A.Kotula) Á.Löve, *B. verrucosa* Ehrh. subsp. *obscura* (A.Kotula) Á.Löve et D.Löve)

Родина Березові — Betulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Центральноевропейський вид з нез'ясованим таксономічним статусом. Таксономічна самостійність і доцільність виділення у видовому ранзі лишаються дискусійними.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зрідка в Зх., Центральній та Східній Європі. В Україні спорадично трапляється на Прикарпатті, Поділлі, Поліссі, у Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Льв, Ів, Тр, Зк, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, трапляється здебільшого поодинокими особинами або групами по 2–3 дерева серед насаджень інших видів білокорих беріз.

Причини зміни чисельності

Суцільні вирубування лісу.

Умови місцезростання

У широколистяних та мішаних лісах, у складі піонерних угруповань березняків, на вогкуватих узліссях і галявинах, по краю підсушених боліт. В угрупованнях кл. *Quercus-Fagetea*, *Vaccinio-Piceetea*, *Alnetea glutinosae*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Фанерофіт. Дерево 9–12 м заввишки, з чорно-сірою, сірою або чорно-коричневою гладкою корою. Молоді гілки вкриті залозками, або іноді трохи опушені. Листки яйцеподібні, пилчасті або двічі пилчасті, шкірясті. Квітки зібрані в сережки. Плідні сережки циліндричні, 3–4,5 см завдовжки, 0,6–0,8 см діаметром, на коротких ніжках до 1 см завдовжки, повислі. Плід горішок з півчастими крильцями; горішки довгастоеліптичні, світло-коричневі, плоскі по краях й опуклі по центру, тверді, однонасінні; крильця разом з горішком 2,8 мм завширшки, в 1,5–2 рази ширші від горішка. Луски 4,2–5 мм завдовжки, 3,8–4,5 мм завширшки, з клиноподібною основою, бокові лопаті округло-

кутасті, дещо відхилені донизу; середня лопать 1,5–2 мм завдовжки. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у ПЗ «Розточчя», «Медобори» (філіал «Кременецькі Гори»); у пам'ятці природи «Буковинка» (Надвірнянський р-н, Івано-Франківської обл.). Заборонено несанкціоновані лісгосподарські заходи в місцях виростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

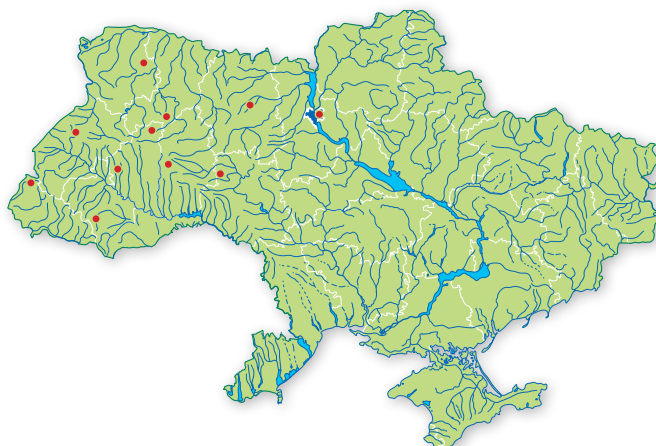
Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Заверуха, 1960, 1964; Скворцов, 1986; Стойко, Ященко, Кагало та ін., 2004.

Автор: О.О.Кагало
Фото: В.П. Гелюта

ГРОМОВИК ГРАНІТНИЙ

Onosma graniticola Klokov (*O. arenaria* auct. non Waldst. et Kit., p.p.)

Родина Шорстколисті — Boraginaceae

Природоохоронний статус виду
Зикаючий.

Наукове значення

Ендемічний вид з диз'юнктивним ареалом, споріднений з *O. arenaria* Waldst. et Kit.

Ареал виду та його поширення в Україні

Південнобузько-пriasовський гранітно-степовий ендемік. Пн.-Зх. Причорномор'я та Приазов'я. Адм. регіони: Лг, Мк.

Чисельність та структура популяцій

Відомо дві віддалені популяції: Миколаївська обл., окол. с. Богданівки Доманівського р-ну; незначний локалітет у відділенні «Провальський Степ» Луганського ПЗ. Популяція в межах Гранітно-степового Побужжя площею 1,5–2 га, з щільністю 0,2–5 особин на 1 м². Популяція нараховує від 400 до 500 генеративних особин. Річна динаміка чисельності особин в популяціях нестабільна. Розміщення особин дифузне або компактно-дифузне. Віковий спектр облігатно неповночленний.

Причини зміни чисельності

Стенопотність та низька конкурентна спроможність особин на ранніх етапах онтогенетичного розвитку, послаблене поновлення популяцій, високий рівень антропогенного навантаження (надмірний випас, пали та рекреаційні навантаження).

Умови місцезростання

Кам'янисті степи на Пд. Бузі та на виходах сланцю в Приазов'ї. Поширений в угрупованнях порядку *Festuco-Sedetalia* (кл. *Sedo-Scleranthetea*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Дво-, малорічний стрижнево-кореневий монокарпік. Квітконосні пагони (1–5) напіврозеткові прямостоячі, 20–40 см завдовжки. Листки лінійні, до основи звужені, 2–7 см завдовжки, 0,4–0,7 см завширшки. Чашечка 10–11 мм завдовжки, віночок білий, 16–18 мм завдовжки. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в НПП «Гранітно-степове Побужжя» та в Луганському ПЗ (відділення «Провальський степ»). Необхідні пошуки нових популяцій, встановлення контролю за станом існуючих, інтродукція у ботанічні сади. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання виду, випас тварин та випалювання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, медоносне, протирозійне.

Основні джерела інформації

Клоков, 1953; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Бурда, Чуприна, Хомяков, 1988; Конопля, Ісаєва, Конопля, Остапко, 2003; Собко, Мордатенко, 2005; Флора УРСР, 1957; ЧКУ, 1996.

Автори: В.В. Новосад, Л.І. Крицька,
О.Ф. Щербакова
Фото: В.В. Новосад

ГРОМОВИК БАГАТОЛИСТИЙ

Onosma polyphylla Ledeb.

Родина Шорстколисті — Boraginaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Кримсько-кавказький ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх. Кавказ, Гірський Крим. У Криму на пд. макросхилі від смт. Форос до масиву Кара-Даг, та в зх. частині передгір'я. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Незначна. Вид трапляється спорадично, невеликими групами. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, слабка конкурентна здатність виду. Порушення екотопів внаслідок господарського освоєння територій Пд. берега Криму.

Умови місцезростання
Дуже сухі кам'яністі схили, осипища, на малорозвинених або щербених ґрунтах. Ценофоб, що розвивається на піонерних стадіях і зустрічається у складі ялівцевих рідколісь розріджених пухнастодубових лісів, томілярів. Угрупування порядку *Alysso-Sedetalia*, союзу *Jasmino-Juniperion excelsae* та кл. *Onosmo polyphyllae* — *Ptilostemetea*. Ксерофіт. Облігатний петрофіт.

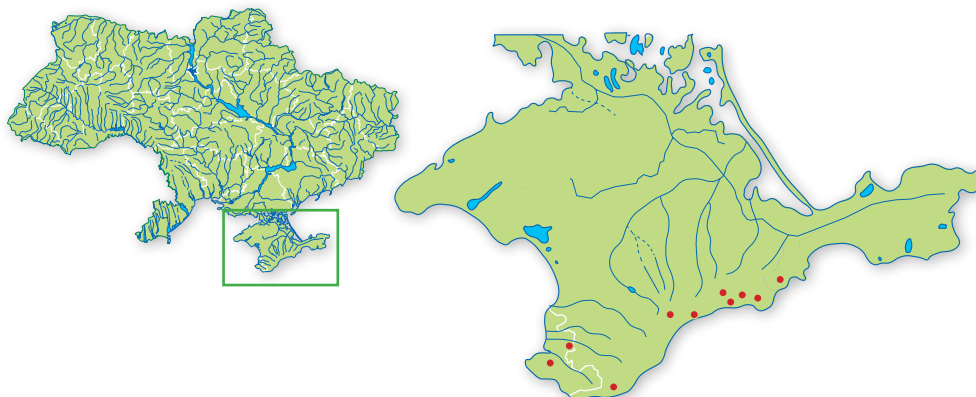
Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Півкущик 15–30 см заввишки із стрижнекореневою системою, потужним каудексом, який у верхній частині розгалужується. Стебла відстовбурченоволохаті, підведені. Листки численні, шовковистоволосисті, лінійні, серпоподібно зігнуті. Суцвіття завійка (завиток). Квітки ясножовті, опушені рудуватими волосками. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому,

Карадазькому та Кримському ПЗ, заказниках загальнодержавного значення «Новий Світ» і «Байдарський», на території пам'ятки природи загальнодержавного значення «Гора Кішка». Необхідно здійснити картографування всіх популяцій, оцінити їх чисельність, структуру, контролювати їхній стан. Заборонено порушення умов зростання, забудова територій та заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації
Дідух, Шеляг-Сосонко, 1982; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дідух, 1980.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: В.В. Савчук

ГРОМОВИК ДОНСЬКИЙ

Onosma tanaitica Klokov (*O. simplicissima* auct. non L.)

Родина Шорстколисті — Boraginaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Східнопричорноморський вид, поширений у басейнах рр. Сіверський Донець та Дон, у їх середній та нижній течії. В Україні — басейн Сіверського Дінця і Приазов'я — по рр. Кринка і Суха Волноваха. Адм. регіон Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або незначними групами. Вікові спектри та щільність ценопопуляцій варіюють залежно від антропогенної порушеності територій. В ур. Пристенському, Балці Гіркій чисельність висока. У відділенні «Стрільцівський степ» та в НПП «Святі Гори» чисельність популяцій низька, але структура повночленна.

Причини зміни чисельності

Руйнування природних місць зростання внаслідок випасання худоби, розорювання степових цілин, лісорозведення на схилах, розробки гірських порід, сінокошіння тощо.

Умови місцезростання

Угруповання кл. *Helianthemo-Thymetea* на карбонатних відкритих еродованих крейдових, мергелевих та вапнякових відшаруваннях, на пісках, відшаруваннях граніту. Зрідка трапляється на лесах та пісковицях. Частіше — у різнотравно-типчакково-ковилових степах, рідко — в кам'янистих та справжніх степах угруповань кл. *Festuco-Brometea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Півкущик 10–35 см заввишки із численними квітконосними стеблами та неплідними пагонами. Стебла білуваті від притиснутого опушення з щетинок і волосків, густо улиснені. Листки ланцетні, з загорнутими краями, густо вкриті притиснутими щетинками і короткими волосками. Квітки блідо-жовті, у простих або подвійних завійках, віночок трубчасто-лійкоподібний, голий (крім зубців). Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується переважно насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у відділенні «Крейдова фло-

ра» Українського степового ПЗ, відділенні «Стрільцівський степ» Луганського ПЗ, в НПП «Святі Гори», в РЛП «Клебан-Бик», на території пам'ятки природи загальнодержавного значення «Балка Гірка» (Донецька обл.) та інших територіях природно-заповідного фонду. Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Необхідно проводити пошук нових місцезнаходжень, здійснювати контроль стану популяцій, вводити вид у культуру. Заборонено порушення умов місцезростання виду, розорювання степових цілин, терасування схилів, заліснення, розробка кар'єрів для добування гірських порід.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Донбас заповідний, 2003; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Бурда, Чуприна, Хомяков, 1988; Кондратюк, Остапко, 1990; Морозюк, 1971; Остапко, 2001, 2005; Флора УРСР, 1957; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, Г.С. Назаренко
Фото: В.А. Дьяков

ТРУБКОЦВІТ БІБЕРШТЕЙНА

Solenanthus biebersteinii DC.

Родина Шорстколисті — Boraginaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Кримсько-закавказький ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Крим, зх. та рідко сх. Закавказзя. В Україні у верхньому лісовому поясі Гірського Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Чисельність невідома, але низька. Вид трапляється рідко і зростає поодиноким. Самопідтримка популяцій забезпечується виключно насінним розмноженням, тому в залежності від умов існування та онтогенезу (малорічник) чисельність може значно коливатися в окремі роки.

Причини зміни чисельності
Різка зміна структури лісів, пов'язана з освітленням та зниженням вологості ґрунту, що викликається різними антропогенними чинниками.

Умови місцезростання
В густих тінистих листяних букових, дубових, вільхових лісах (угруповання порядку *Dentario-Fagetalia* та союзу *Alno-Ulmion*), на багатих свіжих та вологих бурих лісових ґрунтах. Інколи виходить на галявин та узбіччя доріг. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Трав'яний напіврозетковий малорічник до 80 см заввишки з товстим (1–1,5 см) ребристо-борозенчастим порожнистим стеблом і потужним вертикальним темним коренем. Стебло прямостояче, зверху волотисто-

розгалужене з багатьма квітконосними гілками, що виходять із пазух листків, по всій довжині вкриті тонкими м'якими сріблястими волосками. Прикореневі та нижні стеблові листки овальні або еліптичні, 10–30 см завдовжки та 10–20 см завширшки з вираженими жилками поступово переходять у довгий черешок, вгору по стеблу зменшуються за розміром, а черешок скорочується, тому верхні листки сидячі продовговато-ланцетні та ланцетні; всі листки зверху слабо, знизу густіше опушені сіруватими притиснутими волосками. Суцвіття волотисте, з пониклих густих завійок, які в міру відцвітання квітів та досягання плодів розкручуються. Квітки спочатку на вкорочених (2–5 см) квітконіжках, які при плодах видовжуються (10–15 см). Оцвітина подвійна, чашечка 5–6 мм, 5-роздільна з

тупими чашелистками, які в міру дозрівання збільшуються і чашечка досягає 9–12 см. Віночок від блідо-червоного до фіолетово-синього, трубчастий, п'ятилопатевий, ледве виступає з чашечки. Тичинки (5) вдвічі довші за віночок, виступають з нього і дорівнюють стовпчиків. Горішки яйцеподібні, вкриті рідкими короткими гачкуватими шишками. Цвіте в квітні–травні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

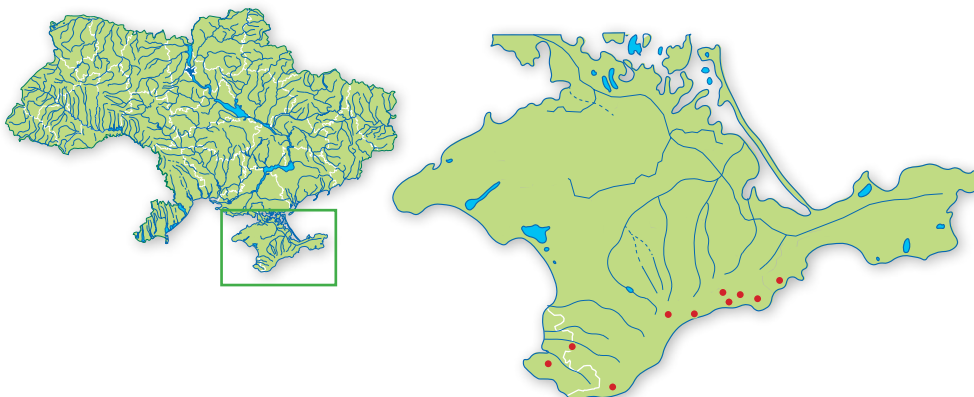
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Кримському ПЗ. Необхідні картування та моніторинг стану популяцій. Заборонено порушення структури лісів, їх гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Голубев, 1984; Голубев, Маслова, 1985; Флора СССР, 1953; Флора УРСР, 1957; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: В.В. Савчук

БУРАЧОК БОРЗИ

Alyssum borzaeanum Nyár. (*A. obtusifolium* auct. non Steven ex DC., *A. tortuosum* Waldst. et Kit. ex Willd. subsp. *borzaeanum* (Nyár.) Nyár., *A. tenderiense* Kotov)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Причорноморський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Центральна та Пд. Європа (Румунія, Греція, Болгарія); Передкавказзя. В Україні зростає в Причорномор'ї, Криму. Адм. регіони: Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції досить чисельні, але загальна їх кількість скорочується. Деякі популяції уже втрачені.

Причини зміни чисельності
Антропогенні: руйнування місць зростання внаслідок господарської діяльності, високе рекреаційне навантаження літторальної смуги Чорного моря; природні: стенопотність, знижена конкурентна спроможність виду.

Умови місцезростання
Відкриті розріджені ценози на сухих, бідних приморських пісках та черепашниках,

кам'янисті відшарування з пониженою ценотичною конкуренцією кл. *Festucetea vaginatae*, порядок *Alyso-Sedetalia*. Геліофіт. Ксерофіт (псамофіт).

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Дрібний напівкущик 0,1–0,3 м заввишки, сіруватий від густого зірчастого опушення. Стебло висхідне, при основі звивисте, розгалужене; безрозеткове. Листки від округлолопаткоподібних (нижні) до широколанцетних (верхні), білоповстисті (на вегетативних пагонах) або густо опушені (на генеративних пагонах) зірчастими волосками. Квітки жовті, зібрані у щиткоподібні китиці. Плід серцеподібний стручечок 2,5 мм завдовжки. Цвіте у квітні–травні (червні), вдру-

ге — у вересні. Плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Додатку Бернської конвенції, охороняється на території Чорноморського БЗ, ряду загальнодержавних заказників Криму. Рекомендується культивувати у ботанічних садах і парках. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Медоносне, декоративне, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Голубев, 1996; Голубев, Ена, Сазонов, 1999; Екофлора України, 2007; Ільїнська, 1987; Atlas Florae Europaeae, 1996; Ball, Dudley, 1993.

Автори: А.П. Ільїнська, Я.П. Дідух
Фото: В.П. Гелюта

БУРАЧОК ГОЛОНІЖКОВИЙ

Alyssum gymnopodum P.Smirn. (*A. tortuosum* Waldst. et Kit. ex Willd. subsp. *cretaceum* Kotov, *A. cretaceum* (Kotov) Kotov)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Східнопричорноморський дифузно поширений вид. В Україні — бас. Сіверського Дінця, ексклави по берегах р. Кринки, Кальміусу та Самари. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Локальні популяції нечисленні (кілька десятків, рідше сотень особин) та нещільні (1–5 генеративних особин на 1 м²), іноді представлені поодинокими екземплярами.

Причини зміни чисельності
Порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, вирубання крейди, випасання худоби.

Умови місцезростання
Сухі крейди (рідко вапнякові) відшарування. У складі томілярів (угруповання кл. *Helianthemo-Thymetea*) на початкових стадіях формування петрофітної рослинності. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Багаторічна, біля самої основи здерев'яніла рослина (півкущик) з корот-

кими висхідними неплідними та плодущими гонами, 15–30 см заввишки. Вся рослина сірувато повстиста. Листки оберненояцеподібні, тупі. Квітки жовті, у китицях, зібраних по кілька на верхівках пагонів. Стручечки оберненояцеподібні, на верхівці округлі, опуклі, 2–4 мм завдовжки, зі стовпчиком 0,5–0,7 мм. Цвіте у травні–липні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється у відділенні «Крейдова флора» Українського степового ПЗ, НПП «Святі Гори», пам'ятці природи загальнодержавного зна-

чення «Балка Гірка», ботанічних заказниках місцевого значення «Верхньосамарський», «Крейдова рослинність біля села Кірове» та ін. Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушення умов місцезростання виду, терасування та заліснення схилів, розробка кар'єрів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Горелова, Альохін, 1999; Донбас заповідний, 2003; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Морозюк, 1971; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Ткаченко, Парахонська, 1985; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.М. Остапко

БУРАЧОК САВРАНСЬКИЙ

Alyssum savranicum Andr.
(~ *A. tortuosum* aggr.)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Причорноморський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. Європа (пд.). В Україні: у Причорномор'ї
(басейн р. Пд. Буг та в пониззі р. Дніпра).
Адм. регіони: Од, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Дуже незначна, рослини трапляються по-
одинокі або нечисельними групами; в деяких
місцезнаходженнях зникає.

Причини зміни чисельності
Антропогенні: руйнування місць зростання
унаслідок господарської діяльності, високе
рекреаційне навантаження на піщаних аре-

нах та природні чинники: стенотопність, по-
нижена конкурентна спроможність виду.

Умови місцезростання
Сухі другі борові тераси, бідні піщані ґрунти
в розріджених угрупованнях кл. *Festucetea*
vaginatae. Геліофіт. Ксерофіт (псамофіт).

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Дрібний напівкущик 0,1–0,3 м
заввишки, густо зірчатоопушений. Стебло
висхідне, при основі здерев'яніле, роз-
галужене, безрозеткове. Листки довгасто-
оберненояцеподібні, поступово звужені
в черешок, зверху сірозеленуваті, знизу
сіропovстисті від зірчастих волосків. Квітки
жовті, зібрані у щиткоподібну китицю. Плід

округло-оберненояцеподібний стручковик
2–3 мм у діаметрі. Цвіте у другій половині
травня — у червні, плодоносить у червні–
липні. Розмножується насінням.

**Режим збереження популяцій та заходи
з охорони**
Занесений до Європейського червоного
списку. Зростає на території Чорноморсько-
го БЗ. Рекомендується культивувати у бота-
нічних садах і парках. Заборонено збирання
рослин, порушення умов місцезростання.

**Розмноження та розведення у спеціально
створених умовах**
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Медоносне, декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2007; Котов, 1953; Котов, 1979;
Atlas Florae Europaeae, 1996; Ball, Dudley, 1993.

Автор: А.П. Ільїнська
Фото: І.І. Мойсієнко

ОЧКИ ГЛАДЕНЬКІ

Biscutella laevigata L. s.l. (incl. *B. laevigata* L. subsp. *austriaca* (Jord.) Mach.-Laur.; *B. laevigata* L. subsp. *hungarica* Soó)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Гірський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європейський вид, поширений у високогір'ї Альп, Балкан та Карпат. В Україні — Свидовець (гг. Драгобрат, Близниця), де поширений окремий підвид (subsp. *austriaca*). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Віковий спектр популяцій повночленний, проте розміри їх малі (декілька десятків кв. м), а кількість обмежена. Щільність популяцій 5–10 особин на 1 м².

Причини зміни чисельності
Природна обмеженість відповідних субстратів та екотопів.

Умови місцезростання
Субальпійський пояс на висоті 1600–1800 м н. р. м., на схилах пд. експозиції, на вапня-

кових відшаруваннях й осипищах, в асоціації *Cystopteridetum fragilis* (кл. *Asplenietea trochomanes*). Кальцефіл, мезофіт.

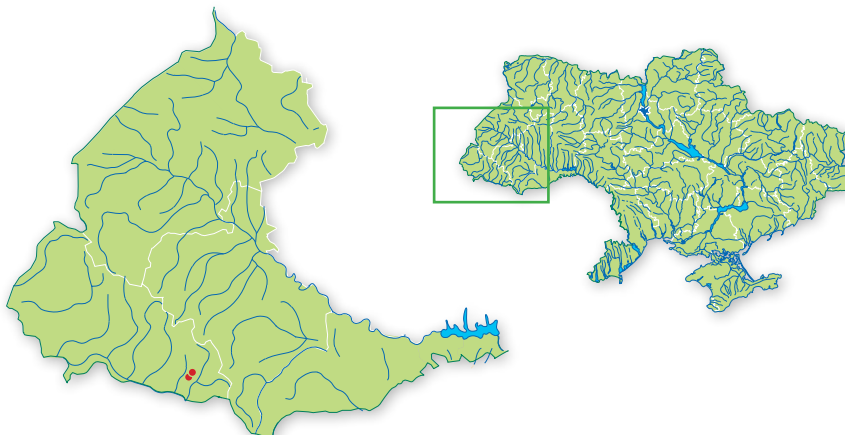
Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з глибокою стрижневою кореневою системою, більш чи менш численними гілками каудекса й напіврозетковими надземними пагонами 15–35 см заввишки. Більшість листків зосереджена у прикореневій розетці, вони видовжено-лопаткоподібні, з дрібнозубчастим краєм; стеблові листки нечисленні, лінійні, редуковані. Кितिцеподібні суцвіття верхівкові, квітки з жовтим віночком. Плоди — характерні стручечки, ширші, ніж довші, плоскі, зверху й унизу виїмчасті

й з помітним крилом по краю. Цвіте у липні, плодоносить у серпні. Розмноження виключно насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Карпатському БЗ. Доцільно встановити моніторинг популяцій виду. Заборонено збирання рослин, заготівлю, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Малиновський, Крічфалуші, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Чопик, 1976.

Автор: С.М. Зиман
Фото: О.О. Кагало

КАПУСТА КРИМСЬКА

Brassica taurica (Tzvelev) Tzvelev (*B. sylvestris* (L.) Miller subsp. *taurica* Tzvelev; *B. sylvestris* auct. non (L.) Mill.; *B. incana* auct. non Ten.)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий вид. Потребує подальших таксономічних досліджень.

Ареал виду та його поширення в Україні

Кримський ендемік. Поширений на Пд. березі Криму (центральна частина). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомий лише з трьох локалітетів: г. Аю-Даг (основний), мис Мартьян та Кучук-Ламбат (окол. смт. Новий Маяк). Основна, найбільша популяція виду виявлена на Аю-Дазі у 1967 р., представлена майже двома сотнями особин переважно дефінітивного стану; популяція біля Кучук-Ламбат (мабуть вторинного походження; виявлена в 1996 р.) включає 2 особини дефінітивного стану та біля двох десятків — віргінільного; на мисі Мартьян відома одна особина (виявлена у 1976 р.), яка, можливо, вже зникла.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, яка лімітується як природними (слабка конкурентна здатність виду, недостатнє насіннєве відтворення), так і антропогенними чинниками, зокрема порушенням екоотопів внаслідок великого рекреаційного навантаження.

Умови місцезростання

Росте на скелях нижньої частини сх. схилу

г. Аю-Даг у місцях накопичення у невеликій кількості ґрунту і значною кількістю щебенистого рухляку та на кам'янистих осипищах морського узбережжя. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Напівкущик 1–1,5 м заввишки (у стані плодоношення) з більш-менш здерев'янілим при основі і дуже потовщеним стеблом і зимуючими розетками листків. Трав'яна частина стебла прямостояча або висхідна, вгорі розгалужена, густо опушена (разом з черешками) дрібними простими, назад відхиленими волосками. Листки трохи м'ясисті, розеткові — черешкові, ліроподібні, верхні — цілокраї, з заокругленою верхівкою, розсіяно опушені короткими простими

волосками. Квітки жовті, зібрані в багатоквіткові китиці, спочатку досить щільні, при плодах видовжені до 10–15 см завдовжки. Плід голий розкривний стручок. Цвіте у травні–липні, плодоносить у кінці липня — на початку вересня. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку, Додатку Бернської конвенції. Охороняється у ПЗ «Мис Мартьян» та заказнику загальнодержавного значення «Аю-Даг». Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Центральному НАН України ім. М.М. Гришка і Нікітському — ННЦ УААН ботанічних садах.

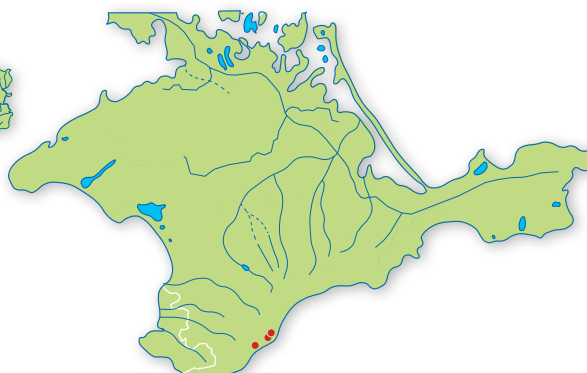
Господарське та комерційне значення

Декоративне, селекційне, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Голубев, Маслова, 1985; Екофлора України, 2007; Косых, Усачева, 1986; Крайнюк, 1988; Красная книга СССР, 1984; Редкие растения и животные Крыма, 1988; Рыфф, 2000; Цвелев, 1969; ЧКУ, 1996.

Автори: А.П. Ільїнська, Я.П. Дідух
Фото: Т. Вініченко

ЖЕРУХА ГРЕЦЬКА

Cardamine graeca L.

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae).

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Східносередземноморський елемент з
диз'юнктивним ареалом, на пн.-сх. межі по-
ширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Від о-ва Корсика й Апеннінського п-ва до
Криму, Балкан, Малої Азії, Сирії та Тунісу.
В Україні — у Гірському Криму: від долин
Ласпі та Байдарської до смт. Массандра. Вка-
зівки щодо зростання виду в Українських
Карпатах помилкові. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Нестабільна, спостерігається тенденція до
скорочення, але за сприятливих умов (дос-
татньої кількості вологи) чисельність рос-
лин може збільшуватися.

Причини зміни чисельності

Стенотопність, низька конкурентна спро-
можність, особливості розмноження виду,
руйнування природних місць зростання,
рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання

Затінені скелі, гірські ліси, до 1150 м н. р. м.
Свіжі ліси союзу *Carpinio orientalis-Quercion*
pubescentis (кл. *Quercetea pubescenti-*
petraeae). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Однорічна, зрідка дворічна
трав'яна, гола або зрідка розсіяно вільчасто
опушена рослина 5–20 см заввишки. Стеб-
ло прямостояче або висхідне, розгалуже-
не. Листки пірчасті із пірчаторозсіченими
сегментами й заокругленими лопатями. Пе-
люстки білі, 3 (4)–6 мм завдовжки. Стручки
цупкі, ланцетно-лінійні, загострені з обох
боків, 4–6 см завдовжки, 2–3 мм завширш-
ки; стовпчик з боків крилатий, 4–6 (зрідка

1–3) мм завдовжки. Цвіте у квітні–травні.
Плодоносить у червні–липні. Розмножуєть-
ся насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється в Ялтинському гірсько-
лісовому ПЗ. Необхідно постійно конт-
ролювати стан популяцій, особливо на ту-
ристичних маршрутах, розширити мережу
заповідних територій. Заборонено рубки,
освітлення лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Нікітському ботанічному
саду — ННЦ УААН.

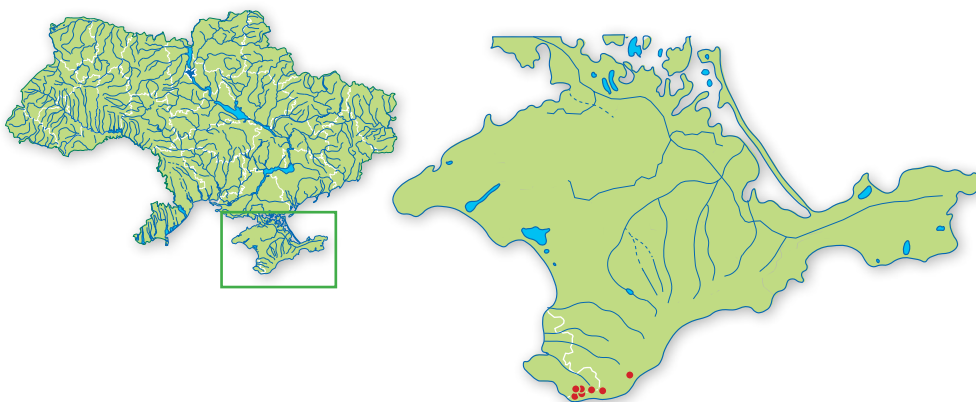
Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Голубев, 1996; Екофлора України, 2007; Флора
європейської частини СРСР, 1979; ЧКУ, 1996; Atlas
Florae Europaeae, 1994; Flora Europaea, 1993; Med-
Checklist, 1986.

Автор: А.П. Ільїнська
Фото: В.П. Ісіков

ЖЕРУХА НІЖНА

Cardamine tenera S.G. Gmelin ex C.A. Meyer
(*C. uliginosa* M. Bieb. subsp. *tenera* (S.G. Gmelin ex C.A. Meyer) Schmalh.)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Кримсько-колхідсько-гірканський релікт.

Ареал виду та його поширення в Україні
Крим, Закавказзя, Іран (пн.). В Україні зростає в Криму (підніжжя г. Демерджи та Вел. Чу-чель). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Формує локальні малочисельні популяції або трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності
Реліктовість, вузька еколого-ценотична амплітуда, слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання
Зростає на сирих місцях у широколистяних (переважно букових) тінистих лісах до середнього гірського поясу Криму. Сціофіт, мезофіт.

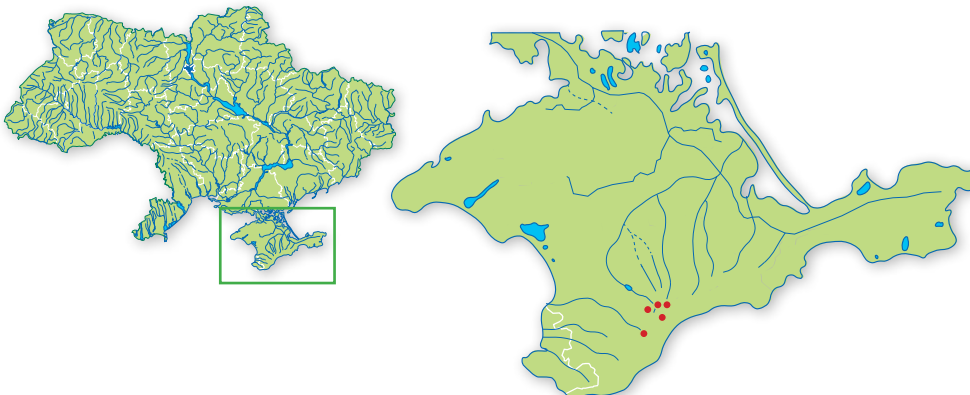
Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Короткокореневищний багаторічник 10–30 см заввишки. Стебло висхідне, майже не розгалужене, тонке, голе. Листки нижні пірчасто-1-3(4)-парні з майже сидячими цілокрайми листочками; верхній — значно більший, з клиноподібною основою; всі листки опушені дуже дрібними розсіяними простими волосками. Квітки великі, білі або лілові (зрідка), зібрані у рідкі малоквіткові китиці.

Плід — стручок, 30–40 мм завдовжки. Цвіте у квітні–травні (червні). Плодоносить у травні–липні. Розмножується переважно вегетативно, рідше насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється на території Кримського ПЗ. Необхідний контроль за станом популяцій та охорона всіх місцезнаходжень виду. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання, рубку лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Голубев, 1996. ; Голубев, Ена, Сазонов 1999; Екофлора України, 2007; Cullen, 1966.

Автор: А.П. Ільїнська
Малюнок: І.В. Маханьков

ЛОЖЕЧНИЦЯ ПІРЕНЕЙСЬКА

Cochlearia pyrenaica DC.
(incl. *C. polonica* auct. non E.Froehl.)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Унікальна реліктова популяція гірського виду в рівнинних умовах Сх. Європи за межами основного ареалу. Має важливе значення для подальших філогеографічних і таксономічних досліджень.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня та Атлантична Європа (переважно гори). В Україні відомий з єдиного локалітету на пн.-зх. Поділлі у верхів'ях р. Зх. Буг. Адм. регіон: Льв.

Чисельність та структура популяцій

Єдина малочисельна популяція у Колтівській улоговині між сс. Колтів і Верхобуж Золочівського р-ну: 150–250 вегетуючих особин різного віку (крім ювенільних) й 30–100 генеративних. Чисельність генеративних ос. істотно змінюється від року до року. У випадках штучного руйнування дернини, яку утворюють мезофітні лучні злаки, відбувається формування локальних скупчень виду з високою чисельністю.

Причини зміни чисельності

Біологічні особливості (тривалий, до 3–5 років, розвиток вегетативних особин, які після цвітіння й плодоношення відмирають) зумовлюють стенотопність і низьку конкурентну здатність виду в умовах експансії злаків, що утворюють потужну дернину, яка обмежує можливості природного поновлення виду.

Умови місцезростання

Мезофітизовані унаслідок осушення боліт лучні угруповання союзу *Magnocaricion elatae* (підсоюз *Caricion rostratae*). Гірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Голий трав'яний напіврозетковий багаторічний монокарпік, 15–35 см заввишки. Стебло галузиться від основи. Листки розеткові — довгочерешкові, трикутно-яйцеподібні, круглясті або ниркоподібні, при основі серцеподібні, по краю цілісні або хвилясті; стеблові — короткочерешкові або сидячі (верхні) від трикутно-яйцеподібних з серцеподібною основою і заокруленозубчастих по краю до майже цілісних або трохи надрізаних (верхні). Квітки білі, зібрані в прості китиці, спо-

чатку густі, пізніше видовжені. Плід голий розкривний еліптичний стручковик. Цвіте від квітня до серпня, максимум цвітіння — наприкінці квітня; плодоносить у травні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Локалітет знаходиться на території ландшафтного заказника «Верхобузькі болота» (Львівська обл.). Необхідним є моніторинг популяції, створення НПП «Північне Поділля», що сприятиме організації менеджменту болотних екосистем. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, порушення гідрологічного режиму, заліснення території.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Вітамінне, жиरोлійне, лікарське, харчове.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2007; Флора европейской части СССР, 1979; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996; Atlas Florae Europaeae, 1996; Cieślak, Ronikier, Koch, 2007; Flora Europaea, 1993; Kochjarová, Valachovič, Bureš, Mráz, 2006; Polska Czerwona księga roślin, 2001; Vogt, 1985.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак, А.П. Ільїнська

Фото: О.О. Кагало, М.О. Кагало

КАТРАН ШЕРШАВИЙ

Crambe aspera M. Bieb. (*C. buschii* (O.E. Schulz) Grossh.)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Східноєвропейський понтичний степовий
ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. Європа (пд. частина). В Україні трапляється в лісостеповій та степовій зонах.
Адм. регіони: Вн, Дн, Дц, Хр, Лг, Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні. Рослини зростають поодинокі або невеликими групами. Структура популяцій невідома.

Причини зміни чисельності
Руйнування екотопів внаслідок розорювання степів та схилів, збирання рослин для букетів та харчових цілей. Стенотопність та низька конкурентна спроможність виду, недостатнє природне відновлення.

Умови місцезростання
Степи; частіше на суглинних, кам'янистих,

супісаних та солонцюватих чорноземах та відшаруваннях карбонатних порід. Геліофіт, ксерофіт, субксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Напіврозетковий полікарпій 0,3–0,5 (1) м заввишки. Стебло прямостояче, дуже галузисте, густо опушене шорсткими, довгими, простими волосками, сизе. Листки розеткові двічі або тричі пірчатороздільні, з довгастими зубчастими долями. Квітки білі, зібрані в складну розлогу китицю (плейоботрій). Плід — нерозкритий двочленний стручковик; верхній членник гоструватий, горбисто-зморшкуватий, 7–9 мм завдовжки. Цвіте у квітні–травні (червні). Плодоносить у червні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Необхідно проводити моніторинг за станом популяцій, культивувати у ботанічних садах та реінтродукувати в природні екотопи. Охороняється у відділенні «Хомутовський степ» Українського степового ПЗ. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання, розорювання схилів та степів, їх заліснення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах.
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Вітамінне, декоративне, кормове, їстівне.

Основні джерела інформації

Дубовик, 1995; Екофлора України, 2007; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Халилов, 1993; Atlas Florae Europaeae, 1996; Ball, 1993.

Автор: А.П. Ільїнська
Малюнок: І.В. Маханьков

КАТРАН ВЕЛИКОКВІТКОВИЙ.

Crambe grandiflora DC. (*C. pinnatifida* auct. non W.T.Aiton, p.p.)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний степовий ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Крим (Сх., Керченський п-ів), Кавказ (Перед-
кавказзя). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні. Рослини трапляються
поодинокі або невеликими групами.

Прийчини зміни чисельності
Низька конкурентна спроможність виду, не-
достатнє природне відновлення, стенотоп-
ність. Руйнування екоотопів унаслідок розо-
рювання степів та степових схилів, збирання
рослин для букетів та харчових цілей.

Умови місцезростання
Степи (угруповання кл. *Festuco-Brometea*),
сухі кам'янисті схили, відшарування вапня-
ків (порядок *Alysso-Sedetalia*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Напіврозеткова трав'яна
рослина 0,6–1 м заввишки. Стебло прямо-

стояче, галузисте, голе, сизе. Листки великі,
товсті, шкірясті, голі й лише по краю й низу
по жилках жорстко-війчасті; розеткові — в
обрисі яйцеподібні, пірчасторозсічені або
двічі пірчасторозсічені з довгастими круп-
но виїмчато-зубчастими й гострими лопа-
тями; стеблові (верхні) — довгасті, надрі-
занозубчасті до майже лінійних цілокраїх.
Квітки зібрані у складне розлоге суцвіття
(плейоботрій), що складається з видовже-
них простих китиць; пелюстки білі, 5,5–7 мм
завдовжки. Плід двочленний нерозкривний
стручечок; верхній членник у незрілому
стані на верхівці загострений, зрілий —
круглий, 4-гранний, 8 (9)–11 мм завдовжки.
Цвіте у квітні–травні (червні). Плодоносить у
червні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Зростає в Казантипському ПЗ. Рекомен-
дується детально вивчити поширення виду
у Сх. Криму та на Керченському п-ві, все-
бічно дослідити стан популяцій, розробити
систему індивідуальних заходів щодо його
охорони, культивувати у ботанічних садах,
реінтродукувати у природні екотопи. Забо-
ронено збирання рослин, розорювання й
терасування степів, їх заліснення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

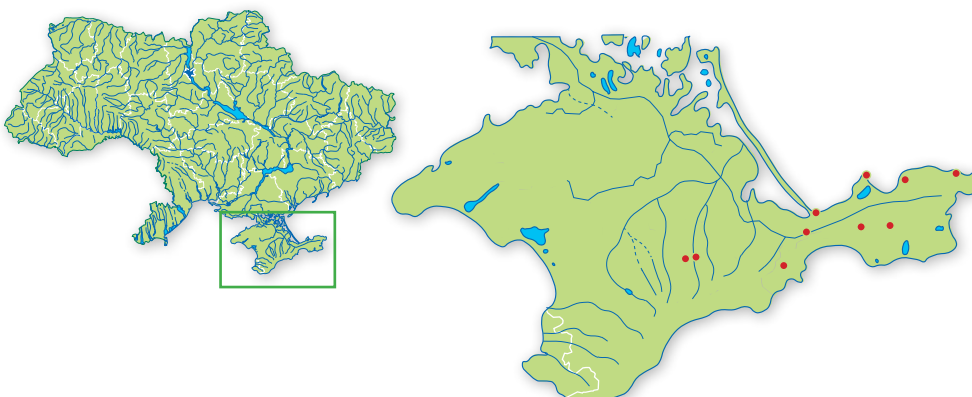
Господарське та комерційне значення

Вітамінне, декоративне, кормове, їстівне,
протиерозійне.

Основні джерела інформації

Дубовик, 1995; Екофлора України, 2007; Опреде-
литель высших растений Крыма, 1972; Опреде-
литель высших растений Украины, 1987; Флора ев-
ропейской части СССР, 1979; Халилов, 1991, 1993;
Atlas Florae Europaeae, 1996; Flora Europaea, 1993.

Автор: А.П. Ільїнська
Малюнок: Т.В. Степаненко

КАТРАН КОКТЕБЕЛЬСЬКИЙ

Crambe koktebelica (Junge) N. Busch (*C. juncea* M. Bieb. var. *koktebelica* Junge, *C. orientalis* L. var. *koktebelica* (Junge) O.E. Schulz), *C. mitridatis* auct. non Juz.)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Локальний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Ендемік сх. Криму. Кара-Дазький гірський масив, узбережжя Коктебельської бухти. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відомі дві локальні популяції. Рослини ростуть поодинокі або невеликими групами. На Кара-Дазі чисельність виду досить стабільна, на Коктебельському узбережжі зменшується.

Причини зміни чисельності
Рекреаційне навантаження, руйнування екоотопів, випасання худоби. Слабка конкурентна здатність виду, вузька екологічна амплітуда, недостатнє відновлення.

Умови місцезростання
Сухі еродовані глинисті схили із змитими ґрунтами по морських обривах, вапняково-щербенисті схили та сланцеві осипища. Геліофіт, субсерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Напіврозетковий, малорічний монокарпик, до 1,5–2,5 м заввишки. Стебло прямостояче, майже від основи галузисте, опушене густими, вниз спрямованими простими волосками. Листки розеткові дуже великі, до 30 см завдовжки, опушені довгими, відігнутими назад простими волосками, черешкові, від ліроподібних, ліроподібно-пірчастих до майже цілісних (зрідка), по краю нерівномірно різновеликозубчасті, з широкотрикутними зубчиками. Квітки білі, дрібні, зібрані в складну розлогу китицю (плейоботрій). Плід — гладенький нерозкривний двочленний стручечок з майже кулястим верхнім члеником, діаметром 4–4,5 мм. Цвіте у квітні–травні.

Плодоносить у червні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

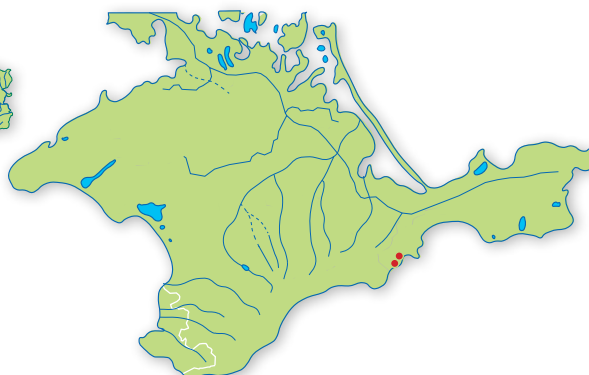
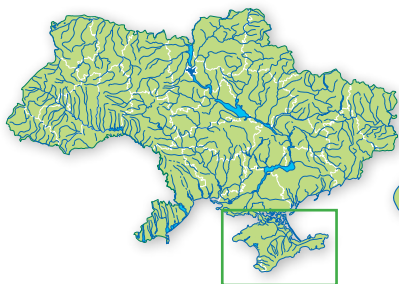
Занесений до Додатку Бернської конвенції. Охороняється на території Карадазького ПЗ. Необхідний моніторинг стану популяцій, проведення заходів з реінтродукції виду. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Вітамінне, декоративне, жиролійне, їстівне, лікарське.

Основні джерела інформації

Голубев, 1996; Дідух, Шеляг-Сосонко, 1982; Екофлора України, 2007; Косых, 1986; Липський, 1894; ЧКУ, 1996; Юзепчук, 1951; Atlas Florae Europaeae, 1996; Ball, 1993.

Автори: А.П. Ільїнська, Я.П. Дідух
Фото: В.Ю. Летухова, М.Б. Горпенюк (вставка)

КАТРАН МОРСЬКИЙ

Crambe maritima L. (*C. pontica* Stev. ex Rupr., nom. nud.)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Європейсько-середземноморський літо-
ральний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн.-Зх., Атлантична, Центральна, Сх. (пд.) Єв-
ропа; Пд.-Зх. Азія (Росія, Грузія); Пн. Африка.
В Україні — Причорномор'я, Приазов'я. Адм.
регіони: Дц, Од, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Рослини частіше трапляються як невелики-
ми групами, так і поодинокі, чисельність та
структура популяцій вивчені недостатньо.

Причини зміни чисельності
Антропогенні: інтенсивна трансформація
екотопів внаслідок господарської діяльності,
сильне і поступово зростаюче рекреаційне
навантаження, активна забудова літораль-
ної смуги по всьому ареалу виду, збирання
рослин для букетів та харчових цілей; при-
родні: стенопомність та низька конкурентна
спроможність виду, недостатнє природне
відновлення.

Умови місцезростання
Літоральні піски й черепашники з різкою змі-
ною зволоження. Угруповання кл. *Sakiletea*
maritimae та *Ammophiletea*. Геліофіт. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Напіврозеткова багаторічна
трав'яна рослина (0,3)0,5–0,6 (0,8) м зав-
вишки. Стебло товсте, прямостояче, дуже
галузисте, голе із сизою поволокою. Лист-
ки великі, голі, м'ясисті; розеткові — дов-
гочерешкові, в обрисі від яйцеподібних
до довгастих, 4–5-лопатеві, із нерівномір-
нозубчастим хвилястим краєм; стеблові
(верхні) — ланцетні. Квітки зібрані в склад-
ну розлогу китицю (плейоботрій); пелюстки
білі, 7–9 мм завдовжки. Плід нерозкривний
двочленний стручечок; верхній членик кру-
глястий, горбисто-зморшкуватий або майже
гладенький, м'ясистий, 7–9 мм завдовжки.
Цвіте у квітні–травні (червні). Плодоносить у
червні–вересні. Розмножується насінням.

**Режим збереження популяцій та заходи
з охорони**
Охороняється в Чорноморському БЗ,
Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазько-
му ПЗ та в Азово-Сиваському НПП. Рекомен-
дується дослідити стан популяцій та реінт-
родувати в природні екотопи. Забороне-
но забудову прибережних територій, забір
піску та гальки, організацію місць рекреації,
збирання рослин.

**Розмноження та розведення у спеціально
створених умовах**
Культивують у Криворізькому та Донецько-
му ботанічних садах НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, кормове, їстівне, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації
Дубовик, 1995; Опред. высш. раст. Крыма, 1972;
Определитель высш. раст. Украины, 1987; Флора
европ. части СССР, 1979; Халилов, 1991, 1993; Atlas
Florae Europaeae, 1996; Flora Europaea, 1993.

Автор: А.П. Ільїнська
Фото: М.Б. Горпенюк

КАТРАН МІТРИДАТСЬКИЙ

Crambe mitridatis Juz. (*C. koktebelica* auct. non (Junge) N. Busch)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний ендемічний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Передкавказзя, Нижня Волга. В Україні у Криму: Тарханкутський (ур. Джангуль) та Керченський (узбережжя моря від п-ова Казантип до Чокрацького озера; г. Опук) п-ови. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, розміри до кількох сот м². Рослини ростуть поодинокі або групами по 20–30 особин. Найбільша їх щільність на м. Казантип та в ур. Джангуль. Більш чи менш стабільна чисельність особин спостерігається у важкодоступних місцях (кам'яністі розщелини), а на узбережжі — різко зменшується.

Причини зміни чисельності

Антропогенні зміни: рекреаційне навантаження, руйнування екотопів внаслідок випасання, зривання рослин на букети, викопування; та природні чинники: низька конкурентна здатність, вузька еколого-ценотична амплітуда виду, недостатнє природне відновлення.

Умови місцезростання

Приморські вапнякові скелі та вапняково-мергелисті урвища. Геліофіт. Субксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Напіврозетковий монокарпик (переважно дворічний) до 2,5 м заввишки. Стебло прямостояче, майже від основи галузисте, внизу розсіяно опушене простими волосками. Листки розеткові, зверху шкірясті, трохи блискучі, черешкові, ліроподібно-пірчасті, по краю нерівномірно- і нерівнеликозубчасті, зубчики відтягнуті, дещо хрящуваті. Квітки білі, зібрані в складну розлогу китицю (плейоботрій). Плід — нерозкривний двочленний стручковик з гоструватим до обох кінців і виразно ребристим верхнім

членником, діаметром 2–3,5 мм. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у червні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в Казантипському та Опукському ПЗ. Рекоменується створити заповідник на п-ві Тарханкут, моніторинг стану популяцій, культивування у ботанічних садах та реінтродукція в природні екотопи. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання, облаштування місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

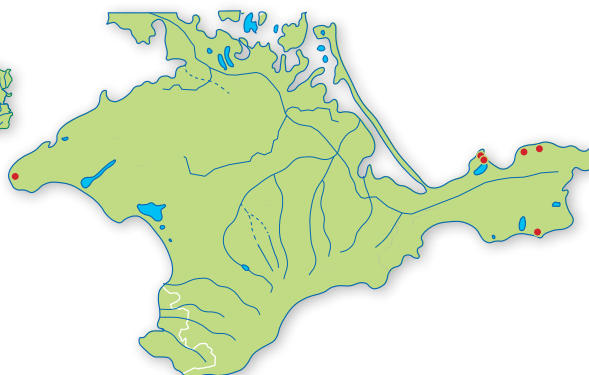
Декоративне, їстівне, лікарське.

Основні джерела інформації

Голубев, 1996; Екофлора України, 2007; Новосад, 1992; Юзепчук, 1951; ЧКУ, 1996; Atlas Florae Europaeae, 1996; Ball, 1993.

Автори: А.П. Ільїнська, Я.П. Дідух

Фото: В.П. Гелюта

КАТРАН ПІРЧАСТОНАДРІЗАНИЙ

Crambe pinnatifida W.T.Aiton (*C. maritima* L.
subsp. *pinnatifida* (W.T.Aiton) Schmalh.,
C. tataria Sebeók var. *pinnatifida* (W.T.Aiton)
O.E. Schulz)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Панонсько-західнопонтичний рідкісний степовий ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Центральна (Угорщина), Сх. (Молдова, пд. України, Крим) Європа. В Україні — Зх. Лісостеп, Крим. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Рослини трапляються невеликими групами або поодинокі, чисельність та структура популяцій недостатньо вивчена.

Причини зміни чисельності
Антропогенні: розорювання степових схилів, збирання рослин для букетів та харчових цілей; природні: стенопатність та низька конкурентна спроможність виду, недостатнє природне відновлення.

Умови місцезростання
Сухі степи (кл. *Festuco-Brometea*), сухі схили, глинисті урвища (кл. *Sedo-Scleranthetia*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Напіврозеткова трав'яна рослина 0,3–0,7 (1,5) м заввишки. Стебло прямостояче, дуже галузисте, голе, сизе. Листки великі, голі, не м'ясисті; розеткові — довгочерешкові, від пірчастонадрізаних до пірчатороздільних з крупними (чергуються з дрібнішими) виїмчато-крупнозубчастими довгастими лопатями; стеблові (верхні) — ланцетолопаткоподібні. Квітки зібрані в складну розлогу китицю (плейоботрій); пелюстки білі, 7–9 мм завдовжки. Плід нерозкривний двочленний стручечок; верхній членник круглястий, горбисто-зморшкуватий або майже гладенький з губчастою тканиною, 7–9 мм завдовжки. Цвіте у квітні–травні

(червні). Плодоносить у червні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Рекоменується дослідити стан популяцій, культивувати вид у ботанічних садах, реінтродукувати в природні екотопи. Заборонено збирання рослин, розорювання та терасування схилів, їх заліснення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, кормове, їстівне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації.

Дубовик, 1995; Екофлора України, 2007; Определитель высших растений Крыма, 1972; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора европейской части СССР, 1979; Халилов 1991, 1993; Atlas Florae Europaeae, 1996; Flora Europaea, 1993.

Автор: А.П. Ільїнська
Малюнок: І.В. Маханьков

КАТРАН СТЕВЕНА

Crambe steveniana Rupr. (*C. pinnatifida* Steven non W.T. Aiton)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Передкавказзя та Крим (Передгір'я). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі і невеликими групами. Чисельність незначна й різко зменшується.

Причини зміни чисельності
Антропогенні: руйнування екотопів внаслідок майже повного розорювання степових схилів, випасання худоби, інша господарська діяльність; природні: стенопотність виду, низька конкурентна здатність, недостатнє природне відновлення; понижена схожість насіння.

Умови місцезростання
Степові схили переважно з виходами крейди та мергелю (угруповання порядку *Alyssosedetalia*). Геліофіт. Субксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Зовсім голий, сизуватий, напіврозетковий трав'яний монокарпик (інколи полікарпик), 60–100 см заввишки. Листки товсті, м'ясисті, розеткові, черешкові, пірчасторозсічені або двічі пірчасторозсічені, з віддаленозубчастим або надрізнаним краєм та притупленою верхівкою, 18–30 см завдовжки. Квітки білі, зібрані в розлогу, рихлу, дуже галузисту складну китицю (плейоботрій). Плід — голий, нерозкривний, двочленний стручечок; його верхній членник округлий, чотириохгранный, сітчастий, коричневий (зрілий), 6–8 мм завдовжки і 6–7 мм завширшки. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

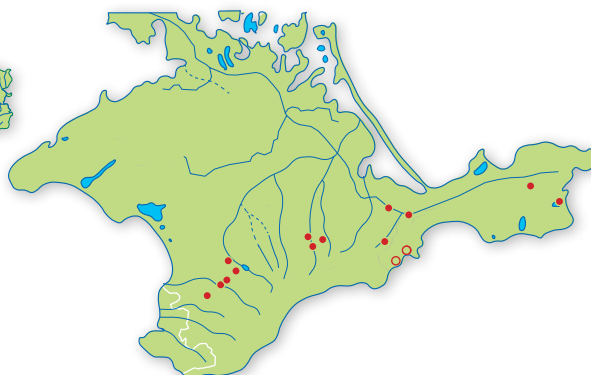
Охороняється у заказнику загальнодержавного значення «Ак-Кая». Слід проводити моніторинг стану популяцій та інтродукцію рослин в ботанічні сади та парки. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, жиролійне, харчове, протиерозійне, перспективно-кормове.

Основні джерела інформації

Голубев, 1996; Екофлора України, 2007; Красная книга СССР, 1984; Липський, 1894; ЧКУ, 1996; Atlas Florae Europaeae, 1996; Flora Europaea, 1993.

Автори: А.П. Ільїнська, Я.П. Дідух
Малюнок: Т.В. Степаненко

КАТРАН ТАТАРСЬКИЙ

Crambe tataria Sebeók

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Пд.-сх.-європейсько-пд.-зх.-сибірський сарматський степовий вид на пд.-зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Кавказ, Пд.-Зх. Сибір, Ср. Європа (Угорщина, Румунія), Середземномор'я (Болгарія). В Україні зрідка трапляється у Лісостепу, Степу, Криму. Адм. регіони: Кв, См, Ів, Тр, Вн, Кд, Дн, Хр, Дц, Лг, Од, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

У степовій зоні й Лісостепу трапляється зрідка, поодинокі або невеликими групами особин. Чисельність популяцій і ареал зменшуються унаслідок розорювання степів. У популяціях на Подільській височині вид має відносно стабільну чисельність завдяки заповідному режиму.

Причини зміни чисельності

Руйнування екотопів, розорювання степів, інтенсивне рекреаційне навантаження, збирання рослин. Недостатнє природне відновлення, низька конкурентна здатність.

Умови місцезростання

Росте переважно на чорноземах у складі угруповань союзу *Astragalo-Stipion*. У пн. частині ареалу приурочений до крейдяних відслонень з угрупованнями союзу *Centaureo carbonati-Koelerion talievii*. На Поділлі трапляється у складі

екстразональних лучно-степових угруповань союзу *Cirsio-Brachypodium pinnati*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Спочатку опушений, а пізніше голий, напіврозетковий трав'яний багаторічний монокарпик, 60–120 см заввишки. Листки розеткові великі (до 30 см завдовжки), черешкові, глибоко двічі пірчастороздільні, з довгастими або лінійно-довгастими, зубчастими або надрізнаними частками, спочатку жорстковолосисті, потім голі; верхівкові — дрібні, ланцетні, майже суцільні. Квітки білі, зібрані в складну волотисто-галузисту китицю (плейоботрій). Плід — голий нерозкривний двочленний стручечок з майже кулястим поперечно зморшкуватим 4-реберним верхнім члеником. Цвіте в

травні–червні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території Галицького НПП (ділянки «Касова гора», «Великі Голди»), Луганського й Українського степового ПЗ, РЛП «Печенізьке поле» (Харківська обл.). Необхідний моніторинг відомих популяцій. Заборонено порушення місць зростання, терасування та заліснення схилів, надмірне випасання худоби, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Вітамінне, декоративне, жиролійне, кормове, харчове, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2007; Жижин, Кагало, Шеляг-Сосонко, 1990; Определитель высших растений Крыма, 1972; Флора европейской части СССР, 1979; Флора УРСР, 1953; Флора Крыма, 1947; Atlas Florae Europaeae, 1996; Flora Europaea, 1993.

Автори: А.П. Ільїнська, І.А. Коротченко,
О.О. Кагало
Фото: В.П. Гелюта, Я.П. Дідух (вставка)

ДВОРЯДНИК КРЕЙДОВИЙ

Diplotaxis cretacea Kotov

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Стенопомний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європейська частина Росії (Воронезька, Белгородська й Ростовська обл.). В Україні — в бас. Сіверського Дінця, Правобережний злаково-лучний Степ (зрідка). Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, нечисленні. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності
Господарське освоєння території: видобування крейди, випасання худоби, заліснення схилів.

Умови місцезростання
Елемент «гісопової флори» на сухих виходах крейди в умовах відсутності ценотичної конкуренції. Томілярні угруповання порядку *Thymus cretacei-Hyssopetalia cretace* (кл. *Helianthemo-Thymetea*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 40–60, іноді 80 см заввишки, із стрижневим коренем. Стебло дуже розгалужене, опушене при основі. Листки до 8 см завдовжки, зібрані у нижній частині стебла, світло-зелені, пірчастороздільні або пірчасторозсічені. Квітки жовті, в кінці цвітіння оранжеві, зібрані в китицю. Пелюстки 7–9 мм завдовжки, 4 мм завширшки. Плід — голі стручки 3–4 см завдовжки. Цвіте у червні–вересні. Плодоносить у липні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у відділенні «Крейдова флора» Українського степового ПЗ, НПП «Святі Гори»,

заказнику загальнодержавного значення «Мар'їна Гора» у Артемівському р-ні та на території пам'ятки природи загальнодержавного значення «Балка Гірка» у Амвросіївському р-ні (Донецької обл.) Необхідно виявити всі місцезнаходження виду, взяти їх під охорону, контролювати стан популяцій. Заборонено організацію кар'єрів, видобування крейди, випасання худоби, заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Протиерозійне, ґрунтотвірне, кормове, жиросиліне.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2007; Клоков, Котов, Лавренко, 1926; Определитель высших растений Украины, 1987; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1953; Флора европейской части СССР, 1979; Цвелев, 2003; ЧКУ, 1996; Atlas Florae Europaeae, 1996; Flora Europaea, 1993.

Автори: І.А. Коротченко, А.П. Ільїнська
Фото: В.М. Остапко

КРУПКА АІЗОПОДІБНА

Draba aizoides L.

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий високогірний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європейський вид, диз'юнктивно поширений у високогір'ї Карпат, Балкан та Альп. В Україні — Свидовець (Драгобрат, Близниця). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Неповночленний віковий спектр популяцій, їх малі розміри (декілька десятків м²) та обмежена чисельність, тому вид знаходиться під загрозою зникнення. Щільність популяцій 5–10 особин на 1 м².

Причини зміни чисельності
Обмеженість відповідних субстратів.

Умови місцезростання
Субальпійський пояс на висоті 1600–1800 м н. р. м., на схилах пд. експозиції, вапняко-

вих відшаруваннях й осипищах, в асоціаціях *Seslerietum coerulans*, *Festucetum saxatilis* (кл. *Asplenietea trichomanis*, *Elyno-Seslerietea*). Кальцефіл. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Подушкоподібний напівкущик з стрижневою кореневою системою, більш чи менш численними гілками каудекса й безрозетковими висхідними та частково полеглими надземними пагонами, здерев'янілими при основі, 3–7 см заввишки. Листки переважно при основі стебел, сидячі, лінійні, шкірясті, цілісні. Репродуктивні пагони пазушні, однорічні, закінчуються малоквітковими суцвіттями. Квітки жовті. Плоди — широкі плоскі стручечки, зверху й

унизу виїмчасті, з помітним крилом по краю. Цвіте у липні, плодоносить у серпні. Розмноження виключно насіннєве.

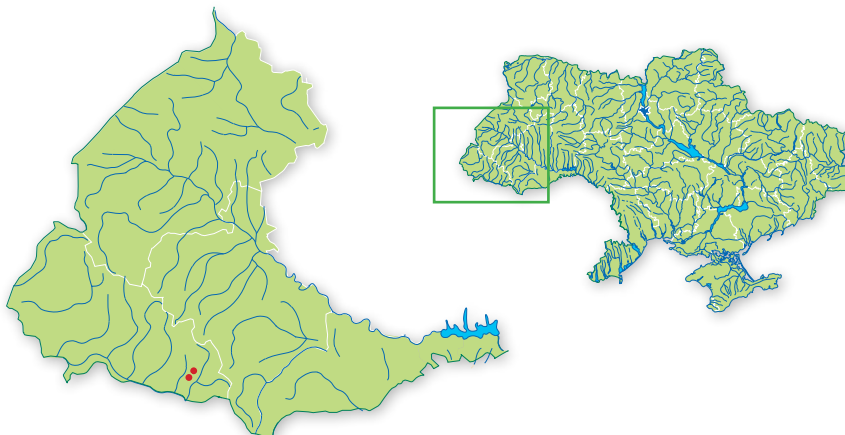
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Карпатському БЗ. Доцільно встановити моніторинг за популяціями виду. Заборонено збирання та гербаризація рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Зиман, 1997; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Чопик, 1976.

Автор: С.М. Зиман
Фото: О.О. Кагало

ЖОВТУШНИК КРИНКСЬКИЙ

Erysimum krynkense Lavrenko

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Сх.-причорноморський ендемік крейдяних відслонень.

Ареал виду та його поширення в Україні

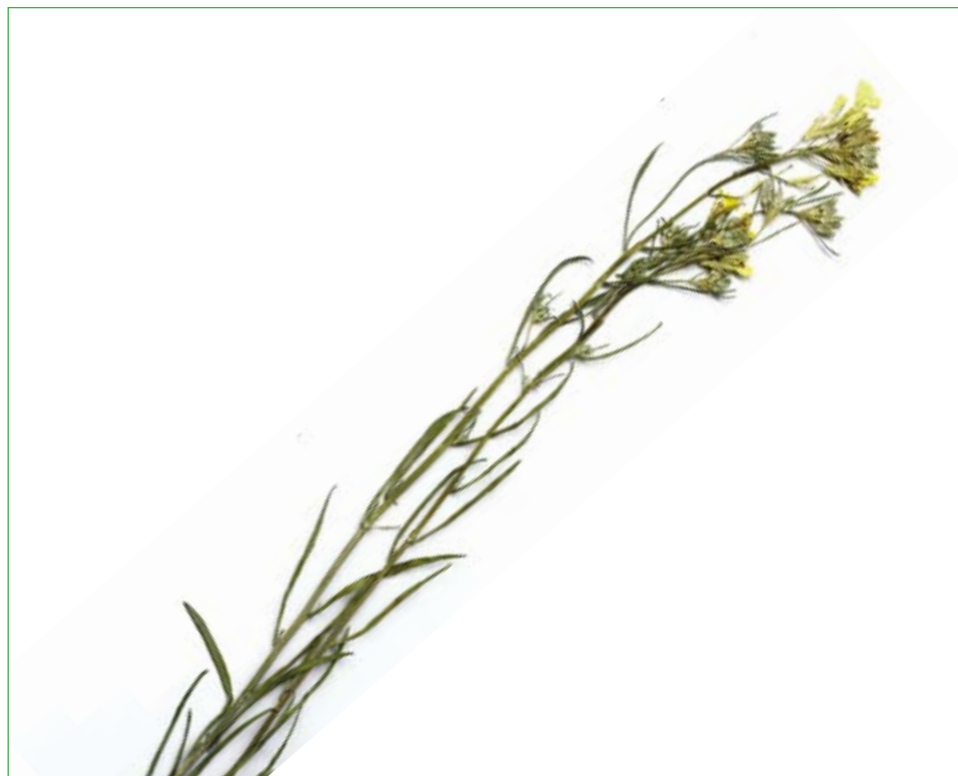
Сх. Європа (пд. частина). В Україні — Лівобережний злаково-лучний Степ у долині р. Кринки. Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій

Єдина нечисленна популяція (відома лише з *locus classicus*: Донецька обл., Амвросіївський р-н, окол. с. Білоярівка), стан якої невідомий.

Причини зміни чисельності

Руйнування місць зростання внаслідок господарської діяльності; природні чинники: стенопотність, понижена конкурентна спроможність виду, обумовлена низькою насінневою продуктивністю.

Умови місцезростання

Зростає на сухих еродованих крейдяних схилах, де трапляється у петрофітних або петрофітно-степових ценозах (угруповання кл. *Sedo-Scleranthetea*, *Helianthem-Thymetea*). Ксерофіт. Облігатний кретофіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Напіврозетковий монокарпік (дворічник) 0,4–0,8 мм заввишки. Стебло, просте або галузисте (вгорі), опушене двороздільним волосками. Листки від короткочерешкових (нижні) до сидячих (верхні), вузьколінійні, цілокраї, вкриті дво- або тричироздільними волосками. Квітки жовті, зібрані у видовжену при плодах китицю. Плід — потовщений сплющено-чотирикутний розкритий стручок, 2–3 см завдовжки. Цвіте у

липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Необхідно запровадити моніторинг стану популяцій. Рекомендується культивувати вид у ботанічних садах і парках. Заборонено збирання рослин (гербаризацію), порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2007; Зиман, 1976; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Atlas Florae Europaeae, 1996; Flora Europaea, 1993.

Автор: А.П. Ільїнська
Фото: Н.Ю. Гнатюк

ЖОВТУШНИК УКРАЇНСЬКИЙ

Erysimum ucranicum J. Gay. (*E. cretaceum* (Rupr.) Schmalh., *Erysimastrum cretaceum* Rupr.)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae).

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік крейдяних відслонень.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. Європа (пд. частина). В Україні трапляється в басейні р. Сіверський Донець. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Вид представлений локальними популяціями; рослини трапляються поодинокі або невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Антропогенні: руйнування місць зростання унаслідок господарської діяльності; природні: стенотопність, понижена конкурентна спроможність виду, обумовлена низькою насінневою продуктивністю.

Умови місцезростання
Зростає на сухих еродованих крейдяних схилах; є елементом петрофільних або петрофільно-степових ценозів, що від-

носяться до угруповань кл. *Helianthemo-Thymetea*, *Sedo-Scleranthetea*. Облігатний кретофіл. Геліофіт. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Трав'яний полікарпик або перенуючий монокарпик 0,2–0,5 м заввишки. Стебло галузисте, опушене двичі- та тричіроздільними волосками. Листки лінійноланцетні або лінійні, сидячі, цілокраї, густо вкриті двичі- і тричіроздільними волосками. Квітки досить великі, жовті, зібрані у видовжену китицю. Плід сплющено-чотирикутний, трохи горбчуватий від насінин, розкривний стручок, 2–7 см завдовжки; стовпчик тонкий. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в Луганському ПЗ (відділення «Стрільцівський степ») та НПП «Святі гори». Необхідно запровадити моніторинг стану популяцій. Рекомендується культивувати вид у ботанічних садах і парках. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2007; Зиман, 1976; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Atlas Florae Europaeae, 1996; Flora Europaea, 1993.

Автор: А.П. Ільїнська
Фото: Н.Ю. Гнатюк

ВАЙДА ПРИБЕРЕЖНА

Isatis littoralis Steven ex DC.

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Причорноморський літоральний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Європа (пд. частина). В Україні трапляється в Причорномор'ї та в Криму. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, деякі (в окол. Одеси), мабуть, зникли; рослини трапляються поодинокі або нечисельними групами.

Причини зміни чисельності

Антропогенні: руйнування місць зростання внаслідок господарської діяльності, надмірне рекреаційне навантаження, активна забудова приморської смуги, зривання на букети; природні: стенотопність, понижена конкурентна спроможність виду, слабка плодоношення, відсутність вегетативного розмноження.

Умови місцезростання

Трапляється спорадично на приморських скелях, рухливих кам'янистих розсипах гірських порід, інколи по берегах річок.

Угруповання кл. *Thlaspietea rotundifolii*. Субксерофіт, геліофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Трав'яний монокарпик (інколи перенуючий), 0,4–1 м заввишки. Стебло пряме, вгорі розгалужене, голе, сизе. Листки сизуваті; прикореневі — яйцеподібні, черешкові, цілокраї, стеблові — від довгастих до майже лінійних (верхні), стрілоподібно-стеблообгортні, з широкими тупими вушками, голі або з простими м'якими волосками по жилках. Квітки жовті, зібрані у складну (ді- або триботрій) волотеподібну китицю. Плід довгасто-клиноподібний нерозкривний стручечок, до основи дещо звужений, на верхівці притуплено-розширений, виімчастий, тонкопухнастий

або голий, (13)18–20 мм завдовжки. Цвіте у травні–липні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється на території Карадазького ПЗ. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання. Рекомендується культивувати у ботанічних садах і парках.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Медоносне, декоративне.

Основні джерела інформації

Голубев, 1996; Голубев, Ена, Сазонов, 1999; Дидух, Шеляг-Сосонко, 1982; Екофлора України, 2007; Atlas Florae Europaeae, 1996; Flora Europaea, 1993.

Автор: А.П. Ільїнська

Фото: А.В. Ена, В.Ю. Летухова (вставка)

ХРІННИЦЯ СИВАСЬКА

Lepidium syvaschicum Kleopow (*L. cartilagineum* auct. non (J.Mayer) Thell.)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. України (пн.-причорноморський ендемік), трапляється по узбережжях Сиваша, Азовського та Чорного морів. Адм. регіони: Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні (о. Чурюк, п-ів Тюбек, оз. Оверянівське, Арабатська стрілка, п-ів Тюп-Тархан, о. Джарилгач, Бехтери). Зростає досить густими куртинами (20–30 особин на 1 м²) діаметром кілька десятків метрів, рідше невеликими групами до 3–5 особин на 10 м².

Причини зміни чисельності

Надмірне випасання худоби, затоплення територій внаслідок скидів прісної води з Північнокримського каналу, стенопотність виду.

Умови місцезростання

Росте на приморських пухких солончаках (специфічний представник кл. *Salicornietea fruticosae*). Ксеромезофіт, галофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Трав'яний багаторічник. Стебла в кількості 1–2, прямостоячі, 10–25 см заввишки, зигзагоподібної форми, опушені, вгорі розгалужені, з косо відхиленими гілками. Прикореневі листки видовжено-ланцетні, довгочерешкові, стеблові — ланцетні, їх довжина втриє перевищує ширину, нижні короткочерешкові, решта — сидячі, без вушок при основі. Квітки білі. Плоди — округло-ромбічні стручечки 3,5–5 мм завдовжки. Цвіте у

квітні–червні. Плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку Херсонської області (2002). Охороняється в Азово-Сиваському НПП, РЛП «Джарилгач». Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено збирання, порушення умов місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтозакріплює.

Основні джерела інформації

Коломійчук, 2002; Новосад, 1992.

Автор: В.П. Коломійчук
Фото: В.П. Коломійчук

ХРІННИЦЯ ТУРЧАНІНОВА

Lepidium turczaninowii Lipsky (*L. meyeri* Claus subsp. *turczaninowii* (Lipsky) Schmalh., *L. lyratum* L. subsp. *lacerum* (C.A.Mey.) Thell. var. *turczaninowii* (Lipsky) Thell.)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Локальний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Україна (пд.-сх. Крим), узбережжя Чорного моря, у р-ні мису Іллі (поблизу м. Феодосія) та гірські схили на пн. від смт. Щебетовка. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відомо дві популяції. Популяція на м. Іллі нараховує майже 5000 особин. Максимальна щільність біля урвища 230 особин на 100 м². Співвідношення прегенеративних та генеративних рослин у чистих заростях 2:3, при наявності трав'яного покриття 30–40% — 1:6, у зімкнутих угрупованнях він відсутній.

Причини зміни чисельності
Низька конкурентна здатність виду. Обмеженість площ з відповідними геоморфологічними, геохімічними та геодинамічними особливостями, активна морська абразія, що призводить до руйнування схилу і знищення рослин. Скасування режиму військової зони на мисі Іллі та розвиток стихійної рекреації. За ХХ ст. зникло п'ять локалітетів в межах м. Феодосія (забудова, рудералізація).

Подальша берегоукріпна та селитебна забудова може призвести до повного знищення виду.

Умови місцезростання
Ділянка узбережжя 1,5 км між мисами Феодосія та Іллі з великими еродованими схилами (45°–60°) до 20–30 м н. р. м. (3 га). Вид зростає виключно на місцях виходу на денну поверхню глинистих порід нижньої крейди, що зустрічаються в Криму невеликими фрагментами від м. Старий Крим до м. Іллі. Ксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик до 20–25 см заввишки з розеткою пірчаторозсічених на вузьколі-

нійні долі листків. Суцвіття — китиця. Віночок 3–4 мм за діаметром, білий, чашолистки округлі, зелені. Цвіте в липні–серпні. Плід широкояйцеподібно-серцеподібний стручковик 4 мм завдовжки, з тупою верхівкою; плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

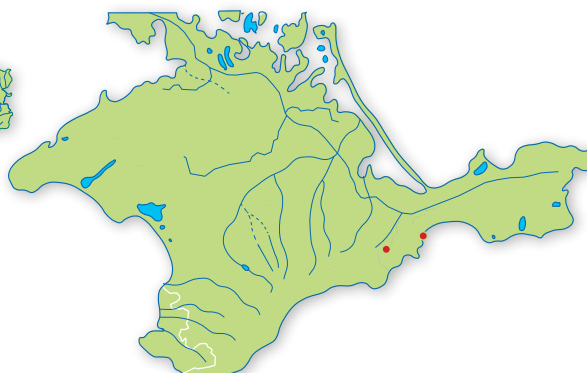
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Треба створити заказник від масиву Тетеоба до мису Іллі. Необхідно провести ренатуралізацію виду. Заборонено збирання та гербаризацію рослин, забудову територій, організацію місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Протиерозійне.

Основні джерела інформації.
Екофлора України, 2007; Ена 2001; Ена, Ена, 2001; ЧКУ, 1996.

Автори: А.В. Єна, О.В. Єна
Фото: В.В. Савчук

МІСЯЧНИЦЯ ОЖИВАЮЧА (ЛУНАРІЯ ОЖИВАЮЧА)

Lunaria rediviva L.

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Гірський вид з ексклавами на рівнині, де має диз'юнктивне поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх. та Центральна Європа (звичайно), Сх. Європа (рідко). В Україні — Закарпаття, Карпати, Розточчя, Опілля, Зх. Поділля, Покуття, ізольовані місцезнаходження на Центральному Поділлі та відрогах Середньоруської височини. Адм. регіони: Рв, См, Зк, Чц, Ів, Льв, Тр, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій
У Карпатах і на прилеглих територіях популяції численні, вид нерідко виступає домінантом і здатний до експансії. На рівнинних територіях популяції локальні, до кількох десятків м². У структурі представлені всі вікові групи.

Причини зміни чисельності
На рівнинних територіях вид зникає в місцях суцільних рубок, надмірного випасу худоби, прямого знищення біотопів.

Умови місцезростання
У горах вид має широку еколого-ценотичну амплітуду і трапляється в тінистих листяних лісах на свіжих збагачених карбонатами ґрунтах в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetea*, часто на змитих і навіть кам'янистих осипах. На рівнині приурочений до перезволожених багатих

ґрунтів, характерних для союзу *Alno-Ulmion* з домінуванням ясена. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна безрозеткова рослина до 150 см заввишки. Стебла прямостоячі або висхідні, у верхній частині розгалужені. Листки великі, глибокосерцеподібні, загострені, нерівномірно-гострозубчасті, на довгих черешках. Суцвіття китиця. Квітки на горизонтально відхилених квітконіжках 10–14 мм завдовжки, які при цвітінні видовжуються. Чотири чашолистки 5–6 мм завдовжки, зовнішні мішкоподібні, ширші за внутрішні. Пелюстки (чотири) світлолілові, фіолетові або білі, 15–20 мм завдовжки. Стручечки звислі, еліптичні, на верхівці і при основі гострі,

30–90 мм завдовжки, 15–35 мм завширшки, щільно стиснуті. Насінина 7–10 мм завдовжки, 4–6 мм завширшки. Розмножується насінням, рідше кореневищами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Карпатському БЗ, ПЗ «Медобори», «Горгани», НПП «Синевир», «Вижницький», «Подільські Товтри», Яворівський, Ужанський, Карпатський, «Сколівські Бескиди», ряді заказників та пам'яток природи. У Карпатах загрози популяціям не існує. На рівнині заборонено проведення суцільних вирубок, зміну гідрологічного режиму, надмірне випасання худоби, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Культивують у багатьох ботанічних садах, парках. Можливо, дичавіє.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське, ефіроолійне.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2007; Растительные ресурсы СССР, 1985; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996.

Автор. Я.П. Дідух
Фото: Т.В. Фіцайло, І.А. Коротченко (вставка)

ЛЕВКОЙ ЗАПАШНИЙ

Matthiola frangrans Bunge

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Рідкісний вид на пд.-зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх.-євразійський зх.-сибірський вид, поширений від бас. р. Сіверський Донець до Південноуральського плато, а також на пд. Зх. Сибіру, пн.-зх. Казахстану. В Україні трапляється по крейдованих відшаруваннях в бас. р. Сіверський Донець (Донецький кряж, пд. відроги Середньоруської височини). Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, середня щільність дорівнює 2–3 особини на 1 м², іноді має високу щільність. Площа популяцій від 0,1 га до 20 га.

Причини зміни чисельності
Промислова розробка крейди, неконтрольоване випасання худоби, насадження лісу на крейдованих схилах; вузька екологічна амплітуда виду.

Умови місцезростання
Крейдовані відшарування по схилах берегів річок, балках, рідше на рухливих осипах крейди у підніжжя схилів (переважно пд. або сх. експозиція). Угруповання кл. *Helianthemo-Thymetea* (порядок *Thymocretacei-Hyssopetalia cretacei*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Багаторічна білувато-шерстистоповстиста трав'яна рослина 20–50 см зав-

вишки. Стебла прості або галузисті, при основі здерев'янілі. Прикореневі листки черешкові, чисельні, від виїмчасто-зубчастих до пірчаторозсічених, по краю часто хвилясті; стеблові листки — сидячі. Суцвіття — китиця, квітки брудно жовтувато-бурі, 20–25 мм завдовжки, 2,5–3 мм завширшки, пелюстки з лінійним відгином. Плоди — сплюснені прямостоячі опушені стручки до 11 см завдовжки, 2,5–3 мм завширшки. Цвіте в кінці травня — на початку липня, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у відділенні «Стрільцівський степ» Луганського ПЗ і у відділенні «Крейдо-

ва флора» Українського степового ПЗ, а також у ботанічних заказниках та заповідних урочищах. Рекомендується виявляти нові місцезнаходження, контролювати стан популяцій, вирощувати у ботанічних садах. Необхідно створити ботанічні заказники в окол. с. Весела Тарасівка Лутугінського р-ну і с. Попівка Краснодонського р-ну в Луганській обл. Заборонено порушення умов місцезростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Абрамова, 1973; Горелова, Алехин, 2002; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Красная книга РСФСР, 1988; Луганский государственный заповедник, 1988; Остапко, 2001; Редкие и исчезающие виды растений, грибов и лишайников Ростовской области, 1996; Український природний степовий заповідник, 1998; Червона книга Луганської області, 2003.

Автори: В.І. Мельник, М.М. Перегрим
Фото: А. Мигаль

РЕДЬКА ПРИМОРСЬКА

Raphanus maritimus Sm. s.l. (*R. raphanistrum* L. subsp. *maritimus* (Sm.) Thell.; incl. *R. odessanus* (Andrz.) Spreng., *R. raphanistrum* L. subsp. *odessanus* (Andrz.) Schmalh., *Raphanistrum odessanum* Andrz.)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний літоральний вид на межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Атлантична, Сх. Європа; Середземномор'я, Пд.-Зх. Азія; Африка; Австралія (занесено). В Україні — Причорномор'я, Крим. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Невисока. Рослини трапляються поодинокі або нечисельними групами; популяції інтенсивно скорочуються і зникають.

Причини зміни чисельності
Антропогенні: руйнування місць зростання унаслідок господарської діяльності, надмірне рекреаційне навантаження, активна забудова приморської смуги; природні: стенопність, понижена конкурентна спроможність виду, слабе плодоношення, відсутність вегетативного розмноження.

Умови місцезростання
Трапляється спорадично на бідних піщаних морських узбережжях з різкозмінним зволоженням. Малосформовані угруповання

відносяться до кл. *Ammophiletea* та *Cakiletea maritima*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Терофіт. Трав'яний монокарпик (однорічник) з потовщеним стрижневим коренем 0,3–1 м заввишки. Стебло прямостояче, дуже галузисте, ріпоподібно потовщене і м'ясисте в області гіпокотилія, як і листя, шорстке від простих волосків. Листки короткочерешкові (нижні), ліроподібно-пирчаторозсічені з 5–9 боковими частками. Квітки біло-жовті, рідше білі з жовтими або фіолетовими жилками, зібрані у просту китицю. Плід нерозкривний циліндричний стручок, з 2–4 кулясто здутих члеників, з конічно-шилоподібним носиком, довшим за стручок. Цвіте у червні–серпні,

плодоносить у вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється на території Карадазького та «Мис Март'яна» ПЗ. Рекоменується дослідити стан популяцій, розробити методи реінтродукції виду, культивувати у ботанічних садах і парках. Заборонено забудову приморських смуг, обладнання місць рекреації, забір піску.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Харчове.

Основні джерела інформації
Голубев, 1996; Голубев, Ена, Сазонов, 1999; Дидух, Шеляг-Сосонко, 1982; Екофлора України, 2007; Определитель высших растений Крыма, 1972; Флора европейской части СССР, 1979; Флора УРСР, 1953; Atlas Florae Europaeae, 1996; Flora Europaea, 1993.

Автор: А.П. Ільїнська
Малюнок: І.В. Маханьков

ШИВЕРЕКИЯ ПОДІЛЬСЬКА

Schivereckia podolica (Besser) Andr. ex DC.
(incl. *S. mutabilis* (M.Alexeenko) M.Alexeenko;
S. monticola M.Alexeenko subsp. *mutabilis*
M.Alexeenko)

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Румунія (Добруджа), Росія (центральні р-ни Сх.-
Європейської рівнини, Урал). В Україні: Зх. Лісо-
степ (Товтри, Придністров'я), Степ (зрідка). Адм.
region: Ів, Тр, Чц, Хм, Дц, Лг, Од.

Чисельність та структура популяцій

У Зх. Лісостепу локальні популяції налічують ти-
сячі особин; чисельність стабільна. Аналогічна
популяція в Одеській обл. У Донецькій обл. по-
пуляція малочисельна, займає дуже малу пло-
щу, стан популяції у Луганській обл. невідомий.

Причини зміни чисельності

Руйнування екоотопів внаслідок добування
вапняків, низька конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

Кам'янисті вапнякові та черепашкові (в Одесь-
кій обл.) відшарування та осипища, скелі, крей-
дяні схили. У Правобережному Лісостепу та в
Одеській обл. росте переважно на рендзинах
та осипищах в угрупованнях порядку *Alyso-*
Sedetalia, зрідка — кл. *Asplenetia trichomanis*
та *Festuco-Brometea*. У Донецькій та Лугансь-
кій обл. — у складі томілярних угруповань

кл. *Helianthemo-Thymetea*, у разі збільшення
кількості щільнодернинних злаків зникає. Ксе-
рофіт, карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–20 см
заввишки, густо опушена сірватими зірчастими
волосками, з багатоголовчастим кореневи-
щем; утворює дернини. Стебло висхідне, роз-
галужене, при основі з розеткою видовжено-
оберненоовальних листків. Стеблові листки
видовжено-яйцеподібні або яйцеподібні, з дріб-
ними зубчиками, сидячі, розеткові листки — че-
решкові, від лопатчастих до ланцетних. Квітки
білі, дрібні, утворюють китицю 6–8 см завдовж-
ки. Плід яйцеподібний або майже кулястий
опушений стручковиком 2–5 мм завдовжки. Цвіте у

квітні–червні, плодоносить у червні–липні. Роз-
множується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Включено до Європейського червоного
списку, Додатку Бернської конвенції. Охоро-
нюється в ПЗ «Медобори», НПП «Подільські
Товтри», РЛП «Дністровський каньйон», за-
казнику «Мар'їна гора» в Артемівському р-ні
Донецької обл. Необхідно контролювати
стан популяцій та створювати нові заказни-
ки. Заборонено видобування крейди, вапня-
ків і черепашників у місцях виростання виду,
порушення оселищ.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в ботанічних садах України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Бондаренко, 2009; Бурда, Остапко, Ларин, 1995;
Екофлора України, 2007; Заверуха, Андриенко,
Протопопова, 1983; Кондратюк, Бурда, Остапко,
1985; Ткаченко, Дубовик, 1986; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Коротченко, О.О. Кагало,
А.П. Ільїнська, І.І. Чорней
Фото: О.О. Кагало, В.В. Буджак (вставка)

СОБОЛЕВСЬКІЯ СИБІРСЬКА

Sobolewskia sibirica (Willd.) P.W.Ball

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Локальний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Україна: Гірський Крим (зх. частина пд. макросхилу Головного пасма від Шайтан-Мердвеня до Алупки; масив Чатир-Даг, пд.-зх. та пн.-сх. схили під Еклізі-Бурун; сх. частина пд. макросхилу Головного пасма під Карабі-яйлою). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відомо шість популяцій незначної площі. Вид трапляється дуже рідко, зростає поодинокими куртинами. Чисельність біля 100 тис. особин. Співвідношення ювенільних та генеративних особин 4:1.

Причини зміни чисельності
Низький потенціал насінневого розмноження, слабка конкурентоздатність, природне руйнування екотопів, вузька екологічна амплітуда.

Умови місцезростання
Підніжжя гір (кам'яні рухливі осипи що нагромаджуються під скельними кліфами), до

600–750 м н. р. м. Входить до синтаксонів кл. *Thlaspietea rotundifolii*. Ксеромезофіт, облігатний гляреофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Трав'яний недовгоживучий полікарпик до 20–40 см заввишки. Стебло пряmostояче або висхідне, від основи та вгорі розгаружене, голе або зрідка опушене. Нижні листки голі, по краю інколи війчасті, довгочерешкові, 1–2 см завдовжки, круглі, надрізногородчасті з серцеподібною основою; верхні — короткочерешкові, віялоподібні, глибокогородчасті, до основи майже цілокраї. Суцвіття — китиця: щиткоподібна під час квітнування й видовжена при плодах. Пелюстки білі, 3,5–5 мм завдовжки. Плід — булавоподібний, здебільшого од-

нонасінний стручок 5–10 мм завдовжки. Цвіте у квітні–травні; плодоносить у червні–серпні. Розмножується насінням, дуже рідко — вегетативно (кореневими паростками).

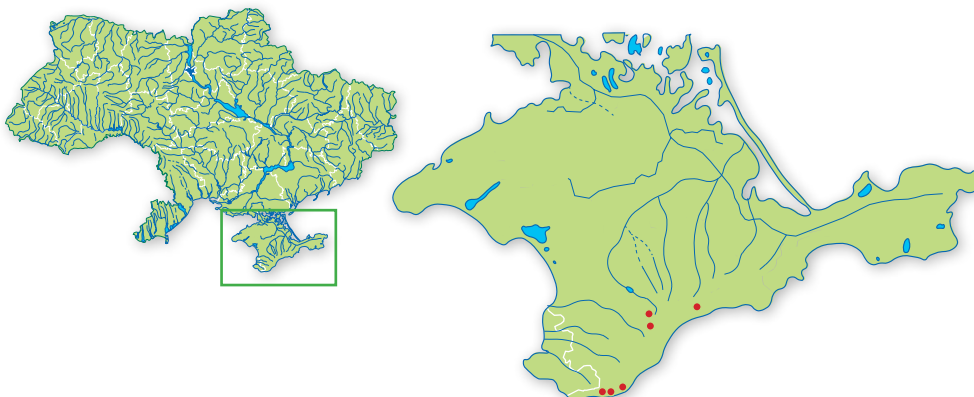
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Кримському і Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Рекомендується здійснити картування місць зростання виду, дослідити динаміку популяцій та ввести в культуру. Заборонено порушення місць зростання, виробка кар'єрів, забір кам'яних уламків.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2007; Єна, 2004; Ільїнська, 2002; Косых, Голубев, 1983; Рыфф, 2001.

Автори: А.В. Єна, Я.П. Дідух, А.П. Ільїнська,
В.В. Корженевський, Л.Е. Рифф
Фото: В.В. Савчук

ШИЛЬНИК ВОДЯНИЙ

Subularia aquatica L.

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Зниклий в природі.

Наукове значення

Рідкісний диз'юнктивно поширений бо-
реальний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Циркумбореальний, поширений диз'юнк-
тивно в Скандинавії, Середній і Атлантичній
Європі, в зх. і центральних р-нах європейсь-
кої частини Росії, в Зх. Сибіру, на Далекому
Сході та на зх. узбережжі Пн. Америки. Вглиб
материкової частини Америки заміщується
subsp. *americana* G.A. Mulligan et Calder, поши-
реним до Каліфорнії, а в горах тропічної Аф-
рики — *S. monticola* A. Braun ex Schweinf. Для
України наводився для околиць м. Могилів-
Подільський Вінницької обл. за зборами Лап-
чинського (1890) та Дніпропетровської обл.,
по р. Вовчий — Сидорова (Флора УРСР, 1953).
Сучасними зборами вказані місцезнаходжен-
ня не підтверджені. Адм. регіони: Вн, Дн.

Чисельність та структура популяцій
Невідомі.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, відсут-
ність екоотів відповідного типу внаслідок
антропогенної евтрофікації водойм.

Умови місцезростання

Сирі береги та мілководдя оліго-
мезотрофних водойм. Ґрунти щебеністі
або слабко замулені піщані. Діагностичний

вид угруповань союзу *Isoëtion lacustris* в Ат-
лантичній Європі разом із *Littorella uniflora*,
Lobelia dortmanna. Оскільки рослина вна-
слідок малих розмірів часто проглядається
при зборах та, як інші гідрофільні терофіти,
характеризується періодичністю розвитку,
не виключена можливість знахідки виду в
пн.-зх. районах України. Пігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Мініатюрна одно-дворічна трав'яна
рослина 2–6(10) см заввишки. Коренева
система мичкувата. Листки шилоподібні,
1,5–2 мм завтовшки, 1,5–3(7) см завдовжки,
в прикореневій розетці. Суцвіття — розстав-
лена 2–5-квітова китиця із віддалених одна
від одної дрібних, клейстогамних квіток з

білими пелюстками. Плід овальний багато-
насінний стручечок. Цвіте у червні–серпні,
плодоносить у липні–серпні. Розмножується
насіньням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

У випадку знаходження виду заборонено
його збирання та порушення гідрологічного
режиму (забруднення чи осушення водойм).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2007; Флора європейської
частини СРСР, 1979; Флора УРСР, 1953; Чорна, 2004;
Casper, Krausch, 1981; Mulligan et Calder, 1964.

Автор: Г.А. Чорна
Фото: О.О. Кагало

ЖОВТУШНИЦЯ ТАЛІЄВА (СИРЕНІЯ ТАЛІЄВА)

Syrenia talievii Klokov

Родина Капустяні (Хрестоцвіті) —
Brassicaceae (Cruciferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік крейдяних відслонень.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. Європа (пд.). В Україні трапляється в Лівобережному степу (бас. р. Сіверський Донець). Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Дуже незначна, рослини трапляються поодинокі або нечисельними групами. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності
Антропогенні: руйнування місць зростання унаслідок господарської діяльності (випасання худоби, розорювання, терасування та заліснення схилів, видобування крейди), високе рекреаційне навантаження; природні: стенопомність, понижена конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання
Зростає на малопотужних слабкощербенистих ґрунтах крейдяних відслонень басейну р. Сіверський Донець. Елемент агломеративних угруповань з переважанням в травостої *Thymus cretaceus*, *Jurinea brachycephala*, *Euphorbia cretophila* та ін. (угруповання со-

юзу *Euphorbia cretophila*-*Thymion cretacei* кл. *Helianthemo*-*Thymetea*), рідше — у складі збійних типчатників, на еродованих схилах (союз *Centaureo carbonati*-*Koelerion talievii*). Ксерофіт, облігатний кретофіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Трав'яний монокарпік (дворічник) 0,3–0,9 м заввишки, сіруватий від рясних двороздільних (з домішкою трироздільних) волосків. Стебло пряме, лише вгорі розгалужене, напіврозеткове. Листки вздовж складені від черешкових (нижні) до сидячих (верхні), вузьколінійні, цілокраї або з поодинокими дрібними зубчиками. Квітки жовті, зібрані у прості китиці, що дуже видовжуються під час плодоношення. Плід

лінійний, чотиригранний стручок. Цвіте у другій половині червня — серпні (вересні), плодоносить у серпні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в Українському степовому (відділення «Крейдова флора») ПЗ, НПП «Святі гори», заказнику «Мар'їна Гора» (Донецька обл.). Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2007; Клоков, 1936; Ткаченко, Генов, Мовчан, 1987; Ball, 1993.

Автори: А.П. Ільїнська, В.С. Ткаченко
Фото: О.С. Мандзюк

ДЗВІНКА КРИМСЬКА (АДЕНОФОРА КРИМСЬКА)

Adenophora taurica (Sukacz.) Juz. (*A. lilifolia*
(L.) A.DC. subsp. *taurica* Sukacz.)

Родина Дзвоникові — Campanulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вузькоендемічний вид, близький до *A. lilifolia*.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гірський Крим. Центральна частина головного пасма Кримських гір. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Розмір популяцій і структура не відомі. Зростає поодинокі чи невеликими групами на схилах Бабуган-яйли.

Причини зміни чисельності

Стенопотність та слабка конкурентна здатність виду, скорочення площ екоотопів лісів сосни Коха.

Умови місцезростання

Мезоксеротичні угруповання гірських сос-

нових лісів (*Pinus kochiana*) з домінуванням лучно-степової осоки низької (*Carex humilis*) (кл. *Erico-Pinetea*) та похідні лучностепові угруповання на яйлі. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 70 см заввишки. Стебло (одне чи кілька) пряме, голе. Стеблові листки розміщені густо. Листки овально-яйцеподібні 5 см завдовжки та 4 см завширшки, до верху звужені, гострозубчасті. Квітки — світло-голубі або сині дзвоники, зібрані у гроно до 20 см завдовжки. Цвіте у липні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням, природне відновлення слабе.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється в Кримському та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідно досліджувати популяції, контролювати їх динаміку, здійснювати інтродукцію в ботанічні сади. Заборонено вирубування лісів, порушення місць зростання, підпали, збирання рослин та їх гербаризацію.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

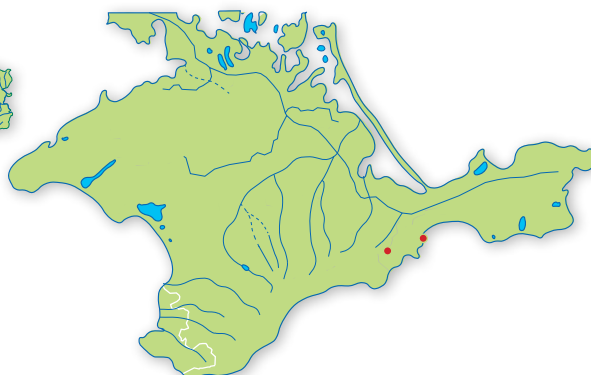
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1969; Флора УРСР, 1961; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980.

Автор: Я.П. Дідух
Малюнок: Т.В. Степаненко

ДЗВОНИКИ КАРПАТСЬКІ

Campanula carpatica Jacq. (*C. reniformis* Schur)

Родина Дзвоникові– Campanulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий ендемічний вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений у Зх. (Польща, Словаччина), Сх. (Україна, Румунія) та Пд. (Румунія, Чорногорія) Карпатах. В Україні достовірно відомий лише зі Свидівця, Чорногори та Мармароських Альп. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Росте окремими групами та поодинокі, локальні популяції дифузного типу: займають досить великі площі, але відзначаються низькою щільністю особин, повночленні й відносно стабільні. Є дані, що в деяких локалітетах існує тенденція до зменшення чисельності особин.

Причини зміни чисельності
Головним лімітуючим фактором поширення виду в регіоні є наявність карбонатних субстратів. У деяких місцях (Свидовець) негативний вплив може мати інтенсивне випасання і пов'язана з ним евтрофікація екоотопів. Іноді знищують у відносно доступних місцях для пересаджування до альпінаріїв.

Умови місцезростання
У лісовому поясі на карбонатних скелях. Росте на кам'янистих розсипищах, щебенистих малопотужних ґрунтах, здебільшого в угру-

пованнях союзу *Cystopteridion* (кл. *Asplenietea trichomanis*) та кл. *Thlaspietea rotundifolii*. Мезофіт. Облігатний кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна майже гола або коротко-шорстко-опушена рослина з видовженим, косо горизонтальним кореневищем. Стебло при основі висхідне, 15–40 см заввишки, тонкоборозенчасте, негусто улиснене. Прикореневі листки серцеподібно-яйцеподібні, 7–12 см завдовжки, черешкові, видовжені або яйцеподібно-серцеподібні, по краю нерівномірно виїмчасті. Квітки зібрані в небагатоквіткові волотеподібні суцвіття, поодинокі на верхівках гілочок. Чашолистки ланцетні. Віночок голубий, 2–3 см діаметром.

Коробочка розкривається отворами при верхівці. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

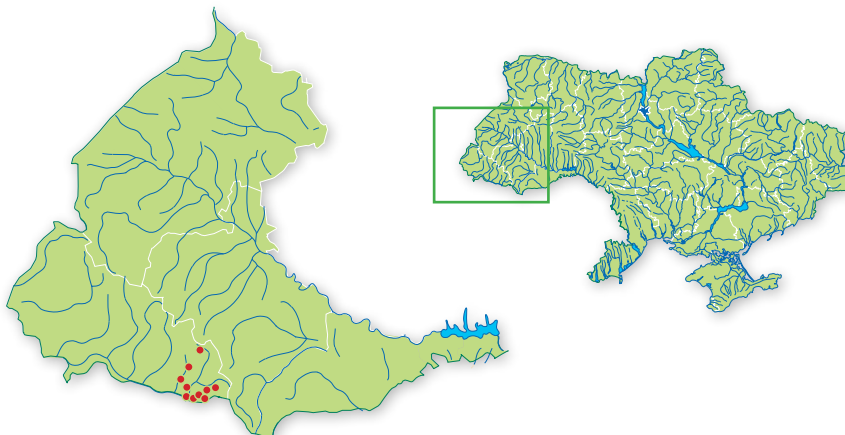
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Карпатському БЗ. Необхідна ретельна охорона скельних екоотопів у лісовому поясі. Заборонено збирання рослин у природі для пересаджування в альпінарії, руйнування скельних біотопів, випасання худоби у місцях виростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у багатьох ботанічних садах України, використовують в озелененні, в альпінаріях.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Визначник рослин Українських Карпат, 1977; Флора УРСР, 1961; ЧКУ, 1996.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак
Фото: Р.Я. Кіш

ДЗВОНИКИ КЛАДНІ

Campanula kladniana (Schur) Witasek

Родина Дзвоникові — Campanulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вразливий таксон з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Карпато-судетський ендемік, поширений на території Румунії, України та Чехії. В Україні у високогір'ї Карпат. Адм. регіони: Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Популяції приурочені до вершин гірських систем Свидовець (гг. Драгобрат, Близниця, Флантус), Чорногора (гг. Петрос, Говерла, Шпиці, Ребра, Гутин-Томнатик, Піп Іван), Мармарош (г. Піп Іван), Горгани (г. Негровець), Чивчин (Чорний Камінь) та Бескиди (г. Пікуй). Для більшості популяцій характерні неповночленні вікові спектри, без ювенільних та іматурних рослин. Чисельність у більшості популяцій 5–10 особин чи парціальних кущів на 1м², а розміри популяцій у межах декількох десятків метрів, часто фрагментовані.

Причини зміни чисельності

Обмеженість відповідних субстратів, різні прояви господарської діяльності людини (випасання худоби).

Умови місцезростання

Субальпійський та альпійський пояси на висоті 1700–2000 м н. р. м., на схилах різної експозиції, переважно на слабо задернованих ділянках, відшаруваннях та кам'янистих осипах, в асоціаціях *Polytricho-Poetum*

deyllii, *Luzuletum alpinopilosae*, *Festucetum pictae*, *Festucetum amethystinae*, *Juncetum trifidi*, *Salicetum herbaceae*, *Seslerietum bielzii* (кл. *Salicetea herbaceae*, *Seslerietalia albicantis*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Напівкущик з інтенсивно галузистими, довгими, тонкими, висхідними чи горизонтальними кореневищами, мичкуватою кореневою системою та висхідними й частково лежачими непоодинокими безрозетковими надземними, здерев'янілими у нижній частині пагонами (іноді утворюють дернини). Прикореневі листки під час цвітіння часто відсутні, нечисленні, дрібні, з довгими черешками й серцеподібними, по

краю дрібно- й тупозубчастими пластинками, стеблові листки сидячі, вузьколанцетні чи лінійні. Квітки верхівкові, великі, поодинокі (іноді 2–3). Цвіте у липні, плодоносить у серпні. Розмноження вегетативне (поділом кореневищ) та насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карпатському БЗ. Доцільно встановити моніторинг за модельними популяціями. Заборонено збирання рослин та втручання в локалітети, надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

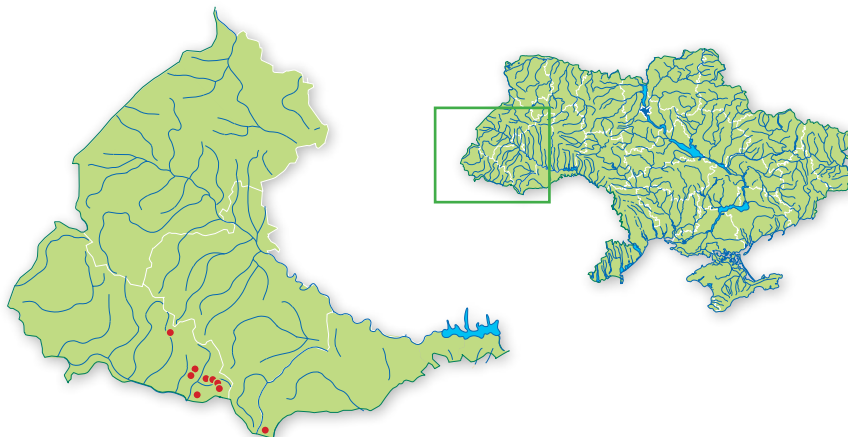
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Малиновський, Крічфалуші, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, А.Ф. Гамор,
Н.Г. Дремлюга, Ю.Ю. Тюх
Фото: О.О. Кагало

КЛЕОМА ПТАХОНІЖКОПОДІБНА (К. ДОНЕЦЬКА, К. СИВА)

Cleome ornithopodioides L. s.l. (incl.: *C. ornithopodioides* subsp. *donetzica* (Tzvelev) Tzvelev = *C. donetzica* Tzvelev; *C. ornithopodioides* subsp. *canescens* (Steven ex DC.) Tzvelev = *C. canescens* Steven ex DC.)

Родина Клеомові — Cleomaceae
(Capparaceae s.l.)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Середньоазійський вид, представлений в Україні двома підвидами.

Ареал виду та його поширення в Україні
C. ornithopodioides subsp. *donetzica* зростає на пд. сх. України (басейни р. Кринка та Міус) та прилеглий території Росії (Ростовська обл., Білокалітвенський р-н, окол. станиці Краснодонська). *C. ornithopodioides* subsp. *canescens* поширений у сх. частині Пд. берега Криму (с. Рибаче — Кара-Даг). Адм. регіони: Дц, Лг, Кр.

Чисельність та структура популяцій
На Донецькому кряжі відомо кілька популяцій: с. Велике Мешкове Амвросіївського р-ну, на пн. від с. Дмитрівка Шахтарського р-ну Донецької обл., на зх. від с. Боково-Платово Антрацитівського р-ну та с. Новопавлівка Луганської обл. Популяції нечисленні. В окол. с. Дмитрівка у 2004 р. було виявлено 13 особин на площі 25 м². В Криму формує окремі невеликі локалітети.

Причини зміни чисельності
Видобування каміння, забудова, рекреація, інтенсивне випасання. Вид є піонером заростання осипів, при появі інших видів зникає.

Умови місцезростання

Сланцеві, кам'яністі та щебеністі осипи, піщані та галечникові пляжі з розрідженим трав'яним покривом. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Однорічна трав'яна рослина 10–60 см заввишки, із стрижневим коренем. Стебло гіллясте, прямостояче. Листки трійчасті, лінійні, цілокраї, світло-зелені (зісподу сизі, залозисті), верхівкові листки зменшені, цілісні, у subsp. *canescens* вузькоеліптичні, густоопушені, у subsp. *donetzica* — еліптичні, менш опушені. Квітки білі або рожеві, зібрані у верхівкові китиці на довгих ніжках у пазухах приквітков. Тичинок 6. Карпофор у subsp. *canescens* 1,5–2,5 мм, у subsp. *donetzica* — 0,6–

1,2 мм завдовжки. Плід — одногнізда, стручкоподібна багатонасінна коробочка. Насіння чорні. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карадзькому ПЗ (subsp. *canescens*). Рекомендується виявити нові місцезнаходження виду та взяти їх під охорону, культивувати вид у ботанічних садах. Слід контролювати стан популяцій. Заборонено видобування піску, гальки, каміння, забудову територій, облаштування місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Атлас охраняемых растений, 1995; Дубовик, 1964; Дубовик, Ткаченко, 1967; Екофлора України, 2007; Конспект флоры юго-востока Украины, 1985; Остапко, 2001; Флора европейской части СССР, 1979; Цвелев, 1963; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М.Остапко, А.В. Єна,
О.Г. Муленкова, М.М. Перегрим
Фото: В.М. Остапко

ЛІННЕЯ ПІВНІЧНА

Linnaea borealis L.

Родина Жимолостеві — Caprifoliaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Гляціальний реліктовий вид на пд. межі ареалу, представник філогенетично відокремленого роду, що інколи виділяється в окрему родину Linnaeaceae.

Ареал виду та його поширення в Україні

Трапляється у тундровій, лісотундровій, бореальній зонах і в усіх субальпійських поясах Євразії від Шотландії і Скандинавії до Камчатки й Сахаліну. В Україні — Карпати. Окремі локалітети наводилися також для рівнинної частини України у Поліссі та Лісостепу (у тому числі Львівська обл., окол. мм. Києва, Харкова), але ці популяції вже втрачені. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Єдина популяція, пн.-сх. макросхил г. Пожижевська, висота 1435–1440 м н. р. м. Яремчанський р-н Івано-Франківської обл.; вперше знайдене в 1954 р., займає площу 10,4 м², загальна чисельність особин — 13150, серед яких домінують віргінільні вегетативного походження. Генеративного поновлення не виявлено.

Причини зміни чисельності

Зміна освітлення поверхні ґрунту та осушення торфових покладів, які відбулися

внаслідок руйнації у 1984 р. сніговою лавиною деревостану *Picea excelsa*, призвели до розпаду популяції на фрагменти та відмирання значної кількості особин.

Умови місцезростання

Зростає у складі синузії *Sphagnum quinquefolium*, підсоюзу *Vaccinio-Piceion*, яка являє собою перехід смерекових лісів до субальпійських стлаників союзу *Pinion mughi*. Ґрунт бурий лісовий. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічний вічнозелений півкущик з лежачими вкоріненими дерев'яніючими стеблами. Листки дрібні, шкірясті, темнозелені, розміщені попарно на стеблі.

Генеративний пагін висотою 5–8 см, з двома біло-рожевими квітками, спрямованими в різні боки. Цвіте у липні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується вегетативно і насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Говерлянському заповідному лісництві Карпатського НПП. Необхідно провести лавинопопереджувальні заходи в локалітеті, контролювати стан популяції. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунототвірне, протиерозійне, лікарське.

Основні джерела інформації

Козій, 1954; Флора УРСР, 1961; Царик, Малиновський, 1995; ЧКУ, 1996.

Автори: Й.В. Царик, Т.Л. Андрієнко
Фото: І.М. Данилик

ЖИМОЛОСТЬ ГОЛУБА (Ж. СИНЯ)

Lonicera caerulea L.

Родина Жимолостеві — Caprifoliaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемік флори Європи, реліктовий диз'юнктивноареальний вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гори Європи (Піренеї, Альпи, Балкани, Карпати, гірське пасмо Шумава). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Відомо чотири локалітети на г. Петрос (Чорногора) на висоті 1650–1750 м н. р. м.: у верхів'ї струмка Студений (два локалітети), на пд.-сх. схилі в ур. Ступи, на пн.-зх. схилі в окол. с. Кваси. В ур. Ступи після випалювання рослинності в 1995–1996 рр. лишилось лише три кущі. Біля витоку струмка Студений на площі 3 га збереглось 500 особин виду, менше 1% з них припадає на молоді особини віком до 10 років.

Причини зміни чисельності
Випалювання та вирубування деревно-чагарникового криволісся, випасання худоби.

Умови місцезростання
В ялинових лісах (союз *Vaccinio-Piceion*) та в угрупованнях сосни гірської (союз *Pinion tughi*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Розгалужений кущ до 1,3 м заввишки. Гілки з буруватою корою, яка розщеплюється на довгасті смуги, що відслонюються від стовбурця і звисають. Листки довгасто-еліптичні або яйцеподібно-довгасті, 2,5(0,8–4,5) см завдовжки та 1(0,4–3) см завширшки, загострені або тупуваті, біля основи закручені, розсіяноволосисті, молоді — злегка опушені. Квітки на квітконіжках, коротших від віночка. Віночок жовтувато-білий, зовні опушений, 12–15 мм завдовжки. Тичинки виступають з віночка, маточка довша від тичинок. Чашечка маленька, з малопомітними зубцями. Супліддя утворене двома повністю або до середини зрослими ягодами, вкритими спільним покривалом. Цвіте в червні —

на початку липня. Розмножується насінням. Плодоношення слабке і не регулярне.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідно запровадити суворий режим охорони усіх місцезнаходжень на г. Петрос. Заборонено вирубування криволісся, випасання худоби, випалювання рослинності.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, їстівне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Игошина, 1955; Флора УРСР, 1961.

Автори: В.І. Мельник, В.М. Баточенко
Фото: В.І. Мельник

РОГОВИК БІБЕРШТЕЙНА

Cerastium biebersteinii DC.

Родина Гвоздичні — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Вузький регіональний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Кримські гори. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Загальна чисельність сягає кількох мільйонів особин. В оптимальних умовах (Нікітська яйла) співвідношення прегенеративних і генеративних особин 4:1.

Причини зміни чисельності
Штучне заліснення яйл, збирання та викопування рослин на продаж.

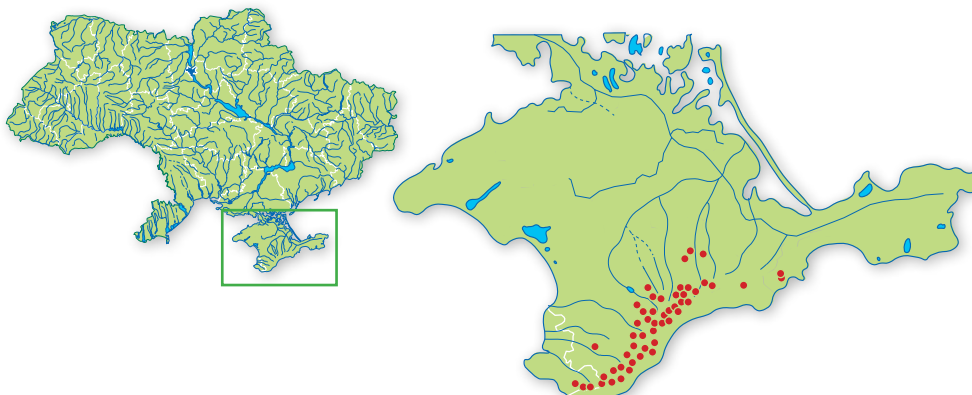
Умови місцезростання
Яйлинські та прияйлинські ландшафти, кам'янисті схили Головного пасма Кримських гір з угрупованнями кл. *Festuco-Brometea*, порядку *Festucetalia valesiacae*, союзів *Carici humilis-Androsacion* та *Adonidi-Stipion tirsae*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Багаторічний біло-повстисто опушений літньо-зимовозелений напівкущик 10–30 см заввишки. Стебла численні прямостоячі або висхідні, формують куртини. Листки видовжено-ланцетні, до 0,5 см завширшки і 3–5 см завдовжки. Суцвіття розвиліна, квіти білі, 2–2,5 см. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому та Карадазькому ПЗ. Заборонено розорювання гірських степів, їх штучне заліснення, заготівлю та продаж рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують в Національному ботанічному саді ім. М.М. Гришка, Донецькому, Криворізькому ботанічних садах НАН України, Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН та ін.

Господарське та комерційне значення
Противерозійне, ґрунтотвірне, декоративне.

Основні джерела інформації
Голубев, 1996; Екофлора України, 2002; Косых, Голубев, 1983; ЧКУ, 1996.

Автор: А.В. Єна
Фото: А.В. Єна

ГВОЗДИКА БЕСАРАБСЬКА

Dianthus bessarabicus Klokov (*D. polymorphus* M.Bieb. subsp. *bessarabicus* Kleopow; *D. polymorphus* auct. non M.Bieb.)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Локальний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
У нижній течії Дунаю. Адм. регіон: Од.

Чисельність та структура популяцій
Достовірно відомо лише кілька популяцій з околиць м. Вилкове і Кілії, а також окремих ділянок Жебріянської гряди та поблизу с. Приморське Татарбунарського р-ну Одеської обл. Популяції лінійні або локальні, просторове розміщення особин дифузне, компактно-дифузне. Показники щільності від 1–2, до 5–10(15) особин на 100 м². Поновлення популяцій новими генераціями задовільне, вікові спектри повночленні, правосторонні з переважанням генеративних особин.

Причини зміни чисельності
Вузьколокальний характер ареалу. Стено-топність виду і генетична одноманітність популяцій. Скорочення площ відкритих місць зростання через заліснення пісків.

Умови місцезростання
Піщані арени, відкриті горбисті піски, серед світлих заростей верби гостролистої, у роз-

ріджених ценозах кл. *Festuceta vaginatae*. Ксерофіт. Облігатний псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з 1–3 прямостоячими стеблами 35–70 см заввишки та прямим стрижневим коренем. Прикореневі листки майже нитчасті, з країв пилчасто-шорсткі; стеблові — вузьколінійні, біля основи з'єднані в піхви. Суцвіття головчасте, 2–7-квіткове. Пелюстки квіток яскраво пурпурові з борідкою волосків, вгорі зубчасті. Плід коробочка, майже дорівнює за довжиною чашечці. Цвіте у червні–вересні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та партікуляцією каудекса.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в Дунайському БЗ («Жебріянська коса»). Необхідно створити заповідні об'єкти в місцях поширення виду, здійснювати моніторинг популяцій, вирощувати в ботанічних садах, зберігати насіння в кріобанку. Заборонено збирання, штучне заліснення місць зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Біорізноманітність Дунайського біосферного заповідника, 1999; Европейский красный список животных и растений, находящихся под угрозой исчезновения во всем мире, 1992; Екофлора України, 2002; Федорончук, 2000; Флора Восточной Европы, 2004; Флора УРСР, 1952; ЧКУ, 1996.

Автор: Л.І. Крицька, М.М. Федорончук
Фото: А. Мигаль

ГВОЗДИКА ГРЕНОБЛЬСЬКА (Г. ГРАЦІАНО- ПОЛІТАНСЬКА)

Dianthus gratianopolitanus Vill.
(*D. caesius* Smith)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Зниклий в природі.

Наукове значення

Пограничноареальний вид на пн. та сх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Субальпійський елемент в Середній Європі та на прилеглих рівнинних територіях. Для України наводився з околиць с. Хрещатик Заставнівського р-ну Чернівецької обл., де зростає на крутому схилі правого берега р. Дністер. Адм. регіон: Чц.

Чисельність та структура популяцій

Неодноразові спроби віднайти вид в природі не дали результатів.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив: скорочення відкритих площ за рахунок заліснення схилів, вузька стенопопність виду та слабка конкурентоздатність.

Умови місцезростання

В Європі зростає на кам'янистих схилах в ксеротермічних наскельних угрупованнях

союзу *Seslerio-Festucion glaucae* (кл. *Festuco-Brometae*) та порядку *Alyso-Sedetalia* (кл. *Sedo-Scleranthetea*). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина вкрита сизим восковим нальотом, з простим, часто з полеглою основою стеблом, до 20–25 см заввишки і численними неплідними надземними пагонами, що утворюють дернини. Листки вузьколінійні, попарно зрослі в короткі піхви. Суцвіття 2–3-квіткове або квітки поодинокі на верхівці стебла. Квітки п'ятичленні; чашечка циліндрична, до 23 мм завдовжки, з трикутними тупими зубцями; пелюстки темночервоні, на верхівці зазублені. Плід — коробочка. Цвіте у травні–липні,

плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням і партикуляцією каудекса.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Необхідно здійснити репатріацію виду. Заборонено у випадку знаходження виду збирання рослин (гербаризацію), зривання на букети, порушення екотопів місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2002; Собко, 2005; Федорончук, 2000; ЧКУ, 1996.

Автор: М.М. Федорончук

Фото: О.С. Мандзюк

ГВОЗДИКА БУЗЬКА

Dianthus hypanicus Andr.

Родина Гвоздичні — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Бузьколокальний південно-бузько-інгульський ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. відроги Придніпровської височини (межі річчя Пд. Бугу та Інгулу). Адм. регіони: Кд, Мк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції виду здебільшого великі за площею, лінійні або локальні. Максимальна щільність 3,6–5,3 ос./1 м² — у розріджених наскельних угрупованнях. Розміщення особин дифузне, компактно-дифузне або контагіозне. Характерні вікові спектри з абсолютним максимумом на зрілих генеративних особинах. Насіннєве поновлення виду задовільне.

Причини зміни чисельності

Незначна конкурентоспроможність сходів, вимогливість до оптимального вологозабезпечення, відсутність вегетативного розмноження, пряме знищення або трансформація типових для виду природних місцезростань внаслідок гідротехнічного будівництва, розробки кар'єрів, випасу та рекреації.

Умови місцезростання

Тріщини гранітних скель, кам'янисто-щебеністі ґрунти, осипища. У розріджених угрупованнях кл. *Asplenetia trichomanis*, *Sedo-Scleranthetia* (порядок *Festuco-Sedetalia*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Каудексовий напівкущик. В зрілому генеративному віці завдяки розвитку значної

кількості пагонів (до 120) або інтенсивного їх галуження набуває подушкоподібної форми. Квітконосні пагони 7–30 см завдовжки, безрозеткові. Листкорозміщення навхрест-супротивне. Серединні листки лінійні, лінійноланцетні (1,5–4,5 см завдовжки, 0,1–0,3 см заввишки). Суцвіття — монохазії, часто редуковані до однієї квіткі. Бічні квітконосні пагони розташовані по одному в кожному вузлі, другий листок вузла як правило стерильний. Забарвлення віночка від блідо- до темнорожового. Плід — одногнізда багатонасінна циліндрична коробочка 1,1–1,8 см завдовжки, 0,2–0,3 см у діаметрі. Зрілі насінини циноподібні, дрібнозморшкуваті на поверхні, чорні. Цвіте у червні- вересні. Плодоносить у серпні-жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку, Додатку Бернської конвенції. Охороняється в НПП «Гранітно-степове Побужжя» та на заповідних територіях місцевого значення Миколаївської та Кіровоградської обл. Необхідне проведення оптимізації природно-заповідної мережі з включенням усіх локалітетів виду, культивування рослин з метою отримання насіннєвого матеріалу, моніторинг природних та штучних популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання, розробку кар'єрів, гідротехнічне будівництво, надмірний випас.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у ряді ботанічних садів.

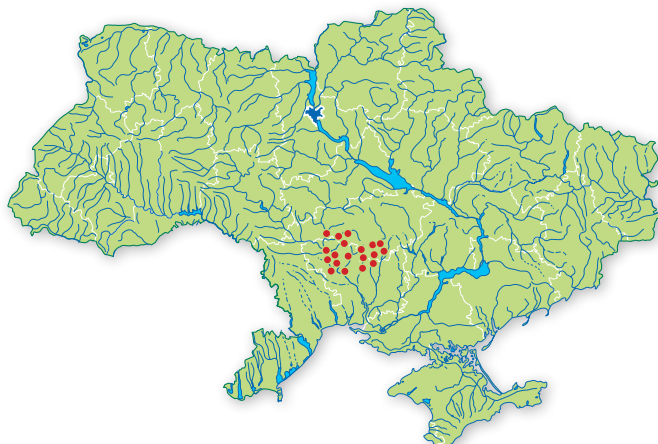
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Бармак, 2006; Екофлора України, 2002; Прядко, Андрієнко, Крицька, 1999; Собко, 1972, 1993; Флора УРСР, 1952; ЧКУ, 1996; Щербакова, 2008; Щербакова, Крицька, Новосад, 2004.

Автори: В.В. Новосад, Л.І. Крицька,
О.Ф. Щербакова, В.Г. Собко, Т.Л. Андрієнко
Фото: В.В. Новосад, Б. Суднік-Войциковська (вставка)

ГВОЗДИКА НЕСПРАВЖНЬОПІЗНЯ

Dianthus pseudoserotinus Błocki (*D. arenarius* L. var. *glaucus* Błocki, *D. arenarius* L. subsp. *pseudoserotinus* (Błocki) Tutin, *D. serotinus* Besser, non Waldest. et Kit., *D. serotinus* var. *pseudoserotinus* (Błocki) Zapal.)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Волино-подільський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн. Поділля (Гологоро-Кременецький кряж, Розточчя), прилегла до нього територія Малеого Полісся, особливо у сх. частині, де збереглися елементи дюнного ландшафту. Є дані про знахідки виду на Зх. й Центральному Поліссі. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Льв, Тр, Хм.

Чисельність та структура популяцій
Популяції малочисельні, мають малі площі, представлені переважно генеративними особинами. Незважаючи на задовільну насінневу продуктивність, поновлення відбувається повільно через постійний негативний антропогенний вплив. Погано поновлюється як у ценотично замкнених угрупованнях з домінуванням щільнодернинних злаків, так і у вторинних антропогенно порушених екотопах.

Причини зміни чисельності
Інтенсивне господарське втручання в екосистеми (випас, випалювання). Ареал виду зменшується також унаслідок руйнування екотопів через будівництво кар'єрів, урбанізацію.

Умови місцезростання
Сухі луки, лучні степи, іноді піонерні псамо-

фітні угруповання. Здебільшого в різноманітних угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*, *Sedo-Scleranthetea* — дуже рідко; союзу *Arrhenatherion*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Багаторічна трав'яна рослина 7–30 см заввишки, сиза, утворює густі дернинки з численними неплідними пагонами й плодючими стеблами. Стебла прості або вгорі трохи розгалужені, при основі частково здерев'янілі. Листки лінійні, загострені. Квітки в кількості 1–3 на стеблі. Чашечки з яйцеподібно-ланцетними тупуватими зубцями 3–3,5 мм завдовжки; при основі з (2)4 яйцеподібними приквітковими лусками 5–8 мм завдовжки; віночок білий; пелюстки глибше

середини тонко розсічені. Насінина зазвичай 2,5 мм завдовжки. Цвіте в липні–серпні; плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням та партикуляцією каудексу.

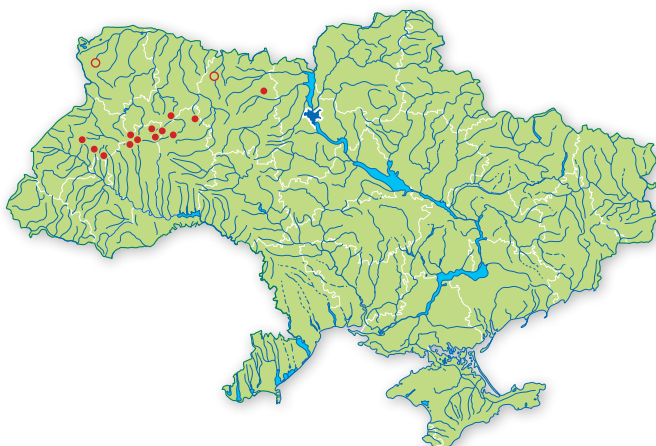
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється на території філіалу «Кременецькі гори» ПЗ «Медобори», у ботанічному заказнику місцевого значення «Гора Макітра» (Львівська обл.). Необхідний контроль за станом популяцій та динамікою поновлення виду. Заборонено порушення оселищ, неконтрольований випас і випалювання, заліснення степових схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Кременецькому ботсаду та ботсаду Львівського національного університету ім. І. Франка.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2002; Стойко, Яценко, Кагало та ін., 2004, 2002; Флора УРСР, 1952.

Автор: О.О. Кагало
Фото: О.О. Кагало

ГВОЗДИКА ГАРНА

Dianthus speciosus Rchb. (*D. superbus* L. var. *speciosus* Rchb.; *D. superbus* L. subsp. *speciosus* (Rchb.) Simonk.; *D. superbus* L. subsp. *alpestris* Kablik ex Čelak.)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Рідкісний центральноевропейський гірський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гори Середньої Європи (Зх. та Пд. Карпати, Альпи). В Україні зростає в субальпійській та верхній лісовій смугах Карпат (Чивчини), дуже рідко. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій
Більшість популяцій нечисельні, але повночленні і кількість особин в деяких популяціях може досягати 3–4 на 1 м².

Причини зміни чисельності
Висока стенопотність виду та заліснення екотопів.

Умови місцезростання
На кам'янистих, гумусних, вологих, нейтральних і помірно кислих ґрунтах. На г. Гнетеса зростає на гірських луках, які сформувались на щебенистих малопотужних ґрунтах та на відшаруваннях вапнякових

порід на крутих схилах пд. та пд.-сх. експозицій у субальпійському і верхньому лісовому поясах в угрупованнях асоціацій *Caricetum paniculatae* та *Festucetum saxatilis* (кл. *Mulgedio-Aconitetea*).

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з прямостоячими плодущими стеблами (1–2), 30–60 см заввишки, численними неплідними гонами та прямим стрижневим коренем. Листки лінійні або лінійно-ланцетні, як і стебла сизуваті. Квітки великі, (1)2–6(8) на стеблині; пелюстки фіолетово-рожеві (інколи білуваті), при основі із зеленою плямою, глибоко торочкувато-багатороздільні. Плід — коробочка. Цвіте у липні–серпні, пло-

доносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і партикуляцією каудекса.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вимагає запровадження регульованого заповідного режиму у місцях зростання виду, контролю за станом популяцій та культивування у ботанічних садах як рідкісної, високодекоративної рослини. Заборонено збирання, гербаризацію рослин, порушення умов місцезростання.

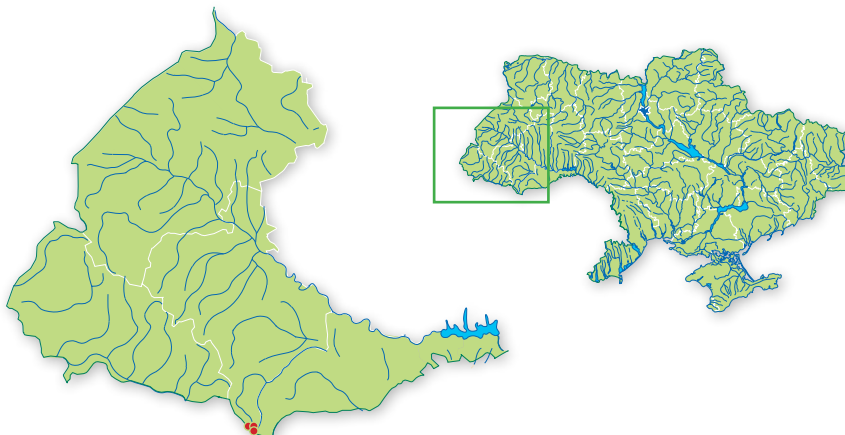
Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1952 ; Федорончук, 1998; Екофлора України, 2002; Федорончук, Чорней, 2004; Чопик, 1976; Pawlowski, Walas, 1949; Zapalowicz, 1911.

Автори: М.М. Федорончук, І.І. Чорней
Фото: В.В. Буджак

РОГОВИЦЯ РОГОВИКОВА (ДІХОДОН РОГОВИКОВИЙ)

Dichodon cerastioides ((L.) Rchb. (*Cerastium cerastioides* (L.) Britt.)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Аркто-альпійський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Циркумпулярний вид. Поширений в горах Європи, Сибіру, Монголії, Гімалаях, Пн. Америці та Гренландії, Індії, Середньої Азії, Ірану, Кавказу, Малої Азії. В Україні у високогір'ї Українських Карпат — на хребтах Чорногора (гг. Шпиці, Бребенескул), Свидовець (г. Близниця) та Мармароські гори (гг. Гропа, Піп Іван). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Відомий з небагатьох, невеликих за площею (іноді кілька десятків або сотні м²), переважно, ізольованих мікрооселищ, в яких зосереджено від кількох екземплярів до кількох десятків особин.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, пасовище та рекреаційне навантаження, відсутність екоотів відповідного типу.

Умови місцезростання

Альпійський та субальпійський пояси на висотах 1630–2000 м н. р. м., переважно на вершинах хребтів та на пн. схилах. Вологі скелі та кам'яністі виступи, однак, частіше, в лощинах

та депресіях пн. експозицій з тривалим заляганням снігу. Зростає на вологих середньокислих гумусних, часто кам'янистих неглибоких бурих гірських підзолистих ґрунтах на дрібноземі, іноді з домішкою рухляку. Характерний таксон союзу *Salicion herbaceae*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Невелика багаторічна сланка трав'яна рослина, зі здерев'янілим внизу стеблом, формує невеликі дернинки. Квіткових стебел кілька, висхідних, вкорінених, лише вгорі однорядно залозисто опушених, 5–15 см завдовжки. Листки лінійно-ланцетні чи довгасті, сидячі, тупі, неопушені, 6–18 мм завдовжки. Квітки по 1–3 на кінцях стебел, з ланцетними, залозисто опушеними приквітками, 12–18 мм

діаметром. Квітконіжки в кілька разів довші за чашечку. Чашолистки тупі, 4–5 мм завдовжки, з трьома жилками, по краю півчаші. Листочки оцвіттини білі, глибоко надрізані, майже вдвічі довші за чашолистки. Коробочка на відігнутій вниз ніжці. Цвіте у липні–серпні. Розмножується насінням і партикуляцією каудексу.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид внесений до «Переліку видів судинних рослин, що підлягають особливій охороні на території Закарпатської області». Охороняється в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідний моніторинг сучасного стану популяцій. Заборонено надмірне випасання та організація місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

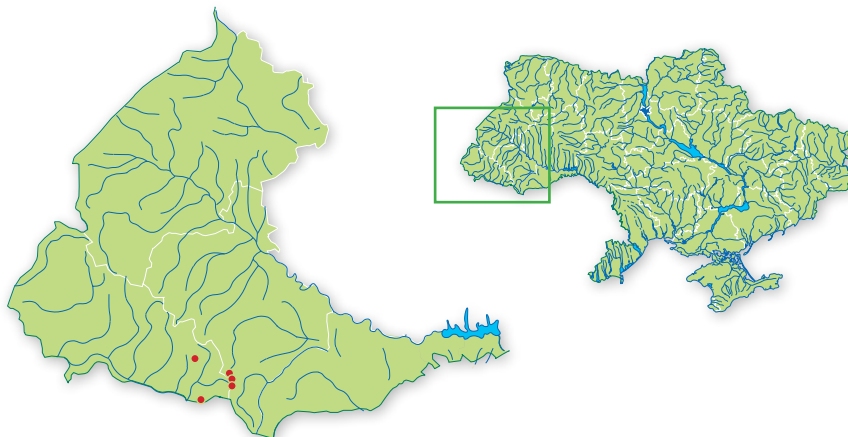
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2002; Малиновський, 1980; Флора УРСР, 1952; Чопик, 1976; Dostál, 1989; Kliment, Valachovič, 2007.

Автори: Р.Я. Кіш, І.М. Данилик, Ю.І. Нестерук
Фото: О.О. Карало

ПУСТЕЛЬНИЦЯ ГОЛОВЧАСТА

Eremogone cephalotes (M. Bieb.) Fenzl
(*Arenaria cephalotes* M. Bieb.)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн. Причорномор'я, Молдова. В Україні — пд. Зх. Лісостепу (р. Ягорлик, коси Одеської обл.), Правобережний Злаковий Степ (межірччя Дністра та Інгульця). Адм. регіони: Од, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Відомо 13 місць знаходження з незначною (частіше до 10 особин) чисельністю. Популяції локальні з дифузною, рідше компактно-дифузною просторовою структурою. Найбільша популяція площею понад 2000 м² — на території ПЗ «Єланецький степ». Щільність популяції — 1–2 або 2–5 особин на 1 м², середня чисельність 300–500 особин. Віковий спектр правосторонній з максимумом на зрілих генеративних особинах, повночленний. Спостерігається висока смертність догенеративних особин.

Причини зміни чисельності
Значна ізольованість популяцій, послаблена конкурентна спроможність сходів, біологічне старіння виду. Знищення екотопів виду під впливом господарської діяльності, надмірне випасання та рекреація.

Умови місцезростання
Сухі ділянки плакору з чорноземними ґрунтами, вапнякові кам'янисто-щебенисті, вапняково-лесові і лесові еродовані схили

та осипища різного ступеню порушеності (кл. *Festuceto-Brometea*). Ксерофіт.

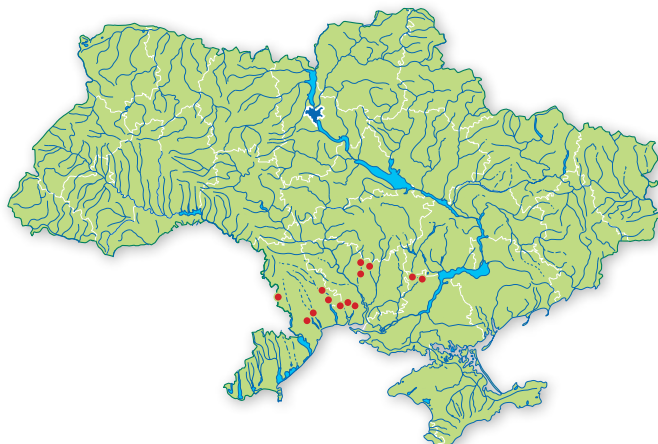
Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна стрижнекоренева трав'яна рослина 25–50 см заввишки. Стебло просте, прямостояче, голе. Пагони (1–3) двох типів: численні розеткові вегетативні і напіврозеткові квітконосні. Прикореневі і стеблові листки вузьколінійні, 4–21 см завдовжки. Листки у верхній частині пагону поступово переходять в яйцеподібно-шилоподібні шкірясті блідопівчасті з країв приквітки. Квітки білі, зібрані в густе напівкулясте суцвіття. Плід — круглясто-яйцеподібна коробочка. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і поділом кореневища.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється в ПЗ «Єланецький степ», РЛП «Тилігульський лиман» (Одеська і Миколаївська обл.). Необхідна ревізія місць зростання, моніторинг популяцій, розширення мережі заповідних територій, введення в культуру. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання, терасування та заліснення схилів, надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Протиерозійне, ґрунтозахисне, декоративне.

Основні джерела інформації.

Воронова, 2005; Екофлора України, 2002; Европейский красный список животных и растений..., 1992; Крицкая, Новосад, 2001; Мосякін, 1999; Определитель высших растений Молдавской ССР, 1975; Флора УРСР, 1952; ЧКУ, 1996.

Автори: Л. І. Крицка, В.В. Новосад, С. М. Воронова
Фото: В.В. Новосад

ЛЕЩИЦЯ СКУПЧЕНА

Gypsophila glomerata Pall. ex Adam

(*G. globulosa* Steven ex Boiss., *G. pallasii* Ikonn.)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Евксинсько-понтичний вид на пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Балкани, Паннонська провінція, Причорномор'я, Зх Закавказзя, Пн. Кавказ, Крим. В Україні: степова зона та Гірський Крим. Адм. регіони: Дц, Хс, Мк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Приурочені до крутих берегів рік, гірських масивів (правий берег р. Кринки біля с. Калинове Амвросіївського р-ну Донецької обл., Гірський Крим, степова зона по берегах р. Пд. Буг (м. Вознесенськ, м. Первомайськ), р. Дніпро поблизу м. Херсон. Популяції локальні, незначні за розміром, в яких рослини ростуть невеликими купками. Біля с. Калинове вид представлений однією популяцією, що нараховує кількості особин, тому може бути знищена. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Стенопотний, слабкоконкурентний вид, що потребує специфічних умов зростання. Надмірний вплив антропогенного фактора, зривання на букети, заліснення та терасування схилів.

Умови місцезростання

Займає відкриті схили, що добре прогріваються, обриви, останці, кліфи, де зростає на вершинах. Сухі біди на гумус відшарування мергелів, вапняків зі змитими еродованими

грунтами (рендзинами). Зростає у фітоценозах з послабленою ценотичною конкуренцією, що відносяться до порядку *Alyso-Sedetalia* кл. *Sedo-Scleranthetea*. Ксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 25–75 см заввишки. Має потужний каудекс зі стрижневою кореневою системою. Стебло (одне або кілька) просте, прямостояче, вгорі розгалужене, напіврозеткове. Листки лінійні або лінійно-ланцетні, 3–10 см завдовжки та 0,5–0,7 см завширшки, товстуваті, загострені. Квітки білі, майже сидячі, зібрані в головчасті суцвіття 12–15 мм діаметром. Приквітки оберненояцеподібні на верхівці заокруглені, зубчасті. Чашолистки широкозвоникуваті, на

верхівці розсічені на тупі зубці; пелюстки лінійно-довгасті. Плід — куляста коробочка. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідні виявлення і картування популяцій, досліджування їх структури, динаміки. Рекомендується створити заказник «Калинове» на правому березі р. Кринки. Заборонено руйнування місць зростання, розробка кар'єрів, заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують Донецькому ботанічному саду НАН України.

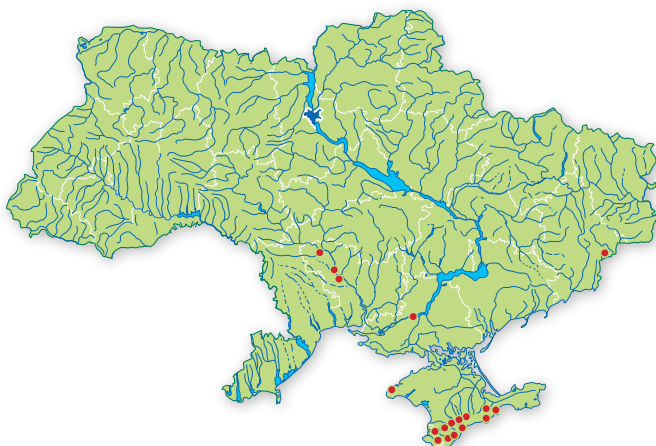
Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2002; Кондратюк, Бурда, 1987; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: А.В. Єна

ЛЕЩИЦЯ ДНІСТРОВСЬКА

Gypsophila thyraica Krasnova
(*G. altissima* auct. non L.)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Подільська ендемічна раса збірного комплексу *G. altissima* s. l.

Ареал виду та його поширення в Україні
Центральна й пд.-сх. частина Подільської височини. Адм. регіони: Тр, Ів, Хм.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька ізольованих популяцій на Товтровому кряжі й Середньому Придністров'ї. Популяції малі, приурочені до специфічних відслонень сарматських вапняків та гіпсів на вершинах пагорбів на схилах різної експозиції.

Причини зміни чисельності
Інтенсивне рекреаційне навантаження, витоптування, зникає уздовж стежок і поблизу оглядових площадок на вершинах товтр і гребенів каньйону. Руйнування екотопів унаслідок видобутку вапняку.

Умови місцезростання
На карбонатних відшаруваннях у складі петрофітних варіантів угруповань союзів *Artemisio marschalliani-Elytrigion intermediae*, *Alyso alyssoidis-Sedion albi*, а також оригінальних наскельних ценозів зі співдомінуванням *Gypsophila thyraica* та *Cephalaria uralensis*. Значно рідше трапляється у складі угруповань союзу *Festucion valesiacaе*. Ксерофіт, кальцефіл.

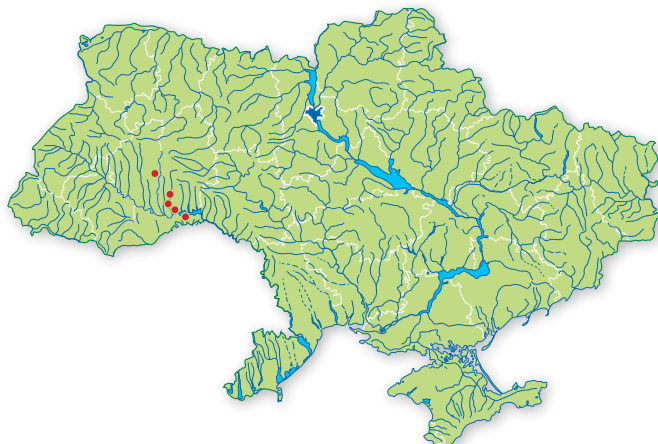
Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Багаторічна каудексна рослина з товстуватим коренем та вкороченими неплідними пагонами. Стебла в кількості 3–4, прямостоячі, 35–80 см заввишки, до суцвіття голі, у суцвітті розсіяно-залозистоопушені. Листки лінійно-ланцетні, 0,9–6 см завдовжки, загострені, з трьома жилками, товстуваті, по краю дрібнопилчасті. Суцвіття волотисте, приквіткові листочки плівчасті, широкояйцеподібні, на верхівці відтягнуті у вістря, по краю розсіяно залозистоопушені, квітконіжки тонкі. Чашечка вузькодзвоникувата, майже до середини розсічена на яйцеподібні зубчики. Пелюстки широко-лопаткоподібні, загострені, білі. Коробочка куляста, насінини вкриті тупими короткими горбочками. Цвіте в

червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується переважно насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у ПЗ «Медобори», НПП «Подільські Товтри». Збереження популяцій можливе лише в умовах заповідання. Необхідний моніторинг популяцій. Заборонено створення нових кар'єрів, ненормована й неконтрольована рекреація в місцях зростання, руйнування місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Кам'янець-Подільському ботанічному саду.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Екофлора, 2002; Заверуха, 1985; Краснова, 1971; ЧКУ, 1996.

Автори: О.О. Кагало, Н.В. Скібіцька, Л.Г. Любінська
Фото: О.О. Кагало

СОНЦЕНАСІННИК ТАЄМНИЙ

Heliosperma arcanum Zapł.
(*Ixosa arcana* (Zapł.) Ikonn.)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Зниклий.

Наукове значення

Реліктовий ендемічний вид з балканськими флорогенезисними зв'язками.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вузький подільський ендемічний вид, відомий лише з місця опису (окол. м. Заліщики, Тернопільська обл., с. Хрещатик, Чернівецька обл.), де зростав на крутому лівому березі р. Дністер. На сьогодні вид зник. Адм. регіони: Тр, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Неодноразові спроби віднайти рослини в природі не дали результатів.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив: скорочення відкритих площ за рахунок заліснення схилів, вузька стенопотність виду та слабка конкурентоздатність.

Умови місцезростання

Раніше вид зростав на кам'янистих схилах в розколинах вапнякових скель в угрупованнях порядку *Alysso-Sedetalia*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з опушеними численними надземними вегетативними і плодовими пагонами, 14–16 см заввишки. Нижні листки еліптично-лопаткоподібні до 10 мм завдовжки і 3 мм завширшки, стеблові — вузьколінійні, загострені, 20–30 мм завдовжки і 2–2,5 мм завширшки, з країв густо дрібнозрубчасті, голі, внизу війчасті. Квітки нечисленні, на довгих прямих ніжках; пелюстки бруднобілі, на верхівці зазублені. Плід — коробочка. Час

цвітіння та плодоношення достеменно невідомий.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

У випадку знаходження виду заборонено збирання рослин (гербаризацію), порушення умов місцезростань, заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2002; Флора УРСР, 1952.

Автор: М.М. Федорончук
Фото: В.П. Гелюта

МІНУАРЦІЯ РІДКОКВІТКОВА

Minuartia pauciflora (Kit. ex Kanitz) Dvořáková
(*M. gerardii* auct. non (Willd.) Hayek;
M. verna auct. non (L.) Hierr;
M. zarecznyi (Zapał.) Klokov)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Рідкісний карпатський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Карпати (Татри, Сх. Карпати). В Україні зрідка трапляється на Свидовецькому, Мармароському масивах та на Чорногорі. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Ізольовані популяції (гг. Близниця, Драгобрат, Скуртул, Герашаска, Ненеска, Петрос), невеликі за площею, малочисельні. Сучасний стан, вікова структура не вивчені.

Причини зміни чисельності
Найбільше потерпає від випасу худоби і надмірного рекреаційного навантаження.

Умови місцезростання
Росте у субальпійському поясі на вапнякових скелях і вузьких скелястих терасах у складі угруповань порядку *Potentilletalia caulescentis* (кл. *Asplenietea trichomanis*). Трапляється також на осипищах карбонатних порід (порядок *Thlaspietalia rotundifolii*). Карбонатofil, мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик, 5–15 см заввишки з веретеноподібним коренем. Утворює густі дернинки. Стебла численні, з дугоподібною основою підведені, тонкі, вгорі залозисто-волосисті, безрозеткові. Листки дрібні, цілокраї, лінійнощетиноподібні, лінійно-ланцетні, голі. Квіток 1-3, зібрані у верхівкові напівзонтики. Чашолистки яйцеподібно-ланцетні 3–4 мм завдовжки, 1,2–1,8 мм завширшки, гострі або загострені, з трьома випуклими жилками, по краю широкоперетинчасті. Пелюстки білі, яйцеподібно-еліптичні, яйцеподібні або овальні, трохи довші від чашечки (3,4–6 мм завдовжки), тупі. Цвіте у травні–липні. Плід яйцеподібно-конічна коробочка, 4–5,5 мм завдовжки, розкри-

вається 3–4 стулками. Насінини ниркоподібні, з тупуватими горбочками по периферії. Розмножується насінням та партикуляцією каудексу.

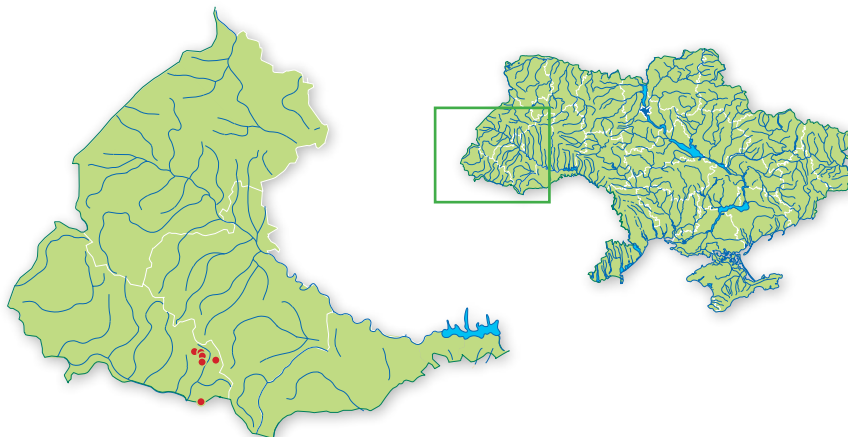
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідно взяти під охорону місцезростання на Свидовці, г. Петрос і Мармароських Альпах, контролювати стан популяцій. Відомості про наявність в межах об'єктів і територій природно-заповідного фонду відсутні. Заборонено збирання рослин, порушення умов їх місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунтотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2002; Крічфалушій, Будников, Мигаль, 1999; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Попов, 1949; Чопик, 1976.

Автори: І.І. Чорней, М.М. Федорончук
Фото: Ю.І. Кобів

МІНУАРЦІЯ ГОСТРОПЕЛЮСТКОВА

Minuartia oxypetala (Wol.) Kulcz. (*Alsine oxypetala* Wol., *Minuartia verna* (L.) Hier subsp. *oxypetala* (Wol.) Halliday)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вузьколокальний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Покутсько-Мармароські Карпати. В Україні зростає в Чивчинах. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Представлені ізольовані локальні популяції (вершини г. Будичевська, Чивчин, Чивчинаж, Попадя-Лустон, Гнетеса, Фатія Банулуй) площею до кількох квадратних метрів і чисельністю не більше кількох десятків особин.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда.

Умови місцезростання

Відшарування карбонатних порід, вапня-

кові скелі і осипища в межах верхнього лісового (на межі із субальпійським) поясу. Вид приурочений до угруповань союзу *Cystopteridion* і, зокрема, ендемічної східно-карпатської асоціації *Saxifragetum luteoviridis* та рідкісної у Карпатах асоціації *Festucetum saxatilis* союзу *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii* (кл. *Asplenietea trichomanis*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина із дуже розгалуженими, слабо здерев'янілими біля основи, залозисто опушеними стеблами, 5–12 см заввишки, що утворює дерники. Листки лінійно-щетиноподібні, з країв залозистовійчасті. Квіток на стеблині 1–5, чашолистки яйцеподібно-ланцетні, з трьома жилками;

пелюстки коротші за чашолистки, загострені. Коробочка трохи довша за чашечку. Цвіте у травні–липні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Конкретні заходи охорони не розроблялися. Потребує виділення заповідних ділянок у місцях зростання виду та контролю за станом популяцій. Заборонено збирання, заготівлю рослин, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

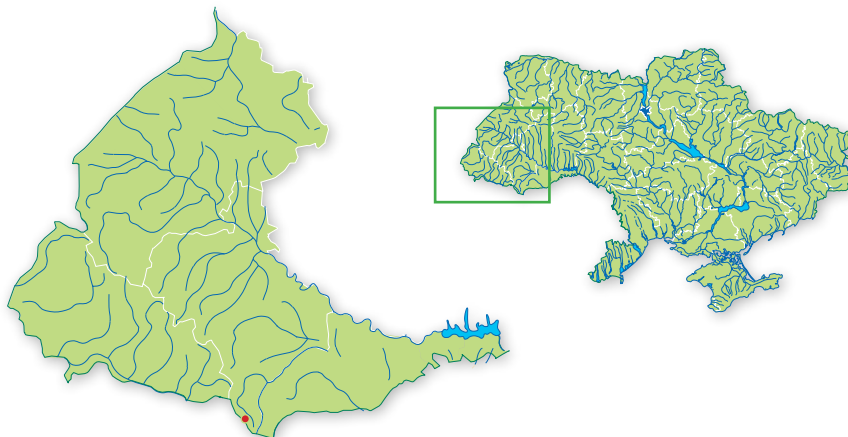
Ґрунотвірне, декоративне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2002; Pawłowski, 1939; Pawłowski, Walas, 1949; Zapałowicz, 1911.

Автори: М.М. Федорончук, І.І. Чорней

Фото: Ю.Й. Кобів

МЕРИНГІЯ БУЗЬКА

Moehringia hypanica Grynj et Klokov

Родина Гвоздичні — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

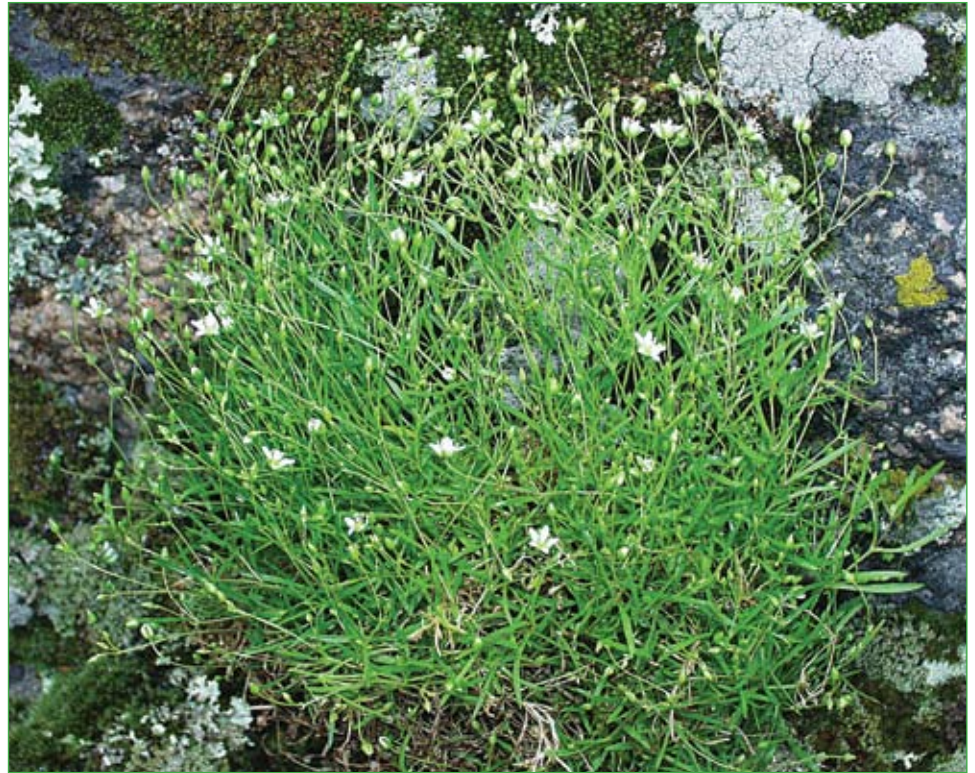
Наукове значення
Бузькокальний пд.-бузький ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд. відроги Придніпровської височини. Гранітно-степове Побужжя. Відомо п'ять локальних популяцій виду в каньйонах р. Пд. Буг (лівий берег в околицях м. Южноукраїнська, правий — околиці с. Богданівка) та р. Мертвовод (околиці сс. Актове, Петропавлівка та заповідне ур. «Лабіринт»). Адм. регіон: Мк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції дрібні, для них характерна негативна динаміка та незначні показники чисельності особин (від 50 до 300). Особи ни прегенеративного періоду трапляються дуже рідко. Рослини досить вразливі і чутливо реагують на відхилення від норми градієнтів освітлення, зволоження та температурного режиму. В умовах надмірно посушливих років спостерігається масове відмирання окремих подушок при підвищеній інсоляції. Найбільш вразливими є особини на ранніх етапах онтогенетичного розвитку.

Причини зміни чисельності
Стенотопність виду, ізоляція популяцій, реліктова природа та генетичне старіння виду, ксерофітизація клімату, руйнування екотопів, надмірна рекреація (скелелазіння).

Умови місцезростання
Гранітні прямовисні скелі, карнизи та щілини переважно пн. експозиції, де створюються умови з затінення.

Угруповання кл. *Asplenietea trichomanis*. Облігатний петрофіт. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик. Коренева система стрижнева. Річні пагони численні, галузисті, 5–15 см завдовжки, утворюють досить щільні тендітні дернинки або подушки 4,5–20 см в діаметрі. Стебла тонкі трав'яні, лежачі або висхідні. Нижня частина стебла дерев'яніє і зберігається кілька років. Листки лопаткоподібно-оберненоланцетні, вузьколінійно-ланцетні, 0,8–1,2 см завдовжки, 0,1–0,2 см завширшки. Суцвіття 3-квіткові або в подвійних дихазіях, які іноді редукуються до поодиноких квіток. Пелюстки білі. Коробочка куляста, 0,25 см в

діаметрі. Цвіте в червні–серпні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Червоного списку МСОП, Додатку Бернської конвенції. Охороняється в НПП «Гранітно-степове Побужжя», заповідному ур. «Лабіринт» (Миколаївська обл.). Необхідний моніторинг популяцій виду, контроль за зміною показників чисельності особин. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ґрунтотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Гринь, Клоков, 1951; Екофлора України, 2002; Собко, 1972, 2005; Флора УРСР, 1952; ЧКУ, 1996; Щербакова, Крицька, Новосад, 2004.

Автори: О.Ф. Щербакова, В.В. Новосад,
Л.І. Крицька, В.Г. Собко
Фото: В.В. Новосад

СМІЛКОКВІТКА ЗАВАДСЬКОГО (СМІЛКА ЗАВАДСЬКОГО)

Silenanthe zawadskii (Herbich) Griseb. et
Schenk (*Elisanthe zawadskii* (Herbich) Klokov;
Silene zawadskii Herbich)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид на пн-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. та Пд. (масив Фагараш) Карпати. В Україні — Чивчини, верхів'я Білого Черемоша (г. Великий Камінь на хребті Чорний Діл та ур. Прелуки на лівому березі потоку Прелучний лівої притоки р. Перкалаб), г. Мокринів Камінь. Адм. регіони: Ів, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Популяції в ур. Прелуки та на горі Великий Камінь повноценні, ценотично стабільні. Перша налічує близько 1 тис. особин, друга — понад 500. Вони розташовані на віддалі, близько 1,5–2 км одна від одної. Популяція на горі Мокринів Камінь ізольована, малочисельна і найбільш вразлива.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда та відсутність екоотів відповідного типу.

Умови місцезростання
Росте на прямовисних вапнякових скелях пд. та пд.-сх. експозиції в межах верхнього лісового поясу (1200–1450 м н. р. м.), на відша-

руваннях карбонатних порід. Виступає діагностичним видом ендемічної для Сх. Карпат асоціації *Saxifragetum luteoviridis*. Трапляється у складі рідкісних в Українських Карпатах угруповань асоціацій *Cystopteridetum fragilis* та *Festucetum saxatilis*. Кальцефіл. Субмезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–30 см заввишки. Стебла висхідні, напіврозеткові, коротко опушені. Листки 10–13 см завдовжки, цілокраї, шкірясті, лопаткоподібноеліптичні, звужені в крилатий черешок, утворюють прикореневу розетку. Квітки білі, зібрані у напівзонтики. Плід — яйцеподібна коробочка 10–12 мм завдовжки на волохатому карпофорі. Цвіте у червні–липні. Пло-

доносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

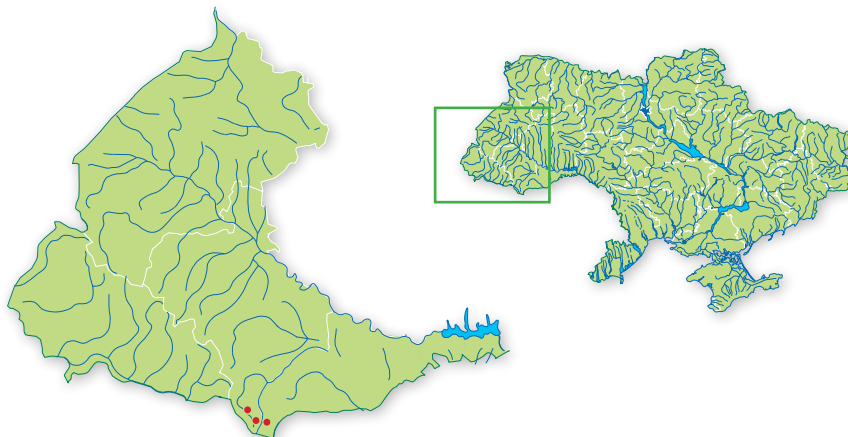
Режим збереження та заходи з охорони.
Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється в заказнику загальнодержавного значення «Чорний Діл» (Чернівецька обл.), пам'ятці природи «Каменець» (Івано-Франківська обл.). Необхідно взяти під охорону місцезростання в ур. Прелуки, культивувати в ботанічних садах, контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов місцезростання, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ґрунотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, 2004.

Автор: І.І. Чорней
Фото: Р.Я. Кіш

СМІЛКА КРЕЙДОВА

Silene cretacea Fisch. ex Spreng.

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Локальний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Понтична провінція: бас. Сів. Донця, Дону, Нижньої Волги. В Україні пд. відроги Середньоруської височини. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Нечисленні популяції з поодинокими особин, рідше з невеликих груп (3–5 генеративних особин на 1 м², місцями проективне покриття сягає 10%).

Причини зміни чисельності

Освоєння територій, терасування, заліснення схилів, видобування крейди, випасання, вузькі екологічна та ценотична амплітуди, слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

Сухі, бідні, безгумусні крейдянні відшарування, старі відшарування корінної крейди, при наявності рухливих часток дрібнозему, на відкритих схилах, переважно пн. експозиції, в нижній частині схилів з розрідженим трав'яним покривом (не більше 50%), в угрупованнях кл. *Helianthemo-Thymetea* (порядок *Thymo-Hyssopetalia*). Облігатний кальцепетрофіт; ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна трав'яна рослина 8–15 см заввишки, зі здерев'янілим при основі стеблом, розгалуженим на численні висхідні неплідні та довші, більш-менш прямостоячі плодючі гони. Нижні міжвузля густо коротко опушені, верхні — голі, трохи клейкі. Листки дрібні, лінійні, товстуваті, загострені, з країв шорсткі, часто зігнуті, з укороченими улисненими пагонами у пазухах. Квітки поодинокі або по 2–3 на верхівках пагонів. Пелюстки білуваті, зісподу з рожевим відтінком, з майже до основи дворозділеною пластинкою, яка в 1/5 рази перевищує чашечку. Коробочка довгасто-яйцеподібна, на голому карпофорі. Цвіте у травні–липні, плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється у відділенні «Крейдова флора» Українського степового ПЗ, у ботанічному заказнику «Крейдова рослинність біля села Кірове». Рекомендується створити нові заказники, контролювати стан популяцій, культивувати. Заборонено порушення місць зростання, терасування схилів, розробку кар'єрів та добування крейди.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, протиерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Вініченко, 2007; Донбас заповідний. Науково-інформаційний довідник-атлас, 2003; Екофлора України, 2002; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001; Прокудин, Тверетінова, Горелова, Ермоленко, Друлева, Комир, 1979; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Ромащенко, Дідух, Соломаха, 1996; Собко, 2005; Федорончук, 1997; Флора УРСР, 1952; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, В.М. Остапко
Фото: Т.С. Вініченко

СМІЛКА БУЗЬКА, ЗОРЯНКА ПІВДЕННОБУЗЬКА

Silene hypanica Klokov (*Atocion hypanicum* (Klokov) Tzvelev)

Родина Гвоздичні — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Бузьколокальний південнобузький ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд. відроги Придніпровської височини в межах Правобережного Степу. В долині р. Пд. Буг. Адм. регіон: Мк.

Чисельність та структура популяцій
Відмічено три популяції: окол. с. Семенівка гирло р. Велика Корабельна, між м. Южноукраїнськ та с. Бузьке, між сс. Богданівка та Виноградний Сад. В останні 5 років не фіксуються популяції в гирлі р. Бакшала та в ур. «Лабіринт» (окол. с. Трикрати), с. Красеньке та по р. Кодимі окол. с. Бобрик (Любашівський р-н Одеської обл.). В окол. с. Петропавлівка (Братський р-н), на гранітних відшаруваннях р. Мертвовод та в окол. смт. Олександрівки Вознесенського р-ну популяції були реінтродуковані. Популяції локальні, незначної площі, з компактно-дифузною структурою. Чисельність популяцій в різні роки коливається залежно від клімату. Щільність становить від 3 до 20 особин на 1 м². Простежується тенденція поступового згасання виду.

Причини зміни чисельності
Специфіка гідротермічного режиму впродовж розвитку рослин. Низька конкурентоспроможність проростків і сходів. Швидка втрата схожості насіння, схильність до ураження грибовими хворобами та комахами-шкідниками, вузька

спеціалізація до комах-запилювачів. Знищення місцезростань виду, випас та рекреація.

Умови місцезростання
Гранітні відшарування, скелі, кам'янисто-щебеністі ґрунти і осипища. Розріджені угруповання на межі кл. *Asplenietea trichomanis* та *Sedo-Scleranthetea* (порядок *Festuco-Sedetalia*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Одно-, дво-, малорічний монокарпік. Квітконосні (1–4) пагони 20–100 см заввишки, напіврозеткові. Нижні листки довгасті (2,5–10 см завдовжки, 0,5–4,3 см завширшки), в середній та верхній частині яйцеподібно-ланцетні, голі, сизуваті. Суцвіття щиткоподібно-

головчасте. Віночок яскраво-рожевий. Плід циліндричний, тригнізда, багатонасінна коробочка. Насінини дрібні, округло-ніркоподібні. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в НПП «Гранітно-степове Побужжя». Необхідна охорона популяцій, підсів насіння. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання, випасання, рекреація.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, Сирецькому дендрологічному парку.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2002; Клоков, 1948; Собко, 1972; Собко, Гапоненко, 1996; Флора Восточной Европы, 2004; Флора УРСР, 1952; ЧКУ, 1996; Щербакова, 2007; Щербакова, Крицька, Новосад, 2004.

Автори: В.В. Новосад, О.Ф. Щербакова, Л.І. Крицька, В.Г.Собко
Фото: В.В. Новосад

СМІЛКА ЯЙЛИНСЬКА

Silene jailensis N.I. Rubtsov (*S. caryophylloides* auct. non (Poir.) Otth)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Локальний реліктовий ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд. макросхил Головного пасма Кримських гір (кліфи у верхів'ях р. Авунда, Гурзуфської яйли, Нікітської яйли та г. Паргельмен). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Зростає окремими куртинами. У 2001 р. загальна кількість їх становила до 470 особин, у т. ч. в авундинській популяції — 18, гурзуфській — 96, нікітській — 281, паргельменській — 71. Співвідношення прегенеративних та генеративних рослин 1:4.

Причини зміни чисельності
Обмеженість екоотопів відповідного типу (очевидно, рослина походить з давнього висотного поясу, який зник у четвертинному періоді в результаті руйнування яйлинського гребеню). Катастрофічно низький рівень насінневого розмноження. Насіння знищують гусениці (рід *Hadena*). *Locus classicus* практично знищений гербаризаторами (із 33 особин залишилися 4). Існує також загроза з боку альпіністів, які вичищають маршрути від рослин перед змаганнями.

Умови місцезростання
Кліфи з верхньоюрських вапняків з північною орієнтацією (800–1430 м н. р. м.), частково

прибровочний край яйли, осипи та колюв'яльні шлейфи під кліфами. Ростає в тріщинах, на поличках, де накопичується ґрунт. Рослинні угруповання належать до порядку *Asplenetalia ruta-murariae* (кл. *Asplenetea trichomanis*), дуже розріджені. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Короткогалузистий напівкущик 10–25 см заввишки з висхідними пагонами. Листки трав'яні, видовжено-ланцетні до лінійних 2–5 см завдовжки, супротивні. Квітки по 1–3 на квітконосі, 2,5–3 см в діаметрі, білі. Плід яйцеподібна жовта коробочка до 1,5 см; карпофор 10–14 мм. Цвіте в червні–липні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється в Кримському ПЗ, заказнику місцевого значення «Паргельмен». Заборонено збирання рослин, гербаризацію, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

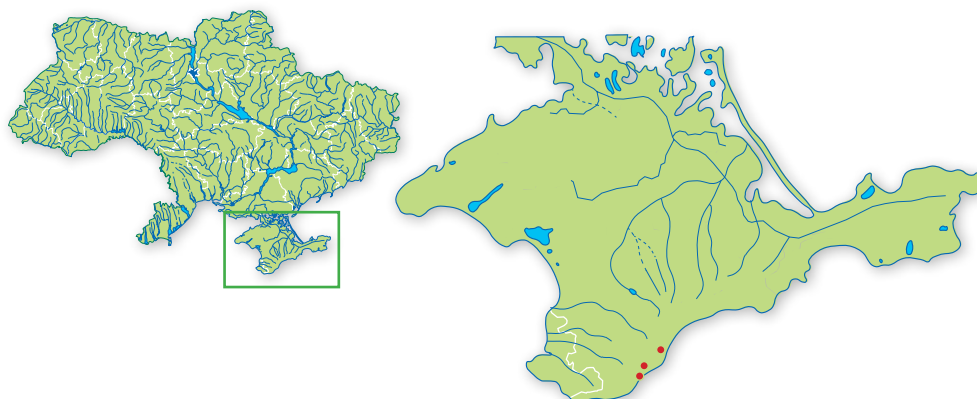
Культивують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне, протиерозійне, декоративне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2002; Єна, Єна, 2001; Никифоров, 2004; Рубцов, 1974; ЧКУ, 1996.

Автори: А.В. Єна, О.В. Єна
Фото: Р.Я. Кіш, С.О. Свірин (вставка)

СМІЛКА ЛИТОВСЬКА

Silene lithuanica Zapal.

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Рідкісна рослина на сх. та пд. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральноевропейський вид, ареал якого охоплює Польщу, Литву, Білорусь та Україну. В Україні — на Поліссі, переважно Правобережному. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, нерідко багаточисельні, у вигляді густих куртин, або по декілька десятків екземплярів. Місцями спостерігається тенденція до розширення меж популяції.

Причини зміни чисельності

Зривання рослин, витоптування, заліснення.

Умови місцезростання

Зростає на освітлених ділянках із сухими, бід-

ними, піщаними ґрунтами, часто на просіках та протипожежних смугах в соснових лісах, біля доріг, на галявинах та узліссях, вторинних піщаних відшаруваннях. Угруповання кл. *Koelerio-Corynepherea*. Ксеромезофіт. Псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Однорічна рослина, 20–50 см заввишки. Стебло прямостояче, струнке, вгорі вилчато-розгалужене. Листки сизі, в нижній частині зближені, найнижчі лопаткоподібні, зібрані в розетку, решта листків ланцетні, на верхівці гострі. Квітки пурпурові, зібрані на кінцях гілок і стебла в щиткоподібні напівзонтики. Плід циліндрична коробочка. Цвіте у липні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

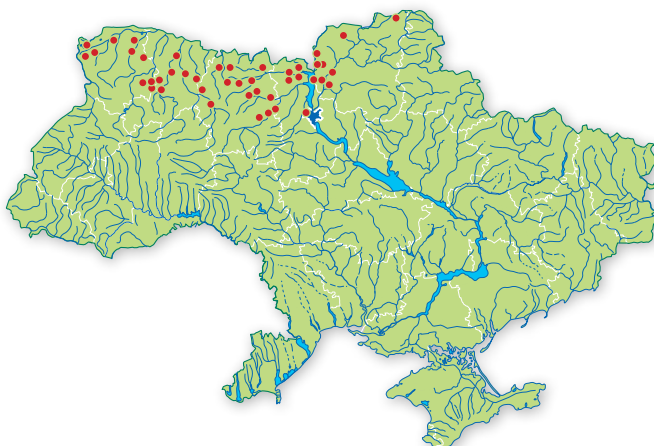
Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в Литві, в Україні — в «Черемському», Рівненському та Поліському ПЗ, Шацькому НПП, в ряді заказників Зх. Полісся. Слід виявити та взяти під охорону місцезростання виду в Київській та Чернігівській обл. Заборонено руйнування місць зростання та збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Іноді висаджують на присадибних ділянках.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне (закріплює піски).

Основні джерела інформації

Орлов, 2005; Федорончук, 1997; Екофлора України, 2002; Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона, 2006; Флора УССР, 1952; Red Data Book of the Baltic Region. Part 1, 1993.

Автори: Т.Л. Андрієнко, О.І. Прядко,
М.М. Федорончук
Фото: Я.П. Дідух, В.В. Коніщук (вставка)

СМІЛКА СИТНИКА

Silene sytnikii Krytzka, Novosad et Protopopova
(*S. chlorantha* auct. non (Willd.) Ehrh.;
S. frivaldskiana auct. non Hampe)

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Вузьколокальний ендемік з балканськими генезисними зв'язками.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд. відроги Придніпровської височини в межах підзони різнотравно-типчаково-ковилових степів (Гранітно-степове Побужжя, Інгульсько-Єланецьке межиріччя). Адм. регіон: Мк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, щільність в середньому 1–2 особини на 1 м². Вікові спектри популяцій переважно повночленні.

Причини зміни чисельності
Ізольованість популяцій, низька конкурентоспроможність сходів, вимогливість до оптимального вологозабезпечення на перших етапах розвитку особин, слабе вегетативне розмноження, знищення місцезростань внаслідок розробки кар'єрів та антропогенного навантаження.

Умови місцезростання
Відшарування гранітів, скелі, кам'янисто-щебенисті ґрунти. Входить до складу розріджених петрофітних і петрофітно-степових угруповань кл. *Sedo-Scleranthetea*, в яких ценотична конкуренція послаблена. Ксерофіт.

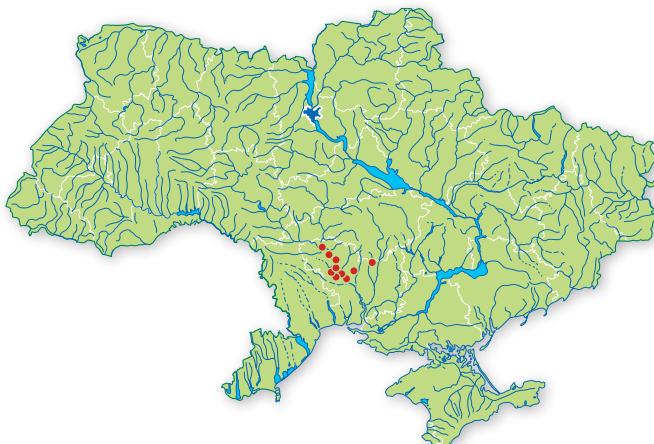

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Стрижнекоренева трав'яна рослина з підземним потужним здерев'янілим кореневищем. Квітконосні пагони (5–25)30–110 см завдовжки, напіврозеткові. Листки розетки і нижні листки видовженої частини пагонів переважно вузьколанцетні, до основи звужені, сірувато-зелені; середні та верхні листки довгасті, до верхівки звужені. Суцвіття китицеподібне. Віночок вільноп'ятипелюстковий зеленкувато-білий. Плід циліндрична коробочка. Насінини дрібні, нерівнобоко-ниркоподібні, стиснуті з боків, горбчुकуваті, світло- або темнокоричневі. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в НПП «Гранітно-степове Побужжя». Необхідний моніторинг популяцій, охорона природних місцезростань, культивування в ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання, заліснення та терасування схилів, розробку кар'єрів, обладнання рекреаційних пунктів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2002; Новосад, Крицька, Протопопова, 1996; Новосад, Крицька, Протопопова, 1996; Щербакова, Крицька, Новосад, 2004; Щербакова, Новосад, Крицька 2008.

Автори: Л.І. Крицька, В.В. Новосад, О.Ф. Щербакова,
С.М. Воронова
Фото: В.В. Новосад

СМІЛКА ЗЕЛЕНОВІТКОВА

Silene viridiflora L.

Родина Гвоздикові — Caryophyllaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Середземноморсько-панонський вид на пн.-сх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середземномор'я (південь Франції, Італія, Балканські країни, Молдова, Україна). В Україні зростає в Закарпатті (єдине місцезростання — окол. смт. Великого Березного) та в Гірському Криму. Адм. регіони: Зк, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції малочисельні, представлені поодинокими екземплярами, рідше невеликими групами особин. Структура не досліджена.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда на межі ареалу. Антропогенний вплив: надмірне випасання.

Умови місцезростання
Сухуваті, збіднені на гумус, іноді збагачені карбонатами, нейтральні і слабколужні

коричневі та чорноземні ґрунти на межі термофільних дубових лісів, серед чагарників і на узліссях, степах. В угрупованнях кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*, *Rhamno-Prunetea* та *Festuco-Brometea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–120 см заввишки. Стебло прямостояче, знизу волохато опушене, зверху — залозисте. Листки видовжено-еліптичні, 4–7 см завдовжки і 2,5–4 см завширшки. Квітки поодинокі або по 2–3 на кінцях стебел. Чашолистки залозистоопушені, 13–17 мм завдовжки; пелюстки зеленуваті, в 1,5–2 рази перевищують чашечку. Коробочка до 12 мм завдовжки, майже сидяча. Цвіте у червні–

липні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому і Кримському ПЗ та заказнику загальнодержавного значення «Кубалач». Необхідний контроль за станом популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунототвірне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2002; Каталог редких, исчезающих и уничтожаемых растений флоры Крыма, рекомендуемых для заповедной охраны, 1975; Федорончук, 1997; ЧКУ, 1996.

Автор: М.М. Федорончук
Фото: Я.П. Дідух

БРУСЛИНА КАРЛИКОВА

Euonymus nana M. Bieb.

Родина Бруслинові — Celastraceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид з диз'юктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Складається з ексклавів: гори Центральної Азії — Тибет (Китай та Монголія); Пн. Кавказ; Крим; Придніпровська, Подільська та Молдавська височини, плато Сучава. В Україні — Подільська та Придніпровська височини, Гірський Крим. Адм. регіони: Тр, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Кр.

Чисельність та структура популяцій
В Україні зафіксовано близько 30 локальних популяцій виду, площа яких від 0,3 до 20 га. Середня щільність популяцій 1–5 пагонів на 1 м², максимальна — 17 пагонів на м². Спостерігається зменшення щільності популяцій та їх повна елімінація.

Причини зміни чисельності
Вирубка лісів, гідромеліорація, витопування худобою, відсутність насінневого розмноження. В окремих місцях вид освоює вторинні порушені екотопи.

Умови місцезростання
У затінених злегка зволжених місцях — тальвегів балок, долин рік та струмків. Типові угруповання кл. *Quercus-Fagetea*. Мезофіт, умброфіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Сланкий вічнозелений кущик 10–50 см заввишки. Листки шкірясті, видовжено-

ланцетні. Квітки бурувато-червоні, зібрані по 2–3 у напівзонтики. Коробочки 4-лопатеві, повислі, блідо-жовті або зеленкуваті. Виділяють дві екологічні форми — низкорослу неkwітучу, приурочену до затінених місць та високорослу, kwітучу і плодоносну, приурочену до освітлених місць. Цвіте в липні, плодоносить у серпні–вересні. Основним способом розмноження є вегетативний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охорона місцезнаходжень виду, включення до Європейського червоного списку. Охороняється в заказниках загальнодержавного значення «Чорний ліс» (Кіровоградська обл.); «Брита-вський», «Урочище Устянська Дача» (Вінницька

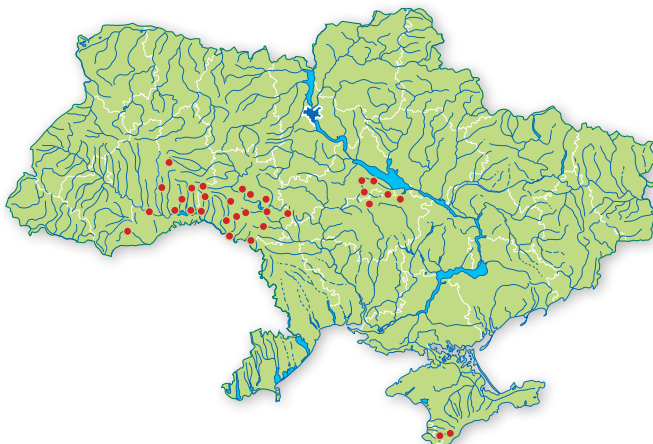
обл.); «Циківський», «Урочище Совий Яр», «Іванковецький», «Кармалюкова Гора» (Хмельницька обл.). Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростання, рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують в ботанічних садах (Національному ім. М.М. Гришка, Донецькому НАН України, Нікітському ННЦ — УААН, Кам'янець-Подільському, а також Львівському, Київському, Ужгородському, Чернівецькому ун-тів, Українського державного лісотехнічного ун-ту), в дендропарках «Асканія-Нова», «Олександрія», «Софіївка», «Тростянець». В дендропарках «Устимівському» (Полтавська обл.) та «Веселі Боковеньки» (Кіровоградська обл.) сформувались гомеостатичні інтродукційні популяції виду, подібні за структурою до таких природних місцезростань.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Голубев, 1991; Дидух, 1988; Клеопов, 1938; Клеопов, Гринь, 1933; Ковальчук, Кльоц, 1984; Курсон, 1987; Мельник, 2000; Мельник, Свистун, 2004; Чорней, Якимчук, 1995; Щепотьев, 1938, 1941.

Автори: В.І. Мельник, Я.П. Дідух
Фото: У.О. Голева, О.О. Кагало (вставка)

КУРАЙ ТУПОЛИСТИЙ

Salsola mutica C. A. Mey.

(*S. acutifolia* (Bunge) Botsch.)

Родина Лободові — Chenopodiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний в Україні вид на крайній пн.-зх. межі диз'юнктивного ареалу, представник ірано-туранського флористичного комплексу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Південний захід європейської частини Росії (Нижня Волга та Нижній Дон), Зх. Сибір (пд.), Казахстан, Середня Азія. В Україні — окремі локалітети на узбережжях Азовського та Чорного морів. Адм. регіон: Дц, Од, Зп, ?Кр.

Чисельність та структура популяцій

Сучасна чисельність достеменно невідома, але, судячи з наявних гербарних даних та спостережень, дуже низька.

Причини зміни чисельності

Рекреаційне освоєння та забудова приморської смуги, зміни сольового та водного режиму водойм та ґрунтів, можливо також випас худоби.

Умови місцезростання

Мокрі солончаки та солончакові луки по берегах лиманів та солоних озер. Зростає в угрупованнях кл. *Festuco-Puccinellietea* та *Cakiletea maritimae*. Галофіт, мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Терофіт. Однорічна сизувата рослина; стеб-

ло прямостояче, від основи розлого розгалужене, до 40-50 см заввишки, голе. Нижні листки супротивні або майже супротивно зближені, верхні чергові, м'ясисті, лінійні, на поперечному зрізі напівциліндричні, на верхівці притуплені або слабо загострені. Квітки звичайно по три (інколи поодинокі, коли бічні квітки не розвиваються) у піхвах вкорочених та здутих при основі приквіткових листків з приквіточками, зібрані у перервані загальні колосоподібні суцвіття. Оцвітина п'ятичленна, її листочки зрослі при основі, на верхівці дрібнозубчасті або війчасті, при плодах утворюють ближче до верхівки товстуваті крилоподібні або горбкуваті придатки червонуватого або зеленого кольору. Насінини 2-2,5 мм у діаметрі. Цвіте у серпні-

вересні, плодоносить у вересні-жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Пошук у природі існуючих популяцій виду, створення ботанічних або комплексних заказників для охорони флористичних комплексів засоленних місцезростань, відтворення природних популяцій. Заборонено порушення умов зростання, забудову приморських смуг, організацію місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1952; Флора Восточной Европы, 1996; Rilke, 1999.

Автор: С. Л. Мосякін

Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ЧИСТ КРИМСЬКИЙ

Cistus tauricus J.Presl et C.Presl

(*C. creticus* auct. non L., *C. incanus* auct. non L.)

Родина Чистові — Cistaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Реліктовий вид у крайньому пн.-сх. ексклаві ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Середземномор'я (Балканський п-ів, Мала Азія, Палестина, Зх. Закавказзя). В Україні — зх. частина Пд. берега Криму від м. Айя до с. Малоріченське. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо біля 80 локалітетів що займають загальну площу 160 км², яка швидко скорочується. Майже в половині популяцій переважають прегенеративні та молоді генеративні рослини, у третині — зрілі генеративні, у п'ятій частині — старі генеративні.

Причини зміни чисельності

Рослини раніше були об'єктом промислової заготівлі, тепер знищуються при забудові Пд. берегу Криму. При змиканні крон дерев не відбувається поновлення молодих рослин, тому популяції старіють.

Умови місцезростання

Розріджені, збіднені, переважно перехідні угруповання кл. *Quercetea pubescentis-petraeae*, особливо часто в пухнастодубово-

високоялівцевих шибляках, або в серійних чагарникових угрупованнях в нижньому (приморському) поясі рослинності (до 300–400 м н. р. м.). Оптимальні умови для виду складаються на крутих (45°–60°) відкритих еродованих схилах пд. румбів. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Нанофанерофіт. Густо розгалужений кущ 30–70(150) см заввишки. Рослина зимоволітньозелена, опушена густими волосками. Листки від видовженояйцеподібних до еліптичних, зморшкуваті, опушені, супротивні, 1–5 см завдовжки, 1–2 см завширшки. Квітки 4–5 см діаметром, рожеві, поодинокі. Плід — овальна волосиста коробочка до 0,8 см завдовжки. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ПЗ: Ялтинському гірсько-лісовому та «Мис Март'ян», у заказниках загальнодержавного значення «Мис Айя» та «Аю-Даг». Заборонено несанкціоновану заготівлю рослин, порушення умов зростання, забудову та інші види господарського освоєння території.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН як декоративну та ефіроолійну рослину. Інколи обмежено культивують у садах та парках Криму.

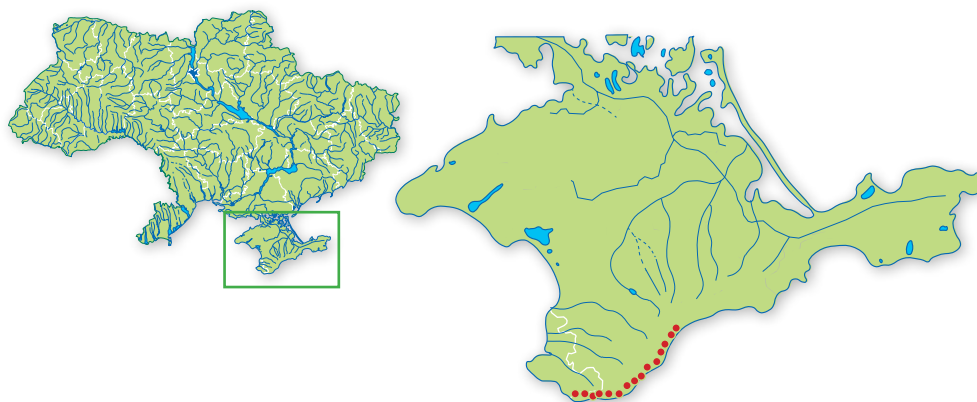
Господарське та комерційне значення

Декоративне, ефіроолійне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Голубев, Ена, 1984; Флора и растительность Украины, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: А.В. Єна
Фото: В.П. Ісіков

СОНЯНЧИК ГЛАДКИЙ

Fumanopsis laevis (Cav.) Tzvelev (*Cistus thymifolius* auct. non L.; *Fumana thymifolia* auct. non (L.) Spach ex Webb)

Родина Чистові — Cistaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

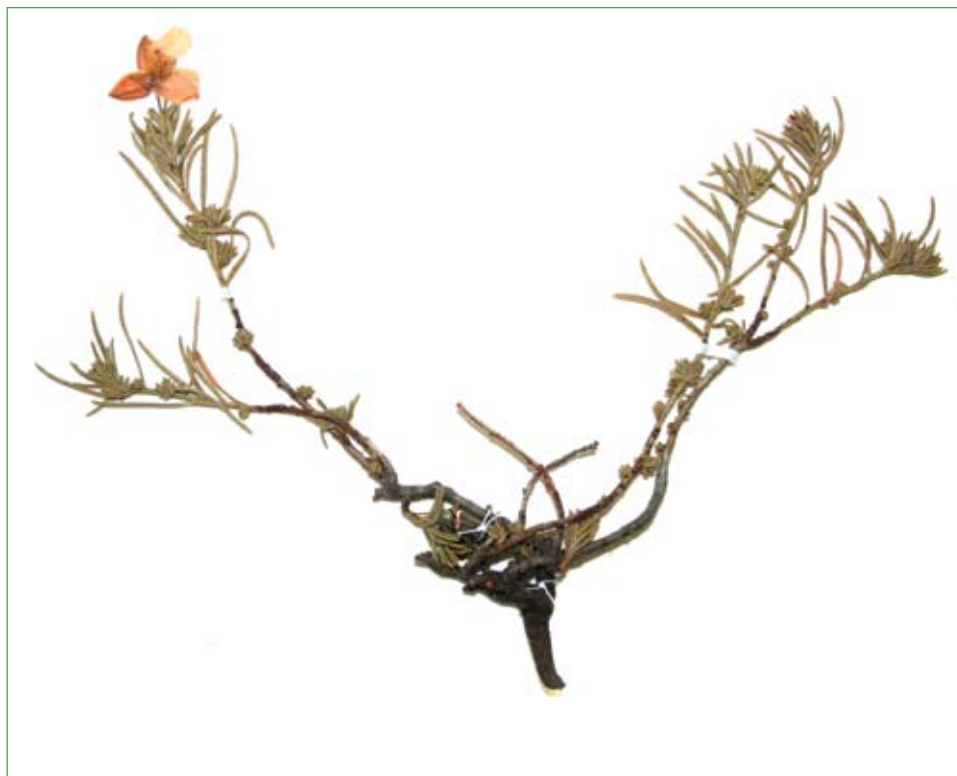
Наукове значення
Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений у Середземномор'ї, Пн. Африці, Малій Азії. В Україні — Пд. берег Криму в околицях смт. Сімеїз (сх. схили г. Кішка і прилегла територія). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Єдина популяція розташована на площі в декілька га окремими невеликими локалітетами. Загальна чисельність майже 50 тис. особин. Вікова структура популяції характеризується наявністю усіх вікових груп, серед яких переважають генеративні рослини. Щільність популяції досягає від 3–4 до 100 генеративних особин на 100 м².

Причини зміни чисельності
Знищення місцезростань внаслідок рекреаційного навантаження та господарського освоєння території. Сукцесійні зміни рослинності при відсутності придатних для поселення виду вільних екоотопів.

Умови місцезростання
Зростає на щебенисто-глинистих схилах пд. експозицій, зрідка на вапнякових скелях. Ґрунти коричневі карбонатні. Разом з *Cistus tauricus* і *Fumana arabica* утворює ксерофільні й термофільні чагарникові угруповання середземноморського типу (кл. *Cisto-Micromerietea julianae*) або є домінантом напівчагарничкового ярусу в розріджених реліктових високоялівцевих рідколіссях союзу *Jasmino-Juniperion excelsae* (кл. *Quercetea pubescentis-petraea*). Факультативний кальцефіл, ксерофіт.

вання середземноморського типу (кл. *Cisto-Micromerietea julianae*) або є домінантом напівчагарничкового ярусу в розріджених реліктових високоялівцевих рідколіссях союзу *Jasmino-Juniperion excelsae* (кл. *Quercetea pubescentis-petraea*). Факультативний кальцефіл, ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик 8–25 см заввишки. Листки супротивні, лінійні або лінійно-ланцетні, по краях загорнуті донизу, з дрібними прилистками. Квітки жовті, нечисленні, 15–20 мм у діаметрі, зібрані у китицю на верхівці генеративних пагонів. Плід гола кулясто-тригранна коробочка з 4–6 насіннями. Цвіте у квітні–червні, іноді до кінця

серпня. Плодоносить у травні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території комплексної пам'ятки природи загальнодержавного значення «Гора Кішка». Необхідно контролювати стан популяції та дотримуватися режиму охорони, особливо на абсолютно заповідних ділянках. Рекомендується до ширшого культивування. Заборонено збирання рослин, господарське освоєння територій, організацію пунктів рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

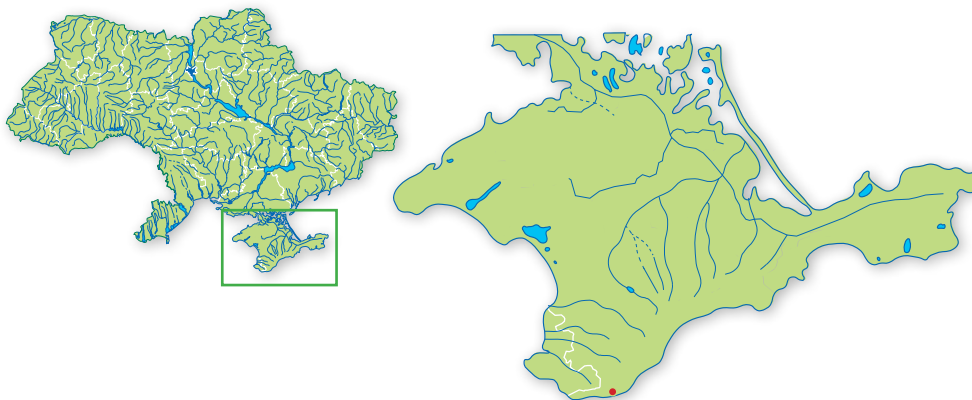
Вирощують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Голубев, 1996; Голубева, 1984; Рубцов, Купатадзе, 1978; Флора Восточной Европы, 1996; ЧКУ, 1996.

Автор: Л.Е. Рифф
Фото: О.О. Кагало

СОНЦЕЦВІТ СИВИЙ (СОНЯНКА СИВА)

Helianthemum canum (L.) Hornem. s.l. (incl. *H. cretaceum* (Rupr.) Juz., *H. cretophilum* Klok. et Dobroc.)

Родина Чистові — Cistaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Середземноморсько-середньоєвропейський вид з диз'юнктивним ареалом. Окремі різновиди інколи розглядаються як самостійні види і в межах рівнинної частини України застосовують на охорону.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд., Центральна, Сх. Європа. В Україні є три локалітети: Кременецькі гори («Дівочі скелі») (*H. canum* s. str.), береги Сіверського Донця (*H. cretophilum*), р. Айдар (*H. cretaceum*) та Гірський Крим (звичайними є *H. stevenii*, *H. creticola* та *H. orientalis*, які не потребують охорони). Адм. регіони: Тр, Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Вид представлений локальними досить віддаленими популяціями. У межах популяцій досягає рівня домінанта. Розмір і межі популяцій чітко визначаються лімітуючими факторами і мають вигляд плям або вузьких (до 5 м завширшки) смуг вздовж обривів.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, послаблена конкурентна здатність. При формуванні потужного ґрунту чи затіненні деревним наметом вид зникає.

Умови місцезростання

Росте на столоподібних вершинах, щільних або рихлих вапнякових породах, чи відшаруваннях

у вигляді вузьких (до 3 м) смуг чи на осипах цих вапняків (*H. canum*), на сухих крейдових відшаруваннях річкових долин, балок (*H. cretophilum* та *H. cretaceum*); остання раса заходить у петрофітні степові фітоценози з домінуванням *Carex humilis*. Угруповання відносяться до кл. *Sedo-Scleranthetea* та кл. *Helianthemo-Thymetea*. Ксерофіт, облігатний карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Вічнозелений напівкущик 15–30 см заввишки. Стебло розгалужене, при основі здерев'яніле, лежаче або висхідне. Листки супротивні, ланцетно-овальні, зверху зелені, зісподу сірі або білуваті від густого опушення. Квітки 10–15 мм діаметром, жовті. Суцвіття — рідке гроно (китиця) до 10–15 см завдовжки.

Квітконіжки 5–20 мм дугоподібно відігнуті від стебла. Чашолистки випрямлені. Плід яйцеподібна короткоопушена коробочка. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у філіалі «Кременецькі гори» ПЗ «Медобори» (*H. canum*), філіалі «Крейдова флора» Українського степового ПЗ, НПП «Святі гори» (*H. cretaceum*). Розробка та дотримання специфічного режиму заповідання. Необхідні картування та моніторинг стану популяцій. Заборонено порушення умов зростання, заліснення схилів, розробка кар'єрів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ценозоформує, протиерозійне, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1955; Хорология флоры Украины, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: О.Л. Кузьманенко

ПЛЕТУХА СОЛЬДАНЕЛОВА

Calystegia soldanella (L.) R.Br.
(*Convolvulus soldanella* L.)

Родина Березкові — Convolvulaceae

Природоохоронний статус виду

Зниклий в природі.

Наукове значення

Вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантичне, Середземноморське, Чорноморське та Каспійське узбережжя, а також де-не-де по берегах Пн. та Пд. Америки, Австралії і Нової Зеландії. В Україні вид зник у всіх відомих локалітетах на Пд. березі Криму (від Севастополя до Судака). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Поблизу Нікітського ботанічного саду популяція зникла вже в 1960-ті рр., а в решті локалітетів до 1980-х рр.

Причини зміни чисельності

Наростання рекреаційного навантаження, створення берегозахисних споруджень.

Умови місцезростання

Пляжі з гальки і піску. Угруповання кл. *Sakiletea maritimaе*. Псамофіт, галофіт, ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з лежачими пагонами 15–20 см завдовжки. Листки ниркоподібні, до 2–3 см діаметром. Квітки до 5 см діаметром, віночок лійкоподібний, рожевий з білуватими жилками. Приквітки дорівнюють чашолисткам. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у

червні–серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

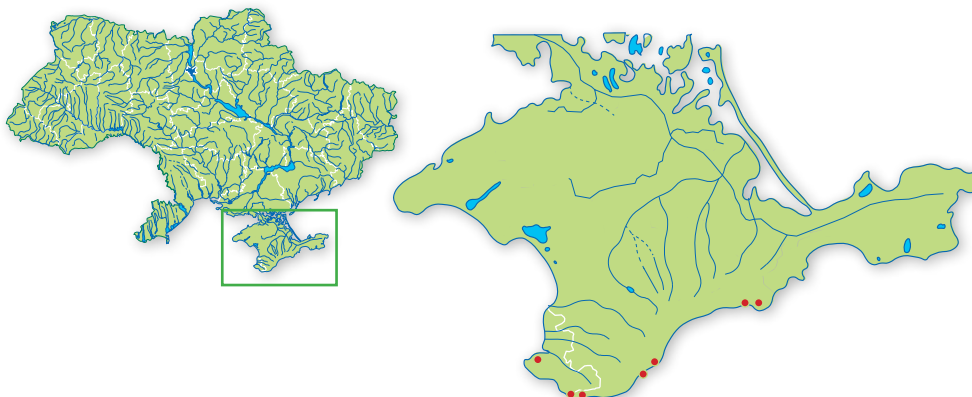
Занесений до Червоної книги Чорного моря (1999). У випадку знаходження заборонено збирання рослин, забудова чи освоєння берегових зон.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вульф, 1966; Ена, 1997; Флора европейской части СССР, 1981; Yena, Filipova, 1999.

Автор: А.В. Ена
Фото: І.І. Мойсієнко

БОРІДНИК ШЕРСТИСТОВОЛОСИСТИЙ

Jovibarba hirta (L.) Opiz (*J. preissiana* (Domin)
Omelczuk et Czopik, *J. hirta* (L.) Opiz subsp.
preissiana (Domin) Soó, *Sempervivum hirtum* L.)

Родина Товстолисті — Crassulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Карпатський ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх., Сх. й Пд. Карпати. В Україні — Мармароські Альпи (г. Піп Іван), Свидовець (гг. Близниця, Герашеска), Чивчин (гг. Чорний Діл, Прелуки). Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Популяції невеликі за площею (до 0,5 га), малочисельні (300–400 особин) з піком чисельності на віргінільній стадії.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, що лімітується факторами природного характеру та відсутністю екотопів відповідного типу.

Умови місцезростання
Верхній лісовий та субальпійський пояси. Росте серед відслонень вапнякових порід на полицях, у тріщинах скель, серед щебенистого рухляку, на крутих схилах (20–50°) пд.-

сх., пд. та пд.-зх. експозицій. Є компонентом флористичного складу угруповань асоціації *Festucetum saxatilis*. Облігатний кальцефіл, сукулент.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–30 см заввишки з прикореневою розеткою зірчасто-розгорнутих товстих листків. Стебло міцне, відстовбурчено-волосисте, більш-менш густо облісне. Суцвіття багатоквіткове, густе. Пелюстки 15–18 мм завдовжки, зеленкувато-жовті, лінійно-еліптичні, по краях коротко-торочкуваті. Тичинки на третину коротші від пелюсток. Цвіте у липні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Чорний Діл» та Карпатського БЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, культивувати вид у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у ботанічних садах.

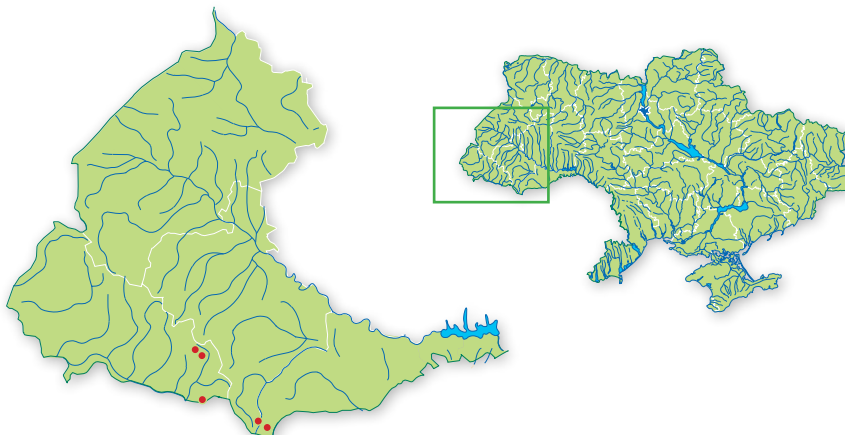
Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунотвірне, протиерозійне. Як невибагливу декоративну рослину використовують на альпійських гірках та цвинтарях.

Основні джерела інформації

Малиновский, 1998; Чопик, 1976; Флора Восточной Европы, 2001; Чорней, Буджак, 2003; Чорней, Буджак, Загальський та ін., 1999.

Автор: І.І. Чорней
Фото: П. Косінський

БОРІДНИК ПАРОСТКОВИЙ

Jovibarba sobolifera (Sims.) Opiz

Родина Товстолисті — Crassulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Бореальний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європейський вид: Пн., Центральна та Сх. (Верхньо-Волзький, Волзько-Камський регіони) Європа. В Україні трапляється на Поліссі (пн. частина). Адм. регіони: Вл, Рв, Кв, Чн, См.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, але з великою кількістю особин, нерідко складаються із декількох локусів. Найбільшою із відомих є популяція у Деснянсько-Старогутському НПП, яка займає декілька гектарів у кількох локусах.

Причини зміни чисельності
Витоптування, викопування особин для культивування.

Умови місцезростання
Зростає в світлих сухих соснових лісах, на піщаних місцях Полісся (союзи *Dicrano-Pinion*, *Koelerion glaucae*). Мезоксерофіт. Сукулент.

Загальна біоморфологічна характеристика
Багаторічна товстолиста рослина з прикореневими розетками, які дають численні паросткові розетки.

Розетки. Прикореневі розетки 2–5 см діаметром, з довгасто-клиноподібними листками, найширшими у верхній третині, розетка зімкнена, майже куляста. Паросткові розетки розкриті, світло-зелені, їх листки яйцеподібні, загострені по краях, віїчасті. Стебло товсте, пряме, опушене м'якими залозистими волосками. Стеблові листки широко- або яйцеподібно-ланцетні, по краю довговіїчасті. Квітки зібрані в густе верхівкове суцвіття, яке складається із декількох завійок, правильні, шестичленні, залозистоопушені, віночок світло-жовтий або зеленкуватобілий. Плід — багатолістянка. Цвіте в липні та серпні, плодоносить у вересні. Розмножується переважно вегетативно (розетками), а також насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідні виявлення та охорона нових популяцій виду. Для збереження популяції площею 0,3 га необхідно створити заказник Сосновий Бір біля с. Городок Маневицького району Волинської обл. Охороняється у НПП Деснянсько-Старогутському та «Прип'ять-Стохід», заказнику загальнодержавного значення «Прище» на Рівненщині. Заборонено викопування, порушення місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, місцями вводиться в культуру.

Основні джерела інформації

Андрієнко, Шеляг-Сосонко, 1983; Коніщук, 2004; Панченко, 2005.

Автори: Т.Л. Андрієнко, В.В. Коніщук,

С.М. Панченко

Фото: О.А. Жигаленко, В.В. Коніщук (вставка)

РОДІОЛА РОЖЕВА

Rhodiola rosea L.

Родина Товстолисті — Crassulaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Циркумполярний аркто-альпійський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
У горах (Піреней, Альпи, Карпати, Скандинавські гори, Ісландія, Урал, Алтай, Гімалаї) та арктичній Азії, Пн. Америці. В Україні — зрідка в Карпатах на хребтах Чорногора (гг. Петрос, Говерла, Піп Іван), Свидовець (гг. Близниця-Драгобрат, Герешаска) і в Мармароських горах (гг. Ненеска, Піп Іван). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Протягом останніх десятиліть чисельність і площа оселищ популяцій різко зменшилися. Структура популяцій порушена, розбалансована. У вікових спектрах переважають пре- і постгенеративні особини. Тривають тенденції негативної динаміки популяцій, їх інсуляризації, зниження життєвості й зменшення внутрішньопопуляційної різноманітності.

Причини зміни чисельності
Антропогенні чинники — викопування та заготівля кореневищ для використання у фітотерапії та для пересадження в альпінарії.

Умови місцезростання
Субальпійський і альпійський пояси (1550–2030 м н. р. м.), на скелях, осипах і кам'янистих стрімких схилах різних експозицій, на свіжих і сирих добре дренованих ділянках, вкритих невисоким травостоєм, що характеризуються зниженою конкуренцією. Трапляється в асоціаціях: *Luzuletum alpinopilosae*, *Polytrichopoietum deylii* (кл. *Salicetea herbaceae*) і *Rumici*

scutati-Rhodiolum roseae, що належить до кл. *Thlaspietea rotundifolii*. Мезофіт, психрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна безрозеткова дводомна рослина 10–35 см заввишки з компактно-галузистим, м'ясистим кореневищем. Поверхня кореневища гладенька, сірувато-золотистого кольору, вкрита скупченими лускоподібними буруватими листками. Стебла прямостоячі, не розгалужені, з видовженоланцетними або оберненояйцеподібними, гострозубчастими, рідше цілокраїми, почерговими сидячими листками. Суцвіття — складний щиток. Квітки одноставі, маточкові й тичинкові з характерною редукцією статевих елементів, 4(5)-членні,

жовто-зелені й темно-червоні; тичинкові квіти 2 мм, маточкові — 3–4 мм завдовжки. Плід видовжена багатолістянка з короткими носиками. Цвіте у червні–серпні, плодоносить у вересні. Розмножується вегетативно і насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Карпатському НПП і Карпатському БЗ. На Свидовці до заповідної зони необхідно долучити масив г. Герешаска. Заборонено збирання, гербаризацію, заготівлю рослин, порушення умов їх місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Культивують у ботанічних садах, альпінаріях.

Господарське та комерційне значення
Лікувальне («золотий корінь»), декоративне, ґрунтотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Дмитрах, 1999; Ловеліус, Стойко, 1990; Царик, Жилияєв, Кияк та ін., 2004; ЧКУ, 1996.

Автори: В.Г. Кияк, Р.І. Дмитрах
Фото: Р.Я. Кіш, П. Косінський (вставка)

ОЧИТОК ЗАСТАРІЛИЙ

Sedum antiquum Omelcz. et Zaverucha
(*S. hispanicum* auct. non L.)

Родина Товстолисті — Crassulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Ендемічний східнокарпатсько-опільський вид, споріднений з *S. hispanicum* та іншими таксонами (*S. glaucum* Waldst. et Kit., *S. hungaricum* Poir.) цієї групи. Таксономічний статус нез'ясований.

Ареал виду та його поширення в Україні

Карпати: Українські — Мармароський та Угольсько-Широколузанський масиви, й Румунські — Марамуреш, долини рр. Вишеу та Ана), Зх. Поділля (Опілля). Адм. регіони: Ів, Тр, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, у вигляді окремих дрібних локусів, за умови відсутності негативного впливу — стабільні. На Опіллі вид є однорічним ефемером, у Карпатах іноді сходи утворюються восени й зимують.

Причини зміни чисельності

Безпосереднє знищення локалітетів унаслідок освоєння територій: розробки кар'єрів, будівництва, рекреації, випалювання схилів.

Умови місцезростання

Відшарування гіпсів на Опіллі та карбонатів у Карпатах. В угрупованнях асоціації *Festucetum pallentis*, на Поділлі, у Карпатах — у складі угруповань союзів *Potentillion caulescentis*, *Cystopteridion* (кл. *Asplenietea trichomanis*). Петрофіт, кальцефіл; сукулент.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Рослина одно-, рідше дворічна, 4–10(15) см заввишки, з тонким коренем. Стебла коротко залозисто опушені, майже від основи розгалужені. Листки чергові, сидячі, напівциліндричні, більш-менш залозисто-опушені, зелені, іноді червоніючі, 4–7 мм завдовжки. Суцвіття розгалужене, багатоквіткове, квітки на коротеньких квітконіжках або майже сидячі, шести-, зрідка п'ятичленні; чашолистки при основі з'єднані між собою, довгастотрикутні, розсіяно залозисто-опушені, пелюстки яйцеподібно-ланцетні або видовжено-яйцеподібні, на верхівці загострені, рожеві або білувато-рожеві, з червоною середньою жилкою. Тичинок 12. Плід — багатолістянка, плодків шість, зірчасто-розбіжних, яйцеподібно-

ланцетних, на поверхні залозисто-опушених, 3–3,5 мм завдовжки; насінини яйцеподібні, бурі, дуже дрібні. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється у НПП «Галицький», заказниках «Чортова гора», «Великі Голди» (Івано-Франківська обл.) та Карпатському БЗ. Необхідний моніторинг популяцій, а також створення додаткових резерватів на Опіллі для попередження руйнування екоотопів. Заборонено розробку кар'єрів, випасання худоби, випалювання, рекреацію.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Заверуха, 1985; Наконечний, Кагало, 2001; Омельчук-М'якушко, Заверуха, 1978; ЧКУ, 1996.

Автори: О.О. Кагало, О.М. Наконечний,
Н.В. Скібіцька
Фото: О.О. Кагало

МОЛОДИЛО МАРМУРОВЕ

Sempervivum marmoreum Griseb.
(*S. schlehanii* Schott)

Родина Товстолисті — Crassulaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний диз'юнктивно поширений вид на межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Карпатсько-балканський вид, що трапляється у горах Центральної і Пд. Європи. В Україні відомий з двох оселищ в Українських Карпатах на г. Кобила у пд. частині Свидовця та в Мармароських горах у долині Білого потоку в окол. с. Ділове (Рахівський р-н, Закарпатська обл.). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції дуже малочисельні й критично загрожено, представлені лише кількома десятками генеративних особин.

Причини зміни чисельності

Популяціям властива реліктова стратегія, тому вони не витримують конкуренції в процесі поступового заростання лісом і посилення затінення.

Умови місцезростання

На Свидовці оселище розташоване на безлісній вершині конгломератової скелі на пд.-сх. схилі г. Кобила на висоті 1045 м н. р. м. Інтенсивна інсоляція цього кам'янистого відшарування забезпечує ксерофітні умови.

Угруповання належить до союзу *Androsacion vandellii*. У долині Білого потоку вид росте в аналогічних умовах на скельних відшаруваннях над долиною. Ксерофіт, петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна трав'яна сукулентна розеткова рослина, що утворює стони, від яких відходять розетки 2,5–7,5 см діаметром. Листки 2,5–3 см завдовжки, м'ясисті, цілокраї, обернено-яйцеподібні, гострокінцеві, блискучі, блідо-зелені з червонуватим відтінком. Квітконосні пагони 20–30 см заввишки, розгалужені, опушені, рясно вкриті почерговими листками. Суцвіття цимозне, розлоге, складається з 25–35 квіток 20–25 мм діаметром. Пелюстки рожеві, при

основі бордові, у кількості 11–12. Плід — багатолістянка. Насінини 0,8 мм завдовжки. Цвіте в липні, плодоносить у серпні. Розмножується здебільшого вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

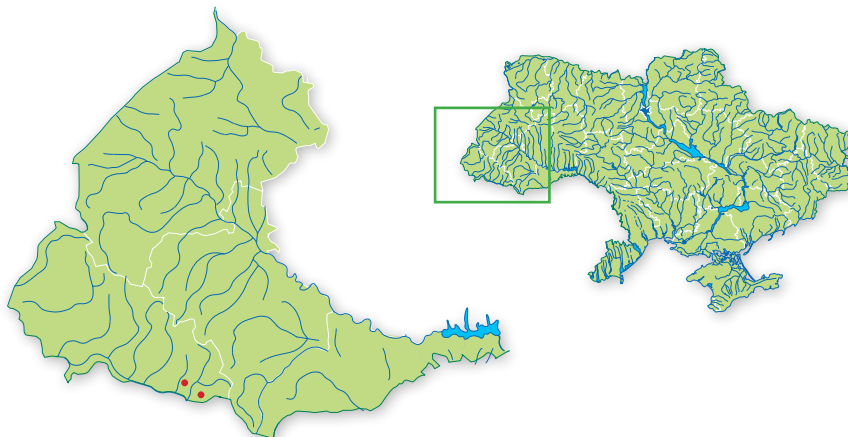
Спеціальних заходів охорони не проводили. Доцільно провести прорідження деревної та чагарникової рослинності навколо оселищ. Заборонено збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Шушман, 2008; Buček, 1932; Kobiv, Kish, Gleb, 2007.

Автори: Ю.Й. Кобів, Р.Я. Кіш, В.С. Шушман

Фото: Р.Я. Кіш, Ю.Й. Кобів (вставка)

МОЛОДИЛО ГІРСЬКЕ

Sempervivum montanum L. (incl. *S. montanum*
L. subsp. *carpathicum* Wettst. ex Hayek,
S. carpathicum Wettst. ex Prodan non G.Reuss)

Родина Товстолисті — Crassulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Диз'юнктивно поширений високогірний вид на межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Південно-середньоевропейський альпійський вид з ізольованими оселищами в Піренеях, на о. Корсика, в Альпах, Апеннінах і Карпатах. В Україні — у Бескидах (г. Пікуй), на Чорногорі (гг. Менчул, Бребенескул, Піп Іван) і в Мармароських горах (г. Піп Іван Мармароський), а також на Прикарпатті (окол. с. Печеніжин Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.). Ймовірно, у Карпатах поширений окремий підвид — молодило гірське карпатське (subsp. *carpathicum*). Адм. регіони: Ль, Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Більшість популяцій займають незначні площі по 100–300 м². Особини утворюють куртини різної щільності, в яких переважають вегетативні розетки. Чисельність генеративних пагонів не перевищує 500. Лише мармароська популяція з г. Піп Іван є численною. Вона налічує кілька тисяч генеративних особин і займає площу понад 1 га.

Причини зміни чисельності

Оскільки наявні популяції розташовані на охоронних територіях, їх стан є стабільним. Натомість, зафіксовано зникнення окремих популяцій у минулому, наприклад на г. Говерла в Чорногорі.

Умови місцезростання

Кам'янисті субстрати, іноді нещільно задерновані лучні ділянки в угрупованнях союзу *Juncion trifidae*, *Festucion pictae* та порядку *Androsacetalia vandellii*. Більшість оселищ розташована на висоті 1400–1900 м н. р. м. Натомість, нетипова низинна прикарпатська популяція заселяє кам'янистий берег річки на висоті 300 м н. р. м. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна трав'яна розеткова рослина з тонкими повзучими кореневищами. Складається з численних вегетативних і генеративних особин. Зірчасті розетки 1-3 см діаметром утворені м'ясистими, сукулентними, загострено-еліптичними листками. Генеративний пагін

7–18 см заввишки, густоопушений, вкритий супротивно розташованими листками з пурпуровим кінчиком. Квітки (3–10) великі (до 3,5 см діаметром), скупчені на вершині квітконосного пагона. Пелюстки рожево-фіолетові, вузьколанцетні. Плід — багатолістянка, насінини дрібні, 0,6 мм завдовжки. Цвіте в липні–серпні, плодоносить у серпні. Переважає вегетативне розмноження.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Мармароському масиві Карпатського БЗ, Карпатському НПП і ландшафтному заказнику «Пікуй» (Львівська обл.). Заборонено збирання рослин та використання для декоративних оздоблень.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у ботанічних садах: Національному ім. М.М.Гришка НАН України та Львівського національного університету ім. І. Франка.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтоутвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Кобів, 2004; Deyl, 1940; Wołoszczak, 1893.

Автор: Ю.Й. Кобів

Фото: О.О. Кагало, Ю.Й. Кобів (вставка)

ГОЛОВАЧКА ДМИТРА

Cephalaria demetrii Bobrov

Родина Черсакові — Dipsacaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Локальний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд.-сх. частина Гірського Криму. Масиви Сандик-Кая, Ечки-Даг, Кара-Даг та прилеглі території (Отузька долина, окол. с. Наніково). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Загальна чисельність семи популяцій оцінюється в 700 тис. особин. Щільність сягає 1–5 рослин на 100 м². Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності
Випасання, рекреація.

Умови місцезростання
Відкриті сухі кам'янисті схили пд. та пд.-зх. експозицій у середньому поясі. Ґрунти ко-

ричневі, слабкорозвинуті, щербисті, сформовані на елюво-делювії вапняків та вулканічних порід. Розріджені варіанти нагірно-ксерофітних угруповань та петрофітних степів порядку *Alyso-Sedetalia* (кл. *Sedo-Scleranthetea*). Мезоксерофіт.

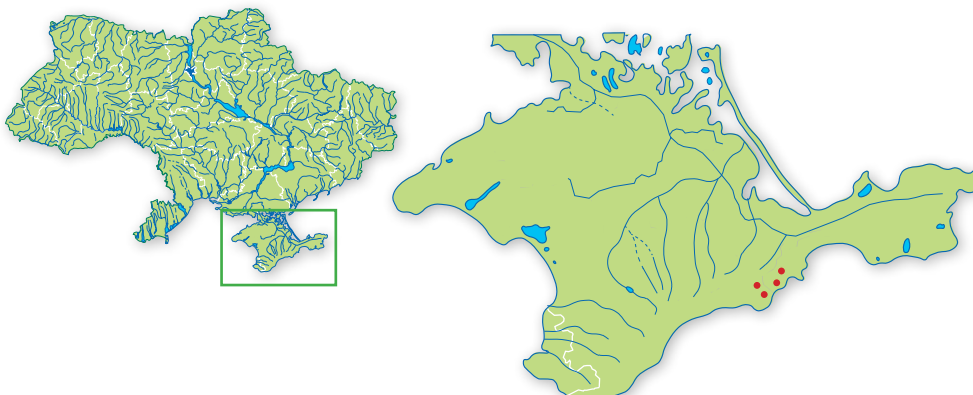
Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик 25–60 см заввишки, з висхідними пагонами. Листки ліроподібно-пірчаторозсічені на ланцетні долі, 10–15 см завдовжки, короткоопушені. Квітки в кошиках 1,5–2 см в діаметрі, сірчано-жовті. Листочки обгортки черепитчасті, яйцеподібні, загострені, сіро-жовтуваті. Плід сім'янка 7 мм завдовжки, 1,5 мм завширшки, ребриста, без зубців на обгортці. Цвіте в серпні–жовтні,

плодоносить у вересні-листопаді. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в Карадазькому ПЗ, де проводиться багаторічний моніторинг популяцій. Бажано ввести в культуру. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Ена, 2001; Миронова, Шатко, 2004; Шатко 1979.

Автори: А.В. Ена, Л.П. Миронова
Фото: Л.М. Каменських

ГОЛОВАЧКА ЛИТВИНОВА

Cephalaria litvinovii Bobrov

Родина Черсакові — Dipsacaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Ареал складається з кількох відокремлених локусів в басейнах Сіверського Дінця та Дону: Білгородська, Воронежська, Тамбовська (Росія) і Луганська (Україна) обл. В Україні: в басейні р. Красної, с. Верхня Дуванка Сватівського р-ну. Адм. регіон: Лг.

Чисельність та структура популяцій

Достовірно відома одна популяція, структура якої не досліджена.

Причини зміни чисельності

Природно-історична рідкісність, порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, випасання худоби.

Умови місцезростання

Чагарники, цілині схили балок. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 2 м заввишки. Стебло одне або кілька, прямостоячі, борозенчасті, у верхній частині супротивно розгалужені. Листки великі, ліроподібно-пирчатороздільні та розсічені, знизу притиснуто-шорстковолосисті, більшість зібрана в основі стебел, вище рідшають і зменшуються. Квітки сірчано-жовті, блискучі, зовні волосисті, зібрані у кулясті головки до 5 см в діаметрі, зовнішні квітки різко відрізняються за довжиною від внутрішніх, досягаючи 2 см. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Необхідно виявити усі місцезнаходження виду, створити заказники у місцях зростання, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено порушення умов місцезростання виду, випасання худоби, терасування схилів, лісорозведення, збирання, гербаризація.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому та Національному ім. М.М. Гришка ботанічних садах НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Кондратюк, Бурда, 1981; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Опредетель высших растений Украины, 1987; Остапко, 2003; Флора УРСР, 1961; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.М. Остапко

КОМОННИЧОК ЗІГНУТИЙ

Succisella inflexa (Kluk) G. Beck

Родина Черсакові — Dipsacaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Середньоєвропейський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зростає від пн. частини Італії до Литви, Білорусі, України та Зх. Румунії. Є екслав на сх. березі Чорного моря. В Україні трапляється в Закарпатті, Зх. та Центральному Поліссі. Адм. регіони: Вл, Рв, Льв, Зк, Жт, Кв.

Чисельність та структура популяцій

У Закарпатті популяції численні, але невеликі за розмірами. На Поліссі трапляється рідко, найбільші популяції відмічені в заказнику загальнодержавного значення «Кормин» (Волинська обл.), де вид утворює на торф'янистих луках великі куртини та смуги.

Причини зміни чисельності

Проведення меліоративних робіт, випасання худоби, заліснення лук.

Умови місцезростання

На Поліссі зростає переважно на болотистих луках та окраїнах боліт по берегах річок (угруповання порядків *Scheuchzerietalia palustris*, *Caricetalia fuscae* та *Molinietalia*). Пов'язаний із торфовими та мулуватоторфовими ґрунтами із рН 6–8. На Закарпатті — на луках та мінералізованих болотах. Гігомезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина із висхідним стеблом 40–80 см заввишки, яке вкорінюється у вузлах. Суцвіття головчате. Віночок чотирилопатевий, фіолетово-рожевий. Внутрішня чашечка плеската, позбавлена остей-щетинок. Плід — сім'янка грушоподібної форми, із 8 досить

глибокими боріздками. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у вересні. Розмножується насінням та вегетативно (укоріненням гонів).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Рівненському та Черемському ПЗ, НПП «Прип'ять-Стохід», РЛП «Надслучанський» (Рівненська обл.), ландшафтному заказнику «Кормин» (Волинська обл.), у низці заповідних об'єктів Закарпаття. Заборонено порушення умов місцезростання, проведення меліоративних робіт на прилеглій місцезростання виду територіях.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації

Біорізноманіття Цуманської пущі та питання його збереження, 2004; Polska Czerwona Księga roślin, 2001.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Фото: Р.Я. Кіш

АЛЬДРОВАНДА ПУХИРЧАСТА

Aldrovanda vesiculosa L.

Родина Росичкові — Droseraceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Диз'юнктивно поширений вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Голарктичний вид з осередками у субтропічних і тропічних регіонах (Середземномор'я, пд. Атлантичної та Середньої Європи, Кавказ, Середня Азія, Далекий Схід, Японія, Індія, Австралія, Африка). В Україні спорадично трапляється майже по всій рівнинній частині, найбільше місцезнаходжень у пониззі Дунаю та в Поліській частині р. Дніпра. Більшість локалітетів зареєстровано в другій половині XIX — першій половині XX ст. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Вн, Чк, Дн, Пл, Од, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій
Характерна різка зміна чисельності у різні роки залежно від середньодобових температур у літні місяці. У роки з холодним дощовим літом популяції можуть знаходитися у латентному стані у вигляді туріонів, у сприятливі роки щільність популяцій досягає 20–30 особин на 1 м².

Причини зміни чисельності
Антропогенні: хімічне та біологічне (масовий розвиток в екотопах *Elodea canadensis*) забруднення, засолення води, евтрофікація, меліорація та регулювання стоку; природні: реакція на зміну погодних умов під час вегетації.

Умови місцезростання
Мезо-, евтрофні прісноводні малопроточні

водойми, що добре прогріваються, з мулистоторф'янистими донними відкладами. Утворює асоціацію *Aldrovandetum vesiculosae* кл. *Lemnetea*, або поодинокі трапляються в плаваючому ярусі ценозів асоціації *Phragmitetum communis* кл. *Phragmito-Magnocaricetea*. Плейстофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гідрофіт. Вільноплаваюча у поверхневому шарі води багаторічна комахоїдна рослина, що перезимовує у вигляді туріонів на дні водойми. Стебла 5–15 см завдовжки. Листки зібрані в мутовки по 6–9, черешкові, щетинисті, пластинка листка 0,5–0,9 см у діаметрі, з двох часток, що утворюють ловчий апарат. Квітки поодинокі, дрібні (5–8 мм в діаметрі), з білими пелюстками.

Плід — одногніздна куляста коробочка. Цвіте в червні–липні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно — фрагментами пагонів та туріонами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Дунайському БЗ, Шацькому, «Прип'ять-Стохід» НПП, заказниках загальнодержавного значення «Любче» (Волинська обл.), «Червонобережжя» та «Малоперещепинський» (Полтавська обл.). Потрібно забезпечити відповідні умови гідрорежиму. Заборонено евтрофікацію водойм, порушення гідрологічного режиму, використання рибальських сіток.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, кормове.

Основні джерела інформації
Афанасьєв, 1953; Байрак, Стецюк, 2005; Бачурина, Брадїс, 1958; Бойко, Мойсієнко, 2001; Гелюта, Вакарєнко, Дубина, 2000; Горбик, Клоков, 1985; Кучерявая, 1985; Макрофиты — индикаторы изменений природной среды, 1993; Мельник, 1972; ЧКУ, 1996.

Автори: Д.В. Дубина, Г.А. Чорна
Фото: О.А. Жигаленко

РОСИЧКА СЕРЕДНЯ

Drosera intermedia Hayne

Родина Росичкові — Droseraceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Комахоїдна рослина на пд.-сх. межі європейської частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Охоплює Атлантичну, Центральну та Сх. Європу, Пн. Америку. В Україні трапляється переважно на Правобережному Поліссі, рідше — у Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій

Популяції невеликі за розміром, місцями щільність висока, спостерігається зменшення їх кількості, особливо у Придніпров'ї.

Причини зміни чисельності

Осушення та освоєння боліт.

Умови місцезростання

Обводнені мезотрофні болота, переважно осоково-сфагнові, сосново-березово-сфагнові, що належать до кл. *Scheuchzeria-Caricetea nigrae*.

Загальна біоморфологічна характеристика

Багаторічна рослина 5–12 см заввишки. Стебло при основі висхідне, коліноподібне. Листки клиноподібно-оберненояйцеподібні, зверху і по краях вкриті залозистими волосками, утворюють прикореневу розетку. Квітки білі, зібрані у суцвіття по 4–10. Плід — грушоподібна борозенчаста коробочка.

Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Слід виявити вцілілі місцезнаходження виду в Придніпров'ї та Лісостепу і встановити режим охорони. Охороняється в Поліському, Рівненському та Черемському ПЗ, Шацькому НПП, в декількох заказниках та пам'ятках природи Правобережного Полісся. Заборонено збирання рослин, проведення меліоративних робіт, знищення біотопів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах.

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Лікарське, торфоформує.

Основні джерела інформації

Андриєнко, 1977, 1982; Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 2002; Каталог раритетного біорізноманіття заповідників і національних природних парків України, 2002; Орлов, 2005; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко

Фото: О.О. Кагало, О.О. Орлов (вставка)

РОСИЧКА АНГЛІЙСЬКА (Р. ДОВГОЛИСТА)

Drosera anglica Huds. (*D. longifolia* L., nom. rej.)

Родина Росичкові — Droseraceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Комахоїдна рослина, вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. частина Євразії та Пн. Америки. В Україні трапляється на Поліссі, в Розточчі, Лісостепу, переважно Лівобережному. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, Ль, Тр, Хм, Чк, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції невеликі за розміром, формують іноді досить густі куртини. Багато популяцій, насамперед в Придніпров'ї та Лісостепу, представлених у гербарних зборах, нині втрачені.

Причини зміни чисельності

Осушення та освоєння боліт, видобуток торфу, заліснення, вузька екологічна амплітуда виду.

Умови місцезростання

Обводнені мезотрофні, рідше мезоевтрофні болота з рН 4–5, малозольним торфом із ступенем розкладу 10–20%. Вид виступає в угрупованнях як асектатор. Зростає в угрупованнях кл. *Scheuchzeria-Caricetea nigrae*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна комахоїдна рослина 10–25 см заввишки. Стебло прямостояче. Листки лінійно-клиноподібні,

15–40 мм завдовжки, зверху вкриті залозистими волосками, утворюють прикореневу розетку. Квітки білі, зібрані у китицю. Плід — яйцеподібна одногніздна коробочка. Цвіте у липні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідні пошуки вцілілих місцезнаходжень у Придніпров'ї та Лісостепу та встановлення на них режиму охорони. Охороняється в Рівненському та Черемському ПЗ, Шацькому НПП, в декількох заказниках Правобережного Полісся. Заборонено меліоративні роботи, осушування боліт, розробка торфовищ.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Лікарське.

Основні джерела інформації

Андриєнко, 1982; Заверуха, Андриєнко, Протопова, 1983; Каталог раритетного біорізн. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Орлов, 2005; ЧКУ, 1996; Cheek, 1998, 2001.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Фото: В.П. Гелюта

РУСЛИЦЯ УГОРСЬКА

Elatine hungarica Moesz

Родина Руслицеві — Elatinaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Вид в екстремальних умовах на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Панонсько-понтічно-зх.сибірський вид. В Україні — в пониззі р. Пд. Бугу та Дніпра. Існують також вказівки для Криму та Закарпаття, не підтверджені гербарними зразками. Адм. регіони: Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька популяцій: в окол. с. Чернобаївка (Гусаківка) Херсонського р-ну, між с. Кисилівкою та ст. Копані Білозерського р-ну, поди «Чорна лощина» біля смт. Білозерки, в окол. с. Іванівка Бериславського р-ну Херсонської обл., та Дніпровсько-Молочанській (БЗ «Асканія-Нова»). Чисельність корелює зі ступенем обводненості поду. При затопленні Великого Чапельського поду з'являється масово по краю водного дзеркала.

Причини зміни чисельності

Розорювання водозбірного басейну подів, забруднення хімічними речовинами.

Умови місцезростання

Днища степових подів. Ґрунти глейосолоді. Рослина приурочена до лучно-болотних та болотних угруповань кл. *Isoëto-Nanjuncetea*. Гігрофіт, галофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Однорічна рослина, ефемер. Коренева система придаткова. Пагони сланкі, 2–6 см завдовжки. Листки 4–6 мм завдовжки, черешкові, ланцетні з тупою верхівкою. Квітки поодинокі в пазухах листків, на ніжках 2–5 мм завдовжки, що дорівнюють половині листка або всій його довжині; верхні квітки на коротких ніжках або майже сидячі. Чашечка 4-роздільна, залишається при плодах. Коробочка сплюснута-куляста, 4-гнізда, багатонасінна.

Цвіте і плодоносить у червні–серпні. Гідрохор. Розмножується вегетативно (частинами пагона з придатковими коренями).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у БЗ «Асканія-Нова». Потрібні моніторинг стану популяцій та організація оптимального природокористування у падах та прилеглих ландшафтах. Заборонено осушення та забруднення екотопів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Фітомеліоративне.

Основні джерела інформації

Веденьков, 1998; Кузьмичов, 1992; Макрофиты, 1993; Флора УРСР, 1955.

Автор: І.І. Мойсієнко
Фото: Л.М. Борсукевич

СУНИЧНИК ДРІБНОПЛОДИЙ

Arbutus andrachne L.

Родина Вересові — Ericaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий середземноморський вид на пн. межі ареалу. Єдине вічнозелене листяне дерево в Україні.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Середземномор'я (Греція, Сирія, Палестина), Мала Азія, Зх. Закавказзя. В Україні: Зх. частина Пд. берегу Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Спорадично — від Зх. Чорноморського узбережжя Криму (мис Айя, Батилиман) до г. Кастель, де зростає у вигляді окремих локалітетів, в межах яких відновлюється задовільно. Найбільшими локалітетами є мис Айя — Батилиман (111 дорослих особин та 52 підросту на 1 га), мис Март'ян (відповідно 136 та 55), г. Кастель (80 та 72).

Причини зміни чисельності

Рекреаційне навантаження, будівництво, терасування схилів, пошкодження стовбурів, специфіка кліматичних умов (весняні заморозки та різкі зниження температури взимку), слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

Пд. добре інсольовані приморські схили крутизною 10–80°, розщелини обривистих, важкодоступних місць від узбережжя до 400 м н. р. м. Заселяє тріщини, вапнякові скелі. ґрунти сухі, щебенисто-кам'янисті погано розвинені коричневі. Формує світлі рідколісся разом з *Juniperus excelsa* та *Quercus pubescens*, де виступає співдомінантом деревного ярусу. Реліктові угруповання

відносяться до кл. *Quercetea pubescenti-petraeae* (асоціація *Cisto-Arbutetum andrachnis*). В сухих пухнастодубових лісах зростає поодинокі. Карбонатofil, склероксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Вічнозелене листяне дерево 5–10 м заввишки з викривленим розгалуженим стовбуром і зігнутими гілками. Кора гладенька, опадає щороку, яскраво-червона, влітку злущується, відкриваючи молодшу зелену кору, яка поступово (до зими) стає червоною і втрачає цю властивість. Деревина біла, тверда, щільна. Листки яйцеподібні, овальні (або еліптично-видовжені), блискучі, шкірясті, тримаються протягом 3–5 років, опадають влітку. Оцвітина жовтувато- або зеленкувато-біла,

квітки зібрані у верхівкову волоть. Плід ягодоподібний червонувато-оранжевий, сітчастозморшкуватий з численними дрібними насінинами. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у жовтні–січні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ПЗ Ялтинському гірсько-лісовому та «Мис Март'ян», заказнику «Мис Айя». Необхідне вивчення структури та динаміки стану популяцій, причини та тенденції їх змін. Заборонено порушення місць зростання, рубки лісів, заліснення, підсаду інтродукованих видів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у парках Пд. берега Криму, за межами ареалу фактично не інтродукується.

Господарське та комерційне значення

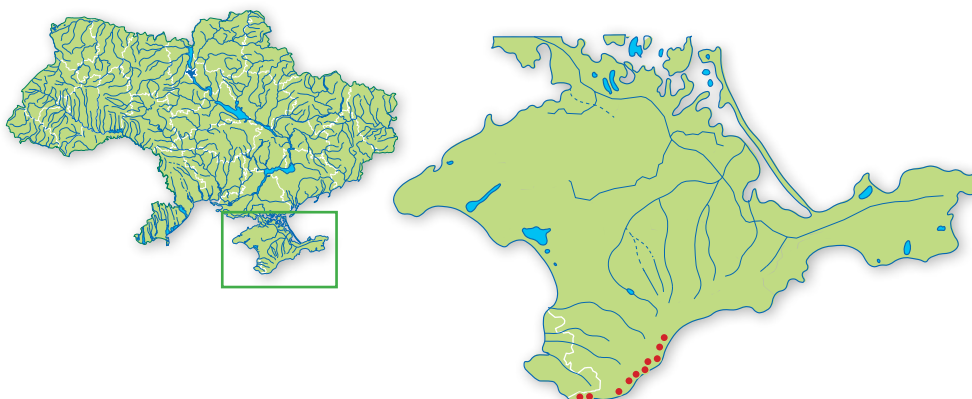
Лісоформує, протиерозійне, ґрунтотвірне, декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації

Голубева, 1982; Ена, 1986; Определитель высших растений Крыма, 1972; Флора Крыма, 1957; Чопик, 1978; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1985.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: В.П. Гелюта, В.П. Ісіков (вставка)

ХАМЕДАФНА ЧАШЕЧКОВА (ТОРФЯНИЦЯ ЧАШЕЧКОВА)

Chamaedaphne calyculata (L.) Moench
(*Andromeda calyculata* L.,
Lyonia calyculata (L.) Rchb.)

Родина Вересові — Ericaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид на пд. межі поширення, гляціальний (плейстоценовий) релікт з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Диз'юнктивно поширений у бореальній частині Євразії до пд.-сх. Китаю та Пн. Японії. В Україні трапляється на Правобережному Поліссі. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, найбільші площею 0,5–1 га, щільні.

Причини зміни чисельності

Осушення та освоєння боліт та прилеглих територій. Чутливість до екологічних змін на пд. межі поширення.

Умови місцезростання

Лісові та рідколісні, досить обводнені оліготрофні та мезотрофні болота з розрідженою сосною, іноді в угрупованнях з *Ledum palustre* (рН 4,5–5), де домінує або співдомінує в трав'яно-чагарничковому ярусі. Угру-

повання належать до асоціацій *Sphagnetum magellanici* (кл. *Oxycocco-Sphagnetetea*) та *Vaccinio uliginosi-Pinetum* (кл. *Vaccinio-Piceetea*) і знаходяться на межі ареалу. Мезогігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Кущик 15–60 см заввишки. Стебло прямостояче, розгалужене, молоді пагони вкриті лусочками. Листки ланцетні або видовжено-еліптичні, по краях дрібнозубчасті, зимують. Квітки зібрані в однобічну пазушну китицю, звисаючі на коротких ніжках, віночок білий. Плід — багатонасінна коробочка. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням і вегетативно (розростанням куртин).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно виявляти нові локалітети виду та взяти їх під охорону, а також здійснювати моніторинг наявних місцезнаходжень. Вид наводиться для території Рівненського ПЗ (Білоозерська ділянка), але ці дані останнім часом не підтверджені. Охороняється в заказниках загальнодержавного значення «Вутвицький» та «Сварицевицький». Заборонено збирання та заготівлю рослин, порушення умов місцезростання, особливо проведення меліоративних робіт.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтозахисне, торфоформуюче.

Основні джерела інформації

Андрієнко, 1982; Андрієнко, Винаєв, 1978; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Фото: Я.П. Дідух

НАСКЕЛЬНИЦЯ ЛЕЖАЧА

Loiseleuria procumbens (L.) Desv.
(*Azalea procumbens* L.,
Chamaecistus procumbens (L.) Kuntze)

Родина Вересові — Ericaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий аркто-альпійський вид в ізолюваному локалітеті.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений в Арктиці, горах Скандинавії та Середньої Європи (ізолювані локалітети від Піренеїв до Сх. Карпат), у горах Центральної Азії, Далекого Сходу, Японії, Пн. Америки до 70° п.ш. В Україні на невеликих площах у верхній частині субальпійського та в альпійському поясах Чорногори. Є вказівки про знаходження на Свидовці та в Мармароських Альпах. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції складаються з клонів площею до 1–1,5 м². На деяких невеликих ділянках утворює суцільний подушкоподібний килим. В останні 20 років спостерігається зменшення таких фрагментів через антропогенний вплив.

Причини зміни чисельності

Депресивний стан ізолюваних популяцій. Неконтрольована рекреація, механічне пошкодження й знищення рослин.

Умови місцезростання

Сухі, кам'янисті полонини в альпійському та субальпійському поясі, відшарування, кам'яні розсипища. На кислих гірсько-лучних альпійських оторфованих ґрунтах та ініціальних

ґрунтах відслонень на висотах понад 1600 м н. р. м. Характерний вид угруповань союзів *Loiseleurio-Vaccinion* та *Cetrario-Loiseleurion*, трапляється в угрупованнях порядку *Caricetalia curvulae*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Сланкий, розгалужений, густо улиснений кущик, 10–35 см заввишки. Листки супротивні, з вузько-еліптичними пластинками, на коротких, зверху жолобчастих черешках, цілокраї, із загнутими вниз краями, зверху блискучі, темно-зелені, знизу білуваті від густої повсті, з широкою середньою жилкою, товсті, шкірясті, зимовозелені. Квітки зібрані по 2–5 в зонтикоподібні китиці на кінцях гілок. Частки чашечки яйцеподібно-ланцетоподібні, гоструваті, чер-

вонуваті, як і квітконіжки. Віночок 4–5 мм завдовжки, удвічі довший за чашечку, від третини до половини надрізаний на яйцеподібні, гоструваті частки, рожевий або білий. Коробочка еліптична. Цвіте в червні–серпні, насіння розсівається у травні–липні наступного року. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському БЗ, Карпатському НПП. Необхідний моніторинг популяцій, пошуки виду на Свидовці та в Мармароських Альпах. Оптимальним для збереження є режим абсолютної заповідності. Заборонено порушення умов існування та збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

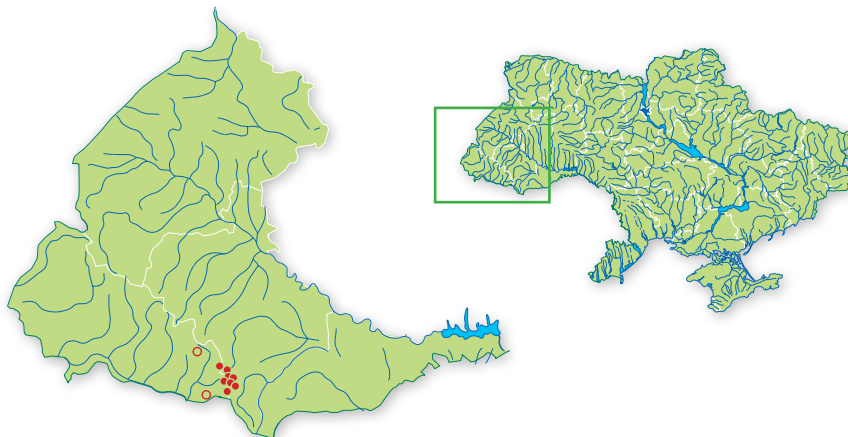
Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, ґрунтоутвірне, медоносне.

Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1957; Červená kniha, 1999; Sanda, Claudia, Biță-Nicolae, Barabaș, 2003.

Автори: Н.М. Сичак, О.О. Кагало
Фото: І.М. Данилик, О.О. Кагало (вставка)

ЖУРАВЛИНА ДРІБНОПЛОДА

Oxycoccus microcarpus Turcz. ex Rupr.
(*O. quadripetalus* Gilib. subsp. *microcarpus*
(Turcz. ex Rupr.) Braun-Blanq., *O. palustris* Pers.
subsp. *microcarpus* (Turcz. ex Rupr.) Nyman,
Vaccinium microcarpum (Turcz. ex Rupr.)
Schmalh., *V. oxycoccus* L. subsp. *microcarpum*
(Turcz. ex Rupr.) Hook., *V. oxycoccus* L. var.
microcarpum (Turcz. ex Rupr.) Klinge)

Родина Брусничні — Ericaceae s.l.
(Vacciniaceae s. str.)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Гляціальний (плейстоценовий) релікт
з диз'юнктивним ареалом на його пд. межі.

Ареал виду та його поширення в Україні
Бореальна частина Євразії (Скандинавський
п-ів, Сх. Європа, Зх. та Сх. Сибір, Далекий Схід,
Корея). В Україні — Правобережне Полісся,
Карпати. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Льв, Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, часто фрагментовані,
оскільки рослини займають верхівки мохо-
вих горбів.

Причини зміни чисельності
Осушення та освоєння боліт і прилеглих те-
риторій, вузька екологічна амплітуда виду,
пожежі у посушливі періоди.

Умови місцезростання
Зростає на болотах високого ступеня розви-
тку, нерідко із диференціацією на мохові гор-
би та зниження, у рідколісних (із сосною або

ялиною) пухівково-чагарничково-сфагнових
ценозах союзу *Sphagnion magellanici*
(*Oxycocco-Sphagneteta*), *Pino-Ledion* (*Vaccinio-
Piceeteta*). У Карпатах — на улоговинних олі-
готрофних болотах до висоти 1800 м н. р. м.
Зростає в ектопах із верховим малороз-
кладеним (5–15%) пухівково-сфагновим та
деревно-пухівково-сфагновим торфом з
рН 4,1–4,8. Мезогігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Сланкий вічнозелений кущик
з пагонами 10–30 см завдовжки, до
5 см заввишки. Стебло лежаче, тонке,
ниткоподібне, розгалужене. Листки дрібні
3–6 мм завдовжки, зверху темнозелені,
знизу повстисті. Квітки рожеві, поодинокі, на

голих квітконіжках. Плід — куляста темно-
червона ягода 0,5–0,7 см діаметром. Цвіте у
травні–липні. Плодоносить у серпні–вересні.
Розмножується вегетативно і насінням.

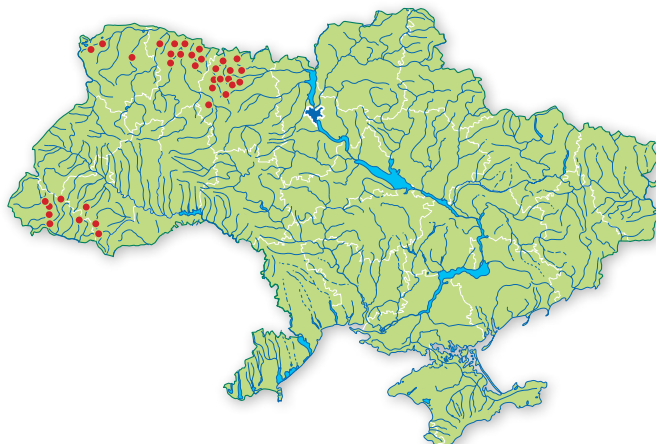
**Режим збереження популяцій та заходи
з охорони**
Охороняється в Поліському, Рівненському
ПЗ, Карпатському, Шацькому, «Горгани»,
«Синевир» НПП та в деяких заказниках Пра-
вобережного Полісся. Необхідний контроль
за станом популяцій. Заборонено заготівлю
рослин, порушення місць зростання, осу-
шення боліт, меліорацію, витоπτування.

**Розмноження та розведення у спеціально
створених умовах**
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Харчове, кормове для тварин, торфоформуюче.

Основні джерела інформації
Андрієнко, 1982; Андрієнко, Попович, Шеляг-
Сосонко, 1986; Григора, 1984; Орлов, 2005; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Фото: В.В. Буджак, Я.П. Дідух (вставка)

РОДОДЕНДРОН СХІДНОКАРПАТСЬКИЙ (Р. МИРТОЛИСТИЙ, Р. КОЧІ)

Rhododendron myrtifolium Schott et Kotschy
(*R. kotschy* Simonk.)

Родина Вересові — Ericaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Карпатсько-балканський високогірний вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Альпійський вид, диз'юнктивно поширений у Сх. і Пд. Карпатах, на Балканах (Болгарія, Македонія). В Україні поширений у альпійському і субальпійському поясах Карпат: Боржави, Чорногори, Свидівця, Мармароських Альп у діапазоні висот від 1350 до 2050 м н. р. м. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції численні, повночленні, проте площі та кількість особин мають тенденцію до зменшення.

Причини зміни чисельності

Рекреаційне навантаження, зривання на букети, викопування, вирубування, спалювання чагарників для розширення пасовищ, випасання худоби, витоупування, заготівля лікарської сировини (пагони з листками).

Умови місцезростання

Росте на гірських луках альпійського та субальпійського поясів, між заростями чагар-

ників (сосна гірська, яловець сибірський). Належить до едификаторів високогірних ценозів, формує асоціацію *Rhododendretum myrtifolii* (союз *Rhododendro-Vaccinion*), росте у складі інших угруповань кл. *Loiseleurio-Vaccinietea*, а також поодинокі трапляється у складі угруповань кл. *Elyno-Seslerietea* (союз *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii*), *Juncetea trifidi*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Нанофанерофіт. Вічнозелений низькорослий кущ 10–40 см заввишки. Стебла розгалужені, молоді пагони опушені. Листки еліптично-яйцеподібні з трохи загорнутими краями, до 2 см завдовжки, чергові, на зиму не опадають. Квітки зібрані в зонтикоподібні суцвіття,

віночок пурпуровий, 1–2 см завдовжки, його трубка 0,7–0,9 см завдовжки. Плід багатонасінна коробочка 0,4–0,5 см завдовжки. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідно вести постійний моніторинг стану популяцій. Заборонено надмірне випасання, спалювання і розчистка чагарників, зривання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Є спроби вирощування в ботанічному саду Львівського національного університету ім. І. Франка та деяких інших ботанічних садах, альпінаріях.

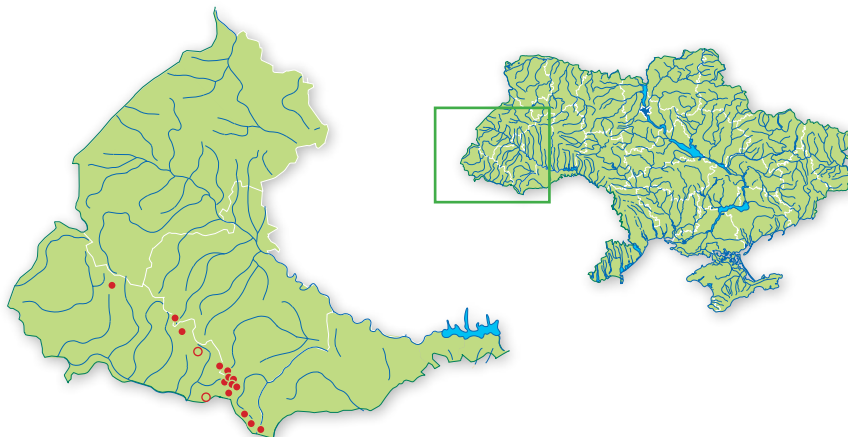
Господарське та комерційне значення

Декоративне («червона рута»), лікарське.

Основні джерела інформації

Визначник рослин Українських Карпат, Малиновський, Крічфалушій, 1977, 2002; Определитель высш. раст. Украины, 1987; ЧКУ, 1996; Boratynski, Piwczyński, Didukh et al., 2006.

Автор: І.М. Данилик
Фото: О.О. Кагало

МОЛОЧАЙ ПРИБЕРЕЖНИЙ

Euphorbia paralias L. (*Esula paralias* (L.) Fourr.,
Tithymalus paralias (L.) Hill)

Родина Молочайні — Euphorbiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Атлантична Європа, Середземномор'я, Кавказ, Мала Азія. В Україні — авандюни на морському узбережжі Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Не вивчалася. За відомостями, одержаними при геоботанічних описах, вид формує нечисленні локальні популяції і в оптимальних умовах відновлюється добре.

Причини зміни чисельності
Забудова морського узбережжя, рекреація, вибирання піску.

Умови місцезростання
Черепашко-детритові пляжі та авандю-

ни у великих бухтах, на піщаних пересипах солоних озер у складі угруповань кл. *Ammophiletea*, порядку *Elymetalia gigantei*, а також кл. *Cakiletea maritimaе*, та порядку *Euphorbietalia peplis*. Ксерофіт, псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 25–60 см заввишки з багатьма товстими (3–5 мм) прямостоячими пагонами, черепитчасто вкритими ланцетними м'ясистими готими листками 10–30 мм завдовжки і 3–6 мм завширшки. Циатії дрібні, нектарники з ріжкоподібними придатками не розширені догори. Плід — сплюснуто-сферичний тригорішок 3 мм завдовжки, 5–6 мм завширшки, насінина 3 мм завдовжки, з гладкою по-

верхнею. Розмножується насінням. Цвіте в травні–липні, плодоносить у червні–липні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Червоної книги Чорного моря (1999). Охороняється на території Опукського ПЗ. Необхідно організувати моніторинг стану популяцій виду. Заборонено порушення умов зростання, забір піску, забудову території, організацію місць рекреації.

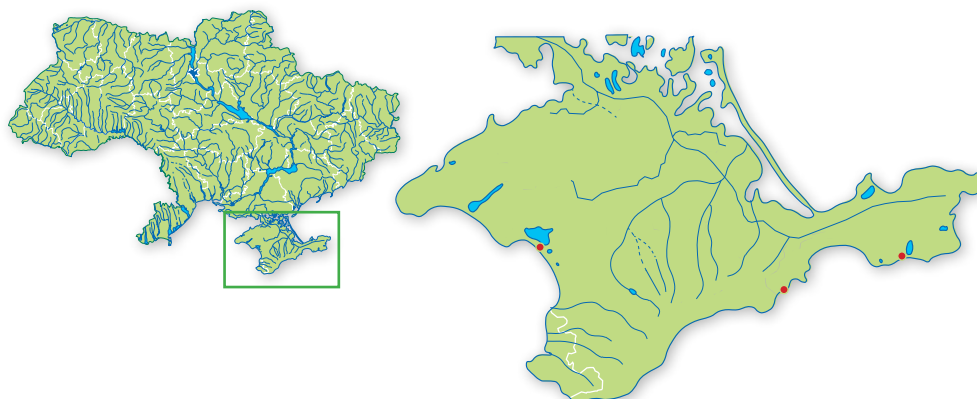
Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Лікарське, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Растительные ресурсы СССР, 1985; Флора Восточной Европы, 1996; Yena, 1999.

Автори: А.В. Єна, В.В. Корженевський
Фото: В.В. Корженевський, М.Б. Горпенюк (вставка)

МОЛОЧАЙ ГУСТОВОЛОХАТОПЛОДИЙ

Euphorbia valdevillosocarpa Arvat et Nyár.

(*Tithymalus valdevillosocarpus* (Arvat et Nyár.)

Chrtek & Křisa)

Родина Молочайні — Euphorbiaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Бесарабський ендемік на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. частина Румунії та Молдова, прилеглі території України. В Україні: Придністров'я. Адм. регіони: ?Чц, Вн, Од.

Чисельність та структура популяцій

Відомо з околиць смт. Піщанки Вінницької обл., с. Лісного Тарутинського р-ну Одеської обл. Популяції диз'юнктивні, переважно з дифузною або груповою просторовою структурою. Чисельність популяцій незначна, але стабільна. Щільність 1–5 особин на 100 м². У вікових спектрах переважають генеративні особини. Насіннєве поновлення популяцій задовільне.

Причини зміни чисельності

Пограничноареальне положення виду, ізолюваність популяцій, скорочення характерних для виду екоотів, надмірні пасквальні та рекреаційні навантаження, терасування та заліснення схилів.

Умови місцезростання

Світлі дубові і пухнастодубові ліси, чагарники, узлісся і галявини, степові схили. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна густо відлеглоопушена трав'яна рослина з товстим здерев'янілим стрижневим коренем. Стебло міцне, прямостояче, 55–125 см завдовжки, у верхній частині з неплідними пагонами і пазушними квітконосами. Листки довгасто-ланцетні, довгасто-еліптичні, 4–11 см завдовжки, 1–2,8 см завширшки, вгорі зазублено-пилчасті, чергові. Квітки маточкові і тичинкові, без оцвітини, зібрані в цiatії, що утворюють зонтикоподібні суцвіття (пазушні і

верхівкові). Плід — стиснуто-кулястий, білуватий від густого опушення тригорішок, 4–5,5 мм завдовжки, насінини кулясто-яйцеподібні, 2,7–3,5 мм завдовжки, гладенькі, з невеличким придатком. Цвіте в травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Староманзирському заказнику загальнодержавного значення (Тарутинський р-н Одеської обл.). Необхідне вивчення поширення виду в Україні, охорона в природних місцезростаннях, моніторинг популяцій. Заборонено заліснення схилів та порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, отруйне.

Основні джерела інформації

Дубовик, Крицька, Мороз, 1972 а, б; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора Восточной Европы, 1996; ЧКУ, 1996.

Автор: Л.І. Крицька
Фото: Я.П. Дідух

МОЛОЧАЙ ВОЛИНСЬКИЙ

Euphorbia volhynica Besser ex Racib. (*Tithymalus volhynicus* (Besser ex Racib.) Holub;
Euphorbia illirica auct. non Lam., *E. villosa* auct.
non Waldst. et Kit. ex Willd., p.p.).

Родина Молочайні — Euphorbiaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Волино-подільський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Подільська, рідше Волинська, височини.
Адм. регіони: Рв, Ів, Тр, Хм.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється спорадично у вигляді невеликих за площею й малочисельних локальних популяцій. У разі відсутності руйнівного впливу зовнішніх чинників популяції стабільні, але візуально в них переважають генеративні особини. Насіннева продуктивність висока, але поновлення відбувається слабо. Цей вид є значно рідкіснішим, ніж вважалося раніше, оскільки більшість його попередніх наведень стосується *E. villosa* s. str.

Причини зміни чисельності
Освоєння території: створення кар'єрів, будівництво, неконтрольоване випасання, випалювання старики.

Умови місцезростання
Ксеротермні чагарникові зарості на схилах, лучні степи, узлісся, іноді відшарування вапняків. Здебільшого у складі угруповань

кл. *Trifolio-Geranietea*, союзу *Prunion fruticosae*, кл. *Festuco-Brometea*, рідше в угрупованнях порядку *Arrhenatheretalia*. Мезофіт, факультативний кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з сильно розгалуженим здерев'янілим кореневищем. Стебло дуже розгалужене від основи, прямостояче, з пазушними квітконосами й численними неплідними гілочками під ними, 30–60 см заввишки, густо опушене. Листки довгасто-еліптичні, 1–7 см завдовжки й до 2 см завширшки. Квітки світло-жовті, зібрані в густі щиткоподібні суцвіття. Плід стиснено-яйцеподібний тригорішок, густо опушений довгими волосками. Насінини 2,5–2,75 мм

завдовжки. Цвіте в травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

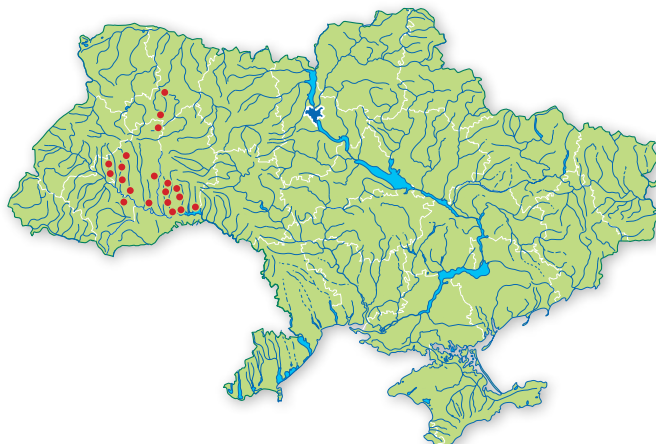
Охороняється на території ПЗ «Медобори», НПП «Подільські Товтри», РЛП «Дністровський каньйон», заказника «Касова гора» (Івано-Франківська обл.). Необхідним є моніторинг локальних популяцій виду на природоохоронних територіях. Заборонено руйнування локалітетів, створення нових кар'єрів, неконтрольоване випалювання старики, надмірне випасання та неконтрольована рекреація.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Заверуха, 1985; Флора Восточной Европы, 1996; Флора УРСР, 1955.

Автор: О.О. Кагало
Фото: Я.І. Капелюх, О.О. Кагало (вставка)

АСТРАКАНТА АРНАКАНТОВА

Astracantha arnacantha (M.Bieb.) Podlech
(*Astragalus arnacantha* M.Bieb., *Tragacantha*
arnacantha (M.Bieb.) Steven)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Кримсько-новоросійський ендемік. За даними «Flora Europaea», трапляється також у сх. Болгарії. В Україні — Гірський Крим: на пд.-зх. зрідка (Балаклава, Резервне, Мангуп-Кале), та пд.-сх. — звичайно (від г. Демерджи до м. Феодосії), та у передгір'ях (м. Старий Крим, г. Ак-Кая). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції багаточисельні, але в них переважають генеративні особини. У пд.-зх. Криму популяції розріджені, у сх. частині часто утворюють суцільні зарості площею до кількох сотень квадратних метрів. На заповідних територіях чисельність і структура популяцій стабільна. На ділянках, що зазнають значного антропогенного впливу, чисельність зменшується, насіннєве поновлення погіршується.

Причини зміни чисельності

Чисельність деяких локальних популяцій зменшується через посилення рекреаційного навантаження, випасу та знищення місцевиростань унаслідок господарського освоєння територій, забудови.

Умови місцезростання

Росте на кам'янистих, глинистих і мергелистих еродованих схилах, на змитих ґрунтах. Зрідка формує трагакантові степи, що утворюються на місці петрофітних варіантів типчаково-ковиливих степів унаслідок водної ерозії, особливо в результаті надмірного випасу, угруповання кл. *Onosmo polyphyllae*-*Ptilostemonetea* та *Festuco-Brometea*. Петрофіт, еуксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Густогіллястий колючий кущ або кущик, 30–50 см заввишки, з короткими, товстими гілками. Листки пірчасті, колючезагострені, сіро- або білоопушені. Квітки сидячі, по 2 у пазусі листа, зкупчені в довгасте або головчасте суцвіття. Віночок білий або рожевий, з рожеви-

ми жилками. Боби 2 см завдовжки, однонасінні. Цвіте в червні–серпні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку, Червоного списку МСОП. Охороняється на території Карадазького ПЗ, заказника «Байдарський», пам'яток природи «Демерджи», «Ак-Кая», «Мангуп-Кале», заповідного урочища «Мис Алчак». Необхідно регулювати рівень пасовищного й рекреаційного навантаження, контролювати стан популяцій. Доцільно культивувати в ботанічних садах. Заборонено терасування схилів, забудову, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, декоративне, камеденосне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1960; Голубев, 1988; Голубев, Ена, Сазонов, 1999; Дидух, Шеляг-Сосонко, 1982; Ена, 2003; Корженевский, Багрикова, Рыфф, Бондарева, 2004; Корженевский, Рыфф, 2002; Флора СССР, 1946.

Автори: Л.Е. Рифф, О.О. Кагало

Фото: В.Ю. Летухова, В.П. Ісіков (вставка)

АСТРАГАЛ ПІЩАНИЙ

Astragalus arenarius L.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Європейський вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Атлантична, Середня та Сх. Європа. В Україні — Полісся, по боровій терасі Дніпра заходить в Лісостеп. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, Чк, Пл.

Чисельність та структура популяцій
Нечисленні популяції, що займають площу до 40 м²; щільність 1–8 особин на 1 м²

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, що лімітується природними (заліснення борових пісків, загущення деревного, чагарникового і трав'яного ярусів) та антропогенними (лісозаготівля, пожежі, надмірна рекреація та випасання худоби) факторами.

Умови місцезростання
Борові піски (кл. *Koelerio-Corynephoretea*), сухі освітлені піщані підвищення у соснових лісах зеленомохових з розрідженим травостоєм (асоціація *Peucedano-Pinetum*), лишайникові бори (асоціація *Cladonio-Pinetum*). Псамофіт, ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна сірувато пухнаста від двороздільних волосків або рідше (var. *glabrescens* Rchb.) майже гола рослина зі стрижневою кореневою системою. Стебло

лежаче або висхідне, розгалужене 10–30 см заввишки. Прилистки півчасті, зрослі між собою, на верхівці загострені, супротивні черешку, близько 5 мм завдовжки. Листки непарнопірчасті, складаються з 7–13 довгасто-лінійних листочків. Квітконоси 2–4 см завдовжки. Квітконіжки коротші за листки. Приквітки дрібненькі, яйцеподібні. Квітки 15–17 мм завдовжки, світло-пурпурові, лілові, зрідка білі, зібрані по 3–7 у короткі (1,5–3 см) китиці. Чашечка трубчасто-дзвоникоподібна, зубці її в 4–5 разів коротші за трубочку. Боби довгасто-лінійні, 12–20 мм завдовжки, з прямим тоненьким носиком, не цілком двогнізді, опушені або майже голі, відхилені від осі суцвіття. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до списку регіонально рідкісних видів судинних рослин Чернігівської та Полтавської обл. Охороняється в Рівненському та Поліському ПЗ, Шацькому та «Прип'ять-Стохід» НПП, «Нишньоворсклянському» РЛП, заказнику «Острівський» (Рівненська обл.). Необхідно дослідити стан популяцій, створити заказники. Заборонено надмірну рекреацію, випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протирозійне, кормове, медоносне, декоративне.

Основні джерела інформації

Андриєнко, Попович, Шеляг-Сосонко, 1986; Байрак, Стецюк, 2005; Горелова, Алехин, 2002; Лукаш, 2002; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора УРСР, 1954; Шацький національний природний парк..., 1994.

Автор: О.В. Лукаш
Фото: О.А. Жигаленко

АСТРАГАЛ ДНІПРОВСЬКИЙ

Astragalus borysthenicus Klokov
(*A. onobrychis* auct. non L.)

Родина Бобові — Fabaceae (Leguminosae)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид, близький до *A. onobrychis* L.

Ареал виду та його поширення в Україні
Причорноморський літоральний вид Чорного та Азовського морів та лиманів. Адм. регіони: Дц, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Переважно лінійні популяції виду під впливом антропопресії трансформуються в локалітети незначної площі. Щільність популяцій становить 1–3 особини на 1 м². У вікових спектрах популяцій представлені особини всіх станів, переважають зрілі генеративні. Насіннєве поновлення задовільне.

Причини зміни чисельності
Інтенсивне скорочення місць зростання внаслідок рекреаційного і господарського будівництва на морських узбережжях (знищена найбільша класична популяція виду в околицях м. Феодосії), надмірного випасу на схилах, рекреаційних навантажень.

Умови місцезростання
Літоральні піски, а також піщані й супіщані схили по берегах Чорного і Азовського морів та морських лиманів, нижньодніпровські піщані кучугури, входить до складу приморських і прирічкових піщаних степів (кл. *Festucetea vaginatae*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Трав'яна стрижневокоренева рослина 20–100 см заввишки. Стебла численні, товсті, розгалужені, висхідні. Листки непарнопірчасті, листочки довгасті, ланцетні, рідше еліптичні і довгасто-еліптичні, (4)8–21 мм завдовжки, 1,5–5 мм завширшки. Грона головчасті, густі, еліптичні або довгасті, на пазушних, в 1,5–3 рази довших за листки квітконосах. Чашечка дзвоникувато-трубчаста або трубчаста, 6–10 мм завдовжки з шилоподібними, коротшими за її трубку зубцями, густо опушена білими і чорними притиснутими волосками. Віночок 25–30 мм завдовжки, темносиньо-пурпуровий. Прапорець віночка довгасто-яйцеподібний, з нігтиком 4–5 мм завдовжки. Боби 9–18 мм завдовжки, еліптичні, довгасто-еліптичні, дов-

гасті, з довгим носиком, двогнізді, опушені притиснутими білими волосками. Насінини до 2 мм завдовжки, кругло-ніркоподібні, коричневі. Цвіте в травні–серпні, плодоносить у червні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється на косі Бірючий о-в у складі Азово-Сивашського НПП, у заказнику загальнодержавного значення «Коса Обіточна» Запорізької обл. Необхідні облік оселищ, моніторинг популяцій, створення заповідних об'єктів у локалітетах виду, вирощування в ботанічних садах та введення в культуру. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Кормове, декоративне, фітомеліоративне.

Основні джерела інформації
Клоков, 1981; Флора европейской части СССР, 1987; Флора УРСР, 1954; ЧКУ, 1996; Flora Europaea, 1968.

Автор: Л.І. Крицька

Фото: І.І. Мойсієнко, Б. Суднік-Войцковська (вставка)

АСТРАГАЛ КРЕЙДОЛЮБНИЙ

Astragalus cretophilus Klokov
(*A. cornutus* auct. non Pall.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. частина Лісостепу й Степу, в бас. річок Дон і Сіверський Донець. В Україні: басейн Сіверського Дінця та його притоків у Луганській та Харківській обл. Адм. регіон: Лг.

Чисельність та структура популяцій

Більшість популяцій характеризуються практичною відсутністю ювенільних особин, щільність інших різновікових особин складає у середньому $0,6 \pm 0,2$ на m^2 . Популяція у с. Баранниківка Біловодського району Луганської обл. має щільність 1,2 особини на m^2 , у м. Біловодськ — 3,7 особини на m^2 .

Причини зміни чисельності

Природно-історична рідкісність, лісорозведення на крейдяних схилах, видобування крейди, випасання худоби.

Умови місцезростання

Крейдяні та вапнякові відшарування, обриви, рідше піски, заходить на солонці. Ксерофіт. Кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Напівкущ до 100 см заввишки. Стовбурці вкриті буровато-коричневою потрісканою корою; річні пагони 15–50 см завдовжки з сріблясто-білою тонкою корою. Листки з 5–7 парами широкоеліптичних або лінійнодовгастих, опушених листочків. Квітки в головчаних китицях. Віночок червонувато-фіолетовий. Біб довгастий (13–20 мм), шорсткий, з циліндричним носиком. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у відділенні «Стрільцівський степ» Луганського ПЗ. Необхідно виявляти нові та організувати контроль й охорону вже відомих популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання, заліснення схилів, надмірний випас худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, кормове, медоносне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Дубовик, Крицкая, 1977; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Клоков, 1961; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Бурда, Чуприна, Хомяков, 1988; Крицька, 1974; Остапко, 2001, 2005; Остапко, Приходько, 2003; Флора УРСР, 1953; Хорология флоры Украины, 1986; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, О.Г. Муленкова
Фото: О.О. Кагало, В.М. Остапко (вставка)

АСТРАГАЛ ШЕРСТИСТОКВІТКОВИЙ

Astragalus dasyanthus Pall.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Вид на пн.-зх. межі ареалу в ізольованих оселищах.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений на пд. Ср. (Угорщина), Сх. Європи, у Пд. Європі й на Балканах, у Передкавказзі. В Україні — Лісостеп і Степ (смуга різнотравно-типчаково-ковилових степів та пн. частина смуги типчаково-ковилових степів), Крим (рідко). Адм. регіони: Кв, См, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

У популяціях, особливо степової зони, кількість особин мала, однак після зняття пасовищного навантаження їх кількість збільшується і популяції стають повночленними. Внаслідок антропогенного впливу чисельність виду скорочується.

Причини зміни чисельності

Розорювання степових ділянок, терасування та заліснення схилів, випалювання, випасання худоби, заготівля рослин як лікарської сировини.

Умови місцезростання

Остепнені та кам'яністі схили, зарості степових чагарників (кл. *Rhamno-Pruneteae*), узлісся та галявини байрачних лісів. Трапляється у складі лучно-степових (союз *Fragario viridis-Trifolion montani*), степових (*Astragalo-Stipion*, *Festucion valesiaca*) та петрофітно-степових

(*Artemisio marschalliani-Elytrigion intermediae*) фітоценозів. Зростає на степових схилах переважно балкових систем та долин річок. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна 10–40 см заввишки, безстеблова або з розвиненим стеблом рослина, густо опушена довгими м'якими волосками. Листки 10–20 см завдовжки, непарно-пірчасті, з 21–37 листочків; листочки довгастояйцеподібні або овальні. Квітки яскраво-жовті, зібрані в щільні, головчасті суцвіття, квітконоси відстовбурчено волосисті, не перевищують листків. Біб до 1 см завдовжки, волохатий, яйцеподібний. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється на території відділення «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ, ПЗ «Єланецький степ», РЛП «Гранітно-степове Побужжя» (Миколаївська обл.) та «Нижньоворсклянський» (Полтавська обл.), в ряді заказників та пам'яток природи місцевого значення. Заборонено розорювання, терасування та заліснення степових ділянок, надмірний випас худоби, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціальних створених умовах

Вид введено в культуру (вироснуть на плантаціях як лікарську рослину), культивують в Криворізькому та Кременецькому ботанічних садах.

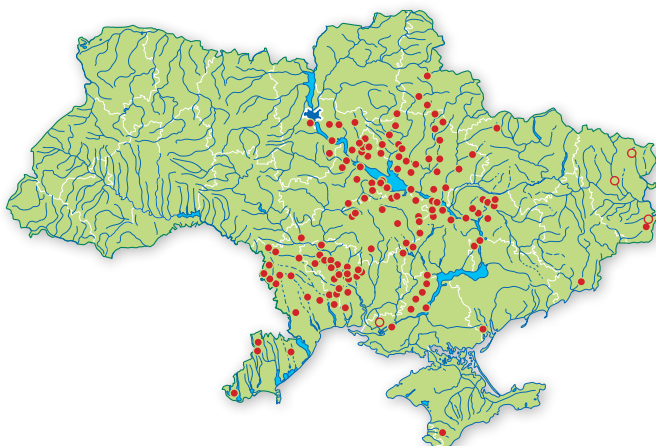
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Коротченко, 2001; Кучеревський, 2001; Тарасов, 1999; Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Коротченко, Л.І. Крицька
Фото: О.О. Кагало, О.О. Сенчило (вставка)

АСТРАГАЛ БЕЗСТРІЛКОВИЙ

Astragalus exscapus L.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Середньоєвропейсько-середземноморський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середземномор'я (від пд.-зх. Іспанії до Балкан), Середня Європа, Молдова. В Україні: пн.-зх. Причорномор'я (крайній зх.). Адм. регіон: Од.

Чисельність та структура популяцій
Відомий лише з двох місцезростань: Одеська обл. (сmt. Тарутине; с Розівка Красноокнянського р-ну). Популяції диз'юнктивні, переважно з дифузною просторовою структурою. Щільність популяцій 1–3(5) особин на 1 м². Чисельність популяцій незначна, але стабільна. Віковий спектр повночленний, з переважанням особин генеративної фази.

Причини зміни чисельності
Природні: ізолюваність популяцій, низька схожість насіння, ураження його шкідниками; антропогенні: скорочення екотопів внаслідок розорювання та заліснення, надмірний випас.

Умови місцезростання
Степи, вапнякові відшарування на чорноземних, суглинистих та кам'янисто-щебенистих ґрунтах. Рослина входить до складу різнотравно-злакових та петофітно-степових угруповань кл. *Festuco-Brometea* (союз *Astragalo-Stipion*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Трав'яний стрижнекореневий багаторічник. Рослини безстеблові або майже безстеблові (із вкороченими міжвузлями), 10–35 см заввишки. Листки в прикореневій розетці, непарно-пірчасті, з 12–18 парами яйцеподібно-еліптичних або довгастих шовковисто опушених листочків. Грона 2–5 см завдовжки, 2–9-квіткові, сидячі або на коротких, до 5 см завдовжки, пазушних квітконосах. Чашечка 17–19 мм завдовжки, трубчато-дзвоникувата із лінійними зубцями. Віночок жовтий, прапорець і крила голі. Боби майже сидячі або на коротенькій ніжці, довгасто-еліптичні або еліптичні, м'якопукхасті, в поперечному розрізі більш-менш тригранні, злегка здуті. Цвіте в травні–липні,

плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням та поділом кореневищ.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідно вивчити поширення виду в Україні, створити заповідні об'єкти в місцезнаходженнях виду (окол. сmt. Тарутине та на схилах долини р. Ягорлик поблизу с. Розівка), вирощувати в ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, порушення умов місцезростань (терасування та заліснення схилів, надмірний випас худоби).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації
Крицкая, 1976; Определитель высших растений Молдавской ССР, 1975; Флора европейской части СССР, 1987; Флора СССР, 1945; Chater, 1968.

Автор: Л.І. Крицька

Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

АСТРАГАЛ СИЗИЙ

Astragalus glaucus M.Bieb. (*A. dealbatus* Pall.,
A. tarchanoticus Boriss.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Балкансько-причорноморський ендемік на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземномор'я (Балкани), Причорномор'я. В Україні трапляється у Причорномор'ї (Одеська обл.) — дуже рідко, у Криму — спорадично, місцями часто (Тарханкутський п-ів). Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Спеціально не досліджувалися. Трапляється невеликими групами на схилах з ценотично відкритими угрупованнями, а також у складі степових угруповань на кам'янистих осипищах.

Причини зміни чисельності

Освоєння територій, забудова та інтенсивне рекреаційне навантаження, порушення поновлення виду, елімінація насіння з локалітету внаслідок зміни режиму стоку на схилах з синантропізованою рослинністю.

Умови місцезростання

Сухі вапнякові та крейдові відшарування, степові схили. Здебільшого в угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*, союз *Astragalo-Stipion*; кл. *Onosmo polyphyllae-Ptilostemonetea*. Ксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Напівкущ (20)30–40 см заввишки, з потужним дерев'янистим підземним кореневищем; стовбурці 7–24 см завдовжки, товсті, у нижній частині галузисті, вкриті коричнюватою корою; річні стебла 4–10 см завдовжки, деколи вкорочені до 1,5–2 см, густо й притиснуто білопухнасті, всі решта частин рослини притиснуто біловолосисті; прилистки вільні, ланцетні; листки 3–6 см завдовжки; листочки 3–6 парні, ланцетні, ланцетно-еліптичні або ланцетно-видовжені, 1–2,5 см завдовжки, 3–6 мм завширшки, гострі, рідше тупі. Квітконоси в (1,5) 2 рази довші за листки; китиці головчасті, досить щільні, 2–5 см завдовжки, 7–18-квіткові, широкоовальні; приквітки лінійні або ланцетні, біло- й чорноволосисті, чашечка трубчаста,

густо відстовбурчено та жорсткувато біло- та дуже слабо чорноволосиста; зубці ниткоподібні, у двічі-тричі коротші від трубки; віночок білуватий. Боби сидячі, видовжені, на верхівці витягнуті в косий, шилоподібний носик, твердошкірясті, недовго напіввідстовбурчено біло-жорсткомохнаті, двогніздні. Цвіте в травні-липні, плодоносить у липні-серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Спеціальні заходи охорони не здійснювалися. Необхідним є вивчення особливостей великого життєвого циклу виду, структури популяцій та моніторинг їх стану. Доцільно створити заказники в місцях виростання виду. Заборонено порушення місць зростання, забудова територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації

Рифф, 2004; Флора СССР, 1946.

Автор: О.О. Кагало
Фото: І.В. Маханьков

АСТРАГАЛ ГЕННІНГА

Astragalus henningii (Steven) Boriss.
(incl. *A. novoascanicus* Klokov,
A. buchtormensis auct. non Pall.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Причорноморсько-прикаспійський степовий вид з фрагментованим ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Причорномор'я, Нижнє Поволжя, Передкавказзя. В Україні — від Одеси до Тарханкутського і Керченського п-вів. Адм. регіони: Дн, Хр, Дц, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції диз'юнктивні з дифузною просторовою структурою. Щільність популяцій 1–3(5) особин на 10 м². Чисельність незначна, популяції стійкі. Віковий спектр повночленний, правосторонній з максимумом на особинах генеративної фази.

Причини зміни чисельності
Фрагментарність ареалу, ізолюваність популяцій, скорочення характерних для виду екотопів внаслідок розорювання та заліснення, надмірні навантаження випасання.

Умови місцезростання
Степи, вапнякові і крейдові відшарування, на чорноземних та кам'янисто-щебенистих хрящуватих ґрунтах. Рослина входить до складу різнотравно-типчаково-ковилових, типчаково-ковилових та петрофітно-степових угруповань кл. *Festuco-Brometea* (союз *Astragalo-Stipion*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна безстеблова рослина, 10–30 см заввишки з стрижневим коренем. Листки з 15–27 парами ланцетно-довгастих, загострених, частіше вздовж складених, світло-зелених, зверху голих, зісподу опушених листочків. Грона рідкі, 2–5-квіткові, на тонких пазушних, коротших за листки квітконосах. Чашечка 11–15 мм завдовжки, трубчато-лійкоподібна, з ланцетно-шилоподібними зубцями, відлегло-волосиста. Квітки зеленкувато-жовті, прапорць довгастий, на верхівці з виїмкою, зверху голий. Боби еліптичні, з коротким шилоподібним носиком, здуті. Цвіте в квітні–травні, плодоносить в травні–липні. Розмножується насінням та партикуляцією каудекса.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється на території БЗ «Асканія-Нова», відділення «Хомутовський степ» Українського степового ПЗ, ботанічного заказника місцевого значення «Михайлівський» (Миколаївська обл.). Для збереження виду необхідно розширити мережу заповідних територій, здійснювати моніторинг популяцій, вирощувати в ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань (розорювання степів та штучне заліснення територій).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне, кормове.

Основні джерела інформації

Європейський червоний список живих тварин і рослин, 1992; Крицька, 1976; Мосякін, 1999; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора европейской части СССР, 1987; Флора СССР, 1945; Walter, Gillet, 1998.

Автори: Л.І. Крицька, В.В. Новосад,
В.В. Шаповал, О.І. Литвиненко
Фото: М.М. Перегрім

АСТРАГАЛ КРАЙНИ

Astragalus krajinae Domin (*A. australis* (L.)
Lam. subsp. *krajinae* (Domin) Dostál)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемік, що має диз'юнктивний ареал.

Ареал виду та його поширення в Україні
Східнокарпатський вид, поширений у високогір'ї на території Румунії та України. В Україні: Свидовець (гг. Драгобрат, Близниця) та Мармарош (г. Ненеска). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Характерні невеликі розміри популяцій, але повночленні вікові спектри, з ювенільними та іматурними рослинами. Чисельність — переважно 3–5 рослин на 1 м².

Причини зміни чисельності
Обмеженість відповідних субстратів, господарська діяльність людини.

Умови місцезростання
Субальпійський пояс на висоті близько 1800 м н. р. м., на схилах пд. експозиції, переважно на слабо задернованих ділянках,

відшаруваннях та осипищах, в асоціаціях *Saxifrago-Festucetum versicoloris* та *Thymo-Festucetum amethystinae* (кл. *Elyno-Seslerietea*). Ксеромезофіт.

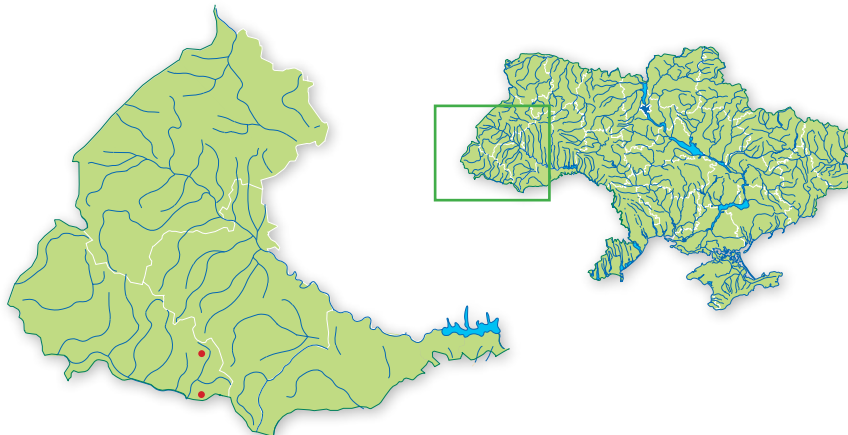
Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Безрозетковий стрижнекореневий напівкущик. Каудекс дуже розгалужений, його численні гілки здерев'янілі, напівзанурені у ґрунт, без укорінення. Надземні пагони 15–30 см заввишки, висхідні, улиснені більш чи менш рівномірно. Листки непарнопірко-складні, з 9–13 видовжено-еліптичними листочками 10–12 x 5–7 мм, з короткозагостреною верхівкою. Суцвіття верхівкові волотеподібні. Квітки з жовтувато-білою оцвітиною (верхівка чов-

ника темнофіолетова). Плід — біб. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмноження виключно насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Карпатському БЗ. Доцільно встановити моніторинг за усіма популяціями. Заборонено збирання рослин та порушення умов місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Зиман, 1997; Карпатські сторінки «Червоної книги України», 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976.

Автор: С.М. Зиман
Фото: Ю.Й. Кобів

АСТРАГАЛ МОНПЕЛІЙСЬКИЙ

Astragalus monspessulanus L.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Вид на пн.-сх. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Центральна і Пд. Європа, Балкани, Пн. Африка. В Україні: Середнє Придністров'я. Адм. регіони: Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні з дифузною просторовою структурою, стабільні, нормального типу з повночленними віковими спектрами. Щільність популяцій становить 1–5 особин на 1м². Спостерігається скорочення та фрагментація ареалу.

Причини зміни чисельності
Руйнування екотипів, будівництво, розорювання і заліснення схилів, пасквальні навантаження на екосистеми.

Умови місцезростання
Відшарування вапняків, кам'янисто-щебенисті ґрунти, осипища. Входить до складу петрофітних і петрофітно-степових фітоценозів союзів *Festucion valesiacae* та *Astragalo-Stipion* (кл. *Festuco-Brometea*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик 10–25 см заввишки з потужним здерев'янілим стрижневим коренем та розгалуженим каудексом. Стебла із вкороченими міжвузлями. Листки непарнопірчасті 10–20 см завдовжки, листочки еліптичні, довгасто-еліптичні або довгасті, 5–12 мм завдовжки, зверху голі. Квітки з пурпуровим віночком до 25 мм завдовжки. Боби лінійні, дугасто зігнуті, притиснено волосисті. Цвіте в травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється на території НПП «Подільські Товтри». Необхідно контролювати стан попу-

ляцій, здійснювати інтродукцію виду в ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання, терасування та заліснення схилів, порушення заповідного режиму природоохоронних територій, надмірний випас худоби, забудову та засмічення територій, облаштування місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у ботанічних садах: Національному ім. М.М. Гришка НАН України та Кам'янець-Подільському.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Флора УРСР, 1954; Новосад, Крицька, Любінська, 2004; ЧКУ, 1996.

Автори: В.В. Новосад, Л.І. Крицька
Фото: В.П. Гелюта

АСТРАГАЛ ОДЕСЬКИЙ

Astragalus odessanus Besser
(*A. cornutus* auct. non Pall.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Причорноморський ендемічний вид з фрагментованим ареалом, який скорочується.

Ареал виду та його поширення в Україні

Північне Причорномор'я. Правобережний степ (у межах підзони типчаково-ковилових степів та пд. частини типчаково-ковиловорізотравних степів), зх. частина Лівобережного Злакового степу. Адм. регіони: Кд, Дн, Од, Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Популяції займають незначні площі та характеризуються низькими показниками чисельності. Щільність 1–7 особин на 10 м². Часто відсутні особини ранніх фаз онтогенетичного розвитку, у вікових спектрах домінують генеративні рослини. Особини в популяціях розміщені переважно дифузно, рідко утворюють невеликі скупчення.

Причини зміни чисельності

Фрагментарність ареалу, ізолюваність популяцій, низька насіннева продуктивність, слабка конкурентна спроможність виду, нездатність до вегетативного розмноження. Знищення екотопів в результаті розробок кар'єрів, випасання та рекреаційних навантажень.

Умови місцезростання

Відслонення вапняків, кристалічних порід, кам'янисто-щебенисті ґрунти, еродовані схили та осипища (у складі агломеративних угруповань і петрофітно-степових фітоце-

нозів. Угрупування порядку *Alyso-Sedetalia* (кл. *Sedo-Scleranthetea*). Ксерофіт. Петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Напівкущ 40–100 см заввишки зі стрижневою кореневою системою. Стебла здерев'янілі на значній висоті, вкриті темнокоричневою корою, яка відшаровується. Річні пагони тонкі, опушені притиснутими двороздільними волосками. Листки непарнопірчасті, 3–7 см завдовжки, з 5–8 парами від довгасто-еліптичних до вузько лінійних листочків. Суцвіття головчаста густа багатоквіткова китиця 2–4 см завдовжки, чашечка трубчаста з лінійно-шилоподібними зубцями, густо опушена білими волосками з домішкою чорних, квітки червоно-фіолетові.

Боби довгасті, притиснуто біловолосисті з домішкою дрібних чорних волосків. Цвіте у травні–липні, плодоносить у червні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території ПЗ «Єланецький Степ», низки ботанічних заказників та пам'яток природи. Необхідно розширити мережу заповідних об'єктів, вирощувати в ботанічних садах, здійснювати моніторинг популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань (формування кар'єрів, терасування та заліснення схилів).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Криворізькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, ґрунтозахисне, медоносне, кормове.

Основні джерела інформації

Воронова, 2005; Дубовик, Крицкая, 1977; Клоков, 1953; Крицкая, Новосад, 2001.

Автори: Л.І. Крицка, В.В. Новосад,
О.Ф. Щербакова, С.М. Воронова
Фото: О.О. Кагало

АСТРАГАЛ ПОНТІЙСЬКИЙ

Astragalus ponticus Pall.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Понтичний степовий вид на пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні
Мала Азія, Балкани, Понтійська провінція Причорномор'я, Нижній Дон, Передкавказзя, Крим. В Україні — степова зона, зх. та сх. частини Пд. берегу Криму. Ізольоване місцезнаходження біля с. Устя Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. в місці впадіння р. Смотрич у р. Дністер. Адм. регіони: Хм, Кд, Дн, Дц, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, площею від кількох десятків до сотень м², мають диз'юнктивне поширення, нечисельні. Щільність низька, до 5–10 особин на 100 м². Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, слабка конкурентна здатність, вразливість до дії антропогенного тиску. Урбанізація призводить до зникнення окремих популяцій (наводився з окол. мм. Кіровограду, Запоріжжя, Миколаєва, Дніпропетровська де зник).

Умови місцезростання
Сухі, еродовані, змиті, чорноземні та коричневі, збагачені карбонатами ґрунти, кам'яністі скелі, осипи, щебенисті схили, сланці. Ценофоб. Порушені степові угруповань кл. *Festuco-Brometea* та порядку *Alyssosedetalia*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина заввишки до 1 м. Каудекс, стрижнекореневий. Стебла прямостоячі поодинокі або кілька, борозенчасті, короткоопушені. Листки непарнопірчасті 10–25 см завдовжки, 4–6 завширшки, з 30–40 довгастоовальними чи довгастояйцеподібними листочками (0,8–2 см завдовжки та до 1 см завширшки). Суцвіття густі, овальноциліндричні, багатоквіткові грона на вкорочених (1–1,5 см) квітконосах в пазухах листків. Прицвітки ланцетні, загострені, 1–1,8 см завдовжки, перевищують чашечку, яка м'якоопушена. Віночок жовтий,

до 20 мм завдовжки. Боби оберненояйцеподібні, стиснуті, двогнізді, опушені білими волосками, до 7 мм завдовжки. Насінини 3 мм завдовжки, овальні, гладенькі, коричневі. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Картування та досліджування динаміки популяцій. Культивування. Заборонено знищення місць зростання, будівництво, терасування та заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, кормове, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Флора УРСР, 1954.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: Я.П. Дідух

АСТРАГАЛ ЗІГНУТИЙ

Astragalus reduncus Pall. (*A. concavus* Boriss.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Причорноморсько-прикаспійський степовий вид з фрагментованим ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. Причорномор'я, Крим, Передкавказзя, Нижнє Поволжя. В Україні: Присивашся, Крим (Степовий, Керченський та Тарханкутський п-ови). Адм. регіони: Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції диз'юнктивні з компактно-дифузною просторовою структурою. Щільність популяції — 1–3(5) особин на 1 м². Чисельність незначна. Віковий спектр правосторонній, максимумом припадає на генеративну фазу. Насіннєва продуктивність задовільна, хоча поновлення в умовах посиленої антропопресії незадовільне і не забезпечує повноцінного відтворення популяцій.

Причини зміни чисельності

Фрагментарність ареалу, ізольованість місцезростань, скорочення характерних для виду екопів внаслідок розорювання, надмірний випас.

Умови місцезростання

Сухі степи, кам'яністі схили. Рослина входить до складу полинових і полиновотипчаккових угруповань кл. *Festuco-Brometea* (порядок *Festucetalia valesiaca*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Трав'яний полікарпик 10–30 см

заввишки з стрижневою кореневою системою та здерев'янілим каудексом. Стебло нерозвинене або малорозвинене 2–5 см заввишки, із вкороченими міжвузлями, коротко шорстко-опушене. Листки 6–15 см завдовжки, в прикореневій розетці, з 15–22 парами яйцеподібних, довгасто-оберненояйцеподібних, на верхівці тупих, закруглених, зверху голих, знизу густо опушених листочків, 3–9 мм завдовжки, 2–5 мм завширшки. Квітконоси 15–21 см завдовжки, майже дорівнюють листкам. Грона 5–15-квіткові, головчасті. Чашечка трубчаста, опушена білими і чорними волосками, її зубці ланцетно-лінійні, коротші за трубку. Віночок блідо-жовтий, або злегка фіолетово забарвлений, 18–20 мм завдовжки. Боби довгасті або лінійно-довгасті, серпасто-

або дугасто-вигнуті, біловолосисті, 10–20 мм завдовжки. Цвіте в квітні–травні, плодоносить у травні–червні. Розмножується насінням та поділом каудекса.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється на території БЗ «Асканія-Нова». Необхідно розширити мережу заповідних територій, здійснювати моніторинг популяцій, вирощувати в ботанічних садах. Заборонено збирання, порушення умов місцезростань, розорювання ділянок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, медоносне, протирозійне.

Основні джерела інформації

Європейський червоний список тварин і рослин..., 1992; Мосякін, 1999; Новосад, 1992; Определитель высших растений Крыма, 1972; Флора европейской части СССР, 1987; Флора СССР, 1945; Walter, Gillet, 1998.

Автори: В.В. Новосад, Л.І. Крицька

Фото: І.В. Маханьков

АСТРАГАЛ САРЕПТСЬКИЙ

Astragalus sareptanus A.Beck.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Сх.причорноморсько-прикаспійський вид на зх. межі ареалу, близький до *A. rupifragus* Pall.

Ареал виду та його поширення в Україні

Понтична провінція (Сіверсько-Донецький, Нижньо-Донський, Нижньо-Волзький, За-волзький р-ни) та Зх. Сибір, заходить на Пн. Кавказ. Пд. сх. України. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Два локалітети: між м. Стаханов та с. Ірміно Луганської обл. (вперше знайдене в 1970–1973 рр.); між с. Миронівським і с. Світлодарським Артемівського району Донецької обл. Популяція у Луганській обл. простягається на 3 км, рослина місцями цілком вкриває схили, в Артемівському р-ні — невелика. Структура її не досліджена.

Причини зміни чисельності

Природно-історична рідкісність, низька конкурентна здатність виду, випасання худоби, розорювання степів.

Умови місцезростання

Степи та кам'яністі схили, піски, угруповання класу *Festuco-Brometea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–20 см заввишки з більш-менш розвиненими міжвузлями. Має каудекс і стрижневу кореневу систему. Стебло й листки вкриті відстовбурченими волосками. Суцвіття — китиця, квітки на ніжках 2 мм завдовжки. Квітки блідо-лілові або блідо-рожеві, 27–30 мм завдовжки. Чашечка трубчаста, шорстка від білих і небагатьох чорних волосків, при плодах дещо здута. Боби густо шерстисті. Цвіте у травні–липні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно виявляти нові популяції й встановлювати в місцезнаходженнях виду охоронний режим, контролювати стан популяцій, вирощувати рослину в ботанічних садах. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростання, терасування схилів, заліснення, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Борисова, 1951; Дубовик, Крицкая, 1978; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Маслова, Лесняк, Мельник, Перегрим, 2003; Остапко, 2001; Редкие и исчезающие виды флоры СССР, нуждающиеся в охране, 1981; Флора СССР, 1945; Хорология флоры Украины, 1986; Chater, 1969.

Автори: В.М. Остапко, О.Г. Муленкова

Фото: Н.Ю. Гнатюк

АСТРАГАЛ ЩЕТИНИСТИЙ

Astragalus setosulus Gontsch.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Вузький регіональний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гірський Крим. Головне пасмо Кримських гір: масиви Айя, Демерджі, Свіданіє, Меганом.
Адм регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька ізольованих популяцій. Загальна чисельність невідома, але спостерігається її щорічна динаміка. Популяція на північ від с. Привітне (г. Свіданіє) на початку 1980-х рр. налічувала майже 30 тис. особин, тоді як у 2002 р. тут були знайдені лише поодинокі рослини. Дані по інших популяціях відсутні.

Причини зміни чисельності
Розповсюдженню рослини заважає обмеженість відповідних екоотопів. Чисельність значно змінюється щорічно завдяки флюктуаціям опадів.

Умови місцезростання
Росте виключно на конгломератах, серед відкритих сухих щебенистих схилів і на осипах з дуже розрідженими угрупованнями фриганоїдів, що ймовірно відносяться до кл. *Sedo-Scleranthetea*, на висоті 500-1000 м н. р. м. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина або напівкущик до 10 см заввишки з підведеними жорстковолосистими пагонами. Листки непарнопірчасті, 3-4 см завдовжки, з 5-7 парами ланцетних листочків 0,7-1,2 см завдовжки, густо відстовбурчено м'яко опушені. Черешки коротші вісі, як і вісь опушені. Квітконоси в 1,5-2 рази коротші листків або дорівнюють їм. Головчасті китиці

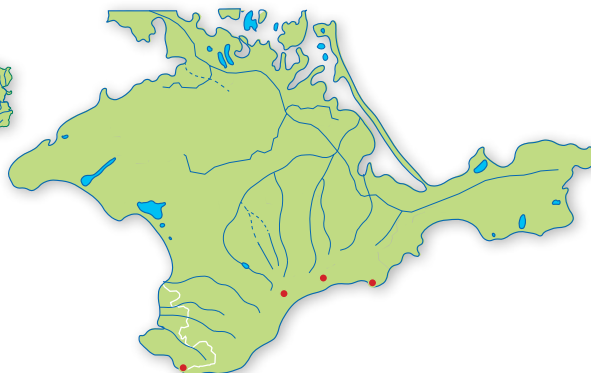
2-4 см в діаметрі. Квітки майже сидячі, приквітки лінійно-шиловидні, віночок 15-18 мм, фіолетовий, чашечка 12-14 мм. Цвіте наприкінці травня-початку червня, плодоносить у червні. Плід — довгастий біб до 1 см завдовжки, на верхівці гострий, здавлений збоків, м'яко-білоротковолосистий, містить 5-6 насінин. Цвіте у травні, плодоносить у червні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського Червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняється в заказниках загальнодержавного значення «Мис Айя» та «Урочище Демерджі». Заборонено збирання рослин, гербаризацію, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Протиерозійне.

Основні джерела інформації
Ена, 2001; Косых, Голубев, 1983; ЧКУ, 1996.

АСТРАГАЛ ПОДІБНИЙ

Astragalus similis Boriss.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Вузький регіональний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Кримський п-ів. Рівнинний Крим (окол. м. Сакі), Сх. Гірський Крим (Кара-Даг, окол. м. Коктебеля та м. Феодосії). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Загальна чисельність невідома.

Причини зміни чисельності
Не вивчене. Можливо, рекреаційний вплив, перевипас худоби, пожежі.

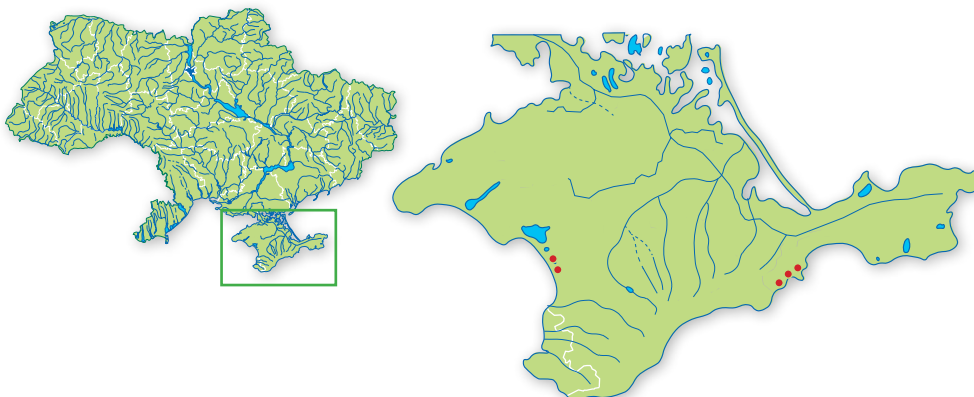
Умови місцезростання
Степові і петрофітно-степові фітоценози класу *Thero-Brachypodietea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна рослина, стебло 10–15 см заввишки. Листки непарноп'рчасті, з 6–8 парами еліптичних листочків 0,8–1,2 см завдовжки та 0,3–0,5 см завширшки, густо опушені. Китиці 5–6 см завдовжки, квітка 2–2,5 см, рожева. Плід продовгуватий яйцеподібний густо біловолохатий біб 1–1,5 см завдовжки 0,5 см завширшки. Цвіте в травні–липні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в Карадазькому ПЗ. Заборонено порушення умов місцезростання, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Ена, 2001; Крюкова, 1969.

Автор: А.В. Єна
Фото: В.В. Корженевський

АСТРАГАЛ ДОНСЬКИЙ

Astragalus tanaiticus K.Koch

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Ендемічний поліморфний вид на зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середньоруська та Приазовська височини. Пд. схід України. Адм. регіон и: Дн, Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Три місцезнаходження на лівобережжі Сіверського Дінця (Луганська обл.): місце впадіння р. Деркул в р. Сіверський Донець у Станично-Луганському районі, с. Щастя, хутір Кряківка Слов'яносербського району; відділення «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ в Донецькій обл.; єдине місцезнаходження у Дніпропетровській обл. (с. Великомихайлівка Покровського р-ну); дуже рідко по р. Оскол на Харківщині. Популяції нечисленні, ареал виду скорочується.

Причини зміни чисельності

Природно-історична рідкісність, низька конкурентна здатність виду, розорювання степів.

Умови місцезростання

Сухі, бідні прирічкові піски, крейдові та вапнякові відшарування. Угруповання з розрізаним травостоєм і пониженою ценотич-

ною конкуренцією кл. *Festucetea vaginatae* та *Helianthemo-Thymetea*. Псамофіт, ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна білоопущена рослина 15–27 см заввишки. Має каудекс і стрижневу кореневу систему. Листки прикореневі, з 12–18 парами яйцеподібно-довгастих листочків. Квітконоси (разом з суцвіттям) 3–12 см завдовжки. Квітки в нещільних китицях, по 9–30 у суцвітті. Віночок 25–27 см завдовжки, жовтий. Біб (10–14 мм завдовжки) довгасто яйцеподібний або довгасто овальний, рудуватоволохатий, майже сидячий, з носиком 2–3 мм завдовжки. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Червоного списку МСОП, Європейського червоного списку. Охороняється у відділеннях «Кам'яні Могили» Українського степового та «Стрільцівський степ» Луганського ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, створити заказники в місцезнаходженнях виду, ввести в культуру. Заборонено збирання рослин, заготівля, порушення умов зростання, зокрема, розорювання степів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Горелова, Альохін, 1999; Дубовик, 1964; Дубовик, Крицкая, 1978; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кучеревський, 2001; Мосякін, 1999; Остапко, 2001; Редкие и исчезающие виды флоры СССР, нуждающиеся в охране, 1981; Флора европейской части СССР, 1987; Флора УРСР, 1953; Хорология флоры Украины, 1986; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, О.О. Кагало, О.Г. Муленкова
Фото: І.В. Маханьков

АСТРАГАЛ ЯЙЦЕПЛІДНИЙ

Astragalus testiculatus Pall.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний для України степовий вид на пн. та зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Степова зона, Кавказ, Сибір, Середня та Центральна Азія (Монголія). В Україні достовірно відомий лише з пд.-сх. частини: Луганської обл. (Сіверськодонецький округ), але в літературі (мабуть, помилково) наводиться також для Херсонської обл. та Криму (Гірський Крим, Керченський п-ів). Адм. регіони: Дц, Лг, ?Хс, ?Кр.

Чисельність та структура популяцій

У Луганському ПЗ чисельність популяцій невисока. Вони малочисельні, невеликі за площею. Генеративні особини щорічно цвітуть і плодоносять. Життєвість особин висока й особини проходять усі етапи онтогенезу.

Причини зміни чисельності

Фрагментування та інсуляризація популяцій внаслідок антропогенних чинників. У більшості сучасних місцезнаходжень вид знаходиться на крайній межі толерантності до умов існування, а їх погіршення може спричинити зникнення популяцій виду.

Умови місцезростання

Степи, кам'янисті схили, зрідка на прирічкових пісках, кам'янистих осипах. Зростає в угрупованнях класів *Festuco-Brometea* та *Sedo-Scleranthetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна сіривато-опушена рослина з розетковими чи напіврозетковими пагонами, розвиненим каудексом і стрижневою кореневою системою. Стебло розгалужене, з дуже вкороченими міжвузлями, 5–12 см заввишки. Листки 5–15 см завдовжки, непарнопірчасті, з 8–11 пар довгасто-еліптичних листочків. Квітконоси майже прикореневі. Приквітки ланцетні, не доходять до середини чашечки. Чашечка трубчаста, волохата від чорних і білих роздвоєних волосків; зубці чашечки ланцетні, в 2–4 рази коротші від її трубочки. Віночок 25–30 мм завдовжки, білуватий або рожево-пурпуровий. Біб 10–20 мм завдовжки, овальний або широкоовальний,

шерстисто опушений. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Потребує виявлення нових місцезнаходжень та моніторингу за станом популяцій. Занесений до переліку рідкісних, зникаючих і знищуваних видів флори Донбасу і рекомендований до заповідної охорони. Охороняється в Луганському ПЗ. Заборона збирання рослин та гербаризацію, випалювання, порушення місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, ґрунтоутвірне.

Основні джерела інформації

Кондратюк, Бурда, 1979, 1980; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001; Yakovlev, Sytin, Roskov, 1996.

Автори: І.В. Ковтун, М.М. Федорончук
Фото: Г.В. Гузь

АСТРАГАЛ ЦИНГЕРА

Astragalus zingeri Korsh.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Основний ареал сконцентрований в басейні середньої Волги, на Донецькій височині. Диз'юнктивний ексклав у с. Новосвітловка Краснодонського р-ну Луганської обл. Адм. регіон: Лг.

Чисельність та структура популяцій
Структура популяцій не досліджувалась.

Причини зміни чисельності
Забудова території, розробки кар'єрів, випасання худоби.

Умови місцезростання
Сухі крейдові відшарування, вапняки, схили ярів. Угруповання кл. *Helianthemo-Thymetea*.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Півкущик заввишки до 55 см заввишки з прямими або висхідними стеблами, знизу задерев'янілими, вкритими біловолосистим опушенням. Має потужний

каудекс і стрижневу кореневу систему. Річні стебла до 25 см завдовжки. Прилистки яйцеподібно-ланцетні. Листки (завдовжки 5–7 см) з 4–6 парами лінійноланцетних, іноді довгастих, майже голих листочків. Квітконоси разом з китицею значно довші за листки. Китиці вкорочені, майже головчасті, з 10–20 зближеними квітками. Приквітки втричі коротші за трубку чашечки; вкрита відстовбурченими біло-жовтими волосками, біля зубців з включенням чорних. Віночок білуватий з жовтуватим відтінком, прапорець майже однакової довжини з крилами, трохи виїмчастий. Біб довгастий (15–20 мм), біловолосистий. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Необхідно створити заказник, виявляти нові популяції та встановлювати в місцезнаходженнях виду охоронний режим, контролювати стан популяцій, вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Флора СССР, 1946; ЧКУ, 1996; Красная книга РСФСР (растения), 1988; Редкие и исчезающие виды флоры СССР, нуждающиеся в охране, 1981; Хорология флоры Украины, 1986; Chater, 1969; Korshinsky, 1890.

Автори: В.М. Остапко, О.О. Кагало,
О.Г. Муленкова

Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

КАЛОФАКА ВОЛЗЬКА

Calophaca wolgarica (L. f.) DC.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Ендем пд.-сх. частини Сх. Європи.

Ареал виду та його поширення в Україні

Східнопричорноморсько-прикаспійський вид (Зх. Казахстан, пониззя Волги і Дону, Ставропольський край). В Україні — пн.-сх. частина Причорномор'я. Адм. регіони: Лг, Дц, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції представлені окремими щільними скупченнями на обмежених площах (у відділенні «Хомутовський степ» Українського степового ПЗ від кількох арів до кількох га), в яких нараховується до кілька сот різновікових особин. Інші локальні місцезнаходження малочисельні, або з поодинокими розсіяними особинами.

Причини зміни чисельності

Розорювання, добування будівельного каменю на степових схилах. За помірних пасовищних навантажень формуються оптимальні умови для зростання виду, за надмірних — рослини пригнічуються, але не зникають.

Умови місцезростання

Найчастіше — на пологих степових схилах, або терасованих зсувних уступах з б.-м. еродованими ґрунтами, що сформувалися на вапняках, крейді, пісковицях, гранітах, гнейсах, зрідка — на відшаруваннях цих порід. У відділенні «Хомутовський степ» за умов абсолютного режиму охорони розростається до чималих заростей. Входить до складу угруповань кл. *Festuco-Brometea* (союз *Astragalo-*

Stipion). Ростає на звичайних чорноземах багатих на вміст карбонатів, тому вказівки на зростання виду в відділенні «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ і відділенні «Провальський степ» Луганського ПЗ є сумнівними. Ксерофіт, карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика

Нанофанерофіт, хамефіт. Кущ до 100 см заввишки, з висхідними, розгалуженими від основи стеблами. Молоді стебла жовтуватопухнасті, старі — з волокнистими відшаруваннями світлокоричневої кори. Листки непарнопірчасті, листочки овальні або еліптичні, низу шерстисто-пухнасті, зверху менше опушені, шкірясті. Квітки у зрідженій видовженій китиці з 4–8 квіток на квітконосах до 10 см завдовжки.

Віночок жовтий, 20–25 мм завдовжки, у 2 рази перевищує залозисто-опушену чашечку. Біб довгасто-циліндричний, 2–3 см завдовжки, залозистощетинистий. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в ПЗ: Українському степовому (відділення «Хомутовський степ», «Кам'яні Могили») та Луганському (відділення «Провальський степ»). Необхідний контроль стану популяцій, впровадження заказної охорони. Заборонено порушення місць зростання, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у ботанічних садах степової зони.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, волокнисте, ерозіофіл.

Основні джерела інформації

Генова, 1984; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Бурда, Чуприна, Хомяков, 1988; Красная книга, 1975; Рева, 1982; Редкие растения СССР: Справочник, 1979; Ткаченко, Дідух, Генов та ін., 1998; ЧКУ, 1996.

Автори: В.С. Ткаченко, В.П. Коломійчук
Фото: В.М. Остапко

КАРАГАНА СКИФСЬКА

Caragana scythica (Kom.) Pojark.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Південнопричорноморський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Європа (пд. Причорномор'я, Молдова, Нижній Дон (зх.). В Україні — пд. степові р-ни та в передгір'ях Криму (Тарханкут). Адм. регіони: Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Формує невеликі плями зі значною щільністю особин. Загальна кількість рослин незначна і постійно скорочується. Популяції нараховують сотні особин. Структура популяцій невідома.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, слабка конкурентна здатність, пошкодження насіння комахами. Висока чутливість до антропогенних впливів: розорювання, забудови та гірничих розробок, надмірних пасовищних навантажень. Заростання чагарниково-степових угруповань під впливом абсолютно-заповідного режиму в заповідниках, степових пожеж.

Умови місцезростання

Переважає на еродованих схили та скелетні ґрунти на відшаруваннях кам'янистих порід (найчастіше вапняків), нерідко на звичайних чорноземах та каштанових ґрунтах з відносно високим вмістом солей, у складі угруповань кл. *Festuco-Brometea* та порядку *Alysso-Sedetalia* (кл. *Sedo-Scleranthetea*). Ксерофіт, карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Низенький (до 40 см заввишки), відносно слабо колючий, розгалужений, густо обліснений, довгокореневищний куш з коричневою корою і тоненькими бурувато-сірими гілками. Листки несправжньо-пальчасті, з 4 дрібних (2–7 мм завдовжки), клиноподібних або оберненоланцетних листочків, з маленькою колючкою на верхівці. Квітки пазушні, поодинокі, великі (віночок до 26 мм завдовжки), золотисто-жовті. Чашечка гола, 8–9 мм завдовжки, коричнево-червона. Біб лінійний (23 x 2–2,5 мм), голий, коричневий. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у червні–серпні. Розмножується насінням та кореневищними пагонами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється в БЗ «Асканія-Нова», ПЗ «Єланецький степ», Українському степовому (відділення «Кам'яні Могили», «Хомутовський степ»), Азово-Сиваському НПП, «Половецький степ» та «Меотида» РЛП, в заказниках та пам'ятках природи. Рекомендовано виявлення всіх природних місцезростань та їх охорона. Заборонено заготівлю рослин, порушення екотопів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

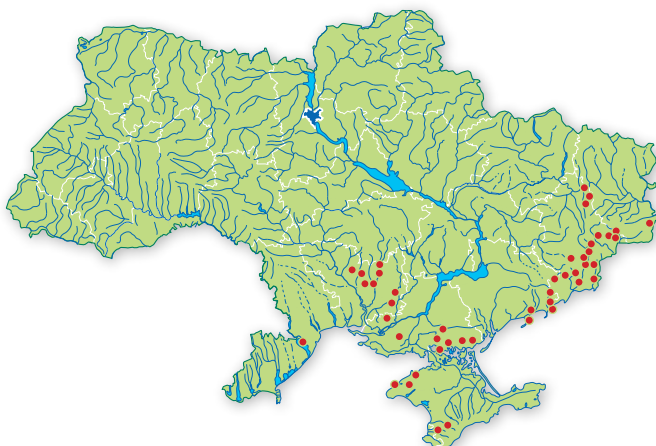
Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Крюкова, 1965; Купрюшина, 2001; Ткаченко, Дідух, Генів та ін., 1998; ЧКУ, 1996.

Автори: В.С. Ткаченко, В.М. Остапко
Фото: І.І. Мойсієнко

ЗІНОВАТЬ БІЛА, РОКИТНИЧОК БІЛИЙ

Chamaecytisus albus (Hacq.) Rothm.
(*Cytisus albus* Hacq.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Вид на пд. та сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд.-європейський вид. В Україні в Зх. Поділі та Передкарпатті, зрідка — в Розточчі-Опліллі, можливо в Закарпатті. Адм. регіони: Льв, Ів, Тр, ?Зк, Чц, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій
Зустрічається спорадично. Популяції стабільні, кількість рослин досягає кількох тисяч. На території НПП «Подільські Товтри» («Вербецькі Товтри») кількість генеративних особин на 10 м² становить від 1 до 4. Одна генеративна особина може утворювати 1–6 підземних пагонів із 1–3 генеративними бруньками, формуючи негусті куртини.

Причини зміни чисельності
Знищення екотопів внаслідок лісонасаджень, витоптування при випасанні худоби, випалювання сухою, порушення схилів при видобуванні вапняку.

Умови місцезростання
Вапняково-кам'янисті, лучно-степові схили, карстові западини, рідше — узлісся та галявини широколистяних лісів; спорадично у складі лучно-степових і чагарникових угруповань союзів *Festucion valesiacae*, *Cirsio-Brachypodion pinnati*, *Fragarioviridis-Trifolion montani*, *Seslerio-*

Festucion glaucae, *Galio campanulatae-Poion versicoloris* (кл. *Festuco-Brometea*), а також кл. *Trifolio-Geranietea*. Мезоксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Нанофанерофіт. Розгалужений кущ (30)50–80 см заввишки. Пагони прямостоячі або більш-менш висхідні, опушені. Листки трійчасті, з ланцетних, обернено-яйцеподібних або видовжено-обернено-яйцеподібних опушених листочків. Квітки білі або жовтуватобілі, по 5–8 на молодих та минулорічних гілочках, зібрані у головчате суцвіття. Плід волохато-волосистий біб. Цвіте у червні-липні. Плодоносить у серпні-вересні. Властиве вторинне пізньолітнє цвітіння. Розмножується насінням (рідко) та вегетативно.

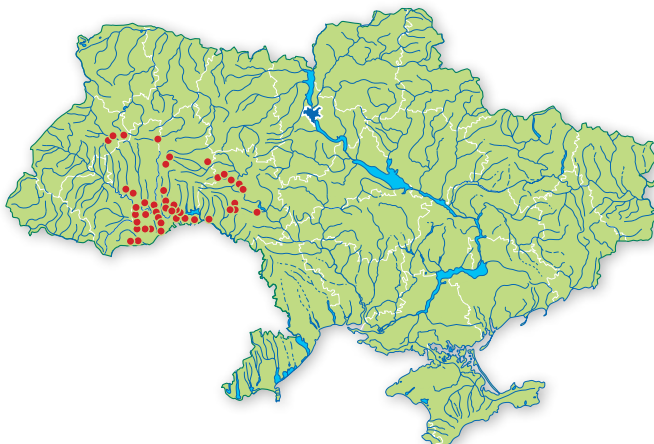
Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється у ПЗ «Медобори», НПП «Подільські Товтри», заказниках та пам'ятках природи. Заборонено порушення екотопів, заліснення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Національному ім. М.М. Гришка НАН України та Кам'янець-Подільському ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації.

Андрієнко, Онищенко, 2002; Дерев'яни і кустарники, 1974; Кагало, Любінська, Скібіцька, 2003; Судинні рослини флори Чернівецької області, які підлягають охороні, 1999; Фодор, 1974; ЧКУ, 1996.

Автори: М.В. Шевера, Л.Г. Любінська, О.О. Орлов
Фото: О.О. Кагало, Я.П. Дідух (вставка)

ЗІНОВАТЬ БЛОЦЬКОГО, РОКИТНИЧОК БЛОЦЬКОГО

Chamaecytisus blockianus (Pawl.) Klásk.
(*Cytisus blockianus* Pawł.).

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Подільський вид. Переважно у пн.-зх. частині Правобережного Лісостепу, окремі локалітети — в Розточчі-Опіллі, один — в Лівобережному Лісостепу. Адм. регіони: Лв, Ів, Тр, Чц, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій:
Популяції нечисленні, стабільні, представлені окремими локалітетами, кількість рослин в яких досягає кількох сотень. На території НПП «Подільські Товтри» (ур. Чапля) кількість генеративних особин на 100 м² становить від 1 до 14. Одна генеративна особина може утворювати до 1–4 підземних пагонів із 1–2 генеративними бруньками, формуючи нерідко негусті куртини. Реальна насінна продуктивність низька. Насінне поновлення дуже незначне (1–4 вегетативні особини на 100 м²).

Причини зміни чисельності:
Знищення ділянок лучно-степової рослинності внаслідок лісонасадження, надмірне випасання худоби, випалювання сухостою, порушення вапнякових схилів при добуванні вапняку.

Умови місцезростання
Вапнякові, лучно-степові схили, галявини

широколистяних лісів, серед чагарників; у складі лучно-степових ценозів, в асоціаціях *Festuco valesiacae*-*Caricetum humilis*, *Festuco valesiacae*-*Stipetum capillatae*, *Festucetum valesiacae* союзу *Festucion valesiacae* та угрупованнях союзу *Fragario viridis*-*Trifolion montani* (кл. *Festuco-Brometea*). Ксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Нанофанерофіт. Куц 20–40 см заввишки. Пагони висхідні, опушені. Листки трійчасті, листочки оберненояйцеподібні або видовжено-оберненояйцеподібні, опушені. Квітки блідо-жовті, по (2)5–10, утворюють китицеподібне, згодом головчасте, суцвіття. Плід — біб, видовжений, густо волохато-волосистий. Цвіте у травні-серпні. Плодо-

носить у липні-вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку, Червоного списку МСОП. Охороняється у ПЗ «Медобори» та Українському степовому (відділення «Михайлівська цілина»), НПП «Подільські Товтри», у заказниках «Грбарківському» та «Самчинецькому» (Вінницька обл.), «Кошарнинському» (Хмельницька обл.), пам'ятці природи «Лиса Гора та Гора Сипуха» (Львівська обл.). Контроль за станом популяцій. Заборонено порушення місць зростання та заліснення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

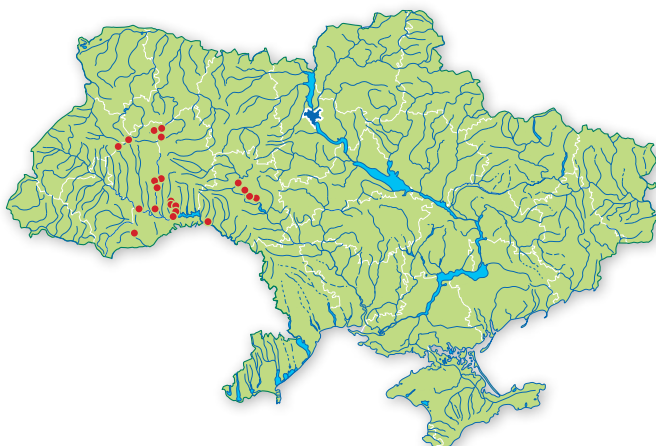
Вирощують у Кам'янець-Подільському ботанічному саду.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне, протирозійне.

Основні джерела інформації

Андрієнко, Онищенко, 2002; Заверуха, 1985; Кагало, Любінська, Скібіцька, 2003; ЧКУ, 1996.

Автори: М.В. Шевера, Л.Г. Любінська, О.О. Орлов
Фото: О.О. Кагало

ЗІНОВАТЬ ГРАНІТНА, РОКИТНИЧОК ГРАНІТНИЙ

Chamaecytisus graniticus (Rehmann) Rothm.
(*Cytisus graniticus* Rehmann; incl. *Chamaecytisus skrobiszewskii* (Pacz.) Klásk., *Cytisus skrobiszewskii* Pacz.).

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн.-зх. Причорномор'я. Трапляється в Правобережному Злаковому Степу, у межиріччях Пд. Бугу та Дніпра. Адм. регіони: Дн, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, з дифузною або груповою просторовою структурою, з правостороннім віковим спектром, неповночленні, регресивні, або нормального типу з повночленною віковою структурою. Щільність рослин у популяціях становить від 2 до 10 особин на 1 м². На території ПЗ «Єланецький Степ», в окол. м. Снігурівка, хут. Шилова балка (Миколаївська обл.) знаходяться найбільші популяції виду.

Причини зміни чисельності
Слабка конкурентна здатність виду, знищення ділянок степової рослинності внаслідок лісонасаджень, надмірного випасання.

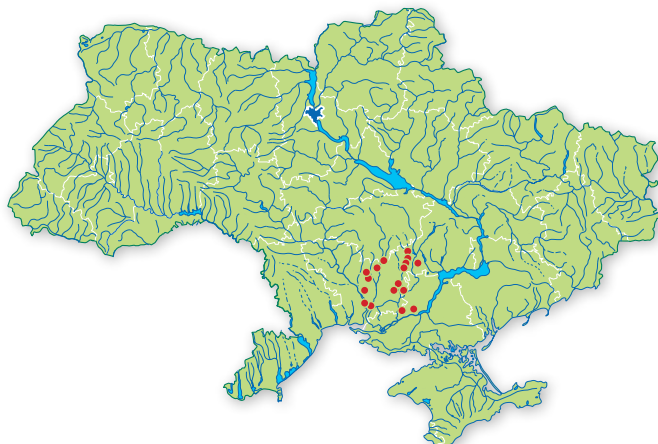
Умови місцезростання
Вапнякові, крейдяні, кам'яністі, мергелисті та гранітні відшарування балок та річкових долин; в угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*. Ксерофіт, кальцефіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Нанофанерофіт. Куц 15–30 см заввишки. Молоді пагони висхідні, виразно гранчасті, опушені. Листки трійчасті, листочки обернено-яйцеподібні або еліптичні, зісподу опушені, зверху майже голі. Квітки білі, блідо-рожеві, по 2–4, зібрані у несправжньоверхівкове суцвіття. Плід лінійний, опушений біб. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Червоного списку МСОП, Європейського червоного списку. Охороняється у ПЗ «Єланецький Степ», в заказниках місцевого значення в Миколаївській та Дніпропетровській обл. Необхідно здійснювати контроль стану популяцій. Заборонено порушення місць зростання, заліснення місць зростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Криворізькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Андрієнко, Онищенко, 2002; Кучеревський, 2001; Каталог растений Криворожского ботанического сада, 2004; ЧКУ, 1996.

Автори: М.В. Шевера, Л.І. Крицька
Фото: Р.Я. Кіш, І.І. Мойсієнко (вставка)

ЗІНОВАТЬ ПАЧОСЬКОГО, РОКИТНИЧОК ПАЧОСЬКОГО

Chamaecytisus paczoskii (V. Krecz.) Klásk.
(*Cytisus paczoskii* V. Krecz.).

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Східнокарпатсько-волино-подільський вид із іррадіацією в Молдову. В Україні зрідка трапляється в Прикарпатті, Розточчі-Опіллі, Волинській височині, Зх. Поділлі та пд. частині Правобережного Лісостепу; окреме місцезростання, вказане за літературними даними для окол. Саврані на березі р. Буг, потребує підтвердження. Адм. регіони: Рв, Льв, Ів, Чц, Тр, Хм, Од.

Чисельність та структура.

Популяції локальні, представлені нечисленими куртинами. Ступінь природного поновлення невідомий.

Причини зміни чисельності

Слабка конкурентна здатність виду, рубки лісу, заліснення, знищення місць зростання, переважно при видобуванні вапняку.

Умови місцезростання

Вапнякові відслонення, галявини листяних та мішаних лісів, серед чагарників, у складі лісових та дуже рідко наскельно-степових, частково затінених лісовою рослинністю

угрупованнях; в асоціаціях *Festuco valesiacaе-Caricetum humilis* союзу *Festucion valesiacaе* та в угрупованнях союзу *Seslerio-Festucion glaucae* (кл. *Festuco-Brometea*). Мезоксерофіт, кальцефіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Нанофанерофіт. Кущ 30–60 см заввишки. Пагони розпростерті, дугоподібно підняті, густо опушені. Листки трійчасті, листочки еліптичні, зісподу густо опушені. Квітки жовті, по 2–4, у колосоподібному суцвітті, розвиваються раніше за листки. Плід лінійний, густо повстисто-волосистий біб. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням. Рослина при сушінні чорніє.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняється у ПЗ «Медобори», НПП «Подільські Товтри», в комплексних пам'ятках природи «Жулицька Гора», «Гора Сторожиха», «Гора Висока», «Підлиська Гора» (Львівська обл.), пам'ятках природи загальнодержавного значення «Касова Гора» та «Урочище Масьок» (Івано-Франківська обл.), заповідному урочищі «Хрещатико-Звинячинське» (Чернівецька обл.). Заборонено порушення місць зростання, заліснення ділянок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

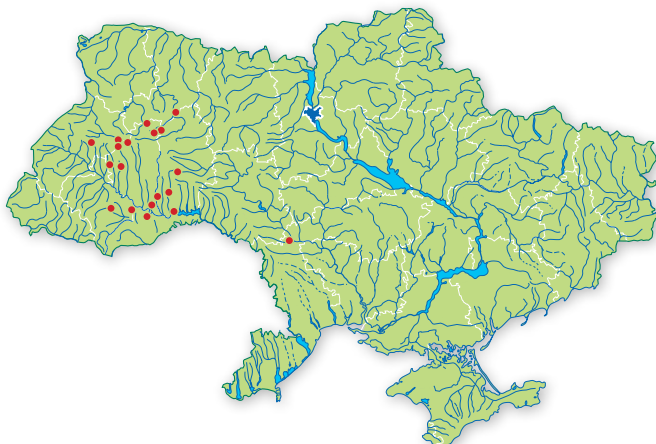
Господарське та комерційне значення

Декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації

Заверуха, 1985; Кагало, Любінська, Скібіцька, 2003; Флора УРСР, 1954; ЧКУ, 1996.

Автор: М.В. Шевера
Фото: Г.І. Оліяр

ЗІНОВАТЬ ПОДІЛЬСЬКА, РОКИТНИЧОК ПОДІЛЬСЬКИЙ

Chamaecytisus podolicus (Błocki) Klask.
(*Cytisus podolicus* Błocki)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Східнокарпатсько-подільський вид із іррадіацією на Полісся та в Молдову. В Україні спорадично трапляється у Передкарпатті, Зх. Поділлі, Розточчі-Опіллі, рідко в Зх. Поліссі та на Закарпатті. Адм. регіони: Вл, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн.

Чисельність та структура.
Популяції нечисленні, займають невелику площу, з тенденцією до скорочення. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Причини зміни чисельності
Слабка конкурентна здатність виду, знищення ділянок степової рослинності внаслідок лісонасаджень, випалювання сухостою, порушення схилів при видобуванні вапняку.

Умови місцезростання
Вапняково-кам'яністі, лучно-степові схили, карстові западини в угрупованнях союзу *Festucion valesiacae* (кл. *Festuco-Brometea*). Ксерофіт, кальцефіл.

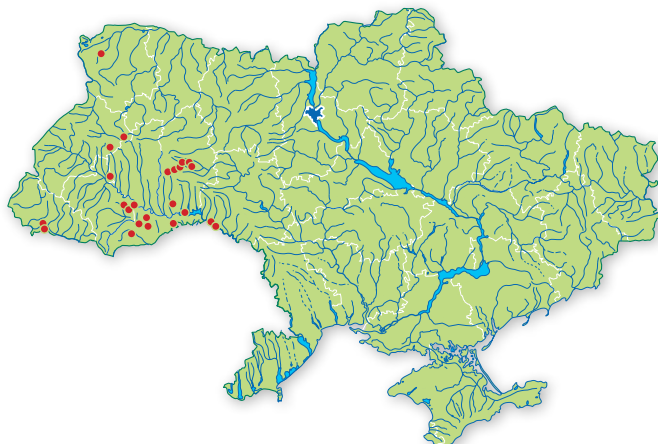
Загальна біоморфологічна характеристика
Нанофанерофіт. Невисокий кущ, 30–50 см заввишки. Пагони висхідні, волохато-волосисті. Листки трійчасті, листочки обернено-яйцеподібні, опушені. Квітки блідо-жовті, по 10–12, на молодих та минулорічних гілочках у головчастому суцвітті. Плід видовжено-ланцетний, густо волохатий біб. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Властиве вторинне пізньолітнє цвітіння. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку, Червоного списку МСОП. Охороняється у ПЗ «Медобори», НПП «Подільські

Товтри», заказниках загальнодержавного значення «Чорна Гора» (Закарпатська обл.) та «Жижавському» (Тернопільська обл.), у пам'ятках природи загальнодержавного значення: «Урочище Сокіл» та «Касова Гора» (Ів.-Франківська обл.). Заборонено порушення та заліснення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Національному ім. М.М. Гришка НАН України, Донецькому НАН України, Кам'янець-Подільському ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації
Андрієнко, Онищенко, 2002; Антонюк, Бородин, Собко, Скворцова, 1982; Деревья и кустарники, 1974; Каталог растений Донецкого ботанического сада, 1988; Крічфалуші, Будников, Мигаль, 1999; Судинні рослини флори Чернівецької області, які підлягають охороні, 1999; ЧКУ, 1996.

Автори: М.В. Шевера, Л.Г. Любінська, О.О. Орлов
Фото: Я.І. Капелюх, Р.Я. Кіш:

ЗІНОВАТЬ РОШЕЛЯ, РОКИТНИЧОК РОШЕЛЯ

Chamaecytisus rochelii (Wierzb.) Rothm.

(*Cytisus rochelii* Wierzb.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Вид на сх. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральноевропейсько-балкансько-східнокарпатський вид із іррадіацією в Молдову. Для України наводиться з Прут-Дністровського межириччя та Передкарпаття. Достовірно відомий лише з окол. с. Розкопинці Сокирянського р-ну Чернівецької обл., інші місцезнаходження в регіоні, як і вказівка (г. Чорна Гора) для Закарпаття, потребують підтвердження. Адм. регіони: ?Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, локальні, з тенденцією до скорочення.

Причини зміни чисельності

Слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

У розріджених листяних лісах, серед чагарників, в екотонних узлісних угрупованнях кл. *Trifolio-Geranietea*, переважно на піщаних ґрунтах інколи на порушених екотопах. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Нанофанерофіт. Кущ 80–100 см заввишки. Стебла висхідні, опушені. Листки трійчасті, листочки ланцетні або яйцеподібно-ланцетні, з обох боків притиснуто-довговолосисті. Квітки сірчано-жовті, по 12–18, зібрані у головчато-щиткоподібне суцвіття. Плід серпоподібно

зігнутий, волохато-волосистий біб. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан існуючої популяції та організувати заказник, ширше культивувати в ботанічних садах. Заборонено порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське значення.

Декоративне, медоносне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Каталог растений Донецкого ботанического сада, 1988; Судинні рослини флори Чернівецької області, які підлягають охороні, 1999; ЧКУ, 1996; Pifko, 2008.

Автор: М.В. Шевера
Фото: О.О. Кагало

ЗІНОВАТЬ ВУЛЬФА, РОКИТНИЧОК ВУЛЬФА

Chamaecytisus wulffii (V. Krecz.) Klásk. (*Cytisus wulffii* V. Krecz.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Кримсько-новоросійський вид. В Україні трапляється у Гірському Криму та на Пд. березі Криму, переважно в центральній частині (г. Ай-Петрі, яйла та схили). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції виду нечисленні, локальні, представлені невеликими куртинами. У цілому стан популяцій задовільний, переважають генеративні особини, але структура популяцій не вивчена. Ступінь природного поновлення невідомий.

Причини зміни чисельності
Вузька екологічна амплітуда і слабка конкурентна здатність виду, антропогенне руйнування екотопів.

Умови місцезростання

Біля верхньої межі соснових лісів, на яйлах, вапнякових скелях, поличках. Зростає у не-сформованих петрофітних угрупованнях, що відносяться до порядку *Alyso-Sedetalia*. Ксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Куц 5–20 см заввишки. Гілки сланкі, на верхівці висхідні, опушені. Листки трійчасті, складаються з обернено-яйцеподібнo-ланцетних опушених листочків. Квітки жовті, по 1–2, у пазухах листа, зібрані в однобічне грєбінчасте китицеподібне суцвіття. Плід широко лінійно-ланцетний, густо опушений біб. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняють у Кримському та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, заказнику загальнодержавного значення «Байдарському». Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

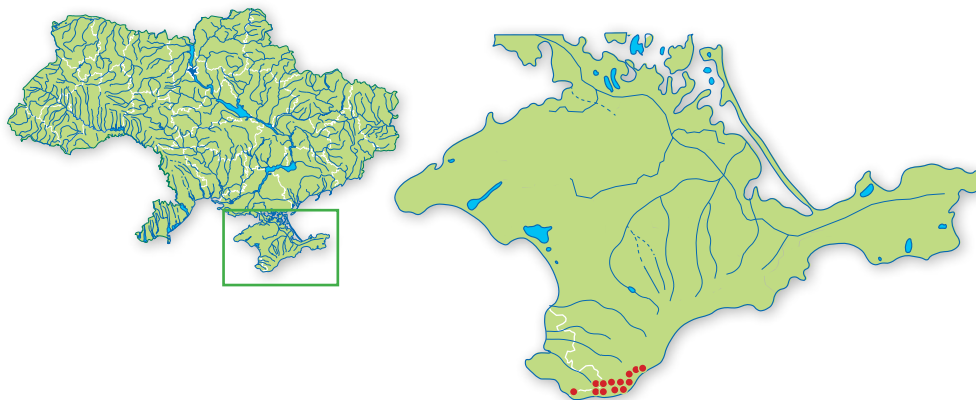
Господарське та комерційне значення

Декоративне, медоносне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Шелм-Сосонко, Дідух, 1980; Голубев, 1984; Флора СССР, 1945; ЧКУ, 1996.

Автори: М.В. Шевера, Л.Е. Рифф
Фото: В.П. Ісіков

ДРІК МАЛОНАСІННИЙ

Genista oligosperma (Andrae) Simonk.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду

Зниклий в природі.

Наукове значення

Сх.-карпатський ендемік в ізольованих локалітетах.

Ареал виду та його поширення в Україні

Ср. Європа (Карпати). В Україні був відомий зі скельних відслонень хребта Мармароські Альпи (г. Піп Іван та г. Берлібашка). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Невідома. В українських гербаріях матеріали щодо цього виду відсутні. В останні майже 100 років його не збирали.

Причини зміни чисельності

Не досліджувалися. Можливо, популяції є малочисельними й розташовані в мало доступних місцях, тому не привертають увагу дослідників.

Умови місцезростання

Скельні силікатні відслонення в субальпійському, альпійському, рідше у верхній частині лісового поясів. Угруповання порядку *Seslerietalia albicantis*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічний напівкущик з полеглими стеблами, квітконосні гілки коротко прямостоячі, на 2–2,5 см піднесені,

невиразнокутасто-валькуваті, вгорі опушені, розгалужені, 20–25 см завдовжки. Листочки видовжені або еліптичні, невиразно трижилькові, майже голі, по краю довговолосисті. Прилистки шилоподібні, зберігаються тривалий час. Квітки в китицеподібних суцвіттях на кінцях гілочок, приквіткові листки майже рівної довжини з квітами, голі; прапорець і човник рівної довжини. Чашечки з трикутними шилоподібно загостреними трижильковими зубцями, трубка чашечки дорівнює зубцям. Зав'язі й боби голі, достиглі — ерпоподібно зігнуті, загострені, стиснуті, з 5–10 насінинами. Насіння гладке, буре, блискуче, сочевицеподібно стиснуте. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Поновлюється насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Спеціальні заходи не здійснювалися. Формально локалітети знаходяться на території Карпатського БЗ. Необхідно організувати спеціальні пошуки виду в природних оселищах, дослідження стану, структури популяцій, біоекологічних властивостей виду та моніторинг за його локалітетами, заборонити несанкціоноване збирання й гербаризацію, порушення умов зростання. У випадку відсутності виду доцільна його репатріація.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

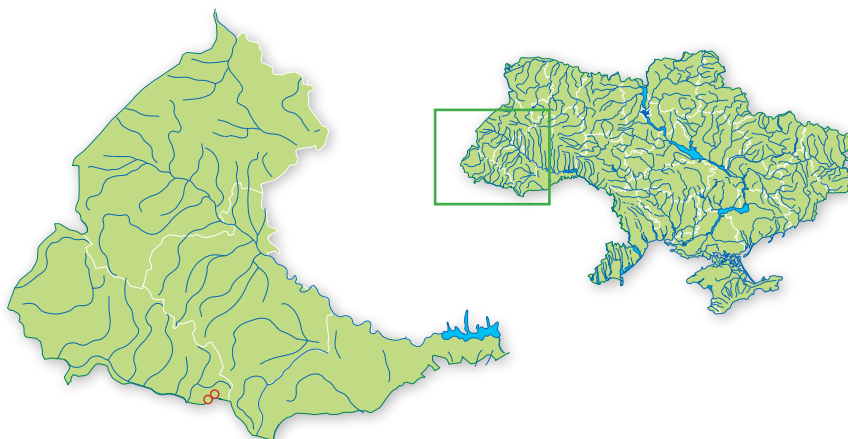
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, кормове.

Основні джерела інформації

Флора Европейской части СССР, 1987.

Автор: О.О.Кагало

Фото: О.О.Кагало

ДРІК СКИФСЬКИЙ

Genista scythica Pacz. (incl. *G. verae* Juz.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн.-причорноморсько-кримський ендемік. В Україні поширений у Степу від р. Інгулу до р. Грузський Єланчик, а також у Гірському Криму. Адм. регіони: Дц, Мк, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
У степовій зоні популяції локальні та малочисельні, з тенденцією до скорочення. Популяції в Донецькій обл. характеризуються нерідко двовершинними спектрами з максимумами на віргінільній та середньовіковій стадіях. У Криму досить поширений на кам'янистих місцях, іноді домінує разом з *Genista albida*, з яким утворює гібриди.

Причини зміни чисельності
Руйнування екотопів внаслідок видобування крейди і вапняку, надмірні пасовищні навантаження, терасування та заліснення схилів.

Умови місцезростання
Сухі бідні вапнякові відслонення та щебнисті ґрунти на вапняках. Елемент петрофітно-степових та чагарничково-степових угруповань кл. *Festuco-Brometea*, *Helianthemo-Thymetea* та порядку *Alysso-Sedetalia*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Розгалужений кущик 7–20 см заввишки; гілки короткоопушені, часто лежачі. Листки ланцетні, до 15 мм завдовжки, зісподу сріблясто-притиснуто опушені, зверху голі. Квітки блідо-жовті, зібрані у верхівкові негусті китиці. Біб близько 2 см завдовжки, трохи зігнутий, притисненоволосистий. Цвіте у травні — червні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до регіонального списку в Донецькій області. Охороняють в Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському ПЗ, у відділенні «Хомутовський степ» Українсько-

го степового ПЗ, у заказнику місцевого значення «Пристенське» (Донецька обл.) та ряді заказників Криму. Виявлення усіх місцезнаходжень виду в степовій зоні та організація їх охорони з встановленням заповідного та заказного режимів. Заборонено руйнування місць зростання, терасування та заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Криворізькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Медоносне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Вульф, 1960; Дидух, 1992; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Определитель высших растений Украины, 1987; Остапко, 2001, 2005; Флора европейской части СССР, 1987; Флора УРСР, 1954; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, Я.П. Дідух, Л.В. Купріюшина
Фото: В.М. Остапко

ДРІК ЧОТИРИГРАННИЙ

Genista tetragona Besser (*G. tinctoria* L. var. *depressa* (M.Bieb.) Schmalh.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий, вузьколокальний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Нижнє Придністров'я. В Україні в долині р. Ягорлик (окол. с. Артирівка Красноокнянського р-ну Одеської обл.). Адм. регіон: Од.

Чисельність та структура популяцій
Популяція локальна, особини розміщені дифузно або невеликими групами, їх чисельність незначна, але стабільна, щільність — 1–3 особини на 1 м². Насіннєве поновлення задовільне. В популяції переважають генеративні особини.

Причини зміни чисельності
Слабка конкурентна здатність виду, пристосованість до осипищ та еродованих місцевостей, генетична ізолюваність популяцій, надмірний антропогенний вплив.

Умови місцезростання
Сухі відслонення сарматських вапняків, осипища, кам'янисто-щебеністі ґрунти, круті еродовані схили берегів рр. Дністер та Ягорлик. Фітоценози характеризуються невеликим загальним проективним покриттям травостою. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Кущик 10–25 см заввишки, густо притиснуто-шовковисто-волосиста рослина. Стебло розгалужене від основи. Гілки виразно чотиригранні, по гранях борозенчасті. Листки довгасто-ланцетні, 6–25 мм завдовжки. Квітки 8–25 мм завдовжки, жовті з голим широко-яйцеподібним прапорцем. Боби довгасто-лінійні, 15–30 мм завдовжки. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку та Додатку Бернської конвенції. Необхідно здійснювати моніторинг популя-

цій, створити ботанічний заказник на схилах берега р. Ягорлик між сс. Артирівка та Розівка Красноокнянського р-ну Одеської обл., вирощувати вид у ботанічних садах. Заборонено збирання, гербаризацію, порушення умов місцезростання, терасування та заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне, медоносне, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації
Європейский красный список животных и растений, 1992; Гейдеман, Витко, Истратий и др., 1982; Определитель высших растений Молдавской ССР, 1975; Флора УРСР, 1954; ЧКУ, 1996.

Автор: Л.І Крицька
Малюнок: І.В. Маханьков

ДРОЧОК КРИЛАТИЙ

Genistella sagittalis (L.) Gams
(*Genista sagittalis* L.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Європейський вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Піренеї, Апенніни, Балканський п-ів, Центральна Європа, Альпи. Ізольовані локалітети в Румунії, Молдові, Польщі, Чехії. В Україні — в Зх. Поліссі, Карпатах. Адм. регіони: Вл, Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька локальних популяцій, які представлені окремими густими куртинами.

Причини зміни чисельності
Оскільки вид тяжіє до узлісь, при розростанні підліску або підросту та збільшенні затінення зменшує свою життєвість.

Умови місцезростання
У Карпатах зростає по луках лісового поясу з переважанням *Agrostis tenuis*, *Festuca rubra*, освітлених узліссях. Утворює курти-

ни від 10 до 70 см у діаметрі. На Зх. Поліссі зростає на пустищній луці із *Nardus stricta* на узліссі дубово-грабового лісу (угруповання кл. *Nardo-Callunetea*), а також в сосновому лісі в асоціації *Pinetum myrtillosum* на дерново-підзолистих ґрунтах (угруповання кл. *Vaccinio-Piceetea*, союзу *Dicrano-Pinion*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Кущ 15–30 см заввишки, із плескатым крилатим стеблом, при основі відстовбурчено-волосистим. Листки яйцеподібно-ланцетні, опушені. Квітки зібрані у верхівкову щільну китицю, жовті. Плоди плескати, притиснуто-опушені боби до 20 мм завдовжки. Цвіте в червні–липні, пло-

доносить в серпні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в заказнику «Лопатенська діброва» (Волинська обл.). Заборонено заготовлю рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Культивують в ботанічному саду Чернівецького національного університету.

Господарське та комерційне значення
Ґрунтозахисне, декоративне.

Основні джерела інформації
Андрієнко, Онищенко, Прядко, 2005; Артемчук, 1959; Вавриш, Кризь, Смик, 1982; Терлецький, Філіпенко, 1988; ЧКУ, 1996.

Автори: Т.Л. Андрієнко, І.І. Чорней
Фото: У.Д. Міскевич, Ю.В. Клімук (вставка)

СОЛОДКА ГОЛА

Glycyrrhiza glabra L. (*G. glandulifera* Waldst. et Kit.; *G. hirsuta* Pall.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Древньосередземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Ср. і Сх. Європа, Зх. Сибір, Кавказ, Мала Азія, Іран, Ср. Азія. В Україні зрідка на пд. степової зони, переважно в прибережних р-нах Азовського та Чорного морів. Адм. регіони: Дц, Лг, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції незначні за площею — до кількох гектарів. У Херсонській обл. та АР Крим трапляється поодинокі або невеликими заростями. У значній кількості — у відділенні «Хомутовський степ» Українського степового ПЗ та на Білосарайській косі. На Бердянській косі зарості *G. glabra* займають площу 5–6 га з проективним покриттям 55–65%. На території пам'ятки природи Дальні Макорти на площі 2,5–3 га проективне покриття виду складає 35–40%. В інших популяціях участь виду менша.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних земель, надмірна заготівля лікарської сировини (коренів).

Умови місцезростання

Солонцюваті місця, піщані ґрунти або піщано-дрібночерепашкові наноси, приморські схили, в угрупованнях союзу *Lepidion latifolii* кл. *Crypsitea aculeatae*. На Обіточній косі формує монодомінантні угруповання союзу *Glycyrrhizon glabrae* кл. *Glycyrrhizetea glabrae*.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Рослина майже гола або розсіяно коротко-опушена, з товстими підземними кореневищами. Стебла 50–120 см заввишки, прямостоячі, здебільшого розгалужені. Листки непарнопірчасті, до 20 см завдовжки, з 9–17 овальних або довгастояйцеподібних листочків, до 4 см завдовжки, на верхівці з вістряхом. Китиці видовжені, 6–12 см завдовжки, на квітконосах до 7 см завдовжки. Чашечка залозисто-опушена, її зубці дорівнюють трубочці. Віночок близько 1 см завдовжки, білувато-лілуватий; прапорець яйцеподібний або еліптичний, поступово звужений в коротенький нігтик. Боби 1,5–3 см, видовжені, голі, 2–6-насінні. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Контроль стану популяцій та створення заказника на Арабатській стрілці. У зв'язку з цінними лікарськими властивостями і пов'язаним з цим інтенсивним знищенням необхідне розведення в культурі. Охороняють в Азово-Сиваському НПП, відділенні «Хомутовський степ» Українського степового ПЗ, заказниках: «Коса Обіточна» (Запорізька обл.), «Бердянський», «Білосарайська коса» (Донецька обл.), на території пам'ятки природи «Дальні Макорти» (Запорізька обл.). Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Є спроби вирощування в культурі.

Господарське та комерційне значення

Лікарське, харчове, кормове, технічне.

Основні джерела інформації

Зайко, 1980; Иванов, Кочербокова, 1956; Кондратюк, Гумеч, Кусков, 1985; Круганова, 1955; Ловеліус, Калачова, 1990; Муравьев, Соколов, 1966; Остапко, 2001.

Автор: М.М. Федорончук

Фото: В.П. Коломійчук,

Б. Суднік-Войциковська (вставка)

СОЛОДУШКА КРЕЙДОВА

Hedysarum cretaceum Fisch.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний понтичний вид на зх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Причорномор'я у басейнах Дону та Волги, Приуралля та Пн. Казахстан. В Україні зростає у басейні р. Деркул. Вказівку про знаходження виду у Донецькій обл. біля с. Серебрянка не підтверджено багаторазовими обстеженнями. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Найбільша популяція біля с. Стрільцівка представлена кількома десятками куртин та окремими особинами, які відрізняються різноманітністю висоти, габітусу, кольору віночків, щільності суцвіть тощо. Популяції у Липовій балці біля Біловодська та біля с. Калмиківка Міловського р-ну Луганської обл. дуже малочисленні, представлені в основному окремими менш розвиненими особинами. Популяції біля с. Курячівка Марківського р-ну Луганської обл. та с. Серебрянка Артемівського р-ну Донецької обл., мабуть, зникли.

Причини зміни чисельності

Порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, випасання худоби, терасування схилів.

Умови місцезростання

Крейдяні відслонення на схилах різної експозиції і крутизни. Росте у складі петрофітно-степових фітоценозів в угрупованнях

кл. *Helianthemo-Thymetea* (порядок *Thymocretacei-Hyssopetalia*), нерідко утворює числіть однокомпонентні угруповання. Ксерофіт, карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–90 см заввишки з потужним каудексом. Корінь дерев'яниє, заглиблюється на 6–7 м. Стебла голі, дуже рідко опушені. Листки непарнопірчасті, з 19–23 листочків. Квітки рожево-малинові, 10–13 мм завдовжки, у верхівкових китицях. Зубці чашечки у 2–3 рази коротші за її трубочку. Прапорець віночка значно коротший за човник. Цвіте у червні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та кореневими паростками.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняють у ботанічному заказнику місцевого значення «Стрільцівка». Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, порушення умов місцезростання виду (випасання худоби, терасування схилів, заліснення).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Противерозійне, декоративне, кормове, селекційне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Голицын, Доронин, Матюшенко, 1963; Зелёная книга Украинской ССР, 1987; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Морозюк, 1971; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Ткаченко, Парахонська, 1985; Флора УРСР, 1954; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, В.В. Новосад
Малюнок: Т.В. Степаненко

СОЛОДУШКА СОЛОДУШКОВА

Hedysarum hedysaroides (L.) Schinz et Thell.
(*H. obscurum* L., *Astragalus hedysaroides* L.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Гірський європейський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Карпати, Альпи, Піреней. В Україні — полонини масивів Свидовець (гг. Близниця та Драгобрат) і Чорногора (г. Петрос). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні з компактно-дифузним або дифузним типом розміщення особин. Чисельність популяцій незначна. Щільність становить 1–5 особин на 1 м². У повночленних вікових спектрах переважають зрілі та старі генеративні особини. Кількість особин на ранніх етапах онтогенетичного розвитку незначна. Рівень життєвості більшості популяцій середній, а на полонині Драгобрат — низький.

Причини зміни чисельності

Стенопотність та низька конкурентна здатність виду. Антропогенне навантаження на

природні екосистеми: інтенсивний випас, надмірна рекреація.

Умови місцезростання

Сонячні сухі місця, кам'яністі задерновані схили та виступи вапнякових скель у субальпійському поясі (понад 1600 м н. р. м.). Угруповання належать до кл. *Elyno-Seslerietea varia*. Мезофіт. Петрофант.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна, стрижнекоренева рослина з каудексом. Стебла прямостоячі або висхідні, 20–60 см заввишки. Листки непарнопірчасті, голі або слабоопушені зісподу вздовж жилок. Квітки темнофіолетові, зібрані у негусті грона. Боби 2–5-

членисті, плоскі, сітчасті, голі або слабоопушені, без шипиків. Цвіте у липні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та партикуляцією каудексу.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Карпатському БЗ. Необхідно організувати моніторинг популяцій, розробити методи вирощування та реінтродукції виду. Заборонено збирання, порушення умов місць зростання, порушення режиму заповідності, організацію інтенсивного випасу та місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

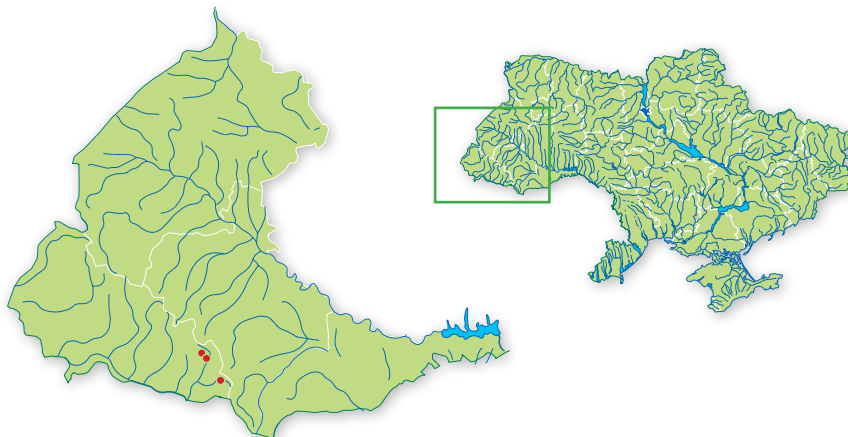
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Визначник рослин Українських Карпат, 1977; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора УРСР, 1954; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Новосад
Фото: Н.М. Сичак

СОЛОДУШКА УКРАЇНСЬКА

Hedysarum ucrainicum Kaschm.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Палеоендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Диз'юнктивне: Середньоруська височина, Прикаспійська низовина. В Україні зростає у басейні р. Айдар. Адм. регіон: Лг.

Чисельність та структура популяцій
Достовірно відома одна популяція. Зростає поодинокі або невеликими групами по 10–15 особин. Популяція біля м. Краматорська не підтверджується багаторазовими обстеженнями, мабуть, зникла.

Причини зміни чисельності
Порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, випасання худоби.

Умови місцезростання
Крейдяні відслонення. Угруповання кл. *Helianthemo-Thymetea* (порядок *Thymo cretacei-Hyssopetalia*). Ксерофіт. Карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–30 см заввишки з потужним каудексом. Коренева система стрижнева. Стебла висхідні або прямостоячі, опушені. Листки непарноперисті з 9–21 еліптичних листочків. Квітки рожево-пурпурові, 12–16 мм завдовжки, у верхівкових стиснутих китицях. Зубці чашечки у 2–3 рази довші за її трубочку. Прапорець віночка коротший за човник, на верхівці виїмчастий. Біб округло-яйцеподібний, розсіяно опушений, з гострими дрібними шипиками. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням та партикуляцією каудексу.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Рекомендовано створити заказник у місці зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, порушення умов місцезростання виду (випасання худоби, терасування схилів, заліснення, розробка кар'єрів).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, декоративне, кормове, селекційне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Голицын, Данилов, 1964; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Морозюк, 1971; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1954; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, В.В. Новосад
Фото: Г.М. Лисенко

ПІДКОВКА ЧУБАТА (ГІПОКРЕПІС ЧУБАТИЙ)

Hippocrepis comosa L.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Західноєвропейський вид з диз'юнктивним ареалом. В Україні на пн.-сх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вид поширений у Центральній і Атлантичній Європі, на Апеннінському та Балканському п-вах, у Пд. Карпатах. В Україні — на Опіллі та в Гірському Криму. Адм. регіони: Тр, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо дві віддалені популяції. В Опіллі вид трапляється у вигляді невеликих локалітетів, які займають площу у кілька гектарів. У межах локалітета щільність досить висока на оголених виходах крейди, де є співдомінантом. У Гірському Криму (Байдарська долина, с. Широке) є дуже рідкісним і зростає у вигляді поодиноких куртин.

Причини зміни чисельності

Досить стенотопна еколого-ценотична амплітуда, обмежена як природними факторами (відслонення крейди, характер експозиції схилів) так і дією антропогенних чинників, процесами заліснення чи задерніння.

Умови місцезростання

Опільський ексклав локалізований біля смт. Бережани, диференційований на кілька локалітетів, приурочених до крейдяних виходів і лучно-степових ділянок центрально-європейського типу(союз *Cirsio-Brachypodion*

pinnati) з домінуванням осоки низької (*Carex humilis*) на дерново-карбонатних ґрунтах і виходах крейди. У Криму відмічений у складі високоялівцевих рідколісь (союз *Jasmino-Juniperion excelsae*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–20 см заввишки. Стебла численні, лежачі або висхідні. Корінь стрижневий. Листки до 5–7 см завдовжки, непарнопірчасті, з яйцеподібними чи овальними частками, довгочерешкові. Квітки жовті, у зонтикоподібних суцвіттях, квітконоси довші за листки. Біб дуже характерний — підковоподібно зігнутий з виїмками, голий. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у заказниках загальнодержавного значення «Голицький» (Тернопільська обл.) та «Чорна річка» (Байдарська долина). Необхідно контролювати стан популяцій, створити нові заказники в місцезнаходженнях виду, культивувати у ботанічних садах. Заборонено терасування та заліснення схилів, розробка кар'єрів для видобутку крейди.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ценозоформує.

Основні джерела інформації

Вульф, 1960; Определитель высших растений Крыма, 1972; Определитель высших растений Украины, 1987; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985; Флора Европейской части СССР, 1987; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: О.О. Кагало

ЧИНА ГЛАДЕНЬКА

Lathyrus laevigatus (Waldst. et Kit.) Fritsch

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Ендемік флори Європи, реліктовий вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Переважно в горах Ср. Європи (Піреней, Альпи, Апеніни, Балкани, Карпати). Ізольовані місцезнаходження відмічені на Великопольській низовині, на Пд.-зх. Сх.-Європейської рівнини в Польщі, Литві, Білорусі та в Україні. В Україні — зрідка на Закарпатській низовині, в Українських Карпатах та на зх. Подільської височини, де по лінії міст Винники (Львівська обл.) — Бережани (Тернопільська обл.) — Сатанів (Хмельницька обл.) проходить сх. межа ареалу виду. Адм. регіони: Лв, Тр, Зк, Ів, Чц, Хм.

Чисельність та структура популяцій

Зростає поодиноким або невеликими групами до 20 особин.

Причини зміни чисельності

Вирубування лісів, слабке насіннєве розмноження.

Умови місцезростання

Свіжі, тіністі букові ліси союзу *Fagion sylvaticae*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–60 см заввишки. Стебло прямостояче, при основі безлисте, гранчасте, розгалужене у верхній частині. Листки 12–20 см завдовжки, складаються з 3–6 пар ланцетних, еліптичних або видовжено-яйцеподібних листочків, злегка загострених на верхівці. Загальна вісь листка закінчується вістрям або зрідка невеликим листочком з вістрямком на верхівці. Прилистки широколанцетні, ланцетні або лінійно-ланцетні, 1–2,5 см завдовжки. Квітконоси гранчасто-борозенчасті, коротко опушені. Грона 6–12-квіткові. Квітки пониклі, чашечка трубчасто-дзвоникувата, гладенька з коротенькими зубцями. Віночок ясно-жовтий або оранжевий. Плід чорний

біб 6–7 см завдовжки, з численними темно-коричневими насінинами. Цвіте в травні–липні, плодоносить в червні–липні. Плодоношення слабке і нерегулярне.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

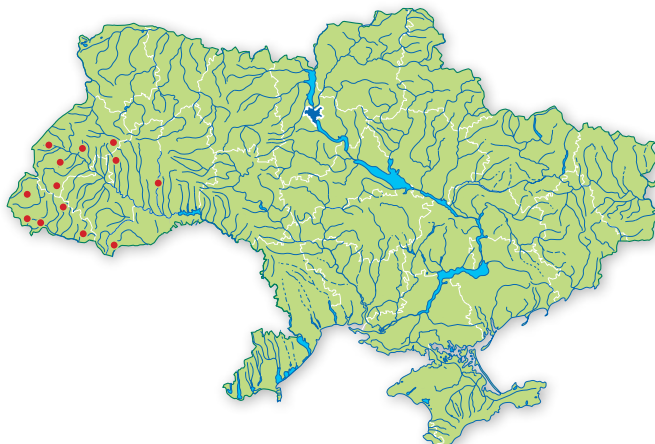
Охороняють в Карпатському БЗ, ПЗ «Медобори», НПП «Подільські Товтри». Необхідно створити заказники в кожному місцезнаходженні. Заборонено проведення суцільних рубок лісів у місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Мельник, 2000; Флора УРСР, 1954.

Автор: В.І. Мельник
Фото: І.М. Кваковська

ЧИНА

ТРАНСИЛЬВАНСЬКА

Lathyrus transsilvanicus (Spreng.) Rchb.

(*Orobis transsilvanicus* Spreng.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Ендемічний вид на пн. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна Європа: Румунські, Словацькі та Угорські Карпати; Пд. Європа: Болгарія (Стара Планіна). В Україні відомо лише з Вулканічних Карпат — г. Ловачка та Чернеча (окол. м. Мукачево). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяція на г. Ловачка площею близько 4 га представлена кількома мікролокусами. Популяційні параметри не досліджені. Стан популяції на г. Чернеча невідомий.

Причини зміни чисельності

Руйнування природних екотопів, випалювання, надмірне рекреаційне й пасквальне навантаження, вирубування, освоєння пд. схилів під сади та виноградники; недостатнє природне поновлення, слабка конкурентна здатність виду, рідкість екотопів відповідного типу.

Умови місцезростання

Росте на узліссях світлих, ксерофільних, розріджених дібров з участю дуба скельного, дуба звичайного, граба й бука на пд. схилах вулканічного передгір'я у межах 180–240 м н. р. м на ґрунтах, багатих на гумус, частково кам'янистих і, переважно, слабокислих. Ценотична приуроченість детально не до-

сліджена (угруповання кл. *Quercus-Fagetea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 25–75 см заввишки. Стебло притиснутоопушене, прямостояче, при основі безлисте. Листки непарнопірчасті, з 3–4 парами еліптичних або широколанцетних листочків, вісь листка закінчується вітрячком 8–14 мм завдовжки. Рослина більш-менш опушена, подекуди залозисто. Квітконоси майже дорівнюють листкам. Квітки 18–23 мм завдовжки, жовті. Біб видовжено-ланцетний, 50–70 мм завдовжки, у молодому стані розсіяно опушений. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Включений до «Червоного списку судинних рослин Карпат» та «Червоного списку Закарпаття». Охороняють у заказнику місцевого значення «Гора Ловачка». Популяція знаходиться під загрозою зникнення. Доцільно культивувати в ботанічних садах, здійснювати моніторинг популяцій. Заборонено збирання рослин і порушення умов локалітету (рубки лісів, штучне заліснення, проведення надмірного випасу, освоєння територій під сади та виноградники).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

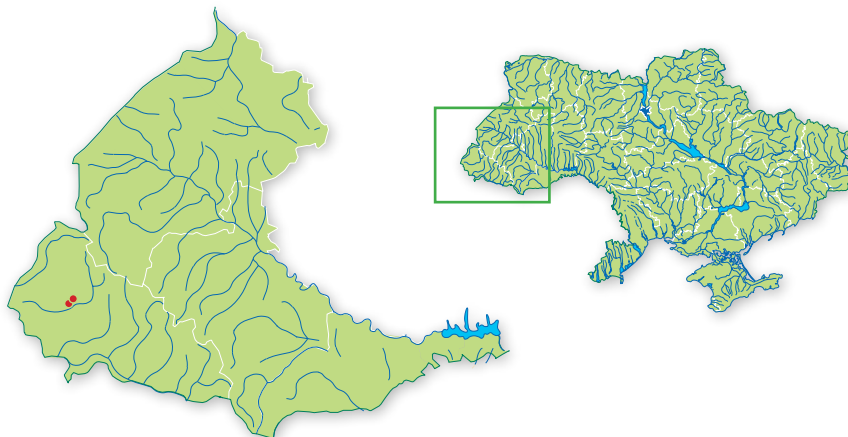
Господарське та комерційне значення

Декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації

Проць, 1993; Margittai, 1927; Řehořek, Kliment, Feráková, 1999; Tassenkevich, 2003.

Автори: Б.Г. Проць, Р.Я. Кіш
Фото: Р.Я. Кіш

ЧИНА РЯБА, ЧИНА ВЕНЕЦІАНСЬКА

Lathyrus venetus (Mill.) Wohlf.
(*L. variegatus* (Ten.) Gren. et Godr.,
Orobus variegatus Ten., *O. venetus* Mill.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд. Європа, пд. Центральної та Сх. Європи, Мала Азія. В Україні трапляється у Правобережному, дуже рідко у Лівобережному Лісостепу. За останніми даними, поширення виду є значно обмеженіше, а більшість локалітетів була помилково наведена за гібридами *L. vernus* x *L. venetus*. Адм. регіони: Чц, Хм, Вн, Чк, Хр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції катастрофічно малочисельні, у багатьох локалітетах вид зник. Найчисленніші оселища відомі в Канівському ПЗ та на Придністров'ї у Чернівецькій обл.

Причини зміни чисельності
Вирубування лісів, випасання, неконтрольована рекреація, зривання на букети.

Умови місцезростання
Грабово-дубові, грабові та дубові ліси, іно-

ді — у заростях термофільних чагарників (кл. *Quercus-Fageteta*, *Querceteta pubescentipetraeae*, *Rhamno-Pruneteta*). Мезофіт, сциофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–40 см заввишки. Кореневище розгалужене. Стебло прямостояче, гіллясте. Листки 6–12 см завдовжки, яйцеподібно-видовжені, листочків 4–8; загальна листкова вісь закінчується вістрячком. Квітки (2–6) блідо-пурпурові, з темнішим прапорцем, зібрані в гроно. Біб 3–4 см завдовжки, з дрібними бурими або червонуватими жилками, голий. Цвіте у травні–липні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у Канівському ПЗ, НПП «Подільські Товтри». Необхідно забезпечити моніторинг популяцій, що збереглися, виділити в місцях виростання виду заповідні території там, де вони відсутні. Заборонено зміна умов виростання виду, проведення несанкціонованих лісгосподарських заходів (рубок).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Любченко, 1983; Флора УРСР, 1954.

Автори: О.О. Кагало, І.І. Чорней
Фото: В.В. Буджак

СОЧЕВИЦЯ СХІДНА

Lens orientalis (Boiss.) Schmalh.

(*Ervum orientale* Boiss.; *Lens culinaris* Medik.
subsp. *orientalis* (Boiss.) Ponert; *Vicia orientalis*
(Boiss.) Beg. et Diratz.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Диз'юнктивноареальний вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземномор'я, Крим, Кавказ (Закавказзя), Зх. Азія. Для України наводиться лише одне місцезростання виду в Криму (окол. с. Колхозне Балаклавської районної ради м. Севастополя). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відома одна малочисельна популяція, структура якої не досліджена.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив: випасання худоби, витоупування.

Умови місцезростання

На сухих кам'янистих схилах в ялівцевих рідколіссях (союз *Jasmino* — *Juniperion excelsae* кл. *Quercetea pubescentis* — *petraeae*). Мезоксерофіт.

Біоморфологічна характеристика.

Терофіт. Однорічна трав'яна рослина 10–20 см заввишки, з витким розгалуженим стеблом. Листки парнопірчасті, з 6–10 видовжено-лінійних або овальних листочків, пластинка листка закінчується вусиком. Квітки по 1–3 у пазушних гронах, квітконоси майже дорівнюють листкам. Віночок фіолетово-синій. Біб ромбічний, 7–11 см завдовжки, двонасінний. Цвіте у квітні–травні; плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

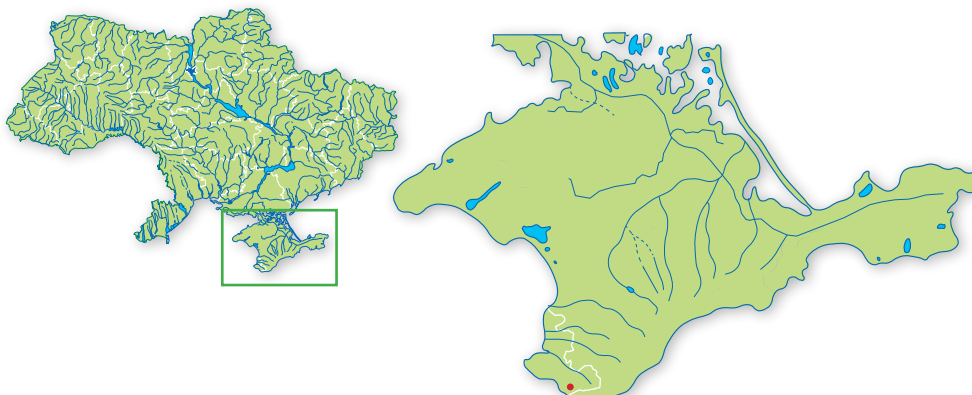
Рекомендується створювати заказники у місцях зростання виду та контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов місцезростання, випалювання, рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, ґрунтоутвірне, як генетичний матеріал для селекції (вид, споріднений з культурною сочевицею).

Основні джерела інформації

Лукс, Крюкова, Привалова, 1975; Опред. высших растений Крыма, 1972; ЧКУ, 1996.

Автор: М.М. Федорончук
Малюнок: Т.В. Степаненко

ЛЮЦЕРНА ПРИМОРСЬКА

Medicago marina L.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середземномор'я, Кавказ. В Україні — Крим, Тарханкутський п-ів (с. Оленівка Чорноморського р-ну), окол. м. Севастополя та Причорномор'я (Херсонська обл. о. Тендрівська коса). Адм. регіони: Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Кримська популяція (Тарханкутський п-ів, с. Оленівка) ізольована, площею понад 2 га, з компактно-дифузною структурою, регресивна. Існує в умовах надмірних рекреаційних та пасквальних навантажень. Спостерігається стабільне щорічне скорочення чисельності особин та площі популяції. Поновлення забезпечується переважно вегетативним шляхом. У віковому спектрі переважають генеративні особини. Щільність популяції становить 5–10 парціальних кущів на 1 м². Інтенсивне випасання та рекреація піщаного пляжу негативно позначається на життєвості особин популяцій та показниках насінневої продуктивності. Популяції в окол. м. Севастополь уже зникли. Тендрівська популяція, що знаходиться в умовах заповідності, життєва, повночленна, стійка. Поширення виду компактно-дифузне. На 1 м² нарахується 3–15 особин. Насіннєве відтворення задовільне, хоча переважає вегетативне.

Причини зміни чисельності
Стенотопність та низька конкурентна здат-

ність виду, випасання худоби та рекреаційні навантаження на літоральні екосистеми.

Умови місцезростання
Приморські піски. Угруповання знаходяться на місці контакту кл. *Ammophiletea* та *Festucetea vaginatae*. Ксерофіт. Псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічний трав'яний полікарпік 10–30 см заввишки з стрижневим коренем та каудексом, густоопушений. Стебла розпростерті, підземні частини стебел довгі та тонкі. Листки трійчасті, 5–8 мм завдовжки, листочки обернено-яйцеподібно-клинуваті, знизу білуваті, зверху сіро-зелені від густих м'яких білих волосків. Віночок 6–8 мм завдовжки, жовтий.

Чашечка дзвоникувата, з трикутно-ланцетними гострими зубцями. Суцвіття головчаста китиця з 5–16 квіток. Біб 5–6 мм в діаметрі, тричі спірально закручений, густо опушений. Цвіте в квітні–травні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

У Тарханкутському НПП необхідно включити до зони особливої охорони частину узбережжя на окол. с. Оленівки з найбільшою щільністю популяції, постійно контролювати їх стан. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання, заповідного режиму, випас, облаштування місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, фітомеліоративне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації
Определитель высших растений Крыма, 1972; Определитель высших растений Украины, 1987; ЧКУ, 1996.

Автори: В.В. Новосад, Л.І. Крицька, О.Ю. Уманець
Фото: В.П. Гелюта

ЛЮЦЕРНА ЩЕБЕНИСТА

Medicago saxatilis M.Bieb.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Вузький регіональний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гірський Крим. Зх. частина зовнішньої гряди Кримських Гір від Севастополя до Сімферополя. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Не вивчено.

Причини зміни чисельності
Лісомеліорація, розширення кар'єрів з видобування каміння.

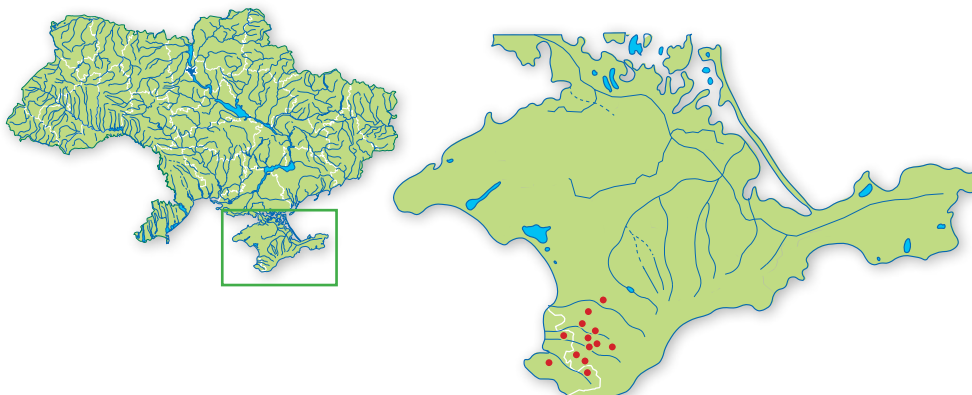
Умови місцезростання
Відкриті пд. сухі кам'яністі вапнякові схили (кл. *Onosmo-polyphyllae-Ptilostemonetea*). Мезоксерофіт, петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 20 см заввишки з висхідним стеблом та стрижневою кореневою системою. Листки трійчасті, листочки вузькоклиноподібні. Квітки жовтогарячі, до 1 см завдовжки, зібрані по 7–10 в компактну китицю. Плід спіральньо скручений плесканий біб 0,5–0,6 см діаметром, з маленькими прямими шипиками. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в загальнодержавних заказнику «Качинський каньйон» та пам'ятці природи «Бельбецький каньйон». Заборонено збирання рослин, штучне заліснення територій, порушення умов місцезростань (видобування вапняку).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Кормове, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Вульф, 1960; Ена, 2002; Крюкова, 1969; ЧКУ, 1996.

Автор: А.В. Ена
Фото: Я.П. Дідух

ЕСПАРЦЕТ ПАЛЛАСА

Onobrychis pallasii (Willd.) M.Bieb.

(*Hedysarum pallasii* Willd.,

Xanthobrychis pallasii (Willd.) Galushko)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Вузькоендемичний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Передгір'я Кримських гір та сх. частина Пд. берега Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні і невеликі за розміром. У межах популяцій зростає групами. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Вузька екологічна амплітуда, знижена цено-тична конкуренція, надмірне випасання, вплив рекреації, забудова та заліснення ділянок.

Умови місцезростання

Нижній пояс до 300 м н. р. м. На осипах, відслоненнях крейди, вапняків. У сухих екотопах на погано розвинених чорноземних та коричневих ґрунтах. Ценофоб, що заселяється на піонерних стадіях в умовах розрідженого, несформованого рослинного покриву при

пониженій ценотичній конкуренції. Угрупування порядку *Alyso-Sedetalia* та кл. *Onosmo-Ptilostemetea*. Ксерофіт. Петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–100 см заввишки. Стебла прямостоячі чи висхідні, одне або кілька, волохатошерстисті. Листки непірчасті, зверху голі, низу жовтуваті, опушені, до 20 см завдовжки. Листочки (5–7 пар) яйцеподібні або ланцетні 2–3 см завдовжки та 1–2 см завширшки. Суцвіття густа багатоквіткова китиця (до 30 см) у пазухах верхніх листків, квітки до 1–1,5 см, кремові з пурпуровими жилками. Біб скручений в завиток (діаметр до 2 см), з широким гребнем (0,5 см), поверхня бобів шипу-

вата. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Карадазькому ПЗ, на територіях пам'яток природи загальнодержавного значення «Бельбецький каньйон» та «Ак-Кая». Необхідно дослідити поширення та динаміку популяцій. Заборонено порушення умов зростання, надмірне випасання територій, забудова та заліснення ділянок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

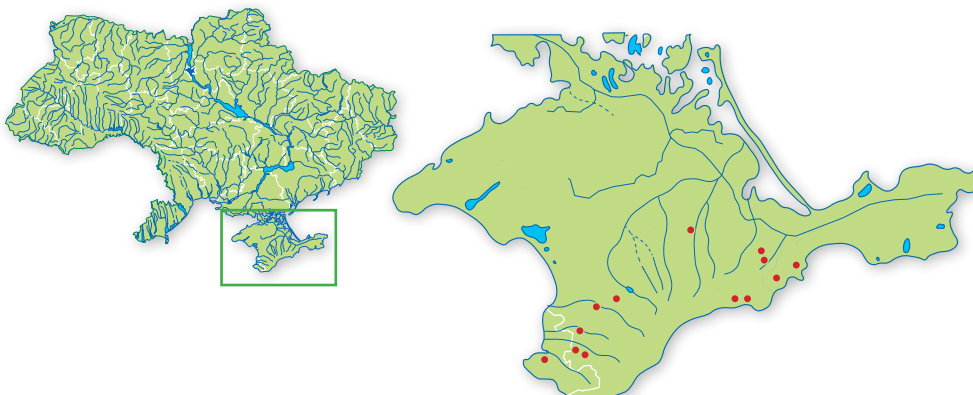
Декоративне, кормове, медоносне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1960; Дідух, Шеляг-Сосонко, 1982; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: В.В. Савчук, І.А. Коротченко (вставка)

ЕСПАРЦЕТ ВАСИЛЬЧЕНКА

Onobrychis vassilczenkoi Grossh.

(*O. radiata* auct. non (Desf.) M. Bieb.;

Xanthobrychis vassilczenkoi (Grossh.) Galushko)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Причорноморсько-кавказький реліктовий вид давньосередземноморського походження, що знаходиться на пн.-зх. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Передкавказзя, пониззя Волги та Дону. В Україні в межах Сіверськодонецького округу. Адм. регіон: Лг.

Чисельність та структура популяцій

Відомі дві популяції (Луганська обл., Лисичанський р-н, окол. с. Мирна Долина та Новопсковський р-н, окол. с. Новорозсош). Популяції представлені поодинокими екземплярами, рідше невеликими групами особин.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив: випасання худоби, витоупування.

Умови місцезростання

Крейдяні відслонення (угруповання кл. *Helianthemo-Thymetea*). Ксерофіт.

Біоморфологічна характеристика.

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–70 см заввишки, з товстим стрижневим коренем та розвиненим каудексом. Стебла розгалужені, відстовбурчено-волосисті. Листки непарноперисті, з 13–19 еліптичних або овальних листочків, які на верхівці закінчуються коротким вістрячком; листочки зісподу густоволосисті, зверху голі. Суцвіття багатоквітова китиця, яка вдвоє довша від листків (при плодах ще більш подовжені, до 40 см завдовжки). Віночок брудно-блідорожево-жовтуватий з темними жилками, 15–20 мм завдовжки. Біб 14–17 см завдовжки, з добре розвиненим, вкритим шипиками гребенем, стиглий розсіяно-волосистий. Цвіте у травні–липні,

плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Червоного списку МСОП (під назвою *Onobrychis radiata* M.Bieb. s. l.). Рекомендується виділити заповідні території у місцях зростання виду та контролювати стан популяцій. Заборонено випалювання, витоупування, збирання рослин (гербаризація), порушення місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове, ґрунтоутвірне, декоративне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Голицын, Данилов, 1960; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Собко, 2005; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, В.М. Остапко
Малюнок: Т.В. Степаненко

ПТАШНИК КРИХІТНИЙ (ОРНІТОПУС КРИХІТНИЙ)

Ornithopus perpusillus L.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Атлантично-європейський вид на сх. межі ареалу в обмеженому числі локалітетів, приурочених до зникаючого типу біотопів.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична й Ср. Європа, пд. Скандинавії. В Україні як компонент природної флори відомий лише з двох локалітетів на Розточчі. Як занесена рослина наводився для Дніпропетровська й Херсона, однак гербарні матеріали з цих локалітетів не відомі. Адм. регіони: Льв, ?Дн, ?Хс.

Чисельність та структура популяцій

Популяції займають малі площі, але в деяких локалітетах достатньо чисельні й повночленні. Насіннєва продуктивність висока й потенційна здатність до поновлення задовільна, проте здебільшого не може бути реалізована через інтенсивне руйнування і трансформацію біотопів.

Причини зміни чисельності

Руйнування екотопів унаслідок видобутку піску, створення локальних звалищ сміття у відпрацьованих кар'єрах, випалювання сухого травостою, прогін худоби, будівництво.

Умови місцезростання

Піщані біотопи флювіогляціального походження на присхилових і плакорних ділянках пагорбів. Іноді — на лісових галявинах та узліссях. Характерний компонент угру-

повань кл. *Corineforetea canescentis*, *Nardo-Callunetea*. Облігатний псамофіл, ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна, іноді дворічна, вразно опушена трав'яна рослина. Стебло висхідне або лежаче, 10–40 см завдовжки, розгалужене. Листки непарнопірчасті, до 10 см завдовжки, з 5–10 парами довгастих, загострених листочків. Квітки на пазушних квітконосах, зібрані по 3–5 у зонтикоподібні суцвіття. Приквітки пірчасті або трійчасті. Чашечка трубчаста, з овальними, утричі коротшими від її трубочки зубцями. Віночок білуватий; прапорець з червоними жилками, трохи довший від крил; човник жовтуватий. Біб 1–2 см завдовжки, прямий або зігнутий; члеників 3–7, еліптичних; но-

сик короткий. Цвіте в травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняють. Можливе знаходження виду на території Яворівського НПП на ділянках, прилеглих до Яворівського військового полігону. Необхідним є пошук нових локалітетів виду в регіоні, вивчення динаміки його поновлення і забезпечення моніторингу популяцій. У разі відсутності спеціальних заходів щодо збереження виду він може зникнути в найближчі 15–20 років завдяки високій інтенсивності господарського освоєння регіону. Заборонено розробку піщаних кар'єрів, прогін худоби, знищення екотопів у результаті забудови чи створення сміттєзвалищ.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Рідко культивують як кормову рослину.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, кормове, медоносне.

Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1956.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак
Фото: О.О. Кагало

ГОРОХ ВИСОКИЙ

Pisum elatius M.Bieb. (*P. sativum* L. subsp. *elatius* (M.Bieb.) Asch. et Graebn., *P. sativum* var. *elatius* (M.Bieb.) Trautv.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Середземноморсько-передньоазійський вид на пн. межі ареалу, елемент давньої землеробської культури, можливо археофіт.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у Середземномор'ї, сх. частині Центральної Європи, на Кавказі, у Малій та Зх. Азії. Трапляється у Криму окремими локалітетами на Пд. березі (Ласпі, окол. смт. Оползневе, Голубий Залив, г. Аю-Даг, Кара-Даг), у передгір'ях (Інкерман, Ескі-Кермен, Байдарська долина) і на Керченському п-ві (Казантип, узбережжя Бухти Рифів, окол. смт. Чорноморське, с. Завітне). Тяжіє до районів античних і середньовічних поселень. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Локалітети нечисленні, від поодиноких до кількох десятків особин. Популяція на Пд. схилі хребта Карагач (Кара-Даг) включає декілька сотень рослин. Насіннева продуктивність низька (від 1 до 10 насінин на особину), дуже залежить від гідротермічних умов року та конкретного екоотопу.

Причини зміни чисельності

Знищення оселищ унаслідок рекреаційного впливу та господарського освоєння території. Слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

На Пд. березі росте переважно на кам'янистих осипищах з магматичних порід, де є діагностичним видом союзу *Vicio hirsutae-Galion aparines* (кл. *Thlaspietea rotundifolii*). Трапляється також на кам'янистих, мергелистих та глинистих зсувних схилах, на узліссях дубових лісів (угруповання кл. *Trifolio-Geranietea*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Ефемер, однорічна трав'яна рослина 20–150 см заввишки із тонким стеблом. Листочки у числі 2–3 пар з вусиками, що чіпляються за інші рослини. Прилистки великі, до 1,5–4 см завдовжки. Квітконоси удвічі-тричі довші за прилистки. Квітки темно-пурпурові.

Біб 6–10 см завдовжки, сітчастожилковий. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території Ялтинського гірсько-лісового, Карадазького й Казантипського ПЗ, ландшафтних заказників «Аю-Даг», «Байдарський». Необхідно забезпечити моніторинг стану популяцій та дотримання заповідного режиму на територіях ПЗФ, ширше культивувати у ботанічних садах, створити банк насіння з різних популяцій виду. Заборонено порушення місцезростань виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

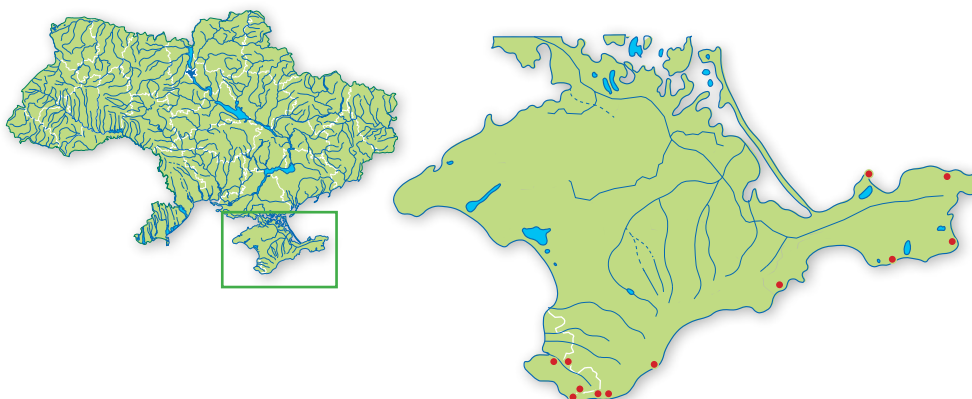
Господарське та комерційне значення

Декоративне. Перспективний для селекції.

Основні джерела інформації

Вульф, 1960; Голубев, Сазонов, 1989; Дидух, Шеляг-Сосонко, 1982; Корженевський, Багрикова, Рыфф, Бондарева, 2004; Рыфф, 1999; ЧКУ, 1996.

Автори: Л.Е. Рифф, О.О. Кагало
Фото: В.П. Ісіков

СОКИРОНОСИЦЯ СТРУНКА (ВЯЗІЛЬ СТРУНКИЙ)

Securigera elegans (Pančić) Lassen (*Coronilla elegans* Pančić; *C. latifolia* (Hazsl.) Jáv.)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий диз'юнктивний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Балкани, Ср. та Сх. (пд.-зх. частина) Європа. В Україні — спорадично в Закарпатті, Правобережному та Лівобережному Лісостепу, також наводиться для Сумської обл. Адм. регіони: ?См, Зк, Вн, Чк, Кд, Хр, Од.

Чисельність та структура популяцій
Популяції малочисельні, з невеликих груп особин або поодиноких рослин (окол. м. Ужгорода, гора Плішка, окол. м. Мукачева, с. Станове Мукачівського р-ну, ур. Велика Уголька Тячівського р-ну; Вінницька обл.: с. Лісничче Бершадського р-ну; Червоно-Греблянське л-во Чечельницького р-ну; с. Мала Киріївка, «Кулиничів ліс» Бершадського р-ну; с. Яланець, ліс «Деренківець» Ольгопільського р-ну; Одеська обл.: ур. Байтали Ананівського р-ну; Черкаська обл.: с. Медведівка Чигиринського р-ну; Кіровоградська обл.: Чорноліський заказник Знам'янського р-ну; Харківська обл.: правий берег Сіверського Донця, окол. с. Таранівки та НПП «Гомільшанська лісова дача» Зміївського р-ну).

Причини змінності чисельності.
Слабка конкурентна здатність, недостатнє природне відновлення, стравлювання дикими парнокопитними.

Умови місцезростання

Термофільні, освітлені дубові і букові ліси (кл. *Quercus-Fagetea*, *Quercetea pubescenti-petraeae*) на добре прогрітих схилах, вирубах, галявинах, узліссях і серед чагарників (кл. *Rhamno-Prunetea*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна, сизувата, трав'яна рослина з розвиненим каудексом і стрижневою кореневою системою. Стебло прямостояче або висхідне, просте або трохи розгалужене, розсіяно щетинисто-волосисте або майже голе, 30–70 см заввишки. Листки непарнопірчасті 7–20 см завдовжки; листочки (7–15) еліптичні, короткозагострені, 1–4 см завдовжки. Прилистки дрібні, яйцеподібні. Суцвіття зонтикоподіб-

ні, на пазушних квітконосах, що перевищують листки, з 6–18 квіток. Квітки рожеві або білувато-фіолетові. Боби лінійні або зігнуті, 5–10-членні, з тоненьким відігнутим носиком, жовті або каштанові. Насінини циліндричні, 3–4,5 мм завдовжки. Цвіте у травні-липні, плодоносить у серпні-вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в ур. Велика Уголька (Карпатський БЗ), Чорноліському заказнику (Кіровоградська обл.) та в НПП «Гомільшанська лісова дача». Уточнення сучасного поширення виду, картування популяцій. Заборонено збирання, заготівлю рослин, порушення умов місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

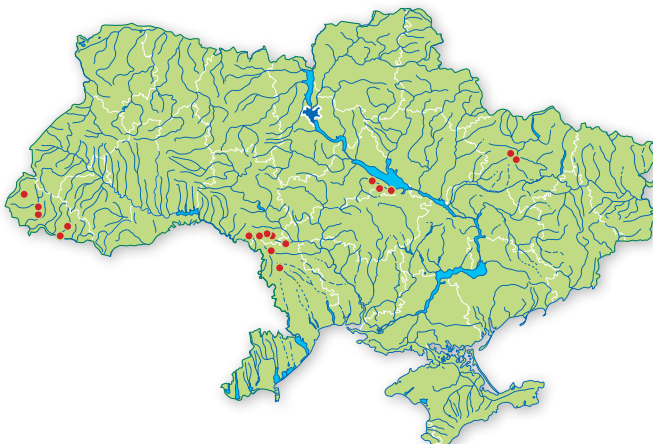
Кормове.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Прокудин, Тверетінова, Горелова и др., 1979; Редкие и исчезающие растения и животные Украины. Справочник, 1988; Собко, 2005; Чопик, 1978.

Автор: М.М. Федорончук

Фото: А.А. Куземко, Я.П. Санісло (вставка)

СОФОРА КИТНИКОПОДІБНА

Sophora alopecuroides L. (*Vexibia alopecuroides* (L.) Jakovl., incl. *Vexibia alopecuroides* (L.) Jakovl. subsp. *jaubertii* (Spach) Jakovl.; *Sophora prodanii* E.S. Anderson)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Балкани, Крим, Кавказ (Передкавказзя, Сх. і Пд. Закавказзя), пониззя Волги, Зх. Сибір, Мала та Ср. Азія. В Україні зростає у Гірському Криму (окол. с. Партизанське Сімферопольського р-ну та ур. Уч-Кош в окол. м. Ялти). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відомо два місцезнаходження. Локальні популяції нечисельні з тенденцією до скорочення. Дуже рідко вид утворює суцільний покрив, частіше зростає окремими особинами або куртинами.

Причини зміни чисельності
Зменшення площ природних місцезростань внаслідок посилення антропогенного навантаження (вирубка чагарників, витоптування, забудова) та вузька стенопатність виду.

Умови місцезростання
Зростає на кам'янистих схилах, сонячних

галявинах, узліссях дубових лісів, у чагарникових заростях. Угрупування кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*, *Rhamno-Prunetea*, *Trifolio-Geranieae*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–80 (100) см заввишки, з розгалуженим, у верхній частині дуже облиствленим, дрібно опушеним стеблом та непарноперистими, волосистими листками. Квітки білі або кремові, зібрані на верхівці у густі, багатоквіткові китиці. Боби 50–70 мм завдовжки, чоткоподібні, циліндричні, довгозагострені, нерозкривні, притиснуто-волосисті, направлені уверх. Насінин у бобі 3–7, жовто-коричневі. Цвіте у травні–липні,

плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

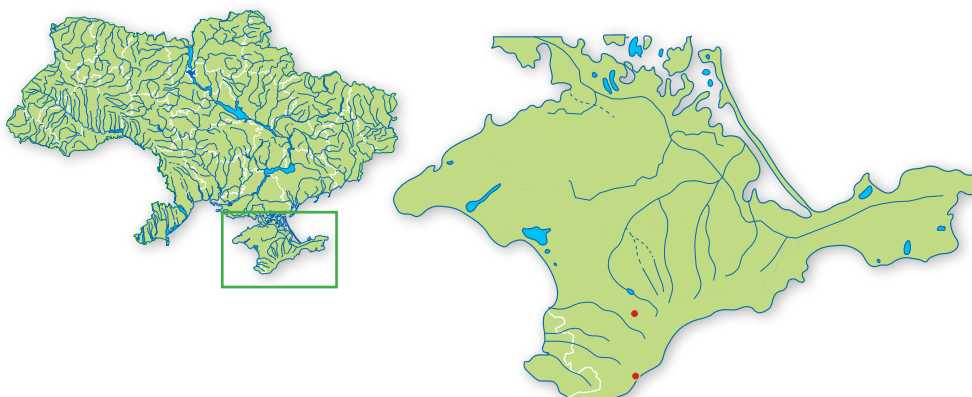
Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідно забезпечити заповідний режим у місцях поширення виду, здійснювати контроль за станом популяцій. Заборонено збирання рослин, заготівля, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, отруйне.

Основні джерела інформації

Каталог редких, исчезающих..., 1975; ЧКУ, 1996.

Автор: М.М. Федорончук
Малюнок: Т.В. Степаненко

КОНЮШИНА ТЕМНО-КАШТАНОВА

Trifolium badium Schreb.
(*Chrysaspis badia* (Schreb.) Greene)

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Центральноевропейський субальпійсько-альпійський вид в ізолюваному локалітеті на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гори Центральної Європи: Альпи, Карпати, Судети. В Україні відомий єдиний локалітет на г. Близниця (Свидовець) у Закарпатській обл. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяція малочисельна, займає площу до 200–300 м², відносно стабільна за умови відсутності антропогенного впливу. Основна частина популяції розташована поблизу оглядової площадки на вершині гори, що постійно загрожує руйнуванням екотопу.

Причини зміни чисельності

За останні 30 років змін чисельності не спостерігалося, але структура популяції змінюється в сторону переважання старих генеративних особин, що свідчить про зниження генеративного поновлення.

Умови місцезростання

Кам'яністі відслонення та осипища в альпійському поясі поблизу вершини гори. Угрупування союзів *Arabidion coeruleae* (кл. *Thlaspietea rotundifolii*), *Poion alpinae* (кл. *Molinio-Arrhenatheretea*). Петрофіт, мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна, іноді дво-трирічна, трав'яна рослина. Стебло від основи розгалужене, з нечисленними квітконосними й недорозвиненими прикореневими улисненими пагонами; стебла прямостоячі, іноді висхідні, 15–30 см заввишки, притиснутоволосяні або голі; прилистки довгасті, ланцетно загострені, на 2/3 зрослі з черешками листків; нижні на довгих черешках, верхні на черешках коротших, ніж прилистки; листочки майже сидячі або на дуже коротеньких черешочках, довгасті, овальні або яйцеподібні, 1–2 см завдовжки й 0,7–1,5 см завширшки. Голівки 1,5–2 см діаметром, багатоквіткові, по 1–2 на стеблі, на квітконосах, які до кінця цвітіння видовжуються. Квітки до кінця цвітіння

пониклі; зубці чашечки вийчасті, нижні в 3–4 рази довші від верхніх; віночок золотисто-жовтий або жовтий, при плодах блискучо-каштановий або коричневий; прапорець з випнутими жилками, від яких пізніше майже зморшкуватий; човник менший від половини довжини прапорця. Біб одностінний, на дуже короткій ніжці. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карпатському БЗ. Доцільно проводити пошук інших можливих локалітетів на суміжних вершинах хр. Свидовець. Заборонено збирання рослин, руйнування екотопів, створення рекреаційних пунктів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

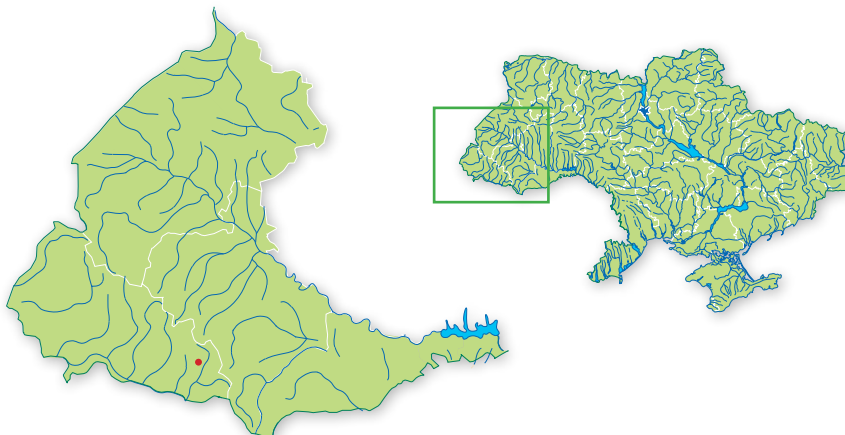
Господарське та комерційне значення

Декоративне, кормове.

Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1954.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак
Фото: Б. Суднік-Войциковська

КОНЮШИНА ЧЕРВОНУВАТА

Trifolium rubens L.

Родина Бобові — Fabaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Центральноевропейський вид, що знаходиться на сх. межі поширення і трапляється рідко.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зрідка в правобережній частині України (Закарпаття та Волино-Поділля). Адм. регіони: Рв, Лв, Ів, Тр, Зк, Вн.

Чисельність та структура популяцій

Популяції займають невеликі площі. У межах популяції зростає невеликими куртинами чи поодинокі.

Причини зміни чисельності

Вид характеризується стенопомною еколого-ценотичною амплітудою і є чутливим до надмірного впливу антропогенних факторів, погано відновлюється. За останні десятиліття число локалітетів і чисельність популяцій скоротилися.

Умови місцезростання

Суходільні луки, лучні степи, узлісся, чагарники. Ксеромезофітні угруповання кл. *Festuco-Brometea* (союз *Cirsio-Brachypodium pinnati*) та *Trifolio-Geranietea*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 20–90 см заввишки. Стебла прямостоячі чи висхідні. Листки в обрисі яйцеподібні, листочки ланцетні 4–8 см завдовжки та 1–1,5 см завширшки, по краю нерівномірно зубчасті, зісподу із сіткою жилок. Суцвіття досить велика, видовжена яйцеподібна або циліндрична голівка 4–10 см завдовжки та 2–3,5 см завширшки. Квітки червоні, 1,3–1,6 см завдовжки. Боби яйцеподібно-кулясті,

плівчасті, однонасінні. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в загальнодержавних заказниках «Лиса гора» (Львівська обл.), «Касова гора» (Івано-Франківська обл.). Заборонено порушення умов зростання, терасування схилів, заліснення, надмірне випасання, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, кормове.

Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1954.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: О.О. Кагало

ДУБ КОШЕНІЛЬНИЙ (Д. АВСТРІЙСЬКИЙ)

Quercus cerris L. (*Q. austriaca* Willd.)

Родина Букові — Fagaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Сх.середземноморсько-пд.європейський диз'юнктивно поширений вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у Сх. Середземномор'ї, на пд. Середньої та у Пд. Європі, а також в Малій Азії. В Україні відоме єдине природне місцезростання на українсько-румунському кордоні у підніжжі пд. схилу Юлівських гір. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяція з кількох десятків поодиноких дерев, що зростають у вигляді домішки до лісоутворюючої породи дуба скельного. Популяційні параметри не досліджені. Стан популяції невідомий.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів під час освоєння лісових площ у підніжжі пд. схилів вулканічних пагорбів під сади та виноградники, слабе природне відновлення та витіснення більш конкурентними породами, низька життєвість на пн. межі ареалу, відсутність екологів відповідного типу.

Умови місцезростання

Світла суха рівнинна діброва з дуба скельного (кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*) на висоті біля 200 м н. р. м., сформована на глибоких багатих ґрунтах лесових та лесоподібних порід. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Дерево 15–30 м заввишки. Стовбур часто покривлений, кора сіра, з поздовжніми широкими тріщинами. Гілки шершаві, однорічні опушені. Бруньки дрібні, в основі з кільцем ниткоподібних листочків. Листки чергові, на коротких черешках до 2,5 см завдовжки, видовжені, лопатеві, в основі заокруглені, шкірясті, зісподу та по жилках більш-менш опушені, 6–20 см завдовжки, з 4–7 парами лопатей та 7–10 парами жилок. Лопаті трикутні, довгастоланцетні, загострені. Прилистки шилоподібні, повстані, не відпадають. Листки зберігаються до весни наступного року. Квітки одностатеві, чоловічі сережки рідкуваті, звислі, жіночі квітки поодинокі чи по 2–5 у суцвітті, сидячі або на короткій спільній ніжці. Жолуді довгас-

ті, до 3–4 см завдовжки та до 2 см завширшки на ніжці до 2 см, вкриті при основі мисочкою з шилоподібно-загостреними, відлеглими лусочками, до 1,5 см завдовжки, дозрівають на другий рік. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у жовтні наступного року.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно включити діброву, в якій зростає вид, до природно-заповідного фонду, забезпечити контроль стану популяції та проведення лісотехнічних заходів для сприяння природного поновлення виду та збільшення площі популяції. Заборонено рубки дерев дуба австрійського, освоєння територій під сади, виноградники.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Широко культивують в дендраріях, ботанічних садах по всій території України.

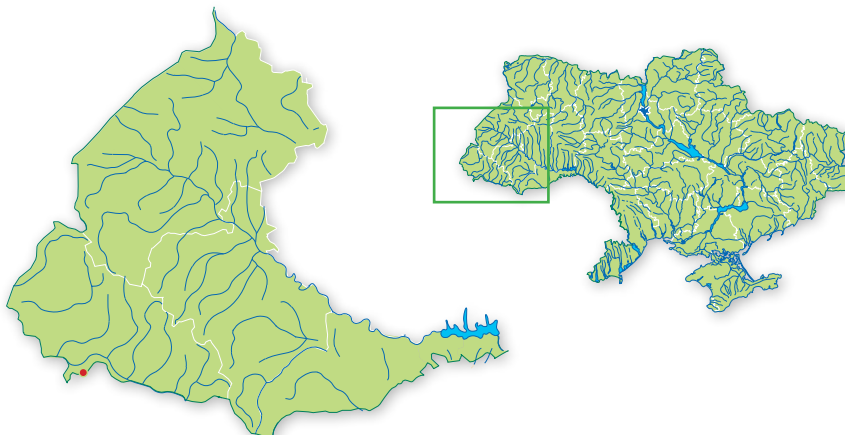
Господарське та комерційне значення

Декоративне, протирозійне.

Основні джерела інформації

Кіш, Андрик, Мірутенко, 2006; Флора УРСР, 1952; ЧКУ, 1996; Magic, 2006; Požgai, Horváthová, 1986; Trinajstić, 1974.

Автори: Р.Я. Кіш, М.В. Шевера
Фото: А.В. Мигаль

ФРАНКЕНІЯ ПРИПОРОШЕНА

Frankenia pulverulenta L.

Родина Франкенієві — Frankeniaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний стенотопний вид на пн.-зх. межі ареалу, один з двох наявних в Україні видів родини *Frankeniaceae*, представники якої поширені переважно у пд. півкулі.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземномор'я (переважно схід), Болгарія, Румунія, Росія (пд., степова частина до пд. Зх. Сибіру), Кавказ, Іран, Казахстан та Середня Азія, Китай (південний захід). В Україні на крайньому півдні Степу (від гирла Дунаю до р. Молочної) та у Криму. Адм. регіони: Од, Зп, Хс, Дц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Структура популяцій та чисельність детально не досліджені. Трапляється спорадично, але подекуди в межах екологічного оптимуму утворює суцільні зарості.

Причини зміни чисельності

Зміни сольового та водного режиму, випасання худоби, освоєння територій.

Умови місцезростання

По берегах солоних водойм: вологі солончаки та солонці. Зростає в угрупованнях кл. *Asteretea tripolium* та *Salicornietea fruticosae*. Галофіт. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Однорічна рослина 5-30 см заввишки. Стебла сланкі або підведені, розгалужені, біло-пухнасті. Листки у кільцях по 4, оберненойцеподібні або майже еліптичні, 2-7 мм завдовжки, 1-2,5 мм завширшки, короткочерешкові, на верхівці притуплені, знизу борошнисто опушені. Квітки у піхвах листків та на кінцях гілочок; чашечка циліндрична, до 3,5 мм завдовжки, з 5 шилоподібними зубцями, гола; пелюстки рожеві, видовжено-оберненойцеподібні, 3,5-4,5 мм завдовжки, від середини донизу звужені. Плід тристулкова видовжено-овальна коробочка приблизно 2 x 1 мм. Цвіте у травні-червні, плодоносить у липні-серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Червоного списку МСОП. Охороняється в Азово-Сиваському НПП. Потрібно створити ботанічні заказники у місцях зростання виду. Заборонено порушення умов зростання, надмірний випас худоби, забудову територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, ґрунтотвірне, декоративне.

Основні джерела інформації

Jäger 1992; Walter, Gillett, 1998; Whalen, 1987.

Автор: С.Л. Мосякін
Фото: О.Ю. Уманець

ТИРЛИЧ БЕЗСТЕБЛОВИЙ

Gentiana acaulis L.

Родина Тирличеві — Gentianaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Високогірний європейський вид, поширений переважно в альпійському поясі Альп, Балкан, Піренейв та Карпат. В Україні — Чорногора, Свидовець, Мармарош, Чивчини, Горгани та Бескиди. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції займають незначні площі (менше 0,1 га), переважно фрагментовані, з неповночленними віковими спектрами, ювенільні та іматурні рослини майже відсутні. Чисельність у межах 3–5 рослин на 1 м².

Причини зміни чисельності
Випас худоби та інші види господарської діяльності людини.

Умови місцезростання
Переважно альпійський, рідше субальпійський пояс на висоті 1500–2000 м н. р. м., на задернованих ділянках та кам'янистих осипах. Входить до складу асоціацій *Cystopteridetum fragilis* (г. Драгобрат, г. Негровець), *Rumicetum scutati-Rhodioletum roseae* (г. Драгобрат) (кл. *Aspenietea trichomanis*). В 1960–1964 рр. в ур. Костерівка біля смт. Ясіня Рахівського р-ну на висоті близько 750 м н. р. м. рослини займали площу декілька десятків га й на початку травня утворювали суцільний аспект.

З 1994–1995 рр. тут не залишилось жодної рослини цього виду. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з висхідними та горизонтальними кореневищами, які інтенсивно галузяться, й мичкуватою кореневою системою. Листки у прикореневій розетці, сидячі довгасто-еліптичні, цілокраї, звужені до основи, з тупою верхівкою, голі. Стебла поодинокі прямостоячі, 5–10 см, при плодах до 15 см заввишки, несуть єдину пару дрібних листків, зрослих при основі, й закінчуються крупними поодинокими квітками. Чашечка зрослолиста, п'ятизубчаста, віночок лійкоподібно-дзвонуватий, з трубочкою 3–5 см завдовжки й коротким від-

гином, темно-синій. Плоди коробочки. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмноження вегетативне, досить рідко насіннєве.

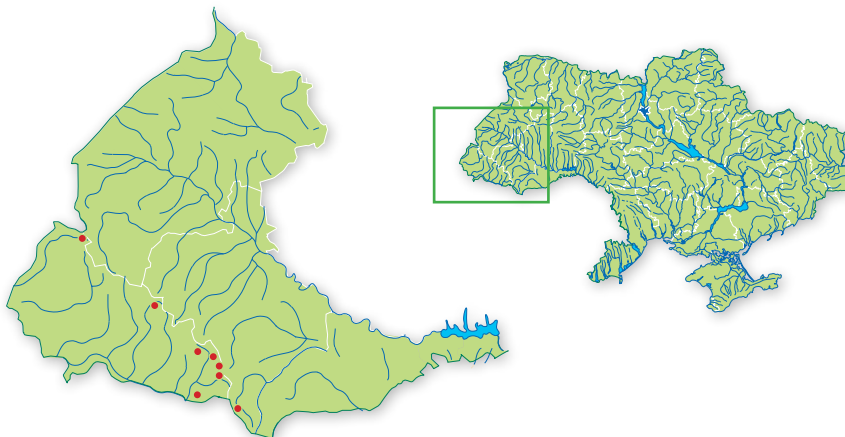
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Доцільно поширити режим заповідності на Горгани (НПП «Синевир») та встановити моніторинг за найбільш вразливими популяціями, зокрема, на Свидівці та Синевирі. Заборонено збирання рослин та порушення місць існування, зокрема, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації
Визначник рослин Українських Карпат, 1977; Завєруха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Зиман, 1997; Карпатські сторінки «Червоної книги України», 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976; Чопик, 1979.

Автори: С.М. Зиман, Н.М. Шиян
Фото: П. Косінський

ТИРЛИЧ РОЗДІЛЬНИЙ

Gentiana laciniata Kit. ex Kanitz

Родина Тирличеві — Gentianaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Високогірний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Переважно в субальпійському поясі Альп, Балкан, Піреней та Карпат. В Україні — Чорногора, Свидовець та Чивчин, на висоті 1600–1800 м н. р. м. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції займають незначні площі (близько 0,1 га), мають неповночленні вікові спектри, в яких майже відсутні ювенільні та іматурні рослини. Чисельність — переважно 5–10 рослин на 1 м². У багатьох випадках, зокрема, на Чорногорі (Говерла, Шпиці, Туркул) зустрічаються поодинокі особини виду, які є фрагментами зруйнованих популяцій.

Причини зміни чисельності
Господарська діяльність людини; можливо, обмеженість сприятливих екоотопів.

Умови місцезростання
Переважно субальпійський пояс на висоті 1500–1800 м н. р. м., на схилах різної експозиції, на задернованих ділянках, переважно в асоціаціях *Festucetum pictae*, *Saxifrago-Festucetum versicoloris*, *Thymo-Festucetum amethystinae*, *Caricetum sempervirentis* (кл. *Elyno-Seslerietea*, *Salicetea herbaceae*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Безрозетковий напівкущик. Кореневища довгі, горизонтальні, інтенсивно галузяться, неглибоко занурені в ґрунт. Надземні пагони лежачі чи висхідні, з ознаками здерев'яніння, видовжені, густо улиснені. Листки супротивні, сидячі, суцільні, вузьколанцетні, короткозагострені на верхівці, шкірясті, зимовозелені. Генеративні пагони 3–7 см заввишки несуть одну, рідше дві пари листків й закінчуються поодинокими квітками. Чашечка зрослолиста, п'ятизубчаста, віночок дзвоникуватий, з трубкою близько 2 см (при плодах 3 см) завдовжки й коротким відгином, фіолетовий, рідше білуватий. Плоди коробочки. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–

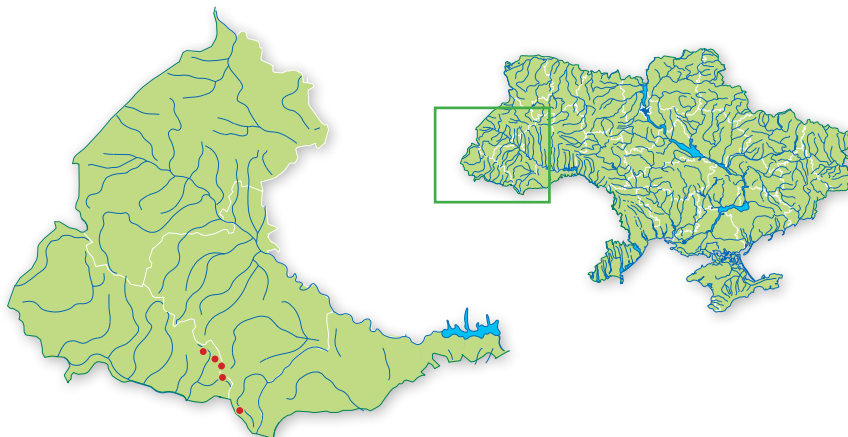
серпні. Розмноження вегетативне, частинами кореневищ, й насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Доцільно встановити моніторинг за найбільш вразливими популяціями, зокрема, на Чорногорі. Заборонено збирання рослин, втручання в їх місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Зиман, 1997; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, Н.М. Шиян
Фото: П. Косінський

ТИРЛИЧ ЖОВТИЙ

Gentiana lutea L.

Родина Тирличеві — Gentianaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Європейський субальпійський реліктовий вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гори Зх., Ср. та Пд. Європи, зх. частина Малої Азії. В Україні — Карпати (хребти Чорногора, Свидовець, Горгани, Мармароські Альпи, Полонина Боржава). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
У минулому вид був поширений від Горган до Чивчин, але внаслідок масового збору залишилися три ізольовані популяції на гт. Свидівці, Чорногорі та на Попі Івані Мармароському. Популяції повночленні з переважанням генеративних особин. Самопідтримання забезпечується як за рахунок вегетативного, так і генеративного поновлення. Найвища щільність відмічена в умовах малоінтенсивного випасу. За межами наведених популяцій вид трапляється невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Випасання, витоптування та масове безконтрольне збирання кореневищ населенням.

Умови місцезростання
В субальпійському та альпійському поясах на висоті 900–1920 м н. р. м. в заростях *Pinus mugo*, *Juniperus sibirica*, *Dusheckia alnobetula* (союз *Pinion mughi*), на біловусникових і щучкових луках (порядок *Nardetalia*), переважно на схилах пд. експозиції або в днищах карів, на гірсько-лучних ґрунтах, бага-

тих на вапно, а також в угрупованнях союзів *Juncion trifidi* (кл. *Juncetea trifidi*), *Adenostylion alliariae* та *Calamagrostion villosa* (кл. *Betulo-Adenostylea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з вкороченим багатоголовим кореневищем. Стебло прямостояче, голе, 60–120 см заввишки. Листки прості, шкірясті, овальні або яйцеподібно-еліптичні. Листки прикореневої розетки 10–30 см завдовжки і 4–17 см завширшки, з 5–7 чіткими дугувими жилками. Стеблові листки сидячі, напівстеблообгортні, з 3–5 жилками, менші розеткових. Суцвіття верхівкове, нечітко відмежоване від стебла. Квітки по 3–11 в пазухах верхніх 3–7 пар листків.

Чашечка плівчата, неправильна, майже непомітна. Віночок колесоподібний, 5–7-лопатевий, яскраво-жовтий. Плід коробочка. Насінини дрібні, ширококрилаті. Цвіте в липні–серпні. Плодоносить в серпні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у Карпатському НПП, Карпатському БЗ, у заказнику загальнодержавного значення «Апшинецький» (Закарпатська обл.) та ін. Необхідно забезпечити репатріацію в ур. Зелений Жолоб і на Чорногорі. Заборонено збирання рослин, організацію надмірного випасання, стійбищ.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Культивують у деяких ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення
Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації
Атлас ареалов и ресурсов лекарственных растений СССР, 1986; Крисъ, 1971; Малиновский, Царик, Жилиев та ін., 1998; Флора УРСР, 1957; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976.

Автор: Н.М. Шиян
Фото: Н.М. Сичак

ТИРЛИЧ СНІГОВИЙ

Gentiana nivalis L.

Родина Тирличеві — Gentianaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Аркто-альпійський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа (Арктика, Середня та Пд.), Кавказ та Мала Азія, Пн. Америка. В Україні — Карпати (хр. Свидовець, г. Близниця). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Відома одна популяція, у межах якої вид зростає поодинокими екземплярами або невеликими групами. Площа популяції незначна, її межі потребують уточнення. Структура популяції не досліджена.

Причини зміни чисельності

Відсутність відповідних екоотопів, флуктуаційна зміна зовнішніх факторів.

Умови місцезростання

Вид зростає в альпійській смузі г. Близниця на схилах сх. і пд.-сх. експозиції, на кам'янистих осипах з домішками вапняку, на висоті ~ 1 700–1 800 м н. р. м. Травостій зріджений, угруповання відносяться до порядків *Thlaspietalia rotundifolii* (кл. *Thlaspietalia rotundifolii*) та *Potentilletalia caulescentis* (кл. *Asplenietea trichomanis*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Однорічник. Стебло тонке, голе, просте або розгалужене від основи 5–15 см заввишки. Меживузля 5–15 мм завдовжки, нижні значно коротші за верхні. Листки прикореневої розетки округло-яйцеподібні, заокруглені або загострені на верхівці. Стеблові листки супротивні, сидячі, майже стеблообгортні, яйцеподібно-ланцетні. Квітки поодинокі. Чашечка коротша за віночок, трубчаста, п'яти- (чотири-) зубчаста, 8–15 мм завдовжки. Віночок 18–24 мм завдовжки, трубчастий, п'ятичленний; його трубочка блідо-жовта, лопаті сині або темно-сині, яйцеподібно-трикутні, коротші за трубочку. Складки між лопатями віночка короткі, тупуваті, трикутні, білуваті. Тичинкові нитки

тонкі, пиляки вільні. Плід коробочка, насіння дрібне, кулясте. Цвіте з кінця червня по вересень. Плодоносить з кінця липня по кінець вересня.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

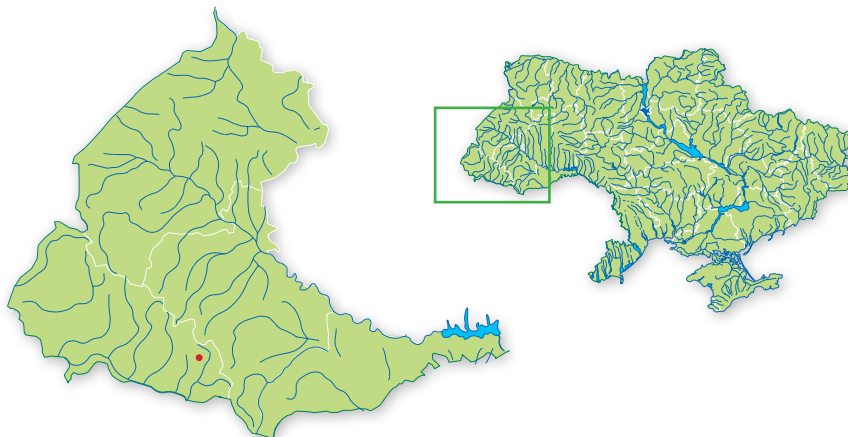
Необхідні моніторинг і дослідження щорічних змін структури популяції. Заборонено збирання та гербаризацію рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративна рослина.

Основні джерела інформації

Драпайло, 2001; Кардаш, 1991; Флора европейской части СССР, 1978; Флора УРСР, 1957.

Автор: Н.М. Шиян
Фото: Ю.Й. Кобів

ТИРЛИЧ КРАПЧАСТИЙ

Gentiana punctata L.

Родина Тирличеві — Gentianaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Європейський субальпійський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гори Середньої Європи (Карпати, Пн. Балкани). В Україні — Чорногора, Свидовець, Горгани, Мармароські Альпи, Чивчини (масив Гнетеса-Команова, г. Сулігул). Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Зростає нечисельними групами та поодинокі. Переважають дорослі генеративні та ювенільні особини.

Причини зміни чисельності
Випасання, витоптування та збирання кореневищ населенням.

Умови місцезростання
У субальпійському та альпійському поясах на висоті 1100–1900 м н. р. м. серед соснових стелюхів (союз *Pinion mughi*), у складі високогірних ацидофільних біловусників (порядок *Nardetalia*) у западинах і пониженнях, льодовикових котлах у складі ендемічної для Українських Карпат асоціації *Hyperico grisebachii-Calamagrostietum villosae*, серед субальпійських чагарничкових угруповань (кл. *Loiseleurio-Vaccinietaea*), вздовж верхньої межі лісу в прируслівих ділянках і опускається в лісовий пояс (союз *Adenostylin alliariae*). Ростає на свіжих, кислих або слабокислих бідних на вапно гумусних кам'янистих ґрунтах, в умовах освітлення або помірного затінення. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з потовщеним зморшкуватим кореневищем. Стебло прямостояче, голе, 20–60 см заввишки, не галузиться. Листки прості, зелені, шкірясті, яйцеподібні або еліптичні, 6–9 см завдовжки і 3–6 см завширшки, з 3–5 чіткими дуговими жилками. Нижні листки утворюють розетку, верхні — стеблообгортні. Суцвіття верхівкове, нечітко відмежоване від стебла. Квітки майже сидячі, зібрані по (1)2–3(5) в пазухах верхніх 2–3 пар листків. Чашечка, півчашта, неправильна, майже непомітна. Віночок дзвоникоподібний, шестилопате-вий, 2,6–2,9 см завдовжки, яскраво-жовтий, зсередини густо вкритий темними цятками. Плід коробочка, насіння дрібне до 9 мм в

діаметрі, крилате. Цвіте в липні–серпні. Пло- доносить в серпні–вересні. Розмножується насінням.

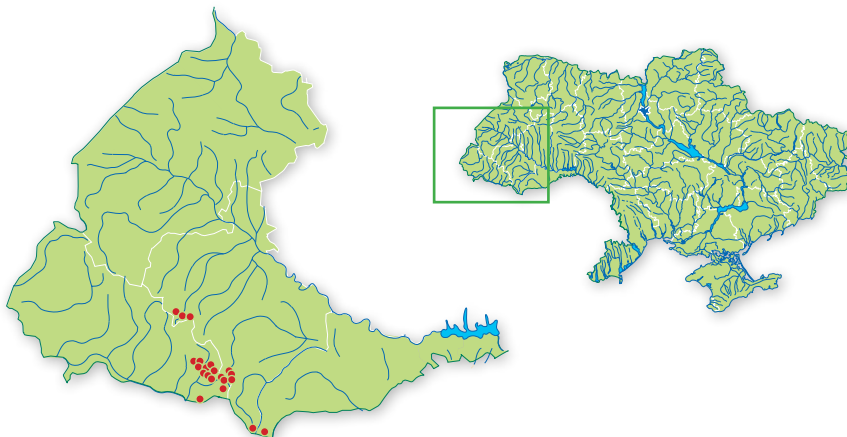
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у Карпатському БЗ, заказниках загальнодержавного значення «Свидовець-кому» (Закарпатська обл.), «Товпишівсько-му» (Івано-Франківська обл.) та на території пам'ятки природи «Урочище Верхнє Озериче» (Івано-Франківська обл.). Заборонено надмірне випасання, збирання кореневищ та рослин в цілому, порушення місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Лікарська, декоративна рослина.

Основні джерела інформації
Малиновський, Крічфалушій, 2002; Флора УРСР, 1957; ЧКУ, 1996.

Автори: Н.М. Шиян, І.І. Чорней
Фото: С.Ю. Войтюк

ТИРЛИЧ МІШКОПОДІБНИЙ

Gentiana utriculosa L.

Родина Тирличеві — Gentianaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Середньо-південноєвропейський монтанний вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня Європа, Середземномор'я (Балкани і Апеніни), Карпати. В Україні — Буковинські Карпати. Адм. регіон: Чц.

Чисельність та структура популяцій

Відомо дві популяції: окол. с. Сарата (урочище «Жупани») і Селятин Путильського р-ну Чернівецької обл. Популяція в окол. с. Сарата складається з трьох локалітетів площею 6, 100 і 200 м² і щільністю особин від 2 до 15 на м².

Причини зміни чисельності

Випас худоби, руйнування екотопів.

Умови місцезростання

Біля підніжжя вапнякових скель, на злегка порушених внаслідок ерозійних процесів лучних ділянках з проективним покриттям травостою не більше 80% і карбонатними

грунтами (кл. *Molinio-Arrhenatheretea*). Факультативний кальцефіл. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Однорічна трав'яна рослина 5–15 см заввишки. Стебло голе, просте або розгалужене від основи, густо улишене яйцеподібними або ланцетними листками. Прикореневі листки зібрані в щільну розетку. Квітки по одній на верхівках стебла і його гілочок. Чашечка п'ятичленна, у півтора рази коротша за віночок, з повздовжніми крилами 3–4(5) мм, які переходять в зубці. Віночок п'ятироздільний, лійкоподібний, синій або блідосиній. Плід видовжено-яйцеподібна коробочка. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у липні–серпні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території пам'ятки природи місцевого значення «Жупани» (Путильський р-н Чернівецької обл.). Необхідно розширити її межі і охопити всі місцезростання в цьому урочищі, контролювати стан популяцій, культивувати в ботанічних садах. Заборонено збирання, гербаризацію рослин, випасання худоби, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

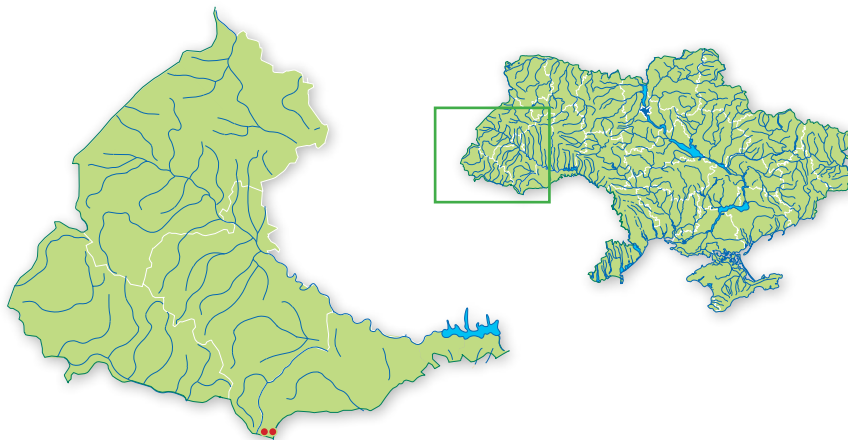
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації.

Загальський, Чорней, 2003; Флора УРСР, 1957; Чорней, Загальський, Смолінська, Корольок, 1993.

Автори: І.І. Чорней, Н.М. Шиян
Фото: В.В. Буджак

ТИРЛИЧ ВЕСНЯНИЙ

Gentiana verna L.

Родина Тирличеві — Gentianaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Циркумполярний аркто-альпійський вид, диз'юнктивно поширений у Євразії. Звичайний у Альпах. Відомі нечисленні місцезростання у Пд. Карпатах (Румунія), майже відсутній в інших частинах Карпат (Словаччина й Польща), в Судетах (Чехія). В Україні — знайдений нами у 1961 р. (ур. Гереджівка в окол. смт. Ясіня Рахівського р-ну на висоті близько 700 м н. р. м.). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяції.
У квітні 1962 р. популяція налічувала 72 особини на площі близько 50 м². З часом площа цієї популяції й її щільність збільшились; у 1987 р. вона мала площу близько 1 га, де було 96 великих куртин, й вибірка з 25 куртин містила 310 рослин з бутонами та квітками. У 2003 р. на площі понад 2 га відмічено близько 1000 рослин. Структура популяції повночленна.

Причини зміни чисельності
Збільшенню чисельності сприяла меліорація.

Умови місцезростання
Локалітет на Гереджівці — невелике за розмірами (близько 2 га) осоково-мохове евтроф-

не болото з домінуванням *Carex davalliana* (союз *Caricion davallianae* кл. *Scheuchzerio-Caricetea*). Гігромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з кореневищами, які інтенсивно галузяться. Стебла прямостоячі (5–10 см), закінчуються поодинокими квітками. Листки довгасто-еліптичні, частково утворюють прикореневі розетки, але супротивно розміщені на стеблах. Чашечка зрослолистова, п'ятизубчаста, віночок дзвоникуватий, темносиній, з трубкою 2–3 см завдовжки й коротким майже плоским відгином, 2–3 см в діаметрі. Плоди коробочки. Цвіте у кінці квітня — на початку травня, плодоносить у

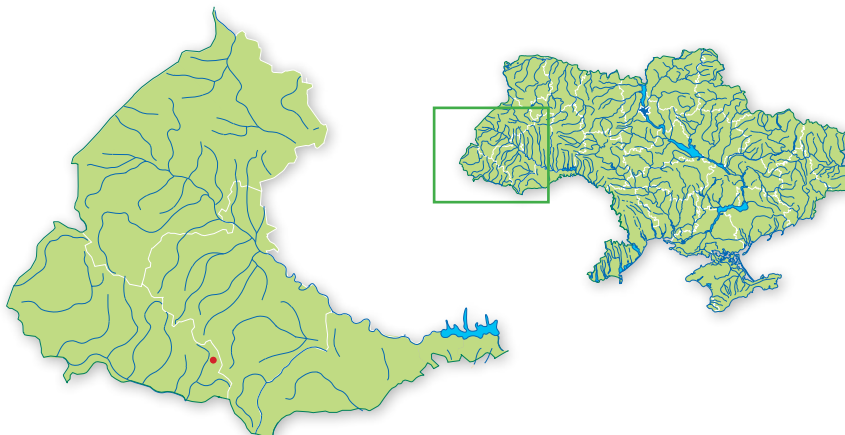
травні–липні. Розмноження переважно вегетативне, рідко насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно створити в ур. Гереджівка заказник, запровадити заповідний режим й моніторинг. Заборонено збирання рослин, втручання в їх локалітети, заліснення, зміна гідрологічного режиму, випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Визначник рослин Українських Карпат, 1977; Зиман, Вайнагій, 1991; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976; Чопик, 1979.

Автор: С.М. Зиман
Фото: О.В. Булах

СВЕРЦІЯ БАГАТОРІЧНА (БЕШИШНИЦЯ БАГАТОРІЧНА)

Swertia perennis L. (incl. *S. alpestris* Baumg. ex Fuss, *S. perennis* L. subsp. *alpestris* (Baumg. ex Fuss) Simonk.)

Родина Тирличеві — Gentianaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європейський вид, поширений у Піренеях, Альпах, Апеннінах, Судетах, Карпатах і Балканах; проникає на рівнинну у Центральній та Сх. Європі, до балтійського узбережжя. В Україні: у Карпатах (Свидовець, Чорногора, Мармароські й Чивчино-Гринявські масиви), на Малому Поліссі, пн.-зх. Поділлі, зник на Розточчі. У рівнинних оселищах трапляється підвид бешишниця звичайна типова — subsp. *perennis*, натомість у Карпатах — гірський підвид бешишниця звичайна альпійська — subsp. *alpestris*. Адм. регіони: Рв, Лв, Ів, Зк, Чц, Хм.

Чисельність та структура популяцій
Популяції невеликі за площею і чисельністю. Як правило, налічують близько сотні генеративних особин і займають площу до 0,1 га. Переважна більшість особин є вегетативними.

Причини зміни чисельності
Гірські популяції стабільні, рівнинні перебувають під загрозою зникнення через осушувальну меліорацію. Низка популяцій на Розточчі й Волино-Поділлі за останні десятиліття зникли.

Умови місцезростання
Угруповання карбонатних боліт союзу *Magnacaricion* і порядку *Molinietalia*, а в Карпатах ще й приджерельні й приструмкові ділянки, що належать до союзу *Cratoneurion commutati*. Гірофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна довгокореневищна рослина 10–70 см заввишки. Прикореневі листки блискучі, еліптичні, тупі; стеблові — видовжено-еліптичні або ланцетні, гострі, розташовані супротивно, рідше почергово. Квітконосний пагін розгалужений лише у суцвітті, несе 1–40 квіток. Пелюстки брудно-фіолетові, пунктирно-смугасті, видовжено-ланцетні, гострі, 10–16 мм завдовжки, мають

по два війчасті нектарники. З бічних бруньок на кореневищах розвиваються столони, що забезпечують вегетативне розростання. Плід яйцеподібна коробочка 10–13 мм завдовжки. Цвіте в серпні–вересні, плодоносить у вересні. Розмножується вегетативно й насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у Карпатському БЗ, Карпатському НПП, ландшафтному заказнику «Верхобузькі болота» (Львівська обл.), Буцанському заказнику і Дермансько-Мостівському РЛП (Рівненська обл.). Заборонено порушення гідрологічного режиму місць зростання, проведення як осушувальної меліорації, так і надмірного підтоплення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Андрієнко, Антонова, 1986; Андрієнко, Прядко, 2001; Кагало, 1990; Кобів, 2004; Zapałowicz, 1889.

Автор: Ю.І. Кобів
Фото: В.В. Буджак, Ю.І. Кобів (вставка)

ГРАБЕЛЬКИ БЕКЕТОВА

Erodium beketowii Schmalh.

Родина Геранієві — Geraniaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вузкий приазовський ендемік (середня течія рр. Кальміусу і Кальчика). Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється лише в кількох місцях вздовж р. Кальміус та у водозборі р. Кальчик. У більшості місцезростань чисельність популяції дуже незначна. Вид уникає конкуренції на ділянках з більш-менш розвиненим ґрунтовим покривом і зменшує рясність за надмірних пасовищних навантажень. При заказному режимі популяції стають багаточисельними і повночленними, на розсипищах вид подекуди виступає домінантом. Рясність виду піддається значним різнорічним флуктуаціям.

Причини зміни чисельності
Витоптування худобою при надмірних пасовищних навантаженнях. Руйнування місцезростань при кар'єрних розробках каменю та розорюванні степів. Реліктовість та едафічна облігатність виду.

Умови місцезростання
Гранітні та гнейсові скелі й осипища щебеню цих порід, зрідка — доломітові, сланцеві відслонення з щебенистими слабкорозвиненими та еродованими ґрунтами. Спорадично трапляється у складі агломеративних петрофітно-степових угруповань. Облігатний петрофіт, зростає в угрупованнях кл.

Helianthemo-Thymetea, *Asplenietea trichomanes* та *Sedo-Scleranthetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Трав'яний багаторічник, до 30 см заввишки з супротивними, довгочерешковими, двічі перисторозсіченими на вузьколінійні частки листками та з міцним задерев'янілим коренем. Рослина білувата від короткого притисненого опушення. Квітки лілові (зрідка білувато-рожеві та рожеві), зібрані по 5–10 у зонтикоподібне суцвіття. Плід коробочка, на верхівці з волосистим придатком, який у стиглому стані при висиханні скручується спіралью. Цвіте в квітні–липні, плодоносить у червні–серпні. Розмножується насінням і поділом кореневищ.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняють у Кальміуському відділенні Українського степового ПЗ, а також в заповідних урочищах «Гречкине №1», «Гречкине №2», «Василівка» та «Кирсанове» загальною площею 17 га (понад р. Кальміус) ПЗ. Виявлення, вивчення та охорона всіх місцезростань виду. Введення в озеленення населених пунктів та селекція. Заборонено руйнування місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ефіроолійне.

Основні джерела інформації

Белоусова, Денисова, Никитина, 1979; Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Бурда, 1981; ЧКУ, 1996; Чопик, 1978.

Автор: В.С. Ткаченко

Фото: В.М. Остапко, В.П. Гелюта (вставка)

КУЛІВНИЦЯ ВУЗЬКОПЕЛЮСТКОВА

Globularia trichosantha Fisch. et C.A.Mey.

Родина Кулівницеві — Globulariaceae
(Veronicaceae s.l.)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид на пн. межі поширення, єдиний представник родини в Україні.

Ареал виду та його поширення в Україні

Балканський п-в, Мала Азія, Закавказзя, Зх. та Центральний Кавказ. В Україні — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька досить віддалених локальних популяцій, невеликих щільних куртин по кілька десятків квадратних метрів, частина яких, мабуть, втрачена. Структура популяцій не вивчена.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда на межі степової рослинності та кам'янистих відслонень, слабка конкурентна здатність, освоєння територій, надмірне випасання в минулому, заліснення схилів.

Умови місцезростання

Щебенисті відслонення, степові угруповання з пониженою ценотичною конкуренцією на погано розвинених чорноземних ґрунтах. Ценози відносяться до кл. *Festuco-Brometea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–30 см заввишки. Кореневища дерев'яністі, каудексові, на яких формуються пагони, що укорінюються. Стебла напіврозеткові. Листки прикореневої розетки еліптичні (до 3 см завдовжки, 1 см завширшки), зверху притуплені, на кінці з 3 зубчиками. Стеблові листки ланцетні, загострені. Квітки зібрані в поодинокі кулясті голівки. Віночок

голубий, з довгою трубочкою та двогубим відгином. Плід однонасінний горішок. Цвіте в червні, плодоносить у липні–серпні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Байдарському заказнику загальнодержавного значення, у пам'ятках природи «Агармиський ліс» та «Ак-Кая». Заборонено порушення місць зростання, терасування та заліснення схилів, збирання рослин та гербаризація.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

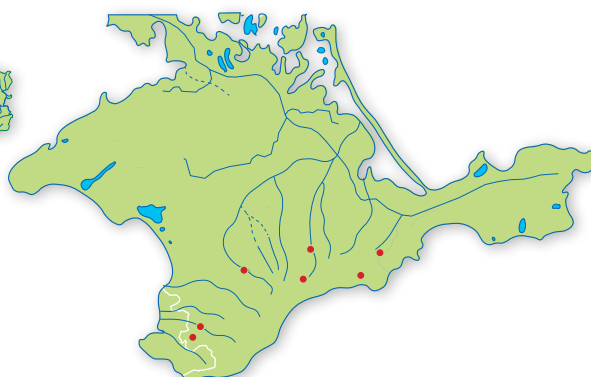
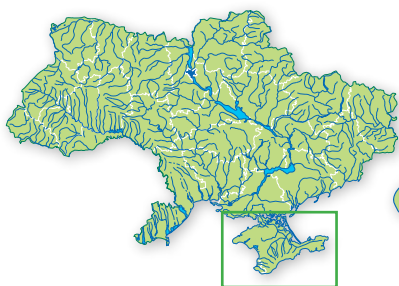
Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Определитель высших растений Крыма, 1972; Флора Европейской части СССР, 1981; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: Л.М. Каменських

ЗМІЄГОЛОВНИК АВСТРІЙСЬКИЙ

Dracocephalum austriacum L. (*Ruyschiana austriaca* (L.) House)

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середня Європа (гори), пд. Сх. Європи, Зх. Передкавказзя, Дагестан, Зх. Закавказзя. В Україні відомий лише з декількох локалітетів на Подільській височині. У деяких з них, очевидно, вже зник. Адм. регіони: Льв, Тр, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій
Популяції малочисельні, займають малі площі по декілька десятків м². Представлені здебільшого генеративними особинами, поновлення незадовільне. Деякі популяції перебувають у критичному стані та, очевидно, належать до згасаючих.

Причини зміни чисельності
Випасання, часте випалювання, штучне лісорозведення на степових схилах, будівництво. Крім того, мала насіннева продуктивність пов'язана, очевидно, з порушенням структури популяцій і зміною чисельності консортів-запилювачів.

Умови місцезростання
Лучно-степові угруповання кл. *Festuco-Brometea* на схилах здебільшого пд. експозицій, іноді у чагарниках союзу *Rhamno-Prunion*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина

з майже прямостоячими, розгалуженими стеблами 20–60 см заввишки. Черешки листків і стебла білувато густоопушені відлеглими довгими й короткими відігнутими вниз волосками. Стеблові листки короткочерешкові, непарно пірчатороздільні, 2–5 см завдовжки, з 3–7 лінійними цілокрайми частками 1–2,5 мм завширшки; листки на пазушних пагонах вузьколінійні, цілокраї, коротковолосисті; приквіткові листки трироздільні, загострені, довговолосисті. Квітки по 2–6 у несправжніх кільцях; приквітки схожі на приквіткові листки; чашечка трубчастолійкоподібна, опушена, зубці приблизно рівні трубочці; віночок 3–4 см завдовжки, фіолетовий, зовні коротком'яковолосистий; трубочка його вгорі спереду здута, верхня губа майже прямо-

кутна, при верхівці виїмчаста, нижня губа трохи довша, униз відігнута. Горішки з вузькокрилатими реберцями, бурі. Цвіте у травні–липні, плодоносить у червні–серпні. Поновлюється лише насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у ПЗ «Медобори» та його філіалі «Кременецькі гори», у заказниках «Лиса гора та гора Сипуха» у Львівській обл., «Голицький» у Тернопільській обл. У локалітеті на території НПП «Подільські Товтри» очевидно зник через створення вапнякових кар'єрів. Необхідним є моніторинг стану популяцій. Заборонено збирання, заготівлю з метою пересаджування, руйнування екотопів (розробка кар'єрів), терасування та заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації.
Флора УРСР, 1960.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак, Н.В. Скібіцька
Фото: Я.І. Капелюх

ЗМІЄГОЛОВНИК РЮЙША

Dracocephalum ruyschiana L.

(*Ruyschiana spicata* Mill.)

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду

Неоцінений.

Наукове значення

Палеарктичний вид з нечисельними популяціями на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземномор'я, Центральна та Сх. Європа, Скандинавський п-в, Кавказ, Сибір, Середня Азія (пн. частина), Монголія, Китай, Японія. В Україні спорадично трапляється на пн.-зх. Поділлі, Поліссі та в Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Тр, Вн, Чк, Пл, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Спорадичні нечисельні популяції на невеликих площах, що відзначаються низькою щільністю особин і незадовільним поновленням.

Причини зміни чисельності

Неконтрольовані й нерегульовані рекреація, випасання та господарське освоєння земель.

Умови місцезростання

Переважно у хвойних (сухих соснових лісах кл. *Vaccinio-Piceetea*), рідше листяних і мішаних лісах (кл. *Quercetea robori-petraeae*, союзи *Quercion robori-petraeae*, *Pino-Quercion*), а також на узліссях, просіках, остепнених луках, у чагарниках, на відкритих піщаних та вапнякових схилах. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина

20–70 см заввишки. Стебло чотиригранне, короткоопушене з вкороченими неплідними пагонами в пазухах листків. Стеблові листки супротивні, сидячі, лінійно-ланцетні, 2,5–7 см завдовжки, суцільні, із загорнутими донизу краями. Квітки на коротких (1–6 мм) ніжках або майже сидячі, зібрані у несправжні кільця по 6 (2–10), формують досить щільні колосоподібні суцвіття 2–9 см завдовжки. Чашечка трубчасто-дзвоникоподібна, зелена або пурпурова, 8–12 мм завдовжки, двогуба, зовні по жилках короткоопушена. Віночок двогубий, синьо-фіолетовий, 20–30 мм завдовжки, у 2,5–3 рази довший за чашечку, з виїмчастою верхньою і трилопатевою нижньою губою. Трубочка віночка різко розширюється у зіві. Плід тупотригранний темно-

коричневий горішок до 3 мм завдовжки. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Поновлюється вегетативно та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Включено до Додатку Бернської конвенції. Охороняють в Українському степовому ПЗ (відділення «Михайлівська цілина»), ПЗ «Розточчя», ландшафтному заказнику «Верхобузькі болота» (Львівська обл.). Заборонено збирання рослин, випасання в лісах, посадка інтродуцентів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Кременецькому ботсаду.

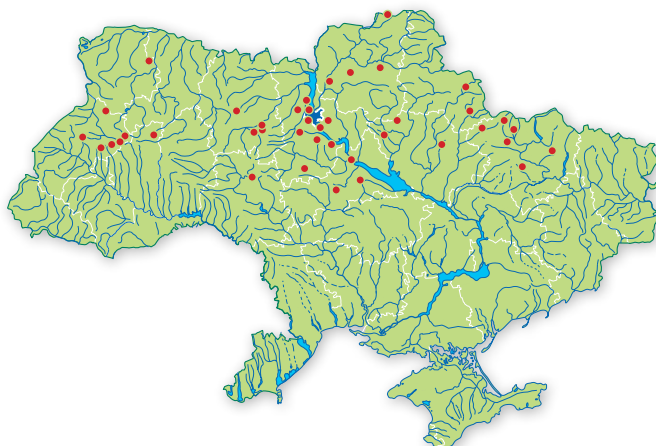
Господарське та комерційне значення

Декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації

Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Флора Европейской части СССР, 1978; Флора УРСР, 1960.

Автори: О.Т. Кузарін, О.О. Орлов, О.О. Кагало
Фото: О.О. Кагало

ГІСОП КРЕЙДОВИЙ

Hyssopus cretaceus Dubjan.

Родина Губоцвіті — Lamiaceae (Labiatae)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Ендемічний вид на зх. межі поширення. Класичний елемент так званої «гісопової флори».

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. понтичний (донецько-донський) вид. В Україні поширений на Донецькому краї та в басейнах лівих приток р. Сіверський Донець. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Багаточисельні повночленні локальні популяції трапляються рідко, більшість характеризується тенденцією до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Порушення умов місцезростань внаслідок випасання худоби, видобування крейди, створення лісонасаджень на схилах.

Умови місцезростання

Відкриті крейдянні схили, переважно з пухким субстратом; домінант угруповань томільної рослинності порядку *Thymo cretacei-Hyssopetalia cretacei* (кл. *Helianthemo-Thymetea*). Нерідко трапляються чисті зарості, особливо на новоутворених відслоненнях. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Напівкущик 20–50 см заввишки. Стебло круглясте, густо опушене притиснутими донизу короткими волосками. Листки сидячі, вузьколінійні, плескаті, з незагорнутими краями, малопомітними жилками, сірувато-

зеленуваті, шершаві від негустого опушення з жорсткуватих коротких волосків. Суцвіття колосоподібні, однобічні, стиснуті, дихазії у мутовках з 3–6 квіток. Зубці чашечки тупуваті, втричі коротші за трубку. Віночок синій, рідко білий, зовні волосистий; середня частка нижньої губи віночка широковиїмчаста, з країв дрібнозазублена, бокові лопаті яйцеподібні. Плід горішкоподібний, з пучком коротких волосків на верхівці. Цвіте у травні–серпні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняють у відділенні «Крейдова

флора» Українського степового ПЗ, в НПП «Святі Гори», заказнику місцевого значення «Красний» (Дворічанський р-н Харківської обл.). Виявлення та організація охорони популяцій з введенням абсолютно заповідного та заказного режимів, особливо у периферійній частині ареалу. Вирощування в ботанічних садах та введення до культури як ефіроолійної, фітомеліоративної, декоративної та медоносної рослини. Заборонено добування крейди, терасування та заліснення крейдових схилів, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Лікарське, ефіроолійне, медоносне, декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації.

Остапко, 2001, 2005; Флора УРСР, 1960; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, Т.В. Зубцова
Фото: В.М. Остапко

ГЛУХА КРОПИВА ГОЛА

Lamium glaberrimum (K.Koch) Taliev

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий ендемічний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вузьколокальний ендем. Окремі ексклави привершинної частини стіни Головної гряди Кримських гір. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо п'ять локальних популяцій. Досліджена популяція на осипі пд. схилу верхнього плато Чатир-Дага (г. Еклізі-Бурун) включає 420 особин. Ця популяція нормальна, неповночленна (відсутні рослини сенильного віку), з переважанням зрілих і молодих генеративних компонентів. Популяція достатньо стабільна, нормально самовідновлюється. Насіння проростає в кінці літа — на початку осені.

Причини зміни чисельності

Вузька екологічна амплітуда, слабка репродуктивна здатність, низька схожість насіння в природних умовах, а також, можливо, зміна умов зростання у зв'язку з загальним потеплінням клімату.

Умови місцезростання

Зростає на осипах привершинного поясу Головного пасма Кримських гір на висотах 1100–1450 м н. р. м.: осипи на Ялтинсь-

кому та Гурзуфському амфітеатрах, між Ай-Петринською та Никітською яйлами, у верхів'ях р. Авунда на Никітській яйлі, а також в ур. Яман-Дере на пн. схилі Бабуган-яйли і пд. схилу верхнього плато Чатир-Дага. Зростає на специфічних по вологості і гумусованості карбонатних субстратах, що формуються серед уламків вапняків. Угрупування кл. *Thlaspietea rotundifolii*. Облігатний гляреофіт, ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 30 см заввишки, з висхідними з-під шару щebenя стеблами, що розвиваються із столоноподібних пагонів. Рослини мають пальчаторозсічені, не опушені листки. Квіт-

ки зібрані в несправжні кільця по 4–6. Цвіте та плодоносить з кінця травня по вересень. Розмножується вегетативно та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Ялтинському гірсько-лісовому і Кримському ПЗ. Необхідно здійснювати моніторинг динаміки і чисельності природних популяцій. Заборонено порушення умов зростання виду, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Інтродукована насінням в 2004 р. в умовах ex situ Пд. Криму в Никітському ботанічному саду — ННЦ УААН. В 2005 р. рослини в культурі зацвіли і дали насіння.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1966; Дидух, 1992; Никифоров, Волошин, 2005; Рыфф, 2001.

Автори: В.В. Корженевський, О.Р. Нікіфоров
Фото: А.Д. Ярославцева

МІКРОМЕРІЯ ЧЕБРЕЦЕЛИСТА

Micromeria serpyllifolia (M.Bieb.) Boiss.
(*Clinopodium serpyllifolium* (M.Bieb.) Kuntze;
M. fruticosa (L.) Druce subsp. *serpyllifolia*
(M.Bieb.) P.H.Davis;
Nepeta serpyllifolia M.Bieb.)

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий ендемічний вид, єдиний в Україні представник середземноморського роду. Проте, за новими філогенетичними даними може бути перенесений до роду *Clinopodium*.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземномор'я, Кавказ, Мала Азія. В Україні тільки в пд.-зх. передгірної та гірської частини внутрішньої гряди Криму. Бахчисарайський р-н, підніжжя г. Челтера, печерні м. Тепе-Кермен та Мангуп-Кале, пн. схили р. Бельбек, стінки штучних печер поблизу м. Інкерман, підніжжя г. Утлюк біля с. Куйбишево. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції невеликі за розміром, їх чисельність дуже незначна. Ареал виду помітно скорочується.

Причини зміни чисельності

Вузька екологічна амплітуда, низька конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

На сх. частинах скель, у гротах, вапнякових схилах, стінах штучних печер. Росте в тріщинах та виступах, де накопичується ґрунт. Зустрічається в угрупованнях асо-

ціації *Asplenio-Micromerietum serpyllifoliae* кл. *Asplenietea trichomanis*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Півкущик. Стебла чисельні, прямостоячі або лежачі, 15–30 см заввишки, тонкі, шовковисто-волосисті, як і вся рослина, вище середини розгалужені. Листки короткочерешкові, довгасто-яйцеподібні або яйцеподібні, цілокраї чи невиразно виїмчато-зубчасті. Суцвіття волотисте, багатоквіткове, приквітки лінійно-ланцетні, дрібні. Квітконіжки довгенькі, тонкі. Чашечка трубчасто-дзвоникоподібна, 2,5–3 мм завдовжки, з дрібними широко-трикутними зубцями, у п'ять-шість разів коротшими за її трубочку. Віночок утрое довший за чашечку, світло-ліловий. Горішки довгасті,

близько 1 мм завдовжки і 0,5 мм завширшки, темно-бурі, вище середини залозисто-пухнасті. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняють на території пам'яток природи загальнодержавного значення «Мангуп-Кале» та «Бельбецький Каньйон». Необхідно постійно контролювати стан популяцій та культивувати в штучних умовах. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання, штучне заліснення місцезростань виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

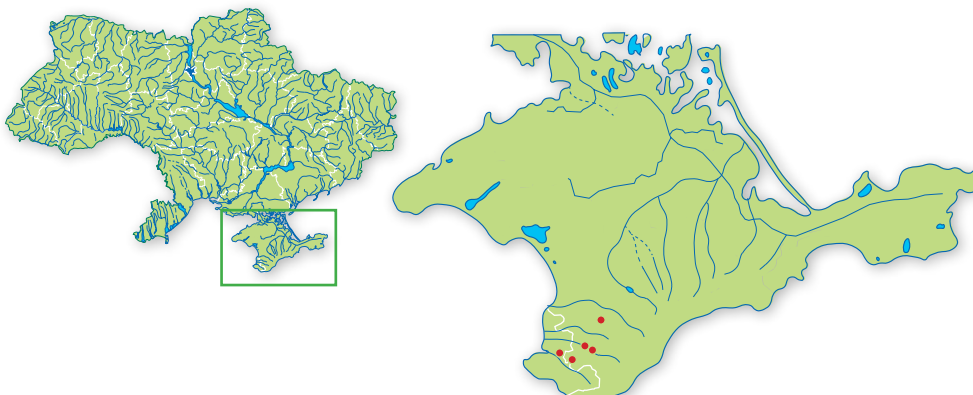
Господарське та комерційне значення

Декоративне, антисептичне, антиоксидантне, протирозійне.

Основні джерела інформації

Голубев, 1996; Корженевский, Клюкин, 1989; Мосякин, 1999; Флора Европейской части СССР, 1978; ЧКУ, 1996; Bräucher, Meimberg, Abele, Heubl 2005.

Автор: Ю.В. Корженевська
Фото: А.В. Єна

ЗАЛІЗНЯК СКИФСЬКИЙ

Phlomis scythica Klokov et Des.-Shost.

(*Phlomoides scythica* (Klokov et Des.-Shost.)

Czer., *Phlomis tuberosa* auct. non L., p.p.)

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду

Неоцінений.

Наукове значення

Північнопонтичний ендемік, споріднений з *Phlomis tuberosa* L.

Ареал виду та його поширення в Україні

Присиваська низовина між р. Дніпро та р. Молочною. Адм. регіони: Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Кілька популяцій, приурочених до степових подів: Великий Чапельський, Малий Чапельський, Старий, Успенівський, Агаймаський, Домузлинський, Коянли. Основна популяція локалізована у природному ядрі БЗ «Асканія-Нова» — Великому Чапельському поді. Її чисельність та віталітет корелюють з екологічними (гідрогенними) флуктуаціями. Ценопопуляції контагіозної (клональної) структури, повночленні, з правостороннім демографічним спектром (домінують генеративні і субсенільні особини).

Причини зміни чисельності

Специфіка еколого-ценотичних умов, розорювання степів, що практично заміщені агроландшафтами, площа яких розширюється.

Умови місцезростання

Степові блюдця, лощини, схили та днища подів. Ґрунти лучно-каштанові залишково солонцюваті осолоділі глейові суглинисті та глейосолоді. Рослина приурочена до лучно-

степових та лучних угруповань з різко змінним гідрорежимом (кл. *Festuco-Limonietea* підсоюз *Caricenion praecocis*, асоціація *Alopecuro pratensis-Festucetum valesiacae*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з подовженими горизонтальними кореневищами та бульбами. Формує потужні зарості. Стебла 30–90 см заввишки, напіврозеткові. Прикореневі листки довгочерешкові. Черешок голий або ледь опушений. Листкові пластинки округло-трикутної форми з серцеподібною основою. Стеблові листки довгасто-яйцеподібні або ланцетні на короткому черешку 1,5–5,5 см завдовжки. Всі

листки білувато-повстисті, зверху зелені. Квітки рожево-лілові 17–20 мм завдовжки зібрані у несправжні багатоквіткові кільця. Горішки тригранні. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням та кореневищами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняють у БЗ «Асканія-Нова» та заповідному урочищі «Агаймаське». Необхідні моніторинг стану популяцій, репатріація у цілинні степові поди. Заборонено розорювання лучно-степових ділянок подів, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Лікарське, ефіроолійне, медоносне, декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації.

Дрогобыч, Шаповал, 2004; Флора УРСР, 1960; Шаповал, 2004.

Автори: І.І. Мойсієнко, В.В. Шаповал
Фото: В.В. Шаповал

ШАВЛІЯ КРЕМЕНЕЦЬКА

Salvia cremenecensis Bess.

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Подільський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Подільська височина. Трапляється у Кременецьких горах, Середньому Придністров'ї та на Товтровому кряжі. Адм. регіони: Тр, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій
Популяції малочисельні повночленні, з переважанням генеративних особин. Поновлення відбувається повільно, але відносно задовільне. Насіннева продуктивність висока.

Причини зміни чисельності
Неконтрольоване надмірне випасання, часте випалювання старики, безпосереднє руйнування екоотопів унаслідок освоєння територій, рекреація, будівництво.

Умови місцезростання
Степові та лучно-степові угруповання, зарості термофільних чагарників на малопотужних рендзинах і вилугуваних чорноземах. В угрупованнях порядків *Festucetalia valesiacae*, *Stipo pulcherrimae-Festucetalia pallentis*; кл. *Trifolio-Geranietae sanguinei*, *Rhamno-Prunetea*. Мезоксерофіт, факультативний кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з розвиненим кореневищем і вкороченим каудексом. Стебла 70–85 см заввишки, розгалужені тільки у суцвітті, у нижній частині

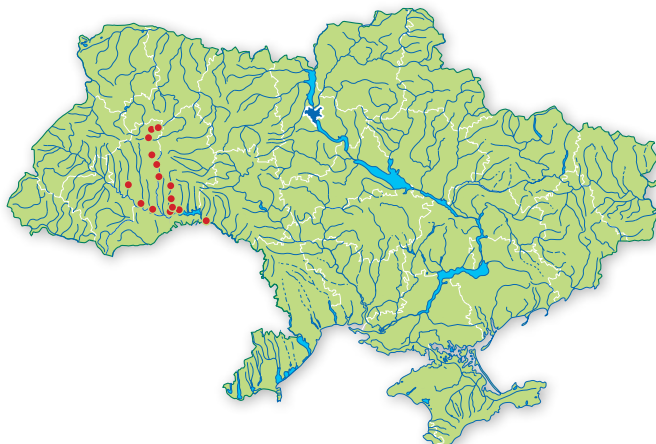
коротковолосисті, угорі з довшим і густим опушенням; стеблові листки нечисленні, з черешком 3,5–18,5 завдовжки й широколанцетною пластинкою 13–15 см завдовжки, 5,5–6,5 см завширшки; пластинка з неглибокосерцеподібною основою й тупуватою верхівкою, з країв подвійно зубчастозарубчаста, на поверхні зморшувата, зісподу негусто коротковолосиста, зверху майже гола; приквіткові листки сидячі, округлі, на верхівці раптово загострені. Несправжні кільця 6-квіткові, під час цвітіння помітно розсунуті; квітконосні гілки угорі трохи пониклі; приквіткі ланцетні, довговійчасті, коротші за квітконіжку; віночок 14–15 мм завдовжки, синьо-фіолетовий, з трохи відігнутою верхньою губою. Горішки широко-

еліпсоїдальні, бурі. Цвіте в червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють на території філіалу «Кременецькі гори» ПЗ «Медобори», НПП «Подільські Товтри», РЛП «Дністровський каньйон», у заказниках Центрального Поділля. Заборонено неконтрольоване випасання, рекреація, збирання рослин, заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське, медоносне.

Основні джерела інформації
Заверуха, 1985; Флора УРСР, 1960.

Автори: О.О. Кагало, Л.Г. Любінська
Фото: Л.Г. Любінська, М.М. Рябий

ШАВЛІЯ СКАБІОЗОЛИСТА

Salvia scabiosifolia Lam.

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Рідкісний кримсько-балканський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Болгарія та Крим. Спорадично в нижньому поясі Кримських гір (передгір'я та приайлинські схили). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Локалітети розкидані спорадично в нижній частині гір і займають невелику площу. Ростає невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Спорадичність локалітетів викликано як інтенсивним заселенням та будівництвом в передгірному Криму, так і природними причинами (вузькою еколого-ценотичною амплітудою).

Умови місцезростання
На сухих вапнякових чи крейдяних відслоненнях (порядок *Alyso-Sedetalia*). На невисоких яйлах (250–700 м н. р. м.) (Байдарська, Чатир-Даг (нижнє плато), Довгоруківська (зовнішня гряда Кримських гір)) та на пн. передгір'ях у напрямку від Мелласа–Бахчисарая–Сімферополя до Зуї-

Білогорська–Агармиша–Кара-Дага, уникаючи Пд. берег Криму. Ізольоване місцезнаходження на г. Опук. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Півкущ до 70 см заввишки, з міцним каудексом та стрижневим коренем. Стебел декілька, вони висхідні, полегли. Листки короткочерешкові, в обрисі еліптичні, до 10 см завдовжки та до 8 см заввишки, непарно-пирчасті з 4–6 парами лінійно-ланцетних чи лінійних, простих, до основи розсічених на 2–5 лінійних, загострених сегментів. Квітки в суцвіттях до 10 см завдовжки, по 2–8 у несправжніх розсунутих кільцях (від 4 до 10). При основі кілець є сидячі, яйцеподібно-ланцетні чи трикутні, відтягнуто-загострені

луски. Квітки двогубі, білуваті, 25–35 мм завдовжки. Цвіте у травні–червні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в Карадазькому ПЗ, заказниках «Ак-Кая», «Агармиш». Потребує широкого культивування, дослідження структури і картування популяцій, моніторингу їх стану. Заборонено забудова та заліснення територій, збирання рослин.

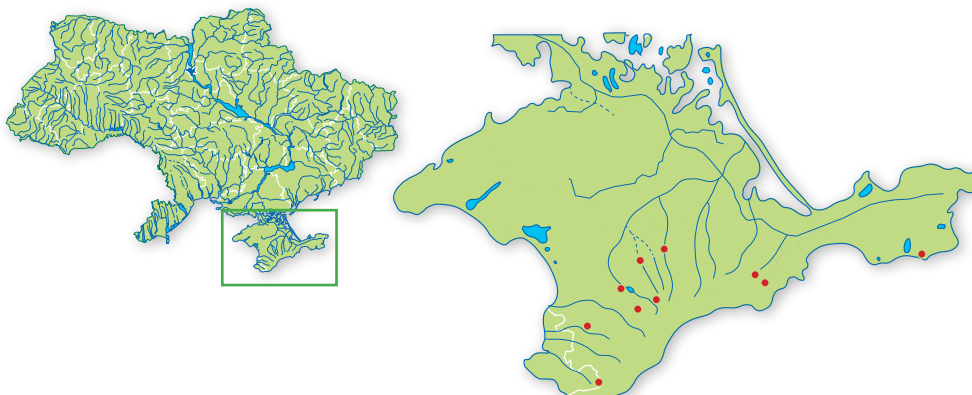
Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське, ефіроолійне.

Основні джерела інформації
Дідух, Шеляг-Сосонко, 1982; Миронова, Каменських, 1995; Флора Европейской части СССР, 1978.

Примітка. Досить поліморфний вид за опушенням, будовою суцвіття, формою листків, зубців чашечки тощо, у складі якого було описано кілька дрібних видів (*S. adenostachya* Juz., *S. demetrii* Juz.).

Автор: Я.П. Дідух
Фото: В.В. Савчук

ШОЛОМНИЦЯ КРЕЙДОВА

Scutellaria cretica Juz. (*S. supina* auct. non L.)

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Східнопонтичний (східнопричорноморський) ендемічний вид, споріднений з *S. supina*.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вид поширений у бас. р. Дону. В Україні — у бас. Сіверського Дінця та його приток. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Незначна кількість локалітетів. Зростає групами та поодинокі, спостерігається тенденція до скорочення чисельності. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності
Рекреаційні навантаження, інтенсивне випасання худоби, заростання крейдяних відслонень, видобування крейди.

Умови місцезростання
Відкриті крейдяні відслонення. Зростає у складі томільярних угруповань кл. *Helianthemo-Thymetea* та степових угруповань союзу *Centaureo carbonati* — *Koelerion talievii*, які формуються на виходах карбонатів. На р. Кринка — на пісках та сланцях. Ксерофіт. Облігатний карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Півкущик 15–45 см заввишки. Стебла до суцвіть опушені короткими, ви-

дігнутими вниз волосками. Стеблові листки черешкові, довгасто-яйцеподібні або видовжено трикутно-яйцеподібні до ланцетних, 1–5 см завдовжки, 3–18 мм завширшки, з обрубленою, рідше округлою основою і тупуватою, часто загостреною верхівкою, по краю нерівно зубчато-пилчасті, нижні листки з довгими черешками, верхні — майже сидячі. Листки голі або майже голі, зелені з обох боків. Квітки сірчаножовті з синьофіолетовими боковими лопатями. Суцвіття спочатку головчасте, потім колосоподібне, вісь суцвіття густо опушена. Плоди яйцеподібно-тригранні горішки, сіруваті від густого опушення. Цвіте у травні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням, рідше вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у відділенні «Крейдова флора» Українського степового ПЗ, НПП «Святі Гори». Необхідно додатково створити заказники в оселищах виду, контролювати стан популяцій. Заборонено видобування крейди, надмірний випас, порушення умов зростання, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України, Ботанічному саду ім. О.В. Фоміна КНУ ім. Т. Шевченка.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Коротченко, 2001; Морозюк, 1971; ЧКУ, 1996; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора УРСР, 1960; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003.

Автори: І.А. Коротченко, В.М. Остапко
Фото: В.М. Остапко

ШОЛОМНИЦЯ ВЕСНЯНА

Scutellaria verna Besser (*S. supina* auct. non L.)

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Середньопридністровсько-північнопричорноморський ендемік, споріднений з *S. supina*.

Ареал виду та його поширення в Україні

Диз'юнкції у Середньому Придністров'ї та Пн. Причорномор'ї (між рр. Гнилий Єланець, Громоклея, Інгул та Інгулець). Адм. регіони: Ів, Тр, Хм, Кд, Мк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції стрічкоподібної форми. Щільність 7–15 особин на 1 м². Просторове розміщення особин дифузне. Спектр повночленний, нормального типу з бімодальним розподілом, в якому переважають молоді та зрілі генеративні особини. Самопідтримання популяцій задовільне.

Причини зміни чисельності

Фрагментованість ареалу, ізолюваність популяцій, руйнація місцезростань, надмірний випас та рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання

Вапнякові, гіпсові та сланцеві відслонення по балках та берегах річок, на кам'янисто-щебенистих, часто змитих ґрунтах, скелях і осипищах кам'янистих порід. Вугрупованнях кл. *Festuco-Brometea*, рідше — кл. *Trifolio-Geranietea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Напівкущик зі стрижневим коренем. Пагони висхідні, 10–40 см заввишки. Нездерев'яніла частина стебла опушена до суцвіття короткими, вниз відігнутими волосками з домішкою довгих, а в суцвітті — довгими простими й коротшими залозистими волосками. Листки довгасто-яйцеподібні, пластинка при основі округла, на верхівці тупа чи тупувато-загострена, по краю зарубчато-пилчаста. Суцвіття на початку цвітіння — головчаста, а пізніше — короткодовгаста китиця. Віночок 20–25 мм завдовжки, сірчаножовтий з синюватою плямою на кінці верхньої губи і блакитними боковими лопатями, зовні густо залозисто-волосистий. Горішки яйцеподібно-тригранні, сіруваті

від густого опушення. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням та поділом кореневища.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території ПЗ «Єланецький степ», заказників загальнодержавного значення «Урочище Совиний яр», «Циківська дача» (Хмельницька обл.), у державних ландшафтно-ботанічних заказниках «Богодарівка», «Привільне». Необхідне розширення мережі природоохоронних територій, моніторинг популяцій, культивування в ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, терасування та заліснення схилів, надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Воронова, 2005; Заверуха, 1985; Крицька, Новосад, 2003; Крицька, Новосад, 2001; Мойсієнко, Соломаха, Соломаха та ін., 2005; Флора УРСР, 1960; ЧКУ, 1996.

Автори: Л.І. Крицька, В.В. Новосад, Л.Г. Любінська, С.М. Воронова, І.І. Мойсієнко

Фото: В.В. Новосад, І.І. Мойсієнко (вставка)

ЧИСТЕЦЬ ВУЗЬКОЛИСТИЙ

Stachys angustifolia M.Bieb.

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Балкансько-пд.-бузько-кримський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Диз'юнктивний ареал виду складається з трьох віддалених та ізольованих локалітетів: балканського (Болгарія, Греція, Румунія, європейська частина Туреччини), кримського та пд.-бузького. Вид поширений в сх. частині Гірського Криму з поодинокими ізольованими місцезростаннями в його зх. частині та на гранітних відслоненнях каньйонів р. Пд. Буг та його приток. Адм. регіони: Мк, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції диз'юнктивні, характеризуються чітко окресленими межами, переважно низькою щільністю особин (0,5–6 на 1м²) та слабо вираженим поліморфізмом. Чисельність популяцій незначна, але стабільна. Розміщення особин компактно-дифузне. Вікові спектри більшості популяцій неповночленні, правосторонні з максимумом зрілих генеративних особин.

Причини зміни чисельності
Низька схожість насіння, незначна конкурентоспроможність сходів, вимогливість до оптимального вологозабезпечення, відсутність вегетативного розмноження, обмежена кількість місцезростань, пряме знищення або трансформація екотопів, випас та рекреація.

Умови місцезростання
Місцезростання приурочені до посушливих кам'янисто-щебенистих вапнякових та граніт-

них схилів і відслонень, де формуються угруповання кл. *Thlaspietea rotundifoliae*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Каудексовий напівкущик. Стебла висхідні, тонкі, чотиригранні, голі. Пагони 40–85 см завдовжки, безрозеткові. Листки розміщені навхрест супротивно. Нижні і середні стеблові листки черешкові, розсіяно опушені. Листова пластинка в обрисі яйцеподібна, еліптична або широкоеліптична, двічіпірчасторозсічена з сегментами від еліптичних до вузьколінійних. Верхні листки сидячі, лінійні або вузьколінійні, переважно голі. Суцвіття довгасті, китицеподібні; квітки в пазухах покривних листків, зібрані в несправжні двоквіткові кільця (мутовки). Віночок блідопурпуровий. Плід розпадається на

4 однонасінних, тригранних, сірувато-чорних горішки. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

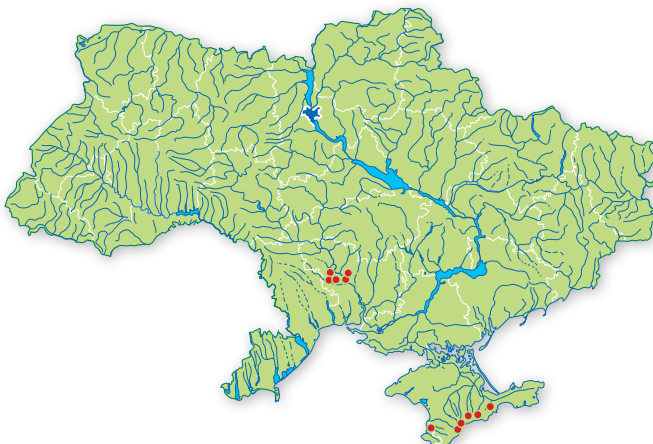
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в НПП «Гранітно-степове Побужжя», заповідному ур. «Лабіринт» (Миколаївська обл.), Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідні моніторинг популяцій, охорона природних місцезростань, заповідання нових територій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань, випас та рекреація.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ефіроолійне, медоносне, жиролійне.

Основні джерела інформації
Флора Криму, 1966; Флора УРСР, 1960; Омельчук-М'якушко, Зінченко, 1974; Собко, Гапоненко, 1996; Флора на България, 1948; Щербакіова, Новосад, 2004; Flora of Turkey and the East Aegean Islands, 1982.

Автори: В.В. Новосад, О.Ф. Щербакіова, Л.І. Крицька
Фото: В.В. Новосад

ЧЕБРЕЦЬ КАЛЬМІУСЬКИЙ

Thymus kaljmijussicus Klokov et Des.-Shost.
(*T. kalmiussicus* Klokov et Des.-Shost., ortho)

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Ендемік, близько споріднений з *T. calcareus* Klokov et Des.-Shost. s.l.

Ареал виду та його поширення в Україні
Приазов'я. Поширений у басейні р. Кальміус та у Криму на мас. Агармиш поблизу м. Старий Крим. Адм. регіони: Дц, Кр.

Чисельність та структура популяцій
У Приазов'ї популяції малочисельні, представлені невеликими локусами серед більш поширених видів чебреців. Структура популяцій не вивчена.

Причини зміни чисельності
Руйнування природних місць зростання внаслідок випасання худоби. Є загроза знищення виду внаслідок створення кар'єрів для видобування граніту.

Умови місцезростання
Відслонення гранітів у Приазов'ї, вапняків у Криму. У Приазов'ї виступає як співдомінант у томілярних угрупованнях часто агломеративного типу, що відносяться до кл. *Sedo-Scleranthetea*. В окремих локусах проективне покриття виду досягає 10–50%. Ксерофіт. Петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Півкущик, утворює щільні дернини.

ки. Квітконосні пагони прямостоячі, 2,5–6 см заввишки, закінчуються головчастим компактним суцвіттям, яке не видовжується при досягненні плодів. Стебла опушені відстовбурченими та вниз відхиленими короткими волосками. Листки з майже непомітним черешком, лінійно-еліптичні, 7–10 мм завдовжки, 0,8–1,5 мм завширшки, з помітними знизу жилками та великими залозками, густо вкриті волосками. Віночок двогубий, рожевий, 4–5,5 мм завдовжки. Чашечка дзвоникоподібно-двогуба, 2,8–3,5 мм завдовжки, короткогустоволосиста, по краях ряснодовговійчаста. Характерний міцний цитриновий запах. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у заповідних урочищах «Василівка», «Гречкіно №1», «Гречкіно №2», «Кирсанове» понад р. Кальміус та в пам'ятці природи місцевого значення «Чердакли» понад р. Кальчик в Донецькій обл. Доцільно створити заповідний об'єкт в окол. с. Шевченко на березі р. Кальчик. Необхідно проводити пошук нових місцезнаходжень, контролювати стан популяцій, вводити в культуру. Заборонено розробку кар'єрів, добування гранітів, випасання худоби, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське, ефіроолійне ґрунтоформуюче, протиерозійне.

Основні джерела інформації.

Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001, 2005; Флора УРСР, 1969; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.М. Остапко

ЧЕБРЕЦЬ ПРИБЕРЕЖНИЙ

Thymus littoralis Klokov et Des.-Shost.

Родина Губоцвіті — Lamiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемічний вид, можливо, гібридогенний.

Ареал виду та його поширення в Україні
Азовське узбережжя Криму (Арабатська Стрілка, Керченський п-ів від с. Кам'янського до с. Пісочне Ленінського р-ну). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні з дифузною просторовою структурою, скорочуються. Чисельність особин в популяціях незначна (до 50 екземплярів). Віковий спектр правосторонній з максимумом на особинах генеративного періоду.

Причини зміни чисельності
Стенотопність та вузькоареальність виду. Надмірне випасання худоби та рекреаційні навантаження.

Умови місцезростання
Приморські піски. Облігатний елемент піщаних літоралей. Угруповання знаходяться на межі кл. *Ammophiletea* та *Festucetea vaginatae*. Ксерофіт. Псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик до 15 см заввишки, з недовгими горизонтальними стовбурцями, що закінчуються суцвіттям. Неплідні пагони висхідні. Квітконосні гілки до 15 см завдовжки, опушені довгими відлеглими волосками. Листки черешкові, довгасто еліптичні 9–15 мм завдовжки, близько 2 мм завширшки, досить густо опушені. Суцвіття видовжене, переривчасте, з кількох розсунутих несправжніх кілець. Віночок рожево-ліловий. Чашечка під час цвітіння 3,5–3,8 мм, при плодах 4–4,3 мм завдовжки, з довго війчастими по краю зубцями верхньої губи. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та повзучими пагонами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідно контролювати стан популяцій, вирощувати у ботанічних садах, розширити територію Казантипського ПЗ з включенням до нього Арабатського заказника та частини узбережжя Казантипської затоки. Заборонено збирання, порушення умов місцезростання, надмірне випасання худоби та організації місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

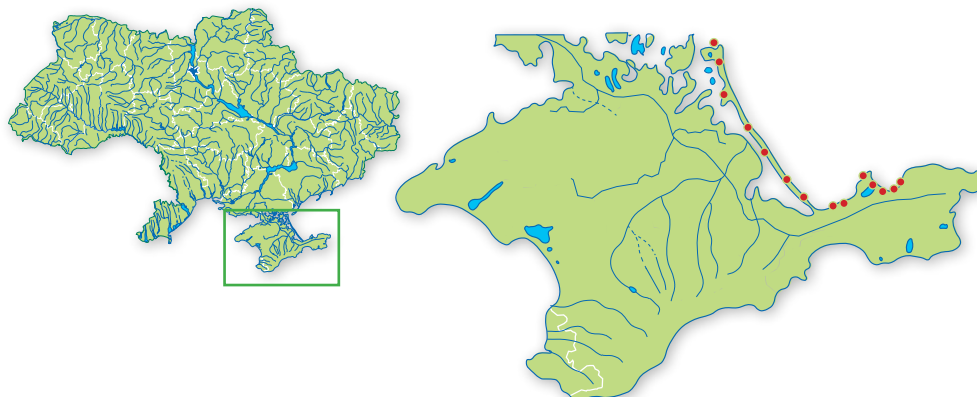
Господарське та комерційне значення
Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Голубев, 1996; Дубовик, 2005; Новосад, 1992; Флора УРСР, 1960; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Новосад

Фото: Я.П. Дідух, В.П. Коломійчук (вставка)

ТОВСТЯНКА АЛЬПІЙСЬКА

Pinguicula alpina L.

Родина Пухирникові — Lentibulariaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий аркто-альпійський вид, комахоїдна рослина.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гірські регіони Центральної Європи, арктичний пояс Євразії (від Ісландії до Сх. Сибіру). В Україні — Карпати: Свидовець (гг. Близниця і Драгобрат), Чорногора (гг. Говерла, Петрос, Піп-Іван, ур. Примаратик). Чивчини (гг. Чорний Діл, Фатія Банулуї, Гнетеса, Прелуки, Чивчинаж, Чивчин). Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Більшість популяцій локального характеру, невеликі за площею. Кількість особин від 10 до 50–70, лише окремі популяції (Чорний Діл) налічують понад 100 особин.

Причини зміни чисельності

Руйнування і трансформація екотопів внаслідок випасання худоби, рекреаційного навантаження та заліснення.

Умови місцезростання

На перезволожених ділянках переважно у субальпійському поясі, місцями заходить у верхній лісовий, опускаючись водотоками до 1000 м н. р. м. Приурочений до вологих затінених вапнякових скель, задернованих щербених схилів — угруповання асоціацій

Saxifragetum luteoviridis і *Festucetum saxatilis*, які належать до найбільш багатих і насичених рідкісними та ендемічними видами в Українських Карпатах. На хребті Чорний Діл трапляється на мохових подушках, розташованих вздовж потоку, що витікає з карстового джерела. Гірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна комахоїдна рослина 5–15 см заввишки. Листки оберненояйцеподібні, тупі, зверху вкриті залозистими волосками, зібрані у прикореневу розетку. Віночок білий, з жовтуватими плямами біля основи нижньої губи. Цвіте з кінця травня до кінця липня. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Карпатському НПП, Карпатському БЗ, ландшафтному заказнику «Чивчино-Гринявський» (Івано-Франківська обл.), пам'ятці природи «Білий потік» (Чернівецька обл.). Необхідно контролювати стан популяцій і взяти під охорону всі місцезнаходження. Заборонено порушення гідрологічного режиму водотоків, скель, джерел.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Каталог раритетного біорізноманіття заповідників і національних природних парків України, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976; Pawlowski, Walas, 1949.

Автори: І.І. Чорней, І.М. Данилик
Фото: О.О. Кагало, В.В. Буджак (вставка)

ТОВСТЯНКА ДВОКОЛІРНА

Pinguicula bicolor Wot.

(*P. vulgaris* L. subsp. *bicolor* (Wot.) Á. Löve & D. Löve; *P. vulgaris* auct. non L.).

Родина Пухирникові — Lentibulariaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Дуже рідкісна комахоїдна рослина. Ендемічний вид, близько споріднений з *P. vulgaris*, таксономічний статус проблематичний.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вузький ендемік (Сх. Карпати, Волино-Подільська височина: Розточчя, пн. частина Опілля, Вороняки); трапляється на прилеглій території Польщі, де має близько 30 місцезнаходжень, частина з них вже втрачена (польськими авторами наводиться також для Литви: окол. м. Вільнюса). Адм. регіони: Льв, Ів.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції нечисленні, невеликі за площею, вид виступає як асектатор. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Осушення земель, надмірне випасання.

Умови місцезростання

Болотисті луки, торфові болота, торфовища, по краях карбонатних боліт (союз *Caricion davallianae*), локальні підвищення серед торфовищ. Найчастіше зустрічається в асоціації *Molinietum medioeuropaeum* (кл. *Molinio-Arrhenotheretea*). Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна комахоїдна рослина 20–30 см заввишки. Листки у прикореневій розетці, майже сидячі, довгасто-еліптичні, зверху вкриті клейкими залозками. Квітконосне стебло безлисте, густо вкрите залозистими волосками, з однією квіткою на верхівці. Віночок синьо-фіолетовий, лопаті верхньої та нижньої

губи білі, із шилоподібною шпоркою. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується переважно вегетативно, насіннєве поновлення слабе.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Яворівському НПП. Вид наводився для ПЗ Розточчя (біля с. Ставки), але місцезнаходження давні (збори 1949 р.). Необхідне виявлення існуючих місцезнаходжень та створення природно-заповідних територій. Заборонено порушення місць зростання, осушення боліт, меліорація.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

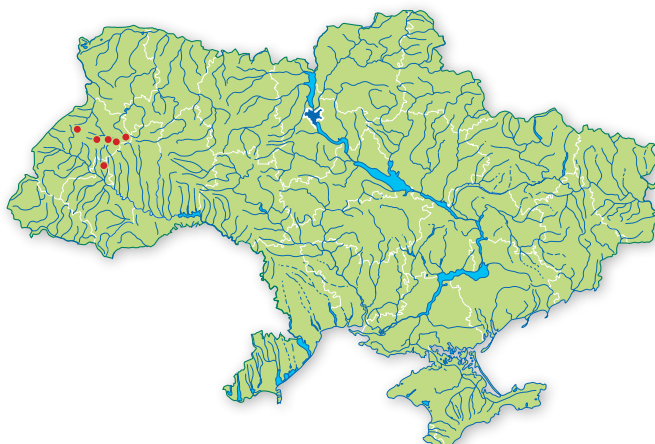
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Сорока, 1990; ЧКУ, 1996; Polska Czerwona Księga roślin, 2001.

ТОВСТЯНКА ЗВИЧАЙНА

Pinguicula vulgaris L.

Родина Пухирникові — Lentibulariaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Комахоїдна рослина, вид на пд.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа (крім крайнього пд.), Кавказ, пн. частина Азії, Пн. Америка. В Україні — Зх. Полісся, Мале Полісся, Волинська височина, Поділля, Українські Карпати. Адм. регіони: Вл, Рв, Ль, Ів, Тр, Зк, Хм.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, зазвичай являють собою невеликі групи і складаються з 10–15 особин. Ряд місцезнаходжень, особливо на Малому Поліссі та Волинському лесовому плато, вже втрачено.

Причини зміни чисельності
Вид дуже чутливий до зміни умов зростання і швидко зникає при осушенні екотипів, тому взятий під охорону в багатьох європейських країнах.

Умови місцезростання
Низинні (евтрофні) переважно осоково-гіпнові болота, заболочені луки. Зростає на ектопах із шаром багатого торфу, що формується на карбонатній основі, в рослинних угрупованнях союзу *Caricion davallianae*. Мезогігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна комахоїдна рослина 5–20 см заввишки. Кореневище вкорочене. Листки у прикореневій розетці, довгасто-еліптичні, зверху вкриті клейкими залозками. Квітконосне стебло безлисте, з однією квіткою. Віночок синювато-фіолетовий, шпорка шилоподібна. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у

серпні–вересні. Розмножується насінням, яке дуже дрібне і розноситься вітром.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

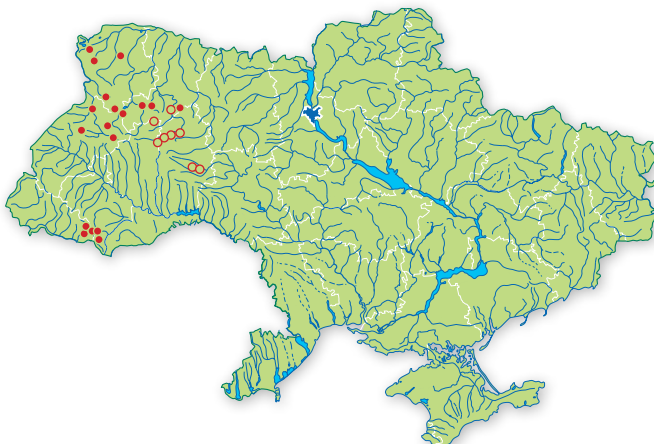
Охороняють в ПЗ «Розточчя», Карпатському та Шацькому НПП, в Буцанському заказнику загальнодержавного значення (Рівненська обл.), ботанічному заказнику місцевого значення «Любче» (Волинська область). Конче потрібні контроль за станом популяцій та виявлення вцілілих місцезростань для взяття їх під охорону. Заборонено порушення умов місцезростання, осушення боліт, надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Андрієнко, 1982; Гелюта, Вакаренко, Дубина та ін., 2001; Сорока, 1990; Фіторізноманіття націон. природ. парків, 2003; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Фото: В.П. Гелюта

ПУХИРНИК ПІВДЕННИЙ

Utricularia australis R.Br. (*U. neglecta* Lehm.)

Родина Пухирникові — Lentibulariaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид на сх. межі диз'юнктивного ареалу; комахоїдна рослина.

Ареал виду та його поширення в Україні

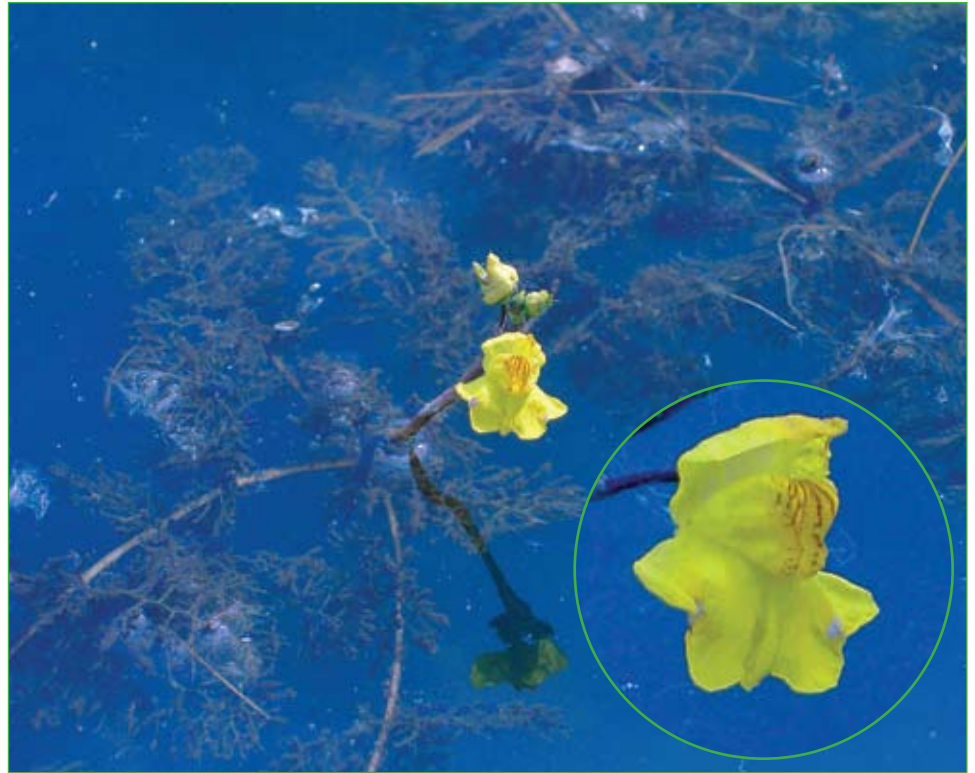
Поширений у більшості країн Європи (Середня та Атлантична, пд. Скандинавія, Середземномор'я, зх. частина Росії) та в Австралії; наводяться окремі осередки в Африці та Азії. В Україні трапляється на Закарпатській рівнині та у Прикарпатті. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Виявлено в 1997 р. у заплаві р. Латориця, біля с. Великі Геївці Ужгородського р-ну; зараз відомо 8 локалітетів (від словацько-українського кордону до с. Драгиня Мукачівського р-ну та в окол. с. Дийда Берегівського р-ну). У 2006 р. виявлений в о. Банське, м. Косів Івано-Франківської обл. Вказівка про знаходження виду в окол. Львова є, очевидно, помилковою, як і вказівки *U. neglecta* для околиць Києва. Площа угруповань від 20 м² (окол. с. Драгиня) до кількох сотень квадратних метрів у мікролокусах біля с. Червоне Ужгородського р-ну. Частка виду в угрупованнях становить 20–80%. Зважаючи на значну площу меліоративних каналів, загальна кількість локалітетів виду у межах Закарпатської рівнини, очевидно, є більшою.

Причини зміни чисельності

Руйнування стариць річок, осушування території, забруднення водойм, спрямлення русел річок; рідкість екотипів відповідного типу.

Умови місцезростання

Трапляється у стоячих водах стариць, меліоративних каналів, ставків низинної частини Закарпаття у межах 100–115 м н. р. м. Надає перевагу чистим і добре прогрітим водоймам. Формує угруповання асоціацій *Lemno-Utricularietum australis*; належить також до складу кількох асоціацій кл. *Lemnetea*. Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плейстофіт. Багаторічна рослина з плаваючими пагонами без коренів. Стебло 10–40(60) см завдовжки. Листки кількарізково розсічені на ниткоподібно-лінійні частки, частина яких метаморфізована в ловчі пухирці. Віночок 12–18 мм завдовжки. Квітки жовті або яскраво-жовті. Цвіте у червні–

липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується вегетативно й насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Включений до «Червоного списку судинних рослин Карпат» і «Червоного списку Закарпаття». Охороняють в НПП «Гуцульщина», в заказнику загальнодержавного значення «Великодоброньський», заказниках місцевого значення «Дідівський Міц» та «Став» (окол. с. Дийда). Більшість локалітетів є поза межами цих об'єктів. Необхідно забезпечити охорону в усіх оселищах виду, моніторинг популяцій. Доцільно культивувати у ботанічних садах. Заборонено проведення осушувальних робіт, евтрофікацію водойм.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

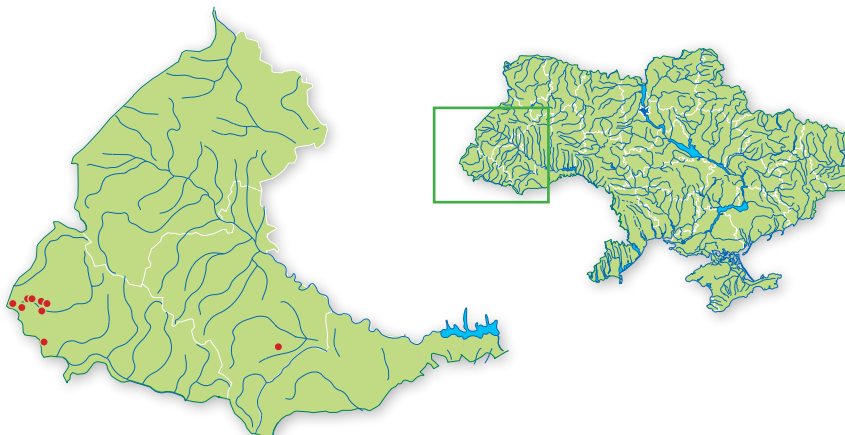
Господарське та комерційне значення

Кормове, декоративне, водорегулююче.

Основні джерела інформації

Данилик, Соломаха, Соломаха, 2007; Флора Европейської частини СССР, 1981; Drescher, Prots, Mountford, 2003.

Автор: Б.Г. Проць
Фото: А.В. Мигаль

ПУХИРНИК БРЕМА

Utricularia bremii Heer (*U. minor* L. subsp. *bremii* (Heer) Nyman)

Родина Пухирникові — Lentibulariaceae

Природоохоронний статус виду

Зниклий в природі.

Наукове значення

Реліктовий вид на пн.-сх. межі ареалу; комахоїдна рослина, що живиться дрібними водними безхребетними тваринами.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вид з субатлантично-європейським типом ареалу. Поширений в Середній та Атлантичній Європі. Відомо єдине місцезнаходження виду за гербарними зборами А. Маргітта 1920-х рр. в болоті Чорний Мочар (Серне Мочар) між містами Мукачево та Берегово на Закарпатті. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Єдиний, відомий локалітет виду втрачений внаслідок осушення всіх болотних та перезвожених територій в ур. Чорний Мочар у 1950–1960-х рр. та переведення їх під сільськогосподарські угіддя.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда. Лімітується в першу чергу антропогенними факторами: осушення боліт, евтрофікація та трансформація водойм, відсутність екологічного відповідного типу.

Умови місцезростання

Озерця серед сфагнових боліт, невеликі мілкі непроточні дистрофічні водойми з постійним або періодично змінним рівнем води від 5 до 30(40) см. При спаді води може утворювати наземну форму. Є характерним видом союзу *Sphagno-Utricularion* (порядок *Utricularietalia*

intermedio-minoris), може траплятися в угрупованнях союзів *Hydrocharition*, *Lemnion minoris* (кл. *Lemnetea*). Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плейстофіт. Багаторічна комахоїдна водна рослина, що плаває в товщі води. Пагони двох типів: довші (5–20 см), зелені, плаваючі, розгалужені, з округлими в обрисі листками 3 x 2 см, кілька разів вилчато розділеними на 10–25 лінійних дольок, з ловчими пухирцями (до 10) та коротші безбарвні, ниткоподібні, переважно, нерозгалужені пагони 2–6 см завдовжки, з 1–8 пухирцями, що на мілководді розміщуються по дну водойми. Квітконос безбарвний, до 50 см завдовжки, з 2–5 лускоподібними приквітниками під суцвіттям, виноситься на по-

верхню води. Суцвіття китиця з 2–13 квіток. Віночок оцвіттини з двогубим відгином, 8–10 мм, лимонно-жовтий з червоними смужками, верхня губа плоска, нижня — велика, округла, плоска; шпорка коротка. Коробочка куляста. Цвіте у червні–серпні. Розмножується вегетативно (туріонами) та дуже рідко — насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідні пошуки нових місцезростань виду на інших територіях. Можлива репатріація виду після проведення циклу робіт з ревіталізації окремих ділянок в ур. Чорний Мочар. У випадку знаходження виду заборонено зміну гідрологічного режиму екотопу.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

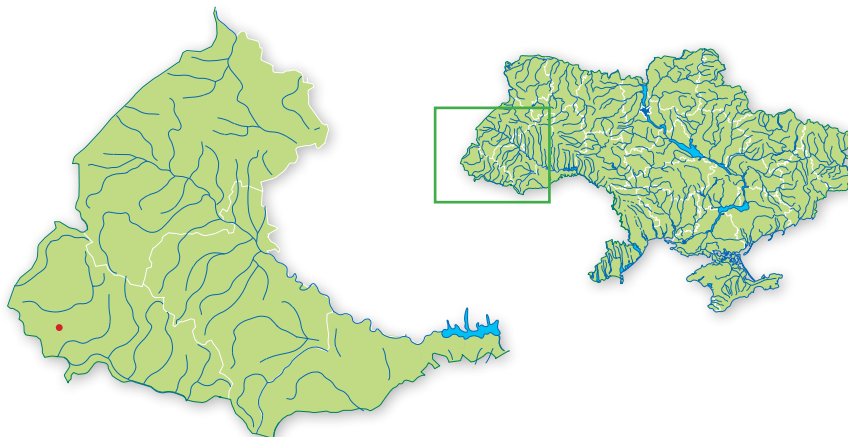
Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Макрофіты — индикаторы изменений природной среды, 1993; Флора УРСР, 1961; Domin, 1928; Šipošová, Otahelová, 1997.

Автори: Р.Я. Кіш, І.М. Данилик
Малюнок: І.В. Маханьков

ПУХИРНИК СЕРЕДНІЙ

Utricularia intermedia Hayne

Родина Пухирникові — Lentibulariaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісна водна комахоїдна рослина, яка скорочує своє поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Арктика, Європа (Скандинавія, Середня та Атлантична), Кавказ, Зх. та Сх. Сибір, Далекий Схід, Середня Азія (Тянь-Шань), Середземномор'я, Японія, Китай, Пн. Америка. В Україні — лісова зона, переважно Полісся — спорадично, Лісостеп — зрідка. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Хм, Вн, Чк, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Утворює невеликі популяції, зростає куртинами, добре помітними під час квітання. Місцезнаходження в лісостеповій та степовій зоні потребують підтвердження.

Причини зміни чисельності

Меліоративні роботи, осушення прилеглих до водойм територій, забруднення води та коливання її рівня.

Умови місцезростання

Індикатор оліго- та мезотрофних, замкнених, водойм та боліт із постійним рівнем води, мулувато-торфовими та торфовими донними відкладами. Зростає у старицях та канавах на глибині 10–150 см. Характер-

ний вид угруповань асоціації *Utricularietum intermedio-minoris*, а також *Sphagno-Utricularietum intermediae*. Діагностичний вид союзу *Sphagno-Utricularion*. Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плейстофіт. Комахоїдна рослина з двома типами вегетативних гонів. Одні з них несуть зелені листки, їх долі із щетиноподібним вістрям, інші — безколірні, із пухирцями, що відкриваються всередину і вловлюють дрібних водних безхребетних тварин. Суцвіття китиця, виступає над поверхнею води, із 2–6 квітів 12–15 мм завдовжки, на квітосі 10–20 см заввишки. Віночок двогубий, світло-жовтий із червоними смужками. Нижня губа плоска, тупа, шпорець цілінд-

ричний. Плід куляста коробочка. Цвіте в червні–серпні. Плодоносить у вересні. Розмножується насінням та вегетативно (зимуючими бруньками туріонами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Поліському, Рівненському, «Черемському» ПЗ, Шацькому та «Прип'ять-Стохід» НПП. Заборонено порушення умов місцезростання, розчищення водойм, їх осушення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Андрієнко, Попович, Шеляг-Сосонко, 1986; Макрофиты-индикаторы изменений природной среды, 1993.

Автор: Т.Л. Андрієнко

Фото: О.О. Орлов, О.А. Жигаленко (вставки)

ПУХИРНИК МАЛИЙ

Utricularia minor L.

Родина Пухирникові — Lentibulariaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісна водна комахоїдна рослина, яка скорочує своє поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Арктика, Європа (Скандинавія, Середня та Атлантична), Кавказ, Зх. та Сх. Сибір, Дальній Схід, Середня Азія, Гімалаї, Японія, Китай, Пн. Америка. В Україні — лісова зона (переважно Полісся) та Лісостеп — зрідка, Степ — дуже рідко, по долинах великих річок. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, Хм, Вн, Чк, Кд, Пл, Хр, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні та невеликі за розміром, утворюють у водоймах неширокі смуги і плями, добре помітні під час квітання. Місцезнаходження в лісостеповій та степовій зоні потребують підтвердження.

Причини зміни чисельності

Коливання рівня води, забруднення водойм, меліорація навколишніх територій.

Умови місцезростання

Піонерний вид прісноводних замкнених та малопроточних ацидофільних водойм із мулуватопіщаними та мулуватоторфовими донними відкладами, в озерах, старицях, на обводнених торфовищах на глибині 5–100 см. При коливанні рівня води життєвість видів знижується. Характерний вид угруповань кл. *Utricularietea intermedio-*

minoris. Діагностичний вид союзу *Sphagnoutricularion*. Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гелофіт. Рослина плаває у воді або лежить на прибережному мулі; стебла 5–15 см завдовжки. Кореневища редуковані. Листки чергові, розсічені на вузьколінійні долі, всі однакові за будовою і можуть нести ловчі пухирці 1–1,5 мм в діаметрі. Пухирці мають клапани, які відкриваються всередину і уловлюють дрібних водних безхребетних тварин. Суцвіття китиця з 2–6 квіток на квітконосі 5–15 см заввишки, що виступає над поверхнею води. Віночок 7–12 мм завдовжки, світло-жовтий з червоними смужками, із короткою трубкою та двогубим від-

гином. Шпорка коротка, нижня губа віночка видовжена. Плід багатонасінна коробочка. Цвіте в липні–серпні, плодоносить у вересні. Розмножується зрідка насінням, частіше — вегетативно (туріонами та частинами рослини).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Поліському, Рівненському та Черемському ПЗ, Шацькому НПП, Надслучанському (Рівненська обл.) та Нижньоворсклянському (Полтавська обл.) РЛП. Заборонено порушення умов місцезростань, розчищення дна водойм, їх осушення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

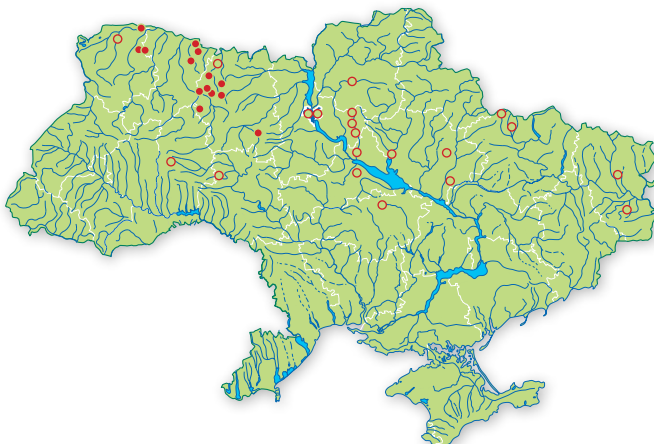
Декоративне, торфотвірне.

Основні джерела інформації

Андрієнко, Попович, Шеляг-Сосонко, 1986; Байрак, Стецюк, 2005; Макрофиты-индикаторы изменений природной среды, 1993; Орлов, 2005.

Автор: Т.Л. Андрієнко

Фото: О.А. Жигаленко, Я.П. Дідух (вставка)

АРМЕРІЯ ПОКУТСЬКА

Armeria pocutica Pawł. (*A. elongata* auct. non (Hoffm.) W.D.J.Koch., *A. maritima* (Mill.) Willd. subsp. *elongata* auct. non (Hoffm.) Bonnier, *A. vulgaris* auct. non Willd.)

Родина Кермеків — Plumbaginaceae

Природоохоронний статус виду
Зниклий.

Наукове значення
Вузьколокальний сх.-карпатський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. Карпати: басейн р. Чорний Черемош; Мармарош (у Румунії). Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій
Невідомі. Єдиний локалітет, відомий як *locus classicus* цього виду, був знайдений Б. Павловським 12.07.1935 р. біля с. Топільче у Верховинському р-ні Івано-Франківської обл. вище впадіння р. Дземброня до Чорного Черемошу. Пошуки виду різними дослідниками в цьому локалітеті протягом останніх 30 років лишаються безрезультатними. Імовірно, що вид зник. Численні гербарні зразки з цього оселища зберігаються в гербаріях Кракова (Польща) — KRA, KRAM, у гербаріях України зразки виду відсутні.

Причини зміни чисельності
Можливо, негативне значення мало порушення режиму стоку Чорного Черемошу в результаті вирубування лісів, випасання худоби, викошування, що призвело до повені та руйнування ділянок з алювіальними наносами.

Умови місцезростання
Вологі різнотравні луки лісового поясу на

багатих ґрунтах, угруповання кл. *Molinio-Arrhenatheretea*, можливо, також, прибережні алювіальні наноси з ценотично несформованими угрупованнями. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна, щільнодернинна рослина. Зовнішні листки широко лінійні, або ланцетно-лінійні, до основи звужені, 1,5–3,5 мм завширшки, з 3–5 жилками; внутрішні вузьколінійні, 0,5–1 мм завширшки, 3-жилкові. Усі листки більш-менш рівні за довжиною, видовжені (до 18 см), їхні краї розсіяно дрібно-війчасті, решта поверхні гола, верхівка тупа або гострувата. Стрілки 30–50 см заввишки, голі. Піхва під головкою частково охоплює її верхівку. Головка разом з віночками 2–3 см

завширшки. Обгорткові листки темно-бурі або червонувато-темно-бурі, зовнішні на верхівці видовжено тупуваті або гострувато звужені, внутрішні мають округлу або всічено довгасту верхівку. Чашечка 6–7,8 мм завдовжки, 10-рядно (по ребрах) опушена, між ребрами гола, зубці широкотрикутні, різко стягнуті в довгуваті ості. Віночок блідо-рожевий. Цвіте в липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

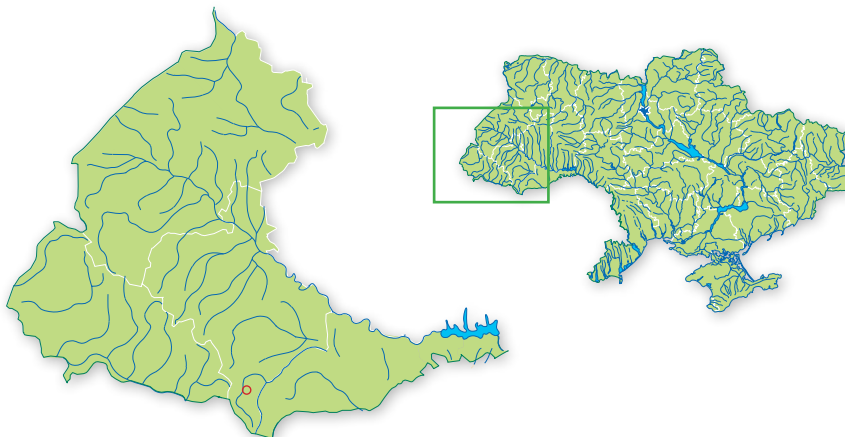
Включений до Європейського червоного списку. Необхідно виявити місцезнаходження виду й створити резервати. У разі віднайдення природних популяцій необхідно забезпечити культивування в ботанічних садах.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Флора Восточной Европы, 1996; B.Pawłowski, 1962; Sanda, Biță-Nicolae, Barabaș, 2003.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак
Малюнок: Т.В. Степаненко

КЕРМЕЧНИК ЗЛАКОЛИСТИЙ

Goniolimon graminifolium (Aiton) Boiss.
(*Statice graminifolia* Aiton)

Родина Кермеків — Limoniaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Північнопричорноморський ендемічний вид з диз'юнктивним ареалом, який скорочується.

Ареал виду та його поширення в Україні

Причорномор'я (від пониззя Пд. Бугу — до Нижнього Дніпра а також правобережної частини Нижнього Поволжя). В Україні — Злаковий Степ (піщані арени і річкові піски Нижнього Побужжя, Інгулу, Інгульця та Нижнього Придніпров'я). Адм. регіони: Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Популяції диз'юнктивні переважно з дифузною просторовою структурою. Щільність становить 1–5 особин на 1 м². Вікові спектри більшості популяцій повночленні з максимумом на зрілих генеративних особинах. Рівень насінневого відновлення задовільний.

Причини зміни чисельності

Ізольованість місць зростання, стенопотність виду, знищення екологічних внаслідок заліснення піщаних арен та рекреаційних навантажень на екосистеми, збирання рослин на букети.

Умови місцезростання

Прирічкові піски, піщані арени надзаплавних терас, іноді супіщані ґрунти на схилах. Вугрупованнях кл. *Festucetea vaginatae*, *Festuco-Brometea*. Ксерофіт. Псамофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Трав'яна стрижневокоренева рослина 20–40 см заввишки. Квітконосні пагони поодинокі або нечисленні, прямостоячі, внизу тонко борозенчасті, вище розгалужені гранисті з ледве помітними крильцями, голі. Прикореневі листки лінійно-ланцетні до вузьколінійних до 15 см завдовжки, 0,5–5 мм завширшки, із загорнутими всередину краями, голі. Стеблові листки лускоподібні, ланцетні або яйцеподібно-ланцетні, з країв півчасті. Суцвіття розлоге, колоски одноквіткові, на кінцях гілочок утворюють довгі й рідкі однорядні колосоподібні суцвіття. Трубочка чашечки п'ятилопатева, густоволосиста, віночок світлопурпуровий. Плодики близько 5 мм завдовжки, насінини чорнуваті. Цвіте в червні–липні,

плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та поділом кореневища.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Включений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняють на території заповідника «Хортиця», Чорноморського БЗ, РЛП «Кінбурзька коса» та інших заповідних об'єктів. Необхідно розширити мережу заповідних об'єктів, вирощувати в ботанічних садах, здійснювати моніторинг популяцій. Заборонено збирання і заготівлю рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, дубильне, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації

Європейский красный список..., 1992; Мосякін, 1999; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора Восточной Европы, 1996; Флора УРСР, 1961; Walter, Gillet, 1998.

Автори: Л.І. Крицька, В.В. Новосад, І.І. Мойсієнко,
О.І. Литвиненко, О.Ю. Уманець
Фото: І.І. Мойсієнко

КЕРМЕЧНИК ЧЕРВОНУВАТИЙ

Goniolimon rubellum (S.G.Gmel.) Klokov
(incl. *G. orae-syvaschicae* Klokov)

Родина Кермекові — Limoniaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Напівпустельний сивасько-азовський ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Причорномор'я. Трапляється на узбережжях Чорного моря та Сиваша. Адм. регіони: Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відомі окремі популяції (Чаплинський р-н: ур. Ад; Новотроїцький р-н: Молоканський п-ів, о. Чурюк, о. Чурюк-Туб, п-ів Тюбек; Генічеський р-н: п-ів Чонгар; прибережна смуга Кримського п-ва (Джанкойський р-н: п-ів Тюп-Тархан; Євпаторійський р-н, берег оз. Сасик, окол. м. Севастополя, Трихійський п-ів) невеликі за розміром, в яких вид представлений куртинами або невеликими групами, 1–3(5) особин на 1 м².

Причини зміни чисельності
Надмірне випасання худоби, рекреація, сінокосіння, збирання на букети.

Умови місцезростання
На карбонатних суглинках, рідше літоральних засолених (глинисто-черепашкових) пісках. Представник угруповань кл. *Festuco-Puccinellietea*, *Salicornietea fruticosae*. Ксерофіт, галофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Корінь товстуватий, кореневище потовщене, розгалужене (каудекс). Прикореневі листки еліптично-ланцетні, 3–6 см завдовжки, 3–12 мм завширшки, до основи поступово звужені в черешок, рівний пластинці, на верхівці з тонким вістрям, вкриті вапнистими крапками, опушені дрібними волосками або майже голі. Квітконосні стебла в кількості 2–5, прямостоячі, до 20 см заввишки, починаючи від середини розгалужені. Суцвіття розлоге, його ширина перевищує висоту всієї рослини, з дугоподібно відігнутими назовні та вниз гілками. Колоски 1–2-квіткові, зібрані в одно-, дворядні колоси. Чашечка 7–8,5 мм завдовжки, з короткоопушеною трубкою і п'ятьма ланцетними

лопатями відгину, 2,5–3 мм завдовжки. Віночок пурпурово-фіолетовий. Плодики до 4 мм завдовжки, насінина веретеноподібна, 3,5 мм завдовжки, чорнувата. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Червоного списку Херсонської області (2002). Охороняють в Азово-Сиваському НПП. Необхідний контроль стану популяцій. Заборонено збирання, заготівлю рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, дубильне, ґрунтозахисне.

Основні джерела інформації
Вопросы развития Крыма, 1999; Коломійчук, 2002; Новосад, 1992.

Автор: В.П. Коломійчук
Фото: В.П. Коломійчук

КЕРМЕК ЧУРЮЦЬКИЙ

Limonium tschurjukiense (Klokov) Lavrenko ex Klokov (*Statice tschurjukiensis* Klokov; *L. tomentellum* auct. non (Boiss.) Kuntze; *L. dubium* Gamajun. ex Klokov)

Родина Кермеків — Limoniaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Ендемічний вид (можливо, гібридогенний, виник внаслідок давньої гібридизації *L. gmelinii* та *L. tomentellum*).

Ареал виду та його поширення в Україні

Причорноморсько-п्राзовський ендемік (пд. України, Сх. Приазов'я, Нижній Дон), трапляється на узбережжі Сиваша та прилеглих територіях. Адм. регіони: Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції численні (Чаплинський р-н ур. Ад; Новотроїцький р-н: Молоканський п-ів, оз. Овер'янівське, о. Чурюк, о. Чурюк-Туб, с. Василівка, с. Новомихайлівка, п-ів Тюбек; Генічеський р-н: п-ів Чонгар, о. Куюк-Тук; Красноперкопський р-н: с. Новоолександрівка, с. Перекон, с. Ішунь; Джанкойський р-н: с. Солоне Озеро, п-ів Тюп-Тархан; Євпаторійський р-н, берег оз. Сасик; Сацький р-н, с. Шовковичне), зростає окремими куртинами або невеликими групами, 1–3 (5) особин на 1 м².

Причини зміни чисельності

Надмірне випасання худоби, рекреація, сінокошення, збирання на букети, викопування коріння для лікувальних цілей.

Умови місцезростання

Карбонатні суглинки, рідше приморські солончаки. В угрупованнях кл. *Festuco-*

Puccinellietea, *Salicornietea fruticosae*. Ксерофіт, галофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Сірувато-сизуватий, трав'яний багаторічник. Корінь не дуже товстий (5–10 мм), кореневище потовщене, розгалужене. Квітконосні стебла поодинокі, або в кількості 2–3, прямостоячі, 25–75 см заввишки, 2–4 мм у діаметрі, розгалужені нижче середини, негусто опушені. Прикореневі листки еліптичні, 10–25 см завдовжки, 2,5–9,5 см завширшки, негусто опушені волосками, на верхівці з виїмкою та дрібним кінцевим вістям, до основи клиноподібно звужені. Стеблові лускоподібні листки довгасто яйцеподібно-ланцетні, 1–2 см завдовжки, 4–6 мм завширшки, на верхівці від-

тягнуто-загострені, бурувато-коричневі. Суцвіття розлоге, широкі, з вкороченими неплідними гілками у нижній частині. Колоски двоквіткові, зібрані на верхівках гілочок в одно-, дворядні короткі колоси. Чашечка лійкоподібна, 3,5–4 мм завдовжки, при основі зеленкувата, в середній частині світлокоричнева, вгорі синювата. Віночок фіолетовий. Цвіте у липні–вересні. Плодоносить у серпні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Червоного списку Херсонської обл. (2002). Охороняють в Азово-Сиваському НПП. Необхідний контроль стану популяцій. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, дубильне, лікарське.

Основні джерела інформації

Бойко, Подгайний, 2002; Коломійчук, 2000; Новосад, 1992.

Автор: В.П. Коломійчук
Фото: В.П. Коломійчук

ЛЬОН БЕСАРАБСЬКИЙ

Linum basarabicum (Savul. et Rayss) Klokov ex Juz.
(*L. flavum* L. var. *basarabicum* Savul. et Rayss)

Родина Льонові — Linaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середня Європа (пд.-сх. частина): Румунія, Молдова (пн.), Україна. В Україні трапляється на Поділлі, головним чином в басейні р. Дністра. Адм. регіони: Тр, Чц, Хм, Вн, Од.

Чисельність та структура популяцій

Росте поодинокі або невеликими групами, часто відокремлено від інших видів роду. Площа всіх місцезнаходжень невелика, популяції нечисельні, з переважанням генеративних особин.

Причини зміни чисельності

Вузька екологічна амплітуда виду та надмірний вплив антропогенних факторів — розробка кар'єрів, рекреація, випас, випалювання.

Умови місцезростання

Трапляється на степових схилах з вапняковим підґрунтям, на вапнякових, гіпсових і сланцевих відслоненнях у складі петрофільних угруповань, переважно на аерованих ґрунтах з надлишковим вмістом мінераль-

ного азоту. Росте у складі угруповань союзів *Cirsio-Brachypodium pinnati* та *Astragalo-Stipion* кл. *Festuco-Brometea*. Субскерофіт, геліофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Напівкущик 20–50 см заввишки, що галузиться від основи. Коренева система стрижнева, підземні пагони у вигляді гілок каудекса. Нижні листки у несправжніх розетках, широко-обернено-яйцеподібні, звужені до основи в довгий черешок, з п'ятьма жилками; середні — ланцетно-обернено-яйцеподібні, звужені в короткий черешок, з трьома жилками; верхні — ланцетні; всі загострені на верхівці. Квітки в кількості 2–20 (–25), жовті, зібрані в щиткоподібне суцвіття. Плід куляста коробочка з коротким вістрям на верхівці.

Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в НПП «Подільські Товтри». Включено до переліку видів рослин, що потребують охорони на регіональному рівні у Хмельницькій області. Необхідні контроль стану популяцій та культивування. Заборонено порушення умов зростання, розробка кар'єрів, заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

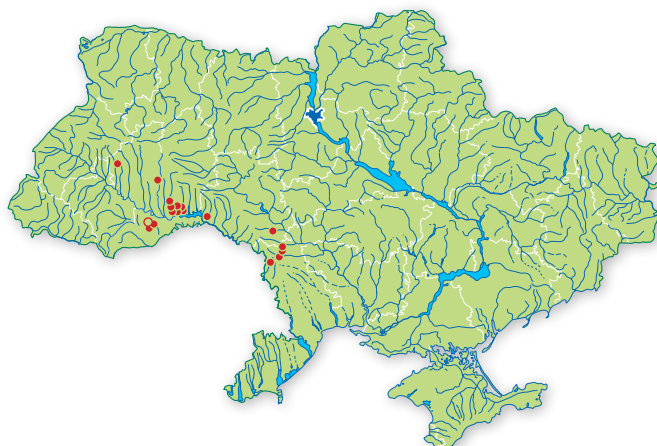
Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, медоносне, жиросімейне.

Основні джерела інформації

Любінська, Ковальчук, Матвеєв., 1999; Мороз, 2004.

Автори: О.М. Оптасюк, Л.Г. Любінська
Фото: О.О. Кагало

ЛЬОН ПАЛЛАСІВ

Linum pallasianum Schult.

Родина Льонові — Linaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Крим. Наводиться також для Болгарії як зниклий. У Криму спорадично трапляється в Передгір'ї (зх.), гірській частині (сх.), на Пд. березі Криму та Керченському п-ові. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні (окол. м. Судака, с. Уютного, м. Феодосії, м. Старого Криму; м. Севастополь, мис Казантип, г. Мітрідат, окол. с. Золоте, Чокракський ковиловий масив, г. Опук, г. Кончек), невеликі за розміром (нараховують до кількох десятків особин). Стан більшості популяцій задовільний. Хоча вид приурочений до природних місцезростань, але досить стійкий до порушень природного характеру.

Причини зміни чисельності
При надмірному впливі антропогенних факторів, (порушення місцезростань, будівництво, сільськогосподарська діяльність, витоппування в результаті рекреації, випасання худоби) відбувається різке зменшення чисельності. Процес відновлення повільний, що пов'язано з біоморфологічними і екологічними особливостями — специфікою форми росту, малою кількістю коробочок і насіння, стенопотністю.

Умови місцезростання
Сухі кам'яністі, крейдові та глинисті остепнені схили, скелі, вапнякові насипи, мергелісті місця, на ґрунтах з бідним вмістом азоту. Трапляється в петрофітних степах Гірського Криму. Угруповання кл. *Festuco-Brometea*. Геміксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик, 7–20 см заввишки, з несправжньорозетковими пагонами. Коренева система стрижнева, підземні пагони у вигляді коротких кореневищ, гілок каудекса. Рослини повністю опушені густими, короткими, відстовбурченими, сріблясто-білими волосками. Листки широколінійні, сидячі. Суцвіття дихазій, квітки жовті. Плід

коробочка. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

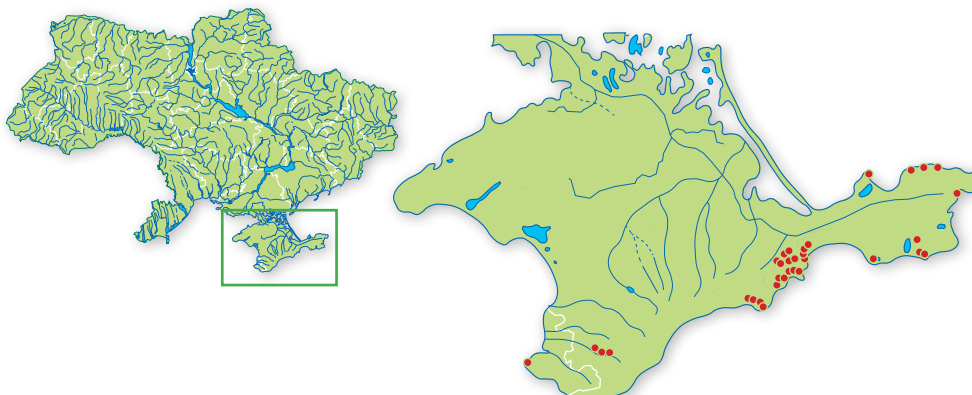
Охороняють на території Карадазького, Казантипського та Опукського ПЗ. Необхідний контроль за станом популяцій. Заборонено порушення місць зростання, випасання, організацію місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Голубев, 1996; Дидух, Шеляг-Сосонко, 1982; Дубовик, 2005; Ена, 2001; Мороз, 2004; Новосад, 1992; ЧКУ Болгарії, 1984.

Автори: О.М. Оптасюк, В.В. Новосад
Фото: В.Ю. Летухова

ПЛАКУН ЧЕБРЕЦЕЛИСТИЙ

Lythrum thymifolia L.

Родина Плакунові — Lythraceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середземноморський вид. В Україні — Пн. Причорномор'я. Адм. регіони: Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Локальні популяції нечисленні, їх структура не досліджена. Чисельність популяцій суттєво змінюється в залежності від флуктуації кліматичних факторів.

Причини зміни чисельності
Порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, рекреації, випасання худоби.

Умови місцезростання
Степові поди і зниження, де водний режим ґрунту протягом року суттєво змінюється. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Терофіт. Однорічна сизувато-зелена рослина 6–25 см заввишки з розгалуженим від основи стеблом. Листки від довгасто-еліптичних до вузьколінійних, 5–15 мм завдовжки, до 3 мм завширшки, звужені до основи, майже сидячі, нижні супротивні, середні й верхні — чергові, вгорі по краю трохи зазублені, з коротеньким вістрям. Квітки пазушні, поодинокі, на коротеньких квітконіжках, з двома маленькими плівчастими приквітками при основі чашечки, 4-членні, рожево-лілові, до

1,5 мм завдовжки, з еліптичними пелюстками. Плід овально-циліндрична коробочка до 2 мм завдовжки. Цвіте у червні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов місцезростання виду, випасання худоби, організація місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Флора УРСР, 1953.

Автор: В.М. Остапко
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ПЛАВУН ЩИТОЛИСТИЙ

Nymphoides peltata (S.G. Gmel.) Kuntze

Родина Бобівникові — Menyanthaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійсько-давньосередземноморський вид, сучасний ареал якого пов'язаний з Середземномор'ям, з ексклавами в Ср., Атлантичній та Сх. Європі, на Кавказі, в Зх. та Сх. Сибіру, на пд. Далекого Сходу, пн. Ср. Азії, Ірані, Китаї, Японії. Занесено в Пн. Америку. В Україні трапляється в гирлових ділянках та плавнях в пониззі рр. Дунаю, Дніпра, Пд. Бугу, Дністра, в Закарпатті (заплавні водойми р. Латориця, окол. с. Малі Ратівці) на Житомирському та Чернігівському Поліссі, в Лісостепу (риборозвідні ставки у верхній та середній течії Пд. Бугу, заплавні водойми в середній течії Дніпра). Адм. регіони: Рв, Жт, Чн, См, Льв, Зк, Хм, Вн, Дн, Од, Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється спорадично. В окремих водоймах утворює численні щільні популяції, чому сприяє викошування повітряно-водної рослинності у риборозвідних ставках.

Причини зміни чисельності

Антропогенні: меліорація, забруднення, засолення водойм; природні: евтрофікація водойм.

Умови місцезростання

Евтрофні прісноводні замкнуті та слабкопроточні водойми, природні та штучні (риборозвідні ставки), з глинисто-мулистими алювіальними відкладами. Діагностичний вид союзу *Nymphoidetum peltatae*. При обсиханні екотопів входить до ценозів кл. *Isoëto-Nanojuncetea*. Гідрофіт, карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна водна рослина з повзучим кореневищем 60–120 см завдовжки. Листки довгочерешкові з округло-серцеподібними плаваючими листовими пластинками, 5–10 см у діаметрі. Квітки в зонтикоподібному пучку. Віночок 20–35 мм у діаметрі, яскраво-жовтий, з п'яти пелюсток,

на 2/3 розсічений. Плід яйцеподібна коробочка; насінини плоскі, еліптичні, вийчасті, переносяться водою. Цвіте у червні–серпні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Дунайському БЗ, кількох заказниках загальнодержавного значення. Потрібне культивування у водоймах ботанічних садів. Заборонено руйнування прибережних ділянок, штучне регулювання рівня води у водоймах, її забруднення та викошування травостою в місцезростаннях виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

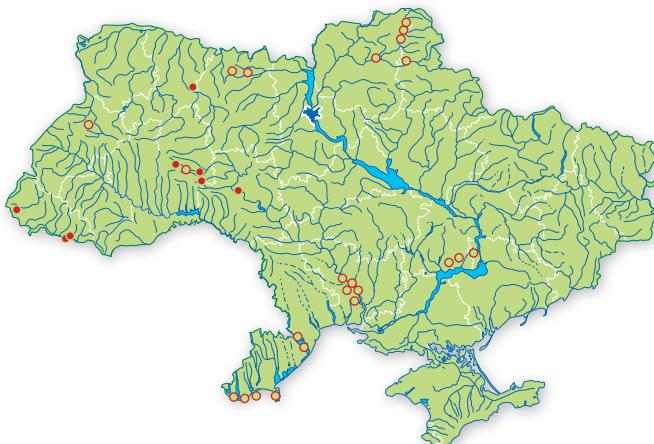
Декоративне, кормове, водоохоронне, берегозахисне.

Основні джерела інформації

Балашов, 1969; Гейны, Дубына, 1993; Дубына, 1987; Дубына, Мороз, 1977; Клоков, Карпова, 1988; Комендар, Фодор, 1980; ЧКУ, 1996.

Автори: Д.В. Дубина, Г.А. Чорна, М.І. Козак

Фото: М.П. Книш, Р.Я. Кіш

СЕЛІТРЯНКА ШОБЕРА

Nitraria schoberi L.

Родина Селітрянкові — Nitrariaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Ірано-туранський стенотопний вид на пн.-зх. межі ареалу. Класичний об'єкт флорогенетичних досліджень, єдиний представник роду та родини в Україні.

Ареал виду та його поширення в Україні

Румунія, Нижня Волга, Кавказ, південний схід Західного Сибіру, Казахстан та Середня Азія, Іран, Китай (крайній північний захід). В Україні – чорноморське узбережжя Криму: від с. Малоріченського (Алуштинська міська рада) до м. Феодосія. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції нечисленні, кількість локалітетів та чисельність скорочуються.

Причини зміни чисельності

Освоєння та забудова приморської смуги, рекреаційне навантаження, деградація природних місцезростань.

Умови місцезростання

Приморські солончаки, на піщаному або глинистому субстраті. Зростає в угрупованнях класів *Asteretea tripolium* та *Salicornietea fruticosae*. Галофіт, псамофіт. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Куш до 2 м заввишки. Деякі гілки на кінцях трансформовані у колючки. Листки чергові, цілісні, видовжено-лопатчасті до 2,5-3,5 см завдовжки, на верхівці притуплені, при основі звужені у черешок, цілокраї, дещо м'ясисті. Квітки актиноморфні, п'ятичленні; чашолистки м'ясисті, при основі зрослі; пелюстки вільні, жовтуваті або зеленувато-білі. Плід одногніздний, кістянкоподібний, з червоним або оранжевим м'ясистим екзокарпієм та щільним ямчастим ендокарпієм, кісточка яйцеподібно-конічна або видовжено-яйцеподібна. Цвіте у травні-червні, плодоносить у липні-серпні. Розмножується переважно насінням, рідше вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Спеціальні заходи охорони не вживалися. Рекомендовано створення ботанічних або комплексних заказників для збереження флористичних комплексів літоральної рослинності, а також введення виду в культуру. Заборонено порушення умов зростання, забудову приморських територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

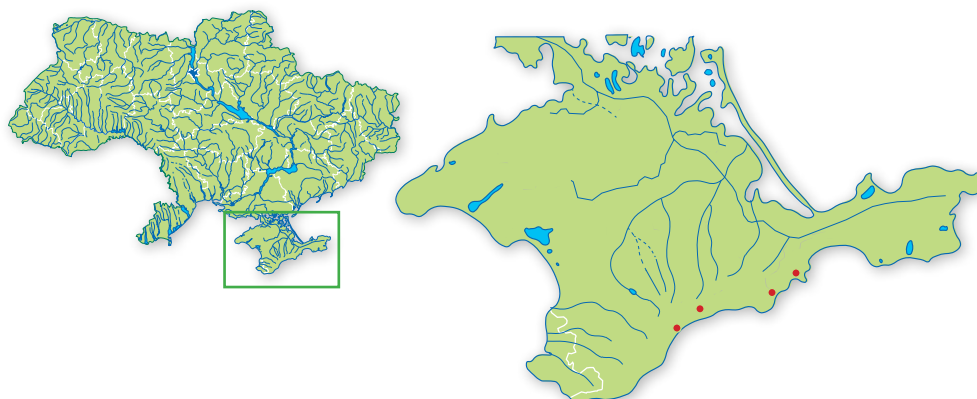
Господарське та комерційне значення

Грунтотвірне, харчове (істівні плоди), лікарське та вітамінне, фітомеліоративне (закріплення пісків).

Основні джерела інформації

Бобров, 1965; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, С.Л. Мосякін
Фото: В.В. Савчук, В.П. Ісіков (вставка)

ЯСЕН БІЛОЦВІТИЙ

Fraxinus ornus L.

Родина Маслинові — Oleaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий субсередземноморський вид на пн. межі ареалу в ізольованому локалітеті.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. Європа, Мала Азія, пд. Ср. Європи, зокрема по пд. передгір'ю Карпатської дуги. В Україні відоме природне оселище виду в Закарпатті. Культивують та інколи дичавіє за межами природного ареалу. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Єдина популяція на пд. схилі г. Чорна Гора біля м. Виноградово займає площу в кілька гектарів, стабільна, з численним різновіковим підростом, має тенденцію спонтанного розширення на території зі степовою рослинністю. Проте, у складі сформованих скельнодубових ценозів особини ясена пригнічені. Тому стан популяції залежить від просторової структури лісового покриву в оселищі.

Причини зміни чисельності

Відсутність екопотів відповідного типу, руйнування біотопів внаслідок господарської діяльності, зокрема освоєння схилів під сади, виноградники, кар'єри.

Умови місцезростання

Сухі, кам'яністі, стрімкі пд. схили, де вид росте у складі низькорослих розріджених ксеротермофільних угруповань союзу *Quercion pubescenti-petraeae* на теплих бурих лісових ґрунтах, багатих на поживні речовини, сфор-

мованих на вулканічних породах що забезпечує їх добре дренирування. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Кущ або невисоке дерево 4(5)–10 (15) м заввишки. Кора тонка, гладка, сіра. Молоді пагони блискучі, оливково-зелені, зі світло-бурими плямами. Бруньки сріблясто-сірі, верхівкові більші бічних. Листки складні непарнопірчасті, до 30 см завдовжки, з 3–4 парами черешкових, яйцеподібно-ланцетних або еліптичних, по краю дрібнопилчастих листочків, в основі широко клиноподібних, на верхівці відтягнуто загострених, які знизу вздовж жилок буроповстистоопушені. Суцвіття густа, пряма, після відцвітання поникла волоть. Квітки пахучі, з чотирьохроздільною чашечкою з трикутними

лопатями та віночком з 4(2) білуватих, майже лінійних пелюсток 7–15 мм завдовжки. Крилатка вузько-оберненояйцеподібна, в основі заокруглена, темно-коричневого кольору. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у вересні-листопаді. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ (масив «Чорна Гора»). Необхідний моніторинг популяції. Заборонено розробку кар'єрів та формування виноградників, садів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у багатьох ботанічних садах, іноді використовують в озелененні, у Криму трапляється у дичавілому стані.

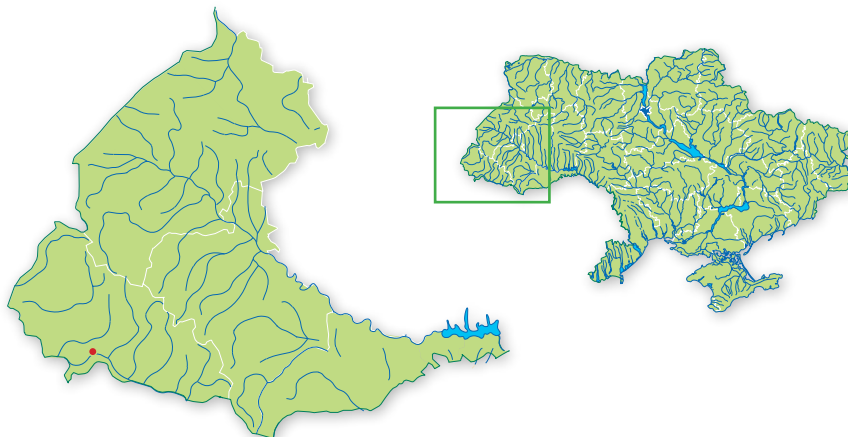
Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, медоносне, лісоформує.

Основні джерела інформації

Раритетний фітогенофонд, 2004; Стойко, 1965; Флора УРСР, 1957; ЧКУ, 1996; Bertová, 1984; Deyl, 1936; Dostál, 1989.

Автори: Р.Я. Кіш, Є.Й. Андрик, О.О. Кагало
Фото: Р.Я. Кіш, Я.П. Дідух (вставка)

БУЗОК УГОРСЬКИЙ

Syringa josikaea J.Jacq. ex Rchb.

Родина Маслинові — Oleaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Має два диз'юнктивних ексклави, розташовані у Сх. (Сх. Бескиди, Україна) та Пд. (Бігарські гори, Румунія) Карпатах. В Україні трапляється у витоках рр. Уж, Латориця, Ріка, Стрий на висотах 400–750 м н. р. м. Адм. регіони: Льв, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, представлені у вигляді окремих розріджених куртин та поодиноких особин. У сприятливих умовах добре поновлюється вегетативно.

Причини зміни чисельності
Освоєння характерних для виду екопів — гірських заболочених вільшняків, надмірна рекреація, випас, витоптування. Як декоративна рослина інтенсивно використовується для виготовлення букетів.

Умови місцезростання
Заболочені місця вздовж берегів річок і струмків, біля джерел, серед вільшняків і вербняків. Переважно в угрупованнях союзу

Symphyto-Fagion, рідше кл. *Alnetea glutinosae*.
Мезогірофіт, евтроф.

Загальна біоморфологічна характеристика
Фанерофіт. Невелике дерево або кущ 3–5 м заввишки. Листки широкоеліптичні, 5–12 см завдовжки, більш-менш повстисті (зрідка голі), темно-зелені зверху та сіро-зелені знизу. Квітки світло-бузкові або рожеві, пахучі, зібрані у невелику прямостоячу волоть, котра розвивається з верхівкової бруньки. Цвіте в травні–липні, плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в «Ужанському» НПП, у пам'ятці

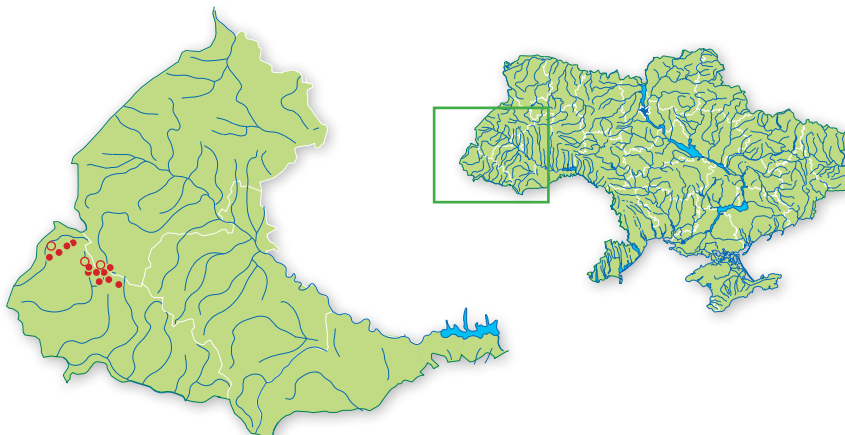
природи «Бузок угорський» (Львівська обл.). Необхідно надати охоронний статус усім відомим природним оселищам. Заборонено збирання квітів, несанкціоноване викопування для пересаджування, руйнування й порушення екологічного режиму локалітетів, зокрема осушення територій та штучна посадка декоративних видів, суцільні рубки лісу в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у багатьох ботанічних садах, використовують в озелененні.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне, ґрунтозахисне, цінне селекційне.

Основні джерела інформації
Определитель высших растений Украины, 1987; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Molnár, 2003; Thaisz, 1909; Thaisz, 1912.

Автори: А.В. Мигаль, О.О. Кагало,
Л.М. Фельбаба-Клушина
Фото: О.О. Кагало, Н.О. Гавриленко (вставка)

ЛЮДВІГІЯ БОЛОТНА

Ludwigia palustris (L.) Elliott

Родина Онагрові — Onagraceae

Природоохоронний статус виду

Зниклий в природі.

Наукове значення

Дуже рідкісний центральноевропейський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична і Центральна Європа, Середземномор'я, Мала Азія, Іран, Пн. Америка, Пд. Африка. В Україні траплявся на Закарпатській низовині. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції траплялися рідко і були малочисельними.

Причини зміни чисельності

Слабка конкурентноздатність (займає майже незарослі мулисті субстрати). Потерпає від різкої зміни гідрологічного режиму водойм і боліт, насамперед внаслідок осушення.

Умови місцезростання

Міководдя невеликих слабопроточних водойм, торфово-мулисті ділянки навколо боліт. Росте у воді, але виступає над поверхнею. Індикатор ацидофільних водойм, піщаних, торфово-мулистих донних відкладів, ділянок, що характеризуються періодичним спадом води (*Nanosperion flavescens*). В Закарпатті в угрупованнях союзів *Littorellion uniflorae*, *Elatini-Eleocharition ovatae*, виступає як асектатор. Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Однорічна трав'яна рослина із сланким висхідним стеблом, 10–50 см заввишки, із коренями, що відходять від вузлів та занурені у воду. Кореневище ниткоподібне, плагіотропне. Стебло чотиригранне, часто виступає над поверхнею води, листки супротивні, блискучі, блідо-зелені, нерідко з червонуватим відтінком. Квітки поодинокі у пазухах листків, майже сидячі, з двома приквітками. Пелюстки відсутні. Чашолистків, що залишаються при плодах, чотири. Плід чотиригніздна багатонасінна коробочка. Насінини гладенькі, блискучі. Цвіте в травні–серпні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується вегетативно та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Слід продовжити пошуки рослини в урочищі Чорний Мочар на Закарпатті, з метою виявлення вцілілих місцезнаходжень та встановлення режиму охорони. Потребує культивування в ботанічних садах і репатріації в природі. Заборонено порушення умов зростання, меліорацію на прилеглих територіях.

Розмноження та збереження у спеціально створених умовах.

Вирощують у ботанічному саду ім. О.В. Фомина Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Господарське та комерційне значення

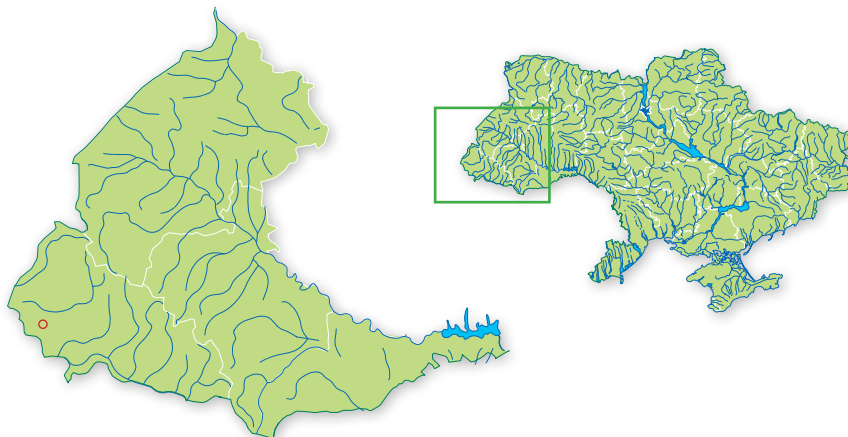
Ґрунтозакріплююче.

Основні джерела інформації

Андрієнко, 1996; Макрофіти — индикаторы изменений природной среды, 1993; ЧКУ, 1996.

Автори: Т.Л. Андрієнко, О.І. Прядко

Фото: А.Я. Дідух

ПОВСТЯНКА ДНІПРОВСЬКА (ЦИМБОХАЗМА ДНІПРОВСЬКА)

Cymbochasma borysthenica (Pall. ex Schlecht.)
Klokov et Zoz (*Cymbaria borysthenica* Pall. ex
Schlecht.)

Родина Вовчкові — Orobanchaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемік, що належить до монотипного роду.

Ареал виду та його поширення в Україні
Причорномор'я, Приазов'я, басейн р. Дон. В
Україні — між рр. Тилігул і Пд. Буг та Молоч-
ною. Адм. регіони: Кд, Дн, Дц, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, переважно з компактно-
дифузною або контагіозною структурою.
Щільність популяцій до кількох десятків пар-
ціальних кущів на 1 м². Віковий спектр не-
повночленний, відсутні особини насінневого
походження. Самопідтримання популяцій
відбувається завдяки вегетативному роз-
множенню. Життєвість більшості популяцій
середнього і високого рівня.

Причини зміни чисельності
Біологічне старіння виду, послаблена здатність
утворювати насіння. Знищення та порушення
степових ділянок внаслідок розорювання, на-
садження лісу, надмірного випасання тощо.

Умови місцезростання
Кам'яністі, переважно вапнякові, та лесові
відслонення, кам'янисто-щебенисті ґрунти та
осипища, степові схили зі змитими ґрунтами.

Трапляється у складі степових, петрофітно-
степових і петрофітних фітоценозів, часом
утворює монодомінантні плями. Зростає в угру-
пованнях кл. *Festuco-Brometea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик 4–12 см заввишки. Корінь
стрижневий, задерев'янілий, з довгими горизон-
тальними бічними кореннями. Стебла численні,
здерев'янілі, прямостоячі або відхилені, густо
улишені, як і листки сірувато-повстисті. Листки
лінійно-ланцетні, загострені, спрямовані косо
вгору. Квітки (2–4) розміщені біля основи стеб-
ла. Віночок 25–35 мм завдовжки, жовтий, зовні
білувато-опушений. Плід коробочка. Цвіте у
квітні–травні. Плодоносить у травні–липні. Роз-
множується вегетативним способом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Включений до Європейського червоного спис-
ку. Охороняють у ряді заповідних об'єктів Ми-
колаївської, Херсонської, Запорізької обл. Необ-
хідно взяти на облік усі місцезнаходження виду,
здійснювати моніторинг популяцій, розширити
мережу заповідних територій, ширше вирощу-
вати в ботанічних садах. Заборонено збирання,
гербаризацію, руйнування місць зростання, за-
ліснення, надмірне випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Криворізькому ботанічному
саду НАН України та ботсаду Херсонського
державного університету.

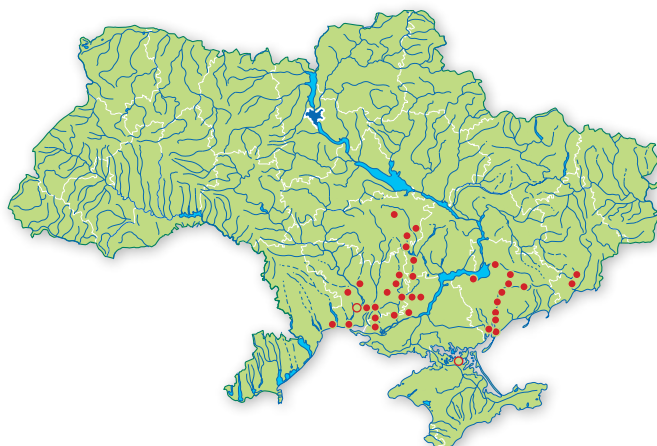
Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Бойко, 1988; Винтер, Казаков, Маценко, 1994; Дохман,
1930; Европейский красный список..., 1992; Клоков,
Зоз, 1935; Флора УРСР, 1960; ЧКУ, 1996; Крицкая, Ново-
сад, 2001; Кучеревський, 1986; Яценко, 1974.

Автори: Л.І. Крицкая, Я.П. Дідух, В.П. Коломійчук,
П.М. Бойко, О.І. Литвиненко.
Фото: Б. Суднік-Войциковська,
Д.М. Іноземцева (вставка)

НАКОРІННИЦЯ ЧЕРВОНА (ДИФЕЛІПЕЯ ЧЕРВОНА)

Diphelypaea coccinea (M.Bieb.) Nicolson
(*Orobanche coccinea* M.Bieb., *Phelypaea coccinea* (M.Bieb.) Poir.; incl. *Diphelypaea helenae* (Popl.) Tzvelev; *Phelypaea helenae* Popl.)

Родина Вовчкові — Orobanchaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Мала Азія, Іран, Кавказ, Крим. В Україні — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або невеликими групами. Популяції досить нестабільні, характеризуються значними річними флуктуаціями, тому в одних місцях вид зникає, а в інших — з'являється.

Причини зміни чисельності

Невідомі, можливо, специфіка біології розвитку.

Умови місцезростання

Зростає на узліссях та остепнених кам'янистих схилах від нижнього до верхнього гірських поясів, включаючи яйлу. Угруповання відносяться до кл. *Trifolio-Geraniea* та *Festuco-Brometea*, пов'язаний з видами роду *Centaurea*. Паразит.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна безхлорофільна паразитна рослина з редукованим до ланцетних лусок листям. Стебло нерозгалужене, червонувато-буре або червоне, 15–30 см заввишки, закінчується єдиною квіткою. Чашечка зрослолиста, бурувата, віночок зрослопелюстковий, 5-лопатевий, двогубий, 2–5 см завдовжки, яскраво-

червоний (рідко жовтий). Плід яйцеподібна коробочка. Паразитує на коренях видів волюшки (*Centaurea* s.l.). Цвіте у травні–липні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

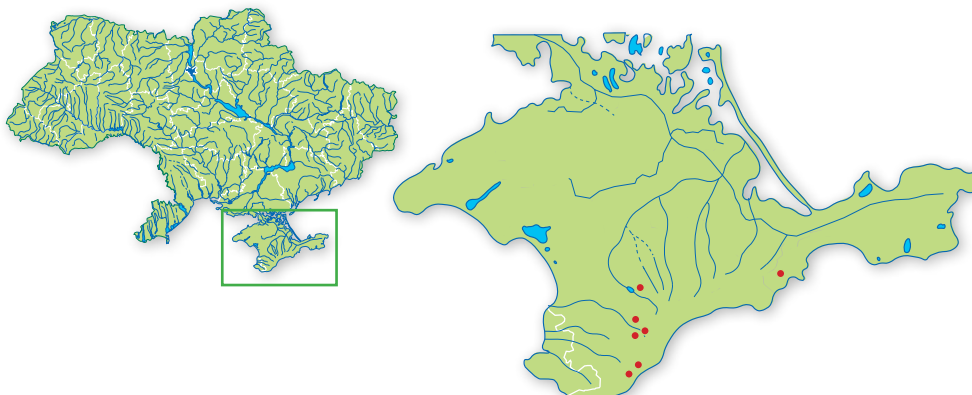
Охороняють в Кримському та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Заборонено збирання рослин та порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1969; ЧКУ, 1996.

Автор: А.В. Єна
Фото: В.Е. Нужденко

ШОЛУДИВНИК ВИСОКИЙ

Pedicularis exaltata Besser (*P. hacquetii exaltata* (Besser) Klaster, *P. sumana* Grec. var. *exaltata* (Besser) Limpr.)

Родина Вовчкові — Orobanchaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Середньоєвропейський реліктовий вид в ізольованих локалітетах на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Румунія (Сх. й Пд. Карпати), Україна (пн.-зх. Поділля, Чернігівське Полісся), Білорусь та Польща (Біловезька пушта), Словаччина. В Україні достовірно відомий з околиць с. Стіжок поблизу м. Кременець Тернопільської обл., біля м. Чернівці за літературою в окол. с. Блістова Чернігівської обл. Адм. регіони: Чн, Тр, Цц.

Чисельність та структура популяцій

На сьогодні відносно стабільна але малочисельна популяція збереглася у Чернівецькій обл., у Тернопільській обл., вид, очевидно, зник. У Чернігівській обл. він також зник, бо за останні майже 100 років зборів не було.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда. Осушування земель, розорювання, надмірне випасання худоби.

Умови місцезростання

Вторинні луки, вогкуваті трав'яні схили, галявини, на добре дренованих ґрунтах. У Чернівецькій обл. росте в угрупованнях асоціацій *Molinietum coeruleae* (союз *Molinion*) та *Anthyllidi-Trifolietum montani*

(союз *Arrhenatherion*). На пн.-зх. Поділлі, очевидно, ріс в аналогічних умовах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Напівпаразитний трав'яний малорічник (тривалість повного онтогенезу 4–5 років) з видовженим веретеноподібним коренем з мало розвиненою каудексною частиною. Стебло просте, дуже міцне, порожнисте, ребристе, місцями зверху короткопухнасте, 60–150 см заввишки. Прикореневі листки великі, довгочерешкові, голі, пірчасторозсічені, з розставленими, ланцетними, загостреними, пірчасто-роздільними сегментами, частки яких загострено-пилчасті; стеблові листки вгорі переходять у приквітки, короткочерешкові, або верхні — сидячі. Суцвіття

густе й довге. Приквітки значно перевищують квітки. Чашечка гола, дзвоникоподібна. Віночок 25 мм завдовжки, світло-жовтий, голий. Коробочка яйцеподібна, загострена, не перевищує чашечки. Цвіте в червні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Включений до Європейського червоного списку. Необхідне заповідання локалітету, де зберігся вид, а також пошук інших можливих його оселищ і репатріації виду. Заборонено порушення умов екотопу, вилучення особин з природного середовища.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Флора европейской части СССР, 1981; Флора УРСР, 1960; Procházka, Játiová, Růžička, 1999.

Автори: О.О. Кагало, І.І. Чорней, А.І. Токарюк
Фото: І.А. Коротченко

ШОЛУДИВНИК ЕДЕРА

Pedicularis oederi Vahl (*P. versicolor* Wahlenb.)

Родина Вовчкові — Orobanchaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий диз'юнктивно поширений вид на межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Аркто-альпійський вид, що охоплює приарктичну частину Євразії й Америки, а також високогір'я Європи та Азії. В Україні наявна лише одна популяція у Чорногорі в масиві г. Бребенескул-Мунчел. Інші чорногірські популяції вимерли. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Популяція налічує лише 100–200 генеративних особин. Нетривалий онтогенез виду й пригнічене насіннєве поновлення зумовлюють значні флуктуації чисельності окремих кокусів.

Причини зміни чисельності

Поступове вимирання виду спричинене як антропогенним впливом, особливо випасанням, так і природними чинниками, пов'язаними з біологічними особливостями, зокрема низькою насіннєвою продуктивністю.

Умови місцезростання

Вид поширений на висоті 1700–1950 м н. р. м. Трапляється в урочищі Кізі Улоги у складі болотних угруповань асоціації *Caricetum rostratae* (союз *Magnocaricion*), та на Чорногірському хребті поблизу вершини г. Бребенескул біля витоку джерел (угруповання порядку *Montio-Cardaminetalia*) та в мезофітнішій лучній асоціації *Caricetum sempervirentis* (союз *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii*). Гігро-мезофіт.

нескул біля витоку джерел (угруповання порядку *Montio-Cardaminetalia*) та в мезофітнішій лучній асоціації *Caricetum sempervirentis* (союз *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii*). Гігро-мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна напівпаразитна рослина з недовготривалим життєвим циклом. Корені товсті й м'ясисті, кореневища короткі. Пірчасто-розсічені базальні листки утворюють розетки. Прямий генеративний пагін 7–18 см заввишки несе квітки, зібрані в колосоподібні китиці 3–8 см завдовжки. Віночок блідо-жовтий, двогубий, кінчик верхньої губи малиновий. Плід вузькояйцеподібна коробочка, що містить 4–10

насінин. Цвіте в липні, плодоносить у липні-серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Оселище розташоване на межі Карпатського НПП і Карпатського БЗ, але поза межами заповідної зони. Потрібно включити його до зони абсолютної заповідності й забезпечити моніторинг популяції. Заборонено випасання худоби та порушення гідрологічного режиму місць зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

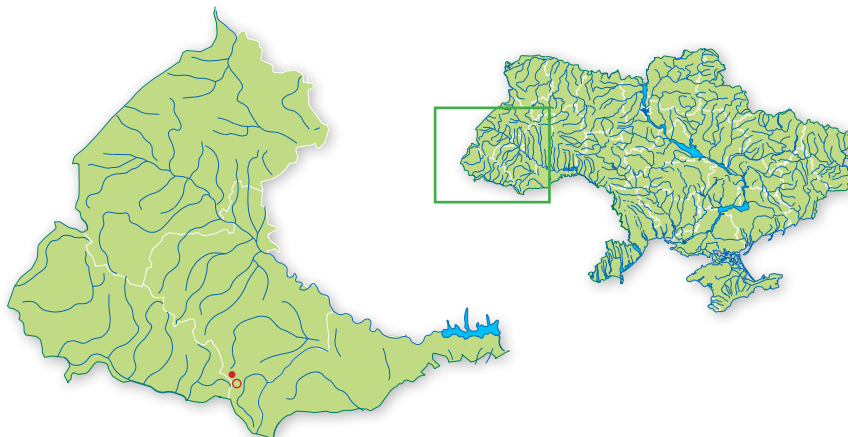
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Кобів, 2000, 2004; Kobiv, Nesteruk, 2001; Zapaiowicz, 1889.

Автор: Ю.Й. Кобів
Фото: П. Косінський

ШОЛУДИВНИК КОРОЛІВСЬКИЙ

Pedicularis sceptrum-carolinum L.

Родина Вовчкові — Orobanchaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Пізньюгальціальний реліктовий вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Скандинавський п-в, Центральна Європа, Зх. і Сх. Сибір, Далекий Схід, Центральна Азія (Монголія, Китай — гори), Японські о-ви. В Україні трапляється на Поліссі, пн.-зх. Поділлі, зрідка в Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Тр, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій
Чисельність популяцій катастрофічно зменшується, вони малого розміру, депресивного типу, більшість з відомих локалітетів втрачені через осушення та освоєння боліт, стан багатьох популяцій невідомий.

Причини зміни чисельності
Осушення та освоєння боліт.

Умови місцезростання
Низинні (евтрофні) та перехідні (мезотрофні) болота, заболочені луки, у заростях чагарників по краях боліт. Здебільшого угруповання кл. *Scheuchzeria-Caricetalia nigrae*, союзу *Caricion rostratae*, іноді союзу *Molinion*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Напівпаразитний трав'яний малорічник (3–5 років) із вкороченим кореневищем. Уся рослина гола й гладка. Стебло одне, або їх декілька, прямі, 30–100 см зав-

вишки, з розеткою прикореневих листків. Стеблові листки нечисленні, кільчасті або чергові, видовжені, тупі, при основі цілокраї. Нижні стеблові й прикореневі листки поступово звужені в черешок, їхні пластинки 8–20 см завдовжки і 1,5–3 см завширшки, пірчастонадрізані на яйцеподібно- або довгасто-яйцеподібні тупі частки з великими округлими зубцями. Суцвіття видовжене, 7–20 см завдовжки, малоквіткове. Приквітки яйцеподібні, трохи довші за чашечку, дрібнозубчасті. Чашечка 12–14 мм завдовжки, дзвоникоподібна, з п'ятьма рівними зубцями, утричі коротшими від трубочки. Віночок 35–40 мм завдовжки, жовтий, з ліловою на кінці нижньою губою; верхня губа пряма, без носика й зубчиків; нижня — також пря-

ма, дорівнює верхній і притиснута до неї. Коробочка куляста, 15 мм завдовжки, загострена, удвічі довша від чашечки. Цвіте в липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

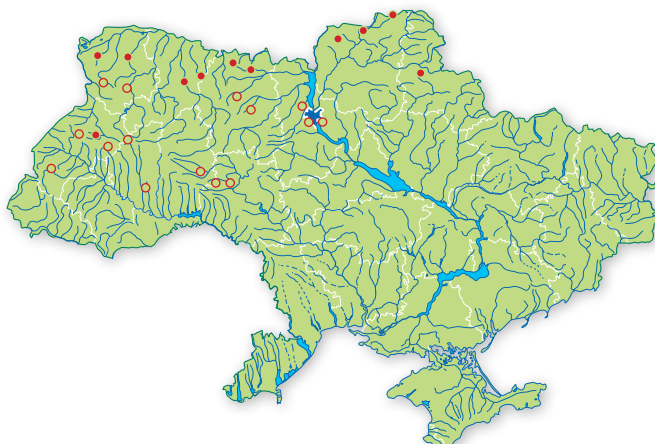
Охороняють у Поліському й Рівненському ПЗ та заказнику «Сомине» (Рівненська обл.), на території ПЗ «Розточчя» зник у 1960-х рр. Необхідно проводити моніторинг популяцій, обґрунтовувати й розробити заходи екологічного менеджменту територій, що зазнали осушення. Доцільно проводити роботи щодо виявлення нових локалітетів виду з метою їх охорони. Заборонено порушення гідрологічного режиму боліт, їх осушення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Флора европейской части СССР, 1981; Флора УРСР, 1960; Procházka, Játiová, Růžička, 1999; Sanda, Biță-Nicolae, Barabaș, 2003.

Автори: Т.Л. Андрієнко, О.О. Кагало
Фото: В.П. Гелюта,

ШОЛУДИВНИК ЛІСОВИЙ

Pedicularis sylvatica L.

Родина Вовчкові — Orobanchaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середньоевропейський вид, поширений Атлантичний та на пн. Середньої Європи. В Україні кілька ізольованих оселищ на зх., зокрема, в Розточчі-Опіллі, на Поліссі та в Карпатах. Адм. регіони: Вл, Льв, Ів, Тр, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Сучасний стан та структура популяцій потребують додаткового з'ясування.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, відсутність екоотів відповідного типу, зміна гідрологічного режиму та осушення боліт.

Умови місцезростання
Болота, вологі луки, переважно бідні на поживні речовини (оліготрофні умови). Зростає в екотонних угрупованнях на межі союзів *Nardo-Juncion squarrosi*, для якого є діагностичним видом (кл. *Nardo-Callunetea*), *Caricion canescenti-fuscae* (кл. *Scheichzerio-Caricetea nigrae*) та *Molinion caerulea* (кл. *Molinio-Arrhenetheretea*). Гірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна напівпаразитна трав'яна рослина. Стебла численні, переважно неопушені, головне стебло пряме,

5–15 (25) см завдовжки, з суцвіттям майже до основи; бокові стебла часом довші, полягають, на кінцях висхідні, суцвіття рідкі, верхівкові. Листки прикореневої розетки видовжені, цілокраї або на верхівці зубчато-лопатеві. Стеблові листки черешкові, довгасто-ланцетні, двічі перисторозсічені, сегменти другого порядку овальні, розсічено-зубчасті. Суцвіття головного пагона рідке, приквітки подібні до листків. Чашечка трубчаста, гола, п'ятизубчаста, по краю волохата, 10–15 мм завдовжки. Віночок двогубий, 15–25 мм завдовжки, червоний або рожевий, трубочка вдвічі довші чашечки; нижня губа неопушена, верхня губа велика, пряма, на кінці серпоподібно зігнутим шоломом, з двома короткими вниз

направленими зубцями. Тичинкові нитки опушені. Коробочка косояцеподібна, коротша чашечки. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в ПЗ «Розточчя», НПП «Сколівські Бескиди» та пам'ятці природи місцевого значення «Андромеда» на Закарпатті. Необхідний контроль стану популяцій, створення заказників у місцях зростання виду. Заборонено осушення боліт, порушення гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Соломаха, Якушенко, Крамарець, 2004; Флора УРСР, 1960.

Автори: Р.Я. Кіш, А.В. Мигаль
Фото: О.О. Кагало

ДЗВІНЕЦЬ КРЕЙДОВИЙ

Rhinanthus cretaceus Vassilcz. (*R. serotinus* (Schönh.) Oborny subsp. *cretaceus* (Vassilcz.) Soó)

Родина Вовчкові — Orobanchaceae

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення

Вузький ендемік, елемент так званої «гісопової флори», близько споріднений з *R. serotinus*.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня течія р. Сіверського Дінця. Адм. регіони: Хр, Дц.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, ступінь їх природнього поновлення незадовільний. Популяція виду в пам'ятці природи «Мар'їна гора» повночленна, чисельністю 100 тисяч особин на площі 3 га.

Причини зміни чисельності

Природна рідкісність, порушення умов місцезростань виду внаслідок видобування

крейди, лісорозведення на крейдяних відслоненнях, випасу худоби.

Умови місцезростання

На схилах крейдяних відслонень у складі угруповань кл. *Helianthemo-Thymetea*. Облігатний кретофіл, мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Однорічна напівпаразитна рослина 15–30 см заввишки. Стебло розгалужене (рідше рослина однестебельна), блідо-фіолетове, трохи опушене, бічні гілки спрямовані косо догори. Листки вузьколанцетні або лінійноланцетні, дрібнозрубчасті, у кількості 5–7 пар. Чашечка при плодах гола, по краю тонкошорстка. Віно-

чок 18–20 мм завдовжки, жовтий. Коробочка 7–8 мм завдовжки. Насінина 2–2,5 мм у діаметрі. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку, охороняють за рішеннями Донецької та Луганської обласних рад. Охороняють у відділенні «Крейдова флора» Українського степового ПЗ, в НПП «Святі Гори» та в пам'ятці природи «Мар'їна Гора». Потребує абсолютно заповідного та заказного режимів. Необхідно виявлення усіх місцезнаходжень виду та організація там природоохоронних територій. Заборонено розробку кар'єрів, терасування схилів, лісорозведення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Остапко, 2001, 2005; Флора УРСР, 1960; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, О.В. Зибенко
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ПІВОНІЯ КРИМСЬКА

Paeonia daurica Andrews (*P. taurica* Andrews, sphalm. corr., *P. mascula* (L.) Mill. subsp. *triter-nata* (Pall. ex DC.) Stearn et P.H.Davis)

Родина Півонієві — Paeoniaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Хоча вид практично розповсюджений по всьому Гірському Криму, проте рослини ростуть поодинокі чи невеликими групами і скупчень не утворюють.

Причини зміни чисельності
Інтенсивне зривання на букети, викопування для пересадки на присадибні ділянки та як лікарської сировини, вирубування лісів.

Умови місцезростання
Лісовий вид листяних (скельнодубових) та хвойно-листяних (сосново-дубових) гірських лісів субсередземноморського типу на бурих ґрунтах, що підстилаються вапняками. Має досить широку висотну амплітуду від нижнього до верхнього поясів гір (200–1100 м н. р. м.), росте в помірно затінених лісах, уникає як найбільш затінених, вогких букових лісів так і сухих, з повним освітленням місць. Оптимум знаходиться в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetum* (характерний союз *Paeonia dauricae-Quercion petraeae*),

наймезофітніші асоціації частково заходять в тіністі і вологі грабові (асоціація *Lasero trilobi-Carpinetum betuli*) та грабинникові ліси (кл. *Quercetum pubescenti-petraeae*, асоціація *Physosperno-Carpinetum*) та світлі хвойні ліси (кл. *Erico-Pinetea*, асоціації *Coronillo coronatae-Pinetum pallasiani* та *Ortilio-Pinetum kochiana*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 40–70 см заввишки, з потовщеним бульбоподібним коренем. Стебел декілька, прямостоячі, розгалужені. Листки шкірясті, сизуватозелені, двічі-тричічасті, з широкоовальними або майже заокругленими частками 2–6 см завширшки. Квітки (діаметр 5–8 см) поодинокі,

лілово-рожеві або червоні. Плід з 2–5 густоопушених листянок. Цвіте у травні–червні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням або вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, «Мис Март'яна», Карадазькому ПЗ, ряді заказників та пам'яток природи Криму. Необхідний моніторинг динаміки популяцій. Заборонено збирання та зготівлю рослин, їх викопування, продаж.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

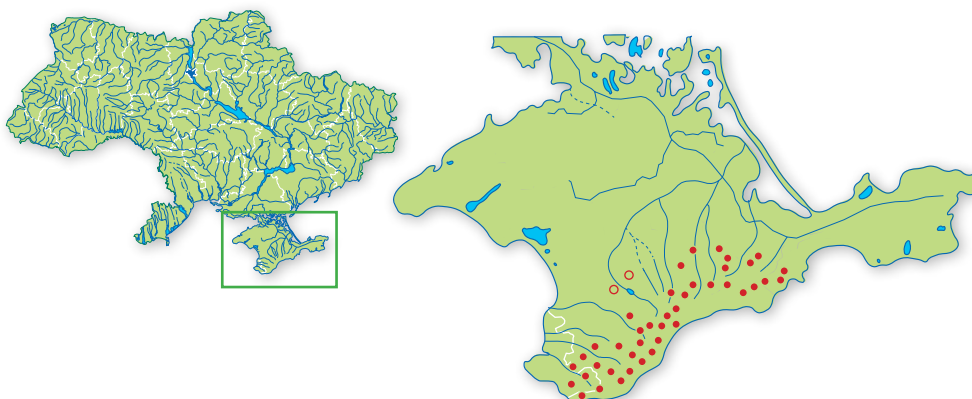
Декоративне, лікарське, медоносне, фарбувальне, як селекційний матеріал.

Основні джерела інформації

Вульф, 1947; Голубев, 1996; Дидух, Шеляг-Сосонко, 1982; Журавель, 2004; Миронова, 2001; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: В.Ю. Летухова, В.П. Гелюта (вставка)

ПІВОНІЯ ТОНКОЛИСТА

Paeonia tenuifolia L. (*P. biebersteiniana* Rupr.,
P. lithophila Kotov, *P. tenuifolia* L. subsp. *biebersteiniana* (Rupr.) Takht.)

Родина Півонієві — Paeoniaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Понтійсько-кавказький вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений в пд.-сх. р-х Сх.-Європейської рівнини, заходить у центральну Європу, на Балкани, в Малу Азію, Передкавказзя, Дагестан, Іран. В Україні — пд. частина Лісостепу і Степ, Гірський Крим. Адм. регіони: См, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Зп, Од, Мк, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Багаточисленні, щільні і повночленні популяції трапляються локально. На заповідних територіях в окремі роки щільність досягає 1 особини на 1 м². Чисельність популяції в Кара-Дзі — до 10 тис. особин, а в Гірському Криму близько 1 млн. особин. Зростають переважно поодинокі, численність незначна, особливо поблизу населених пунктів.

Причини зміни чисельності
Розорювання і забудова степових решток, ненормований випас, викопування кореневищ, збирання букетів, заготівля лікарської сировини.

Умови місцезростання
На степових ділянках з добре розвиненими чорноземними ґрунтами, на узліссях і галявинах байрачних лісів, на кам'янистих схилах Гірського Криму. В смузі барвистих різнотравно-типчаково-ковилових степів росте на схилах балок і річкових до-

лин у складі угруповань союзів *Fragario viridis*-*Trifolion montani* та *Astragalo-Stipion* (кл. *Festuco-Brometea*). Зникає на прогонах худоби від витоптування. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 50 см заввишки, з бульбоподібним коренем. Листки двічі- або тричіпірчасті, вузькорозчленовані. Квітки до 8 см діаметром одиничні, кривавочервоні; пелюстки оберненояйцеподібні, увігнутопластинчасті, трапляються махрові форми. Висота рослин, ширина долей листків, колір пелюсток значно варіюють. Плід повстисто опушена багатolistянка. Цвіте у квітні-травні, плодоносить у червні-серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Українському степовому (відділення «Хомутовський степ» і «Кам'яні Могили»), Луганському (відділення «Стрільцівський степ» і «Провальський степ»), Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, Казантипському, Опускському ПЗ, НПП «Святі Гори», РЛП «Клебан-Бик» та у ряді інших об'єктів. Необхідне виявлення та організація охорони природних місцезростань. Заборонено розорювання, терасування і забудова степів, надмірний випас, викопування кореневищ, збирання та заготівля лікарської сировини.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Успішно культивують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське, фарбувальне, медоносне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Кондратюк, Бурда, 1981; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кучеревський, 2001; Мельник, Гриценко, Перегрим, 2003; Носова., 1973; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996; Чопик, 1970; Чопик, 1978.

Автори: В.С. Ткаченко, І.А. Коротченко,
Н.М. Журавель
Фото: В.П. Ісіков, В.П. Гелюта

МАЧОК ЖОВТИЙ

Glaucium flavum Crantz (*G. luteum* Scop.)

Родина Макові — Papaveraceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Узбережжя Атлантичної Європи, Середземномор'я, Мала Азія, Крим, Кавказ. В Україні — узбережжя Чорного та Азовського морів. Наводилося кілька місцезростань в Буковинських Карпатах (як адвентивний елемент), але вони не підтверджені. Адм. регіони: Дц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні з дифузною просторовою структурою. Чисельність особин в популяціях незначна (50–150 екземплярів). Віковий спектр правосторонній, максимум припадає на генеративну фазу.

Причини зміни чисельності

Природні: стенотопність та вузька екологічна амплітуда, низька схожість насіння; та антропогенні: руйнування екотопів під час укріплення берегів, рекреаційне навантаження, збирання лікарської сировини.

Умови місцезростання

Приморські піски та галечники, зрідка вапнякові скелі та кам'янисто-щебенисті схили (у складі угруповань кл. *Sakiletea maritima*, *Euphorbietalia peplidis*) зі змінним рівнем зволоження. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Одно-, дво- або багаторічна трав'яна рослина 20–50 см заввишки, напіврозеткова, із стрижневим коренем. Стебло сизе. Листки сизі, перистонадрізані, нижні стеблові та прикореневі — густо опушені. Квітки великі, жовті, з 4 пелюстками. Плід видовжена (до 25 см), стручкоподібна коробочка з білуватими горбочками. Цвіте у травні-липні. Плодоносить у липні-серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Казантипському, Опускському, Карадазькому та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, та Тарханкутському НПП. Доцільно виділити нові заповідні території у прибережній смузі між містами Євпаторією та Саками. Рекомендується вирощування у ботанічних садах, дотримання заповідного режиму. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань, забудову прибережних смуг, випас тварин та інтенсивну рекреацію.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зрідка в культурі у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Дубовик, 2005; Екофлора України, 2004; Новосад, 1992; Определитель высших растений Крыма, 1972; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980.

Автори: В.В. Новосад, Л.І. Крицька
Фото: В.П. Гелюта

КУЧЕРЯВКА КУЩОВА

Atraphaxis frutescens (L.) K. Koch.

Родина Гречкові (Споришеві) —
Polygonaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий вид на пн. та зх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні
Монголія, Зх. та Сх. Сибір (пд.), Ср. Азія (пн. сх.). В Україні — на Донецькому кряжі. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Відомо лише два місцезростання (Донецька обл., Амвросіївський р-н, с. Велике Мешково; Луганська обл., м. Антрацит). Популяції невеликі за розміром, чисельність низька, їх структура не досліджена.

Причини зміні чисельності.

Антропогенні: випасання худоби; природні: недостатнє відновлення, слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

На кам'янистих породах, вугільних сланцях та вапняках. Угруповання кл. *Festuco-Brometea* та *Sedo-Scleranthetea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Чагарничок до 60–70 см заввишки, досить розгалужений, з неколючими бічними гілками. Кореневища довгі горизонтальні. Листки голубувато-сизі, рідко сірувато- або сизувато-зелені, еліптичні або зворотньоюланцетні, поступово звужені до основи у черешок; на верхівці загострені та закінчуються коротким хрящеподібним білуватим вістрям. Квітки в кінцевих китицях, на довгому квітконосі. Плід гостро-тригранний, темно-бурий, голий та блискучий горішок.

Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють рішенням Донецької та Луганської обласних рад. Ростає в РЛП «Донецький кряж». Заборонено збирання рослин та порушення умов місцезростання виду, терасування схилів, розробка кар'єрів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Конспект флори юго-востока Украины, 1985; Ловелиус, 1978; Остапко, 2001, 2005; Флора Восточной Европы, 1996.

Автори: В.М. Остапко, Т.В. Зубцова
Фото: В.М. Остапко

КУЧЕРЯВКА ВІДІГНУТА

Atraphaxis replicata Lam.

Родина Гречкові (Споришеві) —
Polygonaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий диз'юнктивноареальний азійський вид на пн.-зх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Причорномор'я (Приазов'я, Донський та Нижньоволзький регіони), Кавказ (Дагестан, Сх. Закавказзя), Іран, Мала, Зх. та Ср. Азія, Зх. Сибір. В Україні зростає в пд.-сх. частині (Луганська обл, Краснодонський р-н, правий берег Сіверського Дінця, між селами Великий Суходіл і Давидо-Микільське; окол. м. Антрацит) та на Пд. березі Криму (між смт. Новий Світ і м. Феодосія). Адм. регіони: Лг, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції малочисельні з тенденцією до скорочення. В Криму залишилися поодинокі особини на приморських схилах.

Причини зміни чисельності

Висока стенотопність, реліктовий характер виду, руйнування екотопів через абразію, зсуви, ерозію та освоєння територій.

Умови місцезростання

Зростає на сухих і бідних глинистих оголених еродованих кам'янистих схилах. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна рослина (напівкущ) 30–70 см заввишки, з розвиненою стриж-

невою кореневою системою, розгалуженим тонким стовбурцем, із прямими гілками з жовтуватого або червонувато-бурою розтрісканою корою. Розтруби короткі, циліндричні, 2–3 мм завдовжки, внизу білі, вгорі блідо-пльвічасті. Листки дрібні, оберненояйцеподібні або округлі чи ниркоподібні, товсті, на верхівці тупі або з невеликим вістрям, голі. Квітки в пазушних пучках по 2–6, розміщені у верхній частині укорочених річних гілок; оцвітина з чотирьох рожевих, з білими краями або білих з рожевою жилкою листочків; при плодах розростається до 8 мм в діаметрі. Плід сплюснутий, яйцеподібний, бурий або буровато-зелений гладенький, блискучий горішок. Цвіте і плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карадазькому ПЗ. Необхідно надати заповідний статус ділянкам в місцях зростання виду та культивувати в ботанічних садах. Завдяки сильно розвиненій кореневій системі рекомендується використовувати як меліоративну культуру для закріплення схилів та озеленення населених пунктів. Заборонено збирання рослин, заготівля, порушення умов місцезростання, забудову територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Дубовик, Ткаченко, 1967; Остапко, 2001; Собко, 2005; ЧКУ. Рослинний світ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, А.В. Єна
Фото: В.П. Ісіков

КИСЛИЧНИК ДВОСТОВПЧИКОВИЙ

Oxyria digyna (L.) Hill (*Rumex digynus* L.)

Родина Гречкові (Споришеві) —
Polygonaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Аркто-альпійський вид в ізольованих локалітетах.

Ареал виду та його поширення в Україні
Арктичні регіони Євразії, альпійський пояс гір Європи та Азії. В Україні достовірно відомий лише зі скель Близниці, у Свидовецькому масиві та зі скель урочища Кізі Улоги в Чорногорі. За літературними даними наводився для Чивчин, однак ці вказівки стосуються, очевидно, сучасної території Румунії. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції малочисельні, але повночленні. Поновлення задовільне за умови відсутності антропогенного впливу.

Причини зміни чисельності
Популяція в Кізіх Улогах у Чорногорі знаходиться поза загрозою, натомість Свидовецька зазнає інтенсивного впливу рекреантів, зокрема, витоупування, руйнування біотопу, формування свіжих мікроосипищ, що перешкоджають нормальному поновленню виду.

Умови місцезростання
Вогкуваті силікатні скельні відслонення в альпійському поясі, осипища флішу. Є характерним видом угруповань асоціації *Oxyrietum diginae*, союзу *Androsacion alpinae* кл. *Tlaspietea rotundifolii*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з товстим кореневищем. Стебла 10–30 см заввишки, поодинокі або по декілька, прямі або підведені, голі, безлисті або зрідка з 1–2 листками. Листки прикореневі, на довгих черешках, з ниркоподібною або округло-ниркоподібною пластинкою, 2–4 см діаметром. Суцвіття вузьке, гронаподібне. Квітки згруповані по 2–6 на кінці стебла та гілок, на почленованих при основі тонких квітконіжках. Зовнішні листочки оцвітини обернено-яйцеподібні, майже плоскі, близько 1,5 мм завдовжки й 1 мм завширшки, внутрішні вздовж складені, човникоподібні, близько 3 мм завдовжки; стовпчики короткі, відігнуті на бік. Плід стиснений з боків крилатий горі-

шок, крила забарвлені, дорівнюють ширині самого горішка. Цвіте в липні–вересні, плодоносить у серпні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

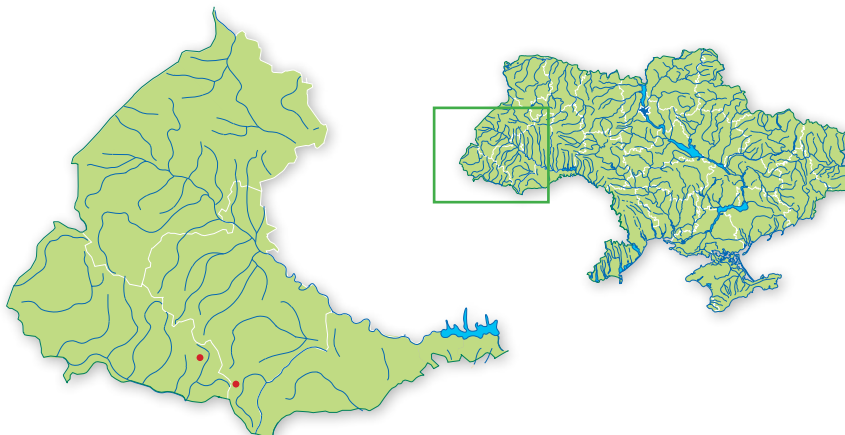
Свидовецька популяція знаходиться на території Карпатського БЗ, а Чорногірська — на території Карпатського НПП. Разом з тим, спеціальних заходів щодо контролю чисельності виду та оцінки перспектив його існування не проводилося. Необхідним є вивчення сучасного стану, структури, динаміки поновлення популяцій виду та зміни цих параметрів у часі. Заборонено руйнування біотопів, посилення рекреаційного навантаження в цих місцях.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, харчове, лікарське.

Основні джерела інформації
Флора УРСР, 1952.

Автори: О.О. Кагало, І.М. Данилик, Н.М. Сичак
Фото: Б. Суднік-Войциковська

ПЕРЕЛОМНИК КОЗО-ПОЛЯНСЬКОГО

Androsace koso-poljanskii Ovcz. (*A. villosa* L.
subsp. *koso-poljanskii* (Ovcz.) Fed.)

Родина Первоцвіті — Primulaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Елемент реліктової «гіссопової флори».

Ареал виду та його поширення в Україні
Ендемічний вид бас. р. Дону. В Україні — бас.
рр. Вовчої та Осколу — притоків Сіверсько-
го Дінця. Адм. регіон: Хр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, нечисленні, неповно-
членні, їх кількість зменшується.

Причини зміни чисельності
Надмірний випас худоби, видобування крей-
ди, руйнування екотопів.

Умови місцезростання
Крейдяні відслонення кл. *Helianthemo-Thy-
metea*, а також у складі петрофітно-степових
угруповань союзу *Centaureo carbonati-
Koelerion talievii* кл. *Festuco-Brometea*. Надає
перевагу ділянкам із задернованим або не-
зруйнованим ґрунтовим покривом, але не
витримує конкуренції при масовому розви-
тку короткочорених видів. Ксерофіт.
Облігатний кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Багаторічна трав'яна рослина

3–10 см заввишки, пухнастоволосиста від
довгих білуватих членистих волосків. Ко-
ренище утворює великі пухкі дернини з
численними ниткоподібними розгалуже-
ними, повзучими по землі пагонами, що
несуть на кінці листові розетки, части-
на з яких неплідна. Листки видовжені або
лінійно-ланцетні, сидячі, дрібні (3–10 мм
завдовжки, 1–2 мм завширшки), цілокраї, по
краю війчасті, з випнутою знизу середньою
жилкою. Квітки білі або рожеваті; 6–8 мм
діаметром, зібрані у 2–7 квіткові зонтики.
Чашечка дзвоникоподібна, наполовину над-
різана на яйцеподібно-ланцетні лопаті. Плід
овальна коробочка. Цвіте у травні–червні.
Плодоносить у червні–липні. Розмножуєть-
ся насінням і вегетативно.

**Режим збереження популяцій та заходи
з охорони**

Включений до Європейського червоного
списку. Охороняють в ботанічних заказни-
ках загальнодержавного «Вовчанський» та
місцевого значення «Червоний» (Харківська
обл.). Рекомендується створити заказники
в усіх місцях зростання виду, контролюва-
ти стан популяції. Заборонено організацію
кар'єрів по видобуванню крейди, надмірний
випас худоби, заліснення схилів.

**Розмноження та розведення у спеціально
створених умовах**

Вирощують у Національному ботанічному
саду ім. М.М. Гришка НАН України, Ботаніч-
ному саду ім. О.В. Фоміна Київського на-
ціонального університету ім. Т. Шевченка,
Харківського національного університету
ім. В.Н. Каразіна.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Клімов, Вовк, Філатова та ін., 2005; Коротченко,
2001; Красная книга СССР, 1984; Определитель
высших растений Украины, 1987; Флора УРСР,
1957; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Коротченко, С.С. Морозюк
Фото: О.О. Сенчило

ВОВНА ГІРСЬКА ПУХНАСТА (КОРТУЗА МАТТІОЛІ ПУХНАСТА)

Cortusa matthioli L. subsp. *pubens* (Schott,
Nyman et Kotschy) Jáv.

Родина Первоцвітові — Primulaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Вузькоендемічний підвид рідкісного виду.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. карпатський високогірний ендемічний таксон, що поза Україною трапляється лише в Роднянських горах у Румунських Карпатах. В Українських Карпатах — на Чорногорі (г. Говерла). Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій
Одна нечисленна популяція налічує близько 400 генеративних особин. Поновлення забезпечується шляхом насінного розмноження.

Причини зміни чисельності
Хоча популяція є стабільною, але із-за малої чисельності і незначної площі її стан можна вважати загрозливим через природні зміни рослинності в оселищі — його поступове заростання зеленовільховим криволіссям і можливі зсуви скель і ґрунту.

Умови місцезростання
Популяція приурочена до воглих затінених пісковикових скель, скелетних зволжених ґрунтів на висоті 1620–1650 м н. р. м. Угруповання належить до союзу *Cystopteridion* (кл. *Asplenietea*

trichomanis), хоча в Польщі він наводиться для кл. *Montio-Cardaminetea*. Цей підвид росте на кислих ґрунтах (рН 5,9–6,7). Пігрозомезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна короткочореневищна розеткова рослина. Кореневище темно-буре, густо вкрите довгими білуватими шнуроподібними додатковими коренями. Розетка складається з 3–5 листків з довгими черешками. Листки зубчасті, розрізані до 1/3 пластинки, 9–11 лопатеві. Квітконосний пагін 8–20 см заввишки. Суцвіття-зонтик утворене 4–9 квітками. Чашечка 5,5–6 мм завдовжки, розділена до половини. Віночок п'ятидільний, пурпурово-фіолетовий, лійкувато-дзвоникуватий,

зрослий до 1/2 — 3/5 своєї довжини. Плід яйцеподібна коробочка 4,5–6,5 мм завдовжки. Вся рослина сизувата, вкрита густими, короткими, м'якими, оксамитовими на дотик волосками. Від інших підвидів відрізняється меншими розмірами, глибше розрізаними листками, меншою кількістю лопатей листків, густішим, коротшим і м'яким опушенням. Цвіте у першій половині червня, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням, рідше вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в заповідній зоні Карпатського НПП. Заборонено збирання рослин, гербарію, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ароматичне.

Основні джерела інформації

Кобів, 1999, 2004; Czerwona Księga Karpat Polskich, 2008; Kobiw, 1999; Flora Republicii Populare Romine, 1960; Wilczyński, 1924.

Автор: Ю.Й. Кобів

Фото: Ю.Й. Кобів, В.В. Буджак (вставка)

ЦИКЛАМЕН КОСЬКИЙ (Ц. КУЗНЕЦОВА)

Cyclamen coum Mill. s.l. (*C. kuznetzovii* Kotov et Czernowa)

Родина Первоцвітові — Primulaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Єдиний в Україні реліктовий ексклав на пн. межі ареалу. Кримська популяція іноді розглядається як окремий ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Румунія (Добруджа), Болгарія (Пд. Причорномор'я, Странджа), Росія (Північно-Зх. Закавказзя), Греція (Егейський архіпелаг), Туреччина. В Україні — Гірський Крим, масив Бурундук-ка; окол. с. Крехвцово, Мелехово, Муромське, Некрасово, Пролом, Руське, Сінне (Білогірський р-н). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Загальна площа розповсюдження сягає 350–400 га, чисельність невідома. Частина популяції в окол. с. Мелехово сягає більш 6 млн. особин, третина з котрих — ювенільні, 52–57% — іматурні, 11–13% — генеративні. В ур. Кубалач ценопопуляції повночленні, правосторонні, з малою кількістю рослин прегенеративних вікових груп (2–5%), що свідчить про порушення структури. На 1 м² зростає до 50–65 особин у ясенево-дубових, до 10–12 в дубово-грабових і лише 3–4 у перехідній смузі до букових лісів. Вікова структура ценопопуляцій лівостороння.

Причини зміни чисельності

Хижацьке масове знищення квітів та бульб на продаж, у меншій мірі зміна ценотичної структури лісів під впливом рубок.

Умови місцезростання

Зростає на висоті 500–700 м н. р. м. на сухих та свіжих багатих перегнійно-карбонатних ґрунтах з вмістом гумусу 8–20% у високозімкнутих лісових ценозах: букових, грабово-букових, дубових, грабово-дубових, ясенево-дубових лісах кл. *Quercus-Fagetae*. Мезофіт, сциофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Весняний ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 10–15 см заввишки. Бульба темно-коричнева, округла, злегка сплюснена з полюсів. Листки ниркоподібні, темно-зелені зі світлим мереживом зверху, фіолетові знизу на довгих черешках. Квітка бузково-рожева, запашна, 10–16 мм за-

вдовшки, лопаті віночка яйцеподібні. Плід куляста коробочка до 1 см. Цвіте в лютому–березні, плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням, бульбами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Внесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Частину популяції охороняють в заказнику загальнодержавного значення «Кубалач», у зв'язку з чим необхідно розширити його площу. Заборонено проведення суцільних рубок лісу, викопування, заготівлю та продаж рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Ботанічному саду ім. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН та ін.

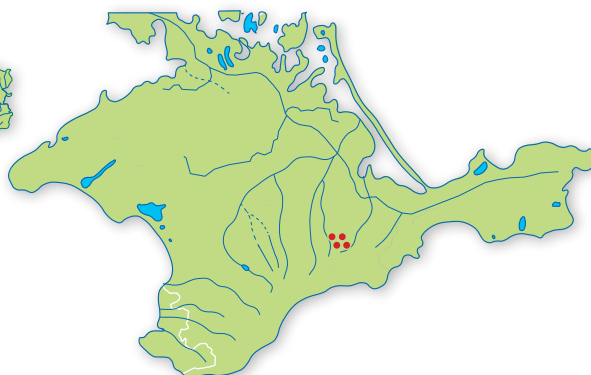
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське; отруйний.

Основні джерела інформації

Дідух, Вакаренко, 1982; Ена, 2001; Косых, 1978; ЧКУ, 1996; Vakhrusheva, 2003.

Автори: А.В. Єна, Я.П. Дідух, Л.П. Вахрушева
Фото: Д.М. Іноземцева

ПЕРВОЦВІТ БОРОШНИСТИЙ

Primula farinosa L.

Родина Первоцвітові — Primulaceae

Природоохоронний статус виду
Зниклий в природі.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Циркумполярний аркто-альпійський, поширений у Євразії й Пн. Америці. У горах Ср. Європи (Піреней, Балкани, Альпи, Карпати) дуже рідкісний: поодинокі місцезростання в Чехії, Словаччині й Польщі, обмежена кількість локалітетів у Румунії, Австрії та Швейцарії. В Україні був знайдений у 1961 р., пізніше під впливом меліорації ці рослини тут загинули. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
За станом на 1962 р. популяція *P. farinosa* в урочищі Гереджівка в окол. смт. Ясіня Рахівського р-ну на висоті 780 м н. р. м. налічувала 93 особини на площі близько 50 м² й створювала там аспект, вікова структура популяції була повночленною. Пізніше під впливом меліорації ці рослини тут зникли. Спроби знайти інші локалітети у Карпатах чи інших регіонах, а також наші спроби реінтродукувати його з території Словаччини та Румунії, були безуспішними. Отже, мусимо констатувати, що *Primula farinosa* зникла з флори України.

Причини зміни чисельності
Меліорація, порушення гідрорежиму, відміна тимчасового статусу заказника місцевого значення, який було запроваджено у 1960–1966 рр.

Умови місцезростання
Локалітет *Primula farinosa* являв собою невелике за розмірами (близько 2 га) осоково-мохове болото з домінуванням *Carex davalliana*. Гігромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з суцільними довгасто-еліптичними листками з дрібнозубчастим краєм та жовтуватим борошним нальотом на нижньому боці, 2–4 см

завдовжки. Усі листки у прикореневій розетці. Кореневища короткі вертикальні, без ознак галуження, з віком здатні до поздовжнього розщеплення чи партикуляції. Стебла поодинокі, пазушні, прямостоячі, 10–25 см заввишки, закінчуються зонтикоподібними суцвіттями. Квітки бузково-рожеві, з зрослолистим віночком й відгином 20–30 мм в діаметрі. Плоди коробочки. Цвіте у кінці квітня — на початку травня. Розмноження виключно насіннєве.

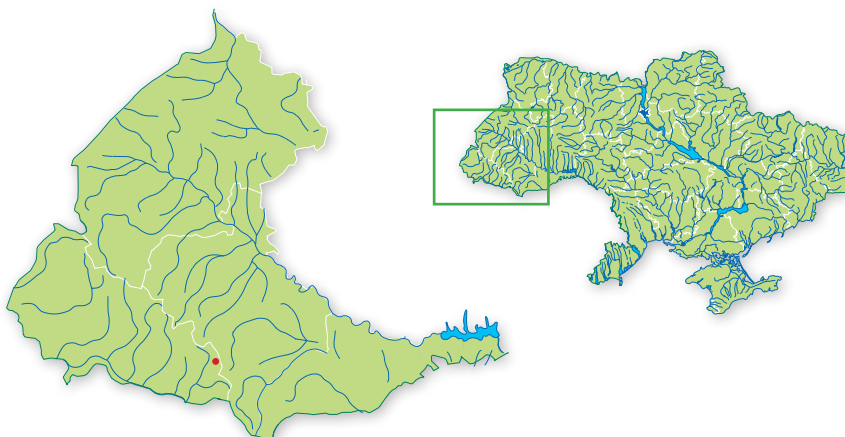
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Потрібно створити в урочищі Гереджівка заказник, організувати там заповідний режим та репатріювати *Primula farinosa*. Заборонено меліораційні роботи, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Зиман, 1964; Зиман, Вайнагій, 1991; Cristea, 1995; Sanda, Popescu, 1971.

Автор: С.М.Зиман
Фото: Я.П. Дідух

ПЕРВОЦВІТ ГАЛЛЕРА

Primula halleri J.F.Gmel.

Родина Первоцвітові — Primulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид на сх. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середньо-пд.-європейський вид, диз'юнктивно поширений у високогір'ї Карпат, Альп та Балкан. В Україні — Чорногора (Петрос, Говерла), Свидовець (Драгобрат, Близниця, Геришаска) та Мармарош (Ненєска). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Для популяцій характерні повночленні вікові спектри, тобто наявність ювенільних, іматурних, а також сеньєльних рослин, проте розміри популяцій невеликі, а кількість їх обмежена. Щільність популяцій — переважно 10–20 рослин на 1 м².

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, обумовлена обмеженістю відповідних субстратів.

Умови місцезростання

Субальпійський та альпійський пояси на висоті 1800–2000 м н. р. м., на схилах переважно пд. експозиції, слабо задернованих ділянках, у тому числі на відслоненнях та осипах, в асоціаціях *Achilleo (schurii)-Dryadetum oxypetalae*, *Thymo-Festucetum amethystinae*, *Seslerietum coerulans* (кл. *Asplenietea trichomanis*, *Carici rupestris-Kobresietea bellardii*). Мезофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з короткими вертикальними кореневищами без ознак галузнення й мичкуватою кореневою системою. Надземні пагони напіврозеткові моноподіальні прямостоячі: головний пагінукорочений багаторічний, напівзанурений у ґрунт, а репродуктивні пагони пазушні однорічні поодинокі 10–30 см заввишки. Переважна більшість листків зосереджена у прикореневій розетці, вони з цілісними широколанцетно-лопаткоподібними пластинками 4–8 см завдовжки, зісподу з характерним борошнистим нальотом. Квітки у верхівкових зонтикоподібних суцвіттях, оточених мутувчастим приквітковим покривалом з чотирьох-п'яти дрібних лінійних лист-

ків, з бузково-рожевим віночком 2–3 см в діаметрі. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмноження виключно насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ. Необхідно запровадити режим більш суворої охорони й моніторингу у Карпатському БЗ за всіма наявними популяціями. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

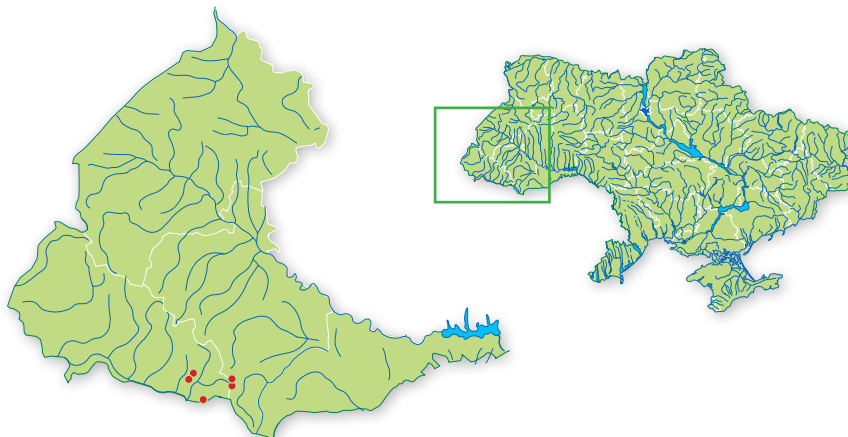
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Зиман, 1997; Малиновський, 1980; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, В.Г.Кияк, О.В. Булах
Фото: Ю.Й. Кобів

ПЕРВОЦВІТ ДРІБНИЙ

Primula minima L.

Родина Первоцвітові — Primulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європейський вид, поширений у високогір'ї Карпат, Альп та Балкан. В Україні — Чорногора (гг. Петрос, Ребра, Шпиці, Туркул, Гутин-Томнатик, Піп Іван) та Мармарош (г. Піп Іван). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції переважно невеликі, іноді фрагментовані, й у більшості з них вікові спектри неповночленні, без ювенільних та іматурних рослин. Проте в урочищах поблизу Шпиць та між Ребрами й Кізьїми Улогами на Чорногорі віковий спектр популяції повночленний. Чисельність рослин у більшості популяцій становить 100–300 парціальних куців на 1 м².

Причини зміни чисельності
Обмежена кількість відповідних екотипів, можливо, господарська діяльність людини, хоча здатний переносити значне рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання
Субальпійський та альпійський пояси на висоті 1750–2000 м н. р. м., на схилах різної експозиції, переважно на слабо задернованих ділянках, скелях та їх розщелинах, в асоціаціях *Primulo (minima)-Caricetum curvulae*, *Festucetum pictae*, *Salicetum herbaceae*, *Polytricho-Poetum deylii*, *Soldanello*

hungaricae — *Salicetum kitaibelianae* (кл. *Junceta trifidi*, *Salicetea herbaceae*, *Arabidetalia caeruleae*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик з інтенсивно галузистими кореневищами двох типів: висхідні — короткі, потужні, й лежачі — довгі, тонкі, що утворюють щільні жорсткуваті куртини. Рослини з мичкуватою кореневою системою та висхідними чи прямостоячими розетковими надземними пагонами висотою всього 2–3(5) см. Нижні частини надземних пагонів багаторічні з ознаками здерев'яніння, моноподіально поновлюються й закінчуються багатolistковими розетками, а репродуктивні пагони — пазушні однорічні безлисті стрі-

ки, що закінчуються поодинокими квітками. Листки з шкірястими лопаткоподібними пластинками 1–2 см завдовжки, цілісними, але з дрібнозубчастою верхівкою. Віночок бузкувато-рожевий, 15–20 мм в діаметрі. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмноження переважно вегетативне, рідше насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в Карпатському БЗ. Доцільно встановити моніторинг популяцій виду. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Зиман, 1997; Карпатські сторінки «Червоної книги України», 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Нестерук, 2003; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976; Zapałowicz, 1889.

Автори: С.М. Зиман, Й.В. Царик
Фото: П. Косінський

АКОНІТ БЕССЕРА

Aconitum besserianum Andr. ex Trautv.
(~ *A. lycoctonum* aggr.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Подільський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гологори, Зх. Поділля (пд.), Покуття. Адм. регіони: Ль, Ів, Тр, Чц, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні малочисельні, представлені окремими особинами або невеликими групами. Структура популяцій невідома.

Причини зміни чисельності
Антропогенне навантаження (вирубування лісів), слабке насіннєве відновлення.

Умови місцезростання
Дерново-карбонатні ґрунти (рендзини) у тінистих широколистяних дубово-грабових лісах за участю ясеня і явора (угруповання порядку *Fagetalia sylvaticae* кл. *Querc-Fagetea*), зрідка серед густих чагарників (угруповання кл. *Rhamno-Prunetea*), іноді в затінених карстових воронках, а також на галвинах і узліссях. Мезофіт, карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 100–150 см заввишки. Стебло прямостояче або полегло, як і листки опушене. Прикореневі листки великі, довгочерешкові, пальчаторозсічені, утворюють напіврозетку; верхні стеблові — менші, майже сидячі. Квітки бруднувато-білі, зібрані у верхівкові китиці, нерідко в нижній частині розгалужені. Шолом конічний, тупий,

12–17 мм завдовжки, у верхній частині 4–5 мм завширшки, носик спрямований донизу. Бокові і нижні чашолистки округлі, 4–6 мм в діаметрі, опушені. Пелюстки 11–15 мм завдовжки, з кільцеподібно вигнутою шпоркою. Тичинки голі, нитки тичинок від середини крилоподібно розширені. Плід з 3–5 багатонасінних опушених листянок. Цвіте у червні–серпні; плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням, яке проростає протягом квітня — першої половини травня. Проростки розвиваються повільно, рослина зацвітає лише на 5–6 році.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідне створення заказників (на схилах правого берега р. Мурафа між с. Бандишів-

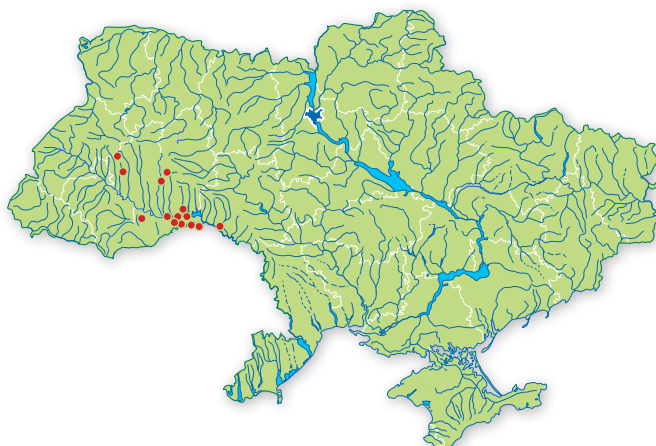
ка та с. Грушка Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл., на схилах р. Тарнава між сс. Сурженці, Княжполь, Гоцули Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл). Охороняють в заказниках «Княжпільський» і «Совий яр» Кам'янець-Подільського р-ну та «Кошарнинський» Городоцького р-ну Хмельницької обл., а також в ландшафтних заказниках «Бабинська стінка», «Василівський яр» та на території пам'ятки природи «Шишкові горби» Чернівецької обл. Заборонено викопування, зривання квітів, гербаризація, порушення місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Кам'янець-Подільському ботанічному саду.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське, отруйна.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2004; Заверуха, 1985; Собко, 2005; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, І.І. Чорней
Фото: Г.І. Оліяр

АКОНІТ ЖАКЕНА

Aconitum jacquinii Rchb.
(*A. anthora* auct. non L.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений у високогір'ї Сх. Карпат. В Україні — Свидовець (г. Близниця), Чорногора (гг. Петрос, Ребра, Шпиці, Гутин-Томнатик) та Чивчин (гг. Чивчин, Гнетеса, Великий Камінь). Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Для популяцій характерні повночленні вікові спектри й щільність у межах 15–25 особин на 1 м², проте розміри популяцій малі (переважно 10–15 м²) й кількість їх обмежена, тому є підстава вважати, що цьому виду загрожують знищення.

Причини зміни чисельності
Обмеженість сприятливих екоотопів, вузька еколого-ценотична амплітуда.

Умови місцезростання
Субальпійський пояс на висоті 1500–1750 м н. р. м., на схилах переважно пд. експозиції, слабо задернованих ділянках, відслоненнях та осипищах, в асоціаціях *Cystopteridetum fragilis*, *Festucetum pictae*, *Festucetum saxatilis* (кл. *Asplenietea trichomanis*, *Saliceta herbaceae*, *Elyno-Seslerietea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з парними дворічними веретеноподібними вертикальними підземними бульбами, з'єднаними горизонтальним столоном, з мичкуватою кореневою системою та прямостоячими поодинокими безрозетковими надземними пагонами 15–30(40) см заввишки. Стеблові листки на черешках 2–4 см завдовжки й з трійчасто-пальчатороздільними пластинками п'ятикутної форми, розсіченими на багато вузьколінійних кінцевих часток. Верхівкові суцвіття мало-квіткові, майже головчасті. Квітки з блідо-жовтою оцвітиною, зигоморфні, з напівкулястим шоломом. Цвіте у липні, плодоносить у серпні. Розмноження виключно насіннєве.

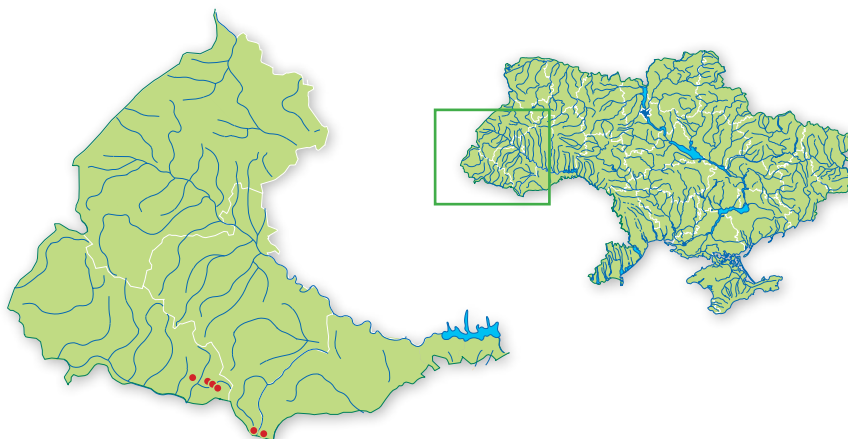
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у Карпатському БЗ та заказниках загальнодержавного значення. Доцільно встановити режим заповідності на Чивчині та моніторинг за популяціями виду на всіх гірських масивах. Заборонено збирання та заготівля рослин, порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне; отруйний.

Основні джерела інформації
Зиман, 1997; Карпатські сторінки «Червоної книги України», 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, В.Г. Кияк, І.І. Чорней
Фото: Н.М. Сичак, В.В. Буджак

АКОНІТ ОПУШЕНОПЛОДИЙ

Aconitum lasiocarpum (Rchb.) Gáyer
(*A. degenii* auct. non Gáyer)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий (гляціальний) вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений переважно у Сх. Карпатах, окремі ізольовані локалітети відмічені в Зх. Карпатах (Татрах) та Пд. Карпатах (околиці м. Брашова в Румунії). В Україні зростає в Beskidach, на Чорногорі, в Горганах та на гірському масиві Свидівець–Негровець. На Подільській височині окремі ізольовані локалітети у Медоборах та на Вороняках. На Малому Поліссі єдине місцезнаходження в окол. с. Кліпець в Дубнівському р-ні Рівненської обл. Адм. регіони: Рв, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

В Українських Карпатах виявлено десять локальних популяцій виду, на Подільській височині — лише п'ять, більшість із яких було зафіксовано в XIX — першій половині XX ст. і, ймовірно, до нашого часу не збереглися. Найбільш пн.-сх. локалітет виду в околицях с. Кліпець в Дубнівському р-ні Рівненської обл. займає площу близько 300 га, в цій популяції — близько 10 тисяч особин виду.

Причини змін чисельності.

Осушувальні меліораційні зміни гідрологічного режиму місцезростань, суцільні та вибіркові вирубки лісів.

Умови місцезростань.

У Карпатах зростає на висоті 400–1150 м н. р. м. в екотонах між буковими лісами *Dentario glandulosae-Fagetum* та угрупованнями *Alnetum incanae*, по краях заростей вільхи зеленої *Pulmonario (filarszkyana)-Alnetum viridis*, інколи на вологих луках поблизу межі лісу; на Малому Поліссі в ясенево-вільхових лісах союзу *Alno-Ulmion* на торф'янисто-глеєвих ґрунтах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина, до 2 м заввишки. Характерна наявність столоноподібних кореневищ, які формуються в пазухах недорозвинених листків. Листки пальчато розсічені, з довгастоклиноподіб-

ними сегментами. Суцвіття розгалужене. Шолом куполоподібний, 20–25 мм завдовжки, 17–19 мм завширшки. Оцвітину голуба або фіолетова, зовні густо залозисто опушена. Тичинки не опушені або злегка опушені. Плодолистки густо залозисто опушені. Цвіте в липні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в заказнику «Заплава р. Ікви» (Рівненська обл.). Необхідно створити заказники в місцезнаходженнях виду. Заборонено проведення осушувальної меліорації, збирання рослин та рубок лісу в місцях зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Мельник, 2000; Mitka, 2003; Mitka, Starmihler, 2000.

Автори: В.І. Мельник, В.М. Баточенко
Фото: В.І. Мельник

АКОНІТ НЕСПРАВЖНЬО- ПРОТИОТРУЙНИЙ

Aconitum pseudanthora Błocki ex Pacz.
(*A. anthora* auct. non. L., *A. eulophum*
auct. non Rchb.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Подільський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Подільська височина. Відомий із Заліщицького та Кам'янецького Придністров'я, Покуття, Опілля; за літературними даними наводиться для Чернівецької обл. (Прикарпаття). Адм. регіони: Ів, Тр, Чц, Хм.

Чисельність та структура популяцій
Один з найрідкісніших видів флори Поділля. Локальні популяції малочисельні, здебільшого представлені генеративними особинами. Незважаючи на нормальну насінневу продуктивність, поновлення незадовільне.

Причини зміни чисельності
Антропогенне руйнування місць зростання, неконтрольований випас, ерозія схилів, часті випалювання.

Умови місцезростання

Вапнякові та гіпсові відслонення, зарості ксерофільних чагарників, кам'янисті й наскельні степи. Угруповання кл. *Festuco-Brometea* (союз *Cirsio-Brachypodion pinnati*) та *Rhamno-Prunetea*. Ксеромезофіт, облігатний кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 40–80 см заввишки, з веретеноподібно потовщеним коренем. Стебло здебільшого просте, іноді у верхній частині розгалужене. Листки багаторазово пальчаторозсічені на вузьколінійні частки. Квітки прості, зигоморфні, оцвітина спочатку зеленкувато-жовта, пізніше — пурпурово-фіолетова. Листянки пух-

насті, звужені в носик. Цвіте у серпні, плодоносить у вересні. Розмножується насінням.

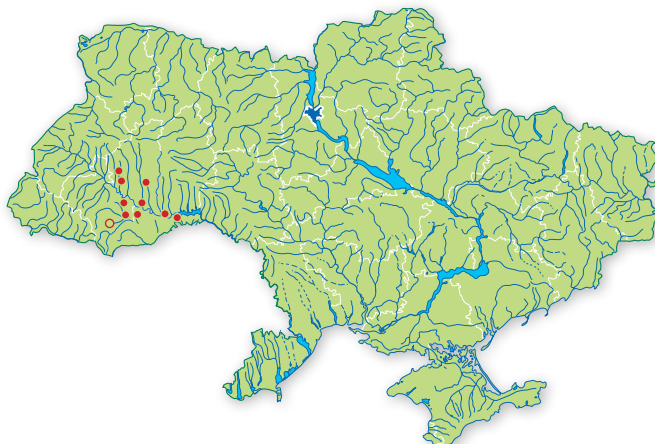
Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території НПП «Подільські Товтри» та РЛП «Дністровський каньйон», однак реальні заходи охорони не здійснювалися. Необхідним є ретельний пошук популяцій, їх інвентаризація та контроль за станом. Для оптимізації охорони в Опільській частині ареалу доцільним є створення заповідного об'єкту на території Тернопільської обл. Заборонено терасування та заліснення схилів, надмірне випасання худоби, випалювання травостою, руйнування місць зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації
Заверуха, 1985; Флора УРСР, 1953.

ГОРИЦВІТ ВЕСНЯНИЙ

Adonis vernalis L. (*Adonanthe vernalis* (L.) Spach, *Chrysocyathus vernalis* (L.) Holub)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Євросибірський лісостеповий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Від Піренейського п-ва до басейну р. Лена (Якутія), з пн. на пд. від узбережжя Балтійського моря до Передкавказзя. Поза межами суцільного поширення в Європі та в Сибіру наявні ізольовані ділянки. В Україні зростає на пд. Полісся (рідко), в Лісостепу, Степу і Криму. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Ів, Тр, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції континуальні, однак інтенсивний вплив антропогенних факторів призвів до їх інсуляризації та трансформації у локальні. В умовах Пд. Лісостепу та Пн. Степу мають найвищу щільність (8–25 особин на 1 м²) і повночленні правосторонні спектри, в Криму їх щільність нижча. Поблизу пн. і пд. меж поширення вони мають низьку щільність (0,01–4 особини на 1 м²).

Причини зміни чисельності

Вид досить поширений, але запаси сильно скоротилися через розорювання, перевипас, терасування та заліснення схилів, великі об'єми заготівлі, збирання на букети.

Умови місцезростання

Приурочений переважно до лучних степів союзу *Fragario viridis-Trifolium montani* та *Cirsio-Brachypodium pinnati*, рідше в справжніх

степях союзу *Astragalo-Stipion* та на порушених ділянках союзу *Festucion valesiacae*, спорадично на узліссях (кл. *Trifolio-Geranieta*) та у світлих розріджених лісах (кл. *Quercus-Fagetea*). Мезоксерфіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–50 см заввишки з товстим косогоризонтальним коротким кореневищем і прямими надземними пагонами. Листки пальчато-розсічені на вузькі ниткоподібні долі. Квітки поодинокі, 2–3 см в діаметрі, золотисто-жовті з 12–20 жовтими і 15 зеленуватими листочками оцвітини. Плід багатогорішок. Цвіте в березні–квітні. Плодоносить у травні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Включений до Додатку конвенції CITES. Охороняють в ПЗ: Українському степовому, Луганському, Кіровоградському, Дніпровсько-Орільському, Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, Опукському, «Медобори», «Еланський степ»; НПП: «Подільські Товтри», «Святі Гори», «Кармелюкове Поділля», і в ряді РЛП, заказників та пам'яток природи. Необхідно організувати нові заказники та контролювати стан популяцій. Заборонено заготівлю рослин, терасування та заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ім. М.М. Гришка, Донецькому і Криворізькому ботанічних садах НАН України, в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН, у ботанічних садах багатьох університетів.

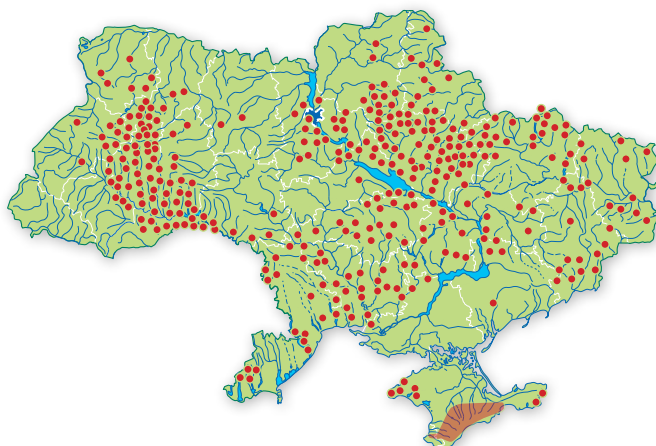
Господарське та комерційне значення

Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Івашин, 1962; Мельник, Парубок, 2004; Пошкурлат, 2000; Шеляг-Сосонко, Дідух, 1978; Шеляг-Сосонко, Куковица, Педь, 1978.

Автори: В.І. Мельник, М.М. Перегрим
Фото: В.П. Гелюта

ГОРИЦВІТ ВОЛЗЬКИЙ

Adonis wolgensis Steven ex DC. (*Adonanthé wolgensis* (Steven ex DC.) Chrtek et Slaviková;
Chrysocyathus volgensis (Steven ex DC.) Holub)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Євросибірський степовий вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Охоплює територію між 25° і 86° сх. д.: у його європейській частині простягається між 39° і 52° пн. ш., в азіатській між 48° і 55° пн. ш. На пд. від суцільного ареалу є ізольовані місцезнаходження: Закавказзя, пн.-сх. Туреччина. В Україні у степовій зоні, заходить у пд. частину Лівобережного Лісостепу. Адм. регіони: См, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції з декількох сотень особин, зрідка трапляються суцільні зарості на площі 5–10 га. Середня щільність 2–3 особини на 1 м², максимальна — до 40 особин на 1 м². За типом просторової структури популяції належать до ізольованих локальних, рідше до ізольованих лінійних, що є наслідком впливу антропогенних факторів.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, інтенсивний і неконтрольований випас худоби, заліснення степових схилів, заготівля на лікарську сировину, збирання.

Умови місцезростання

Приурочений до угруповань справжніх, чагарникових, петрофітних степів кл. *Festuco-Brometea*. Іноді зростає на узліссях байрачних лісів (кл. *Trifolio-Geranieta*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–30 см заввишки, коротко опушена, з товстим косогоризонтальним коротким кореневищем. Стебло розчепірено галузисте. Стеблові листки пірчасто розсічені на лінійно-ланцетні частки. Квітки поодинокі, на кінцях пагонів, лимонно-жовтуваті з 12–20 листочками оцвітини (1,2–2 см діаметром). Плід багатогорішок. Цвіте в березні–квітні. Плодоносить у травні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Українському степовому, Луганському ПЗ, у НПП «Святі Гори», в РЛП — «Донецький кряж», «Клебан-Бик», Зуєвський та ін. і в ряді заказників та пам'яток природи. Необхідно організувати нові заповідні об'єкти та контролювати стан популяцій виду. Заборонено заготівлю рослин, терасування та заліснення схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ім. М.М. Гришка, Донецькому і Криворізькому ботанічних садах НАН України.

Господарське та комерційне значення

Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Екофлора України, 2004; Кучеревський, 2001; Маслова, Лесняк, Мельник, Перегрим, 2003; Остапко, 2001; Пошкурлат, 2000.

Автори: В.І. Мельник, М.М. Перегрим

Фото: М.М. Перегрим

ВІТЕРИНКА НАРЦИСОКВІТКОВА (АНЕМОНА НАРЦИСОКВІТКОВА)

Anemone narcissiflora L. (incl. *A. laxa* (Ulbr.) Juz.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Високогірний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Циркумпольний, диз'юнктивно поширений вид (Європа, Кавказ, Центральна Азія, Дальній Схід, Сх. Китай, Пн. Америка), переважно на гірських луках. В Україні — Карпати (вершини на Чорногорі, Свидівці, Мармароші, Горґанах і Чивчинах), Поділля, й одне — у Криму (можливо, інтродуковане). Адм. регіони: Ль, Ів, Зк, Чц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо близько 30 популяцій у високогір'ї Карпат, 3 популяції у Прикарпатті й Поділлі (решта зникли протягом останніх 50 р.) й одну на Нікітській яйлі, де рослини, можливо, були інтродуковані. Більшість популяцій невеликі (від 20 до 100 м²), часто з неповночленними віковими спектрами, але іноді є ювенільні та іматурні особини, чисельність переважно 5–15 рослин на 1 м².

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, обмеженість відповідних субстратів, господарська діяльність.

Умови місцезростання

У Карпатах в субальпійському поясі (1600–

2000 м н. р. м.), поблизу вершин переважно на стрімких й слабо задернованих схилах різної експозиції та осипищах (кл. *Asplenietea trichomanis*, кл. *Elyno-Seslerietea* (порядок *Arabi-detalia caeruleae*)). У Прикарпатті та на Поділлі — на лучних степах (союз *Cirsio-Brachypodium pinnati* кл. *Festuco-Brometalia*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з мичкуватою кореневою системою, короткими кореневищами та напіврозетковими моноподіальними надземними пагонами. Стебла 10–50 см заввишки, з прикореневою розеткою й приквітковим покривалом. Прикореневі листки з трійчасто-розсіченими пластинками п'ятикутної чи майже округлої форми. Суцвіття

зонтикоподібні, іноді квітки поодинокі. Листків приквіткового покривала три чи більше, вони сидячі, тринадрізні чи роздільні, ромбічно-овальні. Оцвітина біла. Плоди багатогорішки. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмноження виключно насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Карпатському БЗ, НПП «Синевир» та у ландшафтному заказнику «Чорний Діл» та інших заповідних об'єктах. Доцільний моніторинг загрожуваних популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Рослини зрідка культивують на присадибних ділянках та в ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Зиман, 1978; Зиман 1985; Карпатські сторінки «Червоної книги України», 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк та ін., 2002; Чопик, 1976.

Автор: С.М. Зиман

Фото: П. Косінський, Я.І. Капелюх (вставка)

ОРЛИКИ ЧОРНІЮЧІ

Aquilegia nigricans Baumg.

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Високогірний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середньоєвропейський вид, поширений у високогір'ї Альп, Балкан, також у Пд. та Сх. Карпатах на території Румунії та України. В Україні — Свидовець (гг. Драгобрат, Герішаска), Мармарош (гг. Петрос, Ненеска), Горгани (г. Негровець) та Буковинські Карпати (верхів'я рр. Білого Черемошу та Сучави). Адм. регіони: Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Популяції ізольовані гірськими долинами рік. Більшість популяцій невеликі за розмірами (від 20 до 100 м²), але переважно з повночленними віковими спектрами, з ювенільними та іматурними рослинами. Чисельність — переважно 3–5 рослин на 1 м², іноді особини поодинокі.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, обмеженість відповідних субстратів, господарська діяльність людини.

Умови місцезростання

Верхня частина лісового та субальпійський пояс на висоті 900–1800 м н. р. м., на схилах різної експозиції, переважно на слабо за-

дернованих ділянках, відслоненнях та осипищах, в асоціаціях *Cystopteridetum fragilis* й *Saxifrago-Festucetum versicoloris* (кл. *Asplenietea trichomanis*, *Elyno-Seslerietea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з стрижневою кореневою системою, галузистим каудексом та напіврозетковими надземними пагонами. Стебла численні, улиснені більш чи менш рівномірно, 20–40 см заввишки. Листки на довгих черешках, з двичі-трійчастими пластинками, листочки еліптичні, 20–30 x 7–10 мм. Суцвіття верхівкові, розлогі, волотеподібні, малоквіткові. Оцвітина переважно темнофіолетова. Плоди листянки. Цвіте у червні–липні, плодоносить

у липні–серпні. Розмноження виключно насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

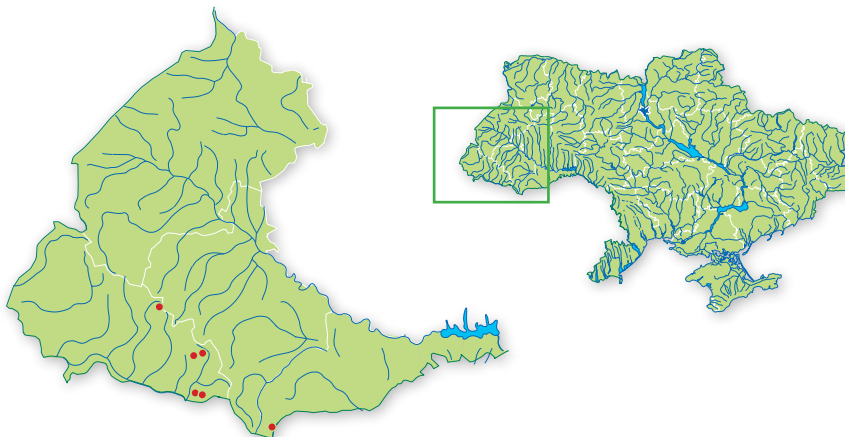
Охороняють у Карпатському БЗ, НПП «Синевир» та у ландшафтному заказнику «Чорний Діл». Доцільно встановити моніторинг за усіма популяціями виду. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Карпатські сторінки «Червоної книги України», 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, І.І. Чорней
Фото: Р.Я. Кіш

ОРЛИКИ ТРАНСИЛЬВАНСЬКІ

Aquilegia transsilvanica Schur

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний ендемічний високогірний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений у високогір'ї Пд. та Сх. Карпат на території Румунії та України. В Україні — Горгани (г. Негровець) та Чивчин (г. Великий Камінь, Джогульський перевал). Адм. регіони: Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька популяцій. Популяції невеликі за розмірами й фрагментовані, переважно з неповночленними віковими спектрами. Чисельність — 3–5 рослин на 1 м².

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, обмеженість відповідних субстратів.

Умови місцезростання
Верхня частина лісового та субальпійський пояс на висоті 900–1450 м н.р.м., на схилах різ-

ної експозиції, переважно на ґрунтах, багатих на вапно, у тому числі на відслоненнях та осипищах, в асоціаціях *Adenostyletum-Aconitetum* й *Festucetum versicoloris* (кл. *Elyno-Seslerietea*) та кл. *Thlaspietum rotundifolii*. Мезофіт.

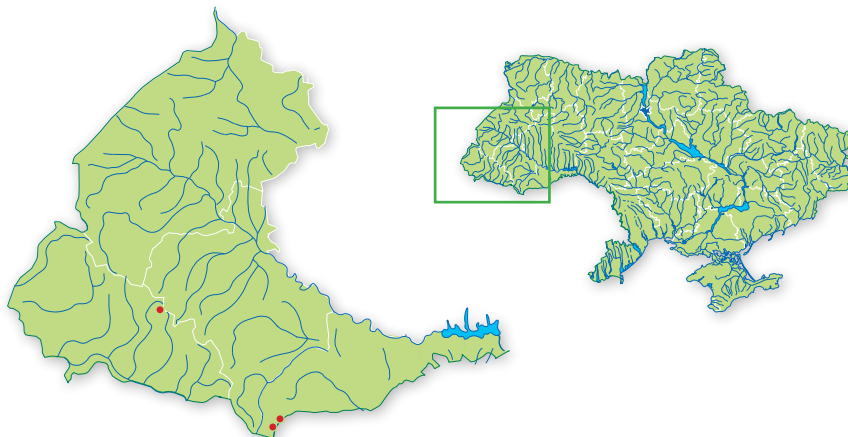
Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з стрижневою кореневою системою, галузистим каудексом та напіврозетковими надземними пагонами. Стебла численні, улишені більш чи менш рівномірно, 20–40 см заввишки. Листки на довгих черешках, з двічі-тричастими пластинками, листочки еліптичні, 20–30 x 7–10 мм. Суцвіття верхівкові розлогі, волотеподібні, малоквіткові. Оцвітина переважно темнофіолетова. Плоди

листянки. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмноження виключно насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у НПП «Синевир». Встановлено моніторинг за популяцією на Негровці. Заборонено збирання рослин та порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, О.В. Булах, Ю.Ю. Тюх
Фото: О.О. Кагало

ВОДЯНИЙ ЖОВТЕЦЬ ПЛАВАЮЧИЙ

Batrachium fluitans (Lam.) Wimm.
(*Ranunculus fluitans* Lam.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Атлантично-середньоевропейський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Скандинавія (пд. Швеція), пн. Атлантичної Європи, Середня Європа. В Україні — Центральне Полісся (Житомирська обл.). У «Флорі УРСР» наведений помилковий опис виду, синоніміка та поширення в Україні. В «Определителе высших растений» вид безпідставно, без жодного гербарного зразка з України, наведений для Карпат та Полісся. Адм. регіон: Жт.

Чисельність та структура популяцій
У Центральному Поліссі у р. Жерев домінує та співдомінує на ділянці русла біля 1,5 км завдовжки, популяція тут повночленна, рослини добре цвітуть і плодоносять.

Причини зміни чисельності
Осушувальна меліорація та каналізація русел річок, зміна їхнього гідрологічного та гідрохімічного режиму.

Умови місцезростання
Мілководні ділянки річок (глибиною до 1,3 м) з піщано-галечниковим дном та швидкою течією (2–3 м/сек). Входить до складу союзу *Batrachion fluitantis*, є домінантом асоціації *Batrachietum fluitantis*. Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Аерогідатофіт. Багаторічна трав'яна, водна рослина, яка вкорінюється на кам'янистих субстратах. Стебла та листя занурені біля поверхні води. Стебла довгі, 50–300 см завдовжки, розгалужені. Листки довгі, сидячі, розсічені на ниткоподібні частки, 9–16 см завдовжки. Витягнуті з води, частки листа спадаються. Квітконоси 2–4 см завдовжки, несуть по одній квітці. Квітка 1,2–1,7 см ді-

метром, пелюстки білі, біля основи з жовтою плямою. Квітколоже голе або майже голе. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Слід заповідати популяцію у Центральному Поліссі, контролювати її стан. Заборонено проведення гідромеліоративних та інженерних робіт у заплаві та на ділянці русла у місцезростанні виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Середовищевірне.

Основні джерела інформації
Определитель высших растений Украины, 1987; Орлов, 2005; Орлов, Сіренко, 2004; Флора УРСР, 1953.

Автори: О.О. Орлов, Д.М. Якушенко
Фото: Л.А. Савчук

РУТОВИК КОРІАНДРОЛИСТИЙ

Callianthemum coriandrifolium Rchb.

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний диз'юнктивно поширений високогірний вид на межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європейський альпійський вид з ізольованими оселищами в Піренеях, Альпах, Карпатах і Балканах. В Україні на Чорногірському хребті. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Відома єдина популяція (г. Бребенескул), що налічує 200–250 генеративних особин, на які припадає близько 10% загальної чисельності популяції. Її площа становить біля 300 м². Самопідтримання лімітується низькою насінневою продуктивністю.

Причини зміни чисельності

Пошкодження ламких квітконосних пагонів при випасанні і рекреаційному витоптуванні негативно впливає на життєздатність популяції. Через послаблення випасання останніми роками чисельність популяції істотно зросла.

Умови місцезростання

Приурочений до рівної ділянки на гребені Чорногірського хребта на висоті

2000 м н. р. м. Трапляється в альпійському угрупованні *Caricetum sempervirentis* (союз *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii*, кл. *Elyno-Seslerietea*). Реакція ґрунту слабкокисла (рН 6,2). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна короткочореневищна рослина з нетривалим життєвим циклом. Листки сизуваті, двопірчастоскладні; листочки пірчастороздільні. Прикореневі листки з довгими черешками у вигляді піхви. Квітконосний пагін 11–17 см заввишки, похилий, трубчастий, як і черешки, несе одну (рідко дві) квітку 16–27 мм діаметром. Листочки оцвітини в кількості 8–12 шт., оберненояцеподібні, білі, з

жовтою плямою при основі. Плід горішок 3–3,5 мм завдовжки, з коротким носиком. Цвіте в червні–липні, плодоносить у липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Популяція знаходиться на межі Карпатського БЗ і Карпатського НПП. З огляду на унікальність популяції вона потребує охорони і включення оселища до зони абсолютної заповідності. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, порушення умов місцезростання, випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

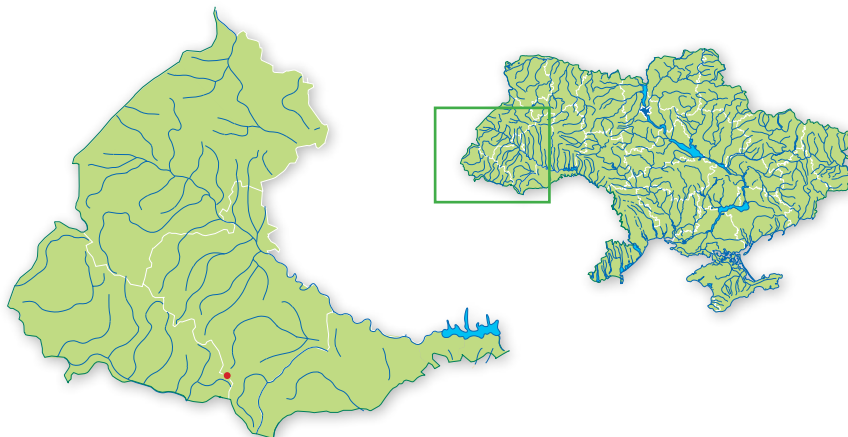
Декоративне.

Основні джерела інформації

Кобів, Нестерук, 1996; Нестерук, 1998, 2004; Szucki, 1994.

Автори: Ю.Й. Кобів, Ю.Й. Нестерук

Фото: В.І. Штупун

ДЕЛЬФІНІЙ ВИСОКИЙ

Delphinium elatum L. (incl. *D. nacladense* Zapł.
= *D. elatum* subsp. *nacladense* (Zapł.) Holub)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид, що має диз'юнктивний ареал.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський вид, диз'юнктивно поширений у Європі, Сибіру, Ср. Азії (гори), на пн. Монголії. В Україні — Карпати: масив Боржава (підніжжя г. Великий Верх, на нижній терасі р. Оси), Мармароські Альпи (г. Берлебашка), Горгани (околиці с. Синевир Міжгірського р-ну Закарпатської обл.), Чивчини (на вершинах гг. Фатія Банулуї, Гнетеса, Прелуки, Чивчинаж, Чивчин, Будичевська). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Сучасний стан популяцій на Закарпатті невідомий. Популяції у Чивчинах малочисельні. Зокрема, на г. Гнетесі виявлено близько 60 різновікових особин, на Прелуках — біля 40, на гг. Чивчинаж та Будичевській — від 20 до 30 екземплярів.

Причини зміни чисельності

Найбільше потерпає від випасання худоби, а також від суцільних рубок лісу. Слабким є і природне відновлення.

Умови місцезростання

Екологічна амплітуда виду досить широка. Росте у гірськолісовому та субальпійському поясах в діапазоні висот 800–1600 м н. р. м. На Закарпатті виявлений в поясі букових лісів серед високотрав'я на березі потоку.

У Чивчинах трапляється у зріджених ялинових лісах, на узліссях та високогірних луках, що сформувались на вологих, гумусних, збагачених карбонатами ґрунтах (порядки *Adenostyletalia* та *Calamagrostietalia villosae*). Відмічений також серед відслонень вапнякових порід, на щербенистих мілких ґрунтах у складі угруповань союзу *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 80–150 см заввишки. Стебло пряmostояче, порожнисте. Листки чергові 5–7, великі за розміром, пальчатороздільні, з довгими черешками. Квітки зигоморфні, блакитно-фіолетові, зібрані в китицю. Плід листянка.

Цвіте в червні–серпні. Плодоносить у липні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у заказнику загальнодержавного значення «Росішний» (Закарпатська обл.) та ландшафтному заказнику місцевого значення «Чивчино-Гринявський» (Івано-Франківська обл.). Необхідно взяти під охорону місцезростання на гг. Чивчинаж та Будичевська, контролювати стан популяцій. Заборонено проведення суцільних рубок лісу в місцях зростання виду, випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, отруйне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2004; Крічфалушій, 1999; Малиновський, 1962; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976; Pawłowski, Walas, 1949; Zapłowicz, 1889.

Автор: І.І. Чорней

Фото: В.В. Буджак

ДЕЛЬФІНІЙ ПАЛЛАСА

Delphinium pallasii Nevski (*D. fissum* auct. non Waldest. et Kit.; *D. fissum* Waldest. et Kit. subsp. *pallasii* (Nevski) Greuter et Burdet)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Кримсько-новоросійський ендемік. В Україні зростає в передгір'ї та в горах Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції представлені невеликими групами особин, які відносяться до різновікових стадій. На Головному Кримському пасмі налічується 7 популяцій площею біля 30 га та загальною чисельністю майже 3 млн. особин.

Причини зміни чисельності
Чисельність популяцій постійно низька через високу стенопотність виду (вузька екологічна амплітуда).

Умови місцезростання
На сухих, різного ступеня розвитку збагачених карбонатами гірських ґрунтах, кам'янистих схилах та щербисто-кам'янистих осипах у світлих лісах, на узліссях та в шиблякових угрупованнях кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–100 см заввишки, з бульбокореневищами. Стебло прямостояче, напіврозеткове, густо опушене. Листки великі, пальчаторозділені, більш-менш довгочерешкові. Квітки сині, зібрані у вузькі довгі китиці. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

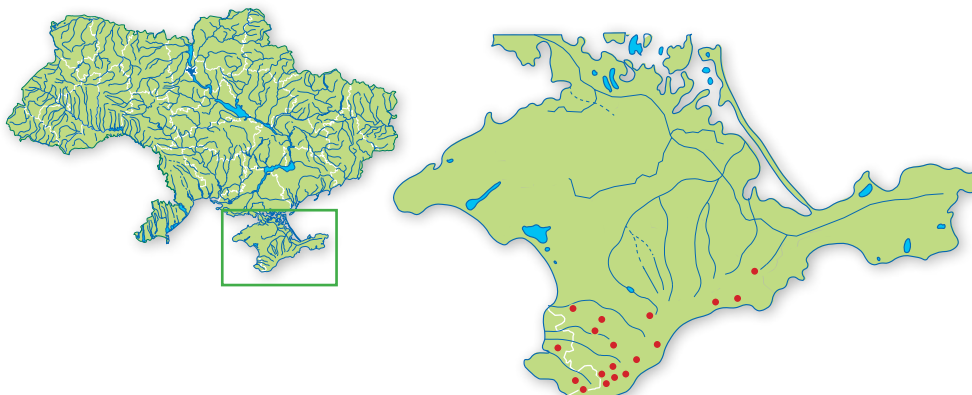
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Червоного списку МСОП (під назвою *Delphinium fissum*). Охороняють в Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому та Кримському ПЗ, заказниках загальнодержавного значення «Аю-Даг», «Демерджі», на території пам'ятки природи загальнодержавного значення «Агармиський ліс». Контроль за станом популяцій, вирощування у ботанічних садах. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Культивують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення
Декоративне; отруйний.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2004; Косых, Голубев, 1983; Крюкова, Лукс, Привалова, 1980; Миронова, Шатко, 1987; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, А.В. Єна
Фото: М.І. Бескаравайний, Р.Я. Кіш (вставка)

ДЕЛЬФІНІЙ ЯСКРАВО-ЧЕРВОНІЙ

Delphinium puniceum Pall. (*D. hybridum* Steven ex Willd. subsp. *puniceum* (Pall.) Schmalh.;
Deidropetala punicea (Pall.) Galushko)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Понтичний вид на зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. європейсько-зх. казахстанський ареал: спорадично у Пн. Приазов'ї, на Донецькому кряжі, Нижньому Дону та Нижній Волзі, у Передкавказзі та в Зх. Казахстані. В Україні — центральна частина Донецького кряжу, басейн р. Кальміус та Грузький Єланчик. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Популяції представлені невеликими групами. Біля Старобешеве локальна популяція займає площу 10 м² і налічує близько 50 особин, її віковий спектр нормального типу завдяки регулярному насіннєвому відновленню. У відділенні «Хомутовський степ» Українського степового ПЗ виявлено дві куртини, площа яких близько 100 м², чисельність не більше 2–3 сотень особин.

Причини зміни чисельності
Природно-історична рідкісність, порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, надмірне випасання худоби.

Умови місцезростання
Чагарникові степи, степові кам'янисті схили та зарості степових чагарників. Сухуваті збагачені солями та поживними речовинами чорноземи. У складі угруповань кл. *Festuco-Brometea* та *Rhamno-Prunetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 30–100 см заввишки з прямостоячими густо короткоопушеними стеблами. Листки великі, на довгих черешках, пальчаторозсічені. Квітки темно-пурпурові, широко відкриті, утворюють на верхівці стебла одну (рідше кілька) густу китицю. Цвіте у червні-липні, плодоносить у липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у відділеннях «Хомутовський степ» (Український степовий ПЗ) та «Провальський степ» (Луганський ПЗ). Необхідно створити заказник біля смт. Старобешеве. Рекомендується виявити всі місцезнаходження та взяти їх під охорону, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання та заготівлю рослин, порушення умов місцезростань, зокрема, терасування схилів, лісорозведення та випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне; отруйний.

Основні джерела інформації
Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Екофлора України, 2004; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.П. Гелюта

ДЕЛЬФІНІЙ РУСЬКИЙ

Delphinium rossicum Litv. (*D. cuneatum* auct. non Steven ex DC.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Сх. причорноморсько-прикаспійський ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. Європейської частини Росії та в Лівобережній Україні (лісостепова та степова зони, басейн р. Сіверський Донець). Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності

Природноісторична рідкісність, слабка конкурентна здатність виду, випасання худоби, збирання квітів на букети.

Умови місцезростання

На узліссях, чагарниках, кам'янистих схилах. Угруповання кл. *Rhamno-Prunetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–120 см заввишки. Кореневище коротке. Стебло прямостояче, просте або при основі розгалужене, у нижній частині голе або коротко опушене, у верхній — разом з приквітками і квітконіжками коротко опушене. Листки при основі клиноподібні, зісподу і по жилках зверху притиснуто пухнасті. Суцвіття просте або розгалужене гроно, верхні приквітки пальчасто-5–7-роздільні. Листочки оцвітини сині, яйцеподібні, коротко опушені, рідше майже голі. Листянки голі або коротко опушені; насінина 3-гранна, темносіра, по краях ширококрилата. Цвіте у липні. Плодоносить у серпні–вересні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють рішенням Донецької та Луганської обласних рад. Необхідно виявити усі місцезнаходження виду і контролювати стан популяцій. Перспективний для введення у культуру. Заборонено збирання рослин, порушення місць зростання виду (надмірне випасання худоби).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, отруйне, як генофонд для виведення культурних рослин.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1953.

Автори: В.М. Остапко, Т.В. Зубцова
Фото: В.М. Остапко

ДЕЛЬФІНІЙ СЕРГІЯ

Delphinium sergii Wissjul.

(*D. schmalhauseni* auct. non Albov)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Сх. причорноморський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні

Понтична провінція та Кавказ. В Україні — на Донецькому кряжі, поодинокі на Приазовській височині. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Характерні ізольовані популяції, але у сх. частині ареалу — звичайна рослина. Популяції у відділенні «Провальський степ» Луганського ПЗ та в заказнику «Грабова балка» малочисельні, але в доброму стані, в заказнику «Ліс на граніті» — на межі зникнення. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Природно-історична рідкісність. Антропогенні фактори (порушення екоотопів, випасання худоби, розорювання, збирання рослин, рекреація).

Умови місцезростання

Вид світлих лісів, узлісь, розріджених байрачних дібров, чагарників, вапнякових схилів. На кам'янистих виходах, збагачених карбонатами, ектонні угруповання лісу та степу кл. *Rhamno-Prunetea* та *Trifolio-Geranietea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна ефемероїдна рослина 40–100 см заввишки. Кореневище бульбоподібно потовщене. Стебло прямостояче, просте або розгалужене. Листки 5–7-пальчаторозсічені. Квітки яскраво-голубі (іноді білуваті), зібрані в просту або розгалужену китицю. Варіює за забарвленням квітки, опушенням, порізаністю листків. Цвіте у червні–липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням і кореневими бульбами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у відділенні «Провальський степ» Луганського ПЗ, заказниках «Грабова

балка», «Урочище Плоске», «Ліс на граніті» та ін. Необхідні контроль, дослідження та організація охорони популяцій, введення у культуру. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростань (надмірне випасання худоби, випалювання, терасування схилів).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України, де вид спонтанно поширюється у деревних насадженнях.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, отруйний.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Екофлора України, 2004; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Бурда, Чуприна, Хомяков, 1988; Остапко, 2001, 2005; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, Т.В. Зубцова
Фото: В.М. Остапко

СОН ВЕЛИКИЙ

Pulsatilla grandis Wender. (*Anemone grandis* (Wender.) Kerner, *A. polonica* Błocki, *P. grandis* Wender. subsp. *polonica* (Błocki) Aichele et Schwegler, *P. halleri* (All.) Willd. subsp. *grandis* (Wender.) Meikle, *P. vulgaris* Mill. subsp. *grandis* (Wender.) Zamels)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Центральноєвропейський вид, що має дифузне поширення близько сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Ср. Європа, пд. зх. Сх. Європи. В Україні — в ізольованих оселищах на Поділлі, Передкарпатті, рідко в Правобережному Лісостепу, можливо у Лівобережному Степу. Адм. регіони: Кв, Лв, Ів, Тр, Чц, Хм, Вн, Чк, ?Дн, Од.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції нечисленні; однак на Поділлі деякі досягають кількох тисяч особин, повночленні. Насіннєва продуктивність задовільна, але поновлення відбувається дуже повільно.

Причини зміни чисельності

Надмірний випас, часте випалювання, сільськогосподарське освоєння, видобування копалин. Масово знищується з метою використання в приватному озелененні, збирання на букети. Частина відомих локалітетів знищена.

Умови місцезростання

Схили з лучно-степовою і степовою рослинністю на рендзинах і малопотужних чорноземах, узлісся дубових і соснових лісів, галявини, на сірих і дерново-підзолистих ґрунтах, у заростях термофільних чагарників.

В угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*, *Trifolio-Geranietea sanguinei*, *Rhamno-Prunetea*, *Sedo-Scleranthetea*, *Quercetea pubescenti-petraeae*, *Vaccinio-Piceetea*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з вкороченим каудексом. Прикореневі листки з'являються після цвітіння, молоді густо й відстовбурчено жовтуватопухнасті, пізніше розсіяно опушені; пластинки їх яйцевидні, трійчастопірчасто розсічені, з лінійно-ланцетними сегментами. Квіткове стебло 10-40 см заввишки, прямостояче, разом зі стебловими листками густо вкрите м'якими жовтуватими волосками, одноквіткове; стеблові листки утворюють дзвоникувате покривало. Квітка прямостояча, ши-

рокодзвоникувата, пізніше розкрита; листочків оцвіттини 6, довгасто-яйцевидних, лілових або фіолетових, зовні густоволохатих. Плодики довгасті, волосисті. Цвіте у квітні-травні, плодоносить у червні-липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в НПП «Подільські Товтри», ПЗ «Медобори» та його філіалі «Кременецькі гори», РЛП «Дністровський каньйон», у заказниках і пам'ятках природи. Доцільно налагодити комерційне вирощування для запобігання знищення виду у природі. Необхідний моніторинг популяцій. Заборонено заготівлю рослин, руйнування місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в усіх ботанічних садах України.

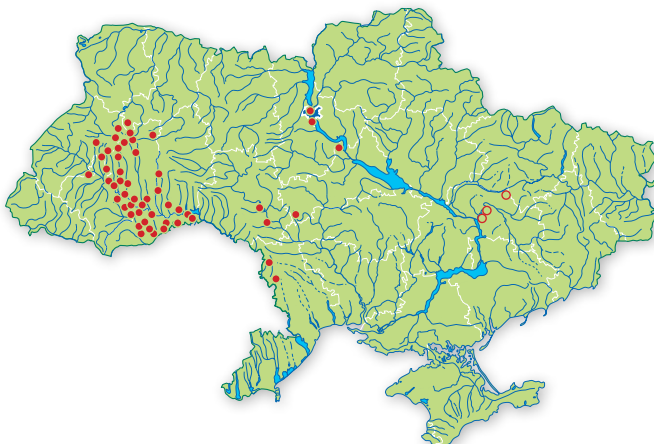
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2004; Кучеровський, 2001; Редкие и исчезающие..., 1988; Флора Восточной Европы, 2001; Флора УРСР, 1953.

Автори: О.О. Кагало, І.А. Коротченко, Л.Г. Любінська
Фото: Я.І. Капелюх

СОН РОЗКРИТИЙ

Pulsatilla patens (L.) Mill. s.l. (*Anemone patens* L., *P. latifolia* Rupr.; incl. *P. kioviensis* Wis-sjul., *P. wolfgangiana* (Besser) Rupr.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Вразливий європейський вид близько пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня та Сх. Європа, Скандинавія (до 64° пн. ш.), пд. Зх. Сибіру. В Україні поширений на Поліссі, у Лісостепу, Пн. Степу. Адм. регіони: Рв, Жт, Чц, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Хм, Вн, Чк, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції різної чисельності й структури: від багаточисельних, повночленних, процвітаючих, до згасаючих, представлених переважно малочисельними генеративними особинами. В оптимальних умовах добре поновлюється завдяки високій насіннєвій продуктивності.

Причини зміни чисельності

Знищення степових та лучно-степових екотопів, надмірне випасання худоби, часте випалювання травостою, а також масове викопування генеративних особин для озеленення.

Умови місцезростання

У зх. р-нах і Лісостепу — лучні степи, остепнені луки на чорноземах або рендзинах (кл. *Festuco-Brometea*); на пд. Полісся — соснові, дубово-соснові ліси (кл. *Pulsatillo-Pinetea*, *Vaccinio-Piceetea*), лісові галявини, узлісся,

зруби, на дерново-підзолистих ґрунтах (кл. *Festucetea vaginatae*, *Trifolio-Geranietea*, *Sedo-Scleranthetea*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина, 7–15 (45) см заввишки, кореневище вертикальне; стебла прямостоячі, вкриті густими відстовбурченими м'якими волосками; прикореневі листки на негусто волосистих черешках, в обрисі округлосерцеподібні, тричі розсічені, з ромбічними глибоко двічі-тричі роздільними сегментами й зубчастими дольками з гострими пластинками, з'являються після цвітіння; стеблові листки, які утворюють покривало, сильно волосисті. Квітконоси прямі; оцвітина 3–4 см завдовж-

ки, вузькояйцеподібна, синьо-фіолетова, зовні волосиста; плодики довгасті, разом зі стовпчиками до 4–6 см завдовжки, сильно волосисті. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у травні–червні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в ПЗ «Медобори», НПП «Подільські Товтри», «Деснянсько-Старогутському» НПП, Міжріченському, «Дністровський каньйон» РЛП, численних заказниках і пам'ятках природи. Заборонено збирання рослин, заготівлю для пересаджування, порушення умов виростання (неконтрольовану рекреацію та випасання худоби).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у ботанічних садах України.

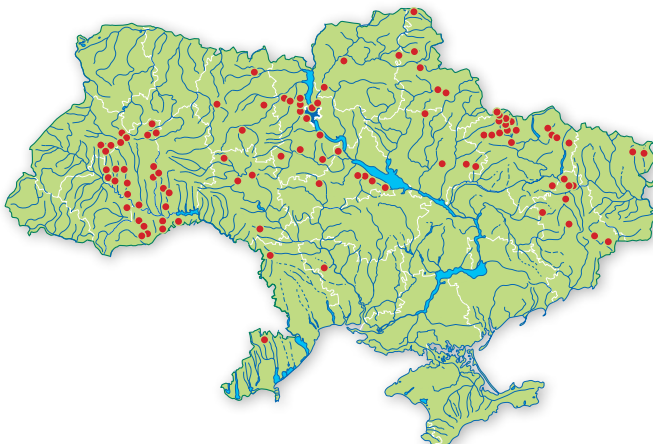
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Флора УРСР, 1953; Екофлора України, 2004; Жижин, Загальський, Кагало, 1987; Лукаш, 2005; Панченко, 2005; Черноус, 2005.

Автори: О.О. Кагало, І.А. Коротченко, О.В. Лукаш
Фото: Д.М. Іноземцева

СОН ЛУЧНИЙ (С. ЧОРНІЮЧИЙ, С. БОГЕМСЬКИЙ)

Pulsatilla pratensis (L.) Mill. s.l. (incl. *P. bohemica* (Skalický) Tzvelev = *P. pratensis* (L.) Mill. subsp. *bohemica* Skalický; *P. dacica* (Rummelsp.) Tzvelev; *P. donetzica* Kotov; *P. nigricans* auct. non Stöcker, nom. illeg.; *P. ucranica* (Ugr.) Wissjul.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Центральноєвропейський поліморфний вид на пд. межі ареалу. У межах цього видового комплексу виділяють численні сегрегатні види та внутрішньовидові таксони.

Ареал виду та його поширення в Україні

Балкани, Середня та Сх. Європа (зх.). В Україні — більша частина територій в лісовій, а також в лісостеповій та степовій (спорадично) зонах, крім крайніх зх. р-нів і Криму. Адм. регіони: ?Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Од, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій

Популяції чисельні, але їх кількість в останній час зменшується.

Причини зміни чисельності

Терасування схилів при лісорозведенні, розорювання лучних степів, випасання, зривання квітів на букети, випалювання трави, виотпування.

Умови місцезростання

Кислі та лужні піщані, силікатні ґрунти, крейдові та вапнякові відслонення, нерідко з виходами гранітів у соснових лісах, на узліссях,

лучно-степових трав'яних схилах. Угруповання кл. *Festucetea vaginatae*, *Festuco-Brometea*, *Vaccinio Piceetea* (*Pulsatillo-Pinetea*). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–40 см заввишки з товстим, кореневищем і прямостоячим, одноквітковим, густо-м'яко-волосистим, напіврозетковим стеблом. Листки тричі пірчаторозсічені, опушені, прикореневі довгочерешкові, з'являються до цвітіння або під час цвітіння; верхні листки (3) зростаються основами в дзвоникоподібну обгортку (покривало) з лінійними, м'яко-волосистими частками. Квітка поникла, вузька дзвоникоподібна, 2–4 см в діаметрі, з 6 яйцеподібних або широко-яйцеподібних, темно-фіолетових,

зовні пухнастих листочків оцвітини. Цвіте у квітні-травні; плодоносить у червні. Плодики волосисті. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у НПП «Подільські Товтри», «Святі гори», в ПЗ: Канівському, Українському степовому, Луганському, Чорноморському БЗ, РЛП: «Міжріччинському» та «Гранітно-Степове Побужжя», та інших об'єктах ПЗФ. Заборонено зривання рослин, випалювання сухої трави, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в ботанічних садах: Донецькому НАН України, Криворізькому НАН України, Дніпропетровського та Одеського ун-тів, дендропарку БЗ «Асканія Нова».

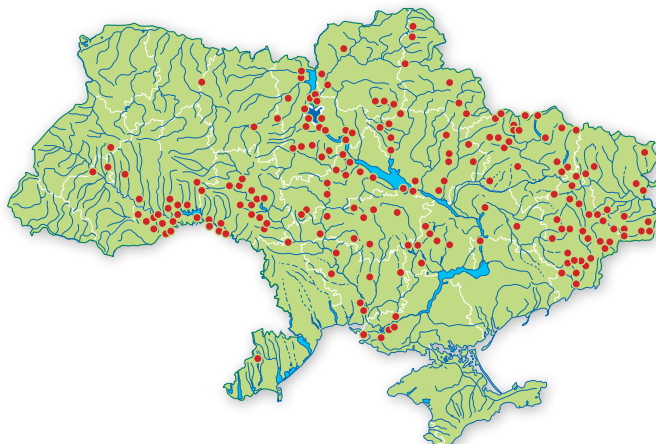
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське, отруйне.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2004; Заповідні перлини Хмельниччини, 2006; Кагало, Сичак, 2002; Собко, 2005; Тарасов, 1999; Уманець, 1988; ЧКУ, 1996.

Автор: М.М. Федорончук
Фото: О.М. Байрак

СОН ШЕРФЕЛЯ (С. БІЛИЙ)

Pulsatilla scherfelii (Ullep.) Skalický
(*P. alba* auct. non Rchb.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Високогірний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений у високогір'ї Європейських гір (Альп, частково Балкан, також у Пд. та Сх. Карпатах). В Україні — на більшості вершин Чорногори (гг. Говерла, Петрос, Ребра, Шпиці та ін.), Свидівця (г. Драгобрат), Мармароша (гг. Піп Іван, Ненеска), Горґан (г. Негровець) та Буковинських Карпат (верхів'я гг. Білого Черемошу та Сучави). Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Більшість популяцій невеликі за розмірами (від 20 до 100 м²) й переважно з неповночленними віковими спектрами, без ювенільних та іматурних рослин. Чисельність — 1–5 рослин на 1 м². Найгірший стан популяцій виду на вершинах Говерли та Близниці, (поодинокі рослини без квіток чи плодів).

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, обмеженість відповідних субстратів, господарська діяльність людини (рекреація).

Умови місцезростання
Субальпійський пояс на висоті 1700–2000 м н. р. м., на схилах різної експозиції, переважно на слабо задернованих ділянках, кам'янистих відслоненнях та осипищах,

в асоціаціях *Cystopteridetum fragilis*, *Salicetum herbaceae*, *Salicetum retuso-reticulatae*, *Festucetum pictae*, *Primulo (minimae)-Caricetum curvulae*, *Caricetum sempervirentis* й ін. (кл. *Asplenietea trichomanis*, *Elyno-Seslerietea*, *Saliceta herbaceae*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з потужним стрижневим коренем й переважно численними гілками каудекса, від якого розвиваються столоноподібні підземні пагони. Прикореневі листки довгочерешкові з тричі трійчасто-складними пластинками. Генеративні пагони 7–25 см заввишки, пазушні. Листки приквіткового покривала на розширених при основі вільних

черешках, двічі-трійчасті. Квітки поодинокі, прямостоячі. Оцвітина широко розкрита, біла. Квітки поодинокі прямостоячі. Плід багатогорішок, горішки з пірчасто опушеними остями. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням та вегетативно, за допомогою столонів.

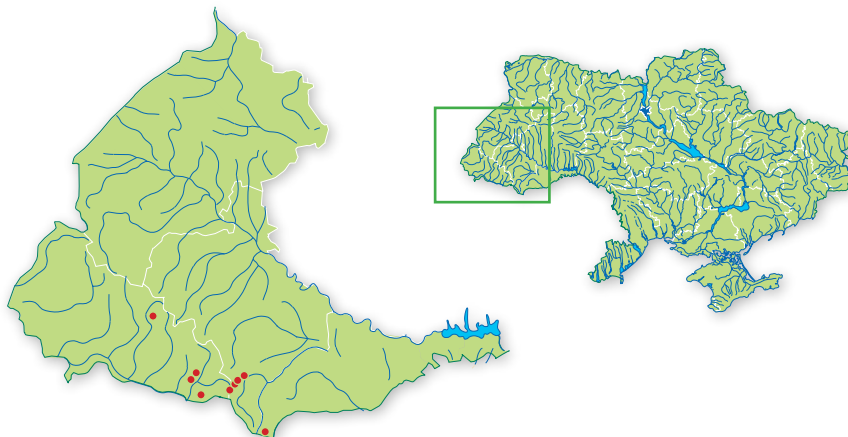
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у Карпатському БЗ та НПП «Синевир». Доцільно встановити моніторинг за популяціями виду на Говерлі й Близниці. Заборонено збирання рослин та порушення місць зростання (випасання худоби).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Зиман, 1997; Карпатські сторінки «Червоної книги України», 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, О.В. Булах
Фото: П. Косінський, Л.Я. Нагорна (вставка)

СОН КРИМСЬКИЙ

Pulsatilla taurica Juz. (*P. halleri* (All.) Willd.
subsp. *taurica* (Juz.) K.Krause; *P. litophila* Kotov)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Вузький регіональний ендемік, споріднений з альпійським *P. halleri*.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Спорадично поширений у верхньому поясі, рідше у нижньому та середньому. Середня щільність популяцій не перевищує 1–2 особин на 1 м². Вікова структура в мало порушених біотопах характеризується перевагою прегенеративних рослин — в середньому 65%, генеративних рослин 32%, сенільних 3%.

Причини зміни чисельності

Масово знищується на букети, а також викопується на продаж.

Умови місцезростання

Трапляється у середньому та верхньому поясах Гірського Криму в гірських лучних степах яйли (кл. *Festuco-Brometea*), томіля-

рах (кл. *Sedo-Scleranthetea*) та галявинах дубових (кл. *Quercetea pubescentis-petraeae*) або соснових (кл. *Erico-Pinetea*) лісів на скелетних коричневих, бурих, дерново-карбонатних ґрунтах. Мезоксерофіт, геліофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 20–30 см заввишки, з глибокою стрижневою кореневою системою. Листки в розетці, двічі пірчасторозсічені на ланцетні долі, виростають наприкінці цвітіння. Квітки поодинокі, фіолетові, дзвоникоподібні, зовні шовковисто-волосисті, до 8–10 см в діаметрі. Плід багатогорішок з довгими біловолосистими остями. Цвіте у березні-травні. Плодоносить у червні-липні. Розмножується насінням та вегетативно.

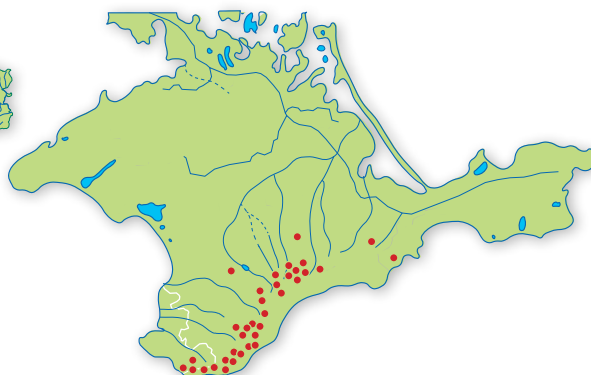
Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняють в Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому та Карадазькому ПЗ та декількох загальнодержавних заказниках («Айя», «Байдарський», «Великий каньйон Криму», «Урочище Карабі-яйла», «Гірський карст Криму»). Заборонено збирання та викопування рослин, терасування схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Запорізькому, Донецькому та Нікітському ботанічному садах.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Вахрушева, Имрякова, 2005; Вульф, 1947; Екофлора України, 2004; Ена, 2001; ЧКУ, 1996.

Автори: А.В. Єна, Я.П. Дідух, Л.П. Вахрушева
Фото: В.Ю. Летухова

ЖОВТЕЦЬ ТОРА (Ж. ТАТРАНСЬКИЙ)

Ranunculus thora L. (*R. tatrae* Borbás)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Диз'юнктивно поширений у горах Ср. (Альпи, Карпати) та Пд. (Піреней, Балкани) Європи. В Україні — Свидовець (гг. Близниця, Драгобрат), Чорногора (майже усі вершини, від г. Петроса до г. Попа Івана, включаючи Ребра та Шпиці) та Мармарош (гг. Піп Іван, Ненеска). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Найбільші за розмірами популяції (Чорногора, на Шпицях та Погорільці) мають чисельність близько 600 особин, біля озера Несамовите, чисельність 7–15 особин на 1 м², але переважна більшість популяцій малочисельні й займають ділянки близько 0,1 га. Для них характерна неповноцвітна вікова структура, зокрема, відсутність ювенільних та іматурних рослин.

Причини зміни чисельності
Популяції вразливі, зменшують чисельність у зв'язку з відсутністю вегетативного розмноження під впливом випасання та інших проявів антропогенної діяльності.

Умови місцезростання
Переважно альпійський, іноді субальпійський пояс на висоті 1650–2000 м н. р. м., на стрімких схилах пд. та сх. експозиції, на слабкозадернованих ділянках та в розщелинах скель на карбонатних породах. Входить до складу асоціацій

Thymo-Festucetum amethystinae, *Festucetum pictae* та *Cystopteridetum fragilis* й ін. (кл. *Elyno-Seslerietea*, *Salicetea herbaceae*, *Asplenietea trichomanis*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з короткими висхідними кореневищами без галузження й бульбоподібними веретеноподібно потовщеними коренями. Надземні пагони поодинокі, прості, 20–30 см заввишки, поновлюються щороку. Стеблових листків 2 чи 3, вони сидячі, шкірясті, майже округлі, голі. Нижній листок на відстані 10–15 см від основи стебла, з нерозсіченою, майже округлою, при основі серцеподібною пластинкою, 7–9 см завширшки, з дрібнозубчастим краєм, другий та

третій набагато менші, широколанцетні. Квітки верхівкові, поодинокі, 1,5–2,5 см в діаметрі, з жовтою оквітиною. Плоди дрібні горішки, на поверхні з крапчастими ямками, голі. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмноження насінням.

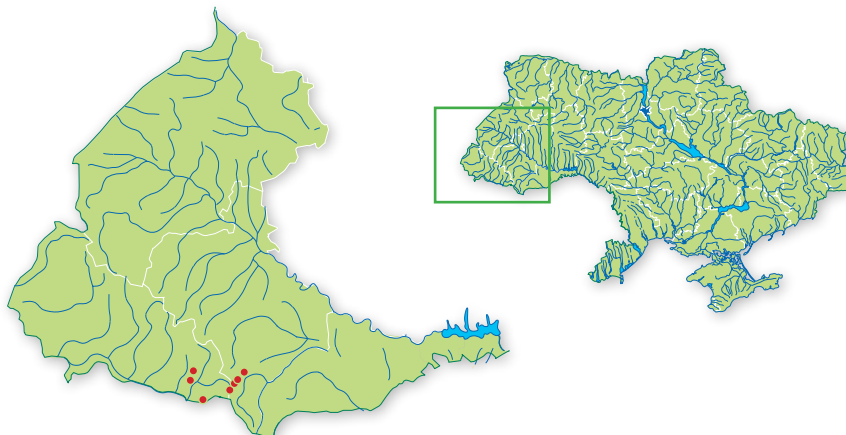
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Доцільно поширити режим заповідності на центральну частину хр. Чорногора та встановити моніторинг за популяціями. Заборонено збирання рослин та порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, отруйний.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2004; Зиман, 1997; Кияк, Речевська, 2001; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; ЧКУ, 1996; Flora Slovenska, 1982; Red Data Book. Lists of threatened plants and animals of the Carpathian National Parks and Reserves, 1996.

Автори: С.М. Зиман, В.Г. Кияк
Фото: І.М. Данилик

РУТВИЦЯ СМЕРДЮЧА

Thalictrum foetidum L.

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Континентальні регіони Азії з іррадіацією в Європу. Зх. Поділля (Товтровий кряж), Розточчя, Опілля, Прикарпаття. Адм. регіони: Льв, Ів, Тр, Чц, Хм.

Чисельність та структура популяцій

Популяції невеликого розміру, нечисленні, насіннєве відновлення пригнічене. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Обмеженість екотопів. Вузька еколого-ценотична амплітуда центральноазійського виду, що займає найбільш ксеротичні екотопи, надмірне навантаження (розробка вап-

няків, терасування схилів, заліснення, випасання худоби).

Умови місцезростання

Добре інсольовані кам'янисті, сухі пд. схили на збіднених дерново-карбонатних ґрунтах (рендзинах), виходах корінних порід, відслоненнях вапняків, гіпсів, доломітів. Угруповання кам'янистих степів порядку *Stipo pulcherrimae-Festucetalia pallentis*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна короткозалозистоопушена рослина 10–50 см заввишки, з короткими кореневищами. Стебло безрозеткове, прямостояче. Листки в обрисі яйцеподібні, тричі-, чотирипір-

часті, кінцеві частки яйцеподібні, затуплені; склероморфні. Суцвіття волоть. Квітки фіолетово-зелені, численні, пониклі. Цвіте у липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в ПЗ «Медобори», НПП «Вижицький», «Подільські Товтри». Заборонено знищення місць зростання (терасування та заліснення схилів).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Національному ім. М.М. Гришка, та Донецькому ботанічних садах НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративний, отруйний.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2004; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: І.А. Коротченко

РУТВИЦЯ ГАЧКУВАТА

Thalictrum uncinatum Rehm. (*T. petaloideum* auct. non L.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Покутський вузькоендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх. Поділля (Покуття). Адм. регіони: Ів, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька (до 20) локальних популяцій. Розмір і конфігурація популяцій залежить від характеру відслонень, виходів гіпсів і займають кілька десятків метрів. Росте невеликими локальними групами до 5–50 особин на 1 м², із яких генерують 10–25%.

Причини зміни чисельності
Природні: вузька амплітуда, специфічні екологічні умови зростання. Антропогенні: надмірне випасання, терасування та заліснення схилів, посилені ерозійні процеси, розробка кар'єрів.

Умови місцезростання
Сухі, інсольовані, термофільні, оголені гіпсові виходи та їх круті пд. та сх. схили. Лучно-степові угруповання центральноєвропейського типу на погано розвинених

щебенистих, збіднених на гумус, дерново-карбонатних ґрунтах (рендзинах). Угруповання кл. *Festuco-Brometea* та порядку *Alyso-Sedetalia*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–40 см заввишки, кореневище вкорочене. Стебло прямостояче, напіврозеткове. Прикореневі листки в обрисі яйцеподібні, двічі, тричі пірчасторозсічені, кінцеві частки еліптичні, затуплені; склеромофні сизуватого кольору. Стеблові листки дрібніші, тричі пірчасторозсічені. Квітки білі або блідо-рожеві, зібрані у щиткоподібну волоть. Цвіте у травні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охоронний режим в заказниках загальнодержавного значення біля сс. Жабокруки, Герасимів Тлумацького р-ну та Назаренкове Городенківського р-ну. Заборонено порушення місць зростання (терасування та заліснення схилів, надмірне випасання худоби).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

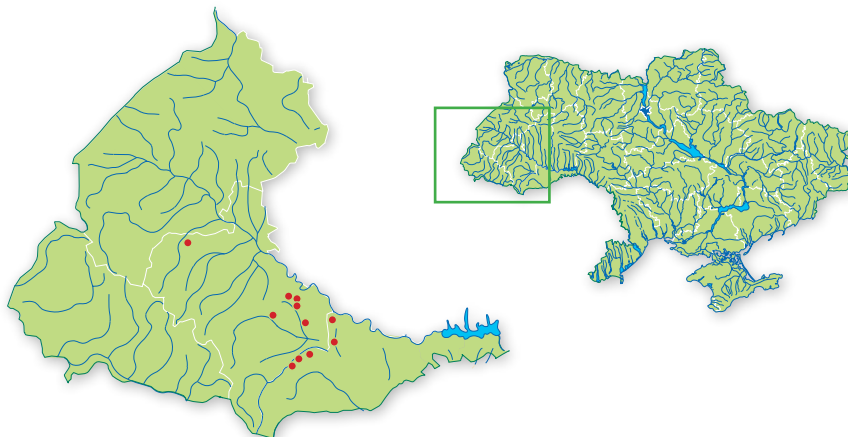
Господарське та комерційне значення
Декоративний, отруйний.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2004; Дідух та ін., 1982; Заверуха, 1976; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: Я.П. Дідух, О.О. Кагало (вставка)

ЖОСТІР ФАРБУВАЛЬНИЙ

Rhamnus tinctoria Waldst. et Kit. (*R. saxatilis* Jacq. subsp. *tinctoria* (Waldst. et Kit.) Nyman)

Родина Жостерові — Rhamnaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Балканський вид на пн. межі ареалу та в ізолюваних локалітетах поза його межами.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд.-сх. Середньої Європи, Пд. Карпати, Балканський п-ів, Молдова. В Україні трапляється на пн.-зх. Поділлі (Гологоро-Кременецький кряж), у Середньому Придністров'ї та на пд. Рівненської обл., у Причорномор'ї: окол. м. Одеса та на пд. сх. — окол. м. Святогірськ. Адм. регіони: Рв, Ль, Тр, Чц, Хм, Дц, Од.

Чисельність та структура популяцій

На пн.-зх. Поділлі та у Придністров'ї локальні популяції малочисельні, але повночленні й стабільні. Гібридує з *R. cathartica* L. В окол. Одеси утворює зарості разом з іншими ксерофітними чагарниками на узбережжі. У Донецькій обл. трапляється поодинокими особинами серед ксерофітних заростей.

Причини зміни чисельності

Основну загрозу в усіх регіонах становить господарське освоєння території, вирубування й випалювання чагарникових заростей, створення кар'єрів, випасання, урбанізація.

Умови місцезростання

Світлі ліси, чагарникові зарості на щебенистих вапнякових схилах на малопотужних рендзинах. Росте в угрупованнях порядку *Rhamno-Prunetalia* (союзи *Prunion spinosae* та *Prunion fruticosae*) та кл. *Quercetea pubescenti-*

petraeae. У Придністров'ї іноді трапляється в угрупованнях порядку *Sambucetalia*. Геліофіт, мезо-ксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Пряmostоячий, розлогий кущ 1–1,5 м заввишки, з вилчато розгалуженими гілками з колючкою між їх розгалуженнями; молоді гілки коричневі, тонко опушені; листки щільні, зверху темно-зелені, матові, знизу світло-зелені, з обох боків і по черешку тонко опушені, від довгасто оберненояйцеподібних з клиноподібною основою або еліптичних до овально-округлих, 1,5–5 см завдовжки, 1,8–3 см завширшки, городчасто-зубчасті або пилчасті, з 2–3 парами бокових жилок, що сходяться до верхівки. Квітки вузькодзвон-

никуваті, 4–5 мм завдовжки, у пучках по 5–10; плоди стиглі чорні або жовті, з 2–3(4) опуклими частками, 5–7 мм завдовжки; насінини яйцеподібні, 4–5 мм завдовжки, з світлою спинною бороздкою і світлою гранню на черевній стороні, коричневі, тьмяно блискучі. Цвіте у травні-липні, плодоносить у вересні-жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в НПП «Подільські Товтри», «Святі гори». Необхідним є створення НПП «Північне Поділля». Доцільно дослідити стан популяцій виду та їхні динамічні тенденції. Заборонено заготівлю лікарської сировини, порушення ксеротермних екотопів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунтозахисне, декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Рало, 2003; Флора Восточной Европы, 1996; Флора СССР, 1949.

Автор: О.О. Кагало
Фото: Я.П. Дідух,

ВИШНЯ КЛОКОВА

Cerasus klokovii Sobko (*C. fruticosa* auct. non (Pall.) Woronow, *Prunus fruticosa* auct. non Pall.)

Родина Розові — Rosaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Вузьколокальний ендемічний вид, близький до *C. fruticosa*.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд. відроги Придніпровської височини, бас. р. Пд. Буг, гранітно-степове Побужжя. Адм. регіон: Мк.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька локальних популяцій в околицях сс. Мигія, Куріпчине, між сс. Грушівка та Іванівка (Первомайського р-ну), Богданівка (Доманівського р-ну), Трикрати (Вознесенського р-ну) — в заповідному ур. «Лабіринт», Бузьке (Арбузинського р-ну), обабіч берегів р. Чорний Ташлик. Популяції з високою або середньою життєвістю та стійкою демографічною структурою, що забезпечується інтенсивним вегетативним розмноженням та здатністю до вегетативної рухливості. Насіннєва продуктивність низька (від 10 до 50 плодів на середньовіковому куці). В більшості популяцій відсутній підріст насіннєвого походження.

Причини зміни чисельності
Стенотопність та пригнічене насіннєве поновлення, ізолюваність та незначні розміри природних популяцій, синантропізація, пряме знищення місцезростань внаслідок розробки кар'єрів та гідробудівництва, надмірні рекреаційні навантаження та пали.

Умови місцезростання
Гранітні відслонення, скелі, кам'янисто-щебенисті ґрунти, серед чагарникових заростей (кл. *Rhamno-Prunetea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Фанерофіт. Куці 0,3–2 м заввишки, що утворюють куртину. Молоді пагони з попелястою поволокою на корі. Листки широкоеліптичні, тупі, зарубчасто-пилчасті, 1,6–3,8 см завдовжки, 1,2–2,8 см завширшки; прилистки ланцетні, дрібнозарубчасті. Суцвіття верхівкове, часто малоквіткове, зонтикоподібне. Плід куляста, соковита, темно-червона кістянка 1–1,2 см у діаметрі. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням і вегетативно (кореневими паростками).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в НПП «Гранітно-степове Побужжя», заповідному ур. «Лабіринт» (Миколаївська обл.). Потребує моніторингу популяцій та контролю їх чисельності, зменшення рівня антропогенного навантаження в природних місцезростаннях, культивування в ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань (розробку кар'єрів, створення гідробудівельних споруд).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, дендрологічному парку «Асканія-Нова», Сирецькому дендрологічному парку.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, вітамінне, лікарське, харчове, медоносне, селекційне.

Основні джерела інформації
Собко, 1973, 1993; Собко, Гапоненко, 1996; ЧКУ, 1996; Щербакова, Крицька, Новосад, 2004.

Автори: В.В. Новосад, О.Ф. Щербакова, Л.І. Крицька, В.Г. Собко

Фото: Н.О. Гавриленко, О.О. Сенчило (вставка)

ГЛІД ПОЯРКОВОЇ

Crataegus pojarkovae Kossych

Родина Розові — Rosaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Локальний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Кримський ендемік. Зрідка зростає в сх. частині Гірського Криму — на масиві Кара-Даг. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Існує одна популяція на Карадазькому масиві, що охоплює пд. та пд.-сх. схили хребта Сюрю-Кая, сх. і пд.-сх. схили г. Святої, пн. та пн.-сх. схили хребтів Магнітний та Кок-Кая, Андезитова сопка. Окремі дерева зростають за межами масиву: мис Крабій, Баракольська долина, хребет Узун-Сирт. Рослини зростають окремими екземплярами або невеликими групами особин. У 2002 році популяція виду нараховувала 469 дерев, з яких 64 вже загинули, а 244 (52%) знаходяться в задовільному стані, решта — пошкоджені. Щороку гине від 0,5 до 10% екземплярів від чисельності популяції.

Причини зміни чисельності
До створення заповідника основною причиною скорочення популяції було антропогенне навантаження (випасання, рубки, збирання плодів). Зараз основними причинами загибелі дерев залишаються: ентомошкідники крони та фітопатогенні гриби (70% зафіксованих випадків), зсуви ґрунту (22%), а також пожежі (5%), посуха (3%). Суттєвої шкоди популяції завдають мишоподібні гризуни, які харчуються насінням.

Нормалізації структури популяції перешкоджає низький рівень поновлення рослин.

Умови місцезростання
Зростає на сухих еродованих кам'янистих схилах, узліссях та в шиблякових угрупованнях (на висоті 50–300 м н. р. м.). Угруповання кл. *Rhamno-Prunetea*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Фанерофіт. Деревце або кущ 3–6 м заввишки. Листки чергові, 3–5-лопатеві, сріблясті від густого опушення. Квітки білі, зібрані у щиток. Плід жовтий, округлий або грухоподібний (до 25 мм завдовжки), з 3–5 кісточками, їстівний. Цвіте у червні, плодоносить у вересні. Розмножується вегетативно і насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Червоного списку МСОП та Європейського червоного списку. Охороняють у Карадазькому ПЗ, де з 1999 р. проводиться моніторинг популяції. Рекомендується ввести у культуру як декоративну та плодову рослину. Слід контролювати стан популяцій. Заборонено вирубування, збирання, випали та інші порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

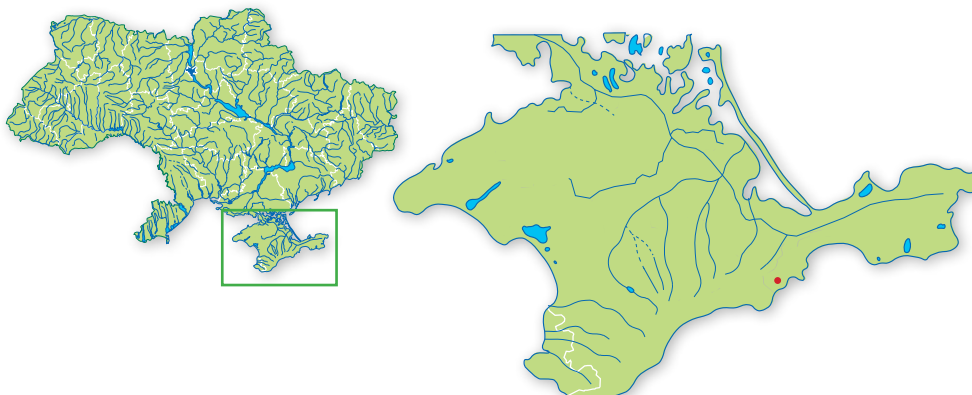
Господарське та комерційне значення

Харчове, вітаміноносне (плоди багаті на аскорбінову кислоту та інші вітаміни), медоносне, лікарське, декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Редкие растения и животные Крыма. Справочник, 1988; Каталог редких, исчезающих и уничтожаемых растений флоры Крыма, рекомендуемых для заповедной охраны, 1975; Косых, 1964, 1965; Красная книга СССР, 1984; Летухова, 2001; Летухова, 2004; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, В.Ю. Летухова
Фото: В.Ю. Летухова

ГЛІД ТУРНЕФОРА

Crataegus tournefortii Griseb.
(*C. schraderiana* Ledeb.)

Родина Розові — Rosaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий східносередземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений від Греції до Криму та Пд. Закавказзя, де приурочений до гірських територій. В Україні трапляється лише у сх. частині Гірського Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні (г. Монастирська — окол. сс. Родників, Красноі Слободи, Тополівки Білогірського р-ну; ур. Агармиш (поблизу м. Старий Крим), ур. Карагач, в окол. Судака: в 5 км на пд.-сх. від міста, г. Сотра) і представлені поодинокими екземплярами, рідше невеликими групами особин.

Причини зміни чисельності
Слабке відновлення підросту внаслідок витоптування, вплив інших антропогенних чинників. Значної шкоди нормальному розвитку дерев завдають ентомошкідники крони та фітопатогенні гриби, зсуви ґрунту, засуха. Нормальному самовідновленню по-

пуляції перешкоджає низький рівень поновлення рослин.

Умови місцезростання
Кам'янисті схили, узлісся та галявини в дубових рідколіссях і шиблякових угрупованнях (кл. *Rhamno-Prunetea*).

Біоморфологічна характеристика.
Фанерофіт. Кущ або дерево 1,5–2,5 м заввишки. Листки зверху темно-зелені, зісподу світло-сірі, з обох боків густо опушені, 3–5–7-роздільні. Квітки білі, зібрані у рихле щиткоподібне суцвіття. Плоди круглясті, до 20 мм у діаметрі, темно-вишнево-червоні, м'ясисті, з 3–5 кісточками. Цвіте у червні, плодоносить у вересні-жовтні. Розмножується насінням і вегетативно.

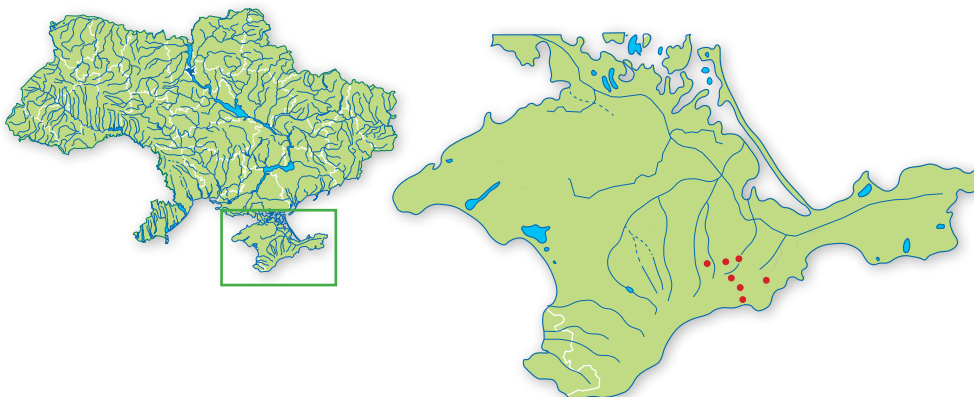
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду та контролювати стан популяцій. Заборонено рубки глоду, порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення
Харчове, вітаміноносне (плоди багаті на аскорбінову кислоту та інші вітаміни), медоносне, лікарське, декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Редкие растения и животные Крыма. Справочник, 1988; Косых, 1964; Косых, 1965; Красная книга СССР, 1984; ЧКУ, 1996.

Автор: М.М. Федорончук
Фото: М.І. Бескаравайний

ДРІАДА ВОСЬМИПЕЛЮСТКОВА

Dryas octopetala L.

Родина Розові — Rosaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Аркто-альпійський гляціальний реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом. Індикатор змін природного середовища; пилок — палеоботанічний індикатор кліматичних змін у плейстоцені — ранньому голоцені (льодовикові та післяльодовикові часи).

Ареал виду та його поширення в Україні

Арктична і субарктична частини зх. Євразії, гори Зх., Середньої та Пд. Європи (ексклави на рівнині): Піренеї, Альпи, Апенніни та Балкани, Карпати. У Пн. Америці та Сх. Євразії цей видовий комплекс представлений окремими видами та підвидами. В Україні трапляється в Карпатах (масиви Свидовець та Чорногора). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисельні, невеликі за розміром, поодинокі, але завдяки сланкому стеблу мають велику щільність.

Причини зміни чисельності

Стенотопність виду, його диз'юнктивний ареал, кліматичні умови високогір'я.

Умови місцезростання

Кам'янисті схили, високогірні луки, скелі в субальпійському та альпійському поясах (1800–2000 м н. р. м.). Зростає на вапнякових та пісковикових скелях із вмістом карбонату (угруповання кл. *Loiseleurio-Vaccinietea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Вічнозелений напівкущик, 2–10 см заввишки, стебло сланке, розгалужене. Листки видовженояйцеподібні або довгасті, зверху шкірясті, блискучі, зіспо-

ду волохатоопушені, по краях надрізано-зрубчасті. Квітки білі, поодинокі, діаметром до 3,5 см, пелюсток 8. Плодики горішкоподібні, 2,5–4 мм завдовжки, на верхівці переходять у видовжений (до 15–20 мм) пірчасто-волосистий залишок стовпчика маточки. Цвіте у липні. Плодоносить у серпні. Розмножується вегетативно та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ та в Карпатському НПП. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростання випасання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

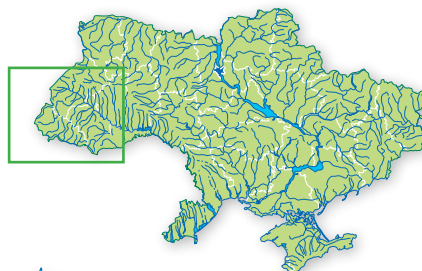
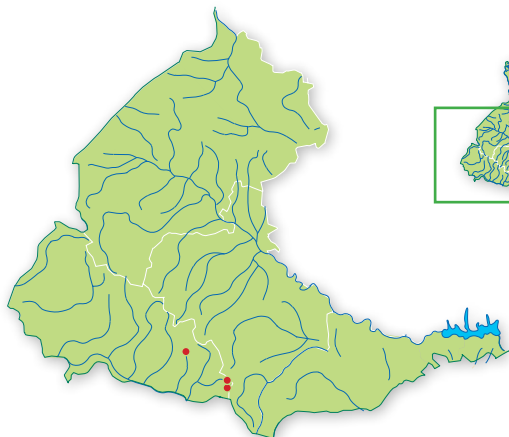
Практичне значення.

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Малиновський, 1980; Нестерук, 2000; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко, С.Л. Мосякін
Фото: О.О. Кагало, Я.П. Дідух (вставка)

ШИПШИНА ЧАЦЬКОГО

Rosa czackiana Besser

Родина Розові — Rosaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Ендемік зі складного поліморфного комплексу *Rosa gallica* L. s.l.

Ареал виду та його поширення в Україні

Малопольська та Волино-Подільська височини. В Україні спорадично трапляється на пн.-зх. Поділлі, Товтровому кряжі, Опіллі, Придністров'ї; рідко — на Малому Поліссі та в Прикарпатті. Адм. регіони: Льв, Ів, Тр.

Чисельність та структура популяцій

Спеціально не досліджувалася через значні труднощі з ідентифікацією структури популяцій: вид здатний розмножуватися вегетативно, утворюючи столони. Здебільшого трапляється у вигляді поодиноких клонів, або скупчень з кількох клонів, площею по 1–5 м² кожний. Переважає вегетативне розмноження.

Причини зміни чисельності

Руйнування екоотопів, часте випалювання схилів, розорювання, випасання худоби та створення культур сосни.

Умови місцезростання

Лучно-степові угруповання кл. *Festuco-Brometea* та ксерофітні чагарникові зарості (союз *Prunion spinosae*), та узлісся (кл. *Trifolio-Geranietea*), що формуються на малопотужних рендзинах, підстелених мергелями, вапняками й карбонатними пісковицями на схилах переважно пд. експозицій. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Нанофанерофіт. Невеличкий кущ до 45(60) см заввишки, з міцними столонами; стебла тонкі, вкриті прямими різновеликими шипиками. Листки 10–11 см завдовжки, вісь листка вкрита сидячими залозками з домішкою шипиків; прилистки вузькі, до 2 мм завширшки, зверху голі, зісподу по краю усяні сидячими залозками; листочки дрібні, вузькоеліптичні або вузьколанцетні, зверху голі, зісподу волосисті, інколи з домішкою залозок. Квітки поодинокі, 3–4 см діаметром; чашолистки коротші або дорівнюють пелюсткам, з обох боків голі, після цвітіння розхилені в боки, зберігаються до початку почервоніння гіпантіїв; диск дуже товстий, конусоподібний, з вузьким зівом, до 1 мм діаметром; стовпчики маточок виступають із зіву, утворюючи нещільну колонку. Гіпантії кулясті або овально-кулясті, достиглі — яскраво-червоні, зрідка вкриті стеблистими залозками. Цвіте в червні-липні, плодоносить у серпні-вересні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

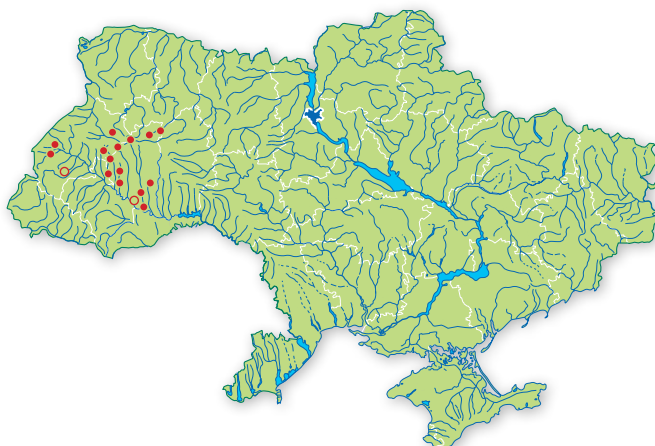
Росте у філіалі «Кременецькі гори» ПЗ «Медобори», а також у заказниках і пам'ятках природи пн.-зх. Поділля та Опілля: «Гора Магітра», «Лиса гора та Гора Сипуха», «Гора Голиця» та ін. Необхідним є вивчення динаміки популяцій виду. Заборонено знищення рослин, порушення умов місцезростання (неконтрольоване випалювання, викошування, надмірне випасання худоби, рекреація та заліснення схилів).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Хржановский, 1958; Флора УРСР, 1954.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак
Фото: О.О. Кагало

ШИПШИНА ДОНЕЦЬКА

Rosa donetzica Dubovik

Родина Розові — Rosaceae

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Вузький ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Донецько-приазовський ендемік. Басейн рр. Міуса та Кальміуса. Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій
Локальні популяції дуже обмежені. В окол. м. Старобешево займає ділянку близько 200 м², в окол. с. Василівка Старобешевського р-ну знайдено одну куртину площею 6 м².

Причини зміни чисельності
Антропогенний вплив: видобування каменю, випасання худоби.

Умови місцезростання
Кам'янистий степ, відслонення пісковика та граніту. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Мікрофанерофіт. Куш до 90 см заввишки з численними пагонами, утворює зарості. Гілки вкриті прямими шипами, які в нижній частині стовбурців дуже густо розміщені, щетиноподібні або голчасті. Листки з 7 листочків, двояко зубчасті по краях, залозисті на поверхні, голі. Квітки поодинокі, рожеві. Гіпантій на верхівці зі щетинками; чашолистки при досягненні плодів не відпадають, цілісні, зовні залозисті. Цвіте у травні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до Європейського червоного списку. Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання плодів, порушення місцезростань виду (випасання худоби, розробка кар'єрів та видобування граніту).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують в Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, вітамінне.

Основні джерела інформації
Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Дубовик, 1966; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Остапко, 2001; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.М. Остапко

БЕРЕКА (ГОРОБИНА БЕРЕКА)

Sorbus torminalis (L.) Crantz (*Crataegus torminalis* L., *Pyrus torminalis* (L.) Ehrh.)

Родина Розові — Rosaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Зникаючий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Охоплює великі площі у Європі, Передній Азії та Пн. Африці. В Україні проходить крайня пн.-сх. межа поширення виду: Закарпаття, Передкарпаття, Пн. Бессарабія, Поділля. Окремі локалітети є в Гірському Криму. Адм. регіони: Лв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Поодинокі особини, або групи з 3–5 дерев, що збереглися у місцях, малоприсаєднаних для лісгосподарської діяльності (круті схили ярів, зсувисті береги річок). У Криму вид звичайний для середнього гірського поясу, але має низьку ступінь трапляння (кілька особин на 100 м²).

Причини зміни чисельності
Вирубування мішаних широколистяних лісів і заміна їх монокультурами, вибіркова рубка береки як цінної деревини для виготовлення музичних інструментів.

Умови місцезростання
Компонент другого ярусу світлих широколистяних лісів. У рівнинній частині росте в угрупованнях порядку *Fagetalia sylvaticae* (кл. *Quercus-Fagetea*). У Криму — у скельно-дубових та скельно-дубо-соснових лісах порядку *Quercus-Carpinetalia betuli*. Рідше

трапляється в угрупованнях союзу *Carpino orientalis-Quercion pubescentis* (кл. *Quercetalia pubescenti-petraeae*). Мезофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Фанерофіт. Дерево до 25 м заввишки. Кора сірувато-коричнева, трохи вздовж потріскана. Бруньки голі, округло-яйцеподібної форми. Листкова пластинка 16–18 см завдовжки і 5–10 см завширшки, має широкі лопаті. Квітки невеликі, 5–7 мм діаметром, зібрані у щиткоподібні суцвіття. Оцвітина біла. Плід яблуко, 12–15 мм завдовжки та 8–12 мм діаметром, темно-коричневого або червоно-коричневого кольору. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території Ялтинського гірсько-лісового, Карадазького, Кримського та «Медобори» ПЗ, НПП «Подільські Товтри» та «Кармелюкове Поділля», РЛП «Чернівецький», «Дністровський каньйон», у заповідних урочищах та пам'ятках природи Чернівецької, Івано-Франківської, Тернопільської та Вінницької обл. Заборонено вибіркову рубку дерев береки, руйнування місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у багатьох ботанічних садах і дендропарках України, часто використовують в озелененні. Найтовще дерево береки (стовбур діаметром понад 80 см) зростає у Чернівецькому ботанічному саду.

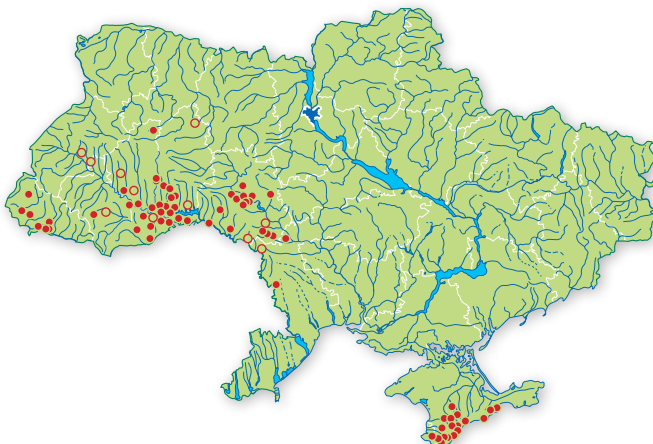
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське, харчове.

Основні джерела інформації

Косець, 1941; Махмет, 1965; Термена, Виклюк, Буджак, 1993.

Автори: В.В. Буджак, Я.П. Дідух,
В.І. Мельник, О.О. Кагало
Фото: Р.Я. Кіш, В.Ю. Летухова (вставка)

ТАВОЛГА ПОЛЬСЬКА

Spiraea polonica Błocki (*S. media* F.Schmidt subsp. *polonica* (Błocki) Pawł.)

Родина Розові — Rosaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

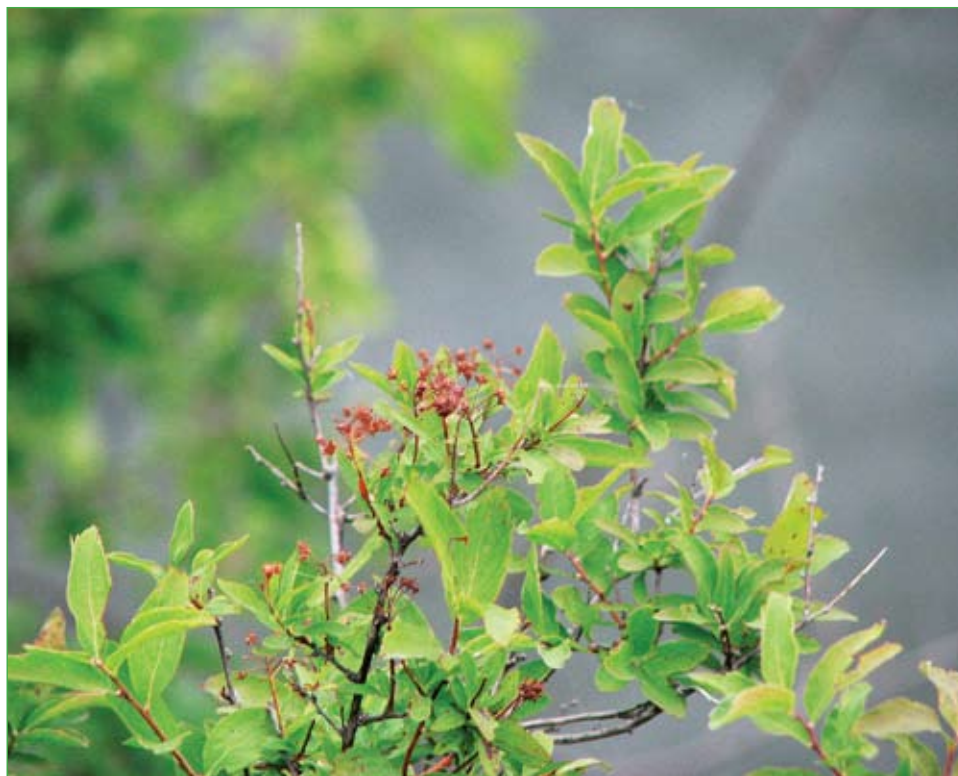
Наукове значення
Вузьколокальний подільський ендемік, близький до *S. media*.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх. Поділля (Середнє Придністров'я). Адм. регіон: Тр.

Чисельність та структура популяцій
Єдина відома популяція з *locus classicus*: лівий берег долини р. Дністер між с. Зелений Гай та с. Іване Золоте Заліщицького р-ну Тернопільської обл. нечисленна (до 200 особин різного віку), відносно стабільна, знаходиться у незмінному стані протягом понад 100 років. В останні 10 років цвітіння відбувається не щорічно й дуже слабо. Насіннева продуктивність і якість насіння невідомі.

Причини зміни чисельності
Спеціальні дослідження вікової структури й динамічних тенденцій популяції не проводили. Можливо, що стабільно-пригнічений стан популяції зумовлений недостатнім насінневим поновленням. Існує реальна загроза руйнування оселища внаслідок інтенсифікації освоєння долини Дністра.

Умови місцезростання
Відслонення сарматських вапняків і девонських карбонатних сланців на лівому стрім-

кому й скелястому березі Дністра (Дністровський каньйон), у складі угруповань союзу *Prunion fruticosae* (кл. *Rhamno-Prunetea*). Мезоксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Нанофанерофіт. Невеликий кущ 0,5–0,7 (1) м заввишки. Кора сіра, на старих гілках чорна, неплідні пагони густоволосисті. Листки еліптичні, до верхівки трохи загострені, до основи звужені в черешок 2–8 (10) мм завдовжки; знизу листки густо вкриті сріблясто-білими, притисненими волосками; зверху світло-зелені, вкриті рідкими короткими волосками, з країв м'яковійчасті. Суцвіття щиткоподібне, складається з 25–45 квіток; квітконіжки 10–18(20) мм завдовжки; пелюстки білі

або кремові, обернено-широко-яйцеподібні, 3,5–4 м завдовжки; тичинки значно довші за пелюстки. Чашолистки при плодах відігнуті назовні. Плоди багатолістянки, опушені, близько 3 мм завдовжки. Цвіте в травні-липні, в окремі роки бутони не розкриваються, плодоносить у липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Локалітет знаходиться на території РЛП «Дністровський каньйон». Необхідно організувати моніторинг популяції. Доцільно ввести вид в культуру. Оптимізації збереження популяції сприятиме створення НПП «Дністровський каньйон». Заборонено заготівлю рослин (у т.ч. насіння), порушення умов зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Заверуха, 1985; Флора УРСР, 1954.

Автор: О.О. Кагало
Фото: Я.П. Дідух

ВАЛЬДШТЕЙНІЯ ГРАВІЛАТОПОДІБНА

Waldsteinia geoides L.

Родина Розові — Rosaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Середньоєвропейсько-балканський вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Південь Середньої Європи, Балкани. В Україні трапляється у Придністров'ї. У «Флорі УРСР» (1954) помилково вказано, що вид є звичайним для Розотоцько-Опільських та Прикарпатських лісів, проте гербарних матеріалів з цієї території немає, й вид для регіону не наводився наступними дослідниками. Адм. регіони: Ів, Тр, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції займають невеликі площі в нижніх частинах схилів Дністровської долини й представлені окремими локусами. Вони повночленні, але з переважанням генеративних особин. Розмноження переважно вегетативне. За матеріалами 50–60 років минулого століття, вид був поширений на більших площах.

Причини зміни чисельності
Вирубування лісів, створення лісових культур з видів-інтродуцентів, випасання худоби, будівництво у прибережній смузі.

Умови місцезростання
Дубові, грабово-дубові та грабові ліси з підліском з термофільних субсередземноморських видів і наявністю сарматських видів у трав'яному покриві (союзи *Corno-Quercion*, *Quercion pubescenti-petraeae* та ін.). На сірих і темно-сірих

грунтах. На Закарпатті — у складі дубових лісів (кл. *Quercetea robori-petraeae*) вулканічного хребта й відрогів Вигорлат-Гутинського хребта у Притисянській зоні. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з повзучим кореневищем. Стебло висхідне, 7–25 см заввишки. Прикореневі листки на довгих черешках, вкриті відхиленими донизу волосками, цілокраї, з широкосерцеподібною основою, більш-менш глибоко 5-лопатеві, грубо двічі зарубчасті, до 12 см діаметром, густо відстовбурчено волохаті; стеблові листки короткочерешкові, коротколопатеві. Квітки близько 2 см діаметром, на ніжках, які виходять з пазух прикореневих листків і трохи перевищують

їхні черешки, в небагатоквітковому суцвітті. Зовнішні чашолистки майже лінійні, внутрішні вдвічі довші від зовнішніх. Пелюстки більші від чашолистків, широкооберненояйцеподібні, з 2 вушками при основі, жовті. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у червні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не здійснювалися. Частина локалітетів розташована на території РЛП «Дністровський каньйон». Необхідними є інвентаризація сучасних оселищ виду, дослідження динаміки популяцій, а також створення природоохоронних територій у місцях виростання. Заборонено руйнування екологічних територій, проведення несанкціонованих лісгосподарських заходів, будівництво у прибережній зоні.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Флора УРСР, 1954.

Автор: О.О. Кагало
Фото: О.О. Кагало

ЯСЕНЕЦЬ БІЛИЙ

Dictamnus albus L. (*D. fraxinella* DC.)

Родина Рутові — Rutaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Пд.-ср.європейський вид на пн. та сх. межах поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземномор'я, пд. Середньої Європи. В Україні — на Подільській височині, Закарпатті, у Пн.-Зх. Причорномор'ї. Адм. регіони: Жт, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Од, Мк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється спорадично, невеликими локальними популяціями від кількох десятків до кількох сотень особин. Популяції відносно стабільні, повночленні. Має високу насінневу продуктивність. Зменшення чисельності в популяціях спостерігається лише в місцях з інтенсивним господарським використанням.

Причини зміни чисельності

Безпосереднє знищення локалітетів унаслідок освоєння територій: створення кар'єрів, будівництво, лісові культури з інтродукованих видів, нерегульований випас, викошування та випалювання старики пізно навесні.

Умови місцезростання

Зарості термофільних чагарників на схилах, узлісся світлих дубових лісів, лучно-степові угруповання. В угрупованнях союзів *Geranion sanguinei* (кл. *Trifolio-Geranietea*), *Prunion fruticosae* (кл. *Rhamno-Prunetea*), *Quercion pubescenti-petraeae*, *Aceri tatarici-Quercion* (кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*), рідше у степових угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*. Мезоксерофіт, факультативний кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем. Стебла прямі, поодинокі, або розгалужені, 50–120 см заввишки, розсіяно й коротко опушені, у нижній частині голі, з черговими непарнопірчастими листками. Листочків 7–9, шкірястих, довгасто-еліптичних, по краю дрібно-хрящуватопилчастих, 3–4 см завдовжки й 1–3 см завширшки. Суцвіття китицеподібне. Квітки зигоморфні, поодинокі або по 2–3. Чашечка 5-роздільна, залозиста, неопадна. Пелюсток 5, пурпурових, дуже рідко білих, з темними фіолетовими жилками, 2,6–2,8 см завдовжки. Плід 5-лопатева коробочка. Насінини грушоподібні, чорні, блискучі. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у ПЗ «Медобори», НПП «Подільські Товтри», РЛП «Дністровський каньйон», ряді заказників та пам'яток природи. Необхідно забезпечити моніторинг популяцій. Заборонено руйнування екоотопів, збирання рослин і заготівля насіння.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, Кам'янець-Подільському ботанічному саду та ботанічному саду Львівського національного університету ім. І. Франка.

Господарське та комерційне значення

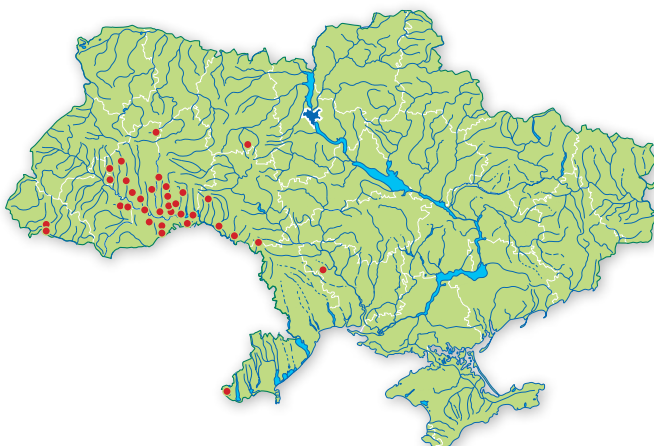
Декоративне. Під час цвітіння рослина викликає опіки шкіри.

Основні джерела інформації

Флора Восточной Европы, 1996; Флора УРСР, 1955; Sanda, Biță-Nicolae, Barabaș, 2003.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак, Н.В. Скібіцька, Г.І. Оліяр

Фото: В.В. Буджак, Я.І. Капелюх (вставка)

ВЕРБА АЛЬПІЙСЬКА

Salix alpina Scop. (*S. jacquiniana* Willd.,
S. jacquinii Host)

Родина Вербові — Salicaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний реліктовий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Альпійський вид, поширений диз'юнктивно в Середній Європі. В Україні — Карпати, в альпійському поясі масиву Свидовець (г. Близняця 1880 м н. р. м.). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Представлений єдиною ізольованою популяцією, що займає незначну площу, з малою чисельністю особин.

Причини зміни чисельності
Вид з вузькою еколого-ценотичною амплітудою, що лімітована специфічними екологічними умовами та впливом рекреації.

Умови місцезростання
Росте на сирих вапнистих скелях в альпійському поясі у складі угруповань союзів *Salicion*

retusae та *Androsation alpinae*. Мезогігрофіт, мікротерм.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Низькорослий, сланкий кущ, 2–15 см заввишки, пагони вкорінюються, переважно з майже кінцевими сережками, що розташовані поруч з кінцевою брунькою торішнього пагона. Молоді листки опушені, дорослі голі, лише з війками по краю, оберненояцеподібні, цілокраї, зверху блискучі, темно-зелені, до 2 см завдовжки. Приквіткові луски 1–3 мм завдовжки, червонуваті, зверху темні, волосисті. Зав'язь червонувата, на дуже короткій ніжці, у молодому стані опушена. Стовпчик короткий, червонуватий, приймочки роздвоєні, червоні. Плід коро-

бочка, сірувато опушена. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

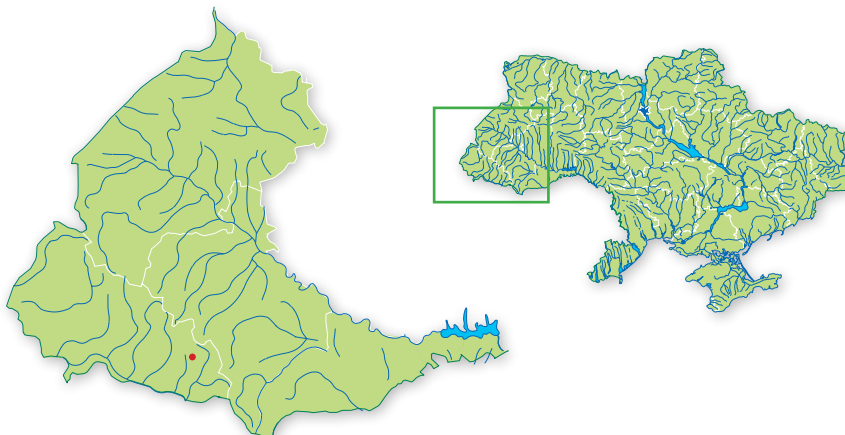
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в Карпатському БЗ. Необхідно ввести вид у культуру в ботанічних садах, контролювати стан популяцій. Заборонено збирання та гербаризацію рослин, порушення умов місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Визначник рослин Українських Карпат, 1977; Определит. высш. раст. Украины, 1987.

Автори: І.М. Данилик
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ВЕРБА ТРАВ'ЯНА

Salix herbacea L.

Родина Вербові — Salicaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Аркто-альпійський, поширений циркумполярно в Арктиці, диз'юнктивно в горах Європи, Сибіру, Гімалаях, Пн. Америці. В Україні — Карпати, в альпійському й субальпійському поясах. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції ізольовані, масиви Свидовець (г. Близниця), Чорногора (гг. Говерла, Шпигці, Ребра, Бребенескул, Мунчел, Піп Іван), Мармарош (г. Піп Іван), мають малі площі (10–300 м²), для них характерний високий ступінь фрагментації просторової структури.

Причини зміни чисельності
Випасання худоби, витоптування.

Умови місцезростання
Росте на гірських схилах і скелястих вершинах в альпійському та субальпійському по-

ясах, на висоті 1750–2000 м н. р. м., здебільшого в місцях, де довго затримується сніг. Належить до едифікаторів високогірних ценозів, формує асоціацію *Salicetum herbaceae*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Сланкий кущ 10–30 см заввишки, з підземними пагонами (столонами). Наземні гілки тонкі, голі, жовтувато-бурі або бурі. Листки зелені, круглясті або еліптичні, зарубчасто-зубчасті, 0,5–2 см завдовжки, на дуже коротких черешках. Приквіткові луски жовто-зелені, інколи волосисті. Квітки дрібні, зібрані в кінцеві сережки. Зав'язь гола, на короткій ніжці. Приймочки дволопатеві.

Плід гола коробочка. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідно проводити моніторинг стану популяцій. Заборонено порушення екотопів, випасання худоби, витоптування, знищення рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

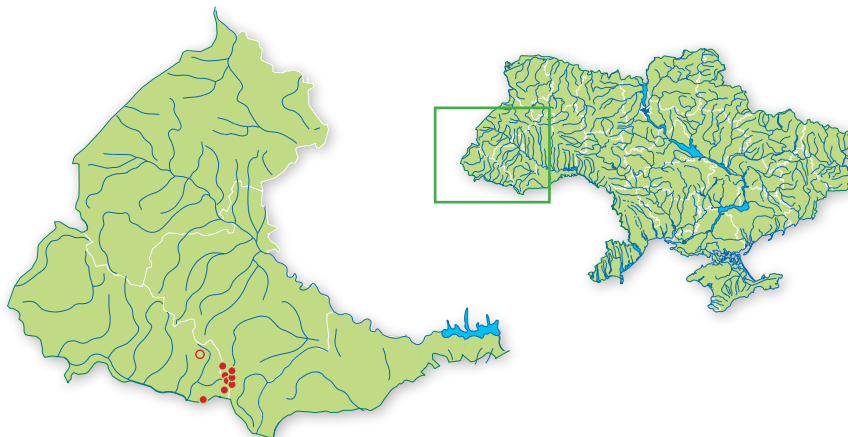
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунтозахисне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Визначник рослин Українських Карпат, 1977; Определит. высш. раст. Украины, 1987; ЧКУ, 1996; Малиновський, Крічфалушій, 2002.

Автор: І.М. Данилик
Фото: П. Косінський

ВЕРБА ЛАПЛАНДСЬКА

Salix lapponum L.

Родина Вербові — Salicaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий вид на пд. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні
Бореальний євросибірський вид. Поширений в Пн. Європі, в Зх. та Ср. Сибіру. В Україні — на Поліссі, де через Ковель–Луцьк–Рівне–Новоград-Волинський–Овруч, на території Правобережного Полісся проходить суцільна межа поширення виду. Ізольовані місцезростання відмічені по всьому Лівобережному Полісся та в Українських Карпатах неподалік г. Говерли (ур. Цибульки). Є давні вказівки про зростання виду біля Львова, Харкова, де, ймовірно, зникла. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, ?Хр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється окремими екземплярами або невеликими групами. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності
Осушення болотних масивів внаслідок меліорації.

Умови місцезростання

Мезотрофні, еумезотрофні, рідше евтрофні болота, що характеризуються кислою реакцією (рН 4–5). Зростає на відкритих або рідколісних осоково-сфагнових ділянках, угруповання яких відносяться до кл. *Scheuchzeria-Caricetea nigrae*. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Нанофанерофіт. Кущ, 0,5–1 м заввишки, з темно-червоними або каштановими голими гілками. Молоді гілочки пухнасті. Листки на коротких черешках, довгасті, довгасто-яйцеподібні або ланцетні, знизу, а іноді й зверху, вкриті густою білою повстиною, цілокраї або хвилясто-виїмчасті, іноді рідко-дрібнозубчасті. Цвіте у квітні–травні, плодо-

носить у червні–липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Поліському, Рівненському (всі ділянки) та Черемському ПЗ, Шацькому, «Прип'ять-Стохід», «Деснянсько-Старогутському», Карпатському НПП, в заказнику загальнодержавного значення «Нечимне» та на деяких інших природно-заповідних територіях. Заборонено знищення місць існування, порушення гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

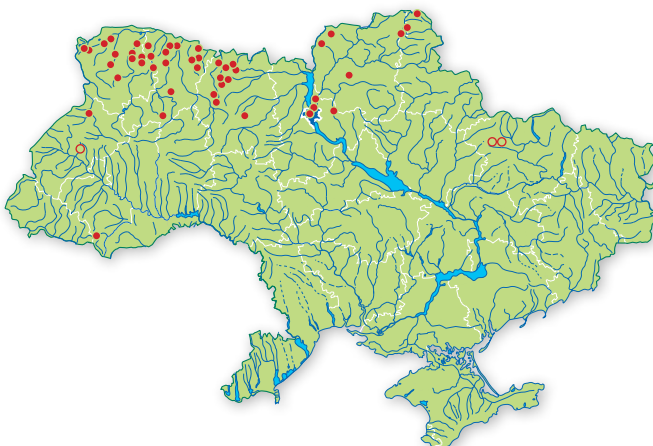
Кормове, декоративне, ґрунтозахисне, торфоформуюче.

Основні джерела інформації

Андриєнко, 1980; Балашев, Андриєнко, Кузьмичев, Григора, 1982; Конішук, 2003; Орлов, 2005; Фіторізовманіття Українського Полісся та його охорона, 2006.

Автор: О.І. Прядко

Фото: О.О. Кагало, І.А. Коротченко (вставка)

ВЕРБА ЧОРНИЧНА

Salix myrtilloides L.

Родина Вербові — Salicaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий субарктично-бореальний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Зх. та Сх. Сибір, Пн. Монголія, Пн.-Сх. Китай, Далекий Схід. В Україні — Полісся, Розточчя (дуже рідко, очевидно, зараз зник), Прикарпаття, зрідка на пн. Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Ів, Пл.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеликими куртинами. Спостерігається різке зменшення кількості популяцій та їхньої чисельності, особливо в лісостеповій зоні.

Причини зміни чисельності

Меліорація, осушення та «загосподарювання» боліт, їх заліснення.

Умови місцезростання

Мезотрофні, переважно осоково-сфагнові, зрідка — евтрофні осоково-гіпнові болота, що характеризуються кислою реакцією (рН 3,5–5,5). Угруповання кл. *Scheuchzeria-Caricetea nigrae*. Гігрофіт, ацидофіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Нанофанерофіт. Кущ, близько 30–100 см заввишки, з тонкими жовтуватими або червонувато-бурими голими гілками. Бруньки голі, яйцеподібні тупі. Листки 1–3,5 см зав-

довжки, 0,7–1,5 см завширшки, яйцеподібні, еліптичні або довгасто-еліптичні, з обох кінців заокруглені або звужені, здебільшого цілокраї, зовсім голі, тонкі; зверху матово-зелені або сизуваті, знизу сизі, з густою сіткою жилок. Сережки розцвітають одночасно із появою листків, пухкі, на улиснених ніжках. Приквіткові лусочки лопатчасто-круглясті, жовтуваті, з пурпуровою верхівкою, злегка волосисті. Тичинок дві, з вільними, волосистими нитками; нектарник один, довгастий. Зав'язь гола, спочатку зелена, пізніше червонувата, тупувата, з коротким стовпчиком; ніжка зав'язі близько 1,5 мм завдовжки. Цвіте у травні-липні, плодоносить у липні. Розмножується насінням і вегетативно (гілки добре вкорінюються).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Поліському, Рівненському та «Розточчя» ПЗ, Шацькому, «Прип'ять-Стохід», «Деснянсько-Старогутський» НПП, заказниках загальнодержавного значення «Хиноцький» у Володимирецькому р-ні Рівненської обл. та «Замглай» у Ріпкінському р-ні Чернігівської обл. Слід виявити та взяти під охорону всі місцезростання у лісостеповій зоні, контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов місцезростання виду та гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

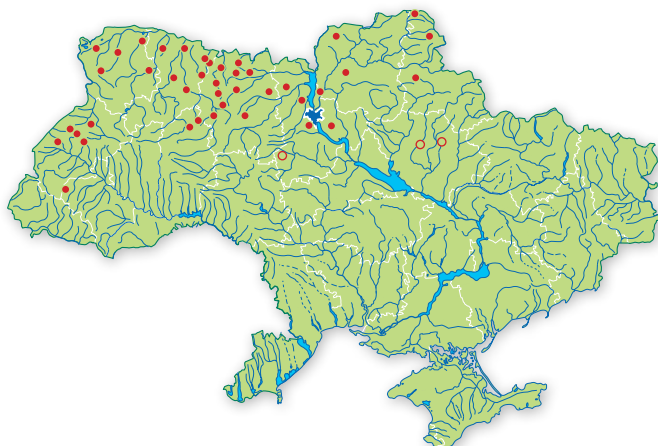
Декоративне.

Основні джерела інформації

Андрієнко, 1980; Орлов, 2005; Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона, 2006.

Автори: Т.Л. Андрієнко, О.О. Кагало

Фото: Я.П. Дідух

ВЕРБА ТУПОЛИСТА

Salix retusa L. (*S. kitaibeliana* Willd.)

Родина Вербові — Salicaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Центральноевропейський вид з диз'юнктивним ареалом, на сх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Альпійський вид, диз'юнктивно поширений у високогірних р-нах Апеннін, Піренеїв, Альп, Карпат, Балкан. В Україні — Карпати, в альпійському й субальпійському поясах. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Усі популяції ізольовані, масиви Свидовець (г. Близниця), Чорногора, (гг. Петрос, Говерла, Туркул, Шпиці, Ребра, Гутин Томнатик, Бребе-нескул, Піп Іван), мають дуже малі площі (10–500 м²), для них характерний високий ступінь фрагментації просторової структури.

Причини зміни чисельності

Випасання худоби, витопування.

Умови місцезростання

Росте на гірських кам'янистих схилах і скелястих вершинах в альпійському та субальпійському поясах, на висоті 1750–2000 м н. р.м. Належить до едификаторів високогірних ценозів, формує асоціацію *Salicetum retusoreticulatae*. Мезофіт, мезотроф.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Сланкий кущик 10–30 см заввишки. Гілки розгалужені, бурі. Листки зелені, блискучі, оберненояйцеподібні, зі слабо чи сильно вираженим жилкуванням, 0,8–3,5 см завдовжки і 0,5–1,1 см завширшки. Приквіткові луски жовто-зелені, інколи волосисті. Квітки зібрані в кінцеві сережки. Зав'язь гола, на ніжці. Приймочки дволопатеві. Плід

гола коробочка. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у вересні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідно проводити моніторинг стану популяцій. Заборонено порушення умов місць зростання, випасання худоби, надмірну рекреацію, знищення рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

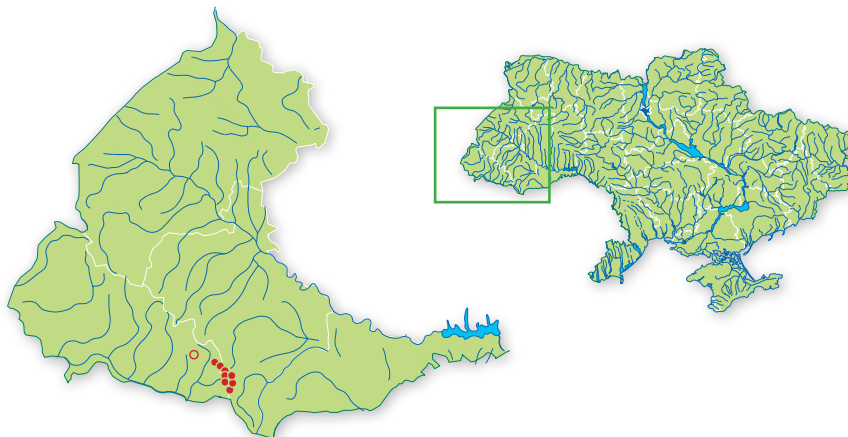
Господарське та комерційне значення

Ґрунтозахисне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Визначник рослин Українських Карпат, 1977; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Определит. высш. раст. Украины, 1987; ЧКУ, 1996.

Автор: І.М. Данилик
Фото: П. Косінський

ВЕРБА СТАРКЕ

Salix starkeana Willd. (*S. livida* Wahlenb.)

Родина Вербові — Salicaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий бореальний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавія, Середня та Сх. Європа, Сибір, Монголія. В Україні трапляється спорадично на Поліссі, Розточчі-Опіллі, у Передкарпатті, Карпатах, Лівобережному та Правобережному Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Зк, Хм, Вн, Чк, Пл, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Представлений здебільшого нечисленними популяціями з неповночленим віковим спектром.

Причини зміни чисельності

Зменшення чисельності особин відбувається на докорінно трансформованих (осушених) біотопах унаслідок дії різних антропогенних чинників: випасу, випалювання, будівництва тощо.

Умови місцезростання

Відзначається широкою еколого-ценотичною амплітудою. Ростає на евтрофних та мезотрофних болотах, торфовищах, вологих заплавах і низинних луках, лучних степах, узліссях, у чагарниках, рідколіссях, світлих лісах, на залізничних насипах тощо. Трапляється як асектатор в угрупованнях трав'яних та трав'яно-мохових боліт кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*, гігрофільних чагарників кл. *Alnetea glutinosae*, вологих лук союзу *Molinion caeruleae* тощо. Гігрозомеозофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Нанофанерофіт. Низький листопадний кущ, 0,5–1 м заввишки. Листки яйцеподібні, оберненояйцеподібні або еліптичні, з коротко загостреними верхівками, цілокраї або зубчасті, зверху зелені, знизу свинцево-сірі, у зрілому стані голі, 2–6 см завдовжки, 2–4 см завширшки. Прилистки косояйцеподібні, зубчасті, виражені лише на добре розвинених пагонах. Сережки 2–4 см завдовжки, циліндричні, тонкі, нещільні. Приквіткові луски жовтуваті, зрідка на верхівці темні. Квітки двотичинкові, тичинки вільні, голі, з жовтими пиляками. Зав'язь шовковиста, на довгій ніжці. Стовпчик короткий, приймочки з короткими відхиленими назовні лопатями. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у червні. Утворює гібриди з *Salix*

cinerea, *S. aurita*, *S. rosmarinifolia*, *S. myrtilloides*. Поновлюється насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Шацькому, «Деснянсько-Старогутському» НПП, ПЗ «Розточчя», заказнику «Верхобузькі болота» (Львівська обл.) та на інших об'єктах ПЗФ. Для розробки природоохоронних заходів необхідні додаткові хорологічні, еколого-фітоценотичні та популяційні дослідження. Заборонено корінну трансформацію екотопів, розробку торфовищ, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

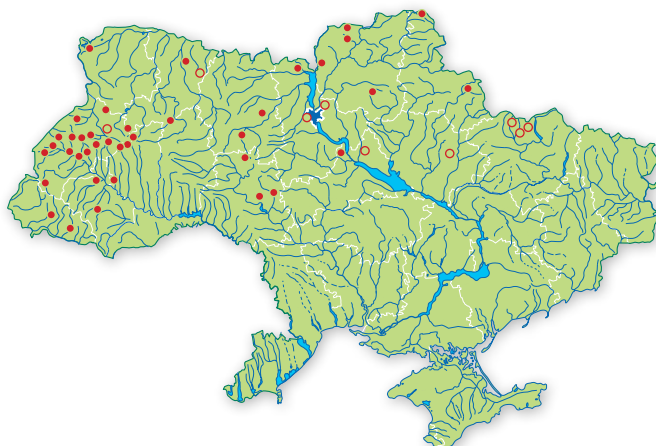
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Протиерозійне, дубильне, медоносне, декоративне.

Основні джерела інформації

Андрієнко, 1982; Флора европейской части СССР, 1981; Флора УРСР, 1952; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Т. Кузярін

Фото: Я.П. Дідух, С.М. Панченко (вставка)

ЛОМИКАМІНЬ АЇЗОПОДІБНИЙ

Saxifraga aizoides L.

Родина Ломикаменеві — Saxifragaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний диз'юнктивно поширений вид на межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Аркто-альпійський, поширений у приарктичній зоні Європи й Америки. В Європі трапляється у високих гірських масивах — Альпах, Апеннінах, Піренеях, Карпатах і Балканах. В Україні наявний на Чорногорі (ур. Гаджина) й Чивчинських горах (г. Гнетеса). Адм. регіони: Ів, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Популяції займають незначну площу і представлені густими, щільними куртинами, в яких переважають вегетативні рослини.

Причини зміни чисельності

Відомі тільки дві невеликі за розмірами популяції виду — чорногірська і чивчинська, чисельність яких досить стабільна, але низька.

Умови місцезростання

Вид трапляється на вологих скелях і на стрімких кам'янистих берегах потоків (союз *Cratoneurion commutati*) на висоті 1300 у Чивчинських горах і 1550–1600 м н. р. м. у Чорногорі. Приурочений до кам'янистого слабокислого субстрату з включеннями кальцитів. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна трав'яна рослина з численними сланкими надземними пагонами, що вкорінюються. Квітконосні пагони 8–15 см заввишки висхідні, вкриті листками по всьому стеблі. Листки м'ясисті, гладкі, сидячі, видовжено- або лінійно-ланцетні, загострені. Квітки жовті, по 5–12, зібрані в китиці.

Рослини утворюють нещільні дернини. Цвіте в липні–серпні, плодоносить у серпні. Переважає вегетативне розмноження.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Чорногірська популяція розташована на території Карпатського НПП. Оселище потрібно включити до заповідної зони. Заборонено збирання та гербаризацію рослин, порушення гідрологічного режиму, умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

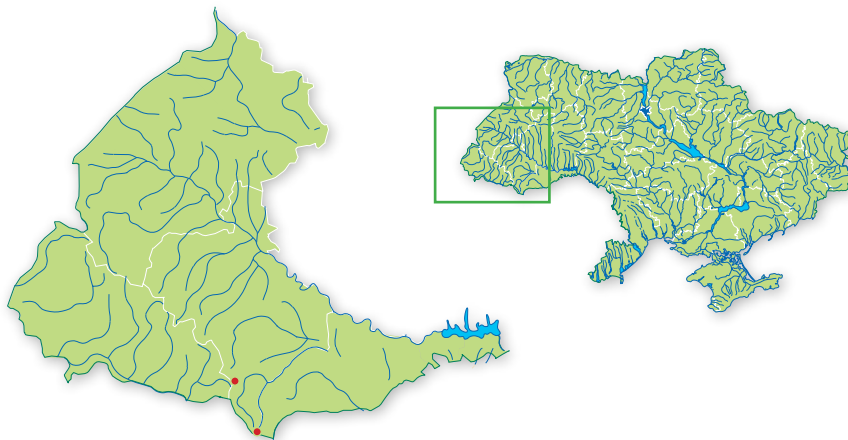
Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтотвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Pawłowski, 1946; Webb, Gornall, 1989; Zapałowicz, 1889.

Автор: Ю.Й. Кобів
Фото: Ю.Й. Кобів

ЛОМИКАМІНЬ ПЕРЕЛОМНИКОВИЙ

Saxifraga androsacea L.

Родина Ломикаменеві — Saxifragaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид з ди'зюнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразійський високогірний вид, диз'юнктивно поширений у високогір'ї Середньої та Пд. Європи, також Сибіру. В Україні — Карпати, Свидовець (г. Близниця), Чорногора (г. Петрос) та Чивчин. Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Популяції мають невеликі розміри, переважно неповночленні вікові спектри, без ювенільних та іматурних рослин. Щільність популяцій — 5–10 (25) парціальних кущів на 1 м².

Причини зміни чисельності
Обмеженість відповідних субстратів, можливо, господарська діяльність людини.

Умови місцезростання
Субальпійський та альпійський пояси на висоті 1700–2000 м н. р. м., на схилах різної експозиції, переважно у розщелинах скель, на відслоненнях та осипах, в асоціаціях *Achilleo (schurii)-Dryadetum* й *Festucetum pictae* (кл. *Carici rupestris-Kobresietea bellardii, Salicetea herbaceae*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Дернинний напівкущик з інтенсивно галузистими, короткими й довгими, переважно висхідними кореневищами, мичкуватою кореневою системою та безрозетковими надземними пагонами 5–10 см заввишки. Вегетативні пагони висхідні чи лежачі, густо вкриті рештками відмерлих листків та живими листками, короткочерешковими, з клиноподібно-лопаткоподібними пластинками, на верхівці дрібнозубчастими. Репродуктивні пагони прямостоячі, розсіяно улиснені сидячими дрібними лінійними листками, закінчуються 1–4-квітковими щитками білих квіток. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується переважно вегетативно, рідше насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Карпатському БЗ. Доцільно встановити моніторинг за популяціями виду, принаймні на Свидовці. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання.

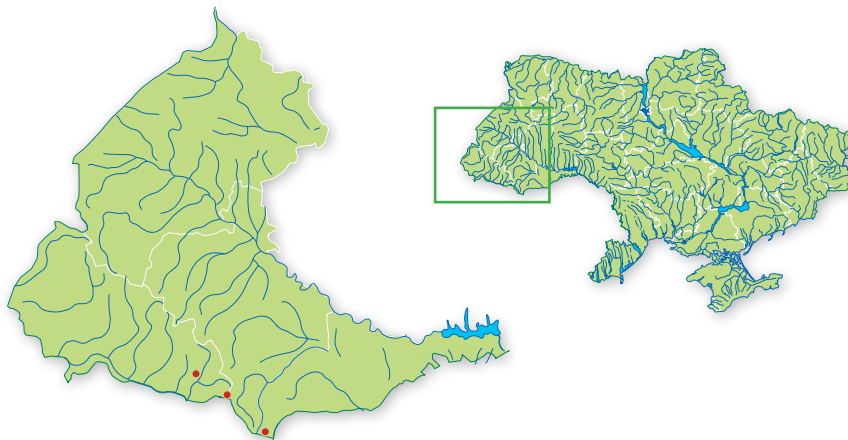
Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ґрунтоформуюче, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Карпатські сторінки «Червоної книги України», 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; ЧКУ, 1996; Чернявська, 1998; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, Н.М. Сичак
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ЛОМИКАМІНЬ МОХОПОДІБНИЙ

Saxifraga bryoides L.

Родина Ломикаменеві — Saxifragaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середньо-пд.-європейський вид, диз'юнктивно поширений у високогір'ї Середньої та Пд. Європи. В Україні — Карпати: Чорногора (гг. Петрос, Піп Іван) та Мармарош (г. Гропа). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції мають неповночленні вікові спектри й невеликі розміри з щільністю популяцій 5–10 парціальних кущів на 1 м².

Причини зміни чисельності
Обмеженість відповідних субстратів (можливо, вид на території України завжди був рідкісним), господарська діяльність людини.

Умови місцезростання
Альпійський пояс на висоті 2000 м н. р. м., у розщілинах скель, на відслоненнях та осипах,

в асоціації *Festucetum supinae* (кл. *Salicetea herbaceae*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Подушкоподібний кущик з інтенсивним галузненням коротких кореневищ та численних надземних безрозеткових пагонів 2–5 см завдовжки, лежачих та висхідних й здерев'янілих. Коренева система мичкувата. Вегетативні пагони густо черепитчасті, вкриті сидячими ланцетними листками 5–7 мм завдовжки, шкірястими, шорсткими, з довгими щетинками по краях. У пазухах багатьох листків знаходяться майже кулясті розеткові пагони з 5–10 лускоподібними листочками 2–3 мм завдовжки. Репродуктивні пагони висхідні, розсіяно улиснені

лінійними листками, 2–5 см завдовжки, одноквіткові, віночок жовтувато-білий. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмноження переважно вегетативне.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідно встановити моніторинг популяцій виду. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне, ґрунтоформуюче.

Основні джерела інформації
Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Нестерук, 2002; Чернявська, 1998; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, І.М. Данилик
Фото: О.О. Кагало

ЛОМИКАМІНЬ БУЛЬБИСТИЙ

Saxifraga bulbifera L.

Родина Ломикаменеві — Saxifragaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний диз'юнктивно поширений вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Субсередземноморсько-паннонський вид поширений в Середній та Пд.-Сх. Європі, на Балканах та в Малій Азії. В Україні відомий за старими зборами 20–30-х рр. XX ст. з кількох оселищ на пд. схилах вулканічного горбогір'я Закарпаття. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

У всіх пунктах старих зборів зараз зростання виду не підтверджено. Достовірно відоме одне місцезростання на пд. схилі Юлівських гір. Популяція малочисельна, з кількох розірваних мікролокусів, найбільший з яких нараховує кілька сотень особин; оселища незначної площі. Сучасний стан та структура популяцій потребують додаткового з'ясування.

Причини зміни чисельності

Освоєння пд. схилів горбогір'я під сади та виноградники, трансформація територій внаслідок господарської діяльності, рекреаційне та пасовищне навантаження.

Умови місцезростання

Сухі схили пд. експозицій вулканічного горбогір'я. Ґрунти з домішкою щербеного рухляку, прогріті, гумусні, переважно слабкислі. Зростає у світлих дубових лісах (союз *Quercion pubescenti-petraeae*) та в ксеротермних та напівксеротермних угрупованнях

союзів *Koelerio-Phleion phleoides*, *Festucion valesiacae* (кл. *Festuco-Brometea*). Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з прикореневою розеткою листків 15–45 см заввишки. Стебло прямостояче, розгалужене біля суцвіття, покрите залозистими волосками. У пазухах листків розташовані виводкові бульбоцибулини. Прикореневі листки на довгих черешках, округло-ніркоподібні, по краях гордчасті, слабо опушені, з пластинкою 6–13 мм завдовжки. Стеблові листки (8–16) з коротшими черешками, середні — сидячі, вирізаночленісті, верхні — лінійно-списоподібні, зубчасті. Суцвіття густа віхалка з 3–7 (20) квіток, гілочки суцвіття густозалозисті. Листочки оцві-

тини продовгувато-оберненояцеподібні, 5–10 (до 17) мм завдовжки, білі або жовтуваті, втричі перевищують чашечку. Коробочка куляста, 4–6 мм завдовжки. Цвіте у травні-липні (липні).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Внесений до «Переліку видів судинних рослин, що підлягають особливій охороні на території Закарпатської області». Необхідно провести пошук рослин в пунктах давніх зборів і, у разі виявлення, створити нові об'єкти ПЗФ, здійснювати контроль стану існуючої популяції. Можливе культивування виду у ботанічних садах, репатріація в природні оселища. Заборонено освоєння схилів, ведення господарської діяльності (створення виноградників, садів), надмірний випас.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

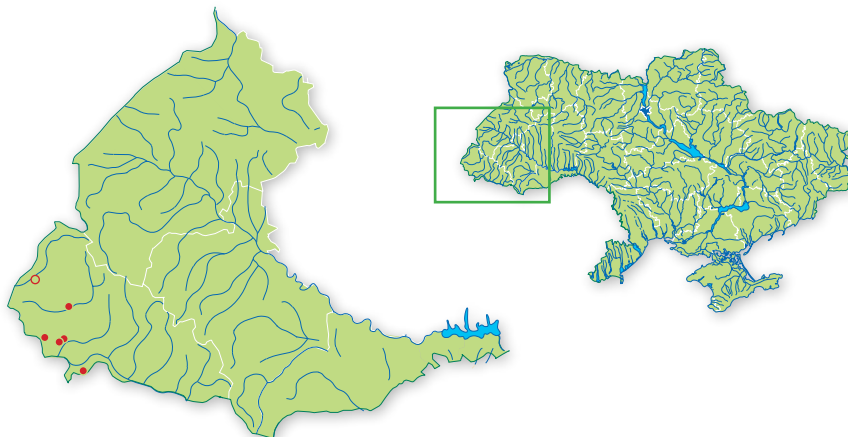
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Маргітай, 1923; Флора УРСР, 1953; Dostál, 1989; Jasičová, Futák, 1985; Margittai, 1911; Webb, Gornall, 1989.

Автори: Р.Я. Кіш, Є.Й. Андрик
Фото: Р.Я. Кіш

ЛОМИКАМІНЬ КАРПАТСЬКИЙ

Saxifraga carpatica Sternb. (*S. carpathica* Rchb.)

Родина Ломикаменеві — Saxifragaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Карпатсько-балканський ендемік (Балкани — пн. сх.). В Україні у високогір'ї Українських Карпат — Чорногора, Свидовець (гг. Близниця, Герешаска), Марамарошські гори. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Відомі кілька невеликих за площею ізольованих мікрооселищ. Популяції малочисельні, їх сучасний стан та структура потребують додаткового з'ясування, простежується тенденція скорочення, зменшення їх площі та чисельності особин.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда, рекреаційне навантаження, відсутність екологічних відповідного типу, глобальні зміни клімату.

Умови місцезростання
Альпійський та субальпійський пояси, на добре зволжених скельних виходах — у кам'яних щілинах, на мікротерасах і карнизах крутих, прямовисних скель. Ґрунти вологі, поживні, багаті на гумус, слабокислі (на силікатних породах), рідше, на вапнякових виходах — лужні, зі значною домішкою продуктів вивітрювання та рухляку. Трапляється в слабоасоційованих угрупованнях кл. *Thlaspietea rotundifolia* та *Asplenetia trichomanis*, зокрема, вид зафіксований в асоціації *Cystopteridetum fragilis*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5–10(20) см заввишки. Стебло прямостояче, рідко обліснене, в нижній частині рідко волосисте або голе, у верхній — густо залозисто опушене. Прикореневі листки в пазухах з вивідковими бульбоцибулинами, утворюють розетку, черешки їх у 3–4 рази довші за пластинку, рідко опушені. Листкова пластинка в обрисі округло-серцеподібна, пальчато-5–7-лопатева, по краю рідко залозисто опушена, з трикутними, яйцеподібно загостреними лопатями, з яких середня ширша. Стеблові листки без бульбоцибулин, нижні схожі до прикореневих, верхні — з коротшими черешками, три- або п'ятилопатеві, найвищі — цілокраї, яйцеподібні, сидячі. Суцвіття 1–3 (7) квіткове, квітконіжки дорівнюють або

вдвічі більші за квітку, густо залозисто опушені. Чашолистки 1,8–3 мм завдовжки, по краях опушені. Віночок білий, вдвічі довший за чашечку, пелюстки з коротким нігтиком, видовжено оберненойцеподібні, 5–7 мм завдовжки. Коробочка яйцеподібна, насінини довгасті, гладкі. Цвіте в липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

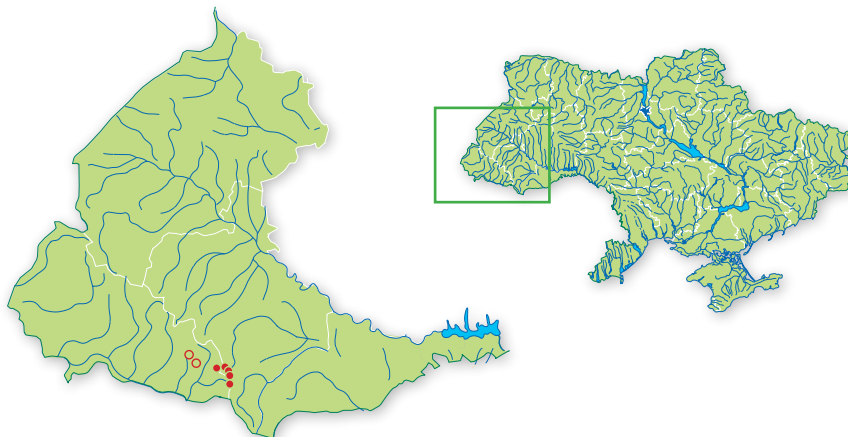
Вид внесений до «Переліку видів судинних рослин, що підлягають особливій охороні на території Закарпатської області». Охороняють в Карпатському БЗ та Карпатському НПП. Необхідний моніторинг сучасного стану популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ґрунтотворне.

Основні джерела інформації
Малиновський, Крічфалушій, 2002; Чопик, 1976; Dostal, 1989; Jasicova, Futák, Saxifraga, 1985; Margittai, 1935.

Автори: Р.Я. Кіш, І.М. Данилик
Фото: О.О. Кагало

ЛОМИКАМІНЬ ЗЕРНИСТИЙ

Saxifraga granulata L.

Родина Ломикаменеві — Saxifragaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Середньоєвропейсько-середземноморський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня Європа, Скандинавія, Зх. Середземномор'я, Балкани, Мала Азія. В Україні відомий з поодиноких локалітетів на пн. Поділля (Гологори, Давидівське горбогір'я), Опіллі (Бібрсько-Стільське горбогір'я), Центральному Поділлі (Товтровий кряж), Волинській височині. Адм. регіони: Рв, Льв, Хм.

Чисельність та структура популяцій

Популяції вкрай малочисельні, насіннєве поновлення незадовільне, у відомих локалітетах в окол. Львова та в Городоцькому р-ні Хмельницької обл. вид не знаходили понад 60 років. Популяція в окол. с. Підгірці Бродівського р-ну Львівської обл. стабільна упродовж останніх 25 років, але чисельність залежить від погодних умов конкретного року. На Рівненщині популяції малочисельні, від кількох десятків до кількох сотень особин, відносно стабільні.

Причини зміни чисельності

Інтенсивне сільськогосподарське використання угідь: випас, багатократне впродовж року викошування, розорювання територій.

Умови місцезростання

Мезофітні післялісові луки, галявини, на лучних схилах, серед розріджених лісів в угрупованнях кл.

ваннях кл. *Molinio-Arrhenatheretalia* (порядки *Arrhenatheretalia*, *Molinietalia*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–50 см заввишки з прямостоячими, волосистими, поодинокими, у нижній половині улисненими, у верхній розгалуженими стеблами; корінь стрижневий з бульбоподібними потовщеннями. Прикореневі листки в густій розетці, довгочерешкові, вкриті білими хвилястими волосками, пластинка округло-ниркоподібна, 1–5 см завширшки, 0,7–2,5 см завдовжки, 5–9-лопатева; листки з обох боків залозисто-волосисті; стеблові з клиноподібними основами й вужчими та гострими лопатями, на коротких черешках. Квітки в щиткоподібно-волотеподібному суц-

вітті; чашечка глибоко розсічена на ланцетні, гострі частки, залозиста; пелюстки білі або жовтуваті, довгасто-лопаткоподібні, 10–14 мм завдовжки, 3–5 мм завширшки; коробочка овальна; насінини чорні. Цвіте у травні, плодоносить у червні. Поновлюється насінням і вегетативно (виводковими бульбочками).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Локалітет у Хмельницькій обл. знаходиться на території НПП «Подільські Товтри». Доцільним є створення НПП «Північне Поділля». Необхідним є хорологічне вивчення виду, моніторинг популяцій. Заборонено руйнування локалітетів, неконтрольоване випасання худоби, багаторазове викошування протягом року, рекреація.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Флора СССР, 1939.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак,
В.О. Володимирець
Фото: О.О. Кагало

ЛОМИКАМІНЬ БОЛОТНИЙ

Saxifraga hirculus L.

Родина Ломикаменеві — Saxifragaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Зникаючий болотний вид (гляціальний релікт) на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Циркумполярний аркто-бореальний вид: Атлантична, Центральна та Сх. Європа, Ісландія, Зх. та Сх. Сибір, Пн. Америка (арктична зона). В Україні — Полісся, поодинокі трапляється на Волино-Подільській височині. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, Льв, Хм.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, в їх складі часто менше 10 екземплярів. Багато місцезнаходжень зникли.

Причини зміни чисельності
Невідповідність сучасних умов тим, які існували у пізньольодовиковий час. Осушення та освоєння боліт і прилеглих територій.

Умови місцезростання
Оптимального розвитку нині вид досягає в тундровій зоні, де утворює щільні курти-

ни. Евтрофні, найчастіше осоково-гіпнові, рідше — еумезотрофні осоково-гіпново-сфагнові болота, що відносяться до союзу *Caricion lasiocarpae* (кл. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*). Часто при значному зволоженні, нерідко біля невеликих болотних водотоків зростає на шарі обводненого торфу, переважно — осоково-гіпнового. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–40 см заввишки з лежачими пагонами в основі стебла. Стебло прямостояче, вкрите вузькими світло-зеленими листками. Верхня частина стебла вкрита волосками іржавого кольору. Квітки до 1 см в діаметрі, жовті, з оранжовими крапками. Плід довгаста коро-

бочка. Цвіте в липні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в ПЗ «Розточчя» та пам'ятці природи «Хом-гора» (Рівненська обл.). Необхідний контроль за станом популяцій, виявлення та охорона нових місцезнаходжень. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання (проведення меліоративних робіт).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунтозахисне, вологозберігаюче.

Основні джерела інформації
Андрієнко, Прядко, 2001; Сорока, 1990; ЧКУ, 1996.

Автор: Т.Л. Андрієнко
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ЛОМИКАМІНЬ ЖОВТО-ЗЕЛЕНИЙ

Saxifraga luteo-viridis Schott et Kotschy
(*S. corymbosa* auct. non Boiss.)

Родина Ломикаменеві — Saxifragaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Диз'юнктивно поширений вид на межі ареалу. Адм. регіон: Ів.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. і Пд. Карпати, Балкани, гори Туреччини. В Україні росте у Чивчинських горах — на вершинах г. Гнетеса, Команова, Рижкуватий, Сулігул. Трапляється на кордоні з Румунією або неподалік. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Популяції невеликі за площею і чисельністю. Участь генеративних особин у них становить близько половини.

Причини зміни чисельності

Чисельність популяцій стабільна, але обмежена незначними площами виходів кальцитів. В окремих місцях вид заселяє придорожні відслонення вапняків антропогенного походження.

Умови місцезростання

Приурочений до освітлених вапнякових скель й оголених каменів. Трапляється в наскельних угрупованнях союзу *Cystopteridion* у межах 1330–1550 м н. р. м. Мезоксерофіт, петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Розеткова трав'яна рослина з нетривалим життєвим циклом. Невеликі простерті розетки до 2,5 см діаметром утворені видовжено-оберненояцеподібними листками. Квітконосний пагін 6–10 см заввишки, густо опушений, розгалужений у верхній частині, вкритий листками по всьому стеблу й несе 5–20 квіток у густій волоті. Пелюстки жовті, майже цілком перекриті опушеними

зеленкувато-малиновими чашолисточками. Вся рослина сизувата, іноді з малиновим відтінком. Цвіте в липні, плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Спеціальних заходів з охорони природних оселищ не здійснювали. Потрібне заповідання наскельних ділянок у прикордонній смузі Чивчинських гір. Заборонено збирання рослин, руйнування місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

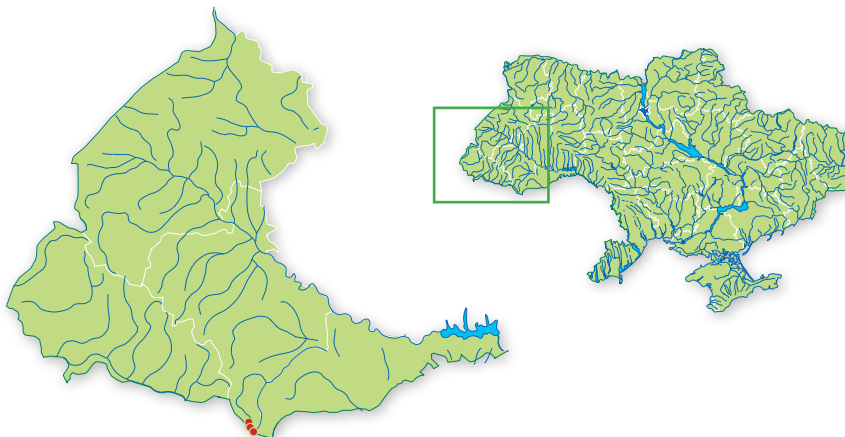
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Мілкіна, 1994; Pawłowski, 1946; Pawłowski, Walas, 1948; Webb, Gornall, 1989; Zapałowicz, 1889.

Автор: Ю.Й. Кобів
Фото: Я.П. Дідух

ЛОМИКАМІНЬ СУПРОТИВНОЛИСТИЙ

Saxifraga oppositifolia L.

Родина Ломикаменеві — Saxifragaceae

Природоохоронний статус виду

Зниклий в природі.

Наукове значення

Аркто-альпійський циркумполярний вид в ізольованому оселищі.

Ареал виду та його поширення в Україні

Розповсюджений у гірських та арктичних р-нах Центральної і Сх. Європи, Азії та Пн. Америки. В Україні відомий лише з одного локалітету в Чорногорі: ур. Кізі Улоги, на скелях г. Бребенескул. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Від 1933 р. вид у названому локалітеті не знаходили; можливо, він зник унаслідок інтенсивного випасання до введення заповідного режиму.

Причини зміни чисельності

Інтенсивне випасання овець.

Умови місцезростання

На кам'янистих схилах, у щілинах скель, на розсипищах, поблизу сніжників. Очевидно, в угрупованнях кл. *Salicetea herbaceae* (союз *Arabidion caeruleae*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна трав'яна рослина 3–5 см заввишки, з численними сланкими густо улисненими пагонами. Стеблові пагони утворюють густі дернинки. Листки супротивні, видовжено оберненояйцеподібні, цілокраї, до 6 мм завдовжки та 2,5 мм завширшки, на верхівці тупі та потовщені, з однією ямкою, зверху плоскі, зісподу кілюваті, голі, по краю війчасті, при основі зрослися попарно, утворюючи коротку піхву. Листки розташовані навхрест та сильно зближені. Квітки поодинокі, верхівкові, майже сидячі. Чашолистки яйцеподібні, тупі, по краю війчасті. Пелюстки рожево-червоні, обернено-яйцеподібні, 10–11 мм завдовжки, 5–6 мм завширшки, у 2–2,5 рази довші за чашечку.

Плід яйцеподібна коробочка. Цвіте у квітні–червні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Локалітет знаходиться на території заповідної зони Карпатського НПП. Необхідний моніторинг оселища, оскільки можливе відновлення виду з ґрунтового насіннєвого банку. Заборонено, у випадку знаходження рослини, її збирання, гербаризацію, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

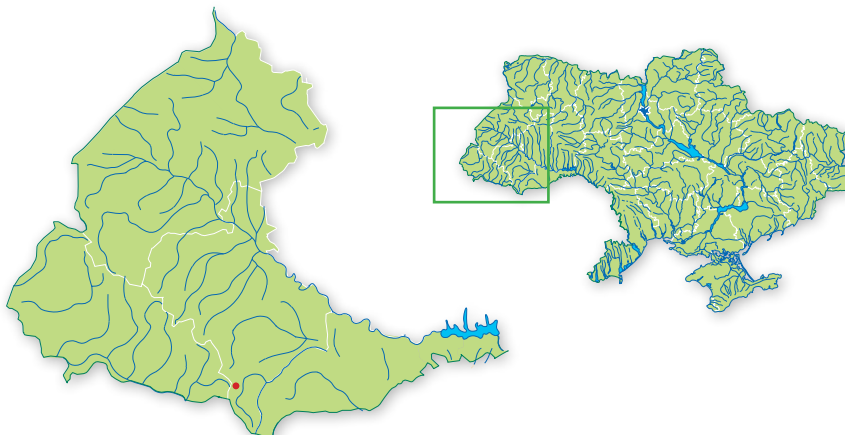
Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Визначник рослин Українських Карпат, 1977; ЧКУ, 1996.

Автор: Н.М. Сичак

Фото: О.О. Кагало, Н.М. Сичак

ЛОМИКАМІНЬ НАПІВЗОНТИКОВИЙ

Saxifraga pedemontana All. subsp. *cymosa*
Engler (*S. cymosa* Waldst. et Kit., nom. inval.)

Родина Ломикаменеві — Saxifragaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний диз'юнктивно поширений вид на межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гірський середньо-пд.європейський вид. У Карпатах поширений пд.-сх. карпатсько-балканський підвид *Saxifraga pedemontana* All. subsp. *cymosa* Engler, що, крім України, трапляється у Румунських Карпатах і в горах Балканського п-ова, головним чином у високогір'ї. В Українських Карпатах був відомий з єдиного оселища на г. Кобила у пд. частині Свидовця. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Можливо, популяція зникла, оскільки протягом останніх 70 років наявність виду у його оселищі не вдалося підтвердити.

Причини зміни чисельності

Можливо, причиною зникнення популяції є природне вимирання чи зміна режиму освітлення внаслідок вирубування навколишнього лісу.

Умови місцезростання

Єдина в Україні популяція була приурочена до воглих, затінених конгломератових скель, розташованих посеред букового лісу на ви-

соті 1100 м н. р. м. Реакція ґрунту слабкокисла. Умброфіт, петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна трав'яна рослина, що має форму подушок і утворює куртини. Листкові розетки 3–5 см діаметром формуються на розгалужених, здерев'янілих при основі стеблах. Базальні листки шкірясті, 3–7-пальчато-лопатові, з тупими лопатями; пластинки коротко опушені, поступово звужуються у широкий черешок. Стеблові листки нечисленні. Квітконосне стебло 5–12 см заввишки. Суцвіття — волоть, утворене 3–7 лійкуватими квітками. Квітконіжки і гіпантій густо вкриті короткими залозистими волосками. Чашолистки лінійно-ланцетні. Пе-

люстки (8) білі, обернено-ланцетні, 9–15 мм завдовжки. Цвіте у першій половині липня, плодоносить у серпні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Колишнє оселище розташоване поза охоронною територією на важкоприступній скелі і зараз не зазнає активного антропогенного впливу. Заборонено, у випадку знаходження, збирання, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

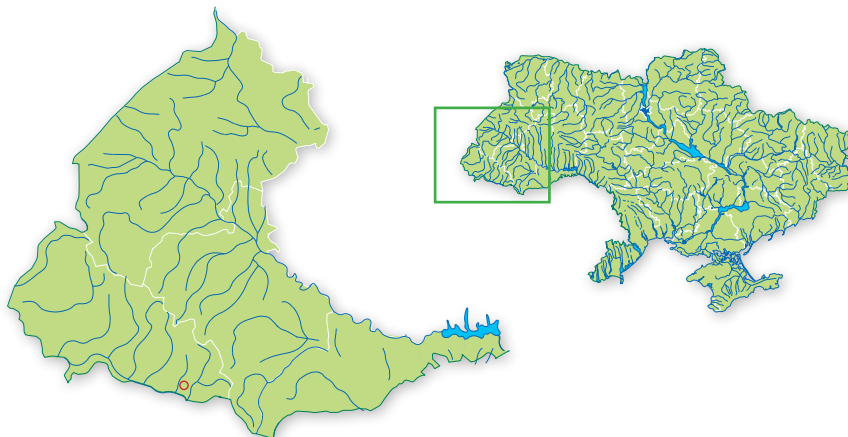
Господарське та комерційне значення

Противерозійне, ґрунотвірне.

Основні джерела інформації.

Флора УРСР, 1953; Wagner, 1876; Webb, Gornall, 1989.

Автори: Ю.Й. Кобів, Р.Я. Кіш
Малюнок: Т.В. Степаненко

РАННИК КРЕЙДОВИЙ

Scrophularia cretacea Fisch. ex Spreng.

Родина Ранникові — Scrophulariaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Понтичний ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європейська частина Росії та пд. сх. України: від Сіверського Дінця до Волги. В Україні — басейн Сіверського Дінця. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Ступінь природного поновлення задовільна. Хоча вид домінує в агрегаціях та утворює численні локалітети у відділенні «Крейдова флора» Українського степового ПЗ, площа угруповань у цілому скорочується. Чисельність популяцій від кількох особин до десятків тисяч. Віковий спектр бімодальний, правосторонній. Відновлення насіннєве. Середня щільність до 3 особин на м².

Причини зміни чисельності
Антропогенний вплив: порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, видобування крейди, випасання худоби, лісорозведення.

Умови місцезростання
Крейдяні та вапнякові відслонення пд. експозиції, на сланцях. Разом з *Hyssopus*

cretaceus формує піонерні угруповання на новоутворених відслоненнях, розріджено росте в томілярних угрупованнях кл. *Helianthemo-Thymetea* (союз *Artemisio hololeucae-Hyssopion cretaceae*). Ксерофіт, облигатний кретофіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик, що має потужний каудекс і стрижневу кореневу систему. Стебел кілька, висхідних, 20–50 см заввишки, сірих, густо вкритих білими залозистими волосками. Листки з розсіяними залозистими волосками. Квітки числені, в півзонтиках. Чашечка з вузькоплівчастими частками, стамінодій довгастий. Віночок темночервоний. Плід бура коробочка. Цвіте липні–червні. Пло-

доносить у липні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняють у відділенні «Крейдова флора» Українського степового ПЗ та ряді заказників. Заборонено порушення умов місцезростань виду, зокрема терасування схилів, заліснення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України та Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Гринь, Білик, 1973; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001, 2005; Собко, 2005; Ткаченко, Генів, Лиманський, 2002; Ткаченко, Дронова, 2003; Флора УРСР, 1969; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, О.В. Зибенко
Фото: О.О. Кагало

РАННИК ДОНЕЦЬКИЙ

Scrophularia donetzica Kotov
(*S. rupestris* auct. non M.Bieb. ex Willd.)

Родина Ранникові — Scrophulariaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Приазовсько-донецький ендемік, близький до *S. rupestris* M.Bieb. ex Willd.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європейська частина: від Приазовської височини до Нижнього Дону. На сланцях та сланцевих осипах на Донецькому кряжі та в Пн. Приазов'ї. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Невеликі за розміром, повночленні локальні популяції у відділенні «Провальський степ» Луганського ПЗ, долинах рр. Кальміуса і Кринки. Вікові спектри бімодальні, правосторонні.

Причини зміни чисельності

Обмеженість еколого-ценотичної амплітуди, антропогенний вплив: порушення природних екотопів внаслідок господарського освоєння територій, видобування каміння, випасання худоби.

Умови місцезростання

Сланці, скелі та осипи гранітів і пісковиків. Облігатний петрофіт. Угруповання кл. *Sedo-Scleranthetea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Напівкущик, що має потужний каудекс і стрижневу кореневу систему. Стебель багато, висхідних, 20–50 см заввишки, дрібно-залозисто-пухлястих. Листки видовжені, грубо пірчаторозсічені, опушені лише на нижній поверхні. Чашечка коротко залозисто опушена, з круглястими частками. Віночок голий, жовтуватий. Стамінодій трикутно-лопатевої, тупий, темно-червоний. Плід приплюснуто-куляста, гола, жовтувато-бура коробочка з носиком. Цвіте у червні–серпні.

Плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняють у відділенні «Провальський степ» Луганського ПЗ, заказнику загальнодержавного значення «Бердянський» (Донецька обл.) та в інших об'єктах ПЗФ місцевого значення. Заборонено порушення умов місцезростання виду, розробка кар'єрів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Каталог раритетного біорізноманіття заповідників і національних природних парків України, 2002; Остапко, 2005; Остапко, Бурда, Чуприна, Хомяков, 1988; Флора УРСР, 1969; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, О.В. Зибенко

Фото: О.О. Кагалю

РАННИК ГРАНІТНИЙ

Scrophularia granitica Klokov et A.Krasnova

Родина Ранникові — Scrophulariaceae

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн. Приазов'я, Донецький кряж. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Відомо кілька популяцій на Приазовській височині у середній течії р. Кальміусу між сс. Староласпою та Гранітним; на Донецькому кряжі вздовж р. Нагольної в окол. смт. Нагально-Тарасівка Антрацитівського р-ну Луганської обл. Трапляється поодинокі або невеликими групами. У 1990 р. на березі р. Кальміус обстежено локус, який налічував 93 особини. Віковий спектр повночленний, бімодальний.

Причини зміни чисельності
Лімітуючий фактор — природна реліктовість; антропогенний вплив (порушення природних екотопів внаслідок випасання худоби, впливу гірничовидобувної діяльності).

Умови місцезростання
Відслонення гранітів та осипища сланців. Росте у складі петрофітно-степових угруповань кл. *Sedo-Scleranthetea*. Мезоксерофіт. Облігатний петрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Півкущик 30–55 см заввишки, усі частини якого (крім віночка) дрібнозалозистоволосисті. Стебла численні, прості. Листки видовжені або яйцеподібноланцетні, 3,5–5 см завдовжки, 0,4–1,5 см завширшки, короткочерешкові, лопатеподібно надрізані та по краю неправильно гострозубчасті. Суцвіття волотеподібне, до 25 см завдовжки, складається із 2–5 квіткових півзонтиків. Квітконіжки густозалозисті, 3–5 мм завдовжки. Чашечка розсіяно залозистоопушена, з заокругленими, по краю білуватоплівчастими лопатями. Віночок червоно-темнобурий, до 4 мм завдовжки; лопаті його верхньої губи більші за лопаті нижньої. Плід жовтувато-бура куляста

гола коробочка з коротким носиком. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідно провести дослідження з виявлення усіх популяцій виду та створення для їх охорони заказників; здійснювати контроль стану популяцій. Інтродукція у Донецький ботанічний сад НАН України не була успішною. Треба дослідити процес відновлення виду у природі та розробити методи його культивування. Заборонено порушення умов зростання, розробку кар'єрів, висання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, протиерозійне, ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації
Клоков, Краснова, Ткаченко, 1981; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2005; Ткаченко, Генцов, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.П. Гелюта

РАННИК ВЕСНЯНИЙ

Scrophularia vernalis L.

Родина Ранникові — Scrophulariaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид із диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Ср. і Атлантична Європа, Середземномор'я. В Україні — зрідка у пд. частині Лісостепу та пн.-сх. частині Степу. Зрідка. Адм. регіони: Хм, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Мк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції розріджені, з поодиноких особин або нечисельних груп. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Вирубування лісів, зміна породного складу деревостану, лісові пожежі.

Умови місцезростання

Зростає в широколистяних лісах, найчастіше в угрупованнях союзів *Alno-Ulmion* та *Carpinion betuli*, в ярах, рідше серед зарос-

тей чагарників в угрупованнях кл. *Rhamno-Prunetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Одно-дворічна трав'яна рослина 20–60 см заввишки, стебло чотиригранне, м'яковолосисте з домішкою залозистих волосків. Листки черешкові, двічі пилчасті або городчасто-пилчасті, супротивні, трикутно-яйцеподібні, 4–6 см завдовжки і 4,5–6,5 см завширшки, на верхівці гострі, при основі неглибоко туповиймчасті, по краю двічі зубчасті. Квітки зеленувато-жовті, по 2–3 на пазушних квітконосах, в розрізному верхівковому волотеподібному суцвітті. Віночок глечикоподібний, тичинки виступають з віночка. Плід яйцеподібна

коробочка. Цвіте в травні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в заказниках «Осове», «Великий і Малий ліс», РЛП «Диканський» Полтавської обл. Необхідно виявити нові місцезростання виду, додатково створити заказники в місцезнаходженнях виду, контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов зростання (вирубування лісів, заміну корінних порід інтродуцентами).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

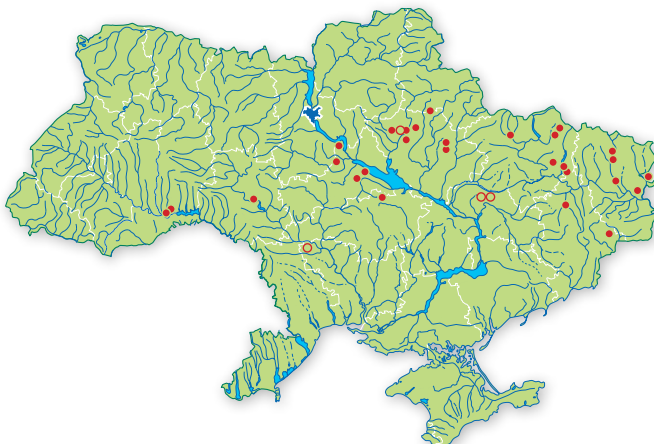
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Бельгард, 1938; Кучеревський, 2001; Флора УРСР, 1960.

Автори: І.А. Коротченко, О.М. Байрак
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ДИВИНА РОЗЛОГА

Verbascum laxum Filar. et Jáv.

Родина Ранникові — Scrophulariaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Диз'юнктивний реліктовий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Кавказ, Сх. Анатолія, Донецький кряж (у басейні Міусу), межа ареалу виду. Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій

Єдина популяція в окол. с. Дмитрівка Амвросієвського р-ну, її структура не досліджувалася.

Причини зміни чисельності.

Природна рідкісність, надмірне випасання худоби, господарське освоєння території.

Умови місцезростання

По берегах річок, серед чагарників, дуже рідко.

Загальна біоморфологічна характеристика

Багаторічна трав'яна рослина. Стебло, суцвіття і листки тонко-повстисто опушені, потім листки стають майже голі. Стебло 1,5–2 м заввишки, біля основи дуже розгалужене, гілки спрямовані доверху. Суцвіття дуже розгалужене, пірамідальне. Пучки квіток численні. Віночок жовтий. Коробочка видовжена, довша за чашечку. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють рішенням Донецької обласної ради. Рекомендується створення заказників у місцях зростання виду, контроль стану популяцій, дослідження можливостей вирощування у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання виду, випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративний.

Основні джерела інформації

Остапко, 2005; Флора европейской части СССР, 1981; Флора УРСР, 1969.

Автори: В.М. Остапко, О.В. Зибенко

Фото: О.О. Кагало

БЕЛАДОННА ЗВИЧАЙНА

Atropa belladonna L.

Родина Пасльонові — Solanaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий вид з вираженою ценофобною стратегією.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна, Пд. Європа, Середземномор'я, Балкани, Мала Азія, Кавказ. В Україні поширений на Закарпатті, у Карпатах, Передкарпатті, на Розточчі, Опіллі, Придністров'ї, у Криму (гірська частина). Адм. регіони: Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Росте розсіяно поодинокі або невеликими групами, іноді утворює на молодих зрубках або вздовж доріг чисельні зарослі, які поступово в міру формування лісу зменшуються. Здебільшого локальні популяції чисельно незначні, зберігають стабільну структуру, нормальні, різновікові. Спостерігається інтенсивне зменшення загального ареалу виду.

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, інтенсивне лісове господарство та посадка інтродукованих порід, заготівля лікарської сировини.

Умови місцезростання

Багаті евтрофні букові та інші широколистяні ліси кл. *Quercus-Fagetum* (порядки *Fagetalia sylvatica*, *Dentario-Fagetalia*), на просіках, зрубках, галявинах, серед чагарників (кл. *Urtico-Sambucetum*). Гемісцифіт, мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 60–120 м заввишки з товстим багатоголовим кореневищем. Стебло прямостояче, розгалужене. Листки до 20 см завдовжки, яйцеподібні, довгастоеліптичні, загострені. Квітки поодинокі, брудно-червонувато-фіолетові, трубчасто-дзвоникоподібні, пониклі. Плід кругла чорна блискача багатонасінна ягода. Цвіте у червні–липні,

плодоносить у вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

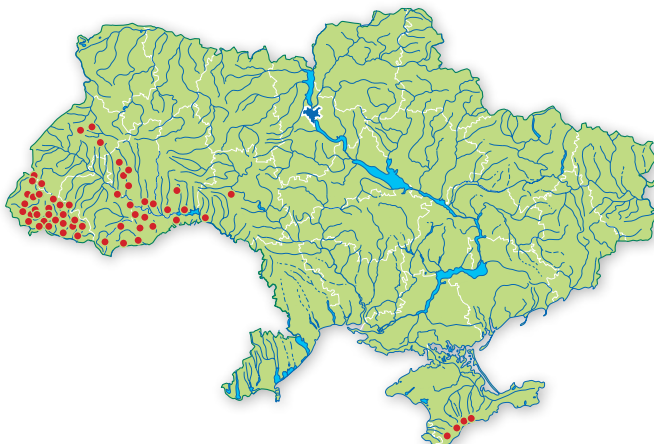
Охороняють в НПП «Ужанський», «Подільські Товтри», Карпатський, Карпатському БЗ, в Ялтинському гірсько-лісовому та Кримському ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено заготівлю лікарської сировини, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у багатьох ботанічних садах, культивують як лікарську рослину.

Господарське та комерційне значення

Лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрушева, 2001; Флора Европейской части СССР, 1981; Флора УРСР, 1960; ЧКУ, 1996.

Автори: О.О. Кагало, К.С. Крайнюк, Н.М. Сичак
Фото: Я.П. Дідух, В.В. Буджак

СКОПОЛІЯ КАРНІОЛІЙСЬКА

Scopolia carniolica Jacq.

Родина Пасльонові — Solanaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Центральноевропейсько-кавказький вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна (пд.) та Пд. Європа (Австрія, Італія, Хорватія, Сербія), Сх. Європа (пд. Польща, Словачія, гірська частина Угорщини, Румунія, Молдова, Україна), Пн. Кавказ, Зх. Закавказзя. В Україні проходить пн.-сх. межа європейської частини ареалу виду по лінії Львів Рівне — Новоград-Волинський — Житомир — Біла Церква — Канів — Знам'янка — Умань — Вапнярка. Адм. регіони: Рв, Жт, Кв, Лв, Ів, Зк, Чц, Вн, Чк, Кд.

Чисельність та структура популяцій

Популяції з нечисленних куртин, площею 5–15 м², зрідка трапляються суцільні зарослі на площі 1,5–5 га. Їх середня щільність — 5–10 рослин на 1 м², максимальна щільність — 42 пагони на 1 м².

Причини зміни чисельності

Вирубки лісів, заготівля лікарської сировини.

Умови місцезростання

Тіністі, листяні, багаті поживними речовинами, свіжі та вологі ліси союзів *Fagion sylvaticae* та *Carpinion betuli* (кл. *Quercus-Fagetea*). Інколи має високе проективне покриття і домінує у весняній синузії.

В Українських Карпатах вид піднімається до 1000 м. н. р. м., переважно в поясі букових лісів. В рівнинній частині — у вигляді окремих ізольованих популяцій. Мезофіт, сциофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина, 50–80 см заввишки, з м'ясистим слабо-розгалуженим кореневищем. Стебла розгалужені. Листки великі, еліптичні, на верхівці зубчасті, яйцеподібно-видовжені. Квітки поодинокі, трубчасто-дзвоникоподібні, пониклі, пурпурово-коричневі, в середині жовтувато-бурі. Цвіте в квітні–червні, плодоносить в липні–серпні. Розмножується переважно вегетативно (наростання та галуження кореневищ), рідше насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ та Канівському, «Медобори» ПЗ, також в Карпатському, «Ужанському», «Синевир», «Сколівські Бескиди» НПП. Необхідно створити ботанічні заказники поблизу сх. межі ареалу. Заборонено збирання рослин, зміна умов місцезростань (суцільні рубки).

Розмноження та вирощування в спеціально створених умовах

Культивують в багатьох ботанічних садах: Національному ім. М.М. Гришка НАН України, Кам'янець-Подільському, Львівського, Київського, Ужгородського, Чернівецького, Українського лісотехнічного університетів, дендропарку «Софіївка» НАН України. У Національному ботанічному саду НАН України сформувались гомеостатичні інтродукційні популяції, які за своєю структурою подібні до природних популяцій виду.

Господарське та комерційне значення

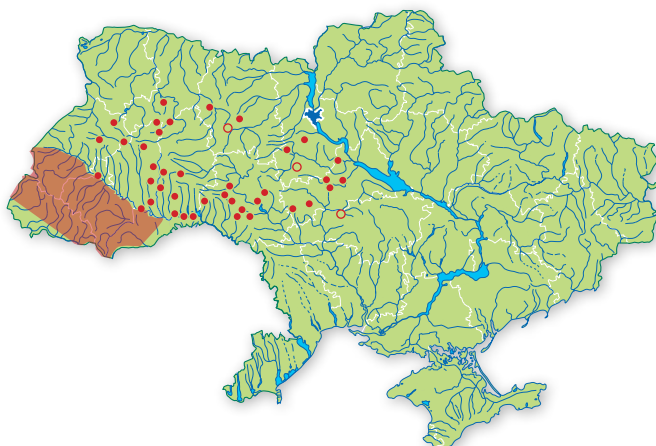
Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Вакулин, 1936; Ковальчук, Кльоц, 1989; Любченко, 1984; Орлов, 2005; Мороз, 1971; Тимченко, 1998; Чопик, 1957.

Автор: В.І. Мельник

Фото: О.О. Орлов, В.В. Буджак (вставка)

КЛОКИЧКА ПЕРИСТА

Staphylea pinnata L.

Родина Клокичкові — Staphyleaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом єдиний представник родини у природній флорі України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Складається з двох ексклавів: європейсько-го та кавказько-малоазійського. Останній охоплює Малу Азію, пн. сх. Сирії, Пн. Іран, Кавказ. Європейська частина ареалу від Італії, сходу Франції, до заходу України. В Україні поширений на Закарпатті, у Розточчі, на Волино-Подільській та Придніпровській височинах. Основна частина місцезнаходжень зосереджена на Поділлі (Гологоро-Кременецький кряж, долина Дністра та його приток, Покуття, басейн р. Пд. Буг). Адм. регіони: Рв, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Од.

Чисельність та структура популяцій

Формує стабільні повночленні популяції з переважанням вегетативних особин. У місцях, де ведеться інтенсивне лісове господарство, стан популяцій стає критичним.

Причини зміни чисельності

Суцільні вирубування лісів, екологічно неогрунтовані рубки догляду.

Умови місцезростання

Вид уникає зімкнених лісових угруповань і росте по окраїнах лісових масивів, лісових галявин, уздовж стежок, в екотонах між лі-

совими та степовими або лучними угрупованнями. Здебільшого у складі угруповань кл. *Quercus-Fagetea*. В умовах пн.-зх. Поділля також в угрупованнях кл. *Rhamno-Prunetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Куш або невелике дерево до 5–7 м заввишки. Листки непарно-перисті, складаються з 5–7 довгасто-яйцеподібно-ланцетних листочків. Суцвіття — поникла волоть. Оцвітина подвійна. Чашолистки зовні рожеваті, пелюстки білі. Довжина пелюсток і чашолистків однакова. Плоди повислі здуті коробочки, 2–3-гніздні. Насінини 10–12 мм діаметром. Цвіте в травні–липні, плодоносить в липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в ПЗ «Медобори», НПП «Подільські Товтри», РЛП «Дністровський каньйон», у заказниках «Білявський» (Вінницька обл.), «Юлівська гора» (Закарпаття), «Лиса гора та гора Сипуха», пам'ятках природи «Жулицька гора», «Свята гора» (Львівська обл.). Необхідна організація заказників поблизу сх. межі ареалу. Заборонено проведення суцільних рубок лісів в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у багатьох ботанічних садах України.

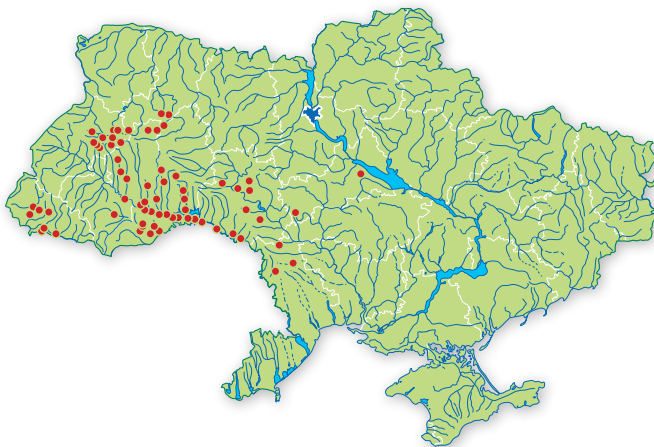
Господарське та комерційне значення

Декоративне, ценозоформує, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Мельник, 1995; Погребняк, 1951; ЧКУ, 1996.

Автори: В.І. Мельник, М.М. Перегрим, О.О. Кагало
Фото: В.І. Мельник, В.В. Буджак (вставка)

ТАМАРИКС СТРУНККИЙ

Tamarix gracilis Willd.

Родина Тамариксові — Tamaricaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Вид на пн.-зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Південний схід Європи, до Центральної Азії: Кавказ (Дагестан), Зх. Сибір (пд.), Середня Азія (зх.), Монголія, пониззя Дону та Волги. В Україні — узбережжя Азовського моря. Адм. регіони: Дц, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Білосарайська, Бердянська, Обіточна, Федотова коси та коса Бірючий острів, Арабатська стрілка (інтродукований). Трапляється окремими екземплярами, іноді формує невеликі популяції, що нараховують до 3–10 різновікових особин.

Причини зміни чисельності
Рекреаційне навантаження та вузька еколого-ценотична амплітуда, що лімітується різними, як природними, так і антропогенними факторами, відсутністю екопотів відповідного типу.

Умови місцезростання
Верхня та тилова частини добре інсолюованих пд.-сх. схилів літорального валу, висотою до 1,5–3 м, складених із піщано-

черепашкових відкладів. Займає перехідні екотопи від угруповань літорального приморського валу (кл. *Ammophillitea*) до угруповань піщаного степу (кл. *Festucetea vaginatae*). Ксеромезофіт, галофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Нанофанерофіт. Куц заввишки 2–4 м. Кора брунатно-каштанова. Листки лінійно-ланцетні, завдовжки до 4–5 мм, загострені, покриті залозками, що виділяють сіль. Квітки рожеві. Суцвіття китицеподібні, бокові, рідше верхівкові, що зібрані у волоть. Коробочки 4–6 мм завдовжки, багатонасінні. Цвіте у травні–липні (вдруге — у серпні–жовтні). Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням, в умовах культури також вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Червоного списку Херсонської області (2002). Охороняють в Азово-Сиваському НПП, ландшафтних заказниках «Обіточна коса», «Федотова коса», «Білосарайська коса». Необхідно ширше культивувати вид у ботанічних садах, контролювати стан популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання (забудову, облаштування місць рекреації).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Центральному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне, ґрунтотвірне, медоносне.

Основні джерела інформації

Коломійчук, 2002; Остапко, 2001; Тищенко, 2002; ЧКУ, 1996.

Автор: В.П. Коломійчук
Фото: В.П. Коломійчук

ВОВЧЕ ЛИКО ПАХУЧЕ (БОРОВИК)

Daphne sneorum L.

Родина Тимелеєві — Thymelaeaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний диз'юнктивно поширений вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральноевропейський вид, поширений диз'юнктивно з зх. на сх. від Піреней до Дніпра (східніше заміщується *D. julia*), з пн. на пд. від Ср. Європи до Балкан. Приурочений головним чином до гірських територій та передгір'їв з іррадіацією на рівнину. В Україні формує два локалітети: Зх. Поділля, Розточчя, Волинь, та Придніпров'я. Адм. регіони: Вл, Рв, Кв, Льв, Хм, Чк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції до кількох десятків га, але їх кількість невелика. Вид зростає у вигляді окремих досить густих куртин, діаметром кілька десятків метрів, які в міру розвитку популяції формують кільце і диференціюються на окремі дрібні локалітети. Щільність популяції буває густою (до 20% покриття), в основному переважають генеративні особини. Причини зміни чисельності: як декоративна і запашна рослина інтенсивно зривається на букети, потерпає як в результаті суцільних рубок лісів, так і при формуванні густого намету листяних лісів, надмірної рекреації, випасу, пожеж.

Умови місцезростання

Хоча вид має широку екологічну амплітуду, проте трапляється рідко. У зх. локалітеті зростає в освітлених, термофільних, сухуватих дубово-соснових лісах (асоціація *Peucedano-Pinetum*), на дерново-підзолистих збагачених карбона-

тами ґрунтах. На Зх. Поділлі (Лиса Гора) росте в екстразональних лучних степах (союз *Cirsio-Brachypodium pinnati*), на дерново-карбонатних ґрунтах (рендзинах). У Придніпров'ї трапляється на сухуватих піщаних борових терасах, покритих світлими дубово-сосновими лісами (порядок *Pulsatillo-Pinetalia sylvestris*). Часто має високе проективне покриття. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Кущик до 30 см заввишки, стебло лежаче, висхідне, часто укорінюється, кора сіро-коричнева. Листки зимовозелені, шкірясті, чергові, лопатчасті або довгастообернено-яйцеподібні, дрібні, 8–16 мм завдовжки. Квітки рожеві, ароматні, по 6–20 зібрані в пучки на кінці стебла. Плід кістянка. Цвіте у квітні–травні,

плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Черемському ПЗ, загальнодержавних заказниках «Русько-Полянський» (Черкаська обл.), «Лиса Гора» (Львівська обл.), «Лісники» (м. Київ), та в заказниках місцевого значення. Заборонено збирання і продаж рослин, порушення умов місцезростання (суцільні рубки лісів, випасання, підпали).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у Центральному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення

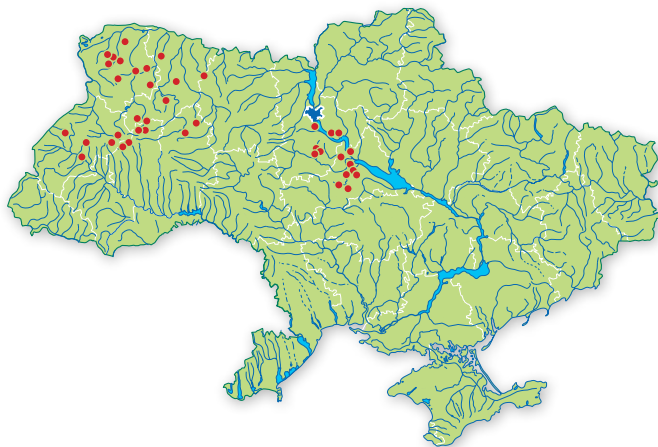
Декоративне.

Основні джерела інформації

Дідух, 1974; Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Конішук, Прядко, 2004; Мельник, 1995; Мельник, 2000; Темченко, Дідух, Любченко, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: Я.П. Дідух, М.М. Перегрим (вставка)

ВОВЧЕ ЛИКО СОФІЇ

Daphne sophia Kalen.

Родина Тимелеєві — Thymelaeaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Вузькоендемичний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Приурочений до басейну р. Сіверський Донець (пд. відроги Середньоруської височини). Виділяється чотири р-ни локалізації виду: Белгородсько-Шебекінський, Валуйсько-Волоконівський, Ровеньківський та Новооскольський в межах Белгородської, Воронежської, Харківської областей. В Україні відомо 4 локалітеи виду: три у Вовчанському р-ні і один у Двурічанському (Харківська обл.). Адм. регіон: Хр.

Чисельність та структура популяцій
Ценопопуляції мають переважно скупчений тип розподілу рослин у ценозах. У межах кл. *Rhamno-Prunetea* ценопопуляції мали рівноважний характер, в межах кл. *Helianthemo-Thymetea* — депресивний. У популяції поблизу с. Охрімівка за даними обліку чисельність особин в різні роки коливається від 40 до 200 пагонів, за останніми даними (2006 р.) — 175 рослин. Біля с. Мала Вовча чисельність виду станом на 2004 р. складала 770 пагонів, біля с. Жовтнєве Друге станом на 2007 р. 600 пагонів, а біля с. Колодязне — близько 1500.

Причини зміни чисельності
Із усіх 21 відомих місцезнаходжень 8, і в тому числі одне з території України, не збереглися до нашого часу. Причиною є суцільні й вибіркові рубки та лісонасадження на схилах, видобування крейди, збирання рослин на букети;

особливості біології виду (плоди опадають нестиглими).

Умови місцезростання
Екотонні угруповання чагарникового характеру (кл. *Rhamno-Prunetea*) між лісовою (кл. *Querc-Fagetea*, *Erico-Pinetea*) та степовою (кл. *Festuco-Brometea*) рослинністю і угрупованнями на крейдяних відслоненнях (кл. *Helianthemo-Thymetea*) на схилах балок. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Нанофанерофіт. Куш 30–175 см заввишки. Пагони розгалужені. Кора темно-сіра, на молодих гілках бура. Листки оберненояйцеподібні, сірувато-зелені, зісподу білувато-опушені. Квітки білі, 11–14 мм завдовжки, зібрані

пучками на верхівках гілок. Плід яскраво-червона кістянка, опадає недостиглим. Цвіте в травні-липні. Розмножується вегетативно кореневими пагонами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняють у Вовчанському ландшафтному заказнику. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростання (рубки, терасування схилів та лісопосадки).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, ботанічних садах Київського та Харківського університетів.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське, протиерозійне.

Основні джерела інформації
Банік, Тверетінова, Волкова, та ін., 2007; Мельник, 1995; Мильков, Бережної, 1990; Расевич, 2008; Смолко, 1967; Талиев, 1912; Kaleniczenko, 1949; Melnik, 1996.

Автори: В.І. Мельник, В.В. Расевич
Фото: В.В. Расевич

ВОВЧЕ ЛИКО КРИМСЬКЕ

Daphne taurica Koto

Родина Тимелеєві — Thymelaeaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Надзвичайно рідкісний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відомо два локалітети (Перефальне лісництво у верхів'ях р. Великої Бурульчі на висоті 930 м н. р. м. в ур. Яман-Таш, скелі Макроусова Сімферопольського р-ну) у складі трьох ценозів площею 17, 42 і 2 м². Чисельність популяції складає 157, 75 і 24 особини відповідно. Віталітетний стан рівноважний, віковий спектр злегка лівосторонній. Щільність рослин 9,2, 17 та 7 пагонів на 1 м², відповідно.

Причини зміни чисельності
Вузька еколого-ценотична амплітуда виду, відсутність відповідних екоотопів, постійно діючий антропогенний фактор.

Умови місцезростання

Зростають на дерново-буроземних ґрунтах, які сформувалися на юрських вапняках, мають слабколужну реакцію (рН ≈ 7,5). Трапляється у маргінальних умовах, у рідколісся зімкнутістю (0,2) за участю узлісних, лучно-степових і петрофітних елементів, що відносяться до асоціації *Laserpitio-hispidi-Qercetum petraeae*, порядку *Quercus-Carpinifolia betuli*, а також чагарникових угруповань кл. *Rhamno-Prunetea*. Ксеромезофіт, карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика
Нанофанерофіт. Листопадний кущ 40–80 (інколи до 120) см заввишки. Кора темно-бура. Листки шкірясті, переважно видовжено-оберненояцеподібні, 4–5 см завдовжки.

Квітки жовтувато-бліді або кремові 1–3 мм завдовжки. Плід — темно-червона кістянка. Цвіте в травні–липні. Розмножується вегетативно та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Необхідно закрити туристичні маршрути, які проходять поруч з локалітетом. Заборонено руйнування місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

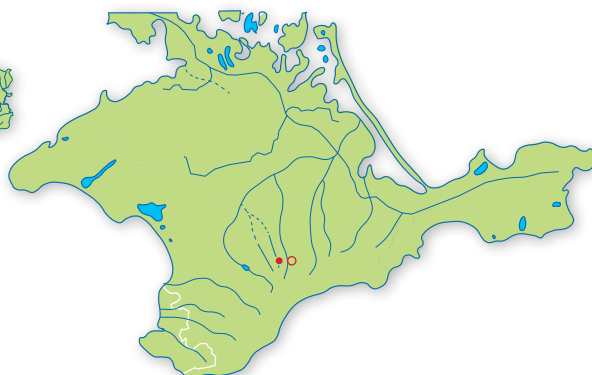
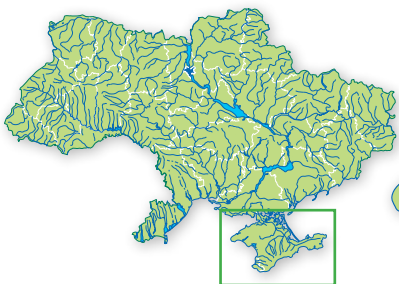
Культивується в Ботанічному саду ім. О.В. Фомина Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Дідух, 1996; Каплуновський, 1967; Котов, 1970; Определитель высших растений Украины, 1999; ЧКУ, 1996.

Автори: Я.П. Дідух, В.В. Расевич
Фото: В.В. Савчук

ЛИПА ПУХНАСТОСТОВПЧИКОВА

Tilia dasystyla Steven

Родина Липові — Tiliaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зрідка у Гірському Криму та Зх. Закавказзі. Головне пасмо Кримських гір. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі або невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Невідомі.

Умови місцезростання

Зростає у лісових ценозах переважно середнього та верхнього гірських поясів (кл. *Quercus-Fagetea*, порядки *Dentario-Fagetalia* та *Quercus-Carpinetalia betuli*), іноді на скелях, разом з липою кавказькою. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Дерево до 20 м заввишки. Листки 8–12 см завдовжки та 5–8 см завширшки, асиметрично-широкояйцеподібні, пилчасті, розсіяно опушені, жилки зісподу рельєфні, з густим опушенням; третинні жилки паралельні. Квітки у суцвіттах по 3–7, з опушеним стовпчиком. Плід шерстисто опушений 5-ребристий

горішок. Цвіте у червні, плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняють в Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому та Карадазькому ПЗ, а також в заказнику загальнодержавного значення «Кубалач» (Білогірський р-н) та пам'ятці природи місцевого значення «Гора Кагель» (окол. м. Алушти). Заборонено рубки виду, пошкодження дерев.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зрідка вирощують у ботанічних садах та парках.

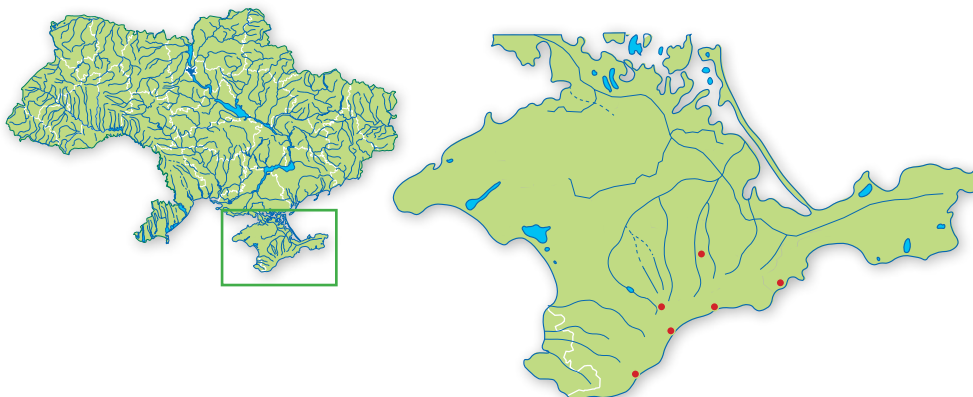
Господарське та комерційне значення

Декоративне, медоносне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вульф, 1953; Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні, 2002; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, А.В. Єна
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ВОДЯНИЙ ГОРІХ ПЛАВАЮЧИЙ

Trapa natans L. s.l. (incl. *T. borysthena* V.Vassil.,
T. danubialis Dobrocz., *T. flerovii* Dobrocz.,
T. hungarica Opiz, *T. macrorhiza* Dobrocz.,
T. maeotica Woronow, *T. pseudocolchica* V.Vassil.,
T. rossica V.Vassil., *T. ucrainica* V.Vassil.)

Родина Водяногоріхові — Trapaceae
(*Onagraceae* s.l.)

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом, представлений численними локальними ра-
сами, яким інколи надається статус видів.

Ареал виду та його поширення в Україні

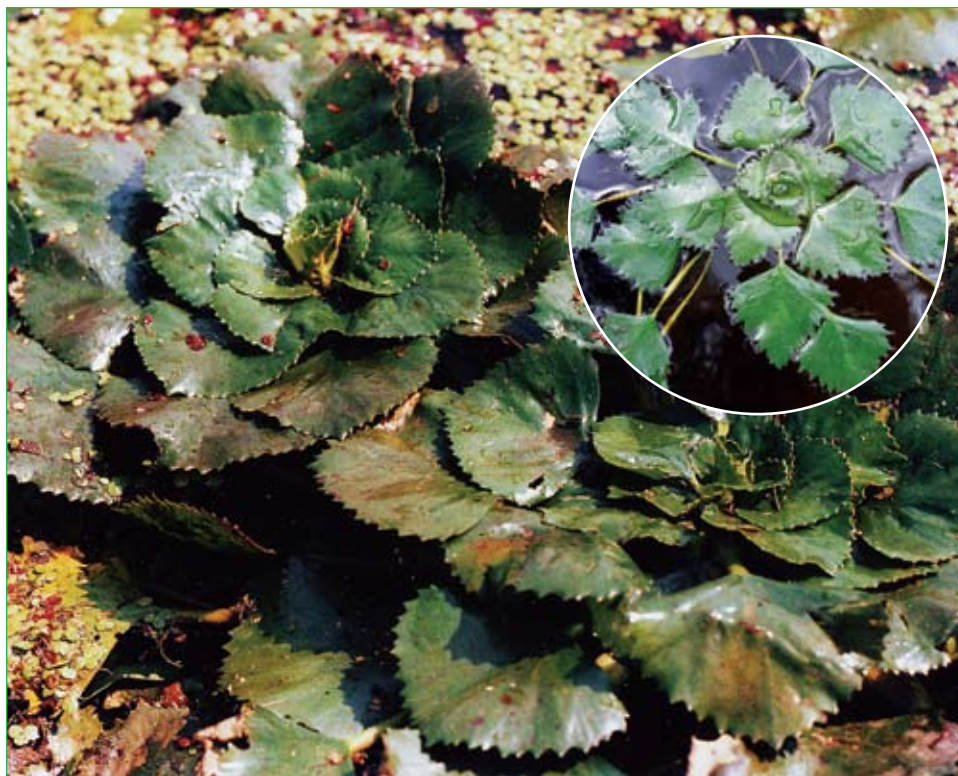
Водойми Середньої, Сх. та Атлантичної Єв-
ропи, Середземномор'я, Кавказу, Пд. Сибіру,
Далекого Сходу, Малої Азії, за межами при-
родного ареалу — як занесений у багатьох
регіонах світу. В Україні — у водоймах до-
лин рр. Дніпра, Прип'яті, Тетерева, Десни,
Сіверського Дінця, Пд. Бугу, Дністра, Дунаю,
Ужа, Латориці, Боржави, Шацьких озер. Адм.
регіони: Вл, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Зк, Хм, Вн, Чк,
Кд, Дн, Пл, Хр, Лг, Од, Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється спорадично. В окремих водоймах
утворює багаточисленні популяції площею до
кількох гектарів, щільністю 1,5–2,5 тис. особин
на 100 м². Середня продуктивність горіхів однієї
розетки 10–20 шт. Із багатьох водойм уже зник.

Причини зміни чисельності

Меліорація, евтрофікація та зміна хімічних
показників внаслідок впливу антропогенних
факторів, засолення водойм у гирлових ділян-
ках рр. Дніпра, Дунаю, Дністра.

Умови місцезростання

Малопроточні водойми, заплавні озера і ста-
риці, затоки річок, що добре прогриваються, на
глибині до 50–100 см, на ділянках з коливанням
рівня води протягом вегетації, з мулистими,
мулистопіщаними та мулисто-торф'янистими
донними відкладами. Асоціація *Trapetum*
natantis (кл. *Potametea*). Гідрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гелофіт. Однорічна водна рослина з гнучким сте-
блом 50–150 см завдовжки (інколи до 500 см),
плаваючі листки утворюють розетку діаметром
до 20 см. Різна довжина здутих, заповнених
аеренхімою черешків, забезпечує мозаїчне
розміщення ромбічних листових пластинок.
Квітки поодинокі, надводні, з чотирма білими

пелюстками, верхні долі чашечки залишаються
при плодах, дерев'яніють та перетворюються в
шипи. Плід кістянокоподібний, однак м'ясистий
екзокарп швидко руйнується у воді, після чого
плід набуває вигляду чотирирогого (дворого-
го) горіху. Цвіте у травні–червні, плодоносить у
липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Дунайському БЗ, Шацькому НПП
та інших заповідних територіях. Заборонено
руйнування місць зростання, заготівля горіхів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вид культивують в різних ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, харчове, кормове, лікарське,
водоохоронне.

Основні джерела інформації

Доброчаєва, М'якушко, Сябрай, 1986; Дубина,
1982; Дубина, Семеніхіна, 1978; Зелена книга
Української ССР, 1987; Комендар, Фодор, 1980;
Макрофиты — индикаторы изменений природ-
ной среды, 1993; ЧКУ, 1996; Чорна, 2002.

Автори: Д.В. Дубина, Г.А. Чорна
Фото: О.В. Лукаш, Т.С. Вініченко (вставка)

ОСТИЖНИК ВАЛЕРІАНОПОДІБНИЙ (ЦЕНТРАНТУС ВАЛЕРІАНОПОДІБНИЙ)

Centranthus calcitrapa (L.) DuRoi.

Родина Валеріанові — Valerianaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений у Пд. Європі, на о-ві Мадейра, у Малій Азії. В Україні єдине місцезнаходження на Пд. березі Криму в окол. смт. Сімеїз (г. Кішка, Ай-Панда, ск. Діва). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Єдина популяція займає загальну площу майже 10 га і поділена на декілька локалітетів. Чисельність нестабільна, в окремих локалітетах коливається від поодиноких особин до 1000 і більше, досить варіює у залежності від гідротермічних умов року.

Причини зміни чисельності
Знищення місцезростань внаслідок рекреаційного навантаження та господарсько-господарського освоєння території, стенопатність виду.

Умови місцезростання
Зростає переважно на термофільних вапнякових щербенистих осипах (союз *Geranio*

purpurei-Iberidion tauricae кл. *Thlaspietea rotundifolii*), також заходить на стрімкі приморські скелі, на дрібноземі серед розсіпів каміння на відкритих схилах і у ялівцево-суничникові рідколісся. Облігатний кальцефіл, мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Терофіт. Однорічна трав'яна рослина 10–30 см заввишки. Стебло пряме, голе, з порожнистими меживузлями. Нижні листки цілісні, верхні — ліроподібно-перистороздільні. Квітки близько 2,5 мм завдовжки, рожеві, дрібні, з короткою шпоркою, зібрані у верхівковий щиток. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням, яке переноситься вітром.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території комплексної пам'ятки природи загальнодержавного значення «Гора Кішка». Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено забудову території, створення рекреаційних пунктів та збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

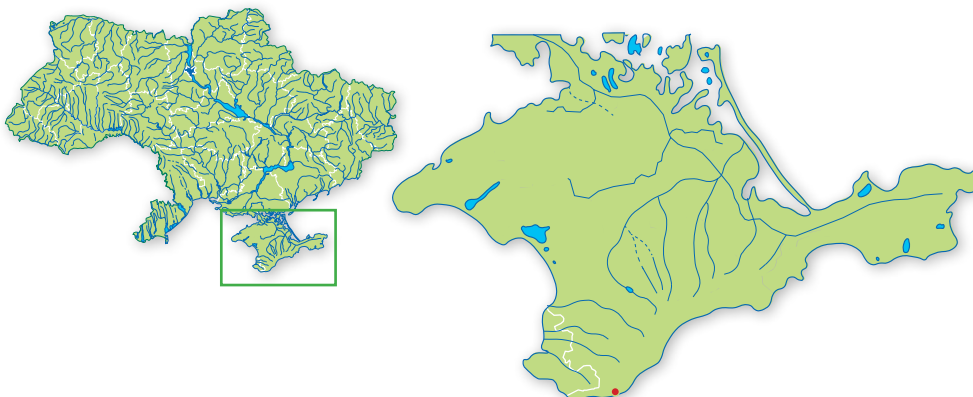
Господарське та комерційне значення
Декоративний.

Основні джерела інформації

Вульф, 1969; Определитель высших растений Крыма, 1972; ЧКУ, 1996.

Автор: Л.Е. Рифф

Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ЛЬОНОК БЕССАРАБСЬКИЙ

Linaria bessarabica Kotov (*L. biebersteinii* auct. non Besser)

Родина Веронікові — Veronicaceae

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення

Ендемічний вид із середземноморськими генезисними зв'язками, близько споріднений з *L. biebersteinii* Besser.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн-зх. Причорномор'я (зх.), плато Добруджа (Румунія). В Україні рослина відома лише з класичного місцезростання: Одеська обл., Тарутинський р-н, с. Лісне. Адм. регіон: Од.

Чисельність та структура популяцій

Популяція повночленна, переважно з дифузною або груповою просторовою структурою. Щільність популяції — 3–5 особин на 1 м². Чисельність незначна, але стабільна.

Причини зміни чисельності

локальний характер популяцій, знищення та руйнування екоотопів, характерних для виду, рекреаційні та пасквальні навантаження на екосистеми.

Умови місцезростання

Степові схили, серед заростей степових чагарників, на узліссях та галявинах байрачних лісів. Класичне місцезростання виду

являє собою ділянки злаково-різнотравних фітоценозів серед лісу паркового типу з домінуванням дуба звичайного. Угруповання кл. *Trifolio-Geranie*tea, *Rhamno-Prunetea*, *Festuco-Brometea*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Трав'яний стрижневокореневий полікарпик 30–70 см заввишки. Стебла нечисленні, прямостоячі або висхідні, голі або внизу розсіяно-волосисті, густо улишені. Листки лінійні, 1–3 мм завширшки, загострені. Квітки 20–25 мм завдовжки, зібрані в густі китиці, віночок яскраво-жовтий з оранжевою випуклістю. Плід коробочка. Цвіте в червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Охороняють в заказнику загальнодержавного значення «Староманзирський» (Тарутинський р-н Одеської обл.). Необхідні вивчення поширення виду в Україні та моніторинг популяцій. Заборонено збирання рослин, гербаризація, порушення умов місцезростання (заліснення інтродукованими видами, проведення надмірного випасання худоби).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське, медоносне.

Основні джерела інформації

Європейський красний список животних и растений, 1992; Флора европейской части СССР, 1981; Флора УРСР, 1960; ЧКУ, 1996.

Автор: Л.І. Крицька
Малюнок: Т.В. Степаненко

ЛЬОНОК КРЕЙДОВИЙ

Linaria cretacea Fisch. ex Spreng. (*L. cretica* Kuprian., *L. cretacea* Fisch. ex Spreng. var. *creticola* (Kuprian.) Kotov)

Родина Веронікові — Veronicaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. частина Понтичної провінції (басейни Сіверського Дінця, Нижнього Дону та Нижньої Волги). В Україні — Сіверськодонецький округ. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локалізовані на виходах крейди і представлені невеликими групами, що займають до кількох сотень м². Вікова структура локальних популяцій характеризується лівостороннім спектром, що обумовлено переважанням вегетативного способу розмноження. Щільність варіює в середньому від 14 до 88 особин на 1 м².

Причини зміни чисельності
Природно-історична рідкісність, порушення екотопів внаслідок господарського освоєння територій, видобування крейди, випасання худоби.

Умови місцезростання
Сухі бідні крейдові відслонення. Як правило, на щільній крейді при загальному проективному покритті рослинністю 10–50% його покриття становить до 10%. Угруповання кл. *Helianthemo-Thymetea*. Ксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина сизо-зеленого кольору з довгими горизонтальними тонкими кореневищами та короткими висхідними неплідними та прямостоячими плодущими гонами 10–35 см заввишки. Стебло гладеньке, майже лежаче, висхідне або прямостояче. Листки чергові, яйцеподібні, з гострою верхівкою, голі. Суцвіття звичайно розгалужене, з небагатоквітковими китицями. Віночок разом зі шпоркою 12–13 мм завдовжки, жовтий. Насінина видовжена, стиснуто ниркоподібна, з дуже вузькою облямівкою. Цвіте у травні–липні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у ботанічному заказнику місцевого значення «Крейдова рослинність біля села Кірове». Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання виду (розробка кар'єрів, надмірне випасання худоби).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Протиерозійне, лікарське, медоносне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Донбас заповідний. Науково-інформаційний довідник-атлас, 2003; Флора УРСР, 1960; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.М. Остапко

ВЕРОНІКА БЕЗЛИСТА

Veronica aphylla L.

Родина Веронікові — Veronicaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд.-сх. європейський вид, поширений у високогір'ї Альп, Карпат та Балкан. В Україні — Карпати, Свидовець (гг. Драгобрат, Близниця). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
Для популяцій характерні неповночленні вікові спектри, малі розміри (декілька десятків м²), а кількість їх незначна. Щільність популяцій — 5–15 парціальних кущів на 1 м².

Причини зміни чисельності
Обмеженість відповідних субстратів, господарська діяльність людини.

Умови місцезростання
Субальпійський пояс на висоті 1700–1800 м. н. р. м., на схилах пд. експозиції,

слабко задернованих ділянках, відслоненнях та осипах, в асоціаціях *Achilleo (schurii)-Dryadetum*, *Cystopteridetum fragilis*, *Festucetum saxalitis* (кл. *Carici rupestris-Kobresietea bellardii*, *Elyno-Seslerietea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик з інтенсивно галузистими, тонкими, висхідними чи горизонтальними кореневищами, мичкуватою кореневою системою та висхідними напіврозетковими надземними пагонами 2–5 см заввишки, здерев'янілими при основі. Листки зосереджені при основі поодиноких стебел, короткочерешкові, з цілісною, округло-еліптичною пластинкою 7–15 мм завдовжки. Суцвіття верхівкові, гроноподібні, 1–3-квіткові. Квітки

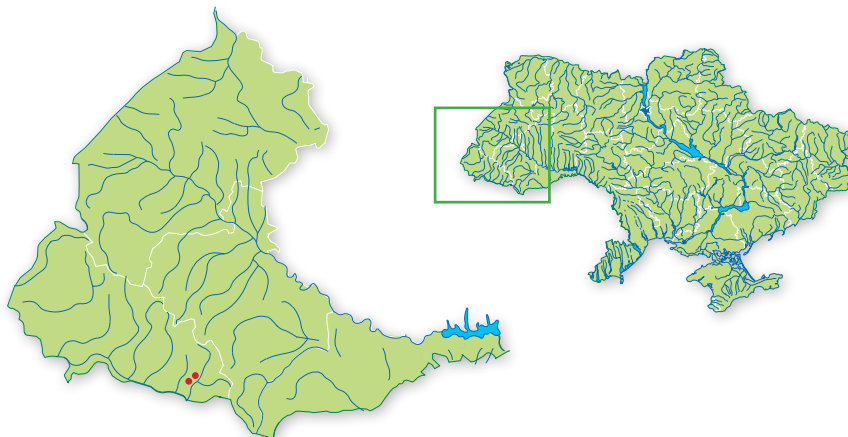
з рожевувато-синім віночком. Цвіте у липні, плодоносить у серпні. Розмноження переважно вегетативне, рідше насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Карпатському БЗ. Доцільно встановити моніторинг популяцій виду. Заборонено збирання рослин, порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, І.М. Данилик, Н.І. Сичак
Фото: Б. Суднік-Войциковська

ВЕРОНІКА СТОКРОТКОВА

Veronica bellidioides L.

Родина Веронікові — Veronicaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний вид на межі ареалу. Індикатор природних мало порушених наскельних екотопів.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європейський альпійський вид, що трапляється у Піренеях, Альпах, Судетах, Сх. і Пд. Карпатах та горах пн. частини Балканського півострова. У Україні — Карпати (г. Піп Іван Мармароський і г. Гутин-Томнатик у Чорногорі). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Єдина вціліла в Україні популяція на г. Піп Іван Мармароський вкрай нечисленна і зараз налічує близько 50 генеративних особин. За останніх півстоліття її чисельність значно скоротилася. Інша популяція у Чорногорі, найімовірніше, зникла.

Причини зміни чисельності

Популяції зазнають вимирання у різних частинах ареалу виду, особливо на його межі, зокрема в Польщі та Чехії. Ймовірно, критичне скорочення чисельності популяцій виду в Українських Карпатах зумовлене їх при-

родним вимиранням внаслідок поступових несприятливих змін екологічних умов.

Умови місцезростання

Круті кам'янисті схили на невапняковому субстраті. Наскельні і розріджені лучні угруповання з союзів *Festucion pictae* (кл. *Salicetea herbaceae*) і *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii* (кл. *Elyno-Seslerietea*) в альпійському поясі на висоті 1850–1900 м н. р. м. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна кореневищна рослина. Кореневища повзучі, розгалужені. Стебла висхідні, 8–15 см заввишки. Нижні листки 2–3 см завдовжки, зазвичай зібрані у розетки, видовжено-яйцеподібні,

зарубчасті. Верхні стеблові листки менші, супротивні, утворюють 1–2 пари. Листки і стебло залозисто опушені. Чашечка 4-дільна, 4–5 мм завдовжки. Віночок фіолетово-синій, 9–10 мм у діаметрі. Коробочка еліптична, сплюснена, рясно опушена. Цвіте у липні, плодоносить у серпні. Здатний до вегетативного розмноження вкорінливими столонами, але наявне й насінне поновлення.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у Мармароському масиві Карпатського БЗ. Заборонено збирання, гербаризацію рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

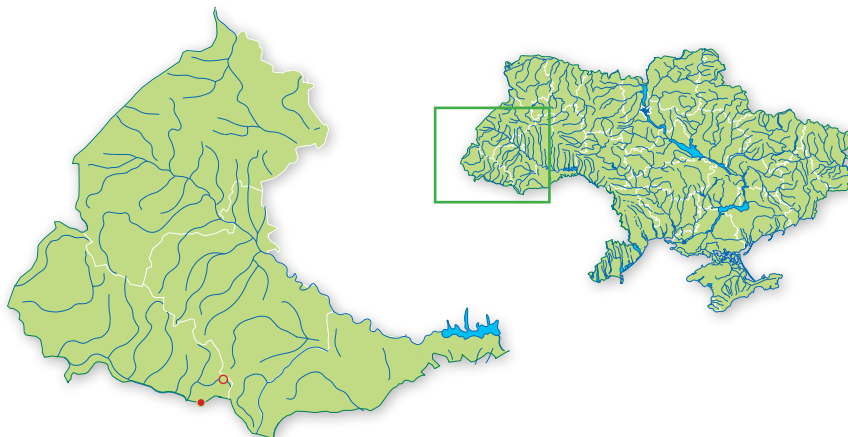
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Чопик, 1976; Deyl, 1940; Klačanský 1931.

Автор: Ю.Й. Кобів
Фото: Л.М. Борсукевич

ВЕРОНІКА КУЩИКОВА

Veronica fruticans Jacq.

Родина Веронікові — Veronicaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Аркто-альпійський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гори Середньої і Пд. Європи та на пн. континенту. В Україні — Карпати (гг. Чивчин і Петрос Мармароський). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Обидва осередки представлені метапопуляціями, утвореними низкою розпорошених дрібних скупчень. Кількість генеративних особин в обох метапопуляціях досягає 1000 особин.

Причини зміни чисельності

Хоча чисельність стабільна, але популяції є вразливими до можливих антропогенних чи природних факторів.

Умови місцезростання

Відслонення кальценосних порід у субальпійському поясі 1500–1750 м н. р. м. Приурочений до розріджених лучних угруповань союзу *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii* (кл. *Elymo-Seslerietea*) на кам'янистих схилах. Петрофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Напівкущик рослина 8–15 см заввишки. Кореневища тонкі, темно-бурі, здерев'янілі. Багаторічна приземна частина надземних пагонів здерев'яніла, повзуча, розгалужена. Цьогорічні пагони трав'янисті, висхідні, двох типів: генеративні і вегетативні. Листки оберненояйцеподібні, цілокраї, тупі, голі, 10–20 мм завдовжки. Суцвіття китиця, утворене 2–10 квітками. Чашечка видовжено-еліптична, 4-роздільна, 5 мм завдовжки. Віночок 10–14 мм діаметром. Пелюстки яскраво-сині, при основі черво-

ні. Може утворювати щільні куртини. Цвіте у липні, плодоносить у серпні. Здатний до вегетативного розмноження шляхом вкорінення сланких пагонів. Наявне також насіннєве поновлення.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

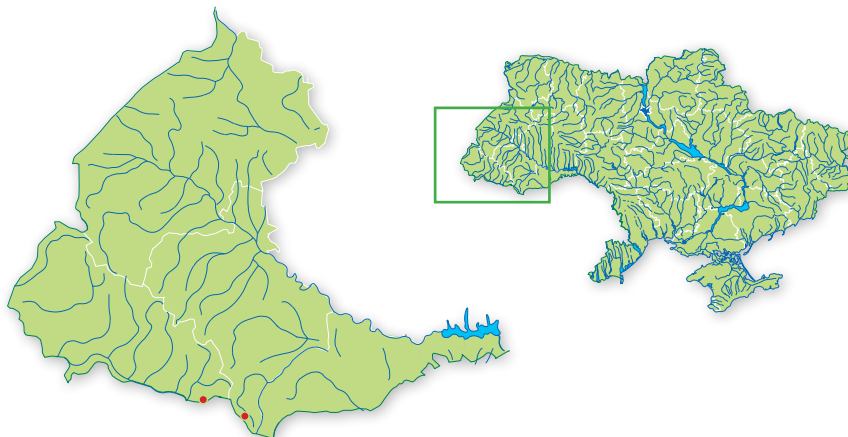
Охороняють у Мармароському масиві Карпатського БЗ. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Pawłowski, 1946; Zapalowicz, 1889.

Автор: Ю.Й. Кобів
Фото: Л.М. Борсукевич

ФІАЛКА БІЛА

Viola alba Besser (*V. besseri* Rupr.,
V. virescens Jord.)

Родина Фіалкові — Violaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Середземноморсько-центральноєвропейсько-субатлантичний вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавія (пд. і зх.), Ср. та Атлантична Європа. В Україні — на Закарпатті (Чорна гора), пд.-сх. Поділлі (Товтровий кряж). Вказується для степової зони (сумнівно). У Криму росте *V. dehnhardtii* Ten. (*V. scotophylla* Jord., *V. alba* Bess. subsp. *scotophylla* (Jord.) Gremli). Адм. регіони: Зк, Чц, Хм.

Чисельність та структура популяцій

Локальна популяція на Закарпатті малочисельна, її стан невідомий. На Поділлі трапляється малими ізольованими популяціями, вони повночленні, але їхня динаміка не досліджена. Іноді спостерігається здичавілою в рудералізованих ценозах (м. Кам'янець-Подільський).

Причини зміни чисельності

Руйнування природних локалітетів, розорювання лучно-степових схилів, випалювання чагарників.

Умови місцезростання

Лучні степи, остепнені луки, схили, світлі ліси, узлісся та лісові галявини, серед чагарників. У складі угруповань кл. *Festuco-Brometea*, союзу *Prunion fruticosae*, іноді — кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*, як здичавіле в угрупованнях союзу *Galio-Alliarion*. Факультативний кальцефіл, мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 8–12 см заввишки, з висхідним кореневищем і розетками листків. Листки серцеподібно-трикутні; черешок 2–8 см завдовжки, довший за пластинку, густо опушений жорсткуватими, донизу відігнутими волосками; пластинка з нерівно зарубчато-зубчастим щетинкуватогустовійчастим краєм, при основі глибоко-серцеподібна, з обох боків опушена жорсткуватими волосками (до 0,5 мм). Прилистки вузьколанцетні, 5–20 мм завдовжки, загострені, по краю розсунуто торочкувато-залозисті (торочки до 1 мм). Квітконіжки відходять від основи розетки, 3,5–8 см завдовжки, майже голі; чашолистки довгасто-яйцеподібні, 5–7 мм завдовжки (з придатком), 1,75–2,5 мм

завширшки, по краю війчасті; віночок 12–20 мм завдовжки, білий; пелюстки оберненояйцеподібні, шпорка 3–4 мм завдовжки, тупа. Квітки запашні. Зав'язь і коробочка волосисті. Цвіте у березні–травні, плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території НПП «Подільські Товтри» (товтра Несамовита) та філіалу «Чорна гора» Карпатського БЗ. Необхідний моніторинг відомих популяцій, а також пошуки нових локалітетів виду. Заборонено порушення умов місцезростання (розорювання та заліснення степових ділянок, терасування схилів).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у багатьох ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Флора Восточной Европы, 1996; Флора УРСР, 1955; Фодор, 1974; ЧКУ, 1996.

Автори: О.О. Кагало, Н.В. Скібіцька
Фото: О.Д. Волюца

ФІАЛКА ДЖОЯ

Viola jooi Janka

Родина Фіалкові — Violaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий вид. Ізольований, віддалений від основного ареалу на 300 км ексклав середньоевропейського гірського виду, що має центральноазійські генезисні зв'язки.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. та Сх. Карпати. В Україні — Покуття (с. Назаренкове Городенківського р-ну, с. Герасимів Тлумецького р-ну Івано-Франківської обл. — ур. Болди і Жолоб). Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька дрібних популяцій, недалеко розташованих одна від одної, кожна площею не більше 1 га. Зростає у вигляді невеликих куртин, поодинокі.

Причини зміни чисельності

Реліктовий вид, що має дуже вузьку еколого-ценотичну амплітуду, приурочений до специфічних лучно-степових угруповань Покуття, які мають локальне поширення та знаходяться під потужним впливом антропогенних чинників, зокрема надмірного випасання.

Умови місцезростання

Круті (до 60°) пн., рідше зх. або сх. схили висотою 5–10 м, складені з гіпсів чи вапняків, які формують уступи, відслонення. Угруповання відносяться до рідкісних лучно-степових угруповань центральноєвропейського типу кл. *Festuco-Brometea*, ендемічної асоціації *Ranunculo zapalowiczii-*

Helictotrichetum desertorum з домінуванням *Helictotrichum desertorum*, *Sesleria heufleriana* та *Carex humilis*. Росте в умовах пониженого проективного покриття травостою на дерново-карбонатних ґрунтах (рендзинах), що формуються на відслоненнях гіпсу. Ксеромезофіт, облігатний кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 5–15 см заввишки. Листки темнозелені, зарубчастозубчасті, серцеподібно-трикутні, опушені жорсткуватими волосками, зібрані у прикореневу розетку. Квітконоси мають на середині два дрібні приквітники. Квітки рожево-фіолетові, з пурпурним відтінком та темнофіолетовими жилками. Плід коробоч-

ка з волосистим опушенням. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у червні–липні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку. Рекомендується докладно картувати місця зростання та дослідити динаміку популяцій, вирощувати у ботанічних садах. Заборонено збирання та гербаризацію рослин, порушення умов зростання (терасування та заліснення схилів).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

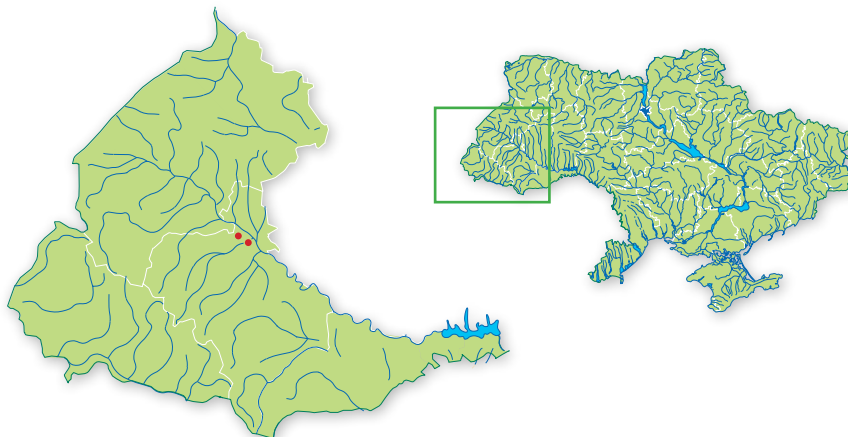
Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дідух, Куковиця, 1980.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: Я.П. Дідух

ФІАЛКА КРИМСЬКА (Ф. СКЕЛЬНА)

Viola oreades M.Bieb.

Родина Фіалкові — Violaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Кримсько-кавказький ендемік з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Кавказ, Крим. В Україні — вершини високих яйл зх. та центральної частини Головної гряди Кримських гір. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, приурочені до окремих вершин (гг. Ай-Петрі, Бабуган-яйла, Чатир-Даг, Демерджі). У межах кожної популяції вид зростає у вигляді куртин, місцями досить щільних, сформованих у процесі вегетативного розмноження.

Причини зміни чисельності
Популяції скорочуються внаслідок зривання квітів на букети, викопування рослин, заліснення яйл, порушення степів внаслідок розорювання.

Умови місцезростання
Лучні гірські степи кримських яйл (на вис. 1240–1100 м н. р. м.) з домінуванням *Carex humilis* на лучно-дернових гумусних карбонатних ґрунтах різної потужності. Угруповання союзу *Carici humilis-Androsacion* (кл. *Festuco-Brometea*). Мезофіт. Геліофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 15 см заввишки, з підземними повзучими ниткоподібними пагонами. Стебло з укороченими меживузлями. Листки довгасто-яйцеподібні, прилистки перистозубчасті. Квітки великі (діаметр 30–40 мм), одиночні, забарвлення жовте або фіолетове. Плід коробочка. Цвіте у квітні–травні.

Плодоносить у липні. Розмножується вегетативно і насінням.

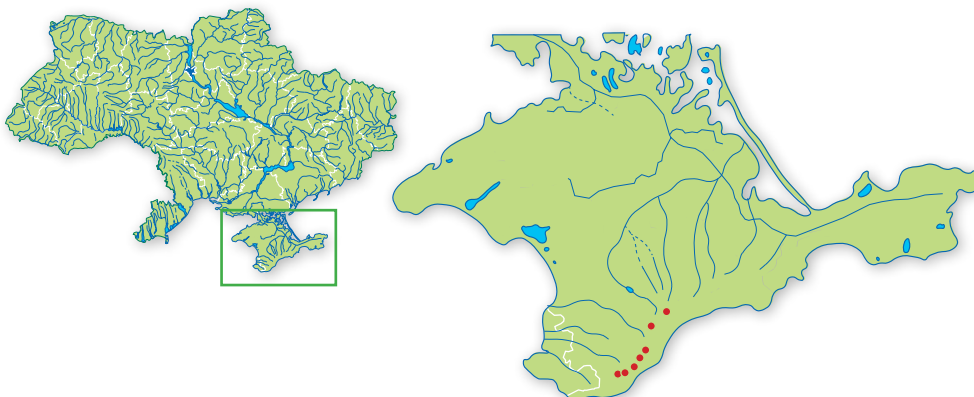
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Охороняють у Ялтинському гірсько-лісовому та Кримському ПЗ. Необхідний моніторинг динаміки популяцій. Заборонено збирання квітів та викопування рослин, порушення місць зростання, розорювання та заліснення кримських яйл.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, як селекційний матеріал.

Основні джерела інформації
Вульф, 1953; Каталог редких, исчезающих и уничтожаемых растений флоры Крыма, рекомендуемых для заповедной охраны, 1975; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: С.О. Свірин

ВОШЕРІЯ ПРИБЕРЕЖНА

Vaucheria litorea Hoffm.—Bang. et C.Agardh

Родина Вошерієві — Vaucheriaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Бореальний вид із диз'юнктивним ареалом, що скорочується.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія, Африка — та Пн. Америка. Причорноморський локалітет: Одеська обл., Тузлівська група лиманів, Чорноморське узбережжя Гірського Криму. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Локально, невеличкими дернинками чи в пучках.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив, зокрема рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання

Трапляється у солоних лиманах, на літоралі морського узбережжя, максимальний розвиток восени, взимку та навесні.

Загальна біоморфологічна характеристика

Ниткувата дводомна водорість темно-

зеленого кольору, утворює пухкі переплетені пучки чи щільні дернинки, прикріплена до субстрату розгалуженими ризоїдами. Нитки 70–95 мкм завтовшки, дихотомічно розгалужені, без поперечних клітинних перетинок, багатоядерні, цитопlasма пристінна, з великою вакуолею в центрі. Хлоропласти жовто-зелені, численні, дископодібні, дрібні, без піреноїдів, розміщені в один або кілька рядів у пристінному шарі цитопlasми. Розмноження вегетативне (регенерація часточок нитки), нестатеве (великі багатоядерні синзооспори з численними парами неоднакових джгутиків) та статеве (запліднення нерухливої яйцеклітини рухливим різноджгутиковим антерозоїдом). Оогонії булавоподібні, розміщені на верхівках зігнутих гілочок, 300–400

мкм завдовжки, 200 мкм завширшки, від головної нитки відділені порожньою клітиною. Антеридії циліндричні на кінцях гілочок, з 2–4 короткими виростами на боках, біля основи з порожньою клітиною. Ооспори майже кулясті, 180–250 мкм завширшки, розміщуються у верхній частині оогонія.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Зменшення рекреаційного впливу у межах водойм, де виявлено вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Кормове та берегоукріплююче: сприяє закріпленню прибережних пісків та формуванню оксамитового жовто-зеленого їх покриву.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Матвієнко, Догадіна, 1978; Калугина-Гутник, 1975; Погребняк, 1952; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автори: О.А. Петльований, О.П. Білоус
Малюнок: Т.М. Немеровська

ДІКТИОТА ДИХОТОМІЧНА

Dictyota dichotoma (Huds.) J.V. Lamour.

Родина Діктиотові — Dictyotaceae.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид з диз'юнктивним бореально-тропічним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується каспійсько-середземно-морським та індо-атлантично-тихоокеанським ареалом. Чорне море, окол. м. Севастополь, Севастопольська бухта; окол. м. Ялта, ПЗ «Мис Мартъян»; Чорне море, окол. м. Керч. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Зустрічається групами або окремими сланями.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (евтрофування).

Умови місцезростання

Морські акваторії, сублітораль; бентос та на скелях, камінні, черепашнику (на глибині 3–15 м) і водоростях. Олігосапробіонт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань заввишки 10–20 см, грубо шкіряста, плоска, дихотомічно розгалужена. Сегменти завширшки 2–8 мм; майже рівномірно широкі або злегка звужені до верхівки та паралельні між собою. Прикріплюється до субстрату численними ризоїдами, що формують повсть близько основи. Центральна частина гілки складається з одного ряду великих прямокутних, майже квадратних безбарвних клітин, укритих корою з одного шару дрібних, інтенсивно забарвлених

у червонувато-бурий або червонувато-фіолетовий колір клітин. Розмножується статевим і нестатевим (тетраспорами) шляхом. Оогонії (40–60 мкм завдовжки) та антеридії (100–120 мкм завдовжки) зібрані в соруси витягнуто-еліпсоподібної форми, для останніх з яких характерна наявність стерильних клітин при основі та по краях соруса.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесено до ЧКУ (1996). Охороняється у ПЗ Карадазькому та «Мис Мартъян». Необхідно контролювати стан популяцій виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Маслов і др., 1998; ЧКУ, 1996; Algae of Ukraine..., 2006.

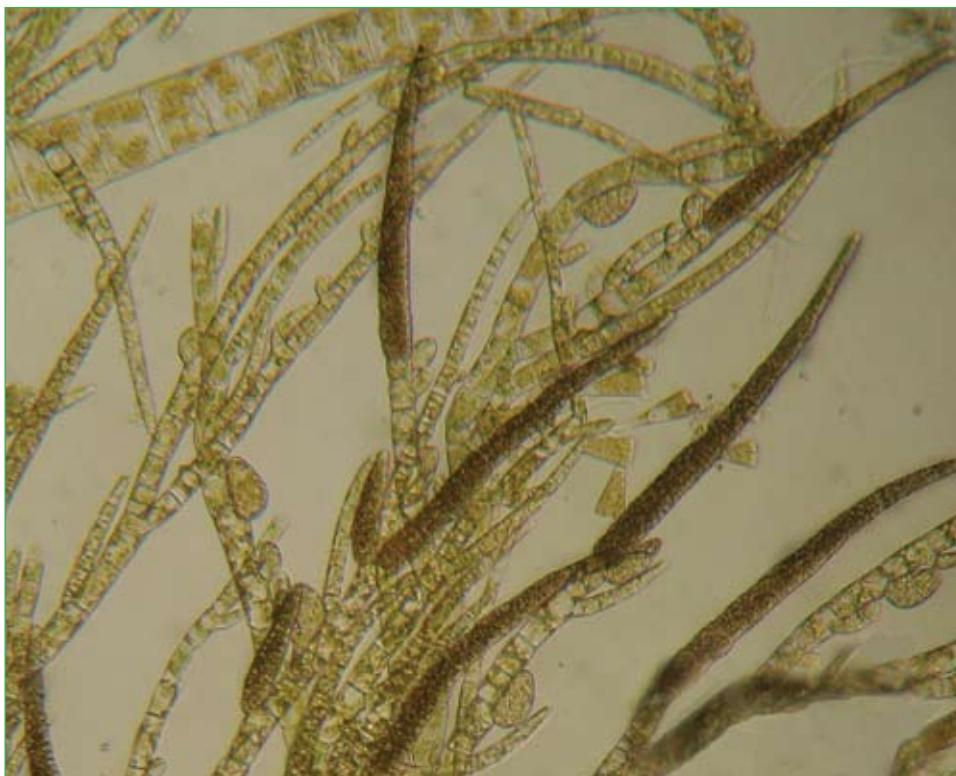
Автор: П.М. Царенко

Малюнок: Т.М. Немеровська

ЕКТОКАРПУС СТРУЧКУВАТИЙ

Ectocarpus siliculosus (Dillw.) Lyngb. var. *hiemalis* (Crouan ex Kjellm.) Gallardo /=
E. hiemalis (Crouan ex Kjellm.) Kjellm./

Родина Ектокарпові — Ectocarpaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид із вузьколокальним ареалом, важливий для вивчення питань ареалогії водоростей та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується середземноморським та атлантичним ареалом, трапляється біля чорноморських берегів України, Росії та Туреччини, а також у пн. частині Атлантичного океану (Європа, Пн. Америка). Чорне море: Одеський регіон; Каркінітська затока. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

На скелях, камінні та водоростях в літоралі та субліторалі морських акваторій.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань нитчасто-пучкувата, 5–10 см заввишки, темно-оливкова, прикріплена до субстрату чисельними ризоїдами. Нитки в нижній частині скручені, до верху вільні, добре вилчасто розгалужені, але не формують верхівкових пучкових гілочок з переважанням бокового галузнення. Клітини ниток короткоциліндричні, довші за ширину, біля основи

50–60 мкм завширшки. Одноклітинні спорангії еліпсоподібні, 40 мкм завдовжки, 29 мкм завтовшки, сидять або на коротких ніжках. Багатоклітинні спорангії довгі, товстошолоподібні, з широкою основою, 125–300 мкм завдовжки, 17–38 мкм завтовшки, нерідко з безбарвною волоскоподібною верхівкою, на одно-, триклітинних ніжках.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняється. Необхідне створення альгорезерватів у межах біотопів, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; Zaitsev. Alexandrov, 1998; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко, Ф.П. Ткаченко
Фото: Ф.П. Ткаченко

ПІЛАЙЄЛА ПРИБЕРЕЖНА

Pylaiella littoralis (L.) Kjellm.

Родина Ектопарпові — Ectocarpaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид з обмеженим ареалом, важливий для вивчення питань ареалогії водоростей та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується каспійсько–середземноморським та аркто–пацифіко–індо–атлантичним ареалом, трапляється біля чорноморських берегів України, Росії, Румунії та в Середземному морі, а також Атлантичному, Індійському, Північно–Льодовитому та Тихому океанах. Чорне море: Одеський регіон; Каркінітська затока. Адм. регіони: Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

На скелях, камінні та водоростях в псевдоліторалі морських акваторій.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань нитчасто–пучкувата, 3–7 см заввишки, жовто–оливкова, з переплетених чи скручених ниток, з великою кількістю довгих та коротких відгалужень, що відходять під гострим кутом, та волоскоподібною безбарвною верхівкою. Головна вісь 28–30 мкм завтовшки біля основи; бокові гілочки на кінцях 7–15 мкм завтовшки. Одноклітинні

спорангії сферичні або еліпсоподібні, нерідко надто здавлені, 28–32 мкм завтовшки та 28–30 мкм заввишки і зібрані групами у вигляді інтеркалярно або на кінцях бокових гілочок. Багатоклітинні спорангії циліндричні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняється. Необхідне створення альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; Ткаченко, 2001; Zaitsev, Alexandrov, 1998; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

КЛАДОСТЕФУС ГУБЧАСТИЙ

Cladostephus spongiosus (Huds.) C. Agardh

Родина Кладостефові — Cladostephaceae.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Широкобореальний вид з обмеженим ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується диз'юнктивним типом ареалу в Європі, Азії (Грузія), Австралії та на узбережжі Атлантичного і Індійського океанів. Чорне море, Пд. берег Криму (окол. м. Ялта, ПЗ «Мис Мартьян» та біля Кара-Дагу). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється групами.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (евтрофування водойм).

Умови місцезростання

Морські акваторії, бентос та епіфіт на водоростях (*Cystoseira*), серед обростань на скелях та камінні (на глибині 1–10 м). Олігосапробіонт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань кущиноподібна, рясно розгалужена до 12 см заввишки, невиразно кільчаста, з дрібними густо зближеними серпоподібно

зігнутими чи майже прямими гілочками по усій довжині. Гілочки 1–3 мм завдовжки, 30–55 мкм завширшки, апікально шилоподібно звужені, зрідка заокруглені, прості, інколи вилчасті, з короткими шипоподібними відростками, прямі або злегка зігнуті. Розмножується статевим шляхом та вегетативно за допомогою одноклітинних і багатоклітинних спорангіїв.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ПЗ Карадазькому та «Мис Мартьян». Необхідно контролювати стан популяцій виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; ЧКУ, 1996; Маслов и др., 1998; Zaitsev, Alexandrov, 1998; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автори: П.М. Царенко, І.І. Маслов
Малюнок: Т.М. Немеровська

КЛАДОСТЕФУС КІЛЬЧАСТИЙ

Cladostephus verticillatus (Lightf.) C. Agardh /=
C. spongiosus (Huds.) C. Agardh f. *verticillatus*
(Lightf.) Prud'houme van Reine/

Родина Кладостефові — Cladostephaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид з обмеженим ареалом, важливий для вивчення питань ареалогії водоростей та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується середземноморським та пацифіко-індо-атлантичним ареалом, трапляється біля чорноморських берегів України, Болгарії, Росії, Румунії і Туреччини та в Середземному морі, а також Атлантичному, Індійському та Тихому океанах. Широкобореальний вид. Чорноморські локалітети: Філофорне поле Зернова, Тарханкут-Севастопольський та Керчинський регіони, Пд. берег Криму, окол. м. Ялта, ПЗ «Мис Мартьян». Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється групами.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (евтрофування вододойм).

Умови місцезростання

На камінні, ракушняку, зрідка як епіфіт на водоростях (*Cystoseira*), в субліторалі, на глибині 2–7 м.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань кушикоподібна, рясно розгалужена, 8–20 см заввишки, виразно мутовчаста, з короткими розгалуженими серпоподібно зігнутими гілочками, які розміщені на певній відстані між собою. Гілочки 1–2 мм завдовжки, 30–65 мкм завширшки, прості або з додатковими шилоподібними відростками.

Безбарвні волоски поодинокі чи зібрані групами по боках або в пазухах мутовчатих гілочок. Розмножується статевим шляхом та вегетативно за допомогою одноклітинних і багатоклітинних спорангіїв.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється в Чорноморському БЗ, Опукському та «Мис Мартьян» ПЗ, ландшафтному заказнику «Мис Айя», прибережних аквально-комплексів біля Джангульського зсувного узбережжя, мису Атлеш, скелі Діва та г. Кішка, мисів Ай-Тодор та Плака. Необхідно контролювати стан популяцій виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Маслов і др., 1998; Zaitsev, Alexandrov, 1998; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ПУНКТАРІЯ ШИРОКОЛИСТА

Punctaria latifolia Grev.

Родина Пунктарієві — Punctariaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид з вузьколокальним ареалом, важливий для вивчення питань ареалогії водоростей та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується середземноморським та пацифіко-індо-атлантичним ареалом, трапляється біля чорноморських берегів України, Болгарії, Росії, Румунії і Туреччини та в Середземному морі, а також Атлантичному та Індійському океанах (Австралія). Широкобореальний вид. Чорне море: Одеський регіон, Березанський та Глухівський лимани; Севастопольська затока; Чорноморський заповідник. Адм. регіони: Од, Мк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, малочисельні.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

Епіфіт на *Cystoseira* та камінні морських акваторій.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань 1–40 см завдовжки та 1–10 см завширшки, ланцетоподібна або овальна, з хвилястими краями пластинки, клиноподібно чи округлено-завужена до широкої основи, та тонким стеблом 2–4 мм завдовжки; світло-зелена до світло-коричневої. Поверхня пластинки з пучками безбарвних волосків, її центральна частина 2–4–

шарова, безбарвна, а корова — одношарова, забарвлена. Одноклітинні спорангії сферичні, виступають над поверхнею слані, а багатоклітинні розвиваються групами, такої ж форми як і вегетативні клітини, але із заокругленою верхівкою.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Чорноморському БЗ. Необхідне створення альгорезерватів у межах біотопів, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; Евстегнеева, 1993; Ткаченко, 2001; Ткаченко, Маслов, 2002; *Algae of Ukraine* ..., 2006.

Автори: П.М. Царенко, І.І. Маслов, Ф.П. Ткаченко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ПУНКТАРІЯ ХВИЛЯСТА

Punctaria tenuissima (C. Agardh) Grev. /=*Desmotrichum undulatum* (J. Agardh) Reinke/

Родина Пунктарієві — Punctariaceae.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Вид з вузьколокальним ареалом, важливий для вивчення питань ареалогії водоростей та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується середземноморським та індо-атлантичним ареалом, трапляється біля чорноморських берегів України, Болгарії, Росії, Румунії, а також в Атлантичному та Індійському океанах. Бореально-тропічний вид. Чорноморські локалітети: Одеський та Тарханкут-Севастопольський регіони, Каркінітська та Севастопольська затоки; Чорноморський заповідник. Адм. регіони: Од, Мк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, малочисельні.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

Епіфіт на *Cystoseira* та камінні морських акваріумів.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань ниткуватопластинчаста, 1–9 см завдовжки та 0,2–1,3 см завширшки. Стрічкоподібно-пластинчаста слань з витягнутою та загостреною верхівкою та з коротким слабо вираженим стеблом і ризоїдами при основі. Сформована з 3–4 шарів округло-квадратних клітин. Безбарвні волоски розпорошені по краях пластинки. Ниткувата слань сформована з базальних розпростертих горизонтальних ниток, та довгих і коротких простих чи розгалужених вертикальних однорядних чи багаторядних

ниток. Одноклітинні спорангії неправильно сферичні, занурені в слань, поодинокі або групами; а багатоклітинні — численні, конусоподібно-веретеноподібні до циліндричних, нерідко виступають над поверхнею пластинки.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ПЗ «Мис Мартьян» та Чорноморському БЗ. Необхідне створення альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Маслов и др., 1998; Ткаченко, Маслов, 2002; Zaitsev, Alexandrov, 1998; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко

Малюнок: Т.М. Немеровська

СПЕРМАТОХНУС ОСОБЛИВИЙ

Spermatochnus paradoxus (Roth) Kütz.

Родина Сперматохнови —
Spermatochneaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид з обмеженим ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Характеризується середземноморським та індоатлантичним ареалом, трапляється біля чорноморських берегів України, Грузії, Росії і Туреччини та в Середземному морі, а також Атлантичному та Індійському океанах (Австралія). Широкобореальний вид. Чорноморські локалітети: Філофорне поле Зернова, Каркінітська та Севастопольська затоки, Тарханкут–Севастопольський і Керчинський регіони, Пд. берег Криму, окол. м. Ялта, ПЗ «Мис Мартьян». Адм. регіони: Од, Кр.

Умови місцезростання
На камінні та раковинах молюсків субліторалі морських акваторій.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, малочисельні.

Причини зміни чисельності
Антропогенне навантаження (евтрофування).

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань циліндрично–шнуроподібна, вилчато розгалужена, з порожниною в середині, до 25 см заввишки, жовтувато–зелена. Від осьової нитки радіально відходять батогаподібні гілки, які звужуються до верхівки та розміщені

на значній відстані між собою. Коровий шар двох–трьохрядний. Вторинні асиміляційні нитки (парафізи) прості, зрідка при основі розгалужені, на верхівці дугоподібно зігнуті, 60–160 мкм завдовжки. Спорангії одноклітинні, грушоподібні, 46 мкм завдовжки, 28 мкм завтовшки, розвиваються в основі парафіз; багатоклітинні — однорядні, циліндричні, відходять від нижньої частини парафіз.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ПЗ «Мис Мартьян» та «Філофорне поле Зернова». Необхідне створення альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; Маслов и др., 1998; Zaitsev, Alexandrov, 1998; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

СТИЛОФОРА НІЖНА

Stilophora tenella (Esper) P.C. Silva /= *S. rhizodes* (Turn.) J. Agardh/

Родина Сперматохнові — Spermatochneaceae.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид з диз'юнктивним бореально-тропічним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується каспійсько-середземно-морським та індо-пацифіко-атлантичним ареалом. Відомий з морських та океанічних водойм Європи, Азії, Африки та Австралії. Чорноморсько-Азовський локалітет: Чорне море, пн.-зх. р-н, зх. та пд. Крим, р-н Севастополя та Прикерченський р-н. Адм. регіони: Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі, на твердих субстратах зростає поодинокими таломами; відомі літофільна та епіфітна форми. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (зменшення прозорості води, евтрофікація, зростання господарсько-побутових стоків).

Умови місцезростання

На камінні, ракушняку у морських водах, як епіфіт цистозіри та філофори, у верхній та нижній субліторалі, на глибині 1–20 м. Сезонно-літній вид, олігосапробіонт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань заввишки 10–60 см, жовтувато-бура, циліндрична, безладно або вилчато-дихотомічно добре розгалужена. Гілки щільні, близько 1 мм товщиною біля основи та звужені до верхівки. В центральній частині талому невелика порожнина або 4–5 клітин невеликого розміру, які оточені декількома рядами крупних клітин, зовнішній ряд яких, складається із маленьких забарвлених клітин, від яких відходять групи

парафіз з волосками та органами розмноження. Одноклітинні спорангії грушоподібні, сидячі; багатоклітинні — циліндричні, на ніжках.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється в ПЗ Карадазькому та «Мис Март'ян», заказниках «Мис Айя» та «Бухта Козача», прибережний аквальний комплекс біля мисів Сарич та Фіолент. Необхідне покращення стану морських екосистем, безпосередньої очистки річних та господарсько-побутових стоків, обмеження господарської діяльності на шельфі.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

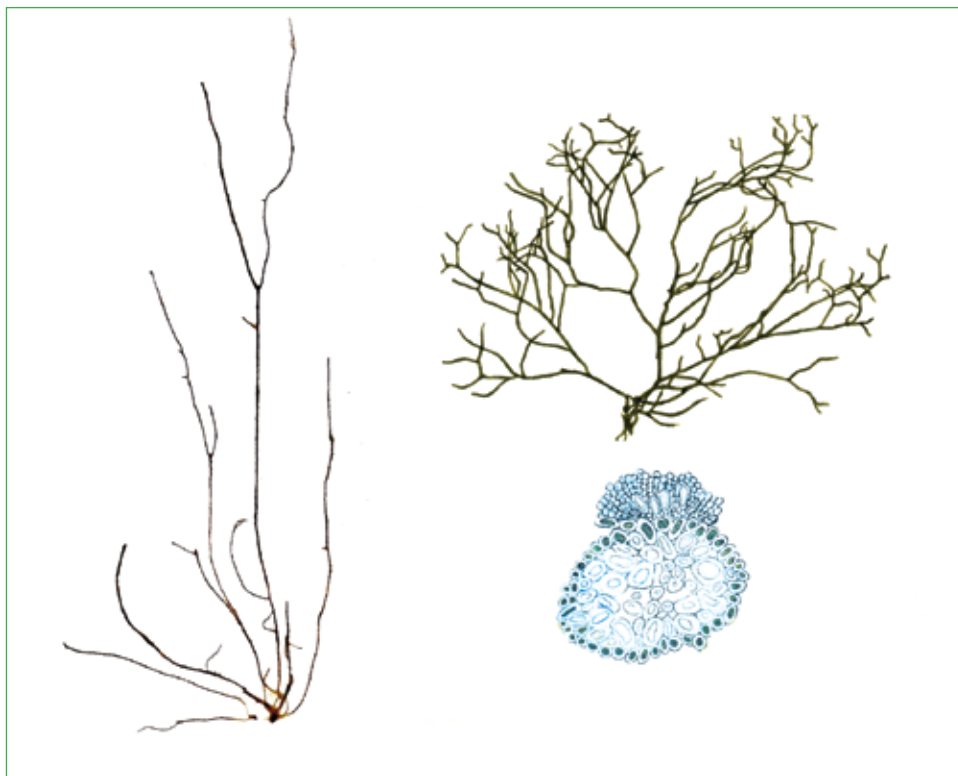
Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Маслов і др., 1998; Мильчакова, 2003; *Algae of Ukraine...*, 2006

Автори: Н.А. Мильчакова, П.М. Царенко

Фото: І.І. Маслов

Малюнок: Т.М. Немеровська

СФАЦЕЛЯРІЯ КАРЛИКОВА

Sphacelaria nana Nägeli ex Kütz. /=*Sphacelaria saxatilis* (Kuck.) Sauv./

Родина Сфацелярієві — Sphacelariaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид, типовий представник глибоководної чорноморської альгофлори.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня частина атлантичного узбережжя Європи, в Середземному та Чорному морях. Чорноморський локалітет: пн.-зх. регіон (Філофорне поле Зернова), Овідіопольський р-н Одеської обл. та Каркінітська затока, Ярилгачська бухта; Бакальська коса, а також окол. м. Феодосія. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється зрідка групами та окремими таломами (відзначене різке зниження чисельності за останні 10–15 років).

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (евтрофування водойм).

Умови місцезростання

Морські акваторії, бентос та перифітон на черепашнику (на глибині 25–40 м), камінні та водоростях (*Cystoseira*, *Phyllophora*). Олігосапробіонт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Багаторічник. Слань заввишки 2–3 см, має вигляд дернинок. Прикріплюється до субстрату ризоїдами та маленькими пластинками. Вертикальні нитки слабо розгалужені, бічні гілки подібні до головної осі та мають таку ж товщину. Членики з розрідженими вторинними поперечними перегородками.

Можуть бути в 1,5 раза довші за ширину. Розмножується статевим (багатоклітинними циліндричними спорангіями) та безстатевим шляхом — спороутворення (одноклітинними, майже кулястими спорангіями) і столонами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесено до ЧКУ (1996). Охороняється в Карадазькому ПЗ, Філофоровому полі Зернова, заказнику «Мис Айя» та природному аквальному комплексі поблизу мису Сарич. Слід контролювати стан популяцій виду та обмежити господарську діяльність на шельфі.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; ЧКУ, 1996; Калугина–Гутник, Евстигнеева, 1993; Маслов и др., 1998; Мильчакова, 2003; Zaitsev, Alexandrov 1998; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: П.М. Царенко, Н.А. Мильчакова
Малюнок: Т.М. Немеровська

ПЕТАЛОНІЯ ЗОСТЕРОЛИСНА

Petalonia zosterifolia (Reinke) Kuntze

Родина Сцитосифонові — Scytosiphonaceae.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид з обмеженим ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується середземноморським та індо-аркто-атлантичним ареалом, трапляється біля чорноморських берегів України, Болгарії, Румунії і Туреччини та в Середземному морі, а також в Атлантичному (Велика Британія, Данія, Канада, Нідерланди, Норвегія, Португалія, США, Швеція), Північно-Льодовитому (Росія) та Індійському (Австралія) океанах. Широкобореальний вид. Чорноморський локалітет: окол. м. Ялта, ПЗ «Мис Мартъян». Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, малочисельні.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

На камінні та скелях в межах морських акваторій.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань вузьколінійна, до 20 см завдовжки та до 2 мм завширшки, жовто- або темно-бура, спіралью скручена, на верхівці з 2 невеликими лопатями, внизу сильно звужена та переходить в невелике тонке стебло з малень-

кою підшовою. Пластинка багат шарова: з 6–10 шарів великих кутасто-заокруглених безбарвних клітин, центральної невеликою порожнини та одного шару дрібних забарвлених клітин кори. Спорангії багатоклітинні, ниткоподібно-циліндричні, рясно представлені на поверхні пластинки.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ПЗ «Мис Мартъян». Необхідне створення альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Маслов и др., 1998; Algae of Ukraine, 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко

Фото: І.І. Маслов

РОДОХОРТОН ПУРПУРОВИЙ

Rhodochorton purpureum (Lightf.) Rosenv.

Родина Акрохетові — Acrochaetiaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Вид із ареалом, що зменшується.

Ареал виду та його поширення в Україні
Характеризується каспійсько-середземно-морським та аркто-паціфіко-атлантичним ареалом. Відомий з морських та океанічних водойм Європи, Азії, Пн. Америки. Причорноморський локалітет: Березанський та Тілігульський лимани. Чорне море: Одеський, Керченський та Тарханкут-Севастопольський регіони, Пд. берег Криму. Адм. регіони: Од, Мк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

Переважно у морських водах, а також у солоних (солонуватих) лиманах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань до 2–3 мм заввишки, сформована вільно сланкими нитками та вертикальними слабо розгалуженими довгими стеблами 10–15 мкм завтовшки. Основні бокові гілки

довгі, нерідко зближені між собою, з короткими простими або злегка розгалуженими гілочками біля вершини. Довжина клітин в 1,5–2,5 разів більша за ширину. Тетаспори еліпсоподібні, розвиваються на верхівках коротких гілочок в пучках по 1–3 на одній клітині.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Чорноморському БЗ та ПЗ «Мис Мартьян». Необхідне створення альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; Маслов и др., 1998; Ткаченко, 2001; Ткаченко, Ковтун, 2001; Ткаченко, Маслов, 2002; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

БАТРАХОСПЕРМУМ ЗОВНІШНЬОПЛІДНИЙ

Batrachospermum ectocarpum Sirodot

Родина Батрахоспермові —
Batrachospermaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид. Один з небагатьох видів червоних водоростей прісних водойм.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вид поширений у Пн. Америці, Центральній і Сх. Європі та Азії. Формує три розірвані локалітети: поліський (Київське Полісся: болото, Броварський р-н Київської обл.; Волинське Полісся: болото Гали і болото Довга Гряда Рівненської обл.) і карпатський (Українські Карпати: струмок, окол. с. Сіль Велико-Березнянського р-ну Закарпатської обл.). Адм. регіони: Рв, Кв, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється зрідка, спостерігається тенденція до зникнення.

Причини зміни чисельності
Антропогенний вплив (меліоративні заходи: осушення боліт та евтрофування водойм — забруднення річкових і болотних біотопів).

Умови місцезростання

Річки і струмки з повільною течією, а також евтрофні та мезотрофні болота (серед обростань занурених у воду рослин та дерев'яних предметів).

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань сіра або буровато-оливкова, іноді червоно-фіолетова, інколи всередині яскраво-зелена. На ранній стадії розвитку конусоподібна, згодом стає дернистою до 2–12 см заввишки. Галуження нерівномірне (іноді однобічне), моноподіальне або псевдодихотомічне. Головна вісь завжди добре помітна. Побудована з вузлів і меживузль, останні з яких вкриті щільною корою. На вузлах — кільця розгалужених, кулястих, еліп-

соїдних або діжкоподібних, звичайно відокремлених одна від одної, іноді з'єднаних та видовжених на верхівках гілочок. Одно-, дводомна рослина. Розмножується статевим (оогамія; трихогіна — булаво-, діжко- або урноподібна, гонімоласти численні, розміщуються по краях кілець гілочок) і нестатевим (моноспорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесено до ЧКУ (1996). Необхідне створення альгорезерватів у межах річкових та болотних біотопів, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Мошкова, 1970; Мошкова, Фролова, 1983; Паламар, 1957; ЧКУ, 1996; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автор: П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

БАТРАХОСПЕРМУМ ДРАГЛИСТИЙ

Batrachospermum gelatinosum (L.) D. C. (= *Batrachospermum moniliforme* Roth; *B. densum* Sirodot; *B. moniliforme* f. *densum* (Sirodot) Israelson)

Родина Батрахоспермові —
Batrachospermaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Один з небагатьох видів червоних водоростей прісних водойм з ареалом, що скорочується, важливий для вивчення питань ареалогії та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Диз'юнктивний ареал поширення: Європа, Азія, Америка та Австралія; на території України відома незначна кількість популяцій. Адм. регіони: Жт, Кв, Ль, Ів, Чк, Хр, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється зрідка, спостерігається тенденція до зникнення. Відзначені локалітети: р. Болотниця, окол. с. Селезінка, Овруцького р-ну; струмок, перед впадінням в р. Уборть, окол. м. Олевськ Житомирської обл.; болото в Броварському р-ні Київської обл.; р. Тясмин, окол. м. Сміла Черкаської обл.; водойми з окол. м. Львова; водойми Яворівського р-ну Львівської обл.; струмок в Немирівському р-ні Вінницької обл.; р. Прут в Надвірнянському р-ні Івано-Франківської обл.; р. Оскол, окол. с. Кам'янка в Дворічанському р-ні Харківської обл.; струмок, окол. м. Сімферополь; окол. м. Ялта, окол. м. Судак; р. Сотера, окол. м. Алушта, р. Альма, р. Улу-Узень в Алуштинському р-ні.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (евтрофування водойм), антропогенне забруднення малих річок, меліоративні заходи.

Умови місцезростання

Річки і струмки з повільною течією, а також евтрофні та мезотронні болота (серед обростань каміння, черепашок та деревини).

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань 2–20 см заввишки, сіра, з оливковим, жовтим або бурим відтінком, дуже ослизнена, моноподіально розгалужена, складається з меживузлів і вузлів. Бічні гілочки аналогічні чи дещо тонші за головну вісь, здебільшого циліндричні, на верхівках тупі

та відходять майже під прямим кутом. Межи вузлів вкриті щільною корою. Вузли мають кільця кулястої, еліпсоїдної, диско- чи джгоподібної форми, що складаються з коротких гілочок і подекуди зливаються одне з одним. Однодомна рослина. Розмножується статевим (оогамія; трихогіна — булаво-, джго- або урноподібна, гонімоласти розміщені в середині кільця) та нестатевим (моноспорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до ЧКУ (1996). Охороняється в Поліському ПЗ. Необхідне створення альгрезерватів у межах акваторій, де розвивається вид та контролювати стан популяцій виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

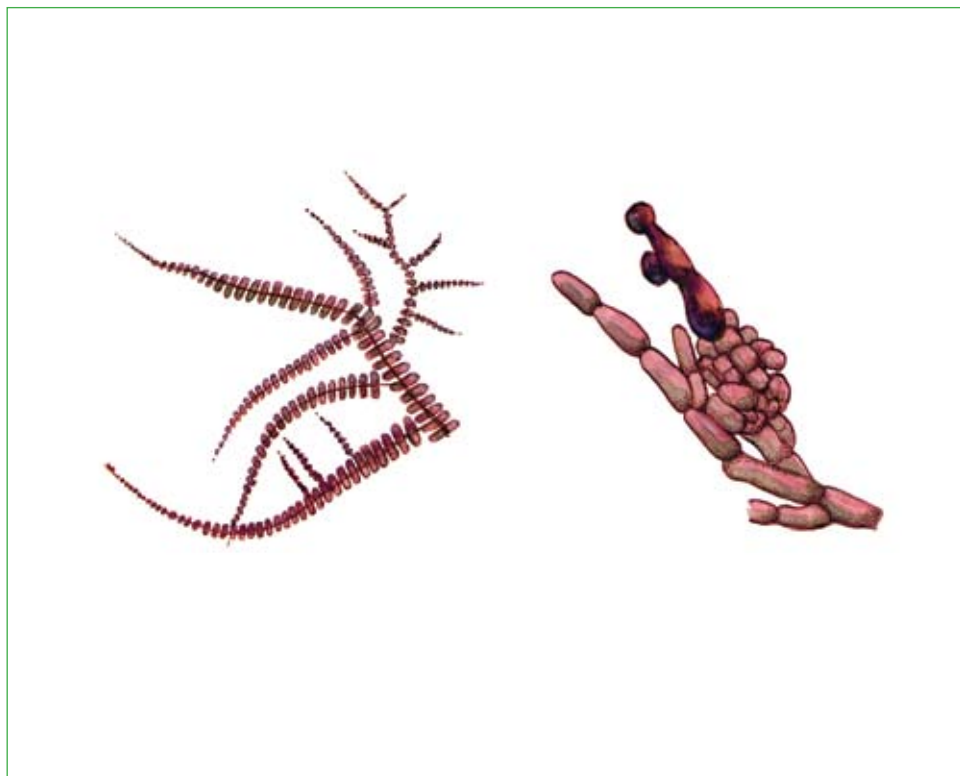
Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Мошкова, 1970; Мошкова, Фролова, 1983; Паламар, 1957; ЧКУ, 1996; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автори: П.М. Царенко, Д.О. Капустін
Малюнок: Т.М. Немеровська

ЕВПОГОДОН КОРОТКОГОСТРО- КІНЦЕВИЙ

Eupogodon apiculata (C. Agardh) P.C. Silva
(=*Dasyopsis apiculata* (C. Agardh) Zinova)

Родина Дазієві — Dasyaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид з локальним ареалом, важливий для вирішення деяких питань ареалогії та охорони водоростей.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується середземноморським ареалом, трапляється уздовж чорноморських берегів Росії, України, Туреччини та в Середземному морі. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, малочисельні. Кримський заповідник («Лебедині о-ви»), Роздольненський р-н; прибережно-аквальний комплекс біля мису Атлеш (Чорноморський р-н); Каркінітська затока, Одеський, Тарханкут-Севастопольський та Керчинський регіони, Філофорне поле Зернова.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

На скалах, камінні та водоростях (*Cystoseira*) в субліторалі морів.

Загальна біоморфологічна характеристика

Кущики до 18 см заввишки та до 1 мм завтовшки, незначно або рясно, майже дихотомічно, поперемінно чи із усіх сторін розгалужені, з досить великою кількістю довгих та коротких розгалужених ниток. Слань здавлено-циліндрична, майже плоска, багатожарова, розгалужена, з довгими основними гілками в одній площині, які відходять поперемінно чи спірально та з чисельними розгалуженими моносифонними псевдогілочками, що відходять від кожного членика основних гілок. Основні гілки сформовані із осьової нитки, оточеної 5–8 периферичними клітинами. Коровий шар щільний. На бокових сторонах слані розвивають-

ся шипоподібні вирости, які несуть на верхівках пучок моносифонних гілочок з декількома стихіндіями та тетраспорами. Цистокарпи глечикоподібні, розміщуються поблизу верхівок коротких розгалужених гілочок.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Кримському ПЗ (відділення «Лебедині о-ви») та Філофоровому полі Зернова, а також прибережно-аквальному комплексі поблизу мису Атлеш. Необхідне формування альгорезерватів у межах акваторій, де зростає вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

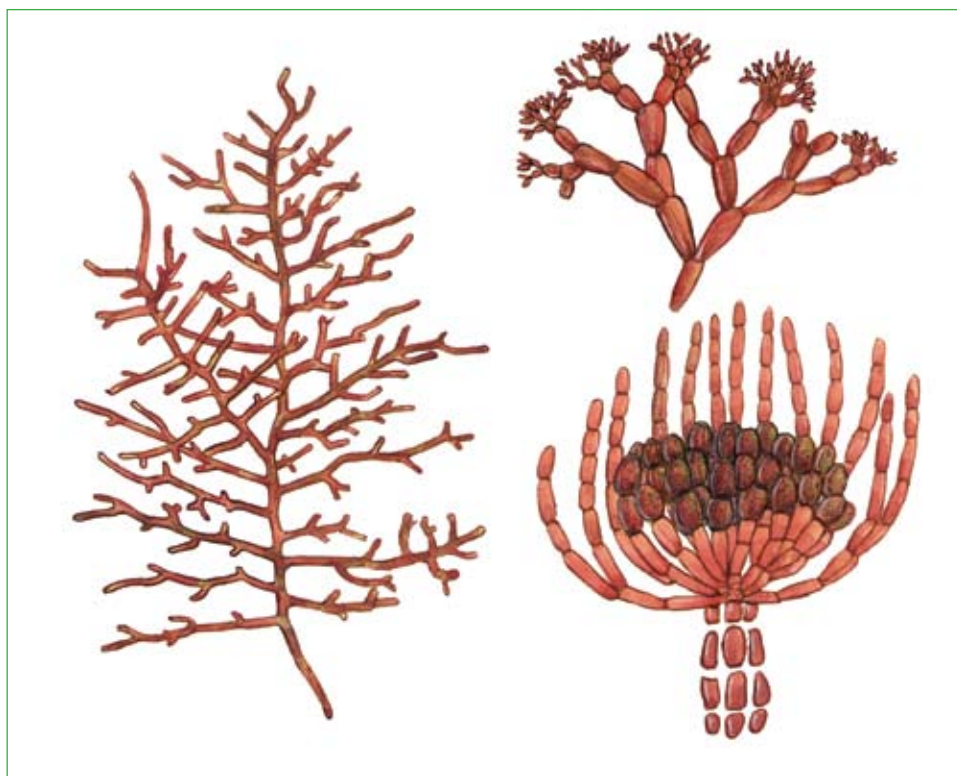
Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Маслов, 2001; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ГЕЛЬМІНТОРА РОЗЧЕПІРЕНА

Helminthora divaricata (C. Agardh) J. Agardh

Родина Немалієві — Nemaliaceae.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний реліктовий вид із ареалом, що зменшується.

Ареал виду та його поширення в Україні

Відомий з морських та океанічних просторів Європи, Азії та Америки. Характеризується середземноморським та індо-атлантико-тихоокеанським ареалом. Чорноморський локалітет: окол. м. Одеса та окол. м. Ялта, заповідник «Мис Мартьян». Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, малочисельні.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

Морські води, на водоростях і камінні.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань 5–20 см заввишки, 1–2 мм завтовшки, блідо-червона або червоно-бура, циліндрична, безладно розгалужена, драглиста. Головна вісь проста або роздвоєна, вкрита численними добре розгалуженими бічними гілками, що відходять від неї майже під прямим кутом. Бічні гілки різних порядків близькі за товщиною, але відрізняються між собою за довжиною та зменшуються до вер-

хівки. Головна гілка злегка звужена до основи та верхівки, а її зовнішній коровий шар сформований повторно дихотомічно розгалуженими асиміляційними нитками, які занурені у драглистий матрикс, а внутрішній шар складається із щільно зближених округлих клітин (до 15–20 мкм). Цистокарп оточений особливими покривними нитками та занурений в слань.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ПЗ «Мис Мартьян». Необхідне формування альгорезерватів у межах акваторій, де зростає вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; Маслов і др., 1998; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автори: П.М. Царенко, І.І. Маслов
Малюнок: Т.М. Немеровська

ХРООДАКТИЛОН РОЗГАЛУЖЕНИЙ

Chroodactylon ramosum (Thwait.) Hansg.

/=*Asterocystis ramosa* (Thwait) Gobi/

Родина Гоніотріхієві — Goniotrichaceae.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Вразливий вид з диз'юнктивним бореально-тропічним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський та тихоокеанський ареал; відомий з прісних та солоних водойм. Диз'юнктивно на території України. Адм. регіони: Кв, Дн, Од, Мк, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, малочисельні. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності. Відзначені популяції: оз. Рибне, окол. м. Києва; ставок-охолоджувач Чорнобильської АС, окол. м. Чорнобиль; Ташликське водосховище і ставок-охолоджувач Південно-Української АС, окол. м. Южноукраїнськ; гирло р. Самари та р. Утлюк; Тілігульський,

Григорівський та Тузлівський лимани. Чорноморське узбережжя Криму та Одеського регіону. Азовське море: коса Арабатської Стрілки.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження.

Умови місцезростання

Перифітон стоячих та проточних водойм, переважно у морських водах, солоних (солонуватих) лиманах, а також у прісних водоймах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань 0,5–1 мм завдовжки, голубовато-зелена, ниткоподібна, однорядна, проста

чи злегка розгалужена. Нитки 8,5–16,5 мкм завтовшки, злегка звужені до полюсів. Клітини ниток циліндричні або еліпсоподібні, видовжені, інколи до майже квадратних, 6–9 x 10–20 мкм. Розмножується акінетами, що формуються із клітин нитки та розміщені на значній відстані одна від одної.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Чорноморському БЗ та ПЗ «Мис Мартьян». Необхідне формування альгорезерватів у межах акваторій, де зростає вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

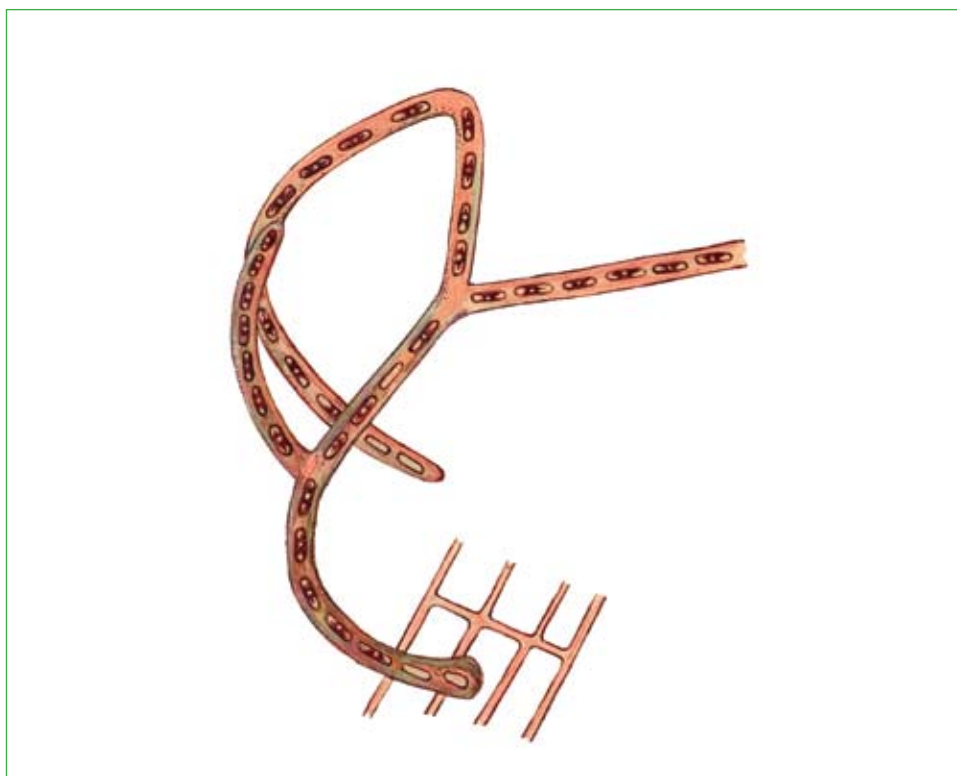
Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Маслов и др., 1998; Ткаченко, 2001; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ХРООДАКТИЛОН ВОЛЛЕ

Chroodactylon wolleanum Hansg. /=*Asterocystis wolleana* (Hansg.) Lagerh./

Родина Гоніотріхієві — Goniotrichaceae.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Вразливий рідкісний вид з європейсько-атлантичним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземноморсько-атлантичний ареал; відомий з прісних та солоних водойм Європи. Причорноморський локалітет: Березанський та Тілігульський лимани. Чорне море: Одеське узбережжя, Тендрівська, Ягорлитська та Севастопольська затоки. Адм. регіони: Од, Мк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, малочисельні. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

Епіфіт на водоростях у континентальних та морських водах, а також у солоних (солонуватих) лиманах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань одноклітинна або у вигляді порядних, злегка розгалужених ниток, які формують скупчення молочно-зеленого, оливково-голубого чи жовто-зеленого кольору. Клітини в нитках еліпсоїдні до еліпсоїдно-циліндричних 12–25 x 9–15 мкм, поодинокі клітини — видовжено-еліпсоїдні

до сферичних, нерідко розміщені по дві в спільній оболонці. Хлоропласт один, масивний, радіально-лопатевий, з піреноїдом в центрі. Розмножується еліпсоїдними чи сферичними акінетами, які розташовані поодинокі або по дві в спільній оболонці.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Чорноморському БЗ. Необхідне створення альгорезерватів у межах районів, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Ткаченко, 2001; Ткаченко, Маслов, 2002; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

СТІЛОНЕМА АЛЬСІДІ

Stylonema alsidii (Zanardini) K.M. Drew (= *Goniotrichum elegans* (Chauv.) Zanard.)

Родина Гоніотріхієві — Goniotrichaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

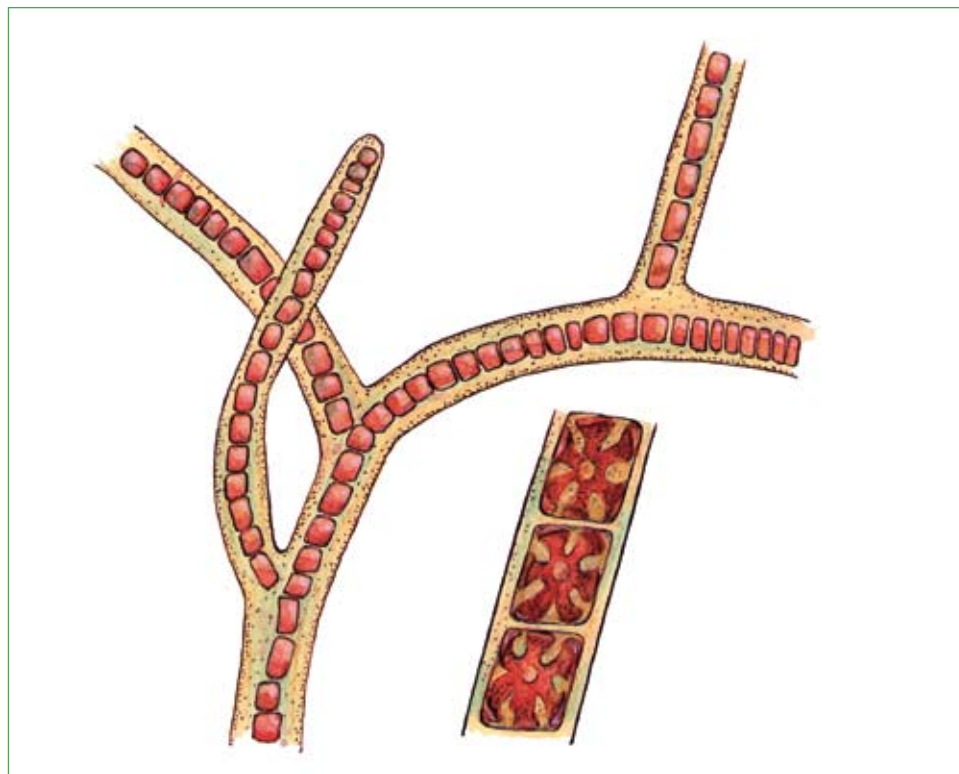
Вид з бореально-тропічним ареалом, важливий для вирішення деяких питань ареалогії водоростей.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується каспійсько-чорноморським, бореально-тропічним нотальним, індо-пацифіко-атлантичним ареалом. Відомий з солоних (солонуватих) лиманів та морських водойм Європи, Азії, Полінезії. Адм. регіони: Мк, Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності: Березанський, Григорівський та Тилігульський лимани, Каркінітська та Севастопольська затоки; Одеський і Керчинський регіони та Пд. берег Криму.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

Епіфіт водоростей на літоралі і в субліторалі до 10–12 м глибини на кам'янистому чи скельному ґрунті, переважно у морських водах, а також у солоних (солонуватих) лиманах чи мінералізованих континентальних водоймах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань мікроскопічна, ниткувата, неправильно розгалужена. Нитки прикріплені до субстрату підшвою, що утворена розширенням обгортки. Нитки однорядні, 30–40

х 30–33 мкм або багаторядні 55–115 мкм завширшки, неправильно дихотомічно розгалужені. Клітини в однорядних нитках чотирихотомні до округлих, в багаторядних нитках — округлі, товстостінні, розміщені пухко, попарно, порушеними поздовжніми рядами чи безладно. Верхівки ниток та їх відгалуження — однорядні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Чорноморському БЗ та ПЗ «Мис Мартьян». Необхідне формування альгорезерватів у межах акваторій, де зростає вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; Маслов і др., 1998; Ткаченко, 2001; Ткаченко, Маслов, 2002; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

НЕМАЛІОН ГЛИСТОВИДНИЙ

Nemalion helminthoides (Velley) Batters

Родина Немаліонові — Nemalionaceae.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид, важливий для вивчення питань ареалогії та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Чорноморсько-середземноморський та атлантично-тихоокеанський ареал, зростає також біля берегів Австралії. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі, кількість скорочу-

ється, проте характеризується циклічністю розвитку: окол. м. Ялта, заповідник «Мис Мартьян»; окол. с. Тарасівка Ленінського р-ну, Опукський заповідник, прибережний аквальний комплекс поблизу мису Плака; окол. м. Севастополь, Севастопольська бухта.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (евтрофування).

Умови місцезростання

Епілітно на скелях та в бентосі чистих морських вод. Олігосапробіонт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань заввишки 30–40 см, завтовшки 2–5

мм, темно-червона, шнуроподібна, нерозгалужена. Від однієї підшови звичайно розвивається кілька сланей. Іноді трапляються слані з 1–2 гілками. Гілки складаються з центральних м'яко з'єднаних округлих клітин і розгалужених корових ниток. Розмножується нестатевим (тетраспорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесений до ЧКУ (1996). Необхідно контролювати стан популяцій виду. Охороняється на території ПЗ Опукського та «Мис Мартьян».

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; ЧКУ, 1996; Маслов, 2002; Маслов и др., 1998, 2001; Садогурська, Маслов, 2001; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ФІЛОФОРА ПСЕВДОРОГАТА

Phyllophora pseudoceranoides (S.G. Gmel.)
Newroth et R.A. Taylor

Родина Філофорові — Phyllophoraceae.

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Вид з обмеженим ареалом, важливий для вивчення питань ареалогії та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Каспійсько-середземноморський та атлантичний ареал — уздовж атлантичного узбережжя Європи, Ісландії, Пд. Америки (Фарерських о-вів), Балтійському та Чорному морях. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється групами, зрідка поодинокі, чисельність швидко скорочується серед Чорноморських локалітетів: пн.-зх. регіон Чорного моря, Одеська обл., Овідіопольський р-н, Філофорне поле Зернова; Каркінітська затока, Мале філофорове поле; зх. та пд. Крим, Севастопольський та Прикерченський регіони. Через погіршення екологічних умов рясно обростає епіфітами.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (евтрофування водойм) та рекреаційне навантаження, пригнічений розвиток унаслідок інтенсивного обростання епіфітами і тваринними об'єктами, скорочення природних біотопів через посилену господарську діяльність на шельфовій зоні пн.-зх. частини моря.

Умови місцезростання

Морські акваторії, бентос, серед обростань стулок мідій, каміння (черепашник — на глибині 20–30 м), формує змішані угруповання з *Phyllophora crispa* та *Coccotylus truncatus* (= *Ph. brodiaei*). Олігосапробіонт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань заввишки 3–20 см, неправильно розгалужена, кушчикоподібна, з великими стеблорозгалуженнями, з трьохгранними листовими пластинками на верхівках. Стебловидна частина сплюснена (завтовшки близько 1 мм), дуже розгалужена, вгорі переходить у клиноподібну, із загостреними верхівками листовидну пластинку завдовжки 1,5–3 см, завширшки 1–2 см, без ребра. Розмножується

статевим (карпоспорами) та нестатевим (тетраспорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесено до ЧКУ (1996). Охороняється в ботанічному заказнику «Філофорне поле Зернова». Посилення режиму охорони та контролю стану популяцій виду, призупинення господарської діяльності в місцях зростання, надання Малому філофоровому полю Зернова статусу природно-заповідного об'єкта України та формування альгорезерватів у акваторіях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

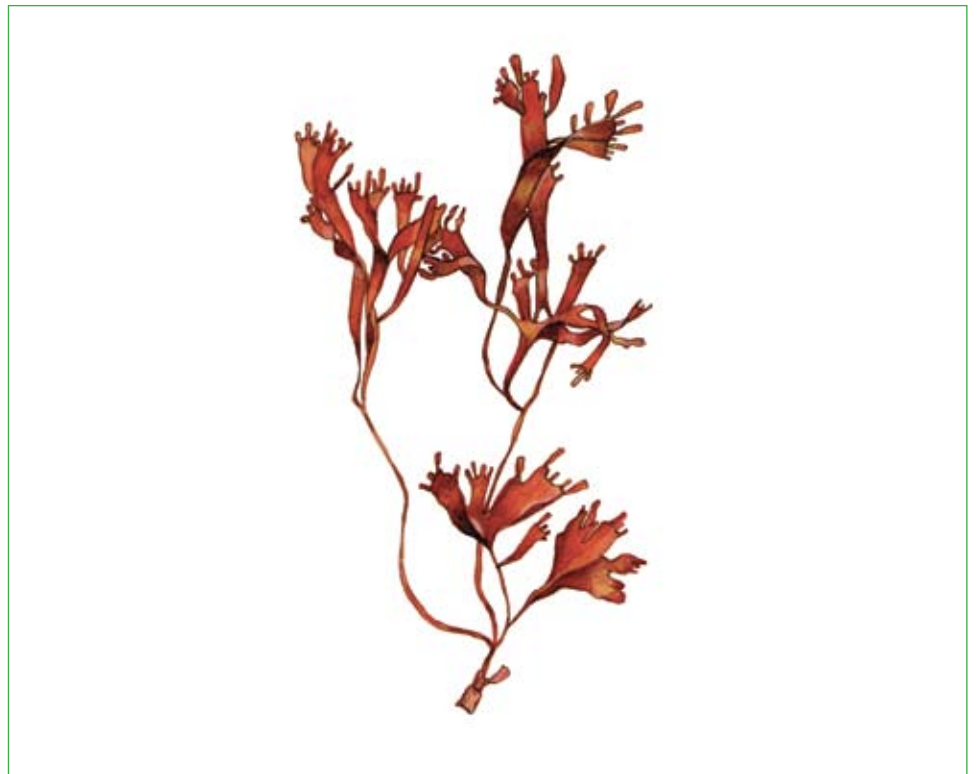
Господарське та комерційне значення

Кормове, харчове, лікарське.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975, Калугина–Гутник, Евстигнеева 1993; Маслов, 2001; Мильчакова, 2001, 2003; ЧКУ, 1996; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автори: П.М. Царенко, Н.А. Мильчакова
Малюнок: Т.М. Немеровська

ОСМУНДЕЯ ГІБРИДНА

Osmundea hybrida (DC.) K.W. Nam in K.W. Nam, Maggs & Garbary (= *Laurencia hybrida* (DC) Lenorm.)

Родина Родомелієві — Rhodomelaceae.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид, важливий для вивчення епіфітизму у водоростей.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується чорноморсько–середземноморським та індо–атлантичним ареалом; трапляється вздовж чорноморських берегів Росії, Грузії, України, Туреччини, Болгарії, в Середземному морі, Атлантичному океані — узбережжя Європи та Пд. Америки (Бразилія). Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Низька, швидко скорочується. Трапляється групами в Чорному морі, окол. м. Одеса, Одеській обл.; прибережний аквальний

комплекс поблизу мису Ай–Тодор, Чорноморського р–ну Криму; Севастопольська бухта, окол. м. Севастополь; Каркінітська затока, Ярилгачська бухта; окол. м. Ялта, заповідник «Мис Мартъян».

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (евтрофування).

Умови місцезростання

Епіфіт на бурих водоростях чи раковинах молюсків, епіліт на скелях та камінні уздовж чистих ділянок берега (на глибині 0,2–15 м). Олігосапробіонт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань заввишки 8–18 см, куцикоподібна,

сплющено–циліндрична (завтовшки 1–2 мм), двобічнопирчаста, розгалужена в одній площині. Нижня частина слані звичайно гола. Кора складається з майже квадратних клітин. Розмножується статевим (карпоспорами) та нестатевим (тетраспорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карадазькому ПЗ, Чорноморському БЗ, ПЗ «Мис Мартъян». Необхідно контролювати стан популяцій виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Еременко, 1967; Калугина–Гутник, 1975; ЧКУ, 1996; Маслов, 2001; Маслов и др., 1998; Ткаченко, Маслов, 2002; Zaitsev, Alexandrov, 1998; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Фото: І.І. Маслов, П.М. Царенко

ОСМУНДЕЯ ЗРІЗАНА

Osmundea truncata (Kütz.) K.W. Nam et Maggs
(= *Laurencia pinnatifida* (Huds.) Lamour.)

Родина Родомелієві — Rhodomelaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид, важливий для вивчення питань ареалогії та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується чорноморсько-середземноморським та індо-пацифіко-атлантичним ареалом; трапляється вздовж чорноморських берегів Болгарії, Росії, України, Туреччини, в Середземному морі, Атлантичному океані — узбережжя Європи та Пн. Америки (Канада, США), Індійському (узбережжя Індостану та Аравійського п-ва: Ємен, Індія, Оман, Пакистан) та Тихому (Нова Зеландія) океанах. Відома незначна кількість популяцій. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Чорне море: Кримський заповідник («Лебедині о-ви»), Роздольненський р-н; прибережні аквальні комплекси поблизу мисів Ай-Тодор та Атлеш (Чорноморський р-н); Каркінітська, Планерська та Севастопольська затоки, Пд. берег Криму. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

Епіліт у морських водах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань заввишки 5–15 см, плоска, дво-чотири пірчасто-розгалужена (завширшки 1–4 мм). Гілки розлогі, майже лінійні, звужені до основи, а верхівки заокруглені, лопатеподібні; дрібні короткі гілочки злегка розгалужені, з лопатеподібними, багато роздільними, притупленими чи розширеними верхівками. Близько основи слані трапляються ленткулярні потовщення. Кора складається

з майже квадратних клітин, які розміщені палісадноподібними рядами. Розмножується статевим (карпоспорами) та нестатевим шляхом — тетраспорами, які знаходяться в потовщених верхівках кінцевих гілочок.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у ПЗ Кримському («Лебедині о-ви»), Карадзькому, «Мис Март'ян» та Чорноморському БЗ, в прибережних аквальних комплексах поблизу мисів Ай-Тодор та Атлеш. Необхідне формування альгорезерватів у межах районів, де зростає вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

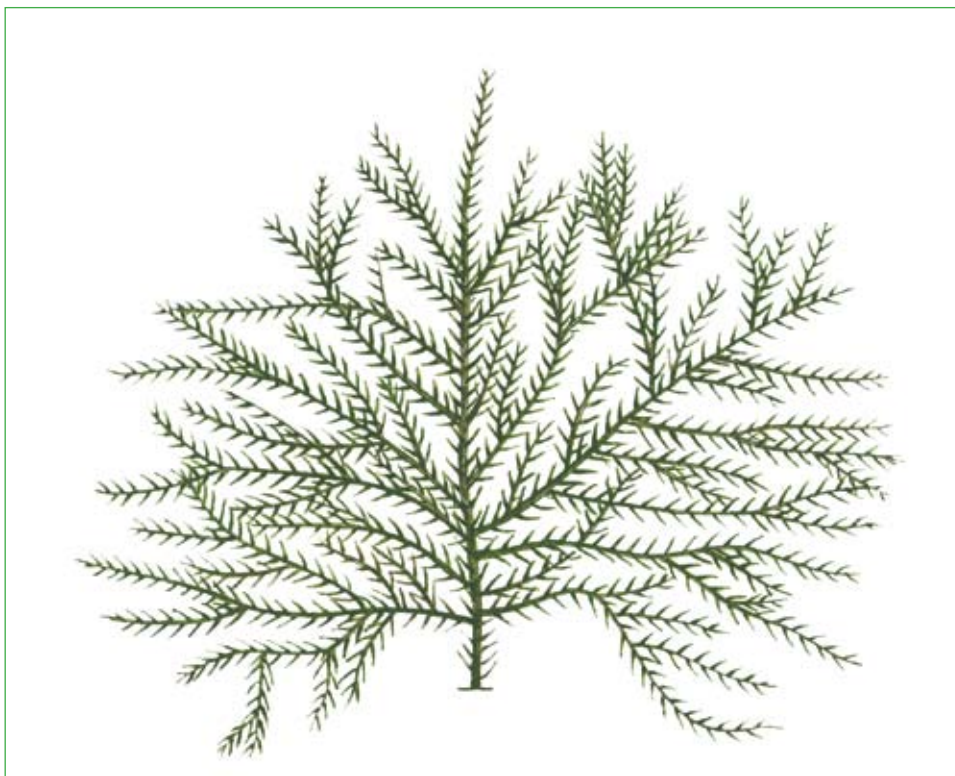
Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Евстигнеева, 2001; Маслов, 2001а, б; Маслов и др., 1998; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: П.М. Царенко, І.І. Маслов
Фото: І.І. Маслов, П.М. Царенко

ПОЛІСИФОНІЯ ДРІБНОШИПОВА

Polysiphonia spinulosa Grev.

Родина Родомелієві — Rhodomelaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид, важливий для вивчення питань ареалогії та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується чорноморсько-середземноморським та євро-атлантичним ареалом, трапляється вздовж чорноморських берегів Болгарії, Росії, України, Туреччини, в Середземному морі, Атлантичному океані — узбережжя Європи. Нижньобореальний вид. Відома незначна кількість популяцій в Чорному морі. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Григорівський та Куяльницький лимани, Одеське узбережжя; Каркінітська, Севастопольська та Тарханкутська затоки; Пд. берег Криму, Керчен-

ський регіон. Азовське море. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

На камінні та водоростях псевдоліторалі та верхньої субліторалі.

Загальна біоморфологічна характеристика

Кущики 5–15 см заввишки. Слань бурувато-червона, рясно розгалужена, 0,5–1 мкм завтовшки при основі, з 4 периферичними сифонами, прикріплена дископодібною підшою чи сланкими короткими нитками з ризоїдами і присосками. Осьова нитка з не-

чисельними, почергово розміщеними довгими гілками та багаточисельними короткими гілочками, які відходять з усіх боків довгих гілок, а довжина члеників в 1,5–2 рази більша за ширину. Тетраспорангії розвиваються в потовщених звивистих, часто розгалужених коротких гілочках. Цистокарпи сидячі, округло-овальні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у ПЗ Кримському («Лебедині о-ви»), «Мис Мартьян» і Чорноморському БЗ. Необхідне формування альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; Маслов и др., 1998; Ткаченко, 2001; Ткаченко, Маслов, 2002; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: П.М. Царенко, І.І. Маслов
Малюнок: Т.М. Немеровська

ЛОФОСИФОНІЯ ПОВЗУЧА

Lophosiphonia reptabunda (Suhr.) Kylin

Родина Родомелієві — Rhodomelaceae.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Вразливий вид, важливий для вивчення питань ареалогії та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується чорноморсько-середземноморським та індо-пацифіко-атлантичним ареалом, трапляється вздовж чорноморських берегів Росії, Грузії, України, в Середземному морі, Атлантичному океані — узбережжя Європи (Франція), Індійському (Індонезія, Кенія, Сейшельські о-ви, Шрі-Ланка) та Тихому (В'єтнам, США, Канада) океанах. Відома незначна кількість популяцій в Чорному морі. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Чорне море: Філофорне поле Зернова, Каркінітська та Севастопольська затоки, Тарханкут-Севастопольський та Керченський регіони,

Пд. берег Криму, ПЗ «Мис Март'ян». Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

На скелях та камінні, на невеликій глибині у морській воді.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дерники до 2 см заввишки, темно-червоні. Слань ниткоподібна, із сланкою основою з ризоїдами та багаточисельними вертикальними припіднятими пагонами з простими (до-

вгими чи короткими) нерідко односторонньо розміщеними гілочками. Довжина членків майже дорівнює ширині. Осьова вісь однорядночлениста нитка, оточена 10–18 периферичними сифонами, без корового шару. Тетраспорангії формуються в верхній частині вертикальних пагонів по 1 в кожному членнику.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ПЗ «Мис Март'ян» та ботанічному заказнику «Філофорне поле Зернова». Необхідне створення альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Маслов, Соколовский, 2004; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ПТЕРОСИФОНІЯ ПІРЧАСТА

Pterosiphonia pennata (C. Agardh) Sauv.

Родина Родомелієві — Rhodomelaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вразливий вид, важливий для вивчення питань ареалогії та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується чорноморсько–середземноморським та індо–атлантичним ареалом, трапляється вздовж чорноморського Пд. узбережжя Криму, в Середземному морі, Атлантичному (пд. узбережжя Європи) та Індійському океанах (Бангладеш). Нижньо-бореальний вид. Відома обмежена кількість популяцій. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Чорне море: Пд. берег Криму, заповідник «Мис Мартьян». Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

На скелях, у морській воді.

Загальна біоморфологічна характеристика

Кущики невеликі зі сланкою розгалуженою основою, одноклітинними ризоїдами і присосками на кінцях та вертикальними пагонами. Слань 2–3 см заввишки, здавлено–

циліндрична, пагони з невеликою кількістю почергово розміщених основних довгих лінійних гілок, а центральна вісь і гілки густо вкриті короткими почергово пірчасто розміщеними майже циліндричними гілочками. Периферичних сифонів 8–9, висота члеників відповідає ширині або в 1,5 раза більша. Коревий шар відсутній. Тетраспорові розмножуються в коротких гілочках.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у ПЗ «Мис Мартьян». Необхідне формування альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

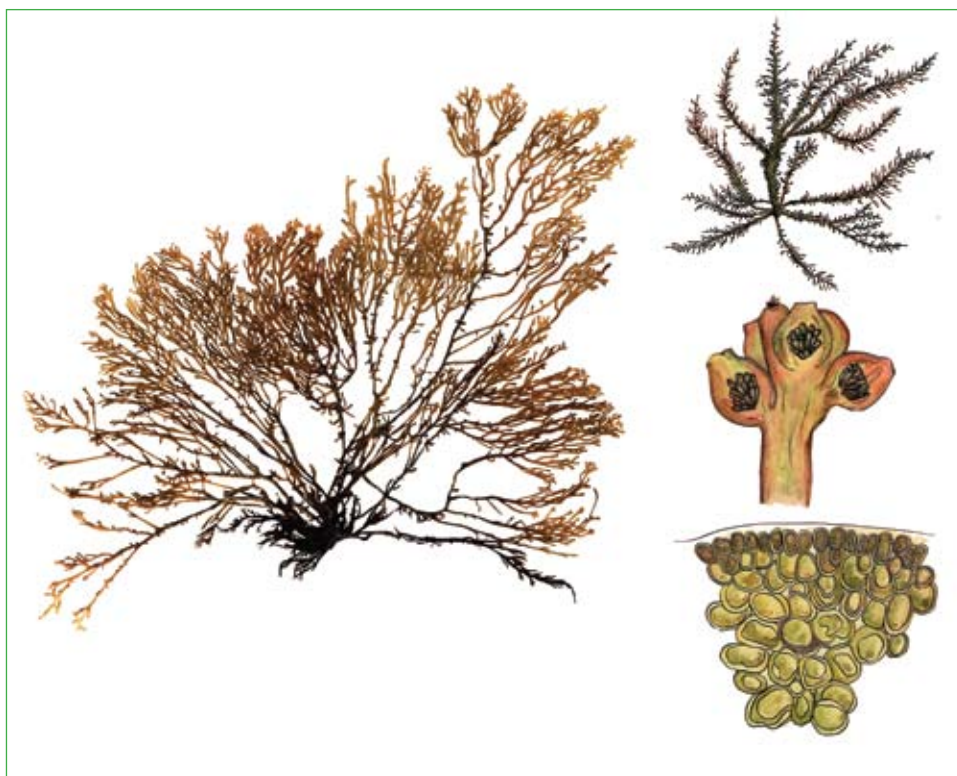
Зинова, 1967; Калугіна–Гутник, 1975; Маслов і др., 1998; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: І.І.Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ЛОРАНСІЯ ЧАШОПОДІБНА

Laurencia coronopus J. Agardh

Родина Родомелієві — Rhodomelaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вразливий вид, важливий для вивчення питань ареалогії та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується середземноморським ареалом, трапляється вздовж чорноморських берегів Болгарії, Грузії, Росії, Румунії, України, Туреччини, в Середземному морі. Відома незначна кількість популяцій в Чорному морі. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Чорне море: прибережно-аквальний комплекс поблизу мису Ай-Тодор; Каркінітська, Планерська та Севастопольська затоки, Одеський, Керчинський та Тарханкут-Севастопольський

регіони, Пд. берег Криму. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

На камінні та водоростях в псевдоліторалі та субліторалі.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань 5–15 см заввишки та до 1,5 мм завтовшки, циліндрична, трохи звужена доверху та стиснута, безладно розгалужена в одній площині. Головна вісь та гілки в центральній частині слані рясно вкриті короткими циліндричними чи булавоподібними

гілочками (проліфікаціями). Клітини корового шару крупні видовжені до квадратних чи майже округлих, клітини проміжного та центрального шару з великою кількістю лентикулярних потовщень. Тетраспорові розвиваються в потовщених верхівках коротких гілочок.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у ПЗ Кримському та «Мис Мартянь», прибережно-аквальному комплексі поблизу мису Ай-Тодор. Необхідне формування альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Маслов і др., 1998; Маслов, 2001; Евстигнеева, 2001; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: П.М. Царенко, І.І. Маслов
Фото: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ТОРЕЯ НАЙРОЗГАЛУЖЕНІША

Thorea ramosissima Bory

Родина Торееві — Thoreaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Один з небагатьох видів червоних водоростей прісних водойм, з ареалом, що скорочується, важливий для вивчення питань ареалогії та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський (Центральна, Сх. та Зх. Європа, Мала Азія) та пн.-американський ареал. Диз'юнктивно на території України. Адм. регіони: Рв, Кв, Вн, Чк, Дн.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється дуже рідко, поодинокі: р. Горинь, окол. с. Степань Сарненського р-ну Рівненської обл.; р. Дніпро, окол. м. Києва та Канівський заповідник; р. Пд. Буг, окол. м. Вінниця; р. Дніпро, окол. м. Дніпропетровська,

Дніпропетровської обл. Спостерігається тенденція до зникнення.

Причини зміни чисельності

Антропогенне забруднення річок.

Умови місцезростання

В обростаннях каміння, деревини та двостулкових молюсків, на піщаних обмілинах річок, переважно зі швидкою течією та чистою водою. Олігосапробіонт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань 7–10 см до 2 м, однорічна, кушикоподібна, багатоосьова, чорно- або оливково-зелена (у висушеному стані пурпурово-фіолетова). Осьові нитки розгалужені рясно,

асимілюючі — майже нерозгалужені. Слизова піхва оточує осьову частину слані та основи асимілюючих ниток. Розмножується нестатевим шляхом (моноспорами — моноспорангії поодинокі, трапляються досить рідко, моноспори спочатку кулясті, при дозріванні — грушоподібні).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесений до ЧКУ (1996). Охороняється в Канівському ПЗ. Необхідне створення альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид та контролювати стан популяцій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

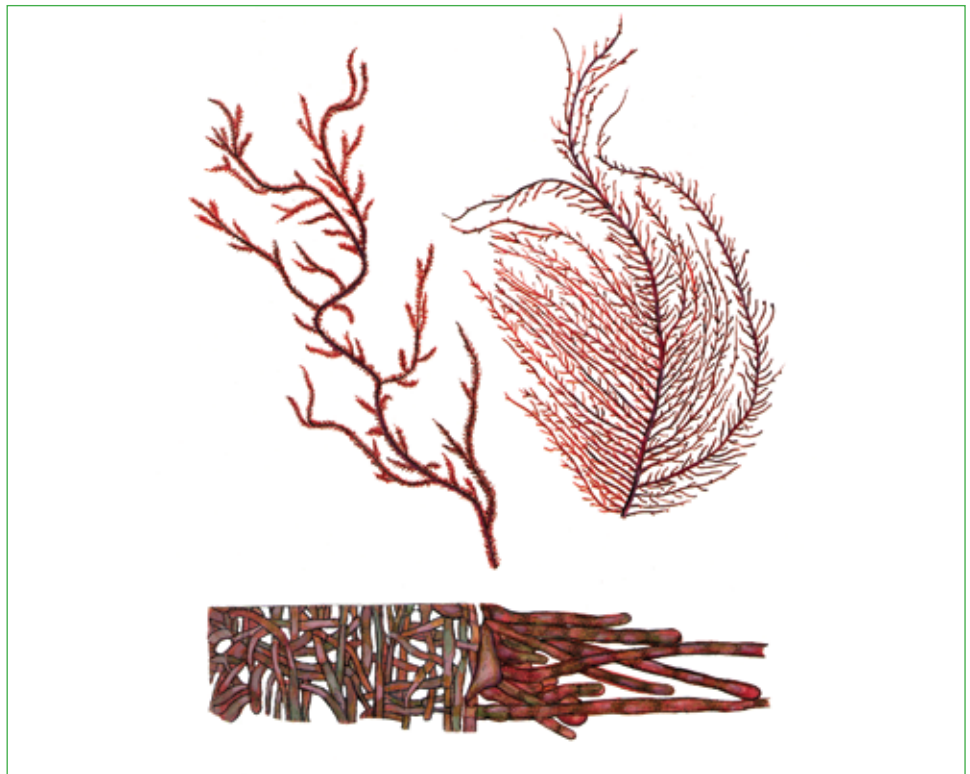
Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Гаухман, 1948; Мошкова, 1970; Мошкова, Фролова, 1983; Топачевський, 1946; ЧКУ, 1996; *Algae of Ukraine...*, 2006.

Автор: П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

КАЛІТАМНІОН ЗЕРНИСТИЙ

Callithamnion granulatum (Ducluz.) C. Agardh

Родина керамієві — Ceramiaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид із ареалом, що зменшується.

Ареал виду та його поширення в Україні
Характеризується середземноморським та індо-атлантичним ареалом, трапляється вздовж чорноморських берегів Грузії, Росії, Румунії, України, Туреччини, в Середземному морі, Атлантичному (Пн. Європа та Пн. Америка) та Індійському (Пд. Африка) океанах. Нижньобореальний вид. Чорноморські прибережнокримські локалітети. Адм. регіони: Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, невеликі. Севастопольська затока, Пд. берег Криму, Чорноморський, Карадзький заповідники та заповідник «Мис Мартьян». Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності
Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

На камінні та водоростях в псевдоліторалі та субліторалі.

Загальна біоморфологічна характеристика

Кущики 2–8 см заввишки та 200–600 мкм завтовшки при основі. Слань ниткоподібна, моносифонова, члениста, з щільною дискподібною основою чи розгалуженими в місці прикріплення нитками. Основні гілки розгалужені дихотомічно та покриті корою, на якій розвиваються короткі, грубоволоскоподібні правильно спіралеподібно-почергово розташовані та дихотомічно розгалужені гілочки, що зібрані на верхівках в пучечки з волоскоподібними закінченнями. Довжина клітин слані в 1,5–3 рази більша

за ширину. Тетраспорангії багаточисельні, поодинокі, розміщені в пазухах вилчато розгалужених гілочок. Цистокарпи крупні, сферичні, парні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Чорноморському БЗ, ПЗ Карадзькому та «Мис Мартьян» ПЗ. Необхідне покращення стану морських екосистем, безпосередньої очистки річних та господарсько-побутових стоків, обмеження господарської діяльності на шельфі та організація альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

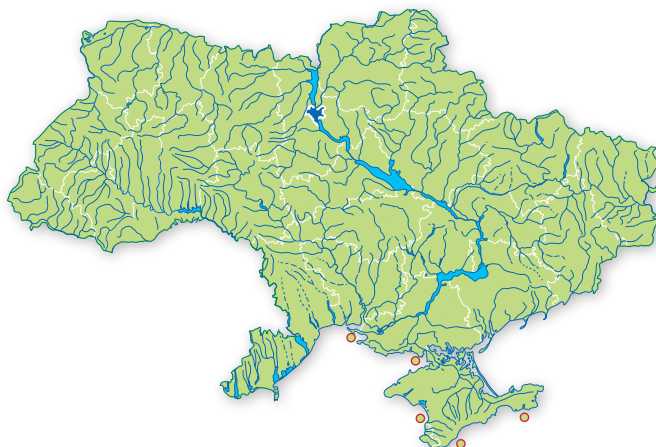
Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

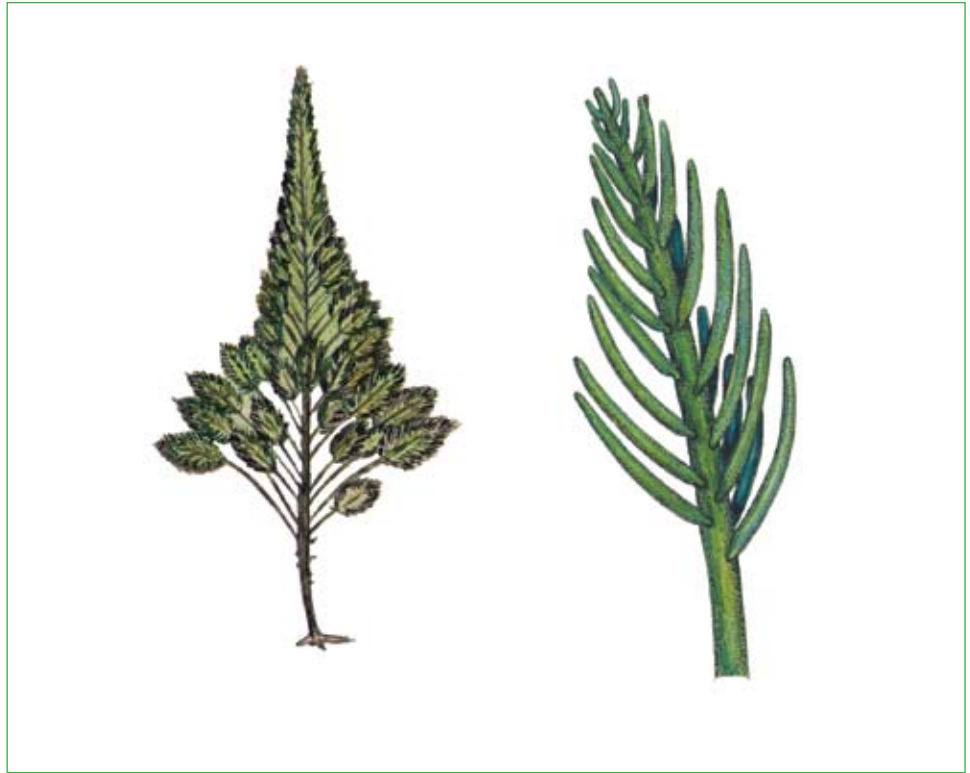
Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; Маслов и др., 1998; Ткаченко, Маслов, 2002; Algae of Ukraine..., 2006.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

БРЮПСІС АДРІАТИЧНИЙ

Bryopsis adriatica (J. Agardh) Menegh.

Родина Брюпсієві — Bryopsidaceae.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний реліктовий вид із ареалом, що зменшується.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується середземноморським ареалом, локально зустрічається поблизу чорноморських берегів України та в Середземному морі. Нижньобореальний вид. Відома незначна кількість популяцій. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Чорне море: Філофорне поле Зернова, Каркінітська зато-

ка, Пд. берег Криму. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

На камінні, раковинах молюсків та водоростях із субліторалі, на глибині до 4–10 м.

Загальна біоморфологічна характеристика

Кущики 3–10 см, зелено-жовті, інколи темно-зелені, розгалужені, в обрисах трикутні. Слань представлена центральною розгалуженою трубчастою клітиною та боковими гілками. Головна вісь добре виріз-

няється, вище основи чи на верхівці з численними гілками, що неправильно пірчасто розміщені 1–3 поздовжніми рядами з обох її боків.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території ботанічного заказника «Філофорне поле Зернова». Необхідне створення альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1967; Ткаченко, 2004.

Автори: П.М. Царенко, І.І. Маслов
Малюнок: Т.М. Немеровська

КОДІУМ ЧЕРВ'ЯКУВАТИЙ

Codium vermilara (Olivi) Delle Chiaje

Родина Кодієві — Codiaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид-індикатор стану та ступеня евтрофування екосистем, зокрема шельфової зони моря.

Ареал виду та його поширення в Україні

Древньосередземноморський та атлантичний ареал, що відноситься до бореально-тропічної групи. Відома незначна кількість популяцій. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі. Пн.-зх. р-н Чорного моря, зх. та пд. Крим, р-н Севастополя,

Прикерченський регіон. Спостерігається тенденція до зникнення.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (евтрофування водойм), зниження прозорості, зростання інтенсивності обростання епіфітами.

Умови місцезростання

Серед обростань в субліторальній зоні на камінні, скелях, ракушняку на глибині від 5 до 30 м. Формує однотипові та змішані угруповання водоростей. Олігосапробіонт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Багаторічник. Рослини до 35–40 см заввишки, прикріплені невеликим базаль-

ним диском, від якого піднімається декілька вертикальних таломів. Слань циліндрична, закономірно чи незакономірно дихотомічно розгалужена. Розмножується статевим шляхом, безстатеве розмноження невідоме.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Чорноморському БЗ, ПЗ «Мис Март'ян», заказнику «Бухта Козача», прибережно-аквальному комплексі поблизу мисів Сарич та Фіолент. Слід узяти під охорону райони, де зростає вид; регламентувати промислову діяльність на шельфі.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

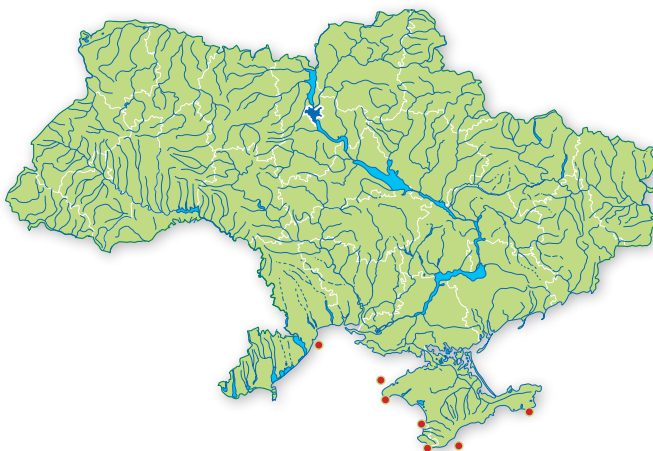
Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Маслов і др., 1998.

Автори: Н.А. Мільчакова, П.М. Царенко
Фото: І.І. Маслов

ЕНТЕРОМОРФА АЗОВСЬКА

Enteromorpha maeotica Proschk.—Lavr.

Родина Ульвові — Ulvaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Вид з ареалом, що зменшується.

Ареал виду та його поширення в Україні
Характеризується азово-чорноморським ареалом, трапляється біля узбережжя Росії та України. Регіональний ендемік. Адм. регіони: Од, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, невеликі. Каркінітська затока та Одеське узбережжя, Молочний та Утлюкський лимани, Бердянська коса, «Лебедині о-ви», Сиваш, Пд. берег Криму. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності
Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання
На камінні, раковинах молюсків в субліторальній та псевдоліторальній зоні морів, зрідка в опріснених водах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань світло-зелена міхуро- до витягнуто-яйцеподібної чи еліпсоїдної форми, на короткій ніжці, яка злегка розширюється в підшву, та з отвором на верхівці, 2–20 см заввишки, 0,5–0,8 см завширшки. Клітини розташовані безладно, багатокутні, з заокругленими кутами, висота більша за ширину

в 1,3–2 рази, 13–23 мкм завширшки, 12–38 мкм завдовжки. Хлоропласт з 2–7 піреноїдами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в ПЗ «Мис Мартьян» та Кримському («Лебединні о-ви»). Необхідне створення альгорезерватів у межах районів, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

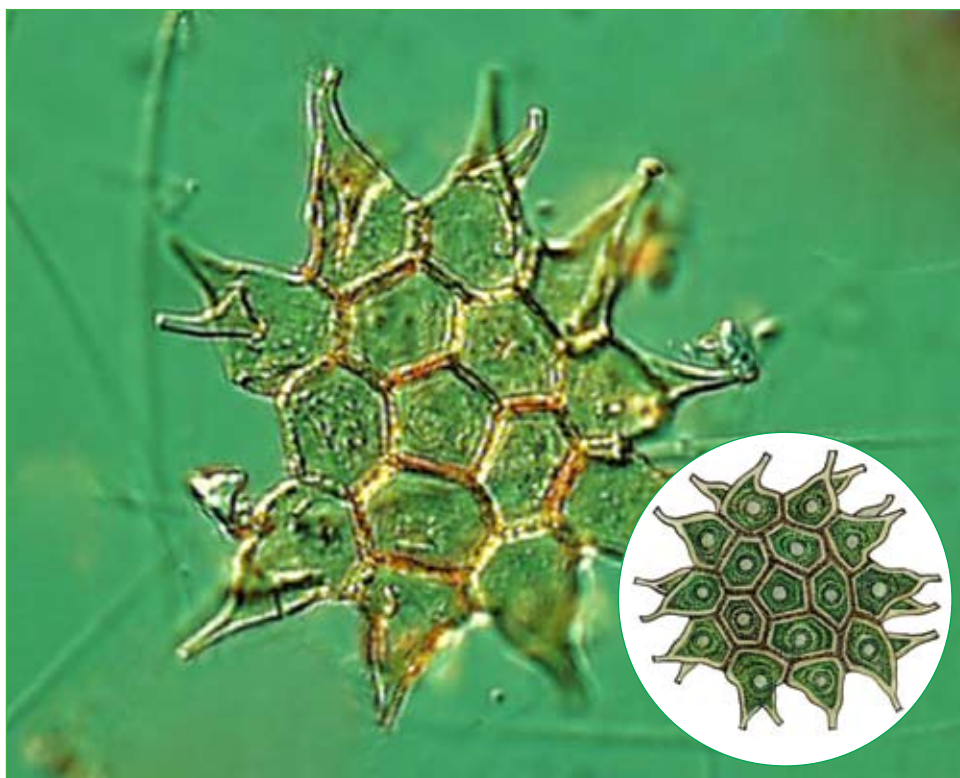

Основні джерела інформації
Виноградова, 1974; Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Прошкіна-Лавренко, 1945.

Автори: П.М. Царенко, І.І. Маслов
Фото: І.І. Маслов, П.М. Царенко

ПЕДІАСТРУМ КАВРАЙСЬКОГО

Pediastrum kawraiskyi Schmidle

Родина Гідродікцієві — Hydrodictyaceae.

Природоохоронний статус виду

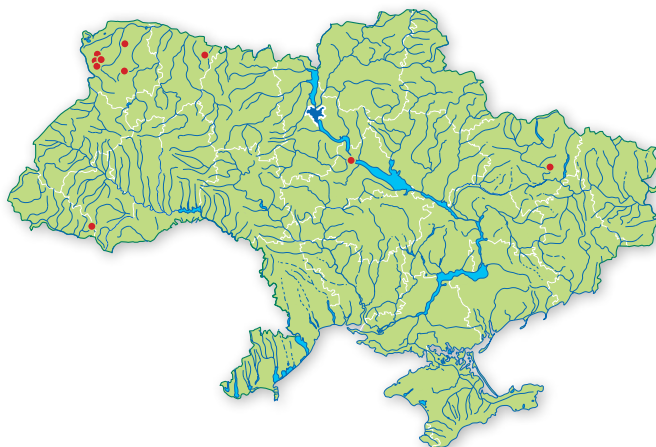
Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий рідкісний зникаючий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євро-пн.-американський ареал виду, з приуроченістю нинішнього поширення в озерах, зрідка ставках, заплавах річок та болотах Центральної та Пн. Європи (Велика Британія, Німеччина, Польща, Росія, Словаччина, Україна, Чехія, Швеція) і Пн. Америки (США). Характеризується диз'юнктивним зх.-полісько-карпатським ареалом поширення (окремі знахідки відомі в центральному та сх. регіонах України). Адм. регіони: Вл, Жт, Зк, Чк, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється зрідка; спостерігається тенденція до зникнення та звуження ареалу поширення.

Причини зміни чисельності

Антропогенне забруднення водойм, зміна екологічних факторів.

Умови місцезростання

Планктон, бентос та перифітон озер, ставків, річок та заплавлених водойм і боліт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Ценобії 45–190 мкм в діаметрі, суцільні, рідше здрібними отворами, інколи злегка перфоровані, 8–32-клітинні. Клітини 22–51х15–30 мкм,

від конусоподібно-заокруглених до багатокутних, які повністю зрослися між собою: зовнішні — з 2 конусоподібними чи пальцеподібними відростками, які виходять із спільної основи, та довгими тонкими придатками, розміщеними не в площині ценобію (над ним чи під ним), внутрішні — округло-багатокутні. Оболонка клітин коричнювата, товста, бородавчаста.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Шацькому НПП. Необхідне створення альгорезерватів у межах місцезростань виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Коршиков, 1953; Масюк, 1958; Мошкова, Водоп'ян, 1975; Царенко, 1990; Szabados, 1949.

Автор: П.М. Царенко
Фото: П.М. Царенко

ЕВАСТРОПСІС РІХТЕРА*Euastropsis richteri* (Schmidle) Lagerh.

Родина Гідродіктієві — Hydrodictyceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.**Наукове значення**

Рідкісний реліктовий вид із ареалом, що зменшується.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується бореально-монтанним ареалом, трапляється у прісних водоймах (заболочених ділянках чи болотах) Європи (Велика Британія, Македонія, Німеччина, Україна, Швеція, Швейцарія, Фінляндія), Азії (Непал, Росія) та Америки (Канада, США). Характеризується диз'юнктивним поліським ареалом поширення з незначною кількістю популяцій. Адм. регіони: Вл, Жт, Кв, Чн, См.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Оз. Острівське, окол. с. Острів'я та ставки, окол. с. Пища Шацького р-ну Волинської обл.; р. Дельна, окол. с. Привар Овруцького р-ну Житомир-

ської обл.; р. Ілля, окол. с. Іллінці Чорнобильського р-ну Київської обл.; болото, окол. м. Шостка Сумської обл.; болото, окол. с. Комарівка Борзнянського р-ну Чернігівської обл. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування та осушення).

Умови місцезростання

В товщі води, бентосі та перифітоні стоячих прісних водойм та річок.

Загальна біоморфологічна характеристика

Ценобії плоскі, двоклітинні, 12–40 мкм зав-

довжки, 6–25 мкм завширшки. Клітини трапецієподібні до трьохгранних, сплюснені, з виразною вирізкою на зовнішніх сторонах, з'єднуються одна з одною широкою рівною основою, 6–20 мкм завдовжки, 6–25 мкм завширшки. Розмножується зооспорами, які звільняються із материнської клітини в слизовому пухирі при ослизненні оболонки.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняється. Необхідне створення альгорезерватів у межах районів, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Коршиков, 1953; Масюк, 1958; Царенко, 1990.

Автор: П. М. Царенко

Малюнок: Т.М. Немеровська

СТИГЕОКЛОНИУМ ПУЧКУВАТИЙ

Stigeoclonium fasciculare Kütz.

Родина Хетофорові — Chaetophoraceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид, важливий для морфологічного розуміння водоростей.

Ареал виду та його поширення в Україні

Диз'юнктивний євразійсько-афро-американо-австралійський ареал. Європа (Італія, Нідерланди, Німеччина, Україна, Франція), Азія (Китай, Ізраїль — Палестинська автономія), Африка (Судан), Америка (Бразилія, США), Нова Зеландія. Відома незначна кількість популяцій. Адм. регіони: Чк, Дн, Пл, Од.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі в болотах, ставках. Окол. м. Дніпропетровська; ставок в заплаві р. Самара, окол. м. Новомосковськ Дніпропетровської обл.; окол. м. Одеса, Одеської обл.; Кременчуцьке водосховище, Полтавська, Черкаська обл. Спостерігається тенденція до зникнення.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (евтрофування водойм).

Умови місцезростання

Перифітон водойм із стоячою водою та з уповільненою течією (серед обростань живих і відмерлих квіткових рослин та черепашок молюсків).

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань однорічна, кушикоподібна, до 5 см заввишки, слизувата. Головні нитки й гілки біля верхівок китицеподібно розгалужені, з довгим безбарвним багатоклітинним волоском або загостреною клітиною. Гілочки другого порядку короткі, висхідні, іноді

дещо зігнуті та з такими ж закінченнями. Клітини головних ниток 10–11 мкм завширшки, їхня довжина дорівнює ширині або в 2 рази більша. Хлоропласт постійний, від вузькострічкового до майже повністю вистилаючого повздовжні стінки клітини. Розмножується вегетативним (акінети), нестатевим (2–4-жгутикові зооспори) та статевим (ізогамія — гамети дводжгутикові) способом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесено до ЧКУ (1996). Необхідне створення альгорезерватів у межах місцезростань виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

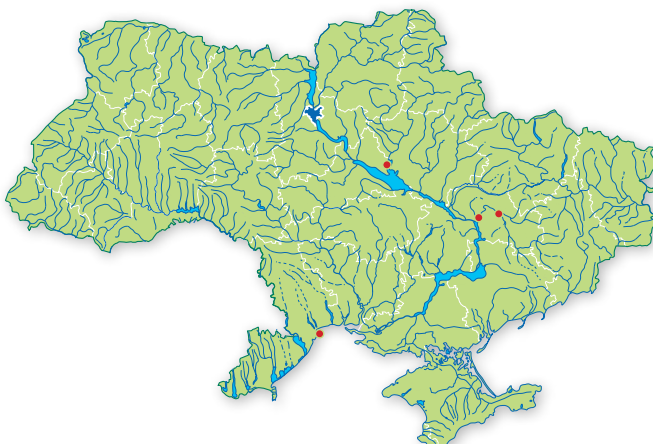
Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Мошкова, 1979; ЧКУ, 1996.

Автор: П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

БУЛЬБОХЕТА МАЙЖЕ КВАДРАТНА

Bulbochaete subquadrata Mrozińska–Webb

Родина Едогонієві — Oedogoniaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид з обмеженим ареалом, важливий для вивчення питань ареалогії водоростей та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центрально-європейський (Польща, Україна) ареал поширення. Правобережно-поліський ареал в Україні. Адм. регіони: Вл, Жт.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі. Оз. Біле, окол. с. Невір Любешівського р-ну Волинської обл.; ставок у заплаві р. Уборть, Поліський заповідник, окол. с. Селезівка Олевського р-ну

Житомирської обл. Спостерігається тенденція до зникнення.

Причини зміни чисельності
Осушення боліт.

Умови місцезростання

Обростання вищих водних рослин (очерету, хвощів, сфагнових мохів та осок) на сфагнових болотах і в заболочених водоймах (рН 5,5–7,5).

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань однорічна, мікроскопічна, кушчикопо-дібна з щетинками на кінцях гілочок. Рослина дводомна. Нанандрієвий вид. Андроспорангійні клітини виникають на рослинах з

оогоніями. Оогонії та ооспори кутастокулясті, майже квадратні, з сітчасто розміщеними бородавчастими виростами на мезоспорії. Клітини, що формують оогонії, нерідко різної довжини. Розмножується статевим (оогамія) і нестатевим (багатоджгутикові зооспори) шляхом. Ооспори утворює у червні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесено до ЧКУ (1996). Охороняється у Поліському ПЗ. Необхідне створення альгрезерватів у межах районів (болотні масиви), де зростає вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Юнгер, 1985, 1987; ЧКУ, 1996.

Автор: П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ЕДОГОНІЙ КОСОПОРОВИЙ РІЗНОВИД ДОНСЬКИЙ

Oedogonium plagiotomum Wittr. ex Hirn var.
tanaiticum Y.V. Roll

Родина Едогонієві — Oedogoniaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Таксон з обмеженим ареалом, важливий для вивчення питань ареалогії та альгосозології.

Ареал виду та його поширення в Україні

Регіональний ендем (Україна). Відома незначна кількість популяцій. Адм. регіони: Чн, Хр, См.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі: оз. в заплаві р. Десни, окол. м. Чернігова; оз. в заплаві р. Десни, окол. м. Новгород-Сіверський; р. Десна, окол. м. Сосниця; ставок в заплаві р. Клевань, окол. с. Сваркове Глухівського р-ну, Сумської обл.; затока р. Сіверський Донець, окол. с. Гайдари Зміївського р-ну Харківської обл. Спостерігається тенденція до зникнення.

Причини зміни чисельності

Антропогенне забруднення річок, евтрофування.

Умови місцезростання

Серед обростань вищих водних рослин і у товщі води у сплетіннях нитчастих водоростей на ділянках річок з уповільненою течією або в заплавах водоймах із стоячою водою. Трапляється у водах, що містять значну кількість кальцію.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань однорічна, мікроскопічна, багатоклітинна, ниткоподібна. Рослини дводомні. Вегетативні клітини жіночих та чоловічих рослин циліндричні, схожі за розмірами 14–27

мкм завширшки, 32–121 мкм завдовжки. Базальні клітини булавоподібні, видовжені. Розмножується статевим (оогонії обернено яйцеподібно-кулясті, розміщені по одному або по 2–3 поряд; ооспори яйцеподібно кулясті, з гладенькою оболонкою) і нестатевим (багатоджгутиковими зооспорами) шляхом. Ооспори утворює в липні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесено до ЧКУ (1996). Необхідне створення альгорезерватів у межах районів (річкові басейни), де зростає вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Ролл, 1948; Юнгер, Мошкова, 1993; ЧКУ, 1996.

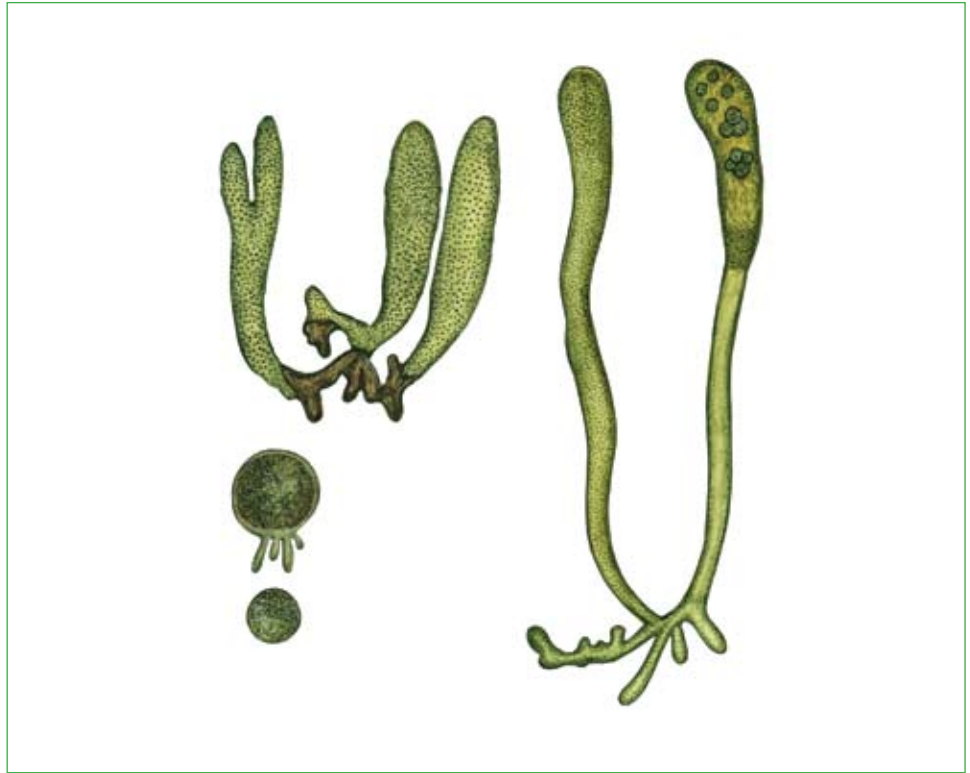
Автор: П.М. Царенко

Малюнок: Т.М. Немеровська

СИФОНОКЛАДУС МАЛЕНЬКИЙ

Siphonocladus pusillus (Kütz.) Hauck

Родина Сифонокладові — Siphonocladaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний ендемічний вид Середземноморського басейну.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європейський ареал (древньосередземноморський). Відома незначна кількість популяцій. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється групами або окремими сланями. Чорне море: окол. м. Севастополь, Севастопольська бухта; Пд. берег Криму (вздовж Кара-Дагу).

Причини зміни чисельності
Антропогенний вплив (евтрофування).

Умови місцезростання

Морські акваторії, обростання на раковинах молюсків, камінні та скелях (на глибині 0,5–10 м), а також епіфіт на водоростях. Олігосапробіонт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань однорядна, розгалужена, ниткувата. Вертикальні пагони (3–5 см заввишки, до 1 мм завтовшки) однорядні, булавоподібної форми, розділені на сегменти прямими або навскісними перегородками. На кінцях горизонтальних ниток розвиваються присоски з торочкуватими краями. Розмножується

нестатевим (зооспорами, апланоспорами та вегетативно) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесено до ЧКУ (1996). Охороняється у Карадазькому ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій виду та формувати альгрезервати в місцях його зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; ЧКУ, 1996; Zaitsev, Alexandrov, 1998.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ХЕТОМОРФА ЗЕРНОВА

Chaetomorpha zernovii Woronich.

Родина кладофорові — Cladophoraceae.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний ендемічний вид із локальним ареалом.

Ареал виду та поширення в Україні.

Чорноморський ареал. Адм. регіони: Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, мало чисельні: Ягорлицько–Тарханкутський та Прикерченський регіони, Тендрівська затока, Чорноморський заповідник, Голопристанський р-н Херсонської обл.; Каркінітська затока, Кримський заповідник («Лебедині о-ви»),

Роздольненський р-н; оз. Аджиголь, Феодосійський р-н; м. Чауда, г. Опук (Опукський заповідник), Керченська протока, Ленінський р-н.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростанняВ обростаннях серед *Cladophora fracta*, *Lamprothamnion papulosum* та *Zannichellia pediculata* в морській воді на глибині 0,5–50 м.**Загальна біоморфологічна характеристика**

Слань ниткувата, нерозгалужена, до 5 мм за-

вдовжки та 10–18 мкм завтовшки, прикріплена до ґрунту масивною, майже циліндричною базальною клітиною, основа якої дископодібно розширена з рівними чи лопатеподібними краями. Клітини циліндричні, довжина їх в 2–5 раз перевищує ширину. Хлоропласт пристінний, пластинчастий з багаточисельними піреноїдами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в межах Кримського ПЗ («Лебедині о-ви»), Чорноморського БЗ та Опукського ПЗ. Необхідне створення альгрезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975; Маслов, Ткаченко, 2008; Мошкова, 1979; Садогурський, 1998, 2002; Ткаченко, Маслов, 2002.

Автори: П.М. Царенко, О.В. Герасимова, Ф.П. Ткаченко

Малюнок: Т.М. Немеровська

КЛАДОФОРА ВАДОРСЬКА

Cladophora vadorum (Aresch.) Kütz.

Родина Кладофорові — Cladophoraceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид із ареалом, що зменшується.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується каспійсько-середземно-морським та євро-атлантичним ареалом, трапляється уздовж чорноморських берегів Грузії, Росії, України, в Середземному морі, Атлантичному (Пн. Європа) океані. Широко-бореальний вид. Відома незначна кількість популяцій. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Чорне море: Одеський, Керчинський та Тарханкут-Севастопольський регіони, Пд. берег Криму та Севастопольська затока. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

На камінні, раковинах молюсків, водних рослинах в солоній та морській воді псевдоліторалі та субліторалі.

Загальна біоморфологічна характеристика

Кущики густо розгалужені 2–50 см заввишки, прикріплені ризоїдами, які розвиваються лише в основі слані, інколи вільно плаваючі. Слань сформована із псевдодихотомічно і латерально розгалужених головних осей, які закінчуються пучками рясно розгалужених більш коротких гілочок при почерговому галуженні, звично односторонньому,

інколи трапляються кільця із 2–3 гілочок. Гілочки прямі або злегка зігнуті, особливо близько верхівки. Апікальні клітини довгі, загострені 27–65 мкм ширини, а довжина їх в 2,5–24 рази більша за ширину. Клітини слані циліндричні або злегка булавоподібні, 120–200 мкм завширшки, а їх довжина в 2–11 раз більша за ширину.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у ПЗ Карадазькому та «Мис Мартьян». Необхідне створення альгрезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зинова, 1967; Калугина–Гутник, 1975, 1992; Маслов и др., 1998; Садогурський, 1998; Ткаченко, 1991.

Автори: П.М. Царенко, Ф.П. Ткаченко
Малюнок: Т.М. Немеровська

КЛАДОФОРА ДАЛМАТСЬКА

Cladophora dalmatica Kütz.

Родина Кладофорові — Cladophoraceae.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Вид-індикатор стану та ступеня забруднення водного середовища.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується каспійсько-середземно-морським та індо-атлантичним ареалом, належить до бореально-тропічної групи. Відомий з солоних водойм та морів Європи (Атлантичне узбережжя), Азії та Австралії. Виявлена незначна кількість популяцій. Адм. регіони: Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі, в сукупності з іншими водоростями формує густий килим водоростей псевдоліторальної зони. Чорне море: Каркінітський, Тарханкут-Севастопольський, Керчинський, Одеський регіони, Пд. берег Криму; Чорноморський заповідник («Лебедині о-ви»), Роздольненський р-н. У формі окремих літофільних сланей, дернин, губчастими кулями, інколи трапляється в складі епіфітної синузії цистозіри.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження, скорочення площі природних кам'янистих біотопів, зміна берегової лінії.

Умови місцезростання

Переважає у морських водах, в псевдоліторальній зоні, на глибині 10–20 см і відкритих прибіжних місцях, зрідка вище рівня води в щілинах та дрібних заглибленнях. Олігосапробіонт, індикатор стану прибережної зони моря.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дерники до 5 см заввишки, з ризоїдами в основі слані або вільноплаваюча форма до 50 см завдовжки. Слань сформована із псевдодихотомічно розгалужених головних

осей, які закінчуються пучками рясно розгалужених коротких гілочок, а їх апікальні клітини до 30 разів більші ширини. Клітини циліндричні, бочкоподібні та булавоподібні, до 20 раз більші ширини. Розмноження статевим та безстатевим шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у ПЗ Карадазькому та «Мис Март'ян», Чорноморському БЗ і заказнику «Бухта Козача» (окол. м. Севастополь). Необхідне створення альгорезерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

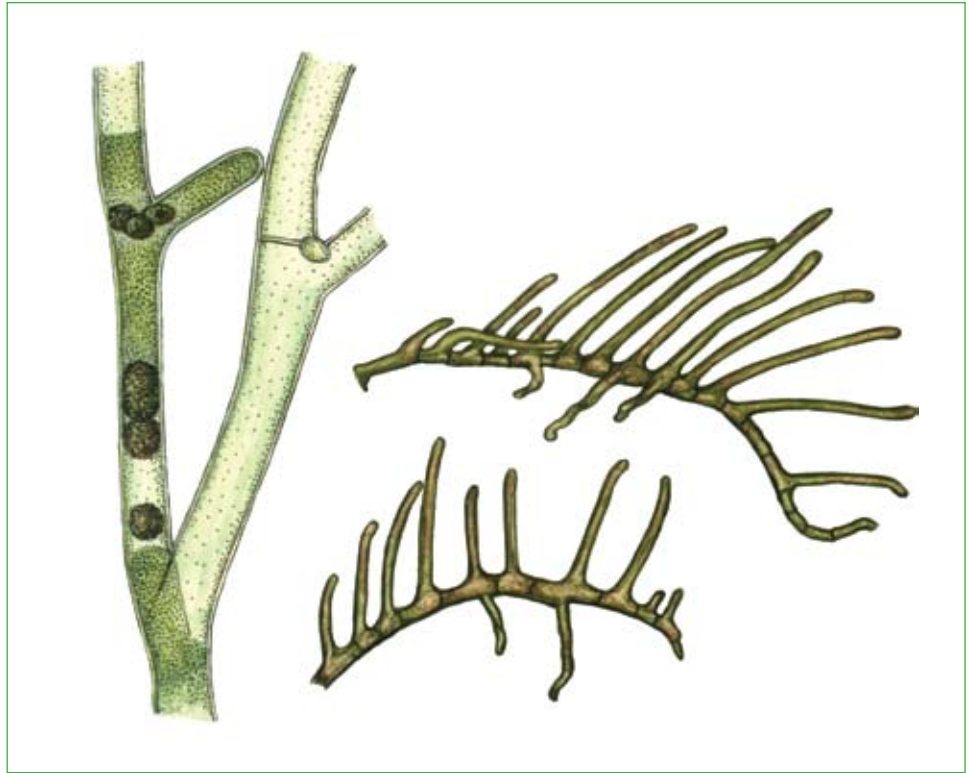
Зинова, 1967; Калугина-Гутник, 1975; Корженевський, Ена, Костин, 1999; Маслов и др., 1998; Мильчакова, 2003; Садогурський, 1999; Ткаченко, 1991.

Автори: Н.А. Мильчакова, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

КЛАДОФОРПСИС ШКІРЯСТИЙ

Cladophoropsis membranacea (Hofm. Bang. ex
C. Agardh) Börg.

Родина Кладофорові — Cladophoraceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид з ареалом, що зменшується.

Ареал виду та його поширення в Україні

Характеризується середземноморським та пацифіко-атлантичним ареалом, трапляється поблизу Кримського узбережжя України, Канарських та Гавайських о-вів та в Карибському регіоні. Субтропічний вид. Відома обмежена кількість популяцій. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Чорне море:

Севастопольська затока, Пд. берег Криму, Карадазький заповідник та заповідник «Мис Мартьян». Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

Морські води псевдоліторалі та субліторалі.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дерники або подушкоподібні скупчення чи сферичні кулеподібні утвори до 3–5 см у діаметрі, прикріплюються розгалуженими членистими нитками з присосками на кінцях

відгалужень. Слань 150–200 мкм завтовшки, розмежована на сланкі нитки основи та вертикально підняті пагони, які рясно галузяться і сформовані із надто довгих клітин, що утворені поперечними перегородками. Клітини з дрібними, пластинчастими хлоропластами, кожний з 1 піреноїдом. Безстатеве розмноження зооспорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ПЗ Карадазькому та «Мис Мартьян». Необхідне створення альгосерватів у межах акваторій, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Евстегнеева, 1993; Калугина–Гутник, 1975, 1992; Маслов і др., 1998.

Автори: І.І. Маслов, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

РОЯ АНГЛІЙСЬКА

Roya anglica G.S. West in Hodgetts

Родина Мезотенієві — Mesotaeniaceae.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний, зникаючий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Голарктичний вид. Європа (Велика Британія, Німеччина, Норвегія, Словаччина, Україна, Фінляндія, Франція) та Пн. Америка (Канада, США). Формує три локалітети. Адм. регіони: Жт, Кв, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється зрідка, поодинокі: струмок,

Ужанського НПП Велико-Березнянського р-ну Закарпатської обл., ґрунти з території Поліського ПЗ Овруцького р-ну Житомирської обл. та з окол. м. Києва.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (забруднення водойм, меліоративні заходи).

Умови місцезростання

На болотах та в струмках, серед заростей мохів та скупчень ниткуватих водоростей, зрідка у ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика

Одноклітинна водорість циліндричної (частіше асиметричної) форми, клітини прямі або

трохи зігнуті й звужені до кінців, 54–96 мкм завдовжки, 6,8–8,4 мкм завширшки. Хлоропласт один, пластинчастий або частіше з поздовжніми ребрами, піреноїдів 2–6, розташовуються у вигляді осьового ряду. Оболонка гладенька безбарвна, на кінцях дещо потовщена. Зигоспори кулясті, з гладенькими оболонками, 20–26 мкм діаметром.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Поліському ПЗ, Ужанському НПП. Необхідне збереження водойм та гідрофітоценозів, створення альгорезерватів у межах зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Костіков, Романенко, Демченко та ін., 2001; Масюк, Лилицкая, 1996; Царенко, Ступина, Коваленко та ін., 1997.

Автори: О.А. Петльований, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

СПІРОГІРА РЕЙНГАРДА

Spirogyra reinhardii Chmiel. emend. Gauth.–
Lièvre

Родина Спірогірові — Spirogyraceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний, описаний з водойм України вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вид з диз'юнктивним типом ареалу. Європа (Росія, Україна), Азія (Китай), Африка (Марокко) та Пд. Америка (Бразилія, Парагвай). Відомі два локалітети в Україні. Адм. регіони: Чн, Дц.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, трапляється зрідка, поодинокі: болото у заплаві р. Сіверський Донець, НПП «Святі Гори» Красноліманського р-ну Донецької обл. та болото Сосницького р-ну Чернігівської обл.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (забруднення та порушення заплавної системи великих річок).

Умови місцезростання

Зустрічається у застійних прибережних ділянках великих річок або у заплавах водоймах — озерах, болотах, інколи — ґрунтах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Нитчаста зелена водорість, клітини 85–117 мкм завширшки, довжина дорівнює ширині або втричі її перебільшує, поперечні стінки клітин гладенькі. Хлоропластів 3–6, стрічкоподібні, з невеликою кількістю обертів спіралі та декількома піреноїдами. Статевий процес — кон'югація (драбинчастого типу). Кон'югаційний канал утворюється обома клітинами. Сприймальні клітини з боку каналу слабо здуті, клітини без кон'югаційної пари не здуті. Зигоспори еліп-

соїдні, 65–100 мкм завширшки, 97,5–175 мкм завдовжки. Екзоспориї тонкий, безбарвний, гладенький, мезоспориї товстий, коричневий з сітчастими потовщеннями. Розмноження вегетативне (розрив чи фрагментація ниток) або статеве (зигоспори).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охорона заплав великих річок та прилеглих лісових масивів, створення альгорезерватів у межах зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

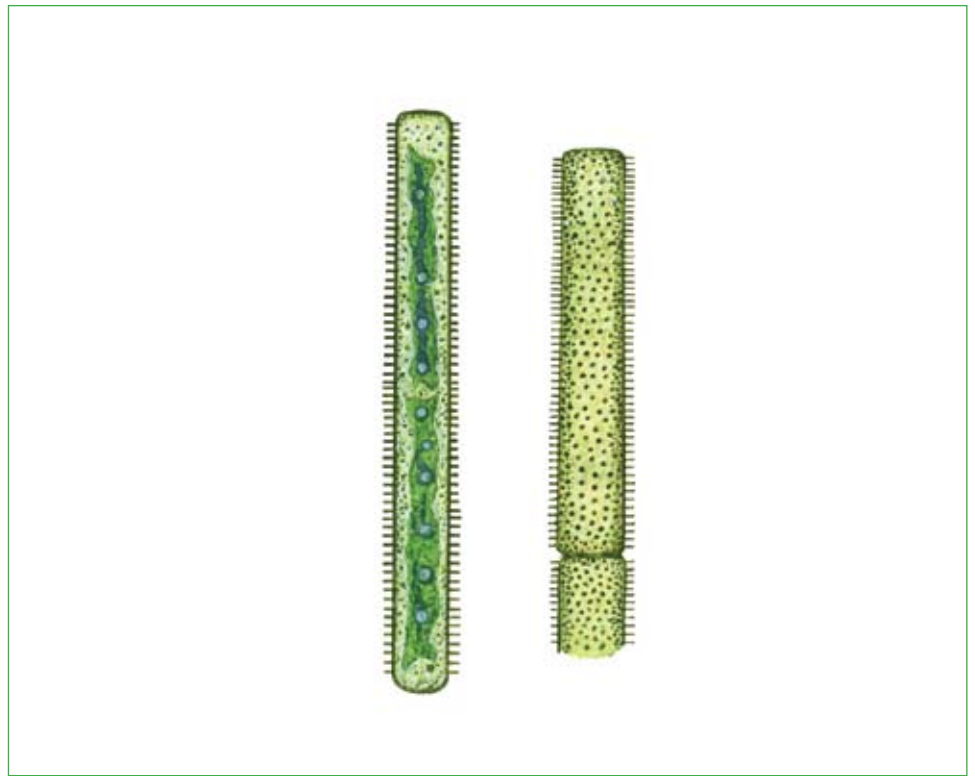
Костикова, Литвинова, Скорик, 1989; Паламар-Мордвинцева, Шиндановина, 1998, 2000; Рейнгардт, 1916; Рундіна, 1988; Хмелевський, 1889а, б.

Автори: О.А. Петльованій, Г.М. Паламар-Мордвинцева, М.О. Конішук
Малюнок: Т.М. Немеровська

ГОНАТОЗИГОН ВОЛОХАТИЙ

Gonatozygon pilosum Wolle

Родина Гонатозигові — Gonatozygaceae.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Вид із ареалом, що зменшується, представник архаїчної групи десмідієвих водоростей.

Ареал виду та його поширення в Україні

Диз'юнктивно-космополітний. Європи (Велика Британія, Іспанія, Латвія, Португалія, Росія, Україна), Азія (Індія, Індонезія, Казахстан, Китай, Росія, Шрі-Ланка, Японія), Африка (Нігерія), Пн. Америка (США), Пд. Америка (Бразилія, Колумбія, Чілі) та Нова Зеландія. Зх.-поліський локалітет. Адм. регіон: Вл.

Чисельність та структура популяцій

Локально, дуже рідко, поодинокі: болото Біле, окол. с. Лишнівка Маневецького р-ну Волинської обл.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (меліоративні заходи, випас худоби, забруднення водойм та знищення усталених водних біоценозів).

Умови місцезростання

Асоційовано з вищою водяною рослинністю та у бентосі уздовж берегів озер, у болотах, торфовищах, рідше річках.

Загальна біоморфологічна характеристика

Одноклітинна водорість, здатна утворювати

короткі дуже ламкі зелені нитки. Клітини циліндричні, прямі, із зрізаними нерозширеними кінцями, 190–260 мкм завдовжки, 10–16 мкм завширшки, довжина клітин перевищує ширину в 15–20 разів. Оболонки безбарвні, густо вкриті дрібними прямими волосоподібними шипами, 2,5–5 мкм завдовжки. Хлоропластів зазвичай по 2, піреноїдів в кожному з них до 6. Зигоспори невідомі.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Відмова від проведення меліоративних робіт, заборона випасу худоби, створення альгорезерватів у межах болотних ценозів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Паламарь, 1960; Паламар–Мордвинцева, 1984, 2003; Паламар–Мордвинцева, Петлеванный, 2000.

Автори: О.А. Петльованій, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ГЕНІКУЛЯРІЯ СПІРОТЕНІЄВА

Genicularia spirotaenia (de Bary) de Bary

Родина Гонатозигові — Gonatozygaceae.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний для світової флори вид та рід із ареалом, що зменшується, представник архаїчної групи десмідієвих водоростей.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вид характеризується диз'юнктивним поширенням. Європа (Велика Британія, Естонія, Латвія, Німеччина, Росія, Україна), Азія (Казахстан, Росія), Пн. Америка (США), Пд. Америка (Чілі) та Нова Зеландія. Відомий один західноукраїнський локалітет. Адм. регіон: Льв.

Чисельність та структура популяцій

Локально, дуже рідко, поодинокі: болото в околицях м. Львова.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (органічне забруднення водойм та меліоративні заходи).

Умови місцезростання

У бентосі або асоційовано з вищою водною рослинністю уздовж берегів озер та у болотах, часто серед *Sphagnum*.

Загальна біоморфологічна характеристика

Одноклітинна зелена водорість, здатна утворювати короткі ламкі нитки. Клітини циліндричні, сильно витягнуті, майже прямі або злегка зігнуті, на кінцях зрізані та трохи розширені, 200–400 мкм завдовжки, 20–25 завширшки, ширина кінців 27–29 мкм, довжина клітин перевищує

ширину в 10–20 разів. Хлоропластів 2–3, стрічкоподібні, спіральні закручені, утворюють 4,5–7,5 обертів, з численними піреноїдами. Статевий процес — кон'югація. Зигоспори кулясті, з гладенькими оболонками, 48–57 мкм діаметром, формуються у кон'югаційному каналі між двома клітинами. Розмноження вегетативне (поділ клітини навпіл та при розпаданні ниток) та статеве (зигоспори).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Створення альгорезерватів у межах болотних ценозів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Паламар–Мордвинцева, 1984, 2003; Gutwiński, 1892.

Автори: О.А. Петльований, О.В. Герасимова
Малюнок: Т.М. Немеровська

ПЕНИУМ БОРГЕ

Penium borgeanum Skuja

Родина Гонатозігові — Gonatozygaceae.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний вид, європейський ендемік, представник архаїчної групи десмідієвих водоростей.

Ареал виду та його поширення в Україні

Аркто-альпійський вид з європейським типом ареалу (Латвія, Швеція, Україна). Формує диз'юнктивний ареал на території України (Карпатський та степовий). Адм. регіони: Зк, Дц.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, здебільшого у гірських районах, трапляється зрідка, поодинокі: водойми Карпатського біосферного заповідника — Мармороський, Угольсько-Широколужанський масиви, струмки Ужан-

ського НПП та струмок поміж виходів граніту, відділення «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування, меліоративні заходи).

Умови місцезростання

Болота, торфовища, озера, заплави річок та струмки.

Загальна біоморфологічна характеристика

Одноклітинна водорість циліндричної форми, 19–27 мкм завдовжки, 8–14 мкм завширшки, злегка перетягнута посередині. Кінці клітин заокруглено-притуплені, обо-

лонка гладенька, без поясків. Хлоропласти з 2 помітними поздовжніми ребрами, з 1 центральним піреноїдом. Статевий процес — кон'югація. Зигоспори 19–32 мкм завдовжки, 24–27 мкм завширшки, 13–16 мкм завтовшки, ширина перешийку — 13–17 мкм, жовто-коричневі, Н-подібної форми, гладенькі з горбкуватими прикрасами на кутах. Розмноження вегетативне (поділ клітини навпіл) та статеве (зигоспори).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Створення мережі альгорезерватів у районах зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Паламар-Мордвинцева, 1978, 1999, 2003; Петлеваний, 2001; Царенко та ін., 1997; Царенко, Парчук, 1998.

Автори: О.А. Петльований, О. П. Білоус
Малюнок: Т.М. Немеровська

БАМБУЗІНА БРЕБІССОНА

Bambusina brebissonii Kütz. ex Kütz.

Родина Десмідієві — Desmidiaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид із ареалом, що зменшується.

Ареал виду та його поширення в Україні

Диз'юнктивний євразійсько-афро-американо-австралійський ареал (відомий з усіх континентів, крім Антарктиди), трапляється дуже рідко. Розрізнені локалітети в Україні (Полісся, Лісостеп, Степ, Карпати), переважна більшість з яких відомі з минулого століття. Сучасні знахідки відзначені в Карпатах та Волинському Поліссі. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Льв, Зк, Хр, Дц.

Чисельність та структура популяцій

Локально, дуже рідко, поодинокі: оз. Гропа, НПП «Стужиця», Міжгірського р-ну Закарпатської обл. та болота Черемського ПЗ Маневицького р-ну Волинської обл.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (меліоративні заходи, органічне та хімічне забруднення водойм).

Умови місцезростання

Асоційовано з вищою водною рослинністю (часто серед мохів), у бентосі та планктоні уздовж берегів озер, у болотах, торфовищах, заплавах водоймах, звичайно у кислих оліготрофних водах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Ниткувата водорість, нитки неприкріплені, зелені, слабо зігнуті. Клітини бочкоподібні, з хвилястими боками посередині, зрізаною верхівкою, при погляді зверху — круглі з двома протилежними сосочками по бо-

ках, 24–30 мкм завдовжки, 14–25,5 мкм завширшки, слабо перетягнуті. Статевий процес — кон'югація. Зигоспори еліпсоїдні, заокруглені або прямокутні, гладенькі, 25–37 мкм завдовжки, 16–23 мкм завширшки. Розмноження вегетативне (поділ клітин навпіл, розпад ниток) та статеве (зигоспори).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Черемському ПЗ та НПП «Стужиця». Відмова від проведення меліоративних робіт, створення альгорезерватів у межах болотних масивів, де зростає вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

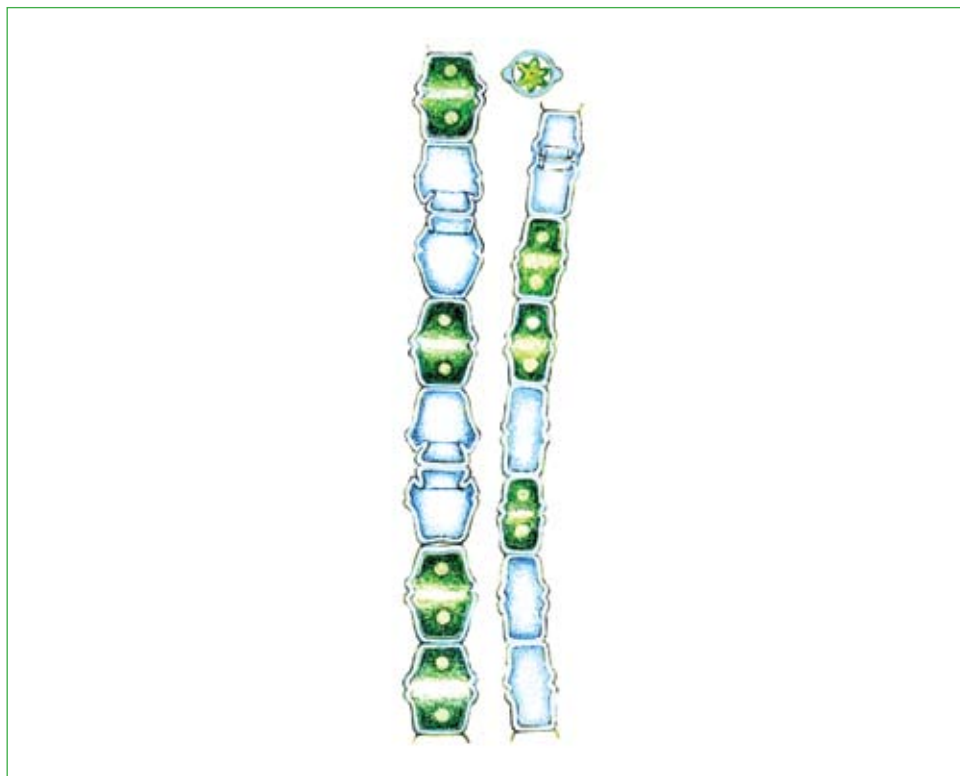
Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Паламар–Мордвинцева, 1986; Паламар–Мордвинцева, Петльованій, 2009.

Автори: О.А. Петльованій, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ДЕСМІДІУМ БЕЙЛІ

Desmidium baileyi (Ralfs) Nordst.

Родина Десмідієві — Desmidiaceae.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Вид із ареалом, що зменшується.

Ареал виду та його поширення в Україні

Диз'юнктивно в країнах Європи (Росія, Україна, Фінляндія), Азії (Китай, М'янма, Росія, Японія), Африки (низка країн), Пн. Америки (Канада, Панама, США), Пд. Америки (Бразилія) та Нової Зеландії, проте трапляється зрідка. Відомий на Поліссі. Адм. регіони: Вл, Кв.

Чисельність та структура популяцій

Локально, дуже рідко, поодинокі: оз. Рибне в окол. м. Києва (біотоп зруйновано), оз. Охотин, заказник «Любче» Ковельського р-ну Волинської обл.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (меліоративні заходи, використання водойм для тваринництва, евтрофування).

Умови місцезростання

Асоційовано з вищою водяною рослинністю та харовими водоростями, у бентосі та планктоні уздовж берегів озер, у болотах, звичайно у кислих водах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Ниткувата водорість, нитки зелені неприкріплені, прямі. Клітини чотирикутні, 16–22 мкм завдовжки, 19–24 мкм завширшки, 16 мкм завтовшки, з ледве помітною серединною перетяжкою. Верхівка увігнуто-вямчата,

трихвиляста, з 2–3 прямо зрізаними відростками, за допомогою яких приєднуються сусідні клітини, зверху клітини прямокутні або трикутні з прямими боками. Оболонка гладенька. Хлоропласти з одним центральним піреноїдом. Статевий процес — кон'югація. Зигоспори еліпсоподібні. Розмноження вегетативне (поділ клітин навпіл та розпад ниток) і статеве (зигоспори).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняється. Відмова від проведення меліоративних робіт, створення альгрезерватів у районах зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Паламар–Мордвинцева, 1986; Царенко, Михайлик, Демченко, Петльованій, 2001.

Автори: О.А. Петльованій, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ООКАРДИУМ ПРОСТЯГНУТИЙ

Oocardium stratum Nägeli

Родина Десмідієві — Desmidiaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Єдиний представник десмідієвих водоростей з вапняковою обгорткою навколо клітини. Розвивається в алкифільних умовах на вапняках. Представник невеликої екологічної групи аерофітних десмідієвих водоростей.

Ареал виду та його поширення в Україні

Рідкісний у світовому масштабі вид та рід, найчастіше трапляється у Європі (Австрія, Велика Британія, Німеччина, Україна, Франція), також зареєстрований у Азії (Індія, Грузія), Пд. та Центральній Америці (США, Куба). Єдиний пд.-кримський локалітет. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Вузьколокальна популяція, невеличкими колоніями: Кримські гори, окол. м. Ялта, Кримський ПЗ, каміння струмка Сари-Су (р. Альма).

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження, зокрема не-санкціонована рекреація.

Умови місцезростання

Аерофітно на вапняковому камінні серед струмків та невеличких річок.

Загальна біоморфологічна характеристика

Клітини зібрані в колонії кулястої форми, 1–2 мм у діаметрі, прикріплені до субстрату і складаються з радіальних слизових трубочок інкрустованих вапном. Трубочки розширюються до поверхні колонії (інколи здатні галузитися) на їх верхівці розташовується по одній клітині перпендикулярно до осі трубочки. Клітини еліптичні, дещо

асиметричні, слабо перетягнуті, 18–20 мкм завдовжки, 18–24 завширшки, 17 мкм завтовшки. Статевий процес — кон'югація. Зигоспори чотирикутні або поліедричні, з кількома сосочкоподібними виступами, 15–20 мкм у діаметрі. Розмноження вегетативне (поділ клітини навпіл) та статеве (зигоспори).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони. Охороняється на території Кримського ПЗ. Доцільне формування альгрезервату (абсолютно заповідний режим) у межах струмка Сари-Су (р. Альма).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Воронихин, 1932; Паламар–Мордвинцева, 1986.

Автори: О.А. Петльованій, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

НІТЕЛА СТРУНКА

Nitella gracilis (J.E. Sm.) C. Agardh

Родина Нітелові — Nitellaceae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний реліктовий вид із ареалом, що зменшується.

Ареал виду та його поширення в Україні

Диз'юнктивно на різних континентах, проте дуже рідко. Відома незначна кількість популяцій. Адм. регіони: Вл, Жт, Льв, Хр, Хс.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеличкими групами, інколи утворюючи значні скупчення. Болото в окол. м. Харкова; меліоративний канал в окол. с. Люб'язь Любешівського р-ну Волинської обл.; ефемерні водойми в окол. с. Майдан-Копищанський Олевського р-ну; канали Земляньського лісництва Барановського р-ну Житомирської обл.; стояча водойма в окол. м. Львова; Дніпровський лиман у межах Херсонської обл.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (забруднення водойм, меліорація).

Умови місцезростання

Розвивається у бідних на азот водоймах різного типу (озерах, болотах, канавах), звичайно у літоральній зоні.

Загальна біоморфологічна характеристика

Макроскопічна кушикоподібна зеленувата, до жовто-коричневого віддінку, однодомна водорість, 15–20 см заввишки. Стебла галузисті, 0,3–0,4 мм в діаметрі. Кільця складаються з 5–7 розпростертих листочків. Листки 2–3-кратно вилчасті, в середніх та нижніх кільцях до 4 см завдовжки, конічно заго-

стрені на верхівці. Гаметангії об'єднані або роздільні, оогонії поодинокі, еліпсоїдні або злегка яйцеподібні, 280–530 мкм завдовжки, 225–470 мкм завширшки, спіральні клітини утворюють 8–9 закрутів, коронка 24–42 мкм заввишки; ооспори 250–375 мкм завдовжки, 220–240 мкм завширшки; антеридії округлі 200–350 мкм у діаметрі.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняється. Збереження водойм, у межах яких виявлений вид, створення на їх основі альгорезерватів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

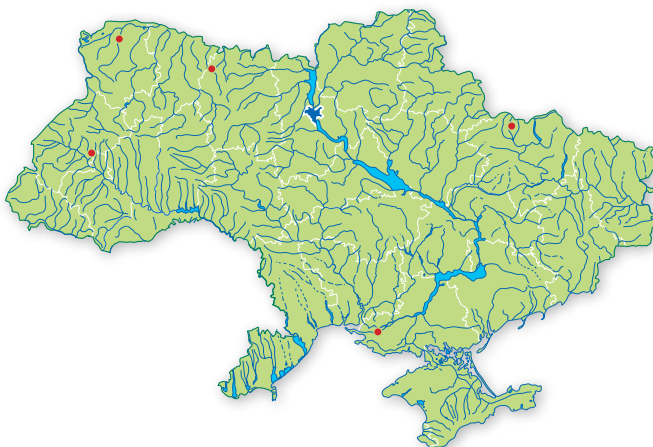
Господарське та комерційне значення

Формує асоціативні угруповання для розвитку безхребетних та розмноження риб.

Основні джерела інформації

Raciborski, 1910; Матвієнко, 1938; Погребняк, 1953; Струк, Борисова, Гриньов, 2008; Борисова, Орлов, 2009.

Автори: П.М. Царенко, О.А. Петльований
Малюнок: Т.М. Немеровська

НІТЕЛА НАЙТОНША

Nitella tenuissima (Desv.) Kütz.

Родина Нітеллові — Nitellaceae.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Вид із ареалом, що зменшується. Релікт.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський диз'юнктивний ареал. Трапляється у водоймах Європи (Велика Британія, Греція, Іспанія, Італія, Німеччина, Португалія, Угорщина, Україна, Франція, Швеція, Швейцарія) та Азії (Росія). Диз'юнктивні два локалітети: лісостеповий та карпатський. Адм. регіони: Чц, Чк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, трапляється зрідка: гирло р. Тясмин (Кременчуцьке водосховище), Чигиринського р-ну Черкаської обл. та р. Мехидря (доплив р. Серет), Сторожинецького р-ну Чернівецької обл.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (хімічне забруднення водойм), меліоративні заходи.

Умови місцезростання

Невеликі торфові водойми (ями, калюжі, озера), зрідка у проточних водах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Макроскопічна однодомна водорість, до 10 см заввишки, інкрустована вапном. Сте-

бла зелені, близько 0,3 мм у діаметрі, слабо калузисті. Кільця з 6 коротких розпростертих листків, в спороносних кільцях листки 3–4-кратно вилчасті, перші листові членики короткі, других — 6–7, третіх — 4–6, четвертих — 2–5, з яких окремі знову можуть бути вилчасті, з 3–4 п'ятичлениками, кінцеві членики довгі, двоклітинні, нижня клітина незвужена, зрізана на верхівці, де за шириною лише трохи перевищує основу останньої клітини, верхівкова клітина довга, вузька, загострена. Гаметангії утворюються у других та третіх розвилках листка, часто розділені. Оогонії поодинокі, кулясті або широкоеліпсоїдні 230–280 мкм завдовжки, 215–230 мкм завширшки, дозрілі до 400 мкм завдовжки

(без коронки), 260 мкм завширшки, спіральні клітини утворюють 9 закрутів, коронка неоппадаюча, 25–40 мкм заввишки, 40–50 мкм завширшки. Ооспори округло-еліптичні, 200–250 мкм завдовжки, 175–200 мкм завширшки, ребер 7–8, тендітні. Антеридії близько 175 мкм у діаметром.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняється. Збереження водойм, у яких виявлено вид та формування альгрезерватів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Формує асоціативні угруповання для розвитку безхребетних та розмноження риб.

Основні джерела інформації

Голлербах, Паламар–Мордвинцева, 1991.

Автори: Г.М. Паламар–Мордвинцева,
О.А. Петльований, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ТОЛІПЕЛА ПРОЛІФЕРУЮЧА

Tolypella prolifera (Ziz. ex A. Braun) Leonhar.

Родина Нітелові — Nitellaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид з диз'юнктивним ареалом, що зменшується. Релікт.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Азія, Пн. та Пд. Америка. Два локалітети із заплавної водойми рівнинної частини лісостепової та степової зони. Адм. регіони: Чк, Дц.

Чисельність та структура популяцій

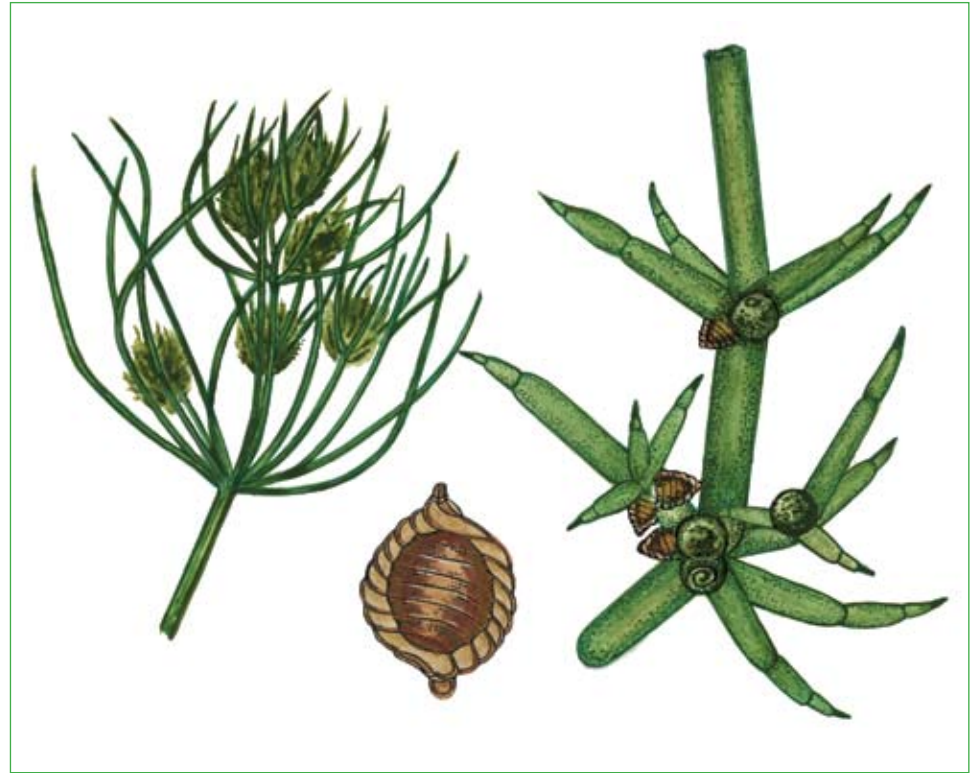
Трапляється групами з декількох рослин, зрідка, спостерігається тенденція до зникнення. Заплавна водойма р. Дніпро, окол. с. Келеберда Черкаської обл. та заплавна водойма р. Сіверський Донець Станично-Луганського відділення Луганського ПЗ.

Причини зміни чисельності

Антропогенне та рекреаційне навантаження (забруднення річок, руйнування біотопів заплави великих річок).

Умови місцезростання

Стоячі та слабко проточні, неглибокі водойми (канави, рови, заплавні водойми великих річок, ями, ефемерні водойми, ставки).

Загальна біоморфологічна характеристика

Макроскопічна галузиста, груба, міцна, зверху розлога, однодомна, сірувато- або коричнево-зелена, рівномірно інкрустована вапном водорість, 20–40 см заввишки. Стебла поодинокі, густо галузисті в середній та верхній частині, понад 1 мм у діаметрі. Кільця двох видів: розпростерті безплідні з 6–20 простих листків та щільно зібрані плононі з 5–7 складних листків. Безплідні листки досить довгі, товсті та грубі 3–5-клітинні, що поступово звужуються до верхівки. Плононі листки короткі, складні, розгалужені, але з чітко відокремленою основною віссю, з 2–3 листками, які мають вузли. Листочки по 3–4 в кожному вузлі, широко розходяться, з 3–5 апікальними кліти-

нами, які звужуються до верхівки, а кінцева має загосрену конічну форму. Гаметангії об'єднані, оогонії частіше по 2–4, іноді поодинокі, еліпсоїдні, 420–470 мкм завдовжки, 335–375 мкм завширшки, спіральні клітини утворюють 10–12 закрутів коронка неопадуюча 50–55 мкм заввишки; антеридії зазвичай сидячі, зрідка стебельчасті, округлі 235–250 мкм у діаметрі.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Луганському ПЗ. Потребує формування альгорезерватів у місцях зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Формує асоціативні угруповання для розвитку безхребетних та розмноження риб.

Основні джерела інформації

Голлербах, Паламар–Мордвинцева, 1991; Петлеваний, 2000.

Автори: О.А. Петльованій, П.М. Царенко,
Г.М. Паламар–Мордвинцева
Малюнок: Т.М. Немеровська

НІТЕЛОПСІС ПРИТУПЛЕНИЙ

Nitellopsis obtusa (Desv. in Loisel) J. Groves

Родина Нітелопсидові — Nitellopsidaceae.

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид із ареалом, що зменшується. Релікт.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський. Виявлений у Поліссі, Лісостепу та Степу. Найбільш відомий із степової зони. Адм. регіони: Вл, Кв, Чк, Хр, Дц, Од, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється ізольованими групами, зазвичай, рослини одного місцезростання є лише жіночими або чоловічими, що є наслідком здатності до вегетативного розмноження.

Причини зміни чисельності

Антропогенне та рекреаційне навантаження (замулення глибоких озер, руйнування біотопів заплави річок, евтрофування).

Умови місцезростання

Розвивається у прісних стоячих (глибокі озера, ставки, канали) або слабо проточних водоймах, зрідка у неглибоких солонуватих водах лиманів.

Загальна біоморфологічна характеристика

Макроскопічна галузиста дводомна, зеленкувата до коричнюватого відтінку водорість, 30–50 см заввишки (у глибоких водах до 1 м). Стебла міцні, слабо галузисті, до 2 мм в діаметрі; з нижніх вузлів, які занурені в мул, формуються ризоїдоподібні гілки, вузли яких перетворюються у великі білі зіркоподібні бульбочки. Міжвузля до 20 см завдовжки, майже рівні довжині листків. Кільця з 5–7 прямих листків. Листки довгі,

з 2–3 члеників, з листочками в 1–2 вузлах, інколи без них, верхівкова клітина загострена або з шипиком. Гаметангії поодинокі або парні; оогонії майже кулясті 1100–1400 мкм завдовжки, 1000–1200 мкм завширшки; антеридії округлі 880–1100 мкм у діаметрі.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

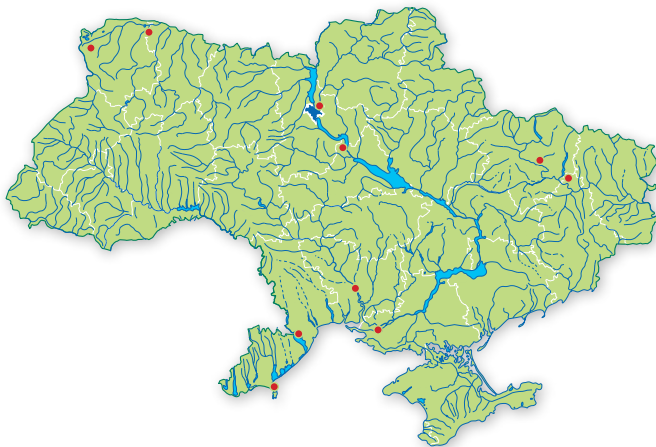
Не охороняється. Необхідне формування альгорезерватів у місцях зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Формує асоціативні угруповання для розвитку безхребетних та розмноження риб.

Основні джерела інформації

Голлербах, Паламар–Мордвинцева, 1991; Паламар–Мордвинцева, Борисова, 2006; Паламар–Мордвинцева, Царенко, 2004; Ролл, 1926; Погребняк, 1953; Мінічева, 1999.

Автори: П.М. Царенко, О.А. Петльований
Малюнок: Т.М. Немеровська

ХАРА БРАУНА

Chara braunii C.C. Gmelin

Родина Харові — Characeae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Вид з диз'юнктивним ареалом. Релікт.

Ареал виду та його поширення в Україні
Диз'юнктивно на усіх материках. Формує в Україні три локалітети: карпатський, південно-центральный та приазово-чорноморський. Адм. регіони: Зк, Дн, Хр, Од, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Локальні популяції нечисленні. Спостерігається тенденція до скорочення.

Причини зміни чисельності
Антропогенний вплив (знищення екотопів та евтрофування водойм).

Умови місцезростання
Бентос мілких стоячих водойм (ставки, ями, канали, рисові поля), зрідка річки (застійні ділянки). Віддає перевагу теплим водам.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань однорічна, заввишки до 60 см, куцикоподібна, часто розлога, із прозоро-зеленими гнучкими стеблами без кори та листками завдовжки до 2 см, іноді слабо інкрустована. Розмножується статевим шляхом (парні оогонії та антеридії утворюються в одному вузлі). Оогонії широ-

коовалоїдні, ооспори еліпсоїдноциліндричні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Вид занесений до ЧКУ (1996). Потребує створення альгорезерватів у відомих місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Формує асоціативні угруповання для розвитку безхребетних та розмноження риб.

Основні джерела інформації
Голлербах, Паламар-Мордвинцева, 1991; ЧКУ, 1996.

Автори: Г.М. Паламар-Мордвинцева,
П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ХАРА СИВІЮЧА

Chara canescens Desv. et Loisel in Loisel

Родина Харові — Characeae.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Схі.-європейський та середньоазійський ареал. Причорноморський диз'юнктивний локалітет. Адм. регіони: Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції невеликі. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (забруднення водойм хімічними речовинами, нафтою).

Умови місцезростання

Бентос бухт, заток та інших водойм, пов'язаних з морем, а також континентальних солонуватих, іноді — прісних водойм.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань однорічна у вигляді невеликих щетинистих кущиків, часто слабо інкрустована вапном. Стебло досить міцне. Кора правильно-трубчаста, зрідка зі слідами вторинних корових трубок. Листки зазвичай короткі, до 17 мм, дещо зігнуті. Рослина дводомна. Розмножується статевим шляхом

(оогамія). Властивий партеногенез, який невідомий у інших харових водоростей. Оогонії еліпсоїдні, еліпсоїдновитягнуті, ооспори еліпсоїднооберненояцеподібні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесений до ЧКУ (1996). Охороняється у Кримському ПЗ. Необхідно формувати альгорезервати у відомих місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Формує асоціативні угруповання для розвитку безхребетних та розмноження риб.

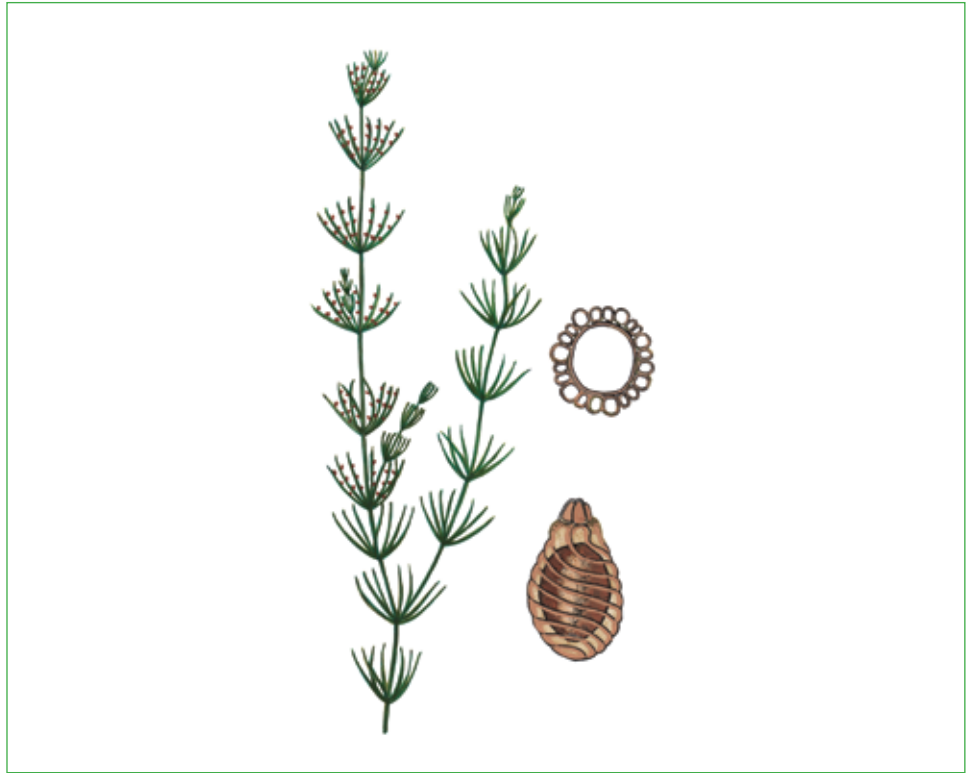
Основні джерела інформації

Голлербах, Паламар-Мордвинцева, 1991; ЧКУ, 1996.

Автори: П.М. Царенко,
Г.М. Паламар-Мордвинцева
Малюнок: Т.М. Немеровська

ХАРА ВИТОНЧЕНА

Chara delicatula C. Agardh

Родина Харові — Characeae.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Вид з диз'юнктивним ареалом. Релікт.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський та афро-американський вид. Європа (Беларусь, Велика Британія, Данія, Іспанія, Литва, Німеччина, Норвегія, Португалія, Росія, Україна, Франція, Швеція, Швейцарія), Азія (Узбекистан, Японія), Пн. Америка, Пд. Африка. Карпатсько-західнополіський ареал (виявлено шість популяцій). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Локальні популяції чисельні, проте кількість рослин у них зменшується.

Причини зміни чисельності

Знищення екоотопів, забруднення та евтрофування водойм.

Умови місцезростання

Прісноводні ставки, кар'єри та озера, зрідка у водоймах з проточною водою.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань однорічна, невелика, заввишки до 20 см, зеленуватого до сірувато-зеленого кольору, іноді витягнута, слабо куциста, помірно інкрустована вапном. Стебла прямостоячі, досить міцні. Характеризується виступаючими коровими трубками, а також наявністю (у деяких форм виду) білих кулястих одноклітинних бульбочок на нижніх част-

тинах стебла. Листки рівновеликі на всьому стеблі, завдовжки 7–13 мм, на самій верхівці вкорочені. Рослина однодомна. Розмножується статевим (оогамія) та вегетативним (бульбочками) шляхом. Оогонії яйцеподібні, ооспори еліпсоїдні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесено до ЧКУ (1996). Охороняється в Поліському та Черемському ПЗ. Необхідно формувати альгорезервати у місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Формує асоціативні угруповання для розвитку безхребетних та розмноження риб.

Основні джерела інформації

Голлербах, Паламар-Мордвинцева, 1991; ЧКУ, 1996; Паламар-Мордвинцева, Борисова, 2006; Паламар-Мордвинцева, Царенко, 2004; Царенко та ін., 2001; Борисова, Орлов, 2009.

Автори: П.М. Царенко,
Г.М. Паламар-Мордвинцева
Малюнок: Т.М. Немеровська

ХАРА МОХУВАТА

Chara muscosa J. Groves et Bull.–Webst.

Родина Харові — Characeae.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом, дуже рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразійський диз'юнктивний ареал поширення. Рідкісний вид світової флори; відомо лише кілька локалітетів у Європі (Ірландія, Україна, Хорватія) та Азії (Казахстан). Західнополіський ареал. Адм. регіон. Вл.

Чисельність та структура популяцій

Локальні нечисленні популяції. Оз. Пісочне

Шацького р-ну, оз. Черемське Маневицького р-ну.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (евтрофування водойм).

Умови місцезростання

Бентос мезотрофних водойм (озера) з водою підвищеної мінералізації.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань у вигляді рясно галузистих кущиків 5–7 см заввишки (зрідка вище), які нагадують дернинки мохів, темно-зелена, слабо інкрустована. Кора правильно двотрубчаста, з дуже великими первинними і дрібни-

ми вторинними коровими трубками. Шипи поодинокі, довгі. Рослина розмножується статевим шляхом, однодомна. Оогонії та антеридії утворюються в одному вузлі. Оогонії еліпсоїдні з великою, віялоподібною короною. Ооспори темно-коричневі до чорних.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид охороняється на території Шацького НПП та Черемського ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій виду.

Розмноження та розведення у спеціальних створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Формує асоціативні угруповання для розвитку безхребетних та розмноження риб.

Основні джерела інформації

Голлербах, Паламар–Мордвинцева, 1991; Паламар–Мордвинцева, Царенко, 2004.

Автори: О.В. Борисова, П.М. Царенко
Малюнок: Т.М. Немеровська

ЛАМПРОТАМНІУМ ПУХИРЧАСТИЙ

Lamprothamnium papulosum (Wallroth) J. Groves

Родина Харові — Characeae.

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний реліктовий вид із ареалом, що зменшується.

Ареал виду та його поширення в Україні

Відомий з прісних та солоних водойм Європи, Азії та Африки. Причорноморський локалітет. Адм. регіони: Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, невеликі. Спостерігається тенденція до скорочення чисельності.

Причини зміни чисельності

Антропогенне навантаження (евтрофування).

Умови місцезростання

Переважно у морських водах, а також у солоних (солонуватих) озерах уздовж узбережжя морів та лиманів.

Загальна біоморфологічна характеристика

Макроскопічна світло- або коричнювато-зелена слабо куциста однодомна зелена водорість, інколи слабо інкрустована вапном, 3–50 см заввишки. На вузлах кореневих пагонів у мулі формує білі кулясті або подовжені одноклітинні бульбочки, що зібрані у грона. Стебла міцні, слабо галузисті, 0,4–0,8 мм у діаметрі. Міжвузля різної довжини у верхній та нижній частині до 4 разів довші за листки. Прилистки в однорядному віночку, довгі, загострені, по одному при основі кож-

ного листка, спрямовані донизу. Кільця з 6–8 прямих або злегка зігнутих листків. Оогонії еліпсоїдні або витягнуто-еліпсоїдні 640–900 мкм завдовжки, 400–600 мкм завширшки, коронка неоппадаюча, 100–140 мкм заввишки; антеридії округлі 420–580 мкм в діаметрі.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняється. Необхідне створення альгорезерватів у межах районів, де розвивається вид.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Формує асоціативні угруповання для розвитку безхребетних та розмноження риб.

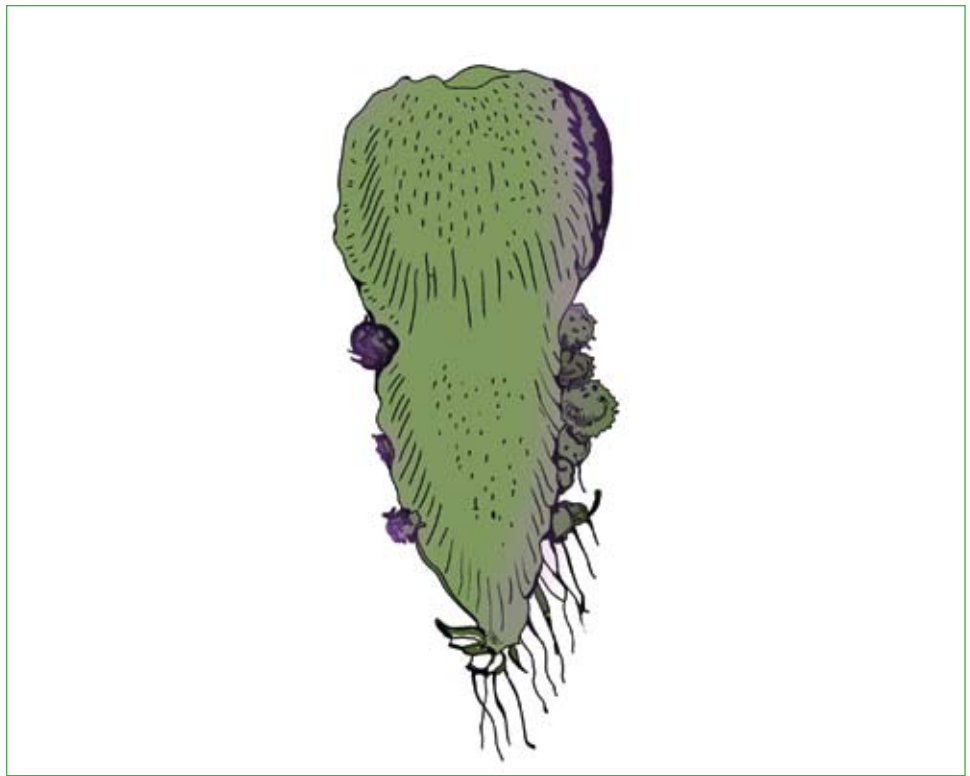
Основні джерела інформації

Голлербах, Паламар-Мордвинцева, 1991; Морозова-Водяницкая, 1959; Паламарь-Мордвинцева, 1998; Садогуський, 1998; Садогурський, Садогурська 1998; Маслов, Борисова, 2008.

Автори: П.М. Царенко, О.А. Петльованій
Малюнок: Т.М. Немеровська

ТАРГІОНІЯ ПІДЛИСТА

Targionia hypophylla L.

Родина Таргіонієві — Targioniaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Єдиний представник оліготипного роду монотипної родини.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Сх., Центральна і Зх. Азія, Пн. і Пд. Африка, о-в Мадагаскар, Пн., Центральна і Пд. Америка, Австралія. Поширений у Гірському Криму — г. Чатир-Даг, Бабуган та на пд. березі Криму — г. Аю-Даг. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Даних немає. Росте окремими сланями.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані. Вірогідно, вид завжди був рідкісним.

Умови місцезростання

Гори та передгір'я. Трапляється на освітлених кам'янистих місцях, у щілинах скель.

Загальна біоморфологічна характеристика

Сланева рослина. Слань 1–2 см завдовжки і 2–5 мм завширшки. Зверху темно-зелена, по краю та зісподу темно-пурпурова, проста, іноді дихотомічно розгалужена. Черевні луски розміщені двома рядами, косотрикутні,

темно-пурпурові з ланцетним гострим придатком і зубчастим краєм. Однодомна або дводомна рослина. Розмножується спорами і вегетативно (численними вентральними розгалуженнями).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у ландшафтному заказнику «Аю-Даг». Необхідно з'ясувати чисельність та стан популяцій виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зеров, 1958; Партика, 1994; ЧКУ, 1996; Smith, 1991.

Автор: Л.Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

АТАЛАМІЯ СПАТИЗА

Athalamia spathysii (Lindenb.) S.Hatt.
(*Clevea spathysii* (Lindenb.) Müll.Frib.)

Родина Клевееві — Cleveaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Середземноморський вид за межами основної частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений виключно в Середземномор'ї: Пд. Європа (Албанія, Італія, Іспанія, Греція), Пн. Африка (Алжир, Туніс, Марокко, Тенеріфе), Пд.-Зх. Азія (Палестина), о-ви Канарські та Мадейра. Знайдено в Українських Карпатах: масив Горгани, скелі над р. Бистрицею-Надвірнянською на околиці с. Пасічної Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Відома єдина популяція площею в декілька

квадратних сантиметрів. Зростає окремими сланями.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані. Вірогідно, завжди був рідкісним.

Умови місцезростання

Затінені, вкриті ґрунтом вапнякові скелі, щілини в скелях.

Загальна біоморфологічна характеристика

Сланева рослина. Слань темно-зелена до чорно-зеленої, проста або дихотомічно розгалужена. Черевні луски пурпурно-червоні до фіолетових, виступають за край слані. Архегоніальні підставки розміщені вздовж

середньої лінії слані. Спорогон кулястий, з ніжкою, коробочка розкривається неправильними лопатями. Дводомна рослина. Розмножується спорами і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зеров, Партика, 1972; ЧКУ, 1996; Müller, 1957.

Автор: Л. Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

ГАПЛОМІТРІЙ ГУКЕРА

Haplomitrium hookeri (Sm.) Nees

Родина Гапломітрієві — Haplomitriaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Раритетний вид, представник оліготипного роду монотипної родини.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн., Центральна і Пд. Європа, Пн. Америка. Знайдено в Українських Карпатах: масив Чорногора, біля оз. Несамовите під г. Туркул, полонина між г. Пожижевська і г. Брескул. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокими стеблами або нещільними дернинками. З початку XX ст. спостерігається істотне скорочення популяцій.

Причини зміни чисельності

Можливо, антропогенний вплив та сукцесії рослинного покриву.

Умови місцезростання

На вологому піщанистому або торф'янистому ґрунті в горах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Листостеблова рослина. Зростає поодинокими стеблами або утворює маленькі дернинки блідо-зеленого кольору. Стебло до 9 мм завдовжки, м'ясисте, відходить від розгалуженої коренеподібної безлистої основної частини. Листки в нижній частині стебла дрібні і вузькі, листки верхньої частини більші, видовжено-овальні або округло-ромбічні до широкояйцеподібно-трикутних, іноді яйцеподібно-ланцетні або язикоподібні. Дводомний. Антеридії широкоовальні, блідо-оранжеві, розміщені по 2–3 в пазухах листків або розкидані по стеблу. Архегонії групами по 2–5 в пазухах маленьких вузьких покривних листків. Періантия нема. Коробочка видовженоци-

ліндрична, розкривається 2–4 стулками. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

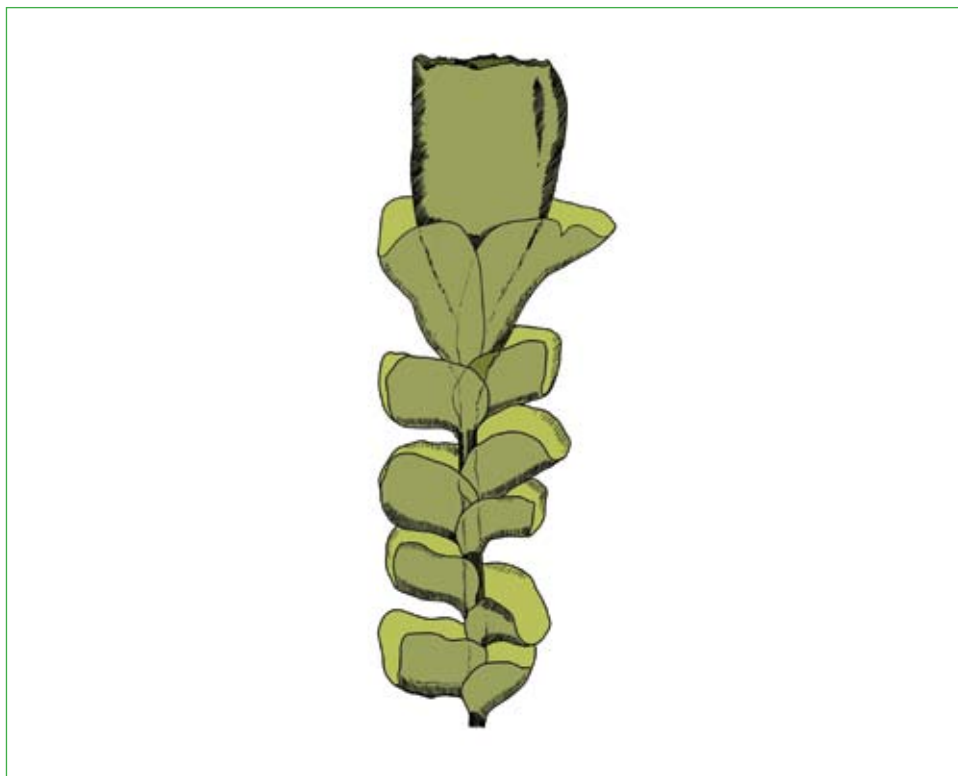
Основні джерела інформації

Зеров, 1964; ЧКУ, 1996; Шляков, 1976.

Автор: Л. Я. Партика
Малюнок: А. В. Білоусова

СКАПАНІЯ КОМПАКТНА

Scapania compacta (A. Roth) Dumort.

Родина Скапанієві — Scapaniaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Раритетний вид з єдиним місцезнаходженням в Україні.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн., Центральна і Пд. Європа, Азія (Туреччина), Пн. Африка, о-ви Атлантичного океану (Азорські, Канарські, Мадейра). Знайдено на пд. березі Криму: г. Аю-Даг. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Єдина популяція; зростає невеликими компактними дернинками.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані, вірогідно, завжди був рідкісним.

Умови місцезростання

На вологих безвапнякових скелях, на вологому, переважно піщанистому ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика

Листостеблова рослина бурого, жовтуватого або червонувато-бурого кольору. Стебла до 3 см завдовжки і до 4 мм завширшки. Листки густо розміщені, розділені на дві майже рівні лопаті. Нижня лопать оберненояйцеподібна або заокруглено-прямокутна з заокругленою верхівкою; верхня лопать подібна до нижньої, лише трохи менша або майже така сама. Дво-

домний вид. Періантій з цілокраїм або дрібнозубчастим отвором. Розмножується спорами і вегетативно за допомогою виводкових тілець, які утворюються по краях листків.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ландшафтному заказнику «Аю-Даг». Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Шляков, 1981; Duell, 1983.

Автор: Л.Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

СКАПАНІЯ ШВЕЙЦАРСЬКА

Scapania helvetica Gottsche

Родина Скапанієві — Scapaniaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Європейський гірський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна і Пд. Європа, Кавказ (Грузія). Трапляється в Українських Карпатах: потік Пилипець — витік р. Ріпинки, права притока р. Ріки басейну Тиси (Воловецький р-н Закарпатської обл.); верхів'я р. Лімниці басейну Дністра (Рожнятівський р-н Івано-Франківської обл.). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Даних немає. Утворює невеличкі дернинки.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Умови місцезростання

Лісовий пояс. Зростає на вологому ґрунті біля потоків.

Загальна біоморфологічна характеристика

Листостебловарослина. Дернинки коричнево-зелені. Листки дволопатеві, нижня листкова лопать широкоеліптична, верхня — опукла, обидві з заокругленою верхівкою. Дводомна рослина. Розмножується спорами та вегетативно за допомогою виводкових тілець.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

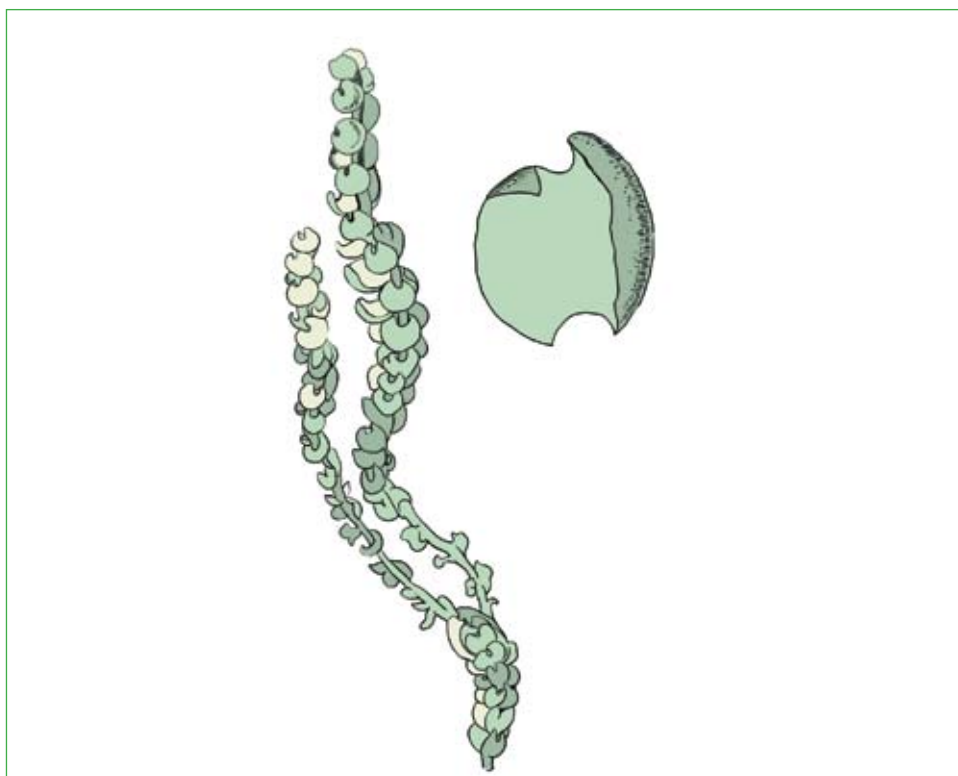
Основні джерела інформації

Зеров, Партика, 1973; ЧКУ, 1996; Müller, 1957.

Автор: Л.Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

ПЛЕВРОКЛАДУЛА БІЛУВАТА

Pleurocladula albescens (Hook.) Grolle

Родина Цефалозієві — Cephaloziaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Раритетний аркто-альпійський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гори Пн., Центральної і Пд. Європи, Пн., Центральної і Сх. Азії, Пн. Америки. Знайдено в Українських Карпатах: масив Чорногора, сідловина між г. Шпиці та Великі Кізли. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокими стеблами або невеличкими групами.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані; можливо антропогенний вплив.

Умови місцезростання

На вологому піщаному або торф'яному ґрунті в сніжникових улоговинах субальпійсько-го поясу.

Загальна біоморфологічна характеристика

Листостеблова рослина. Дернинки блідо- або світло-зелені, рідше буруваті. Стебла 2–10 мм завдовжки і 0,4–1,1 мм завширшки. Листки від більш-менш розставлених до густо розміщених, черепитчасті, широкояйцеподібні, розділені на дві трикутні тупі або загострені лопаті. Амфігастрії

від широкояйцеподібних до ланцетних, загострені. Двodomний вид. Періантій довгасто-циліндричний. Розмножується спорами і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території Карпатського НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Улична, 1971; ЧКУ, 1996; Шляков, 1979.

Автор: Л. Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

ФРУЛАНІЯ ЯКА

Frullania jackii Gottsche

Родина Фруланієві — Frullaniaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Раритетний гірський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн., Центральна і Пд. Європа, Пн.-Сх. і Пд. Азія, Пн. Америка. Трапляється в Українських Карпатах: Тячівський р-н, між с. Усть-Чорна і Лопухів, Усть-Чорна і Руська Мокра. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Зростає невеликими дернинками.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Умови місцезростання

На силікатних і вапнякових каменях і скелях, на корі листяних дерев та гнилій деревині.

Загальна біоморфологічна характеристика

Листостеблова рослина. Утворює плоскі дернинки від буро-зеленого до червоно-бурого кольору. Стебло перисторозгалужене, густо обліснене. Листки дволопатеві, верхня лопать округла, не загострена. Нижня лопать ковпачкоподібна, її довжина дорівнює ширині. Амфігастрії великі, в чотири рази ширші за стебло, ниркоподібні до округлих, зверху трохи

виїмчасті, з цілим незагорненим краєм. Багатодомний вид. Антеридії, періантії і спорогони невідомі. Розмножується вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зеров, 1964; Duell, 1983.

Автор: Л. Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

КОЛОЛЕЖЕНЕЯ РОССЕТТА

Cololejeunea rossettiana (C.Massal.) Schiffn.

Родина Леженеєві — Lejeuneaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий (третинний) вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн., Центральна і Пд. Європа, Кавказ, Пн. Африка (Марокко), о-ви Канарські та Мадейра, Пд.-Зх. Азія (Туреччина). Знайдено в Українських Карпатах: ур. Велика Уголька, Тячівський р-н, Закарпатська обл.; Гірському Криму: Кримський ПЗ (долина р. Улу-Узень); Бахчисарайський р-н, р. Коккозка по дорозі в ущелину Великий каньйон; Алуштинський р-н, водоспад Джур-Джур на р. Східний Улу-Узень; Кіровський р-н, г. Агармиш на окол. Старого Криму та Зх. Лісостепу: Хмельницька обл., Кам'янець-Подільський р-н, окол. с. Привороття. Адм. регіони: Зк, Хм, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Даних немає. Трапляється щільними дернинками або поодинокі серед інших мохоподібних.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Умови місцезростання

Затінені вапнякові скелі та камені.

Загальна біоморфологічна характеристика

Листостеблова рослина. Дернинки дрібні, жовто-зелені. Стебла неправильно-розгалужені. Листки дволопатові. Листкові лопаті зверху густо папілозні; верхня лопать широколанцетна, із загнутою верхівкою;

нижня — прямокутна, загострена, удвічі коротша за верхню. Амфігастріїв немає. Однодомна рослина. Розмножується вегетативно та спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території Карпатського БЗ та Кримського ПЗ, у НПП «Подільські Товтри», ландшафтного заказника «Кармалюкова гора». Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Вірченко, 2004; Зеров, 1958, 1969; ЧКУ, 1996; Слободян, 1969.

Автор: Л. Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

СФАГН БАЛТІЙСЬКИЙ

Sphagnum balticum (Russow) C. E. O. Jensen

Родина Сфагнові — Sphagnaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Аркто-бореальний вид на пд. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. Євразія і Пн. Америка; поодинокі локалітети відомі в Центральній Європі, на Кавказі та у пн. Китаї. Зібраний єдиний раз в Україні 1939 р. А. Борошем на г. Говерла, хребет Чорногора. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Росте невеликими купинами серед інших сфагнових мохів. Сучасний стан популяції невідомий.

Причини зміни чисельності

Порушення природних екотопів, зокрема туризм.

Умови місцезростання

На болотах, переважно оліготрофних.

Загальна біоморфологічна характеристика

Рослини дрібні, від блідо-зеленого до жовтого та бурого кольору. Галодерма стебла з 2–4 шарів клітин, досить чітко відмежована від жовтуватої склеродерми. Стеблові листки трикутноязикоподібні, іноді язикоподібні до 1,2 мм завдовжки та при основі 0,5–0,8 мм завширшки; облямівка вниз майже не поширюється; водоносні клітини у верхній частині листка зазвичай з потовщеннями.

Галузкові листки ланцетні, асиметричні. Хлорофілоносні клітини галузкових листків на поперечному розрізі трикутні. Вид дводомний. Спори світло-жовті, 30–33 мкм у діаметрі.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Локалітет розміщений на території Карпатського НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зеров, 1964; Boros, Vajda, 1968–1969.

Автор: В.М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

СФАГН БЛИСКУЧИЙ

Sphagnum subnitens Russow et Warnst.
(*Sphagnum plumulosum* Röhl)

Родина Сфагнові — Sphagnaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Субокеанічний вид на пд.-сх. межі європейської частини диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Трапляється в приокеанічних р-х Євразії, Пн. та Пд. Америці, на Азорських о-вах. Знайдено в Українських Карпатах (г. Петрос поблизу с. Лопухів Тячівського р-ну Закарпатської обл.; Чернівецька обл. — місцевість над потоком Перкалаб у Путильському р-ні) та на Поліссі (Житомирська обл. — болото Гвоздь біля с. Озеряни Олевського р-ну; болота Плотниця та Дідове озеро в Овруцькому р-ні). Адм. регіони: Жт, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні. Трапляється окремими дернинками. Більшість знахідок в Україні довоєнного періоду.

Причини зміни чисельності

На рівнині — осушення боліт та інші меліоративні роботи.

Умови місцезростання

Евтрофні болота, вільшняки, в горах — заболочені смерекові ліси.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки великі, нещільні, зелені, інколи фіолетові або червоні, від 3 до 15 см заввишки. Стебла міцні, прямостоячі. Склеродерма стебла від білого до винно-червоного кольору. Галузкові листки черепитчасті або відігнуті, у сухому стані з металевим полиском. Різноманна рослина. Спорогони нечисленні, але утворюються часто. Спори жовті, тонкопапілозні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в заказниках загальнодержавного значення «Дідове озеро» та «Плотниця». Слід обстежити інші відомі місцезнаходження виду з метою створення об'єктів природно-заповідного фонду. Необхідно спостерігати за станом популяцій виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

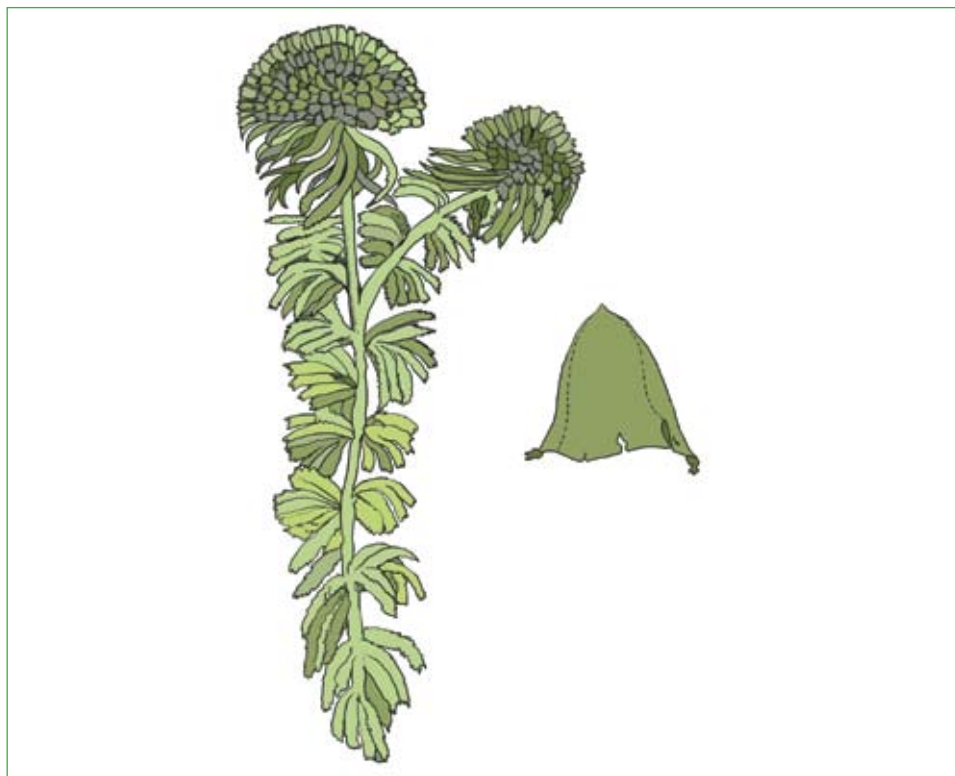

Основні джерела інформації

Зеров, 1964; Зеров, Партика, 1975; ЧКУ, 1996.

Автор: М.Ф. Бойко
Малюнок: А.В. Білоусова

СФАГН ВУЛЬФА

Sphagnum wulfianum Girg.

Родина Сфагнові — Sphagnaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.**Наукове значення**

Вид на пд.-сх. межі європейської частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гренландія, Пн., Центральна і Сх. Європа, Урал, Сибір, Далекий Схід, Пн. Америка. Трапляється на Поліссі (окол. м. Костополя Рівненської обл.; болото Бучмани поблизу с. Білокоровичі та болото Озерянське поблизу с. Озеряни Олевського р-ну Житомирської обл.). Адм. регіони: Рв, Жт.

Чисельність та структура популяцій

Дані відсутні. Нечисленні популяції в Україні знайдено до 1945 р.

Причини зміни чисельності

Можливо, осушення заболочених лісів.

Умови місцезростання

Сирі та заболочені ліси; трапляється на стовбурах і пенях біля їхньої основи.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки не блискучі, від блідозелених до бурих і рожевих, часто строкатих на освітлених місцях. Стебла міцні, ламкі, на зрізі п'ятиребристі, з 7–13 галузками в пучку. Галузкові листки 1–1,2 мм завдовжки, вузькі,

яйцеподібноланцетні. Хлорофілоносні клітини галузкових листків на зрізі еліптичні, закриті. Голівки пагонів дуже щільні. Двodomний, рідше однодомний вид. Спорогони утворюються рідко. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду та обстежити відомі раніше місцезнаходження з метою створення заказників. Слід з'ясувати чисельність виду та причини її зміни.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зеров, 1964; ЧКУ, 1996.

Автор: М.Ф. Бойко
Малюнок: А.В. Білоусова

СФАГН М'ЯКИЙ

Sphagnum molle Sull.

Родина Сфагнові — Sphagnaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Субокеанічний вид за пд.-сх. межею основної частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн., Центральна і Сх. Європа та Пн. Америка. Знайдено на Поліссі (Житомирська обл.): болото Гвоздь (окол. с. Озеряни) та оз. Дідове в Овруцькому та Олевському р-х; болота Шаболтах і Терентієве у Копищенському лісництві, Срулеве у Перганському лісництві. Адм. регіон: Жт.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні. Трапляється окремими дернинками.

Причини зміни чисельності

Осушення боліт та інші меліоративні роботи, торфозбір.

Умови місцезростання

На олігомезотрофних і оліготрофних болотах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки від 3 до 15 см заввишки, густі або нещільні, блідо-зеленого кольору з жовтуватим або фіолетовим відтінком. Стебла тонкі, ламкі. Галузкові листки до 2 мм завдовжки, черепитчасті або відігнуті, великі, яйцеподібноланцетні, з крайовим жолобком. Хлорофілоносні клітини на зрізі трикутні або трапецієподібні. Одно-

домна рослина. Спорогони одиничні. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Поліському ПЗ і заказнику загальнодержавного значення «Дідове озеро». Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зеров, 1964; Партика, 1974; ЧКУ, 1996.

Автор: М.Ф. Бойко
Малюнок: А.В. Білоусова

СФАГН ТОНЕНЬКИЙ

Sphagnum tenellum (Brid.) Pers. ex Brid.

Родина Сфагнові — Sphagnaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.**Наукове значення**

Субокеанічний вид за пд.-сх. межею європейської частини диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа — від Скандинавії до Альп, Піренеїв і Карпат, Кавказ, Далекий Схід, Камчатка, Японія, Пн. і Пд. Америка. Трапляється в Українських Карпатах (Закарпатська обл. — оз. Синевир, смт. Ясіня Рахівського р-ну, болото Чорне Багно) та на Поліссі (Житомирська обл. — болото Гвоздь біля с. Озеряни Олевського р-ну, болото Шаболтах у Копищенському лісництві). Адм. регіони: Жт, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні. Роста окремими дернинками.

Причини зміни чисельності
Осушення боліт, торфозбір.**Умови місцезростання**

Між купинами на оліготрофних ділянках боліт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки м'які, ніжні, сірі або буруваті, зрідка червонуваті. На сухих місцях рослини густіші, низькі, з густо розміщеними пучками галузок, водні — великі, з нещільно розташованими пучками галузок. Стебла прямостоячі. Галузкові листки 1–1,5 мм завдовжки, широкоовальні, видовженояйцеподібні до яйцеподібнотанцюсних, злегка серпоподібно зігнуті, з дуже загнутими краями. Хлорофілоносні клітини на зрізі від широкотри-

кутних до широкотрапецієподібних. Різноманитий вид. Чоловічі гілочки товсті, короткі. Спорогони одиничні. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Поліському ПЗ та НПП «Синевир». Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Зеров, 1964, 1975; ЧКУ, 1996.

Автор: М.Ф. Бойко
Малюнок: А.В. Білоусова

ТИМІЯ МЕКЛЕНБУРЗЬКА

Timmia megapolitana Hedw.

Родина Тимієві — Timmiaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Представник монотипної родини з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Азія (Сибір, Далекий Схід, Монголія, Китай, Японія) та Пн. Америка. Трапляється в Правобережному Лісостепу (Вінницька обл., Вінницький р-н, с. Михайлівка) та на Лівобережному Поліссі (Чернігівська обл., Козелецький р-н, с. Сорокошичі). Вказівки цього виду з інших регіонів України, можли-

во, відносяться до близького таксону *Timmia bavarica*. Адм. регіони: Чн, Вн.

Чисельність та структура популяцій

Росте окремими дернинками серед інших болотних та лісових мохів.

Причини зміни чисельності

Осушення евтрофних боліт.

Умови місцезростання

На евтрофних болотах та заболочених луках.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки нещільні, жовто-зелені, з ризоїдною повстю. Стебло прямостояче або висхідне, 3–5 см заввишки. Листки лінійноланцет-

ні, з піхвастої основи відхилені чи відігнуті, жолобчасті, по краях пилчасті. Клітини піхви видовженопрямокутні, у верхній частині папілозні; платівки листка — округлошестигнуті. Однодомний. Коробочка нахилена, з короткою шийкою, овальна. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 1989; Вірченко, 2006.

Автор: В.М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

КАМПІЛОСТЕЛІЙ СКЕЛЬНИЙ

Campylostelium saxicola (F. Weber et D. Mohr)

Bruch et Schimp.

Родина Птихомітрієві — Ptychomitriaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Океанічно-монтанний вид, перебуває на пн.-сх. межі європейської частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Трапляється в горах Центральної і Пд. Європи та Пн. Америки. Знайдено в Українських Карпатах: Горгани, Чорногора, Чивчино-Гринявські гори. Адм. регіони: Ль, Ів, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеликими групами або окремими стеблами серед інших епілітних мохів.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Умови місцезростання

Зростає на вологих, дуже затінених силікатних скелях.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дрібні мохи в жовто-зелених дернинках. Стебло пряме або від основи розгалужене, з гладенькими ризоїдами. Листки сухі, кучеряві, вологі — прямо відхилені, лінійно-шилоподібні, плоско- і цілокраї. Жилка потужна, закінчується перед верхівкою листка. Клітини при основі пластинки листка видовжено-прямокутні та шестикутні, прозорі, безбарвні, вгорі листка — прямокутні та квадратні. Однодомний. Ніжка спорогона хвилясто або колінчасто зігнута, блідо-жовта. Коробочка симетрична, довгаста,

циліндрична, стара — слабо поздовжньо-складчаста. Кришечка з довгим прямим дзьобиком. Спори жовті, гладенькі.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 1989; Улична, 1990.

Автор: В.М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

ФІСИДЕНС ДЖЕРЕЛЬНИЙ

Fissidens fontanus (Bach.Pyl.) Steud.

(*Octodiceras fontanum* (Bach.Pyl.) Lindb.)

Родина Фісидентові — Fissidentaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Субсередземноморський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна і Пд. Європа, Пн. Африка (Алжир, Марокко), Пн. та Центральна Америка. Знайдено на Житомирському Поліссі поблизу м. Житомира (с. Тригир'я, Нова Рудня) і в окол. с. Устинівки Олевського р-ну. Адм. регіон: Жт.

Чисельність та структура популяцій

Росте окремими нечисленними стеблами

поряд з іншими водними мохами. Популяція виду в околицях Житомира вже, ймовірно, знищена.

Причини зміни чисельності

Знищення і трансформація природних екоотопів.

Умови місцезростання

На підводному камінні у р. Тетерів та Перзі (притока р. Уборть).

Загальна біоморфологічна характеристика

Темно-зелені мохи, прикріплені до підводного каміння. Стебла до 5 см завдовжки, розгалужені, зрідка обліснені. Листки лінійноланцетні, цілокраї, необлямовані. При-

даток листків у 2–3 рази довший за піхвову частину. Однодомний. Спорогони в Україні не зареєстровані.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 1987; Вірченко, 2006; Лазаренко, 1936.

Автор: В.М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

ФІСІДЕНС РУДУВАТИЙ

Fissidens rufulus Bruch et Schimp.

Родина Фісидентові — Fissidentaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Субокеанічний вид на пд.-сх. межі європейської частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. і Центральна Європа, доходить до пд. Швеції, на Зх. Пн. Америки. Відоме одне місцезнаходження в Українських Карпатах (Чернівецька обл., біля с. Яблуниця Путильського р-ну на березі р. Білий Черемош). Адм. регіон: Чц.

Чисельність та структура популяцій

Окремі щільні дернинки.

Причини зміни чисельності

До кінця не з'ясовані. Очевидно, рідкісність виду пов'язана з тим, що спори утворюються нерегулярно. На популяцію негативно

впливають різкі зміни рівня води в річці та бурхливі повені, які за останні десятиріччя стали частими в результаті негативної антропогенної діяльності.

Умови місцезростання

Біля води та у проточній воді на кам'янистому субстраті, що містить вапно.

Загальна біоморфологічна характеристика

Щільні, м'які дернинки темно-зеленого кольору. Стебла до 1–4 см заввишки, прямі, плоскооблишені. Листки широколанцетні, з тупуватою верхівкою, по краю з червоно-бурою потовщеною облямівкою. Спорогони розташовані на верхівках пагонів. Коробочка вузькоовальної форми, пряма або трохи

зігнута, кришечка тупоконічна. Розмножується спорами. Спорогони у наших умовах утворюються зрідка.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Улична, 1956; ЧКУ, 1996; Frey, 1995.

Автор: М.Ф. Бойко
Малюнок: А.В. Білоусова

ФІСИДЕНС СТРУМКОВИЙ

Fissidens rivularis (Spruce) Schimp.

Родина Фісидентові — Fissidentaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Субокеанічно-середземноморський вид з єдиним місцезнаходженням в Україні.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна і Пд. Європа, Сх. і Пд. Азія, Пн. і тропічна Африка, о-ви Азорські, Канарські, Мадейра. Знайдено в Гірському Криму: Кримський заповідник, водоспад Головкінського. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Єдина популяція; зростає невеликою дернинкою.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані. Можливо, завжди був рідкісним.

Умови місцезростання

На занурених у воду каменях і скелях, у струмках і водоспадах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки темно-зеленого кольору. Стебло 0,5–3 см заввишки, від основи з окремими бічними пагонами, з багатьма парами листків. Листки густо розміщені, видовженоязикоподібні, раптово короткозагострені або поступово довгозагострені, облямовані. Придаток коротший, ніж піхвова частина, рідше рівний або довший за неї. Спинне крило вузько збігає, досягає основи листка. Облямівка здута, 2–4-шарова, досить широка. Жилка коротко виступає з верхівки листка. Однодомний. Андроцеї маленькі,

брунькоподібні, у пазухах листків; гінецеї на верхівках стебла. Коробочка маленька, овальна. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Кримському ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Партика, Слободян, 1989; Савич-Любицкая, Смирнова, 1970; Duell, 1984.

Автор: Л.Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

СЕЛАНІЯ СИЗУВАТА

Saelania glaucescens (Hedw.) Broth.

Родина Дитрихові — Ditrichaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.**Наукове значення**
Раритетний вид з диз'юнктивним ареалом.**Ареал виду та його поширення в Україні**
Арктика, Європа, Кавказ, Азія, Пд. Африка, Пн. Америка, Австралія, Нова Зеландія. Знайдено в Українських Карпатах: Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н, с. Микуличин; Чивчинські гори, г. Чивчин у Верховинському р-ні; Закарпатська обл., хр. Свидовець, г. Драгобрат; смт. Чинадієве Мукачівського р-ну та на пд. березі Криму: г.г. Кастель і Аю-Даг. Адм. регіони: Ів, Зк, Кр.**Чисельність та структура популяцій**

Зростає невеликими скупченнями та окремими особинами серед інших мохів.

Причини зміни чисельності
Не з'ясовані.**Умови місцезростання**
На оголеному ґрунті, в тріщинах і заглибленнях скель, заповнених дрібноземом.**Загальна біоморфологічна характеристика**
Дернинки м'які, голубувато-зелені. Стебла до 3 см заввишки, вилчаторозгалужені. Листки лінійноланцетні, тупозубчасті, жилка закінчується у верхівці листка або коротко виступає. Коробочка видовжена.

нояйцеподібна, на довгій червоній ніжці. Однодомна рослина. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському НПП, у заказниках «Аю-Даг» і «Кастель». Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.**Господарське та комерційне значення**
Відомостей немає.**Основні джерела інформації**

Бачурина, Мельничук, 1987; Зеров, Партика, 1975; Партика, 1994; ЧКУ, 1996.

Автор: Л.Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

ДИКРАНОДОНЦІЙ ШОРСТКИЙ

Dicranodontium asperulum (Mitt.) Broth.

Родина Левкобрієві — Leucobryaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Субарктично-альпійський вид, що перебуває на сх. межі європейської частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. і Центральна Європа, Азія, Пн. Америка. Знайдено в Українських Карпатах: хребет Чорногора, ур. Кіз'ї-Улоги, г. Погорілка. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється малими дернинками в епілітних мохових обростаннях.

Причини зміни чисельності

Можливо, порушення природних місцезростань.

Умови місцезростання

Вологі затінені безвапнякові скелі у субальпійському поясі.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки щільні, жовто-зелені, слабкоповстисті. Стебло пряме, тонке. Листки від овальної основи раптово звужені в шилоподібну або трубчасту верхівку, по краю зазублені. Жилка займає до 1/3 основи листка, на спинці зубчаста від мамілозно виступаючих клітин. Клітини листка видовженошестикутні й прямокутні, вушка прозорі, опадають; облямівка

чітко виражена. Двodomний. Ніжка спорогона зігнута. Коробочка видовжена, кришечка з дзьобиком. Спорогони утворюються рідко.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 1987.

Автор: В.М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

АНЕКТАНГІЙ ГАНДЕЛЯ

Anoetangium handelii Schiffn.

Родина Потієві — Pottiaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Раритетний вид з єдиним місцезнаходженням в Україні та Європі.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня та Зх. Азія (Таджикистан, Туркменія, Ірак, Іран, Афганістан, Туреччина, Ізраїль), Сх. Азія (Іркутська обл.). Виявлено в Гірському Криму — хребет Карагач масиву Кара-Даг. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Росте невеликими скупченнями.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані. Ймовірно, завжди був рідкісним.

Умови місцезростання

У заповнених гумусом щілинах скель.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки до 1 см заввишки, дуже щільні, яскраво-зелені, всередині іржаво-коричневі, повстисті. Стебла розгалужені, ламкі. Листки широкі, овальноланцетні, дещо загострені або заокруглені на верхівці. Жилка потужна, закінчується перед верхівкою листка. Дводомна рослина. Спорогони невідомі. Розмножується вегетативно за допомогою багатоклітинних булаво- чи грушо-подібних виводкових тілець.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карадазькому ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Партика, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: Л. Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

ГЕНЕДІЄЛА ГАЙМА

Hennediella heimii (Hedw.) R. H. Zander
(*Desmatodon heimii* (Hedw.) Mitt.)

Родина Потієві — Pottiaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Раритетний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія, Пн. Африка, Пн. і Пд. Америка, Австралія, Нова Зеландія та Антарктида. Трапляється в Лісостепу: околиці м. Кам'янки Черкаської обл., с. Межиріччя Сокальського р-ну Львівської обл. Адм. регіони: Льв, Чк.

Чисельність та структура популяцій

Росте невеликими дернинками поміж інших мохів.

Причини зміни чисельності

Точно не з'ясовані. Можливо, зміни рів-

ня води в річці, зумовлені антропогенною діяльністю.

Умови місцезростання

Гранітні скелі вздовж р. Тясмин у місцях виходу карбонатних ґрунтових вод; ділянки з мулистими засоленими ґрунтами.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки до 1 см заввишки, темно-зелені або коричневі. Стебла прості або розгалужені. Нижні листки широколанцетні, верхні — видовженойцеподібні з плоскими, облямованими краями. Однодомна рослина. Коробочка на пурпурній ніжці, прямостояча, довгастойцеподібна. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території пам'ятки природи місцевого значення «Тясминський каньйон» (Кам'янський р-н Черкаської обл.), яка входить до складу Кам'янського історико-культурного заповідника. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Вірченко, 2007; Лазаренко, 1929; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

ПТЕРИГОНЕВР КОЗЛОВА

Pterygoneurum kozlovii Laz.

Родина Потієві — Pottiaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Аридний євразійсько-північноамериканський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа (пд. Словаччини, пд. України, Заволжя), Азія (Якутія, Монголія), Пн. Америка (Канада — Британська Колумбія). Трапляється в Одеській обл. (Кілійський р-н, між с. Новоселівкою і Дмитрівкою), Херсонській обл. (Новотроїцький р-н, с. Захарівка) та Запорізькій обл. (окол. м. Кам'янка-Дніпровська). Адм. регіони: Од, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Окремі дернинки або окремі групи особин в угрупованнях квіткових рослин.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, інтенсивне використання піщаних масивів, меліоративні роботи.

Умови місцезростання

На піщаному карбонатному ґрунті в умовах засолення на піщаних масивах та в степах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки щільні або вид зростає групами особин. Стебло просте, рідше з боковими пагонами. Листки широкояйцеподібні, черепитчасті, з цілими і плоскими краями, вгору по стеблу більші. Жилка міцна, виступає з верхівки листка у вигляді безбарвного волоскоподібного кінчика. Однодомний вид. Перихеціальні листки більші за стеблові. Коробочка занурена в перихеціальні листки, яйцеподібна, кришечка не відділяється, лише відмежовується від коробочки 2–4 рядами дрібніших клітин.

Спори папілозні, звільняються після руйнування коробочки.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, 1960; Бойко, 1999; Лазаренко, 1936.

Автор: М.Ф. Бойко
Малюнок: А.В. Білоусова

ТОРТЕЛА ЛАМКА

Tortella fragilis (Hook. et Wilson) Limpr.

Родина Потієві — Pottiaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Аркто-альпійський вид, що перебуває на сх. межі європейської частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Азія, Пн. Африка та Пн. Америка. Знайдено в Гірському Криму: Айпетринська яйла. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеликими дернинками.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Умови місцезростання

На вкритих гумусом вапнякових каменях та скелях, у щілинах скель.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки заввишки 2–6 см, густі, подушкоподібні, зелені або жовто-зелені. Стебла прості, з ризоїдною повстю. Листки з ланцетною основою, на кінцях видовжено загострені, дуже ламкі, часто з обламаними верхівками; сухі — загнуті всередину і трохи закручені. Жилка виступає з верхівки листка. Дводомна рослина. Розмножується спорами, а також ламкими верхівками листків.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

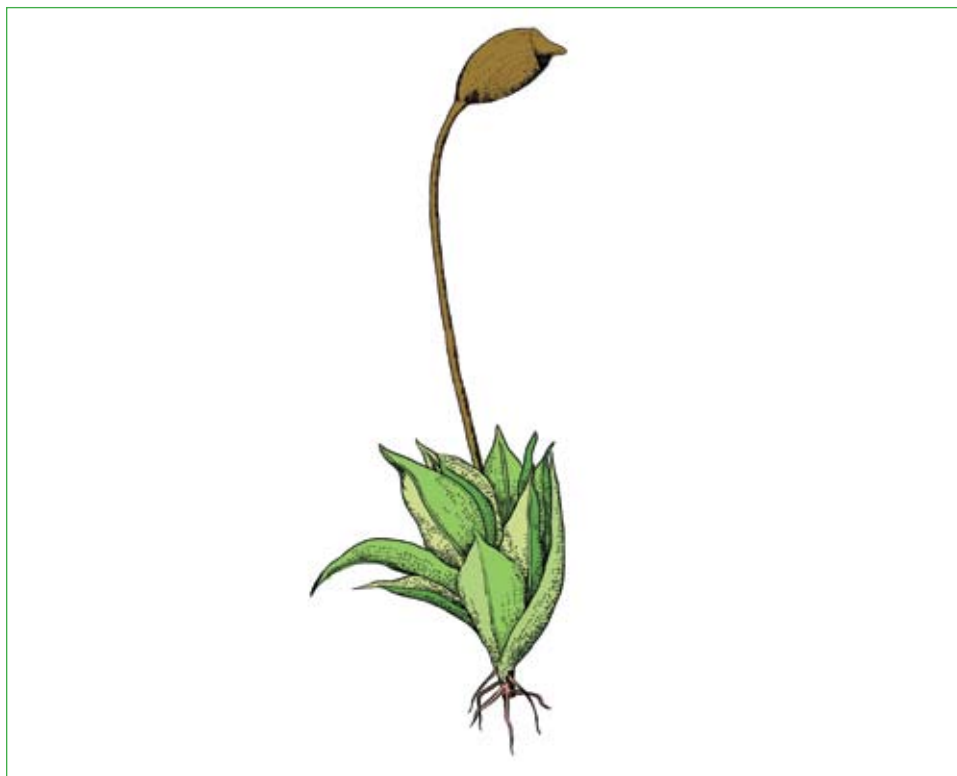
Основні джерела інформації

Партика, Слободян, 1989; Савич-Любицкая, Смирнова, 1970; ЧКУ, 1996.

Автор: Л.Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

ТОРТУЛА РАНДА

Tortula randii (Kenn.) R.H.Zander
(*Desmatodon randii* (Kenn.) Laz.)

Родина Потієві — Pottiaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Європейсько-північноамериканський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа та Пн. Америка. Знайдено в Лісостепу: берег р. Тясмин біля м. Кам'янка Черкаської обл., берег р. Удай біля с. Харківці Пирятинського р-ну Полтавської обл. і поблизу с. Круличполе Ічнянського р-ну Чернігівської обл. Адм. регіони: Чн, Чк, Пл.

Чисельність та структура популяцій

Нечисленний. Трапляється невеликими дернинками.

Причини зміни чисельності

Можливо, зміни рівня води в річці, зумовлені антропогенною діяльністю.

Умови місцезростання

Гранітні скелі у місці виходу карбонатних ґрунтових вод; зволожені ділянки біля річок.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки щільні, темно-зелені, до 1 см заввишки. Стебла прості або розгалужені. Нижні листки дрібні, верхні — широко-яйцеподібноланцетні, короткозагострені, вгорі по краю пласкі, внизу — відгорнені. Однорядна рослина. Коробочка похила, косояйцеподібна, без перистоста. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території пам'ятки природи місцевого значення «Тясминський каньйон» (Кам'янський р-н Черкаської обл.), яка входить до складу Кам'янського історико-культурного заповідника. Необхідно з'ясувати причини зміни чисельності виду, стежити за станом популяцій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

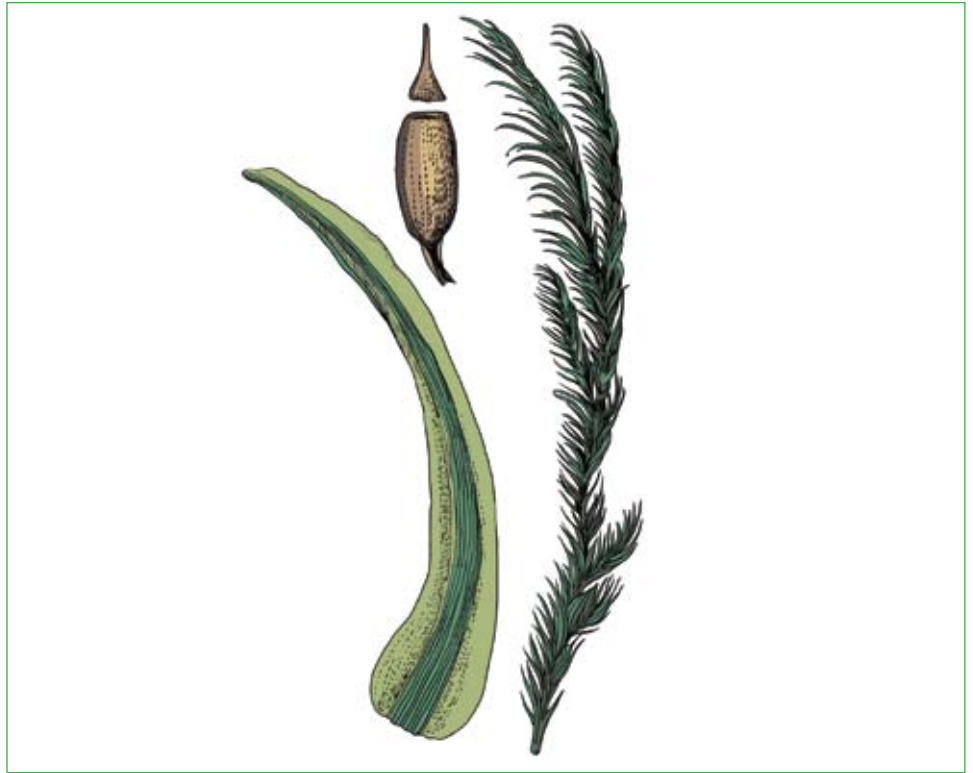
Основні джерела інформації

Вірченко, 2007; Гапон, 1999; Лазаренко, 1929; ЧКУ, 1996.

Автор: В. М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

ЦИНКЛІДОТ ВОДЯНИЙ

Cinclidotus aquaticus (Hedw.) Bruch et Schimp.

Родина Потієві — Pottiaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Раритетний субсередземноморсько-монтанний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна і Пд. Європа, Пд.-Зх. Азія, Пн. Африка. Трапляється в Гірському Криму: верхів'я р. Салгир (Сімферопольський р-н). Пд. берег Криму: Масандрівський водоспад, Лівадійське лісництво, ур. Караголь. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Росте невеликими дернинками та окремими особинами.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Умови місцезростання

На каменях та скелях (здебільшого вапнякових), у річках і водоспадах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки темно-зелені. Стебла завдовжки до 40 см. Листки серпоподібно зігнуті, цупкі, з розширеної основи лінійноланцетні, на верхівці тупуваті, по краях потовщені. Жилка міцна, виступає з верхівки листка. Коробочка видовжено-яйцеподібна, червонувата, блискуча. Двостаткова рослина. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Савич-Любицкая, Смирнова, 1970; Сапегин, 1910; ЧКУ, 1996.

Автор: Л. Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

ТЕЙЛОРИЯ ЯЗИЧКОВА

Tayloria lingulata (Dicks.) Lindb.

Родина Сплахнові — Splachnaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний аркто-альпійський вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Арктика, високогір'я Європи, Азії, Пн. Америки. Відоме єдине місцезнаходження виду в Українських Карпатах: хребет Чорногора (ур. Кіз'ї-Улоги). Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Зростає групами або невеликими дернинками серед інших мохів.

Причини зміни чисельності

Можливо, слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

Трапляється в приджерельних осоково-сфагнових угрупованнях, на заболочених луках у субальпійському поясі.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки заввишки до 6 см, щільні, зелені, всередині чорні. Стебла вилчато або кущисто розгалужені. Листки язичкоподібні, плоскокраї, цілокраї або в верхівці нерівномірно тупозубчасті. Жилка закінчується перед верхівкою листка. Клітини листка широкі, тонкостінні, чотири-шестикутні. Однорядна рослина. Ніжка спорогона 3–5 см завдовжки, червона. Коробочка пряmostояча, широкояйцеподібна, з довгою шийкою. Кришечка майже плоска, деякий час

залишається з'єднаною з колонкою. Спори світло-коричневі, папілозні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 1988; ЧКУ, 1996.

Автор: В. М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

МЕЕЗІЯ БАГНОВА

Meesia uliginosa Hedw.

Родина Меезієві — Meesiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Аркто-бореальний вид на пд. межі європейської частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гренландія, Ісландія, Шпіцберген, Європа, Азія, Пн. і Пд. Америка. Трапляється в Карпатах: Закарпатська обл., Рахівський р-н, г. П'єтрос; Івано-Франківська обл., Верховинський р-н, г. Гаджина, Мокринів Камінь, Гнетеса, Чивчин; Надвірнянський р-н, полонина Пожижевська, г. Говерла, торфовище під г. Мала Говерла, ур. Заросляк; та Лісостепу: Вінницька обл., біля м. Літина, болото по р. Згар. Адм. регіони: Ів, Зк, Вн.

Чисельність та структура популяцій

Окремими дернинками з стерильними і фертильними особинами.

Причини зміни чисельності

Осушення боліт та інші меліоративні роботи.

Умови місцезростання

На евтрофних болотах, торфовищах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки від зеленого до жовто-зеленого, темно- або бурувато-зеленого кольору, всередині переплетені фіолетово-червоними ризоїдами. Стебло до 2 см заввишки, багаторядно облісне. Листки лінійноланцетні, у верхній частині жолобчасті, з відгорнутими цілими краями, короткозбігають по стеблу; до верхівки стебла збільшуються, в сухому стані скручені і гачкувато зігнуті, у вологому — відхилені. Жилка потужна, в основі листка займає половину або й більше його ширини. Багатодомний вид (двodomний, рідше одodomний, або з додатковими андроцеями на

тій же рослині). Ніжка спорогона довга — до 8 см, червоного кольору, звивиста. Коробочка з довгою шийкою, жовто-коричнева.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському НПП. Слід обстежити інші відомі місцезнаходження виду з метою створення об'єктів природно-заповідного фонду. Необхідно контролювати стан популяцій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 1989; Зеров, Партика, 1975.

Автор: М. Ф. Бойко
Малюнок: А.В. Білоусова

МЕЕЗІЯ ДОВГОНІЖКОВА

Meesia longiseta Hedw.

Родина Меезієві — Meesiaceae

Природоохоронний статус виду

Зниклий.

Наукове значення

Реліктовий вид льодовикового періоду.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, о-в Гренландія, Ісландія, Шпіцберген, Кавказ, Урал, Азія, Пн. і Центральна Америка. Знайдено на Лівобережному Поліссі (окол. Києва, Дарницький лісопарк, біля оз. Рибне) та в Правобережному Лісостепу (Вінницька обл., болото по р. Згар біля Літина). Адм. регіони: Кв, Вн.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, зростає як домішка

до інших болотних мохів. Відомі місцезростання цього виду в нашій країні, ймовірно, вже знищені.

Причини зміни чисельності

Осушення боліт та інші меліоративні роботи.

Умови місцезростання

Торфові евтрофні болота.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки нещільні, до 10 см заввишки, вгорі зелені, внизу чорнуваті. Стебло прямостояче, просте, шести- восьмирядно облісне. Листки видовженояйцеподібні, дещо кілясті, з плоскими і цілокрайми чи у верхівці зубчастими краями. Дводомний. Коробочка ви-

довжено грушоподібна, жовто-коричнева, на червонуватій ніжці. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду. Необхідні пошуки нових місцезнаходжень цього виду на Українському Поліссі.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 1989; Вірченко, 2006.

Автор: В. М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

МЕЕЗІЯ ТРИГРАННА

Meesia triquetra (L. ex Jolycl.) Ångstr.

Родина Меезієві — Meesiaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий вид льодовикового періоду.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн. і Центральна Європа, о-ви Гренландія, Ісландія, Шпіцберген, Нова Земля, Кавказ, Урал, Сибір, Далекий Схід, Пн. Америка, Нова Гвінея, Австралія. Трапляється в Українських Карпатах, на Розточчі, Поліссі, Правобережному Лісостепу. Останній раз знайдений у 2000 р. біля с. Любче Ковельського р-ну Волинської обл. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Ль, Ів, Вн.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, зростає як домішка

до інших болотних мохів. Багато місцезростань цього виду в нашій країні (з окол. Києва, Львова та ін.) вже знищені.

Причини зміни чисельності
Осушення боліт та інші меліоративні роботи.

Умови місцезростання
Торфові евтрофні, рідше мезотрофні болота.

Загальна біоморфологічна характеристика
Дернинки до 15 см заввишки, нещільні, вгорі темно-зелені, внизу чорнуваті. Стебло пряmostояче, просте, внизу з густою повстю, трирядно обліснене. Листки напівстеблообгортні, розчепірено відігнуті, з видовженою йцеподібною основи ланцетні,

з плоскими дрібнозубчастими краями. Двостомний. Спорогони з довгастою грушоподібною коробочкою на червоній ніжці. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території ботанічного заказника місцевого значення «Любче» (Волинська обл.) та Рівненського ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Бачурина, Мельничук, 1989; Вірченко, 2006; ЧКУ, 1996.

Автор: В. М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

ПАЛУДЕЛА ВІДСТОВБУРЧЕНА

Paludella squarrosa (Hedw.) Brid.

Родина Меезієві — Meesiaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Гляціальний релікт.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. і Центральна Європа, Азія (Арктика, г. Середньої Азії, Центрального Сибіру, Монголії), Пн. Америка. Зрідка трапляється на Українському Поліссі; відомі також ізольовані місцезнаходження на Розточчі та в Правобережному Лісостепу. Адм. регіони: Вл, Рв, Кв, Ль, Вн.

Чисельність та структура популяцій

Невеликими дернинками серед інших болотних мохів. Вид зник у лісопарковій зоні

м. Києва, а також на території Вінницької обл. (болото по р. Згар біля м. Літин).

Причини зміни чисельності

Осушення і трансформація евтрофних боліт.

Умови місцезростання

На евтрофних болотах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Рослини 10–15 см заввишки, жовто-зелені чи буруваті, густоповстисті. Стебло просте, п'ятирядно обліснене. Листки широкояйцеподібноланцетні, гостро кілюваті, з пилчастими краями. Клітини з обох боків мамілозні. Дводомний. Коробочка на довгій ніжці, видовженояйцеподібна, трохи зі-

гнута, з короткою шийкою. Спори середніх розмірів.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Рівненському ПЗ (болотний масив Коза-Березина). Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 1989; Вірченко, 2006; Григора, 1958.

Автор: В. М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

ПСЕВДОБРІЙ ЦИНКЛІДІЄПОДІБНИЙ

Pseudobryum cinclidioides (Huebener) T. J. Kop.
(*Mnium cinclidioides* Huebener)

Родина Плагіомнієві — Plagiomniaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Вид на пд. межі рівнинної частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

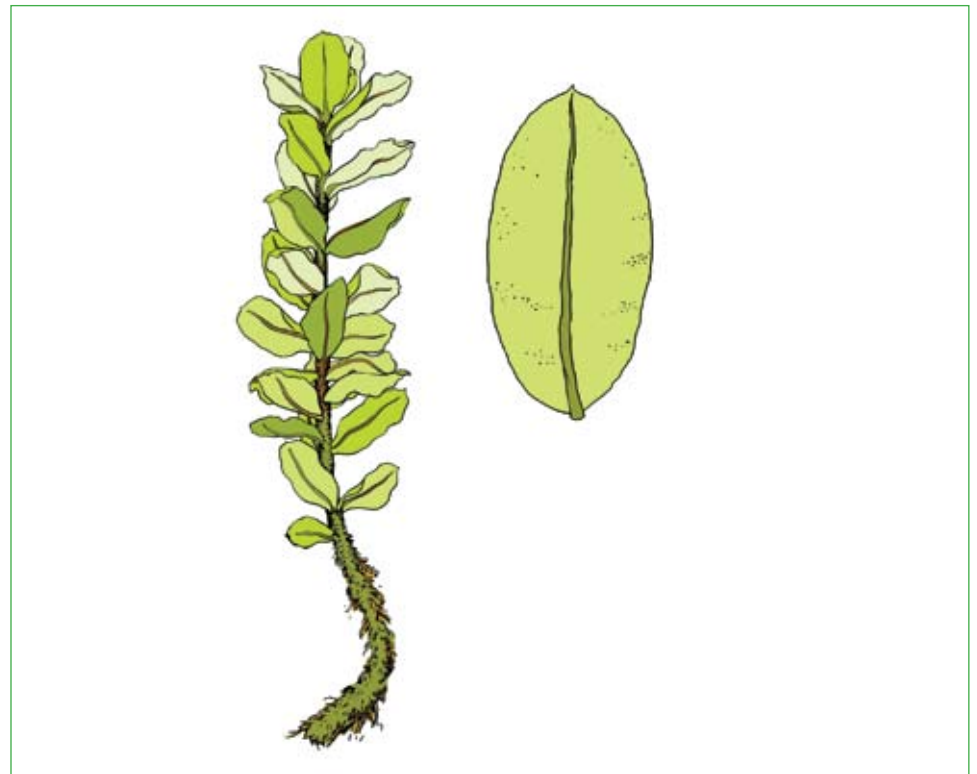
Гренландія, Ісландія, Європа, Урал, Сибір, Далекий Схід, Центральна Азія, Пн. Америка. Українські Карпати: Закарпатська обл., Рахівський р-н, долина потоку Свидовець; Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н, г. Брескул, г. Заросляк. Полісся: Житомирська обл., Овруцький р-н, Поліський природний заповідник, Селезівське лісництво; Чернігівська обл., Новгород-Сіверський р-н, Узруївське лісництво, берег р. Смячка; Семенівський р-н, берег р. Снов, окол. с. Паранівки. Адм. регіони: Жт, Чн, Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Окремими густими дернинками між водно-болотними квітковими рослинами.

Причини зміни чисельності

Осушення боліт, торфозбір.

Умови місцезростання

На ґрунті міжстовбурних знижень вільхових ценозів, на заболочених луках, евтрофних болотах, торфовищах, біля джерел.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки великі, блискучі, світло-зелені. Стебла прямостоячі, досягають 15–30 см, з ризоїдною повстю. На фертильних пагонах нижні листки розташовані рідко, широкояйцеподібні, заокруглені на верхівці. Вгору по стеблу листки більші, чубкові — обернено-яйцеподібні, на верхівці часто з виїмкою або з коротеньким вістрям. Листки не облямовані або з невиразною обляміркою. Сухі листки хвилясто зморшкуваті. Дводомний вид. Спорогони по 1–2 з перихеція. Коробочка

повисла, овальна, з конічною загостреною кришечкою, на червоній ніжці.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

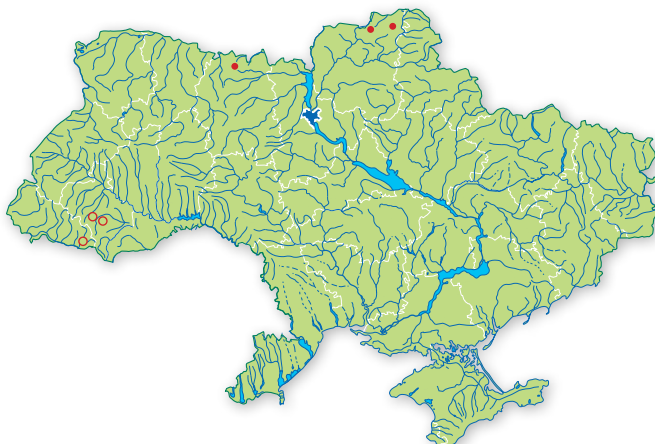
Охороняється в Поліському ПЗ. Необхідно обстежити інші відомі місцезнаходження з метою організації охорони виду. Слід з'ясувати чисельність виду та причини її зміни.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

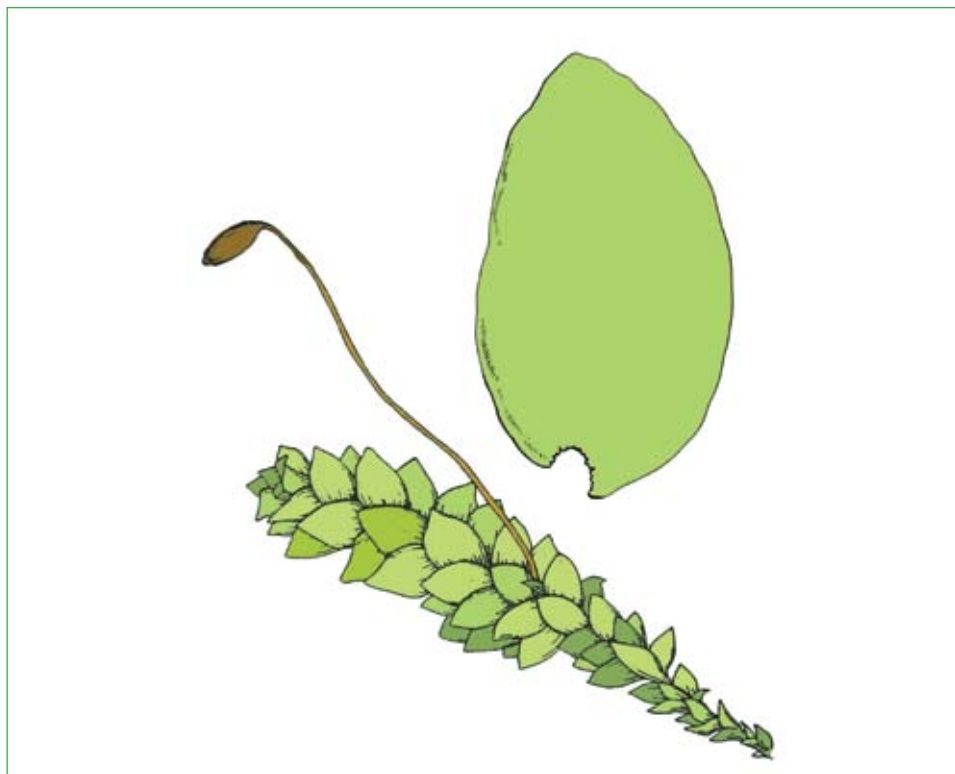
Основні джерела інформації

Бойко, 1975; Зеров, Партика, 1975; Партика, 1975.

Автор: М. Ф. Бойко
Малюнок: А.В. Білоусова

ГУКЕРІЯ БЛИСКУЧА

Hookeria lucens (Hedw.) Sm.

Родина Гукерієві — Hookeriaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий (третинний) вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх., Центральна і Пд. Європа, Кавказ, Зх. Азія, Пн. Африка, о-ви Азорські, Мадейра, Пн. Америка. Українські Карпати: Бескиди (окол. м. Сколе); масиви Свидовець (полонина Драгобрат, долина потоку Берлебаш — ліва притока р. Тиса) та Чорногора (г. Гомул). Адм. регіони: Лв, Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Зростає досить великими дернинками.

Причини зміни чисельності
Не з'ясовані. Можливо, вирубування лісів.

Умови місцезростання
Ялинові ліси до 1300 м н.р.м., по берегах лісових потоків. Трапляється на вологому ґрунті, каменях, гнилій деревині.

Загальна біоморфологічна характеристика
Дернинки великі, плоскі, яскраво-зелені, блискучі. Стебла до 10 см завдовжки, плоско п'ятирядно обліснені, слабо розгалужені. Листки яйцеподібні та округлі, тупі, без жилки. Однодомний вид. Коробочка на колінчасто зігнутій ніжці, горизонтальна або повисла, яйцеподібна. Спорогони утворюються рідко. Розмножується переважно

вегетативно (розвитком вторинної протонемі з верхньої частини листка), рідше — спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Карпатському БЗ та НПП «Сколівські Бескиди». Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Лазаренко, Улична, 1956; Партика, 1969; ЧКУ, 1996.

Автор: Л. Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

АНАКАМТОДОН СПЛАХНОПОДІБНИЙ

Anacamptodon splachnoides
(Froel. ex Brid.) Brid.

Родина Амблістерієві — Amblystegiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Субсередземноморсько-субокеанічний вид на пн.-сх. межі європейської частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Кавказ, Азія, Пн. Америка. Трапляється в Українських Карпатах (Сх. Бескиди, Горгани, Чорногора, Чивчино-Гринявські гори). Адм. регіони: Лв, Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Росте окремими дернинками переважно в дуплах дерев, уникаючи конкуренції з боку інших мохоподібних.

Причини зміни чисельності

Вирубування старих дуплистих дерев, особливо буків.

Умови місцезростання

Зростає в букових, смереково-букових лісах на стовбурах, пнях та в дуплах листяних дерев, рідше хвойних.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дрібний мох у подушкоподібних темно-зелених блискучих дернинках. Стебла густо розгалужені, віддалено обліснені. Листки відхилені, прямі, широкояйцеподібно- або овальноланцетні, загострені, плоско- і цілокраї. Жилка проста, доходить до середини листка. Клітини видовжено ромбічно-

шестикутні, тонкостінні, гладенькі, при основі листка прямокутні. Однодомний. Ніжка спорогона пряма, червона, 5–8 мм завдовжки. Коробочка овальна або яйцеподібна; кришечка загострена, з косим дзьобиком. Спори дрібні, папілозні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у НПП «Сколівські Бескиди» та «Вижницький». Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 2003; Ульянова, 1990.

Автор: В. М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

КОНАРДІЯ КОМПАКТНА

Conardia compacta

(Drumm. ex Müll. Hal.) H. Rob.

(*Amblystegium compactum* (Müll. Hal.) Austin)

Родина Амблестерієві — Amblystegiaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид дніпровського зледеніння.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія, Пн. Африка, Пн. і Центральна Америка. Лісостеп: окол. м. Кам'янки Черкаської обл. і м. Хотина Чернівецької обл. Адм. регіони: Чц, Чк.

Чисельність та структура популяцій

Біля м. Кам'янки утворює розріджений покрив площею у декілька квадратних метрів, який скорочується.

Причини зміни чисельності

Можливо, різкі зміни рівня води в річці.

Умови місцезростання

Гранітні скелі на березі р. Тясмин у місці виходу карбонатних ґрунтових вод; вологі затінені вапняки по берегах Дністра.

Загальна біоморфологічна характеристика

Рослини дрібні, в густих дернинках, зелені, внизу часто просякнуті вапнистим туфом. Стебла прямостоячі або висхідні. Листки яйцеподібнотанцюваті з плоскими пилчастими краями. Однодомна рослина. Розмножується вегетативно виводковими ниткоподібними тільцями, що утворюються на жилках на спинному боці листків.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території пам'ятки природи місцевого значення «Тясминський каньйон» (Кам'янський р-н Черкаської обл.), яка входить до складу Кам'янського історико-культурного заповідника. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Вірченко, 2007; Лазаренко, 1929, 1951; ЧКУ, 1996.

Автор: В. М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

ПСЕВДОКАЛІЕРГОН ПЛАУНОПОДІБНИЙ

Pseudocalliergon lycopodioides (Brid.) Hedenäs
(*Drepanocladus lycopodioides* (Brid.) Warnst.)

Родина Амблістерієві — Amblystegiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Бореальний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн., Центральна і Сх. Європа, Кавказ, Пн. Азія та Пн. Америка. Поодинокі локалітети в Українських Карпатах — хребет Чорногора, болото під Говерлою, г. Дземброня. Спорадично у Зх. Поліссі; на решті Полісся — Житомирська обл., Коростишівський р-н, с. Слобідка, Кам'яний Брід; Київська обл., окол. Броварів, біля оз. Рибного. На Опіллі — Львівська обл., Жовківський р-н, Дубляни та у Волинському Лісостепу — Львівська обл., Радехівський р-н, с. Радванці; Бродівський р-н, с. Бордуляки. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Льв, Ів.

Чисельність та структура популяцій

Потужні дернинки зі стерильними особинами, рідше з особинами, що мають антеридії або архегонії, зовсім рідко зі спорогонами.

Причини зміни чисельності

Масове осушення боліт та інші меліоративні роботи.

Умови місцезростання

На евтрофних осокових, осоково-гіпнових купинистих болотах, що містять вапно.

Загальна біоморфологічна характеристика

Утворює розлогі, золотисто-блискучі, нещільні дернинки темно-зеленого кольору. Стебла до 20–30 см завдовжки, повзучі або висхідні, як і гілки з гачкуватими зігнутими верхівками. Стеблові листки великі, дуже жолобчасті, раптово коротко загострені, звужені, серпоподібно зігнуті, цілокраї, з поздовжніми і часто з поперечними складками, з жолобчастою, ледь зубчастою вер-

хівкою. Жилка закінчується у верхівці листка. В кутках основи листка клітини дуже потовщені, світлі або коричневі. Рослина дводомна. Спорогони утворюються рідко. Коробочка зігнута, похила, на довгій жовточервоній ніжці.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території Карпатського та Шацького НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 2003; Бойко, 1976.

Автор: М. Ф. Бойко
Малюнок: А.В. Білоусова

ПСЕВДОКАЛІЕРГОН ТРИРЯДНИЙ

Pseudocalliergon trifarium (F. Weber et D. Mohr)
Loeske (*Calliergon trifarium* (F. Weber et D.
Mohr) Kindb.)

Родина Амблістерієві — Amblystegiaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Гляціальний релікт.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн. і Центральна Європа, Азія (арктична частина, Сибір), Пн. та Центральна Америка. Зрідка на Українському Поліссі; відоме одне місцезнаходження на Опіллі: с. Гряда Нестеровського р-ну Львівської обл. Адм. регіони: Вл, Рв, Кв, Льв.

Чисельність та структура популяцій

Невеликими куртинами серед брієвих мохів; часто в синузії зі *Scorpidium scorpioides*. Вид зник у лісопарковій зоні м. Києва (болото Рибне озеро).

Причини зміни чисельності

Зміна клімату та осушення боліт.

Умови місцезростання

На обводнених евтрофних, особливо карбонатних болотах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Рослини середнього розміру, утворюють нещільні жовто-зелені чи темнокоричневі дернинки. Стебла прямі, прості або слабо розгалужені, черепитчасто обліснені. Листки широкояйцеподібні, з клобукоподібною верхівкою, плоскі та цілокраї. Клітини лінійні, в кутках листків потовщені. Двodomний. Вегетативне розмноження за допомогою ламких столоноподібних гілочок.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Шацькому НПП, Черемському ПЗ (Волинська обл.) та Рівненському ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 2003; Вірченко, 2006; Григора, 1958.

Автор: В. М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

СКОРПІДІЙ СКОРПІОНОПОДІБНИЙ

Scorpidium scorpioides (Hedw.) Limpr.

Родина Калієргонові — Calliergonaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий вид на пд.-сх. межі європейської частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гренландія, Пн. і Центральна Європа, Урал, Азія, Пн. і Пд. Америка. Зх. Полісся і Волинський Лісостеп — Волинська обл., зрідка на болотах в Любомльському, Ратнівському, Камінь-Каширському, Ковельському, Турійському, Луцькому р-нах; Рівненська обл., в Володимирецькому, Млинівському, Здолбунівському р-нах; Львівська обл., в Радехівському, Жовківському та Сокальському р-нах. Адм. регіони: Вл, Рв, Льв.

Чисельність та структура популяцій

Часом займає значні площі серед болотних квіткових рослин.

Причини зміни чисельності

Осушення боліт та інші меліоративні роботи.

Умови місцезростання

Евтрофні болота, обводнені місця. Зростає зазвичай у воді, з води виступають тільки верхівки стебел.

Загальна біоморфологічна характеристика

Великі блискучі нещільні дернинки від жовто- до коричнево-зеленого кольору. Стебла досягають 10–30 см, прямі або лежачі, прості або розгалужені. Галузки і стебла мають гачкувато зігнуті верхівки. Листки черепитчасті, дуже увігнуті, цілокраї, з коротенькою або подвійною жилкою або без неї. Двodomний вид. Коробочка видовженоциліндрична, похила, до горизонтальної, в сухому стані і без кришечки — дуже зігнута, біля отвору вужча. Спорого-

ни утворюються рідко. Спори з дрібними папілами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Шацькому НПП, Черемському ПЗ (Волинська обл.) та Рівненському ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

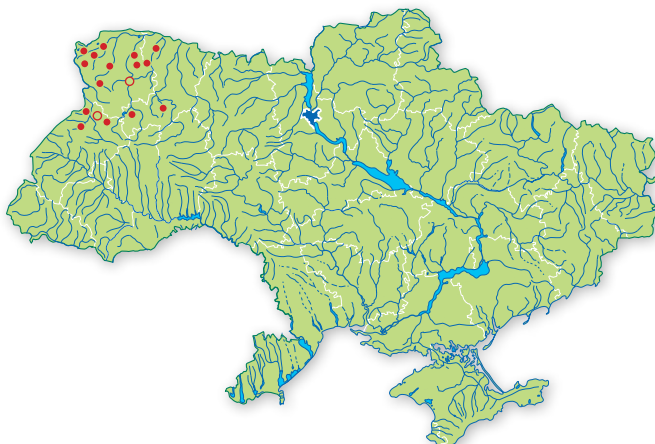
Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 2003; Вірченко, 2006; Григора, 1958.

Автор: М. Ф. Бойко
Малюнок: А.В. Білоусова

ПТИХОДІЙ СКЛАДЧАСТИЙ

Ptychodium plicatum (Schleich. ex F. Weber et D. Mohr) Schimp. (*Lescuraea plicata* (F. Weber et D. Mohr) Broth.)

Родина Лескеєві — Leskeaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пн., Центральна і Пд. Європа, Кавказ, Пн. Америка. Українські Карпати: масив Чорногора (ур. Гаджина і Кіз'ї-Улоги), Чивчинські гори (г. Чивчин, г. Ротундул).
Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій
Популяції виду нечисленні, але досить великі за площею.

Причини зміни чисельності
Не з'ясовані.

Умови місцезростання
В субальпійському поясі на скелях та камнях, вкритих шаром ґрунту.

Загальна біоморфологічна характеристика
Дернинки потужні, зелені або жовто-зелені, блискучі. Стебла лежачі та висхідні, розгалужені; гілки округлооблишені, часто слабозігнуті з численними парafilіями. Листки видовженояйцеподібні, поздовжньоскладчасті, довгозагострені, з шилоподібною зубчастою верхівкою. Жилка проста, закінчується перед верхівкою листка або виступає. Дводомний

вид. У Карпатах спорогони не утворює. Розмножується вегетативно (уламками пагонів).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Зеров, Партика, 1975; ЧКУ, 1996; Duell, 1985.

Автор Л.Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

ГЕЛОДІЙ БЛАНДОВА

Helodium blandowii (F.Weber et D.Mohr)
Warnst.

Родина Туїдієві — Thuidiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий вид дніпровського зледеніння.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія та Пн. Америка. Зрідка на Українському Поліссі, відоме одне місцезнаходження в Правобережному Лісостепу: біля с. Водяне Знам'янського р-ну Кіровоградської обл. Адм. регіони: Вл, Рв, Кв, Чн, Кд.

Чисельність та структура популяцій
Невеликими куртинами серед сфагнових та брієвих мохів; іноді його проективне по-

криття в моховому покриві досягає 25%. Вид зникає у лісопарковій зоні м. Києва.

Причини зміни чисельності
Осушення боліт.

Умови місцезростання
На збіднених евтрофних, близьких до них мезотрофних болотах та в заболочених лісах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Досить великий мох у нещільних світло-зелених чи жовто-зелених дернинках. Стебло до 10–15 см, прямостояче, однопери́сторозгалужене, густоповстисте. Листки широкояйцеподібні, по краю відгорнуті, пилчасті. Клітини папілозні, від продовгува-

тих до лінійних. Однодомний. Коробочка на жовто-червоній ніжці, похила до горизонтальної, довгастоциліндрична. Спорогони утворюються рідко.

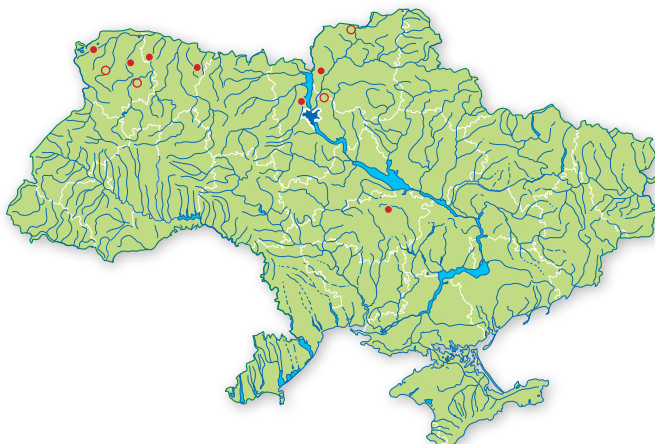
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Черемському ПЗ і заказнику «Нечимне» (Волинська обл.), на території пам'яток природи Чорний ліс (Кіровоградська обл.) та Романівське болото (Київська обл.). Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Бачурина, Мельничук, 2003; Вірченко, 1985, 2006.

Автор: В. М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

ПАЛАМОКЛАДІЙ СПРАВЖНЬОЗЕЛЕНИЙ

Palamocladium euchloron (Müll. Hal.) Wijk
et Margad. (*Pleuropus euchloron* (Müll. Hal.)
Broth.)

Родина Брахітецієві — Brachytheciaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий (третинний) вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд. Європа (Греція), Кавказ, Азія (Туреччина, Іран, Туркменія, Пакистан, Китай). Знахідки в Гірському Криму: Кіровський р-н, г. Агармиш в окол. Старого Криму; ущелина Хапхал біля водоспаду Джур-Джур на р. Сх. Улу-Узень, Кримський ПЗ, верхів'я р. Альма; Бахчисарайський р-н, окол. м. Бахчисарай, с. Соколиного та Машиного, скеля Чуфут-Кале. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Зростає досить великими дернинками.

Причини зміни чисельності
Не з'ясовані.

Умови місцезростання

На ґрунті, затінених вапнякових скелях та каменях у дубових і букових лісах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки потужні, зелені або коричнево-зелені, блискучі. Гілки прямі або більш-менш зігнуті. Стебло повзуче, неправильнорозгалужене або перисторозгалужене (іноді куцисторозгалужене). Листки прямо-відхилені, з широкосерцеподібної основи поступово загострені, глибокопоздовжньоскладчасті, гострозубчасті. Жилка закінчується перед верхівкою листка. Двodomна рослина. Коробочка пряма або слабко зігнута. В Криму спорогонів не утворює; розмножується вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на територіях Кримського ПЗ, Хапхальського гідрологічного заказника та пам'ятки природи Агармиський ліс. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Слободян, 1969; ЧКУ, 1996; Duell, 1985, 1992.

Автор: Л. Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

ОРТОТЕЦІЙ РУДУВАТИЙ

Orthothecium rufescens (Dicks. ex Brid.)
Schimp.

Родина Плагіотецієві — Plagiotheciaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Бореально-монтанний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зх. і Пн. Європа, Кавказ, Азія, Пн. Америка. Українські Карпати: Чивчинські гори, г. Мокринів Камінь, під г. Гнетеса та Фатія-Банул. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Утворює поодинокі дернинки в суцільному моховому покриві.

Причини зміни чисельності

Можливо, пригнічення виду іншими компонентами мохового угруповання.

Умови місцезростання

Зростає на вологих затінених вапнякових скелях верхньогірського лісового поясу.

Загальна біоморфологічна характеристика

Потужні мохи в червоно-коричневих блискучих дернинках. Стебло лежаче або висхідне, мало розгалужене. Листки прямо відхилені до зігнутих, видовженоланцетно-трикутні, поступово загострені, поздовжньоскладчасті. Клітини вузьколінійні, товстостінні, при основі листка коротші. Дводомний. Коробочка на червоній ніжці, прямостояча, видовжена до майже циліндричної. Спори дрібні, жовто-зелені, тонкобородавчасті.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Потрібно вести спостереження за станом популяцій, створити заказник на місці зростання виду для охорони кальцієфільних мохоподібних.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 2003; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

ПЛАГІОТЕЦІЙ НЕКЕРОПОДІБНИЙ

Plagiothecium neckeroideum Schimp.

Родина Плагіотецеві — Plagiotheciaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Гірський вид із диз'юнктивним євразійським поширенням; перебуває на сх. межі європейської частини ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна і Пд. Європа, Азія. Українські Карпати: масиви Чорногора (ур. Кіз'ї-Улоги), Свидовець (г. Близниця) і Мармароський (г. Піп Іван, Ненеска, Петрос). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Зростає окремими нечисленними дернинками, які займають незначну площу в килимі мохових обростань.

Причини зміни чисельності

Відсутність спороношення та конкуренція з іншими мохами.

Умови місцезростання

На вологих затінених скелях у верхньогірському лісовому та субальпійському поясах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Рослини в м'яких, плоских, яскраво-зелених дернинках. Стебла лежачі, з дрібнолистими столонами, нерегулярно розгалужені; гілочки висхідні, на кінцях часто флагелоподібні. Всі листостеблові пагони плоско обліснені. Листки яйцеподібноланцетні, гострокінцеві, вгорі поперечно-хвилясто зморщені. Двобудний. Коробочка на червоній ніжці, по-

хила, з виразною шийкою, коричнева. Спорогони утворює зрідка. Можливо, розмножується вегетативно (уламками пагонів).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

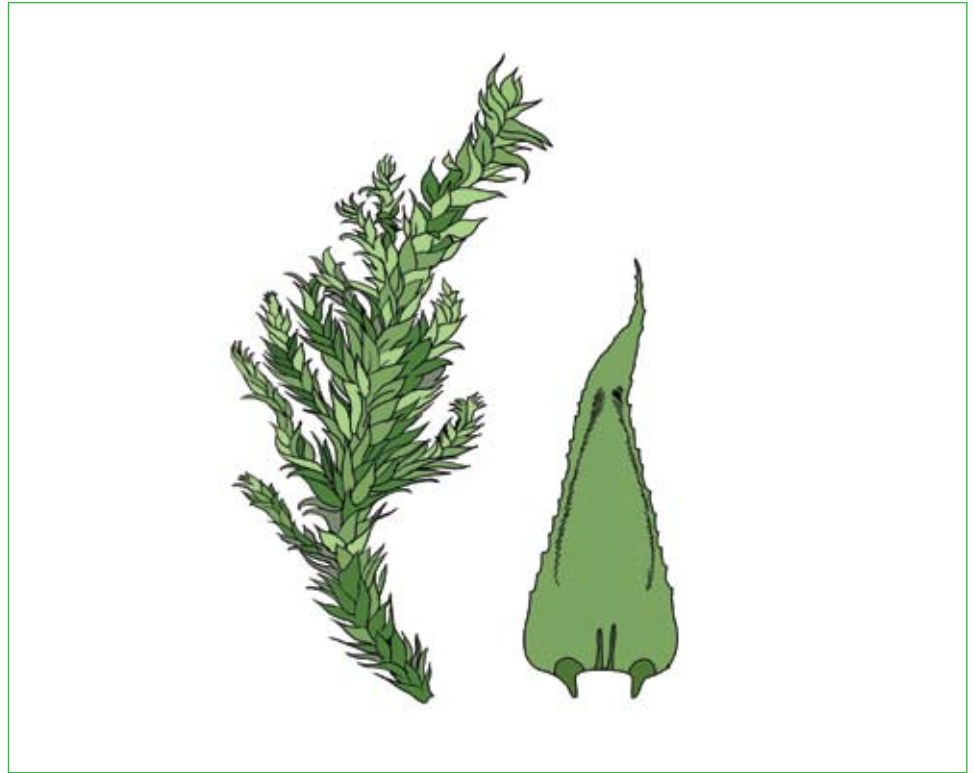
Основні джерела інформації

Бачурина, Мельничук, 2003; ЧКУ, 1996.

Автор: В. М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

ГЕТЕРОФІЛ СПОРІДНЕНИЙ

Heterophyllum affine (Hook.) M. Fleisch.

Родина Пілезіадельфові —
Pylaisiadelphaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Монтанний вид, перебуває на пн.-сх. межі європейської частини ареалу

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа, Кавказ, Азія, Пн. Америка. Трапляється в Українських Карпатах (Горгани, Свиловець, Чорногора). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Росте окремими дернинками серед інших мохоподібних в епіксильних обростаннях.

Причини зміни чисельності
Можливо, порушення старих деревостанів і знищення природних місцезростань.

Умови місцезростання
На гнилій деревині у гірських лісах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Досить потужний мох у нещільних, яскраво-зелених дернинках. Стебло майже правильно перисторозгалужене, з шилоподібними або ланцетними псевдопарафіліями при основі гілок. Стеблові листки прямо відхилені, видовженояйцеподібні, раптово звужені у ланцетну зазублену верхівку. Жилка подвійна й коротка або відсутня. Клітини прозенхіматичні, при основі листка коротші,

у кутках основи є група квадратних золотавожовтих клітин. Однодомний. Ніжка спорогона до 2 см, пурпурова. Коробочка прямостояча або похила, довгаста. Кришечка конічна, загострена. Спори дрібні, жовті, гладенькі.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Карпатському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Бачурин, Мельничук, 2003.

Автор: В. М. Вірченко
Малюнок: А.В. Білоусова

ПТЕРОГОНІЙ ГРАЦІОЗНИЙ

Pterogonium gracile (Hedw.) Sw.

Родина Левкодонтові — Leucodontaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий (третинний) вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Кавказ, Пд.-Зх. Азія, Африка, о-ви Азорські, Канарські, Мадейра, Мадагаскар, Пн. Америка (Каліфорнія). Трапляється на Пд. березі Криму (окол. м. Алупки, г. Аю-Даг), масив Кара-Даг (хр. Карагач, Хоба-Тепе), ущелина Кая-Кошла). Адм. регіони: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Росте звичайно невеликими скупченнями або окремими стеблами серед інших мохів.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Умови місцезростання

Затінені беззапнякові скелі та камені.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки нещільні, оливково-зелені або коричневі. Вторинні стебла 2–5 см заввишки, у верхній частині деревоподібно розгалужені, гілки зігнуті, сережкоподібно обліснені. Листки широкояйцеподібні, нескладчасті, вгорі з гостропилчастими краями. Жилка коротка, вилчата (звичайно чотирироздільна). Дводомна рослина. Спорогони утворюються рідко. Розмножується переважно вегетативним способом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території Карадазького ПЗ, ландшафтного заказника «Аю-Даг». Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Бачурина, 1954; Партика, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: Л. Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

НЕКЕРА МЕНЗИСА

Neckera menziesii Drumm.

(*Metaneckera menziesii* (Drumm.) Steere)

Родина Некерові — Neckeraceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Раритетний середземноморський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна та Пд. Європа, Кавказ, Пд.-Зх. Азія (Туреччина), Пн. Африка, Пн. Америка (Каліфорнія). Знайдено в Гірському Криму: масив Карабі-яйла, печера Бузлук; Кримський природний заповідник, Пд. берег (г. Аю-Даг). Адм. регіони: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється окремими невеликими дернинками.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Умови місцезростання

Затінені вапнякові скелі.

Загальна біоморфологічна характеристика

Дернинки зелені або темно-зелені, слабкоблизкучі. Вторинні стебла до 10–15 см завдовжки, перисторозгалужені, з численними парафіліями. Листки симетричні, язикоподібні, на верхівці заокруглені або тупозагострені, глибоко поперечнохвилясті, від середини до верхівки тонкозубчасті. Жилка проста або вгорі нерівно-вилчаста. Коробочка занурена в перихецій або трохи виступає з нього.

Дводомна рослина. Розмножується вегетативно та спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Кримському ПЗ та ландшафтному заказнику «Аю-Даг». Необхідно контролювати стан популяцій, створювати нові природно-заповідні території в місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Абрамова, 1965; Сапегин, 1910; ЧКУ, 1996; Steere, 1967.

Автор: Л. Я. Партика
Малюнок: А.В. Білоусова

ЛЕУКОКАРПІЯ БІАТОРОВА

Leucocarpia biatorella (Arnold) Vezda

Родина Веррукарієві — Verrucariaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Альпійський плейстоценовий реліктовий монотипний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа (Австрія, Італія, Чехія, Словаччина, Велика Британія). Кримський п-ів (г. Бабу-ган). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відома єдина популяція в Україні.

Причини зміни чисельності
Витоптування під час випасання худоби, рекреаційне навантаження, заліснення яйл.

Умови місцезростання
На мохах поверх карбонатних ґрунтів; в умовах із прохолодним та вологим кліматом.

Загальна біоморфологічна характеристика.
Слань непомітна, зернисто-бородавчата, зеленувата. Перитеції напівзаглиблені в слань, рожево-жовті, 0,4–0,8 мм у діаметрі, ширококонічні. Екципул світло-рожевий до безбарвного. Парафізи розпливаються в слиз. Перифізи 60–70 x 1 мкм. Сумки Verrucaria-типу, 8-спорові, аскоспори муральні, безбарвні, 25–45 x 10–14 мкм.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється в Кримському ПЗ. Заборонені випасання худоби і штучне заліснення яйл.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Ходосовцев, 2005.

Автор: О.Є. Ходосовцев
Фото: С.Я. Кондратюк

КЛАДОНІЯ ЗІРЧАСТА, КЛАДОНІЯ АЛЬПІЙСЬКА

Cladonia stellaris (Opiz.) Brodo
(*Cladonia alpestris* (L.) Rabenh.)

Родина Кладонієві — Cladoniaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Гіпоактомонтанний лишайник, що знаходиться на пд. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Арктика (європейська, сибірська, чукотська), всі підзони тайги та соснові ліси від Прибалтики до узбережжя Тихого океану, Сахаліну, Командорських о-ів, на пд. до України, Орловської, Воронежської, Пензенської, Саратовської обл., Татарстану, Пд. Уралу, Казахстану та Таджикистану. Відома з Пд. Азії (Китай, Непал), Пн. Америки та Гренландії. Широколистянолісова зона (розсіяно), а також відома з єдиного місцезнаходження в Лівобережному Лісостепу, де, можливо, вже зникла. Адм. регіони: Вл, Жт, Чн, См, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі. Належить до видів, що дуже повільно відновлюють своє угруповання.

Причини зміни чисельності

Меліорація та знищення старих лісових масивів.

Умови місцезростання

На піскуватому ґрунті; у світлих соснових лісах, на купинах і сфагнових болотах, іноді на відкритих місцях.

Загальна біоморфологічна характеристика.

Слань утворена щільними дернинками подеціїв, у яких не можна розрізнити головного стовбурця, 1,3–2 см заввишки, кущиста, зверху повстяна, трохи бородавчаста, матова, білувато-сіра до світло-сірувато-зеленої або жовтувато-білувата, до субстрату не прикріплена. Гілочки круглясто-циліндричні, рясно пентахмічно чи дихотомічно розгалужені, з 4–6 короткими товстуватими, здебільшого прямостоячими, світло-жовтуватими кінцевими гілочками, що пірчасто розходяться; основ-

ні гілочки 0,5–2,5 мм завширшки. Апотеції маленькі, до 0,5 мм у діаметрі, коричневі, зібрані на кінчиках гілочок по кілька штук чи поодинокі. Розмножується нестатевим (паличкоподібними пікноконідіями та фрагментами слані) та статевим (довгастими до веретеноподібних одноклітинними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно зберегти локалітети з місцями зростання виду, контролювати стан популяцій на вказаних територіях та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Окснер, 1937; Окснер, 1968; Определитель лишайников ..., 1978; Томин, 1937.

Автори: С.Я. Кондратюк, О.О. Орлов
Фото: С.Я. Кондратюк

ЛЕПТОГІУМ ЧЕРЕПИЦЕПОДІБНИЙ

Leptogium imbricatum P. Jorg.

Родина Коллемові — Collemataceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Альпійський реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа (Норвегія, Швеція, Фінляндія, Росія, Естонія, Шотландія, Австрія, Україна). Крим (Чатир-Даг). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Утворює невеликі групи.

Причини зміни чисельності
Витоптування під час випасання худоби, рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання
На ґрунті; у високогір'ях.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань складається з черепитчасто перекриваючих одна одну лусочок, які утворюють дернинки до 3 см у діаметрі. Лусочки 0,1–1,0 мм завширшки, гладенькі, блискучі, блакитно-сірі до темно-коричневих, особливо на кінцевих лусочках, на кінчиках зазубрені до надрізаних. Нижня поверхня блакитно-сіра з рідкими гіфальними виростами, що прикріплюють слань до субстрату. Апотеції рідкісні (в українському матеріалі відсутні), сидячі, до 1 мм у діаметрі, з ясним сланевим краєм та увігнутим коричневим диском. Слань параклектенхімна зверху до низу, окремі клітини 5–10 мкм у діаметрі.

Водорості *Nostoc*, утворюють короткі ланцюжки. Аскоспори еліпсоїдні, муральні, безбарвні 20–35 x 7–15 мкм.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Слід контролювати стан популяцій, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Ходосовцев, Попов, 2003.

Автор: О.Є. Ходосовцев
Фото: С.Я. Кондратюк

ЛЕПТОГІУМ НАСІЧЕНИЙ

Leptogium saturninum (Dicks.) Nyl.

Родина Коллемові — Collemataceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Неморальний диз'юнктивний лишайник, дуже чутливий до змін лісових екосистем.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вид поширений в горах майже всієї Європи, на Кавказі, в Азії (від Кавказу до Приморського краю та Камчатки, на пд. до Індії), у Пн. Америці, Гренландії, Новій Зеландії. Українські Карпати, зх. Полісся (єдиний локалітет, який потребує сучасного підтвердження). Адм. регіони: Жт, Ль, Ів, Зк, Чц, Кр (остання без вказівки точного місцезнаходження).

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі або невеликими групами. За останні десятиріччя чисельність виду різко зменшилася, частина місцезнаходжень зникла.

Причини зміни чисельності
Вирубання гірських лісів, забруднення повітря (промислові гази, кислотні дощі).

Умови місцезростання
Гірський лісовий пояс: на корі дерев, при основі стовбурів, листяних, рідше хвойних порід.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань шкіряста, у вигляді одного або кількох листків, майже кругляста, по краю лопатева, оливково-бура, сірувато-оливкова до чорнувато-оливкової, гола або грубозерниста, ніби обсіпана чорно-буруватими висівками, знизу з дуже густими короткими білуватими ридзинами, які вкривають майже всю нижню частину, крім вузького бережка лопатей. Лопаті зазвичай частково перебивають одна одну, округлі, гладенькі, іноді з тонкими паралельними зморшками, зрідка до сітчасто-зморшкуватих. Апотеції 0,5-2 мм в діаметрі, розсіяні по всій поверхні лопатей. Диск плоский, червоно-коричневий до червоно-чорнуватого. Розмножується нестатевим (прямими з дещо потовщеними кінцями пікноконі-

діями, фрагментами слані) та статевим (слабко муральними (з 3-4 поперечними та однією по-здовжньою перетинками) спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Карпатському НПП та Карпатському БЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, розширювати мережу заповідних об'єктів включаючи відомі сучасні локалітети виду, та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Копачевская, 1986; Макаревич, Навроцкая, Юдина, 1982; Окснер, 1937; Окснер, 1956; Определитель лишайников ..., 1975; Coppins 2001.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

ЛЕПТОГІЙ ШРЕДЕРА

Leptogium schraderi (Ach.) Nyl.

Родина Коллемові — Collemataceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид відкритих ландшафтів.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гірські регіони Європи, Передньої Азії та Пн. Африки. Кримський п-ів (г. Чатир-Даг, Тирке, Долгоруківська яйла, Карабі-яйла), Миколаївська обл. (Снігурівський р-н). Адм. регіони: Мк, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Зустрічається розсіяними групами.

Причини зміни чисельності
Розорювання степових ділянок, випасання овець, рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання
На ґрунті; у петрофітних степах між невеличкими вапняковими камінцями.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань дрібно-кущиста, формує маленькі, 5–15 мм у діаметрі та до 5 мм заввишки дернинки, темно-коричнева, глибоко розділена на вузькі лопаті. Лопаті циліндричні, блискучі, висхідні, переплутані між собою, з дрібно-зморшкуватою поверхнею, 0,1–0,6 мм у діаметрі, іноді з дрібними зернистими ізідіями. Слань зверху та знизу вкрита одним шаром псевдопаренхіматозних клітин. Серцевина складається з пухко розташованих безбарвних гіф та ланцюжків цианобактерії *Nostoc*. Апотеції зустрічаються рідко; до 1,5 мм у діаметрі, відсутні в українських зразках. Аскоспори муральні, безбарвні, 23–33 x 10–12 мкм.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у геологічному заказнику загальнодержавного значення «Гірський карст Криму». Необхідно зберегти локалітети з місцями зростання виду, контролювати стан популяцій на вказаних територіях, виявити нові місцезнаходження виду для уточнення його сучасного ареалу та охорони.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Ходосовцев 2002 а, в.

Автор: О.Є. Ходосовцев

Фото: С.Я. Кондратюк

БЕЛОНІЯ ГЕРКУЛІНСЬКА

Belonia herculina (Rehm ex Lojka) Hazsl

Родина Гіалектальні — Gyalectale

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Неморальний середньоєвропейський лишайник, чутливий до змін лісових екосистем.

Ареал виду та його поширення в Україні

Гори Середньої Європи (Трансільванські Альпи, Зх. Карпати (Білі Карпати, Велика Фатра, Бескиди), Сх. Карпати). Українські Карпати. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеликими групами або поодинокі. За останні десятиріччя чисельність місцезнаходжень виду різко зменшилася, частина місцезнаходжень зникла.

Причини зміни чисельності

Вирубування гірських лісів.

Умови місцезростання

В гірських лісах, близько 900–1300 м н. р. м.; на шорсткій корі переважно старих буків, у нижній частині стовбурів.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань тонка, зморшкувата, місцями горбкувата, де-не-де потріскана, білувата, світло-сірувата, іноді з легким жовтуватим відтінком. Перитеції у вигляді сланевих бородавочок, близько 0,3 мм у діаметрі, скупчені, почасти зливаються, безформні чи більш-менш кулясті, здебільшого приплюснуті, напівзанурені в слань, сіруваті до світло-буруватих, старі — білуваті, навколо отвору з темною чорнобурою плямою. Розмножується статевим шляхом (голкоподібними поперечно-багатоклітинними спорами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському та Ужанському НПП та Карпатському БЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, розширювати мережу заповідних об'єктів, включаючи відомі сучасні локалітети виду, та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих гірських лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

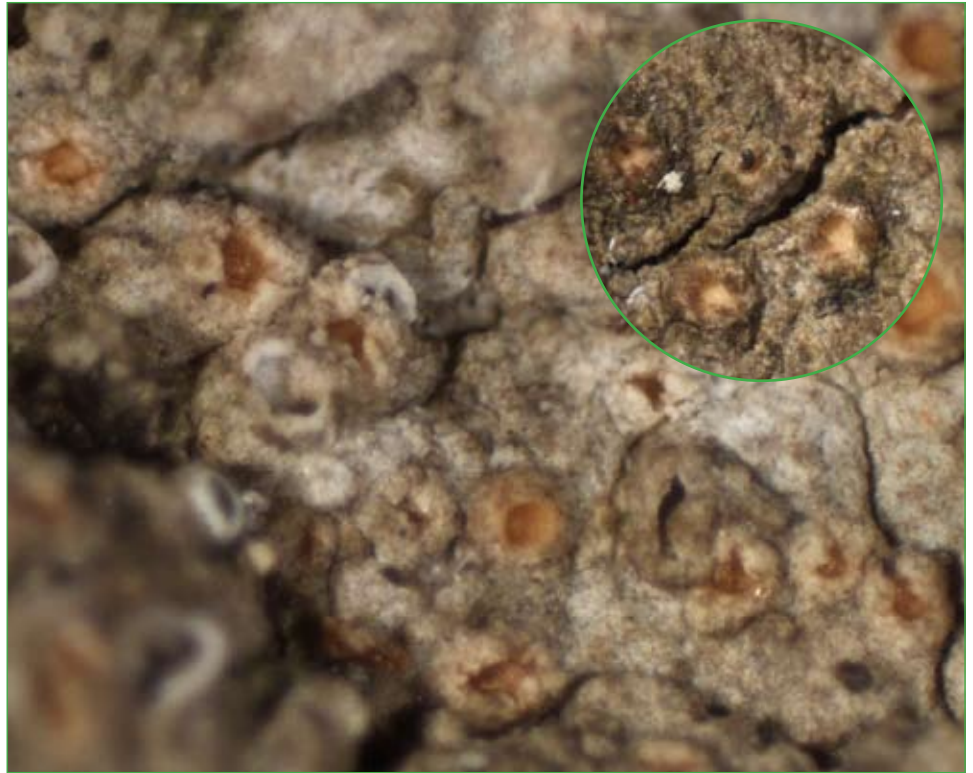
Основні джерела інформації

Kondratyuk & Coppins 2000; Kondratyuk et al., 2003; Bielczyk et al., 2004; Макаревич и др., 1982; Окснер, 1956; Определитель лишайников ..., 1975.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

ГІАЛЕКТА СТОВБУРОВА

Gyalecta truncigena (Ach.) Hepp

Родина Гіалектові — Gyalectaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Неморальний диз'юнктивний лишайник, чутливий до змін лісових екосистем.

Ареал виду та його поширення в Україні

Спорадично в Європі (від Скандинавії, Британських о-ів та Піренейського п-іва до Чехії, Польщі, Словаччини, України, Угорщини). Закарпаття, Українські Карпати. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеликими групами або поодинокі. За останні десятиріччя чисельність місцезнаходжень виду різко зменшилася, частина місцезнаходжень зникла.

Причини зміни чисельності

Вирубування гірських лісів.

Умови місцезростання

У гірських лісах; на корі старих листяних порід, особливо на липах, кленах, дубах, берестах, поверх мохів.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань дуже тонка, іноді зникає, рівна, матова, у вигляді маленьких плям, забарвлених інакше, ніж субстрат, світло-сіро-зеленуватого кольору, білувата чи зовсім непомітна. Апотеції зазвичай скупчені і численні, або розсіяні, до 0,1–0,2 мм у діаметрі, помітні лише через лупу. Диск круглястий, увігнутий, світло-тілесного кольору, майже крапкоподібний, з порівняно товстим сланевим краєм. Розмножується статевим шляхом (довгастими або яйцеподібними

муральними (з 3–7 поперечними та 1–2 поздовжніми перетинками) спорами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карпатському та Ужанському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, розширювати мережу заповідних об'єктів, включаючи відомі сучасні локалітети виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Kondratyuk & Coppins 2000; Kondratyuk, 2003; Bielczyk, 2004; Макаревич и др., 1982; Окснер, 1956; Определитель лишайников ..., 1975.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

ТАМНОЛІЯ ЩЕТИНИСТА

Thamnolia vermicularis (Sw.) Schaer.

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Арктико-альпійський диз'юнктивний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа (пн. р-ни, на пд. — в горах), Кавказ, Азія (пн. та гірські р-ни), Африка, Пн. та Пд. Америка, Австралія. Українські Карпати, Гірський Крим. Адм. регіони: Ів, Зк, Кр (остання вказівка без точного місцезнаходження).

Чисельність та структура популяцій
Трапляється невеликими групами або поодинокі. За останні десятиріччя чисельність місцезнаходжень виду різко зменшилася.

Причини зміни чисельності
Знищення локалітетів під час тотального перетворення гірських екосистем, збільшення рекреаційного навантаження.

Умови місцезростання
В альпійському поясі гір; на ґрунті серед мохів та лишайників, на кам'янистих розсипах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань у вигляді матових, яскраво-білих чи із слабким жовтуватим чи жовтувато-оранжевим відтінком, округло-циліндричних не продірявлених подецієподібних утворень, 3–12 см заввишки та 2–7 мм завтовшки, шилоподібних чи рогоподібних, голих чи вкритих вгорі темно-зернистою білою поволокою, прямих чи здебільшого зігнутих, рідше червоподібно-звивистих, простих чи трохи розгалужених. Поверхня виростів рівна чи слабкоямчаста до зморшкуватої, а зрідка (у старих) до грубо нерівної, майже складчастої. Всередині вони порожнисті, відокремлені чи зібрані в дернинки. Апотеції достовірно не відомі. Розмножується нестатевим шляхом (фрагментацією слані).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карпатському НПП та Карпатському БЗ. Слід контролювати стан популяцій, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону та здійснювати заходи, спрямовані на збереження альпійських екосистем.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Kondratyuk & Coppins 2000; Kondratyuk, 2003; Bielczyk, 2004; Макаревич и др., 1982; Окснер, 1956; Определитель лишайников..., 1975.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

АГРЕСТІЯ ЩЕТИНИСТА, АСПІЦІЛІЯ ЩЕТИНИСТА

Agrestia hispida (Mereschk.) Hale & W.L. Culb.
(=*Aspicilia hispida* Mereschk.)

Родина Мегаспорові — Megasporaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Один з видів кочівних пустельно-степових лишайників (за межами основного ареалу).

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд.-Сх. Європа, Кавказ, Пд. Урал, Середня Азія, Пн. Америка. Кримський п-ів (околиці м. Сімферополя та Євпаторії, Нікітська яйла). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляються великі групи, спостерігається тенденція до зменшення.

Причини зміни чисельності

Розорювання степових ділянок, випасання овець.

Умови місцезростання

Глинисті, солонцюваті та кам'яністі ґрунти (пд. степи); гірські схили, яйли.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань завширшки до 2,5 см, кустиста, сірого або оливково-зеленувато-бурого кольору; слабо прикріплена чи зовсім не прикріплена до субстрату. Гілочки слані (діаметр біля основи 1–1,5 мм) округло-циліндричні або слабо сплюснені, вигнуті, досить розгалужені. Біля верхівок вкорочені гілочки іноді утворюють пучки, на верхівці закінчуються кількома шипуватими виростами. Поверхня гілочок вкрита увігнутими, округлими або видовженими псевдоцифелами. Апотеції невідомі. Пікнідії чорнуваті, розташовані на

верхівках коротких гілочок. Розмножується нестатевим шляхом (пікноконідіями та фрагментами слані).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не здійснювалися. Слід перевірити відомі та виявити нові місцезнаходження виду, створити заказники, контролювати стан популяцій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Определитель лишайников..., 1971; Копачевская, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

АСПІЦІЛІЯ КУЩИСТА

Aspicilia fruticulosa (Eversm.) Flag

Родина Мегаспорові — Megasporaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Один з видів невеликої групи кочівних пустельно-степових лишайників (за межами основного ареалу).

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд.-Сх. Європа, Кавказ, Середня Азія, Алтай, Пн. Африка. Степ (с-ще Рудникове Старобешівського р-ну Донецької обл.), Кримський п-ів (околиці м. Феодосії, Сімферополя, Євпаторії та Севастополя з Балаклавою; Гірський Крим — Байдарські Ворота). Адм. регіони: Дц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляються досить великі групи.

Причини зміни чисельності

Розорювання степових ділянок, випасання овець.

Умови місцезростання

Пд. степи (особливо літофільні), кам'янисті осипи та гірські схили; на ґрунті в міждернинних проміжках.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань (завширшки 1–3 см) у вигляді кулястих грудочок оливкового, землистого або сіруватокоричневого кольору; до субстрату не прикріплена. Гілочки короткі, округло-циліндричні,

дихотомічно розгалужені на кінцях, трохи здуті. Розмножується нестатевим (прямими голкоподібними пікноконідіями, фрагментами слані) та статевим (спорами) шляхом. У межах України спори у цього виду лишайників невідомі.

Режим збереження та заходи з охорони.

Охороняється у Кримському ПЗ. Необхідно обмежити надмірне випасання овець у місцях зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Окснер 1937; Определитель лишайников..., 1971; Копачевская, 1986; ЧКУ 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

АСПІЦІЛІЯ БЛУКАЮЧА

Aspicilia vagans Oxner

Родина Мегаспорові — Megasporaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Кочівний аридний лишайник (за межами основного ареалу).

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд. степові регіони Росії, Казахстану, високогір'я Кавказу та Центральної Азії. Кримський п-ів (Карабі-яйла). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється розрідженими групами, на 10 м² зустрічаються 4–6 сланей.

Причини зміни чисельності
Розорювання степових ділянок, випасання овець.

Умови місцезростання
Петрофітні степи; між камінцями на карових полях.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань у вигляді вільних, не прикріплених до ґрунту, сіруватих, матових, майже кулястих та дещо притиснутих грудочок, 1–2 см у діаметрі. Поверхня слані складається із зближених, бородавчастих ареол 0,5–1,5 мм завширшки. Ареоли зверху б.м. плоскуваті, з 1–5 крапкоподібними, білуватими псевдоцифелами, 0,1–0,5 мм у діаметрі. Молода слань має тонкі трі-

щини між ареолами, які з часом поглиблюються і розрізають слань наскрізь, завдяки чому вона розпадається на окремі фрагменти.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в геологічному заказнику загальнодержавного значення «Гірський карст Криму». Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Ходосовцев, 2002 а, б.

Автор: О.Є. Ходосовцев
Малюнок: В.П. Бондарець

РИЗОПЛАКА ТЕМНОГЛАЗКОВА

Rhizoplaca melanophthalma (Ramond)
Leuckert & Poelt

Родина Леканорові — Lecanoraceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Плейстоценовий субаркто-альпійський реліктовий вид, єдиний представник роду в Україні.

Ареал виду та його поширення в Україні
Космополітний вид, що має поширення в високогірних регіонах обох півкуль. Кримський п-ів (перевал Горуча). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Відома єдина популяція в Україні.

Причини зміни чисельності
Руйнування біотопів виду внаслідок антропогенного впливу (рекреаційне навантаження).

Умови місцезростання
На силікатних скелях у високогір'ях.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань листувата, умбілікатна до 4 см у діаметрі, розсічена на окремі, часто перекриваючі одна одну лопаті. Лопаті зверху зеленувато-сіруваті до зеленувато-жовтуватих, відлеглі від субстрату, 2–4 мм завширшки, з нижньої сторони блакитно-чорні, вкриті коровим шаром з обох боків. Серцевина білувата, пухка. Апотеції чисельні, особливо в центрі слані, лекариноні, широкосядячі, крупні, 2–5 мм у ді-

метрі. Диск увігнутий, жовтувато-зеленуватий до жовтувато-коричнюватого (в літературі відмічається також чорна варіація диска), оточений сланню одного кольору зі сланевим шаром. Сумки з 8 безбарвними одноклітинними аскоспорами, 9–11 x 5–6 мкм.

Режим збереження та заходи з охорони.
Слід контролювати стан популяцій, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Ходосовцев, 2001.

Автор: О.Є. Ходосовцев
Фото: С.Я. Кондратюк

ЛЕКАНОРА РЕУТЕРА

Lecanora reuteri (Trevis.) Scharer

Родина Леканорові — Lecanoraceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Альпійський третинний реліктовий вид з диз'юнктивним вузьким ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. Європа, Пн. Африка (Алжир). Кримський п-ів (Чигинітра). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Зустрічається поодинокими, розсіяними сланями.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів виду внаслідок антропогенного впливу (рекреаційне навантаження).

Умови місцезростання

На прямовисних поверхнях карбонатних гірських порід у високогір'ях.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань у вигляді напівкруглястих, подушкоподібних розеток 0,5–1,5 см у діаметрі, товста, 1,0–1,5 мм завтовшки, вохристо-жовтувата до вохристо-сіруватої, шагренева, по краю з короткими лопатями, вкрита вохристо-білуватою зернистою поволокою. Лопаті тісно приєднані, 0,5–1,0 мм завдовжки. Апотеції розвиваються в центрі слані,

сидячі 0,5–1,0 мм у діаметрі, числені. Диск увігнутий до плоского, світло-коричнюватий до коричнево-жовтуватого, оточений сланню одного кольору із сланевим краєм. Сумки 8-спорові, аскоспори 10–12 x 5–6 мкм, еліпсоїдні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Слід контролювати стан популяцій, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Ходосовцев, 2002 а.

Автор: О.Є. Ходосовцев

Фото: С.Я. Кондратюк

ЛОБАРІЯ ШИРОКА

Lobaria amplissima (Scop.) Forss

Родина Лобарієві — Lobariaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Гірський лишайник на зх. межі ареалу, дуже чутливий до змін лісових екосистем та забруднення повітря.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Мала Азія, Кавказ, Пн. Африка, Нова Зеландія. Українські Карпати. Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або невеликими групами. За останні десятиріччя чисельність виду різко зменшилася, частина місцезнаходжень зникла.

Причини зміни чисельності

Вирубання гірських лісів, забруднення повітря (промислові гази, кислотні дощі).

Умови місцезростання

Гірський лісовий пояс, іноді — субальпійський; переважно стовбури старих буків, кленів (рідше — інших листяних порід) і смерек, вкриті мохом скелі.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань великолистувата (до 15–25 см завширшки), кругляста, шкірясто-жорстка, світло-сірувата, сірувато-сиза. Поверхня слані матова, в центрі нерідко поперечно зморщена, зісподу — світло-коричнювато-жовтувата, з коротким опушенням. Лопаті завширшки 0,5–2 см, круглясто-вирізані, на периферії з вузькими смугами, загорненими донизу. Апотеції (1–4 мм у діаметрі) сидячі, утворюються рідко, переважно у центральній частині слані. Розмножується нестатевим (короткопаличкоподібними пікнокондіями, фрагментами слані) та статевим (4-, рідко 2-клітинними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карпатському НПП та Карпатському БЗ, Ужанському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, розширювати мережу заповідних об'єктів, включаючи відомі сучасні локалітети виду, та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

ЧКУ, 1996; Макаревич, Навроцкая, Юдина, 1982; Окснер, 1993; Определитель лишайников..., 1975.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

ЛОБАРИЯ ЛЕГЕНЕВОПОДІБНА

Lobaria pulmonaria (L.) Hoffm.

Родина Лобарієві — Lobariaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Один з видів високорозвиненого роду *Lobaria*. Гірський лишайник, дуже чутливий до змін лісових екосистем та забруднення повітря.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Кавказ, Урал, Сибір, Далекий Схід, Японські о-ви, пн. Корейського п-ва, Пн. Америки, Канарські о-ви, Африка, Нова Зеландія; можливо, Китай. Закарпаття, Українські Карпати та Прикарпаття, Правобережжя, Гірський Крим, пд. берег Криму. Адм. регіони: Жт, Кв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або невеликими групами. За останні десятиріччя вид зник у багатьох місцях зростання на Поліссі; можливо, повністю втрачено у лісостеповій зоні.

Причини зміни чисельності

Забруднення атмосферного повітря (особливо чутлива до двоокису сірки та кислотних дощів), порушення біотопів унаслідок вирубування лісів, меліорації тощо.

Умови місцезростання

Листяні, рідше хвойні породи (переважно на нижній частині стовбурів старих буків), вкриті мохом скелі (найчастіше в районах з досить вологим кліматом).

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань великолистувата (10–30 см завдовжки, 5–20 см завширшки), з різкоподібними або ложкоподібними кінчиками; зеленувато-оливкова або коричнювата, ребриста, з сітчасто розташованими заглибинами на поверхні і відповідними здуттями зісподу. Соралі великі, горбкуваті, розташовані вздовж ребер на верхній частині слані. Апотеції (діаметр 2–5 мм) майже чашоподібні, з червоно-коричневим увігнутим диском, знаходяться по краях лопа-

тей. Розмножується нестатевим (паличкоподібними пікноконідіями, соредіями або фрагментами слані) та статевим (2–4-клітинними веретеноподібними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському та Ужанському НПП, НПП «Синевир», Карпатському БЗ, Кримському та Карадазькому ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

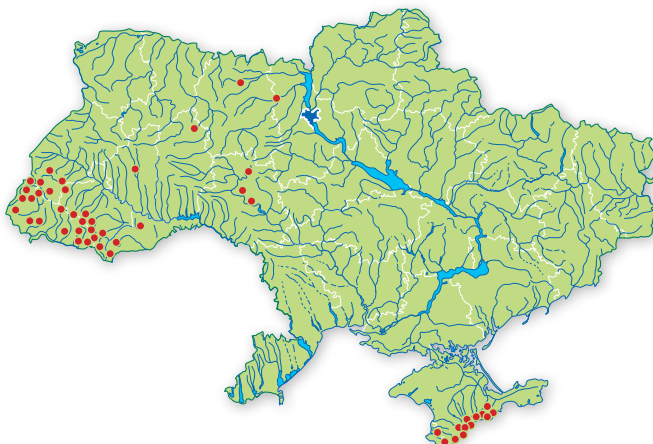
Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

ЧКУ, 1996; Копачевская, 1986; Красная книга СССР, 1984; Макарович, Навроцкая, Юдина, 1982; Окснер, 1993; Определитель лишайников..., 1975.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

СТІКТА ЗАКОПЧЕНА

Sticta fuliginosa (Dicks.) Ach

Родина Лобарієві — Lobariaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Гірський диз'юнктивний лишайник, чутливий до змін лісових екосистем.

Ареал виду та його поширення в Україні

Спорадично в Атлантичній, Приатлантичній та Середній Європі, в помірній смузі Азії, на Канарських о-вах, в Пн. Африці. Пн. та Пн. Америці, Австралії. Українські Карпати. Адм. регіони: Льв, Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеликими групами або поодинокі. За останні десятиріччя кількість місцезнаходжень виду різко зменшилася, частина місцезнаходжень зникла.

Причини зміни чисельності

Знищення локалітетів під час суцільного вирубування гірських лісів.

Умови місцезростання

У гірських лісах; на корі старих листяних порід та на вкритих мохом скелях.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань шкіряста, до 10 см завдовжки та до 8

см завширшки, з досить довгими та вузькими (0,5–2,5 см завширшки), по краю широко-зрубчастими, а на кінцях заокругленими долями, зверху від сіруватої до сірувато-коричневої та бурої, блискуча, на кінцях долей зазвичай сітчасто-ребриста, з невисокими тонкими ребрами та неглибокими дрібними ямками, густо вкрита темними ізидіями. Знизу слань вкрита густими коротенькими ризоїдами, в центрі темно-бура до чорної, на периферії світліша до сірувато-жовтуватої, з розсіяними, увігнутими, білуватими цифелами (по краях долей дуже дрібними (0,2–0,5 мм у діаметрі), в центрі більшими (0,5–1 мм у діаметрі)). Апотеції до 1 мм у діаметрі, розташовані на поверхні слані, переважно біля країв лопатей. Сланевий край ізидіозний. Розмножується нестатевим (ізиді-

ми) та статевим (веретеноподібними 2–4-клітинними спорами) шляхом.

Режим збереження та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському та Ужанському НПП. Необхідно контролювати стан популяцій, розширювати мережу заповідних об'єктів, включаючи відомі сучасні локалітети виду, та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Kondratyuk & Coppins 2000; Kondratyuk, 2003; Bielczyk, 2004; Макаревич и др., 1982; Окснер, 1956; Определитель лишайников..., 1975.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

СТІКТА ЛІСОВА

Sticta sylvatica (Huds.) Ach.

Родина Лобарієві — Lobariaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Гірський диз'юнктивний лишайник, чутливий до змін лісових екосистем.

Ареал виду та його поширення в Україні

Спорадично в лісах Атлантичної, Приатлантичної та Середньої Європи, на Кавказі, в Пн. Африці, Пн. Америці. Українські Карпати. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

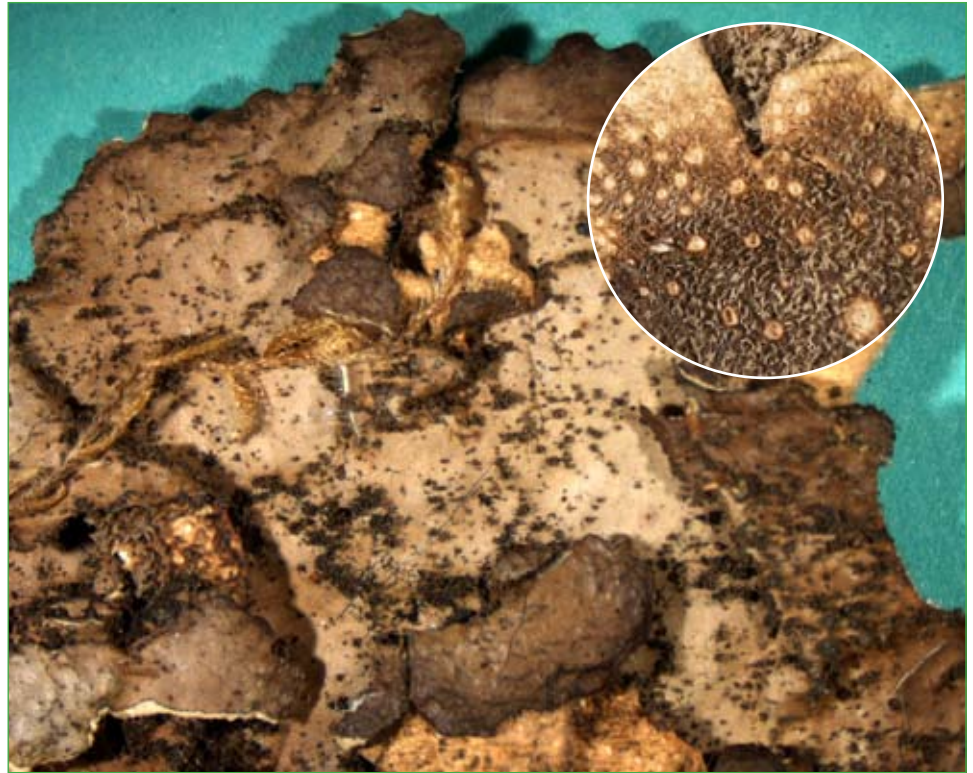
Трапляється невеликими групами або поодинокі. За останні десятиріччя чисельність місцезнаходжень виду різко зменшилась, частина місцезнаходжень зникла.

Причини зміни чисельності

Знищення локалітетів під час суцільного вирубування гірських лісів.

Умови місцезростання

В гірських лісах; піднімається до межі лісової рослинності, на корі дерев, та на вкритих мохом скелях.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань шкіряста, до 13 см завдовжки та до 8 см завширшки, з досить довгими та вузькими (0,3–1,5 см завширшки), по краю широко-зрубчастими, а на кінцях заокругленими долями, зверху від сіруватої до сірувато-коричневої та бурої, блискуча, на кінцях долей зазвичай сітчасто-ребриста, з невисокими тонкими ребрами та неглибокими дрібними ямками, здебільшого по краю долей з дрібними коротко розгалуженими зернистими ізидіями, розташованими лініями, особливо по ребрах, рідше поодинокі чи купками. Знизу слань вкрита густими коротенькими ризоїдами, в центрі темно-бура до чорної, на периферії світліша до сірувато-жовтуватої, з розсіяними увігнутими білуватими цифелами (по краях долей

дуже дрібними (0,2–0,5 мм у діаметрі), в центрі більшими (0,5–1 мм у діаметрі). Апотеції (дуже рідко) до 2 мм у діаметрі, розташовані по краях лопатей. Диск плоский до опуклого, рудувато-коричневий, обведений цілим голим краєм. Розмножується нестатевим (ізидіями) та статевим (веретеноподібними 2–4-клітинними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському НПП та Карпатському БЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, розширювати мережу заповідних об'єктів та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Kondratyuk & Coppins 2000; Kondratyuk, 2003; Bielczyk, 2004; Макаревич и др., 1982; Окснер, 1956; Определитель лишайников..., 1975.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

НЕФРОМА РІВНА

Nephroma parile Ach.

Родина Нефромові — Nephromataceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Неморальний диз'юнктивний лишайник, чутливий до змін лісових екосистем

Ареал виду та його поширення в Україні
Спорадично в хвойних гірських лісах Європи, на Кавказі, в пн. та помірній частині Азії, Пн. та Пд. Америці, Гренландії. Українські Карпати, зх. та Правобережне Полісся, Гірський Крим. Адм. регіони: Жт, Лв, Ів, Зк, Хм, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється невеликими групами або поодинокі. За останні десятиріччя чисельність місцезнаходжень виду різко зменшилась, частина місцезнаходжень зникла.

Причини зміни чисельності
Знищення локалітетів під час суцільного вирубування гірських лісів.

Умови місцезростання
В гірському лісовому поясі, на корі старих дерев, на пеньках, здебільшого біля їх основи, та на вкритих мохом скелях у затінених місцях.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань тонка, по краях долей, а часто й по всій поверхні розвинені синюваті соралі, зазвичай зернисто-порохнисті (сірі), які іноді частково проростають в зернисті чи короткі коралоподібні соредіальні ізидії (буруваті). Зверху слань коричнева, рідше сіра, рівна чи зморшувата, знизу — сірувато-коричнева до бурої, до країв світліша, гола або місцями з дуже коротким пушком, помітним лише в сильну лупу, матова чи трохи блискуча, часто зморшувата, місцями прикріплена ридзинами. Апотеції розташовані на нижній поверхні коротеньких лопатей. Диск близько 0,5–1 мм завширшки, більш-менш круглястий до неправильної форми, здебільшого плоский чи трохи ввігнутий, голий, червонувато-коричневий, обведений

цілим сланевим краєм. Розмножується нестатевим (соредіями) та статевим (світлими чи буруватими довгастими чотириклітинними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському та Ужанському НПП та Карпатському БЗ, Кримському ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, розширювати мережу заповідних об'єктів, включаючи відомі сучасні локалітети виду, та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Kondratyuk & Coppins 2000; Kondratyuk, 2003; Bielczyk, 2004; Макаревич и др., 1982; Окснер, 1956; Определитель лишайников ..., 1975.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

НЕФРОМА ЗАГОРНУТА

Nephroma resupinatum (L.) Ach.

Родина Нефромові — Nephromataceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Монтанний диз'юнктивний лишайник, чутливий до змін лісових екосистем.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Кавказ, в пн. та помірна частина Азії (до Японії включно), Пн. Америка, Гренландія та Пн. Африка. Українські Карпати, пд. берег Криму. Адм. регіони: Льв, Зк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеликими групами або поодинокі. За останні десятиріччя чисельність місцезнаходжень виду різко зменшилася, частина місцезнаходжень зникла.

Причини зміни чисельності

Знищення локалітетів під час суцільного вирубування гірських лісів.

Умови місцезростання

У горах; на вкритих мохом стовбурах дерев (особливо при їх основі), скелях, мохах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань листувата, з зарубчастими і цілокрайми, іноді сторочкуватими, 4–15 мм завширшки, долями, що зазвичай трохи налягають краями одна на одну, гладенька чи зморшувата, гола або з тонким пушком над апотеціями, місцями з дуже дрібнолускатими ізидіями, що розташовуються рядками чи поодинокими групами, іноді (здебільшого по краю долей) з дрібнолопатеподібними ізидіями, брудно-сіра, оливково-бура до коричневої; знизу світло-жовтувато-сіра, сірувато-жовтувата до бурувато-рудуватої, з густим коротким світлим пушком та з численними світлими опуклими, папілеподібними цифелами (0,5–1 мм у діаметрі). Апотеції розташовані на нижньому боці коротеньких лопатеподібних виростів з краю

долей, з червоно-коричневим диском 5–11 мм у діаметрі, обведеним досить широким сланевим краєм. Розмножується нестатевим (ізидіями) та статевим (коричнюватими чи світлими овальними чотириклітинними спорами) шляхом.

Режим збереження та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському БЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, розширювати мережу заповідних об'єктів, включаючи відомі сучасні локалітети виду, та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Kondratyuk, 2003; Макаревич и др., 1982; Окснер, 1956; Определитель лишайников..., 1975.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

ПАННАРІЯ ШЕРСТИСТА

Pannaria conoplea (Ach.) Bory,
Pannaria lanuginosa (Hoff.) Szat.

Родина Панарієві — Pannariaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Монтанний диз'юнктивний лишайник, чутливий до змін лісових екосистем.

Ареал виду та його поширення в Україні

Розсіяно поширений в горах Європи, на Кавказі, в пн. та помірній частині Азії, Пн. Америці, на Анtilських о-вах, Пд. Америці, Африці, на Канарських о-вах, Мадагаскарі, Австралії, Новій Зеландії та Океанії. Українські Карпати, Гірський Крим. Адм. регіони: Зк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

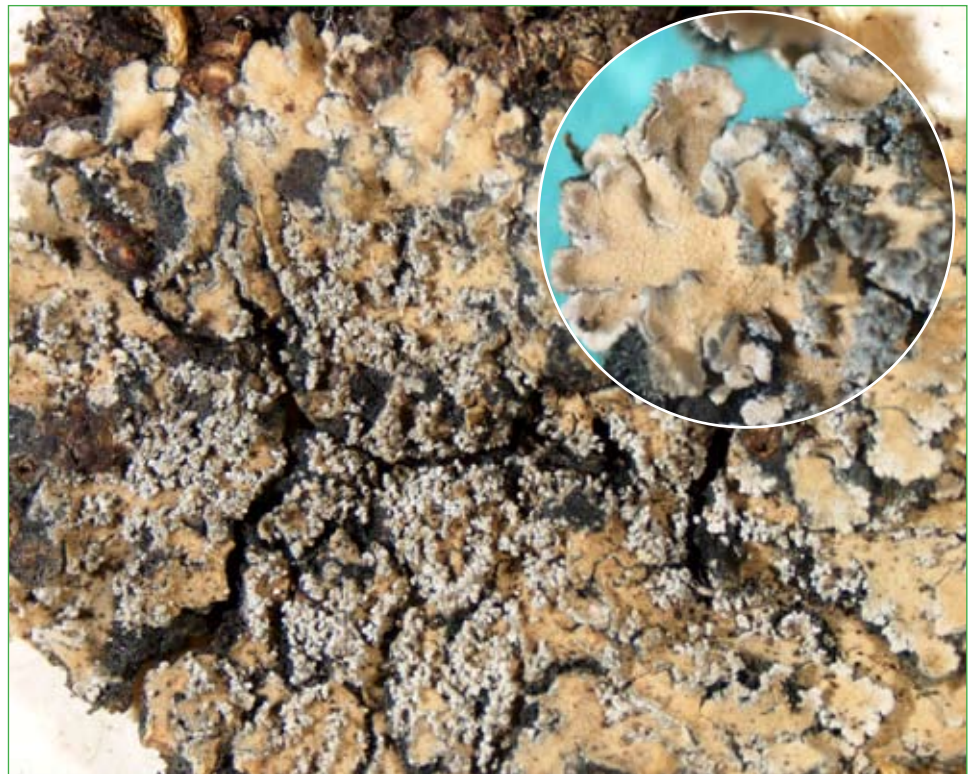
Трапляється невеликими групами або по одинці. За останні десятиріччя чисельність місцезнаходжень виду різко зменшилася, частина місцезнаходжень зникла.

Причини зміни чисельності

Знищення локалітетів під час суцільного вирубування гірських лісів.

Умови місцезростання

В горах; на корі старих листяних дерев (переважно буків) та на вкритих мохом затієних безвапнякових скелях.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань притиснута до субстрату, матова, світло-жовтувато-сіра, складається з простих та глибоко розсічених на долі, 0,2–0,25 мм завтовшки, лусочок, по краю зарубчастих, в центрі, пізніше майже всі з численними світлоголубувато-сірими до буруватих зернистими соредіями (ізидіями), які іноді зливаються в зернисту кірку. Знизу слань чорна з синьо-зелено-чорним чи синюватим волокнистим товстим шаром численних ризин. Долі лусочок здебільшого розташовані променисто, на периферії розширені та неправильно, вилчасто або віялоподібно розгалужені, зарубчасті, по краю з невеликими зубочками, на кінцях здебільшого вкриті поволокою. Апотеції сидячі, до 2 мм у діаметрі, з червонувато-коричневим,

жовтувато-червонуватим плоским матовим диском, обведеним цілим постійним соредіозним, досить товстим сланевим краєм. Розмножується нестатевим (соредіями чи ізидіями) та статевим (безбарвними довгастими чи овальними одноклітинними спорами) шляхом.

Режим збереження та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському БЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, розширювати мережу природно-заповідних об'єктів, включаючи відомі сучасні локалітети виду, та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Kondratyuk, 2003; Макаревич и др., 1982; Окснер, 1956; Определитель лишайников..., 1975.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

ПАРМЕЛІЄЛА ЩЕТИНИСТОЛИСТА

Parmeliella triptophylla (Ach.) Müll. Arg.,

Parmeliella corallinoides (Hoffm.) Zahlbr.

Родина Панарієві — Pannariaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Неморальний диз'юнктивний лишайник, чутливий до змін лісових екосистем.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Кавказ, Азія, Пн. Африка, Пн. та Пд. Америка, Австралія та Нова Зеландія. Українські Карпати, Гірський Крим. Адм. регіони: Зк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеликими групами або поодинокі. За останні десятиріччя чисельність місцезнаходжень виду різко зменшилася, частина місцезнаходжень зникла.

Причини зміни чисельності

Знищення локалітетів під час суцільного вирубування гірських лісів.

Умови місцезростання

В горах та передгір'ях; на стовбурах старих листяних дерев, в затінених місцях, дуже рідко на відшаруваннях силікатних гірських порід.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань з невеличких, 0,2–2 мм завширшки, і тонких від оливково-коричневих до сірувато-жовтуватих, сірих чи коричневих, голих матових, а знизу чорних, синювато-чорних, притиснутих, іноді по краю дещо висхідних лусочок, цілокраїх чи трохи зарубчастих, без певної форми, вкритих дрібними, коротко-циліндричними, буро-оливковими до чорнуватих, а на верхівці здебільшого світлішими виростами, що іноді цілком вкривають лусочки слані. Підслань добре виражена, синювато-чорна або темно-зелена, виступає по краю слані у вигляді облямівки, близько 0,2–0,4 мм завширшки. Апотеції 0,2–1 мм у діаметрі, притиснуті, спочатку з плоским, потім з опуклим, голим, слабко блискучим диском бурувато-коричневого чи

червонувато-коричневого кольору, обведені світлішим, зазвичай тонким краєм. Розмножується нестатевим (ізідіями) та статевим (безбарвними овальними чи яйцеподібноовальними одноклітинними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється в Ужанському НПП, у Карпатському БЗ та Кримському ПЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, розширювати мережу заповідних об'єктів, включаючи відомі сучасні локалітети виду, та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Kondratyuk, 2003; Макаревич и др., 1982; Окснер, 1956; Определитель лишайников..., 1975.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

АЛЕКТОРІЯ ПАРОСТКОВА, АЛЕКТОРІЯ ЛОЗОВИДНА

Alectoria sarmentosa (Ach.) Ach.

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Циркумбореальний вид, один з двох представників роду у флорі України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Урал, Пд. Сибір, Пн. та Пд. Америка, можливо, Канарські о-ви. Українські Карпати. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або невеликими групами.

Причини зміни чисельності

Забруднення повітря, вирубування лісів.

Умови місцезростання

Гірські хвойні ліси (на межі верхнього та нижнього гірських поясів); переважно на гілках і стовбурах старих ялиць, рідше — інших хвойних дерев.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань куциста, 20–30 см завдовжки, звисаюча, солом'яно-жовта, сірувато- або зеленувато-жовтувата, іноді жовто-коричнева. Гілочки до 1 мм завтовшки, у місцях розгалуження сплюснені, завтовшки до 2 мм, у верхній частині — циліндричні, з білуватими псевдоцифелами. Апотеції (діаметр до 1 мм) бічні, трапляються

рідко. Розмножується вегетативно (фрагментами слані, соредіями) та статевим (еліптичними одноклітинними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карпатському та Ужанському НПП, Карпатському БЗ. Необхідно контролювати стан популяцій на вказаних територіях, виявити нові місцезнаходження виду та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Keissler, 1959; Голубкова, 1966; Водоросли, лишайники..., 1978; ЧКУ, 1996; Макаревич, Навроцкая, Юдина, 1982.; Окснер, 1993.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

АЛЛОЦЕТРАРІЯ ОКЕЗА, ТУКЕРМАНОПСИС ОКЕЗА, ЦЕТРАРІЯ ОКЕЗА

Allocetraria oakesiana (Tuck.) Randlane & Thell (*Tuckermanopsis oakesiana* (Tuck.) Hale, *Cetraria oakesiana* Tuck.).

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий гірський вид на західній межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа (розсіяно), Уралі, Зх. Сибір, Пн. Америка, Японські о-ви. Українські Карпати та Прикарпаття; можливо, зх. Лісостеп (Копичинські ліси у Тернопільській обл. за даними Боберського 1885 р.). Адм. регіони: Льв, Ів, Тр, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі або невеликими групами. Чисельність виду зменшується.

Причини зміни чисельності
Забруднення повітря, вирубування лісів.

Умови місцезростання
Гірські ліси; на гілках та стовбурах хвойних, рідше — листяних порід, вкритих мохом скелях, оброблених деревині.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань листувата (діаметр до 8 см), невизначеної форми, іноді у вигляді неправильної розетки; у центрі досить щільно притиснена до субстрату. Лопаті по краях висхідні. Поверхня слані жовтувато-зеленувата або солом'яно-жовта, зісподу — від світло- до темно-коричневої. Апотеції (діаметр до 7 мм) з каштаново-коричневим диском. Пікнідії розвиваються у вигляді бородавок по краях лопатей. Розмножується нестатевим (прямими пікноконідіями, соредіями) та статевим (еліптичними одноклітинними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Карпатському НПП, Карпат-

ському БЗ та заказнику загальнодержавного значення «Чорний Діл» (Путивльський р-н Чернівецької обл.), в межах Ужанського НПП (колишній заказник «Стужиця». Як було вказано у другому виданні ЧКУ (1996), в ході сучасних ліхенологічних досліджень не була виявлена). Необхідно контролювати стан популяцій на вказаних територіях, виявити нові місцезнаходження виду для уточнення його ареалу та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Мотука, 1960; Определитель лишайников..., 1971; ЧКУ, 1996; Макаревич, Навроцкая, Юдина, 1982; Окснер, 1993.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

ЦЕТРАРІЯ СТЕПОВА, ЦЕЛОКАУЛОН СТЕПОВИЙ, КОРНИКУЛЯРІЯ СТЕПОВА

Cetraria steppae (Savicz) Kärnef. (*Coelocaulon steppae* (Savicz.) Barreno & Vazques, *Cornicularia steppae* Savicz).

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Євразійський аридний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поволжя, Пн. Кавказ, Казахстан, Пд. Сибір. Лісостепова та степова зони (розсіяно), Гірський Крим, пд. берег Криму. Адм. регіони: Хр, Дц, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється досить великими групами або поодинокі.

Причини зміни чисельності
Розорювання степових ділянок, випасання овець, заростання відкритих ділянок степу.

Умови місцезростання
Міждернинні проміжки (на ґрунті) у злакових, злаково-лучних та полинових степах,

піщаних аренах, гірських степах південного типу, часто разом з іншими кочівними лишайниками (пармелія грубо зморшкувата, ксантопармелія камчадальська, цетрарія шипувата тощо).

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань 1–3 см заввишки, куциста, більш-менш куляста, коричнева та темно-коричнева, зазвичай матова; до субстрату не прикріплена. Гілочки круглясто-циліндричні, дихотомічно або неправильно розгалужені, основні гілочки 0,5 мм завширшки, бічні — від 0,1 до 0,5 мм. Апотеції не відомі. Розмножується нестатевим шляхом (пікноконідіями та фрагментами слані).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у БЗ «Асканія-Нова» та Азово-Сиваському НПП, у відділі Українського степового ПЗ «Кам'яні Могили». Необхідно контролювати стан популяцій на вказаних територіях та розробити норми помірної навантаження на степові ділянки з метою збереження виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

ЧКУ, 1996; Копачевская, 1986; Макаревич, Навроцкая, Юдина, 1982; Окснер, 1937, 1993; Определитель лишайников..., 1971; Томин, 1937.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

ДАКТИЛІНА МАДРЕПОРОВА

Dactylina madreporiformis (Ach.) Tuck.

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий (третинний) аркто-альпійський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Арктична зона та високогір'я Євразії, Пн. Америки. Гірський Крим (масив Чатир-Даг, г. Роман-Кош та Нікітська яйла). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Утворює великі групи.

Причини зміни чисельності

Витоптування під час випасання худоби.

Умови місцезростання

Гірські райони; переважно на карбонатних ґрунтах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань 1–4 см заввишки, карликовокущиста, сірувато-зеленувата або жовтуватокоричнювата. Гілочки круглястоциліндричні, дрібноямчасті, прямостоячі, порожнисті всередині, вилкоподібно розгалужені від основи; вкриті одиничними або зібраними у групи чорними горбкуватими пікнідами. Апотеції (діаметр 2–4 мм) бічні або розташовані на кінцях гілочок, зі світло-каштаново-

коричневим диском (трапляється рідко). Розмножується нестатевим (голкоподібними пікноконідіями, фрагментами слані) та статевим (еліпсоподібними або яйцеподібними одноклітинними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Кримському ПЗ. Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Keissler, 1958; Motyka, 1960; Копачевская, 1986; Окснер, 1993; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм

Малюнок: І.В. Маханьков

ЛЕТАРІЕЛА ПЕРЕПЛУТАНА

Lethariella intricata (Moris) Krog (= *Rhytidocaulon arboricola* (Jatta) Elenk.)

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий (третинний) вид, єдиний з роду у флорі України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземноморські р-ни Європи, Зх. Африка, Канарські о-ви. Гірський Крим (хр. Веселий — г. Чорна, хр. Муфлонний, масив Кара-Даг, г. Ай-Петрі). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляються поодинокі або невеликими групами. Чисельність виду зменшується.

Причини зміни чисельності

Порушення біотопів, зокрема зменшення кількості старих дерев (яловця смердючого).

Умови місцезростання

Стовбури та гілки старих дерев яловця смердючого, силікатні скелі, на ґрунті (відкриті, добре освітлені місця).

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань куциста (10–15 см завдовжки), напівзвисяюча, жорстка, блідо-сіра біля основи, темно-сіра — на кінцях. Гілочки неправильно розгалужені, циліндричні, широкі біля основи, звужені і тупі на кінцях, густо вкриті циліндричними вилчасто або коралоподібно розгалуженими ізидіями. Апотеції з коричневим

або каштановим диском (діаметр до 4 мм); розвиваються рідко. Розмножується нестатевим (пікноконідіями, ізидіями) та статевим (одноклітинними еліптичними спорами) шляхом.

Режим збереження та заходи з охорони. Охороняється у Кримському та Карадазькому ПЗ. Необхідно зберігати на цих територіях на верхній межі лісового поясу старі яловцеві дерева, вжити заходів щодо відновлення яловця смердючого в місцях зростання лишайника.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Еленкин, 1916; Keissler, 1959; Krog, 1976; Копачевская, 1986; Окснер, 1993; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

**МЕЛАНОХАЛЕА
ЕЛЕГАНТНА,
МЕЛАНЕЛІЯ ЕЛЕГАНТНА,
МЕЛАНЕЛІЯ
НЕЗАБАРВЛЕНА,
ПАРМЕЛІЯ ЕЛЕГАНТНА**

Melanohalea elegantula (Zahlbr.) O. Blanco et al. (= *Melanelia elegantula* (Zahlbr.) Essl.; *Melanelia incolorata* (Parr.) Essl., *Parmelia elegantula* (Zahlbr.) Szat.)

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий (пліоценовий) вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа (дуже спорадично — арктичні р-ни, Центральна та Атлантична), Кавказ, зх. Пакистан, Пд. Сибір, Пн. Африка, Пд. Америка. Українські Карпати, Гірський Крим, пд. берег Криму. Адм. регіони: Ів, Зк, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі. Чисельність виду скорочується.

Причини зміни чисельності
Вирубування лісів, забруднення повітря, рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання
Стовбури листяних дерев.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань до 10 см завширшки, листовата, від блідо-оливково-сірої до темно-оливково-коричневої; досить щільно притиснена до субстрату. Лопаті 1–4 (іноді 7) см завширшки, досить рівні, коротко-округлі або дещо видовжені. Ізидії циліндричні, вгорі інколи головчасто потовщені, скупчені у центрі. Апотеції трапляються рідко. Розмножується нестатевим (голкоподібними одноклітинними пікно-

конідіями, ізидіями) та статевим (еліпсоподібними безбарвними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється в Карпатському НПП, Кримському та «Мис Мартьян» ПЗ, у заказнику «Новий Світ» (Крим). Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Motyka, 1960; Определитель лишайников..., 1971; Esslinger, 1977; Макаревич, Навроцкая, Юдина, 1982; Копачевская, 1986; Окснер, 1993; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

КСАНТОПАРМЕЛІЯ ГРУБОЗМОРШКУВАТА, НЕОФУСЦЕЛІЯ ГРУБОЗМОРШКУВАТА, ПАРМЕЛІЯ

ГРУБОЗМОРШКУВАТА,
Xanthoparmelia ryssolea (Ach.) O. Blanco et al.
(=*Neofuscelia ryssolea* (Ach.) Essl. *Parmelia*
ryssolea (Ach.) Nyl.)

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Аридний вид з євразійським типом ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зх. і Пд. Європа, Кавказ, Середня Азія, Зх. та Сх. Сибір, Монголія. Степова зона та підрайони лісостепової; зрідка — у Гірському Криму. Адм. регіони: Чк, Кд, Лг, Од, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється досить великими групами. Спостерігається тенденція до скорочення.

Причини зміни чисельності

Розорювання степових ділянок, випасання овець.

Умови місцезростання

На рівнинах — міждернинні проміжки (на ґрунті) степових угруповань, у горах — кам'янисті схили (на наносах ґрунту).

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань 1,5–4,5 см заввишки, листувата або напівкущиста, м'яка, більш-менш подушкоподібна; до субстрату прикріплена слабо або зовсім не прикріплена. Поверхня слані коричнева, зморшкувата, нерівно-складчаста або рівна, без соредій та ізидій, зісподу — оливково-бурого кольору. Частки слані 1–3 мм завширш-

ки, кутасто-циліндричні, блискучі, місцями сплюснені або коротко розгалужені. Апотеції невідомі. Розмножується вегетативно (фрагментами слані).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у БЗ «Асканія-Нова», Карадазькому ПЗ та у відділенні «Кам'яні Могили» Українського степового ПЗ. Слід перевірити відомі та виявити нові місцезнаходження виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

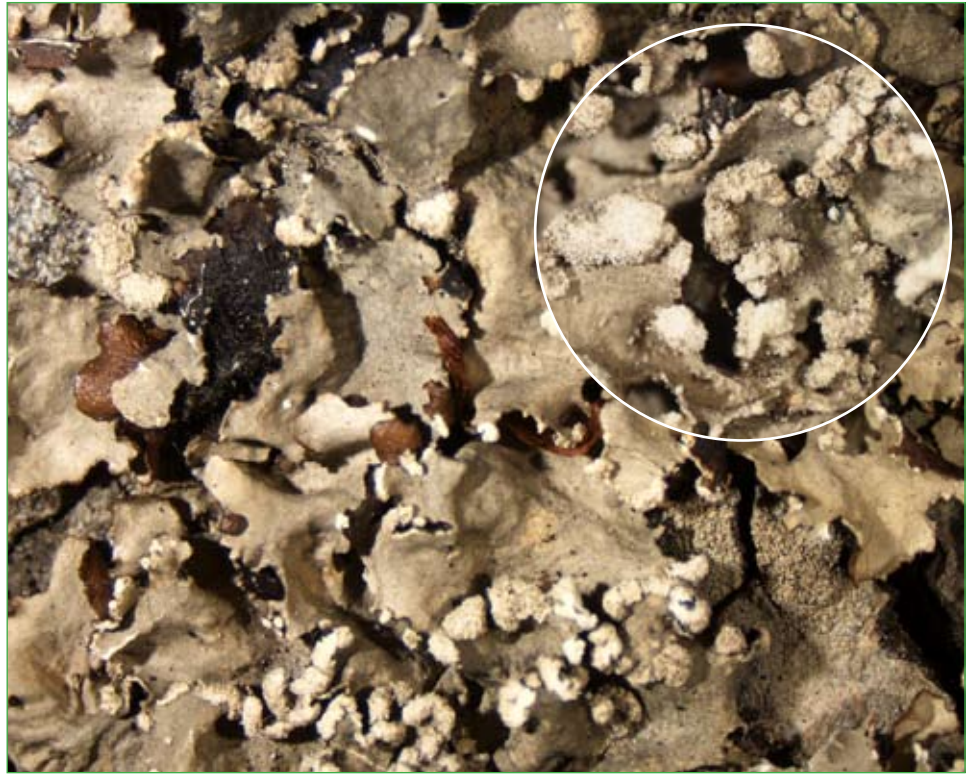
Окснер, 1937; Определитель лишайников..., 1971; Esslinger, 1977; Копачевская, 1986; Ромс, Блюм, 1988; Окснер, 1993; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

ПАРМОТРЕМА ПЕРЛИНОВА, ПАРМОТРЕМА КИТАЙСЬКА, ПАРМЕЛІЯ ПЕРЛИНОВА

Parmotrema perlata (Huds.) M. Choisy
(=*Parmotrema chinense* (Osbeck) Hale et Ahti
Parmelia perlata (Huds.) Ach.)

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий (пліоценовий) вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх. та Центральна Європа, Кавказ, Зх. Сибір, Далекий Схід, тропічні та субтропічні р-ни Азії, Африка, Пн. і Пд. Америка, Австралія, Нова Зеландія, о-ви Океанії. Закарпаття, Українські Карпати та Прикарпаття. Адм. регіони: Льв, Ів, Зк, Чц, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі або невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Вирубування лісів, забруднення повітря.

Умови місцезростання
Стовбури і гілки дерев (переважно бук, дуб, смерека), вкриті мохом скелі та валуни (на рівнинах і в горах).

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань до 15 см завширшки, великолистувата, у вигляді неправильної розетки або невисхідної форми. Поверхня слані — сірувата або сірувато-зеленувата, зісподу — темна, майже чорна, з добре розвиненими тяжами. Лопаті розділені або щільно змикаються, з висхідними кучерявими краями, густо вкриті соралями. Розмножується вегетативно

(соредіями) і статевим (одноклітинними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському НПП та Карпатському БЗ. Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Определитель лишайников..., 1971; Макаревич, Навроцкая, Юдина, 1982; Окснер, 1993; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

ТУКНЕРАРІЯ ЛАУРЕРА, ТУКЕРМАНОПСИС ЛАУРЕРА, ЦЕТРАРІЯ ЛАУРЕРА

Tuckneraria laureri (Krempelh.) Randlane & Thell (*Tuckermanopsis laureri* (Krempelh.) Hale, *Cetraria laureri* Krempelh., *Cetraria complicata* Laur.).

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид на зх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Кавказ, Урал, Тибет, Алтай, Саяни, Байкальський хр., гори Сх. Сибіру, Сахалін, Японські о-ви. Українські Карпати та Прикарпаття. Адм. регіони: Льв, Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або невеликими групами. Чисельність виду зменшується.

Причини зміни чисельності

Забруднення повітря, вирубування лісів.

Умови місцезростання

Нижній та верхній гірські лісові пояси, зрідка — передгір'я (гілки та стовбури дерев пере-

важно хвойних порід, рідше — листяних порід), вкриті мохом скелі, зрідка — оброблена деревина.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань лишайника переважно листувата, невизначеної форми, рідше — неправильно-розеткоподібна (до 10 см завширшки), шкіряста, зверху солом'яно- або зеленувато-жовта, зісподу — від білої до світло-коричневої, з розсіяними білуватими псевдоцифелами; притиснена до субстрату. Лопаті (1,5–5 см завдовжки, 0,2–1 см завширшки) глибоко розділені, по краю слані кучеряві, висхідні, з сораліями. Апотеції (діаметр до 0,7 см) зі світло-коричневим диском. Вид розмножується нестатевим (прямими пікноконідіями, соредіями) та статевим

(одноклітинними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському НПП та Карпатському БЗ. Необхідно контролювати стан популяцій на вказаних територіях, виявити нові місцезнаходження виду для уточнення його ареалу та здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Мотука, 1960; Определитель лишайников ... 1971; ЧКУ, 1996; Макаревич, Навроцкая, Юдина, 1982; Окснер, 1993.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

УСНЕЯ КВИТУЧА

Usnea florida (L.) Web. in Wigg.

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Гірський лишайник з голарктичним типом ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія, Пн. Америка, Нова Зеландія. Прикарпаття, Українські Карпати, Закарпаття, пд. берег Криму. Адм. регіони: Ль, Зк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється спорадично невеликими групами або поодиночі.

Причини зміни чисельності

Порушення біотопів внаслідок вирубування

лісів, забруднення повітря промисловими газами, випадання кислотних дощів тощо.

Умови місцезростання

Вологі букові, буково-ялицеві та ялицеві ліси, переважно в нижньому гірському поясі (на стовбурах і гілках дерев, іноді на обробленій деревині).

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань заввишки до 5–10 см, кущиста, жовто- або сірувато-зелена. Гілочки розгалужені, густо вкриті дрібними сосочками та довгими фібрилами. Апотеції (діаметр 5–10 мм), що утворюються на кінцях гілочок, з світлим плоским диском, облямованим віночком війок. Розмножується статевим

(одноклітинними еліптичними спорами) та нестатевим (одноклітинними прямими циліндрично-голкоподібними пікноконідіями) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському БЗ та Кримському ПЗ. Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

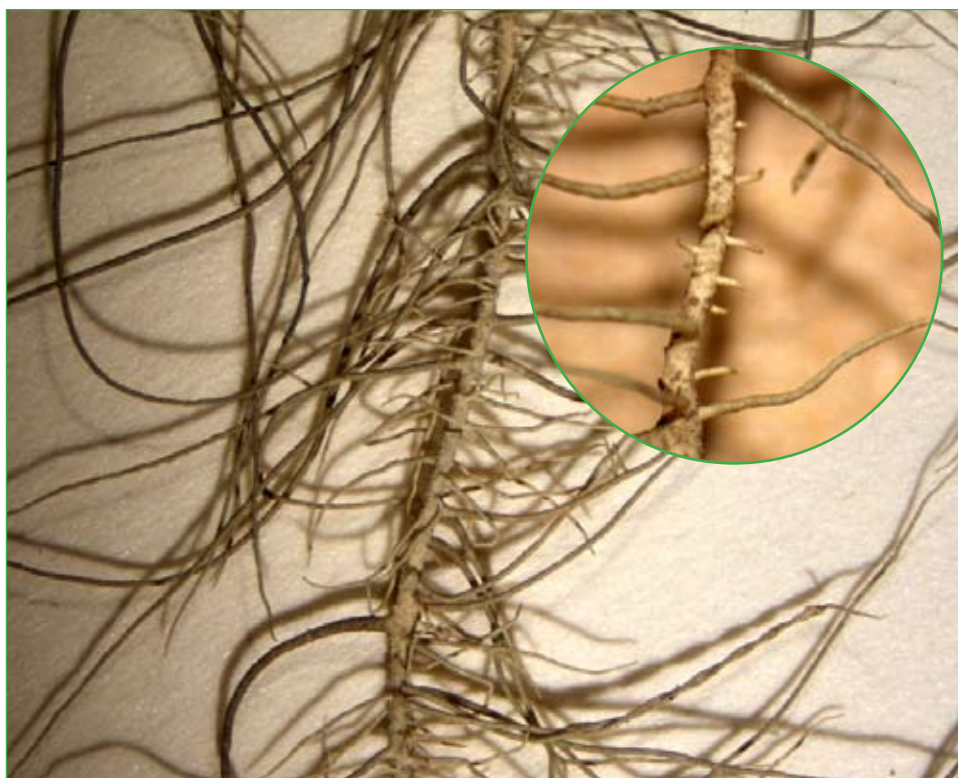
Keissler, 1959; Голубкова, 1966; Водоросли, лишайники..., 1978; Макаревич, Навроцкая, Юдина, 1982; Красная книга СССР, 1984; Копачевская, 1986; Окснер, 1993; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

ДОЛІХОУСНЕЯ НАЙДОВША, УСНЕЯ НАЙДОВША

Dolichousnea longissima (Ach.) Articus
(*Usnea longissima* Ach.)

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Бореальний лишайник з голарктичним типом ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Урал, Кавказ, Мала Азія, Сибір, Забайкалля, Далекий Схід, Монголія, Китай, Японські о-ви, Пн. Америка. Українські Карпати, Закарпаття та Прикарпаття. Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або невеликими групами. За останні десятиріччя чисельність виду різко зменшилася, частина місцезнаходжень зникла.

Причини зміни чисельності

Вирубування лісів, забруднення повітря (промислові гази, кислотні дощі).

Умови місцезростання

Гірські старі хвойні, переважно ялинові ліси (найчастіше на межі нижнього і верхнього лісових поясів); на корі та гілках дерев.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань куциста, звисаюча, у вигляді дуже довгих (іноді понад 1 м) ниткоподібних гілочок — від світло-сірувато-жовтуватих до брудно-зеленувато-жовтуватих, з товстим центральним стрижнем. Гілочки зрідка дихотомічно розгалужені, майже по всій довжині однакової товщини, рясно вкриті бічними довгими вій-

ками. Апотеції зустрічаються дуже рідко. Розмножується статевим (спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському НПП та Карпатському БЗ. Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Томин, 1937; Keissler, 1959; Водоросли, лишайники..., 1978; Макаревич, Навроцкая, Юдина, 1982; Окснер, 1993; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

КСАНТОПАРМЕЛІЯ ЗАГОРНУТА, КСАНТОПАРМЕЛІЯ КАМЧАДАЛЬСЬКА, ПАРМЕЛІЯ БЛУКАЮЧА

Xanthoparmelia convoluta (Krempelh.) Hale
(=*Xanthoparmelia camtschadalis* (Ach.) Hale
Parmelia vagans Nyl.)

Родина Пармелієві — Parmeliaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Євразійсько-американський аридний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд.-Сх. Європа (рівнинні і гірські степи), Кавказ, Середня Азія, Урал, Зх. і Сх. Сибір, Далекі Схід, Монголія, Пн. Америка. Степова зона, Кримський п-ів. Адм. регіони: Дн, Лг, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі або досить великими групами.

Причини зміни чисельності
Розорювання степових ділянок, випасання овець, порушення біотопів внаслідок заростання відкритих степових ділянок.

Умови місцезростання
Міждернинні проміжки (на ґрунті) злакових, злаково-лучних і злаково-полинових степів, піщані ділянки (часто з іншими кочівними лишайниками).

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань 3–7 см завширшки, листувата або напівкущиста, жовтувато-сірувато-зеленувата; не прикріплена до субстрату. Лопаті вузькі (2–4 мм), загортаються у вигляді циліндричних трубочок. Апотеції бувають дуже рідко.

Розмножується вегетативно (фрагментами слані).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.
Охороняється у БЗ «Асканія-Нова». Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Определитель лишайников..., 1971; Копачевская, 1986; Ромс, Блюм, 1988; Окснер, 1993; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

СОЛОРИНА МІШКУВАТА

Solorina saccata (L.) Ach.

Родина Пельтигерові — Peltigeraceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Арктико-альпійський лишайник на межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Спорадично в Європі (в арктичних р-х, на пд. у високогірному поясі), в Азії (Урал, Алтай, Прибайкалля, Саяни, Хабаровський край, Камчатка, Монголія, Японія), Пн. Америка, Гренландія. Українські Карпати. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеликими групами або поодинокі.

Причини зміни чисельності

Знищення локалітетів під час тотальних змін гірських екосистем, при рекреаційно-му навантаженні.

Умови місцезростання

Високо в горах; на ґрунті, багатому на вапно, на мохах і в щілинах вапнякових скель, в затінених місцях.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань до 7 см завширшки, зазвичай багатоліста, тонка, хвиляста, крихка, з більш-менш закругленими, цілокрайми й розсіяно зарубчастими кінцями долей, 0,5–1 мм завширшки, зверху сірувато-коричнева, коричнювато-жовтувата, білувато-сіра, до сіро-зеленої, іноді з білуватою поволокою, при зволоженні стає більш-менш яскраво-світло-зеленою. Нижня поверхня слані світло-сірувато-жовтувата до світло-сіруватої, повстяна, з нечастими світлими, досить товстими, на кінці здебільшого

пензлеподібно розгалуженими ридзинами. Апотеції розсіяні по 1–4 в центрі по горішній поверхні слані, прирослі на дні глибоких ямок, більш-менш круглясті, 1–4 см в діаметрі, з увігнутим коричневим до червоно-коричневого диском. Розмножується статевим шляхом (буро-оранжевими двоклітинними спорами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському БЗ. Необхідно контролювати стан популяцій, розширювати мережу заповідних об'єктів та здійснювати заходи, спрямовані на збереження альпійських екосистем.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Kondratyuk & Coppins 2000; Kondratyuk, 2003; Макаревич и др., 1982; Окснер, 1956; Определитель лишайников..., 1975.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

СОЛОРИНА ДВОСПОРОВА

Solorina bispora Nyl.

Родина пельтигерові — Peltigeraceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Арктико-альпійський лишайник на межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Спорадично в Європі (в арктичних р-х, на пд. в горах), на Кавказі, в Середній Азії, Гренландії. Українські Карпати, широколистянолісова зона (реліктове місцезростання). Адм. регіони: Тр, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеликими групами або поодинокі.

Причини зміни чисельності

Знищення локалітетів під час тотальних змін гірських екосистем, при рекреаційному навантаженні.

Умови місцезростання

Частіше високо в горах, ніж реліктові рідкісні місцезнаходження на рівнинах; на ґрунті, багатому на вапно.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань тонка, складається із заокруглених чи безформних маленьких лусочкоподібних листочків 2–10 мм у діаметрі, зрідка більше, зверху сірувата чи коричнювато-жовтувата, зазвичай з білуватою поволокою, з нерівною поверхнею, іноді з кулястими чи лускатими цефалодіями. Знизу слань світла, а під апотеціями, де утворюється килимовий шар, — коричнювата, з маленькими ридзинами. Апотеції прирослі на дні глибоких ямок, більш-менш круглясті, 0,5–1,5 мм у діаметрі,

ввігнуті, розташовані по 1–2 в центральній частині листочків слані на дні заглиблень. Розмножується статевим шляхом (червоно-коричневими двоклітинними спорами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському БЗ та філіалі «Кременецькі гори» ПЗ «Медобори». Необхідно контролювати стан популяцій, розширювати мережу заповідних об'єктів, включаючи відомі сучасні локалітети виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Kondratyuk & Coppins 2000; Kondratyuk, 2003; Макаревич и др., 1982; Окснер, 1956; Определитель лишайников..., 1975.

Автор: С.Я. Кондратюк
Малюнок: І.В. Маханьков

РАМАЛІНА КАНАРСЬКА

Ramalina canariensis Steiner

Родина Рамалінові — Ramalinaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземноморські райони Європи і Африки, Канарські о-ви. Кримський п-ів (масив Агармиш у Гірському Криму, урочище Новий Світ поблизу м. Судак, Севастополь — р-н Балаклави). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляються досить великі групи.

Причини зміни чисельності

Порушення біотопів під впливом господарської діяльності (вирубування лісу, рекреаційне навантаження, забруднення повітря).

Умови місцезростання

Морські узбережжя (вологі, добре освітлені місця); гілки чагарників, ялівцю, фісташки та інших дерев, оголена деревина.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань до 4 см заввишки, куциста, прямо-стояча, м'яка, солом'яно-жовта або світло-сіро-зеленувата, місцями порожниста. Лопаті до 10 мм завширшки, пальчасто- або неправильно розгалужені, ямчасто-нерівні, потріскані по краях (іноді на поверхні). Апотеції (діаметр до 5 мм) трапляються зрідка, розташовані на кінцях лопатей, інколи бувають бічні. Розмножується нестатевим (циліндричними, прямими пікноконідіями, соредіями, фрагментами слані) та статевим

(двоклітинними, безбарвними, дещо зігнутими спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Карадазькому ПЗ й на території пам'ятки природи загальнодержавного значення «Агармиський ліс». Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону та здійснювати заходи, спрямовані на збереження приморської зони.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Poelt, 1969; Krog, Østhaugen, 1980; Копачевская, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

РАМАЛІНА РВАНА

Ramalina lacera (With.) J.R. Laundon (= *Ramalina duriae* (Dnot.) Bagl., *Ramalina evernioides* auct. non Nyl.)

Родина Рамалінові — Ramalinaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий середземноморський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Пд. і Центральна Європа, Сх. Кавказ (Апшеронський п-ів), Зх. Азія, Пн. Африка, Канарські о-ви, Пн. та Пд. Америка (зх. узбережжя). Кримський п-ів (г. Опук, околиці с. Борисівка Ленінського р-ну). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється великими групами, рідше — поодинокі.

Причини зміни чисельності
Порушення біотопів під впливом госпо-

дарської діяльності (зокрема, рекреаційне навантаження).

Умови місцезростання
Прибережні вапнякові скелі (на сухих, добре освітлених місцях).

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань до 5 см заввишки, кущиста, прямостояча, широко-лопатева, досить м'яка, сірувато-жовтувата або бурувато-жовтувата. Лопаті 5–10 мм завширшки, стрічкоподібні, біля основи майже листуваті, слабкоістчасторебристі з крайовими й поверхневими сораліями, вгорі звужені, розсічені. Апотеції трапляються рідко, розташовані по краях лопатей. Диск апотеціїв (діаметр від 1 до

3–5 мм) глибоко увігнутий, світло-сірувато-зеленуватий. Розмножується вегетативно (соредіями, фрагментами слані) та статевим (двоклітинними, еліпсоподібними прямими або трохи зігнутими спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території заповідного урочища місцевого значення «Гора Опук» (Крим). Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Keissler, 1959; Бархалов, 1969; Krog, Østhaugen, 1980; Красная книга СССР, 1984; Копачевская, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

РАМАЛІНА ПОНТІЙСЬКА

Ramalina pontica Vězda

Родина Рамалінові — Ramalinaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вид покищо відомий лише зі сх. середземноморської частини Європи. Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі або невеликими групами. Чисельність виду точно не встановлена.

Причини зміни чисельності
Забруднення атмосферного повітря, випадання кислотних дощів.

Умови місцезростання
На різних гірських породах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань дерниста, напівсферична, 1–3 см заввишки, 2–5 см завширшки, жорстка, часто дихотомічно або нерегулярно (неправильно) розгалужена. Лопаті листуваті, зазвичай деформовані, але виразно двосторонньо сплюснені, голі, у воді сіро-зелені, глянцеві, при основі брудно-темні, складчасті до складчасто-дрібно-ямчастих, жилкуватих, з обох боків, жолобчасто розірвані в середній частині, 3–5 мм завширшки, після розгалуження поступово стоншуються на кінцях — 0,5–1 мм, по різному зігнуті, майже кучеряві, край лопатей помітно дрібно розділений. Соралі численні, розміщені на лопатях, по краях лопатей, в центральній та апікальній частині, спочатку крапкоподібні, потім розширені, напівкратероподібні. Соредії

потім перетворюються в ізидії та лопатники. Апотеції рідкісні, термінальні. Вид розмножується нестатевим (соредіями та ізидіями) та статевим (спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карадазькому ПЗ. Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону. Здійснювати заходи, спрямовані на збереження субальпійських екосистем.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Vězda, 1975.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

РОЧЕЛА ВОДРОСТЕПОДІБНА

Rocella phycopsis (Ach.) (= *Rocella fucoides* (Dicks.) Vain.

Родина Рочелові — Roccellaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий середземноморський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх. Європа (Середземномор'я і Британські о-ви), Зх. Азія, Пн. і Пд. Африка, Пн. і Пд. Америка, Австралія. Кримський п-ів (Керченський п-ів, г. Опук, хр. Кара-Даг, заказник «Новий Світ»). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Утворює великі групи, інколи зростає по-одиноці.

Причини зміни чисельності
Руйнування біотопів виду внаслідок антропо-

погенного впливу (рекреаційне навантаження, забруднення повітря).

Умови місцезростання
Відшарування вапнякових та силікатних гірських порід, прибережні скелі, зрідка — на корі ялівцю.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань кущиста, заввишки 2–10 см, прямо-стояча, світло-сизо-сірувата, у верхній частині бурувата та бура, іноді з фіолетовим відтінком, матова. Гілочки округлі, на кінцях шилоподібно звужені, вгорі повторно дихотомічно (іноді пучкоподібно) розгалужені, у середній та (частіше) верхній частинах гілочок — білі опуклі соралі (діаметр 0,2–1 мм). Апотеції бічні, кругляс-

ті. Розмножується нестатевим (пікнокондіями, соредіями і фрагментами слані) та статевим (веретеноподібними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.
Охороняється у Карадазькому ПЗ, заказнику «Новий Світ» і на території заповідного урочища місцевого значення «Гора Опук» (Крим). Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Окснер, 1956; Окснер, Копачевська, 1959; Определитель лишайников..., 1977; Красная книга СССР, 1984; Копачевская, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Малюнок: І.В. Маханьков

СКВАМАРИНА ЩЕТИНИСТА

Squamarina cartilaginea (With.) P. James in
D. Hawksw. et al. (*Squamarina crassa* (Huds.)
Poelt).

Родина Стереокаулонові — Stereocaulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Середземноморський палеоарктичний вид
на пн. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа, особливо часто в середземноморських районах, на пн. рідшає (Скандинавія, Велика Британія, Бельгія, Данія, Німеччина, Польща, Україна, Франція, Італія, Балканський п-ів), Кавказ, Азія, Пн. Африка (Алжир), Канарські о-ви. Дуже рідкісний на рівнині: широколистянолісова зона (Кременець), західний Лісостеп, Степова зона (окол. с. Гуркули Снігурівського р-ну Миколаївської обл.), частіше в Степовому та в Гірському Криму, на Пд. березі Криму) Адм. регіони: Тр, Хм, Мк, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється групами або поодинокі.

Причини зміни чисельності
Розорювання степових ділянок, випасання овець, заростання відкритих ділянок петрофітного степу.

Умови місцезростання
На відшаруваннях порід, на карнизах і по щілинах, на наносах ґрунту.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань 4–12 см завширшки, спочатку більш-менш кругляста, далі часто неправильної форми (часто зливається з сусідніми сланями, утворюючи великі безформні плями), досить крихка, не щільно притиснена до субстрату, товста, до 0,3–0,5 мм завтовшки, матова або з блискучими молодими частинами, зверху бурувато-жовтувата, сірувато-зеленувата, жовтувато-оливкова до блідо-рудуватої чи оливково-коричнюватої; знизу світло-рожева, на периферії білувата. В центральній частині слань тріщинувато-ареольована чи луската, на периферії з променисто розташованими лопатями, а пізніше вся слань складається з заокруглено-зарубчасто-лопатевих лусочок, що накривають одна одну. Апотеції часто чис-

ленні, здебільшого розташовані в центрі слані, до 1–2,5 см у діаметрі. Розмножується нестатевим (зігнутими пікнокондіями та фрагментами слані) та статевим (одноклітинними еліпсоїдними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

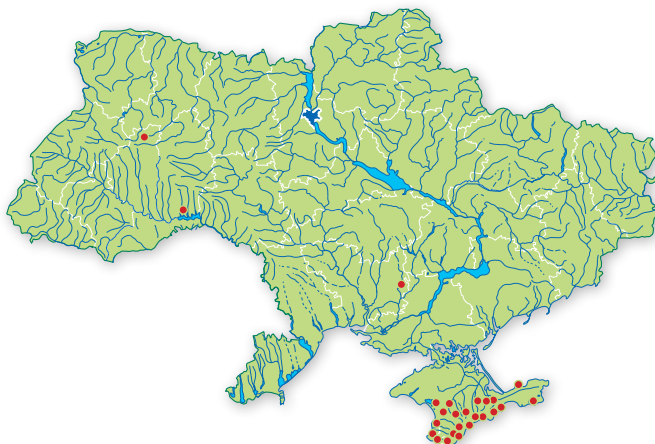
Охороняється у філіалі «Кременецькі гори» ПЗ «Медобори», Кримському, Карадазькому ПЗ та заказнику «Новий Світ». Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону. Здійснювати заходи, спрямовані на збереження степових ділянок з відслоненням вапняку.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Копачевская, 1986; Окснер, 1937; Определитель лишайников..., 1971.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

СКВАМАРИНА СОЧЕВИЦЕНОСНА

Squamarina lentigera (G. H. Weber) Poelt

Родина Стереокаулонові — Stereocaulaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Вид пустельно-степових ландшафтів з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа (Естонія, Україна, Росія), Кавказ, Центральна Азія, Сх. Сибір, Саяни, Пн. Америка, Пн. Африка (Алжир). Кримський п-ів (окол. м. Євпаторії, Судака, Ялти), Херсонська обл. (окол. с. Станіслав). Адм. регіони: Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

На території Кримського п-ва зустрічається великими групами, на рівнині відома одна популяція з незначною кількістю сланей.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, витоування під час випасання худоби, рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання

На карбонатних ґрунтах та лессах; у міждернинних проміжках.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань у вигляді розеток до 6 см у діаметрі, зеленувато-білувата, світло-оливкова, щільно приросла до субстрату, у центральній частині тріщинувато-ареольована, по краю з лопатями, що вкриті білуватою поволокою. Лопаті радіально розташовані, до 3 мм завдовжки, плескуваті, щільно прилягають одна до одної. Апотеції 1–2,5 мм у діаметрі,

круглясті, диск жовтувато-коричнюватий, жовтувато-оливковий до світло-охристого, оточений світлішим, одного кольору із сланню сланевим краєм. Аскоспори безбарвні, одноклітинні, 9–16 x 4–6 мкм.

Режим збереження та заходи з охорони.

Охороняється у ПЗ «Мис Мартьян», заказнику «Новий Світ». Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Ходосовцев, 1999.

Автор: О.Є. Ходосовцев
Фото: С.Я. Кондратюк

СКВАМАРИНА НЕБЕЗПЕЧНА

Squamarina periculosa (Schaerer) Poelt

Родина Стереокаулонові — Stereocaulaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Третинний середземноморський реліктовий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземномор'я. Кримський п-ів (окол. м. Ялти, Судака). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Зустрічається невеликими групами, відомо дві розрізнені популяції.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів унаслідок забудови узбережжя.

Умови місцезростання

На прямовисних вапнякових скелях в тріщинах; недалеко від узбережжя Чорного моря.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань товста, в центральній частині ареольована до лускатої, з короткими, більш-менш опуклими, лусочками, що часто налягають одна на одну у вигляді черепиці. 2–3 мм завширшки, білувато-жовто-зелена до світло-зеленуватої, вкрита білуватою поволокою. Апотеції до 5 мм у діаметрі, досить чисельні, сидячі. Диск увігнутий до плоскуватого, зеленуватий,

блідо-жовтий до темно-сіро-зеленого, іноді з білуватою поволокою. Власний край добре помітний, сланевий край рівний, товстий, з білуватою поволокою. Аскоспори одноклітинні, безбарвні, 10,5–17 x 4,5–6,0 мкм.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у ПЗ «Мис Март'ян», заказнику «Новий Світ». Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Ходосовцев, Редченко, 2002.

Автор: О.Є. Ходосовцев

Фото: С.Я. Кондратюк

ФУЛЬГЕНЗІЯ ПУСТЕЛЬНА

Fulgensia desertorum (Tomin) Poelt

Родина Телосхістові — Teloschistaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний епігейний вид аридних ландшафтів з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа (Іспанія, Франція, Україна, Росія), Кавказ, Азія (Палестина, Іран, Таджикистан, Якутія, Монголія). Кримський п-ів (Опук). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
В Україні відома одна популяція.

Причини зміни чисельності
Розорювання степових ділянок, випасання овець.

Умови місцезростання
На карбонатних ґрунтах; у міждернинних проміжках; в аридних регіонах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань одноманітнонакипна, ареольована, до 1 см у діаметрі, складається зі зближених, налягаючих одна на одну, плескуватих до опуклих, білувато-жовтуватих, жовтувато-сіруватих до блідо-оранжевих, вирізаних по краю ареол. Апотеції часто чисельні, 0,3–1,5 мм у діаметрі, розташовані у центральній частині слані, диск оранжево-жовтуватий, оточений власним

краєм одного кольору з диском та сірувато-жовтуватим зникаючим сланевим краєм. Аскоспори безбарвні, 2-клітинні, еліпсоїдні, 10–16 x 5–8 мкм.

Режим збереження та заходи з охорони.
Охороняється в ПЗ «Опукський». Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Окснер, 1993; Ходосовцев, 1999; Ходосовцев, 1999.

Автор: О.Є. Ходосовцев
Малюнок: І.В. Маханьков

РУСАВСКІЯ ДОЛОНЕНОСНА

Rusavskia digitata (S. Kondr.) S. Kondr. & Kärnef. (*Xanthoria digitata* S. Kondr.).

Родина Телосхистові — Teloschistaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вид поки що відомий лише з Кримського п-ва. Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або невеликими групами. Чисельність виду точно не встановлена.

Причини зміни чисельності

Знищення локалітетів у результаті рекреаційного навантаження.

Умови місцезростання

На діабазях і інших гірських породах в альпійському поясі гір (на яйлах).

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань лишайника розеткоподібна, до 3–3,5 см в діаметрі, з виразними по краю слані лопатниками, в центральній частині вони перетворюються в суцільну дуже випуклу масу коралоподібних іридіїв, інколи у вигляді суцільних об'ємних дернинок лише з ізидієподібними розростаннями; зверху коричнювато-оранжева до оранжевої з рясними дрібненькими білуватими псевдоцифелами, зісподу — від білої до світло-жовтуватої по краю. Лопаті (5–8 мм завдовжки, 0,5–0,8 мм завширшки) помітні лише по краю слані або повністю від-

сутні, з рясним покривом висхідних коралоподібних ізидій. Апотеції та пікнідії не відомі. Вид розмножується нестатевим шляхом (ізидіями та фрагментами слані).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Кримському ПЗ. Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону. Здійснювати заходи, спрямовані на збереження субальпійської екосистеми.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Kondratyuk & Kärnefelt, 2003; Кондратюк и др., 2004.

Автор: С.Я. Кондратюк
Фото: С.Я. Кондратюк

СЕЙРОФОРА ЯМЧАСТА, КСАНТОАНАПТІХІЯ ЯМЧАСТА, ТЕЛОСХІСТЕС ЯМЧАСТИЙ

Seiophora lacunosa (Rupr.) Froden
Xanthoanaptychia lacunosa (Rupr.) S. Kondr.
& Kärnefelt (= *Teloschistes lacunosus* (Rupr.)
Savicz)

Родина Телосхістові — Teloschistaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Пустельно-степовий вид, єдиний представник роду у флорі України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зх. і Сх. Європа, Сх. Закавказзя, Зх., Середня та Центральна Азія, Пд.-Зх. Сибір, Пд. Африка. Пд. райони степової зони (пн. узбережжя Сиваша, с. Чурюк, Чонгарський п-ів; пн.-зх. узбережжя Азовського моря з косами о. Бірючий та Арабатською Стрілкою; Кримський п-ів — околиці м. Євпаторії). Адм. регіон: Кр, Хр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або невеликими групами.

Причини зміни чисельності

Порушення біотопів унаслідок господарської діяльності (зокрема рекреаційне навантаження, забруднені стічні води).

Умови місцезростання

Найчастіше — солонці та солончаки (на ґрунті, серед заростей сарсазану шишкуватого); на ґрунтах, що містять гіпс.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань до 5 см заввишки, кущиста, матова, від сріблясто-сірої до світло-коричневої. У сухому стані слань тверда та крихка, у вологому — хрящувата. Її частки стрічкоподібні досить широкі (у нижній і середній частинах до 13 мм), жолобчасто вигнуті, на кінцях пальчасто розсічені на численні переплутані лопаті, вкриті низьким пушком. Апотеції розвиваються рідко. Розмножується вегетативно (фрагментами слані) та статевим (біполярними спорами)

шляхом; в межах України спороношення не має.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється в Азово-Сиваському НПП. Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону. Здійснювати заходи, спрямовані на збереження природних угруповань у приморській зоні.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Окснер, 1937; Томин, 1937; Бархалов, 1969; Копачевская, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

СЕЙРОФОРА ЗАГАДКОВА, КСАНТОАНАПТІХІЯ ЗАГАДКОВА

Seiophora contortuplicata (Ach.) Froden
(*Xanthoanaptychia contortuplicata* (Ach.) S.
Kondratyuk)

Родина Телосхистові — Teloschistaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Третинний альпійський реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа (на пд. в горах), Азія (Пд. Сибір, Кавказ, Гімалаї, Каракорум, Афганістан, Монголія). Кримський п-ів (Карабі-яйла). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Утворює групи на незначних площах прямовисних скель.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів виду внаслідок антропогенного впливу (рекреаційне навантаження).

Умови місцезростання

На прямовисних вапнякових поверхнях у високогір'ях.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань куциста, утворює дернинки 2–4 см у діаметрі та 1,0–1,5 см заввишки, що складаються з крихких, перепланих плескуватих гілочок, сірувата, сіро-оранжева до оранжевої, зазвичай на одній слані помітні всі варіації кольору, прикріплена до субстрату базальними частинами більш масивних гі-

лочок. Гілочки 0,3–1,0 мм завширшки, вкриті оранжево-сіруватим дрібним жорстким опушенням, по краях часто нерегулярно бахромчасті, на поверхні утворюють опуклі оранжеві бородавочки.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється в геологічному заказнику загальнодержавного значення «Гірський карст Криму». Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону. Здійснювати заходи, спрямовані на збереження природних угруповань у приморській зоні.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Ходосовцев, 2002 а, в.

Автор: О.Є. Ходосовцев
Фото: С.Я. Кондратюк

ЛАСАЛІЯ ПУХИРЧАСТА,

Lasallia pustulata (L.) Merat (= *Umbilicaria pustulata* (L.) Hoffm.)

Родина Умбілікарієві — Umbilicariaceae

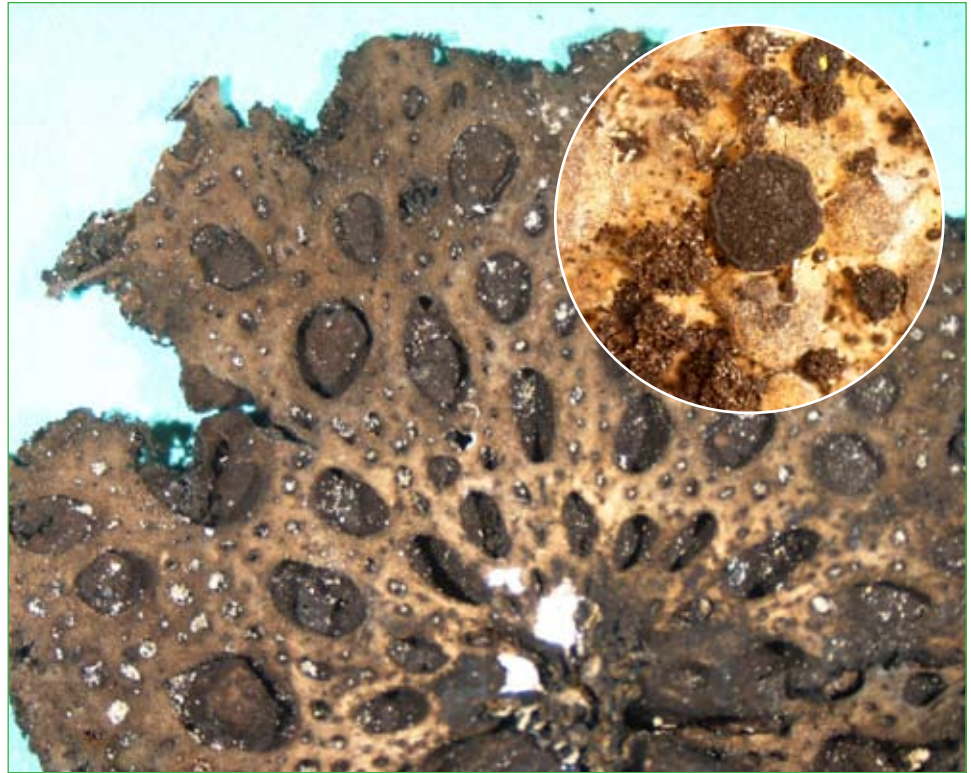
Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий (третинний) вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа, Урал, Казахстан (гори Мугоджари), Пд.-Зх. Сибір (Алтай і Саяни), Китай (можливо), Африка, Канарські о-ви, Пн. і Центральна Америка. Лісостеп — Кіровоградська обл. (околиці Кіровограда, біля с. Люшневате Голованіського р-ну, вздовж Пд. Бугу в Ульяновському р-ні). Степ — Миколаївська обл. (біля с. Мигії Первомайського р-ну та с. Трикратного Вознесенського р-ну), Донецька обл. (Володарський р-н), можливо, передмістя Запоріжжя; Пд. берег Криму (г. Кастель і Аю-Даг, Мис Март'ян). Адм. регіони: Кд, Дц, Мк, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється великими групами, рідше — поодиноці.

Причини зміни чисельності
Забруднення повітря, випадання кислотних дощів тощо.

Умови місцезростання

Відшарування силікатних порід; на відкритих та слабко затінених місцях з досить частим періодичним зволоженням — туманом, росою.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань (діаметр до 10 см, іноді понад 25 см) листовата, прикріплена до субстрату центральним гомфом. Поверхня слані сіра або темно-сіро-коричнева, у центрі з білуватою поволокою, з численними пухирчастими здуттями (пустулами) та ізидіями, зібраними в щільні пучки. Зісподу слань брудно- або темно-коричнева, дрібнозернисто арельована, з ямчастими западинами. Апотеції бувають рідко. Розмножується нестатевим (пікноконідіями, фрагментами слані та коралоподібними

ізидіями) та статевим (муральними спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у відділенні «Кам'яні Могили» (лише в межах Донецької обл.) Українського степового ПЗ, у заказниках загальнодержавного значення «Аю-Даг», «Мис Март'ян» і місцевого значення — «Кастель» (Крим). Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Окснер, 1937; Окснер, 1968; Определитель лишайников..., 1978; Копачевская, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

ЛАСАЛІЯ РОСІЙСЬКА

Lasallia rossica Dombr. (= *Umbilicaria rossica* (Dombr.) Golubk.)

Родина Умбілікарієві — Umbilicariaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий (третинний) вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Пн. Кавказ, Урал, Пд.-Зх. Сибір, Пн. Монголія, Далекий Схід. Українські Карпати (масив Чорногора, г. Шпиці, Смотрич та Піп Іван). Адм. область: Ів.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється групами, рідше поодинокі.

Причини зміни чисельності

Едафічно-кліматичні фактори (зволоження субстрату, вологість повітря, освітленість місць зростання).

Умови місцезростання

Відшарування магматичного гнейсу (альпійський пояс).

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань (діаметр від 2,5–5 до 11,5 см) листувата, з численними пухирчастими здуттями (пустулами); прикріплена до субстрату центральним гомфом. Поверхня слані блідо-сіра або темно-сіра (з коричнюватим або чорнуватим відтінком) та білуватим нальотом. Зісподу слань сірувато-коричнева (у центрі — чорнувата або чорна), вкрита сіруватим нальотом. По краях слані та на її поверхні розвиваються ізидії — одиничні або групами. Апотеції (діаметр 1–2,5 мм) є майже завжди, досить численні, на корот-

ких товстих ніжках. Розмножується нестатевим (пінноконідіями, фрагментами слані й лускоподібними ізидіями) та статевим (спорами) шляхом.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони.

Охороняється у Карпатському НПП. Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону. Здійснювати заходи, спрямовані на збереження альпійських екосистем.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

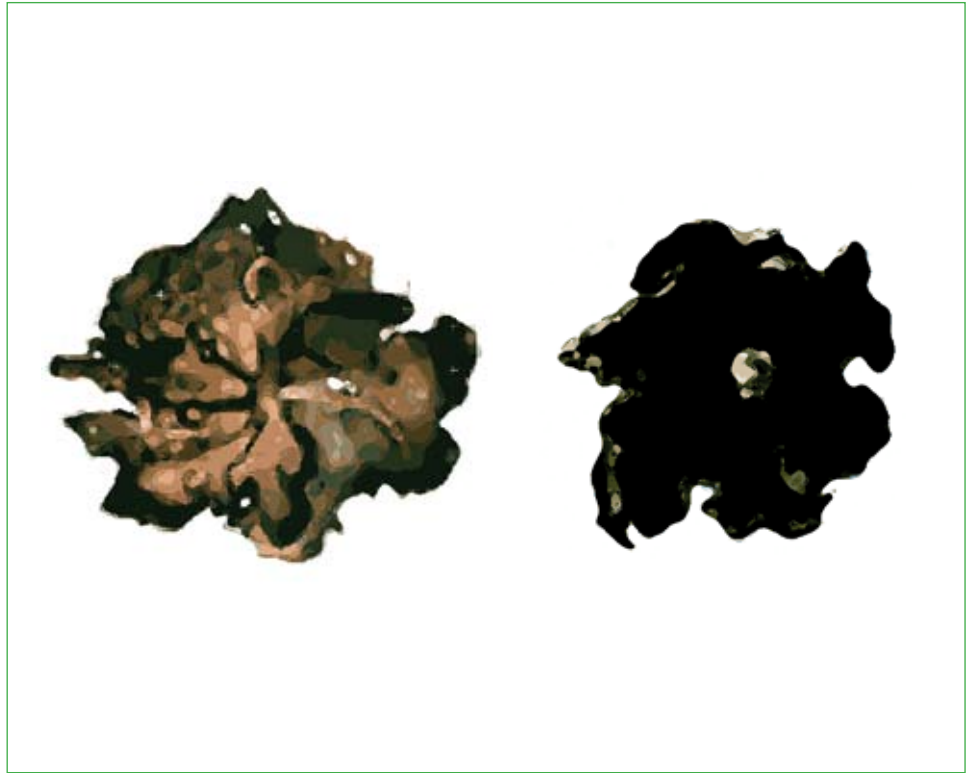
Домбровская, 1978; Определитель лишайников..., 1978; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: О.Б. Блюм

УМБІЛІКАРІЯ БАГАТОЛИСТО- ПОДІБНА

Umbilicaria subpolyphylla Oxn.

Родина Умбілікарієві — Umbilicariaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд.-Сх. Європа (Україна). Степова зона (Володарський р-н Донецької обл.). Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій

Відоме єдине місцезнаходження. Зростає поодинокі та невеликими групами.

Причини зміни чисельності

Забруднення повітря, випадання кислотних дощів.

Умови місцезростання

Добре освітлені прямовисні поверхні гранітних брил.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань 2–3 см завширшки, листовата, шкіряста, моно- або поліфільна; прикріплена до субстрату центральним гомфом. Поверхня слані сірувато- або оливково-бурувата, матова, зморшкувата, зісподу — гола, чорна, іноді з бурими плямами. Апотеції невідомі. Розмножується вегетативно (за допомогою лускоподібних

виростів — бруньок, які утворюються на поверхні слані).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у віділенні «Кам'яні Могили» (у межах Володарського р-ну) Українського степового ПЗ. Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Окснер, 1968; Определитель лишайников..., 1978; Красная книга СССР, 1984; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Малюнок: І.В. Маханьков

ГЕТЕРОДЕРМІЯ ПРЕКРАСНА, АНАПТІХІЯ ПРЕКРАСНА

Heterodermia speciosa (Wulf.) Trev. incl. (*Heterodermia pseudospeciosa* (Kurok.) W. Culb.,
(*Anaptychia speciosa* (Wulf.) Massal.)

Родина Фісцієві — Physciaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий (третинний) вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа, Пд. Урал, Зх. та Сх. Сибір, Далекий Схід, Сх. і Пд.-Сх. Азія, Сх. та Пд. Африка, Америка, Гавайські о-ви, Нова Зеландія. Українські Карпати, Прикарпаття. На пд. березі Криму лишайник знаходили у XIX — на поч. XX ст.). Адм. регіони: Льв, Зк.

Чисельність та структура популяцій
У Карпатах і Прикарпатті трапляється по-

динці або невеликими групами; чисельність виду зменшується.

Причини зміни чисельності
Вирубування старих лісових масивів.

Умови місцезростання
Кора дерев листяних порід, вкриті мохом скелі.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань кущиста, у вигляді білуватої або попелясто-сірої розетки (діаметр до 10 см); щільно прикріплена до субстрату. Лопаті перисто розсічені на вузькі (1–2 мм) частки, на відігнутих краях зісподу утворюються білі головчасті соралі. Апотеції (діаметр 1–3 мм)

розвиваються не завжди. Розмножується вегетативно (фрагментами слані, соредіями) і статевим шляхом (спорами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Карпатському БЗ. Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження у Криму та в разі виявлення виду взяти їх під охорону. Здійснювати заходи, спрямовані на збереження старих лісових масивів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Томин, 1937; Kurokawa, 1962; Горбач, 1973; Макаревич, Навроцкая, Юдина, 1982; Копачевская, 1986; ЧКУ, 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Фото: С.Я. Кондратюк

ТОРНАБЕА ЩИТОПОДІБНА, АНАПТІХІЯ ПЕРЕПЛУТАНА

Tornabea scutellifera (With.) J.R. Laundon
(=*Anaptychia intricata* (Duf.) Massal., *Tornabe-
nia atlantica* (Ach.) Kurok.)

Родина Фісцієві — Physciaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий середземноморський вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середземноморські р-ни Європи, Кавказ, Зх. і Середня Азія, Китай, Пд. та Зх. Африка (о. Мадейра, Канарські о-ви). Гірський Крим, пд. берег Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Утворює великі групи, трапляється (рідше) поодинці.

Причини зміни чисельності
Терасування схилів, вирубування лісів, забруднення повітря.

Умови місцезростання
В горах та вздовж морського узбережжя; на гілках чагарників і дерев (дуб пухнастий, ялівець високий, дерен справжній), безвапнякових скелях.

Загальна біоморфологічна характеристика
Слань (7–15 см завдовжки) кустиста, подушкоподібна, брудно-сіра. Гілочки слані 1–2 мм завширшки, густо розгалужені, переплутані. Апотеції (діаметр 1–3 мм) численні, з голим чорним плескатим диском; зовнішня обгортка апотеціїв (рецептакул) має колючки, а не фібрили. Розмножується вегетативно (фрагментами слані) та статевим шляхом (двоклітинними темними спорами).

Режим збереження та заходи з охорони.
Охороняється у Карадазькому, Кримському та «Мис Мартьян» ПЗ, у заказнику «Новий Світ». Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону. Здійснювати заходи, спрямовані на збереження природних угруповань у приморській зоні.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Відомостей немає.

Основні джерела інформації
Томин, 1937; Бархалов, 1969; Poelt, 1969; Красная книга СССР, 1984; Копачевская, 1986; ЧКУ 1996.

Автор: О.Б. Блюм
Малюнок: І.В. Маханьков

ЛІХЕНОМФАЛІЯ ГУДСОНОВА ОМФАЛІНА ГУДСОНОВА, БОТРИДИНА ЗЕЛЕНА, КОРИСЦІУМ ЗЕЛЕНИЙ

Lichenomphalia hudsoniana (H.S. Jenn.) Red-head, Lutzoni, Moncalvo & Vilgalys
(=*Omphalina hudsoniana* (Jenn.) Bigelow,
Botrydina viridis (Ach.) Redh. & Kuyper, *Coriscium viride* (Ach.) Vain., *Omphalina luteolilacina*
(Favre) Henderson)

Родина Трихоломові — Tricholomataceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Субарктично-високогірний вид, єдиний з базидіальних лишайників на території України

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. і Центральна Європа, Зх. та Сх. Сибір, Далекий Схід, Японські о-ви, Пн. Америка. Українські Карпати. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Утворює більш-менш численні групи або росте поодинокі.

Причини зміни чисельності

Зміни біотопів унаслідок порушення природної рівноваги в болотних угрупованнях, антропогенні фактори (забруднення повітря, витокуванню тощо).

Умови місцезростання

Мохи (особливо сфагнові), рослинні рештки в болотних угрупованнях, рідше — на ґрунті; переважно у високогір'ї; в затінених місцях.

Загальна біоморфологічна характеристика

Слань листувата, складається з невеликих лусочок з відігнутими догори білуватими краями (стадія *Coriscium*). Плодоносить у вигляді маленьких (заввишки 1–3 см) гри-

бів з кремово-білуватою шапінкою (стадія *Botrydina*). Розмножується вегетативно (фрагментами слані) та статевим шляхом (одноклітинними, безбарвними базидіоспорами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Карпатському НПП та Карпатському БЗ. Слід контролювати стан популяцій на цій території, дослідити можливі місцезнаходження та в разі виявлення виду взяти їх під охорону. Здійснювати заходи, спрямовані на збереження болотних угруповань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Heikkilä, Kallio, 1966, Макаревич, Навроцкая, Юдина, 1982; Красная книга СССР, 1984; Oberwinkler, 1984; ЧКУ, 1996.

СТРОЧОК СЛОНЕВСЬКОГО

Gyromitra slonevskii Heluta

Родина Дісцинові — Discinaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом, описаний з території України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Відомий тільки на території України. Знайдений лише в Лівобережному (ур. Гнилиця Сумського лісництва Сумського держлісгоспу; поблизу с. Могриця Сумського р-ну Сумської обл.; окол. с. Шкурати Пирятинського р-ну Полтавської обл.) та Правобережному Лісостепу (Канівський ПЗ; РЛП «Трахтемирів»; заказник державного значення «Лісники»; окол. смт. Калинівка Васильківського р-ну Київської обл.). Адм. регіони: Кв, См, Пл, Чк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється дуже рідко, переважно групами з декількох плодових тіл.

Причини зміни чисельності

Знищується людиною насамперед як декоративний вид.

Умови місцезростання

Листяні ліси, на ґрунті чи зовсім гнилій деревині листяних порід, найчастіше осики.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодове тіло заввишки 9,5–16,5 см. Шапинка дуже мінлива, неправильної форми, від митроподібної (майже конусоподібної) до сидлуватой з двома верхівками, складається з двох

чи кількох лопатей, краї яких зростаються, пустотіла, спочатку каштанова, потім темно-каштанова, 5,5–10,5 см за висотою, 7–10 см в діаметрі. Лопаті складчасті, зростаються краями, однак нижній край завжди вільний, не приростає до ніжки. Ніжка біла, її поверхня трохи буріє при пошкодженні, оксамитова, товста, ребриста, ребра можуть галузитися в верхній частині, майже виповнена (з кількома дрібними порожнинами), трохи стиснута, 6–8 см заввишки, 4–6,5 см завтовшки. М'якуш білий, із запахом редьки. Сумки циліндричні, 475–488×18–22 мкм, 8-спорові. Парафізи розгалужені, 6–7 мкм завтовшки, їхні верхівки переважно потовщені — до 9 мкм завтовшки. Спори видовжено-еліпсоїдальні, часто несиметричні, з однією центральною великою

і двома малими бічними краплинами, майже гладкі, замість придатків дві невеличкі гранули, 27–35×11–15 мкм. Споровий порошок білий. Плодоносить у квітні — на початку травня. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється як раритетний представник біорізноманітності в Канівському ПЗ, РЛП «Трахтемирів» та заказнику державного значення «Лісники». Вид необхідно виділити в чисту культуру і підтримувати в відповідних колекціях культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґруноттвірне.

Основні джерела інформації

Гелюта, 2001; Карпенко, 2004.

Автор: В.П. Гелюта

Фото: В.П. Гелюта, С.О. Войтюк (спори)

ГЕЛЬВЕЛА МОНАШКА

Helvella monachella (Scop.) Fr.

Родина Гельвелові — Helvellaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх. і Пд. Європа, Центральна Європа (Україна), Прибалтика, Пн. Америка. В Україні відомий лише з двох місцезнаходжень — ур. Лиса Гора (Київ, РЛП «Голосіївський») та Арабатської Стрілки (Херсонська обл.). Адм. регіони: Кв, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється дуже рідко, поодинокі або групами.

Причини зміни чисельності
Не досліджені.

Умови місцезростання
Листяні ліси, відкриті місця, на ущільненому або піщаному ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапінка діаметром 2–4 см, більш чи менш сідлоподібна, з 2–3 вертикальних покручених лопатей. Лопаті зверху сірувато-каштаново-коричневі, майже чорні, з нижнього боку білі, гладкі, вільні, місцями притиснуті до ніжки, практично не прирослі. М'якуш білий, з сильним, не дуже приємним запахом. Сумки циліндричні, 8-спорові, 300–330×13–20 мкм. Спори 20–24×13,5–15 мкм, широкоеліпсоїдні, з великою краплею в центральній частині. Ніжка завдовжки 2,5–4,5 см, товщиною 1–2,5 см, біла, гладка, при основі борозенчаста, розширена в нижній або середній частині, доверху звужується, спочатку циліндрична, потім трохи сплюснута, пустотіла. Плодоносить у березні–жовтні.

Гумусово-підстилочний сапротроф. Гриб неїстівний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в РЛП «Голосіївський». Вид необхідно виділити в чисту культуру і підтримувати у відповідних колекціях культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунтотвірне. Неїстівний.

Основні джерела інформації
Сміцька, Соломахіна, 1984; ЧКУ, 1996.

Автор: В.П. Гелюта.
Фото: В.П. Гелюта

ЗМОРШОК ТОВСТОНОГИЙ

Morchella crassipes (Vent.) Pers

Родина Зморшкові — Morchellaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний вид, що займає проміжне становище між *Morchella vulgaris* (Pers.) Boud. та *M. esculenta* (L.) Pers., найбільший серед зморшків.

Ареал виду та його поширення в Україні

Зх. Європа, Центральна Європа (Україна), Пн. Америка. В Україні відомий з Правобережного Лісостепу (пд. окоп. Києва, Канівські дислокації, Чорний ліс північніше м. Знам'янки Кіровоградської обл.), Харківського Лісостепу (Тростянецький р-н) та Гірського Криму (Бахчисарайський р-н). Адм. регіони: Кв, Чк, Кд, Хр, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або групами з 2–3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Листяні ліси з граба, клена, ясена і тополі, на багатому органічними речовинами ґрунті, часто вкритому мохом.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодове тіло велике, товсте, заввишки до 23,5 см. Шапка 5–8,5 см заввишки, діаметром 3–5, до 10 см, жовтувато-сірувата, широкояйцеподібна або овальна, до циліндрично-конічної, з глибокими виїмками, край прирослий до ніжки. Ніжка 4–17×4–8 см, жовтувато-біла, горбкувата, з поздовжніми нерівними борозенками, потовщується в апікальній частині і до низу, порожниста, ламка. Сумки 200–215×22 мкм, 8-спорові, циліндричні. Спори 20–30×12–18 мкм, еліпсоїдні, гладенькі, світло-жовтуваті. Споровий порошок кремовий. Парафізи ниткоподібні, на верхівці розширені. Плодові тіла з'являються у квітні — травні. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

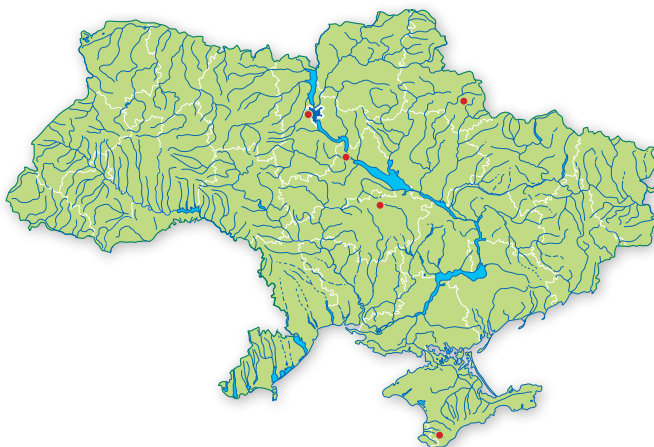
Охороняється в Канівському ПЗ та Чорноліському заказнику загальнодержавного значення. Вид необхідно виділити в чисту культуру і підтримувати у відповідних колекціях культур, а також з'ясувати причини зміни чисельності.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зберігається в колекції культур шапинкових грибів Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотворіне. Умовно їстівний.

Основні джерела інформації

Бухало та ін., 2006; Зерова, Яценко, 1974; Смицька, 1980; Смицька, 1996; Смицька, Смик, Славна, 1975.

Автор: В.П. Гелюта
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ЗМОРШОК СТЕПОВИЙ

Morchella steppicola Zerova

Родина Зморшкові — Morchellaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Аридний представник роду в складі мікофлори України, з диз'юнктивним ареалом. Описаний з України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа (Молдова, Україна, Росія — в регіонах з посушливим кліматом), Центральна Азія (Туркменистан, Казахстан, Узбекистан, Таджикистан). В Україні: Лісостеп та Степ. Адм. регіони: Кв, См, Чк, Кд, Дн, Пл, Дц, Лг, Од, Мк, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється відносно часто, інколи великими групами, особливо в роки з вологою зимою та вологою і теплою весною, іноді утворює «відьмині кола» з 15–20 плодових тіл, діаметр яких сягає 7–8 м. В умовах посушливих весен плодові тіла не з'являються по кілька років підряд.

Причини зміни чисельності

Збір населенням, розорювання степових ділянок та перелогів, непомірний випас худоби на степових схилах.

Умови місцезростання

Цілинні ділянки Степу ділянки, переважно в місцях з помірним випасом худоби, перелоги, розріджені лісосмуги.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодове тіло заввишки до 15 см. Шапинка яйцеподібна, неправильноюлеюста, іноді трохи сплюснута з боків або з верхівки, часто дещо сідлоподібна, зростається з ніжкою, вкрита сіткою виїмок неправильної форми, брудно-бурувато-сіра, при висиханні жовтувата, порожниста. Ніжка 4–9×4–6 см, товста, циліндрична, зморшківата, сіро-біла, спочатку щільна, при розростанні — з кількома порожнинами. Сумки 200–270×15–24 мкм, 8-спорові, циліндричні. Спори 17–30×10–18 мкм, безбарвні, одноклітинні, еліпсоїдні, розташовані в один ряд. Парафізи циліндричні, 200–280×5–7,5 мкм, на верхівці потовщені до 10 мкм. Плодоносить у березні–квітні. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Українському степовому ПЗ (відділення «Хомутовський степ» і «Кам'яні Могили»), в заказниках місцевого значення «Яківлівський» (Миколаївська обл.) та «Каїрська балка» (Херсонська обл.). Вид необхідно підтримувати в колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зберігається в колекції культур шапинкових грибів Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне. Смачний їстівний гриб.

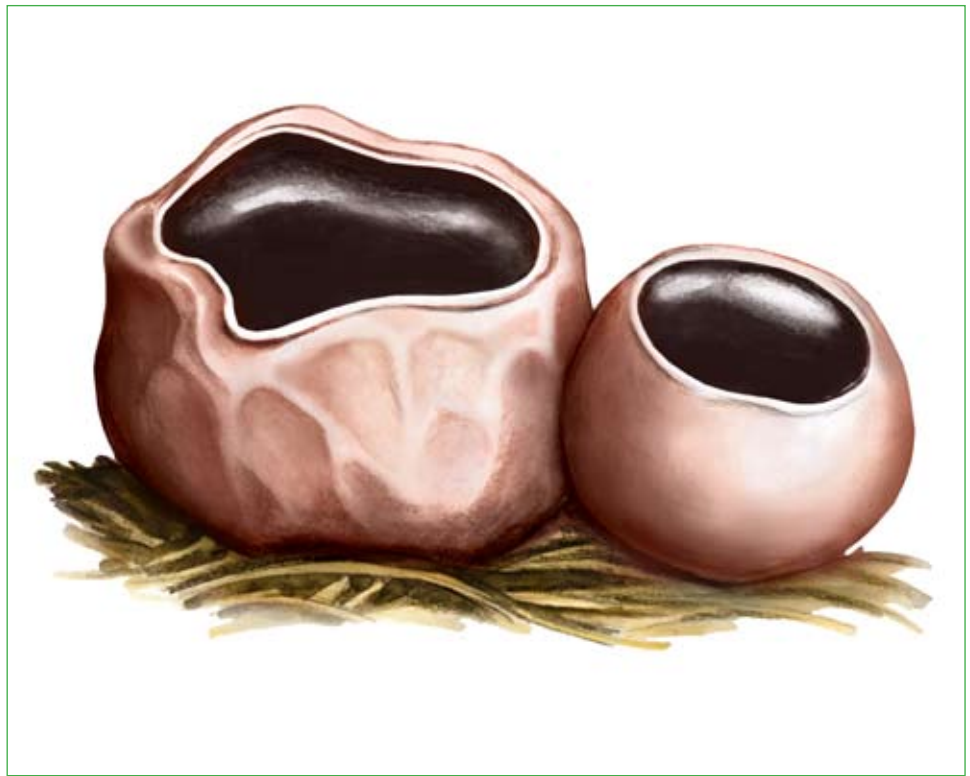
Основні джерела інформації

Бухало та ін., 2006; Зерова, 1941; Карпенко, 2004; Куткова, Сухомлин, 2007; Смицька, 1980; Смицька, Бойко, 1988; Соломашина, Пруденко, 1998; Сухомлин, Куткова, Паніна, 2007; Ткаченко, Попова, Бабенко, 2009.

Автори: В.П. Гелюта, М.Ф. Бойко
Фото: О.Є. Ходосовцев, В.П. Гелюта

САРКОСОМА КУЛЯСТА

Sarcosoma globosum (Schmidel) Rehm

Родина Саркосомові — Sarcosomataceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Азія (Вірменія), Пн. Америка. В Україні відомий з Правобережного Полісся (пн. окол. Києва, Пуща-Водиця). Адм. регіон: Кв.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинці.

Причини зміни чисельності

Знищення старих хвойних лісів унаслідок інтенсивного ведення лісозаготівельних робіт.

Умови місцезростання

Хвойні, переважно старі ялинові ліси, на ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодові тіла великі, товсті, бочкоподібні, кубкоподібні, інколи майже кулясті, заввишки до 12 см, 3–6 см у діаметрі, коричневі, темно-коричневі, до чорних, відкрита частина чорна, блискуча, зовнішня матова, в зморшках, заповнені желеподібною масою. Плодові тіла з'являються у квітні–вересні. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не здійснювалися. Необхідно вести пошук нових місцезнаходжень та брати їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Смицкая, 1980.

Автор: В.П. Гелюта.
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ТРЮФЕЛЬ ЛІТНІЙ, ТРЮФЕЛЬ ЇСТІВНИЙ

Tuber aestivum Vitt

Родина Трюфелеві — Tuberaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний вид з підземними (гіпогейними) плодовими тілами.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вид поширений у Євразії. В Україні відомий у Закарпатті, Правобережному Поліссі, Правобережному Лісостепу, Кримському Лісостепу. Адм. регіони: Зк, Чк, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі, інколи гніздами по декілька плодівих тіл.

Причини зміни чисельності
Збирання населенням та ущільнення ґрунтів унаслідок інтенсивних рекреаційних навантажень.

Умови місцезростання
Листяні, переважно дубові та букові ліси; на вапнякових ґрунтах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодове тіло 3–10 см у діаметрі, кутасто-кулясте, кулясте, бульбоподібне, з великими пірамідальними бородавками (2–10 мм), до основи майже гладеньке, коричнювато-оливкувато-чорне. М'якуш спочатку білий, згодом жовтувато-сірий до коричнюватого,

з білими жилками, що надають йому мармурового вигляду, з сильним і приємним горіховим запахом, який у старих плодівих тілах змінюється на часниковий. Сумки сферичні, еліпсоїдні або овальні, 60–70×50–65 мкм, містять 1–6 спор. Спори еліпсоїдні, 18–45×14–32 мкм (в 6-спорових сумках 18×14, в 1-спорових — 45×32 мкм), з сітчастою оболонкою, коричневі. Спорова маса темно-коричнева. Плодові тіла з'являються з травня по вересень (є відомості, що в європейських країнах, де плодові тіла літнього трюфеля зазвичай збирають з червня по листопад, їх інколи можна збирати і взимку, аж до березня), утворюються в ґрунті неглибоко, майже біля самої поверхні, злегка піднімаючи ґрунт. Мікоризоутворювач.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно створити ботанічний заказник на порівняно недавньому місці знаходження виду на Кримському п-ві. Доцільно спробувати виділити чисту культуру гриба і підтримувати вид у відповідних колекціях.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Високоякісний їстівний вид, унаслідок чого був практично знищений ще на початку ХХ ст. Зараз в ряді країн, зокрема у Франції, Іспанії, здійснюється штучне розведення трюфеля літнього і деяких інших їстівних видів роду *Tuber* на дубових плантаціях, закладених на вапняковому щербистому ґрунті в умовах теплого середземноморського клімату.

Основні джерела інформації

Бухгольц, 1902; Вальц, Ришави, 1871; Васильков, 1963; Визначник грибів України, 1969; Зерова, Васер, 1972; Христюк, 1966; Carluccio, 1990; Pegler, 1990; ЧКУ, 1996.

Автор: І.О. Дудка
Фото: І.С. Саркіна

ПЕЧЕРИЦЯ МУХОМОРОПОДІБНА

Agaricus amanitaeformis Wasser

Родина Печерицеві — Agaricaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вид відомий лише на території України. Донецький злаково-лучний Степ (Донецька обл., м. Донецьк, ботанічний сад НАН України). Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій
Є дика популяція, в якій трапляється по-
одинокі та невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Надмірні рекреаційні навантаження на міс-
цезростання.

Умови місцезростання
Насадження широколистяних порід, на
ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапінка діаметром 2–6 см, товста, м'ясиста,
спочатку напівкуляста, згодом опукло-

розпростерта, суха, шовковиста, біла, згодом
сірувато-жовтувата. Пластинки вільні, тонкі,
густі, спочатку білуваті, згодом світло-рожеві,
в кінці бурі. Спори 5,4–6,9×3,6–4,5 мкм,
широко-овальні, зрідка кvasолеподібні, гла-
денькі, бурі, часто з 1–3 краплями олії. Споро-
вий порошок бурий. Ніжка 2,5–5,5×0,5–1,2 см,
циліндрична, з трохи потовщеною основою,
гладенька, шовковиста, при основі з 2–3
рядами округлих білих пластівців 1–2 мм в
діаметрі, що легко опадають при підсихан-
ні (нагадує основу ніжки *Amanita muscaria*
(L.: Fr.) Hook.), біла, згодом жовтувата,
сірувато-жовтувата, при основі темніша,
темно-жовта. Кільце розташоване у верх-
ній частині ніжки, просте, тонке, згори руб-
часте, знизу гладеньке, по краю з дрібними

білими, згодом світло-жовтими лусочками
розміром 1–2 мм, біле, згодом сірувато-
жовтувате. М'якуш досить щільний, білий,
на зламі колір не змінює, при підсиханні стає
світло-жовтим, без особливого запаху, со-
лодкуватий на смак. Пряжки є. Плодові тіла
з'являються у вересні.

**Режим збереження популяцій та заходи
з охорони**
Вид охороняється в Донецькому ботаніч-
ному саду. Необхідно виділити його в чисту
культуру.

**Розмноження та розведення у спеціально
створених умовах**
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне. Їстівність невідома.

Основні джерела інформації
Вассер, 1974а, 1980, 1985; Вассер, Солдатова, 1977;
Визначник грибів України, 1979; Wasser, 1989.

Автор: М.П. Придюк
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ПЕЧЕРИЦЯ РОМАНЬЄЗІ

Agaricus romagnesii Wasser

[*Agaricus radicans* (Vittad.) Romagn.]

Родина Печерицеві — Agaricaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа та Азія. В Україні відомий із Закарпаття, Правобережного та Лівобережного Лісостепу, Лівобережного злаково-лучного Степу, Лівобережного злакового Степу та Пд. берега Криму. Адм. регіони: Кв, Зк, Дн, Пл, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі, спорадично.

Причини зміни чисельності

Вирубування лісів та надмірні рекреаційні навантаження на біотопи.

Умови місцезростання

Парки, сади, насадження білої акації (*Robinia pseudoacacia* L.), узлісся та галявини широколистяних лісів, уздовж доріг, на ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапінка діаметром 2,5–8 см, середньо-м'ясиста, спочатку напівкуляста, згодом опукло-розпростерта до плоско-розпростертої, часто з виїмкою, рідше з невеликим горбком, білувата, брудно-біла, згодом з сірувато-коричневим відтінком, у центрі темніша, вкрита притиснутими сірувато-коричневими, коричневими або

жовтувато-вохристими лусочками. Пластинки вільні, тонкі, густі, спочатку білувато-рожеві, згодом темно-коричневі з світлим краєм. Спори 6,2–8×3,5–5 мкм, еліпсоподібні, гладенькі, світло-коричневі, часто з 1–3 краплями олії. Споровий порошок коричнювато-бурий. Ніжка 2–6×0,8–1,5 см, центральна, часом ексцентрична, циліндрична, злегка звужується до основи, гладенька, білувата, при основі жовтувата, основа ніжки з добре розвиненими коренеподібними тяжами. Кільце розташоване у верхній частині ніжки, просте, тонке, білувате, іноді зникає. М'якуш білуватий, на зламі стає коричнево-вохристом, з приємним грибним запахом, смак солодкий. Пряжки є. Плодові тіла з'являються в травні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в БЗ «Асканія-Нова» та в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідно створити ботанічні заказники в інших місцезнаходженнях виду, а також підтримувати його в чистій культурі.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зберігається в колекції культур шапинкових грибів Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне. Отруйний. Може бути прийнятий за їстівний гриб печерицю степову (*A. campestris* L.: Fr).

Основні джерела інформації

Бессєдіна, 1992, 1998; Бухало та ін., 2006; Вассер, 1980; Вассер, Солдатова, 1977; Зерова, 1959; Таран та ін., 1989; ЧКУ, 1996; Wasser, 1989.

Автори: М.П. Придюк
Фото: І.С. Саркіна

ПЕЧЕРИЦЯ ТАБЛИТЧАСТА

Agaricus tabularis Peck

Родина Печерицеві — Agaricaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Ксеромеридіональний євразійсько-американський маловідомий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Азія та Пн. Америка. В Україні відомий з Лівобережного Лісостепу, Лівобережного, Старобільського та Донецького злаково-лучного Степу, Лівобережного злакового Степу та Кримського Степу. Адм. регіони: См, Дц, Лг, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі та групами, іноді утворює «відьомські кола».

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, надмірний випас худоби, пожежі.

Умови місцезростання

Цілині степи, на ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапінка діаметром 5–20 см, товста, м'ясиста, спочатку напівкуляста, згодом випукло-розпростерта, іноді плоска посередині, розтріскується на концентрично розташовані пірамідальні ділянки, таблитчасто-тріщинувата (пірамідальні ділянки часто вкриті дрібними притиснутими волокнистими лусочками), іноді по краю гладенька, білувата, білувато-

сіра, при дотику жовтіє, край шапинки загнутий, згодом прямий, часто з залишками покривала. Пластинки вільні, тонкі, густі, спочатку рожевувато-коричневі, згодом темно-коричневі, з світлим краєм. Спори 6,5–8,7×4,6–6,5 мкм, широко-еліпсоподібні, гладенькі, коричневі. Споровий порошок темно-коричневий. Ніжка 4–7×1–3 см, центральна, циліндрична, злегка звужується до основи, суцільна, гладенька, шовковисто-волокниста, біла. Кільце розташоване у верхній частині ніжки, просте, широке, згодом звисаюче, білувате, згори гладеньке, знизу волокнисте. М'якуш білий, на зламі не змінюється або злегка рожевіє (головним чином над пластинками і в основі ніжки), при підсиханні жовтіє, з приємним грибним

запахом, смак солодкий. Пряжки є. Плодові тіла з'являються в червні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Луганському та Українському степовому ПЗ, а також у БЗ «Асканія-Нова». Необхідно створити ботанічні заказники в інших місцезнаходженнях виду, а також виділити його в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне. Їстівний.

Основні джерела інформації

Вассер, 1980, 1996; Вассер, Солдато-ва, 1977; Визначник грибів України, 1979; Зерова, 1956; Саркіна та ін., 2003; ЧКУ, 1996.

Автори: М.П. Придюк, В.П. Гелюта
Фото: В.П. Гелюта

БІЛОПЕЧЕРИЦЯ ДОВГОКОРЕНЕВА

Leucoagaricus macrorhizus Locq. ex Horak

Родина Печерицеві — Agaricaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом, типовий представник роду.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Азія та Пн. Африка. В Україні відомий з Правобережного (Хмельницька обл., Летишівський р-н, смт. Меджибож) та Лівобережного (Сумська обл., Краснопільський р-н, окол. с. Таратутине) Лісостепу. Адм. регіони: См, Хм.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або невеликими групами.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Росте в парках, садах, на галявинах, полях, лучних степах; на ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапінка діаметром 5–9 см, товста, м'ясиста, спочатку напівкуляста, згодом випукло-розпростерта, в центрі з широким горбиком, суха, волокниста, волокнисто-оксамитова, вкрита (головним чином посередині) ве-

ликами притиснутими (іноді відстаючими) лусочками, з розтрісканим краєм, брудно-сіра, сірувато-коричнева, по краю світліша, кремово-біла, лусочки сірувато-коричневаті. Пластинки вільні, з коларіумом завширшки 2–3 мм, тонкі, густі, легко відділяються від шапинки, спочатку білі, згодом кремові, підсихаючи злегка коричневіють. Спори 6–9×4–5,5 мкм, від широко-еліпсоподібних до овальних, з маленькою порою проростання, гладенькі, тонкостінні, безбарвні. Споровий порошок білуватий, білувато-кремовий. Ніжка 4–12×1,5–2 см, центральна, циліндрична, злегка звужується донизу, з коренеподібною основою, з порожниною, з кільцем, гладенька, шовковисто-волокниста, білувато-кремова, донизу стає коричнюва-

тою, при дотику злегка коричневіє. Кільце посередині ніжки, приросле, лійкоподібне, відстає, згори гладеньке, знизу злегка потріскане, білувате. М'якуш щільний, білий, на зламі коричневіє, з приємним запахом, смак солодкуватий. Пряжки відсутні. Плодові тіла з'являються в червні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно створити ботанічні заказники в місцезнаходженнях виду та виділити його в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне. Їстівність невідома.

Основні джерела інформації

Васцер, 1980; Карпенко, 2004; ЧКУ, 1996; Wasser, 1993.

Автор: М.П. Придюк

Фото: В.П. Гелюта

БІЛОПЕЧЕРИЦЯ МОЗЕРА

Leucoagaricus moseri (Wasser) Wasser
(*Lepiota moseri* Wasser)

Родина Печерицеві — Agaricaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Рідкісний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вид відомий лише в Україні. Лівобережний злаково-лучний Степ (Запорізька обл., окол. м. Запоріжжя), Правобережний (Херсонська обл., м. Херсон) та Лівобережний (Херсонська обл., Цюрупинський р-н, Цюрупинське л-во) злаковий Степ. Адм. регіони: Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі та маленькими групами.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Росте в парках, дубових лісосмугах, насадженнях білої акації (*Robinia pseudoacacia* L.); на пісках.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапінка діаметром 1–3,5 см, тонком'ясиста, спочатку округла, згодом напівкуляста, випукло-розпростерта, з невеликим горбиком, суха, матова, гола, з прямим, злегка борозенчастим, іноді оксамитовим або розтрісканим краєм, білувата, посередині світло-коричнева. Пластинки вільні, з коларіумом шириною 1–2,5 мм, тонкі, густі, спочатку білі, згодом блідо-кремові. Спори 5,7–7,1×3,6–4,7 мкм, яцеподібно-еліпсоподібні, злегка загострені до основи, з малопомітною порою проростання, гладенькі, тонкостінні, безбарвні, з 1–2 краплями олії. Споровий порошок білий. Ніжка 1,3–3,5×0,3–0,6 см, центральна, циліндрична, суцільна, з бульбоподібно розширеною основою завширш-

ки 1–2 см, з кільцем, над ним біла, нижче — сірувата, волокниста. Кільце посередині ніжки або дещо нижче, приросле, лійкоподібне, звисаюче, згори злегка борозенчасте, знизу гладеньке, 2–3 мм завширшки, біле. М'якуш ватоподібний, білий, на зламі не змінюється або злегка рожевіє, при підсиханні стає блідо-жовтувато-кремовим, без особливого запаху і смаку. Пряжки відсутні. Плодові тіла з'являються в жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно створити ботанічні заказники в місцезнаходженнях виду та виділити його в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне. Їстівність невідома.

Основні джерела інформації

Вассер, 1975, 1978, 1980; Wasser, 1993.

Автор: М.П. Придюк
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

БІЛОПЕЧЕРИЦЯ ДІВОЧА, ГРИБ-ЗОНТИК ДІВОЧИЙ

Leucoagaricus nympharum (Kalchbr.) Bon
[*Macrolepiota puellaris* (Fr.) M.M. Moser]

Родина Печерицеві — Agaricaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Вид з диз'юнктивним євразійським ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія. В Україні відомий з Закарпаття (с. Плоске Свалявського р-ну), Центрального Полісся (окол. смт. Ворзель Київської обл.), Правобережного злаково-лучного Степу (Березівське л-во у Березівському р-ні Одеської обл.), Гірського Криму (пд. схил хребта Бабуган-йяла), Пд. берега Криму (ПЗ «Мис Мартъян»). Адм. регіони: Кв, Зк, Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Зрідка трапляється поодинокі або групами з 2–3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності
Розорювання лук, вирубування лісів, кислотні дощі.

Умови місцезростання
Хвойні, хвойно-широколистяні ліси, луки.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапинка яйцеподібна, куляста, опукло розпростерта, з віком з низьким, ледь виступаючим блідо-буруватим горбком, біла, вкрита білими лусочками, з тонким бахромчастим краєм, 4–10 см в діаметрі. Пластинки вільні, густі, білі, згодом світло-рожеві, від дотику стають брудно-коричневими. Спори 8–9×5–5,5 мкм, еліпсоїдні, еліпсоїдно-яйцеподібні, гладенькі, безбарвні. Споривий порошок білуватий, білувато-кремовий. Ніжка 6–12×0,6–1 см, доверху звужується, біля основи з бульбою, бруднувато-біла, з часом бруднувато-коричнева, гола, волокниста, з широким відстаючим рухомих кільцем. М'якуш білий, на зламі трохи червоніє біля основи ніжки, з запахом редьки, без осо-

бливого смаку. Плодові тіла з'являються у серпні–жовтні. Гумусовий сапротроф, міцелій якого знаходиться в нижніх шарах підстилки.

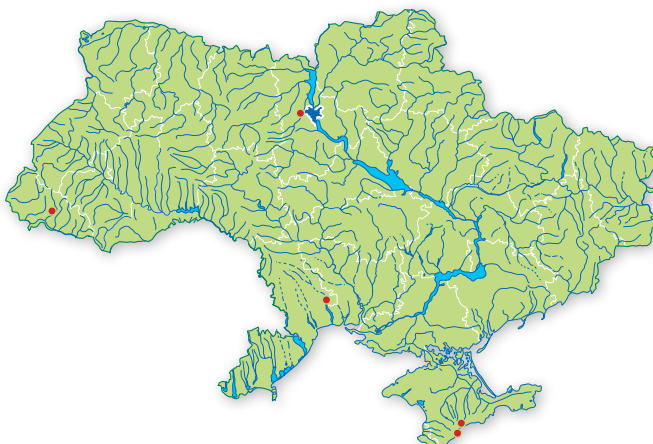
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в ПЗ «Мис Мартъян». Необхідно вести пошук нових місцезнаходжень та брати їх під охорону. Вид слід виділити в чисту культуру і підтримувати у відповідних колекціях культур. Можливе штучне вирощування і розселення гриба.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне. Їстівний.

Основні джерела інформації
Вассер, 1980; Визначник грибів України, 1979; Красная книга СССР, 1984; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003.

Автори: В.П. Гелюта, І.С. Саркіна.
Фото: І.С. Саркіна

БІЛОГНОЙОВИК БОГУША

Leucocoprinus bohusi Wasser

Родина Печерицеві — Agaricaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Вид відомий лише в Україні. Лівобережний злаково-лучний Степ (Донецька обл., Новоазовський р-н, Український степовий ПЗ, відділення «Хомутовський степ»). Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється невеликими групами.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, надмірний випас худоби, випалювання сухої трави тощо.

Умови місцезростання

Росте в степах на купках гною та різного роду рослинних залишків.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапинка 2–5,5×1,5–3 см, тонком'ясиста, спочатку еліпсоподібна, яйцеподібна, згодом вузько або широко округлодзвоникоподібна, у старих грибів іноді округло-розпростерта, посередині нерідко з низьким широким горбиком, в центрі іноді розтріскана, з тонким лам-

ким рубчасто-борозенчастим на 1/3–1/2 радіусу шапинки краєм, слиzysta, світло оливкувато-коричнева, сірувато-коричнева, посередині темніша: ізабелово-коричнева, червонувато-темно-коричнева. Пластинки вільні, іноді злегка прирослі, тонкі, густі, блідо-кремові. Спори 11,4–14×7,8–9,5 мкм, яйцеподібно-еліпсоподібні, еліпсоподібні, зрідка ниркоподібні, з чіткою порою проростання, гладенькі, товстостінні, блідожовтуваті, з 1–2 краплями олії. Споровий порошок білувато-жовтуватий. Ніжка 5–10×0,4–0,6 см, центральна, циліндрична, дещо звужується догори, порожниста, з кільцем, вгорі волокниста, нижче з борошнистим нальотом, при основі з білосніжним ватоподібним міцелієм, білувата, місцями

іржаво-коричнювата, борошнистий наліт білуватий, жовтувато-коричнюватий. Кільце на верхівці ніжки, вузьке, плівчасте, біле, швидко зникає. М'якуш м'який, білуватий, на зламі та підсихаючи стає червонувато-коричневим, з приємним грибним запахом, без особливого смаку. Пряжки відсутні. Плодові тіла з'являються на початку травня.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Українському степовому ПЗ, вид необхідно виділити в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне. Їстівність невідома.

Основні джерела інформації

Вассер, 1975, 1980; Wasser S., 1993.

Автор: М.П. Придюк
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

МУХОМОР ЦЕЗАРЯ

Amanita caesarea (Scop.) Pers.

Родина Мухоморові — Amanitaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія, Африка. В Україні відомий із Закарпаття (окол. с. Кідьоша та Іванівка Берегівського р-ну, с. Хмільник Іршавського р-ну), Криму (пн.-сх. схил г. Аю-Даг, г. Кагель; Кримський ПЗ, Ізобільненське л-во, на пн. зх. від с. Лаврове; Бахчисарайський р-н: Великий каньйон Криму, Кримський ПЗ, Бахчисарайське л-во; Сімферопольський р-н, поблизу с. Краснолісся; Ялтинський гірсько-лісовий ПЗ, Лівадійське л-во). Адм. регіони: Зк, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється спорадично, поодинокі, інколи в значній кількості (в Криму).

Причини зміни чисельності
Збирання населенням, руйнування екологічних умов через вирубування лісів.

Умови місцезростання
Широколистяні (дубові, букові, грабові) гірські ліси; на багатих карбонатами ґрунтах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Молоде плодове тіло вкрите плівковим по-

кривалом, яйцеподібне, пізніше покривало розривається на верхівці. Шапинка яйцеподібна, напівкуляста, опукло розпростерта, оранжево-жовта, яскраво-червона або вогняно-червона, гола, інколи з залишками покривала, зі смугастим краєм, 6–20 см в діаметрі. Пластинки вільні, густі, широкі, товсті, жовті. Спори 8–12×6–7 мкм, яйцеподібні, еліпсоїдно-яйцеподібні, гладенькі, безбарвні. Споровий порошок білий. Ніжка 8–15×1,5–2 см, циліндрична, біля основи з бульбою, яскраво-оранжево-жовта, у верхній частині з широким звисаючим смугастим кільцем, над кільцем — смугаста, під ним — гладка або дрібно бородавчаста; біля основи з мішкоподібною вільною або напіввільною білою вольвою. М'якуш білий, на

зламі по периферії жовтуватий, з приємним запахом і смаком. Плодове тіло з'являється у червні–жовтні. Мікоризоутворювач.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Кримському ПЗ та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідно вести пошук нових місцезнаходжень та брати їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Мікоризоутворювач. Цінний їстівний.

Основні джерела інформації
Вассер, 19716, 1992; Коваленко, 1979; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003; Семенов, 1990.

Автори: В.П. Гелюта, І.С. Саркіна
Фото: В.П. Гелюта

МУХОМОР ЩЕТИНИСТИЙ

Amanita solitaria (Bull.) Fr.

Родина Мухоморові — Amanitaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія. В Україні відомий з Правобережного Полісся (пн. окоп. Києва, Пуща-Водиця), Правобережного Лісостепу (Київ, Голосіїв; пд. окоп. Києва, Конча-Заспа, заказник «Лісники»; Канівські дислокації в Черкаській обл.; заказник загальнодержавного значення «Савранський ліс» в Одеській обл.), Лівобережного Лісостепу (окоп. с. Капустинці Липоводолинського р-ну Сумської обл. та Михайлівки Диканського р-ну Полтавської обл.), Правобережного злаково-лучного Степу (Вознесенське л-во у Вознесенському р-ні Миколаївської обл.) та Пд. берега Криму (окоп. Ялти, поблизу «Гаявини казок»). Адм. регіони: Кв, См, Чк, Пл, Од, Мк, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодиночі.

Причини зміни чисельності
Руйнування екоотопів через вирубування лісів та витоупування.

Умови місцезростання
Широколистяні (дубові, кленові) та мішані (березово-соснові) ліси.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапинка майже напівкуляста, з віком опукло-розпростерта, білувата, в центрі світло-вохриста, блискуча, густо вкрита опуклими щетинистими лусочкоподібними брудно-білими бородавками (залишки загального покривала), з гладким пластівчастим краєм, 15–16 см в діаметрі. Пластинки вільні, густі, білуваті, згодом набувають зеленкувато-жовтого відтінку. Спори 9–11×6,5–7,5 мкм, яйцеподібні, широкоеліпсоїдні, безбарвні. Ніжка 6–14×1,0–3 см, циліндрична, донизу потовщена, коренеподібно витягнута біля основи, вкрита концентричними рядами білуватих пластівців, з верхівковим білим, тонким, трохи смугастим кільцем, з прирослою до ніжки біля основи сіруватою, трухлявою

вольвою. М'якуш білий, на зламі кремовий (по периферії шапинки), з неприємним запахом, без особливого смаку. Плодові тіла з'являються у липні–жовтні. Мікоризоутворювач.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Канівському ПЗ та заказниках загальнодержавного значення «Лісники» й «Савранський ліс». Необхідно вести пошук нових місцезнаходжень та брати їх під охорону.

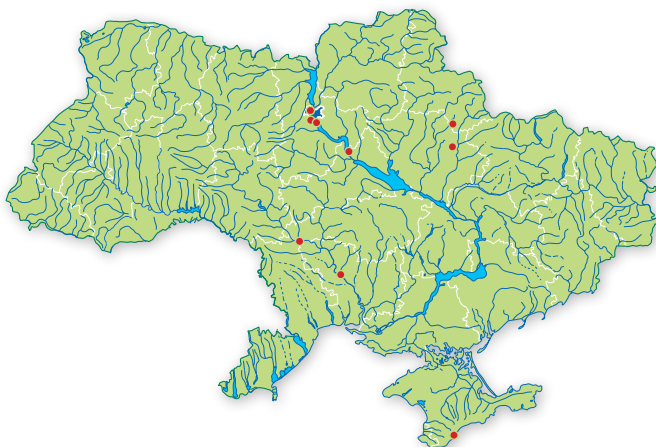
Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Мікоризоутворювач. Продукент біологічно активних речовин.

Основні джерела інформації

Вассер, 1992; Визначник грибів України, 1979; Зерова, 1959; Красная книга СССР, 1984.

Автори: С.П. Вассер, В.П. Гелюта
Фото: Н.О. Багрікова

ЛІМАЦЕЛА СТЕПОВА

Limacella steppicola Zerova et Wasser
[*Leucoagaricus steppicolus* (Zerova) Wasser]

Родина Мухоморові — Amanitaceae

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення
Описаний з України вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поки що відомий тільки в Україні у Лівобережному та Старобільському злаково-лучних Степах. Адм. регіони: Дц, Лг.

Чисельність та структура популяції.
Трапляється невеликими щільними групами.

Причини зміни чисельності
Не досліджені.

Умови місцезростання
Заповідний цілинний різнотравно-типчаково-ковиловий степ та його ділянки, що знаходяться під випасом.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодове тіло складається з шапинки та ніжки. Шапинка напівкуляста, згодом опукло-розпростерта, 3–8 см у діаметрі, із злегка підігнутим краєм, товста, м'ясиста, гладенька або дрібнолуската з притиснутими лусочками, дуже слизувата (слиз темно-червоний, змивається водою), бурувато-рожева в молодому віці, згодом буро- або коричнево-пурпурова, до краю світліша, не вицвітає. Пластинки вільні, з коларіумом, білуваті, кремові, при підсиханні трохи тем-

ніють. Крім пластинок, є пластиночки. Спори овальні, овально-еліпсоїдні, 5–9×4,5–5 мкм, гладенькі, з краплиною, що флуоресціює, безбарвні, з кремовим відтінком. Спорова маса білувата, з кремовим відтінком. Базидії булавоподібні, 25–45×7–10 мкм, 4-спорові, тонкостінні, безбарвні. Ніжка циліндрична, 2–6×1,2–2 см, до основи розширюється в бульбу до 3,5 см, часто формує виповнений підземний утвір, який згодом у центрі стає порожнистим, центральна або ексцентрична, у верхній частині, над кільцем, рожевата, нижче — кольору шапинки. В середній частині ніжки розташоване вузьке, 3–5 мм завширшки, хвилясте кільце, зверху білувате, знизу кольору шапинки, по краю з біленькою смужкою. М'якуш щільний, в ніжці

біля основи і нижче коркуватий, білий, при автооксидзації бруднорожевий, з сильним запахом борошна. Їстівність не досліджена. Утворює плодові тіла в травні та восени. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Українському степовому ПЗ (відділення «Хомутовський степ») та в Луганському ПЗ (відділення «Стрільцівський степ»). Необхідно підтримувати вид у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Бере участь у процесах гумусоутворення.

Основні джерела інформації
Вассер, 1973б, 1974д, 1980, 1988, 1992; Вассер, Солдатова, 1977; Визначник грибів України, 1979.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ГАЛЕРОПСИС ПУСТЕЛЬНИЙ

Galeropsis desertorum Velen. et Dvor

Родина Болбітієві — Bolbitiaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Ксеромеридіональний вид з диз'юнктивним ареалом. Єдиний представник роду в Україні.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія (Чехія, Словаччина, Угорщина, Казахстан). В Україні знайдений в Правобережному Лісостепу та Лівобережному злаковому Степу. Адм. регіони: Чк, Хс.

Чисельність та структура популяцій

У цілинному типчакowo-ковиловому степу БЗ «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна у жовтні 1968 р. та в листопаді 1969 р. було зібрано 12 плодових тіл гриба.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних степів.

Умови місцезростання

Цілинні різнотравно-типчакowo-ковилові та полиново-злакові степи, піщані пасовища із слаболужними ґрунтами, більш або менш задерновані пустелі або напівпустелі, парки (під деревами), грабові діброви.

Загальна біоморфологічна характеристика

Молоді плодові тіла кулясті або довгасто-циліндричні, пізніше — циліндричні, веретеноподібні, конусоподібні. Шапинка циліндрична, 1,1–2,1×0,2–0,35 см, догори звужена, поздовжня, волокнисто-борозенчаста,

тонком'ясиста, світлокаштанова; її нижній край спочатку притиснутий до ніжки, з віком відстає від неї. Пластинки, розташовані на нижній поверхні шапинки, густі, вузькі, по всій довжині однакової ширини, трохи потоншують до краю, вільні, 0,5–0,7 мм завширшки, сіруваті, потім буріють, при висиханні — темнокоричневі, з закрученим краєм. Споривий порошок іржаво-коричнювато-бурий. Спори еліпсоїдні, широкоеліпсоїдні, мигдалеподібні, 12,6–18,1×5–8,4 мкм, жовтувато-коричнюваті, із зернистим вмістом, гладенькі, з подвійною оболонкою, з чіткою, часто латерально розташованою порою проростання до 1,8 мкм у діаметрі. Ніжка циліндрична, 2,5–4×0,1–2 см, центральна, порожня, донизу трохи вигну-

та, гладенька, темносіра, гіфи ніжки довгі, паралельні, 1,5–5 у діаметрі, з тонкими оболонками. М'якуш білувато-сірий, жорсткий, без особливого запаху і смаку. Неїстівний. Плодові тіла переважно з'являються восени, у жовтні — на початку листопада. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в БЗ «Асканія-Нова» та Канівському ПЗ. Необхідно підтримувати вид у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

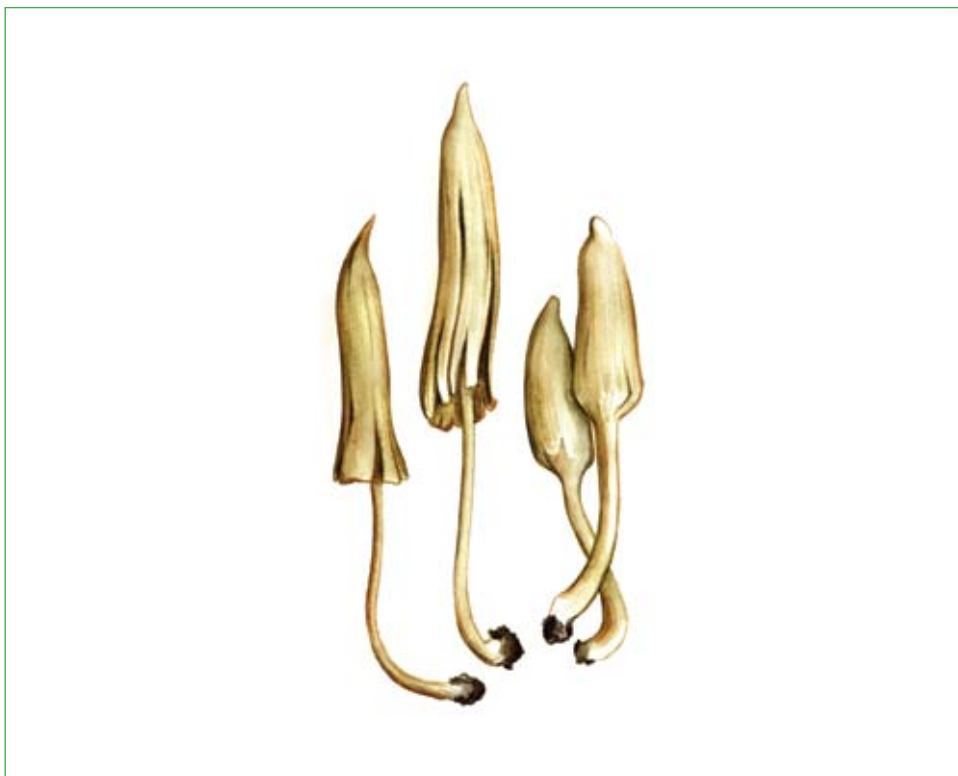
Є індикатором цілинних степів; бере участь у процесах гумусоутворення.

Основні джерела інформації

Вассер, 1973б, 1974е; Вассер, Солдатова, 1977; Визначник грибів України, 1979; Пруденко, Соломаха, 1998; Сосин, 1973; ЧКУ, 1996; Шварцман, Филимонова, 1970; Kotlaba, Pouzar, 1959.

Автор: І.О. Дудка

Малюнок: Д.В. Леонтьєв

БОРОВИК БРОНЗОВИЙ, БОРОВИК ТЕМНО- КАШТАНОВИЙ

Boletus aereus Bull

Родина Боровикові — Boletaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Неморальний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Переважає у середземноморських країнах Європи і регіонах Пн. Америки з теплим кліматом. В Україні відомий із Закарпаття (окол. с. Оноківців Ужгородського р-ну), Лівобережного Лісостепу (окол. смт. Котельви Полтавської обл.), Лівобережного злаково-лучного Степу (с. Гайдари Зміївського р-ну Харківської обл.), Пд. берега Криму. Адм. регіони: Зк, Пл, Хр, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або групами з 2–3 плодових тіл, на Пд. березі Криму — інколи масово.

Причини зміни чисельності

Збирання заготівельними організаціями та населенням.

Умови місцезростання

Листяні (переважно дубові) ліси, субори, шибляк.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапінка 5–20 см у діаметрі, напівокругла, з віком опукла, подушкоподібна, брон-

зова з оливковим відтінком, шоколадно-коричне-ва, до чорно-коричневої, гладенька, з часом ямчаста, інколи зморщена, оксамитова, ніжнотекстурирована, суха, дещо ослизнюється при зволоженні, спочатку з покривленим, пізніше майже рівним краєм. Трубочки білі, згодом зеленкувато-жовті, з золотисто-бурим відтінком. Пори заокруглені, дрібні, до 1 мм у діаметрі у зрілих плодових тіл, білуваті, пізніше кремові, до оливково-жовтих, з буруватим відтінком, не синіють. Трубочки до 2 см завдовжки. Спори 11–17×4–9 мкм, вузько-еліпсоїдні, веретеноподібні, гладенькі, тонкостінні, жовтувато-бурі, з однією чи декількома краплинами олії. Споровий порошок тьмяно-оливково-зелений. Ніжка 5–13×2–4 см,

спочатку майже бульбо- чи бочкоподібна, з віком циліндрична, іноді булавоподібна, міцна, виповнена, темно-бура (світліша від шапинки), сітчаста (у верхній частині сітка біла, біля основи бура), при зрізанні її м'якуш дещо темніє. М'якуш білий, при пошкодженні його колір не змінюється, дуже щільний і твердий у молодих плодових тіл, м'якшає при дозріванні, з грибним запахом, приємним смаком. Плодові тіла з'являються в червні–жовтні. Мікоризоутворювач. Цінний їстівний гриб.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Потрібно створити ботанічні заказники в місцезнаходженнях виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Мікоризоутворювач. Цінний їстівний гриб.

Основні джерела інформації

Акулов, Леонтьєв, 2008; Визначник грибів України, 1979; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003.

Автори: В.П. Гелюта, С.П. Вассер
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

МОХОВИК ПАЗИТИЙНИЙ

Boletus parasiticus Fr.

[*Xerocomus parasiticus* (Bull.: Fr.) Quél.]

Родина Боровикові — Boletaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Один з небагатьох паразитних представників родини.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Пн. Америка, Азія (Японія) та Пн. Африка. В Україні відомий із Закарпаття, Розточчя, Малого та Зх. Полісся. Адм. регіони: Рв, Лв, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється групами по 1–5 (максимальна кількість 15) плодових тіл, які виростають з основи ураженого дощовика.

Причини зміни чисельності

Особливості взаємовідносин між грибом-паразитом і грибом-господарем.

Умови місцезростання

У різних типах лісів, у місцях поширення видів роду *Scleroderma* — на плодових тілах яких *B. parasiticus* паразитує.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапінка розміром 2–6 см, напівкуляста

до розпростертої, оливково-жовта, жовто-коричнювата з оливковим відтінком, тонкоповстиста, по краю іноді злегка потріскана. Гіменофор трубчастий, злегка спускається на ніжку. Трубки завдовжки 3–6 мм, спочатку лимонно-жовті, згодом золотисто-жовті до оливково-жовтих. Пори діаметром до 1 мм, широкі, кутасті, блідо-жовті, потім оливково-жовті, часом з іржаво-червонуватим відтінком, при дотику синіють. Спори валькуватоберетеноподібні, овально-веретеноподібні, 12–20×4–4,5 мкм, гладенькі, блідо- або медово-жовті, з краплями олії. Спорова маса тьмяно-оливкова. Ніжка зігнута, дещо звужується донизу, 3–7×0,5–1,5 см, оливково-жовта, жовто-коричнева, слабко зерниста. М'якуш шапинки жовтий, під кутикулою

дещо коричнюватий, при пошкодженні злегка синіє над трубочками; в ніжці волокнистий, лимонно-жовтий, в нижній частині ніжки жовто-коричнюватий. Плодові тіла *B. parasiticus* розвиваються на плодових тілах гастероміцетів з роду *Scleroderma* з липня по жовтень.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ПЗ «Розточчя». Необхідно підтримувати вид у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Не досліджене.

Основні джерела інформації

Базюк, Гелюта, 1999, 2000; Визначник грибів України, 1979; Придюк, 2002; Šmarda, 1953.

Автор: І.О. Дудка
Фото: М.О. Зикова

БОРОВИК КОРОЛІВСЬКИЙ, ЯЄЧНИК

Boletus regius Krombh

Родина Боровикові — Boletaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Неморальний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія, переважно в регіонах з теплим кліматом. В Україні відомий із Закарпаття (Закарпатська обл., Берегівський р-н, окол. с. Іванівка; Ужгородський р-н, окол. с. Невицьке), Лівобережного Лісостепу (Полтавська обл., Диканський р-н), Лівобережного злаково-лучного Степу (Донецька обл., Володарський р-н, пд. окол. смт. Володарськ), Пд. берега Криму (окол. с. Лаврове, г. Аю-Даг, ПЗ «Мис Мартьян»). Адм. регіони: Зк, Пл, Дц, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодиноким, зрідка групами з 2–3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності
Збирання населенням, вирубування лісів.

Умови місцезростання
Листяні, переважно букові та дубові ліси (здебільшого на вапнякових ґрунтах).

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапинка діаметром 5–10 см, напівкуляста, згодом подушкоподібна, коричнювато-червона або фіолетово-червона, з віком вицвітає, спочатку оксамитова, швидко стає голою, іноді злегка зморшкувата, суха, в суху погоду може дрібно розтріскуватися. Трубочки 1–3 см завдовжки, коротші навколо ніжки, злегка прирослі, спочатку золотисто-жовті, згодом зеленувато-жовті до жовтувато-зелених з оливковим відтінком. Пори округлі, дрібні, лимонно-жовті, згодом оливково-жовті. Спори 15–17×4–5 мкм, веретеноподібні, циліндрично-веретеноподібні, гладенькі, жовтувато-бурі. Споровий порошок оливково-коричнюватий. Ніжка 5–15×1,5–6 см, яйцеподібна, згодом булавоподібна, при

основі сильно потовщена, лимонно-жовта, у верхній частині з дрібною жовтою сіточкою, при основі часто з винно-червоним відтінком. М'якуш насичено лимонно-жовтий, під шкіркою шапинки та в основі ніжки червонуватий, щільний, з приємним запахом та смаком, на зрізі іноді слабо синіє, особливо в шапинці. Пряжки є. Плодові тіла з'являються з червня до початку вересня.

Регим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в ПЗ «Мис Мартьян». Доцільно створити ботанічні заказники в інших місцезнаходженнях виду та виділити його в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Мікоризоутворювач. Цінний їстівний вид.

Основні джерела інформації
Визначник грибів України, 1979; Ганжа, 1977; Саркіна та ін., 2003; ЧКУ, 1996.

Автори: М.П. Придюк, В.П. Гелюта
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ФІЛОПОР РОЖЕВО-ЗОЛОТИСТИЙ

Phylloporus pelletieri (Lév. apud Crouan) Quél.

[*Phylloporus rhodoxanthus* (Schwein.) Bres.]

Родина Боровикові — Boletaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа. В Україні відомий із Закарпаття (Закарпатська обл., Рахівський р-н, Карпатський БЗ, Кузійський масив, окол. с. Ділове). Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі та невеликими групами.

Причини зміни чисельності

Вирубування лісів.

Умови місцезростання

Росте в листяних та хвойних лісах; на ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапінка діаметром 4–10 см, товста, м'ясиста, спочатку опукло-розпростерта, згодом плоско-розпростерта, з загнутим краєм, суха, дрібно-оксамитова, рудувато-коричнева, темно-коричнева з оливковим відтінком. Пластинки спускаються на ніжку, товсті, рідкі, з численними анастомозами, які часом утворюють радіально витягнуті пори, спочатку золотисто-жовті, згодом з коричнюватим відтінком. Спори 9,5–14×3–5 мкм, веретеноподібно-овальні, гладенькі, жовтуваті, з 1–3 краплями олії. Споровий порошок оливково-вохристий. Ніжка 3–5×0,5–1,2 см, центральна, дещо звужується донизу, суцільна, пластівчасто-волокниста, вгорі золотисто-жовта, ниж-

че з червонуватим відтінком, при основі коричнювата. М'якуш щільний, блідо-лимонно-жовтий, в основі ніжки темніший, з червонуватим відтінком, без особливого запаху, з солодкуватим смаком. Пряжки є. Плодові тіла з'являються у серпні-вересні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид охороняється в Карпатському БЗ. Слід виділити його в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Мікоризоутворювач. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації

Визначник грибів України, 1979; Pilát, 1940.

Автор: М.П. Придюк
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ШИШКОГРИБ ЛУСКАТИЙ, ЛУСКАЧ

Strobilomyces strobilaceus (Scop.) Berk. [*S. floccopus* (Vahl) P. Karst.]

Родина Боровикові — Boletaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Неморальний вид. Єдиний вид роду і родини в складі мікофлори України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія, Пн. Африка, Пн. та Центральна Америка. В Україні відомий з Карпат, Закарпаття, Західноукраїнських лісів та Розточчя. Адм. регіони: Льв, Тр, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється переважно поодинокі, спорадично.

Причини зміни чисельності

Вирубування пралісів, збирання населенням.

Умови місцезростання

Листяні, хвойні (переважно ялинові) та мішані ліси, на ґрунті чи занурених у ґрунт залишках гнилої деревини.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапинка 4–10 см у діаметрі, сіро-бура до чорно-бурої, з великими черепитчасто розміщеними повстистими лусками, по краю із залишками покривала. Трубочки 1–3 см, білуваті, з віком швидко сіріють, до темно-коричневих. Пори великі, кутасті. Спори 9,5–15×8–12 мкм, округло-овальні, кулясті, сітчасторебристі, темно-бурі. Споровий відбиток майже чорний. Ніжка 4–15×1–3 см, циліндрична, кольору шапинки, волокнисто-луската, щільно-м'ясиста, з кільцем, що швидко зникає. М'якуш білуватий, на зламі червоніє, згодом чорніє, з неприємним землистим запахом. Плодові тіла з'являються у липні–жовтні. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Трапляється на території Карпатського БЗ та ПЗ «Розточчя», де охороняється як раритетний представник біорізноманітності. Необхідно створити ботанічні заказники в місцезнаходженнях виду, відомих поза межами заповідників, та контролювати стан його популяцій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації

Базюк, 2000; Базюк, Гелюта, 1999а, б; Визначник грибів України, 1979; Дудка, 2008; Красная книга СССР, 1984; Fungi of Ukraine, 1996.

Автори: В.П. Гелюта, Т.Л. Горова

Фото: О.О. Сенчило

КАТАТЕЛАЗМА ЦАРСЬКА

Catathelasma imperiale (Fr.) Sing. [*Biannularia imperialis* G. Beck, *Armillaria imperialis* (Fr.) Quél.]

Родина Катателазмові — Catathelasmataceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Єдиний вид роду в складі мікобіоти України.
Типовий представник роду.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія та Пн. Америка. В Україні виявлений у Західноукраїнських та Карпатських лісах, Гірському Криму. Адм. регіони: Льв, Кр.

Чисельність і структура популяції.

Трапляється поодинокі та групами з 2–3 пло-
дових тіл.

Причини зміни чисельності

Інтенсивно збирається населенням як до-
брий їстівний гриб.

Умови місцезростання

Хвойні та мішані ліси, переважно в гірських
районах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Молоде плодове тіло складається з напів-
сферичної шапинки 5–15 см у діаметрі, з
підігнутим краєм, та циліндричної ніжки,
3–6×2–3 см. Згодом шапинка опуклорозп-

ростерта, 10–20 см у діаметрі, з товстим, опу-
шеним краєм, вдавнена в центрі, оливково-
каштанова або рудувато-коричнева, іноді
бура, суха, вкрита дрібними бурувато-білими
лусочками, які є залишками загального по-
кривала. Пластинки з нижньої поверхні ша-
пинки спускаються на ніжку, вузькі, густі,
білі, часом жовтуваті або кремові. Спори ви-
довженоовальні, 11–15×5–7 мкм, гладень-
кі, амілоїдні, безбарвні. Спорова маса біла.
Ніжка циліндрична, 5–8×3–4 см, центральна,
щільна, світло-вохряна або коричнювата,
луската, з подвійним кільцем, яке утворене
загальним і частковим покривалами, біля
основи з вольвоподібним залишком загаль-
ного покривала, який швидко зникає, та з ко-
ренеподібним підземним виростом. М'якуш

білий, жорсткуватий, з приємним смаком
та запахом свіжого борошна. Їстівний вид.
Утворює плодове тіла в серпні–жовтні. Міко-
ризоутворювач.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Ялтинському гірсько-
лісовому ПЗ. В інших місцезнаходженнях виду
доцільно створити ботанічні заказники.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Мікоризоутворювач. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації

Визначник грибів України, 1979; Горова, 1980,
1982; Дудка, 2002, 2008; Дудка, Гелюта, Тихонен-
ко Ю.Я. та ін., 2004; Красная книга СССР, 1984;
Саркіна І.С., 2001; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003;
ЧКУ, 1996.

Автор: І.О. Дудка
Фото: О.О. Сенчило

РЕШІТОЧНИК ЧЕРВОНИЙ

Clathrus ruber Pers. (*C. cancellatus* Fr.)

Родина Решіточникові — Clathraceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид з диз'юнктивним ареалом. Єдиний представник роду в Україні.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Пн. Америка та Африка (пн. частина). В Україні виявлений в Закарпатті (точних даних немає), Кримському Лісостепу та на Пд. березі Криму. Адм. регіони: Зк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі, інколи невеликими групами.

Причини зміни чисельності

За минуле десятиріччя чисельність виявлених плодових тіл зросла, що було зумовлено певним зниженням рекреаційного тиску на паркові екосистеми. Проте вилучати цей вид з числа об'єктів спеціальної охорони немає підстав, оскільки в останні роки цього десятиріччя знову спостерігається значний вплив туристів у курортний сезон.

Умови місцезростання

Старі парки або лісопаркові зони, на межі культурної паркової та природної лісової

рослинності з дуба пухнастого з домішкою ялівцю високого та граба східного.

Загальна біоморфологічна характеристика

Молоде плодове тіло кулясте або яйцеподібне, 5–10 см заввишки, вкрите білою зовнішньою оболонкою (перидієм), яка згодом швидко зникає, відкриваючи товстий студенистий середній шар. Дозріле плодове тіло без ніжки, складається з куполоподібного сітчастого рецептакула, згори червонуватого, жовто-гарячого або жовтувато-білого, 15–17 см заввишки, з округлими, еліпсоїдними або кутастими отворами. Внутрішня поверхня сітки рецептакула вкрита спростим шаром (глебою), який має дуже неприємний різкий запах. Спори овальні або

еліпсоїдні, 5–6х2 мкм, безбарвні, з гладенькою оболонкою, розповсюджуються комахами, які збираються на неприємний запах. Утворює плодові тіла з квітня по листопад. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, в ПЗ «Мис Мартьян», а також у Нікітському ботанічному саду. Необхідно підтримувати вид у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Бере участь у процесі гумусоутворення.

Основні джерела інформації

Васильков, 1954; Визначник грибів України, 1979; Дудка, Вассер, 1987; Дудка, Исигов, 1998; Зерова, 1962; Саркіна, 1994, 2001; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003; Сосин, 1973; ЧКУ, 1996; Шимкус, 1981.

Автор: І.О. Дудка
Фото: І.С. Саркіна

КВІТОХВІСНИК АРЧЕРА, АНТУРУС АРЧЕРА

Anthurus archeri (Berk.) Fischer

Родина Решіточникові — Clathraceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Вид з диз'юнктивним ареалом. Належить до числа макроміцетів-ефемерів.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія (Австрія, Болгарія, Велика Британія, Іспанія, Німеччина, Норвегія, Польща, Словаччина, Угорщина, Франція, Чехія, Швейцарія, Казахстан, Малайський архіпелаг), Африка (о-в Маврикій), Австралія, Нова Зеландія, Тасманія. В Україні відомий із Закарпаття та Карпатських лісів. Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється дуже рідко, у вигляді поодиноких або зібраних у групи по 6–8, рідко 15 плодових тіл.

Причини зміни чисельності
Не досліджені.

Умови місцезростання

Широколистяні та мішані ліси з бука, граба, дуба, ясеня, сосни, видів клена та верби тощо.

Загальна біоморфологічна характеристика

Молоде плодове тіло грушоподібне або оберненойцеподібне, 4–5–5 см у діаметрі, з довгими міцеліальними тяжами при основі. Перидій білуватий, тришаровий, після розриву залишається біля основи ніжки у вигляді

ді вольви. Ніжка циліндрична, 8–10×1–2,5 см, до основи звужується, догори розширена, в середині порожня, назовні білувата, у верхній частині червонувата, жовтувато-рожева, біля основи з білуватою вольвою. Від ніжки відходить 3–8 лопатей, стрічкоподібних, дугоподібно викривлених, 3,5–4,5×0,4–0,6 см, оранжево-червоних, які спочатку з'єднані на верхівці, а потім роз'єднуються і зіркоподібно розстеляються; при цьому краї лопатей на кінці часто роздвоюються. Зовнішня поверхня лопатей з помітною поздовжньою борозенкою. Внутрішня поверхня лопатей поздовжньо-зморшувата, вкрита оливковою, слизуватою спороносною глебою з сильним неприємним запахом. Спори еліпсоїдні, 6–7,5×2–2,5 мкм, гладенькі, блідо-

оливкові. Спорова маса оливкова. Плодові тіла утворюються з травня по грудень, з максимумом з серпня по жовтень. Наґрунтовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно підтримувати в колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне. Належить до так званих грибів-квітів.

Основні джерела інформації

Вассер, 1990; Дудка, Вассер, 1987; Зикова, 2007; Комендар, Куртин, 1980; Красная книга СССР, 1984; Сосин, 1973; Шварцман, Филимонова, 1970.

Автор: І.О. Дудка
Фото: Т.С. Хміль

КАЛЬМАРНИК ВЕРЕТЕНОПОДІБНИЙ

Pseudocolus fusiformis (E. Fischer) Lloyd [*Anthurus javanicus* (Penz.) Cunn.]

Родина Решіточникові — Clathraceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид з диз'юнктивним ареалом. Єдиний представник роду в Україні. Належить до числа макроміцетів-ефемерів.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія (Франція, Росія — Пн. Кавказ та пд. Приморського краю, Китай), Пн. Америка, Австралія, Нова Зеландія, о-ви Ява та Гавайські. В Україні місцезнаходження гриба наводяться з Розтоцьких лісів, Кримського Степу та Пд. берега Криму. Адм. регіони: Льв, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі або невеликими групами (2–3 плодових тіл). В останньому місцезнаходженні з Розтоцьких лісів у жовтні 2005 р. виявлено 1 плодове тіло.

Причини зміни чисельності

Не досліджені. Можливо, несприятливі температурні умови (вид належить до теплолюбних).

Умови місцезростання

Листяні ліси; серед опалого листя, на багатому гумусом ґрунті, гниючій деревині.

Загальна біоморфологічна характеристика

Молоде плодове тіло майже кулясте, до 1,5 см у діаметрі, біле або сірувате. Оболонка плодового тіла (перидій) розривається неправильними лопатями, які залишаються біля основи ніжки. Ніжка ніздрювата, порожниста, коротка. Від ніжки відходить безплідна частина плодового тіла (рецептакул) у вигляді 3–5 ніздрюватих лопатей завдовжки 2–6 см, по краях зморшкуватих, спочатку білих, потім рожевувато-червоних, при основі кремових. Вони зростаються на верхівці з камерами, заповненими внутрішньою слизуватою оливковою до майже чорної псевдотканиною (глебою) із спорами, внаслідок чого плодове тіло набуває веретеноподібної форми. Спори еліп-

соїдні, 3–4,5×1,5–2 мкм, гладенькі, блідооливкуваті; розносяться комахами. Спорова маса оливкова. Плодові тіла з'являються у серпні–жовтні (утворюються періодично, з інтервалом у кілька років). Гриб неїстівний. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в ПЗ «Мис Мартьян» та Нікітському ботанічному саду (Крим). Необхідно підтримувати вид у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Належить до групи декоративних грибів, так званих грибів-квітів.

Основні джерела інформації

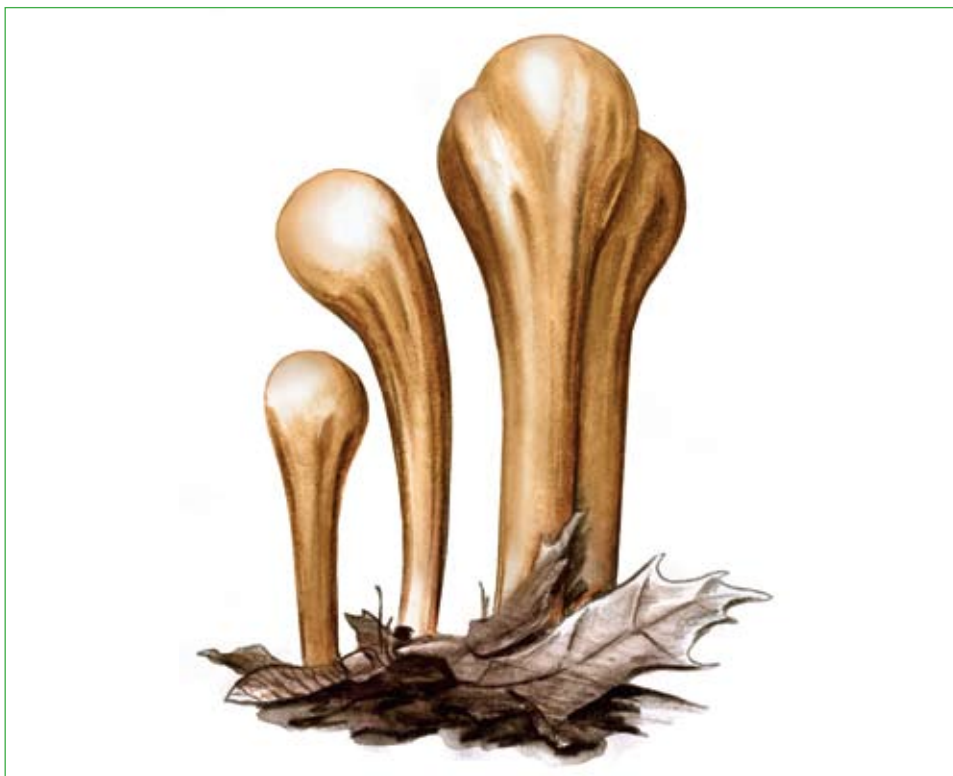
Базюк, 2000; Базюк, Гелюта, 2001; Дудка, 2002; Дудка, Вассер, 1987; Саркіна, 1994, 2001; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003; Сосин, 1971; Красная книга СССР, 1984; ЧКУ, 1996.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

КЛАВАРІАДЕЛЬФ ТОВКАЧИКОВИЙ

Clavariadelphus pistillaris (L.) Donk
(*Clavaria pistillaris* Fr.)

Родина Клаварієві — Clavariaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Неморальний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія та Пн. Америка. В Україні його місцезнаходження виявлені на Правобережному та Лівобережному Поліссі, Зх.-українських та Карпатських лісах, Закарпатті, західному, Правобережному та Харківському Лісостепу, на Пд. березі Криму та у Гірському Криму. Адм. регіони: Кв, Чн, См, Льв, Тр, Зк, Чк, Хр, Кр.

Чисельність та структура популяції.

Трапляється поодиноким або маленькими групами, по 2–3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності

Збирання населенням.

Умови місцезростання

Листяні та мішані ліси; на ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодове тіло широкобулавоподібне, 7–15, інколи до 30 см завдовжки, 2–4, до 6 см у діаметрі, іноді сплюснене, поздовжньо-зморшкувате, м'ясисте, світло-жовте, згодом вохряно-жовте, рудувате, при натискуванні забарвлюється у бурувато-червонуватий колір, біля основи з білим міцелієм. М'якуш плодового тіла щільний, білий, на розрізі стає пурпурово-буруватим. Спори видовжено-еліпсоїдні,

7–16×3,7–10 мкм, безбарвні. Базидії до 11 мкм. Їстівний вид. Утворює плодові тіла з кінця серпня і до листопада включно. Мікоризоутворювач.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському БЗ, Канівському та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, у ПЗ «Мис Мартьян», у НПП «Гомільшанські ліси».

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Мікоризоутворювач. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації

Акулов, Леонтьєв, 2008; Визначник грибів України, 1972; Гіжицька, 1929; Горова, 1979; Дудка, 2002; Карпенко, 1994; Красная книга СССР, 1984; ЧКУ, 1996; Пруденко, Соломашина, 1998; Саркіна, 2001а, б; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003; Соломашина, 1979; Соломашина, Пруденко, 1998; Borszczow, 1868; Krupa, 1888; Wroblewski, 1922; Pilat, 1940;

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

КРЕПІДОТ МАКЕДОНСЬКИЙ

Crepidotus macedonicus Pilát

Родина Павутинникові — Cortinariaceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний субмеридіональний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. та Центральна Європа. В Україні знайдений в Гірському Криму (Бахчисарайський р-н, Кримський ПЗ, Великий каньйон Криму) та на Пд. березі Криму (Ялтинський гірсько-лісовий ПЗ). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

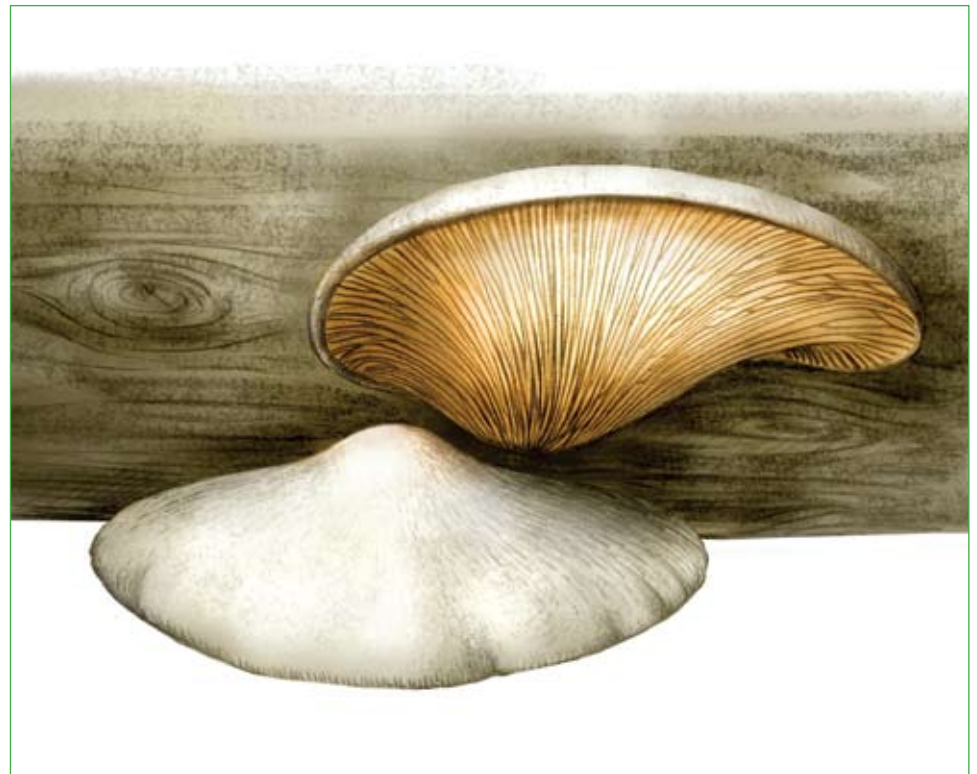
Трапляється групами з 2–10 плодових тіл.

Причини зміни чисельності

Вирубування лісів.

Умови місцезростання

Листяні, переважно букові та дубові ліси в гірських районах; на гнилій деревині бука та дуба.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапінка 1–7 см завширшки, асиметрична, прикріплена боком, ниркоподібна до напівкруглої, з сильно загнутим, хвилястим краєм, оксамитова, в місці прикріплення оксамитово-повстиста, по краю з часом стає майже гола, бліда до брудно-кремової з жовтуватим відтінком, у місці прикріплення світло-горіхово-коричнева. Пластинки вузько прирослі, досить густі (є пластиночки), до 0,5 см завширшки, опуклі, бліді, пізніше оранжево-руді. Спори 5,5–8,4×4–5,3 мкм, широкі, еліпсоподібні в анфас, злегка нерівнобічні в профіль, дрібно-бородавчасті, світло-коричневі. Хейлоцистиди 22–46×7–17 мкм, булавоподібні, зрідка мішкоподібні, у верхній частині розгалужені, звивисті,

безбарвні, тонкостінні. Споровий порошок тютюново-коричневий. Ніжка відсутня. М'якуш дуже товстий (до 0,5 см на половині радіуса шапинки), білий, без особливого запаху, солодкий. Пряжки є. Плодові тіла з'являються з серпня до початку жовтня.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Кримському та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Доцільно виділити в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Руйнівник залишків деревини. Неїстівний.

Основні джерела інформації

Prydiuk, 2005.

Автор: М.П. Придюк
Малюнок: Д.В. Леонт'єв

БІЛОПАВУТИННИК БУЛЬБИСТИЙ

Leucocortinarius bulbiger (Alb. et Schwein.: Fr.)

Singer

Родина Павутинникові — Cortinariaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом, єдиний представник роду.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Азія та Пн. Америка. В Україні відомий із Зх. та Лівобережного Лісостепу, Старобільського злаково-лучного Степу та Гірського Криму. Адм. регіони: Тр, Пл, Лг, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодиноким та невеликими групами.

Причини зміни чисельності

Вирубування лісів.

Умови місцезростання

Росте в хвойних та листяних лісах; на ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапинка діаметром 5–8 см, товста, м'ясиста, спочатку напівкуляста, згодом опукло-розпростерта до розпростертої, з

підігнутим, згодом прямим та хвилястим краєм, суха, бурувато-кремова, глинисто-коричнева, з залишками покривала посередині та по краю у вигляді білуватих павутинистих пластівців. Пластинки прирослі зубцем, тонкі, негусті, спочатку білі, згодом глинисто-коричнюваті. Спори 7–9×4–5 мкм, веретеноподібно-еліпсоподібні, гладенькі, товстостінні, безбарвні. Споровий порошок білуватий, підсихаючи стає блідо-вохристим. Ніжка 5–10×0,7–1 см, центральна, звужується догори, основа бульбоподібно розширена — до 2,5–3 см, суцільна, білувата, в верхній частині з білуватим павутинистим кільцем, яке швидко зникає. М'якуш щільний, білий, без особливого запаху та смаку. Пряжки є. Плодові тіла з'являються у вересні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Кримському, Луганському та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, а також ПЗ «Медобори». Необхідно створити ботанічні заказники в інших місцезнаходженнях виду та виділити його в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Мікоризоутворювач. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації

Ганжа, 1960; Придюк, 2002, 2005; Саркіна, 2002.

Автор: М.П. Придюк

Фото: М.П. Придюк

ЕНТОЛОМА СМЕРДЮЧА, РОЖЕВОПЛАСТИННИК СМЕРДЮЧИЙ

Entoloma nidorosum (Fr.) Quél. [*Rhodophyllus nidorosum* (Fr.) Quél., *R. speculum*, Lange]

Родина Ентоломові — Entolomataceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія та Пн. Америка. Правобережне Полісся, Лівобережне Полісся та Старобільський злаково-лучний Степ. Адм. регіони: Кв, Дн, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Скорочення площ абсолютно заповідних цілинних степів. Ценотичні зміни характеру степової рослинності.

Умови місцезростання
Сосново-дубові та осокові ліси. Абсолютно заповідні цілинні різнотравно-типчаково-ковилові степи.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодове тіло складається з шапинки та ніжки. Шапинка опукло- або плоскорозпиростерта, інколи увігнута, 5–7 см у діаметрі, зрідка з невиразним горбчком у центрі, гола, блискуча, шовковиста, оливкуватосіра, при підсиханні світліє. Пластинки білуваті, згодом брудно-рожеві. Спори еліпсоїдні, 8–10×7–8 мкм. Ніжка вузькоциліндрична, 5–9×0,2–0,8 см, гола, вгорі борошниста, в середині щільна, згодом з порожниною, білувата. М'якуш білуватий, з сильним ам'ячним запахом. Отруйний. В сосново-дубовому лісі досягає у жовтні, в степових ценозах утворює плодове тіла з кінця травня і до середини червня, тому віднесений до групи весняно-ранньо-літніх

видів. Серед видів роду *Entoloma* чимало мікоризоутворювачів, проте відносно *Entoloma nidorosum* (Fr.) Quél. такі відомості відсутні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в Дніпровсько-Орільському ПЗ, Українському степовому ПЗ (відділення «Хомутовський степ» і «Кам'яні Могили») та Луганському ПЗ (відділення «Стрільцівський степ»). Необхідно підтримувати вид у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Отруйний гриб.

Основні джерела інформації
Вассер, 1973б, 1974д; Вассер, Солдатов, 1977; Визначник грибів України, 1979; Зерова, 1959; Зерова, Роженко, 1966; Придюк, 2005.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

МОДРИНОФОМЕС ЛІКАРСЬКИЙ, МОДРИНОВА ГУБКА

Laricifomes officinalis (Vill.: Fr.) Kotl. et Pouzar
[*Boletus officinalis* Vill., *Fomes officinalis* (Vill.)
Neum., *Fomitopsis officinalis* (Vill.) Bond. et
Sing.]

Родина Фомітопсисові — Fomitopsidaceae

Природоохоронний статус виду
Зниклий.

Наукове значення

Бореальний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія та Пн. Америка. В Україні ще в першій половині XX ст. був поширений на території Карпатських та Зх.-українських лісів, проте останнім часом повідомлення про його знахідки відсутні. Адм. регіони: Лв, Ів.

Чисельність і структура популяції.

Трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності

Інтенсивна заготівля у XIX — на поч. XX ст.

Умови місцезростання

У хвойних лісах та в насадженнях; на живих стовбурах старих дерев, переважно модрини (*Larix decidua*, *L. polonica* тощо). Відомий також на *Pinus sibirica*, зрідка трапляється на *Pinus silvestris* та видах роду *Abies* біля основи стовбурів.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодові тіла багаторічні, сидячі, поодинокі, копитоподібні або витягнуті догори, майже циліндричні, 3–10×5–20×4–40 см, товсті, щіль-

ні і тверді, з віком стають ламкими. Поверхня плодового тіла вкрита тонкою білою або жовтуватою з численними тріщинами, шероховатою кіркою; майже завжди на ній помітні бліді, жовтуваті або коричнювато-бурі концентричні зони. Край тупий, заокруглений, одного кольору з поверхнею плодового тіла. Тканина крейдяно-біла або трохи жовтувата, у свіжому стані досить м'яка, з часом твердішає, стає пухкою і легкою, дуже гірка на смак, з борошнистим запахом. Тубочки невиразно шаруваті, такого ж кольору, як і тканина, щорічно нарастають приблизно на 0,5–1 см. Пори округлі до кутих, в кількості 3–4 на 1 мм, з цільними, згодом з розірваними краями. Поверхня гіменофора від білої до буруватої. Спори еліпсоподібні до яйцеподібних, 4–5,5×3–4 мкм, без-

барвні, гладенькі, часто з однією краплиною олії. Плодові тіла багаторічні. Паразит.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно зберегти модринові ліси, сформовані старими деревами.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зберігається в колекції культур шапинкових грибів Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Господарське та комерційне значення

Паразит. Розвивається на стовбурах модрини і деяких інших видів хвойних, викликаючи буру кубічну серцевинну гниль. Цінний лікарський гриб. У народній медицині використовується як засіб, що зменшує нічні потовиділення у хворих на туберкульоз, а також як проносне. Діючою речовиною є агаріцинова кислота, що міститься в плодових тілах гриба.

Основні джерела інформації

Бондарцев, 1953; Бондарцев, 1998; Бухало, Митропольская, 2001; Визначник грибів України, 1972; Панич, 1924; Рытов, 1918; Datasheets of Threatened Mushrooms of Europe, 2001.

Автор: І.О. Дудка

Малюнок: Д.В. Леонтьев

МІРІОСТОМА ШИЙКОВА (М. ДІРЧАСТА, М. СТРИЖНЕВИДНА)

Myriostoma coliforme (With.: Pers.) Corda

Родина Геастрові — Geastraceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Трапляється спорадично. В Європі тяжіє до пд. та пд.-сх. регіонів континенту.

Ареал виду та його поширення в Україні

Спорадично трапляється на всіх континентах, окрім Антарктиди. В Україні зібраний на території Харківського Лісостепу, Правобережного та Старобільського злаково-лучних Степів, Лівобережного злакового Степу та Пд. берега Криму. Адм. регіони: Кд, Хр, Лг, Хс, Зп.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодиноким, зрідка групами з 2–3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності

Руйнування місць зростання через вирубування насаджень на піщаних ґрунтах; шкоди грибу завдають навіть рубки-очищення.

Умови місцезростання

Термофільний, сапротрофний вид, росте на піщаних ґрунтах соснових і сосново-листяних (особливо акацієвих) лісів; трапляється на піщаних купках, прибережних дюнах тощо.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодові тіла спочатку приплюснуто-кулясті, 2–10 см завширшки, 4–5 см заввишки, біля основи звужені, рудуваті, рудувато-коричневі. Екзоперидій рудувато-коричневий, у свіжо-

му вигляді товсто-м'ясистий, згодом щільний, твердий і дуже ламкий, при дозріванні розривається до половини або майже до основи на 7–10 загострених на кінцях лопатей, які здебільшого дуже вигинаються донизу і піднімають плодове тіло над ґрунтом. Ендоперидій тонкий, спочатку сірувато-білуватий, згодом жовтувато-коричневий, горбкуватий, біля основи звужується, утворюючи декілька шийкоподібних виростів, які з'єднують його з екзоперидієм; на опуклому боці ендоперидію помітні численні округлі отвори, через які вивільняються спори. Під ендоперидієм знаходиться рудувато-коричнева порошиста глеба, 1,5–7,5 см, здебільшого 4 см завширшки. Спори кулясті, 6–7,5 (до 11) мкм у діаметрі, світло-коричневі, з видовженими сосочкоподібними

бородавками. Капіліцій нитчастий, з коротких, до 2 мм завдовжки, загострених гіф, звивистий, гачкоподібно зігнутий, інколи розгалужений, часто з шипастими виростами. Плодові тіла з'являються восени і довго зберігаються. На ґрунтовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Луганському ПЗ (Станично-Луганське відділення), НПП «Гомільшанські ліси», а також у Нікітському ботанічному саду і у дендропарку «Веселі Боковеньки» (Кіровоградська обл.). Доцільно створити ботанічні заказники в місцях зростання виду. Необхідно підтримувати вид у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Бере участь у процесах гумусоутворення.

Основні джерела інформації

Акулов, Леонтьєв, 2008; Визначник грибів України, 1979; Зерова, 1954, 1956; Саркіна, 2001; Со-син, 1973; Datasheets of Threatened Mushrooms of Europe, 2001.

Автор: І.О. Дудка

Фото: М.П. Придюк, Д.В. Леонтьєв

ГОМФ БУЛАВОПОДІБНИЙ, СВИНЯЧЕ ВУХО

Gomphus clavatus (Pers: Fr.) Gray [*Cantharellus clavatus* Fr., *Craterellus clavatus* (Pers.) Fr., *Neurophyllum clavatum* Pat.]

Родина Гомфові — Gomphaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Єдиний представник роду в Україні.

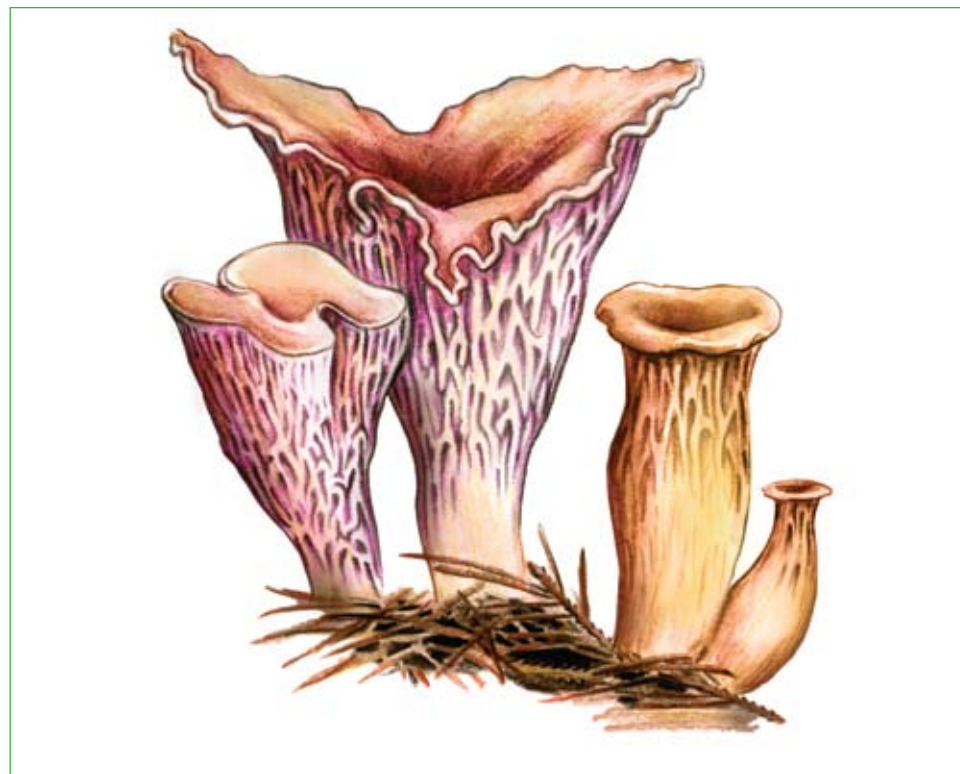
Ареал виду та його поширення в Україні
Європа (Австрія, Болгарія, Велика Британія, Данія, Естонія, Латвія, Німеччина, Норвегія, Польща, Угорщина, Фінляндія, Франція, Швеція), Азія та Пн. Америка. Правобережне Полісся. Адм. регіон: Кв.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Евтрофікація та підкислення лісових ґрунтів. Збирання населенням.

Умови місцезростання
Хвойні та листяні ліси на вапнякових і глинистих ґрунтах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодове тіло широке, булавоподібне, вухоподібне, 4–12×2–10 см, асиметричне, м'ясисте. Шапінкоподібна верхня частина плодового тіла плоска, увігнута, зрідка лійкоподібна, з тонким, інколи розсіченим поздовжніми тріщинами лопатевим краєм, спочат-

ку повстиста, потім гладенька, фіолетова або м'ясо-червона, згодом жовто-коричнева, сірувато- або коричнювато-червона, вохрянокоричнювата, з бузковим відтінком. Гіменофор вузькоскладчастий, зморшкуватий або жилкуватий, з сіткою анастомозів і жилкуватих перетинок, фіолетовий, сірувато-червоний до коричневого, спускається майже до основи плодового тіла. Ніжкоподібна нижня частина плодового тіла слабодиференційована, 1–5×1–3 см, щільна, м'ясиста, білувата, світло-бузкова, згодом кольору верхньої частини або коричнева. Тканина плодового тіла щільна, біла, з приємним запахом. Спори яйцеподібноовальні, широковеретеноподібні, 10–12×4–6 мкм, з одного боку плоскуваті, бородавчас-

ті, вохряно-жовті. Спорова маса іржаво-вохряна. Добрий їстівний гриб, утворює мікоризу з хвойними та листяними породами дерев. Плодові тіла з'являються із серпня по листопад. Мікоризоутворювач.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Обмеження або заборона збору населенням.

Розмноження та розведення у спеціальних створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Мікоризоутворювач. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації
Визначник грибів України, 1972; Йорданов, Ванев, Факирова, 1978; Dörfelt, Görner, 1989; Datasheets of Threatened Mushrooms of Europe, 2001; Rödlistade arter i Sverige, 2005.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонт'єв

ГЕРИЦІЙ КОРАЛОПОДІБНИЙ

Hericum coralloides (Fr.) Gray

Родина Герицієві — Hericiaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий вид. Типовий представник роду.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія та Пн. Америка. В Україні відомий з Закарпаття, Карпатських, Прикарпатських, Розточьких та Західноукраїнських лісів, Полісся, Правобережного та Харківського Лісостепу, Лівобережного та Донецького злаково-лучного Степу, Гірського Криму та Пд. берега Криму. Адм. регіони: Вл, Кв, Чн, Ль, Тр, Зк, Чк, Кд, Дн, Дц, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі або невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Збирання населенням, вирубування лісів.

Умови місцезростання
Хвойні (на гнилій деревині ялиці), мішані, букові та дубові ліси (на деревині дуба та бука), зрідка міські насадження, переважно в гірських районах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодове тіло розміром 10–50 см, складається з численних деревоподібно розгалужених гілочок до 1,5 см завтовшки, що виростають із короткого, часом майже відсутнього стовбура, біле, рожевувато-біле, згодом жовтувате. Гілочки низу та з боків укриті численними довгими (1–1,5 см), загостреними, прямими або злегка зігнутими, звисаючими донизу шипами одного кольору з плодовим тілом. Спори 4,5–6×4,6–5,5 мкм, округлі до кулястих, безбарвні. Споровий порошок білий. М'якуш білий, м'ясистий, з віком твердне, без особливого запаху, з слабким присмаком редьки. Пряжки є. Плодові тіла з'являються у серпні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

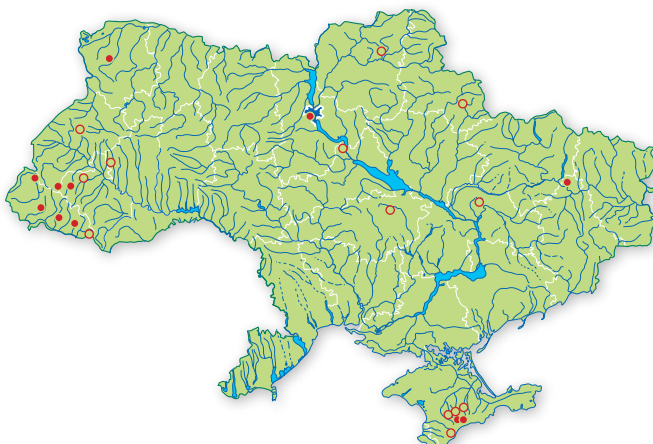
Охороняється в Карпатському БЗ, ПЗ «Розточчя», Канівському, Кримському та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, а також в НПП «Святі Гори».

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зберігається в колекції культур шапинкових грибів Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Господарське та комерційне значення

Руйнівник деревини. Гриб їстівний у молодому віці.

Основні джерела інформації

Боб'як, 1907; Бухало, Митропольська, 2001; Визначник грибів України, 1979; Карпенко, 2009; Красная книга СССР, 1984; Саркіна та ін., 2003; Таран та ін., 1989; ЧКУ, 1996; Borszczow, 1869; Pilát, 1940.

Автори: М.П. Придюк, В.П. Гелюта

Фото: І.С. Саркіна

ГІГРОЦИБЕ КОВПАКОПОДІБНА

Hygrocybe calyptriformis (Berk. et Broome)

Fayod

Родина Гігрофорові — Hygrophoraceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Азія (Японія), Пн. Америка. В Україні відомий з Лівобережного Лісостепу (точні відомості про місцезнаходження в літературі відсутні) та Лівобережного злаково-лучного Степу (Велико-Анадольський ліс, неподалік від м. Волноваха Донецької обл.). Адм. регіон: Дц.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється дуже рідко, поодинокі або групами з декількох плодових тіл.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Листяні та мішані ліси (на галявинах), луки, серед трав, на бідних ґрунтах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапінка від блідо- до яскраво-рожевої,

червонувато- чи лілувато-рожева, помаранчева, часто дещо різнобарвна, видовжена, гостроконічна, пізніше розпростерта, з піднятими догори краями, з гострим горбком, гладка, спочатку, особливо у вологому стані, клейка, пізніше дуже суха, волокниста, край рівний чи городчастий, пізніше глибоко розтріскується на сектори, 2–7 см у діаметрі. Пластинки від прикріплених до майже вільних, рідкі, вузькі, товсті, спочатку світло-рожеві, з віком вицвітають до білих. Спори 6,5–9×4,5–6 мкм, широко-еліпсоїдні, гладенькі. Споровий порошок білий. Ніжка 4–15×0,4–1 см, однакова за товщиною по всій довжині або ж донизу дещо потовщується, гола, шовковиста, порожниста, дуже ламка, біла, кремувата чи навіть трохи лілу-

вата. М'якуш тонкий, кольору поверхні шапинки, без особливого запаху, на смак приємний. Плодові тіла з'являються у вересні-листопаді. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не здійснювалися. Необхідно вести пошук нових місцезнаходжень та брати їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Визначник грибів України, 1979; Коваленко, 1989.

Автор: В.П. Гелюта
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ПОРХАВКА БОЛОТЯНА

Bovista paludosa Lév.

[*Bovistella paludosa* (Lév.) Lloyd]

Родина Дощовикові — Lycoperdaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний монотанний вид, росте переважно на гірських вологих луках або болотах.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Азія (Гімалаї) та Пн. Америка. В Україні знайдений в горах Закарпаття та Гірському Криму. Адм. регіони: Зк, Кр.

Чисельність та структура популяції.

Трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності

Осушування гірських перезволожених територій, добування торфу на гірських болотах.

Умови місцезростання

Вологі букові, грабові та хвойні гірські ліси; заболочені або мокрі, торфяно-болотяні луки в горах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодові тіла напівкулясті до грушоподібних або головчастих, 1,5–6 см заввишки, 1–3 см

у діаметрі, раптово переходять в складчасту, коротку і слабку несправжню ніжку. В молодому віці екзоперидій сніжно-білий, більш або менш гладкий, згодом кремовий, повстисто-волокнистий, після дозрівання руйнується і зникає. Ендоперидій тонкий, папероподібний, жовтувато-коричневий, матовий або блискучий, інколи з сіткою жилок. Глеба компактна, оливкова, коричнева до темно-бурої з добре помітною чашоподібно вигнутою стерильною основою того ж кольору, при дозріванні стає порошистою. Спори кулясті, 5,5 мкм у діаметрі, гладенькі, жовті, з довгою, 11–13×1 мкм, безбарвною, на кінцях загостреною стеригмою. Капіліцій нитчастий, оливково-коричневий до коричневого, слабо розгалужений, розгалуження

на кінцях загострені. Утворює плодові тіла наприкінці літа або восени. Наґрунтовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Припинення руйнування біотопів, пов'язаних з гірськими вологими луками та болотами. Необхідно підтримувати в колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення.

Бере участь у процесах гумусоутворення.

Основні джерела інформації

Визначник грибів України, 1979; Саркіна, 2001; Сосин, 1973; Kreisel, 1967; Datasheets of Threatened Mushrooms of Europe, 2001.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ЛІКОПЕРДОН СОСКОПОДІБНИЙ, ДОЩОВИК СОСКОПОДІБНИЙ

Lycoperdon mammaeforme Pers.
(*L. velatum* Vitt., *L. laxum* Bon.)

Родина Дощовикові — Lycoperdaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Неморальний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія. В Україні знайдений у Гірському Криму: вершина г. Роман-Кош; г. Чатир-Даг, 1290 м н.р.м.; Центральна улоговина. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Листяні, переважно букові та дубові ліси.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодові тіла кулясті, овальні, грухоподібні, до 6–7 см заввишки, до 5 см завширшки, білі, згодом сіро-коричневі. Екзоперидій білий, з часом червонувато-жовтий, бурючий до коричневого, зернистий або шипуватий, при дозріванні розривається, але повністю не зникає, залишаючись у вигляді невеличких клаптиків на ендоперидії. Ендоперидій сірувато-жовтий, м'який, гладенький, розкривається отвором на верхівці. Глеба спочатку біла, згодом жовтувато-оливкова, зріла — пурпурово-коричнева, порошиста. Спори кулясті,

5,9–7,3 мкм у діаметрі, жовтуваті, коричнюваті і нарешті темно-буро-пурпурові, шипасті. Стеригми довгі, до 20 мкм завдовжки. Капіліцій нитчастий, зрідка дихотомічно розгалужений, жовтуватий. Плодові тіла розвиваються наприкінці літа і восени. Наґрунтовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Кримському ПЗ. Необхідно підтримувати вид у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Бере участь в процесах гумусоутворення.

Основні джерела інформації

Визначник грибів України, 1979; Зерова, 1962; Мелик-Хачатрян, Мартиросян, 1971; Придюк, 2002; Саркіна, 2001.

Автор: І.О. Дудка
Фото: О.В. Сивоконь

ГРИФОЛА ЛИСТУВАТА

Grifola frondosa (Dicks.: Fr.) Gray

Родина Меріпілові — Meripilaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Реліктовий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія, Пн. Америка та Австралія. Закарпаття, Карпатські та Західноукраїнські ліси, Лісостеп, Степ, а також Гірський Крим. Адм. регіони: Кв, См, Тр, Зк, Чк, Кд, Дн, Хр, Дц, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності
Збирання населенням, вирубування лісів.

Умови місцезростання
Широколистяні ліси; біля основи стовбурів старих дерев, переважно дуба, бука та граба.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодове тіло 20–50 см у діаметрі, куцоподібно розгалужене. Від бульбоподібної осно-

ви відходять численні розгалужені ніжки з плоскими бічними шапинками на кінцях. Шапинки розміром 4–10 см, асиметричні, віялоподібні, напівокруглі, радіально-волокнисті, радіально-зморшкуваті, жовтувато-сірі або сірувато-бурі. Гіменофор пористий. Трубочки білі, вузькі, 2–4 мм завдовжки, спускаються на ніжку. Пори дрібні, округлі, іноді неправильні, близько 0,5 мм у діаметрі, спочатку білі, згодом блідо-коричнюваті. Спори 5–7×3,5–4,5 мкм, широкоеліпсоподібні, гладенькі, безбарвні. Споровий порошок білий. М'якуш білий, м'якisto-волокнистий, згодом жорсткуватий, з приємним грибним запахом та м'яким, з віком терпким смаком. Пряжки є. Плодові тіла з'являються в липні–вересні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

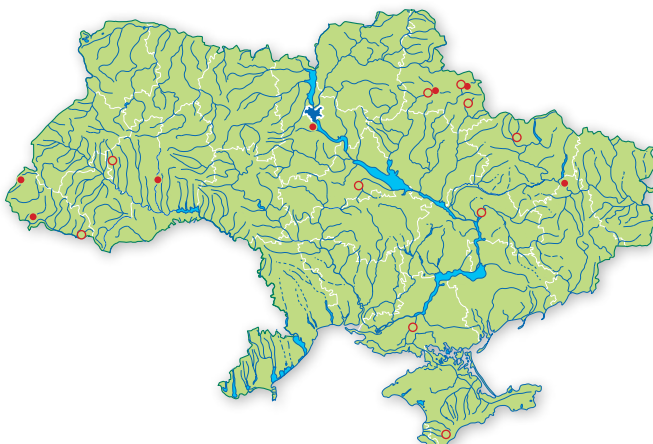
Охороняється в Карпатському біосферному та Кримському ПЗ, а також у НПП «Святі Гори».

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зберігається в колекції культур шапинкових грибів Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Господарське та комерційне значення

Паразит. Розвивається на корінні дерев листяних порід, спричиняючи білу гниль. Гриб їстівний у молодому віці.

Основні джерела інформації

Боб'як, 1907; Бондарцев, 1953; Бухало, Митропольська, 2001; Визначник грибів України, 1979; Гуцевич, 1940; Карпенко, 2004; Красная книга СССР, 1984; Саркіна та ін., 2003; Трискиба та ін., 2005; ЧКУ, 1996; Pilát, 1940.

Автор: М.П. Придюк
Фото: О.О. Орлов

СВИНУХА ЗЕРОВОЇ

Paxillus zerovae Wasser

Родина Свинухові — Paxillaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вид відомий лише в Україні. Лівобережний
злаковий Степ (Херсонська обл., Цюрупин-
ський р-н, Цюрупинське л-во). Адм. регіон:
Хс.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі та невеликими гру-
пами.

Причини зміни чисельності
Винищення лісів унаслідок вирубування та
пожеж.

Умови місцезростання
Росте в соснових лісах на пісках, напівзуну-
реним у ґрунт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапінка діаметром 1,5–2,5 см, тонка,
м'ясиста, спочатку опукло-розпростерта,

згодом плоско-розпростерта, іноді увігнуто-
розпростерта, з підігнутим, згодом прямим
краєм, суха, шкіряста, посередині повстисто-
волохата, до країв стає голою, темно-
рудувато-коричнева, коричнева. Пластинки
злегка спускаються на ніжку, тонкі, густі,
без анастомозів, спочатку темно-жовтуваті
з оливковим відтінком, згодом коричневі з
оливковим відтінком, легко відділяються від
м'якоті шапинки. Спори 10–11,7×3,2–3,9 мкм,
овально-циліндричні, веретеноподібно-
овальні, зрідка видовжено-яйцеподібні,
дещо загострені до основи, гладенькі, вох-
ристі, з 1–3 краплями олії. Споровий поро-
шок коричневий. Ніжка 1,5–2×0,3–0,6 см,
центрально, іноді ексцентрично, циліндрич-
на, часом дещо потовщується донизу, часто

зігнута, суцільна, гола, волокниста, при під-
сиханні зморшкувата, світло-оливкувата, зго-
дом темнішає, при основі коричнева. М'якуш
нещільний, в шапинці світло-вохристий,
в ніжці білувато-кремовий, без особливо-
го запаху та смаку. Пряжки є. Плодові тіла
з'являються у жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи
з охорони
Необхідно створити ботанічний заказник в
місцезнаходженні виду та виділити його в
чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально
створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Мікоризоутворювач.

Основні джерела інформації
Вассер, 1973в; Визначник грибів України, 1979.

Автор: М.П. Придюк
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

МУТИН СОБАЧИЙ

Mutinus caninus (Huds.) Fr.

Родина Веселкові — Phallaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний представник роду в складі мікофлори України, з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія, Пн. Америка. Спорадично в лісових регіонах України, значно рідше в Степу. Адм. регіони: Вл, Чн, См, Льв, Тр, Зк, Чк, Пл, Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється дуже рідко, переважно групами з 3–5 (зрідка більше) плодових тіл.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Переважно листяні ліси, серед кущів, у воло-

гих місцях на багатому на гумус та органічні рештки ґрунті, пеньках, гниючій деревині листяних порід.

Загальна біоморфологічна характеристика

Молоде плодове тіло спочатку яйцеподібне, приблизно 2 см в діаметрі, з часом видовжується до 4–5 см, біле чи жовтувате. Воно складається з аморфної спороносної частини (глеби) та стерильної — губчастої й порожнистої (рецептакула), оточених щільною оболонкою (перидієм). Під час дозрівання рецептакул розтягується і прориває перидій, який зберігається біля основи рецептакула. Зріле плодове тіло 5,5–12×0,8–1,2 см, біле, блідо-жовте, вузькоциліндричне, увінчане вузькою конусопо-

дібною червоною голівкою, вкритою темно-оливковим спороносним слизистим шаром (глебою) з неприємним запахом. Спори блідо-жовті, витягнуті, 3,5–5,5×1,5–2,5 мкм, розносяться комахами. Плодові тіла з'являються у червні–жовтні. Сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території Канівського ПЗ та ПЗ «Медобори» як раритетний представник біорізноманітності. Необхідно підтримувати в колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Акулов, Леонтьєв, 2008; Бобяк, 1907; Бухало, 1960; Визначник грибів України, 1979; Гелюта, Висоцька, 2007; Карпенко, 2004; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003; Соломахина, Пруденко, 1998; Сосин, 1973; Ткаченко, Попова, Бабенко, 2009.

Автор: В.П. Гелюта
Фото: О.В. Сивоконь

МУТИН МАЛИНОВИЙ

Mutinus ravenelii (Berk. et M.A. Curtis) E. Fish

Родина Веселкові — Phallaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний представник роду в складі мікофлори України, з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні

Спорадично в пн. частині Європи, Азії (Далекий Схід Росії), Пн. Америці. В Україні відомий лише із Зх. Полісся. Адм. регіони: Вл, Рв.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється зрідка, плодове тіла поодинокі або групами по 3–5, інколи в значній кількості.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Трапляється в різних місцях, на багатих гумусом ґрунтах, однак в Україні виявлений лише в локалітетах, пов'язаних з чорною вільхою, переважно на вологих піщаних ґрунтах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Молоде плодове тіло спочатку яйцеподібне, 2–2,8×1,5–1,7 см, гладке, чисто біле,

складається з аморфної спороносної частини (глеби) та стерильної — губчастої й порожнистої (рецептакула), оточених щільною оболонкою (перидієм), з міцеліальними тяжами при основі. Під час дозрівання рецептакул розтягується і розриває перидій, який зберігається біля основи рецептакула, переважно на дві лопаті, зрідка лопатей буває більше. Зріле плодове тіло 6–15×0,7–1,2 см, рецептакул світло-малиновий, рожево-червоний, вузькоциліндричний, донизу звужений, губчастий, порожнистий, увінчаний яскраво-червоною, карміново-червоною, до криваво-червоної, конусоподібною голівкою, вкритою темно-оливковим спороносним слизистим шаром (глебою) з силь-

ним неприємним запахом. Спори еліпсоїдні, гладкі, 3–5×1–3 мкм, розносяться комахами. Плодові тіла з'являються у червні — жовтні. Сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не вживалися. Вид необхідно виділити в чисту культуру і підтримувати у відповідних колекціях культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

ґрунтотвірне.

Основні джерела інформації

Гелюта, Висоцька, 2007; Дудка, Островська, 2006.

Автор: В.П. Гелюта

Фото: В.П. Гелюта

ВЕСЕЛКА ПОДВОЄНА, СІТКОНОСКА ПОДВОЄНА

Phallus duplicatus Bosc [*Dictyophora duplicata* (Bosc) E. Fisch.]

Родина Веселкові — Phallaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Надзвичайно рідкісний вид у складі мікофлори України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія, Африка, Пн. Америка. В Україні відомий лише з Пд. берега Криму (Нікітський ботанічний сад). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється надзвичайно рідко, поодинокі або групами з 2–3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Ліси та парки, зокрема мішані насадження інтродукованих рослин у Нікітському ботанічному саду. На багатому гумусом ґрунті або сильно редукованих залишках деревини.

Загальна біоморфологічна характеристика

Молоде нерозкрите плодове тіло кулясте або яйцеподібне, 4–7 см у діаметрі, зрідка циліндричне, у верхній частині гладеньке, в нижній — складчасто-зморшкувате, біля основи з білим міцеліальним тяжем, спочатку біле, з часом білувато-жовтувато-коричнювате, містить спресовані шапинку і

ніжку, оточені слизистим шаром та цупким перидієм. Зріле плодове тіло веретеноподібне, 5–17 см заввишки, має спороносну частину (глебу) у вигляді шапинки і стерильну частину (рецептакул) у вигляді ніжки, яка виходить з вольви. Шапинка завдовжки до 5 см, конічна, з видовженими анастомозуючими заглибленнями, на верхівці з комірцеподібним диском, вкрита оливково-зеленим слизом, який містить спори і з часом спливає чи розноситься мухами. Ніжка 8–17×2,5–3,5 см, циліндрична, донизу звужується, порожниста, брудно-біла, біля основи обгорнута білою або білувато-жовтувато-коричнюватою вольвою. З-під шапинки спадає біла або жовтувато-біла сітка (індузій) завдовжки 3–6 см, інколи сягає половини довжини

ніжки. Споровий порошок білуватий. Спори 3–4,5×1,2–2 мкм, еліпсоїдні, сплюснуті, розносяться комахами. В зрілому віці гриб має різкий, дуже неприємний запах. Плодові тіла з'являються у липні–вересні. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Нікітському ботанічному саду (Крим). Необхідно контролювати стан популяції, вести пошуки нових місцезростань та брати їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунтоутвірне. Дереворуйнівник. Неїстівний гриб.

Основні джерела інформації

Вассер, 19776; Визначник грибів України, 1979; Красная книга СССР, 1984; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003; ЧКУ, 1996.

Автори: В.П. Гелюта, І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ФЕЛОРИНІЯ ГЕРКУЛЕСОВА, ФЕЛОРИНІЯ ПЛАСТІВЧАТО- ЛУСКАТА

Phellorinia herculeana (Pers.) Kreisel (*Scleroderma herculeana* Pers., *Phellorinia inquinans* Berk.)

Родина Фелоринієві — Phelloriniaceae

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення

Вид з екологічно обмеженим ареалом: поширений в аридній зоні.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія (частини Італії, Німеччина, Угорщина, Росія, Ізраїль, Індія, Казахстан, Монголія, Сирія, Туркменія), Африка, Пн. та Пд. Америка (Аргентина), Австралія. В Україні відома з Поліового Степу. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяції.

Трапляється поодинокі, зрідка після дощу групами з декількох плодових тіл.

Причини зміни чисельності

Зміни солоності ґрунтів. Випасання свійських тварин на степових пасовищах.

Умови місцезростання

На пісках та солонцях (в Україні на березі висохлого солонного озера, поблизу Сивашів), здебільшого в пустелях, рідше у степах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Молоде плодове тіло кулясте, широкоовальне, яйцеподібне, зріле плодове тіло грушо-

подібне, булавоподібне, 4–20×1,5–6 см, біле, м'ясисте, згодом коричнювато-буре, щільне, з майже кулястою верхньою частиною та ніжкоподібно видовженою основою, яка утворена стерильною тканиною, з товстими міцеліальними тяжками біля основи. Плодове тіло вкрите дуже щільною коркуватою двошаровою оболонкою (перидієм). Зовнішній шар (екзоперидій) товстий, пластівчасто-лускатий, спочатку білий, згодом буріє і частково або цілком зникає, іноді лишаючи вольвоподібне утворення при основі. Внутрішній шар (ендоперидій) тонкий, при дозріванні плодового тіла розривається на верхівці лопатями неправильної форми. Внутрішня тканина плодового тіла (глеба) спочатку біла, м'ясиста, при дозріванні утворює піщаного кольору, згодом

коричнево-буру порошисту масу. Волокна всередині глеби (капіліції) ниткоподібні, 3,5–6 мкм завдовжки, крихкі, з слабо помітними перегородками, нерозгалужені, майже безбарвні. Спори кулясті, 4,5–8,5 мкм у діаметрі, щільноношипасті, жовтуваті до вохристо-жовтих та іржастих. Базидії булавоподібні, 12×7,5 мкм, з 2–4 стеригмами. Плодові тіла утворюються з травня по серпень включно. Наґрунтовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Припинення руйнування біотопів, пов'язаних із степовими угрупованнями на солонцях. Необхідно підтримувати вид у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне.

Основні джерела інформації

Васильков, 1954; Визначник грибів України, 1979; Зерова, 1959; Сосин, 1973; Ребриев, 2002; Шварцман, Филимонова, 1970; Kreisel, 1961.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ПІЗОЛІТ БЕЗКОРЕНЕВИЙ

Pisolithus arrhizus (Scop.: Pers.) S. Rauschert
[*Scleroderma tinctorium* Pers., *Pisolithus tinctorius* (Micheli: Pers.) Coker et Couch, *Pisolithus arenarius* Alb. et Schw.]

Родина Склеродермові
Sclerodermataceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Аридний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа, Азія, Пн. Америка, Африка, Австралія та Нова Зеландія. В Україні поодинокі місцезнаходження гриба у Лівобережному Лісостепу, Лівобережному та Старобільському злаково-лучних Степах, Правобережному та Лівобережному злакових Степах, на Пд. березі Криму. Адм. регіони: Пл, Хр, Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі, зрідка групами з 2–3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності
Руйнування місць зростання через вирубування насаджень на піщаних ґрунтах; шкоди грибу завдають навіть рубки-очищення.

Умови місцезростання
Піщані або щебенисті ґрунти в сосновому та дубовому рідколіссі або в березових гайках аридних регіонів.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодові тіла булавоподібні або грушоподі-

дібні, у верхній спороносній частині неправильно кулясті, 2–11 см у діаметрі, сидячі або до основи ніжкоподібно видовжені, 1–8 см завтовшки, довжина нижньої частини різноманітна, з коренеподібним розгалуженим виростом — несправжньою ніжкою, більша частина якої занурена в ґрунт. Перидій тонкий, гладенький, часто горбкуватий, дуже ламкий, в молодому віці вохряно-жовтий, згодом жовто-коричневий, червоно-оливковий або темно-коричневий. Глеба спочатку водяниста, біла або жовтувата, згодом коричнева, розпадається на декілька перидіол, нерівних, горохоподібних, кутастих, гладеньких спочатку сірчано-жовтих, потім червонувато-коричневих або темно-коричневих. Спори кулясті, 7–10 мкм

у діаметрі, з блискучою краплею олії, бородавчасті, вохряні, червонувато-коричневі або умброво-коричневі. Поміж спорами трапляються безбарвні септовані нитки зачаткового капіліцію. Утворює плодові тіла в серпні–жовтні. Мікоризоутворювач.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Чорноморському БЗ (Івано-Рибальчанська ділянка), Українському степовому ПЗ (відділення «Хомутовський степ») та Карадазькому ПЗ.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Формує мікоризу з такими важливими в Україні лісоутворюючими культури, як дуб та сосна.

Основні джерела інформації
Визначник грибів України, 1979; Зерова, 1959; Гелюта та ін., 2006; Ключник, 1952; Ребриев, 2002; Сосин, 1973; Срединский, 1873.

Автор: І.О. Дудка

Фото: В.П. Гелюта (спори), О.Є. Ходосовцев

ТРУТОВИК КОРЕНЕЛЮБНИЙ

Polyporus rhizophilus (Pat.) Sacc. (*Polyporellus rhizophilus* Pil., *Melanopus rhizophilus* Pat.)

Родина Трутовикові — Polyporaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид росте у заповідних цілих степових угрупованнях з участю ковили.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія (Чехія, Росія, Казахстан), Африка (Алжир). В Україні знайдений у Лівобережному та Старобільському злаково-лучних Степах та Лівобережному злаковому Степу. Адм. регіони: Дц, Лг, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності

Скорочення площ абсолютно заповідних цілих степів. Ценотичні зміни характеру степової рослинності.

Умови місцезростання

Цілині різнотравно-типчакowo-ковилі степи.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодові тіла складаються з шапинки і ніжки. Шапинка округла, увігнуто-розпростерта, 1–4,5 см у діаметрі, м'ясисто-шкіряста, при висиханні ламка, гладенька або дрібнолуската, з гострим або трохи підгорнутим до низу лопатевим краєм, кремова або світловохряна. Тканина шапинки коркувата, біла або блідо-кремова. Гіменофор трубчастий,

трубочки 1–2 мм завдовжки, більш-менш спускаються по ніжці, білуваті або кремові. Пори кутасті або кутасто-еліпсоїдні, 0,5–1×0,25–0,5 мм, по 3–4 на 1 мм поверхні, по краю шапинки кулясті і меншого розміру. Ніжка циліндрична, 1–3 см завдовжки, 2–7 мм завтовшки, центральна або злегка ексцентрична, пряма або трохи скривлена, щільна, коркувата, майже дерев'яниста, гладенька, рідше злегка борошниста, білувата, при основі брудно-бура до чорнуватої, потовщена, виступає із щільного склероціального сплетіння міцелію. Спори еліпсоїдні або веретеноподібноовальні, рідше яйцеподібні, 7,5–11×3–4,5 мкм, при основі злегка звужені і косо пригострені, гладенькі, з 1–2 краплями або крупнозернисті, безбарвні. Базидії

булавоподібно-циліндричні до клиноподібних, 15–28×4,5–6 мкм, з 2–4 короткими стеригмами, часто із зернистим вмістом, безбарвні. Плодові тіла з'являються в травні-червні. Паразит злаків.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Українському степовому ПЗ (відділення «Хомутовський степ» та «Кам'яні Могили»), Луганському ПЗ (відділення «Стрільцівський степ»), БЗ «Асканія-Нова» та Чорноморському БЗ.

Розмноження та розведення у спеціальних створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Паразит на дерниках ковили (*Stipa*) та деяких інших злаків (види родів *Festuca*, *Elymus*, *Cynodon*, *Digitaria*, *Elytrigia* та ін.) степових угруповань.

Основні джерела інформації

Вассер, 1971в; Вассер, Солдатова, 1977; Визначник грибів України, 1972; Зерова, 1956, 1957; Солдатова, 1972; Шварцман, 1964.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ТРУТОВИК ЗОНТИЧНИЙ

Polyporus umbellatus (Pers.) Fr.
[*Grifola umbellata* (Pers.) Pilát;
Polypilus umbellatus (Pers.) P. Karst.]

Родина Трутовикові — Polyporaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Типовий представник роду. Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія, Пн. Америка. В Україні відомий з Прикарпаття, Закарпаття, Правобережного (с. Сатанівка Монастирищенського р-ну Черкаської обл.; Канівські дислокації) і Лівобережного Лісостепу (окол. м. Суми, с. Битиця та Піщане Сумського р-ну Сумської обл.), Лівобережного злаково-лучного Степу (с. Гайдари Зміївського р-ну Харківської обл.), Гірського Криму (Кримський ПЗ, Бахчисарайський, Білогірський, Сімферопольський р-ни). Адм. регіони: См, Льв, Тр, Зк, Чк, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється дуже рідко, поодиночі.

Причини зміни чисельності
Посилений рекреаційний вплив (збирання населенням), інтенсивна лісоексплуатація.

Умови місцезростання
Переважно листяні, рідше мішані ліси, біля стовбурів дерев, насамперед дуба, бука, клена та граба.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодове тіло до 50 см у діаметрі, деревоподібно розгалужене, з бульбоподібною основою, численними (близько 100) циліндричними ніжкоподібними відгалуженнями, що закінчуються невеликими шапинками. Останні 1,5–4 см у діаметрі, округлі, опуклі, з віком увігнуті, лійкоподібні, з рівним або хвилястим, іноді лопатевим краєм, палеві, світло-вохряні, гладенькі, іноді дрібнолускаті, з невиразними сіруватими волокнами. Трубочки короткі, низько спускаються по ніжці, білі. Пори майже округлі, згодом кучасті, до 1 мм у діаметрі. Спори 7–10×2,5–4 мкм, циліндричноовальні або веретеноподібні, безбарвні. Тканина плодового тіла біла, м'ясиста, волокнисто-м'ясиста, з при-

ємним запахом. Інколи утворює в ґрунті склероції завдовжки до 10 см. Плодові тіла з'являються в липні–жовтні. Паразитиє на корінні та на основах стовбурів листяних дерев або ж сапротроф на деревині.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Канівському й Кримському ПЗ. Необхідно вести пошук нових місцезростань, брати їх під охорону, а також виділити вид в чисту культуру і підтримувати в відповідних колекціях культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Дереворуйнівний. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації
Акулов, Леонтьєв, 2008; Бобяк, 1907; Бондарцев, 1953; Визначник грибів України, 1972; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003; Соломахина, Клоченко, 1982.

Автори: В.П. Гелюта, Т.Л. Горова
Фото: В.П. Ісіков

ХРЯЩ-МОЛОЧНИК ЗОЛОТИСТО-ЖОВТИЙ

Lactarius chrysorrheus Fr.

Родина Сироїжкові — Russulaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія, Пн. та Пд. Америка. В Україні відомий з Зх. Полісся, Правобережного та Лівобережного Лісостепу, Гірського Криму та Пд. берега Криму. Адм. регіони: Рв, Кв, Пл, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі та невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Збирання населенням, вирубування лісів.

Умови місцезростання
Широколистяні ліси (переважно дубові), зрідка парки; як на вапнякових, так і на кислих ґрунтах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапінка діаметром 2,5–9 см, спочатку опукла з легкою вм'ятиною та загнутим краєм, згодом увігнуто-розпростерта, суха, гладенька, блідо-рожевувато-коричнева до м'ясо-червонуватої, по краях блідіша, з темнішими вохристими, глинисто-рожевими до коралово-червоних зонами, іноді з темними плямами одного кольору з зонами. Пластин-

ки широко прирослі або злегка спускаються на ніжку, густі, без анастомозів, кремові, згодом рожевувато-коричневі (кольору шапінки). Спори 5,3–9×5–7 мкм, округлі, амілоїдні, орнаментовані бородавками та короткими ребрами, що утворюють незавершену сітку. Споровий порошок солом'яно-жовтий. Ніжка 2–4,5×0,6–2 см, циліндрична або злегка розширюється донизу, гладенька, при основі оксамитова до слабко повстистої, суха, біла до блідо-кремової, з віком темнішає до світло рожевувато-коричневої з світлішою верхівкою. М'якуш досить щільний, в ніжці з порожниною, білий до блідо-коричнюватого, на зламі швидко стає блідо-сірчано-жовтим, особливо над пластинками, смак м'який, майже відразу стає гірким до пекучого, запах

слабкий, кислувато-фруктовий. Пряжки відсутні. Молочний сік білий, на повітрі швидко стає сірчано-жовтим до лимонно-жовтого, смак гіркий. Плодові тіла з'являються в липні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Кримському ПЗ та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідно створити ботанічні заказники в інших місцезнаходженнях виду та виділити вид в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Мікоризоутворювач. Умовно їстівний гриб. Продуцент біологічно-активних речовин.

Основні джерела інформації

Корецький, 1997; Саркіна та ін., 2003; ЧКУ, 1996.

Автор: М.П. Придюк
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ХРЯЩ-МОЛОЧНИК КРИВАВО-ЧЕРВОНІЙ

Lactarius sanguifluus (Paulet) Fr.

Родина Сироїжкові — Russulaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія. В Україні відомий з Гірського Криму та Пд. берега Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодиночі та невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Масове збирання населенням, знищення лісів унаслідок пожеж та вирубування.

Умови місцезростання
Соснові ліси; на вапнякових ґрунтах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапінка діаметром 4–7,5 см, спочатку опукла з легкою вм'ятиною та загнутим краєм, згодом увігнуто-розпростерта з загнутим краєм, клейка, гладенька, рожевувато-коричнева, темно-рожевувато-коричнева, вохристо-оранжевадоглинисто-коричневої, місцями сірувата до сірувато-зеленої, незональна. Пластинки прирослі або злегка спускаються на ніжку, помірно широкі, досить густі, іноді роздвоєні біля ніжки,

блідо-винно-червоні до світло-рожевувато-коричневих. Спори 7,5–9,5×6–8 мкм, округлі до еліпсоподібних, амілоїдні, орнаментовані короткими валиками, що утворюють незавершену або майже повну сітку. Споривий порошок кремовий до темно кремового. Ніжка 2–3,5×1–2 см, циліндрична або злегка звужується донизу, гладенька, суха, блідо-рожевувато-коричнева до блідо-сірувато-коричневої, згодом сірувато-рожева до глинисто-коричневої з світлішою верхівкою, іноді з глинисто-коричневими, блідо-винно-червоними, жовтувато-коричневими або цегляними плямами різної форми. М'якуш ламкий до досить міцного, в ніжці суцільний або з порожниною, блідо-рожевувато-коричневий, або цегляний під поверх-

нею шапинки, темно-винно-червоний до коричнювато-червоного над пластинками та під поверхнею ніжки, смак м'який, згодом стає гіркуватим або злегка пекучим, запах приємний. Пряжки відсутні. Молочний сік коричнювато-червоний. Плодові тіла з'являються в серпні-жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Кримському ПЗ та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Слід виділити вид в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Не розводиться.

Господарське та комерційне значення

Мікоризоутворювач. Добрий їстівний гриб. Продукент біологічно-активних речовин.

Основні джерела інформації

Визначник грибів України, 1979; Зерова, 1962; Саркіна та ін., 2003; ЧКУ, 1996.

Автор: М.П. Придюк
Фото: І.С. Саркіна

ХРЯЩ-МОЛОЧНИК ЧОРНИЙ, ХРЯЩ- МОЛОЧНИК ДЕРЕВНИЙ

Lactarius lignyotus Fr.

Родина Сироїжкові — Russulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний монотанний вид, росте у гірських хвойних лісах.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа та Пн. Америка. В Україні виявлений у Карпатських лісах. Адм. регіони: Льв, Зк.

Чисельність та структура популяції.

Трапляється невеликими групами, до 4 плодівих тіл.

Причини зміни чисельності

Порушення стабільності екосистем гірських хвойних лісів, істотна частина яких є похідними. Нерегульований збір населенням.

Умови місцезростання

Хвойні ліси; на ґрунті, зрідка на трухлявих пнях.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодове тіло складається з шапинки та ніжки. Шапинка розпростерта, 2–10 см у діаметрі, з горбчком у центрі, з опушеним краєм, тонко-оксамитова, радіально-жилкуватозморшкувата, тонком'ясиста, суха, рівномірно забарвлена, спочатку майже чорна, пізніше чорнувато- або буро-коричнева. Пластинки білі, згодом світло-вохряні, при дотику червоніють. Спори кулясті, 8–10 мкм у діаметрі, вохряно-жовті. Ніжка 5–12×0,5–2 см, завжди довша за діаметр шапинки, оксамитова, поздовжньо-зморшкувата, кольору шапинки, але світліша. М'якуш білий, на зламі стає рожевим, оранжево-червонуватим, злегка гіркуватий. Молочний сік водянисто-білий, на повітрі

стає оранжево-червонуватим, червонокоричнюватим, солодкий з гіркуватим присмаком, із слабким запахом. Утворює плодові тіла в серпні–жовтні. Мікоризоутворювач.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському БЗ (г. Піп Іван, долина р. Білий Потік, масив Свидовець). В інших місцезнаходженнях виду доцільно створити ботанічні заказники.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Не розводиться.

Господарське та комерційне значення

Мікоризоутворювач. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації

Визначник грибів України, 1979; Горова, 1980, 1982; Pilát, 1940.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонтєва

СИРОЇЖКА СИНЮВАТА

Russula turci Bres. (*R. amethystina* Quél.)

Родина Сироїжкові — Russulaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Монтанний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа, Пн. Африка, Канарські о-ви. В Україні відомий із Закарпаття (Закарпатська обл., Рахівський р-н, Карпатський БЗ, Мармароський масив), Розтоцьких лісів (Львівська обл., Яворівський р-н, с. Рясне) та Зх. Полісся (Рівненська обл., Дубровицький р-н, окол. с. Крупове). Адм. регіони: Рв, Ль, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі.

Причини зміни чисельності
Збирання населенням, вирубування лісів.

Умови місцезростання
Росте в хвойних (соснових, ялинових, ялицевих) лісах; на ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапинка діаметром 3–7 см, середньом'ясиста, спочатку опукло-розпростерта, згодом плоско-розпростерта, з тупим, спо-

чатку гладеньким, згодом злегка рубчастим краєм, у вологу погоду сильно слизиста, в суху — матова, бархатиста, шкірка здирається повністю, темно- або синювато-фіолетова, винно-червона, винно-коричнева, пурпурова, також сіро-рожева або сіро-вохриста, в центрі світліша, часто з яскраво-жовтими плямами. Пластинки закруглено-прирослі, негусті, з анастомозами, спочатку білі, згодом вохристі. Спори 8–10х6–8 мкм, широко-еліпсоподібні, сітчасто-ребристі, безбарвні. Споровий порошок світло-вохристий. Ніжка 2–8х1–2 см, центральна, булавоподібна, спочатку суцільна, згодом з порожниною, гладенька, при основі з дрібно-пластивчастим нальотом, біла, іноді з слабким рожевим відтінком. М'якуш ватоподібний, губчастий,

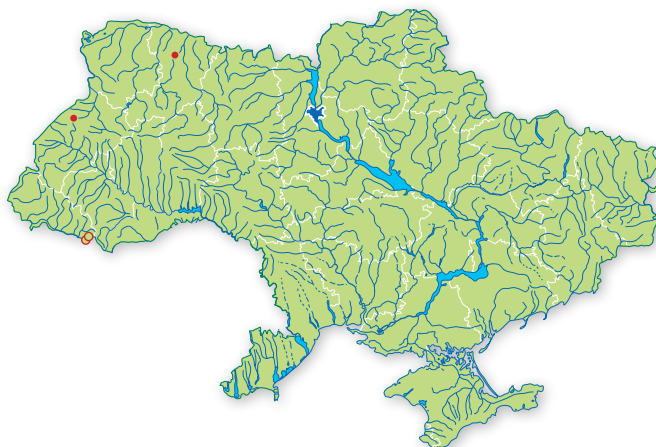
білий, згодом з жовтим відтінком, з запахом йодоформу, смак солодкий. Пряжки є. Плодові тіла з'являються у липні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид охороняється в Карпатському БЗ. Необхідно також створити ботанічні заказники в інших місцезнаходженнях та виділити у чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Мікоризоутворювач. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації

Визначник грибів України, 1979; Дудка, 2008; ЧКУ, 1996; Pilát, 1940.

Автор: М.П. Придюк
Малюнок: Д.В. Леонт'єв

СКЛЕРОДЕРМА ЗІРЧАСТА

Scleroderma geaster Fr. [*Lycoperdon polyrhizon* Gmel., *Scleroderma polyrhizon* (Gmel.) Pers., *Sclerangium polyrhizon* (Gmel.) Lév., *Stella americana* Masee]

Родина Склеродермові
Sclerodermataceae

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення

Маловідомий теплолюбний вид з диз'юнктивним ареалом, поширення якого в Європі обмежене країнами Середземномор'я.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія, Пн. Африка, Пн. Америка, Австралія. В Україні виявлений в одному місцезнаходженні у Лівобережному злаковому Степу. Адм. регіон: Хс.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі, зрідка нечисленними (2–4 плодових тіл) групами.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Степові ділянки, соснові ліси та акацієві насадження з домішкою верби розмаринолистої та тополі чорної; на піщаних ґрунтах.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодове тіло спочатку підземне (гіпогейне), згодом наземне або виступає з ґрунту до половини, напівсферичне, кулясте, на верхівці часом приплюснуте, 4–8 см у нерозкритому, до 15 см у діаметрі в розкритому вигляді, си-

дце, зрідка до основи ніжкоподібно звужене внаслідок виростання міцеліальних тяжів (ризоморф). Оболонка плодового тіла (перидій) товста, до 5 мм завтовшки, біла, згодом рудуватожовта до бурої, гладенька, іноді луската, диференційована на зовнішній (екзоперидій) та внутрішній (ендоперидій) шари. При дозріванні плодового тіла екзоперидій розривається більш або менш зіркоподібно майже до основи або до середини на навизначену кількість нерівних лопатей, що відгинаються назовні. Ендоперидій одношаровий, буруватий, при дозріванні розривається на верхівці широким отвором. Внутрішня частина плодового тіла (глеба) безкамерна, при дозріванні від рудуватої до темно-бурої, порошиста. Нитчасті волокна в середині

глеби (капіліцій) здебільшого відсутні, інколи рудиментарні. Спори кулясті, 9–13 мкм у діаметрі, коричневі, з пурпуровим відтінком, шипасті, шипи до 1,5 мкм завд. Спорова маса коричнева. Утворює плодові тіла наприкінці літа або восени. Наґрунтовий сапротроф, хоча є відомості про те, що деякі види роду *Scleroderma* здатні утворювати мікоризу.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Припинення руйнування біотопів, пов'язаних з степами та лісовими насадженнями степової зони. Доцільно спробувати виділити чисту культуру гриба і підтримувати вид у відповідних колекціях.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Бере участь у процесах гумусоутворення.

Основні джерела інформації

Визначник грибів України, 1979; Беденко, 1984; Зєрова, 1963; Сосин, 1973.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ЛИСТОЧНЯ КУЧЕРЯВА, СПАРАСИС КУЧЕРЯВИЙ

Sparassis crispa (Wulfen) Fr.

Родина Листочневі — Sparassidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія, Пн. Америка. В Україні трапляється спорадично в Карпатах, Західноукраїнських лісах, на Поліссі, в Лісостепу та Гірському Криму. Адм. регіони: Вл, Рв, Кв, Льв, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється зрідка, поодинокі.

Причини зміни чисельності
Збирання населенням, знищення вікових сосен.

Умови місцезростання
На корінні, біля основи стовбурів, зрідка на свіжих пенях сосни, інколи ялини чи інших хвойних порід, у хвойних, переважно соснових лісах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодові тіла неправильнокулясті, 10–40 см у діаметрі, інколи більші, 10–15 см заввишки,

переважно до 6 кг за вагою, зрідка значно важчі (в Україні знайдено екземпляр вагою 16 кг), складаються з розгалужених сплужених на кінцях хвилястих гілочок, білуваті, кремові, світло-жовті, з віком буруваті. Відгалуження на кінцях тонкі, з кучерявим зубчастим краєм, прикріплені до великої коренеподібної м'якстої стерильної основи (ніжки), яка глибоко заходить у землю чи субстрат. М'якуш білий, з сильним, дещо пряним ароматом, гіфи тонко- або товсто-стінні, здуті. Гіменій розвивається з обох боків плоских розгалужень, спори безбарвні, до жовтуватих, еліпсоїдні, гладенькі, часто з великою краплею олії, 4,5–7,5×3–5 мкм. Споривий відбиток білий чи рожевуватий. Плодові тіла з'являються в липні–листопаді.

Сапротроф або слабкофітопатогенний гриб. Спричинює жовто-буру гниль.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

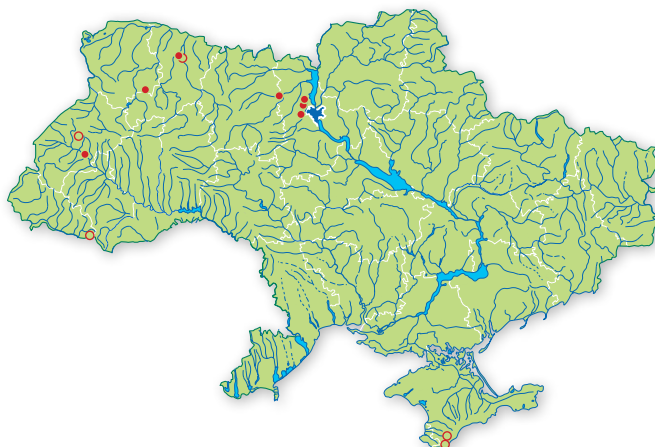
Охороняється у Кримському ПЗ та Карпатському БЗ. Необхідно підтримувати у колекціях чистих культур.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зберігається в колекції культур шапинкових грибів Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Господарське та комерційне значення

Смачний їстівний гриб; паразит хвойних дерев, руйнівник залишків деревини.

Основні джерела інформації

Базюк, 2000; Бухало та ін., 2006; Визначник грибів України, 1972; Гуцевич, 1940; Дудка, 2008; Келарев, 1997; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003; Соломахіна, 1957; Fungi of Ukraine, 1996.

Автор: В.П. Гелюта
Фото: В.П. Гелюта

ФЛОКУЛЯРІЯ РІКЕНА

Floccularia rickenii (Bohus) Wasser [*Armillaria rickenii* Bohus]

Родина Рядовкові — Tricholomataceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа. В Україні відомий з Правобережного та Лівобережного злаково-лучного Степу, а також Правобережного та Лівобережного злакового Степу. Адм. регіони: Дн, Од, Мк, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі та групами, іноді великими.

Причини зміни чисельності
Випас худоби, пожежі, вирубування насаджень.

Умови місцезростання
Штучні насадження білої акації (*Robinia pseudoacacia*) та природні угруповання кле-на татарського (*Acer tataricum*) на пісках; на ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапінка діаметром 7–12 см, товста, м'ясиста, спочатку напівкуляста, згодом опукло-розпростерта, суха, матова, вкрита концентрично розташованими конусоподібними 3–8-гранними бородавками (залишки загального покривала) розміром 0,5–5 мм,

що легко злущуються при підсиханні, край шапинки загнутий, згодом прямий, часто з залишками покривала. Спочатку шапинка біла, згодом кремово-біла, посередині темніша, сірувато-солом'яно-жовта, блідо-лимонно-сірувата. Пластинки прирослі, іноді злегка спускаються на ніжку, тонкі, густі, спочатку білі, згодом блідо-кремові з лимонним відтінком. Спори 4,0–5,5×3,0–4,0 мкм, широкоовальні, часом майже кулясті, дещо загострені до основи, гладенькі, безбарвні, часто з краплею олії. Споровий порошок кремовий. Ніжка 2–4×0,6–0,8 см, центральна, циліндрична, з бульбоподібно розширеною до 2–4 см основою, вгорі гола, нижче вкрита залишками загального покривала в вигляді пластівчастих бородавок роз-

міром 0,5–3 мм, які у верхній частині ніжки утворюють невиразне кільце, що швидко зникає. М'якуш щільний, білий, на зламі не змінюється, з приємним грибним запахом, смак солодкуватий. Пряжки є. Плодові тіла з'являються в червні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Дніпровсько-Орільському ПЗ. Необхідно створити ботанічні заказники в інших місцезнаходженнях виду та виділити його в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації

Вассер, 1971а, 1974г, 1976а; Вассер, Солдатова, 1977; Визначник грибів України, 1979; Придюк, 1999, 2005.

Автор: М.П. Придюк
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ЛЮФІЛ ФАВРЕ

Lyophyllum favrei (R. Haller Aar. et R. Haller Suhr)

Родина Рядовкові — Tricholomataceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Рідкісний неморальний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Вид відомий лише з кількох місцезнаходжень у Європі. В Україні — з Гірського Криму (долина р. Альма). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодиноким та невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Вирубування лісів.

Умови місцезростання
Росте в листяних (букових) лісах; на ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапинка діаметром 5–8 см, середньом'ясиста, спочатку опукла, іноді з широким горбиком, згодом розпростерта, іноді асиметрична, з загорнутим, згодом прямим

краєм, суха, волокниста або з дрібними притиснутими волокнистими лусочками, сірувато-синя, синювато-сіра, свинцево-синя, згодом у центрі вицвітає до блідовохристої, зберігаючи сині відтінки лише по краях. Пластинки прирослі, тонкі, густі, з нерівним краєм, спочатку світло-жовті, згодом яскраво-жовті, темнішають з віком, при пошкодженні спочатку червоніють, а тоді буріють і чорніють. Спори 3,5–4×2,3–2,5 мкм, коротко-еліпсоподібні, гладенькі, тонкостінні, безбарвні. Споровий порошок білий. Ніжка 4–8×0,8–1,8 см, центральна, циліндрична або дещо звужується донизу, основа іноді злегка бульбоподібно потовщена, суцільна, дрібно луската, бруднувато-біла, іноді з слабким фіолетово-сірим відтінком,

при основі завжди бруднувато-біла, при дотику спочатку червоніє, згодом коричневіє. М'якуш щільний, білуватий, на зламі спочатку стає винно-червоним, а тоді буріє до майже чорного, із запахом сирого картоплі, солодкуватий на смак. Пряжки є. Плодові тіла з'являються у вересні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Необхідно створити ботанічний заказник в місцезнаходженні виду та виділити його в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Підстилочний сапротроф. Неїстівний.

Основні джерела інформації
Moser, 1993.

Автор: М.П. Придюк
Малюнок: Д.В. Леонт'єв

ФЕОЛЕПІОТА ЗОЛОТИСТА

Phaeolepiota aurea (Matt.) Maire

[*Pholiota aurea* (Matt.) Pers.]

Родина Рядовкові — Tricholomataceae

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Наукове значення

Вид з диз'юнктивним ареалом. Представник монотипного роду.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія, Пн. Америка. В Україні відомий з Правобережного Полісся (окол. с. Гладковиці Овруцького р-ну Житомирської обл., зх. окол. Києва), Лівобережного Лісостепу (окол. с. Михайлівки Диканського р-ну та Міські Млини Зінківського р-ну Полтавської обл.), Харківського Лісостепу (окол. смт. Краснопілля Сумської обл.), Гірського Криму (г. Аю-Даг, пн.-сх. схил, Ялтинський гірсько-лісовий ПЗ, поблизу г. Ставри-Кая). Адм. регіони: Жт, Кв, См, Пл, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється поодинокі, спорадично, інколи у великій кількості (в Криму).

Причини зміни чисельності

Знищення екотопів через дачну забудову, посилене рекреаційне навантаження (збір плодівих тіл).

Умови місцезростання

Листяні та хвойні ліси (на галявинах), парки (під кущами), рудеральні місця, інколи в кропиві, часто на місцях пожеж, край доріг, зрідка на залишках гнилої деревини.

Загальна біоморфологічна характеристика

Шапинка напівкуляста, з віком опукла, розпростерта, з бурим горбком, суха, золотисто-жовта, золотисто-коричнева, іржаво-жовта, до центру темніша, оксамитово-волокниста, з часом із зернистою лускатістю, що поступово зникає, часто з рештками загального покривала по краю, 5–25 см у діаметрі. Пластинки трохи прирослі, тонкі, густі, білуваті, пізніше вохристо-бурі. Спори 10–13×4,5–5,5 мкм, еліпсоїдно-веретеноподібні, веретеноподібні, тонкошершаві, іржаво-коричневі. Ніжка 9–20×1,5–3 см, циліндрична, пряма, світло-жовтувата, з лійкоподібним відстаючим кільцем, під яким вона такого ж кольору і фактури, що й шапинка. М'якуш білий,

на зламі стає жовтим, з кислуватим запахом, смачний. Плодові тіла з'являються у серпні–листопаді. Гумусовий сапротроф.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на території Ялтинського гірсько-лісового ПЗ. Необхідно вести пошук нових місцезнаходжень та брати їх під охорону. Вид слід виділити в чисту культуру і підтримувати у відповідних колекціях культур. Можливе штучне вирощування і розселення гриба.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

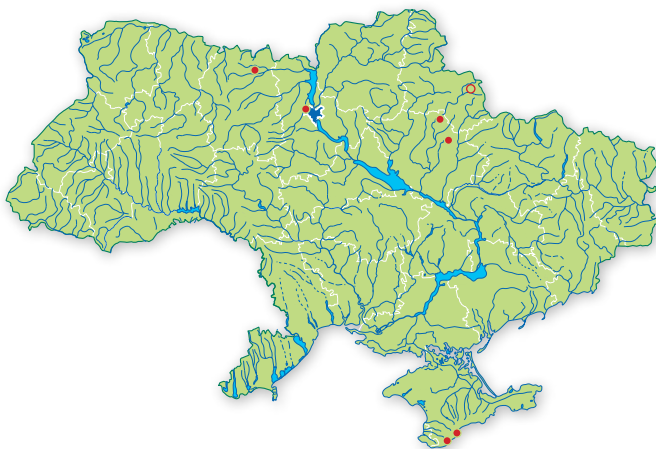
Ґрунотвірне. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації

Вассер, 1980; Ганжа, 1960; Карпенко, 2004; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003.

Автори: С.П. Вассер, В.П. Гелюта

Фото: І.С. Саркіна

РЯДОВКА ВЕЛИЧЕЗНА

Tricholoma colossus (Fr.) Quel.

[*Armillaria colossa* (Fr.) Boud.]

Родина Рядовкові — Tricholomataceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа. В Україні відомий з Правобережного Лісостепу (окол. м. Первомайськ), Гірського Криму (Ялтинський гірсько-лісовий ПЗ, Гурзуфське л-во), Пд. берега Криму (Нікітський ботанічний сад). Адм. регіони: Мк, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється дуже рідко, групами з декількох плодових тіл.

Причини зміни чисельності

Не досліджені.

Умови місцезростання

Хвойні ліси, парки.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодові тіла щільні, м'ясисті, з загальним покривалом. Шапинка сірувато-рожевувато-коричнювата, червонувато-коричнева, каштанова, напівсферична, згодом опукло-розпростерта, з підігнутим краєм, гола, клейкувата, пізніше дещо лускато-тріщинувата, 10–25 см у діаметрі. Пластинки прирослі, згодом майже вільні, білуваті. Спори 8–10×5–6 мкм, гладенькі, безбарвні. Ніжка 5–10×3–4 см, донизу дуже потовщується, вгорі біла, білувата, порошиста, з кільцем, що зникає, при основі кольору шапинки. М'якуш спочатку білу-

ватий, забарвлений під шкіркою, згодом червонуватий, з приємним запахом. Плодові тіла з'являються у вересні-листопаді. Мікоризоутворювач.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

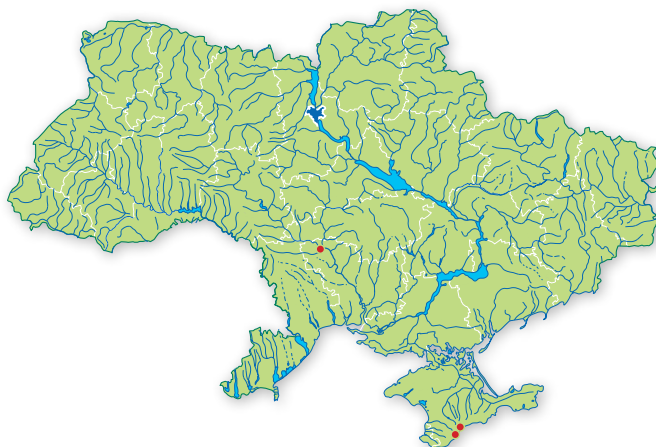
Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідно вести пошук нових місцезнаходжень та брати їх під охорону.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Мікоризоутворювач. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації

Визначник грибів України, 1979; Ісіков, 2003.

Автор: В.П. Гелюта
Малюнок: Д.В. Леонт'єв

РЯДОВКА ОПЕНЬКОПОДІБНА

Tricholoma focale (Fr.) Ricken
[*Armillaria focalis* (Fr.) P. Karst.]

Родина Рядовкові — Tricholomataceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Бореальний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа, Азія та Пн. Америка. В Україні відомий з Лівобережного Лісостепу, Лівобережного та Старобільського злаково-лучного Степу, Правобережного злакового Степу. Адм. регіони: Пл, Дн, Лг, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі, спорадично.

Причини зміни чисельності
Збирання населенням, знищення лісів унаслідок вирубування, пожеж.

Умови місцезростання
Соснові ліси на піщаних ґрунтах; на ґрунті.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапинка діаметром 5–10 см, середньом'ясиста, спочатку опукла, згодом опукло-розпростерта до плоско-розпростертої, з широким горбком, молода клейка, згодом суха, радіально-волокниста, в центрі іноді луската, часом радіально тріщинувата, цегляно-червона, рудувато-червона,

оранжево-коричнювата, з темними радіальними волокнами, край спочатку загнутий, згодом прямий, із залишками покривала. Пластинки прирослі зубцем або закруглено-прирослі, тонкі, густі, спочатку білі, часом з жовтуватим відтінком, згодом з'являються блідо-іржаво-руді плями. Спори 3–4,5×2,5–3 мкм, широко-еліпсоподібні, гладенькі, безбарвні. Споровий порошок білий. Ніжка 6–8×1–2 см, центральна, суцільна, валькувата, звужується донизу, основа часом майже коренеподібна, над кільцем біла, з пластівчастим нальотом, нижче волокнисто-луската, червоно-коричнева, цегляно-червона, мідно-червона. Кільце розташоване у верхній частині ніжки, шкірясте, по краю повстисто-волокнисте, червоно-коричнєве.

М'якуш міцний, білий, з запахом та смаком свіжого борошна. Пряжки є. Плодові тіла з'являються в серпні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Луганському ПЗ. Необхідно створити ботанічні заказники в інших місцезнаходженнях виду та виділити його в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Мікоризоутворювач. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації
Придюк, 2005; Таран, 1989; ЧКУ, 1996.

Автор: М.П. Придюк
Малюнок: Д.В. Леонтьєв

ЛІТЕРАТУРА

- Абрамова А.Л. Обзор семейства *Neckeraceae* в СССР // Мат-лы Закавказ. конф. по спор. раст. — Баку, 1965. — С. 182–185.
- Абрамова Т.И. Растительность меловых обнажений степной части бассейна реки Дон в Ростовской и Волгоградской областях // Ботан. журн. — 1973. — № 4. — С. 562–570.
- Аверьянов Л.В. Род *Spiranthes* (*Orchidaceae*) на территории России // Ботан. журн. — 1998. — **83**, № 10. — С. 104–111.
- Акулов О.Ю., Леонтьев Д.В. Грибы, занесені до Червоної книги України, з національного парку «Гомільшанські ліси» // Укр. ботан. журн. — 2008. — **65**, № 4. — С. 586–589.
- Алексеев Ю.Е. Про поширення *Carex hostiana* DC. в СРСР // Укр. ботан. журн. — 1977. — **34**, № 6. — С. 647–648.
- Алексеев Ю.Е. Осоки (морфология, биология, онтогенез, эволюция). — М.: АРГУС, 1996. — 251 с.
- Андрієнко Т.Л. *Scheuchzeria palustris* L. на Україні // Укр. ботан. журн. — 1975. — **32**, № 5. — С. 617–623.
- Андрієнко Т.Л. Распространение, экология и ценология *Drosera intermedia* Hayne (*Droseraceae*) на Украине // Ботан. журн. — 1977. — **62**, № 8. — С. 1207–1209.
- Андрієнко Т.Л. Мелкие болотные ивы (*Salix lapponum* L., *S. myrtilloides* L., *S. rosmarinifolia* L.) на Украине // Ботан. журн. — 1980. — **65**, № 6. — С. 843–848.
- Андрієнко Т.Л. Редкие виды флоры болот УССР // Изменение растительности и флоры болот УССР под влиянием мелиорации. — К.: Наук. думка, 1982. — С. 49–97.
- Андрієнко Т.Л. Центральноевропейские виды рода *Juncus* L. — *J. squarrosus* L. и *J. bulbosus* L. (*Juncaceae*) на Украине // Ботан. журн. — 1983. — **68**, № 5. — С. 644–648.
- Андрієнко Т.Л., Антонова Г.М. Флористичні знахідки на Ровенщині // Укр. ботан. журн. — 1986. — **43**, № 4. — С. 97–101.
- Андрієнко Т.Л., Винаєв Г.В. Поширення і еколого-ценотичні особливості *Chaetaedaphne calyculata* (L.) Moench на Прип'ятському Поліссі // Укр. ботан. журн. — 1978. — **35**, № 4. — С. 367–370.
- Андрієнко Т.Л., Клестов М.Л., Химин М.В. та ін. Біорізноманіття Цуманської Пущі та питання його збереження / Під ред. Т.Л. Андрієнко та М.Л. Клестова. — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 136 с.
- Андрієнко Т.Л., Мельник В.І., Діденко С.Я. Рідкісні синузії лісових ефемероїдів Київщини // Укр. ботан. журн. — 1997. — **54**, № 5. — С. 457–461.
- Андрієнко Т.Л., Мельник В.І., Якушина Л.А. Распространение и структура популяций *Galanthus nivalis* (*Amaryllidaceae*) на Украине // Ботан. журн., 1992. — **77**, № 3. — С. 101–107.
- Андрієнко Т.Л., Онищенко В.А., Прядко О.І. *Genistella sagittalis* (L.) Gams (*Fabaceae*) в Україні // Укр. ботан. журн. — 2005. — **62**, № 1. — С. 18–21.
- Андрієнко Т.Л., Попович С.Ю. Современное состояние и охрана редких сообществ *Cladium mariscus* (L.) Pohl и *Schoenus ferrugineus* L. на Украине // Ботан. журн. — 1986. — **71**, № 4. — С. 557–561.
- Андрієнко Т.Л., Попович С.Ю., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Полесский государственный заповедник. Растительный мир. — К.: Наук. думка, 1986. — 208 с.
- Андрієнко Т.Л., Прядко О.І. Поширення і еколого-ценотичні особливості *Carex dioica* L. та *C. chordorrhiza* Ehrh. на Україні // Укр. ботан. журн. — 1980. — **36**, № 3. — С. 7–10.
- Андрієнко Т.Л., Прядко О.І. Рослинний світ проектного Дермансько-Мостівського регіонального ландшафтного парку // Дермансько-Мостівський регіональний ландшафтний парк: проблеми становлення. — К.: Карбон, 2001. — С. 74–81.
- Андрієнко Т.Л., Прядко О.І., Недоруб О.Ю., Антосяк В.М. Нові місцезнаходження *Carex bohémica* Schreb. в Україні // Укр. ботан. журн. — 1999. — **56**, № 2. — С. 160–162.
- Андрієнко Т.Л., Прядко О.І., Онищенко В.А. Раритетна компонента флори Рівненського природного заповідника // Укр. ботан. журн. — 2006. — **63**, № 2. — С. 220–228.
- Андрієнко Т.Л., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Растительный мир Украинского Полесья в аспекте его охраны. — К.: Наук. думка, 1983. — 216 с.
- Андрієнко Т.Л., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Біолого-морфологічні особливості *Fritillaria meleagris* L. (*Liliaceae*) на Притисянській низовині // Укр. ботан. журн. — 1994. — **51**, № 6. — С. 30–39.
- Антонюк Н.Е., Бородин Р.М., Собко В.Г., Скворцова Л.С. Редкие растения флоры Украины в культуре. — К.: Наук. думка, 1982.
- Артемчук І.В. Нова для флори СРСР рослина — дрічок крилатий (*Genistella sagittalis* (L.) Gams) // Укр. ботан. журн. — 1959. — **26**, № 2 — С. 77–79.
- Атлас ареалов и ресурсов лекарственных растений СССР. — М.: Наука, — 1986. — С. 356.
- Афанасьев К.С. Новое местонахождение *Aldrovanda vesiculosa* L. в СССР // Ботан. журн. — 1953. — **38**, № 3. — С. 432–434.
- Байрак О.М., Стецюк Н.О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. — Полтава: Верстка, 2005. — 248 с.
- Базюк І.В. Гриби Червоної книги України з Українського Розточчя // Укр. ботан. журн. — 2000. — **57**, № 2. — С. 178–180.
- Базюк І.В., Гелюта В.П. Базидіальні макроміцети букових лісів Українського Розточчя // Наук. вісник. Укр. держ. лісотехн. ун-тет. — 1999. — Вип. 9.9. — С. 280–284.
- Базюк І.В., Гелюта В.П. Болетальні гриби лісів Українського Розточчя // Природа Розточчя. — 1999. — Вип. 1. — С. 116–120.
- Баканова В.В. Подснежник Эльвега на Украине // Бюл. Главн. ботан. сада. — 1970. — Вып. 77. — С. 46–48.
- Балашев Л.С., Андрієнко Т.Л., Кузьмичев А.И., Григора И.М. Изменения растительности и флоры болот под влиянием мелиорации. — К.: Наук. думка, 1982. — 289 с.
- Балашов Л.С. Плавун щитолистий (*Nymphoides peltata* (S.G. Gmel.) O. Kuntze) та асоціації з його участю у водоймах верхів'їв Південного Бугу // Укр. ботан. журн. — 1969. — **26**, № 2. — С. 72–74.
- Банік М.В., Тверетина В.В., Волкова Р.Е. та ін. Нові місцезнаходження *Daphne sophia* Kalen. (*Thymelaeaceae*) в Україні // Укр. ботан. журн. — 2007. — **64**, № 4. — С. 565–569.
- Бармак І.М. Стан модельних популяцій *Dianthus hypanicus* Andr. (*Caryophyllaceae*) на Кіровоградщині // Укр. ботан. журн. — 2006. — **63**, № 5. — С. 694–698.
- Бархалов Ш.О. Листоватые и кустистые лишайники Азербайджана. — Баку: Элм, 1969.
- Баточенко В.М. Зростання видів рослин, занесених до Червоної книги України, на території Радивилівського району Рівненської області // Проблеми охорони генофонду природи Полісся. Зб. наук. праць. — Луцьк: Надстир'я, 2001. — С. 13–18.
- Бачурина Г.Ф. Нова знахідка *Pterogonium gracile* (Hedw.) Sw. // Укр. ботан. журн. — 1954. — **11**, № 4. — С. 73–75.

- Бачурина Г.Ф., Брадiс Є.М. Новi місцезнаходження альдрованди в Україні // Укр. ботан. журн. — 1958. — **15**, № 4. — С. 97–98.
- Бачурина Г.Ф., Мельничук В.М. Флора мохів Української РСР. Вип.1. — К.: Наук. думка, 1987. — 180 с.
- Бачурина Г.Ф., Мельничук В.М. Флора мохів Української РСР. Вип.2. — К.: Наук. думка, 1988. — 180 с.
- Бачурина Г.Ф., Мельничук В.М. Флора мохів Української РСР. Вип.3. — К.: Наук. думка, 1989. — 176 с.
- Бачурина Г.Ф., Мельничук В.М. Флора мохів України. Вип.4. — К.: Академперіодика, 2003. — 256 с.
- Беднарська І.О. Хорологія видів роду *Festuca* L. в Українських Карпатах за даними гербарних фондів // Наук. вісник Ужгород. ун-ту. Сер. біол. — 2001, № 9. — С. 207–216.
- Беднарська І.О. Види збірної групи *Festuca glauca* agg. у флорі України // Вісник Львівськ. ун-ту. Сер. біол. — 2003 а. — Вип. 33. — С. 27–41.
- Беднарська І.О. Нові пропозиції до Червоної Книги України // Мат-ли конф. «Роль природно-заповідних територій у підтриманні біорізноманіття». — Канів. — 2003 б. — С. 91–92.
- Белоусова Л.С., Денисова Л.В., Никутина С.В. Редкие растения СССР. Справочник. — М.: Лесная пром-сть, 1979. — 216 с.
- Бельгард О.Л. Надсамарські байрачні ліси // 36. робіт біол. ф-ту Дніпропетровськ. держ. ун-ту. — 1938. — Вип. 2. — С. 115–126.
- Бесеганич І.В., Кіш Р.Я., Данилик І.М. До вивчення *Lloydia serotina* (L.) Reichenb. в Українських Карпатах // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Сер. біол. — 2001. — 10. — С. 10–13.
- Бесєдіна І.С. Нові та рідкісні для мікобіоти України види роду *Agaricus* Fr. emend. Karst. // Укр. ботан. журн. — 1992. — **49**, № 1. — С. 51–54.
- Бесєдіна І.С. Конспект видового складу агарикоїдних базидіоміцетів Придніпровської низовини (в межах Лівобережного Лісостепу України). — Полтав. держ. пед. ін-т. — Полтава, 1998. — 41 с. — Деп. в ГНТБ України, № 86-Ук 98.
- Биоразнообразие Джарылгача: современное состояние и пути сохранения / Науч. ред. Т.И. Котенко, Ю.Р. Шеляг-Сосонко. — Вестн. зоологии. — 2000. — Спец. вып. — 240 с.
- Біорізнорманітність Дунайського біосферного заповідника, збереження та управління / Гол. ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко. — К.: Наук. думка, ІнтерЕкоЦентр, 1999. — 702 с.
- Біорізнорманіття Карпатського біосферного заповідника. — К.: Інтерекоцентр, 1997. — 711 с.
- Біорізнорманіття Цуманської пущі та питання його збереження / Під заг. ред. Т.Л. Андрієнко та М.Л. Клєстова. — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 136 с.
- Бобров Е.Г. О происхождении флоры пустынь Старого Света в связи с обзором рода *Nitraria* L. // Ботан. журн. — 1965. — **50**, № 8. — С. 1053–1067.
- Бобяк Г. Причинки до микології східної Галичини. Гриби околиці Бережан // 36. мат-лів природописно-лікарської секції наук. тов-ва ім. Т. Шевченка. — 1907. — **11**. — С. 1–41.
- Богацький Д. Матеріали до флори Кам'янецьчини // Зап. Кам'янець-Подільського наук. тов-ва при Укр. АН. — Кам'янець-Подільський, 1928. — С. 50–84.
- Бойко М.Ф. Нові знахідки рідкісних і зникаючих видів рослин у Херсонській та Миколаївській областях // Укр. ботан. журн. — 1988. — **45**, № 5. — С. 84–86.
- Бойко М.Ф. Мохоподібні вільхових ценозів Лівобережного Полісся УРСР та питання їх охорони // Укр. ботан. журн. — 1975. — **32**, № 2. — С. 180–187.
- Бойко М.Ф. Редкие виды мохообразных Левобережного Полесья УССР и вопросы их охраны // Актуальные вопросы современной ботаники. — К.: Наук. думка, 1976. — С. 42–47.
- Бойко М.Ф. Нові знахідки рідкісних видів рослин у Херсонській та Миколаївській областях // Укр. ботан. журн. — 1988. — **45**, № 5. — С. 84–87.
- Бойко М.Ф. Анализ бриофлоры степной зоны Европы. — К.: Фитосоциоцентр, 1999. — 180 с.
- Бойко М.Ф., Бойко П.М., Лічінкіна Н.А. та ін. Нова знахідка берези дніпровської *Betula borysthénica* Klok. & Zoz // Укр. ботан. журн. — 2005. — **62**, № 3. — С. 396–398.
- Бойко М.Ф., Мойсієнко І.І. Знахідка *Aldrovanda vesiculosa* L. (*Droseraceae*) на Кардашинському болоті в Херсонській області // Укр. ботан. журн. — 2001. — **58**, № 6. — С. 706–709.
- Бойко М.Ф., Подгайній М.М. Червоний список Херсонської області: Рідкісні та зникаючі види рослин, грибів та тварин. — Херсон, 2002. — 32 с.
- Бондарцев А.С. Трутовые грибы Европейской части СССР и Кавказа. — М.-Л., 1953. — 1106 с. (С. 607–608).
- Бондаренко О.Ю. Конспект флори пониззя межириччя Дністер-Тилігул. — К.: Фітосоціоцентр, 2009. — 332 с.
- Борисова А.Г. Астрагалы и трагаканты Крыма // Ботан. мат-лы Гербария БИН АН СССР. — 1951. — **14**. — С. 213–228.
- Борисова Е.В., Орлов А.А. К изучению харовых водорослей (*Charales*) Житомирского Полесья (Украина) // Альгология. — 2009. — **19**, № 2. — С. 197–205.
- Бородин Р.М. Леонтице одесская — перспективное растение для ранневесенних цветников // Тез. докл. Второй научн. конф. молод. иссл. — К.: Наук. думка, 1965. — С. 12–14.
- Брадiс Є.М., Андрієнко Т.Л. Рідкісні та зникаючі види болотних рослин в УРСР та необхідність їх охорони // Фізична географія та геоморфологія. Міжвід. наук. зб. — К.: Вища шк., 1973. — 10. — С. 107–113.
- Брадiс Є.М., Андрієнко Т.Л., Лихобабіна Є.П. Оліготрофні болота Закарпатської області // Укр. ботан. журн. — 1969. — **26**, № 1. — С. 29–35.
- Бувальцев М.Н. Поширення *Tofieldia calyculata* (L.) Wahl. на Україні // Укр. ботан. журн. — 1978. — **35**, № 3. — С. 316–318.
- Бурда Р.И., Остапко В.М., Ларин Д.А. Атлас охраняемых растений (виды флоры юго-востока Украины, занесенные в Красную книгу). — К.: Наук. думка, 1995. — 124 с.
- Бухало А.С. Нове місцезнаходження гастероміцета *Mutinus caninus* (Huds. et Pers.) Fr. на Україні // Укр. ботан. журн. — 1960. — **17**, № 1. — С. 89–90.
- Бухало А.С., Митропольська Н.Ю. Каталог колекції культур шапинкових грибів. — К.: Ін-т ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 2001. — 40 с.
- Бухало А.С., Митропольська Н.Ю., Михайлова О.Б. Каталог колекції культур шапинкових грибів ІВК. — К.: Ін-т ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 2006. — 36 с.
- Вавриш П.О., Крись О.П., Смик Г.К. Нові місцезнаходження *Chamaespartium sagittale* (L.) P. Gibbs в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1982. — **39**, № 6. — С. 62–65.
- Вавриш П.Е., Лихобабіна Е.П. Нові місцезнаходження *Hyperzia selago* (L.) Bernh. на території Українського Полісся // Укр. ботан. журн. — 1975. — **32**, № 3. — С. 342–343.

- Вайназії І.В. Про поширення еритронію собачого зуба (*Erythronium dens-canis* L.) на Україні // Укр. ботан. журн. — 1964. — **21**, № 1. — С. 99–101.
- Вакулин Д.Я. *Scopolia carniolica* Jacq. в окрестностях Каменец-Подольска // Сов. ботан. — 1936. — 5. — С. 104–107.
- Васильєва Т.В., Коваленко С.Г. Конспект флори Південної Бессарабії. — Одеса, 2003. — 250 с.
- Вассер С.П. *Armillaria rickenii* Bohus — новий для СРСР агарикальний гриб, виявлений в Степовій зоні України // Укр. ботан. журн. — 1971 а. — **28**, № 4. — С. 509–511.
- Вассер С.П. Знаходження в Карпатах *Amanita caesarea* (Scop. ex Fr.) Pers. ex Schw. — Укр. ботан. журн. — 1971 б. — **28**, № 6. — 776–777.
- Вассер С.П. *Agaricales*, *Aphylllophorales*, *Gasteromycetales* целинної степи, полезащитных лесополос и дендропарка заповідника «Асканія-Нова» Херсонської області // Мат-лы I конф. по спор. раст. Украины. — К.: Наук. думка, 1971 в. — С. 136–138.
- Вассер С.П. Огляд грибів роду *Agaricus* L. ex Fr. Степової зони Української РСР // Укр. ботан. журн. — 1973 а. — **30**, № 1. — С. 54–56.
- Вассер С.П. Флора *Agaricales* цілинних степів Української РСР // Укр. ботан. журн. — 1973 б. — **30**, № 4. — С. 437–458.
- Вассер С.П. *Paxillus zerovae* S. Wasser sp. nov. (*Boletales*) — новий вид із Степової зони Української РСР // Укр. ботан. журн. — 1973 в. — **30**, № 5. — С. 667–668.
- Вассер С.П. До вивчення *Basidiomycetes* Української РСР. I. Нові для науки, мікофлори СРСР та УРСР види із степової зони України // Укр. ботан. журн. — 1974 а. — **31**, № 1. — С. 78–82.
- Вассер С.П. Агарикальні гриби Донецького ботанічного саду АН УРСР // Інтродукція та експериментальна екологія рослин. — 1974 б. — Вип. 3. — С. 64–68.
- Вассер С.П. До вивчення *Basidiomycetes* Української РСР. IV. Нові й рідкісні види з родини *Agaricaceae* Cohn (пор. *Agaricales* Clem.) 3 // Укр. ботан. журн. — 1974 в. — **31**, № 4. — С. 362–367.
- Вассер С.П. Заметки об агарикальных грибах Степной зоны Украины новых или малоизвестных для флоры Советского Союза // Нов. систем. высш. и низш. раст. — 1974 г. — С. 166–171.
- Вассер С.П. Види агарикальних грибів (порядок *Agaricales*) і строки їх плодоношен
- ний в заповідних целинних разнотравно-типчакково-ковильних степах України // Микол. и фитопатол. — 1974 д. — **8**, вып. 4. — С. 292–297.
- Вассер С.П. Сучасні погляди на систематичне положення роду *Galeropsis* Vel. emend. S. Wasser // Укр. ботан. журн. — 1974 е. — **31**, № 5. — С. 567–577.
- Вассер С.П. До вивчення *Basidiomycetes* Української РСР. II. Нові та рідкісні види з родини *Agaricaceae* Cohn (порядок *Agaricales* Clem.) 1 // Укр. ботан. журн. — 1975. — **32**, № 1. — С. 32–38.
- Вассер С.П. Види *Armillaria* P. Kummer Степової зони Української РСР // Досягнення ботанічної науки на Україні. 1970–1973 рр. — К.: Наук. думка, 1976 а. — С. 49.
- Вассер С.П. До вивчення *Basidiomycetes* Української РСР. V. Нові та рідкісні види з родини *Agaricaceae* Cohn (порядок *Agaricales* Clem.) 4 // Укр. ботан. журн. — 1976 б. — **33**, № 5. — С. 493–497.
- Вассер С.П. Нові та рідкісні види з родини *Agaricaceae* Cohn // Укр. ботан. журн. — 1977 а. — **37**, № 3. — С. 305–308.
- Вассер С.П. *Dictyophora duplicata* (Bosc.) E. Fischer — новий для України вид *Gasteromycetes* // Нов. систем. высш. и низш. раст. 1976. — К.: Наук. думка, 1977 б. — С. 299–330.
- Вассер С.П. Нові таксономічні комбінації та нові таксони в родині *Agaricaceae* Fr. // Укр. ботан. журн. — 1978. — **35**, № 5. — С. 516–519.
- Вассер С.П. Флора грибів України. Агариковые грибы. — К.: Наук. думка, 1980. — 360 с.
- Вассер С.П. Агариковые грибы СССР. — К.: Наук. думка, 1985. — 184 с.
- Вассер С.П. Нові таксони та нові таксономічні комбінації в порядку *Amanitales* Locq. // Укр. ботан. журн. — 1988. — **45**, № 6. — С. 76–78.
- Вассер С.П. Съедобные и ядовитые грибы Карпат. — Ужгород: Карпаты, 1990. — 204 с.
- Вассер С.П. Флора грибів України. Базидиомицеты. Аманитальные грибы. — К.: Наук. думка, 1992. — 168 с.
- Вассер С.П., Солдатова И.М. Высшие базидиомицеты Степной зоны Украины. — К.: Наук. думка, 1977. — 355 с.
- Вахрамеева М.Г., Денисова Л.В., Никитина С.В., Самсонов С.Л. Орхидеи нашей страны. — М.: Наука, 1991. — 224 с.
- Вахрамеева М.Г., Загульский М.Н., Быченко Т.М. Ятрышник шлемоносный // Биол. флора Москов. обл. — 1995. — Вип. 10. — С. 64–74.
- Вахрушева Л.П. Экология популяций папоротников Керченского полуострова // Мат-лы Междунар. регион. конф. «Проблемы экологии и рекреации Азово-Черноморского региона». — Симферополь: Таврида, 1995. — С. 193–194.
- Вахрушева Л.П. Пространственная и возрастная структура ценопопуляций *Atropa belladonna* L. в фитоценозах Крымского государственного заповедника // Заповедники Крыма на рубеже тысячелетий. — Симферополь, 2001. — С. 24–26.
- Вахрушева Л.П., Имрякова О.А. Возрастная структура ценопопуляции *Pulsatilla taurica* Juz. на Долгоруковской яйле (Крым) // Заповедники Крыма: заповедное дело, биоразнообразие, экообразование. Ч. 1. — Симферополь, 2005. — С. 151–154.
- Вахрушева Л.П., Сволinsky М.Д., Кучер Е.Н. Новое местонахождение *Ophrys taurica* (Agg.) Nevski в Крыму // Экосистемы Крыма, их оптимизация и охрана. — Симферополь: ТНУ, 2002. — Вип. 12.
- Веденьков Е.П. Специфика растительности Большого Чапельского пода // Вісті біосферного заповідника «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна: Проблеми екомоніторингу та збереження біорізноманіття. — Асканія-Нова, 1998. — С. 20–25.
- Веденьков Е.П., Дрогобич Н.Е. Распространение редких, исчезающих и эндемичных видов флоры цветковых в заповедной степи «Асканія-Нова». 1. Особо охраняемые виды // Вісті біосферного заповідника «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна. — 2003. — **5**. — С. 18–30.
- Верніченко Ю.В. Про умови зростання мітлиці скельної (*Agrostis rupestris* All.) в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1966. — **23**, № 5. — С. 71–74.
- Визначник рослин Українських Карпат / Ред. В.І. Чопик. — К.: Наук. думка, 1977. — 434 с.
- Вініченко Т.С. Рослини України під охороною Бернської конвенції. — К.: Хімджест, 2006. — 176 с.
- Вініченко Т.С. Рослини Бернської конвенції в Україні (поширення, екологія, ценологія та охорона) // Дисерт. ... канд. біол. наук. — К., 2007. — 495 с.
- Виноградова К.Л. Ульвовые водоросли (*Chlorophyta*) морей СССР. — Л.: Наука, 1974. — 167 с.
- Винтер А.Н., Казаков С.М., Маценко А.Л. Некоторые аспекты репродуктивной биологии цимбохазмы днепровской — *Cymbaria borysthena* (Pall. ex Schlecht.) Klok. et Zoz // Охорона генофонду рослин

в Україні: Тез. доп. наук. конф. (Кривий Ріг, травень 1994). — Донецьк, 1994. — С. 84–86.

Вірченко В.М. Поширення і ценологія *Helodium blandowii* (Web. et Mohr) Warnst. на Україні // Укр. ботан. журн. — 1985. — **42**, № 4. — С. 47–49.

Вірченко В.М. Нові знахідки рідкісних для України мохоподібних // Укр. ботан. журн. — 2004. — **61**, № 1. — С. 106–110.

Вірченко В.М. Мохоподібні «Тясминського каньйону» // Екологія: наука, освіта, природоохоронна діяльність. Мат-ли міжнарод. наук.-практ. конф. — К.: Наук. світ, 2007. — С. 13–14.

Витко К.Р. О распространении птицемлечника двулопастного *Ornithogalum amphibolum* Zahar. (*Liliaceae*) // Изв. АН Молд. ССР. Сер. биол. и хим. науки. — 1976, вып. 6. — С. 73–76.

Вовк О.Г. Про зростання в Українській РСР польовиці альпійської (*Agrostis alpina* Scop.) // Укр. ботан. журн. — 1964. — **21**, № 5. — С. 104–106.

Водоросли, лишайники и мохообразные СССР. — М., 1978.

Вопросы развития Крыма // Науч.-практ. дискус.-аналит. сб. Вып. 13. Мат-лы к Красной книге Крыма. — Симферополь: Таврия-Плюс, 1999. — 164 с.

Воронихин Н.Н. К познанию флоры и растительности водорослей из пресных водоемов Крыма // Ботан. журн. СССР. — 1932. — **17**, № 3. — С. 265–319.

Воронова С.М. Фітораритети судинних рослин міжнародного та державного природоохоронного статусу у природному заповіднику «Еланецький степ» // Вісник Нац. наук.-природн. музею. Сер. Ботан. — 2005. — 2007. — Ч. 2., № 4, 5 — С. 298–333.

Вульф Е.В. Флора Крыма. Т. 1. Вып. 3. Однодольные. *Monocotyledoneae*. — Л.: Изд-во НБС, 1930. — 126 с.

Вульф Е.В. Флора Крыма. Т. 1. Вып. 4. Злаки. — М.: Сельхозгиз, 1951. — 156 с.

Вульф Е.В. Флора Крыма. Т. 2. Вып. 1. — М.-Л.: Огиз-Сельхозгиз, 1947. — 330 с.

Вульф Е.В. Флора Крыма. Т. 2. Вып. 2. Двудольные: толстянковые — бобовые. — М.: Сельхозгиз, 1960. — 312 с.

Вульф Е.В. Флора Крыма. Т. 2. — Вып. 3. — М.: Сов. наука, 1958. — 220 с.

Вульф Е.В. Флора Крыма. Т. 3. — Вып. 2. — М.: Колос, 1966.

Вульф Е.В. Флора Крыма. Т. 3. — Вып. 3. — Ялта, 1969. — 396 с.

Ганжа Р.В. Шляпочные грибы ольшанников долины р. Ворсклы на Полтавщине // Ботан. журн. — 1960а. — **45**, № 2. — С. 187–191.

Ганжа Р.В. Шляпочные грибы дубовых лесов долины р. Ворсклы // Ботан. журн. — 1960 б. — **45**, № 5. — С. 758–764.

Ганжа Р.В. Матеріали до екології та флори шапинкових грибів заплавної частин долини р. Ворскли на Полтавщині // Укр. ботан. журн. — 1960в. — **27**, № 2. — С. 102–106.

Ганжа Р.В. Гриби порядку *Agaricales* Заворсклянських суборів // Укр. ботан. журн. — 1960 г. — **27**, № 5. — С. 72–84.

Ганжа Р.В. Про екологічні групи грибів порядку *Boletales* // Укр. ботан. журн. — 1977. — **34**, № 4. — С. 379–382.

Ганон С.В. *Desmatodon randii* (Kenn.) Lazar. (Musc.) та його поширення в межах Лівобережного Лісостепу України // Укр. фітоцен. зб. — Сер. А. — 1999. — № 1-2 (12–13). — С. 228–229.

Гаухман З.С. Альгофлора водоемов долины р. Самары в связи с расположением их на разных террасах долины // Наук. зап. Днепропетр. гос. ун-та. — 1948. — **32**. — С. 115–126.

Гейдеман Т.С., Витко К.Р., Истратий А.И. и др. Редкие виды флоры Молдавии: биология, экология, география. — Кишинев: Штиинца, 1982. — 103 с.

Гейдеман Т.С., Николаева Л.П. Амариллисовые флоры Молдавии // Изв. АН МССР. Сер. биол. и химич. наук. — 1973. — № 3. — С. 3–9.

Гелюта В.П. *Gyromitra slonevskii* Heluta — новый вид дискомицета (*Pezizales*) з України // Укр. ботан. журн. — 2001. — **58**, № 1. — С. 83–85.

Гелюта В.П., Вакаренко Л.П., Дубина Д.В. Нові знахідки *Hydrocotyle vulgaris* L. (*Ariaceae* Lindl.) в Україні // Укр. ботан. журн. — 1999. — **56**, № 3. — С. 304–309.

Гелюта В.П., Вакаренко Л.П., Дубина Д.В. Рослинність проектного заказника «Озеро Любче» (Західне Полісся) // Укр. ботан. журн. — 2000. — **57**, № 1. — С. 37–42.

Гелюта В.П., Вакаренко Л.П., Дубина Д.В. та ін. Заказник «Любче». Природні умови, біорізноманітність, збереження та управління. — К.: 2001. — 222 с.

Гелюта В.П., Висоцька О.П. Нові знахідки видів роду *Mutinus* Fr. (*Phallaceae*) в Україні // Укр. ботан. журн. — 2007. — **64**, № 3. — С. 454–459.

Генова Л.Ф. Особенности сохранения уникальных фитоценозов и редких видов растений в Украинском государственном степном заповеднике // Пробл. охраны генофонда и управления экосистемами в заповедниках степной и пустынной зон. Тез. докл. всес. совещ. (21–25 мая 1984 г., Аскания-Нова). — М., 1984. — С. 88–90.

Голицын С.В., Данилов В.И. *Onobrychis radiata* M. B. — новое кавказское растение во флоре Восточной Украины // Ботан. журн. — 1960. — **45**, № 5. — С. 727–730.

Голицын С.В., Данилов В.И. *Hedysarum ucrainicum* V. Kaschm. — эндем бассейна р. Айдар // Бюл. об-ва естествоиспытат. при Воронеж. гос. ун-те. — 1964. — **13**. — С. 38–51.

Голицын С.В., Доронин Ю.А., Матюшенко В.В. *Hedysarum cretaceum* Fisch. в западной части его ареала // Изв. Воронеж. отд. Всесоюз. ботан. об-ва. — Воронеж, 1963. — С. 29–34.

Голлербах М.М., Паламар-Мордвинцева Г.М. Харові водорості (*Charophyta*) // Визн. прісн.-новод. водор. України. — Т. IX. — К.: Наук. думка. — 1991. — 196 с.

Головкин Б.Н., Китаева Л.А., Немченко Э.П. Декоративные растения СССР. — М.: Мысль, 1986. — 320 с.

Голубев В.Н. Редкие растительные сообщества — трагакантники Южной Демерджи // Бюл. Никитск. ботан. сада. — 1988. — Вып. 65. — С. 5–13.

Голубев В.Н. Новые для флоры Крыма виды цветковых растений // Ботан. журн. — 1991 а. — **76**, № 10. — С. 1614–1616.

Голубев В.Н. Новое местонахождение бересклета карликового (*Euonymus nana* Bieb.) в Крыму и вопрос о его эколого-фитоценотической природе // Бюл. Моск. об-ва испытат. природы. Отд. биол. — 1991 б. — **96**, № 5. — С. 82–91.

Голубев В.Н. Биологическая флора Крыма. 2-е изд. — Ялта: Изд-во ГНБС, 1996. — 86 с.

Голубев В.Н., Ена А.В. Популяционно-количественный состав некоторых вечнозеленых реликтовых кустарников Южного берега Крыма // Бюл. Никитск. ботан. сада. — 1984. — Вып. 55. — С. 12–17.

Голубев В.Н., Ена А.В., Сазонов А.В. О новых находках *Anogramma leptophylla* (*Hemontiaceae*) в Крыму // Ботан. журн. — 1984. — **69**, № 4. — С. 550–553.

Голубев В.Н., Ена А.В., Сазонов А.В. Высшие сосудистые растения // Вопросы развития Крыма. — Симферополь: Таврия-плюс, 1999. — С. 81–116.

- Голубев В.Н., Маслова И.И. Аннотированный каталог редких, исчезающих и эндемичных растений флоры Крыма, культивируемых в Никитском ботаническом саду. — Ялта, 1985.
- Голубев В.Н., Русина Г.В. Белоцветник летний (*Leucojum aestivum* L. *Amaryllidaceae*) в Крыму // Бюл. Никитск. ботан. сада. — 1985. — Вып. 56. — С. 9–13.
- Голубев В.Н., Сазонов А.В. Эколого-биологическая структура скальнотубовых лесов заказника Аю-даг. — Ялта, 1989. — 234 с. — Деп. в ВИНТИ 19.04.89, № 2795-89.
- Голубева И.В. Возрастная структура популяций земляничника мелкоплодного в заповеднике «Мыс Мартьян» // Структура растительности и биоэкология растений Крыма. — Ялта, 1982.
- Голубева И.В. Эколого-биологическая характеристика высокоможевеловой формации горы Кошка // Тр. Никитск. ботан. сада. — 1984. — **94**. — С. 56–66.
- Голубкова Н.С. Определитель лишайников средней полосы Европейской части СССР. — М.; — Л., 1966.
- Гончаренко В.И., Калинович Н.О., Степанова А.В., Одінцов Є.О. Нові місцезростання видів флори заходу України // Мат-ли конф. молодих вчених ботаніків України «Актуальні проблеми ботаніки і екології» (Одеса, 26–29 вересня 2003 р.). — Одеса, 2003. — С. 49–51.
- Гончаренко І.В., Карпенко К.К. Брандушка різнокольорова (*Bulbocodium versicolor* (Ker.-Gawl.) Spreng.) на Сумщині // Вана-лівщина. До 30-річчя біол. стаціонару Сумського педін-ту: 36. наук. праць. — Суми, 1998. — С. 211–215.
- Горбач Н.В. Лишайники Белоруссии. Определитель. — Минск, 1973.
- Горбик В.П., Клоков В.М. Эколого-ценотические особенности произрастания альдрованды пузырчатой в Киевском водохранилище // Гидробиологические исследования пресных вод. — К.: Наук. думка, 1985. — С. 76–78.
- Горелова Л.Н., Альохін О.О. Рідкісні рослини Харківщини (Систематичний список рідкісних судинних рослин, питання їх охорони). — Харків, 1999. — 52 с.
- Горелова Л.Н., Алехин А.А. Растительный покров Харьковщины: очерк растительности, вопросы охраны, аннотированный список сосудистых растений. — Харьков: Издат. центр Харьков. нац. ун-та им. В.Н. Каразина, 2002. — 231 с.
- Горова Т.Л. Макроміцети похідних ялиників Українських Карпат // Укр. ботан. журн. — 1980. — **37**, № 1. — С. 44–50.
- Григора І.М. Болота водозбору нижньої течії р. Стиру в межах Української РСР. — К.: Вид-во АН УРСР, 1958. — 39 с.
- Григора І.М. Еколого-фітоценотичні властивості *Oxycoccus microcarpus* Turz. ex Rupr. на Українському Поліссі // Укр. ботан. журн. — 1984. — **41**, № 6. — С. 24–26.
- Гринь Ф.О. Про минуле і сучасне лісових гайків на Нижньодніпровських пісках // Укр. ботан. журн. — 1954. — **11**, № 1. — С. 45–54.
- Гринь Ф.О. Білик Г.П. Рослинність крейдяних відслонень // Рослинність УРСР. Степи, кам'яністі відслонення, піски. — К.: Наук. думка, 1973. — С. 338–356.
- Гринь Ф.О., Клоков М.В. Новый вид мерингії з гранітів р. Південного Бугу // Ботан. журн. АН УРСР. — 1951. — **7**, № 4. — С. 55–60.
- Гриценко В.В. *Fritillaria ruthenica* Wikstr. (*Liliaceae*) на Київському плато // Наукова спадщина академіка М.М. Гришка. Мат-ли конф., присвячені пам'яті академіка М.М. Гришка — видатного селекціонера, генетика, ботаніка та громадського діяча. — Глухів: ГДПУ, 2005. — С. 56–58.
- Гусляков Н.Е. Дятлов С.Е., Ружицкая И.П. Современное состояние и прогноз изменения распределения гимноспермиума одесского в зоне влияния водохозяйственного комплекса Дунай — Днепр // Мат-лы научн. конф. мол. уч. Одес. ун-та. Биол. — Одесса, 29 — 30 марта 1984. — С. 155–158.
- Гуцевич С.А. Гименомицеты основных древесных пород Крымского заповедника // Тр. Крымск. гос. зап-ка. — 1940. — **2**. — С. 3–37.
- Данилик І.М. Поширення видів роду *Carex* L. секції *Flavae* (Carey) Christ у західних регіонах України // Тез. допов. IX з'їзду УБТ. — К., 1992. — С. 13.
- Данилик І.М. *Carex bicolor* All. — рідкісний аркто-альпійський вид флори Карпат // Актуал. питан. ботан. і екол. Тез. допов. конф. мол. учених і спеціалістів. — К., 1993. — С. 35.
- Данилик І.М. Рід *Carex* L. (*Cyperaceae*) у флорі Львівщини (Україна) // Укр. ботан. журн. — 1994. — **51**, № 1. — С. 49–54.
- Данилик І.М. *Carex strigosa* Huds. (*Cyperaceae*) — новий вид для флори України // Укр. ботан. журн. — 1995. — **52**, № 2. — С. 277–279.
- Данылык И.Н. Распространение видов рода *Eleocharis* (*Cyperaceae*) в Украинских Карпатах // Ботан. журн. — 1995. — **80**, № 10. — С. 55–58.
- Данилик І.М. Стратегія популяцій видів роду *Carex* L. (*Cyperaceae*) у природних і антропогенних екосистемах Українських Карпат // Наук. вісник. 36. наук.-техн. праць. — Львів: УкрДЛТУ, 2000. — Вип. 10.1. — С. 78–86.
- Данилик І.М., Андрієнко Т.Л. Нове знаходження *Carex obtusata* Liljebl. (*Cyperaceae*) в Україні // Укр. ботан. журн. — 1995. — **52**, № 4. — С. 542–544.
- Данилик І.М., Антосяк В.М. *Carex davalliana* Smith (*Cyperaceae*) — новий вид для флори високогір'я Українських Карпат // Укр. ботан. журн. — 1997. — **54**, № 3. — С. 275–278.
- Данилик І.М., Малиновський К.А. Рідкісні аркто-альпійські види роду *Carex* L. (*Cyperaceae*) в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1997. — **54**, № 2. — С. 168–174.
- Данилик І.М., Орлов О.О. Нові знахідки *Eleocharis mamillata* (*Cyperaceae*) на Правобережному Поліссі України // Укр. ботан. журн. — 2004. — **61**, № 5. — С. 84–90.
- Данилик І.М., Панченко С.М. *Carex brunnescens* (Pers.) Poir. (*Cyperaceae*) — новий вид флори України // Укр. ботан. журн. — 2001. — **58**, № 1. — С. 73–77.
- Данилик І.М., Соломаха В.А., Соломаха Т.Д., Цимбалюк З.М. *Utricularia australis* R. Br. (*Lentibulariaceae*) — новий вид для флори Прикарпаття // Укр. ботан. журн. — 2007. — **64**, № 2. — С. 242–246.
- Дашко-Шпрингвальд Р.Д. До вивчення внутрішньовидового різноманіття та поширення *Muscari botryoides* (L.) Mill. на Закарпатті // Стійкий розвиток сільськогосподарства та збереження біорізноманіття: Мат-ли міжнар.-регіон. конф. (17-18 травня 1996 р., Ужгород). — Ужгород: Патент, 1996. — С. 50–52.
- Дашко-Шпрингвальд Р.Д. Біолого-морфологічне і популяційне дослідження видів роду *Muscari* (L.) Mill. (*Hyacinthaceae* Batsch) в Українських Карпатах // Автореф. дис. ... канд. біол. наук. — К., 2000. — 20с.
- Декоративные травянистые растения СССР. Т. 1. — Л., 1977.
- Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні. — К.: Фітосоціоцентр, 2002. — Ч. 1. — 448 с.
- Деревья и кустарники. Справочник / Отв. ред. Л.И. Рубцов. — К.: Наук. думка, 1974.
- Деркач О.М. Доповнення до флори Правобережного степу // Укр. ботан. журн. — 1990. — **47**, № 6. — С. 84–86.

Деркач О.М. Ключові ботанічні території Миколаївщини: сучасний стан та проблеми збереження // Теорія і практика заповідної справи в Україні. Зб. наук. праць. — К., 2005 — С. 167–173.

Деркач О.М. Рослини Миколаївщини у Світовому червоному списку // Зб. наук. праць VI Новорічних біол. читань. — Миколаїв: МДУ, 2006. — С. 63–66.

Диденко С.Я. Хорология, онтогенез и возрастная структура ценопопуляций *Galanthus plicatus* (Amaryllidaceae) в Крыму // Ботан. журн. — 1999. — **84**, № 7. — С. 64–71.

Дідух Я.П. Сосновий ліс з участю вовчих ягід пахучих (*Daphne speorum* L.) на півдні Волинського Полісся // Укр. ботан. журн. — 1974. — **31**, № 2. — С. 242–244.

Дідух Я.П. Біоморфологічна структура флори Ялтинського гірсько-лісового державного заповідника // Укр. ботан. журн. — 1978. — **35**, № 5. — С. 470–475.

Дідух Я.П. Эколого-ценотические особенности поведения некоторых реликтовых и редких видов в свете теории оттеснения реликтов // Ботан. журн. — 1988. — **73**, № 12. — С. 1686–1698.

Дідух Я.П. Растительный покров Горного Крыма (структура, динамика, эволюция и охрана). — К.: Наук. думка, 1992. — 256 с.

Дідух Я.П. Гірські бори (*Erico-Pinetea* Horvat 1959) України // Рослинність хвойних лісів України. Мат.-ли роб. наради (Київ, листопад 2003). — К.: Фітосоціоцентр, 2003. — С. 43–79.

Дідух Я.П., Вакаренко Л.П. Эколого-ценотическая характеристика *Cyclamen kuznetsovii* Kotov et Czernowa (*Primulaceae*), що зростає в Гірському Криму // Укр. ботан. журн. — 1982. — **39**, № 1. — С. 31–33.

Дідух Я.П., Вакаренко Л.П. Флористичні та ценотичні особливості Тарханкутського півострова (Крим) // Укр. ботан. журн. — 1987. — **43**, № 3. — С. 31–36.

Дідух Я.П., Вакаренко Л.П., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Флористическая классификация хвойных лесов нижнего пояса растительности Горного Крыма // Ботан. журн. — 1986. — **71**, № 3. — С. 281–291.

Дідух Я.П., Єременко Л.П., Куковиця Г.С., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Рослинність Лисої гори (Ів.-Франківська область) // Укр. ботан. журн. — 1982. — **39**, № 5. — С. 88–92.

Дідух Я.П., Камелін Р.В., Куковиця Г.С. *Allium obliquum* (*Alliaceae*) — новый вид для флоры Украины // Ботан. журн. — 1982. — **67**, № 4. — С. 547–549.

Дідух Я.П., Павлюк В.С. Ландшафтно-екологічні особливості розподілу рослинних угруповань у карстових воронках Прутсько-Дністровського Лісостепу // Укр. ботан. журн. — 2008. — **65**, № 4. — С. 495–503.

Дідух Я.П., Ткаченко В.С., Генів А.П. Судинні рослини // Український природний степовий заповідник. Рослинний світ. — К.: Фітосоціоцентр, 1998. — С. 232–248.

Дідух Я.П., Ткаченко В.С., Плюта П.Г., Коротченко І.А., Фіцайло Т.В. Порівняльна оцінка фіторізноманітності заповідних степових екосистем України з метою оптимізації режимів їх охорони. — К.: 1998. — 75 с.

Дідух Я.П., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Карадагский государственный заповедник. Растительный мир. — К.: Наук. думка, 1982. — 152 с.

Дмитрах Р.І. Еколого-популяційна характеристика популяцій *Rhodiola rosea* L. у Чорногірському масиві Українських Карпат // Укр. фітоценол. зб. — 1999. — Сер. А, № 1–2. — С. 231–232.

Доброчаєва Д.М., М'якушко Т.Я., Сябряй С.В. Водяний горіх (рід *Trapa* L.) в басейні середньої частини р. Дніпра // Укр. ботан. журн. — 1986. — **43**, № 1. — С. 87–90.

Домбровская А.В. *Lasallia rossica* Dombr. — новый вид лишайника из Советского Союза и его таксоны // Новости систем. низш. раст. — Л.: Наука, 1978. — **15**.

Донбас заповідний. Науково-інформаційний довідник-атлас / Під заг. ред. С.С. Куруленка, С.В. Третьякова. — Донецьк: ДФ ДІПКПК Мінекоресурсів України, 2003. — 160 с.

Дохман Г.И. О находке *Cymbaria borysthena* Pall. в Сальском округе вблизи Сало-Маньчского водораздела // Изв. Гл. ботан. сада СССР. — 1930. — **29**, № 5–6. — С. 543–549.

Драпайло Н.М. *Gentiana nivalis* L. у флорі України // Акт. пробл. ботан. та екол. (мат.-ли конф. молодих вчених-ботаніків України. 20–23 серпня 2001 р., смт. Зноб-Новгородське, Національний природний парк «Деснянсько-Старогутський»). — Ніжин, 2001. — С. 34–35.

Дрогобыч Н.Е., Шаповал В.В. Распространение редких, исчезающих и эндемичных видов флоры цветковых в заповедной степи «Аскания-Нова». 2. Эндемичное ядро // Вісті біосфер. зап.-ка «Асканія-Нова». — Асканія-Нова, 2004. — **6**. — С. 6–13.

Дубина Д.В., Шеляг-Сосонко Ю.Р., Жмуд О.І. та ін. Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. — К.: Фітосоціоцентр, 2003. — 459 с.

Дубовик О.М. Нарис флори Донецького Лісостепу. II Ендемічні та замішуючі види // Укр. ботан. журн. — 1964. — **21**, № 4. — С. 85–94.

Дубовик О.Н. Новые виды рода *Rosa* L. флоры Донецкого края и Северного Приазовья // Новости сист. высш. раст. — Л.: Наука, 1966. — С. 151–181.

Дубовик О.Н. Новый род злаков (*Psathyrostachys* Nevski) для флоры УССР // Новости сист. высш. и низш. раст. 1975. — К.: Наук. думка, 1976. — С. 121–123.

Дубовик О.Н. Новые материалы к изучению рода *Elytrigia* Desv. // Новости сист. высш. и низш. раст. 1976. — К.: Наук. думка, 1977. — С. 7–28.

Дубовик О.М. До питання номенклатури *Arum orientale* M. Bieb. // Укр. ботан. журн. — 1981. — **38**, №1. — С. 14–17.

Дубовик О.М. Під *Stipa* L. у Кримсько-Новоросійській провінції // Укр. ботан. журн. — 1989. — **46**, №6. — С. 31–35.

Дубовик О.Н. Род *Centaurea* (*Asteraceae*) Крымско-Новороссийской провинции и некоторых прилежащих регионов // Ботан. журн. — 1990. — **75**, № 11. — С. 1573–1582.

Дубовик О.Н. Новые материалы к изучению типовой секции рода *Crambe* (*Brassicaceae*) // Ботан. журн. — 1995. — **80**, № 6. — С. 87–93.

Дубовик О.М. Флорогенез Крымско-Новороссийской провинции / Под ред. В.В. Новосада. — К.: Фитон, 2005. — 180 с.

Дубовик О.М., Крицкая Л.И. Новые материалы у изучению рода астрагал (*Astragalus* L.) на Украине // Новости сист. высш. и низш. раст., 1977. — К.: Наук. думка, 1978. — С. 126–139.

Дубовик О.М., Крицкая Л.И., Мороз И.И. Про поширення і походження деяких молодих підсекцій *Lutescentes* Prokh. на Україні // V з'їзд Укр. ботан. тов.-ва. — Ужгород, 1972 а. — С. 15.

Дубовик О.М., Крицкая Л.И., Мороз И.И. Нові відомості про види роду молочай (*Euphorbia* L.) у флорі України // Укр. ботан. журн. — 1972 б. — **29**, 6. — С. 80–88.

Дубовик О.М., Ткаченко В.С. Деякі нові та рідкісні рослини Південно-Східної України // Укр. ботан. журн. — 1967. — **24**, № 3. — С. 50–54.

Дубина Д.В. Поширення, екологія і фенологія *Marsilea quadrifolia* L. на Україні // Укр. ботан. журн. — 1981. — **38**, № 1. — С. 27–32.

Дубина Д.В. Распространение, экология и ценология *Trapa natans* L. (*Trapaceae*)

- на Украине // Ботан. журн. — 1982. — **67**, № 5. — С. 659–667.
- Дубина Д.В. Вища водна рослинність // Рослинність України. — К.: Фітосоціоцентр, 2006. — 412 с.
- Дубина Д.В., Мороз С.А. Плавун щитолистий (*Nymphoides peltata* (S.G.Gmel.) O. Kuntze) на Україні // Укр. ботан. журн. — 1977. — **37**, № 4. — С. 398–402.
- Дубина Д.В., Протопопова В.В. Знахідка *Pilularia globulifera* L. в УРСР // Укр. ботан. журн. — 1982. — **38**, № 6. — С. 56–59.
- Дубина Д.В., Семеніхіна К.А. *Trapa natans* L. на р. Десні // Укр. ботан. журн. — 1978. — **35**, № 4. — С. 371–374.
- Дубина Д.В., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Плавни Причерномор'я. — К.: Наук. думка, 1989. — 272 с.
- Дудка І.О. Колекція грибів Державного природознавчого музею НАНУ як джерело інформації про рідкісні та маловідомі види макроміцетів для включення їх до Червоної книги України // Пр. наук. тов-ва ім. Т. Шевченка. — 2008. — **23**. — С. 48–62.
- Дудка І.О., Островська В.А. Знахідки *Mutinus ravenelii* (Berk. et M.A. Curtis) E. Fischer — рідкісного макроміцета, запропонованого до включення у нове видання Червоної книги України // Екологічний вісник. — 2006. — № 2. — С. 2–5.
- Европейський червоний список живих тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення у всьому світі. — Нью-Йорк: ООН, 1992. — 167 с.
- Евстигнеева І.К. Видовий склад і кількісна характеристика епіфітів *Cystoseira* Ag. // Альгологія. — 1993. — **3**, № 4. — С. 52–57.
- Евстигнеева І.К. Просторово-часова морфодинаміка *Laurencia coronopus* J. Ag. (*Rhodophyta*) в районі Севастопольської бухти (Крим, Чорне море) // Альгологія. — 2001 а. — **11**, № 3. — С. 287–298.
- Евстигнеева І.К. Еколого-фітоценологічна характеристика і запаси донної рослинності бухти Планерська (Чорне море) // Альгологія. — 2001 б. — **11**, № 4. — С. 423–432.
- Егорова Т.В. Система і конспект роду *Eleocharis* R. Br. (*Cyperaceae*) флори СРСР // Нові системи висш. росл. — 1981. — **18**. — С. 95–124.
- Егорова Т.В. Осоки (*Carex* L.) Росії і сусідніх держав (в межах колишнього СРСР) / Отв. ред. А.Л. Тахтаджян. — СПб.: СПб. гос. хим.-фарм. акад.; Сент-Луїс: Миссурийський ботан. сад, 1999. — 772 с.
- Егорова Т.В. Таксономічний огляд роду *Eleocharis* R. Br. (*Cyperaceae*) флори Росії // Нові системи висш. росл. — 2001. — **33**. — С. 56–85.
- Екофлора України. Т. 1 / Я.П. Дідух, П.Г. Плюта, В.В. Протопопова та ін. / Відпов. ред. Я.П. Дідух. — К.: Фітосоціоцентр, 2000. — 284 с.
- Екофлора України. Т. 2 / Я.П. Дідух, Р.І. Бурда, С.М. Зиман та ін. / Відпов. ред. Я.П. Дідух. — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 480 с.
- Екофлора України. Т. 3 / М.М. Федорончук, Я.П. Дідух та ін. / Відпов. ред. Я.П. Дідух. — К.: Фітосоціоцентр, 2002. — 496 с.
- Екофлора України. Т. 5 / А.П. Ільїнська, Я.П. Дідух, Р.І. Бурда, І.А. Коротченко / Відпов. ред. Я.П. Дідух. — К.: Фітосоціоцентр, 2007. — 584 с.
- Еленкін А.А. Кморфології і анатомії рідкого лишайника *Rhytidocaulon arboricola* (Jatta) Elenk., в світлі критичного огляду інших видів цього роду і положенням його в системі // Изв. Император. ботан. сада Петра Великого. — 1916. — **16**, № 2.
- Ена А.В. Популяційно-кількісний склад і екологічні особливості вічнозелених реліктових дендрофлори Криму і проблеми їх охорони: Автореф. дис. ... канд. біол. наук. — Київ, 1986 а. — 20 с.
- Ена А.В. Особливості просторово-вікової структури популяцій деяких вічнозелених дерев'янистих рослин Криму // Флора і рослинність України. — К.: Наук. думка, 1986 б. — С. 30–32.
- Ена А.В. Ретроспективний аналіз причин вимирання *Echinophora sibthorpii* Guss. в Криму // Охорона генофонду рослин в Україні: Тези доп. наук. конф. (Кривий Ріг, травень 1994 р.). — Донецьк, 1994. — С. 86–87.
- Ена А.В. Деякі результати дослідження прибережної флори Криму // Кримський гос. агроун-т. Науч. тр. — Симферополь: Таврія, 1997. — С. 200–204.
- Ена А.В. Аннотований чеклист ендеміків флори Криму // Укр. ботан. журн. — 2001. — **58**, № 6. — С. 667–677.
- Ена А.В. О двох узких ендеміках флори Криму з околиць г. Феодосія // Тр. Никитск. ботан. сада. — 2001. — **120**. — С. 86–92.
- Ена А.В. Зоологічна класифікація ендеміків флори Криму // Екосистеми Криму, їх оптимізація і охорона. — Вип. 12. — Симферополь: ТНУ, 2002. — С. 9–17.
- Ена А.В. Ботаніко-географічні коментарії до списку ендеміків флори Криму // Укр. ботан. журн. — 2003 а. — **60**, № 3. — С. 255–264.
- Ена А.В. Нові сторінки в дослідженні флори Северо-Западного Закавказ'я // Укр. ботан. журн. — 2003 б. — **60**, № 5. — С. 579–583.
- Ена А.В. Огляд новітніх флористичних знахідок в Криму // Й.К. Пачоський та сучасна ботаніка. — Херсон: Айлант, 2004. — С. 272–275.
- Ена А.В., Гаврилов А.А. Ломкоколосник (*Psathyrostachys Nevski*) — новий род для флори Криму // Природа. — Симферополь, 2002, № 3. — С. 15–17.
- Ена А.В., Ена А.Л. *Lepidium turczaninowii* Lipsky — узкий ендемік флори Криму // Бюл. Гл. ботан. сада. — 2001 а. — Вип. 182. — С. 57–64.
- Ена А.В., Ена А.Л. Генезис і динаміка метопуляції *Silene jaiensis* N.I. Rubtsov (*Caryophyllaceae*) — реліктового ендеміка флори Криму // Укр. ботан. журн. — 2001 б. — **58**, № 1. — С. 27–35.
- Ена А.В., Ковтун С.В., Мрук Ю.Н. і др. Знахідки великих популяцій весняних ефемероїдів в степному Криму // Актуальні питання збереження і відновлення степових екосистем: Мат-ли міжнар. наук. конф., присв. 100-річчю заповідання асканійського степу. — Асканія-Нова, 1998. — С. 174–176.
- Ена А.В., Свирин С.А. Знахідка другої популяції кендыря кримського — локального ендеміка флори Криму // Природа. — Симферополь, 2008, № 3-4. — С. 37.
- Ена А.В., Терещенко А.В. Кендырь сарматський. К. Кримський // Природа. — Симферополь, 1997, № 3-4. — С. 34.
- Еременко Т.І. Макрофітобентос // Біологія северо-западної частини Чорного моря. — Київ, 1967. — С. 126–146.
- Ефремов А.П., Антосяк В.М. О знахідці сосюрей Порциуса (*Saussurea porcii* Degen) в Українських Карпатах // Біол. науки. — 1987. — № 11. — С. 101–102.
- Жижин М.П., Загальський М.М., Кагало О.О. Розширення та охорона рідкісних видів у Вороняках (Волино-Поділля УРСР) // Укр. ботан. журн. — 1987. — **44**, № 6. — С. 73–77.
- Жижин Н.П., Кагало А.А. Структура популяцій і особливості охорони берізи

низкой (*Betula humilis* Schrank.) в заповеднике «Расточье» // Популяционные исследования в заповедниках. — М., 1989. — С. 88–103.

Жижин М.П., Кагало О.О., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Стан і перспективи охорони ценопопуляцій *Crambe tataria* Sebeók на Опіллі (УРСР) // Укр. ботан. журн. — 1990. — **47**, № 6. — С. 77–83.

Журавель Н.М. Сучасний стан популяцій *Raemonia tenuifolia* L. та *Raemonia daurica* Andr. в Україні та їх охорона // Вісн. Нац. природн. музею НАН України. — К.: Ін-т ботаніки ім. М.Г. Холодного, «Фітон», 2004. — С. 224–235.

Заверуха Б.В. Береза темная с Кременецких гор // Природа. — 1960. — № 2. — С. 106–107.

Заверуха Б.В. Нові та рідкісні види берез української флори // Укр. ботан. журн. — 1964. — **21**, № 5. — С. 78–86.

Заверуха Б.В. Збереження генофонду рідкісних рослин на Волино-Подільській височині // Укр. ботан. журн. — 1976. — **33**, №3. — С. 279–283.

Заверуха Б.В. Новий локалітет рідкісної для Радянського Союзу формації *Festuceta pallens* з Подільської височини // Укр. ботан. журн. — 1978. — **35**, № 1. — С. 42–45.

Заверуха Б.В. *Allium pervestitum* Klok. — новий для флори Волино-Поділля вид // Укр. ботан. журн. — 1983. — **40**, № 3. — С. 19–21.

Заверуха Б.В. Флора Волино-Подолії и ее генезис. — К.: Наук. думка, 1985. — 192 с.

Заверуха Б.В., Андриенко Т.Л., Протопова В.В. Охраняемые растения Украины. — К.: Наук. думка, 1983. — 176 с.

Заверуха Б.В., Дідух Я.П., Любінська Л.Г. Реліктовий вид *Allium obliquum* L. на Україні // Укр. ботан. журн. — 1988. — **45**, № 6. — С. 61–62.

Загальський М.М. Созологічна характеристика родини Орхідних західних регіонів України // Біотичні ресурси Розточчя і Зовнішніх Карпат та їх антропогенні зміни. — Вісн. Львів. ун-ту. — Сер. біол. — Львів: Світ, 1991. — Вип. 21. — С. 226.

Загальський М.М. Хорологія, структура популяцій та охорона орхідних (*Orchidaceae* Juss.) західних регіонів України: Автореф. дис. ... канд. біол. наук. — К., 1994. — 26 с.

Загальський М.М. Поширення та созологічна характеристика орхідних (*Orchidaceae* Juss.) Українського Розточчя // Пр. наук. тов-ва ім. Т. Шевченка. Екологія. — 2001 а. — 1. — С. 226–236.

Загальський М. Поширення та охорона *Dactylorhiza sambucina* (L.) Soó (*Orchidaceae*) в Україні // Вісник Львів. ун-ту. Сер. біол. — 2001 б. — Вип. 27. — С. 70–77.

Загальський М.М. *Corallorhiza trifida* Châtel. (*Orchidaceae* Juss.) у західних регіонах України // Укр. ботан. журн. — 2001 в. — **58**, № 1. — С. 67–73.

Загальський М.М. *Orchis purpurea* Huds. (*Orchidaceae*) у Західних регіонах України // Укр. ботан. журн. — 2002. — **59**, № 4. — С. 386–391.

Загальський М.М., Чорней І.І. Нове місцезнаходження *Nigritella nigra* (L.) Reichenb. (*Orchidaceae*) в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1993. — **50**, № 2. — С. 125–129.

Загальський М.М., Чорней І.І. *Gentiana urticulosa* L. (*Gentianaceae* Juss.) в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 2003. — **61**, № 2. — С. 79–83.

Зайко Л.Н. Солодка голая // Атлас ареалов и ресурсов лекарственных растений СССР / Под ред. А.И. Толмачева. — М., 1980. — С. 301–302.

Заповідні скарби Сумщини / Під заг. ред. Т.Л. Андриенко. — Суми: Джерело, 2001. — 280 с.

Заповідні перлини Хмельниччини / Під заг. ред. Т.Л. Андриенко. — Хмельницький, 2006. — 230 с.

Зелена книга України. Ліси / Ю.Р. Шеляг-Сосонко, П.М. Устименко, С.Ю. Попович, Л.П. Вакаренко. — К.: Наук. думка, 2002. — 253 с.

Зеленая книга Украинской ССР: Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества / Под общ. ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко — К.: Наук. думка, 1987. — 216 с.

Зеленчук А.Т. Особенности семенного размножения и возобновления *Carlina oporordifolia* (*Asteraceae*) в условиях Западной Подолії // Ботан. журн. — 1985. — **70**, № 4. — С. 500–507.

Зеленчук А.Т. Биоморфологические особенности *Carlina oporordifolia* Bess., ее интродукция и охрана // Бюл. Главн. ботан. сада АН СССР. — 1986. — Вып. 142. — С. 69–74.

Зеров Д.К. Печіночники Криму // Укр. ботан. журн. — 1958. — **15**, № 1. — С. 78–87.

Зеров Д.К. Флора печіночних і сфагнових мохів України. — К.: Наук. думка, 1964. — 356 с.

Зеров Д.К. Рід *Cololejeunea* Spruce в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1969. — **26**, № 1. — С. 104–105.

Зеров Д.К., Партика Л.Я. Рід *Clevea* Lindb. в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1972. — **29**, № 3. — С. 376–377.

Зеров Д.К., Партика Л.Я. Нові та рідкісні види мохоподібних у флорі Українських Карпат // Укр. ботан. журн. — 1973. — **30**, № 4. — С. 521–523.

Зеров Д.К., Партика Л.Я. Мохоподібні Українських Карпат. — К.: Наук. думка, 1975. — 231 с.

Зерова М.Я. Новий зморшок з цілинного степу (*Morchella steppicola* Zerova sp. nov.) // Ботан. журн. АН УРСР. — 1941. — **2**, № 1. — С. 156–157.

Зерова М.Я. Наземні гриби цілинних степів Української РСР // Укр. ботан. журн. — 1956. — **13**, № 2. — С. 68–78.

Зерова М.Я. Нові та маловідомі види агарикових грибів в УРСР // Укр. ботан. журн. — 1959. — **16**, № 2. — С. 75–82.

Зерова М.Я. До флори агарикових грибів Криму // Укр. ботан. журн. — 1962. — **19**, № 5. — С. 94–101.

Зерова М.Я., Радзієвський Г.Г., Шевченко С.В. Визначник грибів України. Т. 5, кн. 1. — К.: Наук. думка, 1972. — 240 с.

Зерова М.Я., Сосін П.Є., Роженко Г.Л. Визначник грибів України. Т. 5, кн. 2. — К.: Наук. думка, 1979. — 564 с.

Зерова М.Я., Яценко М.П. *Morchella crassipes* (Vent. ex Fr.) Pers. ex Fr. у флорі грибів України // Укр. ботан. журн. — 1974. — **31**, № 6. — С. 762–764.

Зиман С.М. Новий для флори України вид — первоцвіт борошністий (*Primula farinosa* L.) // Укр. ботан. журн. — 1964. — **21**, № 3. — С. 91–92.

Зиман С.Н. Жизненные формы и биология степных растений Донбасса. — К.: Наук. думка, 1976. — 192 с.

Зиман С.М. Біоморфологічний аналіз роду *Anemone* L. // Укр. ботан. журн. — 1978. — **35**, № 2. — С. 113–121.

Зиман С.Н. Морфология и филогения семейства лютиковых. — К.: Наук. думка, 1985. — 248 с.

Зиман С.М., Вайнагіш І.В. Еколого-географічні та фітоценологічні особливості рідкісних видів *Primula farinosa* L. й *Gentiana verna* L. // Укр. ботан. журн. — 1991. — **48**, № 5. — С. 99–101.

Зинова А.Д. Определитель зеленых, бурых и красных водорослей южных морей СССР. — М.-Л.: Наука, 1967. — 400 с.

Злаки Украины (Анатомо-морфологический, карио-систематический и эко-

- лого-фитоценотический обзор) / Прокудин Ю.Н., Вовк А.Г., Петрова О.А. и др. — К.: Наук. думка, 1977. — 518 с.
- Зоз І.Г. Релікти водної рослинності України та Європейської частини РСФРР // Вісник природознавства. — Харків, 1931. — № 1–2. — С. 16–45.
- Зоз І.Г., Клоков М.В. Нотатки про українську *Tulipa biebersteiniana* s. amp. Попереднє повідомлення // Харків. держ. ун-т. Тр. наук.-досл. ін-ту ботаніки. — 1935. — 1. — С. 61–74.
- Зуб Л.М., Карпова Г.О. Рідкісні види водних рослин та умови їх збереження у Шацькому національному природному парку // Шацький національний природний парк. Наук. дослідж. 1994–2004. — Світязь, 2004. — С. 70–71.
- Іванов В., Кочербокова Н. Красящие свойства солодки // Ботан. журн. — 1956. — 41, № 10. — С. 1486–1488.
- Івашин Д.С. До біології та екології *Adonis vernalis* L. // Укр. ботан. журн. — 1962. — 19, № 4. — С. 84–90.
- Івашин Д.С., Чуприна Т.Т., Хархота Г.І. *Stipa anomala* P. Smirn. в Донбасі // Укр. ботан. журн. — 1975. — 32, № 2. — С. 214–216.
- Івченко І.С. Сучасний стан охорони рідкісних та зникаючих видів дендрофлори України // Укр. ботан. журн. — 1983. — 15, № 3. — С. 81–86.
- Ігошина К.Н. Дополнения к флоре Закарпатской области УССР // Ботан. мат-лы гербария Ботан. ин-та АН СССР. — 1955. — 17. — С. 461–517.
- Ілларионова Н.Б. Ключ к определению васильков (*Centaurea* L.) дикорастущих в Крыму // Тр. Никит. ботан. сада. — 1961. — 35. — С. 257–262.
- Ільин М.М. Секція *Phalolepis* Cass. рода *Centaurea* L. в пределах европейской части СССР // Изв. Гл. ботан. сада. — 1927. — 26, вып. 1. — С. 1–8.
- Ільїнська А.П. Цитотаксономічний аналіз представників секції *Odontarrhena* (С.А. Мей.) Koch роду *Alyssum* L. флори України // Укр. ботан. журн. — 1987. — 43, № 3. — С. 19–23.
- Ільїнська А.П. Типіфікація видів судинних рослин, описаних з території України: родина *Brassicaceae* (роди *Erysimum* L. — *Turritis* L.) // Укр. ботан. журн. — 2002. — 59, № 3. — С. 259–267.
- Ісіков В.П. Ксилотрофні макроміцети Криму // Укр. ботан. журн. — 2003. — 60, № 4. — С. 447–463.
- Ісіков В.П., Гелюта В.П., Попкова Л.Л. и др. Распространение и современное состояние популяций *Triticum boeoticum* Boiss. (*Poaceae*) в Крыму // Укр. ботан. журн. — 2005. — 62, № 1. — С. 56–65.
- Ісіков В.П., Євмененко О.Ф. Дереворуйнівні гриби в Ялтинському гірсько-лісовому заповіднику // Укр. ботан. журн. — 1991. — 48, № 5. — С. 19–23.
- Кагало О.О. Фітосозологічна характеристика болотного масиву у верхів'ї р. Західний Буг // Укр. ботан. журн. — 1990. — 47, № 1. — С. 80–84.
- Кагало О.О., Сичак Н.М. Рідкісні, зникаючі та інші види судинних рослин Львівської області (Україна), які потребують охорони // Наук. основи збереження біотичного різноманіття. — 2002. — Вип. 4. — С. 47–58.
- Калугина-Гутник А.А. Фитобентос Черного моря. — К.: Наук. думка, 1975. — 248 с.
- Калугина-Гутник А.А. Водоросли-макрофиты // Флора и фауна заповедников. Водоросли, грибы, мохообразные Карадагского заповедника. — М.: Наука, 1992. — С. 19–35.
- Калугина-Гутник А.А., Евстигнеева И.К. Многолетняя динамика видового состава и структуры фитоценозов Филлофорного поля Зернова // Экология моря. — 1993. — Вып. 43. — С. 90–97.
- Каменских Л.Н., Миронова Л.П. Конспект флоры высших сосудистых растений Карадагского природного заповедника НАН Украины (Крым) // Карадаг. История, геология, ботаника, зоология (Сб. науч. тр., посвящ. 90-летию Карадаг. науч. станции им. Т.И. Вяземского и 25-летию Карадаг. природн. зап-ка). Книга 1. — Симферополь: Сонат, 2004. — С. 161–249.
- Кардаш Я.В. Про охорону рідкісних та ендемічних видів флори високогір'я Свидовця в Українських Карпатах // Вісник Львів. ун-ту. Сер. Біол. — Вип. 21. Біотичні ресурси Розточчя і Зовнішніх Карпат та їх антропогенні зміни. — Львів, 1991. — С. 37–41.
- Карпатські сторінки «Червоної книги України» / Ред. В.Г. Собко. — К. 2002. — 195 с.
- Карпенко К.К. Нові та рідкісні для України види макроміцетів із північно-східної частини Лівобережного Лісостепу // Укр. ботан. журн. — 2004. — 61, № 2. — С. 34–35.
- Каталог растений Донецкого ботанического сада. Справочное пособие / Под ред. Е.Н. Кондратюка. — К.: Наук. думка, 1988. — 528 с.
- Каталог растений Криворожского ботанического сада. Справочное пособие / Под ред. А.Т. Гревцовой. — К.: Фитосоциотцентр, 2000. — 164 с.
- Каталог растений Центрального ботанического сада им. Н.Н. Гришко: справ. Пособие / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1997. — 437 с.
- Каталог раритетного біорізноманіття заповідників і національних природних парків України. Фітогенетичний фонд, мікогенетичний фонд, фітоценотичний фонд / Під наук. ред. д.б.н. С.Ю. Поповича. — К.: Фітосоціоцентр, 2002. — 276 с.
- Каталог редких, исчезающих и уничтожаемых растений флоры Крыма, рекомендуемых для заповедной охраны. — Ялта, 1975. — 20 с.
- Келарев В.С. Съедобные и ядовитые грибы Крыма и юга Украины. — Симферополь: Таврия, 1997. — 144 с.
- Киш Р., Андрик Є., Мірутенко В. Біотопи Natura 2000 на Закарпатській низовині. — Ужгород: Мистецька лінія, 2006. — 64 с.
- Киш Р.Я., Данилик І.М., Проць Б.Г. Нові знахідки рідкісних видів судинних рослин на Притисянській низовині (Закарпаття, Україна) // Наук. вісник. Ужгород. нац. ун-ту. — 2005. — Серія: Біологія. — Вип. 16. — С. 22–26.
- Кияк В.Г. Угрупування за участю *Oreochloa disticha* (Wulf.) Link на Туркулі (Українські Карпати) під загрозою // Мат-ли X з'їзду Укр. ботан. тов-ва. — Київ-Полтава, 1997. — С. 201.
- Кияк В.Г. Структура і динаміка популяцій *Leontopodium alpinum* Cass. в Українських Карпатах. Загроза зникнення // Наук. вісник: Дослідження, охорона та збагачення біорізноманіття / Зб. наук.-техн. праць. — Львів: УкрДЛТУ. — 1999. — Вип. 9.9. — С. 194–201.
- Кияк В. Особливості структури й життєздатності малих популяцій рідкісних та ендемічних видів рослин високогір'я Карпат // Вісник Львів. ун-ту. Сер. біол. — 2002, вип. 29. — С. 93–101.
- Кияк В.Г., Речевська Н.Я. Стратегія малочисельних популяцій // Стратегія популяцій рослин у природних і антропогеннозмінених екосистемах Карпат / Ред. М.А. Голубець й Й.В. Царик. — Львів: Євросвіт, 2001. — С. 93–103.
- Клеопов Ю.Д. Ботаніко-географічні етюди. 1. Про нові знахідки *Euonymus nana* M.B. і *Coronilla elegans* Panč в УРСР // Журн. Ін-ту ботан. АН УРСР. — 1938. — 17 (25). — С. 135–165.
- Клеопов Ю.Д. Анализ флоры широколиственных лесов Европейской части СССР. — К.: Наук. думка, 1990. — 350 с.
- Клеопов Ю.Д., Гринь Ф.О. Про умови росту та історію *Euonymus nana* M.B. в Понтійсь-

кій області // Вісник Київськ. ботан. саду. — 1933. — Вип. 16. — С. 103–115.

Клімов О.В., Вовк О.Г., Філатова О.В. та ін. Природно-заповідний фонд Харківської області. — Харків: Райдер, 2005. — 304 с.

Клімук Ю.В., Міскевич У.Д., Якушенко Д.М. та ін. Природний заповідник «Горгани». Рослинний світ. — К.: Фітосоціоцентр, 2006. — 400 с.

Клоков В.М., Дяченко Т.М. Повторна знахідка *Marsilea quadrifolia* в пониззі річки Дунаю // Укр. ботан. журн. — 1988. — **45**, № 2. — С. 74–75.

Клоков В.М., Карпова Г.А. Применение методов школы Браун-Бланке для классификации сообществ болотноцветника щитовидного *Nymphoides peltata* (S.G. Gmel.) O. Kuntze на Украине // Ботан. журн. — 1988. — **73**, № 6. — С. 845–849.

Клоков М.В. Анализ группы перловых волошок (*Centaurea margaritacea* Ten. *Sensu amplo*) // Тр. Ін-ту ботан. Харків. держ. ун-ту. — 1935. — 1. — С. 78–105.

Клоков М.В. Четвертый вид рода *Syrenia* Andr. // Тр. Ін-та ботан. Харк. ун-ту. — 1936. — 1. — С. 107–112.

Клоков М.В. Нові матеріали до пізнання української флори // Ботан. журн. — 1948. — **5**, № 1. — С. 26–31.

Клоков М.В. О некоторых украинских астрагалах // Ботан. мат-лы Гербария БИН им. В.Л. Комарова АН СССР. — М.–Л., 1953. — **15**. — С. 150–154.

Клоков М.В. Новые виды рода *Onosma* L. // Ботан. мат-лы Гербария БИН им. В.Л. Комарова АН СССР. — М. — Л., 1953. — **15**. — С. 229–239.

Клоков М.В. Новые украинские мотыльковые // Ботан. мат-лы Гербария БИН им. В.Л. Комарова АН СССР. — 1961. — **21**. — С. 238.

Клоков М.В. Псаммофильные флористические комплексы на территории УССР (опыт анализа псаммофитона) // Новости сист. высш. и низш. раст. 1980. — К.: Наук. думка, 1981. — С. 90–150.

Клоков М.В., Зоз І.Г. Про родову самостійність *Cymbaria borysthenica* Pall. // Уч. зап. Харк. ун-ту. — 1935. — **2–3**. — С. 141–148.

Клоков М., Котов М., Лавренко Є. Опис деяких нових видів з України // Укр. ботан. журн. — 1926, № 3. — С. 243–252.

Клоков М.В., Краснова А.Н., Ткаченко В.С. Новый вид норичника с приазовских гранитов и условия его произрастания // Новости сист. высш. и низш. раст. 1979. — К.: Наук. думка, 1981. — С. 80–86.

Клоков М.В., Осычнюк В.В. Ковыли Украины // Новости сист. высш. и низш. раст. 1975. — К.: Наук. думка, 1976. — С. 7–92.

Кобів Ю.Й. Популяційно-онтогенетичні показники, біологія та охорона *Pedicularis oederi* Vahl (*Scrophulariaceae*) у Чорногорі // Наук. вісник Укр. держ. лісотех. ун-ту. — 2000. — 10.3. — С. 217–226.

Кобів Ю. Популяції видів *Cortusa matthioli* L., *Pedicularis oederi* Vahl і *Swertia perennis* L. subsp. *alpestris* (Baumg. ex Fuss) Simonk. // Внутрішньопопуляційна різноманітність рідкісних, ендемічних і реліктових видів рослин Українських Карпат. — Львів: Поллі, 2004 а. — С. 78–87.

Кобів Ю. Популяції видів *Sempervivum montanum* L. і *Ligularia sibirica* (L.) Cass. // Внутрішньопопуляційна різноманітність рідкісних, ендемічних і реліктових видів рослин Українських Карпат. — Львів: Поллі, 2004 б. — С. 149–151.

Кобів Ю.Й., Нестерук Ю.Й. Унікальна популяція *Callianthemum coriandrifolium* Reichenb. (*Ranunculaceae*) у Чорногорі (Українські Карпати) // Укр. ботан. журн. — 1996. — **53**, № 3. — С. 218–223.

Коваленко А.Е. Цезарев гриб — *Amanita caesarea* (Fr.) Guel. в СССР // Нов. систем. низш. раст. — 1979. — **16**. — С. 72–74.

Коваленко А.Е. Определитель грибов СССР. Порядок Hygrophorales. — Л.: Наука, 1989. — 176 с.

Коваль Е.З. Цікаві мікологічні знахідки у Кримському заповідно-мисливському господарстві // Укр. ботан. журн. — 1962. — **19**, № 2. — С. 86–87.

Ковальчук С.І., Кльоц О.М. Знахідки *Euonymus alba* Bieb. на Поділлі (Хмельницька область) // Укр. ботан. журн. — 1984. — **41**, № 4. — С. 69–71.

Ковальчук С.І., Кльоц О.М. *Scorolia carniolica* Jasc. у Придністров'ї (Хмельницька обл.) // Укр. ботан. журн. — 1989. — **46**, № 5. — С. 88–92.

Ковтун І.В. *Carex alba* Scop. (*Cyperaceae*) в Україні // Укр. ботан. журн. — 2004. — **61**, № 1. — С. 55–61.

Ковтун І., Гончаренко І. Нове місцезнаходження рідкісного для України виду *Carex alba* Scop. // Акт. пробл. ботаніки та екології: Мат-ли конф. молод. Уч. — Ніжин, 2001. — С. 37–38.

Кожура М.Г. Насіннєве поновлення підсніжника ельвезії (*Galanthus elwesii* Hook.) в різних умовах зростання // V з'їзд Укр. ботан. тов-ва. — Ужгород, 1972. — С. 19.

Кожура М.Г., Шапошнікова Л.А. *Galanthus elwesii* Hook. — новий вид підсніжника для півдня України // Укр. ботан. журн. — 1969. — **26**, № 5. — С. 115–117.

Козій Г.В. Ліннея північна (*Linnaea borealis* L.) в Радянських Карпатах // Наук. зап. Природознав. музею АН УРСР. — К.: Вид-во АН УРСР, 1954. — 3. — С. 21–23.

Коломійчук В.П. Рідкісні види судинних рослин Азово-Сиваського національного природного парку // Вісті біосферн. зап-ка «Асканія-Нова». — 2002. — № 4. — С. 37–44.

Коломійчук В.П. *Psathyrostachys juncea* (Fisch.) Nevski в Северном Приазовье // Вісник Запорізьк. держ. ун-ту: 36. наук. статей. Біол. науки. — Запоріжжя: ЗДУ. — 2005. — № 2. — С. 35–36.

Коломійчук В.П., Подорожний С.М., Пюрко О.Є. Рідкісні види судинних рослин Запорізької області // Й.К. Пачоський та сучасна ботаніка / Відповід. ред. М.Ф. Бойко. — Херсон: Айлант, 2004. — С. 282–286.

Комендар В.І. Ефемероїди Карпат та їх охорона // Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів у західних областях УРСР. — Львів, 1974.

Комендар В.І., Грицак М.А., Неймет І.І., Стойка І.В. Про поширення та біологічні особливості *Erythronium dens-canis* L. в Закарпатті // Укр. ботан. журн. — 1976. — **33**, № 2. — С. 129–131.

Комендар В.І., Неймет І.І. К изучению эфемероидов Украинских Карпат // Ботан. журн. — 1980. — **65**, № 2. — С. 240–249.

Комендар В.І., Скунець П.М., Гнатюк М.Ю. Зелені перлини Карпат. — Ужгород, 1985.

Комендар В.І., Фодор С.С. Водные папоротники в Закарпатье // Карпатские заповедники. — Ужгород: Карпаты, 1966. — С. 119–122.

Комендар В.І., Фодор С.С. О водной растительности среднего течения реки Тисы и ее приток // Tiscia. — 1980. — **15**. — Р. 53–59.

Кондратюк Є.М. Дикоростучі хвойні України. — К.: Вид-во АН УРСР, 1960. — 120 с.

Кондратюк Є.М., Бурда Р.І. Флора Донбасу як об'єкт охорони // Інтродукція та акліматизація рослин на Україні. — 1979. — Вип. 15. — С. 36–42.

Кондратюк Є.М., Бурда Р.І. Заповідна охорона флори Донбасу // Інтродукція та акліматизація рослин на Україні. — 1980. — Вип. 17. — С. 34–41.

Кондратюк Є.М., Бурда Р.І. Стан і перспективи охорони видів флори Донбасу, за-

- несених до «Червоної книги Української РСР» // Укр. ботан. журн. — 1981. — **38**, № 5. — С. 1–7, 23.
- Кондратюк Є.М., Бурда Р.І. Охорона рослин на Південному Сході України // Укр. ботан. журн. — 1987. — **44**, № 3. — С. 23–27.
- Кондратюк Е.Н., Бурда Р.И., Остапко В.М. Конспект флоры юго-востока Украины. Сосудистые растения. — К.: Наук. думка, 1985. — 272 с.
- Кондратюк Е.Н., Бурда Р.И., Чуприна Т.Т., Хомяков М.Т. Луганский государственный заповедник. Растительный мир. — К.: Наук. думка, 1988. — 187 с.
- Кондратюк Е.Н., Гумеч В.С., Кусков А.Е. «Скифский корень» с Азовского моря и перспективы его освоения в культуре. — Донецк, 1985. — 2 с. (буклет).
- Кондратюк Е.Н., Остапко В.М. Редкие, эндемичные и реликтовые растения юго-востока Украины в природе и культуре. — К.: Наук. думка, 1990. — 152 с.
- Кондратюк Е.Н., Тарабрин В.П., Бакланов В.И., Бурда Р.И., Хархота А.И. Промышленная ботаника. — К.: Наук. думка, 1980. — 260 с.
- Кондратюк Е.Н., Чуприна Т.Т. Ковыльные степи Донбасса. — К.: Наук. думка, 1992. — 172 с.
- Кондратюк С.Я., Макарова И.И., Окснер А.Н., Ходосовцев А.Е. Определитель лишайников России. Вып. 9. Фусцидеевые, Телосхистовые / Ред. Андреев М.П., Ромс Е.Г. — СПб.: Наука, 2004. — 339 с.
- Конішук В.В. Рідкісні види рослин Черемського природного заповідника // Укр. ботан. журн. — 2003. — **60**, № 3. — С. 264–272.
- Конішук В.В. Нові місцезнаходження рідкісних рослин у Черемському природному заповіднику // Заповідна справа в Україні. — Канів, 2004. — С. 18–23.
- Конопля О.М., Ісаєва Р.Я., Конопля М.І., Остапко В.М. Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області. — Донецьк: УкрНТЕК, 2003. — 241 с.
- Копачевская Е.Г. Лихенофлора Крыма и ее анализ. — К.: Наук. думка, 1986. — 296 с.
- Корецький П.М. Нагрунтові макроміцети ботанічного саду ім. О.В. Фоміна Нац. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка // Укр. ботан. журн. — 1997. — **54**, № 1. — С. 21–31.
- Корженевский В.В., Багрикова Н.А., Рыф Л.Э., Бондарева Л.В. Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды и проблемы их охраны в Севастополе (Крым) // Тр. Никит. ботан. сада. — 2004. — **123**. — С. 196–210.
- Корженевский В.В., Ена А.В., Костин С.Ю. Концепция Красной книги Крыма // Вопросы развития Крыма. Научн.-практ. дискус.-аналит. сб. Вып. 13. Мат.-лы к Красной книге Крыма / Сост.: В.В. Корженевский, А.В. Ена, С.Ю. Костин. — Симферополь: Таврия-Плюс, 1999. — С. 15–27.
- Корженевский В.В., Клюкин А.А. Класс *Asplenietea trichomanis* на территории Крыма // Бюл. Никит. ботан. сада. — 1989. — Вып. 70. — С. 19–21.
- Корженевский В.В., Рыф Л.Э. О новых синтаксонах и объеме класса *Onostomopolyphyllae-Ptilostemonetea* // Вісті Біосферного заповідника «Асканія-Нова». — 2002. — **4**. — С. 20–29.
- Коротченко І.А. Рідкісні види флори степів південної частини Лівобережного Лісостепу України // Наукові основи збереження біотичної різноманітності / Темат. зб. Ін-ту екології Карпат НАН України. — Вип. 3: — Львів: Ліга-Прес, 2001. — С. 26–36.
- Коршиков О.А. Підклас Протококові (*Protococcineae*). Вакуольні (*Vacuolales*) та Протококові (*Protococcales*). — К.: Вид-во АН УРСР, 1953. — 440 с.
- Косець М.І. Систематика, географічне поширення і історія *Sorbus torminalis* (L.) Crantz на фоні загального розвитку роду *Sorbus* // Ботан. журн. АН УРСР. — 1941. — **2**, № 1. — С. 3–50.
- Костіков І.Ю., Романенко П.О., Демченко Е.М. та ін. Водорості ґрунтів України (Історія та методи дослідження, система, конспект флори). — К.: Фітосоціоцентр, 2001. — 300 с.
- Кости́кова Л.Е., Литвинова В.М., Скорик Л.В. Систематический список водорослей Днепра и водохранилищ днепровского каскада // Растительность и бактериальное население Днепра и его водохранилищ / Ред. Н.В. Кондратьева. — К.: Наук. думка, 1989. — С. 129–185.
- Косых В.М. Крупноплодные боярышники Крыма // Сб. науч. трудов. — М.: Колос, 1964. — **37**. — С. 414–420.
- Косых В.М. К познанию дикорастущих боярышников Крыма // Бюл. ботан. сада. — 1965. — Вып. 57. — С. 77–82.
- Косых В.М. Численность и структура популяций некоторых редких и исчезающих видов флоры Крыма // Тр. Гос. Никитского ботан. сада. — Ялта, 1978. — **74**. — С. 85–90.
- Косых В.М. Итоги изучения популяционно-количественного состава редких и исчезающих видов флоры Крыма // Биоэкология растений и фитоценозов Крыма. — Ялта, 1978.
- Косых В.М. Итоги изучения популяционно-количественного состава редких и исчезающих растений Горного Крыма // Эколого-биологическая и фитоценотическая структура растительности Крыма. — Ялта, 1986.
- Косых В.М., Голубев В.Н. Современное состояние популяций редких, исчезающих и эндемичных растений Горного Крыма / ГНБС. — Ялта, 1983. — 119 с. — Деп. в ВИНТИ 14.04.83, № 3360-83 Деп.
- Косых В.Н., Усачева О.Г. Современное состояние популяций эндемичных видов на южном макросклоне Крымских гор и меры их охраны // Эколого-биологическая и фитоценотическая структура растительности Крыма. — Ялта, 1986.
- Котенко Т.И., Уманец Ю., Селюнина З.В. Природный комплекс Казачье-Лагерской арены Нижнеднепровских песков и проблемы его сохранения // Заповідна справа в Україні. — 1999. — 5, вип. 1. — С. 61–72.
- Котов М.И. Редкие, эндемичные и исчезающие виды растений УССР и необходимость их охраны // Охрана природы и заповедное дело в СССР. — 1962. — № 7. — С. 50–53.
- Коцербуба В.В. Цитогенетическая особенность *Zingiber biebersteiniana* // Цитология. — 2001. — **43**, № 2. — С. 178–181.
- Крайнюк Е.С. Редкие виды высших растений в заповеднике «Мыс Мартьян» // Бюл. Гос. Никит. ботан. сада. — 1988. — Вып. 67.
- Красная книга Брянской области. Растения. Грибы. — Брянск: ЗАО Изд-во «Читай-город», 2004. — 272 с.
- Красная книга Республики Беларусь. — Минск: Беларуская Энцыклапедыя імені Пётра і Фавра, 2005. — 456 с.
- Красная книга Ростовской области. — Ростов-на-Дону: Малыш, 2004. — 364 с.
- Красная книга РСФСР. Растения. — М.: Росагропромиздат, 1988. — 590 с.
- Красная книга СССР. Дикорастущие виды флоры СССР, нуждающиеся в охране. — Л., 1975. — 204 с.
- Красная книга СССР. Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды животных и растений. Т. 2 / Главн. ред. коллегия: А.М. Бородин, А.Г. Банников, В.Е. Соколов и др. — Изд. 2-е перераб. и доп. — М.: Лесн. пром-сть, 1984. — 480 с.
- Краснова А.М. Нові види ліщиць з України та Жигулів // Укр. ботан. журн. — 1971. — **28**, № 1. — С. 92–98.

- Краснова А.Н. К систематике *Typha* L. подсемьи *Rohrbachia* Kronf. ex Riedl. (*Typhaceae*) // Укр. ботан. журн. — 2002. — **58**, № 6. — С. 702–706.
- Краснова А.М., Кузьмичов А.І. Стан охорони рідкісних та ендемічних видів рослин заповідника «Асканія-Нова» // Укр. ботан. журн. — 1987. — **44**, № 3. — С. 77–80.
- Крицька Л.І. Нові види астрагалу на Україні, близькі до *Astragalus macropus* Bunge // Укр. ботан. журн. — 1974. — 31, № 4. — С. 455–462.
- Крицкая Л.И. Критические заметки к Флоре Правобережной Злаковой степи // Актуал. вопр. современ. ботан. — К.: Наук. думка. — 1976. — С. 70–78.
- Крицька Л.І., Деркач О.М. Сучасний стан популяцій видів ряду *Margaritaceae* Klok. (*Centaurea* L.) // Укр. ботан. журн. — 1991. — **48**, № 3. — С. 78–81.
- Крицкая Л.И., Новосад В.В. Флоросоциологические особенности степных флор региона Западного Причерноморья в связи с вопросами оптимизации его природно-заповедной сети // Вісник Нац. наук.-природн. музею НАН України. — Сер. Ботан. — 2001. — С. 147–188.
- Крицька Л.І., Новосад В.В. Ендемічне ядро флори Середнього Придністров'я та його генезисні зв'язки // Вісник Нац. наук.-природн. музею НАН України. — Сер. Ботан. — 2003 — 2004 а. — С. 81–102.
- Крицька Л.І., Новосад В.В. Ендемізм флори Середнього Придністров'я / Степові і галофітні екосистеми України. Зб. статей до 100-річчя д.б.н., проф. Г.І. Білика / Ін-т ботаніки НАНУ. — К., 2004 б. — С. 179–196. — Укр. — Деп. в ДНТБ України. 17.05.04, № 24 — Ук 2004.
- Крічфалуший В.В. Дельфіній східнокарпатський (*Delphinium nacladense* Zapal.) — забутий вид флори Закарпаття // Проблеми екологічної стабільності Східних Карпат: Мат-ли міжнарод. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю створення НПП «Синевир» (24-27 червня 1999 р., Синевир, Україна). — Синевир, 1999. — С. 118–119.
- Крічфалуший В.В., Будніков Г.Б., Мигаль А.В. Червоний список Закарпаття: види рослин та рослинні угруповання, що знаходяться під загрозою зникнення. — Ужгород, 1999. — 196 с.
- Крічфалуший В.В., Вайнагіш А.В., Андрик Є.Й., Дашко Р.Д. Раритетна флора Закарпаття. Лілієцвіті рослини. — Ужгород: Патент, 1999. — 144 с.
- Кричфалуший В.В., Гендей О.І. Флора и растительность долины нарциссов (Карпатский заповедник). К таксономии сообществ *Narcissus angustifolius* Curt. // Редкол. Журн. «Биол. науки». — Ужгород, 1987. — С. 1–18. — Деп. в ВИНТИ 30.10.1987, № 8112-B87.
- Кричфалуший В.В., Комендар В.И. Биоэкология редких видов растений на примере Карпат. — Львов: Свит, 1990. — 158 с.
- Криштофович А.Н. Очерк растительности Ласпи и Байдарской долины (Крым) // Сб. студенч. биол. кружка при императорск. Новороссийск. ун-те, 1908, № 3.
- Крись О.П. Тирлич жовтий (*Gentiana lutea* L.) в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1971. — **28**, № 4. — С. 22–29.
- Крись О.П., Вайнагіш І.Ф. Флора осоково-сфагнового болота в урочищі Рацина (Українські Карпати) // Укр. ботан. журн. — 1988. — **45**, № 1. — С. 73–77.
- Криштофович А.Н. Очерк растительности Ласпи и Байдарской долины (Крым) // Сб. студенч. биол. кружка при императорск. Новороссийск. ун-те, 1908, № 3.
- Круганова Е.А. Обзор видов рода *Glycyrrhiza* L. и *Meristotropis* Fisch. et Mey. // Тр. Ботан. ин-та АН СССР. — Сер. 1. — 1955. — Вып. 2. — С. 161–197.
- Крюкова И.В. О некоторых редких и новых для Крыма бобовых // Ботан. журн. — 1965. — **50**, № 4.
- Крюкова И.В. Эндемичные бобовые Крыма и их ареалы // Ареалы растений флоры СССР. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1969. — Вып. 2. — С. 233–247.
- Крюкова И.В., Лукс Ю.А. Новые данные о *Tulipa biflora* Pall. (*Liliaceae*) в Крыму // Ботан. журн. — 1978. — **63**, № 5. — С. 700–711.
- Крюкова И.В., Лукс Ю.А., Привалова Л.А. Заповедные растения Крыма. — Симферополь, 1980. — 112 с.
- Крюкова И.В., Лукс Ю.А., Привалова Л.А. и др. Редкие растения и животные Крыма. — Симферополь: Таврия, 1988. — 176 с.
- Кузьмичов А.И. Гигрофильная флора юго-запада Русской равнины и ее генезис. — С-Пб: Гидрометеоздат, 1992. — 216 с.
- Кузярін О.Т. Раритетні рослини та фітоценози заплави Західного Бугу // Наук. зап. держ. природозн. музею. — Львів, 2001. — **16**. — С. 87–102.
- Кузярін О.Т. Синтаксономічний склад азональної рослинності класу *Phragmitetia* R. Tx. & Prsg. 1942 басейну Західного Бугу // Наук. зап. держ. природозн. музею. — Львів, 2003 а. — **18**. — С. 53–76.
- Кузярін О.Т. *Sesleria caerulea* (L.) Ard. (*Poaceae*) — новий вид флори України з Зоняків (Північно-західне Поділля) // Укр. ботан. журн. — 2003 б. — **60**, № 2. — С. 182–188.
- Купрюшина Л.В. Онтогенез та вікові стани ромети *Caragana scythica* (Kom) Rojark. (*Fabaceae* Lindl.) в Україні // Мат-ли XI з'їзду Укр. ботан. тов-ва. (Харків, 25-27 вересня 2001 р.). — Харків, 2001. — С. 207–208.
- Курсон В.В. Поширення і еколого-ценотичні особливості *Euonymus pana* Bieb. на території Наддніпрянської височини // Укр. ботан. журн. — 1987. — **35**, № 3. — С. 318–321.
- Куткова О.В., Сухомлин М.М. Поширення представників родини *Morchellaceae* на території України // Наук. вісн. Волин. ун-ту ім. Лесі Українки. — 2007. — № 11 (Ч. 2). — С. 122–124.
- Кучеревський В.В. Еколого-біологічні особливості *Cymbocasma borysthenica* (Pall. ex Schlecht.) Klok. et Zoz на Дніпропетровщині // Укр. ботан. журн. — 1986. — **43**, № 6. — С. 72–73.
- Кучеревський В.В. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Дніпропетровщини. — К.: Фітосоціоцентр, 2001. — 360 с.
- Кучеревський В.В. Конспект флори Правобережного степового Придніпров'я. — Дніпропетровськ: Проспект, 2004. — 292 с.
- Кучерявая Л.Ф. Реликты водной флоры Киевского водохранилища // Охрана, изуч. и обогащение раст. мира. — 1985. — Вып. 12. — С. 37–41.
- Лавренко Е.М. Новые данные к флоре Харьковской губернии. Список редких растений // Тр. об-ва испыт. природы Харьковск. ун-та, 1925. — **50**, вып. 1. — С. 26–33.
- Лавренко Е.М. *Caldesia* Parl. Кальдезія // Флора УРСР. Визначник квіткових та вищих спорових рослин УРСР. Частина 1. — К., 1935. — С. 115.
- Лавренко Е.М. Злаки и осоки, доминирующие в степных сообществах // Растительность европейской части СССР. — Л.: Наука, 1980. — С. 206–220.
- Лавренко Е.М., Дохман Г.І. Рослинність Старобільських степів // Журн. біоботан. циклу ВУАН. — 1933. — № 5/6. — С. 23–133.
- Лазаренко А.С. Відомості про найцікавіших представників української бріофлори // Тр. фіз.-мат. від. ВУАН. — 1929. — **15**, вип. 1. — С. 3–35.
- Лазаренко А.С. Визначник листяних мохів УСРР. — К.: Вид-во УАН, 1936. — 300 с.
- Лазаренко А.С. Мохова рослинність вогких гранітних скель р. Тясмина // Наук. зап. Львів. наук.-природ. музею АН УСРР. — 1951. — **1**. — С. 40–49.

- Лазаренко А.С., Улична К.О. Гукерія блискуча в Східних Карпатах // Наук. зап. природознав. музею Львів. філіалу АН УРСР. — 1956. — **5**. — С. 145–149.
- Лазебна А.М. Нові місцезростання *Spiranthes spiralis* (L.) Chevall. (= *S. autumnalis* (Balb.) Rich) // Укр. ботан. журн. — 1979. — **36**, № 4. — С. 369–370.
- Летухова В.Ю. Современный ареал исчезающего вида боярышника Поярковой // Тр. Никит. ботан. сада. — 2001. — **120**. — С. 73–79.
- Летухова В.Ю. Мониторинг популяции боярышника Поярковой — *Crataegus rojarkovae* Kossyach в Карадагском природном заповеднике // Карадаг: история, геология, ботаника, зоология. — Симферополь: Сонат, 2004. — С. 250–264.
- Лікарські рослини: Енциклопедичний довідник / Відп. ред. А.М. Гродзинський. — К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1992. — 544 с.
- Липський В.И. Заметка о флоре Крыма // Зап. Киев. об-ва. естествоиспытат. — 1894. — **13**. — С. 407–421.
- Литвиненко О.И. Особенности побегообразования леонтицы одесской // Бюлл. МОИП. — 1986. — **91**, вып. 4. — С. 53–56.
- Ловелиус О.Л. Видовой состав, географическое распространение и экологическая приуроченность видов рода *Atraphaxis* L. (*Polygonaceae*) // Новости сист. высш. и низш. раст. 1977. — К.: Наук. думка, 1978. — С. 85–108.
- Ловелиус О.Л., Калачова Л.И. Розповсюдження і фітоценотичні особливості *Glycyrrhiza glabra* L. на Україні // Укр. ботан. журн. — 1990. — **47**, № 5. — С. 89–91.
- Ловелиус О.Л., Стойко С.М. *Rhodiola rosea* L. в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1990. — **47**, № 1. — С. 90–93.
- Лоскот Н.П. До флори Присивашья // Укр. ботан. журн. — 1973. — **30**, № 4. — С. 526–529.
- Лукаш О. Нові місцезнаходження представників роду *Diphysastrum* на Лівобережному Поліссі // Актуал. пробл. ботан. та екол. Мат-ли конф. молодих вчених-ботаніків України (13-16 вересня 2000 р., Чернівці, Седнів). — К.: Центр екол. освіти та інформ., 2000. — С. 47–48.
- Лукаш О.В. Локалітети дуже рідкісних видів флори Лівобережного Полісся України у південній його частині // Проблеми охорони генофонду природи Полісся. Зб. наук. праць. — Луцьк: Надстир'я, 2001. — С. 63–68.
- Лукаш О. *Astragalus arenarius* L. на Чернігівському Поліссі // Актуал. пробл. флористики, систематики, екології та збереження фіторізноманіття. Мат-ли конф. молодих вчених-ботаніків України (Львів, Івано-Франково, 6-10 серпня 2002 р.) — Львів, 2002. — С. 218–220.
- Лукаш О.В. Поширення та охорона *Pulsatilla patens* (L.) Mill в Східній підпровінції Поліської провінції // Наукова спадщина академіка М.М. Гришка. Мат-ли всеукр. наук.-практ. конф. — Глухів: ГДПУ, 2005. — С. 91–93.
- Лукаш О.В., Карпенко Ю.О., Прядко О.І. *Diphysastrum complanatum* (L.) Holub та *D. zeilleri* (Rouy) Holub на Лівобережному Поліссі // Укр. ботан. журн. — 1998. — **55**, № 4. — С. 410–413.
- Лукс Ю.А., Крюкова И.В., Привалова Л.А. Растения флоры Крыма, рекомендуемые для заповедной охраны // Бюл. Госуд. Никитск. ботан. сада. — 1975. — Вып. 3. — С. 28.
- Любінська Л.Г. *Fritillaria montana* Hoppe (*Liliaceae* Juss.) в національному природному парку «Подільські Товтри» // Укр. ботан. журн. — 2000. — **57**, № 3. — С. 284–286.
- Любінська Л.Г., Ковальчук С.І., Матвеев М.Д. Природні цінності Національного Природного Парку «Подільські Товтри». — Кам'янець-Подільський, 1999. — 87 с.
- Любченко В.М. Чина синеватая в грабовом лесу Каневского заповедника // Бюл. Главн. ботан. сада АН СССР. — 1983, № 127.
- Любченко В.М. Особенности произрастания *Scopolia carniolica* Jasq. в широколиственных лесах на восточной границе её ареала на Украине // Растит. ресурсы. — 1984. — **20**, вып. 2. — С. 182–188.
- Макаревич М.Ф., Навроцкая И.Л., Юдина И.В. Атлас географического распространения лишайников в Украинских Карпатах. — К.: Наук. думка, 1982. — 404 с.
- Макрофиты — индикаторы изменений природной среды / Д.В. Дубына, С. Гейны, З. Гроудова и др. — К.: Наук. думка, 1993. — 434 с.
- Малеев В.П., Станков С.С. Сем. *Umbelliferae* Moris. — Зонтичные // Вульф Е.В. Флора Крыма. — Т. 2, вып. 3. — М.: Сов. наука, 1958. — С. 153–209.
- Малиновський К.А. Нові місцезнаходження дельфінія середнього (*Delphinium intermedium* Soland.) і дрючка крилатого (*Genistella sagittalis* (L.) Gams.) у Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1962. — **19**, № 6. — С. 100–102.
- Малиновський К.А. Рослинність високогір'я Українських Карпат. — К.: Наук. думка, 1980. — 280 с.
- Малиновський К.А. Поширення популяцій рідкісних видів // Структура популяцій рідкісних видів флори Карпат. — К.: Наук. думка, 1998. — С. 11–29.
- Малиновський К.А., Кричфалушій В.В. Рослинні угруповання високогір'я Українських Карпат. — Ужгород: Карпатська вежа, 2002. — 244 с.
- Малиновський К.А., Царик Й.В., Жияєв Г.Г. та ін. Структура популяцій рідкісних видів флори Карпат. — К.: Наук. думка. — 1998. — 175 с.
- Малиновський К., Царик Й., Кияк В., Нестерук Ю. Рідкісні, ендемічні, реліктові та пограничноареальні види рослин Українських Карпат. — Львів: Ліга-Прес, 2002. — 75 с.
- Маргиттай А. Взносы к флоре Подкарпатской Руси // Квартальник IV-ой секции. Ч. 1. — Мукачево: Паннония, 1923. — С. 8–79.
- Маслов И.И. Фитобентос прибрежного аквального комплекса у мыса Ай-Тодор, Черное море (Украина) // Альгология. — 2001 а. — **11**, № 2. — С. 194–200.
- Маслов И.И. Фитобентос прибрежного аквального комплекса у мыса Атлеш, Черное море (Украина) // Экология моря. — 2001 б. — **56**. — С. 30–34.
- Маслов И.И. Макрофитобентос некоторых охраняемых территорий Черного моря (Украина) // Альгология. — 2002. — **12**, № 1. — С. 81–95.
- Маслов И.И., Борисова Е.В. Харовые водоросли Сиваша // Бюл. Никитск. ботан. сада. — 2008. — Вып. 96. — С. 8–12.
- Маслов И.И., Саркина И.С., Белич Т.В., Садогурский С.Е. Аннотированный каталог водорослей и грибов заповедника «Мыс Мартьян». — Ялта: ГНБС, 1998. — 31 с.
- Маслов И.И., Соколовский С.С. Мониторинг макрофитобентоса в природном заповеднике «Мыс Мартьян» // Сб. науч. тр. ГНБС. — 2004. — **123**. — С. 85–92.
- Маслов И.И., Ткаченко Ф.П. Фитосозологические аспекты флоры водорослей-макрофитов Черного моря (Украина) // Бюл. Никитск. ботан. сада. — 2008. — Вып. 96. — С. 12–17.
- Маслова В.Р., Лесняк Л.І., Мельник В.І., Перегрим М.М. Червона книга Луганської області. Судинні рослини. — Луганськ: Знання, 2003. — 280 с.
- Маслова И.И., Крайнюк Е.С. Пшеница боотийская (*Triticum boeoticum* Boiss. — *Poaceae* Barnh.) в Байдарской долине (Крым) // Бюл. Никит. ботан. сада. — 1989. — Вып. 70. — С. 10–13.

Масюк Н.П. Протококові водорості озер Західноукраїнського Полісся. — К., 1958. — 44 с.

Масюк Н.П., Лилицкая Г.Г. Новые для флоры Карпатского биосферного заповедника (Украина) виды *Chlorophyta* и *Xanthophyta* // Альгология. — 1996. — 6, № 4. — С. 447–455.

Матвієнко О.М. Матеріали до вивчення водоростей УРСР. 1. Водорості кляквеного болота // Уч. зап. Харк. держ. ун-ту. — 1938. — 3, № 14. — С. 29–70.

Матвієнко О.М., Догадіна Т.В. Жовтозелені водорості — *Xanthophyta* // Визн. прісн. водор. УРСР. Вип. 10. — К.: Наук. думка, 1978. — 512 с.

Матлай І.Й. *Spiranthes amoena* (Bieb.) Spreng. — новий для флори України вид // Укр. ботан. журн. — 1984. — 41, № 3. — С. 80.

Махмет Б.М. Культура береки в Українській РСР. — К.: Урожай, 1965. — С. 3–38.

Мельник В.И. Охрана редких видов растений ex situ // Интродукция и акклиматизация растений. — 1991. — Вып. 15. — С. 14–16.

Мельник В.И. *Goodyera repens* (Orchidaceae) на Украине // Ботан. журн., 1991. — 76, № 10. — С. 1402–1408.

Мельник В.И. Острівні ялинники Українського Полісся. — К.: Наук. думка, 1993 а. — 104 с.

Мельник В.И. Распространение, эколого-ценотические особенности и структура ценопопуляций *Galanthus elwesii* Hook. fil. на восточном пределе ареала (Одесская обл., Украина) // Растительные ресурсы. — 1993 б. — 3. — С. 43–50.

Мельник В.И. *Galanthus elwesii* Hook. fil. (Amaryllidaceae) в Україні // Укр. ботан. журн. — 1994. — 51, № 1. — С. 29–33.

Мельник В.И. Фітоценотичний аналіз місцезростань *Daphne sneorum* L. (Thymelaeaceae) в Україні // Укр. ботан. журн. — 1995 а. — 52, № 1. — С. 38–48.

Мельник В.И. Эколого-ценотические закономерности распространения *Daphne sophia* (Thymelaeaceae) в реликтовых местообитаниях // Ботан. журн. — 1995 б. — 80, № 3. — С. 46–50.

Мельник В.И. Реликт неогеновых лесов клекачка перистая (*Staphylea pinnata* L.) в Украине // Интродукция и акклиматизация растений. — 1995 в. — Вып. 23. — С. 23–29.

Мельник В.И. *Fritillaria meleagris* L. (Liliaceae) на Украине // Ботан. журн. — 1999. — 84, № 8. — С. 81–86.

Мельник В.И. Редкие виды флоры равнинных лесов Украины — К.: Фитосоциоцентр, 2000. — 212 с.

Мельник В.И., Баранський О.Р. Нові місцезнаходження рідкісних видів флори Волинського Полісся // Укр. ботан. журн. — 2006. — 63, № 3. — С. 333–339.

Мельник В.И., Гриценко В.В., Перегрим М.М. Ценопопуляції *Raeonia tenuifolia* L. (Raeoniaceae) в степових культурфітоценозах // Интродукция растений. — 2003. — № 1–2. — С. 49–51.

Мельник В.И., Гриценко В.В., Шевченко Д.Ю. *Bulbocodium versicolor* (Melantiaceae) в Украине // Ботан. журн. — 2006. — 91, № 10. — С. 88–97.

Мельник В.И., Савчук Л.А. Географічне поширення *Betula humilis* Schrank. в Україні // Интродукция растений. — 2004. — № 4. — С. 3–9.

Мельник В.И., Савчук Р.І. Орхідеї долини річки Замчисько на Поліссі // Охорона і культивування орхідей. — К.: Наук. думка, 1999. — С. 59–61.

Мельник В.И., Савчук Р.И., Баточенко В.Н. Растительный покров Острожской долины (Украина) // Ботан. журн. — 2001. — 86, № 12. — С. 112–119.

Мельник В.И., Свистун О.В. Географічне поширення, еколого-ценотичні умови місцезростань та сучасний стан популяцій *Euonymus pana* Bieb. (Celastraceae) в Європі // Интродукция растений. — 2004. — № 4. — С. 14–20.

Мельник В.И., Парубок М.І. Горицвіт весняний (*Adonis vernalis* L.) в Україні. — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 163 с.

Мельник С.А. Ще одна знахідка альдрованди на Україні // Укр. ботан. журн. — 1972. — 29, № 3. — С. 381–383.

Методические рекомендации по рациональному использованию Крымского генфонда *Juniperus foetidissima* Willd., 1992.

Мигаль А.В. Дослідження репродуктивної біології *Crocus banaticus* на заході України // Наук. вісник Ужгород. ун-ту. Сер. біол. — 1997. — Вип. 4. — С. 63–66.

Мигаль А.В. Поширення *Crocus banaticus* J. Gaу на заході України // Наук. вісник Ужгород. ун-ту. Сер. біол. — 1998. — Вип. 5. — С. 44–47.

Мигаль А.В. Фітоценотична приуроченість *Crocus heuffelianus* Herb. в Карпатах // Наук. вісник Ужгород. ун-ту. Сер. біол. — 2001. — Вип. 10. — С. 56–60.

Мигаль А.В. Біолого-екологічна характеристика видів роду *Crocus* L. в Українських

Карпатах та заходи по їх охороні: Автореф. дис. ... канд. біол. наук. — К., 2002. — 22 с.

Мілкина Л.І. Нове місцезнаходження *Saxifraga luteo-viridis* Schott et Kotschy (Saxifragaceae) в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1994. — 51, № 6. — С. 137–140.

Мильков Р.Н., Бережной А.В. Волчеградник Софии на юге Среднерусской возвышенности // Географ. аспект. охр. природы. — Воронеж, 1990. — С. 54–65.

Мильчакова Н.А. Ресурсы макрофитов Черного моря: проблемы охраны и рационального использования // Экология моря. — 2001. — Вып. 57. — С. 7–12.

Мильчакова Н.А. Макрофитобентос // Современное состояние биоразнообразия прибрежных вод Крыма (черноморский сектор) / Под ред. В.Н. Еремеева, А.В. Гаевской. — Севастополь: Экоги-Гидрофизика, 2003 а. — С. 152–208.

Мильчакова Н.А. Систематический состав и распространение зеленых водорослей-макрофитов (*Chlorophyceae* Wille S.L.) Черного моря // Альгология. — 2003б. — 13, № 1. — С. 70–83.

Миронова Л.П. Редкие виды растений и грибов в Карадагском заповеднике // Карадаг. История, биология, археология. Сб. науч. тр. — Симферополь: Сонат, 2001. — С. 49–51.

Миронова Л.П., Каменских Л.Н. Сосудистые растения Карадагского заповедника (аннотированный список видов) // Флора и фауна заповедников. — М.: Наука, 1995. — 104 с.

Миронова Л.П., Шатко В.Г. Популяционное изучение редких растений в Карадагском заповеднике // Редкие виды растений в заповедниках. — М.: Наука, 1987. — С. 95–108.

Миронова Л.П., Шатко В.Г. Мониторинг редких, исчезающих и охраняемых растений флоры Крыма в Карадагском природном заповеднике // Карадаг. История. Геология. Ботаника. Зоология. Сб. науч. тр., посвящ. 90-летию Карадаг. науч. станции и 25-летию Карадаг. природ. зап-ка НАН Украины. — Симферополь: СОНАТ, 2004. — С. 224 — 249.

Мойсієнко І.І. Деякі особливості розмноження та життєва форма *Betula borysthena* Klok // Актуал. пит. ботаніки і екології: Конф. молодих учених і спеціалістів (Ялта, 1993). — К., 1993. — С. 87–88.

Мойсієнко І.І., Коломійчук В.П. Перше повідомлення про зростання *Colchicum ancyrense* B.L. Burtт на Херсонщині // Чорномор. ботан. журн. — 2009. — 4. (у друку).

- Мойсієнко І.І., Соломаха В.А., Соломаха Т.Д., Драбинюк Г.В. Еколого-ценотичні особливості *Scutellaria verna* Besser в умовах природного заповідника «Єланецький степ» (Миколаївська обл., Україна) // Чорномор. ботан. журн. — 2005. — **1**, № 2. — С. 83–91.
- Мороз І.І. Порівняльне вивчення скополії з Карпат, Поділля і Кавказу // Інтродукція та акліматизація рослин на Україні. — 1971. — 5. — С. 27–34.
- Мороз О.М. Попередня оцінка созологічного статусу видів роду *Linum* L. флори України // Вісник Запорізьк. держ. ун-ту: Зб. наук. статей. Біол. науки. — Запоріжжя: Запорізьк. держ. ун-т, 2004. — С. 149–153.
- Морозова-Водяницька Н.В. Растительные ассоциации в Чёрном море // Тр. Севастоп. биол. ст. АН СССР. — 1959. — **11**. — С. 3–28.
- Морозук С.С. Ендемічні рослини і коротка історія розвитку флори крейдяних відслонень басейну р. Сіверський Донець // Укр. ботан. журн. — 1971. — **28**, № 3. — С. 327–331.
- Мосякін С.Л. Рослини України у Світовому Червоному списку // Укр. ботан. журн. — 1999. — **56**, № 1. — С. 79–88.
- Мошкова Н.О. Доповнення до вивчення прісноводних червоних водоростей України // Укр. ботан. журн. — 1970. — **27**, № 5. — С. 563–568.
- Мошкова Н.О. Улотрихсові водорості — *Ulotrichales*. Кладофорові водорості — *Cladophorales* // Визначник прісноводних водоростей Української РСР. — К.: Наук. думка, 1979. — 499 с.
- Мошкова Н.О., Водоп'ян Н.С. До флори обростань річки Перги в Поліському заповіднику // Укр. ботан. журн. — 1975. — **32**, № 4. — С. 415–424.
- Мошкова Н.О., Фролова І.О. Червоні та бурі водорості (*Rhodophyta*, *Phaeophyta*) // Визначник прісноводних водоростей Української РСР. Вип. XII. — К.: Наук. думка, 1983. — 208 с.
- Муравьев И.А., Соколов В.С. Состояние и перспективы изучения и использования солодки в народном хозяйстве СССР // Вопр. изуч. и использ. солодки в СССР. — М.: Л.: Наука, 1966. — С. 5–14.
- Наконечний О.М., Казало О.О. *Sedum antiquum* Omelcz. et Zaverucha на Західному Опіллі: екологічна приуроченість, фітоценологічні особливості, хорологічний та созологічний аналіз // Уч. зап. Таврич. нац. ун-та ім. В.И. Вернадского. Сер. Биол. — 2001. — **14**, № 1. — С. 141–144.
- Нестерук Ю.Й. Новий для флори України рід *Callianthemum* С.А. Мей. // Пр. наук. тов-ва ім. Т. Шевченка. — Екол. зб. — Львів: НТШ, 1998. — **2**. — С. 527–537.
- Нестерук Ю.Й. Рослини Українських Карпат / Під ред. К.А. Малиновського. — Львів: Поллі, 2000. — 136 с.
- Нестерук Ю. Рослинний світ Українських Карпат. Чорногора. Екологічні мандрівки. Львів: БаК, 2003. — 520 с.
- Нестерук Ю. Популяція виду *Callianthemum coriandrifolium* Reichenb. // Внутрішньопопуляційне різноманіття рідкісних, ендемічних і реліктових видів високогір'я Карпат. — Львів: Поллі, 2004. — С. 96–102.
- Никирса Т.Д., Чорней И.И. *Botrychium virginianum* (L.) Sw. (*Ophioglossaceae*) — рідкий вид флори Хотинської возвищенности (Черновицкая область, Украина) // Матлы VIII Молодеж. конф. ботан. в Санкт-Петербурге (17-21 мая 2004 г.). — СПб: СПГУТД, 2004. — С. 45.
- Никифоров А.Р. Популяция *Silene jailensis* N.I. Rubtsov (*Caryophyllaceae*) в составе экосистемы юго-восточного прибрежно-ногосклона Никитской яйлы // Тр. Никитск. ботан. сада: ННЦ. — 2004. — **123**. — С. 29–35.
- Никифоров А.Р., Волошин Р.Р. *Lamium glaberrimum* (C. Koch) Taliev (*Lamiaceae* Lindley) в экосистеме подвижной осыпи южного склона горы Эклизи-Бурун (верхнее плато горы Чатыр-Даг) и в культуре ex situ в Южном Крыму // Экосистемы Крыма, их оптимизация и охрана. — 2005. — Вып. 15. — С. 20–25.
- Никифоров А.Р., Корженевский В.В. Интродукция растений редких видов флоры Крыма и ее использование для оптимизации экосистем региона // Экология, фитоценология и оптимизация экосистем. Сб. научн. тр. — Ялта. — 2004. — **123**. — С. 211–218.
- Никифоров А.Р., Корженевский В.В., Волошин Р.А. Ценолитическая природа и генезис *Triticum boeoticum* Boiss. (*Poaceae*) в растительности Байдарской долины Горного Крыма // Наук. зап. Тернополь. ун-та. — 2004. — № 2. — С. 251–254.
- Новиков В.С. 51. Осока плевельная // Биол. флора Московск. обл. / Под ред. Т.А. Работнова. — М.: Изд-во МГУ, 1980. — Вып. 6. — С. 189–190.
- Новиков В.С., Вахрамеева М.Г. 24. Осока шаровидная // Биол. флора Московск. обл. / Под ред. Т.А. Работнова. — М.: Изд-во МГУ, 1980. — Вып. 6. — С. 106–109.
- Новосад В.В. Флора Керченско-Таманского региона (структурно-сравнительный анализ, экофлоротопологическая дифференциация, генезис, перспективы рационального использования и охраны). — К.: Наук. думка, 1992. — 278 с.
- Новосад В.В., Крицька Л.І., Любінська Л.Г. Раритетний фітогенофонд судинних рослин регіону Середнього Придністров'я: сучасний стан вивчення та збереження // Ландшафтне та біологічне різноманіття Хмельниччини. — Кам'янець-Подільський. — 2004. — С. 27–34.
- Новосад В.В., Крицька Л.І., Протопопова В.В. Новий для науки ендемічний вид Гранітностепоного Побужжя смілки Ситника (*Silene sytnikii* Krytzka, Novosad et Protopopova), його таксономічні, еколого-ценотичні, хорологічні, генезисні та созологічні особливості // Укр. ботан. журн. — 1996. — **53**, № 5. — С. 578–585.
- Новосад В.В., Крицька Л.І., Протопопова В.В. Смолевка Ситника (*Silene sytnikii* Krytzka, Novosad et Protopopova) — новий для науки вид (таксономія, хорология, генезисні зв'язи, созологія) // Ботаника и микология на пути в третье тысячелетие: Международ. сб. статей, посвящ. 70-летию акад. НАНУ К.М. Ситника / Отв. ред. С.П. Вассер. — К.: Ин-тут ботаники НАНУ, 1996. — С. 413–419.
- Носова Л.М. Флоро-географический анализ северной степи Европейской части СССР. — М., 1973. — С. 88–91.
- Окснер А.М. Визначник лишайників УРСР. — К.: Вид-во АН УРСР. Ін-т ботаніки, 1937. — 341 с.
- Окснер А.М. Флора лишайників України. Т. 1. — К.: Вид-во АН УРСР, 1956. — 495 с.
- Окснер А.М. Флора лишайників України. Т. 2. — К.: Наук. думка, 1968. — Вип. 1. — 500 с.
- Окснер А.М. Флора лишайників України. Т. 2. — К.: Наук. думка, 1968. — Вип. 2. — 541 с.
- Окснер А.М., Копачевська Є.Г. Про *Rocella fucoids* (Neck.) Vain., знайдено в Криму // Укр. ботан. журн. — 1959. — **16**, № 1. — С. 105.
- Омельчук-М'якушко Т.Я., Заверуха Б.В. Новий вид *Sedum antiquum* Omelcz. et Zaverucha sp. nova // Укр. ботан. журн. — 1978. — **35**, № 2. — С. 180–184.
- Омельчук-М'якушко Т.Я., Зінченко Т.В. До систематики українських чистеців (рід *Stachys* L.) // Укр. ботан. журн. — 1974. — **31**, № 5. — С. 636–639.
- Онищенко В.А. Закономірності поширення весняних ефемероїдів у широколистяних та хвойно-широколистяних лісах України // Укр. ботан. журн. — 2007. — **64**, № 6. — С. 806–824.

Онищенко В.А., Андрієнко Т.Л., Остапко В.М. та ін. Представленість раритетних видів судинних рослин у національних природних парках України // Укр. ботан. журн. — 2002. — **59**, № 4. — С. 476–486.

Онищенко В.А., Андрієнко Т.Л., Ткаченко В.С. Репрезентативність раритетних видів судинних рослин у заповідниках України // Укр. ботан. журн. — 1998. — **55**, № 5. — С. 546–555.

Определитель высших растений Крыма / Под общ. ред. Н.И. Рубцова. — Л.: Наука, 1972. — 550 с.

Определитель высших растений Молдавской ССР / Под ред. Т.С. Гейдемана. — Кишинев: Штиинца, 1975. — 576 с.

Определитель высших растений Украины / Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др. — К.: Наук. думка, 1987. — 548 с.

Определитель лишайников СССР. — Л.: Наука, 1971, вып. 1. — 410 с.

Определитель лишайников СССР. — Л.: Наука, 1975, вып. 3. — 275 с.

Определитель лишайников СССР. — Л.: Наука, 1977, вып. 4. — 343 с.

Определитель лишайников СССР. — Л.: Наука, 1978, вып. 5. — 304 с.

Орлов О.О. Флористичні знахідки червонокнижних видів у Житомирській області за період 1987–2002 рр. // Ю.Д. Клеопов та сучасна ботанічна наука. — К.: Фітосоціоцентр, 2002. — С. 384–392.

Орлов О.О. Рідкісні та зникаючі види судинних рослин Житомирської області. — Житомир: Волинь, ПП «Рута», 2005. — 296 с.

Орлов О.О., Сіренко С.П. Центральноевропейські види у флорі західної частини Центрального Полісся та їх охорона // Біорізноманіття флори: проблеми збереження і раціонального використання. — Львів, 2004. — С. 111–112.

Орлов О.О., Сіренко С.П., Подобайло А.В., Сесін В.А. Заповідна Житомирщина. — К.: Фітосоціоцентр, 2001. — 196 с.

Остапко В.М. Изменчивость видов рода *Tulipa* L. флоры юго-востока Украины при интродукции // Интродукция и акклиматизация растений. — 1997. — Вып. 28. — С. 20–24.

Остапко В.М. Раритетный флорофонд юго-востока Украины (хорология). — Донецк: ООО «Лебедь», 2001. — 121 с.

Остапко В.М. Эйдологические, популяционные и ценогические основы фито-созологии на юго-востоке Украины. — Донецк: ООО «Лебедь», 2005. — 408 с.

Остапко В.М., Приходько С.А. Сохранение раритетных видов природной флоры юго-востока Украины в Донецком ботаническом саду НАН Украины // Промышл. ботан. — 2003. — Вып. 3. — С. 73–77.

Остапко В.М., Тохтарь В.К., Бойко Г.В. та ін. Нові доповнення до складу флори південного сходу України // Промышл. ботан. — Донецк, 2001. — Вып. 1. — С. 45–51.

Охрана важнейших ботанических объектов Украины, Белоруссии, Молдавии / Шеляг-Сосонко Ю.Р., Парфенов В.И., Чопик В.И. и др. — К.: Наук. думка, 1980. — 389 с.

Паламар Г.М. До питання про водорості деяких водойм України // Наук. зап. Херсон. держ. пед. ін-ту. — 1957. — **8**. — С. 369–387.

Паламар-Мордвинцева Г.М. Аналіз флори *Desmiales* Українських Карпат // Укр. бот. журн. — 1978. — **35**, № 1. — С. 29–38.

Паламар-Мордвинцева Г.М. Конъюгати — *Conjugatophyceae*. Ч. 1. Мезотенієві — *Mesoteniales*, гонатозигові — *Gonatozygales*, десмідієві — *Desmiales* // Визн. прісн. водор. Української РСР. Т. VIII. — К.: Наук. думка. — 1984. — 510 с.

Паламар-Мордвинцева Г.М. Конъюгати — *Conjugatophyceae*. Ч. 2. Десмідієві — *Desmiales* // Визн. прісн. водор. Української РСР. Т. VIII. — К.: Наук. думка. — 1986. — 320 с.

Паламар-Мордвинцева Г.М., Петльований О.А. Родина Мезотенієві — *Mesoteniaceae* // Флора водоростей України. Том 12. — К., 2009. — 156 с.

Паламар-Мордвинцева Г.М., Царенко П.М. *Charales* Волинського Полісся (Україна) // Альгологія. — 2004. — **14**, № 2. — С. 178–184.

Паламар-Мордвинцева Г.М., Шиндано-вина І.П. Нові для флори Чернігівського Полісся види роду *Spirogyra* Link. (*Zygnematales*, *Chlorophyta*) // Укр. ботан. журн. — 2000. — **57**, № 1. — С. 77–79.

Паламарь Г.М. К флоре мезотениевых, гонатозиговых и десмидиевых водорослей болот Украинского Западного Полесья // Ботан. мат-лы отд. спор. раст. Ботан. ин-та АН СССР. — 1960. — **13**. — С. 71–87.

Паламарь-Мордвинцева Г.М. *Charophyta* Крымского полуострова (Украина). — Альгология. — 1998. — **8**, № 1. — С. 14–22.

Паламарь-Мордвинцева Г.М. К изучению видового состава *Conjugatophyceae* Карпатского биосферного заповедника (Украина) // Альгология. — 1999. — **9**, № 1. — С. 67–79.

Паламарь-Мордвинцева Г.М. Десмидиевые водоросли. Вып. 1, ч. 1: Гонатозиговые — *Gonatozygaceae*, пенієєвіє — *Peniaceae*, клостерієєвіє — *Closteriaceae*, десмидієєвіє —

Desmidiaceae // Флора водорослей континентальных водоемов Украины. — Киев, 2003. — 354 с.

Паламарь-Мордвинцева Г.М., Борисова Е.В. Новые местонахождения *Charales* в Украине // Альгология. — 2006. — **16**, № 4. — С. 453–458.

Паламарь-Мордвинцева Г.М., Петлеваний О.А. *Gonatozygales* / Разнообразие водорослей Украины (Под. ред. С.П. Вассера, П.М. Царенко) // Альгология. — 2000. — **10**, № 4. — С. 229.

Паламарь-Мордвинцева Г.М., Царенко П.М. Красный список *Charales* Украины // Альгология — 2004. — **14**, № 4. — С. 399–412.

Паламарь-Мордвинцева Г.М., Шиндано-вина І.П. *Conjugatophyceae* гидрологического заказника Сосенское (Черниговское Полесье, Украина) // Альгология. — 1998. — **8**, № 3. — С. 301–307.

Панова Л.С. Каменные Могилы. — Донецк, 1974.

Панченко С.М. Особливості клонів *Huperzia selago* (L.) Bernh. ex Schrank & Mert. (*Huperziaceae* Rothm.) на північному сході України // Укр. ботан. журн. — 2000. — **57**, № 2. — С. 148–155.

Панченко С.М. Флора національного природного парку «Деснянсько-Старогутський» та проблеми охорони фіторізноманіття Новгород-Сіверського Полісся. — Суми: Університетська книга, 2005. — 170 с.

Панченко С.М. Особенности вегетативного размножения клонов *Huperzia selago* (*Huperziaceae*) на востоке Полесской низменности // Ботан. журн. — 2006. — **91**, № 5. — С. 716–728.

Панченко С.М., Лукаш О.В., Черноус О.П. Весняні ефемероїди листяних лісів Лівобережного Полісся // Укр. ботан. журн. — 2006. — **64**, № 5. — С. 671–680.

Панченко С.М., Онищенко В.А. Союзи *Dicrano-Pinion* Libb. 1933 і *Pino-Quercion* Medw.-Korn. 1959 в Деснянсько-Старогутському НПП // Рослинистість хвойних лісів України. Мат-ли робочої наради (Київ, листопад, 2003). — К.: Фітосоціоцентр, 2003 а. — С. 146–167.

Панченко С.М., Онищенко В.А. Дубові ліси Старогутського лісового масиву // Заповідна справа в Україні. — 2003 б. — **9**, вип. 3. — С. 11–16.

Парнікоза І.Ю. Знахідка *Botrychium matricariifolium* A. Br. ex Koch (*Ophioglossaceae*) в Середньому Придніпров'ї // Укр. ботан. журн. — 2002. — **59**, № 6. — С. 728–730.

- Партика Л.Я. Нове місцезнаходження *Hookeria lucens* (Hedw.) Smith в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1969. — **26**, № 1. — С. 107–110.
- Партика Л.Я. До бріофлори Поліського заповідника // Укр. ботан. журн. — 1974. — **31**, № 6. — С. 770–773.
- Партика Л.Я. Поширення мохоподібних в лісах Поліського заповідника // Укр. ботан. журн. — 1975. — **32**, № 4. — С. 440–444.
- Партика Л.Я. *Anoetangium handellii* Schiffn. — новий для бріофлори Європи вид моху // Укр. ботан. журн. — 1986 а. — **43**, № 2. — С. 66–67.
- Партика Л.Я. Бріофлора Карадазького заповідника // Укр. ботан. журн. — 1986 б. — **43**, № 3. — С. 26–30.
- Партика Л.Я. Мохоподібні природно-заповідних територій центральної частини Південного берега Криму // Укр. ботан. журн. — 1994. — **51**, № 2/3. — С. 217–224.
- Партика Л.Я., Слободян М.П. Нові для бріофлори Криму види мохоподібних // Укр. ботан. журн. — 1989. — **46**, № 3. — С. 38–41.
- Пачоский Й.К. Очерк флоры окрестностей г. Переяславля Полтавской губернии. — Киев, 1893. — 79 с.
- Пачоский И.К. Херсонская флора. Т. I. — Херсон, 1914.
- Пачоский И.К. Описание растительности Херсонской губернии. Вып. 1. Леса // Мат-лы по исслед. почв и грунтов Херсонской губернии. — Херсон, 1915. — 258 с.
- Пачоский Й.К. Растительность Херсонской губернии. Вып. 2. Степи // Мат-лы по исслед. почв и грунтов Херсонской губернии. — Херсон, 1917. — 367 с.
- Пачоский И.К. Описание растительности Херсонской губернии. Вып. 3. Плавни, пески, солончаки, сорные растения // Мат-лы по исслед. почв и грунтов Херсонской губернии. — Херсон, 1927. — 223 с.
- Перегрим М.М. Нові перспективні території для створення об'єктів природно-заповідного фонду на Луганщині // Заповідна справа в Україні. — 2003. — **9**, вип. 1. — С. 88–90.
- Перегрим М.М. *Crocus reticulatus* Stev. ex Adam. на Донецькому кряжі // Інтродукція рослин. — 2004. — № 4. — С. 61–67.
- Перегрим М.М., Након'юк І.П. *Fritillaria ruthenica* Wikstr. на Донецькому кряжі // Інтродукція рослин. — 2005. — № 1. — С. 3–10.
- Петлеванный О.А. Новые виды водорослей для заповедных территорий Донецко-Приазовской Степи // Альгология. — 2000. — **10**, № 2. — С. 201–206.
- Петлеванный О.А. *Chlorophyta* Украинского степного природного заповедника. Отделение «Каменные Могилы» // Альгология. — 2001. — **11**, № 2. — С. 236–249.
- Погребняк И.И. Фитобентос и кормовые ресурсы Тузовской группы лиманов Измаильской области // Мат-лы по гидробиол. и рыболовству лиманов сев.-зап. Причерноморья. — Одесса, 1952. — С. 69–84.
- Погребняк И.И. Фитобентос Днепровского лимана // Тр. Ин-та гидробиол. АН УССР. — 1953. — **31**. — С. 154–189.
- Погребняк П.С. Нове природне місцезнаходження клокички (*Staphylea pinnata* L.) в басейні Південного Бугу // Доповіді АН УРСР. — 1951. — № 2. — С. 93–94.
- Попов М.Г. Очерк растительности и флоры Карпат // Бюл. Моск. об-ва испытат. природы. — 1949. — 303 с.
- Пошкурлат А.П. Род горицвет — *Adonis* L. Систематика. Распространение. Биология. — М., 2000. — 200 с.
- Пояркова Е.И. Новые виды мятлика из Крыма // Новости сист. высш. раст. — Л.: Наука, 1965. — С. 51–54.
- Прудюк М.П. Нові та рідкісні для України агарикальні гриби з Дніпровсько-Орельського природного заповідника // Укр. ботан. журн. — 1999 — **56**, № 6. — С. 593–596.
- Прудюк М.П. Шапинкові гриби соснових лісів Кримського заповідника // Мат-ли міжнар. конф. «Гори і люди» (14–18 жовтня 2002 р.). Т. II. — Рахів, 2002 а. — С. 445–448.
- Прудюк Н.П. Новые и редкие для Украины виды макромицетов (*Basidiomycetes: Cortinariales*) из Горного Крыма // Микол. и фитопатол. — 2002 б. — **36**, вып. 2. — С. 35–42.
- Прудюк Н.П. Базидиальные макромицеты Днепровско-Орельского природного заповедника. II // Микол. и фитопатол. — 2005. — **39**, вып. 2. — С. 34–40.
- Прудюк М.П. Базидіальні макроміцети Луганського природного заповідника // Біорізноманітність Луганського природного заповідника НАН України. Зб. наук. праць Луганськ. нац. аграр. ун-ту. Сер. біол. науки. — Луганськ: Елтон-2, 2005. — № 56 (79). — С. 69–92.
- Приходько С.А. Нові місцезнаходження *Bulbocodium versicolor* (Ker.-Gavl.) Spreng. (*Liliaceae*) в Донбасі // Укр. ботан. журн. — 1994. — **51**, № 2/3. — С. 228–231.
- Прокудин Ю.Н., Вовк А.Г., Петрова О.А. и др. Страницы красной книги. — Донецк, 1982.
- Прокудин Ю.Н., Тверетинова В.В., Горелова Л.Н. и др. Редкие и исчезающие растения Харьковской области, требующие охраны // Вестник Харьков. ун-та. Проблемы флористики, биосистематики, физиологии питания и иммунитета растений. — Харьков: Вища шк., 1979. — № 189. — С. 26–33.
- Протопопова В.В. Нові для України види роду *Diphysium* C. Presl. // Укр. ботан. журн. — 1974. — **31**, № 6. — С. 690–694.
- Протопопова В.В., Мринський О.П., Мельник С.К. Нове місцезнаходження білоцвіта літнього (*Leucojum aestivum* L.) на Херсонщині // Укр. ботан. журн. — 1971. — **28**, № 2. — С. 231–233.
- Проць Б.Г. Флористичний резерват г. Ловачка (Закарпаття) // Тези допов. міжнарод. наук.-практ. конф. присвяч. 25-річчю Карпатського біосфер. зап-ка «Екологічні основи оптимізації режиму охорони і використання природно-заповідного фонду» (11-15 жовтня 1993 року, м. Рахів). — Рахів, 1993. — С. 57–58.
- Прошкіна-Лавренко А.И. Новые роды и виды водорослей из соленых водоемов СССР. I // Ботан. мат-лы. отд. спор. раст. Ботан. Ин-та АН СССР. — 1945. — **13**, вып. 10–12. — С. 142–154.
- Прядко О.І. Флористичні знахідки на території запроєктованого Дніпровського природного парку // Укр. ботан. журн. — 1982. — **39**, № 5. — С. 93–96.
- Прядко О.І. Нові дані про фіторізноманіття заказників Волинської області // Шацький національний природний парк. Наук. дослідж. 1994–2004 рр. — Луцьк: Волинська обл. друкарня, 2004 а. — С. 66–67.
- Прядко О.І. Ценотичне та флористичне різноманіття РЛП «Міжріччинський» (Чернігівська обл.) // Вісник Запоріж. держ. ун-ту. Біол. науки. — Запоріжжя, 2004 б. — С. 190–195.
- Прядко О.І., Андрієнко Т.Л., Крицька Л.І. *Dianthus hypanicus* Andr. (*Caryophyllaceae* Juss.) в Україні // Укр. ботан. журн. — 1999. — **56**, № 3. — С. 310–313.
- Прядко О.І., Онищенко В.А., Сіденко В.М. Ботанічні раритети Кіровоградщини // Заповідні куточки Кіровоградської землі. — Кіровоград: Арктур-А, 1999. — С. 42.
- Рало В.М. Чи існує у флорі північно-західного Поділля *Rhamnus tinctoria* Waldst. et Kit. (*Rhamnaceae*)? // Наук. основи збереж. біотичної різноманітності. Тематичн. зб. Ін-ту екології Карпат НАН України. — 2003, вип. 5. — Львів: Ліра-Прес, 2004. — С. 161–164.
- Расевич В.В. Еколого-ценотичні особливості популяцій *Daphne sophia* Kalen. у

природній флорі України // Укр. ботан. журн. — 2008. — **65**, № 1. — С. 90–103.

*Растительные ресурсы СССР: Цветковые растения, их химический состав, использование. Семейства *Raeoniaceae* — *Thymelaeaceae*.* — Л.: Наука, 1985. — 336 с.

Рева М.Л. Страницы Красной книги. — Донецк, 1982. — 112 с.

Рева М.Л., Дубовик О.М. Нове місцезнаходження еремуруса гарного (*Eremurus spectabilis* М. В.) на Україні // Укр. ботан. журн. — 1960. — **17**, № 1. — С. 85–86.

Редкие и исчезающие виды природной флоры СССР, культивируемые в ботанических садах и других интродукционных центрах страны. — М., 1983.

Редкие и исчезающие виды растений, грибов и лишайников Ростовской области / Под ред. В.В. Федяевой. — Ростов-на-Дону: Пайк, 1996. — 248 с.

Редкие и исчезающие виды флоры СССР, нуждающиеся в охране / Под ред. акад. А.Л. Тахтаджяна. — Л.: Наука, 1981. — 264 с.

Редкие и исчезающие растения и животные Украины. Справочник. — К.: Наук. думка, 1988. — 256 с.

Редкие растения и животные Крыма. Справочник. — Симферополь: Таврия, 1988. — 176 с.

Рейнгардт Л.В. Микрофлора Сухого Торца // Тр. об-ва испытат. природы Харьк. ун-та. — 1916. — **49**. — С. 1–18.

Решетюк О.В. Рід *Cypripedium* L. (*Orchidaceae* Juss.) в Україні (систематика, хорология, фітоценологія та охорона його видів *ex situ* та *in situ*): дисертація канд. біол. наук: 03.00.05 / НАН України; Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка. — К., 2003.

Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області / О.М. Конопля, Р.Я. Ісаєва, М.І. Конопля, В.М. Остапко. — Донецьк: Вид-во УкрНТЕК, 2003. — 340 с.

Родінка О.С., Панченко С.М. Знахідки *Goodyera repens* (L.) R.Br. (*Orchidaceae*) у Сумській області // Біол. науки: Зб. наук. праць Сумськ. держ. ун-ту. — Суми, 1998. — С. 112–114.

Ролл Я.В. Предварительные сведения о микрофлоре водоёмов окрестностей Сев.-Донецк. биол. ст. // Рус. архив протист. — 1926. — **5**, вып. 1. — С. 1–44.

Ролл Я.В. Пресноводные водоросли СССР — *Oedogoniaceae*. — К.: Изд-во Киев. гос. ун-та, 1948. — 139 с.

Ромашенко К.Ю., Дідух Я.П., Соломаха В.А. Синтаксономія класу *Hillanthemo-*

Thymetea cl. nov. рослинності відслонень Південно-східної України // Укр. фітоцен. зб. Сер. А. — 1996. — № 1. — С. 49–62.

Ромс О.Г., Блюм О.Б. Нові місцезнаходження рідкісних видів лишайників на території УРСР // Укр. ботан. журн. — 1988. — **45**, № 5. — С. 55–61.

Рослинність УРСР. Степи, кам'яністі відслонення, піски. — К.: Наук. думка, 1971. — 427 с.

Рубцов Н.И. Новый вид рода *Silene* L. с Крымского нагорья (яйлы) // Бюл. Гос. Никитск. ботан. сада. — Ялта, 1974. — Вып. 2 (24). — С. 5–8.

Рубцов Н.И., Купатадзе Г.А. *Fumana thymifolia* — новый вид флоры СССР // Ботан. журн. — 1978. — **63**, № 2. — С. 254–255.

Рундіна Л.О. Зигнемові — *Zygnematales* // Визн. прісн. водор. Української РСР. Т. VIII, ч. 3. — К.: Наук. думка, 1988. — 202 с.

Рыфф Л.Э. Растительность осыпей на магматических породах и роговиках в Горном Крыму // Укр. фітоцен. зб. Сер. А. — 1999. — Вип. 3 (14). — С. 67–84.

Рыфф Л.Э. Флористические находки на денудационных склонах Горного Крыма // Совр. научн. исслед. в садоводстве (Ялта, сентябрь, 2000). — Ялта: Никит. ботан. сад, 2000. — С. 115–119.

Рыфф Л.Э. Редкие растения осыпей Крыма // Тр. Никит. ботан. сада. — 2001. — **120**. — С. 58–63.

Рыфф Л.Э. Флора і рослинність кам'янистих відслонень Гірського Криму: Автореф. дис. ... канд. біол. наук. — Ялта, 2004. — 20 с.

Рыфф Л.Э., Крайнюк Е.С. Редкие виды и эндеми флоры полуострова Меганом // Мат-лы междунар. конф., посв. 200-летию Ботан. сада Харьков. нац. ун-та. — Харьков, 2004. — С. 109–111.

Сабашов В.И. Ареал, биоморфологическая характеристика и мероприятия по охране *Leucosium aestivum* L. в СССР: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. — Днепропетровск, 1988. — 16 с.

Сабашов В.И., Уманец О.Ю. Эколого-биологическая характеристика двух популяций *Leucosium aestivum* L. // Укр. ботан. журн. — 1988. — **45**, № 1. — С. 78–81.

Савич-Любичкая Л.И., Смирнова З.Н. Определитель листостебельных мхов СССР. Верхоплодные мхи. — Л.: Наука, 1970. — 824 с.

Садогурська С.А., Маслов І.І. До вивчення фітобентосу прибережного аквального комплексу біля мису Плака (Чорне море) // Наук. вісник Ужгород. ун-ту. Сер. біол. — 2001. — **10**. — С. 123–126.

Садогурский С.Е. Изменение видового состава водорослей зоостеревых фитоценозов в Керченском проливе (у Крымского побережья, Украина) // Альгология. — 1998. — **8**, № 2. — С. 146–155.

Садогурський С.Е. Видовий склад макрофітобентосу Сари-Булатської лагуни (заповідника «Лебедині острови») // Заповідна справа в Україні на межі тисячоліть (сучасний стан, проблеми і стратегія розвитку). Мат-ли всеукр. загальнотеор. та наук.-практ. конф. (Канів, 11–14 жовтня 1999 р.). — Канів, 1999. — С. 151–157.

Садогурский С.Е. Макрофітобентос морської акваторії заповідника «Лебязькі острови» (Чорне море) // Заповідна справа в Україні. — 2002. — **8**, № 1. — С. 39–48.

Садогурський С.Е. Про деякі нові місцезнаходження *Charophyta* у Криму // Укр. ботан. журн. — 2002. — **59**, № 2. — С. 179–183.

Садогурский С.Е., Садогурская С.А. К изучению макрофітобентоса соленого озера Аджиголь (Украина, Крым) // Альгология. — 1998. — **8**, № 3. — С. 295–300.

Сазонов А.В. Птеридофлора ландшафтного заказника Аюдаг // Тр. Никит. ботан. сада. — 1986. — **98**. — С. 53–62.

Сазонов А.В. Папоротникообразные флоры Крыма // Структура флоры и растительности Крыма: Тр. Никит. ботан. сада. — 1997. — **117**. — С. 44–52.

Сапегин А.А. Мхи Горного Крыма // Зап. Новоросс. об-ва естествоиспытат. — 1910. — **36**. — С. 15–271.

Саркина И.С. Базидиальные макромицеты фитоценозов Ай-Петринской яйлы: Ялтинский горно-лесной заповедник // Мат-ли міжнар. конф. «Гори і люди» (14–18 жовтня 2002 р.). Т. II. — Рахів, 2002. — С. 459–464.

Семенов А.И. О грибах и грибниках. Справочник по сбору грибов в Крыму. — Симферополь: Таврия, 1990. — 186 с.

Сенников А.Н. *Crepis jacquinii* Tausch — новый вид для флоры Украины // Новости систем. высш. раст. 1995. — СПб.: Мир и семья, 1996. — **30**. — С. 157–158.

Саркіна І.С., Придюк М.П., Гелюта В.П. Макромицети Криму, занесені до Червоної книги України // Укр. ботан. журнал. — 2003. — **60**, № 4. — С. 438–446.

Скворцов О.К. Про темнокорі берези із підсекції *Albae* // Укр. ботан. журн. — 1986. — **43**, № 3. — С. 83–88.

Скворцова Л.С. Види роду *Crocus* L. української флори, їх використання і охорона // Інтродукція рослин і зелене строїтельство. — К.: Наук. думка, 1973.

- Слободян М.П. Бріофлористичні нотатки з околиць Старого Криму // Укр. ботан. журн. — 1969. — **26**, № 3. — С. 86–87.
- Слободян М.П. До вивчення природного поширення п'ядича баранця (*Lycopodium selago* L.) на заході Української РСР // Укр. ботан. журн. — 1972. — **29**, № 2. — С. 286–238.
- Слюсаренко Л.П. Об украинских ковылях из цикла *Stipa joannis* Čel. // Уч. зап. Харьк. ун-та. — 141. Тр. науч.-исслед. ин-та биол. и биол. фак-та. — 1963. — **37**. — С. 25–27.
- Смаглюк К.К. Сосна кедровая европейская (*Pinus cembra* L.) в Украинских Карпатах // Лесоведение. — 1991. — №1. — С. 3–15.
- Смык Г.К., Бортняк Н.Н. Флористические находки на Словечанско-Овручском кряже (Центральное Полесье УССР) // Ботан. журн. — 1984. — **69**, № 8. — С. 1096–1099.
- Смик Г.К., Бортняк М.М. Маловідомі види родини *Orchidaceae* Juss. на Центральному Поліссі // Укр. ботан. журн. — 1988. — **45**, № 6. — С. 64–66.
- Смицкая М.Ф. Флора грибов Украины. Оперкулятные дискомицеты. — К.: Наук. думка, 1980. — 223 с.
- Смицька М.Ф., Бойко М.Ф. Нове місцезнаходження *Morchella steppicola* Zerova в УРСР // Укр. ботан. журн. — 1988. — **45**, № 2. — С. 71–72.
- Смицька М.Ф., Смик Л.В., Славна Н.М. Вивчення *Morchella semilibera* DC. ex Fr. [*Morchella hybrida* (Sow.) Pers.] в культурі // Укр. ботан. журн. — 1975. — **32**, № 2. — 222–225.
- Смицька М.Ф., Соломахіна В.М. Рідкісні види грибів, виявлені в урочищі Лиса Гора // Укр. ботан. журн. — 1984 — **41**, № 2. — С. 83–84.
- Смолко С.С. Третинний релікт — вовчі ягоди Софії (*Daphne sophia* Kalenicz.) на Середньоросійській височині та його сучасне поширення // Укр. ботан. журн. — 1967. — **24**, № 1. — С. 69–75.
- Собко В.Г. Ендемічні та реліктові елементи флори гранітних відслонень Придніпровської височини // Укр. ботан. журн. — 1972. — **29**, № 5. — С. 624–630.
- Собко В.Г. Новий вид вишні (*Cerasus klokovii* Sobko sp. nov.) з гранітних відслонень Південного Бугу // Укр. ботан. журн. — 1973. — **30**, № 5. — С. 663–665.
- Собко В.Г. Орхидеи Украины. — К.: Наук. думка, 1989. — 192 с.
- Собко В.Г. Нові види та нові місцезнаходження рідкісних видів флори України // IX з'їзд Укр. ботан. тов-ва: Тези доп. / Відп. ред. К.М. Ситник. — К.: Наук. думка, 1992. — С. 44.
- Собко В.Г. Стежинами Червоної книги України. — К.: Урожай, 1993. — 180 с.
- Собко В.Г. Науки заповідне зілля. — К.: Фітосоціоцентр, 2005а. — 452 с.
- Собко В.Г. Фітораритети України у світовому червоному списку. — К.: Фітосоціоцентр, 2005 б. — 156 с.
- Собко В.Г., Гапоненко М.Б. Інтродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України. — К.: Наук. думка, 1996. — 280 с.
- Собко В.Г., Крицкая Л.И. К вопросу о вымирании жемчужных васильков на Украине // Тез. докл. III Всесоюзн. конф. молодых исслед. ботан. садов СССР по прикладной ботанике и интродукции растений. — М., 1973. — С. 62–63.
- Собко В.Г., Мордатенко Л.П. Срібних хвиль ковилових степове море. — К.: Фітосоціоцентр, 2005. — 276 с.
- Солдатова І.М. Афілофоральні гриби заплавлених та аренних лісів Степової зони УРСР // Укр. ботан. журн. — 1974. — **31**, № 5. — С. 578–585.
- Соломаха В.А., Шаповал В.В., Вініченко Т.С., Мойсієнко І.І. Фітоценотична приуроченість *Allium regelianum* A. Becker ex Iljin і *Ferula orientalis* L. та стан їх популяцій у регіоні Біосферного заповідника «Асканія Нова» // Чорномор. ботан. журн. — 2005. — **1**, № 1. — С. 66–81.
- Соломаха В.А., Якушенко Д.М., Крамарець В.О. Національний природний парк «Сколівські Бескиди». Рослинний світ. — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 240 с.
- Соломахіна В.М. Грибні хвороби стовбурів та коренів лісових деревних порід Західного Полісся УРСР // Наук. зап. Київ. держ. ун-ту. — 1957. — **16**, вип. 20, № 14. — С. 163–166.
- Соломахіна В.М., Клоченко П.Д. Дереворазрушающие базидиомицеты граба обыкновенного (*Carpinus betulus* L.) лесов Каневского заповедника // Проблемы общей и молекулярной биологии. — К., 1982.
- Соломахіна В.М., Пруденко М.Н. Грибы (Mycobiota) Каневского заповедника // Пр. Канів. зап-ка. — 1998. — Вип. 11. — С. 1–107.
- Сорока М.І. Судинні рослини державного заповідника «Розточчя». — Препринт. — Львів. — 1990. — 278 с.
- Сосин П.Е. Определитель гастеромицетов СССР. — Л.: Наука, 1973. — 163 с.
- Срединский Н.К. Материалы для флоры Новороссийского края и Бессарабии // Зап. Новорос. об-ва испытат. природы. — 1873. — **1**, № 2. — С. 1–292.
- Стойко С.М. Про поширення в дубовому пасмі Закарпаття елементів середземноморської дендрофлори дуба австрійського (*Quercus cerris*) та ясена білого (*Fraxinus ornus*) // Флора і фауна Карпат. Тези допов. міжвуз. ювіл. конф. (жовтень 1965 р. Ужгород). — Ужгород, 1965. — С. 49–50.
- Стойко С.М. О распространении реликтовых деревьев и кустарников в Украинских Карпатах // Растительность высокогорий и вопросы ее хозяйственного использования. — М.-Л.: Наука, 1966 а. — С. 180–188.
- Стойко С.М. Заповідники та пам'ятки природи Українських Карпат. — Львів, 1966 б. — 142 с.
- Стойко С.М., Мілкіна Л.І., Яценко П.Т. та ін. Раритетні фітоценози західних регіонів України. — Львів: Поллі, 1998. — 190 с.
- Стойко С.М., Тасенкевич Л.О., Мілкіна Л.І. та ін. Флора і рослинність Карпатського заповідника. — К.: Наук. думка. — 1982. — С. 196.
- Стойко С.М., Третяк П.Р., Бойчук І.І. Сосна кедрова (*Pinus cembra* L.) на верхній межі лісу в Гедзь Гор'янах: хореологія, екологія, ценологія // Наук. вісник ДЛГУ: Дослідження, охорона та збагачення біорізноманіття. — Львів: Вив-во ДЛГУ, 1999. — Вип. 99. — С. 173–179.
- Стойко С.М., Яценко П.Т., Казало О.О. та ін. Раритетний фітогенофонд західних регіонів України (созологічна оцінка й наукові засади охорони). — Львів: Ліга-Прес, 2004. — 232 с.
- Стоянов Н., Стефанов Б. *Stachys* L. — Ранилист // Флора на България. — София: Университетская печатница, 1948. — С. 961–968.
- Струк М.О., Борисова О.В., Гриньов В.В. Нове місцезнаходження *Nitella gracilis* (J.E. Sm.) С. Agardh — рідкісного виду для флори України // Мат-лы міжнар. конф. молодых ученых «Актуальні проблеми ботаніки та екології» (Кам'янець-Подільський, 13–16 серпня 2008р.). — К.: Фітосоціоцентр, 2008. — С. 35–36.
- Судинні рослини флори Чернівецької області, які підлягають охороні. Атлас-довідник / Чорней І.І., Буджак В.В., Термена Б.К. — Чернівці: Рута, 1999. — 140 с.
- Сухомлин М.М., Куткова О.В., Паніна З.О. *Morchella steppicola* Zer.: морфологічні особливості, ультраструктура та поширення в Південно-Східній Україні // Укр. ботан. журн. — 2007. — **64**, № 6. — С. 867–874.
- Талиев В.И. *Daphne sophia* Kalenicz. // Тр. Харьков. об-ва естествоиспытат. — 1912. — **45**. — С. 95–152.

Таран Н.А., Солдатова И.М., Вассер С.П. Макромицеты Присамарского леса // Биогеоценологические исследования лесов техногенных ландшафтов степной Украины. — Днепропетровск: Днепропетровск. гос. ун-т, 1989. — С. 58–73.

Тарасов В.В. Редкие и исчезающие растения Днепропетровщины, подлежащие охране // Исчезающие и редкие растения, животные и ландшафты Днепропетровщины: Сб. науч. тр. Днепропетровск. гос. ун-та. — Днепропетровск: ДГУ, 1983. — С. 2–28.

Тарасов В.В. Основные редкие и исчезающие растения Днепропетровской и Запорожской областей. (К итогам работы комплексной экспедиции ДГУ по исследованиям лесных биогеноценозов степной зоны и их биологического разнообразия) // Экология та ноосферологія. — 1999. — **6**, № 1–2. — С. 91–116.

Тарасов В.В. Флора Дніпропетровської та Запорізької областей. Судинні рослини. Біолого-екологічна характеристика видів: Моногр. — Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровськ. ун-ту, 2005. — 276 с.

Темченко А.М. Нові місцезнаходження *Scopolia carniolica* Jacq. та *Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod. на Придніпровській височині // Укр. ботан. журн. — 1998. — **45**, № 3. — С. 72–73.

Темченко А.М., Дідух Я.П., Любченко В.М. Фітоценотична характеристика *Daphne genkwa* L. (*Thymelaeaceae* Juss.) у Придніпров'ї // Укр. ботан. журн. — 1986. — **43**, № 3. — С. 53–57.

Терлецький В.К., Охримович В.М., Кудрик В.В. Поширення деяких видів рідкісних рослин на Західному Поліссі // Укр. ботан. журн. — 1985. — **42**, № 2. — С. 24–27.

Терлецький В.К., Філіпенко А.В. Знахідка *Genistella sagittalis* (L.) Gams на Волині // Укр. ботан. журн. — 1988. — **45**, № 2. — С. 75–76.

Термена Б.К., Вихлюк М.І., Буджак В.В. *Sorbus torminalis* (L.) Crantz на Північній Буковині // Укр. ботан. журн. — 1993. — **50**, № 5. — С. 80–83.

Тимченко І.А. Структура популяцій видів роду *Epipactis* Adans. і тенденції її зміни під антропогенним впливом // Укр. ботан. журн. — 1996. — **53**, № 6. — С. 690–695.

Тимченко І.А. Фитоценотическая приуроченность *Epipactis palustris* (L.) Crantz в Украине // Бюл. ботан. сада им. И.С. Косенко Кубанского госагроун-та. — 1998. — № 7. — С. 158–160.

Тимченко І.А., Андрієнко Т.Л. *Epipactis purpurata* Smith (*Orchidaceae*) в Україні //

Укр. ботан. журн. — 1992, **49**, № 4. — С. 91–93.

Тимченко І.А., Фіцайло Т.В. Еколого-фітоценотична приуроченність видів роду *Epipactis* Zinn (*Orchidaceae*) // Укр. фітосоц. зб. Сер. С. — 2003. — Вип. 1 (20). — С. 103–112.

Тищенко О.В. Раритетні види флори Північноприазовських кіс / Ю.Д. Клепов та сучасна ботанічна наука. Мат-ли читань, присв. 100-річчю з дня народження Ю.Д. Клепова (Київ, 10-13 листопада 2002 р.). — К.: Фітосоціоцентр, 2002. — С. 392–395.

Ткаченко В.С., Генов А.П. Флороценотична характеристика запропонованого Кальміуського державного заказника // Укр. ботан. журн. — 1986. — **43**, № 5. — С. 92–96.

Ткаченко В.С., Генов А.П., Лиманський С.В. Основні зміни в рослинному покриві «Крейдової флори» за 10 років заповідання // Укр. ботан. журн. — 2002. — **59**, № 5. — С. 562–569.

Ткаченко В.С., Генов А.П., Мовчан Я.І. Флористична характеристика Криволуцького кретофільного степу на Донбасі та необхідність його заповідання // Укр. ботан. журн. — 1987. — **44**, № 4. — С. 70–75.

Ткаченко В.С., Дідух Я.П., Генов А.П. та ін. Український природний степовий заповідник. Рослинний світ. — К.: Фітосоціоцентр, 1998. — 280 с.

Ткаченко В.С., Дронова І.С. Синфітоіндикаційна характеристика кретофільної рослинності заповідника «Крейдова флора» // Укр. ботан. журн. — 2003. — **60**, № 1. — С. 18–25.

Ткаченко В.С., Дубовик О.М. Еколого-ценотичні особливості біотопів *Schivereckia mutabilis* (M. Alexeenko) M. Alexeenko в басейні Сіверського Дінця та необхідність їх охорони // Укр. ботан. журн. — 1986. — **43**, № 3. — С. 89–93.

Ткаченко В.С., Парахонська Н.О. Флороценотичне обґрунтування організації нової пам'ятки природи на крейдяних відслоненнях Старобільщини // Укр. ботан. журн. — 1985. — **42**, № 2. — С. 6–10.

Ткаченко В.С., Сова Т.В., Боровик Л.П. Еколого-генетичний ряд рослинності «Стрільцівського степу» на Луганщині // Степові і галофітні екосистеми України. Зб. статей до 100-річчя д.б.н., проф. Г.І. Білика / Ін-т ботаніки НАНУ. — К., 2004. — С. 595–620. — Укр. — Деп. в ДНТБ України. 17.05.04 № 24-Ук 2004.

Ткаченко Ф.П. Внутрішньовидова мінливість розмірів клітин таломів видів *Cladophora* Kütz. в Чорному морі // Укр. ботан. журн. — 1991. — **48**, № 4. — С. 53–56.

Ткаченко Ф.П. Макрофитобентос Одеського залива Чорного моря і його динаміка // Альгологія. — 2001 а. — **11**, № 1. — С. 115–121.

Ткаченко Ф.П. Макрофіти Березанського лиману Чорного моря // Вісн. Одеськ. держ. ун-ту. — 2001 б. — **6**, № 1. — С. 102–107.

Ткаченко Ф.П. Видовий состав водорослей-макрофитов северо-западной части Черного моря (Украина) // Альгологія. — 2004. — **14**, № 3. — С. 277–293.

Ткаченко Ф.П., Ковтун О.О. Макрофіти Тилігульського лиману Чорного моря // Укр. ботан. журн. — 2001. — **59**, № 2. — С. 184–191.

Ткаченко Ф.П., Маслов І.І. Морской макрофитобентос Черноморского биосферного заповедника // Екологія моря. — 2002. — **62**. — С. 34–40.

Ткаченко Ф.П., Попова О.М., Бабенко О.А. Нові знахідки грибів, занесених до Червоної книги України (Одеська обл.) // Укр. ботан. журн. — 2009. — **66**, № 2. — С. 250–253.

Ткачик В.П. Нові знахідки флори Прикарпаття // Укр. ботан. журн. — 1983. — **40**, № 3. — С. 22–26.

Ткачик В.П. Флора Прикарпаття. — Львів: НТШ, 2000. — 254 с.

Томин М.П. Определитель кустистых и листоватых лишайников СССР. — Минск: Изд-во АН СССР, 1937.

Топачевський О.В. Нові місцезнаходження червоних водоростей в Україні // Ботан. журн. — 1946. — **3**, № 3–4. — С. 85–87.

Трискиба С.Д., Полохіна І.І., Сухомлин М.М. Знахідка *Grifola frondosa* (Fr.) S. Gray на півночі Донецької області // Укр. ботан. журн. — 2005. — **62**, № 1. — С. 87–90.

Тисячелистники / Сытник К.М., Андрощук А.Ф., Клоков М.В. и др. — К.: Наук. думка, 1984. — 272 с.

Улична К.О. Зведений список листяних мохів Чернівецької області УРСР // Наук. зап. Природознавч. музею Львів. філіалу АН УРСР. — 1956. — **5**. — С. 126–144.

Улична К.О. *Pleuroclada albescens* (Hook.) Spruce в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1971. — **28**, № 2. — С. 227–228.

Улична К.О. Бриологический гербарий. Семейства *Ptychomitriaceae*, *Cryphaeaceae*, *Hypopterigiaceae* и *Fabroniaceae* // Каталог музейных фондов. — Львов: АН УССР, Гос. природ. музей УССР, 1990. — С. 45–49.

Уманець О.Ю. Рідкісні види судинних рослин флори Чорноморського державно-

го біосферного заповідника АН УРСР // Укр. ботан. журн. — 1988. — **45**, № 5. — С. 87–90.

Уманець О.Ю. Высшие растения Красной книги Украины и Европейского Красного списка на территории Черноморского биосферного заповедника // Заповідна справа в Україні. — 1998. — **4**, вип. 2. — С. 10–13.

Уманець О.Ю. Изменение флоры и растительности Казачье-Лагерской арены Нижнеднепровских песков за 65 лет // Заповідна справа в Україні. — 1999. — **5**, вип. 2. — С. 9–15.

Уманець О.Ю., Войтюк Б.Ю., Соломаха І.В. Ценотичний діапазон існування рідкісного виду *Allium regelianum* A. Becker ex Iljin на території Чорноморського біосферного заповідника (Херсонська обл.) // Вісник Київськ. ун-ту ім. Т. Шевченка. Інтродукція та збереження рослинного різноманіття. — 2002. — Вип. 5. — С. 63–64.

Уманець О.Ю., Соломаха І.В. Синтаксономія рослинності Чорноморського біосферного заповідника. III. Ділянка Івано-Рибальчанська // Укр. фітоцен. зб. — 1999. — Сер. А, вип. 3(14). — С. 84–101.

Федорончук М.М. Систематика, географія і філогенія родів тринія, румія і ледебуриелла. — Київ.: Наук. думка, 1983. — 172 с.

Федорончук М.М. *Silene* L. sensu lato в Україні: огляд роду *Silene* L. sensu stricto (*Caryophyllaceae* Juss.) // Укр. ботан. журн. — 1997 — **54**, № 6. — С. 557–564.

Федорончук М.М. Біорізноманітність роду *Dianthus* L. (*Caryophyllaceae* Juss.) у флорі Українських Карпат // Значення та перспективи стаціонарних досліджень для збереження біорізноманіття. Мат-ли конф., присвяч. 40-річчю функціонування високогірного біол. стаціонару на г. Пожижевська, Львів, 23 грудня 1997 р. — Львів, 1998. — С. 161–163.

Федорончук М.М. Рід *Dianthus* L. (*Caryophyllaceae*) флори України (хорологія, філогенетичні зв'язки, аспекти розселення). 1. Секції *Armerium* F. Williams, *Carthusianorum* F. Williams, *Barbulatum* F. Williams // Укр. ботан. журн. — 2000. — **57**, № 3. — С. 277–283.

Федорончук М.М., Чорней І.І. Гвоздика показна — *Dianthus speciosus* Rchb. // Еколог. журн. «Жива Україна». — 2004. — № 7–8. — С. 20.

Фіторізноманіття національних природних парків України / Під заг. ред. Т.Л. Андрієнко та В.А. Онищенко. — К.: Наук. світ, 2003. — 143 с.

Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона / Під заг. ред. Т.Л. Андрієнко. — К.: Фітосоціоцентр, 2006. — 316 с.

Флора Восточной Европы. Т. IX / Отв. ред. Н.Н. Цвелев. — СПб.: Мир и семья, 1996. — 456 с.

Флора Восточной Европы. — Т. X / Отв. ред. Н.Н. Цвелев. — СПб.: Мир и Семья, 2001. — 671 с.

Флора Восточной Европы. Т. XI / Отв. ред. Н.Н. Цвелев. — М.; — СПб.: Тов-во науч. изданий КМК, 2004. — 536 с.

Флора европейской части СССР. Т. I / Под ред. А.А. Федорова. — Л.: Наука, 1974. — 404 с.

Флора европейской части СССР. Т. II / Под ред. А.А. Федорова. — Л.: Наука, 1976. — 236 с.

Флора европейской части СССР. Т. III / Под ред. А.А. Федорова. — Л.: Наука, 1978. — 260 с.

Флора европейской части СССР. Т. IV / Под ред. А.А. Федорова. — Л.: Наука, 1979. — 356 с.

Флора европейской части СССР. Т. V / Под ред. А.А. Федорова. — Л.: Наука, 1981. — 380 с.

Флора европейской части СССР. Т. VI / Под ред. А.А. Федорова. — Л.: Наука, 1987. — 256 с.

Флора европейской части СССР. Т. VII. — СПб.: Наука, 1994. — 371 с.

Флора европейской части СССР. Т. VIII / Под ред. Н.Н. Цвелева. — СПб.: Наука, 1989. — 415 с.

Флора СССР. Т. III / Под ред. В.Л. Комарова. — Л.: Изд-во АН СССР, 1935. — 636 с.

Флора СССР. Т. IV / Под ред. В.Л. Комарова. — Л.: Изд-во АН СССР, 1935. — 760 с.

Флора СССР. Т. XI / Под ред. В.Л. Комарова. — М.; — Л.: Изд-во АН СССР, 1945. — 432 с.

Флора СССР. Т. XII / Под ред. В.Л. Комарова. — М.; — Л.: Изд-во АН СССР, 1946. — 918 с.

Флора СССР. Т. XIV / Под ред. Б.К. Шишкина и Е.Г. Боброва. — М.; — Л.: Изд-во АН СССР, 1949. — 790 с.

Флора СССР. Т. XVI / Под ред. Б.К. Шишкина. — М.; — Л.: Изд-во АН СССР, 1950. — 648 с.

Флора СССР. Т. XVII / Под ред. Б.К. Шишкина. — М.; — Л.: Изд. АН СССР, 1951. — 391 с.

Флора СССР. Т. XIX / Под ред. Б.К. Шишкина. — М.; — Л.: Изд-во АН СССР. — 1953. — 752 с.

Флора СССР. Т. XXVII / Под ред. Б.К. Шишкина и Е.Г. Боброва. — М.; — Л.: Изд-во АН СССР, 1962. — 758 с.

Флора СССР. Т. XXVIII / Под ред. Е.Г. Боброва и С.К. Черепанова. — М.; — Л.: Изд-во АН СССР, 1963. — 654 с.

Флора УРСР. Т. I / Під ред. О.В. Фоміна. — К.: Вид-во АН УРСР, 1936. — 200 с.

Флора УРСР. Т. II / Під ред. Є.І. Бордзіловського. — К.: Вид-во АН УРСР, 1940. — 590 с.

Флора УРСР. Т. III / Під ред. М.І. Котова та А.І. Барбарича. — К.: Вид-во АН УРСР, 1950. — 426 с.

Флора УРСР. Т. IV / Під ред. М.І. Котова. — К.: Вид-во АН УРСР, 1952. — 691 с.

Флора УРСР. Т. V / Під ред. М.І. Котова. — К.: Вид-во АН УРСР, 1953. — 528 с.

Флора УРСР. Т. VI / Під ред. Д.К. Зерова. — К.: Вид-во АН УРСР, 1954. — 610 с.

Флора УРСР. Т. VII / Під ред. М.В. Клокова та О.Д. Віскіліної. — К.: Вид-во АН УРСР, 1955. — 658 с.

Флора УРСР. Т. VIII / Під ред. М.І. Котова та А.І. Барбарича. — К.: Вид-во АН УРСР, 1957. — 544 с.

Флора УРСР. Т. IX / Під ред. М.І. Котова. — К.: Вид-во АН УРСР, 1960. — 691 с.

Флора УРСР. Т. X / Під ред. М.І. Котова. — К.: Вид-во АН УРСР, 1961. — 491 с.

Флора УРСР. Т. XI / Під ред. О.Д. Віскіліної. — К.: Вид-во АН УРСР, 1962. — 590 с.

Флора УРСР. Т. XII / Під ред. О.Д. Віскіліної. — К.: Вид-во АН УРСР, 1965. — 590 с.

Фодор С.С. Флора Закарпаття. — Львів: Вища шк., 1974. — 208 с.

Халилов І.І. Система рода *Crambe* (*Brassicaceae*) // Ботан. журн. — 1991. — **76**, № 11. — С. 1612–1613.

Халилов І.І. Конспект рода *Crambe* L. (*Brassicaceae*) // Ботан. журн. — 1993. — **78**, № 1. — С. 107–115.

Харкевич С.С. О некоторых линейных флоры Кавказа // Нов. сист. высш. растений. 1966. — М.–Л., — 1966.

Хмелевский В.М. Материалы к флоре водорослей Изюмского уезда Харьковской губ. // Тр. о-ва испыт. природы Харьк. ун-та. — Харьков, 1889 а. — **23**. — С. 79–107.

Хмелевский В.М. Два новых вида водорослей // Тр. о-ва испыт. природы Харьк. ун-та. — Харьков, 1889 б. — **23**. — С. 167–171.

Ходосовцев О.Є. Лишайники причорноморських степів України. — К.: Фітосоціоцентр, 1999 а. — 236 с.

Ходосовцев О.Є. Материалы к Красной книге Крыма. Лишайники // Вопросы развития Крыма. — 1999б. — Вып. 13. — С. 68–75.

Ходосовцев О.Є. *Rhizoplaca* Zopf (*Lecanorales* Nannf., *Parmeliaceae* Zenker) новий рід макролишайників для ліхенофлори Ук-

раїни // Актуальні проблеми ботаніки та екології. Зб. наук. праць. Конф. молодих вчених-ботаніків України. — Ніжин. — 2001. — С. 26.

Ходосовцев О.Є. Екологічні індекси лишайників кам'янистих відслонень Карабі-яйли (АР Крим, Україна) // Природничий Альманах. Сер. Біол. наук. — Херсон, 2002 а. — № 3, вип. 2. — С. 225–239.

Ходосовцев О.Є. Лишайники карстовых обнажений Чатырдага (Крым) // Ботан. журн. — 2002 б. — **87**, № 1. — С. 46–56.

Ходосовцев О.Є. Нові для України та Кримського півострова види лишайників з Кримських яйл // Укр. ботан. журн. — 2002 в. — **59**, № 2. — С. 171–178.

Ходосовцев О.Є. Нові для України роди лишайників // Укр. ботан. журн. — 2005. — **62**, № 2. — С. 170–174.

Ходосовцев О.Є., Попов Є.В. *Leptogium imbricatum* P. Jørg. та *L. magnussonii* Degel. & P. Jørg. нові види для ліхенофлори України // Метода. — 2003. — Вип. «Мастер» — С. 25–28.

Ходосовцев О.Є., Редченко О.О. Анотований список лишайників заповідника «Мис Март'ян» // Укр. ботан. журн. — 2002. — **59**, № 1. — С. 64–71.

Хорология флоры Украины / Барбарич А.И., Доброчаева Д.Н., Дубовик О.Н. и др. — К.: Наук. думка, 1986. — 272 с.

Хржановский В.Г. Розы. — М.: Сов. наука, 1958. — 497 с.

Христюк П.М. Съедобные грибы Крыма. — Симферополь: Крымиздат, 1960. — 48 с.

Христюк П.М. Очерко съедобных и ядовитых грибах Крыма. Сер. «Природа Крыма». — Симферополь: Крым, 1966. — 70 с.

Царенко П.М. Краткий определитель хлорококковых водорослей Украинской ССР. — К.: Наук. думка, 1990. — 208 с.

Царенко П.М., Парчук Г.В. Особливості різноманіття деяких груп гідробіонтів Українських Карпат // Мат-лы міжнар. наук.-практ. конф. «Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку». Т. 2. (Ужгород, 13-15 жовтня 1998 р.). — Ужгород, 1998. — С. 297–303.

Царик Й., Жияєв Г., Кияк В. та ін. Внутрішньопопуляційна різноманітність рідкісних, ендемічних і реліктових видів рослин Українських Карпат. — Львів: Поллі, 2004. — 198 с.

Царик Й.В., Малиновський К.А. Розпад популяції *Linnaea borealis* L. в ситуації стресу // Укр. ботан. журн. — 1995. — **52**, № 3. — С. 379–383.

Цвелёв Н.Н. *Cleome ornithopodioides* L. sensu lato в СССР // Ботан. мат-лы Гербария Ботан. ин-та АН СССР. — 1963. — **22**. — С. 122–134.

Цвелёв Н.Н. О некоторых более редких растениях европейской части СССР // Новости сист. высш. раст., 1969. — Л.: Наука. — 1970. — **6**. — С. 294–301.

Цвелёв Н.Н. Злаки СССР. — Л.: Наука, 1976. — 788 с.

Цвелёв Н.Н. О ковылях (*Stipa* L., *Gramineae*) Украины // Бюл. Московск. об-ва испыт. природы. Отд. биол. — 1986. — **91**, вып. 1. — С. 17–23 с.

Цвелёв Н.Н. О некоторых крестоцветных (*Brassicaceae*) // Новости сист. высш. раст. — Л.: Из-во госуд. хим.-фарм. академии, 2003. — **35**. — С. 95–108.

Червената книга на България. Зникли и застрашени от изчезване и редки растения и животни. — Т. 1. Растения. — София, 1984. — 447 с.

Червона книга України. Рослинний світ. — К.: Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 1996. — 608 с.

Черкасов О.А., Стихин В.А., Савчук В.М. Содержание галантамина в некоторых видах сем. *Amaryllidaceae* флоры УССР // Растит. ресурсы. — 1984. — **20**, вып. 4. — С. 566–568.

Чернова Н.М. Сем. *Umbelliferae* (*Apiaceae*) — Зонтичные // Определитель высших растений Крыма. — Л.: Наука, 1972. — С. 331–359.

Чернявська В.С. Рід *Saxifraga* L. у флорі Карпат: географія та екологія. — Значення та перспективи стаціонарних досліджень для збереження біорізноманітності. — Львів. — 1998. — С. 169–170.

Чопик В.І. Скополія карніолійська — *Scopolia carniolica* Jacq. в Східних Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1957. — **14**, № 3. — С. 59–67.

Чопик В.І. Рідкісні рослини України. — К.: Наук. думка, 1970. — 188 с.

Чопик В.І. Високогірна флора Українських Карпат. — К.: Наук. думка, 1976. — 272 с.

Чопик В.І. Редкие и исчезающие растения Украины. Справочник. — К.: Наук. думка, 1978. — 216 с.

Чопик В.І., Веренко Г.М., Орнст Е.Й. Прозростання на території Українських Карпат ласкавця жовтецевого (*Vipulurum ranunculoides* L.) // Укр. ботан. журн. — 1971. — **28**, № 2. — С. 237–240.

Чорна Г.А. Перспективи інтродукції водяного горіха плаваючого (*Trapa natans* L. s. l.) в Україні // Інтродукція рослин. — 2002. — № 2. — С. 34–42.

Чорна Г.А. Про перспективні до включення у третє видання «Червоної книги України» гідрофільні види // Наук. зап. еколог. лабораторії УДПУ. — К.: Наук. світ, 2004. — Вип. 7. — С. 86–96.

Чорней І.І. *Ligularia bucovinensis* Nakai (*Asteraceae*) — новий вид для флори Українських Карпат // Укр. ботан. журн. — 1999. — **56**, № 1. — С. 19–21.

Чорней І.І., Буджак В.В. Нове місцезнаходження раритетних видів флори у Чивчинських горах (Українські Карпати) // Укр. ботан. журн. — 2003. — **60**, № 1. — С. 53–57.

Чорней І.І., Буджак В.В., Баканова Н.В. *Dactylorhiza sambucina* (L.) Soó (*Orchidaceae*) — новий вид флори Північної Буковини // Наук. зап. Тернопіль. педун-ту. Сер. біол. — 1999. — № 1 (4). — С. 27–30.

Чорней І.І., Буджак В.В., Загульський М.М. та ін. Флористичні знахідки в Буковинських Карпатах і Прикарпатті // Наук. вісник Чернівецьк. ун-ту: Зб. наук. праць. Вип. 39: Біологія. — Чернівці, 1999. — С. 3–14.

Чорней І.І., Буджак В.В., Термена Б.К. та ін. Нові відомості про поширення на Чернівецьчині судинних рослин з «Червоної книги України» та їх охорона // Укр. ботан. журн. — 2001. — **58**, № 1. — С. 78–83.

Чорней І.І., Буджак В.В., Токарюк А.І. Хорологічна характеристика раритетних ефемероїдних геофітів Чернівецької області // Наук. вісник Ужгород. держ. ун-ту. — Сер. Біологія. — 2000. — № 8. — С. 181–196.

Чорней І.І., Буджак В.В., Токарюк А.І., Никурса Т.Д. Рід *Epipactis* Zinn. (*Orchidaceae*) у флорі Буковини — хорологічна характеристика // Наук. вісник Чернівецьк. ун-ту: Зб. наук. праць. Біологія. — 2001. — Вип. 126. — С. 180–192.

Чорней І.І., Буджак В.В., Токарюк А.І., Никурса Т.Д. Рід *Orchis* L. (*Orchidaceae* Juss.) у флорі Буковини — хорологічна характеристика // Наук. вісник Чернівецьк. ун-ту: Зб. наук. праць. Біологія. — 2002а. — Вип. 145. — С. 229–238.

Чорней І.І., Буджак В.В., Токарюк А.І., Никурса Т.Д. Рід *Cephalanthera* Rich. (*Orchidaceae*) у флорі Буковини — хорологічна характеристика // Наукові основи збереження біотичної різноманітності. — 2002 б. — Вип. 4. — С. 111–119.

Чорней І.І., Буджак В.В., Токарюк А.І. та ін. Нова знахідка *Epipodium aphyllum* (F.W. Schmidt) Sw. на Хотинській височині (Чернівецька обл.) // Охорона рідких видів рослин: проблеми і перспективи. — Харьков, 2004. — С. 138–139.

- Чорней І.І., Буджак В.В., Якушенко Д.М. та ін. Національний природний парк «Вижницький». Рослинний світ. — К.: Фітосоціоцентр, 2005. — 248 с.
- Чорней І.І., Загульський М.М., Смолинська М.М., Корольок В.І. Стан та перспективи охорони видів флори верхів'я Білого Черемошу // Екологічні основи оптимізації режиму охорони і використання природно-заповідного фонду. Тези допов. міжнарод. наук.-практ. конф. присвяч. 25-річчю Карпатського біосфер. зап.-ка (11-15 жовтня 1993 року). — Рахів, 1993. — С. 70–71.
- Чорней І.І., Никурса Т.Д. Жировик Лезеля — *Liparis loeselii* (L.) Rich. (Orchidaceae) // Зелена Буковина. — 2001. — № 1–2. — С. 69–70.
- Чорней І.І., Токарюк А.І. Про поширення *Diphysastrum complanatum* (L.) Holub (Lycorodiaceae) на Буковині // Заповідна справа в Україні. — 2002. — 8, вип. 2. — С. 47–48.
- Чорней І., Якимчук М. Бруслина карликова (*Euonymus pana* Bieb.) на Буковині // Зелені Карпати. — 1995. — № 3–4. — С. 82–83.
- Чорноус О.П. Флористичні знахідки на території Шосткинського геоботанічного району (Сумська область) // Укр. ботан. журн. — 2005. — 62, № 5. — С. 360–364.
- Чорноус О.П., Андрієнко Т.Л. Осередок бореальних видів на півдні Новгород-Сіверського Полісся // Укр. ботан. журн. — 2004. — 61, № 3. — С. 89–93.
- Шакула О.А. Локальная гетерогенность возрастной структуры популяций тысячелистника голого (*Achillea glaberrima* Klokov) на обнажениях гранитов заповедника «Каменные Могилы» // Промышленная ботаника. — 2007. — Вып. 7. — С. 100–104.
- Шаповал В.В. Поширення і структура ценопопуляцій видів роду *Phlomis* L. (Lamiaceae Lindl.) на території Біосферного резервату «Асканія-Нова» // Й.К. Пачоський та сучасна ботаніка. — Херсон: Айлант, 2004. — С. 184–190.
- Шатко В.Г. Редкие, исчезающие и эндемичные растения флоры Крыма на Карадаге и вопросы их охраны // Бюл. Гл. ботан. сада. — 1979. — Вып. 114. — С. 28–31.
- Шевченко М.С., Тимченко І.А., Парні коза І.Ю. Унікальне місцезнаходження *Liparis loeselii* (L.) Rich. в м. Києві // Укр. ботан. журн. — 2007. — 64, № 3. — С. 438–443.
- Шевчик В.Л. Новое местонахождение *Hydrocotyle vulgaris* (Apiaceae) на территории европейской части СССР // Ботан. журн. — 1986. — 71, № 9. — С. 1274–1277.
- Шелест С.Л. Про деякі рідкісні рослини Львівської області // Укр. ботан. журн. — 1956. — 13, № 4. — С. 45–46.
- Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дідух Я.П. Ковиліві степи Кримських яйл // Укр. ботан. журн. — 1978 а. — 35, № 1. — С. 9–14.
- Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дідух Я.П. Поширення горицвіту весняного (*Adonis vernalis* L.) в Кримській області та запаси його сировини // Біологічні особливості корисних рослин природної флори в зв'язку з їх інтродукцією. — К.: Наук. думка, 1978 б. — С. 73–77.
- Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дідух Я.П. Ялтинский горно-лесной государственный заповедник: (Ботан.-географ. очерк). — К.: Наук. думка, 1980. — 184 с.
- Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дідух Я.П., Куковиця Г.С. Поширення *Viola jooi* Janka на Україні // Укр. ботан. журн. — 1980. — 37, № 3. — С. 79–80.
- Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дідух Я.П., Молчанов Е.Ф. Государственный заповедник «Мыс Мартыан». — К.: Наук. думка, 1985. — 260 с.
- Шеляг-Сосонко Ю.Р., Куковиця Г.С., Педь А.И. Распространение и запасы *Adonis vernalis* L. в западных областях Украины // Растит. ресурсы. — 1978. — 14, вып. 2. — С. 192–198.
- Шляков Р.Н. Печеночные мхи Севера СССР. Антоцеротовые; печеночники: Гапломитриевые — Метцгериевые. — Л.: Наука, 1976. — 92 с.
- Шляков Р.Н. Печеночные мхи Севера СССР, вып. 2. Печеночники: Гербертовые — Геокаликсовые. — Л.: Наука, 1979. — 192 с.
- Шляков Р.Н. Печеночные мхи Севера СССР. Печеночники: Юнгерманиевые — Скапаниевые. — Л.: Наука, 1981. — Вып. 4. — 222 с.
- Шумська Н.В. Онтогенез та вікова структура популяцій *Leucojum vernum* L. (Amaryllidaceae) // Укр. ботан. журн. — 1992. — 49, № 2. — С. 44–50.
- Шушман В.С. Ботанічні нотатки про цікаві знахідки // Фіторізноманіття Карпат: сучасний стан, охорона та відтворення: Мат.-лі міжнар. конф. — Ужгород: Ліра, 2008. — С. 177–180.
- Щепотьев Ф.Л. Карликовый бересклет в лесах Украины // Лесное хозяйство. — 1938. — № 6 (12). — С. 77–79.
- Щепотьев Ф.Л. Биология цветения *Euonymus pana* Bieb. // Советская ботаника. — 1941. — № 3. — С. 130–135.
- Щербакова О.Ф. Біоморфологічні особливості, структура популяцій та проблеми охорони вузьколокального ендемічного виду Кодимо-Єланецького Побужжя смілки південнобузької (*Silene hypanica* Klokov) // Вісник Нац. наук.-природ. музею. — Сер. Ботан. — 2005. — 2007. — Ч. І., № 4–5. — С. 365–388.
- Щербакова О.Ф. Біоморфологічні та популяційні особливості гвоздики південнобузької *Dianthus hypanicus* Andr. в Кодимо-Єланецькому Побужжі // Укр. ботан. журн. — 2008. — 65, № 4. — С. 552–564.
- Щербакова О.Ф., Новосад В.В. Чистець вузьколистий (*Stachys angustifolia* M. Bieb.) в ексклаві Гранітно-степового Побужжя (біоморфологічні особливості, структура популяцій та проблеми охорони) // Вісник Нац. наук.-природ. музею. — Сер. Ботан. — 2003 — 2004. — Ч. І., № 2–3. — С. 161–188.
- Щербакова О.Ф., Новосад В.В., Крицька Л.І. Біоморфологічні та демографічно-популяційні особливості смілки Ситника (*Silene sytnikii* Krytzka, Novosad et Protoporova) в Кодимо-Єланецькому Побужжі // Інтродукція рослин. — 2008. — № 2. — С. 3–10.
- Щербакова О.Ф., Крицька Л.І., Новосад В.В. Фітосоціологічні аспекти популяційно-видового та екологічного різноманіття раритетної компоненти флори регіону Гранітно-степове Побужжя // Степові і галофітні екосистеми України: зб. наук. праць присвяч. 100-річчю з дня народж. д.б.н., проф. Г.І. Білика, 7 квітня 2004 р. / Ін-т ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України. — К., 2004. — С. 375–397. — Укр. — Деп. в ДНТБ України 17.05.04, № 24 — Ук2004.
- Юзеппчук С.В. Заметки о некоторых новых, критических и редких растениях крымской флоры // Ботан. мат.-лы Герб. БИНа АН СССР. — М.-Л.: Из-во АН СССР. — 1951. — 14. — С. 9–10.
- Юнгер В.П. Едогонієві водорості озера Біле (Українське Полісся) // Укр. ботан. журн. — 1985. — 42, № 3. — С. 38–44.
- Юнгер В.П. Едогонієві водорості (Oedogoniales) Українського Полісся / Автореф. ... канд. біол. наук. — 1987. — 23 с.
- Юнгер В.П., Мошкова Н.О. Едогонієві водорості — Oedogoniales // Визначник прісноводних водоростей України. Вип. VII. — К.: Наук. думка, 1993. — 412 с.
- Яценко О.В. До поширення цимбохазми дніпровської (*Cymbobasma borysthena* (Pall.) Klok. et Zoz) у Запорізькій області // Укр. ботан. журн. — 1974. — 31, № 2. — С. 238–239.
- Яценко П.Т. Про східну межу поширення щитолісника звичайного (*Hydrocotyle vulgaris* L.) на Західному Поліссі України // Проблеми ботаніки і мікології на порозі III тисячоліття. Мат.-лі Х з'їзду УБТ (Полтава, 22-23 травня 1997 р.). — К., 1997. — С. 54.

- Algae of Ukraine: diversity, nomenclature, taxonomy, ecology and geography*. Vol. 1. *Cyanoprocaryota, Euglenophyta, Chrysophyta, Xanthophyta, Raphidophyta, Phaeophyta, Dinophyta, Cryptophyta, Glaucocystophyta, Rhodophyta* / Eds. P.M. Tsarenko, S.P. Wasser & E. Nevo. — Ruggell: A. R. G. Gantner Verlag, 2006. — 713 p.
- Atlas Florae Europaeae*. Distribution of vascular plants in Europae. — Helsinki, 1994. — Vol. 10. — 215 p.
- Atlas Florae Europaeae*. Distribution of vascular plants in Europae / Ed. J. Jalas, J. Suominen, R. Lampinen. — Helsinki, 1996. — Vol. 11. — 295 p.
- Bateman R.M., Pridgeon A.M., Chase M.W. Phylogenetics of subtribe *Orchidinae* (*Orchidoideae, Orchidaceae*) based on nuclear ITS sequences. 2. Infrageneric relationships and taxonomic revision to achieve monophyly of *Orchis* sensu stricto // *Lindleyana*. — 1997. — **12**. — P. 113–141.
- Bernacki L. *Epipactis albensis* Nováková et Rydlo // *Kaźmierczakowa R., Zarzycki K.* (eds.) *Polska czerwona księga roślin*. Instytut Botaniki PAN, Kraków, 2001. — S. 531–532.
- Bertová L. *Fraxinus* L. // *Flóra Slovenska*. Vol. 4, 1. — Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1984. — S. 66–73.
- Bhattacharjee B. *Stachys* L. // *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*. — Edinburgh: University press, 1982. — P. 199–262.
- Bielczyk U., Lackovicova A., Farkas E.E., Lokos L., Liska J., Breuss O., Kondratyuk S.Ya. Checklist of Lichens of the Western Carpathians. — Biodiversity of the Carpathians. Vol. 1. — Krakow: W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, 2004. — 181 p.
- Boratyński A., Didukh Ja., Lucah M. The jew (*Taxus baccata*) population in Knyazhdvir Nature Reserve in the Carpathians (Ukraine) // *Dendrobiology*. — 2001. — **46**. — P. 3–8.
- Boros A., Vajda L. Bryoflora Carpathorum Septentrionali-Orientaliorum // *Revue Bryol. et Lichen*. — 1968-1969. — **26**, № 3-4. — P. 397–450.
- Borsčow J. Ein Beitrag zur Pilzflora der Provinz Černigow // *Bulletin de l'Academie Impériale des sciences de St-Petersbourg*. — 1869. — 13. — P. 219–245.
- Buček J. Vraneček helvetský (*Selaginella helvetica* Link.) v zemi Podkarpatoruské // *Přiroda*. — 1931 (1932). — 24. — S. 275.
- Buček J. Příspěvek ku květené Země Podkarpatoruské a Slovenské // *Sborník klubu přírodovědeckého v Brně za rok 1931*. — 1932. — Ročník. 14. — S. 79–102.
- Casper S.J., Krausch H.-D. *Caldesia* Parlatores // *Süßwasserflora von Mitteleuropa. Pteridophyta und Anthophyta*. 1 Teil. — Jena: VEB Gustav Fisher Verlag, 1980. — S. 175–177.
- Casper S.J., Krausch H. — D. *Subularia* L. // *Süßwasserflora von Mitteleuropa. Pteridophyta und Anthophyta*. 2 Teil. — Stuttgart — New York: Gustav Fischer Verlag, 1981. — S. 530–531, 559.
- Červená kniha ohrozených a vzácných druhov rastlín a živočíchov SR a ČR. — Bratislava: Priroda, 1999. — S. 232.
- Czerwona Księga Karpat Polskich. Rośliny naczyniowe / ed. Mirek Z., Piękoś-Mirkowa H., Kraków wyd. PAN. — 2008. — 614 s.
- Chater A.O. *Astragalus* L. // *Flora Europaea* / Ed. 2. — Cambridge: Univ. Press, 1969. — P. 108–124.
- Cheek M. Proposal to reject the name *Drosera longifolia* (*Droseraceae*) // *Taxon*. — 1998. — **47**, № 3. — P. 749–750.
- Cheek M. Good news: *Drosera longifolia* L. rejected, *Sarracenia purpurea* L. conserved with a new type // *Carniv. Pl. Newslett*. — 2001. — **30**. — P. 29–30.
- Cieślak E., Ronikier M., Koch F.V. Western Ukrainian *Cochlearia* (*Brassicaceae*) — the identity of an isolated edge population // *Taxon*. — 2007. — **56**, № 1. — P. 112–118.
- Contini L., Lavarello J. Le pin cembro *Pinus cembra* L. — Paris: INRA, 1982. — 197 p.
- Convention on conservation of European wildlife and natural habitats. Appendix 1 of May 1999: Strictly protected flora species. — Bern, 1999. — 18 p.
- Coppins B.J., Kondratyuk S.Ya., Khodosovtsev A., Wolseley P., Zelenko S.D. New for Crimea and Ukraine species of lichens // *Ukr. Botan. Journ.* — 2001. — **58**, № 6. — S. 716–722.
- Cristea V. La conservation de la nature en Roumanie. — Camerino, 1995.
- Cullen J. *Cardamine* L. // *Flora of Turkey* / ed. Davis R.H. — Edinburgh: university press, 1966. — P. 438–444.
- Davis A.P. The genus *Galanthus* — Portland: Timber Press, 1999. — 297 p.
- Deyl K. Z květeny podkarpatoruské. *Muscari botryoides, Ornithogalum boucheanum, Cerastium sylvaticum, Fraxinus ornus* et ctr. // *Věda prirodní*. — 1936. — 17.
- Deyl M. Plants, soil and climate of Pop Ivan. Synecological study from Carpathian Ukraine // *Opera Bot. Čech*. — Vol. II. — Praha, 1940. — P. 1–290.
- Deyl M. *Sesleria* Scop. // *Flora Europaea*. V. 5. — Cambridge University Press, 1980. — P. 173–177.
- Didukh Ya.P. The Communities of the Class *Quercetea pubescenti-petraeae* at the Crimean Mountains // *Ukr. phytocoen. col. Ser. A*. — 1996, № 1. — P. 63–77.
- Domin K. Introductory remarks to the fifth international phytogeographic excursion (I. P. E.) through Czechoslovakia // *Acta botan. bohémica*. — 1928. — **6–7**. — P. 3–77.
- Domin K. Additamenta ad cognitionem florum Rossiae Subcarpaticae // *Acta Botan. Bohémica*. — 1929. — **8**. — P. 26–43.
- Domin K. Schedae ad floram Čechoslovenicam, exciccatam. Centuria III // *Acta Bot. Bohem.* — 1931 — **10**. — P. 3–79.
- Dostál J. Nová Květena ČSSR. — Vol. 1,2. — Praha: Akademia, 1989. — 1548 p.
- Drescher A., Prots B., Mountford O. The world of old oxbowlakes, ancient riverine forests and meliorated mires in the Tisza river basin // *Fritschiana*. — 2003. — **39**. — P. 1–23.
- Duell R. Distribution of European and Macaronesian liverworts (*Hepaticophytina*) // *Bryol. Beitr.* — 1983. — Bd. 2. — 115 p.
- Duell R. Distribution of European and Macaronesian mosses (*Bryophytina*) Part I. // *Bryol. Beitr.* — 1984. — Bd. 4. — 113 p.
- Duell R. Distribution of European and Macaronesian mosses (*Bryophytina*) Part II. // *Bryol. Beitr.* — 1985. — Bd. 5. — P. 110–232.
- Duell R. Distribution of European and Macaronesian mosses (*Bryophytina*). Annotations and Progress // *Bryol. Beitr.* — 1992. — Bd. 8/9. — 223 p.
- Esslinger Th.L. A chemosystematic revision of the brown *Parmeliae* // *Journ. of the Hattori Botan. Laboratory*. — 1977. — **42**. — P. 1–211.
- Fabiszewski J. *Allium strictum* Schrader // *Polska Czerwona księga roślin* / Red. R. Kaźmierczakowa, K. Zarzycki. — Kraków, 2001. — S. 421–422.
- Felbaba-Klushina L.M. Genus *Colchicum* L. (*Melanthiaceae* Batsch.) within the Eastern Carpathians (Ukraine): geography, morphology, biology, population structure. — Uzhgorod: Lira, 2001. — 136 p.
- Flora Europaea (Cruciferae)*. Vol. 1, Ed. 2. — Cambridge, 1993. — P. 313–417.
- Flora Polska*. T. 12. — Warszawa, Kraków: Panstw. wydaw. naukowe, 1971. — S. 149–150.
- Flora Slovenska*. Vol. 3 / Ed. J. Futak, L. Bertova. — Bratislava: VEDA, 1982. — P. 180–182.
- Flora of Turkey* / ed. Davis P.H. — Edinburgh: University Press, 1966.
- Frey W., Frahm J.-P., Fischer E., Lobin W. Die Moos- und Farnepflanzen Europas. —

- Stuttgart, Jena, New-York: Gustav Fischer Verlag, 1995. — 426 s.
- Fungi of Ukraine. A Preliminary Checklist /* Minter, D.W., Dudka, I.O. [eds]. — Egham: International Mycological Institute; Kiev: M.G. Kholodny Institute of Botany. — 1996. — 361 p.
- Futák J. Diphasiastrum issleri* (Rouy) Holub // *Flóra Slovenska*. T. 2. — Bratislava: SAV, 1966. — S. 33–34.
- Gusuleac M.* Consideratiuni geobotanice asupra Pinului silvestru din Bucovina. — Bul. Facultatii de Stiinte din Cernauti. — 1931. — **4** (2). — P. 310–375.
- Gutwiński R.* Flora glonów okolic Lwowa // *Spraw. Kom. fizyogr. Akad. umiejet. Krakow.* — Krakow, 1892. — **27**. — P. 1–124.
- Hadač E., Stoyko S.M., Tasenkevich L., Terray J., Bural M.* Notes on the flora and vegetation of the botanical reserve «Stinka» (biosphere reserve «The Eastern Carpathians») // *Укр. ботан. журн.* — 1996. — **53**, № 1/2. — C. 105–111.
- Hegi G.* *Erigeron alpinus* L. // *Illustrierte flora von Mitteleuropa*. — Wien, 1906. — **6**. — S. 438.
- Heikkilä H., Kallio P.* On the problem of subarctic basidiolichens // *Annales of Univesity of Turku*. — Ser. A. — 1966. — № 36.
- Hilitzer A.* Limba na Podkarpatské Rusi // *Věstn. Českoslov. Akadem Zemědělsk věd.* — 1932. — **8**. — S. 367–369.
- Holub J.* *Diphasiastrum*, a new genus in *Lycopodiaceae* // *Preslia*. — 1975. — **14**. — P. 97–100.
- Jackson Wyse P.S., Akeroyd J.R.* Genus *Cochlearia* L. // *Flora Europaea / Ed. 2.* — Cambridge, 1993. — P. 378–380.
- Jäger E.J.* Die Verbreitung von *Frankenia* in der Mongolei, in Westurasien und im Weltmassstab // *Flora*. — 1992. — **186**, № 3–4. — S. 177–186.
- Jasičová M., Futák J.* *Saxifraga* L. // *Flóra Slovenska*. — Vol. 4, 2. — Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1985. — 322 s.
- Kagalo A.* *Leucojum aestivum* L. on the southern macroslope of Beskydy Mts. // *Roczniki bieszczadzkie*. — 1998. — № 7. — S. 409–411.
- Kaleniczenko J.* Les daphnés russe et description d'une nouvelle espèce // *Bull. Soc. Imp. Nat. Moscou*. — 1849. — **22**, № 1. — P. 293–317.
- Keissler K.* *Usneaceae* // *Rabenhorst's Kryptogamen Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz*. — Leipzig, 1958. — Bd. 9. — Abt. 5. — Teil. 4, Lief. 1.
- Keissler K.* *Usneaceae* // *Rabenhorst's Kryptogamen Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz*. — Leipzig, 1959. — Bd. 9. — Abt. 5. — Teil. 4, Lief. 3,4.
- Klaštorský J.* Ad floram Carpatorossicam additamenta critica. Pars. III // *Preslia*. — 1931. — Vol. 10. — S. 76–87.
- Klein E., Deutsch G.* *Dactylorhiza transsilvanica* (Schur) Averyanov ist definitiv keine weitere diploide Sippe aus dem *Dactylorhiza maculata* Komplex // *Jour. Eur. Orch.* — 2005. — **37**, №1. — C. 229–233.
- Kliment J., Valachovič M.* (eds.) Rastlinné spoločenstvá Slovenska 4. Vysokohorská vegetácia. — 2007. — Bratislava:VEDA, Vidavateľstvo SAV. — 388 p.
- Kobiv Y.* *Ligularia sibirica* (L.) Cass. (Asteraceae) in the Chornohora Mountains (Ukrainian Carpathians): population-ontogenetic parameters, morphology, taxonomy and conservation" // *Ukr. Bot. Journ.* — 2005. — **62**, № 3. — P. 383–395.
- Kobiv Y., Kish R., Gleb R.* *Sempervivum marmoreum* Griseb. (Crassulaceae) in the Ukrainian Carpathians: location, morphology, coenotic conditions, population parameters and conservation. — *Ukr. Bot. Journ.* — 2007. — **64**, № 1. — P. 22–29.
- Kobiv Y., Nesteruk Y.* *Pedicularis oederi* (Scrophulariaceae) in the Chornohora Mts (Ukrainian Carpathians): distribution, biology, ecology and threat // *Polish Botan. Journ.* — 2001. — **46**, №2. — P. 1–10.
- Kochjarová J., Valachovič M., Bureš P., Mráz P.* The genus *Cochlearia* L. (Brassicaceae) in the Eastern Carpathians and adjacent area // *Botanical Journal of the Linnean Society*. — 2006. — **151**. — P. 355–364.
- Kondratyuk S.Ya. & Coppins B.J.* Basement for the lichen monitoring in Uzhansky National Nature Park, Ukrainian Part of the Biosphere Reserve «Eastern Carpathians» // *Roczniki Bieszczadzkie*. — 1999 (2000). — **8**. — S. 149–192.
- Kondratyuk S.Ya. & Kärnefelt I.* Five new Xanthorias from Holarctic // *Ukr. Botan. Journ.* — 2003. — **60**, № 2. — S. 5–14.
- Kondratyuk S. Ya., Popova L.P., Lackovicova A. & Pisut I.* A Catalogue of the Eastern Carpathian Lichens. — Kiev-Bratislava: M.N. Kholodny Institute of Botany, 2003. — 264 p.
- Kontry P.* Materiały do historii lasów w Karpatach Wschodnich. I. Sosna, limba i kosówka w Górach Pokuckich // *Sylwan*. — 1938. — **56**, №3 (4). — S. 173–210.
- Korshinsky S.* *Astragalus zingeri* sp. n. // *Acta horti Petrop.* — 1890. — **2**. — P. 297–298.
- Kozij G.* Zapiski florystyczne z Karpát Pokuckich // *Kosmos*. — 1936. — Ser. A. — **61**, №4. — S. 515–523.
- Krog H.* *Lethariella* and *Protousnea*, two new lichen genera in *Parmeliaceae* // *Nordic Journ. of Botan.* — 1976. — **23**, № 2.
- Krog H., Østhaugen H.* The genus *Ramalina* in the Canary Islands Nordic // *Journ. of Botan.* — 1980. — **27**, №4.
- Kubát K.* *Diphasiastrum* Holub // *Květena České socialistické republiky*. T. 1. — Praha: Academia, 1988. — S. 196–200.
- Kull T.* *Cypripedium calceolus* L. (Biological Flora of the British Isles, No. 208) // *J. Ecology*. — 1999. — **87**, №5. — P. 913–924.
- Kurokawa S.A.* A monograph of the genus *Anaptychia* // *Beihefte zur Nova Hedwigia*. — 1962. — Heft 6.
- Kwitkowska A.* *Cochlearia polonica* Frohlich // *Polska Czerwona księga roślin*. Red. R. Kazmierczakowa, K. Zarzycki. — Kraków, 2001. — S. 166–167.
- Léveillé J.H.* Observations médicales et énumération des plantes recueillies en Tauride. Voyage dans la Russie meridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie 1837, sous la direction de A. Demidoff. T. 2. — Paris: Ernest Bourgin et Cie, 1842. — P. 33–242.
- Löve A.* Conspectus of the Triticae // *Feddes Repertorium*, 1984, Bd. 95. hf. 7–8.
- Mąkowski J.* *Carex obtusata* Liljebl. nowy element borealno-leśny we florze Polski // *Spraw. Kom. fizyograf.* — 1938. — **71**. — S. 209–220.
- Mąkowski J.* *Botrychium virginianum* Sw. na północnej krawędzi Podola // *Kosmos*. Ser. A. — 1938. — **63**. — S. 363–375.
- Magic D.* *Quercus* L. // *Flóra Slovenska*. Vol. 3. — Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006. — S. 108–143.
- Maglocký Š., Vágenknecht V.* *Leucanthemella serotina* (L.) Tzvelev. // *Čerovský J., Feráková V., Holub J., Maglocký Š., Procházka F.* Červená kniha ohrozených a vzácných druhov rastlin a živočíchov SR a ČR. Vyššie rastliny. — Bratislava: Priroda, 1999. — S. 216.
- Margittai A.* Adatok Beregvármegye flórájához // *Mag. Bot. Lap.* — 1911. — **10**. — Old. — P. 388–413.
- Margittai A.* Adatok Északkeleti felvidék flórájához // *Bot. Köz.* — 1927. — **24**, 1–2. — P. 154–164.
- Margittai A.* Additamenta ad floram Carpatorum Septentrionali-orientalium // *Mag. Bot. Lap.* — 1933. — **31**, № 1–6. — P. 95–104.

- Margittai A.A. Potamogeton alpinus* Balb. előfordulása Máramarosban // Bot. Közl. — 1934. — **32**. — Old. — P. 158–159.
- Margittai A.* A kőrösmezei (jaszinai) Pietros-havas flórája // Bot. Közl. — 1935. — **32**. — Old. — P. 75–91.
- Margittai A.* Az Északkeleti Kárpátok néhány értékes növénye // Bot. Közl. — 1938. — **35**, 1–2. — Old. — P. 58–63.
- Markgraf-Dannenberg I.* *Festuca L.* // Flora Europaea. Vol. 5. — Cambridge: Univ. Press. — 1980. — P. 125–153.
- Martinovský J.O., Stipa L.* // Flora Europaea. Vol. 5. — Cambridge: Univ. Press. — 1980. — P. 249–250.
- Medwecka-Kornaś A., Kornaś J., Pawłowski B.* Przegląd zbiorowisk roślinnych łądowych i słodkowodnych // Szata roślinna Polski. T. 1. — Warszawa: PWN, 1959. — S. 1–486.
- Meusel H., Kärstner A.* Lebengeschichte der Gold- und Silberdisteln. Monographie der mediterran-mitteuropäischen Compositen-Gattung *Carlina*. Band 2. Artenvielfalt und Stammesgeschichte der Gattung. — Wien: Springer, 1994. — 657 s.
- Mihaly A., Kricsfalussy V.* Population biology and ecology of *Crocus heuffelianus* Herb. (*Iridaceae*) in Ukraine // Linzer biol. Beitr. — 1997. — **29**, № 2. — P. 641–681.
- Mitka J.* The genus *Aconitum* (*Ranunculaceae*) in Poland and adjacent countries. A phenetic — geographic study. — Kraków: Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003. — 204 s.
- Mitka J., Starmihler W.* Phenetic variability of *Aconitum lasiocarpum* (Rchb.) Gayer (*Ranunculaceae*): extension of taxonomic and geographic borders // Acta Societatis Botanicorum Poloniae. — 2000. — **69**, № 2. — P. 145–155.
- Mirek Z., Piękoś-Mirkowa H.* Jeżogłówka pokrewna. *Sparganium angustifolium* F. Michx. / Mirek Z., Piękoś-Mirkowa H. (red.) Czerwona Księga Karpat Polskich. Rośliny naczyniowe. — Kraków, 2008. — S. 552–553.
- Molnár V.A.* Növényritkaságok a Kárpát-medencében. — Szeged: WinterFair Kft., 2003. — 232 p.
- Moser M.* Remarkable species of *Agaricales* collected in the Crimean Mountains (Ukraine) // Укр. ботан. журн. — 1993. — **50**, № 4. — P. 93–103.
- Motyka J.* Porosty // Flora Polska. T. 5. Cz. 1. — Warszawa, 1960.
- Müller K.* Die Lebermoose Europas // Rabenhorst's Kryptogamen Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz. — Leipzig, 1957. — **6**, Abt. 2. — 944 s.
- Müller-Doblies U., Müller-Doblies D.* Ordnung Typhales // Hegi G. Illustrierte Flora von Mittel Europa. Bd. 2., Teil 1. — Berlin: Hamburg: Verlag Paul Parey, 1977. — S. 275–317.
- Mulligan G.A. et Calder J.A.* The genus *Subularia* (*Cruciferae*) // Rhodora. — 1964, **66**. — 127–135.
- Med-Checklist* / ed. W. Greuter, H.M. Burdet et G. Long. Geneve, 1986. — **3**. — 395 (+ CXXIX) p.
- Melnik V.I.* Distribution and plant communities of *Daphne cneorum* and *Daphne sophia* in Ukraine // Thaiszia. Journal of Botany. — 1996. — **6**, №1–2. — P. 49–66.
- Oberwinkler F.* Fungus-alga interactions in basidiolechenes // Beihefte zur Nova Hedwigia. — 1984. — Bd. 79.
- Pawłowski B.* De positione systematica nec non affinitate *Minuartia oxypetalae* (Wol.) Kulcz. // Acta Soc. Bot. Poloniae. — 1939. — **16**, № 2. — P. 153–167.
- Pawłowski B.* Ogólna charakterystyka geobotaniczna gór Czywczyskich // Rozpr. wyd. mat.-przyrod. PAU. — 1946. — **72**. — Dz. B. — S. 1–75.
- Pawłowski B.* *Armeria pocutica* B. Pawł. // Fragm. Flor. et geobot. — 1962. — **8**, № 4. — S. 399–403.
- Pawłowski B., Walas J.* Les associations des plantes vasculaires des Monts de Czywczyn // Extrait du Bull. Int. Acad. Pol. — Ser. B. Sc. Natur. — 1949. — **1**. — 181 s.
- Pifko D.* *Chamaecytisus rochelii* (Wierzb.) Rothm. in Transcarpathia // Фіторизноманіття Карпат: сучасний стан, охорона, відтворення. Мат.-ли міжн. наук. конф. присвяч. 15-річчю Мідвідомч. лабор. охорони природи екосистем Ужгород. нац. ун-ту (11-13.09. 2008, м. Ужгород). — Ужгород: Ліра, 2008. — С. 127–129.
- Pilát A.* Hymenomycetes Carpatorum Orientalium // Sb. nár. Mus. Praze. — 1940. — Vol. II.B. — № 3. — P. 37–80.
- Poelt J.* Bestimmungsschlüssel Europäischer Flechten. J. Cramer. — Verlag, 1969. — 757 s.
- Polska Czerwona Księga roślin.* — Kraków, 2001. — 664 s.
- Požgai J., Horváthová J.* Variabilita a ekológia druhov rodu *Quercus* L. na Slovensku. — Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1986. — 155 p.
- Procházka F.* *Sparganium angustifolium* F. Michaux. fil. / Čerovský J., Feráková V., Holub J., Maglocký Š., Procházka F. Červená kniha ohrozených a vzácných druhů rostlin a živočichů SR a ČR. Vyššie rastliny. — Bratislava: Príroda, 1999. — S. 352.
- Procházka F.* *Stipa transcarpatica* Klokov // Čerovský J., Feráková V., Holub J., Maglocký Š., Procházka F. Červená kniha ohrozených a vzácných druhov rastlin a živočichov SR a ČR. Vyššie rastliny. — Bratislava: Príroda, 1999. — S. 360.
- Procházka F., Jatiová M., Růžička V.* *Pedicularis exaltata* Besser // Červená kniha ohrozených a vzácných druhů rostlin a živočichů ČR a SR. Kn. 5 Vyšší rostliny. — Bratislava: Príroda, 1999. — S. 273.
- Procházka F., Rydlo J., Potůček O.* *Epipactis albensis* Nováková et Rydlo // Čerovský J., Feráková V., Holub J., Maglocký Š., Procházka F. Červená kniha ohrozených a vzácných druhov rastlin a živočichov SR a ČR. Vyššie rastliny. — Bratislava: Príroda, 1999. — S. 148.
- Prydiuk M.P.* The genus *Crepidotus* (Fr.) Staude in Crimea (Ukraine) // XIV Congress of European Mycologists. Abstracts. (22–27 September 2003, Katsiveli, Yalta, Crimea, Ukraine). — Kiev: St DRUK, 2003. — P. 87.
- Prydiuk M.P.* Two remarkable species of *Crepidotus* (*Cortinariaceae*) from the Crimean Mountains (Ukraine) // Mycologia Balcanica. — 2005. — **2**. — P. 161–164.
- Raciborski M.* Róślinność wód stojących okolicy Lwowa // Kosmos. — 1910. — **35** (1–2). — C. 44–65.
- Randjelović N., Randjelović V.* *Crocus banaticus* Gay // Stevanović V. (Ed.) Crvena knjiga flore Srbije. 1. Iščezli i krajnje ugroženi taksoni. — Beograd, 1999. — S. 67–68.
- Randuska D., Krizo M.* Chranene rastliny. — Bratislava: Príroda, 1986. — 430 s.
- Red Data Book of the Baltic Region. Part 1.* Institute of Biologi. — Riga, 1993. — 95 s.
- Red Data Book. Lists of threatened plants and animals of the Carpathian National Parks and Reserves.* Red. I. Voloschuk. Tatr. Lomnica, Slovak Republ., 1996.
- Řehořek V., Kliment J., Feráková V.* *Lathyrus transilvanicus* (Spreng.) Fritsch. // Čerovský J., Feráková V., Holub J., Maglocký Š., Procházka F. Červená kniha ohrozených a vzácných druhov rastlin a živočichov SR a ČR. Vyššie rastliny. — Bratislava: Príroda, 1999. — S. 214.
- Rilke S.* Revision der Sektion *Salsola* s. l. der Gattung *Salsola* (*Chenopodiaceae*) // Bibliotheca Botanica (Stuttgart). — 1999. — Heft 149. — S. 1–190.

- Rothmaler W. Exkursionsflora für die Gebiete der DDR und der BRD. Bd. 4. — Berlin: VVVV, 1988. — S. 76.
- Sanda V., Biță-Nicolae C.D., Barabaș N. Flora cormofitelor spontane și cultivate din România. — Bacău: Ion Borcea, 2003. — 316 p.
- Sanda V., Claudia D., Biță-Nicolae, Barabaș N. Flora cormofitelor spontanei și cultivate din România. — Bacău : Ion Borcea, 2003. — S. 137.
- Sanda V., Popescu A. Raspindirea speciilor *Primula farinosa* L., *P. halleri* J.F. Gmel., *P. auricula* L. și *P. intricata* Gren. & Godr. in Flora Romanei // Stud. Cerc. Biol. Ser. Bot. — 1971. — 3, 4. — P. 331–335.
- Shefferson R.P., Weiss M., Kull T., Taylor D.L. High specificity generally characterizes mycorrhizal association in rare lady's slipper orchids, genus *Cypripedium* // Molecular Ecology. — 2005. — **14**. — P. 613–626.
- Šipošová H., Otahelová H. *Utricularia* L. // Flóra Slovenska. — V. 2. — Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997. — S. 544–555.
- Smith A.J.E. The liverworts of Britain and Ireland. — Cambridge: Cambridge University Press, 1991. — 362 p.
- Somlyay L. A *Muscari botryoides* (L.) Mill. hazai alakkörének rendszertani-chorológiai vizsgálata. Doktori (PhD) értekezés. — Debrecen: Debreceni Egyetem Természettudományi Kar, 2003. — 56 old.
- Somlyay L., Pintér I., Csontos P. Taxonomic Studies of the *Muscari botryoides* complex in Hungary // Folia Geobotanica. — 2006. — 41. — P. 213–228.
- Środoń A. Rozmieszczenie limby w Polskich Karpatach i jej ochrona // Ochrona przyrody. — 1936. — **16**. — S. 22–42.
- Steere W.C. *Metaneckera*, nomen novum for *Neckeradelphus* Steere // Bryologist. — 1967. — **70**, № 3. — P. 343–344.
- Szabados M. Karpát Ukrajna vizeiek, hydrobiológiai vizsgálats (Gidrobiológiczeskie issledovanyija rek i ozjor v Zakarpatskoj Ukraine) // Acta Bot. — 1949. — **4**, № 1–6. — C. 35–53.
- Szucki P. Nowy gatunek flory Czarnohory // Paj. — 1994, № 8. — S. 83–84.
- Tasenkevich L. Vascular Plants // Witkowski Z.J., Król W., Solarz W. (eds.). Carpathian List of Endangered Species. — WWF and Institute of Nature Conservation, Polish Academy of Sciences, Vienna-Krakow, 2003. — P. 6–19.
- Teppner H., Klein E., Drescher A., Zahulskij M. *Nigritella carpatica* (Orchidaceae) — ein Reliktendemit der Ost-Karpaten // Phyt. Annales rei botanicae. — 1994. — **34**, № 2. — P. 169–187.
- Thaisz L.A. *Syringa josikaea* Jacq. fil. mint növénygeográfiai útmutató // Magyar Bot. Lap. — 1909. — **8**. — P. 217–221.
- Thaisz L. *Syringa josikaea* Jacq. fil. újabb termőhelyei // Magyar Bot. Lap. — 1912. — **11**. — P. 236–237.
- Tokaryuk A. State of Coenopopulation *Gymnadenia densiflora* (Wahlenb.) A. Dietr. (Orchidaceae) in the Bukovynske Prykarpattya // Proceeding of the III International Young scientists «Biodiversity. Ecology. Adaptation. Evolution», dedicated to 100 anniversary from birth of famous ukrainian lichenologist Maria Makarevich (Odessa, 15–18 May, 2007). — Odessa: Pechatnyi dom, 2007. — S. 296.
- Topa E. Fragmente florističe din Bucovina și Basarabia de Nord // Bul. Gradini Botaniče și al Museului Botanic de la Univ. din Cluj. — 1936. — **15**, № 1–4. — P. 209–218.
- Topa E. Contribuțiuni la flora Basarabia de Nord // Bull. Fac. de St. din Cernauti. — 1934. — **7**. — P. 321–328.
- Trinajstić I. Rod *Quercus* L. // Analitička Flora Jugoslavije. — Vol. 1, 3. — Zagreb, 1974. — S. 460–481.
- Vakhrusheva L.P. Age structure of cenopopulations of *Cyclamen kuznetzovii* Kotov et Czernova in Crimean piedmount // Plant resources in the creation of new values: Third International Balkan Botanical Congress. — Sarajevo, 2003. — P. 19.
- Vězda A. *Ramalina pontica* // Folia Geobot. Phytotax. — Praha, 1975. — **10**. — 326 s.
- Vlčko J., Dítě D., Kolník M. Orchids of Slovakia. — Zvolen, 2003. — 120 p.
- Vogt R. Die *Cochlearia pyrenaica* — Gruppe in Zentraleuropa // Ber. Bayer. Bot. Ges. — 1985. — **56**. — S. 5–52.
- Yakovlev G.P., Sytin A.K., Roskov Yu.R. Legumes of Northern Eurasia. A Checklist. Kew: Royal Botanic Gardens, 1996. — 724 p.
- Yena A. *Euphorbia paralias* Linnaeus, 1753 // Dumont H.J., Mamaev V.O. & Zaitsev Ju.P. (eds). Black Sea Red Data Book. — NY: United Nations Publications, 1999 a. — P. 57–59.
- Yena A. *Parapholis incurva* (Linnaeus) C.E. Hubbard, 1946 // Dumont H.J., Mamaev V.O. & Zaitsev Ju.P. (eds). Black Sea Red Data Book. — NY: UN Publications, 1999 6. — P. 83–85.
- Yena A., Filipova M. *Calystegia soldanella* (Linnaeus) R. Brown, 1810 // Dumont H.J., Mamaev V.O. & Zaitsev Ju.P. (eds). Black Sea Red Data Book. — NY: United Nations Publications, 1999. — P. 29–31.
- Yena A.V., Moysienko I.I. *Trachomitum venetum* subsp. *russanovii* (Pobed.) Yena & Moysienko, comb. & stat. nov. / Greuter W. & Raus Th. (ed.). Med-Checklist Notulae, 26 // Willdenowia. — 2007. — № 37. — P. 435.
- Wagner L. A megye növényzetének // Máramaros vármegye egyetemes leírása. — Budapest, 1876. — № 6. — S. 153–210.
- Walter K.S., Gillet H.J. (eds.) 1997 IUCN Red List of Threatened Plants. Compiled by the World Conservation Monitoring Centre, UK, 1998. — 1xiv + 862 pp.
- Wasser S.P. Fungorum rariorum Icones, Coloratae. Pars X. — Vaduz, 1979.
- Wasser S.P. Tribe *Agariceae* Pat. of the Soviet Union. — Koenigstein: Koeltz. Sci. Books, 1989. — 120 p.
- Wasser S.P. Tribes *Cystodermatae* Singer and *Leucocoprineae* Singer of the CIS and Baltic States. — Eching: IHW-Verlag, 1993. — 105 p. (Libri Botanici, vol. 9).
- Webb D.A., Gornall R.J. Saxifrages of Europe. — London: Christopher Helm, 1989. — 307 p.
- Whalen M. A. Systematics of *Frankenia* (Frankeniaceae) // Systematic Botany Monographs (Ann Arbor, ASPT). — 1987. — **17**. — 93 p.
- Wołoszczak E. Sprawozdanie z wycieczek botanicznych w Karpaty Stryjskie i Samborskie // Spraw. Komis. Fizyogr. 1893. — **28**. — S. 49–85.
- Zahariadi C. Genul *Ornithogalum* L. Flora Republ. Soc. Romania. T. 11. — Editura Acad. Republ. Soc. Romania, 1966. — P. 320–349.
- Zahulsky M. Distribution et protection des Orchidees dans l'ouest de L'Ukraine // Cah. Soc. Fr. Orch. — Act. du 14 Colloque Paris (20–21 Novebre 1999). — 2000. — **6**. — P. 151–161.
- Zaitsev Yu.P. & Alexandrov B.G. Black Sea Biological Diversity Ukraine. — New York: Unit. Nat. Publ., 1998. — 351 c.
- Zapałowicz H. Roślinna szata gór Pokucko-Marmaroskich // Sprawozd. Kom. fuzujogr. — 1889. — **24**. — 390 s.
- Zapałowicz H. Krytyczny przegląd roślinności Galicyi. — Krakow, 1906. — **1**. — 296 p.
- Zapałowicz H. Conspectus florae Galiciae criticus. Krytyczny przegląd roślinności Galicyi. — Krakowie: Nakładem Akademii Umiejętności. — 1911. — **3**. — 252 s.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ ВИДІВ РОСЛИН ТА ГРИБІВ, ЗАНЕСЕНИХ ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ (РОСЛИННИЙ СВІТ)

А		Б			
Агрестія щетиниста	736	Білоцвіт літній	65	Верба чорнична	586
Аденофора кримська	380	Бамбузіна Бребіссона	670	Вероніка безлиста	616
Адiant венерин волос	22	Баранець звичайний	19	Вероніка кущикова	618
Айстра альпійська	294	Батрахоспермум драглистий	636	Вероніка стокроткова	617
Аконіт Бессера	548	Батрахоспермум зовнішньоплідний	635	Веселка подвоєна	821
Аконіт Жакена	549	Беладонна звичайна	604	Вишня Клокова	573
Аконіт несправжньо-протиотруйний	551	Белонія геркулінська	733	Відкасник осотоподібний	296
Аконіт опушеноплодий	550	Береза дніпровська	342	Відкасник татарниколистий	297
Алекторія лозовидна	749	Береза Клокова	344	Вітеринка нарцисоквіткова	554
Алекторія паросткова	749	Береза низька	343	Вовна гірська пухнаста	543
Аллоцетрарія Океза	750	Береза темна	345	Вовче лико кримське	610
Альдрованда пухирчаста	422	Берека	579	Вовче лико пахуче	608
Анакампт запашний	152	Бешишниця багаторічна	494	Вовче лико Софії	609
Анакампт пірамідальний	157	Билинець довгоровий	183	Водяний горіх плаваючий	612
Анакампт додон сплахноподібний	715	Билинець найзапашніший	185	Водяний жовтець плаваючий	557
Анаптіхія переплутана	778	Билинець щільноквітковий	184	Волошка білоперлинна	305
Анаптіхія прекрасна	777	Білогнойовик Богуша	792	Волошка Ванькова	315
Анектангій Ганделя	702	Білопавутинник бульбистий	808	Волошка великопридаткова	298
Анемона нарцисоквіткова	554	Білопечериця дівоча	791	Волошка верболиста	310
Анограма тонколиста	31	Білопечериця довгокоренева	789	Волошка донецька	302
Антурус Арчера	804	Білопечериця Мозера	790	Волошка козяча	300
Армерія покутська	517	Білотка альпійська	328	Волошка Компера	301
Аройник білокрилий	69	Білоцвіт весняний	66	Волошка Конки	303
Аройник східний	70	Борідник паростковий	414	Волошка короткоголова	299
Арум білокрилий	69	Борідник шерстистоволосистий	413	Волошка напівзаконна	312
Арум східний	70	Боровик	608	Волошка несправжньо-бідолускава	309
Аспіцилія кущика	737	Боровик бронзовий	797	Волошка Пачоського	306
Аспіцилія блукаюча	738	Боровик королівський	799	Волошка первинногерберова	307
Аспіцилія щетиниста	736	Боровик темно-каштановий	797	Волошка первинноперлинна	308
Асплений Білло	24	Борщівник лігустиколістий	280	Волошка перлиста	304
Асплений Гейфлера	25	Борщівник пухнастий	281	Волошка Сарандінакі	311
Асплений чорний	23	Ботридина зелена	779	Волошка Стевена	313
Астрагал безстрілковий	439	Брандушка різнобарвна	75	Волошка Талієва	314
Астрагал Геннінга	441	Бріопсис адриатичний	652	Вошерія прибережна	622
Астрагал дніпровський	436	Бровник однобульбовий	187	Вудсія альпійська	29
Астрагал донський	450	Бруслина карликова	407	Вудсія ельбська	30
Астрагал зігнутий	446	Будяк пагорбовий	295	Вязіль стрункий	481
Астрагал Крайни	442	Бузок угорський	527	Г	
Астрагал крейдолюбний	437	Булатка великоквіткова	158	Гадюча цибулька гріноподібна	143
Астрагал монпельйський	443	Булатка довголиста	159	Галеропсис пустельний	796
Астрагал одеський	444	Булатка червона	160	Гапломітрій Гукера	684
Астрагал піщаний	435	Бульбохета майже квадратна	658	Гвоздика бесарабська	387
Астрагал подібний	449	Бурачок Борзи	350	Гвоздика бузька	389
Астрагал понтійський	445	Бурачок голоніжковий	351	Гвоздика гарна	391
Астрагал сарептський	447	Бурачок савранський	352	Гвоздика граціано-політанська	388
Астрагал сизий	440	В		Гвоздика гренобльська	388
Астрагал Цингера	452	Вайда прибережна	370	Гвоздика несправжньопізня	390
Астрагал шерстистоквітковий	438	Вальдштейнія гравілатоподібна	581	Гелодій Бландова	721
Астрагал щетинистий	448	Верба альпійська	583	Гельвела монашка	781
Астрагал яйцеплідний	451	Верба лапландська	585	Гельмінтора розчепірена	638
Астраканта арнакантова	434	Верба Старке	588	Генедієла Гайма	703
Асфоделіна жовта	72	Верба трав'яна	584	Генікулярія спіротенієва	668
Аталамія Спатиза	683	Верба туполиста	587	Герицій коралоподібний	813
				Гермінія однобульбовий	187

Гетеродермія прекрасна	777
Гетерофіл споріднений	725
Галекта стовбутова	734
Гацинтик Палласів	112
Гігроцибе ковпакоподібна	814
Гімноспермій одеський	341
Гіпокрепіс чубатий	470
Гісоп крейдовий	499
Глевчак однолистий	193
Глід Пояркової	574
Глід Турнефора	575
Глуха кропива гола	500
Гніздівка звичайна	196
Головатень високий	320
Головачка Дмитра	419
Головачка Литвинова	420
Голчатка під'язикова	267
Гомф булавоподібний	812
Гонатозігон волохатий	667
Горицвіт весняний	552
Горицвіт волзький	553
Горобина берека	579
Горох високий	480
Горянка дворяна	231
Грабельки Бекетова	495
Гриб-зонтик дівочий	791
Грифоліа листувата	817
Громовик багатolistий	347
Громовик гранітний	346
Громовик донський	348
Гронянка багатороздільна	36
Гронянка віргінська	37
Гронянка півмісяцева	34
Гронянка ромашколиста	35
Гудієра повзуча	182
Гукерія блискуча	714
Д	
Дактиліна мадрепорова	752
Дволусківниця зігнута	232
Дворятник крейдовий	366
Дев'ятисил татарниколистий	297
Дельфіній високий	559
Дельфіній Палласа	560
Дельфіній руський	562
Дельфіній Сергія	563
Дельфіній яскраво-червоний	561
Деревій голий	289
Деревій Шура	332
Деревій язичковий	331
Десмідіум Бейлі	671
Дзвінець крейдовий	535
Дзвінка кримська	380
Дзвоники карпатські	381
Дзвоники Кладни	382
Дивина розлога	603
Дикранодонцій шорсткий	701
Дифазіаструм альпійський	12
Дифазіаструм Ісслера	14
Дифазіаструм сплюснутий	13
Дифазіаструм триколосковий	15

Дифазіаструм Цайллера	16
Дифеліпея червона	530
Діктиота дихотомічна	623
Діходон роговиковий	392
Доліхоуснея найдовша	759
Дощовик соскоподібний	816
Дріада восьмипелюсткова	576
Дрік малонасінний	462
Дрік скіфський	463
Дрік чотиригранний	464
Дрочок крилатий	465
Дуб австрійський	485
Дуб кошенільний	485
Е	
Евастропис Ріхтера	656
Евгодон короткогострокінцевий	637
Едельвейс	328
Едогоній косопопоровий різновид донський	659
Ектокарпус стручковатий	624
Ентероморфа азовська	654
Ентолома смердюча	809
Еремур кримський	74
Еремур показний	73
Еритроній собачий зуб	136
Еспарцет Васильченка	478
Еспарцет Палласа	477
Ж	
Жабриця Лемана	286
Жеруха грецька	355
Жеруха ніжна	356
Жимолость голу́ба	385
Жимолость синя	385
Жировик Льюзеля	190
Жовтець татранський	569
Жовтець Тора	569
Жовтозілля Бессера	337
Жовтозілля карпатське	338
Жовтозілля кримське	339
Жовтушник кринківський	368
Жовтушник український	369
Жовтушниця Талієва	379
Жостір фарбувальний	572
Журавлина дрібноплода	429
З	
Залізник скіфський	502
Зелениця альпійська	12
Зелениця Ісслера	14
Зелениця сплюснута	13
Зелениця триколоскова	15
Зелениця Цайллера	16
Зеленоплідниця фіолетова	221
Зіновать біла	455
Зіновать Блоцького	456
Зіновать Вульфа	461
Зіновать гранітна	457
Зіновать Пачоського	458
Зіновать подільська	459
Зіновать Рошеля	460
Зіркоплідник частуховий	50

Злинка альпійська	321
Злинка залозиста	322
Змієголовник австрійський	497
Змієголовник Рюйша	498
Зміячка австрійська	336
Зморшок степовий	783
Зморшок товстоногий	782
Зозулинець блідий	205
Зозулинець блощичний	151
Зозулинець болотний	155
Зозулинець Ванькова	211
Зозулинець дрібнокрапчастий	207
Зозулинець запашний	152
Зозулинець мавп'ячий	210
Зозулинець обпалений	195
Зозулинець прикрашений	209
Зозулинець прованський	206
Зозулинець пурпуровий	208
Зозулинець рідкокрітковий	153
Зозулинець розмальований	156
Зозулинець салепо́вий	154
Зозулинець тризубчастий	194
Зозулинець чоловічий	203
Зозулинець шоломоносний	204
Зозулині сліози серцелисті	191
Зозулині сліози яйцеподібні	192
Зозулині черевички справжні	164
Зозульки бузинові	172
Зозульки іберійські	167
Зозульки м'ясочервоні	168
Зозульки плямисті	169
Зозульки римські	171
Зозульки серценосні	165
Зозульки травневі	170
Зозульки трансильванські	173
Зозульки Траунштейнера	174
Зозульки Фукса	166
Золотень жовтий	72
Золотобородник цикадовий	222
Зореморквиця прибережна	274
Зорянка південнобузька	402
І	
Іжача голівка вузьколиста	269
К	
Калітамніон зернистий	651
Калофака волзька	453
Кальдезія білорозлиста	49
Кальмарник веретеноподібний	805
Кампілостелій скельний	696
Капуста кримська	354
Карагана скіфська	454
Катателазма царська	802
Катран великокрітковий	359
Катран коктебельський	360
Катран мітрідатський	362
Катран морський	361
Катран пірчастонадрізаний	363
Катран Стевена	364
Катран татарський	365
Катран шершавий	358

Квітохвісник Арчера	804
Келерія Талієва	230
Кендир венеційський	288
Кендир кримський	288
Кендир Русанова	288
Кендир сарматський	288
Кермек чурюцький	520
Кермечник злаколистий	518
Кермечник червонуватий	519
Кисличник двостовпчиковий	541
Клаваріадельф товкачиковий	806
Кладонія альпійська	729
Кладонія зірчаста	729
Кладостефус губчатий	626
Кладостефус кільчастий	627
Кладофора вадорська	662
Кладофора далматська	663
Кладофоропсис шкірястий	664
Клеома донецька	383
Клеома птахоніжкоподібна	383
Клеома сива	383
Кліщинець білокрилий	69
Кліщинець східний	70
Клокичка периста	606
Ключ-трава	34
Клязея донецька	324
Клязея донська	325
Ковила азовська	253
Ковила Браунера	243
Ковила відмінна	239
Ковила відокремлена	246
Ковила волосиста	244
Ковила вузьколиста	261
Ковила гірська	256
Ковила гранітна	249
Ковила дивна	238
Ковила дніпровська	241
Ковила донецька	247
Ковила закарпатська	262
Ковила Залеського	264
Ковила каменелюбна	252
Ковила короткокрила	242
Ковила Лессінга	251
Ковила Мартиновського	255
Ковила найкрасивіша	259
Ковила облудна	248
Ковила пірчаста	257
Ковила поетична	258
Ковила пухнастолиста	245
Ковила різнолиста	250
Ковила Сирейщикова	260
Ковила травнева	254
Ковила українська	263
Ковила шорстка	240
Кодіум черв'якуватий	653
Козельці донецькі	340
Кололеженія Россетта	689
Колючконос Сіборпа	279
Комишник двозонтиковий	109
Комишник двороздільний	109

Комонничок зігнутий	421
Комперія компера	162
Комперія кримська	162
Конардія компактна	716
Конюшина темно-каштанова	483
Конюшина червонувата	484
Коральковець тричінадрізаний	163
Корисціум зелений	779
Корнікулярія степова	751
Короличка пізня	327
Кортуза Маттіолі пухнаста	543
Коручка болотна	179
Коручка дрібнолиста	178
Коручка ельбська	175
Коручка пізньоквітуча	175
Коручка пурпурова	180
Коручка темно-червона	176
Коручка чемерникоподібна	177
Коручка широколиста	177
Косарики болотні	126
Косарики італійські	125
Косарики тонкі	127
Косарики черепитчасті	124
Костриця білдувата	227
Костриця гірська	225
Костриця крейдова	224
Костриця Порціуса	228
Костриця різнолиста	226
Костриця скельна	229
Котячі лапки карпатські	290
Краєкучни персидський	40
Краєкучник верхівковий	39
Крепідот македонський	807
Критм морський	278
Критмій морський	278
Крупка аїзоподібна	367
Ксантаанаптіхія загадкова	773
Ксантаанаптіхія ямчаста	772
Ксантапармелія грубозморшкувата	755
Ксантапармелія загорнута	760
Ксантапармелія камчадальська	760
Куга гострокінцева	110
Кулівниця вузькопелюсткова	496
Кульківник куленосний	33
Курай туполистий	408
Кучерявка відігнута	540
Кучерявка кушова	539
Л	
Ліннея північна	384
Лагозерис пурпуровий	326
Ламкоколосник ситниковий	235
Лампротамніум пухирчастий	681
Ласалія пухирчаста	774
Ласалія російська	775
Ласкавець жовтецевий	275
Ласкавець тонкий	276
Левкой запашний	374
Лейкорхіс білуватий	214
Леканора Реутера	740

Лептогій Шредера	732
Лептогіум насичений	731
Лептогіум черепицеподібний	730
Летарієла переплутана	753
Леукокарпія біаторова	728
Лещиця дністровська	395
Лещиця скупчена	394
Липа пухнастостовпчикова	611
Листочня кучерява	831
Лікопердон соскоподібний	816
Лікоподієлла заплавна	17
Лілійка пізня	142
Лілія лісова	141
Лімацела степова	795
Лімодор недорозвинений	189
Ліюфіл Фавре	833
Ліхеномфалія Гудсонова	779
Ллойдія пізня	142
Лобарія легеневоподібна	742
Лобарія широка	741
Ложечниця піренейська	357
Ломикамінь аїзоподібний	589
Ломикамінь болотний	595
Ломикамінь бульбистий	592
Ломикамінь жовто-зелений	596
Ломикамінь зернистий	594
Ломикамінь карпатський	593
Ломикамінь мохоподібний	591
Ломикамінь напівзонтиковий	598
Ломикамінь переломниковий	590
Ломикамінь супротивнолистий	597
Лорансія чашоподібна	649
Лофосифонія повзуча	647
Лунарія оживаюча	373
Лускач	801
Лусківниця марантова	41
Любка дволиста	212
Любка зеленоквіткова	213
Людвігія болотна	528
Люцерна приморська	475
Люцерна щebenиста	476
Льон бесарабський	521
Льон Палласів	522
Льонек бессарабський	614
Льонек крейдовий	615
М	
Малаксіс однолистий	193
Марсilea чотирилиста	32
Мачок жовтий	538
Меезія багнова	709
Меезія довгоніжкова	710
Меезія тригранна	711
Меланелія елегантна	754
Меланелія незабарвлена	754
Меланохлаеа елегантна	754
Мерингія бузька	399
Меч-трава болотна	104
Мікромерія чебрецелиста	501
Мінуарція гостропелюсткова	398
Мінуарція рідкоквіткова	397

Міріостома дірчаста	811
Міріостома стрижневидна	811
Міріостома шийкова	811
Місячниця оживаюча	373
Мітлиця альпійська	219
Мітлиця скельна	220
Міхурниця альпійська	26
Міхурниця гірська	27
Міхурниця судетська	28
Модрина польська	44
Модринова губка	810
Модринофомес лікарський	810
Молодило гірське	418
Молодило мармурове	417
Молодильник озерний	11
Молочай волинський	433
Молочай густоволохатоплодий	432
Молочай прибережний	431
Морківниця прибережна	274
Моховик паразитний	798
Мутин малиновий	820
Мутин собачий	819
Мухомор Цезаря	793
Мухомор щетинистий	794
М'якух болотний	186
Н	
Надбородник безлистий	181
Накорінниця червона	530
Нарцис вузьколистий	67
Наскельниця лежача	428
Негній-дерево	48
Некера Мензіса	727
Нектароскордій болгарський	61
Немаліон гlistовидний	642
Неотіанта каптурувата	197
Неотінея обпалена	195
Неотінея тризубчаста	194
Неофусцелія грубозморшкувата	755
Нефрома загорнута	746
Нефрома рівна	745
Ніпрітеля карпатська	198
Нітела найтонша	674
Нітела струнка	673
Нітелопсіс притуплений	676
Нотолена марантова	41
О	
Омфаліна Гудсонова	779
Оокардіум простягнутий	672
Орлики трансильванські	556
Орлики чорніючі	555
Орнітопус крихітний	479
Ортотеїї рудуватий	723
Осінник пізньоцвітотий	68
Осмундея гібридна	644
Осмундея зрізана	645
Осока біла	80
Осока блискуча	94
Осока богемська	82
Осока Буксбаума	84
Осока буріюча	83

Осока Госта	92
Осока дводомна	88
Осока двоколірна	81
Осока Девелла	86
Осока житня	100
Осока затінкова	102
Осока збіднена	87
Осока кулястоподібна	90
Осока лапкоподібна	98
Осока Лахеналія	93
Осока малоквіткова	97
Осока пажитницева	95
Осока пажитницеподібна	95
Осока піхвова	103
Осока притуплена	96
Осока скельна	99
Осока темно-бура	89
Осока тонкокореневищна	85
Осока торфова	91
Осока Хоста	92
Осока щетиниста	101
Осот різнолистий	316
Оставник одеський	341
Остіжник валеріаноподібний	613
Офрис бджолоносна	199
Офрис комахоносна	200
Офрис кримська	202
Офрис оводоносна	201
Очиток застарілий	416
Очки гладенькі	353
П	
Паламокладій справжньозелений	722
Паліμβія солончакова	282
Паліμβія тургайська	283
Палудела відстовбурчена	712
Пальчатокорінник бузиновий	172
Пальчатокорінник іберійський	167
Пальчатокорінник м'ясочервоний	168
Пальчатокорінник плямистий	169
Пальчатокорінник римський	171
Пальчатокорінник серценосний	165
Пальчатокорінник травневий	170
Пальчатокорінник трансильванський	173
Пальчатокорінник Траунштейнера	174
Пальчатокорінник Фукса	166
Паннарія шерстиста	747
Парафоліс зігнутий	232
Пармелієла щетинистоліста	748
Пармелія блукаюча	760
Пармелія грубозморшкувата	755
Пармелія елегантна	754
Пармелія перлинова	756
Пармотрема китайська	756
Пармотрема перлинова	756
Педіаструм Каврайського	655
Пеніум Борге	669
Первоцвіт борошнестий	545
Первоцвіт Галлера	546
Первоцвіт дрібний	547

Переломник Козо-Полянського	542
Петалонія зостеролисна	633
Печериця мухомороподібна	786
Печериця Романьєзі	787
Печериця таблитчаста	788
Пирій ковилолистий	223
Півники борові	129
Півники несправжньосмикавцеві	131
Півники понтичні	130
Півники рогаті	128
Півники сибірські	132
Півонія кримська	536
Півонія тонколиста	537
Підковка чубата	470
Підсніжник білосніжний	63
Підсніжник Ельвеца	62
Підсніжник звичайний	63
Підсніжник складчастий	64
Пізньоцвіт анкарський	76
Пізньоцвіт осінній	77
Пізньоцвіт різнобарвний	75
Пізньоцвіт тінювий	79
Пізньоцвіт Фоміна	78
Пізоліт безкореневий	823
Пілайєла прибережна	625
Пілюльниця куленосна	33
Плавун щитолістий	524
Плагіотеїї некероподібний	724
Плакун чебрецелистий	523
Плаун річний	18
Плаунець заплашний	17
Плаунок плауноподібний	21
Плаунок швейцарський	20
Плаунчик швейцарський	20
Плеврокладула білувата	687
Плетуха сольданелова	412
Плодоріжка блощична	151
Плодоріжка болотна	155
Плодоріжка запашна	152
Плодоріжка пірамідальна	157
Плодоріжка рідкокріткова	153
Плодоріжка розмальована	156
Плодоріжка салепова	154
Повстанка дніпровська	529
Полин Дзевановського	292
Полин суцільнобілий	293
Полісифонія дрібношипова	646
Порхавка болотяна	815
Прангос трироздільний	284
Псевдобрій цинклієподібний	713
Псевдокалієргон плауноподібний	717
Псевдокалієргон трирядний	718
Псевдорхіс білуватий	214
Пташник крихітний	479
Птеригоневр Козлова	704
Птерогоній граціозний	726
Птеросифонія пірчаста	648
Птиходій складчастий	720
Пунктарія хвиляста	629
Пунктарія широколиста	628

Пустельниця головчаста	393
Пухирник альпійський	26
Пухирник Брема	514
Пухирник гірський	27
Пухирник малий	516
Пухирник південний	513
Пухирник середній	515
Пухирник судетський	28
Пшениця дика однозернянка	265
Р	
Рамаліна канарська	763
Рамаліна понтійська	765
Рамаліна рвана	764
Ранник весняний	602
Ранник гранітний	601
Ранник донецький	600
Ранник крейдовий	599
Регнерія палермська	236
Редька приморська	375
Ремнепелюстник козячий	188
Решіточник червоний	803
Ризоплака темноглазкова	739
Рогіз малий	271
Роговик Біберштейна	386
Роговиця роговикова	392
Родіола рожева	415
Рододендрон Кочі	430
Рододендрон миртолистий	430
Рододендрон східнокарпатський	430
Родохортон пурпуровий	634
Рожевопластинник смердючий	809
Рокитничок білий	455
Рокитничок Блоцького	456
Рокитничок Вульфа	461
Рокитничок гранітний	457
Рокитничок Пачоського	458
Рокитничок подільський	459
Рокитничок Рошеля	460
Роман карпатський	291
Росичка англійська	424
Росичка довголиста	424
Росичка середня	423
Рочела водоростеподібна	766
Роя англійська	665
Румія критмолиста	285
Русавскія долоненосна	771
Рускус під'язиковий	267
Руслиця угорська	425
Рутвиця гачкувата	571
Рутвиця смердюча	570
Рутовик коріандролистий	558
Рябчик гірський	139
Рябчик малий	138
Рябчик руський	140
Рябчик шаховий	137
Рядовка величезна	835
Рядовка опенькоподібна	836
Рястка Буше	114
Рястка відігнута	116
Рястка гірська	115

Рястка двозначна	113
С	
Сальвінія плаваюча	38
Саркосома куляста	784
Сашник іржавий	111
Сверція багаторічна	494
Свинуха Зерової	818
Свиняче вухо	812
Свистуля татарська	277
Сейрофора загадкова	773
Сейрофора ямчаста	772
Селанія сизувата	700
Селітрянка Шобера	525
Серпій донецький	324
Серпій донський	325
Сеслерія голуба	237
Сиренія Талієва	379
Сироїжка синювата	829
Ситник бульбистий	133
Ситник кулястоплодий	134
Ситник тупопелюстковий	135
Ситняг багатостебловий	107
Ситняг гостролуковий	108
Ситняг карніолійський	105
Ситняг сосочкоподібний	106
Сифонокладус маленький	660
Сітконоска подвоєна	821
Скапанія компактна	685
Скапанія швейцарська	686
Скварина небезпечна	769
Скварина сочевиценосна	768
Скварина щетиниста	767
Скереда Жакена	317
Склеродерма зірчаста	830
Скополія карніолійська	605
Скорзонера австрійська	336
Скорпідій скорпіоноподібний	719
Скрученик приємний	215
Скрученик спіральний	216
Смілка Равадського	400
Смілка бузька	402
Смілка зеленіквітова	406
Смілка крейдова	401
Смілка литовська	404
Смілка Ситника	405
Смілка яйлинська	403
Смілківка Завадського	400
Соболевськія сибірська	377
Сокироносиця струнка	481
Солодка гола	466
Солодушка крейдова	467
Солодушка солодушкова	468
Солодушка українська	469
Солоріна двоспорова	762
Солоріна мішкувата	761
Сон білий	567
Сон богемський	566
Сон великий	564
Сон кримський	568
Сон лучний	566

Сон розкритий	565
Сон чорніючий	566
Сон Шерфеля	567
Сонценасінник таємний	396
Сонцецвіт сивий	411
Сонянка сива	411
Сонячик гладкий	410
Сосна кедрова	45
Сосна кедрова європейська	45
Сосна крейдова	46
Сосна піцундська різноподібність Станкевича	47
Сосна Станкевича	47
Соссюрея альпійська	333
Соссюрея Порціуса	335
Соссюрея різноколірна	334
Софора китникоподібна	482
Сочевиця східна	474
Спарисис кучерявий	831
Сперматохнус особливий	630
Спірогіра Рейнгарда	666
Стевеніелла сатирієподібна	217
Стигеклоніум пучкуватий	657
Стилофора ніжна	631
Стікта закопчена	743
Стікта лісова	744
Стілонема альсіді	641
Строчок Слоневського	780
Сугайник угорський	318
Сугайник штирійський	319
Сунічник дрібноплодий	426
Сфагн балтійський	690
Сфагн блискучий	691
Сфагн Вульфа	692
Сфагн м'який	693
Сфагн тоненький	694
Сфацеларія карликова	632
Т	
Таволга польська	580
Тамарикс стрункий	607
Тамнолія щетиниста	735
Таргіонія підлиста	682
Тейлорія язичкова	708
Телосхістес ямчастий	772
Тимія мекленбурзька	695
Тирлич безстебловий	487
Тирлич весняний	493
Тирлич жовтий	489
Тирлич крапчастий	491
Тирлич мішкоподібний	492
Тирлич роздільний	488
Тирлич сніговий	490
Тис ягідний	48
Товстянка альпійська	510
Товстянка двоколірна	511
Товстянка звичайна	512
Толіпела проліферуюча	675
Тонконіг кримський	234
Тонконіг Ремана	233
Торея найрозгалуженіша	650

Торнабеа щитоподібна	778
Тортела ламка	705
Тортула Ранда	706
Торфяниця чашечкова	427
Тофільдія чашечкова	270
Траунштейнера куляста	218
Тринія Біберштейна	287
Трубоцвіт Біберштейна	349
Трутовик зонтичний	825
Трутовик коренелюбний	824
Трюфель їстівний	785
Трюфель літній	785
Тукерманопсис Лаурера	757
Тукерманопсис Океза	750
Тукнерарія Лаурера	757
Тюльпан бузький	146
Тюльпан гранітний	145
Тюльпан двоквітковий	144
Тюльпан дібровний	148
Тюльпан зміелистий	147
Тюльпан скіфський	150
Тюльпан Шренка	149
у	
Умбілікарія багатолістоподібна	776
Уснея квітуча	758
Уснея найдовша	759
Ф	
Фелоринія Геркулесова	822
Фелоринія пластівчасто-луската	822
Феолепіота золотиста	834
Фіалка біла	619
Фіалка Джоя	620
Фіалка кримська	621
Фіалка скельна	621
Філопор рожево-золотистий	800
Філофора псевдороза	643
Фісиденс джерельний	697
Фісиденс рудуватий	698
Фісиденс струмковий	699
Фісташка туполиста	272
Флокулярія Рікена	832
Франкенія припорошена	486
Фруланія Яка	688
Фульгенція пустельна	770
Х	
Хамедафна чашечкова	427

Хаммарбія болотна	186
Хара витончена	679
Хара Брауна	677
Хара мохувата	680
Хара сивіюча	678
Хетоморфа Зернова	661
Холодок коротколистий	71
Холодок Палласа	71
Хрінниця сиваська	371
Хрінниця Турчанінова	372
Хроодактилон Волле	640
Хроодактилон розгалужений	639
Хрящ-молочник деревний	828
Хрящ-молочник золотисто-жовтий	826
Хрящ-молочник криваво-червоний	827
Хрящ-молочник чорний	828
Ц	
Целокаулон степовий	751
Центрантус валеріаноподібний	613
Центрарія Океза	750
Цетрарія Лаурера	757
Цетрарія степова	751
Цибуля скіфська	57
Цибуля білувата	51
Цибуля ведмежа	60
Цибуля коса	53
Цибуля круглонога	58
Цибуля лінійна	52
Цибуля перевдягнена	54
Цибуля пряма	59
Цибуля Регеля	55
Цибуля савранська	56
Цикламен косий	544
Цикламен Кузнецова	544
Цимбохазма дніпровська	529
Цингерія Біберштейна	266
Цинклідот водяний	707
Ч	
Чебрець кальміуський	508
Чебрець прибережний	509
Черемша	60
Чина венеціанська	473
Чина гладенька	471
Чина ряба	473
Чина трансильванська	472

Чист кримський	409
Чистець вузьколистий	507
Чихавка тонколиста	332
Чихавка язичкова	331
Чорнянка карпатська	198
Ш	
Шавлія кременецька	503
Шавлія скабіозолиста	504
Шафран банатський	118
Шафран вузьколистий	117
Шафран гарний	122
Шафран Гейфелів	119
Шафран кримський	123
Шафран Палласа	120
Шафран сітчастий	121
Шафран сузький	117
Шейхцерія болотна	268
Шиверекія подільська	376
Шильник водяний	378
Шипшина донецька	578
Шипшина Чацького	577
Шишкогриб лускатий	801
Шовкова косиця	328
Шоломниця весняна	506
Шоломниця крейдова	505
Шолудивник високий	531
Шолудивник Едера	532
Шолудивник королівський	533
Шолудивник лісовий	534
Штернбергія пізноцвіткова	68
Щ	
Щитолісник звичайний	273
Ю	
Юринія Талієва	323
Я	
Ясник	799
Язичник буковинський	330
Язичник сибірський	330
Язичник сивий	329
Язичник український	330
Язичок зелений	161
Яловець високий	42
Яловець смердючий	43
Ясен білоцвітний	526
Ясенець білий	582

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ РОСЛИН І ГРИБІВ ,ЗАНЕСЕНИХ ДО «ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ. РОСЛИННИЙ СВІТ»

A	
<i>Achille schurii</i> Sch.Bip.	332
<i>Achillea glaberrima</i> Klokov	289
<i>Achillea lingulata</i> Waldst. et Kit. (<i>A. alpina</i> Schur)	331
<i>Achillea oxyloba</i> (DC.) Sch.Bip. subsp. <i>schurii</i> (Sch.Bip.) Heimerl	332
<i>Aconitum anthora</i> auct. non L.	549, 551
<i>Aconitum besserianum</i> Andr. ex Trautv.	548
<i>Aconitum eulophum</i> auct. non Rchb.	551
<i>Aconitum jacquinii</i> Rchb.	549
<i>Aconitum lycoctonum</i> aggr.	548
<i>Aconitum pseudanthora</i> Błocki ex Pacz.	551
<i>Acrostichum alpinum</i> Bolton	29
<i>Acrostichum ilvense</i> L.	30
<i>Adenophora lilifolia</i> (L.) A.DC. subsp. <i>taurica</i> Sukacz.	380
<i>Adenophora taurica</i> (Sukacz.) Juz.	380
<i>Adiantum capillus-veneris</i> L.	22
<i>Adonanthe vernalis</i> (L.) Spach	552
<i>Adonanthe wolgensis</i> (Steven ex DC.) Chrtek et Slaviková	553
<i>Adonis vernalis</i> L.	552
<i>Adonis wolgensis</i> Steven ex DC.	553
<i>Agaricus amanitaeformis</i> Wasser	786
<i>Agaricus radicans</i> (Vittad.) Romagn.	787
<i>Agaricus romagnesii</i> Wasser	787
<i>Agaricus tabularis</i> Peck	788
<i>Agrestia hispida</i> (Mereschk.) Hale & W.L. Culb.	736
<i>Agropyron stipifolium</i> Czern. ex Nevski	223
<i>Agrostis alpina</i> Scop.	219
<i>Agrostis biebersteiniana</i> Claus	266
<i>Agrostis rupestris</i> All.	220
<i>Aldrovanda vesiculosa</i> L.	422
<i>Alectoria sarmentosa</i> (Ach.) Ach.	749
<i>Alisma damasonium</i> L.	50
<i>Alisma parnassifolium</i> L.	49
<i>Alisma stellatum</i> Lam.	50
<i>Allium paczoskianum</i> auct. non Tuzson	58
<i>Allium albidum</i> Fisch. ex M.Bieb.	51
<i>Allium angulosum</i> L. var. <i>caucasicum</i> Regel	51
<i>Allium bulgaricum</i> (Janka) Prodán	61
<i>Allium lineare</i> auct. non L.	59
<i>Allium lineare</i> L.	52
<i>Allium obliquum</i> L.	53
<i>Allium pervestitum</i> Klokov	54
<i>Allium regelianum</i> A. Becker ex Iljin	55
<i>Allium rotundum</i> auct. non L.	54
<i>Allium savranicum</i> Besser	56

<i>Allium saxatile</i> auct. non M.Bieb.	56
<i>Allium scythicum</i> Zoz	57
<i>Allium sphaeropodium</i> Klokov	58
<i>Allium stellerianum</i> Besser, nom. illeg.	51
<i>Allium strictum</i> Schrad.	59
<i>Allium tortuosum</i> Willd. ex Schult. et Schult.f.	52
<i>Allium ucrainicum</i> (Kleopow et Oxner) Bordz.	60
<i>Allium ursinum</i> L.	60
<i>Allium ursinum</i> L. subsp. <i>ucrainicum</i> Kleopow et Oxner	60
<i>Allium ursinum</i> var. <i>ucrainicum</i> (Kleopow et Oxner) Soó	60
<i>Allium volhynicum</i> Besser	59
<i>Allocetraria oakesiana</i> (Tuck.) Randlane & Thell	750
<i>Alsine oxypetala</i> Woł.	398
<i>Alyssum borzaeanum</i> Nyár.	350
<i>Alyssum gymnopodium</i> P.Smirn.	351
<i>Alyssum obtusifolium</i> auct. non Steven ex DC.	350
<i>Alyssum savranicum</i> Andr.	352
<i>Alyssum tenderiense</i> Kotov	350
<i>Alyssum tortuosum</i> aggr.	352
<i>Alyssum tortuosum</i> Waldst. et Kit. ex Willd. subsp. <i>borzaeanum</i> (Nyár.) Nyár.	350
<i>Alyssum tortuosum</i> Waldst. et Kit. ex Willd. subsp. <i>cretaceum</i> Kotov	351
<i>Alyssum cretaceum</i> (Kotov) Kotov	351
<i>Amanita caesarea</i> (Scop.) Pers.	793
<i>Amanita solitaria</i> (Bull.) Fr.	794
<i>Amblystegium compactum</i> (Müll. Hal.) Austin	716
<i>Anacamptis coriophora</i> (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase s.l.	151
<i>Anacamptis coriophora</i> (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase subsp. <i>fragrans</i> (Pollini) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	152
<i>Anacamptis coriophora</i> subsp. <i>nervulosa</i> (Sakalo) Mosyakin et Tymchenko	151
<i>Anacamptis fragrans</i> (Pollini) R.M. Bateman	152
<i>Anacamptis laxiflora</i> (Lam.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	153
<i>Anacamptis morio</i> (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	154
<i>Anacamptis palustris</i> (Jacq.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	155
<i>Anacamptis picta</i> (Loisel.) R.M. Bateman	156

<i>Anacamptis pyramidalis</i> (L.) Rich.	157
<i>Anacamptodon splachnoides</i> (Froel. ex Brid.) Brid.	715
<i>Anaptychia intricata</i> (Duf.) Massal.	778
<i>Anaptychia speciosa</i> (Wulf.) Massal.	777
<i>Andromeda calyculata</i> L.,	427
<i>Andropogon gryllus</i> L.	222
<i>Androsace koso-poljanskii</i> Ovcz.	542
<i>Androsace villosa</i> L. subsp. <i>koso-poljanskii</i> (Ovcz.) Fed.	542
<i>Anemone grandis</i> (Wender.) Kerner	564
<i>Anemone laxa</i> (Ulbr.) Juz.	554
<i>Anemone narcissiflora</i> L.	554
<i>Anemone patens</i> L.,	565
<i>Anemone polonica</i> Błocki	564
<i>Anoetangium handelii</i> Schiffn.	702
<i>Anogramma leptophylla</i> (L.) Link	31
<i>Antennaria carpatica</i> (Wahlenb.) Bluff et Fingerh.	290
<i>Anteriorchis fragrans</i> (Pollini) Szlach.	152
<i>Anthemis carpatica</i> Waldst. et Kit ex Willd.	291
<i>Anthurus archeri</i> (Berk.) Fischer	804
<i>Anthurus javanicus</i> (Penz.) Cunn.	805
<i>Aquilegia nigricans</i> Baumg.	555
<i>Aquilegia transsilvanica</i> Schur	556
<i>Arbutus andrachne</i> L.	426
<i>Arenaria cephalotes</i> M. Bieb.	393
<i>Armeria elongata</i> auct. non (Hoffm.) W.D.J.Koch.	517
<i>Armeria maritima</i> (Mill.) Willd. subsp. <i>elongata</i> auct. non (Hoffm.) Bonnier	517
<i>Armeria pocutica</i> Pawł.	517
<i>Armeria vulgaris</i> auct. non Willd.	517
<i>Armillaria colossa</i> (Fr.) Boud.	835
<i>Armillaria focalis</i> (Fr.) P. Karst.	836
<i>Armillaria imperialis</i> (Fr.) Quéł.	802
<i>Armillaria rickenii</i> Bohus	832
<i>Artemisia dzevanovskiyi</i> Leonova	292
<i>Artemisia hololeuca</i> M.Bieb. ex Besser	293
<i>Arum italicum</i> Mill. subsp. <i>albispatham</i> (Steven ex Ledeb.) Prime	69
<i>Arum orientale</i> M.Bieb. subsp. <i>albispatham</i> (Steven ex Ledeb.) Nyman	69
<i>Arum albispatham</i> Steven ex Ledeb.	69
<i>Arum maculatum</i> auct. non L., p.p.	70
<i>Arum orientale</i> M.Bieb.	70
<i>Arum orientale</i> M.Bieb. var. <i>albispatham</i> (Steven ex Ledeb.) Engl.	69
<i>Asparagus brachyphyllus</i> auct. non Turcz.	71
<i>Asparagus pallasii</i> Misch.	71
<i>Asphodeline lutea</i> (L.) Rchb.	72

Aspicilia fruticulosa (Eversm.) Flag	737
Aspicilia hispida Mereschk.	736
Aspicilia vagans Oxner	738
Aspidium montanum (Lam.) Sw.	27
Asplenium × alternifolium Wulfen nothosubsp. heufleri (Reichardt) Risto et Jaakko	25
Asplenium adiantum-nigrum L.	23
Asplenium billotii F.W.Schultz.	24
Asplenium germanicum Weis subsp. heufleri (Reichardt) A.Bobr.	25
Asplenium obovatum Viv. subsp. lanceolatum auct. non (Fiori) P.Silva	24
Asplenium x heufleri Reichardt	25
Aster alpinus L.	294
Asterocystis ramosa (Thwait) Gobi	639
Asterocystis wolleana (Hansg.) Lagerh.	640
Astracantha arnacantha (M.Bieb.) Podlech	434
Astragalus arenarius L.	435
Astragalus arnacantha M.Bieb.	434
Astragalus australis (L.) Lam. subsp. krajinae (Domin) Dostál	442
Astragalus borysthenticus Klokov	436
Astragalus concavus Boriss.	446
Astragalus cretophilus Klokov	437
Astragalus dasyanthus Pall.	438
Astragalus dealbatus Pall.	440
Astragalus exscapus L.	439
Astragalus glaucus M.Bieb.	440
Astragalus hedysaroides L.	468
Astragalus henningii (Steven) Boriss.	441
Astragalus krajinae Domin	442
Astragalus monspessulanus L.	443
Astragalus odessanus Besser	444
Astragalus onobrychis auct. non L.	436
Astragalus ponticus Pall.	445
Astragalus reduncus Pall.	446
Astragalus sareptanus A.Beck.	447
Astragalus setosulus Gontsch.	448
Astragalus similis Boriss.	449
Astragalus tanaisticus K.Koch	450
Astragalus tarchankuticus Boriss.	440
Astragalus testiculatus Pall.	451
Astragalus zingeri Korsh.	452
Astragalus buchtormensis auct. non Pall.	441
Astragalus novoascanicus Klokov	441
Astragalus cornutus auct. non Pall.	437, 444
Astrodaucus littoralis (M. Bieb.) Drude	274
Athalamia spathysii (Lindenb.) S.Hatt.	683
Atocion hypanicum (Klokov) Tzvelev	402
Atraphaxis frutescens (L.) K. Koch.	539
Atraphaxis replicata Lam.	540
Atropa belladonna L.	604
Azalea procumbens L.	428
Aconitum degenii auct. non Gáyér	550
Aconitum lasiocarpum (Rchb.) Gáyér	550

B	
Bambusina brebissonii Kütz. ex Kütz.	670
Batrachium fluitans (Lam.) Wimm.	557
Batrachospermum densum Sirodot	636
Batrachospermum ectocarpum Sirodot	635
Batrachospermum gelatinosum (L.) D. C.	636
Batrachospermum moniliforme f. densum (Sirodot) Israelson	636
Batrachospermum moniliforme Roth	636
Bellardiocloa violacea (Bellardi) Chiov.	221
Belonia herculina (Rehm ex Lojka) Hazsl	733
Betula borysthénica Klokov	342
Betula fruticosa Pall.	343
Betula humilis Schrank	343
Betula klokovii Zaverucha	344
Betula kotulae Zaverucha	345
Betula myrsinoides Tausch	343
Betula obscura A.Kotula	345
Betula pendula Roth subsp. obscura (A.Kotula) Á.Löve	345
Betula rossica Minjaev	343
Betula verrucosa Ehrh. subsp. obscura (A.Kotula) Á.Löve et D.Löve	345
Biannularia imperialis G. Beck,	802
Biscutella laevigata L. s.l.	353
Biscutella laevigata L. subsp. austriaca (Jord.) Mach.-Laur.	353
Biscutella laevigata L. subsp. hungarica Soó	353
Boletus aereus Bull	797
Boletus officinalis Vill.	810
Boletus parasiticus Fr.	798
Boletus regius Krombh	799
Botrychium anthemoides C.Presl	37
Botrychium lunaria (L.) Sw.	34
Botrychium lunaria (L.) Sw. var. matricariifolium A.Braun ex Döll	35
Botrychium matricariae (Schrank) Spreng.	36
Botrychium matricariifolium (A.Braun ex Döll) W.D.J.Koch	35
Botrychium matricarioides Willd.	36
Botrychium multifidum (S.G.Gmel.) Rupr.	36
Botrychium virginianum (L.) Sw.	37
Botrychium virginicum Willd.	37
Botrypus virginianus (L.) Holub	37
Bovista paludosa Lévl.	815
Bovistella paludosa (Lévl.) Lloyd	815
Brassica incana auct. non Ten.	354
Brassica taurica (Tzvelev) Tzvelev	354
Brassica sylvestris auct. non (L.) Mill.	354
Brassicasylyvestris (L.) Miller subsp. taurica Tzvelev	354
Bryopsis adriatica (J. Agardh) Menegh.	652
Bulbochaete subquadrata Mrozińska-Webb	658
Bulbocodium autumnale (L.) L.	77
Bulbocodium ruthenicum Bunge	75

Bulbocodium serotinum L.	142
Bulbocodium vernum L. subsp. versicolor (Ker Gawl.) K. Richt.	75
Bulbocodium versicolor (Ker Gawl.) Spreng.	75
Bupleurum ranunculoides L.	275
Bupleurum tenuissimum L.	276
C	
Cachrys taurica M.Bieb. 1808, non Willd. 1801	285
Cachrys trifida Mill.	284
Caldesia parnassifolia (L.) Parl.	49
Callianthemum coriandrifolium Rchb.	558
Calliergon trifarium (F. Weber et D. Mohr) Kindb.	718
Callithamnion granulatum (Ducluz.) C. Agardh	651
Calophaca wolgarica (L. f.) DC.	453
Calystegia soldanella (L.) R.Br.	412
Campanula carpatica Jacq.	381
Campanula kladniana (Schur) Witasek	382
Campanula reniformis Schur	381
Campylostelium saxicola (F. Weber et D. Mohr) Bruch et Schimp.	696
Cantharellus clavatus Fr.	812
Caragana scythica (Kom.) Pojark.	454
Cardamine uliginosa M. Bieb. subsp. tenera (S.G. Gmelin ex C.A. Meyer) Schmalh.	356
Cardamine graeca L.	355
Cardamine tenera S.G. Gmelin ex C.A. Meyer	356
Carduus collinus subsp. Collinus	295
Carduus collinus Waldst. et Kit.	295
Carduus heterophyllus L.	316
Carex alba Scop.	80
Carex bicolor All.	81
Carex bohémica Schreb.	82
Carex bordzilowskii V.Krecz.	94
Carex brunnescens (Pers.) Poirét	83
Carex buxbaumii Wahlenb.	84
Carex chordorrhiza Ehrh.	85
Carex cyperoides Murr.	82
Carex davalliana Smith	86
Carex depauperata Curt. ex With.	87
Carex dioica L.	88
Carex fuliginosa Schkuhr	89
Carex globularis L.	90
Carex heleonastes Ehrh.	91
Carex hornschiuchiana Hoppe	92
Carex hostiana DC.	92
Carex lachenalii Schkuhr	93
Carex liparocarpos Gaud.	94
Carex liparocarpos Gaud. subsp. bordzilowskii (V.Krecz.) T.V.Egorova	94
Carex loliacea L.	95
Carex nitida Host	94
Carex obtusata Liljeb.	96
Carex pauciflora Lightf.	97
Carex pediformis C. A. Mey.	98

Carex petraea Wahlenb.	99	Centaurea taliewii Kleopow	314	Chrysaspis badia (Schreb.) Greene	483
Carex polygama Schkuhr, non J.F.Gmel.	84	Centaurea transcaucasica uct. non Grossh.	311	Chrysocyathus vernalis (L.) Holub	552
Carex rupestris All.	99	Centaurea vankovii Klokov	315	Chrysocyathus volgensis (Steven ex DC.) Holub	553
Carex secalina Willd. ex Wahlenb.	100	Centaurea margaritalba Klokov, ortho	305	Chrysopogon gryllus (L.) Trin.	222
Carex strigosa Huds.	101	Centranthus calcitrapa (L.) Dufr.	613	Cinclidotus aquaticus (Hedw.) Bruch et Schimp.	707
Carex tripartita auct. non All.	93	Cephalanthera damasonium (Mill.) Druce	158	Cirsium heterophyllum (L.) Hill	316
Carex umbrosa Host	102	Cephalanthera ensifolia (Sw.) Rich.	159	Cistus incanus auct. non L.	409
Carex vaginata Tausch	103	Cephalanthera grandiflora auct. non S.F.Gray	158	Cistus tauricus J.Presl et C.Presl	409
Carlina acaulis L. subsp. simplex auct. non Nym.	296	Cephalanthera grandiflora S.F.Gray	159	Cistus thymifolius auct. non L.	410
Carlina acaulis subsp. acaulis var. alpina auct. non Jacq.	296	Cephalanthera latifolia Janch.	158	Cladium mariscus (L.) Pohl s.l.	104
Carlina transsilvanica auct. non Schur	296	Cephalanthera longifolia (L.) Fritsch.	159	Cladium mariscus (L.) Pohl subsp. martii (Roem. et Schult.) T.V.Egorova	104
Carlina acanthifolia All. subsp. utzka auct. non (Hacq.) Meusel et Kärstner	297	Cephalanthera pallens Sw.	158	Cladium martii (Roem. et Schult.) K.Richt.	104
Carlina cirsioides Klokov	296	Cephalanthera rubra (L.) Rich.	160	Cladonia alpestris (L.) Rabenh.	729
Carlina onopordifolia Besser ex Szafer, Kulcz. et Pawł.	297	Cephalaria demetrii Bobrov	419	Cladonia stellaris (Opiz.) Brodo	729
Carlina utzka auct. non Hacq.	297	Cephalaria litvinovii Bobrov	420	Cladophora dalmatica Kütz.	663
Catathelasma imperiale (Fr.) Sing.	802	Cerastium biebersteinii DC.	386	Cladophora vadorum (Aresch.) Kütz.	662
Caucalis littoralis M. Bieb.	274	Cerastium cerastoides (L.) Britt.	392	Cladophoropsis membranacea (Hofm. Bang. ex C. Agardh) Börg.	664
Centaurea appendicata Klokov	298	Cerasus fruticosa auct. non (Pall.) Woronow	573	Cladostephus spongiosus (Huds.) C. Agardh	626
Centaurea breviceps Iljin	299	Cerasus klokovii Sobko	573	Cladostephus spongiosus (Huds.) C. Agardh f. verticillatus (Lightf.) Prud'houme van Reine	627
Centaurea caprina Steven	300	Cetraria complicata Laur.	757	Cladostephus verticillatus (Lightf.) C. Agardh	627
Centaurea comperiana Steven	301	Cetraria steppae (Savicz) Kärnef.	751	Clathrus ruber Pers. (C. cancellatus Fr.)	803
Centaurea donetzica Klokov	302	Chaetomorpha zernovii Woronich.	661	Clavaria pistillaris Fr.	806
Centaurea gerberi auct. non Steven	306	Chamaebetula humilis (Schränk) Opiz	343	Cleome ornithopodioides subsp. canescens (Steven ex DC.) Tzvelev	383
Centaurea konkae Klokov	303	Chamaecistus procumbens (L.) Kuntze	428	Cleome ornithopodioides subsp. donetzica (Tzvelev) Tzvelev	383
Centaurea margaritacea Ten.	304	Chamaecytisus albus (Hacq.) Rothm.	455	Cleome canescens Steven ex DC.	383
Centaurea margaritacea Ten. subsp. appendicata (Klokov) Dostál	298	Chamaecytisus blockianus (Pawł.) Klásk.	456	Cleome donetzica Tzvelev	383
Centaurea margaritacea Ten. subsp. breviceps (Iljin) Dostál	299	Chamaecytisus graniticus (Rehmann) Rothm.	457	Cleome ornithopodioides L. s.l.	383
Centaurea margaritacea Ten. subsp. donetzica (Klokov) Dostál	302	Chamaecytisus paczkoskii (V. Krecz.) Klásk.	458	Clevea spathysii (Lindenb.) Müll.Frib.	683
Centaurea margaritacea Ten. subsp. konkae (Klokov) Dostál	303	Chamaecytisus podolicus (Błocki) Klásk.	459	Clinopodium serpyllifolium (M.Bieb.) Kuntze	501
Centaurea margaritacea Ten. subsp. margarita-alba (Klokov) Dostál	305	Chamaecytisus rochelii (Wierzb.) Rothm.	460	Cochlearia polonica auct. non E.Froehl.	357
Centaurea margaritacea Ten. subsp. paczkoskii (Kotov ex Klokov) Dostál	306	Chamaecytisus skrobiszewskii (Pacz.) Klásk.	457	Cochlearia pyrenaica DC.	357
Centaurea margaritacea Ten. subsp. protogerberi (Klokov) Dostál	307	Chamaecytisus wulffii (V. Krecz.) Klásk.	461	Codium vermilara (Olivi) Delle Chiaje	653
Centaurea margaritacea Ten. subsp. pseudoleucolepis (Kleopow) Dostál	309	Chamaedaphne calyculata (L.) Moench	427	Coelocaulon steppae (Savicz.) Barreno & Vazques	751
Centaurea margaritacea Ten. subsp. protomargaritacea (Klokov) Dostál	308	Chara braunii C.C. Gmelin	677	Coeloglossum viride (L.) C. Hartm.	161
Centaurea margarita-alba Klokov	305	Chara canescens Desv. et Loisel in Loisel	678	Colchicum ancyrense B.L.Burt	76
Centaurea ovina Pall. ex Willd. subsp. steveniana (Klokov) Dostál	313	Chara delicatula C. Agardh	679	Colchicum arenarium auct. non Waldst. et Kit.	78
Centaurea paczkoskii Kotov ex Klokov	306	Chara muscosa J. Groves et Bull.–Webst.	680	Colchicum autumnale L.	77
Centaurea protogerberi Klokov	307	Cheilanthes acrosticha (Balb.) Tod.	39	Colchicum bulbocodioides M.Bieb., non Brot.	76
Centaurea protomargaritacea Klokov	308	Cheilanthes fragrans auct. non (L.f.) Sw.	39	Colchicum fominii Bordz.	78
Centaurea pseudoleucolepis Kleopow	309	Cheilanthes marantae (L.) Domin	41	Colchicum triphyllum auct. non G.Kuntze	76
Centaurea salicifolia M.Bieb.	310	Cheilanthes persica (Bory) Mett. ex Kuhn	40	Colchicum umbrosum (Ker Gawl.) Steven	79
Centaurea sarandinakiae N.B.Illar.	311	Cheilanthes pteridioides auct. non (Reichard) C.Chr.	39	Colchicum versicolor Ker Gawl.	75
Centaurea semijusta Juz.	312	Chroodactylon ramosum (Thwait.) Hansg.	639	Colchicum arenarium Waldst. et Kit. var. umbrosum Ker Gawl.	79
Centaurea sterilis Steven subsp. semijusta (Juz.) Dostál	312	Chroodactylon wolleanum Hansg.	640	Cololejeunea rossettiana (C.Massal.) Schiffn.	689
Centaurea sterilis Steven subsp. vankovii (Klokov) Dostál	315	Chrysanthemum serotinum L.	327		
Centaurea steveniana Klokov	313				

Comperia comperiana (Steven) Asch. et Graebn.	162
Comperiataurica K.Koch	162
Conardia compacta(Drumm. ex Müll. Hal.) H. Rob.	716
Conioselinum tataricum Hoffm.	277
Conioselinum vaginatum (Spreng.) Thell.	277
Convolvulus soldanella L.	412
Corallorhiza neottia Scop.	163
Corallorhiza trifida Châtel.	163
Corallorhiza innata R.Br.	163
Coriscium viride (Ach.) Vain.	779
Cornicularia steppae Savicz	751
Coronilla elegans Pančić (C. latifolia (Hazsl.) Jáv.)	481
Cortusa matthioli L. subsp. pubens (Schott, Nyman et Kotschy) Jáv.	543
Crambe pontica Stev. ex Rupr., nom. nud.	361
Crambe aspera M. Bieb.	358
Crambe buschii (O.E. Schulz) Grossh.	358
Crambe grandiflora DC.	359
Crambe juncea M. Bieb. var. koktebelica Junge	360
Crambe koktebelica (Junge) N. Busch	360
Crambe koktebelica auct. non (Junge) N. Busch	362
Crambe maritima L. subsp. pinnatifida (W.T.Aiton) Schmalh.	363
Crambe maritima L.	361
Crambe mitridatis auct. non Juz.	360
Crambe mitridatis Juz.	362
Crambe orientalis L. var. koktebelica (Junge) O.E. Schulz	360
Crambe pinnatifida auct. non W.T.Aiton, p.p.	359
Crambe pinnatifida Steven non W.T. Aiton	364
Crambe pinnatifida W.T.Aiton	363
Crambe steveniana Rupr.	364
Crambe tataria Sebeók	365
Crambetataria Sebeók var. pinnatifida (W.T.Aiton) O.E. Schulz	363
Crataegus pojarkovae Kossyich	574
Crataegus schraderiana Ledeb.	575
Crataegus torminalis L.	579
Crataegus tournefortii Griseb.	575
Craterellus clavatus (Pers.) Fr.	812
Crepidotus macedonicus Pilát	807
Crepis jacquinii Tausch	317
Crepis purpurea (Willd.) M.Bieb.	326
Crithmum maritimum L.	278
Crocus adamii auct. non J.Gay	123
Crocus angustifolius Weston	117
Crocus autumnalis Pallas ex M.Bieb. 1808, non Poir. 1804	120
Crocus banaticus Heuff., nom. illeg.	119
Crocus banaticus J. Gay	118
Crocus biflorus auct. non Mill.	123
Crocus heuffelianus Herb.	119
Crocus iridiflorus Heuff. ex Rchb.	118
Crocus luteus M.Bieb., nom. illeg.	121

Crocus pallasianus Herb.	120
Crocus pallasii Goldb.	120
Crocus reticulatus Steven ex Adams	121
Crocus speciosus M.Bieb.	122
Crocus susianus Ker Gawl.	117
Crocus tauricus (Trautv.) Puring	123
Crocus variegatus Hoppe et Hornsch.	121
Crocus vernus auct. non (L.) Hill, p.p.	119
Crouan ex Kjellm.) Gallardo	624
Cyclamen coum Mill. s.l.	544
Cyclamen kuznetzovii Kotov et Czernowa	544
Cymbaria borysthenica Pall. ex Schlecht.	529
Cymbochasma borysthenica (Pall. ex Schlecht.) Klokov et Zoz	529
Cypripedium calceolus L.	164
Cystopteris alpina (Lam.) Desv.	26
Cystopteris fragilis (L.) Bernh. subsp. alpina (Lam.) C.Hartm.	26
Cystopteris fragilis (L.) Bernh. var. alpina (Lam.) Desv.	26
Cystopteris montana (Lam.) Bernh. ex Desv.	27
Cystopteris regia auct. non (L.) Desv.	26
Cystopteris sudetica A.Braun et Milde	28
Cytisus albus Hacq.	455
Cytisus blockianus Pawł.	456
Cytisus graniticus Rehmann	457
Cytisus paczkoskii V. Krecz	458
Cytisus podolicus Blocki	459
Cytisus rochelii Wierzb.	460
Cytisus skrobiszewskii Pacz.	457
Cytisus wulffii V. Krecz.	461
D	
Dactylina madreporiformis (Ach.) Tuck.	752
Dactylorchis incarnata (L.) Vermeulen	168
Dactylorhiza cordigera (Fries) Soó	165
Dactylorhiza cruenta (O.F.Müll.) Soó	168
Dactylorhiza fuchsii (Druce) Soó	166
Dactylorhiza iberica (M.Bieb. ex Willd.) Soó	167
Dactylorhiza incarnata (L.) Soó s.l.	168
Dactylorhiza maculata (L.) Soó var. transsilvanica (Schur) P.Delforge	173
Dactylorhiza maculata (L.) Soó s.l.	169
Dactylorhiza majalis (Rchb.) P.F.Hunt et Summerhayes s.l.	170
Dactylorhiza majalis auct. non (Rchb.) P.F.Hunt et Summerhayes, p.p.	174
Dactylorhiza romana (Sebast.) Soó	171
Dactylorhiza russowii auct. non (Klinge) Holub	174
Dactylorhiza sambucina (L.) Soó	172
Dactylorhiza sambucina (L.) Soó subsp. romana (Sebast.) Bornm.	171
Dactylorhiza sulphurea (Link) Franco subsp. pseudosambucina (Ten.) Franco	171

Dactylorhiza transsilvanica (Schur) Aver.	173
Dactylorhiza traunsteineri (Saut. ex Rchb.) Soó	174
Dactylorhiza viridis (L.) R.M.Bateman, Pridgeon et M.W.Chase	161
Dactylorhiza ochroleuca (Boll) Holub	168
Damasonium alisma Mill.	50
Damasonium stellatum (Lam.) Thuill.	50
Daphne cneorum L.	608
Daphne sophia Kalen.	609
Daphne taurica Kotov	610
Dasyopsis apiculata (C. Agardh) Zinova	637
Daucus bessarabicus DC.	274
Deidropetala punicea (Pall.) Galushko	561
Delphinium cuneatum auct. non Steven ex DC.	562
Delphinium elatum L.	559
Delphinium elatum subsp. nacladense (Zapał.) Holub	559
Delphinium fissum auct. non Waldst. et Kit.	560
Delphinium fissum Waldst. et Kit. subsp. pallasii (Nevski) Greuter et Burdet	560
Delphinium hybridum Steven ex Willd. subsp. puniceum (Pall.) Schmalh.	561
Delphinium nacladense Zapał.	559
Delphinium pallasii Nevski	560
Delphinium puniceum Pall.	561
Delphinium rossicum Litv.	562
Delphinium schmalhauseni auct. non Albov	563
Delphinium sergii Wissjul.	563
Desmatodon heimii (Hedw.) Mitt.	703
Desmatodon randii (Kenn.) Laz.	706
Desmidium baileyi (Ralfs) Nordst.	671
Desmotrichum undulatum (J. Agardh) Reinke	629
Dianthus caesius Smith	388
Dianthus arenarius L. subsp. pseudoserotinus (Blocki) Tutin	390
Dianthus arenarius L. var. glaucus Blocki	390
Dianthus bessarabicus Klokov	387
Dianthus gratianopolitanus Vill.	388
Dianthus hypanicus Andr.	389
Dianthus polymorphus auct. non M.Bieb.	387
Dianthus polymorphus M.Bieb. subsp. bessarabicus Kleopow	387
Dianthus pseudoserotinus Blocki	390
Dianthus serotinus Besser, non Waldst. et Kit.	390
Dianthus serotinus var. pseudoserotinus (Blocki) Zapał.	390
Dianthus speciosus Rchb.	391
Dianthus superbus L. subsp. alpestris Kablik ex Čelak.	391
Dianthus superbus L. var. speciosus Rchb.	391
Dianthus superbus L. subsp. speciosus (Rchb.) Simonk.	391

Dichodon cerastioides ((L.) Rchb.	392
Dicranodontium asperulum (Mitt.) Broth.	701
Dictamnus albus L.	582
Dictamnus fraxinella DC.	582
Dictyophora duplicata (Bosc) E. Fisch.	821
Dictyota dichotoma (Huds.) J.V. Lamour.	623
Diphasiastrum alpinum (L.) Holub	12
Diphasiastrum complanatum (L.) Holub	13
Diphasiastrum complanatum (L.) Holub subsp. zeilleri (Rouy) Kukkonen	16
Diphasiastrum issleri (Rouy) Holub	14
Diphasiastrum tristachyum (Pursh) Holub	15
Diphasiastrum zeilleri (Rouy) Holub	16
Diphasium alpinum (L.) Rothm.	12
Diphasium anceps (Wallr.) A.Löve et D.Löve	13
Diphasium complanatum (L.) Rothm. subsp. issleri (Rouy) Dostál	14
Diphasium issleri (Rouy) Holub	14
Diphasium tristachyum (Pursh) Rothm.	15
Diphasium zeilleri (Rouy) Damboldt	16
Diphasium complanatum (L.) Rothm.	13
Diphelypaea coccinea (M.Bieb.) Nicolson	530
Diphelypaea helenae (Popl.) Tzvelev	530
Diploaxis cretacea Kotov	366
Dolichousnea longissima (Ach.) Articus	759
Doronicum clusii (All.) Tausch subsp. stiriaceum (Vill.) Vierh.	319
Doronicum clusii (All.) Tausch subsp. villosum (Tausch) Vierh.	319
Doronicum clusii auct. non (All.) Tausch	319
Doronicum hungaricum Rchb.f.	318
Doronicum longifolium Griseb. et Schenk	318
Doronicum stiriaceum (Vill.) Dalla Torre	319
Draba aizoides L.	367
Dracocephalum austriacum L.	497
Dracocephalum ruyschiana L.	498
Drepanocladus lycopodioides (Brid.) Warnst.	717
Drosera anglica Huds.	424
Drosera intermedia Hayne	423
Drosera longifolia L., nom. rej.	424
Dryas octopetala L.	576
E	
Echinophora sibthorpiana Guss.	279
Echinophora tenuifolia L. subsp. sibthorpiana (Guss.) Tutin	279
Echinops commutatus Juratzka	320
Echinops exaltatus Schrad.	320
Ectocarpus hiemalis (Crouan ex Kjellm.) Kjellm.	624
Ectocarpus siliculosus (Dillw.) Lyngb. var. hiemalis	624

Elatine hungarica Moesz	425
Eleocharis carniolica W.D.J.Koch	105
Eleocharis mamillata Lindb. f.	106
Eleocharis multicaulis (Smith) Desv.	107
Eleocharis oxylepis (Meinsh.) B. Fedtsch.	108
Elisanthe zawadskii (Herbich) Klokov	400
Elymus junceus Fisch.	235
Elymus panormitanus (Parl.) Tzvelev	236
Elymus stipifolius (Czern. ex Nevski) Melderis	223
Elytrigia kotovii Dubovik, E. ninae Dubovik	223
Elytrigia cretacea (Klokov et Prokud.) Klokov et Prokud.	223
Elytrigia stipifolia (Czern. ex Nevski) Nevski	223
Enteromorpha maeotica Proschk.–Lavr.	654
Entoloma nidorosum (Fr.) Quél.	809
Epipactis albensis Nováková et Rydlo	175
Epipactis atropurpurea auct. non Raf.	176
Epipactis atrorubens (Hoffm. ex Bernh.) Besser	176
Epipactis helleborine (L.) Crantz	177
Epipactis latifolia (L.) All.	177
Epipactis longifolia All.	179
Epipactis microphylla (Ehrh.) Sw.	178
Epipactis palustris (L.) Crantz	179
Epipactis purpurata Smith	180
Epipactis rubiginosa (Crantz) Gaudin ex W.D.J.Koch	176
Epipactis sessilifolia Peterm.	180
Epipactis violacea (Dur.-Duq.) Boreau	180
Epipactis viridiflora (Hoffm.) Krock., nom. rej. prop.	180
Epipogium aphyllum Sw.	181
Eremogone cephalotes (M. Bieb.) Fenzl	393
Eremurus jungei Juz.	73
Eremurus spectabilis M.Bieb. s.l.	73
Eremurus tauricus Steven	74
Eremurus thiodanthus Juz.	73
Erigeron alpinus L.	321
Erigeron atticus Vill.	322
Erodium beketoewii Schmalh.	495
Ervum orientale Boiss.	474
Erysimastrum cretaceum Rupr.	369
Erysimum cretaceum (Rupr.) Schmalh.	369
Erysimum krynkense Lavrenko	368
Erysimum ucranicum J. Gay.	369
Erythronium dens-canis L.	136
Erythronium dens-canis L. subsp. albiflorum Kricsf.	136
Erythronium maculatum DC.	136
Esula paralias (L.) Fourr.	431
Euastropsis richteri (Schmidle) Lagerh.	656
Euonymus nana M. Bieb.	407
Euphorbia illirica auct. non Lam.	433
Euphorbia paralias L.	431

Euphorbia valdevillosocarpa Arvat et Nyár.	432
Euphorbia villosa auct. non Waldst. et Kit. ex Willd., p.p.	433
Euphorbia volhynica Besser ex Racib.	433
Eupogodon apiculata (C. Agardh) P.C. Silva	637
F	
Festuca cretacea T.Pop. et Proskor.	224
Festuca drymeja Mert. et W.D.J.Koch.	225
Festuca glauca Lam. subsp. pallens (Host) K.Richt.	227
Festuca heterophylla Lam.	226
Festuca pallens Host.	227
Festuca porcii Hack.	228
Festuca rubra L. var. cretacea Lavrenko	224
Festuca rupicola Heuff. subsp. saxatilis (Schur) Rausch.	229
Festuca saxatilis Schur	229
Fimbristylis bisumbellata (Forssk.) Bubani	109
Fimbristylis dichotoma auct. non (L.) Vahl	109
Fissidens fontanus (Bach.Pyl.) Steud.	697
Fissidens rivularis (Sprence) Schimp.	699
Fissidens rufulus Bruch et Schimp.	698
Floccularia rickenii (Bohus) Wasser	832
Fomes officinalis (Vill.) Neum.	810
Fomitopsis officinalis (Vill.) Bond. et Sing.	810
Frankenia pulverulenta L.	486
Fraxinus ornus L.	526
Fritillaria longifolia Steven ex Ledeb., nom. illeg.	138
Fritillaria meleagroides Patrin ex Schult. et Schult.f.	138
Fritillaria montana Hoppe	139
Fritillaria orientalis auct. non Adam	139
Fritillaria ruthenica Wikstr.	140
Fritillaria meleagris L.	137
Frullania jackii Gottsche	688
Fulgensia desertorum (Tomin) Poelt	770
Fumana thymifolia auct. non (L.) Spach ex Webb	410
Fumanopsis laevis (Cav.) Tzvelev	410
G	
Galanthus elwesii Hook.f.	62
Galanthus latifolius Salisb.	64
Galanthus maximus Velen.	62
Galanthus nivalis L.	63
Galanthus plicatus M.Bieb.	64
Galanthus nivalis L. subsp. elwesii (Hook.f.) Gottl.-Tann.	62
Galeropsis desertorum Velen. et Dvor	796
Genicularia spirotaenia (de Bary) de Bary	668
Genista oligosperma (Andrae) Simonk.	462
Genista sagittalis L.	465
Genista scythica Pacz.	463
Genista tetragona Besser	464

Genista tinctoria L. var. depressa (M.Bieb.) Schmalh.	464
Genista verae Juz.	463
Genistella sagittalis (L.) Gams	465
Gentiana acaulis L.	487
Gentiana laciniata Kit. ex Kanitz	488
Gentiana lutea L.	489
Gentiana nivalis L.	490
Gentiana punctata L.	491
Gentiana utriculosa L.	492
Gentiana verna L.	493
Gladiolus apterus Klokov	127
Gladiolus communis L. var. tenuis (M.Bieb.) Wahlb.	127
Gladiolus imbricatus L.	124
Gladiolus italicus Mill.	125
Gladiolus palustris Gaudin	126
Gladiolus segetum Ker Gawl.	125
Gladiolus tenuiflorus K.Koch	125
Gladiolus tenuis M.Bieb.	127
Gladiolus imbricatus auct. non L.	127
Glaucium flavum Crantz	538
Glaucium luteum Scop.	538
Globularia trichosantha Fisch. et C.A.Mey.	496
Glycyrrhiza glabra L.	466
Glycyrrhiza glandulifera Waldst. et Kit.	466
Glycyrrhizahirsuta Pall.	466
Gomphus clavatus (Pers: Fr.) Gray	812
Gonatozygon pilosum Wolle	667
Goniolimon graminifolium (Aiton) Boiss.	518
Goniolimon orae-syvaschicae Klokov	519
Goniolimon rubellum (S.G.Gmel.) Klokov	519
Goniotrichum elegans (Chauv.) Zanard.)	641
Goodyera repens (L.) R.Br.	182
Grifola frondosa (Dicks.: Fr.) Gray	817
Grifola umbellata (Pers.) Pilát	825
Gyalecta truncigena (Ach.) Hepp	734
Gymnadenia alpina (Turcz. ex Rchb.f.) Czer.	183
Gymnadenia carpatia (Zapał.) Teppner et E.Klein	198
Gymnadenia conopsea (L.) R.Br.	183
Gymnadenia conopsea (L.) R.Br. subsp. alpina (Turcz. ex Rchb.f.) Janchen ex Soó	183
Gymnadenia conopsea var. densiflora (Wahlenb.) Lindl.	184
Gymnadenia densiflora (Wahlenb.) A.Dietr.	184
Gymnadenia odoratissima (L.) Rich. (Orchis odoratissima L.)	185
Gymnadenia conopsea (L.) R.Br. subsp. densiflora (Wahlenb.) K.Richt.	184
Gymnospermium odessanum (DC.) Takht.	341
Gypsophila altissima auct. non L.	395
Gypsophila globulosa Steven ex Boiss., G. pallasii Ikonn.	394
Gypsophila glomerata Pall. ex Adam	394

Gypsophila thyraica Krasnova	395
Gyromitra slonevskii Heluta	780
H	
Hammarbya paludosa (L.) O.Kuntze	186
Haplomitrium hookeri (Sm.) Nees	684
Hedysarum cretaceum Fisch.	467
Hedysarum hedysaroides (L.) Schinz et Thell.	468
Hedysarum obscurum L.	468
Hedysarum pallasii Willd.	477
Hedysarum ucrainicum Kaschm.	469
Helianthemum canum (L.) Hornem. s.l.	411
Helianthemum cretophilum Klok. et Dobroc.	411
Helianthemum cretaceum (Rupr.) Juz.	411
Heliosperma arcanum Zapał.	396
Helminthora divaricata (C. Agardh) J. Agardh	638
Helodium blandowii (F.Weber et D.Mohr) Warnst.	721
Helvella monachella (Scop.) Fr.	781
Hennediella heimii (Hedw.) R. H. Zander	703
Heracleum ligusticifolium M.Bieb.	280
Heracleum pubescens (Hoffm.) M.Bieb.	280
Heridium coralloides (Fr.) Gray	813
Herminium monorchis (L.) R.Br.	187
Heterodermia pseudospeciosa (Kurok.) W. Culb.	777
Heterodermia speciosa (Wulf.) Trev.	777
Heterophyllum affine (Hook.) M. Fleisch.	725
Himantoglossum caprinum (M. Bieb.) K.Koch	188
Himantoglossum comperianum (Steven) P.Delforge	162
Himantoglossum hircinum (L.) W.D.J.Koch subsp. caprinum (M.Bieb.) K.Richt.	188
Himantoglossum satyrioides Spreng.	217
Hippocrepis comosa L.	470
Hookeria lucens (Hedw.) Sm.	714
Huperzia selago (L.) Bernh. ex Schrank et Mart.	19
Hyacinthella pallasiana (Steven) Losinsk.	112
Hyacinthus botryoides L.	143
Hyacinthus pallasianus Steven	112
Hydrocotyle vulgaris L.	273
Hygrocybe calyptriformis (Berk. et Broome) Fayod	814
Hyssopus cretaceus Dubjan.	499
I	
Iris arenaria Waldst. et Kit. subsp. orientalis (Ugr.) Lavrenko	129
Iris flavissima Pall. subsp. stolonifera f. orientalis Ugr.	129
Iris furcata M.Bieb.	128
Iris graminea L. subsp. pseudocyperus (Schur) Soó	131
Iris graminea var. latifolia Spach	131

Iris humilis Georgi subsp. orientalis (Ugr.) Soó	129
Iris humilis M.Bieb. 1808, non Georgi, 1775	130
Iris hungarica auct. non Waldst. et. Kit. p.p.	128
Iris marschalliana Bobrov	130
Iris pineticola Klokov	129
Iris pontica Zapał.	130
Iris pseudocyperus Schur	131
Iris sibirica L.	132
Isatis littoralis Steven ex DC.	370
Isoetes lacustris L.	11
Ixoca arcana (Zapał.) Ikonn.	396
J	
Jacobaea abrotanifolia (L.) Moench. subsp. carpathica (Herbich) B.Nord. et Greuter	338
Jovibarba hirta (L.) Opiz	413
Jovibarba hirta (L.) Opiz subsp. preissiana (Domin) Soó	413
Jovibarba preissiana (Domin) Omelczuk et Czopik	413
Jovibarba sobolifera (Sims.) Opiz	414
Juncus bulbosus L.	133
Juncus obtusatus Kit. ex Schult.	135
Juncus obtusiflorus Ehrh. ex Hoffm.	135
Juncus sphaerocarpus Nees	134
Juncus subnodulosus Schrank	135
Juncus supinus Moench	133
Juncus uliginosus Roth	133
Juniperus excelsa M.Bieb.	42
Juniperus foetidissima Willd.	43
Jurinea cretacea auct. non Bunge	323
Jurinea talievii Klokov	323
K	
Klasea donetzica (Dubovik) J.Holub	324
Klasea radiata (Waldst. et Kit.) Á.Löve et D.Löve subsp. donetzica (Dubovik) L.Martins	324
Klasea radiata (Waldst. et Kit.) Á.Löve et D.Löve subsp. tanaitica (P.Smirn.) L.Martins	325
Klasea tanaitica (P.Smirn.) J.Holub	325
Koeleria talievii Lavrenko	230
L	
Lactarius chrysorrhoeus Fr.	826
Lactarius lignyotus Fr.	828
Lactarius sanguifluus (Paulet) Fr.	827
Lagoseris callicephala Juz.	326
Lagoseris purpurea (Willd.) Boiss.	326
Lagoseris robusta Czer.	326
Lamium glaberrimum (K.Koch) Taliev	500
Lamprothamnium papulosum (Wallroth) J. Groves	681
Laricifomes officinalis (Vill.: Fr.) Kotl. et Pouzar	810
Larix decidua Mill. subsp. polonica (Racib.) Domin	44
Larix polonica Racib.	44
Lasallia pustulata (L.) Merat	774
Lasallia rossica Domb.	775

Lathyrus laevigatus (Waldst. et Kit.) Fritsch	471
Lathyrus transsilvanicus (Spreng.) Rchb.	472
Lathyrus variegatus (Ten.) Gren. et Godr.,	473
Lathyrus venetus (Mill.) Wohlf.	473
Laurencia coronopus J. Agardh	649
Laurencia hybrida (DC) Lenorm.	644
Laurencia pinnatifida (Huds.) Lamour.	645
Lecanora reuteri (Trevis.) Scharer	740
Lens culinaris Medik. subsp. orientalis (Boiss.) Ponert	474
Lens orientalis (Boiss.) Schmalh.	474
Leontice odessana (DC.) Fisch.	341
Leontice altaica Pall.	341
var. odessana DC.	
Leontopodium alpinum Cass.	328
Lepidium cartilagineum auct. non (J.Mayer) Thell.	371
Lepidium meyeri Claus subsp. turczaninowii (Lipsky) Schmalh.	372
Lepidium syvaschicum Kleopow	371
Lepidium turczaninowii Lipsky	372
Lepidium lyratum L. subsp. lacerum (C.A.Mey.) Thell. var. turczaninowii (Lipsky) Thell.	372
Lepiota moseri Wasser	790
Leptogium imbricatum P. Jorg.	730
Leptogium saturninum (Dicks.) Nyl.	731
Leptogium schraderi (Ach.) Nyl.	732
Lepturus incurvus (L.) Druce	232
Lescurea plicata (F. Weber et D. Mohr) Broth.	720
Lethariella intricata (Moris) Krog	753
Leucanthemella serotina (L.) Tzvelev.	327
Leucanthemum serotinum (L.) Stank	327
Leucoagaricus macrorrhizus Locq. ex Horak	789
Leucoagaricus moseri (Wasser) Wasser	790
Leucoagaricus nymphaeum (Kalchbr.) Bon	791
Leucoagaricus steppicolus (Zerova) Wasser	795
Leucocarpia biatorella (Arnold) Vezda	728
Leucocoprinus bohusi Wasser	792
Leucocortinarium bulbiger (Alb. et Schwein.: Fr.) Singer	808
Leucojum aestivum L.	65
Leucojum carpathicum (Sims) Sweet	66
Leucojum vernum L.	66
Leucojum vernum subsp. carpathicum (Sims) A.E. Murray	66
Leucojum vernum var. carpathicum Sims	66
Leucorchis albida (L.) E.Mey.	214
Lichenomphalia hudsoniana (H.S. Jenn.) Redhead, Lutzoni, Moncalvo & Vilgalys	779
Ligularia bucovinensis auct. non Nakai	329
Ligularia bucovinensis Nakai (L. ucrainica Minderova)	330

Ligularia carpatica (Schott, Nym. et Kotschy) Pojark.	329
Ligularia glauca (L.) J.Hoffm.	329
Ligularia sibirica Cass.	330
Ligusticum vaginatum Spreng.	277
Lilium martagon L.	141
Limacella steppicola Zerova et Wasser	795
Limodorum abortivum (L.) Sw.	189
Limonium dubium Gamajun. ex Klokov	520
Limonium tschurjukiense (Klokov) Lavrenko ex Klokov	520
Limonium tomentellum auct. non (Boiss.) Kuntze	520
Linaria bessarabica Kotov	614
Linaria biebersteinii auct. non Besser	614
Linaria cretacea Fisch. ex Spreng.	615
Linaria cretacea Fisch. ex Spreng. var. cretica (Kuprian.) Kotov	615
Linaria cretica Kuprian.	615
Linnaea borealis L.	384
Linum basarabicum (Savul. et Rayss) Klokov ex Juz.	521
Linum flavum L. var. basarabicum Săvul. et Rayss	521
Linum pallasianum Schult.	522
Liparis loeselii (L.) Rich.	190
Listera cordata (L.) R.Br.	191
Listera ovata (L.) R.Br.	192
Lloydia serotina (L.) Rchb.	142
Lobaria amplissima (Scop.) Forss	741
Lobaria pulmonaria (L.) Hoffm.	742
Loiseleuria procumbens (L.) Desv.	428
Lonicera caerulea L.	385
Lophosiphonia reptabunda (Suhr.) Kylin	647
Ludwigia palustris (L.) Elliott	528
Lunaria rediviva L.	373
Lycoperdon velatum Vitt. (L. laxum Bon.)	816
Lycoperdon mammaeforme Pers.	816
Lycoperdon polyrhizon Gmel.	830
Lycopodiella inundata (L.) Holub	17
Lycopodioides helveticum (L.) Kuntze	20
Lycopodium alpinum L.	12
Lycopodium anceps Wallr.	13
Lycopodium annotinum L.	18
Lycopodium complanatum L.	13
Lycopodium complanatum L. subsp. issleri (Rouy) Domin	14
Lycopodium complanatum subsp. fallax Čelak., L. issleri (Rouy) Domin	14
Lycopodium helveticum L.	20
Lycopodium inundatum L.	17
Lycopodium selaginoides L.	21
Lycopodium selago L.	19
Lycopodium tristachyum Pursh	15
Lycopodium zeilleri (Rouy) Greuter et Burdet	16
Lyonia calyculata (L.) Rchb.	427

Lyophyllum favrei (R. Haller Aar. et R. Haller Suhr)	833
Lythrum thymifolia L.	523
M	
Macrolepiota puellaris (Fr.) M.M. Moser	791
Malaxis monophyllos (L.) Sw.	193
Malaxis paludosa (L.) Sw.	186
Marsilea quadrifolia L.	32
Matthiola fragrans Bunge	374
Medicago marina L.	475
Medicago saxatilis M.Bieb.	476
Meesia longisetula Hedw.	710
Meesia triquetra (L. ex Jolycl.) Ångstr.	711
Meesia uliginosa Hedw.	709
Melanelia elegantula (Zahlbr.) Essl.	754
Melanelia incolorata (Parr.) Essl.	754
Melanohalea elegantula (Zahlbr.) O. Blanco et al.	754
Metaneckera menziesii (Drumm.) Steere	727
Micromeria serpyllifolia (M.Bieb.) Boiss.	501
Micromeria fruticosa (L.) Druce subsp. serpyllifolia (M.Bieb.) P.H.Davis	501
Microstylis monophyllos (L.) Lindl.	193
Minuartia gerardii auct. non (Willd.) Hayek	397
Minuartia oxypetala (Woł.) Kulcz.	398
Minuartia pauciflora (Kit. ex Kanitz) Dvořáková	397
Minuartia verna (L.) Hier subsp. oxypetala (Woł.) Halliday	398
Minuartia verna auct. non (L.) Hier; M. zarecznyi (Zapał.) Klokov	397
Mirmau selago (L.) H.P.Fuchs	19
Mnium cinclidioides Huebener	713
Moehringia hypanica Grynj et Klokov	399
Morchella crassipes (Vent.) Pers	782
Morchella steppicola Zerova	783
Muscari botryoides (L.) Mill.	143
Muscari carpaticum Racib.	143
Muscari pocuticum Zapał.,	143
Muscari transsilvanicum Schur	143
Mutinus caninus (Huds.) Fr.	819
Mutinus ravenelii (Berk. et M.A. Curtis) E. Fish	820
Myriostoma coliforme (With.: Pers.) Corda	811
N	
Narcissus angustifolius Curtis	67
Narcissus poeticus L. subsp. angustifolius (Curtis) Asch. et Graebn.	67
Narcissus poeticus L. subsp. radiiflorus (Salisb.) Baker	67
Narcissus poeticus L. subsp. stellaris Haw.	67
Neckera menziesii Drumm.	727
Nectaroscordum bulgaricum Janka	61
Nectaroscordum dioscoridis auct. non (Sm.) Stank.	61
Nectaroscordum siculum (Ucria) Lindl. subsp. bulgaricum (Janka) Stearn	61

Nectaroscordum meliophilum Juz.	61
Nemalion helminthoides (Velley) Batters	642
Neofuscelia rysssolea (Ach.) Essl.	755
Neotinea tridentata (Scop.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	194
Neotinea ustulata (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	195
Neottia amoena M.Bieb.	215
Neottia latifolia Rich.	192
Neottia nidus-avis (L.) Rich.	196
Neottia vulgaris Kolb.	196
Neottianthe cucullata (L.) Schlechter	197
Nepeta serpyllifolia M.Bieb.	501
Nephroma parile Ach.	745
Nephroma resupinatum (L.) Ach.	746
Neurophyllum clavatum Pat.	812
Nigritella angustifolia Rich. var. carpatica Zapał.	198
Nigritella carpatica (Zapał.) Teppner, Klein et Zagulski	198
Nigritella nigra auct. non (L.) Rchb.f.	198
Nitella gracilis (J.E. Sm.) C. Agardh	673
Nitella tenuissima (Desv.) Kütz.	674
Nitellopsis obtusa (Desv. in Loisel) J. Groves	676
Nitraria schoberi L.	525
Notholaena marantae (L.) Desv.	41
Notholaena persica Bory	40
Nymphoides peltata (S.G. Gmel.) Kuntze	524
O	
Octodicerias fontanum (Bach.Pyl.) Lindb.	697
Oedogonium plagiostomum Wittr. ex Hirn var. tanaiticum Y.V. Roll	659
Omphalina hudsoniana (Jenn.) Bigelow, Botrydina viridis (Ach.) Redh. & Kuyper	779
Omphalina luteoilacina (Favre) Henderson	779
Onobrychis pallasii (Willd.) M.Bieb.	477
Onobrychis radiata auct. non (Desf.) M. Bieb.	478
Onobrychis vassilczenkoi Grossh.	478
Onosma arenaria auct. non Waldst. et Kit., p.p.	346
Onosma granitcola Klokov	346
Onosma polyphylla Ledeb.	347
Onosma simplicissima auct. non L.	348
Onosma tanaitica Klokov	348
Oocardium stratum Nägeli	672
Ophrys apifera Huds.	199
Ophrys aranifera Huds. var. taurica Aggeenko,	202
Ophrys corallorhiza L.	163
Ophrys cordata L.	191
Ophrys cornuta Steven	201
Ophrys insectifera L.	200
Ophrys loeselii L.	190
Ophrys mammosa auct. non Desf.	202
Ophrys monophyllos L.	193
Ophrys monorchis L.	187

Ophrys myodes (L.) Jacq.	200
Ophrys nidus-avis L.	196
Ophrys oestrifera M.Bieb.	201
Ophrys oestrifera M.Bieb. subsp. cornuta (Steven) Soó	201
Ophrys ovata L.	192
Ophrys scolopax Cav. subsp. cornuta (Steven) E.G.Camus	201
Ophrys scolopax Cav. subsp. oestrifera (M.Bieb.) Soó	201
Ophrys sphegodes Mill. subsp. taurica (Aggeenko) Soó	202
Ophrys taurica (Aggeenko) Nevski	202
Ophrys muscifera Huds.	200
Orchis abortiva L.	189
Orchis bifolia L.	212
Orchis caprina M.Bieb.	188
Orchis cassidea M.Bieb.	152
Orchis chlorantha Cust.	213
Orchis comperiana Steven	162
Orchis conopsea L.	183
Orchis conopsea L. var. densiflora Wahlenb.	184
Orchis cordigera Fries	165
Orchis coriophora L.	151
Orchis frangrans Pollini	152
Orchis fuchsii Druce	166
Orchis globosa L.	218
Orchis iberica M. Bieb. ex Willd.	167
Orchis incarnata L.	168
Orchis latifolia L., nom. rej.	168
Orchis laxiflora Lam.	153
Orchis maculata L.	169
Orchis majalis Rchb., nom. conserv.	170
Orchis mascula (L.) L.	203
Orchis mascula (L.) L. subsp. wanjkowii (E.Wulff) Soó	211
Orchis mascula auct. non (L.) L.	209, 211
Orchis mascula L. subsp. signifera (Vest) Soó	209
Orchis militaris L.	204
Orchis morio L.	154
Orchis morio L. var. masculus L.	203
Orchis nervulosa Sakalo	151
Orchis pallens L.	205
Orchis paludosa L.	186
Orchis palustris Jacq.	155
Orchis picta Loisel.	156
Orchis pontica Fleischm. et Hand.-Mazz.	208
Orchis provincialis Balb.	206
Orchis pseudosambucina Ten.	171
Orchis punctulata Steven ex Lindl.	207
Orchis purpurea Huds.	208
Orchis pyramidalis L.	157
Orchis romana Sebast.	171
Orchis sambucina L.	172
Orchis satyrioides Steven, non L.	217
Orchis signifera Vest	209
Orchis simia Lam.	210

Orchis speciosa Host.	209
Orchis steveniana Compère ex Lév.	207
Orchis transsilvanica Schur	173
Orchis traunsteineri Saut. ex Rchb.	174
Orchis tridentata Scop.	194
Orchis ustulata L.	195
Orchis wanjkowii E.Wulff	211
Orchis variegata All.	194
Oreochloa disticha (Wulfen) Link	231
Ornithogalum amphibolum Zahar.	113
Ornithogalum boucheanum (Kunth) Asch.	114
Ornithogalum oreoides Zahar.	115
Ornithogalum refractum Kit. ex Schltdl.	116
Ornithopus perpusillus L.	479
Orobancha coccinea M.Bieb.	530
Orobancha transsilvanicus Spreng.	472
Orobancha variegata Ten., O. venetus Mill.	473
Orthothecium rufescens (Dicks. ex Brid.) Schimp.	723
Osmunda multifida S.G.Gmel.	36
Osmundea hybrida (DC.) K.W. Nam in K.W. Nam, Maggs & Garbary	644
Osmundea truncata (Kütz.) K.W. Nam et Maggs	645
Oxycoccus microcarpus Turcz. ex Rupr.	429
Oxycoccus palustris Pers. subsp. microcarpus (Turcz. ex Rupr.) Nyman	429
Oxycoccus quadripetalus Gilib. subsp. microcarpus (Turcz. ex Rupr.) Braun-Blanq.	429
Oxyria digyna (L.) Hill	541
P	
Paeonia biebersteiniana Rupr.	537
Paeonia daurica Andrews	536
Paeonia lithophila Kotov	537
Paeonia mascula (L.) Mill. subsp. triternata (Pall. ex DC.) Stearn et P.H.Davis	536
Paeonia taurica Andrews, sphalm. corr.	536
Paeonia tenuifolia L.	537
Paeonia tenuifolia L. subsp. biebersteiniana (Rupr.) Takht.	537
Palamocladium euchloron (Müll. Hal.) Wijk et Margad.	722
Palimbia rediviva (Pall.) Thell.	282
Palimbia salsa (L. f.) Besser	282
Palimbia turgaica Lipsky ex Woronow	283
Paludella squarrosa (Hedw.) Brid.	712
Pannaria conoplea (Ach.) Bory	747
Pannaria lanuginosa (Hoff.) Szat.	747
Parapholis incurva (L.) C.E.Hubb.	232
Parmelia elegantula (Zahlbr.) Szat.	754
Parmelia rysssolea (Ach.) Nyl.	755
Parmeliella corallinoides (Hoffm.) Zahlbr.	748
Parmeliella triptophylla (Ach.) Müll. Arg.	748

Parmotrema chinense (Osbeck) Hale et Ahti Parmelia perlata (Huds.) Ach.	756
Parmotrema perlata (Huds.) M. Choisy	756
Pastinaca pubescens (Hoffm.) Calest.	280
Paxillus zerovae Wasser	818
Pediastrum kawraiskyi Schmidle	655
Pedicularis exaltata Besser	531
Pedicularis hacquetii exaltata (Besser) Klaster	531
Pedicularis oederi Vahl	532
Pedicularis sceptrum-carolinum L.	533
Pedicularis sumana Grec. var. exaltata (Besser) Limpr.	531
Pedicularis sylvatica L.	534
Pedicularis versicolor Wahlenb.	532
Penium borgeanum Skuja	669
Petalonia zosterifolia (Reinke) Kuntze	633
Phaeolepiota aurea (Matt.) Maire	834
Phallus duplicatus Bosc	821
Phellorinia herculeana (Pers.) Kreisel	822
Phellorinia inquinans Berk.	822
Phelypaea coccinea (M.Bieb.) Poir.	530
Phelypaea helenae Popl.	530
Phlomis scythica Klokov et Des.-Shost.	502
Phlomis tuberosa auct. non L., p.p.	502
Phlomoidea scythica (Klokov et Des.-Shost.) Czer.	502
Pholiota aurea (Matt.) Pers.	834
Pholiurus incurvus (L.) Schintz et Thell.	232
Phyllophora pseudoceranoidea (S.G. Gmel.) Newroth et R.A. Taylor	643
Phylloporus pelletieri (Lév. apud Crouan) Quéf.	800
Phylloporus rhodoxanthus (Schwein.) Bres.	800
Pilularia globulifera L.	33
Pinguicula alpina L.	510
Pinguicula bicolor Wot.	511
Pinguicula vulgaris auct. non L.	511
Pinguicula vulgaris L.	512
Pinguicula vulgaris L. subsp. bicolor (Wot.) Á. Löve & D. Löve	511
Pinus brutia subsp. stankewiczii (Sukacz.) Nahal	47
Pinus brutia Ten. var. pityusa (Steven) Silba p.p.	47
Pinus cembra L.	45
Pinus cretacea (Kalenicz.) Kondr.	46
Pinus pityusa Steven var. stankewiczii Sukacz.	47
Pinus stankewiczii (Sukacz.) Fomin	47
Pinus sylvestris L. var. cretacea Kalenicz. ex Kom.	46
Pisolithus arenarius Alb. et Schw.	823
Pisolithus arrhizus (Scop.: Pers.) S. Rauschert	823
Pisolithus tinctorius (Micheli: Pers.) Coker et Couch	823
Pistacia atlantica Desf. subsp. mutica (Fisch. et C.A.Mey.) Rech.f.	272
Pistacia mutica Fisch. et C.A.Mey.	272
Pisum elatius M.Bieb.	480

Pisum sativum L. subsp. elatius (M.Bieb.) Asch. et Graebn.	480
Pisum sativum var. elatius (M.Bieb.) Trautv.	480
Plagiothecium neckeroideum Schimp.	724
Platanthera bifolia (L.) Rich.	212
Platanthera chlorantha (Cust.) Rchb.	213
Platyriscus hypoglossum (L.) A.P.Khokhr. et V.N.Tikhom.	267
Pleurocladula albescens (Hook.) Grolle	687
Pleuropus euchloron (Müll. Hal.) Broth.	722
Poa disticha Wulfen	231
Poa nemoralis L. subsp. rehmannii Asch. et Graebn.	233
Poa rehmannii (Asch. et Graebn.) Wot.	233
Poa taurica H. Pojark.	234
Poa violacea Bellardi	221
Polypilus umbellatus (Pers.) P. Karst.	825
Polypodium alpinum Lam.	26
Polypodium leptophyllum L.	31
Polypodium montanum Lam.	27
Polyporellus rhizophilus Pil., Melanopus rhizophilus Pat.	824
Polyporus rhizophilus (Pat.) Sacc.	824
Polyporus umbellatus (Pers.) Fr.	825
Polysiphonia spinulosa Grev.	646
Porrum lineare (L.) Raf.	52
Prangos trifida (Mill.) Herrnst. et Heyn	284
Primula farinosa L.	545
Primula halleri J.F.Gmel.	546
Primula minima L.	547
Prunus fruticosa auct. non Pall.	573
Psathyrostachys juncea (Fisch.) Nevski	235
Pseudobryum cinclidioides (Huebener) T. J. Kop.	713
Pseudocalliergon lycopodioides (Brid.) Hedenäs	717
Pseudocalliergon trifarium (F. Weber et D. Mohr) Loeske	718
Pseudocolus fusiformis (E. Fischer) Lloyd	805
Pseudorchis albida (L.) A.Löve et D.Löve	214
Ptarmica lingulata (Willd. et Kit.) DC.	331
Ptarmica tenuifolia (Schur) Schur	332
Pteris acrosticha Balb.	39
Pterogonium gracile (Hedw.) Sw.	726
Pterosiphonia pennata (C. Agardh) Sauv.	648
Pterygoneurum kozlovii Laz.	704
Ptychodium plicatum (Schleich. ex F. Weber et D. Mohr) Schimp.	720
Pulsatilla bohemica (Skalický) Tzvelev	566
Pulsatilla dacica (Rummelsp.) Tzvelev	566
Pulsatilla donetzica Kotov	566
Pulsatilla grandis Wender.	564
Pulsatilla grandis Wender. subsp. polonica (Blocki) Aichele et Schwegler	564

Pulsatilla halleri (All.) Willd. subsp. grandis (Wender.) Meikle	564
Pulsatilla halleri (All.) Willd. subsp. taurica (Juz.) K.Krause	568
Pulsatilla kioviensis Wissjul.	565
Pulsatilla latifolia Rupr.	565
Pulsatilla litophila Kotov	568
Pulsatilla nigricans auct. non Stöerck, nom. illeg.	566
Pulsatilla patens (L.) Mill. s.l.	565
Pulsatilla pratensis (L.) Mill. s.l.	566
Pulsatilla pratensis (L.) Mill. subsp. bohemica Skalický	566
Pulsatilla scherfelii (Ullep.) Skalický	567
Pulsatilla taurica Juz.	568
Pulsatilla ucranica (Ugr.) Wissjul.	566
Pulsatilla vulgaris Mill. subsp. grandis (Wender.) Zamels	564
Pulsatilla wolfgangiana (Besser) Rupr.	565
Pulsatilla alba auct. non Rchb.	567
Punctaria latifolia Grev.	628
Punctaria tenuissima (C. Agardh) Grev.	629
Pylaiella littoralis (L.) Kjellm.	625
Pyrus torminalis (L.) Ehrh.	579
Q	
Quercus austriaca Willd.	485
Quercus cerris L.	485
R	
Ramalina canariensis Steiner	763
Ramalina duriae (Dnot.) Bagl.	764
Ramalina evernioides auct. non Nyl.)	764
Ramalina lacera (With.) J.R. Laundon	764
Ramalina pontica Vězda	765
Ranunculus fluitans Lam.	557
Ranunculus tatrae Borbás	569
Ranunculus thora L.	569
Raphanistrum odessanum Andrz.	375
Raphanus maritimus Sm. s.l.	375
Raphanus raphanistrum L. subsp. odessanus (Andrz.) Schmalh.,	375
Raphanus odessanus (Andrz.) Spreng.,	375
Raphanus raphanistrum L. subsp. maritimus (Sm.) Thell.	375
Rhamnus saxatilis Jacq. subsp. tinctoria (Waldst. et Kit.) Nyman	572
Rhamnus tinctoria Waldst. et Kit.	572
Rhinanthus cretaceus Vassilcz.	535
Rhinanthus serotinus (Schönh.) Oborny subsp. cretaceus (Vassilcz.) Soó	535
Rhizomatopteris montana (Lam.) A.P.Khokhr.	27
Rhizomatopteris sudetica (A.Braun et Milde) A.P.Khokhr.	28
Rhizoplaca melanophthalma (Ramond) Leuckert & Poelt	739
Rhodiola rosea L.	415
Rhodochorton purpureum (Lightf.) Rosenv.	634
Rhododendron kotschy Simonk.	430
Rhododendron myrtifolium Schott et Kotschy	430

Rhodophyllus nidorosum (Fr.) Quél.	809
Rhodophyllus speculum, Lange	809
Rhytidocaulon arboricola (Jatta) Elenk.	753
Roccella phycopsis (Ach.) (=Roccella fucoides (Dicks.) Vain.	766
Roegneria panormitana (Parl.) Nevski	236
Rosa czackiana Besser	577
Rosa donetzica Dubovik	578
Rottboellia incurva (L.) Roem. et Schult.	232
Roya anglica G.S. West in Hodgetts	665
Rumex digynus L.	541
Rumia crithmifolia (Willd.) Koso-Pol.	285
Rumia taurica Hoffm.	285
Rusavskia digitata (S. Kondr.) S. Kondr. & Kärnef.	771
Ruscus hypoglossum L.	267
Russula turci Bres.	829
Russulaamethystina Quél.	829
Ruyschiana austriaca (L.) House	497
Ruyschiana spicata Mill.	498
S	
Saelania glaucescens (Hedw.) Broth.	700
Salix alpina Scop.	583
Salix herbacea L.	584
Salix jacquiniana Willd.	583
Salix jacquinii Host	583
Salix kitaibeliana Willd.	587
Salix lapponum L.	585
Salix livida Wahlenb.	588
Salix myrtilloides L.	586
Salix retusa L.	587
Salix starkeana Willd.	588
Salsola acutifolia (Bunge) Botsch.	408
Salsola mutica C. A. Mey.	408
Salvia cremenecensis Bess.	503
Salvia scabiosifolia Lam.	504
Salvinia natans (L.) All.	38
Sanicula crithmifolia Willd.	285
Sarcosoma globosum (Schmidel) Rehm	784
Satyrium albidum L.	214
Satyrium repens L.	182
Satyrium viride L.	161
Saussurea alpina (L.) DC.	333
Saussurea discolor (Willd.) DC.	334
Saussurea porcii Degen	335
Saxifraga aizoides L.	589
Saxifraga androsacea L.	590
Saxifraga bryoides L.	591
Saxifraga bulbifera L.	592
Saxifraga carpathica Rchb.	593
Saxifraga carpatia Sternb.	593
Saxifraga corymbosa auct. non Boiss.	596
Saxifraga cymosa Waldst. et Kit., nom. inval.	598
Saxifraga granulata L.	594
Saxifraga hirculus L.	595
Saxifraga luteo-viridis Schott et Kotschy	596

Saxifraga oppositifolia L.	597
Saxifraga pedemontana All. subsp. cymosa Engler	598
Scapania compacta (A. Roth) Dumort.	685
Scapania helvetica Gottsche	686
Sceptridium multifidum (S.G.Gmel.) Tagawa	36
Scheuchzeria palustris L.	268
Schivereckia monticola M.Alexeenko subsp. mutabilis M.Alexeenko	376
Schivereckia mutabilis (M.Alexeenko) M.Alexeenko	376
Schivereckia podolica (Besser) Andr. ex DC.	376
Schoenoplectus mucronatus (L.) Palla	110
Schoenus ferrugineus L.	111
Scirpus bisumbellatus Forssk.	109
Scirpus mucronatus L.	110
Scirpus oxylepis Meinsh.	108
Sclerangium polyrhizon (Gmel.) Lév.	830
Scleroderma geaster Fr.	830
Scleroderma herculeana Pers.	822
Scleroderma polyrhizon (Gmel.) Pers.	830
Scleroderma tinctorium Pers.	823
Scopolia carniolica Jacq.	605
Scorpidium scorpioides (Hedw.) Limpr.	719
Scorzonera austriaca Willd.	336
Scrophularia cretacea Fisch. ex Spreng.	599
Scrophularia donetzica Kotov	600
Scrophularia granitica Klokov et A.Krasnova	601
Scrophularia rupestris auct. non M.Bieb. ex Willd.	600
Scrophularia vernalis L.	602
Scutellaria cretica Juz.	505
Scutellaria supina auct. non L.	505, 506
Scutellaria verna Besser	506
Securigera elegans (Pančić) Lassen	481
Sedum antiquum Omelcz. et Zaverucha	416
Sedum hispanicum auct. non L.	416
Seiophora contortuplicata (Ach.) Froden	773
Seiophora lacunosa (Rupr.) Froden	772
Selaginella helvetica (L.) Spring	20
Selaginella selaginoides (L.) P. Beauv. ex Mart. et Schrank	21
Selaginella spinulosa A.Braun	21
Sempervivum carpathicum Wettst. ex Prodan non G.Reuss	418
Sempervivum hirtum L.	413
Sempervivum marmoreum Griseb.	417
Sempervivum montanum L.	418
Sempervivum montanum L. subsp. carpathicum Wettst. ex Hayek	418
Sempervivum schlehanii Schott	417
Senecio abrotanifolius L. subsp. carpathicus (Herbich) Nyman	338
Senecio besserianus Minder.	337
Senecio carpathicus Herbich	338

Senecio carpathicus Herbich, ortho	338
Senecio tauricus Konechn.	339
Serapias damasonium Mill.	158
Serapias helleborine L. var. palustris L.	179
Serapias microphylla Ehrh.	178
Serapias rubra L.	160
Serratula discolor Willd.	334
Serratula donetzica Dubovik	324
Serratula tanaitica P.Smirn.	325
Seseli lehmannii Degen	286
Sesleria caerulea (L.) Ard.	237
Sesleria disticha (Wulfen) Pers.	231
Sesleria uliginosa Opiz	237
Silenanthe zawadskii (Herbich) Griseb. et Schenk	400
Silene chlorantha auct. non (Willd.) Ehrh.	405
Silene frivaldskiana auct. non Hampe	405
Silene caryophylloides auct. non (Poir.) Otth	403
Silene cretacea Fisch. ex Spreng.	401
Silene hypanica Klokov	402
Silene jailensis N.I.Rubtzov	403
Silene lithuanica Zapal.	404
Silene sytnikii Krytzka, Novosad et Protopopova	405
Silene viridiflora L.	406
Silene zawadskii Herbich	400
Siphonocladus pusillus (Kütz.) Hauck	660
Sison salsum L.f.	282
Sobolewsia sibirica (Willd.) P.W.Ball	377
Solenanthus biebersteinii DC.	349
Solorina bisporea Nyl.	762
Solorina saccata (L.) Ach.	761
Sophora alopecuroides L.	482
Sophora prodanii E.S. Anderson	482
Sorbus torminalis (L.) Crantz	579
Sparassis crispa (Wulfen) Fr.	831
Sparganium affine Schnizl.	269
Sparganium angustifolium Michx.	269
Sparganium natans L. var. angustifolium (Michx.) Pursh	269
Sparganium simplex Huds. var. angustifolium (Michx.) Torr.	269
Spermatocchnus paradoxus (Roth) Kütz.	630
Sphacelaria nana Nägeli ex Kütz.	632
Sphacelaria saxatilis (Kuck.) Sauv.	632
Sphagnum balticum (Russow) C. E. O. Jensen	690
Sphagnum molle Sull.	693
Sphagnum plumulosum Röhl	691
Sphagnum subnitens Russow et Warnst.	691
Sphagnum tenellum (Brid.) Pers. ex Brid.	694
Sphagnum wulfianum Girg.	692
Sphondylium pubescens Hoffm.	281
Spiraea media F.Schmidt subsp. polonica (Błocki) Pawł.	580
Spiraea polonica Błocki	580

<i>Spiranthes amoena</i> (M.Bieb.) Spreng.	215
<i>Spiranthes autumnalis</i> (Balb.) Rich.	216
<i>Spiranthes sinensis</i> (Pers.) Ames var. <i>amoena</i> (M.Bieb.) H.Hara	215
<i>Spiranthes spiralis</i> (L.) Chevall.	216
<i>Spirogyra reinhardii</i> Chmiel. emend. Gauth.-Lièvre	666
<i>Squamarina cartilaginea</i> (With.) P. James in D. Hawksw. et al.	767
<i>Squamarina crassa</i> (Huds.) Poelt	767
<i>Squamarina lentigera</i> (G. H. Weber) Poelt	768
<i>Squamarina periculosa</i> (Schaerer) Poelt	769
<i>Stachys angustifolia</i> M.Bieb.	507
<i>Staphylaea pinnata</i> L.	606
<i>Statice graminifolia</i> Aiton	518
<i>Statice tschurjukensis</i> Klokov	520
<i>Stella americana</i> Massee	830
<i>Sternbergia colchiciflora</i> Waldst. et Kit.	68
<i>Steveniella satyrioides</i> (Spreng.) Schltr.	217
<i>Sticta fuliginosa</i> (Dicks.) Ach	743
<i>Sticta sylvatica</i> (Huds.) Ach.	744
<i>Stigeoclonium fasciculare</i> Kütz.	657
<i>Stilophora tenella</i> (Esper) P.C. Silva	631
<i>Stilophorarhizodes</i> (Turn.) J. Agardh	631
<i>Stipa adoxa</i> Klokov et Ossycznjuk	238
<i>Stipa anomala</i> P.Smirn. ex Roshev.	239
<i>Stipa asperella</i> Klokov et Ossycznjuk	240
<i>Stipa borysthena</i> Klokov ex Prokudin	241
<i>Stipa borysthena</i> s. l.	249
<i>Stipa brachyptera</i> Klokov	242
<i>Stipa brauneri</i> (Pacz.) Klokov	243
<i>Stipa capillata</i> L.	244
<i>Stipa crassiculmis</i> P.Smirn. subsp. <i>euroanatolica</i> Martinovský, p.p.	262
<i>Stipa dasyphylla</i> (Czern. ex Lindem.) Trautv.	245
<i>Stipa disjuncta</i> Klokov	246
<i>Stipa donetzica</i> Czupryna	247
<i>Stipa eriocaulis</i> Borb. subsp. <i>lithophila</i> (P.Smirn.) Tzvelev	252
<i>Stipa fallacina</i> Klokov et Ossycznjuk	248
<i>Stipa glabrata</i> P. Smirn.	264
<i>Stipa glabrinoda</i> Klokov	256
<i>Stipa grafiana</i> Steven	259
<i>Stipa graniticola</i> Klokov	249
<i>Stipa heterophylla</i> Klokov	250
<i>Stipa joannis</i> Čelak. subsp. <i>sabulosa</i> (Pacz.) Lavrenko	241
<i>Stipa lessingiana</i> Trin. et Rupr.	251
<i>Stipa lessingiana</i> Trin. et Rupr. subsp. <i>brauneri</i> Pacz.	243
<i>Stipa lithophila</i> P.Smirn.	252
<i>Stipa longifolia</i> Borbás	261
<i>Stipa maeotica</i> Klokov et Ossycznjuk	253
<i>Stipa majalis</i> Klokov	254
<i>Stipa majalis</i> var. <i>setulosissima</i> (Klokov) Tzvelev	254
<i>Stipa martinovskyi</i> Klokov	255

<i>Stipa oreades</i> Klokov	256
<i>Stipa oreades</i> Klokov var. <i>glabrinoda</i> (Klokov) Dubovik	256
<i>Stipa pennata</i> L.	257
<i>Stipa pennata</i> L. s.l.	246
<i>Stipa pennata</i> L. subsp. <i>sabulosa</i> (Pacz.) Tzvelev	241
<i>Stipa poetica</i> Klokov	258
<i>Stipa pontica</i> auct. non P. Smirn.	258
<i>Stipa pulcherrima</i> auct. non K.Koch	262
<i>Stipa pulcherrima</i> K. Koch	259
<i>Stipa pulcherrima</i> K.Koch s.l.	256
<i>Stipa pulcherrima</i> s. l.	250
<i>Stipa rubens</i> P. Smirn.	264
<i>Stipa rubentiformis</i> auct. non P.Smirn.	253
<i>Stipa rubentiformis</i> P. Smirn.	264
<i>Stipa sabulosa</i> (Pacz.) Sljuss.	241
<i>Stipa setulosissima</i> Klokov	254
<i>Stipa stenophylla</i> (Czern. ex Lindem.) Trautv.	261
<i>Stipa syreistschikowii</i> P.Smirn.	260
<i>Stipa syreistschikowii</i> P.Smirn. s.l.	238
<i>Stipa syreistschikowii</i> s.l.	242
<i>Stipa tirsia</i> Steven	261
<i>Stipa transcarpatica</i> Klokov	262
<i>Stipa ucrainica</i> P. Smirn.	263
<i>Stipa zaleskii</i> s. l.	255
<i>Stipa zaleskii</i> Wilensky	264
<i>Stipa zaleskii</i> Wilensky subsp. <i>ucrainica</i> (P. Smirn.) Tzvel.	263
<i>Strobilomyces floccopus</i> (Vahl) P. Karst.	801
<i>Strobilomyces strobilaceus</i> (Scop.) Berk.	801
<i>Stylonema alsidii</i> (Zanardini) K.M. Drew	641
<i>Subularia aquatica</i> L.	378
<i>Succisella inflexa</i> (Kluk) G. Beck	421
<i>Swertia alpestris</i> Baumg. ex Fuss	494
<i>Swertia perennis</i> L.	494
<i>Swertia perennis</i> L. subsp. <i>alpestris</i> (Baumg. ex Fuss) Simonk.	494
<i>Syrenia talijevii</i> Klokov	379
<i>Syringa josikaea</i> J.Jacq. ex Rchb.	527
T	
<i>Tamarix gracilis</i> Willd.	607
<i>Tanacetum serotinum</i> (L.) Sch. Bip.	327
<i>Targionia hypophylla</i> L.	682
<i>Taxus baccata</i> L.	48
<i>Tayloria lingulata</i> (Dicks.) Lindb.	708
<i>Teloschistes lacunosus</i> (Rupr.) Savicz	772
<i>Tephrosia aurantiaca</i> auct. non (Hoppe ex Willd.) Griseb. ex Schenk	337
<i>Tephrosia besserianus</i> (Minder.) Czer.	337
<i>Thalictrum foetidum</i> L.	570
<i>Thalictrum petaloideum</i> auct. non L.	571
<i>Thalictrum uncinatum</i> Rehm.	571
<i>Thamnia vermicularis</i> (Sw.) Schaer.	735
<i>Thorea ramosissima</i> Bory	650
<i>Thymus kaljmijussicus</i> Klokov et Des.-Shost.	508

<i>Thymus littoralis</i> Klokov et Des.-Shost.	509
<i>Thymus kalmiussicus</i> Klokov et Des.-Shost., ortho	508
<i>Tilia dasystyla</i> Steven	611
<i>Timmia megapolitana</i> Hedw.	695
<i>Tithymalus paralias</i> (L.) Hill	431
<i>Tithymalus valdevillosocarpus</i> (Arvat et Nyár.) Chrtek & Křisa	432
<i>Tithymalus volhynicus</i> (Besser ex Racib.) Holub	433
<i>Tofieldia calyculata</i> (L.) Wahlenb.	270
<i>Tolypella prolifera</i> (Ziz. ex A. Braun) Leonhar.	675
<i>Tornabea scutellifera</i> (With.) J.R. Laundon	778
<i>Tornabenia atlantica</i> (Ach.) Kurok.	778
<i>Tortella fragilis</i> (Hook. et Wilson) Limpr.	705
<i>Tortula randii</i> (Kenn.) R.H.Zander	706
<i>Trachomitum rusanovii</i> (Pobed.) Pobed.	288
<i>Trachomitum sarmatiense</i> Woodson	288
<i>Trachomitum tauricum</i> (Pobed.) Pobed.	288
<i>Trachomitum venetum</i> (L.) Woodson s.l.	288
<i>Trachomitum venetum</i> subsp. <i>rusanovii</i> (Pobed.) Yena et Moysienko	288
<i>Trachomitum venetum</i> subsp. <i>tauricum</i> (Pobed.) Greuter et Burdet	288
<i>Trachomitum venetum</i> subsp. <i>sarmatiense</i> (Woodson) Avetisjan	288
<i>Tragacantha arnicantha</i> (M.Bieb.) Steven	434
<i>Tragopogon donetzicus</i> Artemcz.	340
<i>Trapa borysthena</i> V.Vassil.	612
<i>Trapa danubialis</i> Dobrocz.	612
<i>Trapa flerovii</i> Dobrocz.	612
<i>Trapa hungarica</i> Opiz	612
<i>Trapa macrorhiza</i> Dobrocz.	612
<i>Trapa natans</i> L. s.l.	612
<i>Trapa pseudocolchica</i> V.Vassil.	612
<i>Trapa rossica</i> V.Vassil.	612
<i>Trapa ucrainica</i> V.Vassil.	612
<i>Trapa maeotica</i> Woronow	612
<i>Traunsteinera globosa</i> (L.) Rchb.	218
<i>Tricholoma colossus</i> (Fr.) Quel.	835
<i>Tricholoma focale</i> (Fr.) Ricken	836
<i>Trifolium badium</i> Schreb.	483
<i>Trifolium rubens</i> L.	484
<i>Trinia biebersteinii</i> Fedoronzuk	287
<i>Trinia crithmifolia</i> (Willd.) H.Wolff	285
<i>Trinia kitaibelii</i> M. Bieb. p. p., quoad. pl. taur.	287
<i>Trinia taurica</i> (Hoffm.) Schmalh.	285
<i>Triticum boeoticum</i> Boiss.	265
<i>Triticum monococcum</i> L. subsp. <i>boeoticum</i> (Boiss.) Á.Löve et D.Löve	265
<i>Triticum thaoudar</i> Reut. et Hausskn.	265
<i>Tuber aestivum</i> Vitt	785
<i>Tuckermanopsis laureri</i> (Krempelh.) Hale, <i>Cetraria laureri</i> Krempelh.	757

Tuckermanopsis oakesiana (Tuck.) Hale, Cetraria oakesiana Tuck.	750
Tuckneraria laureri (Krempelh.) Randlane & Thell	757
Tulipa biebersteiniana Schult.f. s.l.	145-148, 150
Tulipa biflora Pall.	144
Tulipa callieri Halácsy et Levier	144
Tulipa gesneriana L. s.l.	149
Tulipa graniticola (Klokov et Zoz) Klokov	145
Tulipa hypanica Klokov et Zoz	146
Tulipa koktebelica Junge	144
Tulipa ophiophylla Klokov et Zoz	147
Tulipa quercetorum Klokov et Zoz	148
Tulipa schrenkii Regel	149
Tulipa scythica Klokov et Zoz	150
Typha minima Funk.	271
U	
Umbilicaria pustulata (L.) Hoffm.)	774
Umbilicaria rossica (Dombr.) Golubk.	775
Umbilicaria subpolyphylla Oxn.	776
Usnea florida (L.) Web. in Wigg.	758
Utricularia australis R.Br.	513
Utricularia bremii Heer	514
Utricularia intermedia Hayne	515
Utricularia minor L.	516

Utricularia minor L. subsp. bremii (Heer) Nyman	514
Utricularia neglecta Lehm.	513
V	
Vaccinium microcarpum (Turcz. ex Rupr.) Schmalh.	429
Vaccinium oxycoccus L. subsp. microcarpum (Turcz. ex Rupr.) Hook.	429
Vaccinium oxycoccus L. var. microcarpum (Turcz. ex Rupr.) Klinge	429
Vaucheria litorea Hoffm.–Bang. et C.Agardh	622
Verbascum laxum Filar. et Jáv.	603
Veronica aphylla L.	616
Veronica bellidioides L.	617
Veronica fruticans Jacq.	618
Vexibia alopecuroides (L.) Jakovl.	482
Vexibia alopecuroides (L.) Jakovl. subsp. jaubertii (Spach) Jakovl.	482
Vicia orientalis (Boiss.) Beg. et Diratz.	474
Vignea davalliana (Smith) Rchb.	86
Vignea dioica (L.) Rchb.	88
Vignea heleonastes (Ehrh. ex L.f.) Rchb.	91
Viola alba Besser	619
Viola besseri Rupr.	619
Viola jooi Janka	620
Viola oreades M.Bieb.	621
Viola virescens Jord.	619

W	
Waldsteinia geoides L.	581
Woodsia alpina (Bolton) S.F.Gray	29
Woodsia ilvensis (L.) R. Br.	30
X	
Xanthoanaptychia contortuplicata (Ach.) S. Kondratyuk	773
Xanthoanaptychia lacunosa (Rupr.) S. Kondr. & Kärnefelt	772
Xanthobrychis pallasii (Willd.) Galushko	477
Xanthobrychis vassilczenkoi (Grossh.) Galushko	478
Xanthoparmelia camtschadalis (Ach.) Hale Parmelia vagans' Nyl.	760
Xanthoparmelia convoluta (Krempelh.) Hale	760
Xanthoparmelia ryssolea (Ach.) O. Blanco et al.	755
Xanthoria digitata S. Kondr.	771
Xerocomus parasiticus (Bull.: Fr.) Quél.	798
Z	
Zingeria biebersteiniana (Claus) P.Smirn.	266
Zingeria trichopoda (Boiss.) P.Smirn. subsp. biebersteiniana (Claus) M.Dogan, comb. illeg.	266

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ СЛОВНИК НАЗВ ВИДІВ РОСЛИН ТА ГРИБІВ, ЗАНЕСЕНИХ ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ (РОСЛИНИЙ СВІТ)

Назва виду українська	Назва виду російська
Агрестія (аспіцілія) щетиниста	Агрестия щетинистая
Адіант венерин-волос	Адиант венерин волос
Айстра альпійська	Астра альпийская
Аконіт Бессера	Аконит Бессера
Аконіт Жакена	Аконит Жакена
Аконіт несправжньопротитотруйний	Аконит ложнопотитотруйный
Аконіт опушеноплодий	Аконит волосистоплодный
Алекторія паросткова	Алектория паростковая
Аллоцетрарія Океза (Оукса)	Аллоцетрария Оукса
Альдранда пухирчата	Альдранда пузырчатая
Анакамтодон сплахноподібний	Анакамптодон сплахновидный
Анектангій Ганделя	Анектангиум Ганделя
Анограмма тонколиста	Анограмма тонколистная
Армерія покутська	Армерия покутская
Аспіцилія куциста	Аспицилия куцистая
Аспіцилія блукаюча	Аспицилия блуждающая
Асплений Білло	Костенец Било
Асплений Гейфлера	Костенец Гейфлера
Асплений чорний	Костенец чёрный
Астрагал безстрілковий	Астрагал бесстебельный
Астрагал Геннінга	Астрагал Хеннинга
Астрагал дніпровський	Астрагал днепровский
Астрагал донський	Астрагал донской
Астрагал зігнутий	Астрагал изогнутый
Астрагал Крайни	Астрагал Краины
Астрагал крейдолюбний	Астрагал мелолубивый
Астрагал монпельйський	Астрагал монпельйский
Астрагал одеський	Астрагал одесский
Астрагал піщаний	Астрагал песчаный
Астрагал подібний	Астрагал подобный
Астрагал понтійський	Астрагал понтийский
Астрагал сарепський	Астрагал сарептский
Астрагал сизий	Астрагал сизый
Астрагал Цингера	Астрагал Цингера
Астрагал шерстостоквітковий	Астрагал шерстистоцветковый
Астрагал щетинистий	Астрагал щетинистый
Астрагал яйцеплідний	Астрагал яйчкоплодный
Астраканта арнакантова	Астраканта колючковая (астрагал колючковый)
Аталамія Спатиза	Аталамія Спатиза
Бамбузіна Бребіссона	Бамбузина Бребиссона
Баранець звичайний	Баранец обыкновенный
Батрахоспермум драглистий	Батрахоспермум студенистый
Батрахоспермум зовнішньоплідний	Батрахоспермум внешнеплодный
Беладонна звичайна	Красавка белладонна
Белонія геркулінська	Белония геркулинская
Береза дніпровська	Берёза днепровская
Береза Клокова	Берёза Клокова
Береза низька	Берёза приземистая (низкая)
Береза темна	Берёза тёмная
Берека	Берека лечебная
Билинець довгорогий	Кокушник длиннорогий
Билинець найзапашніший	Кокушник душистый
Билинець щільноквітковий	Кокушник густоцветковый
Білогнойовик Богуша	Белонавозник Богуша
Білопавутинник бульбистий	Белопаутинник клубненосный
Білопечериця дівоча	Белошампиньон (гриб-зонтик) девичий
Білопечериця довгокоренева	Белошампиньон длиннокорневой
Білопечериця Мозера	Белошампиньон Мозера
Білотка альпійська	Эдельвейс альпийский

Назва виду українська	Назва виду російська
Білоцвіт весняний	Белоцветник весенний
Білоцвіт літній	Белоцветник летний
Борідник паростковий	Бородник побегоносный (шароносный)
Борідник шерстистоволосистий	Бородник шершавый
Боровик бронзовий	Бошет бронзовый
Боровик королівський	Боровик королевский
Борщівник лігустиколистий	Борщевик лигустиколистный
Борщівник пухнастий	Борщевик пушистый
Брандушка різнобарвна (пізньоцвіт різнобарвний)	Брандушка разноцветная
Бріопсис адриатичний	Бриопсис адриатический
Бровник (герміній) однобульбовий	Бровник одноклубневый
Бруслина карликова	Бересклет карликовый
Будяк пагорбовий	Чертополох холмовый
Бузок угорський	Сирень венгерская
Булатка великоквіткова	Пыльцеголовник крупноцветковый
Булатка довголиста	Пыльцеголовник длиннолистный
Булатка червона	Пыльцеголовник красный
Бульбохета майже квадратна	Бульбохета почти квадратная
Бурачок Борзи	Бурачок Борзы
Бурачок голоніжковий	Бурачок голоножковый
Бурачок савранський	Бурачок савранский
Вайда прибережна	Вайда прибрежная
Вальдштейнія гравілатоподібна	Вальдштейния гравилатовидная
Верба альпійська	Ива альпийская
Верба лапландська	Ива лапландская
Верба Старке	Ива Старке
Верба трав'яна	Ива травянистая
Верба туполиста	Ива туполистная
Верба чорнична	Ива черничная
Вероніка безлиста	Вероника безлистная
Вероніка куцикова	Вероника кустарничковая
Вероніка стокроткова	Вероника маргаритковая
Веселка (диктіофора) подвоєна	Диктиофора сдвоенная
Вишня Клокова	Вишня Клокова
Відкаслик осотоподібний	Колючник осотовидный
Відкаслик татарниколистий	Колючник татарниколистный
Вітеринка (анемона) нарцисоквіткова	Ветреница нарциссоцветковая
Вовна гірська пухнаста (кортуза Маттіолі підвид пухнаста)	Кортуза Маттиоли пушистая
Вовче лико кримське	Волчегородник крымский
Вовче лико пахуче (боровик)	Волчегородник боровой
Вовче лико Софії	Волчегородник Софии
Водяний горіх плаваючий	Водяной орех плавающий
Водяний жовтець плаваючий	Шелковник плавающий
Волошка Стевена	Василёк Стевена
Волошка білоперлинна	Василёк беложемчужный
Волошка Ванькова	Василёк Ванькова
Волошка великопридаткова	Василёк крупноподатковый
Волошка верболиста	Василёк иволистный
Волошка донецька	Василёк донецкий
Волошка козяка	Василёк козий
Волошка Компера	Василёк Компера
Волошка Конки	Василёк Конки
Волошка короткоголова	Василёк короткоголовый

Назва виду українська	Назва виду російська
Волошка напівзаконна	Василек полужаконный
Волошка несправжньоблідолюскова	Василёк ложнобелочешуйчатый
Волошка Пачоського	Василёк Пачоского
Волошка первинногерберова	Василёк первичногерберов
Волошка первинноперлинна	Василёк первичножемчужный
Волошка перлиста	Василёк жемчужный
Волошка Сарандінакі	Василёк Сарандинаки
Волошка Талієва	Василёк Талиева
Вошерія прибережна	Вошерия прибрежная
Вудсія альпійська	Вудсия альпийская
Вудсія ельбська	Вудсия эльбская
Гадюча цибулька	Мышиный гиацинт
гроноподібна	гроздевидный
Галеропсис пустельний	Галеропсис пустынный
Гапломітрий Гукера	Гапломитриум Хукера (Гукера)
Гвоздика бесарабська	Гвоздика бессарабская
Гвоздика бузька	Гвоздика бугская (южнобугская)
Гвоздика гарна	Гвоздика прекрасная
Гвоздика гренобльська	Гвоздика гренобльская
(граціанопольська)	
Гвоздика несправжньопізня	Гвоздика ложноосенняя
Гелодій Бландова	Гелодиум Бландова
Гельвела монашка	Гельвелла монашенка
Гельмінтора розчепірена	Гельминтора растопыренная
Генедієла Гайма	Хеннедиелла Хайма
Генікулярія спіротенієва	Геникулярия спиротениевая
Герицій коралоподібний	Гериций коралловидный
Гетеродермія прекрасна	Гетеродермия прекрасная
Гетерофіл споріднений	Гетерофиллиум близкий
Гіалекта стовбурава	Гиалекта стволовая
Гіацинтик Палласів	Гиацинтник (гиацинтелла) Палласа
Гігроцибе ковпакоподібна	Гигроцибе колпаковидная
Гісоп крейдовий	Иссоп меловой
Глевчак (малаксис) однолистий	Мякотница однолистная
Глід Пояркової	Боярышник Поярковой
Глід Турнефора	Боярышник Турнефора
Глуха кропива гола	Яснотка голая
Гніздівка звичайна	Гнездовка настоящая
Головатень високий	Мордовник возвышенный
Головачка Дмитра	Головчатка Дмитрия
Головачка Литвинова	Головчатка Литвинова
Гомф булавоподібний	Гомф булавовидный
Гонатозігон волохатий	Гонатозигон волосистый
Горицвіт весняний	Адонис весенний
Горицвіт волзький	Адонис волжский
Горох високий	Горох высокий
Горянка дворядна	Горянка двурядная
Грабельки Бекетова	Журавельник Бекетова
Грифола листувата	Грифола многошляпочная
Громовик багатolistий	Оносма многолистная
Громовик гранітний	Оносма гранитная
Громовик донський	Оносма донская
Гронянка багатороздільна	Гроздовник многораздельный
Гронянка віргінська	Гроздовник виргинский
Гронянка півмісяцева	Гроздовник полунный
Гронянка ромашколиста	Гроздовник ромашколистный
Гудієра повзуча	Гудайера ползучая
Гукерія блискуча	Гукерия (хукерия) блестящая
Дактіліна мадрепорова	Дактилина мадрепоровая
Дволусківниця зігнута	Двучешуйник согнутый
Дворядник крейдовий	Двурядка меловая
Дельфіній високий	Живокость высокая
Дельфіній Палласа	Живокость Палласа
Дельфіній руський	Живокость русская
Дельфіній Сергія	Живокость Сергея
Дельфіній яскраво-червний	Живокость пунцовая (ярко-красная)

Назва виду українська	Назва виду російська
Деревій голий	Тысячелистник голый
Десмідіум Бейлі	Десмидиум Бейли
Дзвінець крейдовий	Погремек меловой
Дзвінка (аденофора) кримська	Бубенчик крымский
Дзвоники карпатські	Колокольчик карпатский
Дзвоники Кладни	Колокольчик Кладны
Дивина розлога	Коровяк раскидистый
Дикранодонцій шорсткий	Дикранодонциум шероховатый
Діктиота дихотомічна	Диктиота дихотомическая
Долихоуснея (уснея) найдовша (бородач найдовший)	Долихоуснея длиннейшая
Дошовик соскоподібний	Дождевик сосочковидный
Дріада восьмипелюсткова	Дриада восьмилепестная
Дрік малонасінний	Дрок малосеменной
Дрік скіфський	Дрок скифский
Дрік чотиригранний	Дрок четырёхгранный
Дрочок крилатий	Метельничек крылатый
Дуб кошенільний (австрійський)	Дуб кошенильный (австрийский)
Евастропис Ріхтера	Евастропис Рихтера
Евподон короткогострокінцевий	Еуподон короткоостроконечный
Едогоній косополювий	Эдогоний косополювий
різновидність донський	Эктокарпус стручковатый
Ектокарпус стручковатий	Энтоморфа азовская
Ентоморфа азовська	Энтолома смердюча (рожевопластинник смердючий)
Ентолома смердюча (рожевопластинник смердючий)	Энтолома вонючая (розовопластинник вонючий)
Еремур кримський	Эремурус (эремур) крымский
Еремур показний	Эремурус (эремур) представительный
Еритроній собачий зуб	Эритроний собачий зуб
Еспарцет Васильченка	Эспарцет Васильченко
Еспарцет Палласа	Эспарцет Палласа
Жабриця Лемана	Жабрица Леманна
Жеруха грецька	Сердечник греческий
Жеруха ніжна	Сердечник тонкий
Жимолость голу́ба (синя)	Жимолость голубая
Жировик Лёзеля	Липарис Лёзеля
Жовтець Тора (татранський)	Лютик тора
Жовтозілля Бессера	Крестовник Бессера
Жовтозілля карпатське	Крестовник карпатский
Жовтозілля кримське	Крестовник крымский
Жовтушник кринкський	Желтушник кринкский
Жовтушник український	Желтушник украинский
Жовтушниця (сиренія)	Сирения Талиева
Талієва	
Жостір фарбувальний	Жостер красильный
Журавлина дрібнопліда	Клюква мелкоплодная
Залізник скіфський	Зопник скифский
Зелениця (дифазіаструм) Ісслера	Дифазиаструм Исслера
Зелениця триколоскова (дифазіаструм триколосковий)	Дифазиаструм трёхколосковый
Зелениця (дифазіаструм) Цайллера	Дифазиаструм Цайллера (Зейллера)
Зеленоплідниця фіолетова	Беллардиохла фиолетовая
Зіновать біла	Ракитник белый
Зіновать Блоцького	Ракитник Блоцкого
Зіновать Вульфа	Ракитник Вульфа
Зіновать гранітна	Ракитник гранитный
Зіновать Пачоського	Ракитник Пачоского
Зіновать подільська	Ракитник подольский
Зіновать Рошеля	Ракитник Рошеля
Зірноплідник частуховий	Звездоплодник частуховидный
Злинка альпійська	Мелколепестник альпийский

Назва виду українська	Назва виду російська
Злінка залозиста	Мелколепестник железистый
Змієголовник австрійський	Змееголовник австрийский
Змієголовник Рюйша	Змееголовник Рюйша
Зміячка (скорзонера) австрійська	Козелец австрийский
Зморшок степовий	Сморчок степной
Зморшок товстоногий	Сморчок толстоногий
Зозулинець блідий	Ятрышник бледный
Зозулинець Ванькова	Ятрышник Ванькова
Зозулинець дрібнокрапчастий	Ятрышник мелкоточечный
Зозулинець мавпячий	Ятрышник обезьяний
Зозулинець прикрашений	Ятрышник украшенный
Зозулинець прованський	Ятрышник прованский (провансальский)
Зозулинець пурпуровий	Ятрышник пурпурный
Зозулинець чоловічий	Ятрышник мужской
Зозулинець шоломоносний	Ятрышник шлемоносный
Зозуліні сльози серцелисті	Тайник сердцелистный
Зозуліні сльози яйцеподібні	Тайник яйцевидный
Зозуліні черевички справжні	Венерин башмачок настоящий
Зозульки бузинові (пальчатокорінник бузиновий)	Ятрышник бузинный
Зозульки іберійські (пальчатокорінник іберійський)	Ятрышник иберийский
Зозульки м'ясочервоні (пальчатокорінник м'ясочервоний)	Ятрышник мясо-красный
Зозульки плямисті (пальчатокорінник плямистий)	Ятрышник пятнистый
Зозульки римські (пальчатокорінник римський)	Ятрышник римский
Зозульки серценосні (пальчатокорінник серценосний)	Ятрышник сердценосный
Зозульки травневі (пальчатокорінник травневий)	Ятрышник майский
Зозульки трансильванські (пальчатокорінник трансильванський)	Ятрышник трансильванский
Зозульки (пальчатокорінник) Траунштейнера	Ятрышник Траунштейнера
Зозульки (пальчатокорінник) Фукса	Ятрышник Фукса
Золотень жовтий (асфоделина жовта)	Асфоделина желтая
Золотобородник цикадовий	Золотобородник цикадовый
Їжача голівка вузьколиста	Ежеголовник узколистный
Калітамніон зернистий	Каллитамнион зернистый
Калофака волзька	Майкараган волжский
Кальдезія білозоролиста	Кальдезия белозоролистная
Кальмарник веретеноподібний	Цветохвостник веретеновидный
Кампілостелій скельний	Кампилостелиум скальный
Капуста кримська	Капуста крымская
Карагана скіфська	Карагана скифская
Катателазма царська	Катателазма царская
Катран морський	Катран приморский
Катран пірчастонадрізаний	Катран перистый
Катран великоквітковий	Катран крупноцветковый
Катран коктебельський	Катран коктебельский
Катран мітридатський	Катран митридатский
Катран Стевена	Катран Стевена
Катран татарський	Катран татарский
Катран шершавий	Катран шершавый

Назва виду українська	Назва виду російська
Квітохвісник Архера	Цветохвостник (антурус) Архера
Келерія Талієва	Келерия Талиева
Кендир венеційський	Кендырь венецианский
Кермек чурюкський	Кермек (лимониум) чурюкский
Кермечник злаколистий	Углостебельник (гониолимон) злаколистный
Кермечник червонуватий	Углостебельник (гониолимон) красноватый
Кисличник двостовпчиковий	Кисличник двустолбиковый
Клаваріадельф товкачиковий	Рогатик пестиковый
Кладонія зірчаста	Кладония звездчатая
Кладостефус губчатий	Кладостефус губчатый
Кладостефус кільчастий	Кладостефус мутувчатый
Кладофора вадорська	Кладофора вадорская
Кладофора далматська	Кладофора далматская
Кладофоропсис шкіряста	Кладофоропсис пленчатый
Клеома птахоніжкоподібна (сива, донецька)	Клеома орнитопусовидная (донецкая, сизая)
Кліщинець(аройник) білокрилий	Аройник белокрылый
Кліщинець(аройник) східний	Аройник восточный
Клокичка периста	Клекачка перистая
Ковила азовська	Ковыль азовский
Ковила Браунера	Ковыль Браунера
Ковила відмінна	Ковыль уклоняющийся
Ковила відокремлена	Ковыль обособленный
Ковила волосиста	Ковыль волосатик
Ковила вузьколиста	Ковыль узколистный
Ковила гірська	Ковыль горный
Ковила гранітна	Ковыль гранитный
Ковила дивна	Ковыль удивительный
Ковила дніпровська	Ковыль днепроовский
Ковила донецька	Ковыль донецкий
Ковила закарпатська	Ковыль закарпатский
Ковила Залеського	Ковыль Залесского
Ковила каменелюбна	Ковыль камнелюбивый
Ковила короткокрила	Ковыль короткокрылый
Ковила Лессінга	Ковыль Лессинга
Ковила Мартиновського	Ковыль Мартиновского
Ковила найкрасивіша	Ковыль красивейший
Ковила облудна	Ковыль обманчивый
Ковила пірчаста	Ковыль перистый
Ковила поетична	Ковыль поэтический
Ковила пухнастолиста	Ковыль опушеннолистный
Ковила різнолиста	Ковыль разнолистный
Ковила Сирейщикова	Ковыль Сырейщикова
Ковила травнева	Ковыль майский
Ковила українська	Ковыль украинский
Ковила шорстка	Ковыль шершавый
Кодіум черв'якуватий	Кодиум червеобразный
Козельці донецькі	Козлобородник донецкий
Кололеженя Россетта	Кололеженя Россетта
Колючконос Сіборпа	Колюченосник Сибторпа
Комишник двороздільний (двезонтиковий)	Фимбристелис двухзонтичный
Комонночок зігнутий	Сукцизелла изогнутая (сивчик изогнутый)
Комперія кримська	Комперия крымская (Компера)
Конардія компактна	Конардия плотная
Конюшина темно-каштанова	Клевер коричневый
Конюшина червонувата	Клевер красный
Коральковець тричінадрізаний	Ладьян трехнадрезанный
Короличка пізня	Лейкантемелла (нивьяница) осенняя
Коручка болотна	Дремлик болотный
Коручка дрібнолиста	Дремлик мелколистный
Коручка ельбська	Дремлик эльбский
Коручка пурпурова	Дремлик пурпурный
Коручка темно-червона	Дремлик темно-красный

Назва виду українська	Назва виду російська
Коручка чемерникоподібна (широколиста)	Дремлик широколистный (чемерицевый)
Косарики болотні	Шпажник болотный
Косарики італійські	Шпажник итальянский
Косарики тонкі	Шпажник тонкий
Косарики черепитчасті	Шпажник черепитчатый
Костриця скельна	Овсяница скальная
Костриця білудвата	Овсяница бледноватая
Костриця гірська	Овсяница лесная
Костриця крейдова	Овсяница меловая
Костриця Порціуса	Овсяница Порциуса
Костриця різнолиста	Овсяница разнолистная
Котячі лапки карпатські	Кошачья лапка карпатская
Краєкуничник верхівковий	Краекучник орляковый
Краєкуничник персидський	Краекучник персидский
Крепідот македонський	Крепидот македонский
Критмії (критм) морський	Критмум (критм) морской
Крупка айзоподібна	Крупка аизовидная
Ксантопармелія (пармелія, неофусцелія) грубозморшкувата	Ксантопармелия грубоморщинистая
Ксантопармелія загорнута (камчадальська)	Ксантопармелия завернутая
Куга гострокінцева	Схеноплект остроконачный (куга остроконачная)
Кулівниця вузькопелюсткова	Шаровница волосоцветковая
Курай туполистий	Солянка туполистная
Кучерявка відігнута	Курчавка отогнутая
Кучерявка кушова	Курчавка кустарниковая
Лагозерис пурпуровий	Лагозерис пурпурный
Ламкоколосник ситниковий	Ломкоколосник ситниковый
Лампротамніум пухирчастий	Лампротамниум пупырчатый
Ласалія пухирчата	Ласаллия пупырчатая
Ласалія російська	Ласаллия русская
Ласкавець жовтецевий	Володушка лютиковидная
Ласкавець тонкий	Володушка тончайшая
Левкой запашний	Левкой пахучий
Леканора Реутера (Ройтера)	Леканора Реутера (Ройтера)
Лептогії Шредера (Шрадера)	Лептогиум Шредера (Шрадера)
Лептогіум насичений	Лептогиум насеченный
Лептогіум черепитчастий	Лептогиум черепитчатый
Летарієла переплутана	Летариелла переплетенная
Леукокарпія біаторова	Леукокарпия биаторовая
Лещиця дністровська	Качим днестровский
Лещиця скупчена	Качим скупенный
Липа пухнастостовпчикова	Липа пушистостолбиковая
Листочня кучерява	Спарассис курчавый
Лілійка (лойдія) пізня	Ллойдия поздняя
Лілія лісова	Лилия лесная
Лімацела степова	Лимацелла степная
Лімодор недорозвинений	Лимодорум недоразвитый
Ліннея північна	Линнея северная
Ліофіл Фавре	Лиофилл Фавре
Ліхеномфалія (омфаліна) Гудсонова (ботридіна зелена)	Лихеномфалия Хадсона (Гудзона)
Лобарія легенепоподібна	Лобария легочная
Лобарія широка	Лобария широкая
Ложечниця польська (піренейська)	Ложечница пиренейская
Ломикамін айзоподібний	Камнеломка жестколистная
Ломикамін болотний	Камнеломка болотная
Ломикамін бульбистий	Камнеломка луковичконосная
Ломикамін жовто-зелений	Камнеломка жёлто-зелёная
Ломикамін зернистий	Камнеломка зернистая
Ломикамін карпатський	Камнеломка карпатская
Ломикамін мохоподібний	Камнеломка моховидная
Ломикамін напівзонтиковий	Камнеломка полужонтичная (пьемонтская)
Ломикамін переломниковий	Камнеломка проломниковая

Назва виду українська	Назва виду російська
Ломикамін супротивнолистий	Камнеломка супротивнолистная
Лорансія чашовидна	Лауренция (лорансия) чашевидная
Лофосифонія повзуча	Лофосифония ползучая
Лусківниця (нотолена) марантова	Ложнопокровница марантовая
Любка дволиста	Любка двулистная
Любка зеленоквіткова	Любка зеленоцветковая
Людвігія болотна	Людвигия болотная
Люцерна приморська	Люцерна приморская
Люцерна щербениста	Люцерна щербнистая
Льон бессарабський	Лён бессарабский
Льон Палласів	Лён Палласа
Льонек бессарабський	Льянка бессарабская
Льонек крейдовий	Льянка меловая
Марсилія чотирилиста	Марсилия четырёхлистная
Мачок жовтий	Мачок жёлтый
Меезія багнова	Меезия топяная
Меезія довгоніжкова	Меезия длинноножковая
Меезія тригранна	Меезия трехгранная
Меланохалеа (меланелія) елегантна	Меланохалеа элегантная
Мерингія бузька	Минуарция бугская (жужнобугская)
Меч-трава болотна	Меч-трава обыкновенная
Мікромерія чебрецелиста	Микромерия тимьянолистная
Мінуарція гостропелюсткова	Минуарция остролепестковая
Мінуарція рідкоквіткова	Минуарция малоцветковая
Міріостом шийкова (дірчаста, стрижневидна)	Мириостом шейковидная (дырчатая)
Місячниця (лунарія) оживаюча	Лунник оживающий
Мітлиця альпійська	Полевица альпийская
Мітлиця скельна	Полевица скальная
Міхурниця альпійська (пухирник альпійський)	Пузырник альпийский
Міхурниця гірська (пухирник гірський)	Пузырник горный
Міхурниця судетська (пухирник судетський)	Пузырник судетский
Модрина польська	Лиственница польская
Модринофомес лікарський (модринова губка)	Ларицифомес лекарственный (лиственничная губка)
Молодило гірське	Молодило горное
Молодило мармурове	Молодило мраморное
Молочай волинський	Молочай волинский
Молочай	Молочай густомохнатоплодный
густоволохатоплодий	
Молочай прибережний	Молочай прибрежный
Морківниця (зореморквиця) прибережна	Морковница прибрежная
Моховик паразитний	Моховик паразитный
Мутин малиновий	Мутинус Равенеля
Мутин собачий	Мутинус собачий
Мухомор Цезаря	Мухомор цезаря
Мухомор щетинистий	Мухомор щетинистый
М'якух болотний (гамарбія болотна)	Хаммарбия болотная
Надбородник безлистий	Надбородник безлистный
Накорінниця (дифеліпея) червона	Дифелипея красная
Нарцис вузьколистий	Нарцис узколистный
Наскельниця лежача	Луазелерия лежачая
Некера Мензіса	Неккера Мензиса
Нектароскордій болгарський	Нектароскордий болгарский
Немаліон глистовидний	Немалион червеобразный
Неотіанта каптурувата	Неотантанта клобучковая
Неотінея обпалена (зоулинець обпалений)	Неотиния обожжённая (ятрышник обожжённый)

Назва виду українська	Назва виду російська
Неотінея тризубчаста (зозулинець тризубчастий)	Неотинейя трёхзубчатая (ятрышник трёхзубчатый)
Нефрома загорнута	Нефрома завернутая
Нефрома рівна	Нефрома ровная
Нітела найтонша	Нителла тончайшая
Нітела струнка	Нителла стройная
Нітелопсіс притуплений	Нителлописис притупленный
Оокардіум простягнутий	Оокардиум простертый
Орлики трансильванські	Водосбор трансильванский
Орлики чорніючі	Водосбор чернеющий
Ортотей рудуватий	Ортотециум рыжеватый
Осічник пізньоцвітотий (штернбергія пізньоцвітова)	Штернбергия безвременникоцветная
Осмундея гібридна	Осмундея гибридная
Осмундея зрізана	Осмундея срезанная
Осока біла	Осока белая
Осока блискуча	Осока блестящеплодная
Осока богемська	Осока богемская
Осока Буксбаума	Осока Буксбаума
Осока буріюча	Осока буреющая
Осока дводомна	Осока двудомная
Осока двоколірна	Осока двуцветная
Осока Девелла	Осока Дэвелла
Осока житня	Осока ржаная
Осока затінкова	Осока теневая
Осока збіднена	Осока обеднённая
Осока кулястоподібна	Осока шариконосная
Осока лапкоподібна	Осока стоповидная
Осока Лахеналія	Осока Лахеналия
Осока малоквіткова	Осока малоцветковая
Осока пажитницеподібна	Осока плевельная
Осока піхвова	Осока влагалищная
Осока притуплена	Осока притуплённая
Осока скельна	Осока наскальная
Осока темно-бура	Осока нижнетычинковая
Осока тонкокореневищна	Осока струннокорневищная
Осока торфова	Осока болотолубивая
Осока Хоста	Осока Хоста
Осока щетиниста	Осока щетинистая
Осот різнолистий	Бодяк разнолистный
Оставник (гімноспермій) одеський	Голосемянник (гимноспермиум) одесский
Остіжник (центрантус) валеріаноподібний	Центрантус валериановидный
Офрис бджолоносна	Офрис пчелоносная
Офрис комахоносна	Офрис насекомоносная
Офрис кримська	Офрис крымская
Офрис оводоносна	Офрис оводоносная
Очиток застарілий	Очиток древний
Очки гладенькі	Очки гладкие (бискутелла гладкая)
Паламокладій справжньоозелений	Паламокладий густозелёный
Палімбія солончакова	Палимбия солончаковая
Палімбія тургайська	Палимбия тургайская
Палудела відстовбурчена	Палюделла оттопыренная
Паннарія шерстиста	Паннария войлочная
Пармеліела щетинистостиста	Пармелиела щетинистая
Пармотрема перлинова (китайська)	Пармотрема жемчужная
Педіаструм Каврайського	Педиаструм Каврайского
Пеніум Борге	Пениум Борге
Первоцвіт борошністий	Первоцвет мучнистый
Первоцвіт Галлера	Первоцвет Галлера
Первоцвіт дрібний	Первоцвет маленький
Переломник Козо-Полянського	Проломник Козо-Полянского
Петалонія зостеролисна (камколиста)	Петалония взморниколистная (зостеролистная)
Печериця мухомороподібна	Шампиньон мухоморовидный

Назва виду українська	Назва виду російська
Печериця Романьєзі	Шампиньон Романьези
Печериця таблитчаста	Шампиньон таблитчатый
Пирій ковилolistий	Пырей ковылелистный
Півники борові	Касатик боровой
Півники несправжньосмикавцеві	Касатик ложносытевый
Півники понтичні	Касатик понтийский
Півники рогаті	Касатик рогатый
Півники сибірські	Касатик сибирский
Півонія кримська	Пион крымский
Півонія тонколиста	Пион тонколистный
Підковка чубата (гіпокрепіс чубатий)	Подковник хохлатый
Підсніжник білосніжний (звичайний)	Подснежник белоснежный
Підсніжник Ельвеца	Подснежник Эльвеца
Підсніжник складчастий	Подснежник складчатый
Пізньоцвіт анкарський	Безвременник анкарский
Пізньоцвіт осінній	Безвременник осенний
Пізньоцвіт тінювий	Безвременник теневой
Пізньоцвіт Фоміна	Безвременник Фомина
Пізоліт безкореневий	Пизолит бескорневой
Пілайєла прибережна	Пилайелла прибрежная
Пілюльниця куленосна	Пилюльница шариконосная
Плавун щитolistий	Плавун щитолистный
Плагіотей некероподібний	Плагитециум некеровидный
Плакун чебрецелистий	Дербенник тимьянолистный
Плаун річний	Плаун годичный
Плаунець заплашний (лікоподієлла заплашна)	Ликоподиелла заливаемая
Плаунок плауноподібний	Плаунок плауновидный
Плаунчик (плаунок) швейцарський	Плаунчик швейцарский
Плеврокладула білувата	Плеврокладула беловатая
Плетуха сольданелова	Повой сольданелловый
Плороріжка блощична (зозулинець блощичний)	Анакамптис (ятрышник) клопоносный
Плороріжка болотна (зозулинець болотний)	Анакамптис (ятрышник) болотный
Плороріжка запашна (зозулинець запашний)	Анакамптис (пахучий) пахучий
Плороріжка пірамідальна (анакампт пірамідальний)	Анакамптис пирамидальный
Плороріжка рідкокріткова (зозулинець рідкокрітковий)	Анакамптис (ятрышник) рыхлоцветковый
Плороріжка розмальована (зозулинець розмальований)	Анакамптис раскрашенный (ятрышник точечный)
Плороріжка салепова (зозулинець салеповий)	Анакамптис дремлик (ятрышник дремлик)
Повстанка (цимбохазма) дніпровська	Цимбохазма днепровская
Полин Дзевановського	Полынь Дзевановского
Полин суцільнобілий	Полынь беловойлочная
Полісифонія дрібношипова	Полисифония мелкошиповатая
Порхавка болотяна	Бовиста болотная
Прангос трироздільний	Прангос трёхраздельный
Псевдобрій цинклідеподібний	Псевдобриум цинклидиевидный
Псевдокалієргон плауноподібний	Псевдокаллиергон плауновидный
Псевдокалієргон трирядний	Псевдокаллиергон трехрядный
Псевдорхіс (лейкорхіс) білуватий	Псевдорхис (лейкорхис) беловатый
Пташник крихтний	Сераделла маленькая
Птеригоневр Козлова	Птеригонеурум Козлова
Птерогоній граціозний	Птерогониум стройный
Птеросифонія пірчаста	Птеросифония перистая
Птиходій складчастий	Птиходум складчатый
Пунктарія хвиляста	Пунктария волнистая
Пунктарія широколиста	Пунктария широколистная

Назва виду українська	Назва виду російська
Пустельниця головчата	Эремогоне головчатая
Пухирник Брема	Пузырчатка Брема
Пухирник малий	Пузырчатка малая
Пухирник південний	Пузырчатка южная
Пухирник середній	Пузырчатка средняя
Пшениця дика однозернянка	Пшеница дикая однозернянка
Рамаліна канарська	Рамалина канарская
Рамаліна понтійська	Рамалина понтийская
Рамаліна рвана	Рамалина рваная
Ранник весняний	Норичник весенний
Ранник гранітний	Норичник гранитный
Ранник донецький	Норичник донецкий
Ранник крейдовий	Норичник меловой
Регнерія палермська	Регнерия палермская
Редька приморська	Редька приморская
Ремнелюстник козячий	Ремнелепестник козий
Решітчик червоний	Решётчик красный
Ризоплака темноглазка	Ризоплака темноглазковая
Рогіз малий	Рогоз малый
Роговик Біберштейна	Ясколка Биберштейна
Роговиця роговикова	Диходон ясколковый,
Родіола рожева	Родиола розовая
Рододендрон східнокарпатський (миртилистий)	Рододендрон восточнокарпатский
Родохортон пурпуровий	Родохортон пурпурный
Роман карпатський	Пулавка карпатская
Росичка англійська (довголиста)	Росянка английская (длиннолистная)
Росичка середня	Росянка промежуточная
Рочела водоростеподібна	Рочелла водорослеобразная
Роя англійська	Роя английская
Румія критмолиста	Румия критмолистная
Русавська долоненосна	Русавская дланеносная
Рускус під'язиковий (голчатка під'язикова)	Иглица подъязычная
Руслиця угорська	Повойничек венгерский
Рутвиця гачкувата	Василистник крючковатый
Рутвиця смердюча	Василистник вонючий
Рутовик коріандролистий	Рутовник кориандролистный
Рябчик гірський	Рябчик горный
Рябчик малий	Рябчик малый
Рябчик руський	Рябчик русский
Рябчик шаховий	Рябчик шахматный
Рядовка величезна	Рядовка огромная
Рядовка опенькоподібна	Рядовка опенковидная
Рястка Буше	Птицемлечник Буше
Рястка відігнута	Птицемлечник преломленный
Рястка гірська	Птицемлечник горный
Рястка двозначна	Птицемлечник двусмысленный
Сальвінія плаваюча	Сальвиния плавающая
Саркосома куляста	Саркосома шаровидная
Сашник іржавий	Схенус ржавый
Сверція (бешишниця) багаторічна	Сверция многолетняя
Свинуха Зерової	Свинуха Зеровой
Свистуля татарська	Гирчовник татарский
Сейрофора (ксантоанатіхія) загадкова	Сейрофора загадочная
Сейрофора (ксантоанатіхія) ямчата (телосхістес ямчастий)	Сейрофора ямчатая
Селанія сизувата	Сэлания сизоватая
Селітрянка Шобера	Селитрянка Шобера
Серпій донецький (клязея донецька)	Клазея (серпуха) донецкая
Серпій донський (клязея донська)	Клазея (серпуха) донская
Сеслерія голуба	Сеслерия голубая
Сироїжка синювата	Сыроежка синеватая

Назва виду українська	Назва виду російська
Ситник бульбистий	Ситник луковичный
Ситник кулястоплодий	Ситник круглоплодный
Ситник тупопелюстковий	Ситник узловатый
Ситняг багатостебловий	Ситняг многостебельный
Ситняг гостролусковий	Ситняг острочешуйчатый
Ситняг карніолійський	Ситняг карниолийский
Ситняг сосочкоподібний	Ситняг сосочковый
Сифонокладус маленький	Сифонокладус маленький
Скапанія компактна	Скапания сжатая
Скапанія швейцарська	Скапания швейцарская
Сквамарина небезпечна	Сквамарина опасная
Сквамарина сочевиценосна	Сквамарина сочевиценосная
Сквамарина щетиниста	Сквамарина толстая
Скереда Жакена	Скерда Жакена
Склеродерма зірчаста	Склеродерма звездчатая
Скополія карніолійська	Скополия карниолийская
Скорпідій скорпіоноподібний	Скорпидиум скорпионовидный
Скручник приємний	Скрученник приятный
Скручник спіральний	Скрученник спиральный
Смілка бузька	Смолёвка бугская (южнобугская)
Смілка зеленюквіткова	Смолёвка зеленоцветковая
Смілка крейдова	Смолёвка меловая
Смілка литовська	Смолёвка литовская
Смілка Ситника	Смолёвка Сытника
Смілка яйлинська	Смолёвка яйлинская
Смілоквітка (смілка)	Смолевкоцветка (смолёвка)
Завадського	Завадского
Соболевськія сибірська	Соболевския сибирская
Сокироносиця струнка (в`язіль стрункий)	Вязель изящный
Солодка гола	Солодка голая
Солодушка крейдова	Копеечник меловой
Солодушка солодушкова	Копеечник копейчниковый
Солодушка українська	Копеечник украинский
Солоріна двоспорова	Солорина двуспоровая
Солоріна мішкувата	Солорина мешковатая
Сон великий	Сон-трава большая
Сон кримський	Сон-трава крымская
Сон лучний (чорніючий, богемський)	Сон-трава луговая
Сон розкритий	Сон-трава раскрытая
Сон Шерфеля (білий)	Сон-трава Шерфеля
Сонцenasінник таємний	Гелиосперма тайная
Сонцевіт (сонянка сива)	Солнцецвет седой
Соняничок гладкий	Фуманопсис гладкий
Сосна кедрова (кедрова європейська)	Сосна кедровая
Сосна крейдова	Сосна меловая
Сосна Станкевича (піцундська різновидність Станкевича)	Сосна Станкевича
Соссюрея альпійська	Соссюрея альпийская
Соссюрея Порціуса	Соссюрея Порциуса
Соссюрея різноколірна	Соссюрея разноцветная
Софора китнікоподібна	Софора лисохвостная
Сочевиця східна	Чечевица восточная
Сперматохнус особливий	Сперматохнус особенный
Спірогіра Рейнгарда	Спирогира Рейнгарда
Стевенієла сатирієподібна	Стевениелла сатириевидная
Стигеклокліум пучкуватий	Стигехлохний пучковатый
Стилофора ніжна	Стилофора нежная
Стікта закопчена	Стикта закопченная
Стікта лісова	Стикта лесная
Стілонема альсідії	Стилонема альсиди
Строчок Слоневського	Строчок Слоневского
Сугайник угорський	Дороникум венгерский
Сугайник штирійський	Дороникум штирийский
Суничник дрібноплодий	Земляничник мелкоплодный
Сфагн балтійський	Сфагнум балтийский
Сфагн блискучий	Сфагнум блестящий

Назва виду українська	Назва виду російська
Сфагн Вульфа	Сфагнум Вульфа
Сфагн м'який	Сфагнум мягкий
Сфагн тоненький	Сфагнум нежный
Сфацелярія карликова	Сфацеллярия карликовая
Таволга польська	Таволга польская
Тамарикс стрункий	Гребенщик стройный
Тамнолія щетиниста	Тамнолия щетинистая
Таргіонія підлиста	Таргиония подлистная
Тейлорія язичкова	Тэйлория язычковая
Тимія мекленбурзька	Тиммия мекленбургская
Тирлич безстебловий	Горечавка бесстебельная
Тирлич весняний	Горечавка весенняя
Тирлич жовтий	Горечавка жёлтая
Тирлич крапчастий	Горечавка точечная
Тирлич мішкоподібний	Горечавка мешочная
Тирлич роздільний	Горечавка разрезанная
Тирлич сніговий	Горечавка снежная
Тис ягідний (негній-дерево)	Тис ягодный
Товстянка альпійська	Жирянка альпийская
Товстянка двоколірна	Жирянка двухцветная
Товстянка звичайна	Жирянка обыкновенная
Толіпела проліферуюча	Толипелла пролиферирующая
Тонконіг кримський	Мятлик крымский
Тонконіг Ремана	Мятлик Реманна
Торея найрозгалуженіша	Торея обильноветвистая
Торнабея щитоподібна	Торнабея щитоподобная
Тортела ламка	Тортелла ломкая
Тортула Ранда	Тортула Ранда
Тофільдія чашечкова	Тофилдия чашецветная
Траунштейнера куляста	Траунштейнера шаровидная
Тринія Біберштейна	Триния Биберштейна
Трубкавіт Біберштейна	Трубкацвет Биберштейна
Трутовик зонтичний	Трутовик разветвленный
Трутовик коренелюбний	Трутовик корнелюбивый
Трюфель літній	Трюфель летний
Тукнерарія (тукерманопсис) Лаурера	Тукнерария Лаурера
Тюльпан бузький	Тюльпан бугский (южнобугский)
Тюльпан гранітний	Тюльпан гранитный
Тюльпан двоквітковий	Тюльпан двуцветковый
Тюльпан дібровний	Тюльпан дубравный
Тюльпан змієлистий	Тюльпан змеелистный
Тюльпан скіфський	Тюльпан скифский
Тюльпан Шренка	Тюльпан Шренка
Умбілікарія багатолістоподібна	Умбиликария многолистовая
Уснея квітуча (бородач квітучий)	Уснея цветущая
Фелоринія Геркулесова	Феллориния Геркулеса
Феолепіота золотиста	Феолепиота золотистая
Фіалка біла	Фиалка белая
Фіалка Джоя	Фиалка Джоя
Фіалка кримська (скельна)	Фиалка крымская
Філопор рожево-золотистий	Филлопор розово-золотистый
Філофора псевдорозата	Филлофора псевдорозатая
Фісиденс джерельний	Фиссиденс ключевой
Фісиденс рудуватий	Фиссиденс рыжеватый
Фісиденс струмковий	Фиссиденс речной
Фісташка туполиста	Фисташка туполистная
Флокулярія Рікена	Флокулярия Рикена
Франкенія припорошена	Франкенция порошистая
Фруланія Яка	Фрулланія Яка
Фульгензія пустельна	Фульгензия пустынная
Хамедафна (торфяниця) чашечкова	Хамедафна чашечная
Хара Брауна	Хара Брауна
Хара витончена	Хара изящная
Хара мохувата	Хара моховатая
Хара сивіюча	Хара седеющая
Хетоморфа Зернова	Хетоморфа Зернова
Холодок Палласа (коротколистий)	Спаржа Палласа

Назва виду українська	Назва виду російська
Хрінниця сиваська	Клоповник сивашский
Хрінниця Турчанінова	Клоповник Турчанинова
Хроодактилон Волле	Хроодактилон Волле
Хроодактилон розгалужений	Хроодактилон разветвленный
Хрящ-молочник золотисто-жовтий	Груздь золотисто-желтый
Хрящ-молочник криваво-червоний	Рыжик кроваво-красный
Хрящ-молочник чорний	Хрящ-молочник чёрный
Цетрарія степова (целокаулон степовий)	Цетрария степная
Цибуля скіфська	Лук скифский
Цибуля білувата	Лук беловатый
Цибуля ведмежа (черемша)	Лук медвежий (черемша)
Цибуля коса	Лук косой
Цибуля круглоного	Лук круглоногий
Цибуля лінійна	Лук линейный
Цибуля перевдягнена	Лук переодетый
Цибуля пряма	Лук прямой
Цибуля Регеля	Лук Регеля
Цибуля савранська	Лук савранский
Цикламен коський (Кузнецова)	Цикламен косский (Кузнецова)
Цингерія Біберштейна	Цингерия Биберштейна
Цинклідот водяний	Цинклидотус водный
Чебрець кальміуський	Тимьян кальмиусский
Чебрець прибережний	Тимьян прибрежный
Чина гладенька	Чина гладкая
Чина ряба	Чина пёстрая
Чина трансильванська	Чина трансильванская
Чист кримський	Ладанник крымский
Чистець вузьколистий	Чистец узколистный
Чихавка тонколиста (деревій Шура)	Чихотник тонколистный
Чихавка язичкова (деревій язичковий)	Чихотник языколистный
Чорнянка (нігрітеля) карпатська	Нигрителла карпатская
Шавлія кременецька	Шалфей кременецкий
Шавлія скабіозолиста	Шалфей скабиозолистный
Шафран банатський	Шафран банатский
Шафран вузьколистий (сузький)	Шафран узколистный
Шафран гарний	Шафран красивейший
Шафран Гейфелів	Шафран Гейффеля
Шафран кримський	Шафран крымский
Шафран Палласа	Шафран Палласа
Шафран сітчастий	Шафран сетчатый
Шейхцерія болотна	Шейхцерия болотная
Шиверекія подільська	Шиверекия подольская
Шильник водяний	Шильница водная
Шипшина Чацького	Шиповник Чацкого
Шишина донецька	Шиповник донецкий
Шишкогриб лускатий	Шишкогриб хлопьяножковый
Шоломниця весняна	Шлемник весенний
Шоломниця крейдова	Шлемник меловой
Шолудивник високий	Мытник высокий
Шолудивник Едера	Мытник Эдера
Шолудивник королівський	Мытник скипетровидный
Шолудивник лісовий	Мытник лесной
Щитолісник звичайний	Щитолистник обыкновенный
Юринія Талієва	Наголоватка Талиева
Язичник сибірський (буковинський, український)	Бузульник сибирский (буковинский)
Язичник сивий	Бузульник сизый (карпатский)
Язичок зелений	Поллопестник зелёный
Яловець високий	Можжевельник высокий
Яловець смердючий	Можжевельник вонючий
Ясен білоцвітий	Ясень белый
Ясенець білий	Ясенец белый

Засідання Національної комісії з питань Червоної книги України від 18.12.2007 (протокол № 7).

Ухвалили:

1. Погодити перелік видів рослин та грибів, що заносяться до третього видання Червоної книги України (рослинний світ), та подати до Мінприроди для розгляду та затвердження.
2. Погодити переліки видів тварин, з урахуванням осетрових, що заносяться до третього видання Червоної книги України (тваринний світ), та подати до Мінприроди для розгляду та затвердження.

Засідання Національної комісії з питань Червоної книги України від 24.04.2009 (протокол № 13).

Ухвалили:

1. Погодити проекти наказів Мінприроди про затвердження Переліку видів рослин та грибів, що заносяться до третього видання Червоної книги України (рослинний світ) та переліку видів тварин, що заносяться до третього видання Червоної книги України (тваринний світ), переліки яких схвалені на засіданні Національної комісії з питань Червоної книги України від 18.12.2007 (протокол № 7)

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

НАКАЗ
17.06.2009 N 312

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
13 липня 2009 р.
за N 625/16641

Про затвердження переліків видів рослин та грибів, що заносяться до Червоної книги України (рослинний світ),
та видів рослин та грибів, що виключені з Червоної книги України (рослинний світ)

Відповідно до статей 14, 16 Закону України «Про Червону книгу України», рішення Національної комісії
з питань Червоної книги України від 18.12.2007 (протокол N 7) та з метою збереження і відтворення рідкісних і таких,
що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин та грибів **НАКАЗУЮ:**

1. Затвердити Перелік видів рослин та грибів, що заносяться до Червоної книги України (рослинний світ), що додається.
2. Затвердити Перелік видів рослин та грибів, що виключені з Червоної книги України (рослинний світ), що додається.
3. Департаменту біотичних ресурсів та екомережі (Д.Барбарчук) забезпечити подання цього наказу на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України в установленому порядку.
4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра М. Мовчана.
5. Наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

Міністр

Г.Г.Філіпчук

ПОГОДЖЕНО:
Президент Національної
академії наук України Б.Є.Патон

ПЕРЕЛІК ВИДІВ РОСЛИН ТА ГРИБІВ, ВКЛЮЧЕНИХ ДО ТРЕТЬОГО ВИДАННЯ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ (УКРАЇНСЬКОЮ, ЛАТИНСЬКОЮ МО- ВАМИ З ПОСИЛАННЯМ НА СТОРІНКИ) (РОСЛИННИЙ СВІТ)

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.

Судинні рослини		
Плауноподібні (Lycopodiophyta)		
Молодильник озерний	Isoetes lacustris L.	11
Зелениця альпійська	Diphasiastrum alpinum (L.) Holub	12
Зелениця сплюснута	Diphasiastrum complanatum (L.) Holub	13
Зелениця Ісслера	Diphasiastrum issleri (Rouy) Holub	14
Зелениця триколоскова	Diphasiastrum tristachyum (Pursh) Holub	15
Зелениця Цайллера	Diphasiastrum zeilleri (Rouy) Holub	16
Плаунець заплавної	Lycopodiella inundata (L.) Holub	17
Плаун річний	Lycopodium annotinum L.	18
Баранець звичайний	Huperzia selago (L.) Bernh. ex Schrank et Mart.	19
Плаунчик швейцарський	Lycopodioides helveticum (L.) Kuntze	20
Плаунок плауноподібний	Selaginella selaginoides (L.) P. Beauv. ex Mart. et Schrank	21
Папоротеподібні (Pteridophyta)		
Адiant венерин волос	Adiantum capillus-veneris L.	22
Асплений чорний	Asplenium adiantum-nigrum L.	23
Асплений Білло	Asplenium billotii F.W.Schultz.	24
Асплений Гейфлера	Asplenium x heufferi Reichardt	25
Міхурниця альпійська	Cystopteris alpina (Lam.) Desv.	26
Міхурниця гірська	Cystopteris montana (Lam.) Bernh. ex Desv.	27
Міхурниця судетська	Cystopteris sudetica A.Braun et Milde	28
Вудсія альпійська	Woodsia alpina (Bolton) S.F.Gray	29
Вудсія ельбська	Woodsia ilvensis (L.) R. Br.	30
Анограма тонколиста	Anogramma leptophylla (L.) Link	31
Марсилея чотирилиста	Marsilea quadrifolia L.	32
Пілюльниця куленосна	Pilularia globulifera L.	33
Гронянка півмісяцева	Botrychium lunaria (L.) Sw.	34
Гронянка ромашколиста	Botrychium matricariifolium (A.Braun ex Döll) W.D.J.Koch	35
Гронянка багатороздільна	Botrychium multifidum (S.G.Gmel.) Rupr.	36
Гронянка віргінська	Botrychium virginianum (L.) Sw.	37
Сальвінія плаваюча	Salvinia natans (L.) All.	38
Краєкучник верхівковий	Cheilanthes acrosticha (Balb.) Tod.	39
Краєкучни персидський	Cheilanthes persica (Bory) Mett. ex Kuhn	40

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.

Лусківниця марантова	Notholaena marantae (L.) Desv.	41
Голонасінні	Pinophyta (Gymnospermae)	
Яловець високий	Juniperus excelsa M.Bieb.	42
Яловець смердючий	Juniperus foetidissima Willd.	43
Модрина польська	Larix polonica Racib.	44
Сосна кедрова	Pinus cembra L.	45
Сосна крейдова	Pinus cretacea (Kalenicz.) Kondr.	46
Сосна Станкевича	Pinus stankewiczii (Sukacz.) Fomin	47
Тис ягідний	Taxus baccata L.	48
Покритонасінні	Magnoliophyta (Angiospermae)	
Однодольні (Liliopsida)		
Кальдезія білозорлиста	Caldesia parnassifolia (L.) Parl.	49
Зірноплідник частуховий	Damasonium alisma Mill.	50
Цибуля білувата	Allium albidum Fisch. ex M.Bieb.	51
Цибуля лінійна	Allium lineare L.	52
Цибуля коса	Allium obliquum L.	53
Цибуля перевдягнена	Allium pervestitum Klokov	54
Цибуля Регеля	Allium regelianum A. Becker ex Iljin	55
Цибуля савранська	Allium savranicum Besser	56
Цибуля скіфська	Allium scythicum Zoz	57
Цибуля круглонога	Allium sphaeropodum Klokov	58
Цибуля пряма	Allium strictum Schrad.	59
Цибуля ведмежа	Allium ursinum L.	60
Нектароскордій болгарський	Nectaroscordum bulgaricum Janka	61
Підсніжник Ельвеца	Galanthus elwesii Hook.f.	62
Підсніжник білосніжний	Galanthus nivalis L.	63
Підсніжник складчастий	Galanthus plicatus M.Bieb.	64
Білоцвіт літній	Leucojum aestivum L.	65
Білоцвіт весняний	Leucojum vernal L.	66
Нарцис вузьколистий	Narcissus angustifolius Curtis	67
Осінник пізньоцвітний	Sternbergia colchiciflora Waldst. et Kit.	68
Кліщинець білокрилий	Arum albispathum Steven ex Ledeb.	69
Кліщинець східний	Arum orientale M.Bieb.	70
Холодок Палласа	Asparagus pallasii Misch.	71
Золотень жовтий	Asphodeline lutea (L.) Rchb.	72
Еремур показний	Eremurus spectabilis M.Bieb. s.l.	73
Еремур кримський	Eremurus tauricus Steven	74

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Брандушка різнобарвна	Bulbocodium versicolor (Ker Gawl.) Spreng.	75
Пізньоцвіт анкарський	Colchicum ancyrense B.L.Burt	76
Пізньоцвіт осінній	Colchicum autumnale L.	77
Пізньоцвіт Фоміна	Colchicum fominii Bordz.	78
Пізньоцвіт тіньовий	Colchicum umbrosum (Ker Gawl.) Steven	79
Осока біла	Carex alba Scop.	80
Осока двоколірна	Carex bicolor All.	81
Осока богемська	Carex bohémica Schreb.	82
Осока буріюча	Carex brunnescens (Pers.) Poiret	83
Осока Буксбаума	Carex buxbaumii Wahlenb.	84
Осока тонкокореневищна	Carex chordorrhiza Ehrh.	85
Осока Девелла	Carex davalliana Smith	86
Осока збіднена	Carex depauperata Curt. ex With.	87
Осока дводомна	Carex dioica L.	88
Осока темно-бура	Carex fuliginosa Schkuhr	89
Осока кулястоподібна	Carex globularis L.	90
Осока торфова	Carex heleonastes Ehrh.	91
Осока Хоста	Carex hostiana DC.	92
Осока Лахеналія	Carex lachenalii Schkuhr	93
Осока блискуча	Carex liparocarpos Gaud.	94
Осока пажитницеподібна	Carex loliacea L.	95
Осока притуплена	Carex obtusata Liljebl.	96
Осока малоквіткова	Carex pauciflora Lightf.	97
Осока лапкоподібна	Carex pediformis C. A. Mey.	98
Осока скельна	Carex rupestris All.	99
Осока житня	Carex secalina Willd. ex Wahlenb.	100
Осока щетиниста	Carex strigosa Huds.	101
Осока затінкова	Carex umbrosa Host	102
Осока піхвова	Carex vaginata Tausch	103
Меч-трава болотна	Cladium mariscus (L.) Pohl s.l.	104
Ситняг карніолійський	Eleocharis carniolica W.D.J.Koch	105
Ситняг сосочкоподібний	Eleocharis mamillata Lindb. f.	106
Ситняг багатостебловий	Eleocharis multicaulis (Smith) Desv.	107
Ситняг гостролуковий	Eleocharis oxylepis (Meinsh.) B. Fedtsch.	108
Комишник двороздільний	Fimbristylis bisumbellata (Forssk.) Bubani	109
Куга гострокінцева	Schoenoplectus mucronatus (L.) Palla	110
Сашник іржавий	Schoenus ferrugineus L.	111
Гіацинтик Палласів	Hyacinthella pallasiana (Steven) Losinsk.	112
Рястка двозначна	Ornithogalum amphibolum Zahar.	113
Рястка Буше	Ornithogalum boucheanum (Kunth) Asch.	114
Рястка гірська	Ornithogalum oreoides Zahar.	115

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Рястка відігнута	Ornithogalum refractum Kit. ex Schtldl.	116
Шафран вузьколистий	Crocus angustifolius Weston	117
Шафран банатський	Crocus banaticus J. Gay	118
Шафран Гейфелів	Crocus heuffelianus Herb.	119
Шафран Палласа	Crocus pallasii Goldb.	120
Шафран сітчастий	Crocus reticulatus Steven ex Adams	121
Шафран гарний	Crocus speciosus M.Bieb.	122
Шафран кримський	Crocus tauricus (Trautv.) Puring	123
Косарики черепитчасті	Gladiolus imbricatus L.	124
Косарики італійські	Gladiolus italicus Mill.	125
Косарики болотні	Gladiolus palustris Gaudin	126
Косарики тонкі	Gladiolus tenuis M.Bieb.	127
Півники рогаті	Iris furcata M.Bieb.	128
Півники борові	Iris pineticola Klokov	129
Півники понтичні	Iris pontica Zapal.	130
Півники несправжньосмикавцеві	Iris pseudocyperus Schur	131
Півники сибірські	Iris sibirica L.	132
Ситник бульбистий	Juncus bulbosus L.	133
Ситник кулястоплодий	Juncus sphaerocarpus Nees	134
Ситник тупопелюстковий	Juncus subnodulosus Schrank	135
Еритроній собачий зуб	Erythronium dens-canis L.	136
Рябчик шаховий	Fritillaria meleagris L.	137
Рябчик малий	Fritillaria meleagroides Patr. ex Schult. et Schult.f.	138
Рябчик гірський	Fritillaria montana Hoppe	139
Рябчик руський	Fritillaria ruthenica Wikstr.	140
Лілія лісова	Lilium martagon L.	141
Лілія пізня	Lloydia serotina (L.) Rchb.	142
Гадюча цибулька гроноподібна	Muscari botryoides (L.) Mill.	143
Тюльпан двоквітковий	Tulipa biflora Pall.	144
Тюльпан гранітний	Tulipa granitica (Klokov et Zoz) Klokov	145
Тюльпан бузький	Tulipa hypanica Klokov et Zoz	146
Тюльпан змієлистий	Tulipa ophiophylla Klokov et Zoz	147
Тюльпан дібровний	Tulipa quercetorum Klokov et Zoz	148
Тюльпан Шренка	Tulipa schrenkii Regel	149
Тюльпан скіфський	Tulipa scythica Klokov et Zoz	150
Плодоріжка блощицна	Anacamptis coriophora (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase s.l.	151
Плодоріжка запашна	Anacamptis fragrans (Pollini) R.M.Bateman	152
Плодоріжка рідкокріткова	Anacamptis laxiflora (Lam.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	153
Плодоріжка салепова	Anacamptis morio (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	154

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Плодоріжка болотна	Anacamptis palustris (Jacq.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	155
Плодоріжка розмальована	Anacamptis picta (Loisel.) R.M. Bateman	156
Плодоріжка пірамідальна	Anacamptis pyramidalis (L.) Rich.	157
Булатка великоквіткова	Cephalanthera damasonium (Mill.) Druce	158
Булатка довголиста	Cephalanthera longifolia (L.) Fritsch.	159
Булатка червона	Cephalanthera rubra (L.) Rich.	160
Язичок зелений	Coeloglossum viride (L.) C. Hartm.	161
Комперія кримська	Comperia comperiana (Steven) Asch. et Graebn.	162
Коральковець тричінадрізаний	Corallorhiza trifida Châtel.	163
Зозулині черевички справжні	Cypripedium calceolus L.	164
Зозульки серценосні	Dactylorhiza cordigera (Fries) Soó	165
Зозульки Фукса	Dactylorhiza fuchsii (Druce) Soó	166
Зозульки іберійські	Dactylorhiza iberica (M.Bieb. ex Willd.) Soó	167
Зозульки м'ясочервоні	Dactylorhiza incarnata (L.) Soó s.l.	168
Зозульки пляmistі	Dactylorhiza maculata (L.) Soó s.l.	169
Зозульки травневі	Dactylorhiza majalis (Rchb.) P.F.Hunt et Summerhayes s.l.	170
Пальчатокорінник римський	Dactylorhiza romana (Sebast.) Soó	171
Зозульки бузинові	Dactylorhiza sambucina (L.) Soó	172
Зозульки трансильванські	Dactylorhiza transsilvanica (Schur) Aver.	173
Зозульки Траунштейнера	Dactylorhiza traunsteineri (Saut. ex Rchb.) Soó	174
Коручка ельбська	Epipactis albensis Nováková et Rydlo	175
Коручка темно-червона	Epipactis atrorubens (Hoffm. ex Bernh.) Besser	176
Коручка чемерникоподібна	Epipactis helleborine (L.) Crantz	177
Коручка дрібнолиста	Epipactis microphylla (Ehrh.) Sw.	178
Коручка болотна	Epipactis palustris (L.) Crantz	179
Коручка пурпурова	Epipactis purpurata Smith	180
Надбородник безлистий	Epipogium aphyllum Sw.	181
Гудієра повзуча	Goodyera repens (L.) R.Br.	182
Билинець довгорогий	Gymnadenia conopsea (L.) R.Br.	183
Билинець щільноквітковий	Gymnadenia densiflora (Wahlenb.) A.Dietr.	184
Билинець найзапашніший	Gymnadenia odoratissima (L.) Rich. (Orchis odoratissima L.)	185
М'якух болотний	Hammarbya paludosa (L.) O.Kuntze	186
Бровник однобульбовий	Hermidium monorchis (L.) R.Br.	187
Ремнепелюстник козячий	Himantoglossum caprinum (M. Bieb.) K.Koch	188
Ліמודор недорозвинений	Limodorum abortivum (L.) Sw.	189
Жировик Льюзеля	Liparis loeselii (L.) Rich.	190

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Зозулині сльози серцелисті	Listera cordata (L.) R.Br.	191
Зозулині сльози яйцеподібні	Listera ovata (L.) R.Br.	192
Глевчак однолистий	Malaxis monophyllos (L.) Sw.	193
Неотінея тризубчаста	Neotinea tridentata (Scop.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	194
Неотінея обпалена	Neotinea ustulata (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase	195
Гніздівка звичайна	Neottia nidus-avis (L.) Rich.	196
Неотіанта каптуровата	Neottianthe cucullata (L.) Schlechter	197
Чорнянка карпатська	Nigritella carpatica (Zapał.) Teppner, Klein et Zagulski	198
Офрис бджолоносна	Ophrys apifera Huds.	199
Офрис комахоносна	Ophrys insectifera L.	200
Офрис оводоносна	Ophrys oestrifera M.Bieb.	201
Офрис кримська	Ophrys taurica (Aggeenko) Nevski	202
Зозулинець чоловічий	Orchis mascula (L.) L.	203
Зозулинець шоломоносний	Orchis militaris L.	204
Зозулинець блідий	Orchis pallens L.	205
Зозулинець прованський	Orchis provincialis Balb.	206
Зозулинець дрібнокрапчастий	Orchis punctulata Steven ex Lindl.	207
Зозулинець пурпуровий	Orchis purpurea Huds.	208
Зозулинець прикрашений	Orchis signifera Vest	209
Зозулинець мавп'ячий	Orchis simia Lam.	210
Зозулинець Ванькова	Orchis wanjikowii E.Wulff	211
Любка дволиста	Platanthera bifolia (L.) Rich.	212
Любка зеленквіткова	Platanthera chlorantha (Cust.) Rchb.	213
Псевдорхіс білуватий	Pseudorchis albida (L.) A.Löve et D.Löve	214
Скрученик приємний	Spiranthes amoena (M.Bieb.) Spreng.	215
Скрученик спіральний	Spiranthes spiralis (L.) Chevall.	216
Стевенієлла сатириєподібна	Stenienella satyrioides (Spreng.) Schltr.	217
Траунштейнера куляста	Traunsteinera globosa (L.) Rchb.	218
Мітлиця альпійська	Agrostis alpina Scop.	219
Мітлиця скельна	Agrostis rupestris All.	220
Зеленоплідниця фіолетова	Bellardiochloa violacea (Bellardi) Chiov.	221
Золотобородник цикадовий	Chrysopogon gryllus (L.) Trin.	222
Пирій ковилолистий	Elytrigia stipifolia (Czern. ex Nevski) Nevski	223
Костриця крейдова	Festuca cretacea T.Pop. et Proskor.	224
Костриця гірська	Festuca drymeja Mert. et W.D.J.Koch.	225
Костриця різнолиста	Festuca heterophylla Lam.	226
Костриця блідувата	Festuca pallens Host.	227
Костриця Порціуса	Festuca porcii Hack.	228

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Костриця скельна	<i>Festuca saxatilis</i> Schur	229
Келерія Талієва	<i>Koeleria talievii</i> Lavrenko	230
Горянка дворядна	<i>Oreochloa disticha</i> (Wulfen) Link	231
Дволусківниця зігнута	<i>Parapholis incurva</i> (L.) C.E.Hubb.	232
Тонконіг Ремана	<i>Poa rehmannii</i> (Asch. et Graebn.) Wolf	233
Тонконіг кримський	<i>Poa taurica</i> H. Pojark.	234
Ламкоколосник ситниковий	<i>Psathyrostachys juncea</i> (Fisch.) Nevski	235
Регнерія палермська	<i>Roegneria panormitana</i> (Parl.) Nevski	236
Сеслерія голуба	<i>Sesleria caerulea</i> (L.) Ard.	237
Ковила дивна	<i>Stipa adoxa</i> Klokov et Ossyczjuk	238
Ковила відмінна	<i>Stipa anomala</i> P.Smirn. ex Roshev.	239
Ковила шорстка	<i>Stipa asperella</i> Klokov et Ossyczjuk	240
Ковила дніпровська	<i>Stipa borysthenica</i> Klokov ex Prokudin	241
Ковила короткокрила	<i>Stipa brachyptera</i> Klokov	242
Ковила Браунера	<i>Stipa brauneri</i> (Pacz.) Klokov	243
Ковила волосиста	<i>Stipa capillata</i> L.	244
Ковила пухнастолиста	<i>Stipa dasphylla</i> (Czern. ex Lindem.) Trautv.	245
Ковила відокремлена	<i>Stipa disjuncta</i> Klokov	246
Ковила донецька	<i>Stipa donetzica</i> Czupryna	247
Ковила облудна	<i>Stipa fallacina</i> Klokov et Ossyczjuk	248
Ковила гранітна	<i>Stipa granitcola</i> Klokov	249
Ковила різнолиста	<i>Stipa heterophylla</i> Klokov	250
Ковила Лессінга	<i>Stipa lessingiana</i> Trin. et Rupr.	251
Ковила каменелюбна	<i>Stipa lithophila</i> P.Smirn.	252
Ковила азовська	<i>Stipa maeotica</i> Klokov et Ossyczjuk	253
Ковила травнева	<i>Stipa majalis</i> Klokov	254
Ковила Мартиновського	<i>Stipa martinovskii</i> Klokov	255
Ковила гірська	<i>Stipa oreades</i> Klokov	256
Ковила пірчаста	<i>Stipa pennata</i> L.	257
Ковила поетична	<i>Stipa poetica</i> Klokov	258
Ковила найкрасивіша	<i>Stipa pulcherrima</i> K. Koch	259
Ковила Сирейщикова	<i>Stipa syreistschikowii</i> P.Smirn.	260
Ковила вузьколиста	<i>Stipa tirsia</i> Steven	261
Ковила закарпатська	<i>Stipa transcarpatica</i> Klokov	262
Ковила українська	<i>Stipa ucrainica</i> P. Smirn.	263
Ковила Залеського	<i>Stipa zaleskii</i> Wilensky	264
Пшениця дика однозернянка	<i>Triticum boeoticum</i> Boiss.	265
Цингерія Біберштейна	<i>Zingheria biebersteiniana</i> (Claus) P.Smirn.	266
Рускус під'язиковий	<i>Ruscus hypoglossum</i> L.	267
Шейхцерія болотна	<i>Scheuchzeria palustris</i> L.	268
Іжача голівка вузьколиста	<i>Sparganium angustifolium</i> Michx.	269

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Тофільдія чашечкова	<i>Tofieldia calyculata</i> (L.) Wahlenb.	270
Рогіз малий	<i>Typha minima</i> Funk.	271
Дводольні	<i>Magnoliopsida</i>	
Фісташка туполиста	<i>Pistacia mutica</i> Fisch. et C.A.Mey.	272
Щитолісник звичайний	<i>Hydrocotyle vulgaris</i> L.	273
Морківниця прибережна	<i>Astrodaucus littoralis</i> (M. Bieb.) Drude	274
Ласкавець жовтецевий	<i>Bupleurum ranunculoides</i> L.	275
Ласкавець тонкий	<i>Bupleurum tenuissimum</i> L.	276
Свистуля татарська	<i>Conioselinum vaginatum</i> (Spreng.) Thell.	277
Критмій морський	<i>Crithmum maritimum</i> L.	278
Колючконос Сіборпа	<i>Echinophora sibthorpiana</i> Guss.	279
Борщівник лігустиколистий	<i>Heracleum ligusticifolium</i> M.Bieb.	280
Борщівник пухнастий	<i>Heracleum pubescens</i> (Hoffm.) M.Bieb.	280
Паліμβія солончакова	<i>Palimbia salsa</i> (L. f.) Besser	282
Паліμβія тургайська	<i>Palimbia turgaica</i> Lipsky ex Woronow	283
Прангос трироздільний	<i>Prangos trifida</i> (Mill.) Herrnst. et Heyn	284
Румія критмолиста	<i>Rumia crithmifolia</i> (Willd.) Koso-Pol.	285
Жабриця Лемана	<i>Seseli lehmannii</i> Degen	286
Тринія Біберштейна	<i>Trinia biebersteinii</i> Fedoronczuk	287
Кендир венеційський	<i>Trachomitum venetum</i> (L.) Woodson s.l.	288
Деревій голий	<i>Achillea glaberrima</i> Klokov	289
Котячі лапки карпатські	<i>Antennaria carpatica</i> (Wahlenb.) Bluff et Fingerh.	290
Роман карпатський	<i>Anthemis carpatica</i> Waldst. et Kit ex Willd.	291
Полин Дзевановського	<i>Artemisia dzevanovskii</i> Leonova	292
Полин суцільнобілий	<i>Artemisia hololeuca</i> M.Bieb. ex Besser	293
Айстра альпійська	<i>Aster alpinus</i> L.	294
Будяк пагорбовий	<i>Carduus collinus</i> Waldst. et Kit.	295
Відкасник осотоподібний	<i>Carlina cirsiioides</i> Klokov	296
Відкасник татарниколистий	<i>Carlina onopordifolia</i> Besser ex Szafer, Kulcz. et Pawł.	297
Волошка великопридаткова	<i>Centaurea appendicata</i> Klokov	298
Волошка короткоголова	<i>Centaurea breviceps</i> Iljin	299
Волошка козяча	<i>Centaurea caprina</i> Steven	300
Волошка Компера	<i>Centaurea comperiana</i> Steven	301
Волошка донецька	<i>Centaurea donetzica</i> Klokov	302
Волошка Конки	<i>Centaurea konkai</i> Klokov	303
Волошка перлиста	<i>Centaurea margaritacea</i> Ten.	304
Волошка білоперлинна	<i>Centaurea margarita-alba</i> Klokov	305
Волошка Пачоського	<i>Centaurea paczkowskii</i> Kotov ex Klokov	306
Волошка первинногерберова	<i>Centaurea protogerberi</i> Klokov	307

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Волошка первинноперлинка	<i>Centaurea protomargaritacea</i> Klokov	308
Волошка несправжньо-білодускова	<i>Centaurea pseudoleucolepis</i> Kleopow	309
Волошка верболиста	<i>Centaurea salicifolia</i> M.Bieb.	310
Волошка Сарандінакі	<i>Centaurea sarandinakiae</i> N.B.Illar.	311
Волошка напівзаконна	<i>Centaurea semijusta</i> Juz.	312
Волошка Стевена	<i>Centaurea steveniana</i> Klokov	313
Волошка Талієва	<i>Centaurea taliewii</i> Kleopow	314
Волошка Ванькова	<i>Centaurea vankovii</i> Klokov	315
Осот різнолистий	<i>Cirsium heterophyllum</i> (L.) Hill	316
Скереда Жакена	<i>Crepis jacquinii</i> Tausch	317
Сугайник угорський	<i>Doronicum hungaricum</i> Rchb.f.	318
Сугайник штирійський	<i>Doronicum stiriacum</i> (Vill.) Dalla Torre	319
Головатень високий	<i>Echinops exaltatus</i> Schrad.	320
Злинка альпійська	<i>Erigeron alpinus</i> L.	321
Злинка залозиста	<i>Erigeron atticus</i> Vill.	322
Юринія Талієва	<i>Jurinea talievii</i> Klokov	323
Серпій донецький	<i>Klasea donetzica</i> (Dubovik) J.Holub	324
Серпій донський	<i>Klasea tanaitica</i> (P.Smirn.) J.Holub	325
Лагозерис пурпуровий	<i>Lagoseris purpurea</i> (Willd.) Boiss.	326
Короличка пізня	<i>Leucanthemella serotina</i> (L.) Tzvelev.	327
Білотка альпійська	<i>Leontopodium alpinum</i> Cass.	328
Язичник сивий	<i>Ligularia glauca</i> (L.) J.Hoffm.	329
Язичник сибірський	<i>Ligularia sibirica</i> Cass.	330
Чихавка язичкова	<i>Ptarmica lingulata</i> (Willd. et Kit.) DC.	331
Чихавка тонколиста	<i>Ptarmica tenuifolia</i> (Schur) Schur	332
Соссюрея альпійська	<i>Saussurea alpina</i> (L.) DC.	333
Соссюрея різноколірна	<i>Saussurea discolor</i> (Willd.) DC.	334
Соссюрея Порціуса	<i>Saussurea porcii</i> Degen	335
Зміячка австрійська	<i>Scorzonera austriaca</i> Willd.	336
Жовтозілля Бессера	<i>Senecio besserianus</i> Minder.	337
Жовтозілля карпатське	<i>Senecio carpathicus</i> Herbich	338
Жовтозілля кримське	<i>Senecio tauricus</i> Konechn.	339
Козельці донецькі	<i>Tragopogon donetzicus</i> Artemcz.	340
Оставник одеський	<i>Gymnospermium odessanum</i> (DC.) Takht.	341
Берега дніпровська	<i>Betula borysthena</i> Klokov	342
Берега низька	<i>Betula humilis</i> Schrank	343
Берега Клокова	<i>Betula klovovii</i> Zaverucha	344
Берега темна	<i>Betula obscura</i> A.Kotula	345
Громовик гранітний	<i>Onosma graniticola</i> Klokov	346
Громовик багатolistий	<i>Onosma polyphylla</i> Ledeb.	347
Громовик донський	<i>Onosma tanaitica</i> Klokov	348

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Трубоцвіт Біберштейна	<i>Solenanthus biebersteinii</i> DC.	349
Бурачок Борзи	<i>Alyssum borzaeanum</i> Nyár.	350
Бурачок голоніжковий	<i>Alyssum gymnopodium</i> P.Smirn.	351
Бурачок савранський	<i>Alyssum savranicum</i> Andr.	352
Очки гладенькі	<i>Biscutella laevigata</i> L. s.l.	353
Капуста кримська	<i>Brassica taurica</i> (Tzvelev) Tzvelev	354
Жеруха грецька	<i>Cardamine graeca</i> L.	355
Жеруха ніжна	<i>Cardamine tenera</i> S.G. Gmelin ex C.A. Meyer	356
Ложечниця піренейська	<i>Cochlearia pyrenaica</i> DC.	357
Катран шершавий	<i>Crambe aspera</i> M. Bieb.	358
Катран великоквітковий	<i>Crambe grandiflora</i> DC.	359
Катран коктебелський	<i>Crambe koktebelica</i> (Junge) N. Busch	360
Катран морський	<i>Crambe maritima</i> L.	361
Катран мітрідатський	<i>Crambe mitridatis</i> Juz.	362
Катран пірчастонадрізаний	<i>Crambe pinnatifida</i> W.T.Aiton	363
Катран Стевена	<i>Crambe steveniana</i> Rupr.	364
Катран татарський	<i>Crambe tatarica</i> Sebeók	365
Дворядник крейдовий	<i>Diplotaxis cretacea</i> Kotov	366
Крупка айзоподібна	<i>Draba aizoides</i> L.	367
Жовтушник кринківський	<i>Erysimum krynkense</i> Lavrenko	368
Жовтушник український	<i>Erysimum ucranicum</i> J. Gay.	369
Вайда прибережна	<i>Isatis littoralis</i> Steven ex DC.	370
Хрінниця сиваська	<i>Lepidium syvaschicum</i> Kleopow	371
Хрінниця Турчанінова	<i>Lepidium turczaninowii</i> Lipsky	372
Місячниця оживаюча	<i>Lunaria rediviva</i> L.	373
Левкой запашний	<i>Matthiola fragrans</i> Bunge	374
Редька приморська	<i>Raphanus maritimus</i> Sm. s.l.	375
Шивереція подільська	<i>Schivereckia podolica</i> (Besser) Andr. ex DC.	376
Соболевськія сибірська	<i>Sobolewsia sibirica</i> (Willd.) P.W.Ball	377
Шильник водяний	<i>Subularia aquatica</i> L.	378
Жовтушниця Талієва	<i>Syrenia talijevii</i> Klokov	379
Дзвінка кримська	<i>Adenophora taurica</i> (Sukacz.) Juz.	380
Дзвоники карпатські	<i>Campanula carpatica</i> Jacq.	381
Дзвоники Кладни	<i>Campanula kladniana</i> (Schur) Witasek	382
Клеома птахоніжкоподібна	<i>Cleome ornithopodioides</i> L. s.l.	383
Ліннея північна	<i>Linnaea borealis</i> L.	384
Жимолость голува	<i>Lonicera caerulea</i> L.	385
Роговик Біберштейна	<i>Cerastium biebersteinii</i> DC.	386
Гвоздика бесарабська	<i>Dianthus bessarabicus</i> Klokov	387
Гвоздика гренобльська	<i>Dianthus gratianopolitanus</i> Vill.	388
Гвоздика бузька	<i>Dianthus hypanicus</i> Andr.	389

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Гвоздика несправжньопізня	<i>Dianthus pseudoserotinus</i> Blocki	390
Гвоздика гарна	<i>Dianthus speciosus</i> Rchb.	391
Роговиця роговикова	<i>Dichodon cerastioides</i> (L.) Rchb.	392
Пустельниця головчаста	<i>Eremogone cephalotes</i> (M. Bieb.) Fenzl	393
Лециця скупчена	<i>Gypsophila glomerata</i> Pall. ex Adam	394
Лециця дністровська	<i>Gypsophila thyracea</i> Krasnova	395
Сонцenasінник таємний	<i>Heliosperma arcanum</i> Zapal.	396
Мінуарція рідкоkwіткова	<i>Minuartia pauciflora</i> (Kit. ex Kanitz) Dvořaková	397
Мінуарція гостропелюсткова	<i>Minuartia oxypetala</i> (Wol.) Kulcz.	398
Мерингія бузья	<i>Moehringia hypanica</i> Grynj et Klovov	399
Смільковітка Завадсько-го	<i>Silenanthe zawadskii</i> (Herbich) Griseb. et Schenk	400
Смілька крейдова	<i>Silene cretacea</i> Fisch. ex Spreng.	401
Смілька бузья	<i>Silene hypanica</i> Klovov	402
Смілька яйлинська	<i>Silene jailensis</i> N.I. Rubtzov	403
Смілька литовська	<i>Silene lithuanica</i> Zapal.	404
Смілька Ситника	<i>Silene sytnikii</i> Krytzka, Novosad et Protopopova	405
Смілька зеленковіткова	<i>Silene viridiflora</i> L.	406
Бруслина карликова	<i>Euonymus nana</i> M. Bieb.	407
Курай туполистий	<i>Salsola mutica</i> C. A. Mey.	408
Чист кримський	<i>Cistus tauricus</i> J. Presl et C. Presl	409
Соняничник гладкий	<i>Fumanopsis laevis</i> (Cav.) Tzvelev	410
Сонцецвіт сивий	<i>Helianthemum canum</i> (L.) Hornem. s.l.	411
Плетуха сольданелова	<i>Calystegia soldanella</i> (L.) R.Br.	412
Борідник шерстистоволосистий	<i>Jovibarba hirta</i> (L.) Opiz	413
Борідник паростковий	<i>Jovibarba sobolifera</i> (Sims.) Opiz	414
Родіола рожева	<i>Rhodiola rosea</i> L.	415
Очиток застарілий	<i>Sedum antiquum</i> Omelcz. et Zaverucha	416
Молодило мармурове	<i>Sempervivum marmoreum</i> Griseb.	417
Молодило гірське	<i>Sempervivum montanum</i> L.	418
Головачка Дмитра	<i>Cephalaria demetrii</i> Bobrov	419
Головачка Литвинова	<i>Cephalaria litvinovii</i> Bobrov	420
Комонничок зігнутий	<i>Succisella inflexa</i> (Kluk) G. Beck	421
Альдрованда пухирчаста	<i>Aldrovanda vesiculosa</i> L.	422
Росичка середня	<i>Drosera intermedia</i> Hayne	423
Росичка англійська	<i>Drosera anglica</i> Huds.	424
Руслиця угорська	<i>Elatine hungarica</i> Moesz	425
Суничник дрібноплодий	<i>Arbutus andrachne</i> L.	426
Хамедафна чашечкова	<i>Chamaedaphne calyculata</i> (L.) Moench	427
Наскельниця лежача	<i>Loiseleuria procumbens</i> (L.) Desv.	428

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Журавлина дрібноплода	<i>Oxycoccus microcarpus</i> Turcz. ex Rupr.	429
Рододендрон східнокарпатський	<i>Rhododendron myrtifolium</i> Schott et Kotschy	430
Молочай прибережний	<i>Euphorbia paralias</i> L.	431
Молочай густоволохатоплодий	<i>Euphorbia valdevillosocarpa</i> Arvat et Nyár.	432
Молочай волинський	<i>Euphorbia volhynica</i> Besser ex Racib.	433
Астраканта арнакантова	<i>Astracantha arnacantha</i> (M.Bieb.) Podlech	434
Астрагал піщаний	<i>Astragalus arenarius</i> L.	435
Астрагал дніпровський	<i>Astragalus borysthenticus</i> Klovov	436
Астрагал крейдолюбний	<i>Astragalus cretophilus</i> Klovov	437
Астрагал шерстистоквітковий	<i>Astragalus dasyanthus</i> Pall.	438
Астрагал безстрілковий	<i>Astragalus exscapus</i> L.	439
Астрагал сизий	<i>Astragalus glaucus</i> M.Bieb.	440
Астрагал Геннінга	<i>Astragalus henningii</i> (Steven) Boriss.	441
Астрагал Крайни	<i>Astragalus krajinae</i> Domin	442
Астрагал монпельський	<i>Astragalus monspessulanus</i> L.	443
Астрагал одеський	<i>Astragalus odessanus</i> Besser	444
Астрагал понтійський	<i>Astragalus ponticus</i> Pall.	445
Астрагал зігнутий	<i>Astragalus reduncus</i> Pall.	446
Астрагал сарептський	<i>Astragalus sareptanus</i> A.Beck.	447
Астрагал щетинистий	<i>Astragalus setosulus</i> Gontsch.	448
Астрагал подібний	<i>Astragalus similis</i> Boriss.	449
Астрагал донський	<i>Astragalus tanaiticus</i> K.Koch	450
Астрагал яйцеплідний	<i>Astragalus testiculatus</i> Pall.	451
Астрагал Цингера	<i>Astragalus zingeri</i> Korsh.	452
Калофака волзька	<i>Calophaca wolgarica</i> (L. f.) DC.	453
Карагана скіфська	<i>Caragana scythica</i> (Kom.) Pojark.	454
Зіновать біла	<i>Chamaecytisus albus</i> (Hacq.) Rothm.	455
Зіновать Блоцького	<i>Chamaecytisus blockianus</i> (Pawl.) Klásk.	456
Зіновать гранітна	<i>Chamaecytisus graniticus</i> (Rehmann) Rothm.	457
Зіновать Пачоського	<i>Chamaecytisus paczorskii</i> (V. Krecz.) Klásk.	458
Зіновать подільська	<i>Chamaecytisus podolicus</i> (Blocki) Klásk.	459
Зіновать Рошеля	<i>Chamaecytisus rochellii</i> (Wierzb.) Rothm.	460
Зіновать Вульфа	<i>Chamaecytisus wulffii</i> (V. Krecz.) Klásk.	461
Дрік малонасінний	<i>Genista oligosperma</i> (Andrae) Simonk.	462
Дрік скіфський	<i>Genista scythica</i> Pacz.	463
Дрік чотиригранний	<i>Genista tetragona</i> Besser	464
Дрочок крилатий	<i>Genistella sagittalis</i> (L.) Gams	465
Солодка гола	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	466
Солодушка крейдова	<i>Hedysarum cretaceum</i> Fisch.	467
Солодушка солодушкова	<i>Hedysarum hedysaroides</i> (L.) Schinz et Thell.	468

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Солодушка українська	Hedysarum ucrainicum Kaschm.	469
Підковка чубата	Hippocrepis comosa L.	470
Чина гладенька	Lathyrus laevigatus (Waldst. et Kit.) Fritsch	471
Чина трансильванська	Lathyrus transsilvanicus (Spreng.) Rchb.	472
Чина ряба	Lathyrus venetus (Mill.) Wohlf.	473
Сочевиця східна	Lens orientalis (Boiss.) Schmalh.	474
Люцерна приморська	Medicago marina L.	475
Люцерна щербениста	Medicago saxatilis M.Bieb.	476
Еспарцет Палласа	Onobrychis pallasii (Willd.) M.Bieb.	477
Еспарцет Васильченка	Onobrychis vassilczenkoi Grossh.	478
Пташник крихтний	Ornithopus perpusillus L.	479
Горох високий	Pisum elatius M.Bieb.	480
Сокироносиця струнка	Securigera elegans (Pančić) Lassen	481
Софора китникоподібна	Sophora alopecuroides L.	482
Конюшина темно-каштанова	Trifolium badium Schreb.	483
Конюшина червонувата	Trifolium rubens L.	484
Дуб кошенільний	Quercus cerris L.	485
Франкенія припорошена	Frankenia pulverulenta L.	486
Тирлич безстебловий	Gentiana acaulis L.	487
Тирлич роздільний	Gentiana laciniata Kit. ex Kanitz	488
Тирлич жовтий	Gentiana lutea L.	489
Тирлич сніговий	Gentiana nivalis L.	490
Тирлич крапчастий	Gentiana punctata L.	491
Тирлич мішкоподібний	Gentiana utriculosa L.	492
Тирлич весняний	Gentiana verna L.	493
Сверція багаторічна	Swertia perennis L.	494
Грабельки Бекетова	Erodium beketowii Schmalh.	495
Кулівниця вузькопелюсткова	Globularia trichosantha Fisch. et C.A.Mey.	496
Змієголовник австрійський	Dracocephalum austriacum L.	497
Змієголовник Рюйша	Dracocephalum ruyschiana L.	498
Гісоп крейдовий	Hyssopus cretaceus Dubjan.	499
Глуха кропива гола	Lamium glaberrimum (K.Koch) Taliev	500
Мікромерія чебрецелиста	Micromeria serpyllifolia (M.Bieb.) Boiss.	501
Залізник скіфський	Phlomis scythica Klokov et Des.-Shost.	502
Шавлія кременецька	Salvia cremenecensis Bess.	503
Шавлія скабіозолиста	Salvia scabiosifolia Lam.	504
Шоломниця крейдова	Scutellaria cretica Juz.	505
Шоломниця весняна	Scutellaria verna Besser	506
Чистець вузьколистий	Stachys angustifolia M.Bieb.	507
Чебрець кальміуський	Thymus kalimijussicus Klokov et Des.-Shost.	508
Чебрець прибережний	Thymus littoralis Klokov et Des.-Shost.	509

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Товстянка альпійська	Pinguicula alpina L.	510
Товстянка двоколірна	Pinguicula bicolor Wolf.	511
Товстянка звичайна	Pinguicula vulgaris L.	512
Пухирник південний	Utricularia australis R.Br.	513
Пухирник Брема	Utricularia bremii Heer	514
Пухирник середній	Utricularia intermedia Hayne	515
Пухирник малий	Utricularia minor L.	516
Армерія покутська	Armeria pocutica Pawł.	517
Кермечник злаколистий	Goniolimon graminifolium (Aiton) Boiss.	518
Кермечник червонуватий	Goniolimon rubellum (S.G.Gmel.) Klokov	519
Кермек чурюцький	Limonium tschurjukiense (Klokov) Lavrenko ex Klokov	520
Льон бесарабський	Linum basarabicum (Savul. et Rayss) Klokov ex Juz.	521
Льон Палласів	Linum pallasianum Schult.	522
Плакун чебрецелистий	Lythrum thymifolia L.	523
Плавун щитолистий	Nymphoides peltata (S.G.Gmel.) Kuntze	524
Селітрянка Шобера	Nitraria schoberi L.	525
Ясен білоцвітий	Fraxinus ornus L.	526
Бузок угорський	Syringa josikaea J.Jacq. ex Rchb.	527
Людвігія болотна	Ludwigia palustris (L.) Elliott	528
Повстянка дніпровська	Cymbopachasma borysthena (Pall. ex Schlecht.) Klokov et Zoz	529
Накорінниця червона	Diphelypaea coccinea (M.Bieb.) Nicolson	530
Шолудивник високий	Pedicularis exaltata Besser	531
Шолудивник Едера	Pedicularis oederi Vahl	532
Шолудивник королівський	Pedicularis sceptrum-carolinum L.	533
Шолудивник лісовий	Pedicularis sylvatica L.	534
Дзвінець крейдовий	Rhinanthus cretaceus Vassilcz.	535
Півонія кримська	Paeonia daurica Andrews	536
Півонія тонколиста	Paeonia tenuifolia L.	537
Мачок жовтий	Glaucium flavum Crantz	538
Кучерявка кущова	Atraphaxis frutescens (L.) K. Koch.	539
Кучерявка відігнута	Atraphaxis replicata Lam.	540
Кисличник двостовпчиковий	Oxyria digyna (L.) Hill	541
Переломник Козо-Полянського	Androsace koso-poljanskii Ovcz.	542
Вовна гірська пухнаста	Cortusa matthioli L. subsp. pubens (Schott, Nyman et Kotschy) Jáv.	543
Цикламен косий	Cyclamen coum Mill. s.l.	544
Первоцвіт борошнестий	Primula farinosa L.	545
Первоцвіт Галлера	Primula halleri J.F.Gmel.	546
Первоцвіт дрібний	Primula minima L.	547
Аконіт Бессера	Aconitum besserianum Andr. ex Trautv.	548
Аконіт Жакена	Aconitum jacquinii Rchb.	549

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Аконіт опушеноплодий	<i>Aconitum lasiocarpum</i> (Rchb.) Gayer	550
Аконіт несправжньо-протиотруйний	<i>Aconitum pseudanthora</i> Błocki ex Pacz.	551
Горицвіт весняний	<i>Adonis vernalis</i> L.	552
Горицвіт волзький	<i>Adonis wolgensis</i> Steven ex DC.	553
Вітеринка нарцисоквіткова	<i>Anemone narcissiflora</i> L.	554
Орлики чорніючі	<i>Aquilegia nigricans</i> Baumg.	555
Орлики трансильванські	<i>Aquilegia transsilvanica</i> Schur	556
Водяний жовтець плаваючий	<i>Batrachium fluitans</i> (Lam.) Wimm.	557
Рутовик коріандролистий	<i>Callianthemum coriandrifolium</i> Rchb.	558
Дельфіній високий	<i>Delphinium elatum</i> L.	559
Дельфіній Палласа	<i>Delphinium pallasii</i> Nevski	560
Дельфіній яскраво-червоний	<i>Delphinium puniceum</i> Pall.	561
Дельфіній руський	<i>Delphinium rossicum</i> Litv.	562
Дельфіній Сергія	<i>Delphinium sergii</i> Wissjul.	563
Сон великий	<i>Pulsatilla grandis</i> Wender.	564
Сон розкритий	<i>Pulsatilla patens</i> (L.) Mill. s.l.	565
Сон лучний	<i>Pulsatilla pratensis</i> (L.) Mill. s.l.	566
Сон Шерфеля	<i>Pulsatilla scherfelii</i> (Ullep.) Skalický	567
Сон кримський	<i>Pulsatilla taurica</i> Juz.	568
Жовтець Тора	<i>Ranunculus thora</i> L.	569
Рутвиця смердюча	<i>Thalictrum foetidum</i> L.	570
Рутвиця гачкувата	<i>Thalictrum uncinatum</i> Rehm.	571
Жостір фарбувальний	<i>Rhamnus tinctoria</i> Waldst. et Kit.	572
Вишня Клокова	<i>Cerasus klokovii</i> Sobko	573
Глід Пояркової	<i>Crataegus pojarkovae</i> Kossyich	574
Глід Турнефора	<i>Crataegus tournefortii</i> Griseb.	575
Дріада восьмипелюсткова	<i>Dryas octopetala</i> L.	576
Шипшина Чацького	<i>Rosa czackiana</i> Besser	577
Шипшина донецька	<i>Rosa donetzica</i> Dubovik	578
Берека	<i>Sorbus torminalis</i> (L.) Crantz	579
Таволга польська	<i>Spiraea polonica</i> Błocki	580
Вальдштейнія гравілатоподібна	<i>Waldsteinia geoides</i> L.	581
Ясенець білий	<i>Dictamnus albus</i> L.	582
Верба альпійська	<i>Salix alpina</i> Scop.	583
Верба трав'яна	<i>Salix herbacea</i> L.	584
Верба лапландська	<i>Salix lapponum</i> L.	585
Верба чорнична	<i>Salix myrtilloides</i> L.	586
Верба туполиста	<i>Salix retusa</i> L.	587
Верба Старке	<i>Salix starkeana</i> Willd.	588
Ломикамінь аїзоподібний	<i>Saxifraga aizoides</i> L.	589
Ломикамінь переломниковий	<i>Saxifraga androsacea</i> L.	590
Ломикамінь мохоподібний	<i>Saxifraga bryoides</i> L.	591
Ломикамінь бульбистий	<i>Saxifraga bulbifera</i> L.	592

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Ломикамінь карпатський	<i>Saxifraga carpatica</i> Sternb.	593
Ломикамінь зернистий	<i>Saxifraga granulata</i> L.	594
Ломикамінь болотний	<i>Saxifraga hirculus</i> L.	595
Ломикамінь жовто-зелений	<i>Saxifraga luteo-viridis</i> Schott et Kotschy	596
Ломикамінь супротивнолистий	<i>Saxifraga oppositifolia</i> L.	597
Ломикамінь напівзонтиковий	<i>Saxifraga pedemontana</i> All. subsp. <i>cymosa</i> Engler	598
Ранник крейдовий	<i>Scrophularia cretacea</i> Fisch. ex Spreng.	599
Ранник донецький	<i>Scrophularia donetzica</i> Kotov	600
Ранник гранітний	<i>Scrophularia granitica</i> Klokov et A.Krasnova	601
Ранник весняний	<i>Scrophularia vernalis</i> L.	602
Дивина розлога	<i>Verbascum laxum</i> Filar. et Jáv.	603
Беладонна звичайна	<i>Atropa belladonna</i> L.	604
Скополія карніолійська	<i>Scopolia carniolica</i> Jacq.	605
Клокичка периста	<i>Staphylea pinnata</i> L.	606
Тамарикс стрункий	<i>Tamarix gracilis</i> Willd.	607
Вовче лико пахуче	<i>Daphne cneorum</i> L.	608
Вовче лико Софії	<i>Daphne sophia</i> Kalen.	609
Вовче лико кримське	<i>Daphne taurica</i> Kotov	610
Липа пухнастостовпчикова	<i>Tilia dasystyla</i> Steven	611
Водяний горіх плаваючий	<i>Trapa natans</i> L. s.l.	612
Остіжник валеріаноподібний	<i>Centranthus calcitrapa</i> (L.) Dufr.	613
Льоннок бессарабський	<i>Linaria bessarabica</i> Kotov	614
Льоннок крейдовий	<i>Linaria cretacea</i> Fisch. ex Spreng.	615
Вероніка безлиста	<i>Veronica aphylla</i> L.	616
Вероніка стокроткова	<i>Veronica bellidioides</i> L.	617
Вероніка кущикова	<i>Veronica fruticans</i> Jacq.	618
Фіалка біла	<i>Viola alba</i> Besser	619
Фіалка Джоя	<i>Viola jooi</i> Janka	620
Фіалка кримська	<i>Viola oreades</i> M.Bieb.	621
Водорості		
Жовтозелені водорості (Xanthophyta)		
Вошерія прибережна	<i>Vaucheria litorea</i> Hoffm.–Bang. et C.Agardh	622
Бурі водорості (Phaeophyta)		
Діктиота дихотомічна	<i>Dictyota dichotoma</i> (Huds.) J.V. Lamour.	623
Ектокарпус стручкуватий	<i>Ectocarpus siliculosus</i> (Dillw.) Lyngb. var. <i>hiemalis</i>	624
Пілайела прибережна	<i>Pylaiella littoralis</i> (L.) Kjellm.	625
Кладостефус губчатий	<i>Cladostephus spongiosus</i> (Huds.) C. Agardh	626
Кладостефус кільчастий	<i>Cladostephus verticillatus</i> (Lightf.) C. Agardh	627
Пунктарія широколиста	<i>Punctaria latifolia</i> Grev.	628
Пунктарія хвиляста	<i>Punctaria tenuissima</i> (C. Agardh) Grev.	629
Сперматохнус особливий	<i>Spermatocnus paradoxus</i> (Roth) Kütz.	630

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Стилофора ніжна	Stilophora tenella (Esper) P.C. Silva	631
Сфацелярія карликова	Sphacelaria nana Nägeli ex Kütz.	632
Петалонія зостеролисна	Petalonia zosterifolia (Reinke) Kuntze	633
Червоні водорості (Rhodophyta)		
Родохортон пурпуровий	Rhodochorton purpureum (Lightf.) Rosenv.	634
Батрахоспермум зовнішньоплідний	Batrachospermum ectocarpum Sirodot	635
Батрахоспермум драглистий	Batrachospermum gelatinosum (L.) D. C.	636
Евпогодон короткого-строкінцевий	Eupogodon apiculata (C. Agardh) P.C. Silva	637
Гельмінтора розчепірена	Helminthora divaricata (C. Agardh) J. Agardh	638
Хроодактилон розгалужений	Chroodactylon ramosum (Thwait.) Hansg.	639
Хроодактилон Волле	Chroodactylon wolleanum Hansg.	640
Стілонема альсіді	Stylonema alsidii (Zanardini) K.M. Drew	641
Немаліон глистовидний	Nemalion helminthoides (Vell.) Batters	642
Філофора псевдорогата	Phyllophora pseudoceranoidea (S.G. Gmel.) Newroth et R.A. Taylor	643
Осмундея гібридна	Osmundea hybrida (DC.) K.W. Nam in K.W. Nam, Maggs & Garbary	644
Осмундея зрізана	Osmundea truncata (Kütz.) K.W. Nam et Maggs	645
Полісифонія дрібношипова	Polysiphonia spinulosa Grev.	646
Лофосифонія повзуча	Lophosiphonia reptabunda (Sühr.) Kylin	647
Птеросифонія пірчаста	Pterosiphonia pennata (C. Agardh) Sauv.	648
Лорансія чашоподібна	Laurencia coronopus J. Agardh	649
Торея найрозгалуженіша	Thorea ramosissima Bory	650
Калітамніон зернистий	Callithamnion granulatum (Ducluz.) C. Agardh	651
Зелені водорості (Chlorophyta)		
Бріопсід адриатичний	Bryopsis adriatica (J. Agardh) Menegh.	652
Кодіум черв'якуватий	Codium vermilara (Olivi) Delle Chiaje	653
Ентероморфа азовська	Enteromorpha maeotica Proschk.-Lavr.	654
Педіаструм Каврайського	Pediastrum kawraiskyi Schmidle	655
Евастропсід Ріхтера	Euastropsis richteri (Schmidle) Lagerh.	656
Стигеоклоніум пучкуватий	Stigeoclonium fasciculare Kütz.	657
Бульбохета майже квадратна	Bulbochaete subquadrata Mrozińska-Webb	658
Едогоній косоповерховий донський	Oedogonium plagiosomum Wittr. ex Hirn var. tanaiticum Y.V. Roll	659
Сифонокладус маленький	Siphonocladus pusillus (Kütz.) Hauck	660
Хетоморфа Зернова	Chaetomorpha zernovii Woronich.	661
Кладофора вадорська	Cladophora vadorum (Aresch.) Kütz.	662

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Кладофора далматська	Cladophora dalmatica Kütz.	663
Кладофоропсис шкірястий	Cladophoropsis membranacea (Hofm. Bang. ex C. Agardh) Börg.	664
Стрептофітові водорості (Streptophyta)		
Роя англійська	Roya anglica G.S. West in Hodgetts	665
Спірогіра Рейнгарда	Spirogyra reinhardii Chmiel. emend. Gauth.-Lièvre	666
Гонатозігон волохатий	Gonatozygon pilosum Wolle	667
Генікулярія спіротенієва	Genicularia spirotaenia (de Bary) de Bary	668
Пеніум Борге	Penium borgeanum Skuja	669
Бамбузіна Бребіссона	Bambusina brebissonii Kütz. ex Kütz.	670
Десмідіум Бейлі	Desmidium baileyi (Ralfs) Nordst.	671
Оокардіум простягнутий	Oocardium stratum Nägeli	672
Нітелла струнка	Nitella gracilis (J.E. Sm.) C. Agardh	673
Нітелла найтонша	Nitella tenuissima (Desv.) Kütz.	674
Толіпела проліферуюча	Tolypella prolifera (Ziz. ex A. Braun) Leonhar.	675
Нітелопсис притуплений	Nitellopsis obtusa (Desv. in Loisel) J. Groves	676
Хара Брауна	Chara braunii C.C. Gmellin	677
Хара сивіюча	Chara canescens Desv. et Loisel in Loisel	678
Хара витончена	Chara delicatula C. Agardh	679
Хара мохувата	Chara muscosa J. Groves et Bull.-Webst.	680
Лампротамніум пухирчастий	Lamprothamnium papulosum (Wallroth) J. Groves	681
Мохоподібні		
Печіночники (Marchantiophyta)		
Таргіонія підлиста	Targionia hypophylla L.	682
Аталамія Спатиза	Athalamia spathysii (Lindenb.) S.Hatt.	683
Гапломітріум Гукера	Haplomitrium hookeri (Sm.) Nees	684
Скапанія компактна	Scapania compacta (A. Roth) Dumort.	685
Скапанія швейцарська	Scapania helvetica Gottsche	686
Плеврокладула білувата	Pleurocladula albescens (Hook.) Grolle	687
Фруланія Яка	Frullania jackii Gottsche	688
Кололеженія Россетта	Cololejeunea rossettiana (C.Massal.) Schiffn.	689
Мохи (Bryophyta)		
Сфагн балтійський	Sphagnum balticum (Russow) C. E. O. Jensen	690
Сфагн блискучий	Sphagnum subnitens Russow et Warnst.	691
Сфагн Вульфа	Sphagnum wulfianum Girg.	692
Сфагн м'який	Sphagnum molle Sull.	693
Сфагн тоненький	Sphagnum tenellum (Brid.) Pers. ex Brid.	694
Тимія мекленбурзька	Timmia megapolitana Hedw.	695

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Кампілостелій скельний	Campylostelium saxicola (F. Weber et D. Mohr) Bruch et Schimp.	696
Фісиденс джерельний	Fissidens fontanus (Bach.Pyl.) Steud.	697
Фісиденс рудуватий	Fissidens rufulus Bruch et Schimp.	698
Фісиденс струмковий	Fissidens rivularis (Spruce) Schimp.	699
Селанія сизувата	Saelania glaucescens (Hedw.) Broth.	700
Дикранодонцій шорсткий	Dicranodontium asperulum (Mitt.) Broth.	701
Анектангій Ганделя	Anoetangium handelii Schiffn.	702
Генедієла Гайма	Hennediella heimii (Hedw.) R. H. Zander	703
Птеригоневр Козлова	Pterygoneurum kozlovii Laz.	704
Тортела ламка	Tortella fragilis (Hook. et Wilson) Limpr.	705
Тортула Ранда	Tortula randii (Kenn.) R.H.Zander	706
Цинклідот водяний	Cinclidotus aquaticus (Hedw.) Bruch et Schimp.	707
Тейлорія язичкова	Tayloria lingulata (Dicks.) Lindb.	708
Меезія багнова	Meesia uliginosa Hedw.	709
Меезія довгоніжкова	Meesia longisetia Hedw.	710
Меезія тригранна	Meesia triquetra (L. ex Jolycl.) Ångstr.	711
Палудела відстовбурчена	Paludella squarrosa (Hedw.) Brid.	712
Псевдобрій цинклідієподібний	Pseudobryum cinclidioides (Huebener) T. J. Kop.	713
Гукерія блискуча	Hookeria lucens (Hedw.) Sm.	714
Анакамтодон сплахноподібний	Anacamptodon splachnoides (Froel. ex Brid.) Brid.	715
Конардія компактна	Conardia compacta (Drumm. ex Müll. Hal.) H. Rob.	716
Псевдокалієргон плауноподібний	Pseudocalliergon lycopodioides (Brid.) Hedenäs	717
Псевдокалієргон трирядний	Pseudocalliergon trifarium (F. Weber et D. Mohr) Loeske	718
Скорпідій скорпіоноподібний	Scorpidium scorpioides (Hedw.) Limpr.	719
Птиходій складчастий	Ptychodium plicatum (Schleich. ex F. Weber et D. Mohr) Schimp.	720
Гелодій Бландова	Helodium blandowii (F. Weber et D. Mohr) Warnst.	721
Паламокладій справжньоозелений	Palamocladium euchloron (Müll. Hal.) Wijk et Margad.	722
Ортотецій рудуватий	Orthothecium rufescens (Dicks. ex Brid.) Schimp.	723
Плагіотецій некероподібний	Plagiothecium neckeroideum Schimp.	724
Гетерофіл споріднений	Heterophyllum affine (Hook.) M. Fleisch.	725
Птерогоній граціозний	Pterogonium gracile (Hedw.) Sw.	726
Некера Мензіса	Neckera menziesii Drumm.	727
Лишайники		
Сумчасті гриби (Ascomycota)		
Леуокарпія біаторова	Leucocarpia biatorella (Arnold) Vezda	728

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Кладонія зірчаста	Cladonia stellaris (Opiz.) Brodo	729
Лептогіум черепицеподібний	Leptogium imbricatum P. Jorg.	730
Лептогіум насичений	Leptogium saturninum (Dicks.) Nyl.	731
Лептогіум Шредера	Leptogium schraderi (Ach.) Nyl.	732
Белонія геркулінська	Belonia herculina (Rehm ex Lojka) Hazsl	733
Гіалекта стовбурова	Gyalecta truncigena (Ach.) Hepp	734
Тамнолія щетиниста	Thamnomia vermicularis (Sw.) Schaer.	735
Агрестія щетиниста	Agrestia hispida (Mereschk.) Hale & W.L. Culb.	736
Аспіцилія кушиста	Aspicilia fruticulosa (Eversm.) Flag	737
Аспіцилія блукаюча	Aspicilia vagans Oxner	738
Ризоплака темноглазкова	Rhizoplaca melanophthalma (Ramond) Leuckert & Poelt	739
Леканора Реутера	Lecanora reuteri (Trevis.) Scharer	740
Лобарія широка	Lobaria amplissima (Scop.) Forss	741
Лобарія легеневоподібна	Lobaria pulmonaria (L.) Hoffm.	742
Стікта закопчена	Sticta fuliginosa (Dicks.) Ach	743
Стікта лісова	Sticta sylvatica (Huds.) Ach.	744
Нефрома рівна	Nephroma parile Ach.	745
Нефрома загорнута	Nephroma resupinatum (L.) Ach.	746
Паннарія шерстиста	Pannaria conoplea (Ach.) Bory	747
Пармелієла щетинистостіла	Parmeliella triptophylla (Ach.) Müll. Arg.	748
Алекторія паросткова	Alectoria sarmentosa (Ach.) Ach.	749
Аллоцетрарія Океза	Alloctraria oakesiana (Tuck.) Randlane & Thell	750
Цетрарія степова	Cetraria steppae (Savicz) Kärnef.	751
Дактиліна мадрепорова	Dactylina madreporiformis (Ach.) Tuck.	752
Летарієла переплутана	Lethariella intricata (Moris) Krog	753
Меланохалеа елегантна	Melanohalea elegantula (Zahlbr.) O. Blanco et al.	754
Ксантопармелія грубозморшкувата	Xanthoparmelia ryssolea (Ach.) O. Blanco et al.	755
Пармотрема перлинова	Parmotrema perlata (Huds.) M. Choisy	756
Тукнерарія Лаурера	Tuckneraria laureri (Krempelh.) Randlane & Thell	757
Уснея квітуча	Usnea florida (L.) Web. in Wigg.	758
Доліхоуснея найдовша	Dolichousnea longissima (Ach.) Articus	759
Ксантопармелія загорнута	Xanthoparmelia convoluta (Krempelh.) Hale	760
Солоріна мішкувата	Solorina saccata (L.) Ach.	761
Солоріна двоспорова	Solorina bispora Nyl.	762
Рамаліна канарська	Ramalina canariensis Steiner	763
Рамаліна рвана	Ramalina lacera (With.) J.R. Laundon	764
Рамаліна понтійська	Ramalina pontica Vězda	765

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Рочела водоростеподібна	<i>Rocella phycopsis</i> (Ach.) (Rocella fucoides (Dicks.) Vain.	766
Сквамарина щетиниста	<i>Squamarina cartilaginea</i> (With.) P. James in D. Hawksw. et al.	767
Сквамарина сочевиценосна	<i>Squamarina lentigera</i> (G. H. Weber) Poelt	768
Сквамарина небезпечна	<i>Squamarina periculosa</i> (Schaerer) Poelt	769
Фульгензія пустельна	<i>Fulgensia desertorum</i> (Tomin) Poelt	770
Русавскія долоненосна	<i>Rusavskia digitata</i> (S. Kondr.) S. Kondr. & Kärnef.	771
Сейрофора ямчаста	<i>Seiophora lacunosa</i> (Rupr.) Froden	772
Сейрофора загадкова	<i>Seiophora contortuplicata</i> (Ach.) Froden	773
Ласалія пухирчаста	<i>Lasallia pustulata</i> (L.) Merat	774
Ласалія російська	<i>Lasallia rossica</i> Domb.	775
Умбілікарія багатолістоподібна	<i>Umbilicaria subpolyphylla</i> Oxn.	776
Гетеродермія прекрасна	<i>Heterodermia speciosa</i> (Wulf.) Trev.	777
Торнабеа щитоподібна	<i>Tornabea scutellifera</i> (With.) J.R. Laundon	778
Базидієві гриби (Basidiomycota)		
Ліхеномфалія Гудсонова	<i>Lichenomphalia hudsoniana</i> (H.S. Jenn.) Redhead, Lutzoni, Moncalvo & Vilgalys	779
Гриби		
Сумчасті гриби (Ascomycota)		
Строчок Слоневського	<i>Gyromitra slonevskii</i> Heluta	780
Гельвела монашка	<i>Helvella monachella</i> (Scop.) Fr.	781
Зморшок товстоногий	<i>Morchella crassipes</i> (Vent.) Pers.	782
Зморшок степовий	<i>Morchella steppicola</i> Zerova	783
Саркосома куляста	<i>Sarcosoma globosum</i> (Schmidel) Rehm	784
Трюфель літній	<i>Tuber aestivum</i> Vitt.	785
Базидієві гриби (Basidiomycota)		
Печериця мухомороподібна	<i>Agaricus amanitaeformis</i> Wasser	786
Печериця Романьєзі	<i>Agaricus romagnesii</i> Wasser	787
Печериця таблитчаста	<i>Agaricus tabularis</i> Peck	788
Білопечериця довгокоренева	<i>Leucoagaricus macrorrhizus</i> Locq. ex Horak	789
Білопечериця Мозера	<i>Leucoagaricus moseri</i> (Wasser) Wasser	790
Білопечериця дівоча	<i>Leucoagaricus nymphaeum</i> (Kalchbr.) Bon	791
Білогнойовик Богуша	<i>Leucocoprinus bohusi</i> Wasser	792
Мухомор Цезаря	<i>Amanita caesarea</i> (Scop.) Pers.	793
Мухомор щетинистий	<i>Amanita solitaria</i> (Bull.) Fr.	794
Лімацела степова	<i>Limacella steppicola</i> Zerova et Wasser	795
Галеропсис пустельний	<i>Galeropsis desertorum</i> Velen. et Dvor	796
Боровик бронзовий	<i>Boletus aereus</i> Bull.	797
Моховик паразитний	<i>Boletus parasiticus</i> Fr.	798
Боровик королівський	<i>Boletus regius</i> Krombh.	799

Назва виду українська	Назва виду латинська	№ стр.
Філопор рожево-золотистий	<i>Phylloporus pelletieri</i> (Lév. apud Crouan) Qué.	800
Шишкогриб лускатий	<i>Strobilomyces strobilaceus</i> (Scop.) Berk.	801
Катателазма царська	<i>Catathelasma imperiale</i> (Fr.) Sing.	802
Решіточник червоний	<i>Clathrus ruber</i> Pers. (C. cancellatus Fr.)	803
Квітохвісник Арчера	<i>Anthurus archeri</i> (Berk.) Fischer	804
Кальмарник веретеноподібний	<i>Pseudocolus fusiformis</i> (E. Fischer) Lloyd	805
Клаваріадельф товкачиковий	<i>Clavariadelphus pistillaris</i> (L.) Donk	806
Крепідот македонський	<i>Crepidotus macedonicus</i> Pilát	807
Білопавутинник бульбистий	<i>Leucocortinarius bulbiger</i> (Alb. et Schwein.: Fr.) Singer	808
Ентолома смердюча	<i>Entoloma nidorosum</i> (Fr.) Qué.	809
Модринофомес лікарський	<i>Laricifomes officinalis</i> (Vill.: Fr.) Kotl. et Pouzar	810
Міріостома шийкова	<i>Myriostoma coliforme</i> (With.: Pers.) Corda	811
Гомф булавоподібний	<i>Gomphus clavatus</i> (Pers.: Fr.) Gray	812
Геріцій коралоподібний	<i>Hericium coralloides</i> (Fr.) Gray	813
Гігроцибе ковпакоподібна	<i>Hygrocybe calyptriformis</i> (Berk. et Broome) Fayod	814
Порхавка болотяна	<i>Bovista paludosa</i> Lév.	815
Лікопердон соскоподібний	<i>Lycoperdon mammaeforme</i> Pers.	816
Грифола листувата	<i>Grifola frondosa</i> (Dicks.: Fr.) Gray	817
Свинуха Зерової	<i>Paxillus zerovae</i> Wasser	818
Мутин собачий	<i>Mutinus caninus</i> (Huds.) Fr.	819
Мутин малиновий	<i>Mutinus ravenelii</i> (Berk. et M.A. Curtis) E. Fish	820
Веселка подвоєна	<i>Phallus duplicatus</i> Bosc	821
Фелоринія Геркулесова	<i>Phellorinia herculeana</i> (Pers.) Kriese	822
Пізоліт безкореневий	<i>Pisolithus arrhizus</i> (Scop.: Pers.) S. Rauschert	823
Трутовик коренелюбний	<i>Polyporus rhizophilus</i> (Pat.) Sacc.	824
Трутовик зонтичний	<i>Polyporus umbellatus</i> (Pers.) Fr.	825
Хрящ-молочник золотисто-жовтий	<i>Lactarius chrysorrheus</i> Fr.	826
Хрящ-молочник криваво-червоний	<i>Lactarius sanguifluus</i> (Paulet) Fr.	827
Хрящ-молочник чорний	<i>Lactarius lignyotus</i> Fr.	828
Сироїжка синювата	<i>Russula turci</i> Bres.	829
Склеродерма зірчаста	<i>Scleroderma geaster</i> Fr.	830
Листочня кучерява	<i>Sparassis crispa</i> (Wulfen) Fr.	831
Флокулярія Рікена	<i>Floccularia rickenii</i> (Bohus) Wasser	832
Ліофіл Фавре	<i>Lyophyllum favrei</i> (R. Haller Aar. et R. Haller Suhr)	833
Феолепіота золотиста	<i>Phaeolepiota aurea</i> (Matt.) Maire	834
Рядовка величезна	<i>Tricholoma colossus</i> (Fr.) Qué.	835
Рядовка опенькоподібна	<i>Tricholoma focale</i> (Fr.) Ricken	836

ПЕРЕЛІК НОВИХ ВИДІВ РОСЛИН ТА ГРИБІВ, ЯКІ ВКЛЮЧЕНІ ДО ТРЕТЬОГО ВИДАННЯ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ (РОСЛИННИЙ СВІТ)

Назва виду українська	Назва виду латинська
Аконіт опушеноплодий	<i>Aconitum lasiocarpum</i> (Rchb.) Gáyér (<i>A. degenii</i> auct. non Gáyér)
Анакамтодон сплахноподібний	<i>Anacamptodon splachnoides</i> (Froel. ex Brid.) Brid.
Аспіцілія блукаюча	<i>Aspicilia vagans</i> Oxner
Асплений Білло	<i>Asplenium billotii</i> F.W.Schultz. (<i>Asplenium obovatum</i> Viv. subsp. <i>lanceolatum</i> auct. non (Fiori) P.Silva)
Асплений Гейфлера	<i>Asplenium</i> x <i>heuffleri</i> Reichardt (<i>A.</i> x <i>alternifolium</i> Wulfen nothosubsp. <i>heuffleri</i> (Reichardt) Risto et Jaakko, <i>A. germanicum</i> Weis subsp. <i>heuffleri</i> (Reichardt) A.Bohr.)
Астрагал безстрілковий	<i>Astragalus exscapus</i> L.
Астрагал Геннінга	<i>Astragalus henningii</i> (Steven) Boriss. (incl. <i>A. novoascanicus</i> Klokov, <i>A. buchstormensis</i> auct. non Pall.)
Астрагал зігнутий	<i>Astragalus reduncus</i> Pall. (<i>A. concavus</i> Boriss.)
Астрагал одеський	<i>Astragalus odessanus</i> Besser (<i>A. cornutus</i> auct. non Pall.)
Астрагал піщаний	<i>Astragalus arenarius</i> L.
Астрагал подібний	<i>Astragalus similis</i> Boriss.
Астрагал понтійський	<i>Astragalus ponticus</i> Pall.
Астрагал сарептський	<i>Astragalus sareptanus</i> A.Beck.
Астрагал сизий	<i>Astragalus glaucus</i> M.Bieb. (<i>A. dealbatus</i> Pall., <i>A. tarchankuticus</i> Boriss.)
Астрагал яйцеплідний	<i>Astragalus testiculatus</i> Pall.
Астраканта арнакантова	<i>Astracantha arnacantha</i> (M.Bieb.) Podlech (<i>Astragalus arnacantha</i> M.Bieb., <i>Tragacantha arnacantha</i> (M.Bieb.) Steven)
Бамбузіна Бребіссона	<i>Bambusina brebissonii</i> Kütz. ex Kütz.
Белонія геркулінська	<i>Belonia herculina</i> (Rehm ex Ljčka) Házel
Берека (горобина берека)	<i>Sorbus torminalis</i> (L.) Crantz (<i>Crataegus torminalis</i> L., <i>Pyrus</i> <i>torminalis</i> (L.) Ehrh.)
Билинець щільноквітковий	<i>Gymnadenia densiflora</i> (Wahlenb.) A.Dietr. (<i>G. conopsea</i> (L.) R.Br. subsp. <i>densiflora</i> (Wahlenb.) K.Richt.; <i>G.</i> <i>conopsea</i> var. <i>densiflora</i> (Wahlenb.) Lindl.; <i>Orchis conopsea</i> L. var. <i>densiflora</i> Wahlenb.)
Білогнойовик Богуша	<i>Leucocoprinus bohusi</i> Wasser
Білопавутинник бульбистий	<i>Leucocortinarius bulbiger</i> (Alb. et Schwein.: Fr.) Singer
Білопечериця Мозера	<i>Leucoagaricus moseri</i> (Wasser) Wasser (<i>Lepiota moseri</i> Wasser)
Борідник паростковий	<i>Jovibarba sobolifera</i> (Sims.) Opiz

Назва виду українська	Назва виду латинська
Борідник шерстистоволосистий	<i>Jovibarba hirta</i> (L.) Opiz (<i>J. preissiana</i> (Domin) Omelczuk et Czopik, <i>J. hirta</i> (L.) Opiz subsp. <i>preissiana</i> (Domin) Soó, <i>Sempervivum hirtum</i> L.)
Борщівник лігустиколистий	<i>Heracleum ligusticifolium</i> M.Bieb.
Бріопсис адриатичний	<i>Bryopsis adriatica</i> (J. Agardh) Menegh.
Будяк пагорбовий	<i>Carduus collinus</i> Waldst. et Kit. (<i>C. collinus</i> subsp. <i>collinus</i>)
Бурачок Борзи	<i>Alyssum borzaeanum</i> Nyár. (<i>A. obtusifolium</i> auct. non Steven ex DC., <i>A. tortuosum</i> Waldst. et Kit. ex Willd. subsp. <i>borzaeanum</i> (Nyár.) Nyár., <i>A. tenderiense</i> Kotov)
Бурачок савранський	<i>Alyssum savranicum</i> Andrž. (~ <i>A. tortuosum</i> aggr.)
Вайда прибережна	<i>Isatis littoralis</i> Steven ex DC.
Вальдштейнія гравілатоподібна	<i>Waldsteinia geoides</i> L.
Верба альпійська	<i>Salix alpina</i> Scop. (<i>S. jacquiniana</i> Willd., <i>S. jacquinii</i> Host)
Верба лапландська	<i>Salix lapponum</i> L.
Вероніка безлиста	<i>Veronica aphylla</i> L.
Вероніка кущикова	<i>Veronica fruticans</i> Jacq.
Вероніка стокроткова	<i>Veronica bellidioides</i> L.
Вовна гірська пухнаста (кортуза Маттіолі пухнаста)	<i>Cortusa matthioli</i> L. subsp. <i>pubens</i> (Schott, Nyman et Kotschy) Jáv.
Водяний жовтець плаваючий	<i>Batrachium fluitans</i> (Lam.) Wimm. (<i>Ranunculus fluitans</i> Lam.)
Волошка Стевена	<i>Centaurea steveniana</i> Klokov (<i>C.</i> <i>ovina</i> Pall. ex Willd. subsp. <i>steveniana</i> (Klokov) Dostál)
Волошка Ванькова	<i>Centaurea vankovii</i> Klokov (<i>C. sterilis</i> Steven subsp. <i>vankovii</i> (Klokov) Dostál)
Волошка великопридаткова	<i>Centaurea appendicata</i> Klokov (<i>C. margaritacea</i> Ten. subsp. <i>appendicata</i> (Klokov) Dostál)
Волошка верболиста	<i>Centaurea salicifolia</i> M.Bieb.
Волошка козяча	<i>Centaurea caprina</i> Steven
Волошка Компера	<i>Centaurea comperiana</i> Steven
Волошка напівзаконна	<i>Centaurea semijusta</i> Juz. (<i>Centaurea sterilis</i> Steven subsp. <i>semijusta</i> (Juz.) Dostál)
Вошерія прибережна	<i>Vaucheria litorea</i> Hoffm.–Bang. et C.Agardh
Гадюча цибулька гроноподібна	<i>Muscari botryoides</i> (L.) Mill. (<i>Hyacinthus botryoides</i> L.; incl. <i>M. carpaticum</i> Racib., <i>M. pocuticum</i> Zapał., <i>M. transsilvanicum</i> Schur)
Гвоздика гарна	<i>Dianthus speciosus</i> Rchb. (<i>D. superbus</i> L. var. <i>speciosus</i> Rchb.; <i>D. superbus</i> L. subsp. <i>speciosus</i> (Rchb.) Simonk.; <i>D. superbus</i> L. subsp. <i>alpestris</i> Kablik ex Čelak.)

Назва виду українська	Назва виду латинська
Гвоздика несправжньофізика	<i>Dianthus pseudoserotinus</i> Blocki (D. arenarius L. var. glaucus Blocki, D. arenarius L. subsp. pseudoserotinus (Blocki) Tutin, D. serotinus Besser, non Waldst. et Kit., D. serotinus var. pseudoserotinus (Blocki) Zapal.)
Гелодій Бландова	<i>Helodium blandowii</i> (F.Weber et D.Mohr) Warnst.
Гельмінтора розчепірена	<i>Helminthura divaricata</i> (C. Agardh) J. Agardh
Генікулярія спіротенієва	<i>Genicularia spirotaenia</i> (de Bary) de Bary
Гетерофіл споріднений	<i>Heterophyllum affine</i> (Hook.) M. Fleisch.
Гіалекта стовбурова	<i>Gyalecta truncigena</i> (Ach.) Hepp
Гіацинтік Палласів	<i>Hyacinthella pallasiana</i> (Steven) Losinsk. (<i>Hyacinthus pallasianus</i> Steven)
Гігроцибе ковпакоподібна	<i>Hygrocybe calyptriformis</i> (Berk. et Broome) Fayod
Головатень високий	<i>Echinops exaltatus</i> Schrad. (E. commutatus Juratzka)
Головачка Дмитра	<i>Cephalaria demetrii</i> Bobrov
Гомф булавоподібний (свиняче вухо)	<i>Gomphus clavatus</i> (Pers: Fr.) Gray (<i>Cantharellus clavatus</i> Fr., <i>Craterellus clavatus</i> (Pers.) Fr., <i>Neurophyllum clavatum</i> Pat.)
Гонатозігон волохатий	<i>Gonatozygon pilosum</i> Wolle
Горицвіт весняний	<i>Adonis vernalis</i> L. (<i>Adonanthe vernalis</i> (L.) Spach, <i>Chrysocyathus vernalis</i> (L.) Holub)
Горицвіт волзький	<i>Adonis wolgensis</i> Steven ex DC. (<i>Adonanthe wolgensis</i> (Steven ex DC.) Chrtk et Slaviková; <i>Chrysocyathus wolgensis</i> (Steven ex DC.) Holub)
Гронянка багатороздільна	<i>Botrychium multifidum</i> (S.G.Gmel.) Rupr. (<i>Botrychium matricarioides</i> Willd.; <i>B. matricariae</i> (Schrunk) Spreng.; <i>Osmunda multifida</i> S.G.Gmel.; <i>Sceptridium multifidum</i> (S.G.Gmel.) Tagawa)
Гронянка віргінська	<i>Botrychium virginianum</i> (L.) Sw. (<i>B. anthemoides</i> C.Presl; <i>B. virginicum</i> Willd.; <i>Botrypus virginianus</i> (L.) Holub)
Гронянка ромашколиста	<i>Botrychium matricariifolium</i> (A.Braun ex Döll) W.D.J.Koch (B. lunaria (L.) Sw. var. <i>matricariifolium</i> A.Braun ex Döll)
Дволусківниця зігнута (парафоліс зігнутий)	<i>Parapholis incurva</i> (L.) C.E.Hubb. (<i>Lepturus incurvus</i> (L.) Druce, <i>Pholiurus incurvus</i> (L.) Schintz et Thell., <i>Rottboellia incurva</i> (L.) Roem. et Schult.)
Дельфіній руський	<i>Delphinium rossicum</i> Litv. (D. cuneatum auct. non Steven ex DC.)
Десмідіум Бейлі	<i>Desmidium baileyi</i> (Ralfs) Nordst.
Дзвоники Кладни	<i>Campanula kladniana</i> (Schur) Witasek

Назва виду українська	Назва виду латинська
Дивина розлога	<i>Verbascum laxum</i> Filar. et Jáv.
Дикранодонцій шорсткий	<i>Dicranodontium asperulum</i> (Mitt.) Broth.
Дошовик соскоподібний	<i>Lycoperdon mammaeforme</i> Pers.
Дрік малонасінний	<i>Genista oligosperma</i> (Andrae) Simonk.
Евастропис Ріхтера	<i>Euastropsis richteri</i> (Schmidle) Lagerh.
Евпогодон короткогостро-кінцевий	<i>Eupogodon apiculata</i> (C. Agardh) P.C. Silva (<i>Dasyopsis apiculata</i> (C. Agardh) Zinova)
Ектокарпус стручковатий	<i>Ectocarpus siliculosus</i> (Dillw.) Lyngb. var. <i>hiemalis</i> (Crouan ex Kjellm.) Gallardo (E. <i>hiemalis</i> (Crouan ex Kjellm.) Kjellm.)
Ентероморфа азовська	<i>Enteromorpha maeotica</i> Proschk.–Lavr.
Ентолома смердюча (рожевопластинник смердючий)	<i>Entoloma nidorosum</i> (Fr.) Qué. [Rhodophyllum <i>nidorosum</i> (Fr.) Qué., <i>R. speculum</i> , Lange]
Жабриця Лемана	<i>Seseli lehmannii</i> Degen
Жеруха ніжна	<i>Cardamine tenera</i> S.G. Gmelin ex C.A. Meyer (C. <i>uliginosa</i> M. Bieb. subsp. <i>tenera</i> (S.G. Gmelin ex C.A. Meyer) Schmalh.)
Жимолость голуба (ж. синя)	<i>Lonicera caerulea</i> L.
Жовтозілля карпатське	<i>Senecio carpathicus</i> Herbach (<i>Jacobaea abrotanifolia</i> (L.) Moench. subsp. <i>carpathica</i> (Herbach) B.Nord. et Greuter; <i>S. abrotanifolius</i> L. subsp. <i>carpathicus</i> (Herbach) Nyman; <i>S. carpathicus</i> Herbach, ortho)
Жовтозілля кримське	<i>Senecio tauricus</i> Konechn.
Жовтушник кринкський	<i>Erysimum krynkense</i> Lavrenko
Жовтушник український	<i>Erysimum ucranicum</i> J. Gay. (E. <i>cretaceum</i> (Rupr.) Schmalh., <i>Erysimastrum cretaceum</i> Rupr.)
Жовтушниця Талієва (сиренія Талієва)	<i>Syrenia talijevii</i> Klokov
Залізник скіфський	<i>Phlomis scythica</i> Klokov et Des.-Shost. (<i>Phlomoides scythica</i> (Klokov et Des.-Shost.) Czer., <i>Phlomis tuberosa</i> auct. non L., p.p.)
Зениця альпійська (дифазіаструм альпійський)	<i>Diphasiastrum alpinum</i> (L.) Holub (<i>Diphasium alpinum</i> (L.) Rothm., <i>Lycopodium alpinum</i> L.)
Зелениця Ісслера (дифазіаструм Ісслера)	<i>Diphasiastrum issleri</i> (Rouy) Holub (<i>Diphasium issleri</i> (Rouy) Holub; <i>D. complanatum</i> (L.) Rothm. subsp. <i>issleri</i> (Rouy) Dostál, <i>Lycopodium complanatum</i> L. subsp. <i>issleri</i> (Rouy) Domin, <i>L. complanatum</i> subsp. <i>fallax</i> Čelak., <i>L. issleri</i> (Rouy) Domin)
Зелениця триколосова (дифазіаструм триколосковий)	<i>Diphasiastrum tristachyum</i> (Pursh) Holub (<i>Diphasium tristachyum</i> (Pursh) Rothm., <i>Lycopodium tristachyum</i> Pursh)
Зелениця Цайллера (дифазіаструм Цайллера)	<i>Diphasiastrum zeilleri</i> (Rouy) Holub (<i>D. complanatum</i> (L.) Holub subsp. <i>zeilleri</i> (Rouy) Kukkonen, <i>Diphasium zeilleri</i> (Rouy) Damboldt, <i>Lycopodium zeilleri</i> (Rouy) Greuter et Burdet)
Зеленоплідниця фіолетова	<i>Bellardiochloa violacea</i> (Bellardi) Chiov. (<i>Poa violacea</i> Bellardi)

Назва виду українська	Назва виду латинська
Злинка альпійська	<i>Erigeron alpinus</i> L.
Злинка залозиста	<i>Erigeron atticus</i> Vill.
Змієголовник Рюйша	<i>Dracocephalum ruyschiana</i> L. (<i>Ruyschiana spicata</i> Mill.)
Зміячка австрійська (скорзонера австрійська)	<i>Scorzonera austriaca</i> Willd.
Зозульки трансильванські (пальчатокорінник трансильванський)	<i>Dactylorhiza transsilvanica</i> (Schur) Aver. (<i>Dactylorhiza maculata</i> (L.) Soó var. <i>transsilvanica</i> (Schur) P.Delforge; <i>Orchis transsilvanica</i> Schur)
Їжача голівка вузьколиста	<i>Sparganium angustifolium</i> Michx. (<i>S. affine</i> Schnizl., <i>S. natans</i> L. var. <i>angustifolium</i> (Michx.) Pursh, <i>S. simplex</i> Huds. var. <i>angustifolium</i> (Michx.) Torr.)
Калітамніон зернистий	<i>Callithamnion granulatum</i> (Ducluz.) C. Agardh
Кальдезія білозоролиста	<i>Caldesia parnassifolia</i> (L.) Parl. (<i>Alisma parnassifolium</i> L.)
Кампілостелій скельний	<i>Campylostelium saxicola</i> (F. Weber et D. Mohr) Bruch et Schimp.
Катран морський	<i>Crambe maritima</i> L. (C. <i>pontica</i> Stev. ex Rupr., nom. nud.)
Катран пірчастонадрізаний	<i>Crambe pinnatifida</i> W.T.Aiton (C. <i>maritima</i> L. subsp. <i>pinnatifida</i> (W.T.Aiton) Schmalh., C. <i>tataria</i> <i>Sebeók</i> var. <i>pinnatifida</i> (W.T.Aiton) O.E. Schulz)
Катран великоквітковий	<i>Crambe grandiflora</i> DC. (C. <i>pinnatifida</i> auct. non W.T.Aiton, p.p.)
Катран татарський	<i>Crambe tataria</i> Sebeók
Катран шершавий	<i>Crambe aspera</i> M. Bieb. (C. <i>buschii</i> (O.E. Schulz) Grossh.)
Квітохвістник Арчера (антурус Арчера)	<i>Anthurus archeri</i> (Berk.) Fischer
Кендир венеційський (к. сарматський, к. кримський, к. Русанова)	<i>Trachomitum venetum</i> (L.) Woodson s.l. (incl. T. <i>venetum</i> subsp. <i>russanovii</i> (Pobed.) Yena et Moysienko = T. <i>russanovii</i> (Pobed.) Pobed., T. <i>venetum</i> subsp. <i>sarmatiense</i> (Woodson) Avetisjan = T. <i>sarmatiense</i> Woodson, T. <i>venetum</i> subsp. <i>tauricum</i> (Pobed.) Greuter et Burdet = T. <i>tauricum</i> (Pobed.) Pobed.)
Кермек чурюцький	<i>Limonium tschurjukiense</i> (Klokov) Lavrenko ex Klokov (<i>Statice tschurjukiensis</i> Klokov; L. <i>tomentellum</i> auct. non (Boiss.) Kuntze; L. <i>dubium</i> Gamajun. ex Klokov)
Кермечник злаколистий	<i>Goniolimon graminifolium</i> (Aiton) Boiss. (<i>Statice graminifolia</i> Aiton)
Кермечник червонуватий	<i>Goniolimon rubellum</i> (S.G.Gmel.) Klokov (incl. G. <i>orae-syvaschicae</i> Klokov)
Кисличник двостовпчиковий	<i>Oxyria digyna</i> (L.) Hill (<i>Rumex</i> <i>digynus</i> L.)
Кладонія зірчаста, кладонія альпійська	<i>Cladonia stellaris</i> (Opiz.) Brodo (<i>Cladonia alpestris</i> (L.) Rabenh.)

Назва виду українська	Назва виду латинська
Кладостефус кільчастий	<i>Cladostephus verticillatus</i> (Lightf.) C. Agardh /= C. <i>spongiosus</i> (Huds.) C. Agardh f. <i>verticillatus</i> (Lightf.) Prud'houme van Reine/
Кладофора вадорська	<i>Cladophora vadorum</i> (Aresch.) Kütz.
Кладофора далматська	<i>Cladophora dalmatica</i> Kütz.
Кладофоропсис шкірястий	<i>Cladophoropsis membranacea</i> (Hofm. Bang. ex C. Agardh) Börg.
Ковила донецька	<i>Stipa donetzica</i> Czupryna
Кодіум черв'якуватий	<i>Codium vermilara</i> (Oliv.) Delle Chiaje
Козельці донецькі	<i>Tragopogon donetzicus</i> Artemcz.
Комонничок зігнутий	<i>Succisella inflexa</i> (Kluk) G. Beck
Колючконос Сіборпа	<i>Echinophora sibthorpiana</i> Guss. (E. <i>tenuifolia</i> L. subsp. <i>sibthorpiana</i> (Guss.) Tutin)
Комишник двороздільний (к. двозонтиковий)	<i>Fimbristylis bisumbellata</i> (Forssk.) Bubani (F. <i>dichotoma</i> auct. non (L.) Vahl) <i>Scirpus bisumbellatus</i> Forssk.
Конюшина темно-каштанова	<i>Trifolium badium</i> Schreb. (<i>Chrysaspis</i> <i>badia</i> (Schreb.) Greene)
Конюшина червонувата	<i>Trifolium rubens</i> L.
Короличка пізня	<i>Leucanthemella serotina</i> (L.) Tzvelev. (<i>Chrysanthemum serotinum</i> L., <i>Leucanthemum serotinum</i> (L.) Stank, <i>Tanacetum serotinum</i> (L.) Sch. Bip.)
Коручка ельбська (к. пізньоквітуча)	<i>Epipactis albensis</i> Nováková et Rydlo
Косарики черепасти	<i>Gladiolus imbricatus</i> L.
Костриця скельна	<i>Festuca saxatilis</i> Schur (F. <i>rupicola</i> Heuff. subsp. <i>saxatilis</i> (Schur) Rausch.)
Костриця гірська	<i>Festuca drymeja</i> Mert. et W.D.J.Koch.
Костриця різнолиста	<i>Festuca heterophylla</i> Lam.
Краєкучник верхівковий	<i>Cheilanthes acrosticha</i> (Balb.) Tod. (C. <i>pteridioides</i> auct. non (Reichard) C. Chr., C. <i>fragrans</i> auct. non (L.f.) Sw., <i>Pteris acrosticha</i> Balb.)
Крепідот македонський	<i>Crepidotus macedonicus</i> Pilát
Критмій морський (критм морський)	<i>Crithmum maritimum</i> L.
Крупка аїзоподібна	<i>Draba aizoides</i> L.
Куга гострокінцева	<i>Schoenoplectus mucronatus</i> (L.) Palla (<i>Scirpus mucronatus</i> L.)
Курай туполистий	<i>Salsola mutica</i> C. A. Mey. (S. <i>acutifolia</i> (Bunge) Botsch.)
Кучерявка кущова	<i>Atraphaxis frutescens</i> (L.) K. Koch.
Ламкоколосник ситниковий	<i>Psathyrostachys juncea</i> (Fisch.) Nevski (<i>Elymus junceus</i> Fisch.)
Лампротамніум пухирчастий	<i>Lamprothamnium papulosum</i> (Wallroth) J. Groves
Ласкавець жовтецевий	<i>Bupleurum ranunculoides</i> L.
Ласкавець тонкий	<i>Bupleurum tenuissimum</i> L.
Левкой запашний	<i>Matthiola fragrans</i> Bunge
Леканора реутера	<i>Lecanora reuteri</i> (Trevis.) Scharer
Лептогій Шредера	<i>Leptogium schraderi</i> (Ach.) Nyl.
Лепториум насичений	<i>Leptogium saturninum</i> (Dicks.) Nyl.

Назва виду українська	Назва виду латинська
Лептогіум черепитчастий	<i>Leptogium imbricatum</i> P. Jorg.
Леукокарпія біаторова	<i>Leucocarpia biatorella</i> (Arnold) Vezda
Лілійка пізня (ллойдія пізня)	<i>Lloydia serotina</i> (L.) Rchb. (<i>Bulbocodium serotinum</i> L.)
Лімацела степова	<i>Limacella steppicola</i> Zerova et Wasser [<i>Leucoagaricus steppicolus</i> (Zerova) Wasser]
Ліофіл Фавре	<i>Lyophyllum favrei</i> R. Haller Aar. et R. Haller Suhr
Ломикамінь бульбистий	<i>Saxifraga bulbifera</i> L.
Ломикамінь зернистий	<i>Saxifraga granulata</i> L.
Ломикамінь карпатський	<i>Saxifraga carpatica</i> Sternb. (<i>S. carpathica</i> Rchb.)
Ломикамінь мохоподібний	<i>Saxifraga bryoides</i> L.
Ломикамінь напівзонтиковий	<i>Saxifraga pedemontana</i> All. subsp. <i>cymosa</i> Engler (<i>S. cymosa</i> Waldst. et Kit., nom. inval.)
Лорансія чашоподібна	<i>Laurencia coronopus</i> J. Agardh
Лофосифонія повзуча	<i>Lophosiphonia reptabunda</i> (Suhr.) Kylin
Льон бесарабський	<i>Linum basarabicum</i> (Savul. et Rayss) Klovov ex Juz. (<i>L. flavum</i> L. var. <i>basarabicum</i> Săvul. et Rayss)
Льон Палласів	<i>Linum pallasianum</i> Schult.
Меезія багнова	<i>Meesia uliginosa</i> Hedw.
Меезія довгоніжкова	<i>Meesia longiseta</i> Hedw.
Мінуарція гостропелюсткова	<i>Minuartia oxypetala</i> (Wol.) Kulcz. (<i>Alsine oxypetala</i> Wol., <i>Minuartia verna</i> (L.) Hier subsp. <i>oxypetala</i> (Wol.) Halliday)
МІНУАРЦІЯ РІДКОКВІТКОВА	<i>Minuartia pauciflora</i> (Kit. ex Kanitz) Dvořáková (M. <i>gerardii</i> auct. non (Willd.) Hayek; M. <i>verna</i> auct. non (L.) Hierr; M. <i>zarecznyi</i> (Zapał.) Klovov)
Міріостома шийкова (м.дірчаста, м.стрижневидна)	<i>Myriostoma coliforme</i> (With.: Pers.) Corda
Мітлиця альпійська	<i>Agrostis alpina</i> Scop.
Мітлиця скельна	<i>Agrostis rupestris</i> All.
Міхурниця альпійська (пухирник альпійський)	<i>Cystopteris alpina</i> (Lam.) Desv. (<i>C. fragilis</i> (L.) Bernh. subsp. <i>alpina</i> (Lam.) C.Hartm., <i>C. fragilis</i> (L.) Bernh. var. <i>alpina</i> (Lam.) Desv., <i>C. regia</i> auct. non (L.) Desv., <i>Polypodium alpinum</i> Lam.)
Міхурниця гірська (пухирник гірський)	<i>Cystopteris montana</i> (Lam.) Bernh. ex Desv. (<i>Aspidium montanum</i> (Lam.) Sw., <i>Polypodium montanum</i> Lam., <i>Rhizomatopteris montana</i> (Lam.) A.P.Khokhr.)
Міхурниця судетська (пухирник судетський)	<i>Cystopteris sudetica</i> A.Braun et Milde (<i>Rhizomatopteris sudetica</i> (A.Braun et Milde) A.P.Khokhr.)
Модринофомес лікарський (модринова губка)	<i>Laricifomes officinalis</i> (Vill.: Fr.) Kotl. et Pouzar [<i>Boletus officinalis</i> Vill., <i>Fomes officinalis</i> (Vill.) Neum., <i>Fomitopsis officinalis</i> (Vill.) Bond. et Sing.]

Назва виду українська	Назва виду латинська
Молодило мармурове	<i>Sempervivum marmoreum</i> Griseb. (<i>S. schlehanii</i> Schott)
Молочай прибережний	<i>Euphorbia paralias</i> L. (<i>Esula paralias</i> (L.) Fourr., <i>Tithymalus paralias</i> (L.) Hill)
Моховик паразитний	<i>Boletus parasiticus</i> Fr. (<i>Xerocomus parasiticus</i> (Bull.: Fr.) Quél.)
Мутин малиновий	<i>Mutinus ravenelii</i> (Berk. et M.A. Curtis) E. Fish
Наскельниця лежача	<i>Loiseleuria procumbens</i> (L.) Desv. (<i>Azalea procumbens</i> L., <i>Chamaecistus procumbens</i> (L.) Kuntze)
Нефрома загорнута	<i>Nephroma resupinatum</i> (L.) Ach.
Нефрома рівна	<i>Nephroma parile</i> Ach.
Нітелла найтонша	<i>Nitella tenuissima</i> (Desv.) Kütz.
Нітелла струнка	<i>Nitella gracilis</i> (J.E. Sm.) C. Agardh
Нітелопсис притуплений	<i>Nitelopsis obtusa</i> (Desv. in Loisel) J. Groves
Оокардіум простягнутий	<i>Oocardium stratum</i> Nägeli
Осмундеа зрізана	<i>Osmundea truncata</i> (Kütz.) K.W. Nam et Maggs (= <i>Laurencia pinnatifida</i> (Huds.) Lamour.)
Осока біла	<i>Carex alba</i> Scop.
Осока блискуча	<i>Carex liparocarpos</i> Gaud. (<i>C. nitida</i> Host, <i>C. bordzilowskii</i> V.Krecz.; <i>C. liparocarpos</i> Gaud. subsp. <i>bordzilowskii</i> (V.Krecz.) T.V.Egorova)
Осока буріюча	<i>Carex brunnescens</i> (Pers.) Poirer
Осока дводомна	<i>Carex dioica</i> L. (<i>Vignea dioica</i> (L.) Rchb.)
Осока двоколірна	<i>Carex bicolor</i> All.
Осока житня	<i>Carex secalina</i> Willd. ex Wahlenb.
Осока збіднена	<i>Carex depauperata</i> Curt. ex With.
Осока кулястоподібна	<i>Carex globularis</i> L.
Осока лапкоподібна	<i>Carex pediformis</i> C. A. Mey.
Осока лахеналія	<i>Carex lachenalii</i> Schkuhr (<i>C. tripartita</i> auct. non All.)
Осока пажитницеподібна (осока пажитничева)	<i>Carex loliacea</i> L.
Осока піхвова	<i>Carex vaginata</i> Tausch
Осока притуплена	<i>Carex obtusata</i> Liljebl.
Осока темно-бура	<i>Carex fuliginosa</i> Schkuhr
Осока тонкокореневищна	<i>Carex chordorrhiza</i> Ehrh.
Осока торфова	<i>Carex heleonastes</i> Ehrh. (<i>Vignea heleonastes</i> (Ehrh. ex L.f.) Rchb.)
Осока Хоста (осока Госта)	<i>Carex hostiana</i> DC. (<i>C. hornschruchiana</i> Hoppe)
Осока щетиниста	<i>Carex strigosa</i> Huds.
Осот різнолистий	<i>Cirsium heterophyllum</i> (L.) Hill (<i>Carduus heterophyllus</i> L.)
Очки гладенькі	<i>Biscutella laevigata</i> L. s.l. (incl. <i>B. laevigata</i> L. subsp. <i>austriaca</i> (Jord.) Mach.-Laur.; <i>B. laevigata</i> L. subsp. <i>hungarica</i> Soó)

Назва виду українська	Назва виду латинська
Палімбія солончакова	<i>Palimbia salsa</i> (L. f.) Besser (P. rediviva (Pall.) Thell., Sison salsum L.f.)
Палімбія тургайська	<i>Palimbia turgaica</i> Lipsky ex Woronow
Палудела відстовбурчена	<i>Paludella squarrosa</i> (Hedw.) Brid.
Паннарія шерстиста	<i>Pannaria conoplea</i> (Ach.) Bory, <i>Pannaria lanuginosa</i> (Hoff.) Szat.
Пармелієла щетиниста	<i>Parmeliella triptophylla</i> (Ach.) Müll. Arg., <i>Parmeliella corallinoides</i> (Hoffm.) Zahlbr.
Педіаструм Каврайського	<i>Pediastrum kawraiskyi</i> Schmidle
Пеніум Борге	<i>Penium borgeanum</i> Skuja
Первоцвіт Галлера	<i>Primula halleri</i> J.F.Gmel.
Петалонія зостеролисна	<i>Petalonia zosterifolia</i> (Reinke) Kuntze
Печериця мухомороподібна	<i>Agaricus amanitaeformis</i> Wasser
Півники рогаті	<i>Iris furcata</i> M.Bieb. (I. hungarica auct. non Waldest. et. Kit. p.p.)
Півники сибірські	<i>Iris sibirica</i> L.
Пізоліт безкореневий	<i>Pisolithus arhizus</i> (Scop.:Pers.) S. Rauschert
Пілайєла прибережна	<i>Pylaiella littoralis</i> (L.) Kjellm.
Пілюльниця куленосна (кульківник куленосний)	<i>Pilularia globulifera</i> L.
Плакун чебрецелистий	<i>Lythrum thymifolia</i> L.
Плетуха сольданелова	<i>Calystegia soldanella</i> (L.) R.Br. (<i>Convolvulus soldanella</i> L.)
Полин Дзевановського	<i>Artemisia dzevanovskiyi</i> Leonova
Полісифонія дрібношипова	<i>Polysiphonia spinulosa</i> Grev.
Порхавка болотяна	<i>Bovista paludosa</i> Lévl. (<i>Bovistella paludosa</i> (Lévl.) Lloyd)
Псевдобрій цинклідієподібний	<i>Pseudobryum cinclidioides</i> (Huebener) T. J. Kop. (<i>Mnium cinclidioides</i> Huebener)
Псевдокалієргон плауноподібний	<i>Pseudocalliergon lycopodioides</i> (Brid.) Hedenäs (<i>Drepanocladus lycopodioides</i> (Brid.) Warnst.)
Псевдокалієргон трирядний	<i>Pseudocalliergon trifarium</i> (F. Weber et D. Mohr) Loeske (<i>Calliergon trifarium</i> (F. Weber et D. Mohr) Kindb.)
Пташник крихітний (орнітопус крихітний)	<i>Ornithopus perpusillus</i> L.
Птеригоневр Козлова	<i>Pterygoneurum kozlovii</i> Laz.
Птеросифонія пірчаста	<i>Pterosiphonia pennata</i> (C. Agardh) Sauv.
Пунктарія хвиляста	<i>Punctaria tenuissima</i> (C. Agardh) Grev. (<i>Desmotrichum undulatum</i> (J. Agardh) Reinke)
Пунктарія широколиста	<i>Punctaria latifolia</i> Grev.
Пухирник Брема	<i>Utricularia bremii</i> Heer (U. minor L. subsp. bremii (Heer) Nyman)
Пухирник малий	<i>Utricularia minor</i> L.
Пухирник південний	<i>Utricularia australis</i> R.Br. (U. neglecta Lehm.)

Назва виду українська	Назва виду латинська
Пухирник середній	<i>Utricularia intermedia</i> Hayne
Рамаліна понтійська	<i>Ramalina pontica</i> Vězda
Ранник весняний	<i>Scrophularia vernalis</i> L.
Регнерія палермська	<i>Roegneria panormitana</i> (Parl.) Nevski (<i>Elymus panormitanus</i> (Parl.) Tzvelev)
Редька приморська	<i>Raphanus maritimus</i> Sm. s.l. (R. raphanistrum L. subsp. maritimus (Sm.) Thell.; incl. R. odessanus (Andrz.) Spreng., R. raphanistrum L. subsp. odessanus (Andrz.) Schmalh., <i>Raphanistrum odessanum</i> Andrz.)
Ризоплака темноглазкова	<i>Rhizoplaca melanophthalma</i> (Ramond) Leuckert & Poelt
Рогіз малий	<i>Typha minima</i> Funk.
Роговиця роговикова (діхдон роговиковий)	<i>Dichodon cerastoides</i> ((L.) Rchb. (<i>Cerastium cerastoides</i> (L.) Britt.)
Родохортон пурпуровий	<i>Rhodochorton purpureum</i> (Lightf.) Rosenv.
Роман карпатський	<i>Anthemis carpatica</i> Waldest. et Kit ex Willd.
Роя англійська	<i>Roya anglica</i> G.S. West in Hodgetts
Румія критмолиста	<i>Rumia crithmifolia</i> (Willd.) Koso-Pol. (<i>Cachrys taurica</i> M.Bieb. 1808, non Willd. 1801; <i>Rumia taurica</i> Hoffm.; <i>Sanicula crithmifolia</i> Willd.; <i>Trinia crithmifolia</i> (Willd.) H.Wolff; T. taurica (Hoffm.) Schmalh.)
Русавскія долоненосна	<i>Rusavskia digitata</i> (S. Kondr.) S. Kondr. & Kärnef. (<i>Xanthoria digitata</i> S. Kondr.)
Руслиця угорська	<i>Elatine hungarica</i> Moesz
Рутовик коріандролистий	<i>Callianthemum coriandrifolium</i> Rchb.
Рядовка величезна	<i>Tricholoma colossus</i> (Fr.) Quel.
Саркосома куляста	<i>Sarcosoma globosum</i> (Schmidel) Rehm
Свинуха Зерової	<i>Paxillus zerovae</i> Wasser
Свищуля татарська	<i>Conioselinum vaginatum</i> (Spreng.) Thell. (C. tataricum Hoffm., <i>Ligusticum vaginatum</i> Spreng.)
Сейрофора загадкова (ксантоанаптіхія загадкова)	<i>Seiophora contortuplicata</i> (Ach.) Froden (<i>Xanthoanaptychia contortuplicata</i> (Ach.) S. Kondratyuk)
Сеслерія голуба	<i>Sesleria caerulea</i> (L.) Ard. (S. uliginosa Opiz)
Ситник кулястоплодий	<i>Juncus sphaerocarpus</i> Nees
Ситняг багатостебловий	<i>Eleocharis multicaulis</i> (Smith) Desv.
Ситняг гостролуковий	<i>Eleocharis oxylepis</i> (Meinsh.) B. Fedtsch. (<i>Scirpus oxylepis</i> Meinsh.)
Ситняг карніолійський	<i>Eleocharis carniolica</i> W.D.J.Koch
Ситняг сосочкоподібний	<i>Eleocharis mamillata</i> Lindb. f.
Скапанія компактна	<i>Scapania compacta</i> (A. Roth) Dumort.
Сквамарина небезпечна	<i>Squamarina periculosa</i> (Schaerer) Poelt
Сквамарина сочевиценосна	<i>Squamarina lentigera</i> (G. H. Weber) Poelt

Назва виду українська	Назва виду латинська
Сквамарина щетиниста	<i>Squamarina cartilaginea</i> (With.) P. James in D. Hawksw. et al. (<i>Squamarina crassa</i> (Huds.) Poelt).
Скереда Жакена	<i>Crepis jacquinii</i> Tausch
Склеродерма зірчаста	<i>Scleroderma geaster</i> Fr.
Скорпідій скорпіоноподібний	<i>Scorpidium scorpioides</i> (Hedw.) Limpr.
Смілка литовська	<i>Silene lithuanica</i> Zapal.
Смілка Ситника	<i>Silene sytnikii</i> Krytzka, Novosad et Protopopova (<i>S. chlorantha</i> auct. non (Willd.) Ehrh.; <i>S. frivaldskiana</i> auct. non Hampe)
Солодка гола	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L. (<i>G. glandulifera</i> Waldst. et Kit.; <i>G. hirsuta</i> Pall.)
Солоріна двоспорова	<i>Solorina bispora</i> Nyl.
Солоріна мішкувата	<i>Solorina saccata</i> (L.) Ach.
Сон розкритий	<i>Pulsatilla patens</i> (L.) Mill. s.l. (<i>Anemone patens</i> L., <i>P. latifolia</i> Rupr.; incl. <i>P. kioviensis</i> Wissjul., <i>P. wolfgangiana</i> (Besser) Rupr.)
Сонцenasінник таємний	<i>Heliosperma arcanum</i> Zapal. (<i>Ixoca arcana</i> (Zapal.) Ikonn.)
Софора китникоподібна	<i>Sophora alopecuroides</i> L. (<i>Vexibia alopecuroides</i> (L.) Jakovl., incl. <i>Vexibia alopecuroides</i> (L.) Jakovl. subsp. <i>jaubertii</i> (Spach) Jakovl.; <i>Sophora prodanii</i> E.S. Anderson)
Сперматохнус особливий	<i>Spermatocnus paradoxus</i> (Roth) Kütz.
Спирогіра Рейнгарда	<i>Spirogyra reinhardii</i> Chmiel. emend. Gauth.–Lièvre
Стилофора ніжна	<i>Stilophora tenella</i> (Esper) P.C. Silva (<i>S. rhizodes</i> (Turn.) J. Agardh)
Стікта закопчена	<i>Sticta fuliginosa</i> (Dicks.) Ach
Стікта лісова	<i>Sticta sylvatica</i> (Huds.) Ach.
Стілонема альсіді	<i>Stylonema alsidii</i> (Zanardini) K.M. Drew (<i>Goniotrichum elegans</i> (Chauv.) Zanard.)
Строчок Слоневського	<i>Gyromitra slonevskii</i> Heluta
Сфагн балтійський	<i>Sphagnum balticum</i> (Russow) C. E. O. Jensen
Тамнолія щетиниста	<i>Thamnolia vermicularis</i> (Sw.) Schaer.
Тимія мекленбурзька	<i>Timmia megapolitana</i> Hedw.
Тирлич мішкоподібний	<i>Gentiana utriculosa</i> L.
Тирлич сніговий	<i>Gentiana nivalis</i> L.
Толіпела проліферуюча	<i>Tolypella prolifera</i> (Ziz. ex A. Braun) Leonhar.
Тонконіг кримський	<i>Poa taurica</i> H. Pojark.

Назва виду українська	Назва виду латинська
Тонконіг Ремана	<i>Poa rehmannii</i> (Asch. et Graebn.) Woł. (<i>P. nemoralis</i> L. subsp. <i>rehmannii</i> Asch. et Graebn.)
Трутовик коренелюбний	<i>Polyporus rhizophilus</i> (Pat.) Sacc.
Фелоринія Геркулесова	<i>Phellorinia herculeana</i> (Pers.) Kreisel
Філопор рожево-золотистий	<i>Phylloporus pelletieri</i> (Lév. apud Crouan) Qué. (<i>Phylloporus rhodoxanthus</i> (Schwein.) Bres.)
Фісиденс джерельний	<i>Fissidens fontanus</i> (Bach.Pyl.) Steud. (<i>Octodiceras fontanum</i> (Bach.Pyl.) Lindb.)
Фісиденс струмковий	<i>Fissidens rivularis</i> (Spruce) Schimp.
Флокулярія Рікена	<i>Floccularia rickenii</i> (Bohus) Wasser
Франкенія припорошена	<i>Frankenia pulverulenta</i> L.
Фруланія Яка	<i>Frullania jackii</i> Gottsche
Фульгензія пустельна	<i>Fulgensia desertorum</i> (Tomin) Poelt
Хара мохувата	<i>Chara muscosa</i> J. Groves et Bull.–Webst.
Хетоморфа Зернова	<i>Chaetomorpha zernovii</i> Woronich.
Хрінниця сиваська	<i>Lepidium syvaschicum</i> Kleopow (<i>L. cartilagineum</i> auct. non (J.Mayer) Thell.)
Хроодактилон Волле	<i>Chroodactylon wolleanum</i> Hansg. (<i>Asterocystis wolleana</i> (Hansg.) Lagerh.)
Хроодактилон розгалужений	<i>Chroodactylon ramosum</i> (Thwait.) Hansg. (<i>Asterocystis ramosa</i> (Thwait) Gobi)
Хрящ-молочник чорний	<i>Lactarius lignyotus</i> Fr.
Цибуля савранська	<i>Allium savranicum</i> Besser (<i>A. saxatile</i> auct. non M.Bieb.)
Чина гладенька	<i>Lathyrus laevigatus</i> (Waldst. et Kit.) Fritsch
Чина трансильванська	<i>Lathyrus transsilvanicus</i> (Spreng.) Rchb. (<i>Orobis transsilvanicus</i> Spreng.)
Чистець вузьколистий	<i>Stachys angustifolia</i> M.Bieb.
Шавлія скабіозолиста	<i>Salvia scabiosifolia</i> Lam.
Шильник водяний	<i>Subularia aquatica</i> L.
Шипшина Чацького	<i>Rosa czackiana</i> Besser
Шолудивник лісовий	<i>Pedicularis sylvatica</i> L.
Юринія Талієва	<i>Jurinea talievii</i> Klokov (<i>J. cretacea</i> auct. non Bunge)
Язичник сивий	<i>Ligularia glauca</i> (L.) J.Hoffm. (<i>L. carpatica</i> (Schott, Nym. et Kotschy) Pojark.; <i>L. bucovinensis</i> auct. non Nakai)

ПЕРЕЛІК ВИДІВ РОСЛИН ТА ГРИБІВ ЩО ВИКЛЮЧЕНІ З ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ (РОСЛИННИЙ СВІТ)

НАЗВА ВИДУ УКРАЇНСЬКА	НАЗВА ВИДУ ЛАТИНСЬКА
Судинні рослини	
Птерис крітський	<i>Pteris cretica</i> L.
Холодок прибережний	<i>Asparagus litoralis</i> Steven
Ринхоспора бура	<i>Rhynchospora fusca</i> (L.) W.T.Aiton
Шафран весняний	<i>Crocus vernus</i> (L.) Hill
Арніка гірська	<i>Arnica montana</i> L.
Астранція велика	<i>Astrantia major</i> L.
Волошка карпатська	<i>Centaurea carpatica</i> (Porcius) Porcius
Волошка червоноквіткова	<i>Centaurea rubriflora</i> Illar. (~ <i>C. saloniensis</i> Vis.)
Смілка Сирейщикова	<i>Silene syreistschikowii</i> P.Smirn.
Дрік донський	<i>Genista tanaica</i> P.Smirn.
Люцерна скельна	<i>Medicago rupestris</i> M.Bieb.
Гострокільник карпатський	<i>Oxytropis carpatica</i> Uechtr.
Гульба смірна	<i>Trigonella smyrnaea</i> Boiss. (~ <i>T. strangulata</i> s.l.)
Чебрець несправжньоогранітний	<i>Thymus pseudograniticus</i> Klokov et Des.-Shost.
Тонконіг Дейла	<i>Poa deylii</i> Chrtek et V.Jirásek
Тонконіг різнобарвний	<i>Poa versicolor</i> Besser
Чемерник чорний	<i>Helleborus niger</i> L.
Наперстянка шерстиста	<i>Digitalis lanata</i> Ehrh.
Вербна сітчаста	<i>Salix reticulata</i> L.
Валеріана дводомна	<i>Valeriana dioica</i> L.
Льончик бессарабський	<i>Linaria sabulosa</i> Czern. ex Klokov
Водорості	
Стигонема очката	<i>Stigonema ocellatum</i> (Dilw.) Thur.
Мохоподібні	
Схістостега периста	<i>Schistostega pennata</i> (Hedw.) F.Weber et D.Mohr
Лишайники	
Тонінія Келлера	<i>Toninia kelleri</i> (Elenk.) Oliv.
Гриби	
Тилопіл солодкий	<i>Tylophilus alutarius</i> (Fr.) Henn.

МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ ЩОДО ОХОРОНИ РОСЛИННОГО СВІТУ УКРАЇНИ

Охорона видів рослин в Україні відбувається з урахуванням міжнародного контексту, а саме: «червоних» списків видів, підготовлених міжнародними організаціями, або додатків (у які включені списки видів) до міжнародних природоохоронних конвенцій, стороною яких є наша держава. Виходячи з того, що згадані переліки час від часу поновлюються, нижче наведено лише стислу інформацію щодо них, а також Інтернет-адреси офіційних сайтів, де можна знайти останні версії природоохоронних переліків.

Червоний список Міжнародного союзу охорони природи (МСОП): види, яким загрожує зникнення (IUCN Red List of Threatened Species)

Авторитетом у підготовці червоних книг є Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів — МСОП (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, IUCN). У 1963 р. МСОП опублікував перший Міжнародний червоний список.

Сьогодні МСОП використовує дев'ять чітко визначених категорій, до яких може бути віднесений будь-який таксон — наприклад, вид або підвид. За станом на жовтень 2009 р. загальний список МСОП містить майже 45 тисяч оцінених видів, з них 38% визначено як такі, що перебувають під загрозою (тобто мають категорії CR — «такий, що перебуває у критичному стані», EN — «у небезпечному стані» та VU — «вразливий»).

Оцінка (та переоцінка) статусу таксонів проводиться на регулярній основі, у середньому з періодичністю у декілька років: останній «повномасштабний» перегляд списків відбувся у 2008 р. Процес занесення та оцінки таксонів здійснюється групами експертів, які відповідають за певну таксономічну групу або певний географічний регіон.

Наразі Міжнародний червоний список МСОП є об'ємною електронною базою даних (у зв'язку з особливостями та обсягами ведення списку, сучасного паперового аналога не існує), доступ до якої відкрито для кожного в режимі он-лайн (www.iucnredlist.org). На сайті можна переглянути інформацію щодо статусу та стану виду (підвиду), а також ознайомитись з визначеннями категорій та критеріїв МСОП.

Червона книга МСОП і Червоний список МСОП не є юридичними документами, і мають рекомендаційний характер. У той же час, багато країн світу використовують їх при створенні національних Червоних книг, в тому числі й систему категорій для видів, які повинні охоронятися, та методи оцінки їхнього статусу.

Джерела інформації

Червоний список Міжнародного союзу охорони природи
<http://www.iucnredlist.org/>

Європейський червоний список тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі / European Red List of Globally Threatened Animals and Plants

У 1991 р. Європейська економічна комісія (ЄЕК) ООН видала друком Європейський червоний список тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі, який з того часу не поновлювався. У той же час, у рамках різних програм чи проєктів, по окремих таксономічних групах вже підготовлено нові європейські червоні списки, по інших групах оновлення списків знаходиться у стадії підготовки. Зокрема, нова версія Європейського червоного списку судинних рослин та відповідна доповідь знаходяться у стані підготовки; очікується, що вони будуть опубліковані на початку 2011 р. і включатимуть приблизно 2000 видів.

Джерела інформації

Economic Commission for Europe. European Red List of globally threatened animals and plants and recommendations on its application as adopted by the Economic Commission for Europe at its forty-sixth session (1991) by decision D (46). — New York: United Nations, 1991. — 154 pp.

The European Commission:
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/redlist/index_en.htm

Списки міжнародних конвенцій

Інструментами міжнародного права у сфері охорони довкілля є багатосторонні міждержавні угоди (конвенції). Україна є Стороною низки конвенцій різних рівнів (глобального, загальноєвропейського, регіонального), які регулюють охорону видів рослин та місць їхнього існування. Більшість цих багатосторонніх угод має додатки, що містять списки видів, які підлягають охороні. Нижче наведено перелік основних конвенцій та їхні адреси в Інтернеті, за якими можна знайти згадані списки видів.

Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES, Вашингтонська конвенція)

Мета конвенції — ефективне регулювання міжнародної торгівлі зникаючими видами, запобігання незаконній торгівлі. Для практичного застосування конвенції є три додатки:

Додаток I містить перелік видів, що знаходяться під загрозою зникнення, стосовно яких торгівля може дозволятися тільки у виняткових випадках;

Додаток II містить перелік видів, що можуть виявитися під загрозою зникнення при відсутності суворого регулювання торгівлі ними;

Додаток III містить перелік видів, регулювання торгівлі якими знаходиться в юрисдикції Сторони Конвенції, й щодо яких потрібно співпрацювати з іншими Сторонами для запобігання чи обмеження експлуатації цих видів.

Щорічно списки оновлюються за ініціативою Секретаріату та за згодою Сторін Конвенції.

Джерела інформації
Секретаріат Конвенції CITES
<http://www.cites.org>

Конвенція про охорону дикої фауни та флори і природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція) / The Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (Bern Convention)

Мета конвенції — охорона та відновлення видів дикої флори і фауни та їхніх природних середовищ існування в межах Європи, особливо тих видів, охорона яких вимагає співробітництва декількох держав, а також сприяння такому співробітництву.

Конвенція має чотири додатки, один з яких стосується рослин, а саме: Додаток I містить перелік видів рослин, що підлягають суворій охороні.

Джерела інформації
Текст та Додатки Бернської конвенції
<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/104.htm>

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ, ПРИЙНЯТИХ У ЧЕРВОНІЙ КНИЗІ УКРАЇНИ (РОСЛИННИЙ СВІТ)

Адм. — адміністративний	Лг — Луганська область	ПЗ — природний заповідник
АЕС — атомна електростанція	м — метр	ПЗФ — природно-заповідний фонд
А.Н. — Академія наук	м. — місто (з назвою), мис	Пл — Полтавська область
АР — Автономна Республіка	мал. — малюнок	пл. — площа
бас. — басейн (з назвою)	Мк — Миколаївська область	Пн. — північ
БЗ — біосферний заповідник	мкм — мікроміліметр	пн. — північний
бл. — близько	млн. — мільйон	Пн.Сх. — північний схід
Вл — Волинська область	млрд. — мільярд	пн.-сх. — північно-східний
Вн — Вінницька область	мм — міліметр	пол. — половина
г — грам	МСОП — міжнародна спілка охорони при-	поч. — початок
г. — гора	роди	р. — рік, річка (з назвою)
га — гектар	МСОП — Міжнародний Союз охорони	Рв — Рівненська область
гг. — гори (з назвою)	природи та природних ресурсів	РЛП — регіональний ландшафтний парк
ГЕС — гідроелектростанція	н.-д. — науково-дослідний	р-н — район
год. — година	н.р.м — над рівнем моря	рр. — роки
гол.чин. — головним чином	НАН — Національна академія наук	РФ — Російська Федерація
див. — дивіться	НАН — Національна Академія Наук	с. — село (з назвою)
Дн — Дніпропетровська область	НДІ — науково-дослідний інститут	сек — секунда
Дц — Донецька область	ННЦ УААН — Національний Науковий	см — сантиметр
екз. — екземпляр	Центр Української Академії Аграрних	См — Сумська область
Жт — Житомирська область	наук	сmt. — селище міського типу
зат. — затока (з назвою)	НПП — національний природний парк	ст. — станція, століття
Зк — Закарпатська область	НПП — національний природний парк	Сх. — схід
Зп — Запорізька область	о. — острів (з назвою)	сх. — східний
Зх. — захід	обл. — область	тер. — територія
зх. — західний	о-ви — острови	тис. — тисяча
Ів — Івано-Франківська область	Од — Одеська область	Тр — Тернопільська область
іл. — ілюстрація	оз. — озеро (з назвою)	у т.ч. — у тому числі
ім. — імені	окол. — околиці	ур. — урочище
Кв — Київська область	ос. — особин	хв. — хвилина
кг — кілограм	п-в — півострів	Хм — Хмельницька область
Кд — Кіровоградська область	пд. — південний	Хр — Харківська область
кл. — клас	Пд. — південь	хр. — хребет
кл. — клас	Пд.Зх. — південний захід	Хс — Херсонська область
км — кілометр	пд.-зх. — південно-західний	Чк — Черкаська область
Кр — Кримська автономна республіка	Пд.Сх. — південний схід	ЧКУ — Червона книга України
Лв — Львівська область	пд.-сх. — південно-східний	Чн — Чернігівська область

Умовні позначення

- — поширення виду за літературними даними;
- — поширення виду за гербарними зборами;
- ? — ймовірні місця поширення або ті, які викликають сумніви;
- — часте трапляння виду.

ЗМІСТ

Вступне слово Міністра охорони навколишнього природного середовища України Георгія Філіпчука	3
Передмова	4
Редакційна колегія	6
Склад Національної комісії з питань Червоної книги України	7
Положення про Національну комісію з питань Червоної книги України	9
Судинні рослини	11
Водорості	622
Мохоподібні	682
Лишайники	728
Гриби	780
Література	837
Алфавітний покажчик українських назв рослин і грибів, занесених до Червоної книги України (Рослинний світ)	864
Алфавітний покажчик латинських назв рослин і грибів, занесених до Червоної книги України (Рослинний світ)	870
Українсько-російський словник назв видів рослин та грибів, занесених до червоної книги України (Рослинний світ)	882
Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 17.06.2009 № 312 «Про затвердження переліків видів рослин та грибів, що заносяться до Червоної книги України (рослинний світ), та видів рослин та грибів, що виключені з Червоної книги України (Рослинний світ)»	889
Перелік видів рослин та грибів, що заносяться до Червоної книги України (Рослинний світ)	890
Перелік нових видів рослин та грибів, які включені до третього видання Червоної книги України (Рослинний світ)	901
Перелік видів рослин та грибів, що виключені з Червоної книги України (Рослинний світ)	907
Міжнародні документи щодо охорони рослинного світу України	908
Список скорочень, прийнятих у Червоній книзі України (Рослинний світ)	910

Червона книга України

РОСЛИННИЙ СВІТ

під загальною редакцією
член-кореспондента НАН України Я.П. Дідуха

RED DATA BOOK OF UKRAINE.
Vegetable Kingdom
ed. by Ya.P. Didukh

Науково-редакційну підготовку забезпечено співробітниками Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Наукове редагування нарисів по основних таксономічних групах рослин та грибів здійснили:

С.Л. Мосякін (судинні рослини: загальне та номенклатурно-таксономічне редагування),

І.А. Коротченко (судинні рослини: загальне редагування та підготовка картосхем),

М.М. Федорончук (судинні рослини),

П.М. Царенко (водорості),

В.М. Вірченко (мохоподібні),

С.Я. Кондратюк (лишайники),

В.П. Гелюта (гриби, підбір ілюстрацій судинних рослин)

І.О. Дудка (гриби),

Л.А. Якушина (підготовка літератури).

У підготовці та випуску книги взяли участь:

В.В. Мандзюк,
директор видавництва

Літературні редактори: К.О. Лучина, М.В. Рубан

Художники: І.В. Маханьков, Т.В. Степаненко, Я.І. Медловська, О.А. Задніпрян

Фото: О.С. Мандзюк, І.В. Маханьков

Художнє оформлення та макет: І.В. Маханьков

Комп'ютерна верстка: Т.В. Степаненко

Технічний редактор: Х.А. Нурлаєва

Підписано до друку 05.11.2009. Формат 60х90/8.

Гарнітура Myriad Pro. Тираж 5 000. Замовлення № 0911/729

Папір матовий крейдований 100 г/м²

Друк повнокольоровий.

Обкладинка 7Г.

Друкарня ТОВ «Майстерня Книги»